

GALATEN

DEN DOORLUCHTIGEN PRINS

EN HEER CHRISTOFFEL, HERTOG VAN WURTEMBERG,

GRAAF VAN MONTBÉLIARD, ENZ.

JOHANNES CALVIJN

SALUT.

Dewijl ik een mens, aan u onbekend, doorluchtigste prins, mij niet ontzie deze mijne uitlegging aan uwen naam op te dragen, zoo moet ik enige verontschuldiging over deze stoutheid voortbrengen, opdat niet mogelijk sommigen dit van lichtvaardigheid beschuldigen. En gelijk deze verontschuldiging licht en bereid is, alzo zal zij ook kort wezen. Want er zijn twee voorname oorzaken, die mij hiertoe gedrongen hebben. Want hoewel gij gewillig en naarstig genoeg zijt om in den rechten loop voort te gaan, zoo heb ik nochtans geacht, dat deze vermaning niet overbodig zal wezen, zo ik u bij name vermaande, om naarstig dat te lezen, waaruit gij niet weinig zult bevestigd worden. Want dit hulpmiddel, dat heden vele prinsen niet hebben, is u van God gegeven, dat u van uw kindsheid aan in de wetenschap der Latijnse taal vrijelijk geleerd zijnde, uzelf kunt onledig houden met het lezen van Godzalige en nuttige boeken. Zo daar ooit een tijd geweest is, waarin de vertroosting en de Godzalige leer nodig waren, wat wordt heden anders ook den edelste en vroomste harten gelaten bij den tegenwoordige rampspoed der kerk, ja ook bij vele meerdere en grotere ellendigheden, die nog schijnen aanstaande te zijn? Zo dan, gelijk een iegelijk begeert tot het uiterste onoverwonnen te staan, alzo moet hij leren hiertoe als tot een toevluchtsoord de wijk te nemen. Nu in deze vier zendbrieven, welke door mijn arbeid uitgelegd, ik u aanbied, edele prins, zult u vele redenen van vertroosting vinden, die voor dezen tijd zeer nut en bekwaam zijn: welke ik nu niet zal verhalen, opdat zij op hare plaats vanzelf en beter zullen openbaar worden.

Ik kom nu tot de tweede oorzaak, waardoor, gelijk ik gezegd heb, ben bewogen om dit werk u op te dragen: want dewijl gij in deze verwarring van zaken, waardoor sommigen verslagen, en anderen gans terneergeworpen worden, bij een wonderlijke gestadigheid en matigheid des harten blijft, en ook mede een bijzondere standvastigheid tegen allerlei onweder behoudt, zoo acht ik dat de ganse gemeente veel daaraan gelegen is, dat zij in u, als in een klare spiegel, een voorbeeld voor ogen heb, dat zij kan navolgen. Want hoewel de Zone Gods deze wet al den Zijnen in 't algemeen gebiedt, dat zij liever onder de banier van Zijn kruis zullen krijgen, dan met de wereld triomferen, worden nochtans zeer weinigen gevonden, die tot zulk een krijg bereid zijn. Daarom is het zoveel nodiger, dat zij allen alom door zulke zeldzame voorbeelden, gelijk als in u gezien wordt, opgewekt worden, opdat zij hun luiheid en weekheid leren beteren.

Van mijn uitleggingen zal ik alleen dit zeggen, dat daar mogelijk meer in vervat wordt, dan het mij zou betamen te zeggen; van welke zaak ik liever wil, dat u hij het lezen zelf oordeelt. Vaarwel, doorluchtige prins. De Heere Jezus beware u voor Zich en voor Zijn gemeente lang gezond, en regere u door Zijn Heilige Geest.

Te GENÈVE, 1 Februari 1548.

Inhoud van deze zendbrief ¹

In wat gewest van Azië de Galaten woonden, en tot waar hun landpalen strekten, is genoegzaam bekend; maar vanwaar zij hun afkomst hadden, daarin komen de schrijvers niet overeen. Zij komen allen daarin overeen, dat zij Galliërs zijn geweest, waarvan zij ook de naam hadden van Galatiërs. Maar uit wat gewest van Gallië zij gekomen zijn, daarin komen zij niet overeen. Strabo heeft gemeend, dat de Tectosagiërs uit Gallia Narbonensis zijn gekomen, en dat de anderen Celten zijn geweest; en hem zijn bijna alle anderen gevolgd. Maar omdat Plinius onder de Tectosagiërs ook de Ambianen rekent, en verder naar aller gevoelen, de Tolistobogiërs hun metgezellen geweest zijn, die aan de Rijn woonden; zo acht ik het waarschijnlijker, dat zij Belgen zijn geweest, van het laatste gewest van de Rijn naar de Engelse Zee toe. Want de Tolistobogiërs woonden in het gewest, waar nu die van Cleef en Brabant wonen.

Maar deze dwaling is mijns bedunkens hiervan gekomen; dat een bende der Tectosagiërs in Gallia Narbonensis ingevallen is en dat dit hun naam heeft behouden, en ook aan de landstreek, die zij bezet had, dezelfde naam gegeven heeft.

En dit duidt Ausonius aan, als hij zegt; Tot de Belgen die oorspronkelijk Teutosagiërs genoemd waren. Want hij noemt ze Belgen, en zegt dat zij in het eerst Teutosagiërs genoemd waren, die daarna Tectosagiërs genoemd zijn. En dat Caesar de Tectosagiërs stelt in het Hercijnse woud, dat versta ik geschied te zijn door verhuizing, en men kan het ook uit het vervolg der woorden verstaan.

Maar van de oorsprong des volks hebben wij wat de tegenwoordige plaats aangaat, meer dan genoeg gezegd. Gelijk de Galaten, die een deel van Azië bewoonden, dat naar hen genoemd was, in drie voorname volken gedeeld waren, te weten, in Tectosagiërs, Tolistobogiërs en Trocmiërs, alzo schrijft Plinius, dat zij ook drie voorname steden hadden. En zij hadden voorheen zulk een grote macht onder de weerloze omliggende landen, dat een groot deel van Klein-Azië hun tribuut moest geven. Ten laatste zijn zij van die oude kracht ontaard, en afgeweken, en hebben zich aan wellust en overdaad overgegeven. Zo zijn zij dan zonder grote kracht overwonnen en onderworpen door Cneus Manlius, de Romeinse consul, en ten tijde van Paulus waren zij onder het rijk der Romeinen. En toen hij hen zuiver en getrouw in het Evangelie onderwezen had, zijn in zijn afwezen valse apostelen gekomen, die het rechte zaad door valse en verdorven leringen vervalsten. Want zij leerden, dat de onderhouding der ceremoniën nog nodig was. Het kon op het eerste aanzien, een zaak van geringe betekenis schijnen. Maar Paulus strijdt daartegen, als voor een voornaam hoofdstuk van het Christelijk geloof; en dat niet ten onrechte; want het is geen klein kwaad, dat de klaarheid van het Evangelie verstikt, de consciënties een strik aangeworpen, en het onderscheid van het Oude en Nieuwe Testament opgeheven wordt.

Bovendien zag hij, dat bij deze dwalingen ook een goddeloze en verderfelijke mening was om rechtvaardigheid te verdienen. Dit is de oorzaak, waarom hij zo geweldig daartegen ten strijde trekt. En wij ook vermaand zijnde, hoe zware en ernstige zaak hier behandeld wordt; laat ons des te naarstiger in het lezen toehoren. Indien iemand de zaak wil schatten naar de uitlegging van Origenes en Hieronymus die zal zich verwonderen, dat Paulus zo zeer verstoord is geweest om sommige uitwendige ceremoniën; maar wie de oorsprong en de fontein zelf zal inzien, die zal bekennen, dat de zaken zulk een scherpe behandeling niet onwaardig waren. En omdat de Galaten door al te grote lichtgelovigheid, ja door lichtvaardigheid en dwaasheid zich van de rechten koers hadden laten afleiden,

¹ De meeste tekstverwijzingen zijn in deze digitale uitgave niet opgenomen

daarom berispt hij ze scherp; want ik val hun niet bij, die vermoeden dat zij om de traagheid huns verstands harder behandeld zijn geweest. De Efeziërs en Colossensen zijn ook verzocht geweest; hadden zij zo licht aan de bedriegerij plaats gegeven, menen wij dat hij hen zachter behandeld zou hebben? Zo heeft hij dan deze vrijheid tot berispen niet genomen uit de natuur des volks, maar de snoodheid der zaak heeft hem meer daartoe gedrongen.

Nadat wij nu weten, welke de oorzaak van het schrijven van deze zendbrief geweest is, zo laat ons komen tot de orde der behandeling.

In de twee eerste hoofdstukken strijdt hij voor de autoriteit van zijn apostelambt, uitgenomen dat hij tegen het einde van het tweede hoofdstuk bij gelegenheid komt tot het voornaamste stuk, dat is, tot het handelen over de 2 rechtvaardigmaking des mensen, waarover hij nochtans eerst in het derde hoofdstuk voornamelijk en eigenlijk handelt. En hoewel hij in deze twee hoofdstukken vele dingen schijnt te behandelen, zo is nochtans dit het einde, dat hij wil bewijzen, dat hij niet minder is dan de grootste der apostelen, en dat hem geen ding ontbreekt, waarom hij geen apostel zou zijn gelijk als zij, en in dezelfde graad van eer met hen zou gerekend worden.

Maar het loont de moeite te weten, waarom hij zozeer werkt voor zijn goeden naam. Want wat is er aan gelegen of hij groter of minder is dan Petrus, of dat zij allen onder elkaar even groot zijn, zo maar Christus regeert, en de zuiverheid der leer ongedeerd blijft? Indien zij allen minder moeten worden, opdat Christus alleen wassen en toenemen zou, zo is de strijd over de waardigheid der mensen onnut. Bovendien kon men ook dit vragen, waarom hij zich met de andere apostelen vergelijkt; want wat had hij tegen Petrus, en Jakobus, en Johannes te doen? Waartoe diende het dan, dat degenen, die eendrachtig en wel verenigd waren, tegen elkaar gesteld werden?

Ik antwoord; de valse apostelen, die de Galaten bedrogen hadden, om zichzelf beter te verheffen, hebben de namen der apostelen voorgewend, alsof zij door hen gezonden waren geworden. Dit was een schoon middel, om plaats en autoriteit bij het volk te verkrijgen, dat zij geacht werden uit naam der apostelen te komen, en als het ware uit hun mond te spreken; ondertussen onttrokken zij Paulus de naam en het recht eens apostels. Want zij zeiden, dat hij niet een was van de twaalven, die de Heere uitverkoren had, dat hij door het college der apostelen nooit voor zulk een is bekend geweest, en dat hij zijn leer niet alleen niet van Christus, maar zelfs niet van de apostelen had. Zo werd de autoriteit van Paulus niet alleen verminderd, maar hij werd ook als een uit de gemene hoop, veel minder geacht dan zij. Indien alleen gehandeld werd over de personen, zo zou het Paulus niet zwaar geweest zijn voor een uit de gemene hoop der discipelen geacht te worden; maar toen hij zag, dat zijn leer daardoor verkleind en veracht werd, zo moest hij niet zwijgen, maar sterk daartegen roepen.

Dit is een list van de duivel, als hij niet openlijk de leer durft bestrijden, zoekt hij door heimelijke lagen haar majesteit terneder te werpen. Zo zullen wij dan bedenken, dat de waarheid van het Evangelie in de persoon van Paulus bestreden is. Want had hij zich de eer van het apostelambt laten ontnemen, zo was daaruit gevolgd, dat hij tot dusver zich meer aangematigd had dan hem toekwam. Door deze valse roem zou men ook in andere dingen kwaad vermoeden van hem gehad hebben. En ook hing de waardering der leer hieraan, dat zij niet van een apostel van Christus, maar van een gewoon discipel gekomen zijnde, was aangenomen. Hiertegen werd hij overvallen door de glans der grote namen. Want als deze op de titel van Petrus, en Jakobus, en Johannes roemden, zo matigden zij zich apostolische autoriteit aan. Had Paulus niet mannelijk deze roem weerstaan, zo had hij der leugen plaats gegeven, en de waarheid in zijn persoon laten verdrukken. Zo strijdt hij dan voor deze beide dingen met ernst, te weten, dat hij door de Heere als apostel is

gesteld, en dat hij niet minder is dan de anderen; maar evenveel recht en waardigheid heeft, gelijk hij de naam met hen gemeen heeft. Hij had kunnen zeggen, dat zij door Petrus en zijn medeapostelen niet gezonden waren, noch van hen enig bevel hadden; maar deze zijn verdediging is veel gewichtiger, dat hij voor gene apostelen wijkt. Want indien hij geweken had, zo zou men gemeend hebben, dat hij zijn zaak mistrouwd had. Jeruzalem was toen de moeder van alle gemeenten, dat het Evangelie vandaar over de hele wereld had doen uitgaan, en was als het ware de eerste zetel van het rijk van Christus. Wie van daar kwam tot de andere gemeenten, die werd terecht met eerbiediging ontvangen. Maar velen waren door dwazen, ijdele roem opgeblazen, dat zij gemeenzaam met de apostelen verkeerden hadden, of immers in hun school onderwezen waren. Daarom behaagde hun niets dan wat zij te Jeruzalem gezien hadden. Alle andere ceremoniën en gewoonten, die daar niet in zwang waren, verwierpen zij niet alleen, maar veroordeelden die ook stout. Zulke eigennigheid is een zeer boze pest, als wij willen, *dat de wijze van één gemeente als een algemene wet geldt*. En dit komt uit een verkeerde ijver, als wij jegens enige meester, of jegens enige plaats zo gezind zijn, dat wij zonder oordeel en verstand alle plaatsen en alle mensen willen dwingen naar de zin van één mens, of naar de ordeningen van één plaats, als naar een algemene wet; hoewel er altijd eerezucht mede vermengd is, ja de overgrote eigennigheid is altijd eerezuchtig.

Om op die valse apostelen terug te komen; indien zij alleen door verkeerde ijver het gebruik dier ceremoniën hadden zoeken in te voeren, die zij te Jeruzalem zagen gebruiken, zo zouden zij daarin niet weinig gezondigd hebben; want het is onbillijk, dat men uit een gewoonte terstond een regel wil maken. Maar meer kwaad was er in de ongodelijke en schadelijke leer, dat zij de consciënties wilden binden, en dat zij de rechtvaardigheid stelden in de onderhouding der ceremoniën.

Nu verstaan wij waarom Paulus zo moedig geweest is in het beschermen van zijn apostelambt, en waarom hij zich stelt tegen de andere apostelen. Dit doet hij tot het einde van het tweede hoofdstuk, waar hij zich een overgang maakt tot de behandeling der zaak, te weten, dat wij uit genade voor God gerechtvaardigd worden, en niet door de werken der wet.

Want het steunt op dit bewijs; Indien de ceremoniën geen kracht hebben om rechtvaardig te maken, zo is het niet nodig die te onderhouden. Hoewel hij handelt niet alleen van de ceremoniën, maar van de werken in het gemeen; want anders zou het bewijs koud zijn. Indien dit iemand te ver schijnt gehaald te zijn, die aanmerke twee dingen.

Ten eerste, dat hij de kwestie niet anders kon verwijderen, dan met dit algemene grondbeginsel aan te nemen; Dat wij gerechtvaardigd worden door de loutere genade Gods, waardoor niet alleen de ceremoniën, maar ook andere werken uitgesloten worden. Ten andere, dat Paulus niet zo bekommerd geweest is over de ceremoniën, als over de goddeloze mening van zaligheid te verkrijgen door de werken.

Laat ons derhalve opmerken, dat Paulus niet ongeschikt van zo ver begint, maar dat hij noodzakelijk de oorsprong en fontein zelf aanwijst; opdat de lezers weten dat hier niet getwist wordt over een nietige, maar over de allergrootste zaak, te weten, hoe wij zalig worden. Zo falen clan, die menen, dat de apostel alleen over een bijzondere zaak handelt, te weten, over de ceremoniën, want die kon niet op zichzelf opgelost worden. Zo'n voorbeeld hebben wij ook Hand. 15:2. Daar was een twist en strijd over de ceremoniën, of het nodig was die te onderhouden. In dit te onderzoeken, handelen de apostelen over het ondragelijke juk der wet, en over de genadige vergeving der zonden. Waartoe dit? Want het afdwalen van het punt in kwestie schijnt ongerijmd te zijn, maar het is niet alzo; want de bijzondere dwaling kan niet anders weerlegd worden, dan door een algemeen beginsel te nemen. Evenals bijvoorbeeld, indien ik over het verboden eten van vlees moest

handelen, zo zal ik niet alleen van de spijs melding maken, maar mij met de algemene leer wapenen; wat kracht de menselijke inzettingen behoren te hebben om de consciënties te binden; en zal dit aangrijpen. *Er is een enig Wetgever, die macht heeft om te behouden en te verderven.*

De slotsom is; Paulus redeneert hier negatief van het geslacht tot de soort, hetwelk een gewone en zeer natuurlijke wijze van redeneren is. Met welke gronden en getuigenissen hij deze uitspraak bewijst; Dat wij alleen door de genade van Christus gerechtvaardigd worden, zullen wij te van zijn plaatse zien. Dit zet hij voort tot het einde van het derde hoofdstuk.

In het begin van het vierde hoofdstuk, handelt hij over het rechte gebruik der ceremoniën en waarom zij zijn ingesteld, waar hij ook bewijst, dat zij nu afgeschaft zijn. Want hij moest dit ongerijmde voorkomen, wat terstond een iegelijk in de zin gekomen zou zijn; Waartoe dienden dan de ceremoniën? Waren zij onnut? hebben de vaders tevergeefs zich daarmede onledig gehouden? Deze beide punten bepaalt hij met korte woorden, te weten, dat zij in haar tijd niet tevergeefs waren, en dat zij nu door de komst van Christus afgeschaft zijn, omdat Hij de waarheid en het einde ervan is; daarom leert hij, dat men in Hem moet blijven. Waar hij ook kortelijk aanroert, wat onderscheid er is tussen de toestand der vaders en onzen toestand. Waaruit volgt, dat de leer der valse apostelen verkeerd en schadelijk is, welke de klaarheid des Evangelies door de oude schaduwen verduistert. In de leer mengt hij enige vermaningen, om de genegenheden te bewegen en te roeren. Bij het einde van het hoofdstuk versiert hij zijn verhandeling met een schone allegorie.

In het vijfde hoofdstuk vermaant hij om de vrijheid te behouden door het bloed van Christus verkregen, opdat zij hun consciënties niet laten verstrikken door mensen goeddenken. Maar intussen vermaant hij, welke de behoorlijke wijze en mate der vrijheid is. En bij deze gelegenheid toont hij, welke de ware oefeningen der Christenen zijn, opdat zij zich niet tevergeefs over de ceremoniën bekommeren, en die dingen veronachtzamen, die de voornaamste zijn.

HOOFDSTUK 1

1. *Paulus een apostel, niet van mensen, noch door een mens, maar door Jezus Christus en God de Vader, die Hem opgewekt heeft uit de doden.* 2. *En al de broeders, die met mij zijn, aan de gemeenten in Galatië;* 3. *Genade zij u en vrede van God de Vader en onzen Heere Jezus Christus.* 4. *Die Zichzelf gegeven heeft voor onze zonden, om ons uit de tegenwoordige wereld te verlossen, naar de wil van onzen God en Vader.* 5. *Dewelken zij ere in eeuwigheid. Amen*

1. Paulus een apostel. Wij hebben ergens gezegd, dat Paulus in zijn groeten zichzelf de naam apostel pleegt toe te schrijven, om alzo zijn leer te geloofwaardiger te maken. De autoriteit des persoons hangt niet aan der mensen oordeel of goeddunken, maar aan de roeping Gods alleen. Hij begeert dus gehoord te worden, omdat hij een apostel is. Laat ons dit altijd vasthouden, dat God alleen in de gemeente moet gehoord worden, en Jezus Christus, die door Hem tot een Meester gesteld is. Daarom, zo wie het leerambt zich wil aanmatigen, moet in de naam Gods of van Christus spreken. Maar omdat omtrent de roeping van Paulus meest twijfeling was onder de Galaten, daarom heeft hij om haar te bevestigen, wat meer uitgedrukt dan in de andere zendbrieven. Want hij zegt niet alleen, dat hij van God geroepen is, maar ook daarentegen, dat hij noch van mensen, noch door mensen geroepen is. Men moet opmerken, dat hij niet spreekt over het algemene ambt der herders, maar over het apostelambt. De lasteraars durfden hem niet gans en al van de eer van zijn dienst te beroven, maar zij benamen hem alleen het ambt en het recht eens apostels. Wij spreken nu van het apostelambt in een eigenlijke zin.

Want het woord apostel wordt tweezins genomen. Soms beduidt het allerlei verkondigers van het Evangelie; maar hier beduidt het bijzonder de voornaamste orde in de gemeente, zodat Paulus aan Petrus en aan de andere twaalven gelijk is. Ten eerste, deze zinsnede; Niet geroepen te zijn van mensen, had hij gemeen met alle ware dienaren van Christus. Gelijk niemand zich deze eer moet aannemen, alzo is het in der mensen macht niet gelegen haar te geven, aan wie zij willen. Want het komt Gode alleen toe zijn gemeente te regeren. Daarom kan er geen behoorlijke roeping zijn dan door Hem. En hoewel somtijds iemand behoorlijk zal geroepen zijn, wat de gemeente aangaat, die evenwel uit boze begeerte en niet met een goed geweten daartoe gekomen zal zijn; zo spreekt Paulus hier nochtans over volkomen bevestiging van zijn roeping, waarin niets ontbreekt. Iemand zal hier tegenwerpen, en zeggen; Gebeurt het niet dikwerf, dat ook de valse apostelen op hetzelfde zich beroemen? Ik beken, dat zij het doen, en wel met groter trots dan de dienstknechten Gods zouden durven doen; maar zij hebben de zaak zelf niet, welke Paulus kon tonen.

De tweede zinsnede; *Niet geroepen te zijn door een mens*, kwam eigenlijk aan de apostelen toe; want dit zou toen niet verkeerd geweest zijn in een herder. Want Paulus zelf heeft met Barnabas in alle steden ouderlingen verkozen met opsteken der handen; dit gebiedt hij ook Titus en Timotheüs. En dit is de ordinaire wijze om herders te verkiezen. Want men moet niet wachten, totdat God uit de hemel openbare, wie hij verkoren heeft. Waarom werpt Paulus dan van zich, wat niet alleen niet kwaad, maar zelfs prijselijk is? Ik heb reeds gezegd, dat het Paulus niet genoeg was te bewijzen, dat hij een herder of enig dienaar van het Evangelie was; want er werd gehandeld over het apostelambt. En de apostelen moesten anders verkoren worden dan de herders, namelijk onmiddellijk van de Heere zelf. Zo heeft Christus zelf de twaalven geroepen, en toen er een opvolger te verordenen was in de plaats van Judas, zo durfde de gemeente niet iemand door

keurstemmen te verkiezen, maar gebruikte het lot. Het is zeker, dat men het lot niet gebruikt heeft in de verkiezing der herders; waarom is dit geschied in de aanstelling van Matthias? Opdat hij van God verkoren worde; want het apostelambt moest van de andere diensten onderscheiden worden. Zo dan, Paulus beweert, dat hij zijn roeping onmiddellijk van God heeft, om zich alzo uit de gemene orde der dienaren uit te zonderen. Maar hoe ontkent hij, dat hij door mensen geroepen is, omdat Lukas verhaalt, dat hij en Barnabas door de gemeente van Antiochië geroepen zijn?

Sommigen antwoorden, dat hij vóór dien tijd het apostelambt heeft bediend, en dat daarom die verordening het fundament van zijn apostelambt niet is geweest. Maar hiertegen kan men weder zeggen, dat de apostel toen eerst voor de heidenen werd bestemd, onder welke de Galaten waren. En dus is dit antwoord waarachtiger en klaarder, dat hij hier niet gans en al de roeping der gemeente heeft willen uitsluiten, maar alleen tonen, dat zijn apostelambt op een groter voorrecht steunt; en dit is waar. Want die van Antiochië hebben Paulus de handen niet opgelegd door hun eigen oordeel, maar door een Goddelijk bevel. Omdat hij dan van Godswegen door openbaring geroepen, en daarna door de Heilige Geest tot een apostel der heidenen verordend en benoemd was, zo volgt daaruit, dat hij niet door mensen is binnengeleid, hoewel de gewone wijze van ordening daarna er bij gekomen is.

Indien iemand wil dat hier een stilzwijgende tegenstelling is tussen Paulus en de valse apostelen, ik heb er niets tegen; want zij roemden op de naam van mensen. Zo zal het dus wezen, alsof hij zei: Laten zij roemen, die gezonden zijn van wie zij willen, ik zal nochtans boven hen zijn, omdat ik mijn mandaat of opdracht heb van God en van Christus.

Door Jezus Christus en God de Vader. Hij zegt, dat hij zijn apostelambt van God de Vader en van Christus heeft. En hij noemt Christus eerst, omdat het Hem toekomt te zenden, en wij bekleden het ambt van gezant voor Hem. Maar tot verheffing en versterking, stelt hij er ook de Vader bij, alsof hij zei: Indien de majesteit van Christus iemand niet genoeg is, die wete, dat het ambt mij ook door God de Vader opgelegd is. Die Hem opgewekt heeft. Het is niet zonder oorzaak, dat hij te dezer plaats van de opstanding melding maakt; want zij is het begin van het rijk van Christus. En zij verachtten Paulus, dat hij niet op aarde met Christus verkeerd had. Hij geeft daarentegen te kennen, dat Christus, gelijk Hij door de opstanding verheerlijkt is, alzo eerst waarlijk zijn macht bewezen heeft in de regering van zijn gemeente. Derhalve heeft de roeping van Paulus meer waardigheid, dan of hij geordend was door Christus, toen Hij nog sterfelijk was. En deze omstandigheid is waardig opgemerkt te worden. Want Paulus geeft stilzwijgend te kennen, dat de verwonderlijke mogendheid Gods, die in de opstanding van Christus gebleken is, door zijn lasteraars boos bestreden wordt, want dezelfde hemelse Vader, die Christus uit de doden opgewekt heeft, heeft Paulus verordend tot een verkondiger van deze zijn kracht.

2. En de broeders, die met mij zijn. Het schijnt, dat hij in 't gemeen geschreven heeft uit veler naam, opdat, indien zij naar een alleen niet veel vraagden, immers zouden horen naar meerdere broeders, en de hele vergadering niet verachten. Want hij pleegt tegen het einde, de groetenis van de broeders te schrijven, liever dan hen tot metgezellen van zijn schrijven in het begin te stellen. Immers heeft hij nergens meer dan twee genoemd, en dat wel bekenden. Maar hier doet hij anders; want hij vat al de broeders tezamen, en ik denk, dat hij dit niet zonder oorzaak gedaan heeft. Het eendrachtig gevoelen van zoveel broeders, behoorde bij de Galaten enige kracht te hebben, om hen zachtmoediger en leerzamer te maken. Aan de gemeenten. Het was een groot land, daarom had het vele gemeenten hier en daar verstrooid. Maar het is wonder, dat hij de Galaten deze titel laat,

die bijna van Christus afgeweken waren. Want waar een gemeente is, daar is enigheid van het geloof. Ik antwoord; Omdat daar een belijdenis van het Christendom was, en de aanroeping van één God, en het gebruik der sacramenten, en enige bediening, zo zijn er nog tekenen ener gemeente geweest. Dus bestaat er in de gemeente niet altijd zulke zuiverheid, als er behoort te zijn; de aller-zuiverste gemeenten hebben toch nog haar vlekken; andere zijn niet alleen bezoedeld, maar ook schier misvormd. Daarom moeten wij ons niet dermate stoten aan de feilen der leer en der zeden, dat wij terstond de naam gemeente aan een vergadering ontnemen, waarin alle dingen ons niet behagen. Paulus leert ons hier een heel andere zachtmoedigheid. Intussen moet men toch de vergaderingen, die met gebreken bevangen zijn, zó voor gemeenten van Christus erkennen, dat wij desniettemin al het kwaad veroordelen, dat er in is. Want waar enige gemeente is, daar is niet dadelijk de volmaaktheid van al die dingen, die in een gemeente behoorden te zijn. Dit zeg ik daarom, omdat de papisten dit woordje aangrijpende, alles willen bevestigd hebben, wat hun behaagt den volke in de hand te steken. Evenwel, het is verre vandaar, dat de stand en vorm der gemeente te Rome, zodanig is als die in Galatië was. Indien Paulus nu leefde, hij zou daar ellendige bouwvallen ener gemeente, en gruwelijke verwoesting, maar geen gebouw bemerken. Zo iemand dit liever met korte woorden wil hebben; door een woordverwisselende wijze van spreken wordt gemeente genoemd, waar enig deel ener gemeente is, ofschoon niet alle dingen geheel zijn, zoals zij behoren.

3. *Genade zij u en vrede.* Van deze formule der groet hebben wij gesproken in de andere zendbrieven. Ik blijf in de mening, dat Paulus de Galaten wenst, dat God hun genadig zij, en verder voorspoed in alle dingen; want uit de goedwilligheid Gods vloeit ons een gelukkige uitkomst aller dingen toe. Beide dingen smeekt hij van de Vader en van Christus samen, omdat buiten Christus noch genade, noch enige goede uitkomst is.

4. *Die Zichzelf gegeven.* Hier van het begin aan prijst hij de genade van Christus, om de Galaten tot Hem terug te roepen, en in Hem te houden. Want hadden zij deze weldaad der verlossing behoorlijk gewaardeerd, zij zouden nimmermeer tot andere onderhoudingen vervallen zijn. Want wie Christus behoorlijk en recht kent, die grijpt Hem stijf aan, en omvat Hem met beide armen, hij houdt zich geheel met Hem bezig, en begeert niets buiten Hem. Zo is dan dit ook ons een zeer goed middel, om onze harten van allerlei dwaling en bijgeloof te zuiveren, te weten, dat wij ons weder te binnen brengen, wat Christus voor ons is, en wat Hij ons aangebracht heeft. En er wordt geen geringe zaak te kennen gegeven met deze woorden; Die Zichzelf gegeven heeft voor onze zonden. Want hij wilde de Galaten vermanen, dat de verzoening der zonden, en alzo ook de volmaakte rechtvaardigheid, niet elders gezocht moet worden dan in Christus, omdat Hij Zich aan de Vader overgegeven heeft tot een offerande; en dat Hij zulk een offerande is, tegen welke men geen andere offerande, welke ook, mag overstellen.

Kortom, dat deze verlossing van zó grote waarde is, dat zij ons geheel tot verwondering moet brengen. Verder, wat Paulus hier Christus toeschrijft, dat kent de Schrift op een andere plaats God de Vader toe, en dit beiden eigenlijk. Want de Vader heeft in zijn eeuwigen raad ons deze verzoening verordend, en ons zijn liefde daarin betuigd, dat Hij zelfs zijn eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons gegeven. En Christus heeft Zichzelf tot een offerande geofferd, om ons met God te verzoenen. Waaruit volgt, dat zijn dood de voldoening is voor de zonden. Om ons uit de tegenwoordige. Hij verklaart ook het einde der verlossing; Dat Christus door zijn dood ons Zich tot een eigendom heeft verkregen. Dit geschiedt, als wij van de wereld afgezonderd worden; want zolang wij van de wereld zijn, zo behoren wij Christus niet toe. Het woord wereld, wordt

hier genomen voor het verderf, dat in de wereld is. Gelijk in de zendbrief van Johannes, waar gezegd wordt, dat de hele wereld in het boze ligt, en in vele andere plaatsen. Anders wordt het genomen in het Evangelie, als Christus zegt; Ik bid niet, dat Gij ze wegneemt uit de wereld, maar dat Gij ze bewaart van de boze. Want daar beduidt het dit tegenwoordige leven. Wat beduidt dan hier het woord wereld? Mensen, die buiten de genade Gods en het rijk van Christus zijn. Want zolang de mens zichzelf leeft, is hij geheel verdoemd. Zo zijn dan wereld en wedergeboorte dingen die tegenover elkaar staan, gelijk natuur en genade, vlees en Geest. Zo dan, die van de wereld zijn, hebben niets anders dan zonde en boosheid, niet uit de schepping, maar uit de verdorvenheid. Dus is Christus gestorven voor onze zonden, opdat Hij ons van de wereld verlossen of afzonderen zou. Boos noemt hij de wereld, om te tonen, dat hij spreekt over de verdorvenheid of verdraaidheid, die uit de zonde is, en niet over het schepsel Gods of over het lichamelijk leven. Maar nochtans werpt hij met dit een woord, als met een bliksemslag, alle menselijke hovaardigheid neder. Want hij betuigt, dat buiten de vernieuwing, die door de genade van Christus geschiedt, niets dan enkel boosheid in ons is. Want wij zijn van de wereld, en de wereld regeert in ons, en wij leven der wereld, totdat Christus ons daaruit verlost. Zo dan, hoezeer de mensen zichzelf behagen, zij zijn nochtans met al hun uitnemendheid boos en verdraaid. Het is waar, zij schijnen zich zodanigen niet toe, maar ons zij het genoeg, dat de Heere door de mond van Paulus alzo oordeelt. Naar de wil. Hij vertoont de eerste fontein der genade, te weten, het voornemen Gods. Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren zoon gegeven heeft. Maar men moet aanmerken, dat Paulus gewoon is het voornemen Gods tegen alle vergeldingen of verdiensten der mensen te stellen. Zo beduidt wil hier, wat men in 't gemeen noemt, welbehagen. Dus is dit de zin, dat Christus voor ons geleden heeft, niet omdat wij zulks waardig waren, of omdat wij iets medegebracht hebben, dat Hem daartoe zou bewegen, maar omdat de raad en het voornemen Gods zo was. Van onzen God en Vader. Dat is zoveel alsof hij gezegd had; God, die onze Vader is.

5. Denwelken zij ere. Hij breekt uit in een plotselinge dankzegging, om hun harten te verwekken tot het beschouwen van deze onbegrijpelijke weldaad Gods, opdat zij zich daarna leerzamer mogen betonen. Hoewel, het is ook een algemene vermaning, opdat de barmhartigheid Gods, zo dikwijls zij in het geheugen wordt teruggeroepen, ons terstond aanspore om Hem te prijzen.

6. Ik verwonder mij, dat gij u zo haast van Christus, die u tot genade geroepen heeft, laat overbrengen tot een ander Evangelie. 7. Hetwelk niet anders is, dan dat er sommigen zijn, die u beroeren, en het Evangelie van Christus willen omkeren. 8. Maar of wij, of een engel uit de hemel u anders verkondigden, dan wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt. 9. Gelijk wij tevoren gezegd hebben, alzo zeg ik nu nogmaals; zo iemand u verkondigt boven hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt.

6. Ik verwonder mij. Hij begint met een berisping, welke nochtans wat zachter is dan zij verdiend hadden; maar hij wil liever zijn strengheid keren tegen de valse apostelen, gelijk wij zullen zien. Hij berispt hen, dat zij afgeweken zijn, niet alleen van zijn leer, maar ook van Christus. Want zij konden Christus niet anders hebben, dan zo zij bekenden, dat wij door zijn weldaad vrijgemaakt zijn van de dienstbaarheid der wet. Nu, de noodzakelijkheid, die de valse apostelen stelden in de ceremoniën, was geheel tegenstrijdig. Zij lieten zich zo overbrengen van Christus, niet omdat zij het Christendom geheel verwierpen, maar omdat in zulk een verderving hun niet anders dan een verdichte Christus gelaten werd. Zo heden de papisten, omdat zij een halve en gescheurde Christus

willen hebben, zo hebben zij genen, en zijn daarom overgebracht van Christus; want zij zijn vol superstitiën, welke geheel strijden tegen de natuur van Christus. Dit moet men naarstig aanmerken, dat wij overgebracht worden van Christus, als wij vervallen tot die dingen, die met het ambt van Christus strijdig zijn. Want het licht kan met de duisternis niet vermengd worden. Het is ook zulk een wijze van spreken, als hij zegt; Een ander Evangelie, dat is, een ander dan het ware. En toch zeiden de valse apostelen, dat zij het Evangelie van Christus verkondigden. Maar omdat zij hun verdichtselen daaronder mengden, waarmee zij de voorname kracht des Evangelies verdierven, zo hadden zij een vals, geschonden en verdorven Evangelie.

Hij zegt; ***Gij wordt overgebracht*** in de tegenwoordige tijd, alsof zij nog in het vallen waren; even alsof hij zei: Ik zeg nog niet, dat gij overgebracht zijt, want dan zou het wederkeren tot de rechten weg moeilijker zijn. Maar nu, omdat gij nog midden in de loop zijt, zo keert liever op uw schreden weder, dan dat gij verder voortgaat. Sommigen lezen aldus; Van Hem, die u geroepen heeft tot de genade van Christus, en verstaan dat van de Vader; maar de lezing, die wij gevolgd hebben, is eenvoudiger. Zegt hij, dat zij van Christus geroepen zijn door genade, het dient om hun hun ondankbaarheid te verwijten. Van de zoon Gods af te wijken, is in zichzelf een grote boze daad; maar van Hem af te wijken, als Hij ons uit genade tot zaligheid heeft geroepen, dat is veel schandelijker, want zijn goedheid jegens ons vermeerderd de grootheid der zonde, zo wij ondankbaar zijn.

Haastelijk. Hij vergroot de schandelijkheid der onstandvastigheid; want er is geen tijd bekwaam om van Christus af te wijken; doch de Galaten waren zoveel te meer te berispen, dat zij zich lieten verleiden, zo haast als Paulus van hen gescheiden was. Zo dan, gelijk hij boven hun ondankbaarheid door vergelijking der genadige roeping heeft vergroot, zo verzwaart hij nu hun lichtvaardigheid door de omstandigheid des tijds.

7. Hetwelk niet anders is. Sommigen stellen het aldus; ***Omdat er geen ander Evangelie is;*** alsof het een soort van verbetering ware, opdat niemand zou denken, dat er meer Evangeliën waren dan een. Maar ik neem het eenvoudiger, wat de uitlegging der woorden aangaat; want hij spreekt met verachting over de leer der valse apostelen, dat zij niet dan een stof is van beroeringen en verderving. Even alsof hij zei: Wat brengen die apostelen teweeg? Wat reden hebben zij, om de leer te bestrijden, die ik gegeven heb? te weten, zij beroeren u, en verkeren het Evangelie, anders doen zij niets. Nochtans komt het op dezelfde zin uit; want ik beken dat het door deze wijze van spreken verbeterd wordt, wat gezegd was van een ander Evangelie; hij zegt dan, dat het geen ander Evangelie, maar een loutere verstoring is. Ik heb alleen willen vermanen, dat het woordje ander, (naar mijn oordeel) genomen wordt voor een andere zaak, gelijk wij plegen te zeggen; Dit is niets anders, dan dat gij wilt bedriegen.

8 Willen het Evangelie omkeren. Hij legt hun een andere misdaad ten laste, te weten, dat zij Christus onrecht doen, met zijn Evangelie te willen omkeren. Het is een zeer gruwelijke misdaad; want omkeren is meer dan vervalsen. En nochtans legt hij hun deze misdaad niet onverdiend ten laste. Want Christus blijft niet ongeschonden, en de leer van het Evangelie valt, wanneer de lof van de rechtvaardigmaking des mensen aan iets anders toegeschreven, en de consciënties een strik aangeworpen wordt. Want men moet altijd zien, welke dingen de voornaamste zijn in het Evangelie. Wie deze dingen bestrijdt, is een verderver van het Evangelie. Wordt woord van Christus er bijgevoegd, men kan het op tweeërlei wijze uitleggen, te weten, dat het van Christus gekomen is, of dat het Christus zuiver voorstelt. En hij heeft zonder twijfel daarmede willen aanduiden, het ware en volle Evangelie, hetwelk eniglijk moet geacht worden.

8. Maar of wij. Hier verheft hij zich met een groot vertrouwen, om de autoriteit van zijn leer te beschermen. En ten eerste zegt hij, dat de leer, door hem verkondigd, het enige Evangelie is, hetwelk men niet mag verzwakken. Want de valse apostelen hadden kunnen zeggen; Wij willen ook, dat het Evangelie ongerept blijve, en wij hebben daarvan een even heerlijk gevoelen als gij. Gelijk heden ten dage de papisten roepen, dat zij het Evangelie zeer heilig achten, en de naam van het Evangelie bieden zij zeer grote eer; maar als men tot de proef op de som komt, ziet men dat zij de zuivere en eenvoudige leer van het Evangelie uitzinnig pijnigen. Zo dan, Paulus met die gemene betuiging niet tevreden zijnde, beschrijft hoedanig het Evangelie is, en wat het bevat, en betuigt dat zijn leer het waarachtig Evangelie is, opdat men het niet elders zoek. Want wat zou het helpen, zich tot het Evangelie te begeven, en ondertussen niet te weten wat het bevat?

Bij de papisten zou dat mogelijk genoeg zijn, waar het ingewikkeld geloof plaats heeft; maar bij de Christenen is geen geloof, waar geen kennis is. Zo dan, opdat de Galaten, die anders bereid waren om het Evangelie gehoorzaam te zijn, niet her- en derwaarts dwalen, en in twijfeling hangende, niet weten waar zij hun voet moeten zetten, zo beveelt Paulus hun in zijn leer te blijven. En hij wil zo zekerlijk zijn prediking geloofd hebben, dat hij de vervloeking verkondigt aan allen, die haar durven tegenspreken. Ja wat meer is, hij begint van zichzelf, wat van aanbelang was; want alzo voorkomt hij de valse beschuldiging, waarmee de kwaadwilligen hem zouden bezwaard hebben, zeggende; Gij wilt dat men zonder enig tegenspreken ontvange al wat van u komt, omdat het uw is. Om dus te tonen, dat hij geenszins acht heeft op zichzelf, zo beneemt hij zich vooral deze macht, om iets te bestaan tegen deze leer. Aldus wil hij anderen niet aan zich onderwerpen, maar gelijk het betaamt, alle anderen met hem gelijk stellen, om het Woord Gods onderworpen te zijn.

Maar om de valse apostelen te geweldiger neder te werpen, klimt hij op tot de engelen toe, en zegt niet eenvoudig, dat men ze niet moet horen, zo zij iets anders voortbrengen, maar spreekt uit, dat zij vervloekt moeten zijn. Dit kon sommigen ongerijmd toeschijnen, dat hij de engelen in onenigheid stelt met zijn leer; maar wie alles behoorlijk zal overwegen, zal wel zien, dat hij dit uit noodzaak gedaan heeft. Het is wel zeker, dat de hemelse engelen niets anders kunnen voortbrengen, dan de zekere waarheid Gods; maar omdat het verschil liep over het geloof der leer, die van God tot zaligheid der mensen geopenbaard was, zo was het hem niet genoeg, die te stellen buiten der mensen goeddunken, maar moest ze ook boven de engelen stellen. Daarom, als hij de engelen de vervloeking verkondigt, zo zij iets anders leren, is dit bewijs, hoewel aan het onmogelijke ontleend, toch niet tevergeefs. Want deze vreemde wijze van spreken dient niet weinig, om de trouwheid der prediking van Paulus te verheffen. Hij zag, dat hij en zijn leer bezwaard werden, door hoge titels der mensen. En hij antwoordt, dat zelfs de engelen niet vermogen haar neder te drukken. En hij doet de engelen geen onrecht; want omdat zij geschapen zijn om de ere Gods, op alle mogelijke wijzen op te luisteren, zo verkleint hij, die tot dit einde hun naam heilig misbruikt, opdat God daarin geëerd worde, hun waardigheid niet. Hieruit besluiten wij niet alleen, hoe groot de majesteit van het Woord Gods is, maar ons geloof ontvangt ook een bijzondere bevestiging, omdat wij betrouwende op Gods Woord, gerust de engelen kunnen bespotten en vervloeken.

Als hij zegt; **Die zij vervloekt**, moet men daaronder verstaan; Van u. Over het woord vervloekt, hebben wij een en ander gezegd, 1 Cor. 12 ; 3.

9. Gelijk ik tevoren gezegd heb. Nu laat hij na te spreken van zichzelf en van de engelen, en verhaalt nog eens in 't gemeen, dat het geen mens geoorloofd is iets anders te leren, dan hij de Galaten geleerd had. Merk op het woord; Gij hebt ontvangen; want hij arbeidt

altijd, dat zij geen onbekend Evangelie als in de lucht hangen door hun ijdel bedenken, maar dat zij een zekere beschrijving en bepaling daarvan hebben, en vast weten, dat hetgeen hun geleerd is, en zij aangenomen hebben, het waarachtig Evangelie van Christus is. Want het geloof betaamt niets minder dan een mening. Want wat zal het wezen zo iemand twijfelt, niet wetende wat en hoedanig het Evangelie is? Zo gebiedt Paulus dan voor duivelen te houden, die een ander Evangelie hebben durven voortbrengen, dat van het zijn verschilt; en noemt dat een ander, aan hetwelk vreemde verdichtselen als lappen gehecht worden. Want de leer der valse apostelen was niet geheel tegenstrijdig, of ook verschillend, maar door valse toevoegsels verdorven. Zo is dan de uitvlucht der papisten kinderachtig, als zij de woorden van Paulus aldus willen afslaan, zeggende ten eerste, dat men de gehele prediking van Paulus niet heeft, noch ook kan weten wat zij bevat heeft, tenzij de Galaten uit de doden opgewekt worden als getuigen, die ze gehoord hebben; ten andere, dat hier niet verboden wordt iets toe te doen; maar dat alleen andere Evangelieën veroordeeld worden. Want hoedanig het Evangelie van Paulus geweest is, besluiten wij, zoveel er ons aan gelegen is, niet duister dat te weten uit zijn geschriften. En dat het gehele pausdom een gruwelijke omkering van dit Evangelie is, is openbaar. Ten laatste blijkt ook uit de omstandigheid, dat alle valse leer anders is dan de prediking van Paulus; en daarom kunnen hun zulke beuzelingen niets helpen.

10. Want raad ik nu ook naar mensen, of naar God? of zoek ik mensen te behagen? Want zo ik nog mensen behaagde, zo zou ik Christus' dienstknecht niet zijn. 11. Nu ik laat u weten, broeders, aangaande het Evangelie, dat door mij verkondigd is, dat het niet is naar de mens. 12. Want ik heb dat niet ontvangen, noch geleerd van een mens, maar door de openbaring van Jezus Christus. 13. Want gij hebt van mijn wandeling gehoord, die voortijds geweest is in het Jodendom; dat ik bovenmate zeer de gemeente Gods vervolgde, en haar verwoestte; 14. En dat ik voortgang deed in het Jodendom boven velen van mijns gelijken in mijne natie, omdat ik overijverig was voor de vaderlijke inzettingen.

Omdat hij zijn prediking zo stout verheven had, toont hij nu, dat hij dit met recht, en niet door ijdele opgeblazenheid gedaan heeft. En hij gebruikt twee argumenten om dit te bewijzen. Het eerste is uit de genegenheid zijns harten, omdat hij niet uit eerezucht, noch uit pluimstrijkerij zich naar de mensen voegt. Het tweede is veel sterker, dat hij zelf de auteur niet is van zijn Evangelie, maar dat hij het van God ontvangen, en als van hand tot hand getrouw overgegeven heeft.

10. Raad ik nu ook naar. Omdat de samenvoeging der Griekse woorden twijfelachtig is, zo wordt deze plaats verschillend uitgelegd. Want sommigen vertalen aldus; Raad ik mensen of Gode? Anderen nemen de woorden, God en mensen, voor goddelijk en menselijk; welke zin zeer wel zou passen, indien hij niet wat te ver van de woorden aflag. Zo heb ik dan liever de zin gevolgd, die minder gedwongen was. Want de Grieken hebben de gewoonte, dat zij het woordje, waarvoor wij stellen naar, niet uitdrukken. Paulus spreekt niet over de inhoud van zijn verkondiging, maar over het voornemen zijns harten, dat hij meer op God dan op de mensen ziet, hoewel ook de leer beantwoordt aan de genegenheid des leraars. Want gelijk uit eerezucht, gierigheid, en uit elke andere boze begeerte, verderving der leer ontstaat, zo maakt een goede consciëntie, dat de zuivere waarheid behouden wordt. Daarom betuigt hij, dat zijn leer zuiver en gezond is, omdat zij zich naar allen niet schikt en voegt. Of zoek ik mensen te behagen.

Dit tweede verschilt niet veel van het eerste, nochtans is er enig onderscheid; want de begeerte om gunst te verkrijgen, is oorzaak waarom wij naar de mens spreken. Wanneer zulk een eerezucht in onze harten regeert, dat wij onze woorden begeren te voegen naar der mensen behagen, dan kunnen wij niet oprecht leren. Zo betuigt dan Paulus, dat hij

van dit gebrek zuiver en rein is; en om zich te stouter ook van valse lastering te bevrijden, zo spreekt hij vragenderwijs. Want de vragende vorm is gewichtiger, daar wij de tegenstanders toelaten tegen te spreken, zo zij iets hebben. Want dit is een teken van grote zekerheid en gerustheid, die Paulus had door het getuigenis van een goede consciëntie; omdat hij namelijk wist, dat hij zijn ambt alzo bediend had, dat hij van zulke schande vrij was. Want zo ik mensen behaagde. Deze uitspraak is opmerkenswaardig, dat de eergierigen, dat is, die gunst der mensen zoeken, Christus niet kunnen dienen. Maar hij spreekt hier bijzonder van zijn persoon, in deze zin, dat hij zich eigener beweging van der mensen gunst afgewend heeft, om zich tot gehoorzaamheid van Christus te wijden; en hij vergelijkt de staat van zijn vroeger met dien van zijn tegenwoordig leven. Hij was in zeer grote achting geweest, hij werd alom met grote toejuiching ontvangen; daarom, had hij mensen willen behagen, zo had hij zijn conditie niet mogen veranderen.

Maar hieruit moet men de algemene leer trekken, waarvan ik gesproken heb. Allen, die Christus getrouw willen dienen, moeten der mensen gunst kloekmoedig verachten. Het woord mensen brengt hier een zonderlinge beduiding mede; want de dienaars van Christus moeten niet willens de mensen zoeken te mishagen, maar er zijn verscheidene soorten van mensen; hen wie Christus behaagt, zullen wij zoeken in Christus te behagen; maar die willen dat de ware leer aan hun hartstochten onderworpen is, moet men geenszins gehoorzaam zijn. En voorwaar, de godzalige en oprechte herders zullen altijd deze strijd moeten wagen, dat zij de verbolgenheden dier mensen verachten, die willen dat men hun in alles, en alleszins genoeg doe; want de gemeente zal altijd geveinsde en ongeschikte mensen hebben, die hun lust stellen boven het Woord Gods. De goeden worden ook somtijds door de duivel verzocht, dat zij op de herder toornig zijn, die recht en wel vermaant. Hetzij dat zij dit doen uit onwetendheid, of dat zij door enige zwakheid vooringenomen zijn. Zo komt het dan ons toe, voor geen verbolgenheid te verschrikken, mits wij de zwakken niet vervreemden van Christus.

Velen leggen deze plaats anders uit, te weten, alsof het een toelating ware, en menen dat dit de zin is; ***Zo ik mensen behaagde, zou ik Christus' dienstknecht niet zijn.*** Dit beken ik, maar wie zal mij dit verwijten? Wie ziet niet dat ik der mensen gunst niet zoek? Nochtans bevalt mij die eerste zin 't best, te weten, dat Paulus verhaalt, van hoe grote gunst der mensen hij zich beroofd heeft, om zich tot de gehoorzaamheid van Christus te wijden.

11. Ik laat u weten. Dit is een zeer sterk argument, en het voornaamste stuk der hele handeling, te weten, dat hij het Evangelie niet van mensen heeft ontvangen, maar dat het hem door God geopenbaard is. En omdat men hem dit had kunnen ontzeggen, zo voegt hij een bevestiging daarbij, welke in het verhaal ener geschiedenis bestaat. Maar opdat deze betuiging meer gewicht hebbe, zegt hij tevoren, dat hij niet spreekt van een duistere zaak, maar van een zaak welke hij bereid is te bevestigen; want zulk een voorrede komt te pas, wanneer men van een gewichtige zaak spreekt. Hij ontkent dat naar de mens is, wat naar geen menselijke vonden smaakt, of door geen mens gesmeed is; en om dit te bevestigen voegt hij terstond daarbij, dat hij niet door enigen aardse meester geleerd is.

12. Want ik heb het van geen mens ontvangen. Wat dan? zal het gezag daarom minder wezen, zo iemand door der mensen dienst onderwezen, langs dien weg leraar wordt? Maar men moet altijd aanmerken, met welke loze vonden hem de valse apostelen besprongen, te weten, zij zeiden, dat hij een verminkt en vervalst Evangelie ontvangen had, van enigen meester, die de beste niet was, of althans geen grote naam had, en dat hij onbezonnen leerde, wat hij kwalijk verstaan had. Ondertussen roemden zij, dat ze discipelen der opperste apostelen waren, wier verborgen en heimelijke zinnen hun allen wel bekend

waren. Zo was het dan voor Paulus noodzakelijk, dat hij zijn leer stelde tegen de hele wereld, hierop steunend, dat zij hem door God geopenbaard, en niet in de school van enig mens geleerd was; want anders zou zij nimmermeer bevrijd geweest zijn van de lasteringen der valse apostelen. Indien iemand hiertegen zegt, dat hij door Ananias onderwezen is, daarop is licht te antwoorden. Want er is niets tegen, waarom God door Zichzelf Paulus niet met hemelse openbaringen zou geleerd hebben, en dat Hij ook tot versiering van de dienst mensenarbeid in hem te leren zou gebruikt hebben. Gelijk wij boven gezegd hebben, dat hij door God onmiddellijk door hemelse openbaring is geroepen, en dat hij door de stemmen der mensen met plechtige bevestiging geordend is; deze dingen strijden niet tegen elkaar.

13. *Want gij hebt van mijn wandeling gehoord.* Dit hele verhaal is tot bevestiging daarbij gesteld. Want hij verhaalt, dat hij met zijn hele leven zo vreemd is geweest van het Evangelie, dat hij een verbolgen vijand van hetzelfde, en een verwoester van de Christelijken naam was; waaruit wij verstaan, dat hij door God bekeerd is. En hij neemt hen zelf tot getuigen, als betreffende een zaak, aan welke geen twijfel was, opdat het onweersprekelijk zij wat hij zal zeggen. Zijns geleden, noemt hij, die van zijn leeftijd waren; want met degenen, die ouder waren, zou het een oneigenlijke vergelijking zijn. Door de inzettingen der vaderen, verstaat hij niet die aanhangselen, waarmee de wet des Heeren vervalst was, maar de wet Gods zelf, waarin hij van kindsbeen aan opgevoed was, en die hij van zijn ouders en grootvaders, als van hand tot hand ontvangen had. Omdat hij dan zeer gehecht was aan de vaderlijke gewoonten, zo kon hij niet gemakkelijk daarvan afgebracht worden, indien de Heere hem niet door een mirakel getrokken had.

15. Maar nadat het Gode, die mij van mijner moeders buik afgezonderd, en door zijn genade geroepen heeft, behaagd heeft, 16. Zijn zoon mij te openbaren, opdat ik Hem zou verkondigen onder de heidenen, zo heb ik terstond niet geraadpleegd met vlees en bloed, 17. Noch ben nogmaals te Jeruzalem gekomen, tot degenen, die apostelen waren vóór mij; maar ik hen gegaan naar Arabië, en ben wedergekomen naar Damascus. 18. Daarna ben ik na drie jaren weder gekomen te Jeruzalem, om Petrus te zien, en ben bij hem gebleven vijftien dagen. 19. En ik heb van de apostelen geen ander dan Jakobus, de broeder des Heeren, gezien. 20. Nu, wat ik u schrijf, ziet voor God! ik lieg niet. 21. Daarna ben ik gekomen in de landen van Syrië en Cilicië. 22. En ik was van aangezicht onbekend aan de gemeenten, die in Judéa waren in Christus. 23. Maar dit gerucht was alleen bij hen; Degene, die ons eens vervolgde, predikt nu het geloof, dat hij voorheen verwoestte. 24. En zij verheerlijkten God in mij.

15. *Nadat het Gode behaagd heeft.* Het tweede deel van het verhaal is van zijn wonderlijke kering. En men moet deze woorden aldus ontbinden en scheiden, dat hij door Gods genade geroepen is geweest, om Christus onder de heidenen te verkondigen, en dat hij terstond als hij geroepen was, zonder met de apostelen te raadslagen, zich zonder enigen twijfel gevoegd heeft tot het werk, dat hem bevolen was, zeker zijnde van de raad Gods. In de schikking der woorden komt Erasmus niet overeen met de ouden overzetter. Want hij voegt de woorden aldus; Wanneer het Gode behaagd heeft, dat ik Christus onder de heidenen zou prediken, welke mij daartoe geroepen heeft, om Zich door mij te openbaren. Maar de oude overzetter heeft het beter naar mijn oordeel. Want eerst is hem de openbaring van Christus geschied, en daarna is hem de verkondiging bevolen. Of, indien men de overzetting van Erasmus wil volgen, die stelt; Door mij te openbaren, zo zijn toch deze woorden; Dat ik zou prediken, daarbij gevoegd, om de wijze der openbaring uit te drukken. Verder, de bewijsvoering van Paulus kon in het eerste aanzien

zwak schijnen; want ofschoon tot het Christendom bekeerd, vatte hij terstond zonder met de apostelen te raadplegen, het ambt der prediking van het Evangelie op; maar daar volgt nochtans niet uit, dat hij door de openbaring van Christus daartoe verordend is geweest, maar hij steunt op meer redenen, welke, zo men ze alle bijeen verzamelt, genoeg zullen zijn tot een rechte bewijsvoering.

Ten eerste, dat hij door Gods genade is geroepen geweest; ten andere, dat zijn apostelambt door de andere apostelen bevestigd is geweest, en wat daar meer volgt. Zo zullen dan de lezers bedenken, dat zij het hele verhaal verenigd lezen, en eindelijk uit het geheel, en niet uit de enkele delen besluiten. Die mij afgezonderd heeft. Deze afzondering was Gods raad, waardoor Paulus tot het apostelambt verordend werd, eer hij wist dat hij als mens geboren was. Daarna is de roeping op haar tijd gekomen, als de Heere zijn wil aangaande Paulus geopenbaard heeft, en hem geboden tot het werk zich aan te gorden. Het is zonder twijfel, dat God eer de wereld geschapen was, besloten heeft wat Hij ten aanzien van elk onzer zou doen, en dat Hij door verborgen oordeel een iegelijk het zijn toegevoegd heeft. Maar de Schrift pleegt somtijds deze drie graden te stellen, te weten, de eeuwige voorbeschikking Gods, de verordening van moeders buik aan, en de roeping, welke de vrucht en vervulling dier beide is. Jeremia 1 spreekt de Heere een weinig anders dan de woorden van Paulus luiden; nochtans komt de zin overeen; *Eer Ik u maakte in de buik, heb Ik u gekend; eer gij uit de buik kwaamt, heb Ik u geheiligd, Ik heb u tot een profet de heidenen gegeven.*

Want God had ook Paulus tot het apostelambt geheiligd, eer hij gegeneerd was, gelijk Hij Jeremia gedaan had tot het ambt van profet. Maar hier wordt Hij gezegd nogmaals ons van de buik aan af te zonderen, omdat wij tot dit einde geboren worden in de wereld, dat Hij in ons volbrengt, wat Hij verordend heeft. En de roeping wordt tot haar bekwame gelegenheid uitgesteld, als God ons bekwaam heeft gemaakt om het ambt te volbrengen, dat Hij ons gebiedt. Men kan dus de woorden aldus verklaren; ***Als het Gode behaagd heeft zijn Zoon door mij te openbaren, die mij geroepen heeft, gelijk Hij mij tevoren had afgezonderd.***

Want hij heeft willen te kennen geven, dat zijn roeping hangt aan de verborgene verkiezing Gods; en dat hij niet daarom tot apostel verordend is, omdat hij door eigen vernuft zich tot zulk een groot ambt bereid heeft, of omdat God hem bekwaam gevonden heeft om hem zulk een ambt op te leggen, maar omdat hij, eer hij geboren werd, door de verborgen raad Gods daartoe verordend was. Want alzo pleegt hij de oorzaak van zijn roeping aan het genadige welbehagen Gods toe te schrijven, hetwelk men naarstig moet aanmerken. Want wij worden daaruit geleerd, dat men der genade Gods moet toeschrijven, niet alleen dat wij uitverkoren en aangenomen zijn tot het eeuwige leven, maar ook dat Hij waardig acht onzen arbeid te gebruiken, daar wij anders geheel onnut zijn, dat Hij ons een behoorlijke roeping geeft, waarin wij ons oefenen. Want wat kon Paulus, nog niet geboren zijnde, hebben dat zulk een grote eer waardig was? Zo moet men het dan aldus nemen, dat dit alles Gods gave is en niet door onszelf verkregen, dat wij geroepen zijn om zijn gemeente te regeren. Dat Verder sommigen scherpzinnig filosoferen over het woord afzonderen, zij doen dat zonder reden, en ontijdig. Want God wordt niet gezegd ons af te zonderen, omdat Hij ons enige hebbelijkheid instort, waardoor wij van andere mensen zouden onderscheiden zijn, maar als Hij ons door zijn raad ergens toe verordend. En hoewel hij zijn roeping nu openlijk genoeg aan de genade Gods toegeschreven had, als hij die vrijwillige afzondering van des moeders buik aan tot een begin en oorsprong daarvan heeft gesteld, zo drukt hij het toch nogmaals bij name uit, eensdeels opdat het prijzen der genade Gods hem zuivere van alle vermoeden van ijdele roem, en anderdeels om zijn dankbaarheid jegens God te bewijzen. Want hij pleegt dat gaarne te doen, ook als hij geen twisting heeft met de valse apostelen.

16. Zijn Zoon mij te openbaren. Indien men leest; Door mij te openbaren, zal het einde des apostelambts dit zijn, Christus openbaar te maken. Hoe? Door Hem te verkondigen onder de heidenen, hetwelk de valse apostelen hem tot schande rekenden. Maar omdat in het Grieks staat; Zijn zoon te openbaren in mij, zo acht ik dat het een Hebreeuwse wijze van spreken is voor; *Mij te openbaren*; want bij de Hebreëen is de letter, die in betekent, dikwijls overbodig, wat hun genoeg bekend is, die in die taal ervaren zijn. Zo zal dan de zin zijn; Dat Christus aan Paulus geopenbaard is, niet opdat hij alleen zijn kennis zou gebruiken, en stilzwijgend Hem in zijn boezem houden; maar opdat hij Hem hebbende leren kennen, onder de heidenen zou prediken. Ik heb terstond niet geraadpleegd. Wat de beduiding dezer woorden vlees en bloed aangaat, hij heeft enkel alle menselijke raadsragen willen uitsluiten; want hij begrijpt hier alle mensen in 't gemeen, en al hun voorzichtigheid en beleid, gelijk terstond uit het vervolg zal blijken. Ja, hij beduidt bij name de apostelen, en dat daarom, opdat de onmiddellijke roeping Gods helderder schittere. Zo heeft hij dan op de autoriteit Gods alleen betrouwende, en daarmee tevreden, zich tot het predikambt aangepast. Noch ben nogmaals te Jeruzalem gekomen. Dit is een verklaring van de naast-voorgaande uitspraak, en tevens een verheffing, alsof hij zei: Ik heb niemand der mensen als auteur begeerd, ja zelfs de apostelen niet. Zo falen dan die menen, dat de apostelen niet begrepen worden onder de woorden, vlees en bloed, omdat hij hen nu bijzonder noemt; want hij zegt niets nieuws noch iets anders daarbij, maar verklaart alleen duidelijker, wat duister gezegd was. Want hij lastert de apostelen niet, als hij hen aldus noemt; want om te bewijzen, dat hij niet door mensen gedreven geweest is, moest hij om de valse roem der boeven, ook de apostelen zelf tegen God overstellen. Waar nu het schepsel met God vergeleken wordt, geschiedt het geen onrecht, hoe verachtelijk en verworpen de namen ook zijn, waarmee het vernederd wordt.

17. Maar ik ben gegaan naar Arabië. Deze drie jaren is Lukas in de historie van de Handelingen der Apostelen voorbijgegaan, gelijk hij ook vele andere dingen niet verhaalt. Daarom is het een flauwe beschuldiging dergenen, die hier enige schijn van tegenstrijdigheid zoeken. Verder zullen de godzalige lezers overwegen, hoe zwaar Paulus terstond in het begin van zijn ambt is verzocht geweest. Die daags tevoren eershalve met een schitterend gevolg naar Damascus gezonden was, die wordt nu gedwongen als een balling in een vreemd land te dwalen; en nochtans geeft hij de moed niet verloren.

18. Daarna ben ik na drie jaren. Hij is eerst in het derde jaar, nadat hij het apostelambt verkregen had, te Jeruzalem gekomen; zo is hij dan niet begonnen van der mensen roeping. En evenwel zegt hij, opdat hij niet zou schijnen manieren te hebben, afgezonderd van de anderen, en daarom hun tegenwoordigheid te vlieden, dat hij te Jeruzalem gekomen is om Petrus te zien. Ofschoon hij derhalve in het aannemen van zijn ambt, hun autoriteit niet verwacht had, zo heeft hij toch niet tegen hun wil maar met hun bewilliging en goedkeuring, de eer van het apostelambt gehouden; dit is het wat hij wil zeggen, dat hij nooit vreemd is geweest van de andere apostelen, en dat hij tot deze tijd toe goed met hen overeenkomt. Hij geeft de korten tijd te kennen, dien hij daar geweest is, om te bewijzen dat hij niet om te leren daar gekomen was, maar alleen om onderling met elkaar te spreken. Op ditzelfde doelt ook wat hij daarbij voegt, dat hij niemand anders gezien heeft, te weten, omdat hij ergens anders heentrekkende daar alleen doorreisde.

19. Uitgenomen Jakobus. Men moet zien wie deze Jakobus geweest is. De ouden komen meest allen daarin overeen, dat het een uit de discipelen geweest is met de toenaam Oblias en Justus, welke opziener was van de gemeente te Jeruzalem. Hoewel anderen menen, dat

het een zoon van Jozef geweest is uit een andere vrouw. Nog anderen menen (wat waarschijnlijker is) dat het een volle neef van Christus uit zijn moeders zuster geweest is. Maar omdat deze onder de apostelen gerekend wordt, zo deel ik die mening niet. Want de uitvlucht van Hieronymus is van geen waarde, dat de naam apostel somtijds van de twaalven op anderen overgedragen wordt; want hier wordt van de hoogste waardigheid gesproken; en wij zullen horen, dat dezelfde weinig hierna onder de voornaamste pilaren gerekend is. Daarom acht ik het verreweg waarschijnlijker, dat het Alpheus' zoon is van wie hij spreekt. Het is gelooflijk, dat de anderen in verscheidene landen verstrooid waren; want zij zaten niet op één plaats ledig. En hoewel Lukas verhaalt, dat Paulus door Barnabas tot de apostelen geleid was, zo moet men dat niet verstaan van de twaalven, maar alleen van deze twee, die toen alleen te Jeruzalem waren.

20. Nu wat ik u schrijf. Deze bevestiging strekt zich uit tot het hele verhaal en bewijst hoe ernstig Paulus over deze zaak gesproken heeft, dat hij een eed daarbij voegt, welken men niet behoort te gebruiken, dan in zwaarwichtige zaken. En het is geen wonder, dat hij zo sterk daarop staat; want wij hebben boven gezien wat de bedriegers zochten, hem de naam en de eer van apostel te onttrekken. Verder moeten wij de eedsformulieren aanmerken, die de heiligen gebruiken, opdat wij verstaan, dat door de eed niets anders gezocht wordt, dan dat wij de trouw en waarheid onzer woorden en daden voor het oordeel Gods trekken, welke handeling door de vreze Gods bestuurd moet zijn.

22. Ik was van aangezicht onbekend. Ik acht, dat dit hier bijgevoegd is, om de kwaadwilligheid en boosheid van zijn lasteraren te meer te verheffen. Want indien de Joodse gemeenten door het gehoor alleen bewogen werden om Gode ere te geven, dat Hij zo wonderlijk in Paulus gewrocht had, hoe onbehoorlijk is het, dat zij die zijn wonderlijke krachten uit de vruchten klaarlijk zien, hetzelfde niet doen? Indien voor degenen, die in Judea waren, het gerucht alleen genoeg was, waarom zijn deze niet tevreden met het aanschouwen der dingen? Hij wordt gezegd het geloof verwoest te hebben, niet omdat het geloof in zichzelf overwinbaar is, maar omdat hij het in de zwakke mensen verwoestte. Bovendien wordt meer op het pogen gezien dan op de uitkomst.

24. Zij verheerlijkten God in mij. Dit was een klaar teken, dat zijn dienst door al de gemeenten in Judea goedgekeurd werd; en alzo goedgekeurd, dat zij met verwondering en lof erkenden de uitnemende kracht Gods. Zo berispt hij bedektelijk de kwaadwilligen, dat zij door hun nijdigheid en valse beschuldigingen slechts dit uitwerken, dat zij de ere Gods verduisteren, welke de apostelen bekend en openlijk beleden hadden in het apostelambt van Paulus te schijnen. Ondertussen wordt ons hier echter als in 't voorbijgaan de regel voorgeschreven, hoe wij de heiligen des Heeren behoren hoog te achten. Want wij zijn zo verdraaid of ondankbaar of tot bijgeloof geneigd, dat wij als Goden eren, die wij met Gods gaven zien versierd, ongedachtig van wie zij het ontvangen hebben. Zo worden wij te dezer plaatse vermaand, de ogen meer op de Auteur en Gever zelf te slaan, opdat wij Hem toeschrijven wat Hem toekomt; en tevens worden wij geleerd, dat het een stof geweest is om God te prijzen, dat Paulus van een vijand en wederpartij een dienaar van de gemeenten geworden was.

HOOFDSTUK 2

1. Daarna ben ik, na veertien jaren, weder opgegaan naar Jeruzalem met Barnabas, en heb ook Titus medegenomen. 2. En ik ben opgegaan volgens een openbaring, en handelde met hen over het Evangelie, dat ik predik onder de heidenen; en bijzonder met degenen, die in waarde waren, opdat ik niet enigszins tevergeefs zou lopen, of gelopen hebben. 3. Maar zelfs Titus, die met mij was, hoewel hij een Griek was, werd nochtans niet gedwongen besneden te worden. 4. Om de valse broeders, die bedektelijk ingekomen waren, om de vrijheid, die wij in Christus Jezus hadden, te bespieden, opdat zij ons zouden tot dienstbaarheid dwingen. 5. Dewelken wij zelfs niet één uur tijds hebben geweken door onderworpenheid, opdat de waarheid van het Evangelie bij u zou verblijven.

1. Na veertien jaren. Nauwelijks zou iemand als zeker kunnen uitmaken, of hij die reis meent, die Lukas vermeldt, Hand. 15 ; 2. Ja het verband der historie brengt ons eer op de tegengestelde zijde. Want daar wordt verhaald, dat Paulus viermaal te Jeruzalem is gekomen; van de eerste komst hebben wij reeds gesproken; de tweede komst was, toen hij aalmoezen in de Griekse en Aziatische gemeenten verzamelde, met Barnabas heeft overgedragen; gelijk wij hebben in het einde van het twaalfde hoofdstuk; en vele redenen dringen mij, dat ik de tegenwoordige plaats liever van die reis versta; want anders moest een van beide verhalen wat vals zijn. Bovendien is deze gissing waarschijnlijker, dat Petrus te Antiochië berispt is, toen Paulus te Antiochië woonde, en dit was eer hij door de gemeenten te Jeruzalem gezonden was, om de twist te eindigen, die over de ceremoniën gerezen was. Bovendien is het niet waarschijnlijk, dat Petrus zodanige veinzing zou gebruikt hebben, indien het bekende geschil geëindigd, en het besluit der apostelen publiek gemaakt was geweest.

En hier schrijft Paulus, dat hij te Jeruzalem is gekomen, en voegt daarna er bij, dat hij de veinzing van Petrus bestraft heeft, van welke hij zeker zich nimmer zou bediend hebben, dan in twijfelachtige dingen. Bovendien zou hij die reis, die hij met gemene bewilliging der gelovigen ondernomen had, nauwelijks aangeroerd hebben, zonder de oorzaak te melden, en met verzwijging der uitkomst, die zo merkwaardig was. En het staat niet eens genoegzaam vast, in welken tijd de zendbrief geschreven is; maar de Grieken gissen, dat hij uit Rome, en de Latijnen dat hij uit Eféze gezonden is. Maar ik ben van mening, dat hij niet alleen geschreven is, eer Paulus Rome gezien had, maar eer de raad was gehouden, en de apostelen uitspraak over de ceremoniën gedaan hadden. Want omdat de tegenpartijders de naam der apostelen valselijk voorwendden, en hun uiterste best deden, om Paulus te bezwaren, hoe grote onachtzaamheid zou het geweest zijn, het besluit voorbij te gaan, dat alom bij allen verbreid was, en door hetwelk zij wonden ontvingen? Voorwaar dit een woord had hun de mond gestopt; U werpt mij de apostelen tegen, maar een iegelijk weet wat die geoordeeld hebben; daarom houd ik u overtuigd van een onbeschaamde leugen. De noodzakelijkheid van de wet te onderhouden, legt gij als door der apostelen bevel de heidenen op; maar zij hebben daarover een brief geschreven, waarmee zij de consciënties daarvan bevrijden. Hier komt nog bij, dat hij in het begin de Galaten berispte, dat zij zo haastig afweken van het Evangelie, dat hun geboden was. Nu kan men lichtelijk verstaan, dat er sedert zij tot het Evangelie gebracht waren, enige tijd gelegen heeft, eer die strijd over de ceremoniën gerezen was. Verder, de veertien jaren versta ik niet van de een reis tot de andere, maar dat de telling altijd begint van de bekering van Paulus aan. Zo liggen er elf jaren tussen de beide reizen.

2. Ik ben opgegaan volgens een openbaring. Hier bewijst hij nu zijn apostelambt niet alleen met werken, maar ook met een Goddelijke openbaring. Want omdat God die reis bestuurde, wier oorzaak was de bevestiging van zijn leer, zo wordt zij nu niet alleen door de overeenstemming der mensen, maar ook door de autoriteit Gods bevestigd; en dit behoorde overvloedig genoeg te zijn, om de halsstarrigheid van die mensen te breken, die Paulus bezwaarden door de namen der apostelen hem tegen te werpen; want hoewel er tevoren enige reden was om te twisten, toen was, door God daartussen gesteld de sententie, alle geschil weggenomen. Ik handel met hen.

Ten eerste moet men aanmerken het woord handelen; want zij gebieden hem niet wat hij behoort te leren, maar hij verhaalt wat hij geleerd heeft, opdat zij daarin bewilligen, en die leer bevestigen. En omdat de tegenstanders hadden kunnen tegenwerpen, dat hij de gunst der apostelen gezocht had, met vele dingen listig door de vingeren te zien, zo drukt hij met name uit, dat hij met hen gehandeld heeft van het Evangelie, gelijk hij dat onder de heidenen predikte; waarmee hij alle vermoeden van bedrog en zoeken van uitvluchten wegneemt. Wij zullen zien wat eindelijk gevolgd is; want de apostelen rekenden hem niet tot zonde, dat hij zonder hun bevel begonnen was, maar zij hebben zonder twijfelen of beklagen goedgeacht wat hij gedaan had, en dat door het ingeven van dezelfde Geest, door wie Paulus tot hen was gekomen. Hij is dus niet door hen als apostel verkoren, maar als apostel erkend; maar hierover zal naderhand gesproken worden. Opdat ik niet enigszins. Hoe dan? zal de waarheid Gods vallen, indien zij niet op het getuigenis der mensen steunt? Maar ofschoon de hele wereld ongelovig is, zo blijft toch de waarheid Gods zeker en ongeschonden; en zij doen geen vergeefse arbeid, die op het bevel Gods het Evangelie leren, al is het dat zij door hun arbeid geen vrucht voortbrengen; en de woorden van Paulus strekken ook niet hiertoe, maar omdat de dienst des Woords voor de twijfelachtige consciënties onnut is, wat de mensen aangaat.

Te vergeefs lopen, wordt gesteld voor **onnut arbeiden**, wanneer er zulke stichting niet volgt als het behoort. Verder was dit een sterke stormram om de zwakke consciënties te verslaan, als de bedriegers logen, dat de leer, die Paulus predikte, met de leer der apostelen strijdig was, zodat velen verflauwden. De zekerheid van het geloof hangt niet aan de overeenstemming der mensen. Ja, wij moeten veeleer zó in de blote waarheid Gods rusten, dat noch mensen noch engelen ons daar af kunnen trekken. Maar de ongeleerden, en die nauwelijks enige smaak van de gezonde leer hebben, haar nog niet geheel in hart en merg hebben ingedronken, is deze verzoeking nauwelijks verdraaglijk, als zij horen, dat de voornaamste leraars onder elkaar oneens zijn. Ja, de duivel verslaat somtijds ook de sterken met dit argument, als hij de strijd en twist voorwerpt van hen, die vooral behoorden een en hetzelfde te gevoelen en te spreken. Het is nauwelijks te zeggen, hoe velen van het Evangelie verachterd zijn, en hoe veler geloof geschokt is, door de ongelukkige strijd over het lichaam van Christus in het nachtmaal, omdat zij de voornaamste mannen zo vijandig zagen strijden over een zo grote zaak. Nogmaals is de eendracht van alle geleerden geen klein hulpmiddel, om het geloof te bevestigen.

Zo dan, omdat de duivel door zulk een list, de loop des Evangelies zocht te verhinderen, zo heeft Paulus hem willen tegengaan; want nadat het openbaar werd, dat hij met alle apostelen wel overeenkwam, zo is de verhindering terstond weggenomen, en de harten der ongeleerden zijn door geen wankeling meer beroerd, wie zij behoorden te volgen. Het is dus dit wat hij zegt; Opdat de arbeid tevoren gedaan, niet verloren zou gaan, en opdat ik voortaan niet zonder vrucht voortging, zo heb ik die twijfeling weggenomen, welke velen beroerden, te weten, of zij mij dan wel Petrus behoorden te geloven; want wij hebben beiden eendrachtig omhelsd, wat ik altijd geleerd heb. Indien vele mensen heden ten dage de stichting zozeer zochten als Paulus deed, zij zouden zorgvuldiger zijn om onderling overeen te stemmen.

3. Maar zelfs Titus. Hij bewijst met een ander argument, dat de apostelen niets anders gevoelen dan hij. Want hij had een onbesneden mens tot hen gebracht, welken zij niet aarzelden voor hun broeder te erkennen. Hij voegt de reden erbij, waarom hij niet besneden is; want omdat de besnijdenis een middelmatige zaak was, zo kon men ze gebruiken of nalaten tot stichting. Want men moet altijd die regel houden. Ofschoon alle dingen ons geoorloofd zijn, zo moeten wij nochtans zien wat nut is. Daarom heeft hij Timotheüs besneden, opdat zijn voorhuid de zwakken geen ergernis zou zijn; want hij handelde toen met de zwakken, welke hij moest sparen. En hij zou gaarne hetzelfde met Titus gedaan hebben, omdat hij nimmermeer vermoeid was om de zwakken te dragen. Maar de reden was onderscheiden; want sommige valse broeders zochten aanleiding om zijn leer te lasteren, die dit gerucht dadelijk zouden verbreid hebben. Ziedaar die koene beschermer der vrijheid, als hij onder het oog der apostelen komt, legt hij dien kloeken geest en die fierheid af, waarmee hij onder ongeleerden opgeblazen is. Gelijk wij ons naar de zwakken behoren te voegen, alzo moeten wij de bozen sterk weerstaan, die willens lagen leggen om onze vrijheid te krenken. Want de werken der liefde moeten het geloof niet schaden; dus zal de liefde de allerbeste regeester wezen in de middelmatige dingen, indien men maar altijd voornamelijk op het geloof ziet.

4. Om de valse broeders die... Hier kan tweeërlei zin zijn, te weten, dat hij niet is besneden geweest, hoewel de valse broeders dat ongeschikt begeerden, en hem daartoe wilden dwingen; of, dat Paulus met opzet Titus niet besneden heeft, omdat hij zag, dat zij dat terstond tot oorzaak van lastering zouden getrokken hebben. Want te dezer oorzaak hadden zij zich in het gezelschap van Paulus gedrongen, opdat zij een van beide zouden doen, te weten, dat zij der Joden haat tegen Paulus verwekten, zo hij de ceremoniën onbeschroomd verachtte, of dat zij terstond over hem triomfeerden bij de heidenen, alsof hij met schaamte zijn leer herroepen had, zo hij zich gans en al van de vrijheid onthouden had. Hij zegt, dat hij niet is gedwongen, opdat de lezers verstaan, dat de besnijdenis op zichzelf niet veroordeeld wordt, alsof het een boze zaak ware, maar dat het geschil was, of men ze noodzakelijk moest onderhouden; alsof hij zei: Ik zou bereid geweest zijn hem te besnijden, zo de handeling niet over een grote zaak geweest ware. Want zij wilden ze als een wet opleggen, en zulk een dwang moest hij geen plaats geven.

5. Dewelken wij zelfs niet één uur tijds. Deze standvastigheid was een zegel van Paulus' leer. Want omdat de valse broeders hem wilden dringen, die niets anders zochten dan hem te beschuldigen, en hij daartegen onverschrokken stond, zo nam hij alle twijfeling voor het vervolg weg. Want men kon hem nu niet beschuldigen dat hij de apostelen bedrogen had. Zo zegt hij dan, dat hij zelfs niet één ure hun geweken heeft met onderwerping; dat is, op de wijze der onderwerping, zodat dit werk als het ware een bewijs was, dat de vrijheid overwonnen was; anders was hij altijd tot het einde zijns levens bereid, met zachtmoedigheid en verdraagzaamheid hun te wijken.

Opdat de waarheid van het Evangelie. Er was geen gevaar, dat Paulus van zijn vrijheid zou beroofd worden, al had hij zich ook aan anderen onderworpen; maar dat voorbeeld zou anderen geschaad hebben. Zo heeft hij dan wijselijk aangemerkt wat nut was.

Zo zien wij, hoe ver men de ergernis moet mijden, en wat men altijd in middelmatige dingen moet aanzien, te weten, de stichting. De inhoud is, dat wij der broederen dienstknechten zijn, doch tot dit einde, dat wij allen samen de Heere dienen, en dat de consciënties haar vrijheid onverlet behouden; want omdat de valse broeders de Godzaligen tot dienstbaarheid wilden dwingen, moest men hun niet gehoorzaam zijn. De waarheid des Evangelies moet men hier nemen voor zijn aangeboren zuiverheid, of, wat

hetzelfde is, voor de zuivere en ongeschonden leer des Evangelies; want de valse apostelen maakten het Evangelie niet geheel teniet, maar vervalste het met hun verdichtselen, alzo dat het reeds begon een verdicht en geveinsd Evangelie te zijn, gelijk het altijd is, wanneer wij maar een weinig van de eenvoudigheid van Christus afwijken. Met wat aangezicht zullen dan de papisten roemen, dat zij het ware Evangelie hebben, omdat het niet alleen door vele verdichtselen geschonden, maar ook door vele goddeloze leringen meer dan vervalst is? Laat ons daarom bedenken, dat het niet genoeg is, de naam van Evangelie en enig hoofdpunt daarvan te hebben, indien ook zijn zuiverheid niet geheel en ongeschonden blijve. Waar zijn ze nu die door schoonschijnende gematigdheden ons met de papisten willen verenigen? alsof het geoorloofd ware, van de leer der religie gelijk van geld of landgoed wat af te trekken. Wij zien hoe vreemd Paulus van zulk een minnelijke schikking geweest is, omdat hij zegt, dat het Evangelie niet waar is, als het niet zuiver is.

6. Van degenen, die schenen wat te zijn, (hoedanig zij eertijds geweest zijn gaat mij niet aan, God is geen aannemer van de persoon des mensen) want degenen, die schenen in waarde te zijn, hebben mij niets toegebracht. 7. Maar daarentegen, als zij gezien hadden, dat mij het Evangelie der voorhuid toebetrouwd was, gelijk aan Petrus dat der besnijdenis. 8. (Want die in Petrus krachtig geweest is tot het apostelschap der besnijdenis, die is ook krachtig geweest in mij onder de heidenen 9. En als Jakobus, en Céfás, en Johannes, die schenen pilaren te zijn, de genade die mij gegeven was, bekend hadden, zo gaven zij mij en Barnabas de rechterhand, tot een teken der gemeenschap, opdat wij onder de heidenen, en zij onder de besnijdenis het apostelschap zouden bedienen. 10. Alleenlijk dat wij de armen zouden gedachtig zijn; waarin ik ook naarstig geweest ben om dat zelf te doen.

6. Van degenen, die schenen... Paulus is nog niet tevreden, tenzij de Galaten ook weten, dat hij van Petrus en van de apostelen niets geleerd heeft. Dit is oorzaak, dat Porphyrius en Julianus de heilige apostel van hovaardigheid beschuldigen, omdat hij zich zoveel aanmatigt, dat hij niet van de anderen wil leren; omdat hij roemt dat hij zonder meester of helper leraar is geworden, en omdat hij zozeer arbeidt om de minste niet te zijn. Maar een iegelijk, die overwegen zal hoe noodzakelijk deze roem geweest is, zal erkennen, dat hij heilig en zeer loffelijk is geweest. Want indien hij de tegenstanders dit toegegeven had, dat hij iets van de apostelen geleerd had, zo zou hij hun twee redenen tot lastering gegeven hebben; want zij zouden terstond gezegd hebben, gij hebt eindelijk iets geleerd, om te beteren wat gij tevoren gezondigd had, en uw voeten van de onbezonnen voortgang terug te trekken. Zo zou vooreerst de gehele leer van de voorgaande tijd verdacht zijn geweest, en de stichting verstoord zijn, daarna zou hij voor het vervolg minder autoriteit gehad hebben; want men zou hem voor een gewone discipel gehouden hebben. Zo zien wij dan dat hij niet zozeer om zijns zelfs wil als wel uit nood om de leer te bevestigen, zich tot deze heilige roem verheft.

Hier is geen strijd van eerezucht, want hier wordt niet gehandeld over personen, maar Paulus wilde niet, dat zijn apostelschap door de luister van enig mens verduisterd werd, waaraan tevens de autoriteit der leer hing. En indien het niet genoeg is om die honden te bedwingen, zo weerlegt hij nochtans overvloedig hun bassen.

Hoedanig zij eertijds geweest zijn. Deze woorden moet men op zichzelf lezen; want hij heeft deze tussenzin er doen invloeden, opdat de lezers zouden weten, dat hij niet vraagt naar de achting der mensen.

Verder, deze plaats wordt verscheiden uitgelegd. Ambrosius meent, dat Paulus hier in 't voorbijgaan doorhaalt, die om hem te drukken de apostelen tegen hem stelden, alsof hij

zei: Zou ik hiertegen niet kunnen voortbrengen, dat zij arme ongeleerde mensen geweest zijn, die niets konden dan vissen, en ik ben van kindsaf door mijn meester Gamaliël wel onderwezen en geleerd. Maar ik laat dit varen; want ik weet dat het uiterlijke aanzien bij God niet geldt. Chrysostomus en Hieronymus nemen het harder, alsof hij zijdelings ook de eerste apostelen dreigde in deze zin. Hoedanig zij zijn, zij zullen het oordeel Gods niet ontvlieden, zo zij afwijken van hetgeen zij behoren te doen, zij zullen door de waardigheid van hun ambt, of door de waardigheid der mensen niet bevrijd worden. Maar mij schijnt deze uitlegging eenvoudiger toe en beter overeenkomende met de zin van Paulus, te weten, dat hij wel toegeeft, dat zij in orde van tijd de eersten geweest zijn, maar dat dit hem niet verhindert, ook nu meteen zijn graad te houden. Hij zegt niet, dat hij er niet naar vraagt, hoedanig zij tegenwoordig zijn, maar hij spreekt van de voorleden tijd, in welken zij apostelen waren, en hij vreemd van het geloof van Christus. Kortom, hij wil niet dat wij uit de voorleden tijd waardering maken, noch dat dit spreekwoord zou gelden; Dat meer recht heeft, die naar de tijd eerst is.

Van de persoon des mensen. Behalve de uitleggingen, die ik reeds voortgebracht heb, heeft deze derde ook enigen schijn, dat de persoon, dat is, uitwendige schijn, plaats heeft in de staatkunde der wereld; maar in het geestelijke rijk van Christus moet die niet zijn. Dit wordt behaaglijk gezegd; maar van de wereldse staatkunde is sprake, als de Heere zegt; Gij zult de persoon in het oordeel niet aannemen. Maar ik wil op deze redenering niet ingaan, omdat zij met de tegenwoordige plaats niets van doen heeft; want Paulus verstaat eenvoudig dat die graad van eer, waartoe de apostelen gekomen waren, hem niet verhinderd heeft door God geroepen te worden, en uit niet, onverwachts hun gelijk te worden; want hoewel er een groot onderscheid was, dat dit nochtans bij God niet gegolden heeft, die geen aannemer des persoons is, en wiens roeping aan geen vooroordelen onderhevig is. Maar het kon schijnen, dat hij dit ook zonder reden gezegd had, want ofschoon het waar is, dat men in de zaak des Heeren niet de persoon moet aanzien, (gelijk dit naarstig is te vermijden) wat gaat dit Petrus aan, en de andere apostelen, die niet naar het uiterlijke aanzien alleen eerwaardig waren, maar ook door ware heiligheid en geestelijke gaven? Want de persoon wordt gesteld tegen de vreze Gods, en de goede consciëntie, Hand. 10; 34, 35, en 1 Petr. 1: 17; en dit is een gewoon gebruik der Schrift. Nu, de apostelen hadden de voornaamste genade en eer vanwege hun godzaligheid, rechten ijver, heiligheid, en andere dergelijke gaven; en Paulus spreekt hier alzo met verachting van hen, alsof in hen niets anders geweest was, dan de uitwendige bedrieglijke schijn.

Ik antwoord, dat Paulus hier de apostelen niet schat naar hun eigen waarde, maar volgens de ijdele roem van zijn tegenstanders; want om hun ijdele rook te beter te verkopen, hebben zij met vollen mond de namen van Petrus, Jakobus en Johannes voorgeworpen, en de eerbied, die hun van de gemeente geschiedde, hebben zij eierzuchtig misbruikt, om Paulus verachtelijk te maken. Zo handelt dan Paulus hier niet hoedanig de apostelen zijn, noch ook wat gevoelen hij van hen heeft, buiten deze twist; maar hij weerlegt dien uitwendige schijn, dien de valse apostelen tegenwierpen. Zodan, gelijk hij later over besnijdenis zal handelen niet overeenkomstig zijn eigen gevoelen, maar volgens de valse en ongoddelijke mening, welke de bedriegers daaraan gehecht hadden; alzo verkondigt hij ook nu van de apostelen, dat die uitwendige schijn bij God niet geldt, waarmee zij in de wereld blonken; en dit blijkt uit de woorden; want waarom achtten zij de andere apostelen boven Paulus? omdat zij vóór hem geweest waren; dit was louter schijn. Anders heeft hen Paulus zonder twijfel naar zijn bijzondere bescheidenheid van harte hooggeacht, en de gaven Gods in hen omhelsd, die op een andere plaats vanzelf bekent, dat hij de minste onder de apostelen is, en dat hij onwaardig is in een zo voortreffelijke rij der apostelen gerekend te worden.

Zij hebben mij niet toegebracht. Men kon het ook aldus stellen; Zij hebben met mij niet gewandeld; want het is hetzelfde woord, dat hij boven tweemaal geplaatst heeft. Maar de zin is zeker, te weten, dat de apostelen het Evangelie van Paulus gehoord hebbende, het hun daartegen niet hebben gesteld (gelijk men pleegt te doen, wanneer men wat beters en volmaakters heeft), maar dat zij met zijn verklaring tevreden, eenvoudig en zonder uitstel zijn leer hebben omhelsd. Zo is er zelfs niet een woord veranderd, gelijk in een zaak, waar geen twijfel aan is. Nochtans niet alzo, dat Paulus, alsof hij uitnemender ware, het voorspreken aangenomen heeft, gelijk degenen, die aan anderen wijze en vorm vóórzeggen; maar hij heeft zijn geloof verklaard, nopens hetwelk een kwaad gerucht gerezen was, en zij hebben het met hun instemming goedgekeurd.

7. Maar daarentegen — zij gaven mij de rechterhand. Zo hebben zij dan aan zijn leer getuigenis gegeven, en dat zonder uitzondering, want zij hebben niets daartegen aangevoerd, gelijk het in betwiste punten pleegt te geschieden, en hebben met hem hetzelfde Evangelie beleden, ja hem voor hun metgezel erkend. Bovendien was de conditie van deze gemeenschap, dat zij de ambten onder elkaar deelden, zo waren zij dan gelijk, en in Paulus was geen onderworpenheid. De rechterhand der gemeenschap geven, beduidt hier; In een gemeenschap verbonden zijn. Toen zij gezien hadden, dat mij betrouwd was. Hij ontkent, dat de apostelen hem hierin dienst gedaan hebben, dat hij door hun bewilliging of toelating apostel geworden is; maar hij zegt, dat zij hem de eer van het apostelambt gelaten hebben, opdat zij niet wegnamen wat hem God gegeven had. Hij drukt altijd hierop, dat hij door Gods gave en ordening tot apostel gekozen is; maar hier voegt hij er bij, dat hij door de apostelen zelf daarvoor erkend is; hieruit volgde, dat die boeven zochten te doen, wat de apostelen niet hadden durven doen, opdat zij de verkiezing Gods niet weerstonden. En hier begint hij zich toe te schrijven, wat hij eigen en bijzonder had boven de anderen, te weten, het apostelschap der voorhuid; want hierin was hij en Barnabas van de andere apostelen onderscheiden, dat zij apostelen waren voor de heidenen verordend. Dit was door Goddelijke openbaring geschied, en dat dit vast stond hebben de apostelen niet alleen geduld, maar ook gewild, omdat het goddeloos was niet gehoorzaam te zijn. Zo zien wij dan, hoe zij de ambten onder elkaar gedeeld hebben volgens de openbaring, te weten, dat Paulus en Barnabas apostelen der heidenen zouden zijn, en de anderen der Joden.

Maar dit schijnt te strijden tegen het bevel van Christus, waarin aan de twaalven bevolen wordt, te gaan in de hele wereld. Ik antwoord, dat hierdoor niet elk hunner daartoe verbonden wordt, maar dat het einde van hun ambt in 't gemeen beschreven wordt, te weten, dat de zaligheid aan alle heidenen moet verkondigd worden door de leer des Evangelies. Want het is openbaar, dat de apostelen nooit de wereld hebben doorgereisd; Ja, het is waarschijnlijk, dat nooit iemand uit de twaalven in Europa is gekomen. Want wat zij van Petrus zeggen, ik weet niet of het een fabel is; het is in elk geval zeer onzeker. Indien iemand tegenwerpt, dat toch de dienst van de apostelen zowel de heidenen als de Joden gemeen is, ik beken dat, naardat de gelegenheid strekte.

Ik beken, zeg ik, dat elk apostel het ambt had om het Evangelie te verbreiden, zowel onder de heidenen als onder de Joden. En zij hebben niet zó onder elkaar verdeeld, dat zij grenzen daaronder stelden, die men niet mocht overschrijden, gelijk de koninkrijken, vorstendommen en heerschappijen plegen begrensd te worden. Want wij zien, dat Paulus waar hij kwam, gewoon was zijn dienst eerst de Joden aan te bieden. Gelijk hij onder de heidenen een apostel en leraar der Joden mocht zijn; alzo was het de anderen geoorloofd, wie zij maar konden uit de heidenen tot Christus te brengen; gelijk Petrus dit recht gebruikt heeft jegens Cornelius en anderen. Maar omdat de andere apostelen in dier landstreek waren, wier inwoners schier allen Joden waren, en Paulus door Azië,

Griekenland, en andere verre landen reisde, hierom is hij bijzonder verordend tot een apostel der heidenen. Ja, toen de Heere in de beginne gebod, dat hij afgezonderd werd, wilde Hij, dat hij Antiochië en Syrië zou verlaten, en over de zee in verre landen reizen, om de heidenen nuttig te zijn. Zo was dan zijn apostelschap gewoon onder de heidenen, en buitengewoon onder de Joden. Daarentegen hebben de anderen eigenlijk de Joden gehad, maar onder deze conditie, dat hun dienst, wanneer de gelegenheid zich aanbood, ook voor de heidenen zou openstaan; maar dit laatste was hun als het ware buitengewoon. Verder, indien het apostelschap van Petrus bijzonder de Joden toekwam, zo mogen de roomsen zien, met wat recht zij de opvolging van het primaat van Petrus tot zich trekken. Want indien de roomse paus het primaat daarom zich toeschrijft, omdat hij Petrus' opvolger is, zo moet hij dien voorrang over de Joden gebruiken. De heilige Paulus wordt hier de voornaamste apostel der heidenen genoemd; zij ontkennen, dat hij bisschop te Rome geweest is. Zo dan, opdat hij enig bezit van zijn voorrang geniete, laat hem gemeenten verzamelen uit de Joden; want het betaamt ons, dat wij dien als apostel erkennen, die door de verordening van de Heiligen Geest, en door de toestemming van het hele apostolisch college ons gesteld is. Zo wie dit recht op Petrus overdraagt, die vermengt de goddelijke en de menselijke ordening. De wijze van spreken aangaande de woorden; besnijdenis en voorhuid, is genoeg bekend, dat zij Joden en heidenen voorstellen.

8. Die krachtig geweest is. Hij zegt, dat het deel hetwelk hem toegedeeld is, terecht hem toekomt, omdat de Heere zijn kracht in zijn dienst bewezen heeft. En zulk een openbaring der goddelijke kracht is als een zegel, om de zekerheid van zijn leer te verzegelen, en zijn leerambt te bevestigen. Verder is het onzeker, of hij de kracht Gods verstaat van het succes van zijn prediking, of van de gaven des Heiligen Geestes, die toen de gelovigen gegeven werden. Ik versta haar niet van het blote succes, maar van de geestelijke kracht, waarvan hij op andere plaatsen melding maakt. Uit alles volgt, dat het verdrag niet ijdel geweest is, hetwelk de apostelen onder elkaar hadden, maar dat het een oordeel was van God verzegeld.

9. En als zij de genade bekend hadden. Hiermede berispt hij en maakt hatelijk de trotse opgeblazenheid van hen, die de genade Gods niet achtten, welke door de voornaamste apostelen met verwondering en eerbied aangezien werd; want hun onachtzaamheid was niet te verdragen, zo zij voorwendden niet te weten, wat de apostelen van de beginne aan bekend hadden. Hier worden wij vermaand, dat men ook de genade Gods plaats moet geven waar zij ook gezien wordt, tenzij wij krijg willen voeren tegen de Heiligen Geest zelf, die niet wil, dat zijn gaven ijdel zijn. De genade dus, die de apostelen zagen, dat aan Paulus en Barnabas gegeven was, verwekte hen om de gemeenschap in de dienst te bevestigen.

Jakobus en Céfas. Ik heb boven reeds gezegd, dat deze de zoon van Alfeus is geweest; want hij kon de broeder van Johannes niet zijn, dien Herodes weinig tevoren gedood had, en dat het een uit de discipelen geweest is, die zo zeer uitstak boven de apostelen, zou naar mijn oordeel zeer ongerijmd zijn. En dat hij voornaam geweest is onder de apostelen, toont Lukas ook, die hem toeschrijft, dat hij de zaak, waarover gehandeld werd, in de raad bescheiden en besloten heeft, Hand. 15:13. En 21:18 verhaalt hij, dat alle ouderlingen der Jeruzalemse gemeente tot hem verzameld zijn geweest.

Die schenen pilaren te zijn. Dat zegt hij niet uit verachting, maar hij verhaalt de algemene mening; want daaruit volgt, dat men niet lichtelijk kan verwerpen wat zij gedaan hebben. Omdat hier gehandeld wordt over waardigheid, zo is het wonder, dat Jakobus boven Petrus wordt gesteld. Het is mogelijk geschied, omdat hij over de Jeruzalemse gemeente

gesteld was. Wat het woord pilaren aangaat, wij weten, dat de natuur der dingen medebrenge, dat degenen, die door vernuft of voorzichtigheid, of andere gaven uitmunten, ook de meeste autoriteit hebben. In de gemeente Gods gaat het alzo, dat men iemand meerder eer moet bieden, naarmate hij meer gaven heeft. Want het is ondankbaarheid, ja goddeloosheid, als men de Geest Gods niet eert, waar hij ook in zijn gaven verschijnt. Bovendien, gelijk het volk niet zonder herder kan zijn; alzo heeft elke vergadering der herders een leider nodig, maar altijd moet dit plaats hebben, dat degene, die de eerste is, als een dienaar zij.

10. Alleen dat wij de armen. Het schijnt, dat de broeders, die in Judea waren, zeer grote armoede hebben geleden, anders zouden zij andere gemeenten niet bezwaard hebben. Dit kon eensdeels gebeuren vanwege menigerlei rampen van het hele volk, en deels omdat zij dagelijks van hun goederen beroofd werden, omdat hun eigen natie en geslacht hen wredelijk vervolgde. En het was billijk, dat zij door der heidenen hulp verlicht werden, omdat zij het Evangelie, hetwelk een onwaardbaar goed is, van hen ontvangen hadden. Paulus zegt, dat hij getrouw volbracht heeft wat de apostelen van hem begeerd hadden. Zo ontrukte hij dan aan de tegenstanders het voorwendsel, dat zij zochten.

11. En toen Petrus te Antiochië gekomen was, heb ik hem openlijk tegengestaan, omdat hij berispenswaardig was. 12. Want eer sommigen gekomen waren van Jakobus, at hij mede met de heidenen; maar toen die gekomen waren, onttrok hij zich, en scheidde zich af van hen, vrezende degenen, die uit de besnijdenis waren. 13. En de andere Joden veinsden ook met hem; alzo dat ook Barnabas mede tot hun veinzing gebracht werd. 14. Maar als ik zag, dat zij niet recht wandelden naar de waarheid des Evangelies, zo heb ik tot Petrus gezegd in aller tegenwoordigheid; Indien gij, die een Jood zijt, naar der heidenen wijze leeft, en niet naar der Joden wijze, waarom dwingt gij de heidenen naar der Joden wijze te leven? 15. Wij die van nature uit de Joden, en niet zondaars uit de heidenen zijn; 16. Wetende, dat de mens niet gerechtvaardigd wordt uit de werken der wet, maar door het geloof van Jezus Christus, zo hebben wij ook in Jezus Christus geloofd, opdat wij uit het geloof van Christus zouden gerechtvaardigd worden, en niet uit de werken der wet; daarom dat uit de werken der wet geen vlees zal gerechtvaardigd worden.

11. En toen Petrus. Zo wie alle omstandigheden voorzichtig zal overwegen, zal (gelijk ik hoop) mij toestemmen, dat dit geschied is, eer de apostelen geoordeeld hadden, dat men de heidenen niet met de ceremoniën moest bezwaren. Want Petrus zou niet gevreesd hebben de ondank van Jakobus, of van anderen, die door hem gezonden waren, als het zo door zijn sententie en oordeel verordend was.

Verder, Paulus gaat nu verder, te weten, dat hij zijn Evangelie beschermd heeft tegen de veinzing van Petrus. Hij heeft ten eerste gezegd, dat de zekerheid van zijn Evangelie niet hangt aan Petrus en de apostelen, dat het naar hun goeddunken zou staan of vallen. Ten andere, heeft hij gezegd, dat het is bevestigd geweest door allen zonder enige uitzondering of weerspraak, en voornamelijk door hen, die naar aller eendrachtig gevoelen de voornaamsten waren. En nu (gelijk ik gezegd heb) gaat hij verder, te weten, dat Petrus door hem berispt is, omdat hij tot de tegenovergestelde zijde neigde, en door deze aanleiding komt hij tot de behandeling der zaak zelve. Hieruit is het openbaar, hoe vast en zeker zijn leer geweest is, welke zij niet alleen gewillig toegelaten en bevestigd hebben; maar die hij standvastig tegen Petrus bevestigd heeft, en is in de strijd overwinnaar gebleven. Wat twijfel kan er dan meer zijn, dat men ze niet voor de zekere en onoverwinnelijke waarheid zou aannemen? Tegelijk is de lastering weggenomen, dat

Paulus een gewoon discipel is, en dat hij ver af is van de waardigheid des apostelschaps. Want die berisping is een teken, dat zij even groot waren. Ik beken wel, dat de hoogsten terecht door de laagsten berispt worden, en daarom volgt niet, dat zij die iemand berispen, terstond gelijk groot zijn; want deze vrijheid der minderen tegen de meerderen wordt door God toegelaten. Maar men moet hier opmerken, hoedanig deze berisping geweest zij. Want Paulus berispte Petrus niet eenvoudig, gelijk de een christen de ander, maar hij deed dit krachtens zijn ambt, dat is, naar het recht van het apostolisch aanzien, dat hij droeg. En hier wordt het roomse pausdom met een tweede bliksem neergeslagen, en voornamelijk wordt die onbeschaamdheid gestraft, dat de roomse antichrist roemt, dat hij vrij is van rekenschap te geven, en dat hij zich stelt boven het oordeel der hele gemeente. Hier heeft een mens niet lichtvaardig, noch door ongeoorloofde stoutheid, maar naar de macht, die hem van God toegelaten was, Petrus voor de hele gemeente bestraft, en Petrus heeft zich gehoorzaam aan de berisping onderworpen. Ja, de hele handeling van deze twee hoofdstukken is niet anders geweest dan een openbare omkering van dien tirannischen voorrang, dien de roomse pausen snateren, door goddelijk recht gefundeerd te zijn. Maar is het, dat zij willen, dat hun oorsprong van God zij, zo moeten zij een nieuwe Schrift smeden. Indien zij hem niet tot een openbare vijand willen hebben, zo moeten zij deze twee hoofdstukken uit de Schrift uitschrappen.

Omdat hij berispenwaardig was. Daar staat in 't Grieks woordelijk, omdat hij berispt was; maar ik twijfel niet dat dit woord berispt, gezet is voor berisping waardig. Want dat Chrysostomus het uitlegt, dat er eerst door anderen een klacht en beschuldiging is gerezen, dat is voorwaar beuzelachtig. En hieruit is licht te besluiten, hoe ongepast dat gedichtsel van Hieronymus en Chrysostomus is, welke menen, dat de apostelen dit spel verdicht hebben voor het volk. Ook helpt hun het Griekse woord niet, dat hier staat; hetwelk beduidt, dat Petrus in het aangezicht of tegenwoordig bestraft is, en dat hij niet geantwoord heeft. Wat Chrysostomus meent, dat zij om ergernis te vermijden, wel afzonderlijk met elkaar zullen gesproken hebben, zo zij enig geschil gehad hadden, dat is een lichtvaardige gissing; want men moest deze zeer schadelijke ergernis achten boven andere, omdat de gemeente verscheurd werd, de Christelijke vrijheid gevaar liep, en de genade van Christus verduisterd werd; zo moest dan deze openbare zonde openlijk bestraft worden. Het voornaamste bewijs, waarop Hieronymus steunt, is veel te licht. Waarom (zegt hij) zou Paulus in een ander bestraft hebben, wat hij in zichzelf prijselijk acht? Want hij roemt, dat hij de Joden is een Jood geworden.

Ik antwoord, dat Petrus veel anders gedaan heeft. Want Paulus schikte niet anders naar de Joden, dan zo verre de leer der vrijheid ongerept bleef; daarom heeft hij ook Titus niet laten besnijden, opdat de waarheid des Evangelies ongeschonden zou blijven. Maar Petrus schikte zich alzo naar de Joden, dat hij de heidenen tot dienstbaarheid dwong, en tevens hierdoor als door een vooroordeel de leer van Paulus verkleinde. Hij hield dus geen maat, omdat hij meer zocht te behagen dan te stichten, en heeft meer gezien op hetgeen de Joden aangenaam was, dan op hetgeen voor het hele lichaam der gemeente nut was. Zo heeft dan Augustinus beter geoordeeld, die ontkent, dat iets volgens verdrag gedaan is, maar dat Paulus oprecht en met Christelijken ijver zich gesteld heeft tegen de verdraaide en ontijdige veinzing van Petrus, omdat hij achtte, dat zij der gemeente schadelijk was.

12. Want eer sommigen gekomen waren. Hier wordt het voornaamste stuk der handeling beschreven, dat Petrus om der Joden wil van de heidenen afweek, zodat hij ze van de gemeenschap der gemeente afhield, tenzij zij de vrijheid des Evangelies verlieten, en het juk der wet aannamen. Had Paulus hier gezwegen, zo was zijn hele leer vervallen, en de stichting door zijn dienst verkregen, te niet geworden. Daarom was het nodig, dat hij zich

moedig daartegen verhief, en scherp daartegen streed. Hier zien wij, hoe voorzichtig wij die gehoorzaamheid hebben te matigen, die wij de mensen bewijzen, opdat wij niet door onmatige begeerte om te behagen, of door verkeerde vrees voor ergernis, van de rechten weg afwijken. Indien dit met Petrus kon gebeuren, hoeveel lichter zal het ons gebeuren, zo wij niet naarstig toezien?

14. Als ik zag, dat zij niet recht wandelden. Sommigen verstaan het van de heidenen, die door het voorbeeld van Petrus beroerd zijnde, reeds verflauwden, maar beter voegt het van Petrus en Barnabas en hun volgelingen te verstaan. De rechte tred tot de waarheid des Evangelies was de heidenen met de Joden te verenigen, met behoud van de ware leer; maar de consciënties der Godzaligen te binden, en te belasten met de noodzakelijkheid van de wet te onderhouden, en stilzwijgend de leer der vrijheid te begraven, dit was een ellendig loon der eenheid. De waarheid des Evangelies neemt Paulus hier in dezelfde zin als boven, en stelt daartegen de veinzerij, waarmee Petrus en de anderen het Evangelie mismaakten. En omdat het alzo is, zo moet men geenszins twifelen, dat het voor Paulus een ernstige strijd geweest is. Over de leer kwamen zij zeer wel overeen; maar omdat Petrus zonder op de leer te zien, veel te dienstbaar de Joden navolgde, daarom wordt hij over zijn hinken berispt.

Sommigen ontschuldigden Petrus door een ander voorwendsel, te weten, omdat hij een apostel der besnijdenis zijnde, meer bezorgd behoorde te zijn voor de zaligheid der Joden, en zij bekennen nochtans tegelijk, dat Paulus ook wel gedaan heeft met de zaak der heidenen aan te nemen. Maar het is dwaasheid te verdedigen, wat de Heilige Geest door de mond van Paulus veroordeeld heeft. Want hier wordt niet der mensen zaak behandeld, maar de zuiverheid des Evangelies was in gevaar gekomen, dat zij door de Joodse zuurdesem niet zou besmet worden.

In aller tegenwoordigheid. Door dit voorbeeld worden wij vermaand, dat openlijk moet bestraft worden, die door openbaar kwaad gezondigd hebben, zover de gemeente daaraan gelegen is. Want het einde is, dat zulke daad door haar voorbeeld niet schade, indien zij ongestraft bleef, en Paulus vermaant ergens, dat men dit bijzonder moet onderhouden in de ouderlingen, te weten, zoverre zij om het aanzien, dat zij dragen, door hun voorbeeld te groter schade doen, en voornamelijk was het nut, dat een goede zaak, die een iegelijk aanging, voor het volk verdedigd werd, opdat Paulus te beter betuigde, dat hij het licht niet vlood.

Indien gij, die een Jood zijt. Deze rede van Paulus tot Petrus, heeft twee delen.

In het eerste berispt hij hem, dat hij de heidenen onrecht doet, omdat hij ze dwingt tot de onderhouding der wet, van welke hij zelf vrij wil zijn. Want behalve dat een iegelijk de wet, die hij anderen voorschrijft, moet onderhouden; zo zondigde hij ook hierin zwaarder, dat hij de heidenen tot het Jodendom dwong, en hij een Jood zijnde, daarvan vrij wilde zijn. Want de wet is de Joden, en niet de heidenen gegeven. Zo gebruikt hij dan een bewijs, waarbij men van het mindere tot het meerdere voortgaat. Nu was deze dwang hard en geweldig, dat hij de heidenen de gemeenschap opzegt, zo zij het juk der wet niet wilden aannemen, welke conditie onbehoorlijk was. En de hele kracht der berisping is in dit woord gelegen; hetwelk Chrysostomus en Hieronymus niet opgemerkt hebben; want het gebruik der ceremoniën was vrij tot stichting, mits de gelovigen niet beroofd werden van hun vrijheid, en hun geen noodzakelijkheid opgelegd werd, van welke zij door het Evangelie bevrijd waren.

15. Wij die van nature uit de Joden. Ik weet wel, dat sommigen menen, dat dit een voorkoming is; alsof Paulus in de persoon der tegenpartij voorkwam, wat zij had kunnen tegenwerpen, te weten, dat de Joden meer voorrecht hadden, niet dat zij roemden vrij van

de wet te zijn (want het zou meer dan ongerijmd zijn geweest, dat zij op de vrijheid van de wet roemden, wie de wet gegeven was) maar omdat zij door zekere merktekenen van de heidenen moesten onderscheiden worden. Ik verwerp dit nochtans niet geheel, noch neem het geheel aan, gelijk men terstond zal zien. Sommigen menen dat dit wel in de persoon van Paulus gezegd is, doch in deze zin: Indien gij de Joden de last der wet oplegt, dat zou meer redelijk zijn, want zij hebben haar bij erfenis verkregen; maar deze uitlegging past ook niet.

Het is dus eerder het tweede deel der rede, dat met een voorkoming begint. Want omdat tussen Joden en heidenen dit onderscheid was, dat de heidenen onheilig en onrein, en de Joden heilig waren, in zover God hen tot zijn volk aangenomen had, zo hadden de Joden om dit voordeel kunnen strijden. Maar Paulus dit voorzichtig voorkomende, wendt het tot het tegendeel. Want omdat de Joden zelfs met hun hele waardigheid gedwongen waren geweest tot het geloof van Christus te vlieden, hoeveel meer moesten de heidenen de zaligheid verkrijgen door het geloof? Zo is dan de zin van Paulus: wij die boven anderen schijnen uit te munten, die door de weldaad des verbonds altijd Gode nabij waren, vinden nochtans geen ander middel om zaligheid te verkrijgen, dan door het geloof in Christus; waarom zouden wij dan de heidenen een ander middel voorschrijven? Want zo de wet nodig ware, of nut ter zaligheid degenen die ze houden, zo zouden zij ons voornamelijk voordelig zijn, aan wie zij gegeven was. Indien wij die verlatende, tot Christus zijn geweken, zo moet men veel minder de heidenen dringen om haar aan te nemen. Het woord *zondaar*, beduidt hier gelijk in vele andere plaatsen, een mens die onheilig, verloren, en vervreemd van God is. Zodanigen waren de heidenen, die geen gemeenschap met God hadden, maar de Joden waren door aanneming kinderen Gods, en daarom tot heiligheid afgezonderd.

Als hij zegt *van nature*, verstaat hij daardoor niet, dat zij natuurlijkerwijze vrij zijn van de verdorvenheid van het menselijk geslacht; want David, die uit Abrahams geslacht gekomen was, bekent, dat hij uit onrein zaad geboren is, maar over de verdorvenheid der natuur, onder welke zij onderworpen waren, kwam het geneesmiddel der genade, waardoor zij geheiligd werden. En omdat de belofte de zegen erfelijk maakte, daarom wordt dat goed natuurlijk genoemd. Zo zegt hij tot de Romeinen, dat zij uit een heilige wortel geboren zijn.

Zo dan, als hij zegt: *Wij die van nature Joden zijn*, betekent zoveel alsof hij zei: wij worden heilig geboren, niet door onze eigen verdienste, maar omdat wij door God tot een volk zijn verkoren. Wij dan, die van nature Joden waren, wat hebben wij gedaan? Wij hebben in Christus geloofd. Waartoe hebben wij geloofd? Opdat wij door het geloof van Christus zouden gerechtvaardigd worden. Waarom? Omdat wij overtuigd waren, dat de mensen geen rechtvaardigheid kunnen verkrijgen uit de werken der wet. Zo bewijst hij dan uit de natuur en vrucht van het geloof, dat de Joden door de wet niet kunnen gerechtvaardigd worden. Want gelijk degenen, die hun eigen rechtvaardigheid willen oprichten, der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen zijn; alzo belijden daarentegen zij, die in Christus geloven, dat zij zondaars zijn, en de rechtvaardigheid der werken verzaken. Hier houdt hij zich reeds bezig met de voornaamste zaak, ja in deze voorstelling alleen is bijna de hele som der handeling besloten; waarom wij te naarstiger de tegenwoordige plaats moeten aanmerken.

Ten eerste is dit op te merken, dat men de rechtvaardigheid moet hebben uit het geloof van Christus, omdat wij door de werken niet kunnen gerechtvaardigd worden. Nu wordt daar gevraagd, wat hij door de werken der wet verstaat. De papisten, door Origenes en Hieronymus verleid, menen, ja zeggen vast, dat hier alleen sprake is van de figuren en schaduwen der wet; daarom waar zij werken der wet vinden, duiden zij het op de ceremoniën, alsof Paulus niet handelde over de onverdiende rechtvaardigheid, die ons

door Christus gegeven wordt; want zij achten het niet ongerijmd, dat niemand gerechtvaardigd wordt door de werken der wet, en dat wij nochtans door de verdienste der werken bij God rechtvaardig gerekend worden.

In één woord, zij zeggen, dat hier niet gesproken wordt van de werken der zeden. Maar de samenhang der woorden bewijst klaar, dat ook de wet der zeden in deze woorden vervat wordt. Want bijna alles, wat Paulus hieronder zal stellen, behoort eerder tot de wet der zeden, dan tot de wet der ceremoniën. Bovendien stelt hij de onverdiende aanneming, waarmee God ons verwaardigt, altijd tegen de rechtvaardigheid der wet. Maar de tegenstanders zeggen hiertegen, dat Paulus dan enkel de werken had moeten noemen, en niet de werken der wet, indien hij ze tot een zekere soort der werken wilde betrekken. Ik antwoord, dat de reden dezer wijze van spreken zeer goed is. Want ofschoon iemand in heiligheid de engelen te boven ging, zo verdienen de werken geen loon, dan alleen omdat dit door God beloofd is. Zo dan, dat de volbrenging der wet rechtvaardigheid is, en het loon des eeuwigen levens heeft, dat komt uit God, welke zegt, dat leven zullen, die ze volbracht hebben; waarvan hierna te van zijn plaats meer zal gesproken worden. Bovendien had Paulus strijd met de Joden over de wet.

Hij wilde dus liever door dadelijk handgemeen te worden hen overwinnen in hun eigen perk, dan verder dolende, de schijn te geven van uitvluchten te zoeken; even alsof hij zijn zaak wantrouwde; zo blijft hij dan vaststaan in de handeling van de wet.

Ten andere werpen zij tegen, dat er alleen over de ceremoniën kwestie gerezen was; hetwelk wij ook bekennen. Waarom zou dan Paulus (zeggen zij) van een bijzondere zaak op een algemene overspringen? Dit was alleen de oorzaak der dwaling van Origenes en Hieronymus. Want zij meenden, dat het niet betaamde, dat Paulus, als de valse apostelen alleen over de ceremoniën twistten, meer zou aangrijpen. Maar zij merken niet, dat dit alleen hem aanleiding gegeven heeft om zo streng te strijden, omdat deze leer langer staart had dan het bij de eersten opslag scheen. Want dat de ceremoniën onderhouden werden, dat was voor Paulus zo zwaar niet geweest, als dat het vertrouwen en de eer der zaligheid op de werken gebracht werd; gelijk wij wanneer gehandeld wordt over het verbieden van vlees op zekere dagen niet zozeer er op zien, hoe zwaar het is, dat het eten van vlees verboden wordt, maar wij zijn veelmeer bezorgd om de strik der consciënties.

Zo dan, Paulus treedt niet buiten de zaak, als hij begint over de hele wet te handelen, hoewel de valse apostelen alleen over de ceremoniën twistten; want daarom drongen zij op de ceremoniën, opdat de mensen zaligheid zouden zoeken in de onderhouding der wet, omdat zij verzonnen, dat het een verdienstelijk werk was; daarom heeft Paulus niet de wet der zeden, maar de genade van Christus alleen tegen hen gesteld. Nochtans wordt deze brief niet geheel in die algemene verhandeling gesleten; want hij daalt eindelijk in het bijzonder tot de ceremoniën af. Maar omdat dit de voornaamste knoop was: of wij de rechtvaardigheid door de werken, dan wel door het geloof verkrijgen, zo moest die voornamelijk ontward worden. Omdat de papisten het heden kwalijk nemen, als wij krachtig bewijzen, dat de mensen door het geloof alleen gerechtvaardigd worden, zo willen zij kwalijk toegeven, dat onder de werken der wet ook de zedelijke begrepen worden. Velen hunner menen ook, dat zij, de vertaling van Hieronymus tegenwerpende, hun dingen wel gedaan hebben; maar het vervolg zal bewijzen, dat ook over de wet der zeden gesproken wordt.

16. Maar door het geloof. Hij geeft niet alleen te kennen, dat de ceremoniën of allerlei werken niet genoeg zijn, tenzij de hulp van het geloof daarbij komt; maar het is even alsof hij zei: *Niet door de werken, maar door het geloof van Christus alleen.* Anders zou de reden ongepast en vreemd van de handeling zijn; want de valse apostelen verwierpen Christus niet, noch het geloof, maar wilden, dat men de ceremoniën daarbij zou stellen.

Indien Paulus dusdanige samenvoeging had aangenomen, zo was er een volkomen eendrachtigheid onder hen geweest; Paulus zou dan tevergeefs met zulk een hatelijke strijd de gemeente beroerd hebben. Zo laat dan dit vast en zeker blijven, dat hier een uitsluitende voorstelling is; Dat wij niet anders gerechtvaardigd worden dan door het geloof; of, dat wij niet dan door het geloof gerechtvaardigd worden; wat evenveel beduidt als dit; Dat wij alleen door het geloof gerechtvaardigd worden. Waaruit het openbaar is, hoe kinderachtig heden de papisten beuzelen, als zij met ons twisten over het woordje alleen, alsof dat ons eigen woord ware. Maar de theologie der papisten was Paulus wel te weten onbekend; zij zeggen, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, doch stellen een deel der rechtvaardigheid in de werken; zulk een halve rechtvaardigheid kende Paulus niet; want als hij leert, dat wij door het geloof rechtvaardig zijn, omdat wij door de werken niet kunnen gerechtvaardigd worden, zo neemt hij voor zeker en bekend, wat waarachtig is, dat wij niet anders de rechtvaardigheid van Christus kunnen deelachtig worden, dan als wij geen eigene rechtvaardigheid hebben. Zo dan, men moet of niets óf alles aan het geloof of aan de werken toeschrijven. Wat betreft het woord rechtvaardigmaking, en hoe het geloof er de oorzaak van is, dat zullen wij later zien. Zal geen vlees gerechtvaardigd worden. Hij heeft eerst de consciëntie van Petrus en van anderen tot getuige genomen; nu bevestigt hij dat meer, betuigende, dat het zo is, dat is, dat geen mens door de werken der wet rechtvaardigheid zal verkrijgen. Dit is het fundament van de onverdiende rechtvaardigheid, als wij van eigen rechtvaardigheid ontbloot worden. Wanneer hij nu verder ontkent, dat enig sterveling gerechtvaardigd wordt, dat is zoveel alsof hij zei, dat alle mensen van de rechtvaardigheid der wet uitgesloten worden, en dat het niet mogelijk is, dat iemand daartoe zou komen.

17. Maar indien wij, zoekende in Christus gerechtvaardigd te worden, ook zelf bevonden worden zondaars te zijn, is dan Christus een dienaar der zonde? Dat zij verre. 18. Want zo ik, wat ik afgebroken heb, nogmaals opbouw, zo maak ik mijzelf een overtreder. 19. Want ik ben door de wet der wet gestorven, opdat ik Gode leefde; ik ben met Christus gekruist. 20. En ik leef, doch nu niet ik, maar Christus leeft in mij; en wat ik nu leef in het vlees, dat leef ik door het geloof des Zoons Gods, die mij heeft liefgehad, en Zichzelf voor mij heeft overgegeven. 21. Ik verwerp de genade Gods niet; want indien de rechtvaardigheid door de wet is, zo is Christus tevergeefs gestorven.

17. Indien wij, zoekende. Nu komt hij weer tot de Galaten, opdat niemand deze zin voege tot de voorgaande zin, alsof het een deel van de rede ware, die hij tot Petrus gesproken had. Want waartoe zouden deze woorden nodig geweest zijn tot Petrus? Hoewel, dit dient niets of zeer weinig tot de zaak; daarom mag een iegelijk nemen wat hij wil. Verder, sommigen lezen het als een bevestiging, onder welke Chrysostomus is, en maken deze zin; Indien wij, zoekende in Christus gerechtvaardigd te worden, nog niet volkomen rechtvaardig, maar nog onrein zijn, en Christus ons niet genoegzaam is tot rechtvaardigheid, dan volgt daaruit, dat Christus een dienaar is van een leer, die de mensen in de zonde laat; alsof Paulus, deze ongerijmdheid voorstellende, hen van lastering beschuldigde, die een deel der rechtvaardigheid aan de wet toeschrijven. Maar omdat er terstond een woord volgt, dat een verfoeien beduidt, hetwelk Paulus nergens gewoon is te stellen dan achter een vraag, zo acht ik, dat hij dit meer gezegd heeft om die ongerijmdheid weg te nemen, die scheen te volgen.

Zo voorkomt hij hen dan vragende op zijn wijze als in de persoon der tegensprekers. Indien (zegt hij) de rechtvaardigheid van het geloof dit medebrengt, dat ook wij Joden, die van de baarmoeder als geheiligd zijn, veroordeeld en onrein geacht worden, zullen wij niet zeggen, dat Christus een oorzaak der zonde is, als die de macht der zonde in de

zijn krachtig maakt? Deze twijfeling ontstond daaruit, dat hij gezegd had, dat de Joden gelovende in Christus, de rechtvaardigheid der wet verwerpen. Want zonder Christus schijnen de Joden van de gemene besmetting der heidenen afgezonderd, enigszins alzo uit het getal der zondaren uitgenomen te zijn. De genade van Christus maakt hen aan de heidenen gelijk; en het geneesmiddel, dat beiden gemeen is, bewijst dat de ziekte gelijk is. Hiertoe dient het woordje ook. Wij ook zelf, zegt hij, en spreekt niet van allerlei mensen, maar van de voornaamste, gelijk de Joden waren.

Dat zij verre. Terecht verwerpt hij dat; want Christus, omdat Hij de zonde ontdekt die verborgen was, is daarom geen dienaar der zonde, alsof Hij de rechtvaardigheid teniet makende, voor de zonde een deur opende, noch ook alsof Hij het rijk der zonde bevestigde. De Joden waren daardoor bedrogen, dat zij enige heiligheid zich toe-eigenden buiten Christus, welke geen was. Hieruit kwam de klacht; Is Christus dan gekomen om ons de rechtvaardigheid der wet te ontnemen, om uit heiligen onreinen te maken, en om ons der zonde en der verdoemenis te onderwerpen? Paulus zegt, dat het zo niet is, ja hij werpt deze lastering met verfoeiing terug; want Christus bracht de zonde niet mede, maar ontdekte haar, en Hij nam de rechtvaardigheid niet weg, maar benam de Joden de valse schijn der rechtvaardigheid.

18. Want zo ik, wat ik ... Het antwoord is tweevoudig. Het eerste is indirect, als hij vermaant, dat dit met zijn hele leer strijdt; want hij had het geloof van Christus alzo gepredikt, dat hij de val en wegneming der zonde daarbij stelde. Want gelijk Johannes leert, dat Christus niet gekomen is om het rijk der zonde op te richten, maar om het te verbreken, alzo betuigt Paulus hier, dat Hij, het Evangelie predikende, de ware rechtvaardigheid weer opgericht heeft, opdat de zonde teniet zou worden. Zo kwam het dan niet overeen, dat de zonde door dezelfde persoon zou verdorven en weer opgericht worden. Zo verwerpt hij dan de valse beschuldiging, de ongerijmdheid tegenwerpende, die daaruit zou volgen.

19. Want ik ben door de wet der wet gestorven. Nu volgt hier een direct antwoord, te weten, dat men Christus niet moet opleggen, wat het eigen werk der wet is, en dat het ook Christus niet nodig is, om de rechtvaardigheid der wet teniet te maken, omdat de wet zelf haar discipelen doodt, even alsof hij zei: Gij bedriegt de ellendige mensen door een valse inbeelding, alsof zij uit de wet moesten leven; en door dit voorwendsel houdt gij hen in de wet. En ondertussen verwekt u nijd tegen het Evangelie, alsof het de rechtvaardigheid teniet maakte, die wij uit de wet hebben. Maar het is de wet zelf die ons dwingt, dat wij aan haar sterven; want omdat zij met de verdoemenis dreigende, ons niet anders laat dan vertwijfeling en wanhoop, drijft zij ons op deze wijze af van het vertrouwen op haar. Indien wij een gemakkelijker begrip van deze plaats willen hebben, zo moeten wij dat halen uit Rom. 7; want daar beschrijft Paulus keurig, dat niemand aan de wet leeft, dan dien die voor de wet dood is, dat is, ledig, en zonder vrucht. Want zo haast als de wet in ons begint te leven, geeft zij ons een dodelijke wonde, waaraan wij sterven, en maakt tevens de zonde levend, die tevoren dood was. Zo dan, die voor de wet leven, hebben de kracht der wet nooit gevoeld, ja hebben zelfs niet gesmaakt wat de wet is; want de wet waarachtig verstaan, dwingt ons aan haar te sterven; van hier de zonde, en niet uit Christus. ***Aan de wet sterven,*** is haar verlaten, en van haar heerschappij vrij worden, alzo dat wij geen vertrouwen meer in haar hebben, en dat zij ons onder het juk der dienstbaarheid niet gevangen houdt. Om Gode te leven. Hij toont, dat het een gewenste soort van dood is, waaruit de valse apostelen een stof van nijdigheid zochten; want hij geeft te kennen, dat wij niet der wet sterven om der zonde, maar om Gode te leven.

Gode leven, is wel somtijds ons leven naar zijn wil schikken, alzo dat wij geheel ons leven niet anders zoeken dan Hem te behagen; maar hier is het, een leven Gods leven, (opdat ik alzo spreek) waardoor de tegengestelde dingen met elkaar overeenkomen; want op dezelfde wijze als gezegd is, dat wij der wet sterven, is ook gezegd, dat wij Gode leven. Kortom, Paulus vermaant, dat die dood niet dodelijk is, maar eer een oorzaak van een beter leven, dat God ons uit de schipbreuk der wet opneemt, en dat wij door zijn genade tot een ander leven weer opgericht worden. Andere uitleggingen ga ik voorbij; dit dunkt mij de natuurlijke zin van Paulus te zijn.

Ik ben met Christus gekruist. Hij drukt de wijze uit, hoe wij der wet gestorven zijnde, Gode leven, te weten, als wij in de dood van Christus ingeplant zijnde, daaruit een verborgen kracht, gelijk de loot uit de wortel, trekken. Nu, Christus heeft het handschrift der wet, dat tegen ons was, aan zijn kruis gehecht; dus worden wij, met Hem gekruist zijnde, van alle vervloeking en verdoemenis verlost. Wie deze verlossing teniet zoekt te maken, verijdelt het kruis van Christus. Maar laat ons bedenken, dat wij niet anders van het juk der wet verlost worden, dan als wij één met Christus worden; gelijk een loot niet anders de vrucht uit de wortel trekt, of zij moet in één natuur met de wortel verenigd zijn.

20. En ik leef. Het menselijk gevoel haat altijd de naam van dood. Daarom als hij geleerd heeft, dat wij met Christus aan het kruis zijn gehecht, zo voegt hij daarbij, dat ook dit ons ten leven dient. Tevens verklaart hij, wat hij eerst verstaan heeft onder de woorden, **Gode leven**, te weten, dat hij nu niet leeft met zijn eigen leven, maar dat hij door de verborgen kracht van Christus zó levend gemaakt wordt, dat Christus kan gezegd worden in hem te leven en krachtig te zijn. Want gelijk de ziel het lichaam onderhoudt, alzo geeft Christus het leven in zijn leden. Het is een opmerkelijk gezegde, dat de gelovigen buiten zichzelf leven, dat is, in Christus; hetwelk niet kan geschieden of zij moeten ware en zelfstandige gemeenschap met Hem hebben.

Verder, Christus leeft in ons op tweeërlei wijze; Het een leven is, als Hij ons door zijn Geest regeert, en al onze handelingen beweegt. Het ander is, dat Hij ons met deelgenootschap aan zijn rechtvaardigheid begiftigt, zodat wij in Hem Gode aangenaam zijn, omdat wij dat in onszelf niet vermogen. Het eerste leven dient tot de wedergeboorte; het ander, tot de genadige aanneming der rechtvaardigheid, waarvan ik deze plaats versta, hoewel zo iemand het liever van beide wil verstaan, zo wil ik daar niet tegen strijden.

Wat ik nu leef in het vlees. Hier is bijna niet één uitspraak, die niet door menigerlei uitleggingen verscheurd is. Bijvoorbeeld: sommigen nemen hier het woord vlees, voor de verdorvenheid der zondige natuur; maar Paulus neemt het eenvoudiger voor het lichamelijke leven. Want anders had men licht een andere tegenwerping kunnen voortbrengen. Gij leeft toch een lichamenlijk leven; en waar dit sterfelijk lichaam zijn werk doet, en met spijs en drank onderhouden wordt, is dit geen hemels leven van Christus. Het is dus een wonderspreuk en tegen de rede, dat gij ontkent een eigen leven te hebben, daar gij openlijk naar de algemene wijze der mensen leeft. Paulus antwoordt, dat dit in het geloof is gelegen; waarmee hij te kennen geeft, dat het is een geheimenis voor het menselijk gevoelen verborgen.

Het leven derhalve, dat wij door het geloof hebben, wordt niet met ogen gezien, maar binnen in de consciëntie gevoeld door de kracht des Heiligen Geestes; en daarom worden wij door het lichamenlijke leven niet verhinderd het hemelse leven te bezitten door het geloof. Ef. 1: 20 zegt hij; *Hij heeft ons mede gezet in de hemel*, enz. en nogmaals; Nu zijt gij medeburgers der heiligen, en huisgenoten Gods. En nogmaals, Filipp. 3: 20, *Onze wandel is in de hemel*. In een woord, Paulus is vol van zulke getuigenissen, met welke hij betuigt, dat wij zó in de wereld leven, dat wij nochtans ook in de hemel leven; niet alleen

omdat ons Hoofd daar is, maar ook omdat wij door het recht der vereniging het leven met Hem gemeen hebben, gelijk Johannes spreekt hoofdstuk 14: 1.

Die mij heeft liefgehad. Dit is hier bijgevoegd om de kracht van het geloof uit te drukken; want terstond zou iemand kunnen denken; waaruit komt zulk een grote kracht van het geloof, dat zij het leven van Christus in ons overstort? Zo verklaart hij dan de substantie of het fundament, waarop het geloof steunt, te weten, de liefde en de dood van Christus. Want daaruit moet men de vrucht van het geloof waarderen. Hoe komt het dan, dat wij door het geloof van Christus leven? Omdat Hij ons heeft liefgehad, en Zichzelf voor ons heeft overgegeven. De liefde (zeg ik) waarmee Christus ons omhelsd heeft, heeft gemaakt, dat Hij Zich met ons verenigd heeft; dit heeft Hij volbracht door zijn dood. Want omdat Hij Zichzelf voor ons gegeven heeft, zo heeft Hij niet anders dan in onzen persoon geleden; daarom, al wat het geloof in Christus vindt, daaraan maakt het ons mede deelachtig. En als hij de liefde meldt, zo beduidt hij hetzelfde wat Johannes leert, te weten: *Niet dat wij Hem eerst liefgehad hebben, maar Hij is met zijn liefde ons voorgekomen.* Want had Hij, door enige verdiensten opgewekt zijnde, ons verlost, zo zouden deze verdiensten gezegd worden de oorzaak te zijn; maar nu Paulus het geheel aan de liefde toeschrijft, zo is dan de verlossing onverdiend. Men moet de orde aanmerken, Hij heeft ons liefgehad, en Zichzelf voor ons gegeven; want het heeft dezelfde kracht alsof hij gezegd had; Hij heeft geen andere reden gehad om te sterven, dan omdat Hij ons liefhad; en dat toen wij nog vijanden waren, gelijk hij Rom. 5: 10 leert.

En Zichzelf voor mij heeft overgegeven. Men kan met geen woorden behoorlijk uitdrukken, hoe groot dit is. Want wie zou enigszins kunnen uitspreken, hoe groot de uitnemendheid des Zoons Gods is? Deze heeft Zichzelf gesteld tot enen prijs om ons te verlossen. Onder het woordje overgeven, wordt de hele vrucht besloten, die wij uit de dood van Christus hebben, te weten, dat Hij is het verzoenoffer, de afwassing, de genoegdoening, enz. Ook hebben de woorden voor mij, geen kleine kracht, want het zou niet genoeg zijn geweest, dat Christus voor de zaligheid der wereld gestorven ware, zo niet een iegelijk de vrucht en de genieting dezer genade voor zichzelf zocht.

21. Ik verwerp niet. In dit woord is ook grote kracht gelegen, want hoe grote en gruwelijke ondankbaarheid is het, zulk een onuitsprekelijke genade Gods, en die door zulk een grote prijs verkregen is, te verachten? Nu, van deze grote heiligschennis beschuldigt hij de valse apostelen, die met Christus alleen niet tevreden, andere behulpzels der zaligheid stelden. Want de genade Gods wordt verworpen, indien wij alle andere dingen verzakende, Christus alleen niet aannemen. Nu, wat is er voor de mens meer over, als hij de genade Gods verwerpende, zich harer onwaardig heeft gemaakt.

Want indien de rechtvaardigheid enz., zo is Christus tevergeefs gestorven. Dat is, er is geen nut in de dood van Christus, of, Christus zou tevergeefs gestorven zijn. Want dit is de vrucht van Christus' dood, dat Hij door onze zonden uit te wissen, ons met de Vader verzoend heeft. Hieruit volgt, dat wij door zijn genade gerechtvaardigd worden, en daarom niet door de werken. De papisten verstaan het van de wet der ceremoniën; maar wie ziet niet, dat het op de hele wet slaat? Want het is even alsof Paulus zei: Indien wij zelf de rechtvaardigheid verdienen, heeft Christus tevergeefs geleden; want Hij heeft geleden om ons de rechtvaardigheid te verkrijgen; wat nood was het van elders te verkrijgen, wat wij onszelf konden geven. Voorwaar, indien de dood van Christus onze verlossing is, zo waren wij gevangenen; indien onze voldoening, zo waren wij schuldenaars; indien onze verzoening, zo waren wij aangeklaagden; indien onze afwassing, zo waren wij onrein. Zo dan, wie zijn reinheid, zijn afwassing, zijn verzoening, rechtvaardigheid en verlossing aan de werken toeschrijft, die maakt, dat de dood van Christus tevergeefs is.

Hier zal mogelijk iemand tegenwerpen, dat dit argument geen kracht heeft tegen degenen, die de genade van Christus met de werken samenvoegen, hetwelk zonder twijfel de valse apostelen gedaan hebben. Want deze twee dingen kunnen tegelijk waar zijn, te weten, dat uit de wet rechtvaardigheid is, en dat wij door de dood van Christus verlost zijn. Ik beken dit, indien wij toelaten dat een deel der rechtvaardigheid door de werken verkregen wordt en dat het andere deel uit genade komt. Maar dat deze theologie aan Paulus onbekend geweest is kan men licht verstaan. Want hij heeft óf geschikt tegen zijn tegenstanders gedisputeerd, of dwaselijk en verkeerd. Indien enig lasteraar hem wil beschuldigen, zo is deze verdediging krachtig genoeg, dat de rechtvaardigheid, die voor God gerekend wordt, geen rechtvaardigheid is, zoals wij mensen bedenken, maar waarin niets ontbreekt. Maar omdat wij hier niet voorgenomen hebben Paulus te verdedigen tegen de lasteraars, die tegen de Heiligen Geest durven razen, zo laat ons tegen de papisten handelen. Zij bespotten ons, als wij met Paulus besluiten, *dat Christus tevergeefs gestorven is*, zo de rechtvaardigheid uit de werken is; want zij menen een schoon antwoord te hebben, als zij uit hun Sofisten aanvoeren, dat Christus ons de eerste genade verdiend heeft, dat is, de oorzaak tot verdienen; en dat de verdienste zijns doods met de genoegdoeningen der werken samenlopen tot de dagelijkse vergeving der zonden. Zo mogen zij dan Paulus bespotten, uit wiens mond wij spreken; want zij moeten eerder hem weerleggen dan ons. Wij weten wel, dat hij te doen had met mensen, die de genade van Christus niet geheel uitsloten, maar de helft der zaligheid in de werken stelden; tegen hen redeneert hij aldus; *Dat Christus tevergeefs gestorven is, indien de rechtvaardigheid door de wet is*; door aldus te handelen, laat hij voorwaar voor de werken geen druppel rechtvaardigheid. Tussen hen en de papisten is geen onderscheid; zo mogen wij dan om hen te weerleggen Paulus' argument wel gebruiken.

HOOFDSTUK 3

1. O dwaze Galaten, wie heeft u verstrikt, dat gij der waarheid niet gehoorzaam zijt? denwelken Jezus Christus voor de ogen geschilderd zijnde, onder u gekruist zijnde? 2. Dit wil ik alleen van u weten; Hebt gij de Geest ontvangen uit de werken der wet, of uit de prediking van het geloof? 3. Zijt gij zo dwaas, dat gij met de Geest begonnen zijnde, nu met het vlees voleindigt? 4. Hebt gij zo veel tevergeefs geleden? indien ook maar tevergeefs! 5. Degene clan, die u de Geest geeft, en in u krachtige daden werkt, doet Hij dat uit de werken der wet, of uit de prediking van het geloof?

1. O dwazen. Nu voegt hij een berisping bij de leer. Indien het iemand verwondert, waarom hij haar niet uitgesteld heeft tot het einde; zonder twijfel hebben hem de zo ernstige gedachten, die hij voortgebracht heeft, geprikkeld, dat hij zo plotseling in vlam raakte. Want als wij horen, dat de zoon Gods met al zijn goederen verworpen wordt, en dat zijn dood voor niet wordt geacht, welk vroom gemoed zou niet van verontwaardiging gloeien! Zo noemt hij hen dan: **Dwazen of uitzinnigen**, omdat zij zich in zulk een grote schennis van het heilige hadden laten inwikkelen; en hij bestraft hen niet alleen, dat zij zich hadden laten verleiden, maar dat zij zich als door een magische betovering hadden laten verstrikken, hetwelk veel zwaarder is; want hij geeft te kennen, dat hun val meer uitzinnigheid dan dwaasheid is.

Sommigen menen, dat Paulus op de aard des volks gezien heeft, omdat zij uit de Barbaren gekomen, harder moesten behandeld worden. Maar ik wil het liever op de zaak zelf duiden; want het is verbazend, dat in zulke grote klaarheid des Evangelies de duivel nog plaats heeft. Want niet alleen daarom, zegt hij, dat zij betoverd en uitzinnig zijn, omdat zij der waarheid niet gehoorzaam zijn, maar omdat zij zo zeker, zo openlijk, zo gemeenzaam, en eindelijk zo krachtig onderwezen zijnde, **terstond afwijken**.

Het Griekse woord waarvoor wij gezet hebben: **Gehoorzaam zijt**, daarvoor heeft Erasmus: Geloof; hetwelk ik wel niet geheel verwerp; nochtans komt met de samenhang beter overeen wat ik gesteld heb; want Paulus beschuldigt hen niet, dat zij in de beginne het Evangelie verworpen hebben, maar hij berispt hen, omdat zij niet hebben volhard in gehoorzaamheid.

Dewelken Jezus Christus. Dit dient (gelijk ik reeds gezegd heb) om de schuld te verzwaren; want hoe bekender ons Christus geweest is, des te groter zonde is de afwijking. Zo zegt hij dan, dat de klaarheid van zijn leer zo groot is geweest, dat zij niet zozeer een naakte leer is geweest, als een levend en uitgedrukt beeld van Christus. Zo hadden zij dan zulke kennis gehad, die met een klaar aanschouwen kon vergeleken worden. De uitlegging van Augustinus is hard, en vreemd aan de zin van Paulus; hij zegt, dat Christus zijn recht en bevel afgenomen was, alsof Hij uit zijn bezitting verdreven ware. Anderen lezen voorgeschreven, welk woord niet kwalijk zou passen, zo men het woord voorschrijven neemt in de zin van openlijk bekendgemaakt worden; vandaar dat programmata, dat is, schriftelijke bekendmakingen, genoemd worden bij de Grieken die tafels, waarmee men goederen te koop publiceert; zodat het een ding is, dat voor aller mensen ogen tentoongesteld wordt.

Maar in het woord **geschilderd**, is minder dubbelzinnigheid, en voegt zeer wel naar mijn oordeel; want om te tonen, hoe krachtig zijn prediking geweest is, vergelijkt Paulus haar eerst met een schilderij, die het beeld van Christus hun naar het leven heeft getekend; bovendien met deze gelijkenis niet tevreden, voegt hij er bij, dat Christus onder hen gekruist is geweest; waarmee hij te kennen geeft, dat zij door het tegenwoordig aanschouwen van Christus' dood, niet meer zouden bewogen zijn geworden, dan door zijn prediking. Want wat sommigen verstaan, dat de Galaten de Heere nogmaals gekruist

en bespot hebben, toen zij van de zuiverheid des Evangelies afweken of immers, dat zij de bedriegers gehoor gegeven en geloofd hadden, die Hem kruisigden, dat schijnt mij al te gedwongen. Laat ons dan deze zin behouden; Dat zij niet anders door de leer van Paulus aangaande Christus onderwezen zijn, alsof Hij hun in een tafereel getoond, ja onder hen gekruist geweest was. Zulk een voor ogen stelling kan door geen welsprekendheid, noch door versieringen van redenaars geschieden, tenzij de kracht des Geestes daarbij zij, over welke gesproken is in de beide zendbrieven aan de Corinthiërs. Zo dan, die behoorlijk het Evangelie willen bedienen, moeten niet alleen leren spreken en roepen, maar in de consciënties doordringen, opdat zij Christus in zich gekruist gevoelen, en zijn bloed op hen drupt Als de gemeente zulke schilders heeft, zijn haar niet meer houten en stenen, dat is, dode beelden nodig, dan eist zij generlei schilderij; en inderdaad, eerst toen zijn de deuren der kerken bij de Christenen voor de beelden en schilderijen opengezet, toen de herders deels stom, en enkel beelden waren geworden, en deels zo koud en flauw en terloops op de predikstoel spraken, dat de kracht en uitwerking van de dienst geheel uitgeblust was.

2. Dit alleen wil ik van u. Nu bevestigt hij zijn zaak opnieuw met redenen. De eerste is uit hun eigene bevinding; want hij brengt hun weder in gedachtenis, hoedanig de beginselen van het Evangelie bij hen geweest zijn; zij hadden de Geest ontvangen bij het horen van het Evangelie, derhalve moesten zij deze gave aan het geloof, en niet aan de wet toeschrijven. Ditzelfde argument gebruikt Petrus, als hij zich bij de broeders verontschuldigt, dat hij onbesnedenen gedoopt heeft. Evenzo Paulus zelf en Barnabas, in de handeling, die zij te Jeruzalem over deze zaak hadden. Zo staat het dan vast, dat die ondankbaar zijn, die niet tevreden zijn met de leer, door welke zij de Heiligen Geest ontvangen hadden. Dat hij van hen antwoord begeert, is geen teken van twijfeling, maar van meerder vertrouwen; want zij moesten bekennen, dat het waar was, overtuigd door hun eigen bevinding. Onder *geloof* verstaat hij hier het Evangelie, hetwelk hij op een andere plaats noemt de *wet van het geloof*; want daarin wordt ons de vrije genade Gods in Christus voorgesteld, zonder verdiensten der werken.

Onder Geest versta ik hier de genade der wedergeboorte, welke allen gelovigen gemeenschappelijk is. Hoewel, zo iemand het liever wil nemen voor de bijzondere gaven, waarmee de Heere toen de verkondiging des Evangelies versierde, ik laat het vrij. Zo iemand tegenwerpt, dat op deze wijze de Geest aan een iegelijk niet is gegeven, ik antwoord, dat het voor het doel van Paulus genoeg is, dat de Galaten wisten, dat in hun gemeente de kracht des Heiligen Geestes met de leer van Paulus verschenen is, en dat de gelovigen tot gemeenschappelijke stichting met de gaven des Heiligen Geestes verschillend begiftigd zijn geweest. Indien nogmaals hier tegengeworpen wordt, dat die gaven niet waren zekere tekenen der aanneming, en daarom niets dienden tot de tegenwoordige handeling, ik antwoord, dat het genoeg is, dat de Heere de leer van Paulus met zichtbare gaven zijns Geestes bevestigd had. Maar dat andere is eenvoudiger, te weten, dat zij met de algemene weldaad der aanneming bevestigd waren, eer deze bedriegers hun aanhangselen indroegen. Zo spreekt hij ook, Ef. 1: 13, *Nadat gij het waarachtige Evangelie Gods gehoord hebt, zijt gij met de Heiligen Geest verzegeld geweest*, enz.

3. Zijt gij zo dwaas. Hier is het ook twijfelachtig wat hij verstaat door de Geest en wat door het vlees. De uitleggers komen met elkaar niet overeen. Mij komt het voor, dat Paulus gezinspeeld heeft op wat hij gezegd had van de Geest, even alsof hij zei: Omdat de leer des Evangelies u de Heilige Geest heeft aangebracht, is dus uw begin geestelijk geweest; maar nu zijt gij vervallen tot erger, gelijk zij, die van de Geest vallen tot het

vlees. Zo heeft hij dan het vlees gesteld óf voor uitwendige en vergankelijke dingen, gelijk daar zijn de ceremoniën, voornamelijk wanneer zij van Christus afgescheiden worden, óf voor een dode en vergankelijke leer. Het is ongerijmd, als de voortgang niet is naar de schone beginselen.

4. *Hebt gij zo veel tevergeefs geleden?* Dit is een ander argument; omdat zij zoveel geleden hebben om des Evangelies wil, dat zij het nu niet geheel in een oogenblik verliezen. Ja, hij vraagt hun bij wijze van een verwijt, of zij willen, dat zoveel strijden verloren zijn, die zij voor het geloof geleden hadden. Want had Paulus hun niet het rechte geloof geleerd, zo was het een lichtvaardigheid iets te lijden tot verdediging ener boze zaak. Maar nu hadden zij bevonden, dat God in de vervolgingen met hen was. Zodan, hij bezwaart de valse apostelen met nijd, die de Galaten van zulke kostelijke versieringen beroofden. Verder heeft hij tot verzachting der bitterheid, deze verbetering daarbij gevoegd, indien ook maar tevergeefs! waarmee hij hun harten opheft, opdat zij op beter hopende, naar betering staan. Want dit is het einde aller kastijdingen, te weten, niet de mensen tot wanhoop te dringen, maar moed te geven tot beter.

5. *Degene dan, die u.* Hier spreekt hij niet van de gave der wedergeboorte, maar van andere gaven des Geestes; want dat het een ander argument is dan boven, bewijst de orde zelve, omdat hij een ander argument daartussen heeft gesteld. Zo vermaant hij dan, dat alle gaven des Heiligen Geestes, waarmee zij versierd waren, vruchten zijn van het Evangelie, dat hij hun met zijn mond verkondigd had. Zo beroofden zij dan zichzelf van zulke gaven, als zij met verlaten van het Evangelie, zich tot een andere leer begaven. Nogmaals, gelijk zij die gaven groot achtten, alzo moesten zij ook zoeken het Evangelie als met de tanden vast te houden; met dusdanige gaven verbindt hij krachten, dat is, wonderen.

6. *Gelijk Abraham Gode geloofd heeft, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend.* **7. *Zo weet dan, dat degenen, die uit het geloof zijn, Abrahams kinderen zijn.*** **8. *En de Schrift tevoren ziende, dat God de heidenen uit het geloof rechtvaardigen zou, heeft tevoren aan Abraham verkondigd, zeggende: In u zullen alle heidenen gezegend worden.*** **9. *Zo, die uit het geloof zijn, worden met de gelovigen Abraham gezegend.***

Nadat hij hen met de dingen zelf en met de bevinding overtuigd heeft, komt hij nu tot de getuigenissen der Schrift.

Ten eerste brengt hij Abrahams voorbeeld bij. En hoewel de argumenten uit voorbeelden genomen, niet altijd vast zijn, zo is nochtans dit zeer krachtig; want er is geen onderscheid, noch in de zaak, noch in de persoon, want er zijn niet meer toegangen tot de rechtvaardigheid dan een, en Abraham wordt daarom genoemd een vader aller gelovigen, omdat hij een algemeen voorbeeld aller gelovigen is; ja, in zijn persoon is ons voorgesteld een algemene regel om rechtvaardigheid te verkrijgen.

6. *Gelijk.* Men moet hieronder verstaan een tegenstellend voegwoord: **Ja liever.** Want als hij de vraag voorgesteld had, wilde hij haastig de oorzaak voor de twijfeling wegnemen, of zeker wordt het woord gelijk, tot het naast-voorgaande stuk betrokken, te weten, dat zij uit het gehoor van het geloof de toediening des Geestes en der krachten hadden; even alsof hij zei, dat in de genade, die hun gegeven is, gelijkheid met Abraham gezien wordt. **Heeft Gode geloofd.** Met dit getuigenis bevestigt hij, zowel hier als in het vierde hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, dat de mensen door het geloof gerechtvaardigd worden, omdat het geloof Abraham tot rechtvaardigheid gerekend is.

Ten eerste moeten wij met korte woorden leren, wat het woord *geloof*, hier bij Paulus beduidt; daarna, wat het woord rechtvaardigheid beduidt; en ten derde, waarom het geloof gerekend wordt de oorzaak der rechtvaardigheid te zijn. Het woord geloof, wordt niet genomen voor elke overtuiging of mening, welke de mensen konden hebben van de waarheid Gods. Want of Kaïn honderdmaal Gode geloofd had, dat Hij hem straf verkondigde, zo kon hem dat niet helpen om zaligheid te verkrijgen. Abraham is daarom door het geloof gerechtvaardigd, omdat hij, daar hij van God de belofte der vaderlijke gunst had, haar zekerlijk aangenomen en omhelsd heeft. Zo dan, het geloof ziet hier op zulk een Woord Gods, waarop de mensen betrouwende in hetzelfde kunnen rusten.

Wat het woord *rechtvaardigheid* aangaat, moet men Mozes' wijze van spreken aanmerken; want als hij zegt, dat het Abraham tot rechtvaardigheid gerekend is wat hij geloofd heeft, zo geeft hij daarmee te kennen, dat die rechtvaardig is, die zodanig bij God gerekend wordt. En omdat de mensen geen rechtvaardigheid in zichzelf hebben, zo verkrijgen zij deze door toerekening; omdat God hun het geloof tot rechtvaardigheid rekent. Zo worden wij dan gezegd door het geloof gerechtvaardigd te worden, niet omdat het geloof een *habitus* of bezit/kwaliteit in ons stort, maar omdat wij Gode aangenaam zijn. Maar waarom wordt aan het geloof zulk een grote eer toegeschreven, dat het genoemd wordt de oorzaak onzer rechtvaardigheid?

Ten eerste moet men weten, dat het alleen een instrumentele oorzaak is. Want om eigenlijk te spreken, onze rechtvaardigheid is niets anders dan een genadige aanneming, waarin onze zaligheid gefundeerd is. Maar omdat de Heere ons door middel van het Evangelie getuigenis van zijn liefde en genade gevende, die rechtvaardigheid, waarvan ik spreek, deelachtig maakt, daarom worden wij gezegd dezelve door het geloof te ontvangen. Zo dan, als wij de rechtvaardigheid des mensen aan het geloof toeschrijven, zo handelen wij niet over de principiële oorzaak, maar wij beduiden alleen de wijze, waarop de mensen tot de ware rechtvaardigheid komen. Want deze rechtvaardigheid is een loutere gave Gods, en niet een kwaliteit of hoedanigheid, die in de mensen vastgehecht is, maar wordt alleen door het geloof bezeten; en dat niet door de verdienste van het geloof, dat zij als het ware zou zijn een schuldig loon, maar omdat wij door het geloof ontvangen wat God vrijwillig geeft. Zo gelden dan al deze wijzen van spreken evenveel; Dat wij door de genade Gods gerechtvaardigd worden; dat Christus onze rechtvaardigheid is; dat de barmhartigheid Gods de oorzaak onzer rechtvaardigheid is; dat de rechtvaardigheid door de dood en wederopstanding van Christus ons is verworven; dat ons de rechtvaardigheid gegeven wordt door het Evangelie, en dat wij door het geloof rechtvaardigheid verkrijgen.

Waaruit men zien kan, hoe kinderachtig zij dwalen, die deze uitspraken willen verenigen, te weten, dat wij door het geloof en door de werken te samen gerechtvaardigd worden; want wie door het geloof rechtvaardig is, die is arm en ontbloot van eigene rechtvaardigheid, en rust op de genade Gods alleen. En dit is de oorzaak, waarom Paulus, Rom. 4: 2, besluit, dat Abraham geen roem heeft bij God, omdat hij de rechtvaardigheid verkregen heeft door het geloof. Want in dien tekst wordt niet gezegd, dat het geloof hem tot een deel der rechtvaardigheid gerekend is, maar eenvoudig tot rechtvaardigheid; zo is dan het geloof hem geheel tot rechtvaardigheid geweest.

Nu, het geloof ziet op niets, dan op de barmhartigheid Gods, en op de gestorven en weer opgewekte Christus. Zo wordt dan alle verdienste der werken, van de oorzaak der rechtvaardigmaking uitgesloten, omdat zij geheel aan het geloof toegeschreven wordt. Want het geloof, zover het de onverdiende goedheid Gods, Christus met al Zijn goederen, en het getuigenis onzer zaligheid, dat in het Evangelie gegeven wordt, in zich bevat, wordt in 't algemeen gesteld tegen de wet, tegen de verdiensten der werken, en tegen de

waardigheid der mensen. Want wat de Sofisten menen, dat zij alleen tegen de ceremoniën gesteld wordt, dat zal het vervolg der handeling terstond zonder enige moeite weerleggen. Laat ons dus gedachtig zijn, dat degenen, die door het geloof rechtvaardig zijn, rechtvaardig zijn buiten zichzelf, te weten, in Christus. Hierdoor wordt ook de dwaze beuzeling van enigen weerlegd, die Paulus bespotten, omdat Mozes de rechtvaardigheid een geschiktheid noemt, en dat hij niets anders wil zeggen, dan dat Abraham voor een geschikt man is gehouden, omdat hij Gode geloofd heeft. Zulke verdraaide geesten verwekt heden de satan, om als met bedekte lagen de zekerheid der Schrift teniet te maken. Maar Paulus, wetende dat Mozes daar de kinderen geen spraakkunst geleerd, maar over Gods oordeel gesproken heeft, heeft wel terecht het woord rechtvaardigheid genomen, zoals het in de theologie gebruikt wordt; want wij worden niet voor God rechtvaardig geacht, op zulke wijze als wij bij de mensen de lof der geschiktheid hebben, maar als wij de volkomen gehoorzaamheid der wet medebrengen.

Want de rechtvaardigheid staat tegen de overtreding der wet, ook in de kleinste tittel; en omdat wij uit onszelf deze niet hebben, zo geeft haar God ons uit genade. Maar hier berispen de Joden Paulus, dat hij de woorden van Mozes verkeerd tot zijn voordeel heeft gedraaid. Want Mozes (zeggen zij) handelt daar niet van Christus of van het eeuwige leven, maar spreekt alleen van een aardse belofte. Met de Joden komen de papisten bijna overeen; want ofschoon zij Paulus niet durven bestraffen, zo verdraaien zij nochtans gans en al zijn mening.

Ik antwoord, dat Paulus hier het stuk der leer, dat bij de Christenen ontwijfelbaar is, voor zeker en bekend neemt, te weten, dat al de beloften, die God Abraham gegeven heeft, aanhangsels zijn geweest dier eerste belofte, te weten: *Ik ben uw God, uw loon zeer groot; en; In uw zaad zullen alle heidenen gezegend worden. Zo dan, als tot Abraham gezegd werd; uw zaad zal wezen als het zand der zee, enz., zo is hij op dat woord niet blijven staan, maar heeft het eerder in de gave der aanneming besloten, als een deel in het geheel. Ja wat belofte hem ook gegeven was, hij ontving ze niet anders dan als een getuigenis der Vaderlijke genade Gods, om daaruit het vertrouwen der zaligheid te nemen. Want hierin zijn ook de kinderen Gods verscheiden van de ongelovigen, te weten, dat de ongelovigen de weldaden Gods in het gemeen met de gelovigen genieten, maar nochtans als beesten ze opzwellen, zonder hoger op te zien; maar de gelovigen, omdat zij weten, dat alle weldaden door de beloften geheiligd zijn, erkennen God daarin als hun Vader. Zo komt het, dat zij altijd bewogen worden tot de hope des eeuwigen levens, omdat zij beginnen van het fundament, dat is, van het geloof hunner aanneming. Zo is dan Abraham niet gerechtvaardigd, omdat hij alleen aangaande de vermenigvuldiging des zaads Gode geloofd heeft, maar omdat hij de genade Gods omhelsd heeft, op de beloofden Middelaar betrouwende, in wie alle beloften Gods ja en amen zijn, gelijk Paulus ergens leert.*

7. Zo weet dan, of; Gij weet dan. Want het Griekse woord kan op beide wijze genomen worden; maar omdat de zin blijft, zo is er weinig aan gelegen, welke men neemt; of het moest zijn dat de oude overzetting, welke ik gevolgd heb, meer kracht heeft. Verder zegt hij, dat zij uit het geloof zijn, die het betrouwen der werken verwerpende, op de beloften Gods alleen rusten. Vraagt iemand wie mij dat alzo doet uitleggen.

Ik antwoord; Paulus zelf; want aan de Romeinen schrijft hij aldus: *Degene, die werkt, wordt niets om niet, maar als loon gegeven; maar degene, die geen werken heeft, omdat men hem niets schuldig is, wordt het geloof tot rechtvaardigheid gerekend.* Zo dan, uit het geloof te zijn, is zijn rechtvaardigheid en betrouwen der zaligheid in de barmhartigheid Gods te stellen. Dat dezulken Abrahams kinderen zijn, besluit hij uit de voorgaande uitspraak; want indien Abraham uit het geloof gerechtvaardigd is, zo moeten al degenen, die zijn kinderen zijn, mede in het geloof staan. Hij heeft achtergelaten, wat

men lichtelijk daarbij kon stellen, te weten, dat voor niemand plaats is in de gemeente, dan die Abrahams kind is.

8. En de Schrift tevoren ziende. Wat hij onbepaald gezegd had, dat strekt hij nu bij name tot de heidenen uit. Want de roeping der heidenen was een nieuwe en ongehoorde zaak. Daarom werd getwijfeld aangaande de wijze, hoe zij zouden geroepen worden. Het scheen, dat de besnijdenis en onderhouding der wet vereist werd, of dat zij anders van het deelgenootschap aan het verbond uitgesloten waren. Maar Paulus bewijst het tegendeel, te weten, dat zij door het geloof komen tot de zegening, en dat zij door het geloof in Abrahams huisgezin geplant zouden worden. Waarmee bewijst hij dat? omdat er gezegd is:

In u zullen gezegend worden. Deze woorden beduiden zonder twijfel, dat allen gelijk Abraham moeten gezegend worden; want hij is een algemeen voorbeeld, ja zelfs een regel; zelf heeft hij de zegening door het geloof verkregen; zo is dan enerlei wijze in allen. Grote nadruk ligt in het woord gelovig, want het heeft dezelfde kracht alsof hij zei: Niet met de besneden Abraham, of de werken der wet hebbende, of een Hebreëer zijnde, of op zijn eigen waardigheid steunende, maar met Abraham, die door het geloof alleen zaligheid verkregen heeft. Want hier wordt geen hoedanigheid des persoons aangezien, maar het geloof alleen. Het woord zegening wordt verschillend genomen in de Schrift, maar hier wordt het genomen voor de aanneming tot de erfenis van het eeuwige leven.

10. Want allen, die uit de werken der wet zijn, die zijn onder de vervloeking; want er is geschreven; Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al wat geschreven is in het boek der wet, om dat te doen. 11. En dat door de wet niemand gerechtvaardigd wordt bij God, dat is openbaar; Want de rechtvaardige zal uit het geloof leven. 12. De wet nu is niet uit het geloof; maar de mens, die dit doet, zal daardoor leven. 13. Christus heeft ons verlost van de vervloeking der wet, voor ons de vervloeking geworden zijnde, want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt. 14. Opdat de zegening Abrahams tot de heidenen komen zou door Jezus Christus, opdat wij de belofte des Geestes ontvangen door het geloof.

10. Want allen, die uit de werken zijn. Dit is een argument van tegenstrijdige dingen; want uit dezelfde fontein komt niet heet en koud. De wet besluit alle mensen onder de vervloeking; zo wordt dan tevergeefs de zegening daarin gezocht. Uit de werken der wet, noemt hij hen, die het betrouwen der zaligheid daarin stellen; want deze wijzen van spreken moet men altijd op de staat der handeling duiden. Wij weten, dat hier gehandeld wordt over de oorzaak der rechtvaardigheid. Hij verkondigt dus, dat allen aan de vervloeking onderworpen zijn, die uit de werken der wet willen gerechtvaardigd worden; maar waaruit bewijst hij dat? Het vonnis der wet is: Dat allen, die enig deel der wet overtreden hebben, vervloekt zijn. Laat ons nu zien, of er enig mens ter wereld is, die de wet voldoet. Het is openbaar, dat er nooit iemand gevonden is, noch kan gevonden worden. Zo worden dan hier allen tot één toe veroordeeld. Hier ontbreekt de minderterm, en het besluit; want de gehele sluitrede zou aldus zijn; Zo wie in enig deel der wet gebrekkig is, die is vervloekt; alle mensen zijn daarin gebrekkig; zo zijn dan allen vervloekt. Nu, deze bewijsvoering van Paulus zou geen steek houden, zo wij bij machte waren om de wet te volbrengen; want men zou terstond een uitzondering maken op de minderterm.

Zo dan, Paulus heeft of dwaas geredeneerd, of het is de mensen onmogelijk de wet te volbrengen. Want de tegenspreker zou terstond deze uitvlucht maken; Ik beken, dat alle overtreders vervloekt zijn. Wat dan? Sommigen onderhouden de wet; want de mensen

hebben vrije verkiezing tussen goed en kwaad. Maar Paulus stelt hier buiten alle geschil, wat de papisten thans voor een vervloekte leer achten, te weten, dat de mensen geen macht hebben om de wet te onderhouden. Aldus besluit hij vrijmoedig, *dat allen vervloekt zijn, omdat het allen geboden is de wet geheel te onderhouden*, te weten, omdat hun in deze verdorvenheid der natuur de macht ontbreekt. Hieruit besluiten wij, dat het wel iets bijkomstigs is, dat de wet vervloekt, doch dat het een eeuwig en onafscheidelijk toeval is. Want de verdorvenheid onzer natuur houdt ons af van de zegening, die de wet ons voorstelt. Zo blijft dan niets anders dan vervloeking over.

11. Dat door de wet niemand gerechtvaardigd wordt. Nogmaals redeneert hij door vergelijking der strijdige dingen, op deze wijze; Indien wij door het geloof rechtvaardig zijn, zo zijn wij niet rechtvaardig uit de wet, maar wij zijn rechtvaardig door het geloof, zo zijn wij dan niet rechtvaardig uit de wet. De minderterm bewijst hij met het getuigenis van Habakuk, hetwelk hij ook voortbrengt, Rom. 1:17. En de meerderterm bevestigt hij met de verscheiden wijze der rechtvaardigmaking. want de wet rechtvaardigt dan eerst, indien men vervult al wat zij gebiedt. Maar het geloof rechtvaardigt allen, die geen verdiensten der werken hebbende, op Christus alleen steunen. Deze twee dingen kunnen niet te samen gaan, door eigen verdienste, en door eens anders genade gerechtvaardigd worden; daarom wordt het een door het ander omvergeworpen. Dit is de hoofdzaak; laat ons nu een elk stuk bijzonder verklaren.

De rechtvaardige zal uit het geloof leven. Omdat wij deze plaats uitgelegd hebben in de brief aan de Romeinen, zo zal het nu niet nodig zijn te herhalen, al wat tot haar uitlegging dient. Dit is zeker, de profeet stelt daar het hovaardig betrouwen des vleses tegenover het ware geloof. Hij zegt, dat de rechtvaardigen hierdoor leven zullen; waarmee hij te kennen geeft, dat zij niet maar voor een tijd onderhouden worden, zodat zij vallen, wanneer er enig onweer komt, maar dat zij eeuwig staan, zodat zij zelfs midden in de dood niet aflaten te leven. Zo vorderen de spotters niets met hun lasteringen, als zij aanvoeren, dat de profeet het woord geloof, daar breder neemt, dan Paulus te dezer plaats; want hij noemt het geloof eenvoudig een geruste zekerheid der consciëntie, welke op God alleen steunt; zo heeft dan Paulus dit getuigenis gepast gebruikt.

12. De wet nu is niet uit het geloof. Het is zeker, dat de wet niet strijdt met het geloof; want anders zou God Zichzelf ongelijk zijn; maar men moet altijd hierop komen, dat Paulus spreekt, gelijk de omstandigheid der tegenwoordige zaak eiste. Zo dan, de strijdigheid, die tussen de wet en het geloof is, ligt in de zaak der rechtvaardigmaking; want eerder zou men water en vuur verenigen, dan deze twee dingen met elkaar verzoenen, te weten, dat de mensen gerechtvaardigd zijn door het geloof, en door de wet. *Zo is dan de wet niet uit het geloof*, dat is, haar wijze om de mens te rechtvaardigen is geheel vreemd van het geloof. Maar de mens, die dit doet. De verscheidenheid is hierin gelegen, dat de mens door de wet te volbrengen, rechtvaardig geacht wordt door de rechtvaardigheid der wet; hetwelk hij met Mozes' getuigenis bewijst. Maar welke zal de rechtvaardigheid van het geloof zijn? Deze beschrijft hij, Rom. 10:9, *Indien wij geloven, dat Christus is gestorven voor onze zonden*, enz. Nochtans volgt hier niet uit, dat het geloof ledig is, of dat de gelovigen geen goede werken moeten doen.

Want hier wordt niet gevraagd, of de gelovigen de wet moeten houden naar hun vermogen (hetwelk buiten twijfel is) maar of zij uit de werken rechtvaardigheid kunnen verkrijgen, hetwelk onmogelijk is. Indien nu iemand tegenwerpt; Omdat God hun, die de wet houden, het leven belooft, waarom zegt Paulus, dat die niet rechtvaardig zijn?

Hierop is licht te antwoorden, te weten, dat daarom niemand rechtvaardig is door de werken der wet, omdat er niemand is, die ze doet. Want wij bekennen dat zalig zijn, die

de wet doen, zo er enigen waren. Maar omdat er een voorwaarde in het verbond is, zo worden zij daarom allen van het leven uitgesloten, omdat niemand de rechtvaardigheid doet, die hij schuldig is. Men moet zich herinneren wat ik boven vermaand heb, dat niet zij de wet doen, die haar ten dele gehoorzaam zijn, maar die de rechtvaardigheid in alle stukken volbrengen; van welke volmaaktheid alle mensen zeer ver verwijderd zijn.

13. Christus heeft ons verlost. Hij had alle mensen, die onder de wet zijn, der vervloeking onderworpen. Hieruit ontstond de grote zwaarigheid, dat de Joden zich van de vervloeking der wet niet konden verlossen. Zo lost hij dan deze zwaarigheid op, door het middel voor te stellen, lerende dat wij door Christus verlost zijn; waardoor hij zijn mening ook meer bevestigt. Want indien wij daarom zalig zijn, omdat wij van de vervloeking der wet verlost zijn, is dus de rechtvaardigheid uit de wet niet. Daarna voegt hij de wijze der verlossing er bij: *Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt.* Christus is opgehangen geweest; zo heeft Hij dan die vervloeking ondergaan. Nu is het zeker, dat Hij niet om Zijnzelfswil deze straf gedragen heeft. Zo volgt dus, dat Hij óf tevergeefs gekruist is, óf dat onze vervloeking op Hem gelegd is, opdat wij daarvan zouden verlost worden. Hij zegt niet, dat Christus vervloekt geweest is, maar dat Hij een vervloeking is geworden, hetwelk meer is; want hij geeft te kennen, dat aller mensen vervloeking in Hem besloten is geweest.

Indien dit iemand hard toeschijnt, die schame zich ook voor het kruis van Christus, in welks belijdenis wij roemen; want het was Gode niet onbekend, hoedanig de dood zijns Zoons zou zijn, als Hij dit uitsprak: *Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt.* Maar iemand zal tegenwerpen; Hoe komt het, dat de Zoon, die de Vader zeer lief heeft, vervloekt wordt?

Ik antwoord; dat hier twee dingen zijn aan te merken, niet alleen in de persoon van Christus, maar ook in zijn mensheid. Het een is, dat Hij was het onbesmette Lam Gods, vol zegening en genade; het ander is, dat Hij onze persoon had aangenomen, en was daarom een zondaar, en der vervloeking onderworpen, wel niet zozeer in Zichzelf als in ons; doch evenwel zo, dat het Hem nodig was in onze plaats te staan. Zo dan, Hij heeft niet buiten de genade Gods kunnen zijn, en nochtans heeft Hij zijn toorn gedragen. Want hoe had Hij ons kunnen verzoenen met de Vader, die op Hem toornig was, en Hem haatte? Zo heeft dan de wil des Vaders altijd op Hem gerust.

Nogmaals, hoe zou Hij ons van de toorn Gods verlost hebben, indien Hij dien niet van ons op Zich had genomen? Daarom is Hij om onze zonden geslagen, en heeft God bevonden als een vertoornd Richter. Dit is – wordt geacht als - de dwaasheid des kruises, welke ook de engelen bewonderen, en welke alle wijsheid der wereld niet alleen te boven gaat, maar ook verslindt.

14. Opdat de zegening. Nu past hij, wat hij gezegd heeft, nader op zijn voornemen; dat wij door Christus verlost zijn van de vervloeking der wet, te weten, dat de zegening, die Abraham beloofd was, daarop gefundeerd is, en dat zij daarom tot de heidenen komt. Want indien de Joden van de wet moeten verlost worden, opdat zij Abrahams erfgenamen worden, wat zal de heidenen verhinderen datzelfde goed te genieten? Bovendien, indien deze zegening in Christus alleen is, zo worden wij niet anders dan door het geloof in Christus alleen daaraan deelachtig.

Opdat wij de belofte des Geestes. Belofte des Geestes neem ik voor geestelijke belofte, naar de Hebreeuwse wijze van spreken; want hoewel deze belofte tot het Nieuwe Testament behoort. *Ik zal van mijn Geest uitstorten over alle vlees,* zo heeft Paulus nochtans te dezer plaats op iets anders het oog. Want het komt mij voor, dat hij de Geest stelt tegen alle uitwendige dingen, niet alleen tegen de ceremoniën, maar ook tegen de

vleselijke voortbrenging, zodat de personen hier geen plaats hebben. Zo bewijst hij dan uit de natuur der belofte, dat tussen de Joden en heidenen geen onderscheid is; want indien zij geestelijk is, zo wordt zij door het geloof alleen ontvangen.

15. Broeders! ik spreek naar de mensen; zelfs eens mensen verbond, dat bevestigd is, verwerpt niemand, noch zegt er iets toe. 16. Nu zijn de beloften tot Abraham gesproken en zijn zaad; Hij zegt niet; En de zaden, als van velen, maar als van enen: En uwen zade, hetwelk is Christus. 17. Ik zeg dit; Het verbond, dat tevoren van God is bevestigd geweest op Christus, wordt door de wet, die vierhonderd en dertig jaren daarna gekomen is, niet teniet gemaakt om de belofte weg te nemen. 18. Want zo de erfenis komt uit een wet, zo is zij niet meer uit de belofte; maar God heeft ze Abraham door de belofte gegeven.

15. Naar de mens. Hij heeft hen willen beschamen met dit woord; want het is veel te schandelijk, dat God minder autoriteit bij ons hebben zou dan een sterfelijk mens. Zo dan wat hij begeert, dat zij aan het heilig verbond Gods geen minder autoriteit toeschrijven, dan men aan de gemene verbonden der mensen pleegt te doen, daarin maakt hij God en de mensen niet even gelijk; want hij geeft middelerwijl te bedenken, hoe groot onderscheid er is tussen God en de mensen.

Zelfs eens mensen verbond. Dit is een bewijsvoering, waarbij men van het mindere tot het meerdere voortgaat; Der mensen verbonden worden zonder twijfel geacht vast te zijn hoeveel te meer wat God verordend en besloten heeft. Het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt meestal een testament, en somtijds ook allerlei verbond. En wat de tegenwoordige plaats aangaat, er is weinig aan gelegen, of men het hier neemt voor een *testament, of voor een verbond*. Het is een ander ding in de brief aan de Hebreëen, waar de apostel zonder twijfel op de testamenten ziet. Hier zou ik het liever eenvoudig nemen voor een verbond, dat God gemaakt heeft; want de gelijkenis, waarop Paulus hier steunt, zou niet zo eigenlijk op een testament passen, als wel op een verbond. Zo laat ons dan deze uitlegging volgen, te weten, dat de apostel hier besluit van de verbonden der mensen tot het plechtig verbond, dat God met Abraham gemaakt heeft. Want indien der mensen verbonden zulk een vastigheid hebben, dat men zelfs niets daartoe mag doen, hoeveel te meer moet Gods verbond ongeschonden blijven.

16. Nu zijn de beloften tot Abraham gesproken. Eer hij met zijn bewijsvoering voortgaat, last hij iets in over de substantie des verbonds, te weten, dat het op Christus alleen gefundeerd is. Indien Christus het fundament des verbonds is, zo volgt daaruit, dat het onverdiend en uit genade is; en dat beduidt hij ook met het woord beloften. Want gelijk de wet ziet op de mensen en op hun werken, alzo ziet de belofte op de genade en op het geloof. Hij zegt niet: **En de zaden**. Om te bewijzen, dat God daar van Christus spreekt, herinnert hij, dat in het enkelvoudig getal een zeker zaad betekend is. Ik heb mij dikwijls verwonderd, dat de Christenen, ziende dat deze plaats zo hardnekkig door de Joden gedreven werd, hen niet naarstiger weerstaan hebben; want zij gaan haar allen lichtelijk voorbij, alsof zij door een vreedzaam land gingen. Maar hun tegenwerping heeft grote schijn, want omdat dit woord zaad, niet één, maar velen bevat, zo schijnt Paulus ongeschikt te doen, als hij zegt, dat door dit woord één mens beduidt wordt, waaronder alle Abrahams nakomelingen samengevat worden in de boven aangehaalde plaats: *uw zaad zal wezen gelijk het zand der zee, en de sterren des hemels*. Daarom, alsof zij Paulus van valsheid overtuigd hadden, bespotten zij ons hovaardig; daarom verwonder ik mij te meer, dat de onzen hier gezwegen hebben, omdat daar vaste verdediging is, om hun laster te weerleggen; want zulke onderscheiding en deling is in Abrahams kinderen zelf

begonnen, zodat een van de zonen van zijn huisgezin is afgesneden. In Izak zal u het zaad genoemd worden; zo wordt dan Ismaël niet gerekend.

Laat ons komen tot de tweede graad. Zullen de Joden toelaten, dat Ezau's nakomelingen het beloofde zaad zijn? Ja zij zullen beweren, dat hun vader is uitgeroeid, hoewel hij de eerstgeborene was; en hoeveel volken zijn er uit Abrahams geslacht gekomen, die in deze roeping geen plaats hebben? Ten laatste zijn de twaalf patriarchen, even zovele hoofden geweest, niet omdat zij uit Abrahams geslacht kwamen, maar omdat zij door bijzondere verkiezing Gods verordend waren. Want sedert de tien geslachten zijn weggevoerd, hoe vele duizenden zijn zó ontaard en afgeweken, dat zij onder Abrahams zaad geen naam behouden?

Ten laatste is ook de stam van Juda in gevaar gekomen, zodat de ware opvolging der zegening, in weinig volk is gebleven. En het was alzo voorzeggd door Jesaja: *Het overblijfsel zal alleen zalig worden*. Dusver heb ik niets gezegd, wat de Joden niet bekennen. Laten zij mij dan antwoorden hoe het komt, dat de dertien geslachten, die uit de twaalf patriarchen gesproten waren, eerder Abrahams zaad zijn geweest dan de Ismaëlieten of Edomieten? waarom zij alleen op deze naam roemen, en de andere als bastaarden verwerpen? Zij zullen wel roemen, dat zij dit door hun verdiensten verkregen hebben, maar de Schrift roept daartegen, dat alles hangt aan de roeping Gods; want men moet altijd op dit voorrecht vallen.

In Izak zal u het zaad genoemd worden. De doorgaande lijst van dit voorrecht moest plaats hebben tot Christus toe, want de Heere heeft de belofte, die Abraham gegeven is, daarna in David vernieuwd. Zo dan, Paulus steunt niet op het enkelvoudig getal, om te bewijzen dat dit van één enig mens gezegd is, maar alleen om te tonen, dat de naam zaad, rust op iemand, die niet alleen uit Abraham geboren is naar het vlees, maar die ook door Gods roeping daartoe is verordend. Indien de Joden dit verzaken, doen zij niets anders dan zichzelf door hun hardnekkigheid bespottelijk maken.

Verder, omdat Paulus uit dezelfde woorden ook besluit, dat het verbond in Christus of op Christus gemaakt is, zo laat ons onderzoeken wat deze wijze van spreken inhoudt; In uw zaad zullen alle heidenen gezegend worden. De Joden beuzelen, dat er een vergelijking beduidt wordt, alsof het zaad van Abraham een voorbeeld zou wezen, als men iemand goed wilde wensen; gelijk daarentegen in Sodom of Israël vervloeken, beduidt in de formulieren van vervloeking de naam Sodom of Israël gebruiken. Ik beken, dat dit somtijds waar is, maar niet altijd; want zichzelf in God zegenen, beduidt wat anders ook volgens het toegeven der Joden. Omdat dus de wijze van spreken twijfelachtig is, en nu eens een oorzaak, dan eens een vergelijking beduidt, zo moet men haar naar de omstandigheid der plaats uitleggen waar men ze vindt. Nu staat het vast, dat wij allen van nature vervloekt zijn; de zegening is aan alle volken beloofd in Abrahams hand. Komen zij dan allen zonder onderscheid daartoe?

Nee voorwaar, maar alleen die, die tot de Messias vergaderd worden; want alsdan worden zij één volk, wanneer zij door de leiding en door de regering van de Messias tot één lichaam verzameld worden. Zo dan, wie zonder twistgierigheid de waarheid zal onderzoeken, zal lichtelijk bekennen, dat hier geen blote vergelijking, maar een oorzaak beduidt wordt; waaruit volgt, dat Paulus niet ten onrechte zegt, dat het verbond in Christus of op Christus gemaakt is.

17. De wet, die vierhonderd en dertig jaren daarna. Indien wij Origenes, en Hieronymus, en alle papisten horen, zo zal deze rede zonder moeite weerlegd worden. Want Paulus redekavelt aldus: De belofte is Abraham gegeven, vierhonderd en dertig jaren eer de wet gegeven werd; zo heeft dan de wet, die daarna gekomen is, de belofte niet kunnen wegnemen, en hieruit besluit hij dat de ceremoniën niet noodzakelijk zijn. Maar als

iemand hiertegen zei, dat het sacramenten zijn, tot onderhouding van het geloof gegeven, waarom zou Paulus dezelve van de belofte afzonderen? Nu, hij zondert haar zo af, dat hij ze daartegen doet strijden. Zo dan, hij beschouwt iets hogers in de ceremoniën, te weten, het werk der rechtvaardigmaking, hetwelk de valse apostelen aan dezelve toeschreven, en de verbinding der ceremoniën; ja, ter oorzaak der ceremoniën handelt hij in 't geheel van het geloof en de werken. Want zo daar niet gehandeld werd van de verkrijging der rechtvaardigheid, van de verdienste der werken, en van de verstrikking der consciënties, zo zouden de ceremoniën wel staan met de belofte. Wat wil Paulus dan met deze wegneming der belofte, waartegen hij strijdt?

Te weten, omdat de bedriegers ontkenden, dat de zaligheid de mensen uit genade beloofd is, en door het geloof verkregen wordt; maar drongen op de ceremoniën, alsof zij nodig waren om de zaligheid te verdienen, gelijk men terstond hierna zal zien.

Nu kom ik nogmaals tot de woorden van Paulus. *De wet (zegt hij) is na de belofte gekomen*, zo neemt zij dan de belofte niet weg, want het verbond, dat eenmaal gemaakt is, moet ongeschonden blijven. Ik zeg nogmaals, zo men niet verstaat, dat de belofte uit genade en onverdiend is, zo zal deze uitspraak tevergeefs zijn; want de wet en de belofte strijden niet tegen elkaar, of het moet zijn in de zaak der rechtvaardigmaking, omdat de wet rechtvaardig maakt door der mensen verdienste, en de belofte uit genade de rechtvaardigheid geeft. En hij legt zich ook klaar uit, als hij ze noemt: Een verbond in Christus gefundeerd. Maar hier zullen de papisten oprijzen, want zij zullen lichtelijk dit bewijs bespotten; zij zullen zeggen: Wij eisen niet meer die oude ceremoniën, laat ze varen; nochtans wordt de mens gerechtvaardigd door de wet der zeden; want deze wet is geweest vóór het verbond Gods met Abraham gemaakt, omdat zij met de mens geschapen is; also zal de bewijsvoering van Paulus of flauw wezen, of alleen tegen de ceremoniën gelden.

Ik antwoord, dat Paulus aangemerkt heeft wat waar was, dat de werken geen loon toekwam, dan uit kracht van het verbond Gods; also, ook al bekennen wij dat de wet rechtvaardig maakt, zo hebben nochtans de mensen vóór de wet de zaligheid niet kunnen verdienen door de werken, omdat er geen verbond was. Ik zeg niets wat de Scholastieken niet toestemmen; want zij leren niet, dat de werken door hun innerlijke waardigheid de zaligheid verdienen, maar door de aanneming Gods, (gelijk zij spreken) en om des verbonds wille. Zo dan, waar geen verbond Gods, en geen getuigenis der aanneming is, daar zullen ook gene werken genoegzaam tot rechtvaardigheid zijn; daarom snijdt Paulus' redenering wel hout. Daar is (zegt hij) tweeërlei verbond Gods met de mensen geweest; het eerste was geslagen in Abrahams hand, het ander in Mozes' hand. Het eerste is in Christus gefundeerd, en daarom uit genade en onverdiend; zo heeft dan de wet, die daarna gekomen is, niet kunnen uitwerken, dat de mensen buiten de genade zaligheid zouden hebben; want also zou de belofte tevergeefs zijn. Dat dit de zin is, wordt bewezen door hetgeen naast volgt.

18. Indien de erfenis komt uit de wet. Opdat de tegenstanders niet mochten zeggen, dat wat zij leerden, niet diende om het verbond Gods te breken of te niet te maken, zo voorkomt hij alle uitvluchten, zeggende dat deze dingen tegen elkaar strijden, te weten, dat wij zaligheid verkrijgen door de wet en door de belofte. Wie zou dit van de ceremoniën alleen durven uitleggen, daar Paulus in het gemeen begrijpt, al wat tegen de onverdiende belofte strijdt? Zo is het dan geenszins twijfelachtig, of hij sluit alle werken uit. Zo Rom. 4: 14; *Indien de erfenis uit de wet is, zo is het geloof teniet gemaakt, en de belofte verijdeld*. Waarom? Omdat de zaligheid zou hangen aan deze conditie: Zo gij de wet volbrengt. Daarom besluit hij terstond, dat zij uit het geloof is, opdat de belofte zeker zij. Laat ons dus naarstig vasthouden, waarom bij vergelijking der wet met de belofte, de

een moet vallen als de ander staat, te weten, omdat de belofte op het geloof, en de wet op de werken ziet. Het geloof ontvangt wat uit genade en onverdiend gegeven wordt, maar de werken wordt loon gegeven, en dit is het wat hij er dadelijk bijvoegt; Dat God Abraham gegeven heeft, niet nogmaals enige vergelding eisende, maar uit eigen beweging belovende. Want indien wij het verstaan van een conditionele belofte, zo zal dit woord geven, geenszins passen.

19. Wat wil dan de wet? Zij is om der overtreding wil daarbij gesteld, totdat het zaad beloften Gods? dat zij verre; want indien er een wet gegeven ware, die konde levend maken, zo zou de rechtvaardigheid waarlijk uit de wet zijn. 22. Maar de Schrift heeft het alles besloten onder de zonde, opdat de belofte uit het geloof van Jezus Christus aan de gelovigen gegeven zou worden. kwam, welken het beloofd was; zij is besteld door de engelen in de hand des Middelaars. 20. Nu een Middelaar is niet van enen, maar God is een. 21. Is dan de wet tegen de

Als wij horen dat de wet niet dient om rechtvaardigheid te geven, zo komen terstond verschillende gedachten in de zin, te weten, dat dan de wet onnut, of met het verbond Gods strijdig is, of iets desgelijks. Ja dit zou ons in de zin kunnen komen; Waarom zouden wij niet van de wet zeggen, wat Jeremia zegt van het Nieuwe Testament, te weten, dat het ter tweede plaats gegeven is, om de zwakheid der voorgaande leer te verbeteren. Zulke tegenwerpingen moest Paulus weerleggen, zo hij de Galaten wilde voldoen. Zo dan, hij vraagt ten eerste, wat het gebruik der wet is; want omdat zij na de belofte gekomen is, zo schijnt het dat zij behoorde aan te vullen, wat in de belofte ontbrak, en waarlijk hieraan werd getwijfeld, of de belofte in zichzelf krachteloos was, zo zij niet door de wet werd geholpen. Maar men moet opmerken, dat Paulus niet alleen van de wet der zeden spreekt, maar van de hele dienst van Mozes, welke Mozes eigenlijk toekwam. Deze dienst was, enen regel des levens voor te schrijven en ceremoniën, waarmee zij zich in de godsdienst zouden oefenen; vervolgens ook beloften en dreigingen daarbij te voegen. Dat vele beloften rakende de onverdiende barmhartigheid Gods en Christus, die tot het geloof behoren, daarin besloten zijn, dat is; als het ware toevallig, en van elders, zo verre de wet met de leer der genade vergeleken wordt. Zo moet men dan gedachtig zijn, dat de hoofdzaak der handeling deze is. Waarom is Mozes eerst, nadat de belofte gegeven was, gekomen met deze nieuwe verbinding: Wie deze dingen zal doen, die zal daarin leven; En vervloekt is die het niet al volbrengt. Is het om wat beters of volmaakers aan te brengen?

19. Om der overtreding wil. Het gebruik der wet is menigvuldig, maar Paulus heeft alleen aangeroerd wat ter tegenwoordige zake diende. Want zijn doel was niet, te handelen op hoeveel wijzen de wet de mensen nuttig is; waarvan de lezers moeten vermaand zijn. Want ik zie, dat velen daarin feilen, dat zij gene andere nuttigheid der wet erkennen, dan die hier aangetekend wordt. Maar Paulus voegt ergens zelf de geboden der wet tot de leer en vermaning; zo is dan de beschrijving van het gebruik der wet niet volledig, en verkeerd doen zij, die in de wet niets anders erkennen. Maar wat beduidt dit, *Om der overtreding wil?* De wijsgeren spreken ook wel alzo, dat de wet gegeven is om boze daden te verhinderen, en het oude spreekwoord luidt; uit boze zeden zijn goede wetten gesproten. Maar de zin van Paulus is hoger, dan de woorden uitgeven. Want hij geeft er mede te kennen, dat de wet gegeven is om de overtreding openbaar te maken, en alzo de mensen te dwingen tot de erkenning van hun schuld. Want gelijk zij van nature lichtelijk zichzelf vergeven, hebben zij slapende consciënties, tenzij zij door de wet gedrongen worden. Hieruit is het dat Paulus zegt: **Hoewel de zonde voor de wet in de wereld was, zo werd zij**

nochtans niet toegerekend. Zo is dan de wet gekomen, en heeft de slapenden wakker gemaakt; want dit is een ware voorbereiding tot Christus. Door de wet, zegt hij Rom. 3: 20, is de kennis der zonde. Waarom? opdat de zonde zou worden bovenmate zondigende, want aldus zegt hij hfdst. 7: 1 3 ; Zo is dan de wet gesteld om der overtredingen wil, opdat zij die zou ontdekken of, (gelijk hij spreekt Rom. 5: 20) maken overvloedig te zijn.

Deze manier van spreken kwelt Origenes, maar tevergeefs; want wat ongerijmdheid is er in, indien de Heere de consciënties voor zijn rechterstoel roept, opdat zij door haar schuld vernederd worden, welke anders zichzelf in haar kwaad zouden behagen? Indien Hij die slaperigheid uitdrijft, waardoor alle gevoel des oordeels gesmoord werd? En indien Hij de zonde, welke als een dief in de spelonk der geveinsdheid verborgen was, in het licht stelt? Indien iemand hiertegen mocht zeggen; omdat de wet een regel is om godzalig en wel te leven, waarom wordt zij eerder gezegd om der overtredingen dan om der gehoorzaamheidswille gesteld te zijn?

Ik antwoord; Hoewel zij de ware rechtvaardigheid toont, worden nochtans in deze verdorvenheid der natuur door de leer der wet de overtredingen slechts vermeerderd, totdat de Geest der wedergeboorte komt, die haar in de harten schrijft; deze wordt niet gegeven door de wet, maar wordt ontvangen door het geloof. Laten dus de lezers gedachtig zijn, dat dit woord van Paulus geen filosofisch of politisch woord is; maar dat een einde der wet daarmede betekend wordt, hetwelk altijd der wereld onbekend geweest is.

Totdat het zaad kwam. Indien zij ziet op het zaad, waarin de zegening gefundeerd was, dan verkort zij de belofte geenszins; want dit woordje tot, heeft dezelfde kracht alsof hij gezegd had; Ondertussen omdat het zaad verwacht wordt. Waaruit volgt dat zij moest dienen, en niet de heerschappij hebben; want zij was tot zolang gesteld, om de mensen op te heffen tot de verwachting van Christus. Maar daar wordt gevraagd, of zij niet langer moest duren, dan tot de komst van Christus; want indien het zo is, zo volgt daaruit dat zij nu afgeschaffd is. Ik antwoord; deze hele bediening is tijdelijk geweest, want zij was tot dat einde gesteld, dat zij het Israëlitische volk in het geloof van Christus zou behouden; nochtans laat ik niet toe dat de hele wet door de komst van Christus afgeschaffd is. En de apostel heeft dit ook niet gewild; maar alleen dat die aard der regering, die tussen beide gesteld was, een einde moest nemen in Christus, welke de vervulling der belofte is. Maar van deze zaak zullen wij terstond meer moeten zeggen.

Besteld door de engelen. Dit dient tot lof der wet, dat zij door de engelen gegeven is. Hetzelfde zegt ook Stefanus, Hand. 7: 39. Want dat sommigen door de engelen Mozes en Aaron, en de priesters verstaan, dit is meer scherpzinnig dan vast. Het is geen wonder, dat aan de engelen, door welke God ook de minste weldaden ons uitdeelt, ook dit bevolen is, dat zij bij de afkondiging der wet als getuigen zouden zijn.

In de hand des Middelaars. Gebruikelijk is, dat het woord hand gesteld wordt voor bediening; maar omdat Hij de engelen gesteld heeft tot dienaars in de afkondiging der wet, zo neem ik de hand des Middelaars voor de eerste of hoogste plaats in de dienst; omdat deze de voornaamste was van het gezantschap der bediening, wie de engelen tot helpers toegevoegd waren. Sommigen achten dit van Mozes gezegd, zodat hier Mozes met Christus vergeleken wordt; maar ik sta hier de ouden bij, die het uitleggen van Christus; want dat deze zin beter overeenkomt met het vervolg der woorden, dat zal terstond openbaar worden; hoewel ik ook met de ouden niet overeenkom in de beduiding des woords Middelaar. Want het beduidt hier niet een verzoener, wat zij menen, zoals in de eersten brief aan Timotheüs; maar een Middelaar bij de afkondiging der wet. Men moet dit weten, dat van de beginne der wereld aan, God gene gemeenschap gehad heeft met de mensen, dan door tussenkomst van zijn eeuwige Wijsheid of Zon; waarom Petrus ook leert, dat de heilige profeten door de Geest van Christus gesproken hebben; en Paulus

zegt, dat Hij de Leidsman des volks was in de woestijn. En voorwaar, de Engel, die aan Mozes verscheen, kan niemand anders geweest zijn, omdat Hij de eigen en wezenlijke Naam Gods aanneemt, welke nooit op de creaturen overgedragen wordt. Zo dan, gelijk Hij Middelaar van verzoening is, door welchen wij Gode aangenaam zijn, en Middelaar van voorspraak, door welchen ons de toegang open is, om de Vader aan te roepen; alzo is Hij ook altijd geweest de Middelaar van alle leer, omdat God door Deze Zich altijd aan de mensen geopenbaard heeft. En Hij heeft dit bij name willen uitdrukken, opdat de Galaten zouden leren, dat diezelfde die het fundament van het Genadeverbond is, ook de eerste geweest is in de wetgeving.

20 Nu een Middelaar is niet van één. Hoewel sommigen hiervan twee naturen van Christus filosoferen, alsof Paulus had willen zeggen, dat hij niet is van één substantie; nochtans niemand van gezond oordeel twijfelt of Paulus spreekt van hen tussen welke het verbond gemaakt wordt; en alzo wordt het in het gemeen uitgelegd, te weten, dat er voor een Middelaar geen plaats is, dan als de een partij met de andere handelt; maar waarom Paulus deze uitspraak hier gesteld heeft, laten zij meest allen in twijfel; ofschoon de plaats bijzondere opmerking waardig is. Het kan een vóórkoming zijn, waarmee Paulus een boze gedachte nopens de verandering van de Goddelijke raad afsnijdt. Want iemand zou bij zichzelf zeggen; gelijk de mensen hun verbonden plegen te wederroepen, die hen berouwen; alzo is het ook geschied met de verbonden Gods.

Als men de zin volgt, welke ik gezegd heb, dan zou Paulus in het eerste deel bekennen, dat wel de mensen die veranderlijk en ongestadig zijn, in dit verbond één hoofd zijn, maar dat nochtans niettemin God één blijft, dat is Zichzelf gelijk, en Zich niet verandert naar de ongestadigheid der mensen. Maar als ik alles nader aanmerk, oordeel ik eerder, dat hier aangewezen wordt de verscheidenheid tussen Joden en heidenen. Zo is dan Christus niet een Middelaar van enen, want de conditie dergenen, met welke God in Christus het verbond maakt, is verscheiden, wat het uitwendig aanzien aangaat. Maar Paulus zegt, dat men het verbond Gods niet daaruit moet achten, alsof het tegen zichzelf streed, of veranderlijk is, naar de verscheidenheid der mensen. Nu zijn de woorden klaar; gelijk Christus voorheen, God met de Joden verenigd in het verbond te maken, zo is Hij nu een Middelaar der heidenen. Er is groot onderscheid tussen Joden en heidenen; want door de besnijdenis en de ceremoniën is er een middelmuur tussen gesteld. De Joden waren nabij God geweest, terwijl de heidenen verre waren; nochtans houdt God daarom niet op Zichzelf gelijk te zijn. Dit geschiedt als Christus, hen die te voren onder elkaar onenig waren, tot dezelfde God brengt, en ook maakt dat zij één lichaam worden. Zo is het dan één enig God, omdat Hij altijd Zichzelf gelijk blijft, en met eeuwige eenvoudigheid vast en staande houdt, wat Hij eenmaal verordend heeft.

21. Is dan de wet ... Hoewel men, wanneer de zekerheid en standvastigheid van het Goddelijk voornemen bekend is, tegelijk moet stellen dat de dingen die van Hem komen, niet tegenstrijdig zijn, nochtans moest deze knoop ontbonden worden, om de schijn van tegenstrijdigheid, die tussen de wet en het verbond der genade zich vertoont. Het kan ook een exclamatie of uitroep zijn, waarmee Paulus, nadat de schijnstrijdigheid weggenomen is, alsof de zaak gewonnen ware, uitroept, uit het voorgaande als ontwijfelbaar besluitende; Wie durft nu verschil tussen de wet en de beloften verzinnen? Nochtans wordt Paulus hierdoor niet verhinderd, om de zwarigheden, die nog mochten voorkomen, hier voortaan uit de weg te ruimen. Maar eer hij op de vraag antwoordt, werpt hij op zijn wijze zulke ongerijmdheid ver weg, om te vermanen hoezeer godzalige oren behoren te verfoeien, al wat godslasterlijk is. Maar hieronder is een andere listige trek verborgen, welke men moet opmerken; want hij beschuldigt de tegenstanders daarvan, dat zij God

met Zichzelf in tegenspraak brengen. Want het is openbaar, dat de wet en de beloften van Hem gekomen zijn. Wie dus enige tegenstrijdigheid daaronder voortbrengt, is lasterlijk tegen God. Nu, zij strijden tegen elkaar, indien de wet rechtvaardig maakt. Zo keert Paulus zeer gepast de beschuldigingen der tegenstanders tegen hen zelf, die zij vals en lasterlijk tegen hem inbrachten.

Want indien er een wet gegeven ware. Dit antwoord is niet rechtuit, en verklaart nog niet ten volle de eendrachtigheid der wet en der beloften, nochtans bevat zij zoveel als genoeg is, om de tegenstrijdigheid weg te nemen. Men zou bij het eerste aanzien zeggen, dat deze uitspraak met het vervolg der woorden niet overeenkwam, en ook niet diende tot de oplossing der kwestie. Maar het is niet alzo; want dan zou de wet strijden tegen de beloften, zo zij macht had om te rechtvaardigen, want er zouden twee tegenstrijdige wijzen om de mens te rechtvaardigen, en als het ware twee verschillende wegen om rechtvaardigheid te verkrijgen zijn. Maar Paulus beneemt dit der wet; zo is dan de tegenstrijdigheid weggenomen. Ik zou, zegt hij, toegeven dat rechtvaardigheid uit de wet verkregen wordt, indien daar zaligheid gevonden werd. Maar wat?

22. De Schrift heeft het alles besloten. Door het woord Schrift, verstaat hij voornamelijk de wet zelve; deze besluit alle mensen onder de verdoemenis; zo berooft zij hun dan van de rechtvaardigheid, eerder dan zij hun die geeft. Dit is een zeer sterke reden; G zoekt rechtvaardigheid in de wet. De wet zelf nu met de helen Schrift, laat de mensen niets anders dan de verdoemenis; want zij veroordeelt alle mensen met hun werken wegens onrechtvaardigheid; wie zal dan uit de wet leven? Hij zinspeelt op deze uitspraak; De mens, die dit doet, zal daarin leven. Wanneer wij (zeg ik) door de verdoemenis van dit leven uitgesloten zijn, zo zouden wij tevergeefs zaligheid in de wet zoeken. Als hij zegt; Alles, drukt hij meer uit dan wanneer hij gezegd had.

Alle mensen. Want hij heeft daaronder niet alleen de mensen vervat, maar ook al wat zij hebben of bijbrengen kunnen.

Opdat de belofte uit het geloof. Want er is geen ander middel, dan dat wij van de rechtvaardigheid der werken beroofd, tot het geloof van Christus vlieden. Zo is dan de gevolgtrekking zeker. Indien de werken in het oordeel komen, zijn wij allen veroordeeld; zo verkrijgen wij dan door het geloof van Christus een onverdiende rechtvaardigheid. Verder is deze uitspraak vol uitnemende troost, want wij worden vermaand dat ons, zo dikwijls wij ons in de Schrift horen verdoemen, hulp in Christus bereid is, mits wij tot Hem vlieden. Wij zijn verloren, ook indien God zweeg; waarom verkondigt Hij dan zo vaak dat wij verloren zijn? Opdat wij niet vergaan in het eeuwige verderf, maar door zo vreselijk vonnis verslagen zijnde, door het geloof Christus zoeken, door wie wij van de dood overgaan tot het leven. In het woord *belofte* is een manier van spreken, metonymia genoemd, waarbij het bevatten gesteld wordt voor de inhoud, te weten, de belofte voor de erfenis die daarin vervat is.

23. Eer het geloof kwam, werden wij onder de wet bewaard en zijn besloten onder het geloof, dat geopenbaard zou worden. 24. Zo dan, de wet is onze onderwijzer geweest tot Christus, opdat wij door het geloof zouden gerechtvaardigd worden. 25. Maar als het geloof gekomen is, zo zijn wij niet meer onder de onderwijzer. 26. Want gij zijt allen kinderen Gods, door het geloof in Christus Jezus. 27. Want gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt Christus aangedaan. 28. Daar is noch Jood noch Griek, daar is noch dienstbare noch vrije, daar is noch man noch vrouw; want gij allen zijt één in Christus Jezus. 29. En indien gij van Christus zijt, zo zijt gij Abrahams zaad, en naar de belofte erfgenamen.

23. Eer het geloof kwam. Hier is een volkomener beschrijving van de voorgenomen stof van behandeling. Want hij verklaart duidelijk, niet alleen welk het gebruik der wet is, maar ook waarom zij tijdelijk moest zijn; want anders scheen het altijd ongerijmd, dat de wet de Joden gegeven was, van welke de heidenen vrij waren. Want indien uit Joden en heidenen één gemeente is, waarom is de regering onderscheiden? vanwaar of met wat recht komt deze nieuwe vrijheid, omdat de vaders onder de onderdanigheid der wet zijn? Zo leert hij dan, dat het onderscheid van die aard is, dat het de eenheid en eendracht der gemeente niet verhindert. Nogmaals moeten de lezers vermaand worden, dat Paulus niet alleen van de ceremoniën, noch bijzonder van de wet der zeden spreekt, maar dat hij de hele huishouding bevat, waarmee de Heere onder het Oude Testament zijn volk geregeerd heeft. Want hierover werd getwist, of de vorm der regering, door Mozes ingesteld, diende om rechtvaardigheid te verkrijgen. Deze wet vergelijkt Paulus eerst bij een gevangenis of bewaring, daarna bij enen kinderopvoeder of onderwijzer; en met beide gelijkenissen maakt hij openbaar, dat de natuur der wet zodanig was, dat zij niet dan voor een zekeren tijd in zwang moest zijn.

Het woord geloof, beduidt volkomen openbaring dier dingen, die toen verborgen waren onder de duisterheid van de schaduwen der wet; want aan de vaders, die onder de wet geleefd hebben, ontnemt hij het geloof niet. Van Abrahams geloof is boven gesproken, en het voorbeeld der andere vaders verhaalt de auteur van de brief aan de Hebreëën; bovendien, de leer van het geloof heeft getuigenis van Mozes en al de profeten; maar omdat de klaarheid van het geloof toen niet zo openbaar was, daarom noemt hij de tijd van het Nieuwe Testament de tijd van het geloof, niet eenvoudig, maar bij vergelijking. En dat dit zijn gevoelen geweest is, bewijst hij terstond, als hij zegt; Dat zij zijn besloten geweest tot op het geloof, dat zou geopenbaard worden; want hij betuigt met deze woorden, dat degenen, die onder de bewaring der wet waren, hetzelfde geloof zijn deelachtig geweest. Want de wet hield hen niet af van het geloof, maar weerhield hen, opdat zij niet buiten de palen van het geloof zouden treden. En het rijmt zeer wel met wat hij tevoren gesteld had, dat de Schrift alles onder de zonde besluit.

Zo dan, gelijk zij van alle zijden bezet werden gehouden van de vervloeking, zo hadden zij tegen deze bezetting een bewaring, die hen tegen deze vervloeking beschermde. Zo geeft hij dan te kennen, dat *de bewaring der wet*, door de Geest waarlijk vrij is geweest. Het geloof was toen nog niet geopenbaard, niet omdat de vaders alle licht ontbeerden, maar omdat zij minder licht hadden dan wij; want omdat de ceremoniën aldaar Christus afschaduwden, als niet tegenwoordig, zo wordt Hij ons heden als tegenwoordig voor ogen gesteld. Zo, waar zij een spiegel hadden, daar hebben wij nu het wezen. Hoedanig dus de duisterheid in de wet geweest zij, nochtans hebben de vaders wel geweten, wat weg zij moesten bewandelen. Want hoewel tegen de dageraad niet zulke grote klaarheid is als omtrent de middag, zo wachten nochtans de reizigers niet, totdat de zoon volkomen op is; want het is hun genoeg, dat zij de weg weten. Zo is hun portie licht als een dageraad geweest, waardoor zij van alle gevaar voor dwaling vrij, tot de eeuwige zaligheid konden geleid worden.

24. Zo dan, de wet is ... Dit is de tweede gelijkenis, welke de mening van Paulus nog klaarder uitdrukt; want een onderwijzer of kinderopvoeder wordt niet gesteld voor het hele leven, maar alleen voor de kindsheid verordend; bovendien houdt hij dit bij het onderwijzen des kinds in het oog, dat hij het door kinderlijke onderwijzingen tot groter dingen voorbereidt. Deze beide dingen betamen der wet; want zij had enen zekeren bepaalden tijd, dat zij regeerde, en zij moest haar discipelen alleen bevorderen tot enige graden, opdat zij hun beginselen doorgekomen zijnde, vorderingen maken zouden, die de mannelijke ouderdom betaamde.

Daarom zegt hij: *Tot op Christus*; want gelijk een taalleraar het kind, dat hij door zijn arbeid en zorg onderwezen heeft, overgeeft in de hand desgenen, die het in hoge wetenschappen onderricht, zo is de wet geweest als een spraakkunst, welke de discipelen, die zij begon te leren en voor het geloof moest klaarmaken, als aan de godgeleerdheid zou afstaan. Aldus vergelijkt Paulus de Joden bij kinderen, en ons bij jongelingen. Maar er wordt gevraagd, hoedanig de leer of tucht dezer onderwijzing geweest is? Ten eerste overtuigde zij, door de rechtvaardigheid Gods te openbaren, de mensen van hun eigen onrechtvaardigheid; want zij konden in de geboden Gods als in een spiegel zien, hoever zij af waren van de ware rechtvaardigheid; en alzo werden zij vermaand, dat de rechtvaardigheid elders is te zoeken. Deze zelfden dienst hadden ook de beloften der wet; want zij moesten aldus denken; Indien gij niet anders door de werken het leven kunt verkrijgen, dan door de wet te volbrengen, zo moet gij een ander nieuw middel zoeken; want gij zult door uw zwakheid nooit zo hoog komen; al begeert en poogt gij ook nog zo sterk, gij zult nochtans altijd zeer ver af zijn van het doel. Anderzijds werden zij gedrongen door de bedreigingen, en bewogen om ontkoming te zoeken van de toorn en vervloeking Gods; ja, zij lieten hen niet rusten, zolang zij hen niet geprikkeld hadden om de genade van Christus te begeren.

Tot ditzelfde einde strekten ook alle ceremoniën. Want waartoe dienden de offeranden en wassingen, anders dan dat zij in gedurige overdenking der zonde en der verdoemenis zouden geoefend worden. Nu, die zijn eigen onreinheid voor ogen ziet, en dien een beeld zijns doods in een onzondig dier voorgesteld wordt, hoe zal die gerust slapen? Hoe zal hij niet bewogen worden om remedie te zoeken? En voorwaar, de ceremoniën dienden niet alleen om de consciënties te verschrikken en te vernederen, maar ook om ze op het geloof van de toekomstige Verlosser te richten. Al wat in de hele praal der ceremoniën voor ogen gesteld werd, had als het ware een ingedrukt merk van Christus. Kortom, de hele wet was niet anders dan menigerlei oefening, waardoor zij, die zich daarin oefenden, als met de hand tot Christus geleid werden.

Opdat wij zouden. Reeds heeft hij aan de wet de volmaaktheid benomen, daar hij gezegd heeft, dat zij een kindermeeester of onderwijzer gelijk is; zij zou de mensen volmaakt maken, indien zij hun rechtvaardigheid gaf. Wat zal dan anders, dan het geloof in haar plaats komen? En het komt in haar plaats, als het ons, die aan eigen rechtvaardigheid arm zijn, met de rechtvaardigheid van Christus bekleedt. Zo wordt dat vervuld: Dat de hongrigen met goederen verzadigd worden.

25. Maar als het geloof gekomen is. Wat de komst van het geloof is, hebben wij alrede gezien, te weten, een helderder openbaring der genade, nadat het voorhangsel des tempels in twee gescheurd is; hetwelk wij weten, dat geschied is door de komst van Christus. Zo zegt hij dan, dat onder het rijk van Christus niet meer die kindsheid is, die door een kindermeeester moet geregeerd worden, en dat daarom de wet haar ambt vervuld heeft, hetwelk de andere toepassing der gelijkenis is. Want hij had zich voorgenomen deze twee dingen te bewijzen, te weten, dat de wet een voorbereiding is op Christus, en dat zij tijdelijk is. Maar hier wordt nogmaals gevraagd, of de wet zó afgeschaft is, dat zij ons niets aangaat.

Ik antwoord; Dat de wet thans even krachtig is, als zij voorheen was, en onverkort blijft, zoverre zij een regel is om wel te leven, en een breidel, waardoor wij in de vreze des Heeren wederhouden worden, en een prikkel om de luiheid van ons vlees te beteren; eindelijk, zover zij nut is om te leren, te verbeteren en te straffen, opdat de gelovigen tot alle goed werk onderwezen worden. Hoe is zij dan afgeschaft? Wij hebben reeds gezegd, dat Paulus de wet aanmerkt, zoals zij met haar hoedanigheden bekleedt is; en haar hoedanigheden zijn deze: Dat zij voor de werken loon en straf stelt, dat is, dat zij haar

onderhouders het leven belooft, en alle overtreders vervloekt; ondertussen eist zij de opperste volmaaktheid, en volkomen gehoorzaamheid van de mens; zij laat niets los, zij vergeeft niets, maar brengt in rekening ook de allerminste feilen; Christus en Zijn genade toont zij niet openlijk, maar van verre, en dat onder de ceremoniën, als onder bedeksels besloten. Paulus leert, dat dusdanige hoedanigheden der wet afgeschafte zijn, zodat de dienst van Mozes nu ophoudt, zoverre hij naar de uitwendige schijn onderscheiden is van het genadeverbond.

26. *Want gij zijt allen kinderen Gods.* Hij bewijst met een andere reden, dat het onrecht en onbetamelijk is, dat de wet de gelovigen in eeuwige dienstbaarheid zou verbinden, te weten, omdat zij kinderen Gods zijn. Hoe? Door het geloof in Christus. Want allen, die in Hem geloven, wordt dit voorrecht gegeven, dat zij kinderen Gods zijn. Tevens wordt hieruit besloten, dat wij door het geloof verlost zijn, omdat wij daardoor tot de aanneming tot kinderen komen.

27. *Allen, die gedoopt zijn.* Hoe groter en hoger de zaak is, dat wij kinderen Gods zijn, des te verder is het van ons gevoelen, en wordt des te moeilijker geloofd. Zo vermaant hij dan met korte woorden, hoedanig onze vereniging of liever onze eenheid met de zoon Gods is; opdat wij niet twifelen, dat wat Hij eigens heeft, ons meegedeeld wordt. Hij gebruikt de gelijkenis van een kleed, als hij zegt, dat de Galaten Christus aangedaan hebben; maar hij wil zeggen, dat zij in Christus zó geplant zijn, dat zij voor God de naam en persoon van Christus dragen, en meer in Hem, dan in zichzelf gerekend worden. Bekend is deze, hetzij kenspreuk, hetzij gelijkenis van de klederen genomen, en daarover is elders gesproken. Verder, schijnt dit een zwakke reden. Dat zij Christus aangedaan hebben, omdat zij in Christus gedoopt zijn; want hoe ver is het er van af, dat de doop in allen krachtig is? Ook is dit ongerijmd, dat de genade des Heiligen Geestes alzo aan het uitwendige teken zou gebonden zijn. Zo schijnt het, dat dit woord zowel door de doorgaande leer der Schrift, als door de bevinding kan weerlegd worden.

Ik antwoord: Paulus pleegt op tweeërlei wijze van de sacramenten te spreken. Als hij handelt tegen de hypocrieten, die zich op de naakte tekenen verhoovaardigen, dan predikt hij hoe ijdel en onnut een ding het uitwendige teken zij, en hij vaart hevig uit op het verkeerd betrouwen. Waarom? Hij heeft niet op de inzetting Gods, maar op der goddelozen verdorvenheid het oog. Maar als hij spreekt tot de gelovigen, die de tekenen behoorlijk gebruiken, dan verbindt hij die met hun waarheid, welke zij afbeelden? Waarom? Want God verheft en vertoon niet een ijdele praal in de sacramenten, maar wat door de uitwendige ceremoniën afgebeeld wordt, dat stelt hij ons in der daad en der waarheid voor. Hiervan komt het, dat de waarheid, naar de inzetting Gods, verbonden is met de tekenen. Indien iemand hier vraagt; Kan het dan door der mensen gebrek geschieden, dat een sacrament niet dat is, wat het afbeeldt.

Hierop is licht te antwoorden, dat de sacramenten niet verkort worden door de goddelozen, zodat zij haar natuur en kracht niet zouden behouden, ofschoon zij zelf geen vrucht gevoelen. Want de sacramenten stellen de goeden evengoed als de bozen de genade Gods voor, en zij beloven niet bedrieglijk de genade des Heiligen Geestes; de gelovigen ontvangen hetgeen aangeboden is, de goddelozen maken door hun verwerpen, dat wat hun aangeboden was, hun niet voordelig is, maar zij kunnen niet maken, dat God niet getrouw, en de beduiding van het sacrament niet waarachtig is. Zo zegt dan Paulus niet ten onrechte, als hij de gelovigen aanspreekt, *dat zij in de doop Christus aangedaan hebben*, gelijk hij Rom. 6: 5 zegt, *dat wij in zijn dood geplant zijn, opdat wij aan zijn opstanding ook deelachtig zijn*. Aldus wordt op het teken niet overgebracht, wat eigenlijk Gode toekomt, en nochtans hebben de sacramenten hun kracht, zodat zij niet voor ijdele

en koude vertoningen geacht worden, en wij worden vermaand, hoe boos de ondankbaarheid der mensen is, omdat zij de heilzame inzettingen Gods, door hun misbruik niet alleen zich onnut maken, maar ook tot hun verderf verkeren.

28. Daar is noch Jood noch Griek. De zin is, dat het uitwendig aanzien hier niets geldt; en er daarom niets aan gelegen is, van wat volk of conditie een iegelijk is; en dat de besnijdenis niet meer is dan een sekse of burgerlijke staat. Waarom? Christus maakt hen allen een. Zo dan, ofschoon alle andere dingen verscheiden zijn, zo is de een Christus genoeg om alle mensen te verenigen. Daarom zegt hij: Gij zijt een, waarmee hij aanduidt, dat het onderscheid is weggenomen. De woorden willen dit; Dat noch de genade der aanneming, noch de hoop der zaligheid hangt aan de wet, maar in Christus alleen vervat wordt. Zo dan, de een Christus is het al. Dat de Grieken genomen worden voor de heidenen, en het soort gesteld wordt voor het geslacht, is gewoonlijk.

29. Zo zijt gij Abrahams zaad. Dit voegt hij niet daarom er bij, alsof het meer ware, Abrahams zoon te zijn dan een lid van Christus, maar om der Joden hovaardigheid te bedwingen, die op hun voorrecht roemden, alsof zij alleen Gods volk waren. Zij achtten geen ding voortreffelijker dan Abrahams geslacht. Daarom maakt hij deze zelfde voortreffelijkheid allen gemeen, die in Christus geloven. De gevolgtrekking steunt op deze reden, dat Christus het gezegende Zaad is, in wie alle Abrahams kinderen verenigd worden, gelijk gezegd is, en dit bevestigt hij daarmede, dat de erfenis allen in het gemeen wordt gegeven; waaruit volgt, dat zij door de belofte onder de kinderen worden gerekend. Merk op, dat het geloof altijd bij de belofte staat, als die aan elkaar hangen.

HOOFDSTUK 4

1. Ik zeg, zolang de erfgenaam een kind is, zo is tussen hem en de dienstknecht geen onderscheid, hoewel hij nochtans heer is van alles. 2. Maar hij is onder voogden en verzorgers, tot de tijd van de vader verordend. 3. Zo ook wij, toen wij kinderen waren, zo waren wij onder de beginselen der wereld in dienstbaarheid. 4. Maar toen de volheid des tijds gekomen is, heeft God zijn zoon gezonden, geworden uit een vrouw, gesteld onder de wet. 5. Om die te verlossen, die onder de wet waren, totdat wij de aanneming tot kinderen zouden ontvangen.

1. Ik zeg. Wie ook de hoofdstukken gedeeld en gescheiden heeft, deze uitspraak heeft hij ten onrechte van de voorgaande woorden afgezonderd, omdat zij niets anders is dan een verheffing waarmee Paulus het onderscheid dat tussen ons en het Israëlitische volk is, uitlegt en verklaart. En dit doet hij met de derde gelijkenis, welke hij genomen heeft van een *weeskind en voogd*. Een wees, hoewel hij vrij, ja heer van het vaderlijk huisgezin is, is nochtans gelijk aan een dienstknecht; want hij wordt door de voogd geregeerd. En de onderdanigheid onder de voogdij duurt tot de tijd, welken de vader verordend heeft, daarna geniet hij zijn vrijheid.

Op deze wijze zijn de vaders in het Oude Testament vrij geweest, omdat zij kinderen Gods waren; maar zij waren in het bezit der vrijheid niet, omdat de wet hun als een voogd was, welke hen onder het juk hield. Deze dienstbaarheid der wet heeft geduurd, zolang als het Gode beliefd heeft, die door de komst van Christus een einde daaraan gemaakt heeft. Dat Paulus de voogdijschap eindigt, alleen door des vaders verordening, daar de wetgeleerden en juristen meer wijzen optellen, waardoor de voogdijschap geëindigd wordt, heeft hij gedaan, omdat deze wijze alleen tot de gelijkenis diende. Laat ons nu elk stuk onderzoeken.

Sommigen passen deze gelijkenis anders toe, te weten, op een iegelijk mens, daar nochtans Paulus van twee volken spreekt. Ik beken wel, dat waar is wat zij zeggen, maar het dient niet tot de tegenwoordige plaats. De uitverkorenen (zeggen zij) hoewel zij van moeders buik aan kinderen Gods zijn, blijven nochtans onder de wet als dienstknechten, totdat zij door het geloof tot de bezitting der vrijheid komen; maar als zij Christus hebben leren kennen is hun zulke voogdijschap niet meer nodig. Ofschoon ik dit geheel toegeef, ontken ik toch, dat Paulus hier van alle mensen, en van elk bijzonder handelt; ik ontken ook, dat hij onderscheid maakt tussen de tijd der ongelovigheid en der roeping tot het geloof; maar hij handelt hiervan, omdat er een enige gemeente Gods is, hoe komt het dat onze toestand onderscheiden is van dien der Israëlieten? Omdat wij door het geloof vrij zijn, hoe komt het dat degenen, die eenzelfde geloof gehad hebben, dezelfde vrijheid met ons niet zijn deelachtig geweest? Omdat wij allen gelijkelijk kinderen Gods zijn, hoe komt het dat wij heden van het juk vrij zijn, dat zij gedwongen geweest zijn te dragen?

Want over deze dingen liep de twist en de strijd, en niet hoe de wet over een iegelijk van ons heerschappij heeft, eer wij door het geloof van haar dienstbaarheid verlost worden. Zo zij dan dit voor alle dingen zeker, dat Paulus hier de Israëlitische gemeente, die onder het Oude Testament was, vergelijkt met de gemeente der Christenen, opdat daaruit blijke, waarin wij overeenkomen en waarin wij van elkaar verschillen. Deze vergelijking vervat een zeer rijke en zonderling nuttige leer.

Ten eerste besluiten wij hieruit, dat de vaders onder het Oude Testament de hoop derzelfde erfenis hadden, die wij nu hebben; want zij zijn dezelfde aanneming deelachtig geweest. Want Paulus leert niet (gelijk sommige geestdrijvers, en onder anderen Servetus dromen) dat zij alleen daarom door God zijn verkoren, opdat zij ons enig volk Gods afbeelden zouden; maar opdat zij met ons kinderen Gods zouden zijn, en hij betuigt

bijname, dat de geestelijke zegening, die Abraham beloofd was, niet minder hun toekwam dan ons. Ten andere besluiten wij, dat in die uitwendige dienstbaarheid desniettemin hun consciënties vrij zijn geweest. Want Mozes, Daniël, en alle godzalige koningen, priesters en profeten, en de hele hoop der gelovigen, worden door de verbinding tot de onderhouding der wet niet verhinderd, naar de Geest vrij te zijn. Zij droegen dus het juk der wet zo op hun schouders, dat zij inmiddels met vrijen geest God dienden, en voornamelijk dat zij, nopens de genadige vergeving der zonden onderwezen, hun consciënties vrij hadden van de tirannie der zonde en des doods. Hieruit moet men besluiten, dat de leer altijd dezelfde geweest is, en dat zij met ware enigheid van het geloof met ons verenigd zijn geweest, en met ons steunende op het vertrouwen van *één Middelaar, God aangeropen hebben, en door dezelfde Geest zijn geregeerd geweest*. Met alle deze is het waarschijnlijk, dat het onderscheid tussen ons en de oude vaders, niet is in het wezen, maar in de toevallige dingen. Want wij komen overeen in de voornaamste dingen van het Testament of Verbond; de ceremoniën en de hele huishouding waarin wij verschillen, zijn als 't ware toevallige dingen.

Bovendien moet men aanmerken, dat die tijd de kindsheid der gemeente is geweest, en dat nu van de komst van Christus aan, de gemeente volwassen is geworden, zodat zij is als in mannelijke ouderdom. Want de woorden van Paulus zijn klaar; maar hier rijst zwarigheid, omdat hij schijnt niet wel met zichzelf overeen te komen. Want in Ef. 4: 13, vermaant hij ons tot dagelijkse vorderingen, totdat wij komen tot volkomen ouderdom, en tot de mate der volkomenheid. En in de Eersten brief aan de Corinthiërs verhaalt hij, dat hij hun als de kinderen melk heeft te drinken gegeven, omdat zij tot vaste spijs niet bekwaam waren, en weinig hierna zal hij de Galaten vergelijken met de kinderen.

Ik antwoord, dat daar gehandeld wordt over elk mens, en over elks bijzonder geloof, maar hier wordt in 't gemeen gesproken van twee lichamen, zonder acht te slaan op de personen. Dit antwoord zal ook dienen om veel groter zwarigheid op te lossen. Want wij zien hoe onuitsprekelijk Abrahams geloof geweest is; hoe groot licht des verstands de heilige profeten gehad hebben, met wat gelaat zullen wij dan roemen, dat wij mannen zijn boven hen? Zijn niet zij veel eerder uitnemende mannen, en wij kinderen? Maar om van onszelf te zwijgen; wie zou onder de Galaten gevonden geweest zijn, die bij een van deze te vergelijken ware? Maar gelijk ik reeds gezegd heb, hier wordt niet gehandeld van enkele personen, maar de algemene toestand der beide volken wordt hier beschreven. Sommigen waren toen met grotere gaven toegerust, maar het waren weinigen, en niet het hele lichaam. Bovendien, ofschoon er velen waren, zo moet men niet aanmerken hoedanig zij inwendig waren, maar hoedanig de huishouding Gods geweest is in hen te regeren nu is het openbaar, dat het een kinderlijke onderwijzing geweest is.

Maar wat is het in deze tijd? Die banden zijn gebroken, en God regeert zijn gemeente nu vrijer, en zonder dat Hij hen houdt onder zulk een nauwe bewaring. Hoewel men ook als in het voorbijgaan moet opmerken, dat zij, ofschoon met uitnemend verstand begaafd, nochtans de natuur van dien tijd gehad hebben, zodat in de openbaring, die zij hadden, altijd wat duisters was gelijk een wolk. Vandaar het woord van Christus: *Zalig zijn de ogen, die zien wat gij ziet; vele koningen en profeten hebben begeerd datzelve te zien, en hebben het niet gezien*, enz. Nu verstaan wij, hoe wij boven hen gesteld worden, die veel uitnemender geweest zijn dan wij; want dit wordt niet aan de personen toegeschreven, maar hangt geheel aan de huishouding der Goddelijke regering. Deze plaats is een zeer geduchte stormram om alle praalvertoon der ceremoniën af te werpen, welke de enige versiering van het pausdom zijn. Want wat anders verstrikt heden de ogen der eenvoudigen, zodat zij het rijk van de paus groot achten, of immers in enige ere houden, dan die grote toerusting van ceremoniën, gebruiken, gebaren en allerlei diensten, die alleen geschieden, om de ongeleerden tot verwondering te brengen?

En uit deze plaats is het openbaar, dat het schandelijke opsmuk is, waardoor de gemeente misvormd werd. Ik spreek nu niet van de grootste en gruwelijkste gebreken; gelijk zij verzinnen dat het vereringen Gods zijn; insgelijks, dat zij zich verbeelden, dat zij krachtig zijn om zaligheid te verdienen; insgelijks, dat de onderhouding van zulke beuzeling strenger geëist wordt, dan de onderhouding der hele wet Gods; ik laak alleen die verontschuldiging, waarmee heden nieuwe kunstenaars, als met een schoon vernis zovele gruwelen overdekken. Zij mogen tegenwerpen alzo zij willen, dat heden veel meer onverstand en onwetendheid is in velen, dan voorheen geweest is in de Israëlieten, en dat hun daarom meer behulpzels nodig zijn; want zij zullen nimmermeer daaruit kunnen besluiten, dat zij met zulke kinderlijke leiding moeten geregeerd worden, als die voorheen in het Israëlitische volk plaats had; want ik zal altijd daartegen stellen, dat de ordening Gods anders is. Indien zij zeggen dat het nut is, zal ik ontkennen, dat zij beter zien wat nuttig is dan God zelf. Wij zullen liever voor zeker houden, dat wat God verordend heeft niet alleen het allerbeste, maar ook het allernuttigste is. En daarom moet men voor de ongeleerden hulpmiddelen zoeken, niet die der mensen lust heeft willen verzinnen, maar die God zelf verordend heeft, welke zonder twijfel niets heeft nagelaten, wat om de zwakheid der zijn te verlichten nuttig is. Dit een schild is genoeg, om allerlei tegenwerpingen te weerleggen. Het heeft de Heere anders behaagd, wiens raad ons voor alle redenen genoegzaam is; of het moest zijn dat de mensen betere hulpmiddelen bedenken, dan die God zelf verschaft heeft; welke hij daarna als onnut heeft afgeschafte. En merk naarstig op, dat Paulus hier niet alleen leert, dat het juk, hetwelk de Joden opgelegd was, nu van ons weggenomen is, zodat het gebruik der ceremoniën ons nu vrij is, maar dat hij bij name een onderscheid der regering stelt, dat God wilde onderhouden hebben. Ik beken wel, dat alle uitwendige dingen ons nu vrij zijn, doch alzo, dat de gemeente niet met een menigte ceremoniën bezwaard worde, tenzij wij het Christendom met het Jodendom willen vermengen. Wij willen hierna te van zijn plaats de reden zeggen.

3. *Onder de beginselen der wereld.* Het Griekse woord beduidt eigenlijk elementen, of uitwendige en lichamelijke dingen, of overdrachtelijk eerste beginselen; dit tweede wil ik liefst. Maar waarom noemt hij ze eerste beginselen der wereld, die een geestelijke beduiding hadden? Het is zoveel alsof hij zei: Wij hadden geen naakte waarheid, maar ingewikkeld in aardse zinnebeelden; derhalve leert hij van de wereld te zijn wat uitwendig was, hoewel een hemels mysterie daaronder verborgen was.

4. *Toen de volheid des tijds gekomen is.* Hij gaat voort in de aangevoerde gelijkenis, en de tijd door de Vader verordend, past hij toe op zijn voorgenomen handeling, doch bewijst tevens, dat die tijd, die door Gods voorzienigheid verordend was, de rechte en bekwame tijd is geweest. Derhalve is dit eerst de behoorlijke gelegenheid en rechte vrijheid om te handelen, die door de voorzienigheid Gods geregeerd wordt. Zo kwam het Gode alleen toe, te oordelen en te verordenen, wanneer het nut was de zoon aan de wereld te openbaren; waarmee alle ijdele nieuwsgierigheid bedwongen wordt, opdat niemand met de verborgen raad Gods niet tevreden zijnde, durf te twisten, waarom Christus niet eer verschenen is. Zo de lezers meer hiervan willen, laten zij zoeken op het einde van de brief aan de Romeinen.

Heeft God Zijn Zoon gezonden. Hier heeft hij in weinige woorden veel samengevat. Want de Zon, die gezonden is, moet tevoren geweest zijn; waaruit zijn eeuwige Godheid bewezen wordt. Zo is dan Christus de Zoon Gods, uit de hemel gezonden. Hij zegt, dat deze geworden is uit een vrouw, omdat Hij onze natuur heeft aangenomen; alzo geeft hij te kennen, dat in Christus twee naturen zijn. Sommigen handschriften hebben: Geboren uit een vrouw; maar het ander is meer algemeen aangenomen en naar mijn oordeel

bekwamer. Want hij heeft bij name Christus willen onderscheiden van de andere mensen; dat Hij is geschapen uit het zaad der moeder, niet door de vleselijke vermenging van man en vrouw. Anders zou dit tevergeefs gesteld zijn. Het woord vrouw, wordt hier in het algemeen verstaan van het geslacht der vrouwen.

Gesteld onder de wet. Woordelijk. Gemaakt onder de wet; maar ik heb de zin meer gebruikelijk willen uitdrukken. Zo dan, Christus de Zoon van God, die met recht van alle onderwerping vrij zou geweest zijn, is der wet onderworpen geweest. Waarom? Om onzentwille, opdat Hij ons vrijheid zou verwerven. Want gelijk hij, die vrij was, de gevangenen verlost, door zichzelf tot borg te stellen, en door de boeien zichzelf aan te doen een ander daarvan vrijmaakt, alzo heeft Christus aan de onderhouding der wet willen onderworpen zijn, om ons vrijheid te verwerven; anders zou Hij tevergeefs het juk der wet aangenomen hebben; want Hij heeft het voorwaar om Zichzelf niet gedaan.

Verder zijn wij door de weldaad van Christus niet zó van de wet verlost, dat wij aan de leer der wet gene gehoorzaamheid meer schuldig zijn, en ons geoorloofd is wat ons lust, want zij is een eeuwige regel om wel en heilig te leven. Maar Paulus spreekt van de wet met haar aanhangselen. Van die onderwerping der wet zijn wij verlost, omdat zij niet meer is wat zij was. Want het voorhangsel gescheurd zijnde, is de vrijheid openlijk verschenen; en dit is het wat hij terstond hierbij voegt.

5. Opdat wij de aanneming zouden ontvangen. Want de vaders onder het Oude Testament waren ook zeker van hun aanneming, maar zij waren nog niet zo volkomen in het genot van hun recht. Zo wordt dan de aanneming hier genomen gelijk Rom. 8: 23, de verlossing, voor de bezitting zelf. Want gelijk wij ten laatsten dage de vrucht onzer verlossing zullen ontvangen; alzo ontvangen wij nu de vrucht der aanneming, welke de heilige vaders vóór de komst van Christus niet zijn deelachtig geweest. Wie dus nu de gemeente met onmatige ceremoniën bezwaren, die beroven haar onbehoorlijk van het behoorlijk recht der aanneming.

6. En omdat gij kinderen zijt, zo heeft God de Geest zijns Zoons in uw harten gezonden, welke roept: Abba, Vader! 7. Zo zijt gij dan niet meer een dienstknecht, maar een zoon; indien gij een zoon zijt, zo zijt gij ook een erfgenaam Gods door Christus. 8. Toen gij God nog niet kende, zo diende gij degenen, die van nature geen Goden zijn. 9. Maar nu als gij God gekend hebt, of veeleer door Hem zijt gekend geweest, hoe wendt gij u nogmaals tot de zwakke en gebrekkige beginselen, welke gij nogmaals van voren aan wilt dienen? 10. Gij onderhoudt dagen, en maanden, en tijden, en jaren. 11. Ik vrees voor u, dat ik mogelijk tevergeefs aan u gearbeid heb.

6. Omdat gij kinderen zijt. Dat de aanneming, die hij vermeld heeft, de Galaten toekomt, staaft hij met een bewijs, genomen uit hetgeen daaruit volgt. Want van God aangenomen te zijn, is eerder dan het getuigenis der aanneming van de Geest Gods te hebben; want de vrucht is een teken der oorzaak. De Geest van Christus (zegt hij) is u een Auteur en Vermaner, dat gij God uwen Vader durft noemen, zo is het dan zeker, dat gij kinderen Gods zijt. Hij geeft te kennen wat hij op een andere plaats leert, te weten, dat de Geest ons een Onderpand en Waarborg van onze aanneming is, opdat wij zeker zijn van de vaderlijke genegenheid Gods jegens ons. Maar iemand zal hier tegenwerpen: Komen niet ook de goddelozen tot zulk een lichtvaardigheid, dat zij roemen, dat God hun Vader is? Ja, zij roemen dikwijls stouter op God.

Ik antwoord: Paulus spreekt hier niet van ijdele roem, noch van hetgeen een ieder door zijn eigen geest zich aanmatigt, maar van het getuigenis der godzalige consciëntie, hetwelk op de nieuwe geboorte volgt. Daarom kan dit bewijs niet gelden dan onder de

gelovigen; want de verworpenen hebben generlei smaak van deze zekerheid; gelijk ook de Heere zelf betuigt: *De Geest der waarheid, welken de wereld niet kan ontvangen, want zij kent Hem niet.* En dit beduiden de woorden van Paulus, als hij zegt: *God heeft Zijn Geest in uw harten gezonden.* Want hij heeft niet willen leren wat zij door het gevoel des vleses dwaselijk bestaan, maar wat God hun inwendig in het hart door zijn Geest betuigt. En dat hij zegt, *de Geest zijns Zoons*, dat komt ook met de omstandigheid der plaats beter overeen, dan indien hij Hem enigszins anders genoemd had. Want daarom zijn wij kinderen, omdat wij met dezelfde Geest, Die de enige Zoon heeft, begaafd zijn.

En merk op, dat Paulus dit in het gemeen aan alle Christenen toeschrijft, gelijk in der waarheid daar geen geloof is, waar dit pand der liefde Gods jegens ons niet is. Hieruit is het openbaar, hoedanig het Christendom onder het pausdom is, waar men iemand van goddeloze hovaardigheid beschuldigt, die zegt dat hij de Geest Gods heeft. Want zij bedenken een geloof zonder de Geest Gods, en zonder zekerheid. Dit een dogma is een klaar bewijs, dat de duivel, de vader aller ongelovigheid, in alle papistische scholen heerschappij voert.

Ik beken wel, dat de scholastieken, als zij de consciënties gebieden eeuwig te twijfelen, niet anders leren, dan wat het gevoel der natuur uitgeeft; waarom wij deze leer van Paulus naarstiger in onze harten moeten drukken, te weten, dat niemand een Christen is, dan die, door de Heiligen Geest geleerd, God als zijn Vader aanroept.

Die roept. Ik acht, dat hij om groter vertrouwen uit te drukken, dit deelwoord gebruikt heeft. Want de twijfeling laat ons niet onversaagd spreken, maar doet ons de mond zo stijf toehouden, dat er nauwelijks half gebroken woorden met bevende tong uitkomen. Daarentegen is het roepen een teken der gerustheid, en van een onwankelbaar betrouwen. Want wij hebben niet nogmaals ontvangen de Geest der dienstbaarheid tot vreze, (gelijk Paulus zegt Rom. 8:15) maar der vrijheid, tot volkomen betrouwen. **Abba, Vader!**

Ik twijfel niet, of hij geeft te kennen, dat de aanroeping Gods aan alle talen gemeen is; want dit komt eigenlijk met het tegenwoordig bewijs overeen, dat God bij de Hebreëen en Grieken in 't gemeen een Vader genoemd wordt, gelijk door Jesaja voorzien was: *Alle tong zal mijnen Naam belijden.* Zo dan, omdat de heidenen gerekend worden onder de kinderen Gods, zo is het openbaar, dat de aanneming komt niet uit de verdienste der wet, maar uit de genade van het geloof.

7. Zo dan, gij zijt niet meer een dienstknecht. Dat is; in de Christelijke gemeente is geen dienstbaarheid meer, maar de vrije staat der kinderen. En hoe de vaders onder het Oude Testament dienstbaar geweest zijn, is alrede gezegd, te weten, omdat hun vrijheid nog niet geopenbaard was, maar besloten onder de hulsels en het juk der wet. Zo spreekt hij dan nogmaals van het onderscheid tussen Oud en Nieuw Testament. De ouden zijn ook kinderen Gods geweest, en erfgenamen door Christus; maar wij anders; want wij hebben Christus tegenwoordig, en daarom genieten wij zijn goed. Aan de Romeinen verklaart hij dit alles duidelijker; daar mag men het zoeken wat ik hier voorbijga, omdat ik het daar gezegd heb.

8. Toen gij God nog niet kende. Dit is meer een berisping dan een leer; en hij heeft voorwaar nu overvloedig genoeg bewezen wat hij wilde, zodat de berispingen niet kunnen misprezen worden, alsof het een twijfelachtige zaak ware. Hij streeft er naar, om door de vergelijking van de voorleden tijd, hun tegenwoordige val zwaarder te maken. Dat gij (zegt hij) voorheen als goden diende, die geen goden waren, dat is zo een groot wonder niet; want waar onwetendheid Gods is, daar is gruwelijke verblindheid; gij hebt dus toen in duisternis gedwaald. Maar hoe onwaardig is het nu, in het klare licht zo schandelijk te dwalen? Zo volgt dan hieruit, dat de Galaten in de vervalsing van het Evangelie minder

onschuldig zijn, dan zij voorheen waren in de afgoderij. Dit is de hoofdzaak. Maar hier moet men opmerken, dat wij altijd de afgoden dienen, eer wij in de waarachtige kennis van de enigen God verlicht zijn, hoedanig ook de kleur zij, waarmee wij de valse religie bedekken. Daarom is het nodig, dat aan de rechten godsdienst, zekere kennis voorafgaat. Van nature, heeft hij gesteld voor in der waarheid of voor het wezen. Want al wat de mensen van God bedenken, dat is een gedichtsel en niets; zo dan alle afgoden zijn naar mening goden, maar in der waarheid zijn ze het niet.

9. Maar nu, als gij God gekend hebt. Men kan niet genoeg met woorden uitdrukken, hoe schandelijk de ondankbaarheid is, als men God eenmaal gekend heeft, en daarna van Hem afwijkt. Want wat is het, vanzelf het Licht, het Leven, kortom de Fontein alles goeds te verlaten? gelijk Hij zelf door Jeremia klaagt. Nochtans vergroot hij de schuld nog meer, een verbetering er bij stellende, als hij zegt: *Of veelmeer gekend zijt.* Want hoe groter de genade Gods jegens ons is, des te zwaarder is onze schuld, zo wij ze versmaden. Zo herinnert dan Paulus de Galaten, vanwaar zij de kennis Gods hebben. Hij zegt, dat zij die niet verkregen hebben door hun eigen vernuft of scherpzinnigheid, maar omdat God hen door zijn barmhartigheid voorkomen heeft, toen zij over niets minder dan over Hem dachten. Verder, wat van de Galaten gezegd wordt, strekt zich evenzo tot allen uit. Want het woord van Jesaja wordt in allen vervuld; *Ik ben gevonden van degenen, die Mij niet zochten; Ik ben openlijk verschenen degenen, die naar mij niet vraagden.* Zo dan, het begin onzer roeping is de genadige verkiezing Gods, waardoor Hij ons tevoren verordineert tot het leven, eer wij geboren worden. Hieraan hangt de roeping, het geloof, en de voltooiing der zaligheid. Hoe wendt gij u nogmaals? Zij konden zich niet nogmaals wenden tot die ceremoniën, waaraan zij tevoren nooit gewend waren; dus heeft hij dit woord oneigenlijk gebruikt, alleen beduidende dat het al te ongerijmd is, nogmaals tot boze superstitiën te vervallen, alsof zij nooit de waarheid Gods geweten hadden. Verder, dat hij de ceremoniën noemt, zwakke beginselen, doet hij daarom, aangezien hij ze aanmerkt buiten Christus, ja tegen Christus. Want zij waren de vaders niet alleen zalige oefeningen en behulpzels der godzaligheid, maar ook krachtige instrumenten der genade; maar de hele kracht was in Christus, en in de inzetting Gods; maar de valse apostelen wilden ze tegen Christus stellen, de beloften verachtende, alsof Christus alleen niet genoegzaam ware. Zo is het dan geen wonder, dat Paulus ze acht voor beuzelingen en nietige dingen; van welke zaak ik boven iets aangeroerd heb. Met het woord *dienen*, berispt hij de noodzakelijkheid.

10. Gij onderhoudt dagen. Hij vermeldt één soort van de beginselen, te weten, de onderhouding der dagen. Men moet opmerken, dat de burgerlijke onderhouding der tijden hier niet veroordeeld wordt, die met de orde der natuur overeenkomt. Nu, de orde der natuur is vast en zeker. Want vanwaar komt de telling der maanden en jaren, dan uit de omloop der zoon en der maan? Wat is het, waardoor de winter van de zomer, en de lente van de herfst onderscheiden wordt, anders dan de ordening Gods? En Hij heeft beloofd, dat deze ordening tot het einde der wereld duren zou, Genesis 9: 13. Nu, de burgerlijke onderhouding dient zowel de landbouw, als de politie en huishouding, en strekt ook tot de regering der gemeente uit. Hoedanig is dan deze onderhouding geweest, die Paulus afkeurt? Te weten, die de consciënties daarmede bezwaarde, alsof zij tot godsdienst nodig ware, en die de enen dag van de ander onderscheidde, gelijk hij spreekt Rom. 14. Wanneer dus aan de dagen op zichzelf eigen heiligheid wordt toegeschreven, wanneer de een dag van de anderen onderscheiden wordt om de godsdienst, en wanneer de vierdagen gerekend worden een stuk van de Goddelijke eredienst te zijn, dan worden de dagen verkeerd onderhouden. Zo dan, de valse apostelen drongen op de sabbat en op de nieuwe

maanden, en andere feestdagen, omdat het wettelijke onderhouden waren. Als wij heden onderscheid der dagen hebben, zo werpen wij geen strik van noodzakelijkheid over de consciënties; wij maken ook geen onderscheid tussen de dagen, alsof de een heiliger ware dan de ander, en wij stellen daarin geen godsdienst, maar wij bevorderen alleen de orde en eendrachtigheid. Zo is dan de onderhouding bij ons vrij en zuiver van alle bijgelovigheid.

11. Ik vrees, dat ik mogelijk.. Dit is een hard woord, en dat de Galaten grotelijks moest verschrikken. Want wat hope behielden zij, zo de arbeid van Paulus tevergeefs geweest ware? Maar sommigen verwonderen zich, dat de onderhouding der dagen Paulus zozeer beroerd heeft, dat hij haar de verderving noemt van bijna het gehele Evangelie. Maar indien wij alles behoorlijk overwegen, zo zullen wij zien, dat hij grote oorzaak had. De valse apostelen zochten niet alleen de Joodse dienstbaarheid op de nek der gemeente te leggen, maar zij leerden ook goddeloze superstitiën. Nu, dit was geen klein kwaad, dat de Christenen tot het Jodendom gedrongen werden; doch deze pest was nog veel schadelijker, dat zij de feestdagen als verdienstelijke werken oprichtten tegen de genade van Christus, en dat zij dichtten, dat God daarmede gediend en verzoend werd. Als deze dingen aangenomen zijn, is de dienst Gods vervalst, de genade van Christus vernietigd, en de vrijheid der consciënties onderdrukt. Verwonderen wij ons, zo Paulus vreest, dat hij tevergeefs zal gearbeid hebben? Want waartoe zou het Evangelie meer nut zijn?

Nu, omdat dusdanige goddeloosheid in het pausdom heerst, hoedanige Christus en hoedanig Evangelie blijft daar? Zij zijn in het eisen van de onderhouding der dagen, wat het binden der consciënties aangaat, even streng als Mozes. Zij stellen de godsdienst in de feestdagen, niet minder dan de valse apostelen; zij verzinnen ook een duivelse mening van verdienste daarbij. Zo is dan der papisten zaak dezelfde als die der valse apostelen, ja bozer, daarom dat de valse apostelen de dagen wilden onderhouden hebben, die door de wet Gods ingesteld waren; maar deze willen, dat die dagen heilig zijn, die zij lichtvaardig door hun eigen oordeel en goeddunken ingesteld hebben.

12. Broeders, weest gelijk ik; want ik ben ook gelijk gij. Ik bid u; Gij hebt mij geen onrecht gedaan. 13. Gij weet, dat ik door zwakheid des vlees u tevoren het Evangelie verkondigd heb. 14. En mijn beproeving, die in mijn vlees was, hebt gij niet versmaad noch verworpen, maar hebt mij ontvangen als een engel Gods, ja als Christus Jezus. 15. Waar is dan uw zaligheid? Want ik geef u getuigenis, dat gij zo het mogelijk geweest ware, ook uw ogen zoudt uitgestoken en mij gegeven hebben. 16. Ben ik dan de waarheid sprekende, uw vijand geworden? 17. Zij ijveren over u niet recht; ja zij willen u uitsluiten, opdat gij over hen zoudt ijveren. 18. Het is goed altijd in het goede te ijveren, en niet alleen als ik tegenwoordig bij u ben. 19. Mijn kinderkens, die ik nogmaals arbeid te baren, totdat Christus een gedaante in u krijgje. 20. Ik wilde nu tegenwoordig bij u wezen, en mijn stem veranderen, want ik ben bekommerd over u.

12. Weest gelijk ik. Hij spreekt hen nu liefelijker aan, en verzacht de scherpheid, die hij gebruikt had. Want hoewel hij tegen hen wegens de schandelijkheid der zaak zelfs niet hard genoeg uitgevaren had, nochtans omdat hij wilde voordelig zijn, matigt hij zijn woorden om de harten te winnen. Het betaamt een voorzichtig herder, dat hij niet aanmerkt wat zij verdienen die gedwaald hebben, maar wat dienstig is om hen nogmaals op de rechten weg te brengen. Zo moet hij dan bestraffen tijdig en ontijdig, maar met alle zachtmoedigheid en lijdzaamheid; gelijk dezelfde Paulus op een andere plaats gebiedt. Hierom komt hij van berispen tot bidden.

Broeders, (zegt hij) ik bid u. Hij noemt hen broeders, opdat zij weten, dat hij hen niets uit bitsheid verweten heeft. Maar wat beduidt dit; Weest gelijk ik? Het is te verstaan van de genegenheid. Want omdat hij zich naar hen zoekt te schikken, zo wil hij, dat zij dat ook met hem doen. Want ik ben gelijk gij, dat is; want ik zoek niet anders dan mijzelf u nuttig te maken; alzo betaamt het ook, dat gij u tot gematigdheid schikt, en dat gij u wederkerig leerzaam en gehoorzaam bewijst. En hier worden de herders nogmaals van hun ambt vermaand, dat zij zich naar hun vermogen tot het volk wenden, en voegen naar de aard dergenen, waarmee zij handelen, zo zij hen gehoorzaam willen maken. Want dit spreekwoord heeft altijd plaats: *Wilt gij bemind worden, zo weest zelf beminnelijk.*

Gij hebt mij geen onrecht gedaan. Hij neemt het vermoeden weg, waardoor de voorgaande berisping hatelijk had kunnen zijn; want wanneer wij menen, dat iemand het ongelijk dat hem geschiedt, of zijn eigen droefheid wreekt, zo wordt ons gemoed geheel van hem afgewend, zodat al wat hij zegt, verkeerd genomen wordt. Paulus voorkomt dus de Galaten met deze reden: Wat mij bijzonder aangaat, ik heb mij over u niet te beklagen. Zo ben ik dan om mijnentwil niet verbolgen, noch ook omdat ik u haat. Daarom, zo ik streng ben, dat geschiedt uit nood, en niet uit haat of toorn.

13. Gij weet, dat ik door zwakheid. Hij brengt hun in gedachtenis, op wat wijze, dat is, hoe vriendelijk en eervol hij door hen is ontvangen, en dat om twee redenen.

Ten eerste, opdat zij verstaan, dat hij hen liefheeft, en alzo goedwillig de oren lenen, aan al wat hij zegt.

Ten andere, opdat zij in de begonnen loop voortgaan. Zo dan, deze vermelding, is ten eerste een getuigenis der goedwilligheid; bovendien is zij in plaats van een vermaning gesteld, om hen te vermanen, dat zij maken, dat hun laatste overeenkomt met hun eerste.

Door de zwakheid des vlees, verstaat hij hier gelijk ook elders, al wat hem laag en verachtelijk kon maken. Want het vlees, beduidt het uitwendig aanzien, en de zwakheid, beduidt geringheid. Zodanig was Paulus' komst geweest, zonder praal, zonder grootse vertoning, zonder wereldlijke eer en waardigheid; maar verwerpelijk en van gene waarde in der mensen ogen. Nochtans hadden de Galaten om dit al niet nagelaten Paulus zeer eervol te ontvangen. Deze omstandigheid dient zeer veel tot de zaak. Want wat was in Paulus, dat de Galaten groot mochten achten of eren, anders dan de een kracht van de Heilige Geest? En onder wat voorwendsel zullen zij dan beginnen die te versmaden? Bovendien zullen zij zichzelf ook door onstandvastigheid strafbaar maken, omdat Paulus niets nieuws geschied was, waarom zij hem minder moesten achten. Maar dit geeft hij hun in overweging, en verschaft hun alleen zijdelings de aanleiding om te overwegen.

14. Mijn beproeving. Dat is, hoewel gij een mens zaagt, die naar de wereld verachtelijk was, zo hebt gij hem nochtans niet verworpen. Hij noemt het een bevinding of beproeving, omdat het geen onbekende noch duistere zaak was; en hij bedekt het niet, gelijk de eierzuchtige mensen plegen te doen, die zich schamen over hun kleinheid. Want het gebeurt dikmaals, dat de onwaardigen geprezen worden, eer hun naaktheid ontdekt is, en dat zij in drie dagen later, schandelijk en met spot verworpen worden. Maar met Paulus was het een gans andere zaak, die de Galaten met generlei schone schijn bedrogen had, maar vrij beleden hoedanig hij was.

Gelijk een engel Gods. Te weten, gelijk elk ware dienaar van Christus behoort geacht te worden. Want gelijk God ons zijn gaven uitdeelt door de dienst der engelen; alzo worden de godzalige leraars ook door God verwekt, om ons het aller uitnemendste goed toe te dienen, te weten, de leer der eeuwige zaligheid. Zij worden dus niet ten onrechte met de engelen vergeleken, door wiens hand God ons zo'n schat uitdeelt. Bovendien zijn zij

waarlijk dienstknechten Gods, door wiens mond God met ons spreekt. Deze reden voor zo'n naam, hebben wij, Mal. 2: 7.

Hij klimt nog hoger, als hij er bijvoegt: *Gelijk Christus Jezus*; want de Heere zelf gebiedt, dat men Zijn dienaars niet anders zal achten dan Hemzelf. Wie u hoort, die hoort Mij, wie u versmaadt, die versmaadt Mij. En het is geen wonder, want zij doen Zijn boodschap. Zo vertonen zij dan diens Persoon van hem, wiens plaats zij bewaren. Met dusdanige lofspraken wordt ons de majesteit des Evangelies aangeprezen, en de bediening er van versierd. Indien de dienaars naar het bevel van Christus zo moeten geëerd worden, dan is het zeker, dat hun verachting komt uit 's duivels ingeving; en voorwaar zij kunnen niet versmaad worden, zolang het Woord in waarde gehouden wordt.

Verder, de papisten zijn tevergeefs hovaardig onder deze dekmantel; want omdat zij openbare vijanden van Christus zijn, hoe belachelijk is het, dat zij de pluimen der dienstknechten van Christus aannemen, waarmee zij zichzelf verheffen. Wie dus als engelen geëerd willen worden, die moeten het ambt der engelen doen; en wie als Christus willen gehoord worden, moeten zijn zuiver Woord getrouw overbrengen.

15. Waar is dan uw zaligheid? Hij geeft toe, dat zij toen zalig waren, toen zij het instrument hunner zaligheid met zo godzalige genegenheid omhelsden; en dat zij nu ellendig zijn, omdat zij zich laten beroven van de dienst desgenen, door wie zij ontvangen hadden al wat zij van Christus hadden. Want hij wil hen door deze vermaning nijpen. Hoe? Zal dit alles verloren zijn? Zal het u niets baten, dat gij Christus, die door mij sprak, eenmaal bekend hebt?

Zijt gij tevergeefs door mij in het geloof gefundeerd? Zal nu de roem uwer gehoorzaamheid voor God door de afwijking uitgewist worden? De hoofdzaak is: Dat zij door verachting der zuivere leer, welke zij aangenomen hadden, vrijwillig de zaligheid wegwerpen, die zij verkregen hadden, en het verderf over zich halen, waardoor zij jammerlijk omkomen.

Want ik geef u getuigenis. Het is niet genoeg, dat men de herders eert, tenzij men hen ook liefheeft; want deze twee dingen zijn nodig, omdat anders de smaak der leer niet zoet zal wezen; en hij betuigt, dat deze beide dingen bij de Galaten geweest zijn. Van de eer, heeft hij boven gesproken; nu spreekt hij van de liefde. Want het is een teken van zeldzame liefde, *zijn ogen uit te graven zo het nodig is*; want het is meer dan te sterven.

16. Ben ik dan de waarheid sprekende. Nu komt hij weer tot zichzelf, en zegt, dat het zijn schuld niet is, dat zij hun harten veranderd hebben. Want hoewel het gewoonlijk geschiedt, dat door de waarheid haat komt, is zij nochtans niet hatelijk, tenzij door de boosheid en verdraaidheid van die haar niet kunnen horen. Hij zuivert zich dus zo van de schuld hunner vervreemding, dat hij van terzijde hun ondankbaarheid gispt. Nochtans is het tevens een vriendelijke vermaning, om niet lichtvaardig en zonder reden zijn apostelschap te verwerpen, hetwelk zij te voren zonderling liefhadden; omdat zij het als lievenswaardig hadden leren kennen. Want wat is schandelijker, dan uit haat tegen de waarheid van vrienden vijanden te worden? Zo dan, hij heeft dit niet zozeer gezegd om te verwijten, als wel om te vermanen, opdat zij zich bekeren.

17. Zij ijveren over u niet recht. Eindelijk komt hij tot de valse apostelen, welke hij met hun namen te verzwijgen, hatelijker tekent dan of hij ze uitgedrukt had; want wij plegen met verzwijging van de naam te spreken van hen, die wij niet willen noemen. Hij vermaant de Galaten over hun verkeerde eerezucht; omdat zij door een schijn van ijver konden bedrogen worden. En hij neemt een gelijkenis van de boeleerders, die niet kuis de jonkvrouwen begeren, noch met eerlijke liefde, maar om ze naar hun lust te

misbruiken. Daarom zo zij u zoeken of begeren, laat u daardoor niet bedriegen; want zij doen het niet uit rechte ijver, maar uit verdraaide begeerte om een naam te verkrijgen. Deze verkeerde ijver wordt tegen een heilige jaloersheid gesteld, waarvan hij meldt 2 Cor. 11:2. Ja, zij willen u uitsluiten. Hij vermeedert en verzwaart noch hun verdraaide lagen, terwijl hij een verbetering daarbij voegt.

Zij zoeken u niet alleen, (zegt hij) maar omdat zij u niet anders kunnen meester worden, zo zoeken zij twist onder ons te maken, opdat gij als verlatenen u tot hen begeeft; want zij zien dat zij geen plaats zullen hebben, zo lang onder ons een godzalige eendracht is. Deze kunstgreep is alle dienaren des duivels algemeen, het volk van zijn herder te vervreemden, om het daarna tot zich te trekken, en in een gerust bezit te komen na uit de weg ruimen van de mededinger. Iemand die naarstig en verstandig acht geeft, zal zien dat zij altijd vandaar beginnen.

18. Het is goed altijd in het goede. Het is onzeker, of hij van zichzelf spreekt, of van de Galaten. Want de goede dienaars behoren van heilige jaloersheid te branden, opdat zij de gemeenten in een kuise vereniging met haar Bruidegom houden. Indien wij het van Paulus verstaan, zo zal dit de zin zijn: Ik beken wel, dat ik ook ijverig over u ben, maar tot een ander einde, en met een andere genegenheid en ik doe dat zowel in mijn afwezen als in mijn tegenwoordigheid; want ik zoek mij geen eigene vrucht. Maar het behaagt mij beter, dat het op de Galaten geduid wordt, en zelfs zo zal niet enerlei zin zijn. Want men kan het zó uitleggen: Deze zoeken u wel van mij te vervreemden, opdat gij verlaten zijnde, u tot hen begeeft, maar gij die mij tegenwoordig zijnde liefhad, gaat voort, mij nu ik afwezig ben ook also lief te hebben. Het is waarschijnlijker, dat Paulus het Griekse woord, dat twijfelachtig is, in tweeërlei zin gebruikt heeft. Want omdat hij het woord ijveren, boven gesteld heeft voor begeren en zoeken, neemt hij het nu voor de deugd van een ander navolgen; want door de verkeerden ijver te veroordelen, vermaant hij de Galaten om zich in een ander soort van ijveren te oefenen, en dat ook, als hij niet tegenwoordig is.

19. Mijn kinderkens. Hier gebruikt hij ook een zachter en liefelijker naam. Want een kind te zijn, is meer dan een broeder te wezen; En hij zegt kinderkens, niet uit verachting, maar om te strelen; hoewel hij ondertussen de teerheid te kennen geeft van hen, die reeds groot en sterk behoorden geworden te zijn. Het is een afgebroken rede, gelijk die plegen te zijn, waarin allermeeft beweging is. Want de geweldige genegenheden breken al de woorden half af, als wij niet vinden wat het gevoel van ons gemoed genoegzaam uitdrukt, en het gemoed al ziedende, de keel als het ware toesluit. Die ik nogmaals arbeid te baren. Dit dient ook om de grootheid der liefde te verklaren, dat hij om hunnentwil, moederlijke smart en arbeid heeft. In enen adem echter verklaart hij zijn angst; want een vrouw die gebaard heeft is blij, maar in het baren lijdt zij zeer bittere smart. Zij waren tevoren eenmaal ontvangen en gebaard, nu moesten zij na de afwijking andermaal gebaard worden.

Nochtans zegt hij om nijd te vlieden: **Totdat Christus.** Want hij maakt het eerste baren niet te niet, maar vermaant hen dat zij nogmaals in de baarmoeder gekoesterd moeten worden, als onrijpe en onvolmaakte vruchten.

Verder, dat Christus een gedaante in ons krijgt, en wij in Christus, dat beduidt hetzelfde. Want wij worden geboren om nieuwe schepselen in Hem te worden, en Hij wordt op Zijn beurt in ons geboren, opdat wij Zijn leven gaan leven. Omdat dan het waarachtig beeld van Christus door de superstitiën, die de valse apostelen ingebracht hadden, misvormd was, werkt Paulus om dat te polijsten, opdat het zuiver zonder enige belemmeringen zal glinsteren. Dit doen ook de dienaren des Evangelies, als zij melk geven, als zij met vaste

spijzen voeden; kortom, zij moeten in het gehele beloop hunner prediking daarin bezig zijn. Maar Paulus vergelijkt zichzelf hier met een vrouw die baart, omdat de Galaten nog niet volkomen geboren waren. En dit is een schone plaats van de kracht der bediening. Het is wel eigenlijk Gods werk, geestelijk te genereren en te baren; maar omdat Hij instrumenten daartoe gebruikt, te weten, de dienaar, en de prediking, zo schrijft Hij hun toe wat zijn werk is, omdat Hij de kracht van Zijn Geest paart met de arbeid van mensen. Laat ons altijd dit onderscheid behouden, dat de dienaar, wanneer hij tegen God gesteld wordt, niets is, en niets vermag, maar een onnut instrument is. Maar omdat de Heilige Geest krachtig door hem werkt, wordt de lof van het werk hem toegeschreven. Maar dan wordt niet gehandeld wat hij door zichzelf en zonder God vermag; maar wat God door hem werkt. Indien dus de dienaars iets willen zijn, moeten zij zoeken Christus te formeren, en niet zichzelf. Midden in de behandeling van zijn plaats, blijft Paulus hier als het ware verslagen van droefheid.

20. *Ik wilde nu tegenwoordig.* Dit is een zeer zware beschuldiging, als de vader klaagt, dat hij door der kinderen schuld dermate benauwd is, dat hij geen raad meer weet, noch weet waar hij zich moet wenden. Hij begeert, dat hij hen mag spreken; omdat wij de zaak tegenwoordig aanziende, beter ordineren wat nut is. Want naardat de hoorder geneigd is, of naardat hij zich handelbaar toont, of hardnekkig tegenstaat, voegen wij ook onze woorden. Hoewel, hij heeft wat meer willen uitdrukken door de verandering van zijn stem, te weten, dat hij gaarne zou bereid zijn om zijn gelaat veelszins te veranderen, zelfs om een nieuwe manier van spreken te verzinnen, als hij oorzaak en reden had. Hetwelk de herders naarstig moeten aanmerken, opdat zij niet staan op zichzelf, noch op hun eigen vernuft; maar naar het verstand en begrip des volks, zoveel de zaak eist, alleen dat zij niet doen wat tegen de eer Gods, of tegen hun consciëntie zij, opdat zij niet van de rechten weg afwijken, om de mensen te behagen.

21. Zegt mij, gij die onder de wet wilt zijn! hoort gij de wet niet? 22. Want er is geschreven, dat Abraham twee zonen had; enen uit de dienstmaagd en enen uit de vrije. 23. Maar die uit de dienstmaagd was, was naar het vlees geboren; maar die uit de vrije was, door de belofte. 24. Welke dingen door allegorie zijn gesproken; want daar zijn twee verbonden, het een van de berg Sinäi, dat tot dienstbaarheid baart, hetwelk is Agar. 25. (Want Agar is de berg Sinäi in Arabië, en komt overeen wat nu Jeruzalem is; want zij dient met haar kinderen,) 26. Maar Jeruzalem dat boven is, is vrij, hetwelk is onzer aller moeder.

21. *Zegt mij.* Als hij vermaningen gesteld heeft om te bewegen, voegt hij een schone versiering aan de voorgaande leer toe. Het zou wel geen genoegzaam bewijs zijn in zichzelf; maar als hij genoeg gestreden heeft met bewijzen, zo is deze bevestiging niet te verwerpen. Onder de wet zijn, beduidt te dezer plaatse, het juk der wet aannemen onder deze voorwaarde, dat God met u handelt naar het verbond der wet, en dat gij uzelf verbindt om de wet te onderhouden; want anders zijn alle gelovigen onder de wet; maar hier handelt hij van de wet met haar aanhangselen, gelijk gezegd is.

22. *Er is geschreven, dat Abraham.* Daar is niemand zo uitzinnig, dat hij de vrijheid veracht, en de dienstbaarheid daarvoor begeert, wanneer hem keur gegeven is. En de apostel leert hier dat allen dienstknechten zijn, die onder de wet zijn; zo zijn zij dan ellendig, die deze toestand uit eigen beweging begeren, wanneer God hen daarvan wil verlossen. Van deze zaak stelt hij een beeld voor ogen in de ***twee zonen van Abraham***; van welke de een uit de dienstmaagd geboren, moeders staat behouden heeft; de ander uit

de vrije geboren, heeft vrij zijnde de erfenis verkregen. Daarna past hij de hele historie op zijn oogwit toe, en verklaart ze fijn.

Ten eerste, aangezien de tegenpartij zich met de autoriteit der wet wapende, zo stelt hij de wet daartegen. En het is gewoonlijk, dat onder de naam van wet, de vijf boeken van Mozes aangeduid worden. Bovendien, omdat de historie die hij aanhaalt, niets tot de zaak schijnt te dienen, zo brengt hij haar tot een allegorische uitlegging. Verder, omdat hij schrijft, dat deze dingen allegorisch of zinnebeeldig zijn, heeft Origenes daaruit aanleiding genomen, en meer anderen om de Schrift van haar rechte zin her- en derwaarts te draaien; want hij besloot als volgt: De letterlijke zin is al te arm en veracht, derhalve zijn onder de schors of bast der letter, hogere mysteriën verborgen, welke niet anders konden te voorschijn gebracht worden, dan met allegorieën te maken. En dit heeft hij lichtelijk behouden, want bespiegelingen, die een schijn van scherpzinnigheid hebben, heeft de wereld altijd geacht, en zal ze achten boven de grondige leer. Aldus is de teugelloze vrijheid der allegorieën meer en meer toegenomen, zodat men niet alleen straffeloos heeft toegelaten in de behandeling der Schrift te spelen, maar men heeft het zelfs grotelijks geprezen. Want men heeft vele eeuwen lang niemand geacht vernuftig te zijn, dan wie scherpzinnig het heilige Woord Gods wist en durfde te veranderen. Dit is zonder twijfel een list van de duivel geweest, om de autoriteit der Schrift te krenken, en om het ware nut uit het lezen deze weg te nemen; welke ontheiliging God met een rechtvaardig oordeel gestraft heeft, als Hij het zuivere begrip door valse uitleggingen heeft laten begraven. De Schrift (zeggen zij) is vruchtbaar, en daarom baart zij menigerlei zin.

Ik beken wel, dat de Schrift een zeer overvloedige en onuitputtelijke fontein van alle wijsheid is, maar ik ontken dat haar vruchtbaarheid gelegen is in menigerlei zinnen, die ieder naar hartenlust verdicht. Zo zullen wij dan weten, dat de ware zin der Schrift deze is, die natuurlijk en eenvoudig is; en laat ons dien aannemen en vasthouden. Laat ons de verdichte uitleggingen, die van de letterlijke zin afleiden, niet alleen als twijfelachtig verachten, maar als verderfelijke vervalsingen manhaftig verwerpen. Maar wat zullen wij op de woorden van Paulus antwoorden? Zeker wil hij niet zeggen, dat Mozes geschreven heeft met het doel om de historie in een allegorische zin te veranderen, maar hij vermaant hoe de historie op de tegenwoordige handeling slaat, te weten, zo wij aanmerken, dat het beeld der gemeente ons daar figuurlijk getekend is. En zulk een analoge of hogere zin is niet vreemd van de rechte zin der letter, als van Abrahams huisgezin een gelijkenis genomen wordt op de gemeente. Want gelijk Abrahams huis toen een ware gemeente was, zo zijn zonder twijfel de voornaamste en boven andere vermeldenswaardige gebeurtenissen die daarin geschied zijn, ons even zovele voorbeelden; gelijk dus in de besnijdenis, in de offeranden en in het hele Levitische priesterschap een allegorie was, en heden in onze sacramenten is, zo zeg ik, dat zij ook in Abrahams huisgezin geweest is; maar dit doet niet van de letterlijke zin afwijken. In één woord, het is alsof Paulus zei, **dat de figuur der twee Testamenten in Abrahams twee huisvrouwen, en van het tweeërlei volk in de twee zonen**, ons als op een schilderij afgebeeld is. En voorwaar, Chrysostomus bekent, dat het woord allegorie hier oneigenlijk gebruikt is; hetwelk zeer waarachtig is.

23. Die uit de dienstmaagd was. Zij waren beiden naar het vlees uit Abraham geboren; maar in Izak was een bijzondere reden, omdat hij de belofte der genade had. Derhalve, in Ismaël was niet anders dan de natuur, maar in Izak was de verkiezing Gods; en dit was in de geboorte zelf afgebeeld, want hij was door een wonder, en niet op gewone wijze gegenereerd. Nochtans geeft hij zijdelings de roeping der heidenen, en de verwerping der Joden te kennen; want de Joden roemen op natuurlijke afkomst, en de heidenen worden, tegen menselijke macht in, het geslacht van de geestelijken Abraham.

24. Want daar zijn twee verbonden. Ik heb het liever aldus overgezet, opdat de bekoorlijkheid der gelijkenis niet zou verloren gaan. Want Paulus vergelijkt de twee verbonden met de twee moeders. En het is een harde wijze van spreken, zo men een verbond of testament een moeder noemt. Het woord verbond, is dus gepaster; en ik heb niet zozeer de sierlijkheid gezocht als de klaarheid. Nu stelt hij de zaak zelf voor ogen, te weten, dat gelijk in Abrahams huis twee moeders zijn, alzo ook in de gemeente Gods. Want de leer is een moeder, waaruit ons God genereert. Deze is tweërlei, te weten, een wettische en evangelische moeder. ***De leer der wet genereert tot dienstbaarheid; zo is zij dan Agar gelijk.*** Maar Sara vertegenwoordigt de andere, die tot vrijheid genereert. Hoewel Paulus hoger opklimt, makende ***de eerste moeder Sinaï, en de andere Jeruzalem.*** Daarom, zo iemand alles scherpzinniger wil onderzoeken, die zal van de wet een zaad maken, waaruit de kinderen van Sinaï gegeneerd worden, en het Evangelie, een zaad waaruit de kinderen Jeruzalems gegeneerd worden. Maar dit doet niets tot de hoofdzaak van het bewijs.

Het is genoeg, indien wij weten, dat die twee verbonden aan twee moeders gelijk zijn, uit welke ongelijke kinderen geboren worden; want het verbond der wet maakt dienstknechten, en het verbond des Evangelies maakt vrijen. Maar dit alles kon bij het eerste aanzien ongerijmd schijnen; want omdat Gode gene kinderen geboren worden dan tot vrijheid, zo past de gelijkenis niet.

Ik antwoord, dat wat Paulus zegt, op tweërlei wijze waar is. Want de wet heeft voorheen haar discipelen tot dienstbaarheid gegeneerd, te weten, de heilige profeten en andere gelovigen, niet opdat zij dienstbaar zouden blijven, maar omdat God voor een tijd hen onder die leiding en onderwijzing hield. Want hun vrijheid was toen verborgen onder het deksel der ceremoniën, en der hele huishouding, waarmee zij toen geregeerd werden; op het uitwendig oog werd niet anders dan dienstbaarheid gezien. Daarom zegt dezelfde Paulus, Rom. 8: 15, *Gij hebt niet nogmaals ontvangen de Geest der dienstbaarheid tot vreeze*, enz. Zo dan, hoewel die heilige vaders inwendig vrij waren voor God, was nochtans naar het uitwendig aanzien, tussen hen en dienstbaren geen onderscheid; en alzo droegen zij de aard van de moeder. Maar de leer des Evangelies geeft haar kinderen in het baren volkomen vrijheid, en voedt hen vrij op. Nochtans beken ik, dat Paulus van zulke kinderen hier niet spreekt, gelijk uit het verband zal blijken; want hij zal verklaren, dat hij door de kinderen van Sinaï, de geveinsden of hypocrieten heeft gemeend, die eindelijk uit de gemeente Gods uitgeworpen, en van de erfenis verstoten worden. Wat generering tot dienstbaarheid is het dan, waarvan hij nu handelt? te weten, dergenen die de wet verkeerd gebruiken, zodat zij uit haar niets anders ontvangen dan wat dienstbaar is. Zo hebben de godzalige vaders niet gedaan, die onder het Oude Testament leefden. Want door de dienstbare generering der wet, waren zij niet verhinderd in de geest Jeruzalem tot een moeder te hebben. Maar die aan de naakte wet hangen, en niet bekennen dat zij een leiding en opvoeding is, waardoor men tot Christus geleid wordt, maar eerder een verandering daaruit maken, opdat zij tot Christus niet komen, die zijn Ismaëlieten, tot dienstbaarheid gegeneerd.

Nochtans zal nogmaals iemand hier vragen, waarom de apostel zegt, dat dezulken uit Gods verbond geboren, en in de gemeente gerekend worden?

Ik antwoord: Zij zijn een bastaardzaad van een verdorven zaad, en worden eigenlijk niet gegeneerd van God, maar zijn meer ver-aard, en als 't ware tot bastarden, die God vals *hun Vader* noemen, door wie zij verworpen worden; en zij worden ook zo gerekend tot de gemeente, niet dat zij ware leden van haar zijn, maar omdat zij een tijdlang de plaats houden, en als met een momaangezicht bedriegen. Want de apostel beschouwt hier de

gemeente, gelijk zij in deze wereld gezien wordt; van welke zaak kort hierna zal gesproken worden.

25 Agar is de berg Sinaï. Ik wil mij niet langer ophouden met andere uitleg te weerleggen; want de gissing van Hieronymus is onbeduidend, dat de berg Sinaï twee namen heeft gehad; en het gedichtsel van Chrysostomus is even kinderachtig, die over de overeenkomst der namen filosofeert. Want Agar wordt gezegd de berg Sinaï te zijn, omdat zij een voorbeeld of figuur daarvan is, gelijk het Pascha Christus was; hij geeft ook met verachting te kennen waar de berg gelegen is; In Arabië (zegt hij) dat is buiten de palen van het heilige land, hetwelk het symbool is der eeuwige erfenis. Het is wonder, dat men in zulk een gemeenzame toevoeging, zozeer gedwaald heeft. En komt overeen, waarvoor de oude overzetter en Erasmus gesteld hebben: Aanliggende of bijliggende. Maar ik heb het aldus overgezet om duisterheid te vermijden. Want het is zeker, dat de apostel niet heeft willen spreken van de nabijheid of ligging der plaatsen, maar van de gelijkenis in de figuur, die hij behandelt. Maar waarom vergelijkt hij het tegenwoordig Jeruzalem met de berg Sinaï? Hoewel ik eens van een tegengestelde mening geweest ben, zo deel ik nochtans het gevoelen van Chrysostomus en Ambrosius, die het van het aardse Jeruzalem uitleggen, en wel, gelijk het te dien tijde tot de dienstbare leer en godsdienst afgeweken was daarom zegt hij; **Die nu is.** Want het moest een levend beeld zijn van het hemels Jeruzalem, en haar aard uitdrukken.

Maar gelijk het nu is, (zegt hij) **heeft het betrekking tot de berg Sinaï;** hoewel zij verre van elkaar liggen, zijn zij nochtans volkomen gelijk, en hebben onder elkaar een volmaakte overeenkomst. Het is een zwaar verwijt tegen de Joden, die van de genade afgevallen waren, en niet Sara maar het overspelige Jeruzalem, de tweelingzuster Agar tot een moeder hadden; en waren daarom dienstbaar uit een dienstbare geboren, hoewel zij hovaardig roemden, dat zij Abrahams kinderen waren.

26. Maar Jeruzalem, dat Boven is. Hij noemt het een hemels Jeruzalem, niet dat het in de hemel besloten, noch buiten de wereld te zoeken is; want de gemeente is door de hele wereld verstrooid, en vreemdelinge op aarde. Waarom wordt het dan gezegd uit de hemel te zijn? Omdat het zijn oorsprong van de hemelse genade heeft; want de kinderen Gods worden niet uit vlees en bloed geboren, maar uit de kracht des Heiligen Geestes. Zo dan, het hemelse Jeruzalem, dat zijn begin uit de hemel heeft, en door het geloof boven woont, is **de moeder der gelovigen;** want zij heeft het zaad van onverderfelijk leven, haar in bewaring gegeven, waarmee zij ons maakt, in haar schoot koestert en baart; dezelfde heeft melk en spijs, waarmee zij degenen, die zij gebaard heeft, voortdurend voedt.

Ziedaar, waarom de gemeente genoemd wordt de moeder der gelovigen; en voorwaar, die weigert een kind der gemeente te zijn, begeert tevergeefs God tot enen Vader te hebben. Want God verwekt Zich kinderen, en brengt hen op, totdat zij groot worden, en tot mannelijke leeftijd komen, doch niet anders dan door de dienst der gemeente. Dit is voorwaar een schone en vooral eervolle lof der gemeente. Maar de papisten zijn ongeschikt, en meer dan kinderen, die dit voorwenden om ons te bezwaren; want omdat zij een overspelige moeder hebben, welke de duivel kinderen genereert ter dood, hoe ongerijmd is het, te begeren, dat de kinderen Gods zich aan haar overgeven, om wredelijk vermoord te worden. De Jeruzalemse gemeente had toen met veel eerlijker voorwendsel hovaardig kunnen zijn, dan heden de roomsen; en nochtans zien wij, dat Paulus haar van alle versiering berooft, en bij Agar stelt.

27. Want er is geschreven: Verheug u gij onvruchtbare, die niet baart! breek uit, en roep, gij die niet in barensnood zijt! Want de verlatene zal meer kinderen hebben, dan die enen

man heeft. 28. Maar wij, broeders! zijn gelijk Izak kinderen der belofte. 29. Maar gelijk toen degene, die naar het vlees geboren was, vervolgde die naar de Geest geboren was, alzo ook nu. 30. Maar wat zegt de Schrift; Werp de dienstmaagd uit en haar zoon; want de zoon der dienstmaagd zal geen erfenis hebben met de zoon der vrije. 31. Zo dan, broeders! wij zijn niet kinderen der dienstmaagd, maar der vrije.

27. Want er is geschreven. Hij bevestigt met het getuigenis van Jesaja, dat uit de gemeente de rechte kinderen geboren worden naar de belofte. De plaats staat in hfdst. 54; 1, waar de profeet handelt over het rijk van Christus en over de roeping der heidenen, en belooft aan de onvruchtbare en aan de verstotene een talrijk nakroost. Want dit is de oorzaak der blijdschap en verheuging, waartoe hij de gemeente vermaant. Men moet opmerken, dat Paulus' doel daartoe strekt, om dat geestelijke Jeruzalem, waarvan Jesaja profeteert, de Joden te ontnemen, overmits de profeet haar verkondigt, dat haar uit alle volken kinderen zullen verzameld worden; en dat niet door enige voorbereiding harerzijds, maar door de onverdiende zegening Gods.

Zo dan, hij besluit terstond, **dat wij door de belofte kinderen Gods worden**, naar het voorbeeld van Izak, en dat wij op gene andere wijze deze eer verkrijgen. Deze sluitrede schijnt de ongeleerden, en minder in de Schrift geoefenden, zwak te zijn, omdat zij de grondreden niet verstaan, welke nochtans zeer zeker is, te weten, dat alle beloften in de Messias gefundeerd, onverdiend en uit genade zijn. Omdat de apostel dit voor beleden stelde, zo heeft hij daarom zo gerust de beloften tegen de wet gesteld.

29. Gelijk toen die naar het vlees geboren was. Hier weerlegt hij de wreedheid der valse apostelen, die onbeschaamd de Godzaligen bespotten, die alles in Christus stelden. Want deze waren door zulke wreedheid verstoord, en daarom was hun vertroosting nodig, gelijk het nut was, dat die anderen streng weerhouden werden. Zo vermaant hij dan, dat het geen wonder is, zo de kinderen der wet thans doen, wat hun vader Ismaël in de beginne gedaan heeft, als hij Izak de waren erfgenaam kwelde, op zijn eerstgeboorte betrouwende, en dat de nakomelingen nu met dezelfde hovaardigheid zich verheffen tegen de oprechte kinderen Gods, en hun moeite aandoen om de uitwendige ceremoniën, de besnijdenis, en de hele samenstel der wet. de Geest stelt hij nogmaals tegen het vlees; dat is, de roeping Gods tegen de menselijke uitwendige schijn. Hun dus, die op wet en werken staan, laat hij een valse schijn toe, maar de zaak zelf geeft hij hun, die op de roeping Gods alleen steunen, en op zijn genade staan.

Vervolgde... Daar wordt nergens van vervolging melding gemaakt. Mozes zegt alleen, dat Ismaël zijn broeder Izak bespot heeft. Want dat sommige Joden dit uitleggen van enkel lachen, is geenszins waarschijnlijk, want wat grote wreedheid zou het geweest zijn, een onschuldig lachen zo gruwelijk te straffen? Zo is het dan zonder twijfel, dat Ismaël zijn broeder met smadelijke woorden gekweld heeft. Maar hoe verre is dat van vervolging? Nochtans vergroot de apostel dit niet lichtvaardig noch tevergeefs. Want geen vervolging moet ons zo moeilijk zijn, als wanneer wij zien, dat onze roeping door der goddelozen bespottung verzwakt wordt. Noch vuistslag, noch geseling, noch nagelen, noch doornen, hebben Christus zoveel leed en verdriet aangedaan, als deze lastering. Hij vertrouwt op God, wat helpt Hem dat, omdat Hij van alle hulp verlaten is? Want hierin is meer venijn dan in alle vervolgingen. Want het is veel meer, dat de genade der Goddelijke aanneming ijdel en onnut wordt, dan dat het vergankelijke leven ons ontnomen wordt.

Zo dan, Ismaël heeft zijn broeder niet vervolgd met het zwaard; maar wat bozer is, hij verhief zich hovaardig tegen zijn broeder, de beloften Gods met voeten vertredende. Dit is ook de fontein van alle vervolgingen, te weten, dat de goddelozen de genade Gods in de uitverkorenen versmaden en haten, waarvan wij een klaar bewijs hebben in de historie

van Kaïn en Abel. Wij worden ook vermaand, dat niet alleen de uitwendige vervolgingen tot schrik moeten zijn, als de vijanden der godzaligheid ons met zwaard en vuur vermoorden, en als zij ons met gevangenschappen, met pijnbanken of geselen lastig zijn, maar als zij door hun lasteringen ons betrouwen zoeken te niet te maken, dat op de belofte Gods steunt, als zij onze zaligheid bespotten, en als zij het hele Evangelie laatdunkend beschimpen. Want daar is niets, dat onze harten zo wee behoort te doen, als de verachting Gods, en de bespottingen tegen zijn genade, daar is geen verderfelijker vervolging, dan als men de zaligheid der zielen zoekt te krenken. Het zwaard der goddelozen komt niet heden tot ons, die uit de tirannie van de paus verlost zijn, maar hoe stompzinnig zijn wij, zo wij door die geestelijke vervolging niet bewogen worden, als zij de leer, uit welke wij het leven hebben, op alle wijzen zoeken teniet te maken, en als zij door hun lasteringen ons geloof bestrijden, en het geloof van velen, die niet ver gekomen zijn, wankelbaar maken.

Voorwaar, de razernij der Epicureërs maakt mij meer droefheid dan die der papisten. Zij vervolgen niet met de hand en met geweld. Maar zoveel de naam Gods mij dierbaarder is dan mijn eigen leven; also is het niet mogelijk, of ik moet heviger benauwd worden, als ik een duivelse samenzwering zie, om alle vrede en dienst Gods uit te roeien, om de gedachtenis van Christus te niet te maken, of de bespottingen van alle goddelozen mij over te geven, dan of een geheel landschap in enen brand stond.

30. Maar wat zegt de Schrift? Dit was reeds enige vertroosting, dat hij het voorbeeld van Izak onzen vader voorgesteld had; maar deze troost is nog wat krachtiger, als hij er bijvoegt, dat de geveinsden met hun hovaardigheid niets zullen uitrichten, dan dat zij zullen *uitgeworpen worden uit het geestelijk huisgezin van Abraham*, en dat wij desniettemin de erfenis ongeschonden zullen behouden, al is het dat zij ons een tijd lang ongewoon hevig kwellen. Met deze vertroosting houden de gelovigen zichzelf staande, te weten, dat de tirannie der Ismaëlieten niet eeuwig zal duren. Het schijnt wel, dat zij de overhand verkregen hebben, en daarom verwerpen zij ons als ontijdig geboren, met hun eerstgeboorte opgeblazen zijnde; maar zij zullen eindelijk voor Agarenen verklaard worden uit een dienstmaagd geboren, en der erfenis onwaardig. Dit is een zeer schone plaats, opdat wij door der hypocrieten opgeblazenheid niet beroerd worden, noch hun lot benijden, als zij een tijd lang met waardigheid in de gemeente blijven; maar lijdzaam het einde verwachten, dat hun nabij is. Want vele bastaarden of vreemden nemen plaats in de gemeente, maar zij hebben geen geloof, dat altijd vast blijft, gelijk Ismaël als een vreemde met zijn nakomelingen is uitgeworpen geweest, welke nochtans met zijn eerstgeboorte opgeblazen zijnde, in de beginne regeerde.

Sommigen bitse mensen bespotten hier de eenvoudigheid van Paulus, dat hij de verbolgenheid ener vrouw, die uit een lichtvaardig gekijf ontstaan was, vergelijkt met het oordeel Gods; maar zij merken niet op, dat de verordening Gods er bij was, waardoor het zou openbaar worden, dat dit geheel door de hemelse voorzienigheid geregeerd werd. Want dat Abraham geboden werd zijn huisvrouw geheel gehoorzaam te zijn, dat is voorwaar buiten orde, waaruit wij verstaan, dat God de dienst van Sara heeft gebruikt, om zijn belofte te bevestigen.

Eindelijk, Ismaëls uitwerping is niets anders geweest, dan uitvoering en vrucht dier openbaring Gods; In Izak zal u het zaad genoemd worden, en niet in Ismaël. Hoewel het dus een straf van vrouwelijk gekijf was, zo heeft nochtans God door de mond van zijn gemeente, in een voorbeeld Zijn oordeel verkondigd.

31. Zo dan, broeders! Nu vermaant hij de Galaten, dat zij liever kinderen zullen zijn van Sara, dan van Hagar. Ja hij vermeldt, dat zij reeds *tot vrijheid geboren zijn door de*

genade van Christus, opdat zij in hun toestand blijven. Indien wij heden de papisten Ismaëlieten en Agarenen noemen, en roemen, dat wij oprechte kinderen zijn, zullen zij ermee spotten. Nochtans indien men de een zaak met de ander vergelijkt, zo zal niemand zo ongeoeffend wezen, die het niet licht kan oordelen.

HOOFDSTUK 5

1. Zo dan, staat in de vrijheid, waarmee Christus ons vrij gemaakt heeft, en wordt niet nogmaals in het juk der dienstbaarheid verward. 2. Ziet, ik Paulus verkondig u, dat indien gij u besnijden laat, Christus u niet nut zal wezen. 3. Want ik betuig nogmaals een iegelijk mens, die zich besnijden laat, dat hij schuldig is de hele wet te houden. 4. Gij zijt verrijdeld van Christus, allen die door de wet wilt gerechtvaardigd worden, gij zijt van de genade afgefallen. 5. Want wij verwachten door de Geest, uit het geloof, de hoop der rechtvaardigheid. 6. Want in Christus Jezus geldt noch besnijdenis noch voorhuid iets, maar het geloof door de liefde werkende.

1. Zo dan, staat. Nadat hij gezegd heeft, dat zij kinderen der vrije zijn, vermaant hij nu, hoe dierbaar deze vrijheid is, opdat zij die niet versmaden als een nietige zaak. En het is voorwaar een onschatbaar goed, voor hetwelk wij behoren tot de dood toe te strijden; want hier wordt niet alleen gehandeld van eigene en bijzondere, maar ook van heilige en goddelijke dingen. Omdat thans velen dit niet aanmerken, zo veroordelen zij ons van ongeschiktheid, als zij zien, dat wij de vrijheid van het geloof in uitwendige dingen zo streng beschermen tegen de tirannie van de paus. Ook verwekken de tegenstanders nijd tegen ons door deze voorwending bij de onontwikkelden, alsof wij niets anders dan een ongebondene vrijheid zochten, waardoor alle discipline te niet werd. Maar die verstandig en geoefend zijn, weten dat dit een van de voornaamste hoofdstukken is in de leer der zaligheid. Want hier wordt niet gehandeld, of men deze of die spijs moet eten, of deze dag houden, en dien niet houden; (gelijk velen dwaselijk menen, en sommigen lasteren) maar wat u voor God geoorloofd is, wat ter zaligheid nodig is, wat men niet mag nalaten. Eindelijk, de handeling is van de gelegenheid der consciëntie, als men tot de rechterstoel Gods komt. Verder, Paulus spreekt hier van *de vrijheid van de ceremoniën der wet*, welker onderhouding de valse apostelen als nodig eisten. Maar de lezers zullen tevens bedenken, dat zulk een vrijheid alleen een stuk dier vrijheid is, die Christus ons verworven heeft; Want hoe luttel zou dat zijn, zo Hij ons alleen van de ceremoniën verlost had. Zo dan, deze beek vloeit uit een dieper fontein, te weten, omdat Hij een vloek is geworden, om ons van de vloek der wet te verlossen, omdat Hij de kracht der wet heeft weggenomen, zover zij ons aan het oordeel Gods hield onderworpen, onder de schuld van de eeuwigen dood; eindelijk, omdat Hij ons van de tirannie der zonde, des duivels, en des doods bevrijd heeft. Zo wordt onder een soort het hele genus of geslacht vervat, over welke zaak wij zullen spreken in de brief aan de Colossensen.

Verder, Christus heeft ons op het kruis vrijheid verworven, en de vrucht en het bezit daarvan geeft Hij ons door het Evangelie. Zo dan, **Paulus vermaant de Galaten terecht, dat zij niet nogmaals in het juk der dienstbaarheid verward worden;** dat is, dat zij over hun consciënties een strik laten werpen. Want indien de mensen een onbehoorlijke last op onze schouders willen leggen, zo kan men dat lijden; maar zo zij de consciënties tot dienstbaarheid willen brengen, zo moet men sterk tot de dood weerstaan. Want wij zullen van een onschatbare weldaad beroofd worden, zo het de mensen geoorloofd zal zijn onze consciënties te binden. En tevens zal Christus, de auteur der vrijheid, onrecht gedaan worden. Maar wat wil het woord *nogmaals*? Want de Galaten hadden nooit onder de wet geleefd. Het wordt eenvoudig genomen, even alsof zij door de genade van Christus niet verlost waren. Want hoewel de wet niet de heidenen, maar de Joden gegeven was; nochtans hebben noch Joden, noch heidenen buiten Christus enige vrijheid, maar enkel dienstbaarheid.

2. Ziet, ik Paulus. Hij heeft hun niets zwaarders kunnen verkondigen, dan dat hij hen van de genade van Christus geheel uitsloot. Maar wat is dat, dat Christus voor geen besnedene nut zal wezen? Is Hij Abraham niet nut geweest? Ja hij heeft de besnijdenis aangenomen, opdat Christus hem nut zou zijn. Indien wij willen zeggen, dat dit plaats had voor de komst van Christus, wat zullen wij antwoorden betreffende Timotheüs? Men moet aanmerken, dat Paulus hier niet spreekt van de uitwendige besnijdenis alleen, of van de ceremonie, maar dat hij meer twist tegen de goddeloze leer der valse apostelen, die dichtten, dat zij een noodzakelijke godsdienst was, en leerden tevens een betrouwen daarop, als op een verdienstelijk werk. Deze duivelse gedichtfels maakten Christus onnut, niet dat de valse apostelen Christus verzaakten, of wilden dat Hij geheel weggenomen ware. Maar tussen zijn genade en de werken der wet, maakten zij zulk een verdeling, dat slechts de helft der zaligheid van Hem kwam.

Hierentegen roept Paulus, dat men het zo niet kan delen, en **dat Christus niet anders nut is**, dan zo wij Hem geheel aannemen. En wat doen de papisten heden anders, dan dat zij voor de besnijdenis beuzelingen in de hand steken, die zij verzonnen hebben? Voorwaar, geheel hun leer strekt hiertoe, dat de genade van Christus met de verdiensten der werken vermengd wordt, hetwelk onmogelijk is; want wie Christus half wil hebben, verliest Hem geheel, en nochtans de papisten schijnen zich zeer scherpzinnig te zijn, als zij zeggen, dat zij aan de werken niets toeschrijven anders dan door de genade van Christus, alsof de dwaling der Galaten een andere geweest zij. Want zij geloofden niet, dat zij van Christus afweken, of zijn genade verwierpen, maar evenwel verloren zij Christus, als de leer van het Evangelie vervalst was in dat voornaamste hoofdstuk.

Deze wijze van spreken, ziet ik Paulus, heeft geen kleine nadruk; want hij stelt zichzelf in 't bijwezen tegen, en noemt zichzelf, opdat hij niet schijne een twijfelachtige zaak te hebben. En hoewel zijn autoriteit bij de Galaten verachtelijk begon te worden; verzekert hij nochtans, dat zij genoeg is om alle tegenstanders te weerleggen.

3. Want ik betuig nogmaals. Dit is een bevestiging der voorgaande zinsnede, genomen uit strijdige dingen. Want die schuldig is de hele wet te houden, zal nimmermeer de dood ontvlieden, vermits hij altijd onder de verdoemenis zal blijven; want men zal nimmermeer iemand vinden, die aan de wet kan voldoen zo dan, zulke verbintenis is een zekere veroordeling des mensen; also komt het, dat Christus hem niets helpt. Zo zien wij dan, hoe deze twee dingen tegen elkaar strijden, te weten, dat wij de genade van Christus deelachtig zijn, en nogmaals, dat wij verbonden zijn om de hele wet te volbrengen. Maar hieruit zal volgen, dat niemand uit de vaders zalig is, ja dat Timotheüs door Paulus bedorven is, toen hij besneden werd. Want wee ons, totdat wij van de wet verlost, en van haar dienstbaarheid ontslagen zijn; nu, waar de besnijdenis is, daar is de onderwerping. Men moet aanmerken, dat Paulus op tweeërlei wijze over de besnijdenis gewoon is te spreken, en dit zal een iegelijk, die in het lezen van Paulus matig geoefend is, lichtelijk aanmerken. Want Rom. 4:11 noemt hij de besnijdenis een zegel der rechtvaardigheid van het geloof; also besluit hij Christus en de onverdiende belofte der zaligheid onder de besnijdenis. Maar nu stelt hij ze tegen Christus, tegen het geloof, tegen het Evangelie, en tegen de genade, zodat zij een louter wettelijk verbond is, op de verdiensten der werken gefundeerd. Hieruit is openbaar wat ik reeds gezegd heb, dat hij niet altijd op dezelfde wijze van de besnijdenis spreekt; maar men moet acht hebben op de verscheidenheid. Ik zeg, dat Paulus, als hij de besnijdenis aanmerkt in haar natuur, terecht een teken der genade daarvan maakt, omdat de inzetting Gods zodanig was; maar waar hij handelt met de *valse apostelen*, die **de besnijdenis misbruikten om het Evangelie teniet te maken**, daar aanschouwt hij niet, waartoe zij van de Heere ingesteld is, maar hij strijdt tegen de vervalsing, die van de mensen gekomen is. Wij hebben een zeer schoon voorbeeld te

dezer plaats. Toen de belofte betreffende Christus; de onverdiende rechtvaardigheid en de eeuwige zaligheid, Abraham gegeven was, zo was tevens de besnijdenis daarbij gevoegd, tot bevestiging van haar. Zo was zij dan volgens Gods ordening een sacrament, dat het geloof diende. De valse apostelen komen, die verzinnen dat het een verdienstelijk werk is, en bevelen de onderhouding der wet alzo, dat de besnijdenis aanvang zulker profetie is. De inzetting Gods roert Paulus hier niet aan, maar handelt tegen het gedichtsel der valse apostelen.

Iemand mocht hiertegen zeggen; Hoedanig het misbruik der goddelozen ook is, zo wordt nochtans de heilige inzetting Gods daardoor niet verkleind.

Ik antwoord, dat de besnijdenis niet anders dan voor een tijd door God geboden is; zo dan, na de komst van Christus, heeft die Goddelijke inzetting opgehouden een sacrament te zijn, omdat de doop in haar plaats is gekomen. Waartoe is dan Timotheus besneden geworden? Voorwaar niet om zijnentwil, maar alleen om der broederen wil, aan wier zwakheid dit werd toegegeven. En opdat te beter blijke, hoe goed de leer der papisten overeenkomt met deze leer, die Paulus bestrijdt, zo moet men aanmerken, dat de sacramenten, wanneer zij oprecht ontvangen worden, eigenlijk niet zijn werken der mensen, maar Gods. Want in de doop en in het heilig nachtmaal doen wij niets, maar offeren onszelf Gode om zijn genade te ontvangen. Zo dan, de doop is wat ons aangaat, een werk waarbij wij lijdelijk zijn; want wij brengen niets aan, dan het geloof, hetwelk alles heeft in Christus bewaard.

Maar wat doen de papisten? Zij verzinnen een gewrocht werk, waardoor de mensen de genade Gods verdienen. Zo dan, wat doen zij anders, dan dat zij de waarheid der sacramenten eenvoudig teniet maken? Nochtans behouden wij de doop en het nachtmaal, omdat Christus wil, dat beider gebruik bestendig zij; maar van de goddeloze razernijen gruwen wij streng, gelijk recht is.

4. *Gij zijt verrijdeld van Christus, allen die door de wet wilt gerechtvaardigd.* De zin is; Indien gij enig deel der rechtvaardigheid zoekt in de werken der wet, komt Christus u niet toe, gij zijt van de genade vervreemd. want hun mening was niet zo grof, dat zij geloofden, dat zij door de onderhouding der wet alleen gerechtvaardigd werden, maar zij vermengden Christus met de wet; anders zou hen Paulus tevergeefs met deze dreigingen verschrikken, als hij zegt; Wat doet gij? Gij maakt Christus u onnut, gij maakt zijn genade teniet. Zo zien wij dan, dat zelfs niet het allerminste deel der rechtvaardigheid in de wet gesteld kan worden, zonder Christus en zijn genade te verwerpen.

5. *Want wij verwachten door de Geest uit het geloof.* Dit is een voorkoming, waarmee hij de tegenwerping voorkomt; want dadelijk had een iegelijk aldus kunnen denken: Zal dan in de besnijdenis geen nuttigheid zijn? Hij antwoordt, dat zij in Christus gene kracht heeft, en dat daarom de rechtvaardigheid in het geloof gelegen is, en dat deze rechtvaardigheid verkregen wordt in de Geest zonder ceremoniën. De hoop der zaligheid verwachten, is zijn vertrouwen op deze of die zaak stellen, of besluiten, vanwaar men de rechtvaardigheid moet hopen. Hoewel, het is waarschijnlijk, dat met deze woorden tevens de volharding beduid wordt, alsof hij gezegd had: Wij volhardten standvastig in het betrouwen der rechtvaardigheid, welke wij door het geloof verkrijgen. Dat hij zegt, dat wij de rechtvaardigheid hebben door het geloof, dat hebben wij met de vaderen gemeen; want zij hebben allen door het geloof Gode behaagd, gelijk de Schrift betuigt; maar hun geloof was met het deksel der ceremoniën bewimpeld; daarom onderscheidt hij ons van hen door het woord des Geestes, hetwelk tegen de uitwendige schaduwen gesteld wordt. Zo verstaat hij dan, dat het geloof nu naakt is, hetwelk genoegzaam is om zaligheid te

verkrijgen, en niet versierd wordt met de praal der ceremoniën, maar met de geestelijken godsdienst tevreden is.

6. Want in Christus Jezus. Dit is de reden, waarom zij nu de rechtvaardigheid in de Geest hopen, te weten, omdat in Christus, dat is, in Christus' rijk, of in de Christengemeente, de *besnijdenis weggenomen* is met haar aanhangselen; want met het woord besnijdenis, duidt hij de ceremoniën aan naar een samenvattende wijze van spreken. Zo vermaant hij, dat zij nu niet meer plaats hebben; en laat nochtans niet toe, dat zij altijd onnut zijn geweest; want hij leert niet, dat zij afgeschaffd zijn, dan na de verschijning van Christus. Zo is nu tevens deze vraag opgelost. Waarom hij hier zo verachtelijk spreekt van de besnijdenis, alsof zij niet nut geweest was; want hier wordt niet gemeld van de besnijdenis, gelijk zij voorheen een sacrament was. Hier wordt niet gehandeld wat zij ten tijde gold, toen zij nog niet in onbruik was gekomen, maar hij zegt, dat zij in het rijk van Christus niet meer is dan de voorhuid, te weten, omdat de komst van Christus aan de ceremoniën der wet een einde heeft gemaakt.

Maar het geloof door de liefde werkende. Tegen de ceremoniën stelt hij een andere oefening over, te weten, de liefde, opdat de Joden niet te zeer zichzelf behagen, alsof zij in enige voortreffelijkheid uitstaken; want op het einde van deze zendbrief zal hij hiervoor stellen; Een nieuw schepsel. Zo is het dan zoveel alsof hij gezegd had, dat God niet wil, dat wij heden in de ceremoniën bezig zijn; maar dat het genoeg is, zo wij ons in de liefde oefenen. Nochtans wil hij ondertussen onze sacramenten niet uitsluiten, die hulpmiddelen van het geloof zijn, maar hij bevestigt met korte woorden wat hij aangeroerd had van de geestelijken dienst Gods.

Deze plaats heeft geen zwaarigheid, ware het niet, dat de papisten haar lasterlijk verdraaiden, om de rechtvaardigheid der werken te bevestigen; want als zij willen weerleggen dat wij zeggen, dat wij alleen door het geloof gerechtvaardigd worden, zo grijpen zij dit argument aan; Indien alleen dat geloof rechtvaardigt, dat door de liefde werkt, dan rechtvaardigt het geloof niet alleen.

Ik antwoord, dat zij niet verstaan wat zij snateren, veel minder wat wij leren. Want wij leren niet, dat het geloof dat rechtvaardig maakt, alleen is, maar zeggen dat altijd goede werken daarbij zijn; maar wij houden alleen staande, dat dit alleen kracht heeft om rechtvaardig te maken. De papisten verscheuren zelf het geloof ellendig als scherprechters, wanneer zij zeggen, dat het somtijds ongevormd is en ledig van liefde, en somtijds gevormd. Maar wij zeggen, dat het waar geloof niet van de Geest der wedergeboorte kan afgescheiden worden; maar wanneer over de zaak der rechtvaardigmaking gehandeld wordt, dan sluiten wij alle werken uit.

Zoveel de tegenwoordige plaats aangaat, Paulus redekavelt geenszins, of de liefde het geloof helpt om rechtvaardig te maken, maar hij geeft alleen te kennen, welke nu de ware oefeningen der gelovigen zijn; opdat hij niet schijne de Christenen ledig en als blokken te maken. Daarom, wanneer gij in het stuk der rechtvaardigmaking bezig zijt, zo ziet toe, dat gij geen vermelding der werken of der liefde toelaat; maar houd sterk vast het uitsluitende woordje alleen. En dat Paulus hier niet handelt van de rechtvaardigmaking, noch ook haar lof ten dele aan de liefde toeschrijft, kan men lichtelijk daaruit bewijzen, dat uit hetzelfde argument zou volgen, dat de ceremoniën en de besnijdenis voorheen rechtvaardig gemaakt hebben. Want gelijk hij in Christus Jezus het geloof met de liefde aanbeveelt, alzo werden ook vóór de komst van Christus de ceremoniën geëist. Maar dit dient geenszins om rechtvaardigheid te verdienen, gelijk de papisten ook zelf toegeven; zo moet men dan dit ook niet van de liefde gevoelen.

7. *Gij liep wel; wie heeft u verhinderd der waarheid niet gehoorzaam te zijn?* 8. *De beweging is niet uit Dien, die u geroepen heeft.* 9. *Een weinig zuurdesem verzuurt het hele deeg.* 10. *Ik betrouw van u in de Heere, dat gij niet anders zult gevoelen; en die u ontroert, zal zijn oordeel dragen, wie hij ook zij.* 11. *Maar ik, broeders! zo ik nog de besnijdenis predik, wat lijd ik nog vervolging? zo is dan de ergernis des kruises weggenomen.* 12. *Och, of zij ook afgesneden werden, die u beroeren!*

7. ***Gij liep wel.*** Het verwijt der tegenwoordige afwijking vermengt hij voorzichtig met de lof van de voorgaande loop, opdat zij beschaamd zijnde, te vaardiger wederkeren tot de rechten weg. Het is een verwondering, als hij vraagt, ***wie hen van de rechten weg afgeleid heeft,*** opdat hij ze te meer beschaamd make. Het Griekse woord heb ik weder overgezet, ***gehoorzaam zijn,*** liever dan, ***geloven;*** want zij, die de zuiverheid des Evangelies nu eenmaal aangenomen hadden, waren van de gehoorzaamheid afgevallen.

8. ***De beweging is niet uit Dien.*** Boven heeft hij met redenen gestreden, nu ten laatste handelt hij met autoriteit, als hij uitroept, dat de aanrading of beweging van elders gekomen is dan van God; want deze vermaning zou niet zoveel gewicht hebben, indien zij niet op de autoriteit des persoons steunde. Maar Paulus kon met recht zo moedig tot de Galaten spreken, omdat hij een verkondiger der Goddelijke roeping was, daarom noemt hij God niet, maar duidt Hem door omschrijving aan; alsof hij zei: God strijdt geenszins tegen Zichzelf, Deze is het, die u door mijn prediking tot zaligheid heeft geroepen. Zo is dan deze nieuwe beweging van elders gekomen; daarom indien gij wilt, dat zijn roeping vast en zeker is, zo zie toe, dat gij niet hoort naar degenen, die u nieuwe verdichtselen aanbrenge.

9. ***Een weinig zuurdesem.*** Ik versta het van de leer en niet van de mensen; want hij vermaant hoe schadelijk de vervalsing der leer is, opdat zij ze niet klein achten, gelijk het pleegt te geschieden. Want met deze bedekte listigheid sluipt de duivel in, dat hij de hele leer niet openlijk krenkt, maar haar zuiverheid vervalst met valse en onrechte meningen; velen, omdat zij de grootheid des kwaads niet merken, zijn niet streng genoeg in het weerstaan. Zo dan, de apostel roept hiertegen, dat er nu niets geheel blijft, als de waarheid Gods vervalst is; en hij gebruikt een ***gelijkenis van enen zuurdesem,*** welke, hoewel hij klein is, nochtans zijn zuurheid in het gehele deeg uitbreidt. Zo moeten wij dan zorgvuldig toezien, dat wij niets laten toedichten tot de zuivere leer des Evangelies.

10. ***Ik vertrouw van u.*** Nogmaals wendt hij alle scherpheid op de valse apostelen. Hij zegt, dat zij oorzaak des kwaads zijn, hij dreigt ze met straf; hij zegt, dat hij goede hope van de Galaten heeft, dat zij haastig en lichtelijk zullen wederkeren tot ware eendracht. Want dat geeft ons moed, als wij horen, dat men goede hope van ons heeft; want wij achten het schandelijk, de mening bedriegen van hen, die een goed en vriendelijk gevoelen van ons hebben. En omdat het Gods werk was, de Galaten weder te brengen tot de zuivere leer van het geloof, van welke zij afgevallen waren, zo zegt hij, dat hij in de Heere hoopt; waarmee hij vermaant, dat de bekering een hemelse gave is, opdat zij ook zelf haar van God begeren.

En die u ontroert. Het is een bevestiging der voorgaande zinsnede, omdat hij zijdelings het meeste deel der schuld legt op die bedriegers, van welke de Galaten bedrogen waren; want van die straf, die hij hun verkondigt, zondert hij de Galaten meest uit. Verder, laat hiernaar horen allen die aan de gemeenten oorzaak tot beroering geven, die de enigheid van het geloof breken, die de eendracht verzwakken; en indien zij enig goed gevoelen hebben, laat hen bij dit woord verschrikken. Want God verkondigt door de mond van

Paulus, dat gene veroorzakers van zulke ergernis, ongestraft zullen wezen. Het woordje; Wie hij ook zij, heeft nadruk; want omdat de valse apostelen door hun grootspreken het ongeleerde volk verschrikten, zo moest Paulus zijn leer zó hoog verheffen, dat hij niemand spaarde, die daartegen durfde kikken, met wat titel of naam hij ook mocht versierd zijn.

11. Maar ik, broeders! Dit is een argument van een eindoorzaak genomen. Ik mocht wel (zegt hij) der mensen haat, gevaren en vervolgingen vlieden, zo ik slechts de ceremoniën met Christus wilde vermengen; zo dan, dat ik tegen deze zaak zozeer strijd, dat doe ik niet om mijnentwil, noch tot mijn voordeel. Maar volgt deswege hieruit, dat het waarachtig is wat hij leert?

Ik antwoord, dat de rechte gezindheid en de zuivere consciëntie des leraars niet weinig dient tot bevestiging. Bovendien is het ongelooflijk, dat enig mens zo uitzinnig is, dat hij willens kwaad over zich hale. Ten laatste geeft hij een kwaad vermoeden van de tegenstanders, dat zij de besnijdenis predikende, meer hun eigen rust zoeken, dan zij getrouwelijk Christus dienen. De hoofdsom is, dat Paulus van alle eerzucht, van gierigheid, kortom van zichzelf aan te zien vreemd geweest is, omdat hij gunst en lof versmaadde, en zich aan de vervolgingen en aan de razernij van vele mensen onderwierp, liever dan dat hij een strobreed van de zuiverheid des Evangelies zou afwijken. De ergernis des kruises is weggenomen. Paulus noemt het Evangelie gaarne een kruis, of een woord des kruises, als hij deze verwerpelijke eenvoudigheid wil stellen tegen de opgeblazen wijsheid of rechtvaardigheid der mensen. Want de Joden door verkeerd betrouwen der rechtvaardigheid, en de Grieken door dwazen wijsheidswaan opgeblazen zijnde, verachtten de nederheid des Evangelies. Daarom, als hij zegt, *dat er nu geen aanstoot des kruises meer zou wezen*, zo hij de prediking der besnijdenis aanneemt, zo verstaat hij, dat de Joden hem geen moeite zullen aandoen, maar dat hij met hun dank het leerambt zou bedienen; want dat opgesmukte en vervalste Evangelie uit Mozes en Christus saamgesteld, zal hen niet ergeren, maar zulke vermenging zal hen verdraaglijk wezen, omdat zij in het bezit hunner oude waardigheid zullen blijven.

12. Och, of zij ook afgesneden werden. Hij vaart voort door verbolgenheid; want hij wenst het verderf voor die bedriegers, door welke de Galaten waren bedrogen geweest. Het schijnt, dat hij zinspeelt op de besnijdenis, waarop zij drongen, als hij zegt; afgesneden werden. Tot welk gevoel Chrysostomus ook neigt, alsof hij zei: Zij verscheuren de gemeente ter oorzaak der besnijdenis, ik wilde dat zij geheel afgesneden waren. Maar zulk een wens schijnt niet wel overeen te komen met de apostolische zachtmoedigheid; want men moet wensen, dat zij allen zalig worden, en niet dat iemand omkome.

Ik antwoord, dat dit waar is, als wij de mensen aanzien; want de zaligheid aller mensen zonder uitzondering wordt ons van God bevolen, gelijk Christus voor de zonden der hele wereld geleden heeft; maar godzalige harten worden somtijds vervoerd buiten aanmerking der mensen, te weten, als zij de ere Gods, en het rijk van Christus aanzien. Want zo veel de ere Gods uitnemender is dan de zaligheid der mensen, zoveel te sterker behoort zij ons te trekken tot haars zelfs liefde en begeerte; en zo komt het, dat de gelovigen over de bevordering der ere Gods bekommerd zijnde, de wereld en de mensen vergeten, en hadden daarom liever, dat de hele wereld verging, dan dat de ere Gods iets verkort werd. Maar wij zullen bedenken, dat deze wens daaruit vloeit, dat zij van het bedenken der mensen afgewend zijnde, alleen op God zien. Zo kan Paulus niet van wreedheid beticht worden, alsof hij tegen de liefde streed; bovendien, indien wij de gemeente vergelijken bij een mens of bij weinigen, hoeveel gewichtiger en uitnemender

zal zij wezen? Want dat is een wrede barmhartigheid, die één mens acht boven de hele gemeente. Ik zie op de een zijde de kudde des Heeren die in gevaar is, ik zie daarentegen een wolf, die door des duivels ingeven drijft om te verslinden; behoort de zorgvuldigheid voor de gemeente niet al mijne gedachten zó tot zich te trekken, dat ik haar welvaart met des wolfs verderf zou begeren te kopen? Nochtans is op deze wijze mijn begeerte niet, dat iemand verderve; maar de liefde en zorgvuldigheid der gemeente trekt mij als 't ware tot een verrukking der zinnen, zodat ik voor niets anders zorg. Zo zal dan niemand een waar herder der gemeente wezen, die van dergelijken ijver niet brandt. Waar ik overgezet heb: *Die u beroeren*; daar beduidt het Griekse woord: Iemand van zijn staat of graad afwerpen. En het woordje *ook*, heeft hij tot verheffing daarbij gesteld, begerende dat zij niet alleen uit hun plaats geworpen, maar ook **geheel afgesneden en uitgeroeid worden**.

13 Want gij zijt tot vrijheid geroepen, broeders! alleenlijk dat gij de vrijheid niet geeft het vlees tot oorzaak; maar dient elkaar door de liefde. 14 Want de hele wet wordt in één woord vervuld, te weten in dit; Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelf. 15 Indien gij elkaar onderling bijt en verslindt, zo ziet toe, dat gij niet onderling van elkaar verteerd wordt. 16 Maar ik zeg; wandelt naar de Geest, en gij zult de begeerlijkheid des vleses niet volbrengen. 17 Want het vlees begeert tegen de Geest, en de Geest tegen het vlees; deze strijden onderling tegen elkaar, zodat gij niet doet al wat gij wilt. 18 Indien gij door de Geest geleid wordt, zo zijt gij niet onder de wet.

13. Gij zijt tot vrijheid geroepen. Nu vermaant hij, hoe men de vrijheid behoort te gebruiken. Wij hebben in de Eersten brief aan de Corinthiërs geleerd, dat de vrijheid en het gebruik der vrijheid, twee dingen zijn. Want de vrijheid is in de consciëntie, en ziet op God; maar het gebruik is in uitwendige dingen, en heeft te doen met de mensen, en niet met God alleen. Zo dan, als hij nu de Galaten vermaand heeft, dat zij zich niets van hun vrijheid zouden laten ontnemen, zo gebiedt hij hun nu in het gebruik matig te zijn. En hij geeft een regel voor het behoorlijk gebruik, **dat zij niet verkere tot voorwending of oorzaak der ongebonden dartelheid**. Want de vrijheid is niet gegeven aan het vlees, dat meer behoort onder het juk gevangen gehouden te worden; maar het is een geestelijk goed, waarvoor alleen de godzalige harten vatbaar zijn.

Maar dient elkaar door de liefde. Hij verklaart een wijze om de vrijheid te matigen, opdat zij niet tot vaag en dartel misbruik uitbreke, te weten, zo zij door de liefde geregeerd wordt. Wij zullen altijd gedachtig zijn, dat hij nu handelt niet hoe wij voor God vrij zijn, maar hoe wij onze vrijheid mogen gebruiken over de mensen. Want een rechte consciëntie laat geen dienstbaarheid toe; maar in het gebruik der uitwendige dienstbaarheid, of in het onthouden is geen gevaar. Alles komt dus hierop neer: Indien wij elkaar door de liefde dienen, zo zullen wij altijd acht hebben op de stichting; also zullen wij niet ongebonden noch dartel zijn, maar zullen de genade Gods gebruiken, tot zijn eer en onzes naasten zaligheid.

14. Want de hele wet. Hieronder moet men een heimelijke tegenstelling verstaan tussen deze vermaning van Paulus en de leer der valse apostelen; want omdat deze op de ceremoniën alleen drongen, zo berispt Paulus hier als in 't voorbijgaan, welke de ware ambten en oefeningen der Christenen zijn. Zo dan, de tegenwoordige aanbeveling der liefde dient hiertoe, dat de Galaten verstaan, dat het voornaamste hoofdstuk der Christelijke volmaaktheid daarin gelegen is. Maar men moet zien, waarom de apostel alle geboden der wet onder de liefde besluit; want omdat de wet in twee tafelen bestaat, waarvan de eerste leert van de dienst Gods, en van de werken der Godzaligheid, en de tweede van de liefde, zo is het ongerijmd, dat men een deel neemt voor het geheel.

Sommigen verstaan aldus: Dat ook in de eerste tafel niet anders geleerd wordt, dan dat wij God liefhebben van heler harte. Maar Paulus meldt duidelijk de liefde tot de naaste; men moet dus een andere meer hechte oplossing zoeken. Ik beken, dat de Godzaligheid, dat is de vreze en de dienst Gods, boven de liefde tot de broeders gaat, en dat daarom de onderhouding van de eerste tafel meer geacht wordt voor God dan van de tweede. Maar de Godzaligheid is een zaak, die voor der mensen gevoel verborgen is, gelijk God zelf onzienlijk is; en hoewel de ceremoniën ingesteld zijn om haar te betuigen, zo zijn zij nochtans geen zekere argumenten. Want het geschiedt vaak, dat er geen naarstiger en geduriger beoefenaars der ceremoniën zijn dan de hypocrieten. Zo wil dan God een proef onzer genegenheid jegens Zich nemen, uit de broederlijke liefde die Hij ons onderling beveelt. Dit is de oorzaak waarom de liefde genoemd wordt de volbrenging der wet, niet alleen hier, maar ook Rom. 13:8, niet dat zij de dienst Gods te boven gaat, maar omdat zij een bewijs en bevestiging daarvan is.

Ik heb reeds gezegd, dat God onzienlijk is, doch Hij stelt Zich ons voor in de broeders, en eist in hun persoon wat men Hem schuldig is. Zo dan, de liefde tot de mensen komt niet anders dan uit de vreze en liefde Gods; daarom is het geen wonder, zo de genegenheid ook de oorzaak, waarvan zij een teken is, onder zich vervat. Zo iemand de liefde Gods scheiden wil van de liefde der mensen, die zal verkeerd doen.

Gij zult uwen naaste liefhebben. Want wie liefheeft geeft een iegelijk het zijn, hij doet niemand onrecht noch hinder, maar doet allen mensen goed zolang hij kan. Nu, wat anders wordt in de tweede tafel behandeld? en deze reden voert Paulus ook aan bij de Romeinen. Verder, onder het woord naaste, worden alle mensen begrepen; want de natuur, die wij allen gemeen hebben, verenigt ons, gelijk Jesaja vermaant, zeggende: *Versmaadt uw vlees niet.* En voornamelijk moet het beeld Gods een heilige band der enigheid wezen; zo dan, hier is geen onderscheid tussen vriend en vijand, want de goddeloosheid der mensen kan het recht der natuur niet wegnemen. Het woordje; Als uzelf, beduidt dit; Gelijk een iegelijk naar vleeselijke beweging genegen is zichzelf lief te hebben, alzo wordt ons door God de liefde jegens onzen naaste bevolen.

Want zij, die hieruit besluiten (gelijk de Sorbonne) dat de liefde tot onszelf altijd in orde voorgaat, omdat de regel is boven hetgeen geregeld wordt, die maken de woorden des Heeren teniet, en leggen ze niet uit; zij zijn ezels, die geen greintje liefde hebben, want zo de liefde tot onszelf de regel ware, zou daaruit volgen, dat zij oprecht en heilig is, en voor God goed geacht. Nu, wij lieven onzen naaste nimmer oprecht en naar des Heeren wil, totdat wij de liefde tot onszelf gebeterd en gereinigd hebben. Want het zijn contrarie en tegen elkaar strijdende genegenheden, omdat de liefde tot onszelf maakt, dat wij andere mensen verachten en versmaden, maakt dat wij wreed zijn, en is een bron van gierigheid, roof en bedrog, en van alle dergelijke pesten; zij drijft ons tot onlijdzaamheid, zij wapent ons met begeerte tot wraak. Zo eist dan de Heere van ons, dat deze eigenliefde veranderd wordt in oprechte liefde.

15. Indien gij elkaar onderling bijt. Men mag uit de zaak zelf en ook uit de woorden verstaan, dat de Galaten twistgierig zijn geweest, omdat zij in de leer oneens waren; en hij bewijst nu uit de vrucht en uitkomst, hoe verderfelijk dit kwaad is in de gemeente. Bovendien is het waarschijnlijk, dat de Heere der Galaten eergierigheid, grootsheid, en andere gebreken door valse leringen gewroken heeft, gelijk Hij pleegt, en ook betuigt door Mozes, Deut. 13:3. Door het bijten en verslinden, verstaat hij naar mijn oordeel, zowel vijandelijke beschuldigingen, lasteringen, schimpwoorden, en andere woordenstrijden, als onrecht dat door bedrog of geweld gepleegd wordt. Wat zal toch het einde wezen?

Vertering, zegt hij. Nu komt het der liefde eigenlijk toe, dat wij elkaar beschermen en helpen. Och, of dit ons altijd in de zin kware, wanneer de duivel ons tot twist beweegt, te weten, dat uit de inwendige twisten der leden onder elkaar, niet anders kan komen dan verderf en vertering des helen lichaams. Nu, hoe ellendig en uitzinnig is het, dat wij, die leden eenzelfde lichaam zijn, naar elkaars verderf staan?

16. Ik zeg: wandelt naar de Geest. Nu stelt hij een remedie. De verwoesting der gemeente is geen klein kwaad, daarom moet men naarstig daartegen zijn als zulks voorhanden is. Maar door wat middel? Te weten, zo het vlees geen heerschappij in ons heeft, maar wij onszelf door de Geest Gods laten regeren. Hij geeft bedektelijk te kennen, dat de Galaten vleselijk zijn, en ledig van de Geest Gods, daar zij een leven leiden, dat de Christenen niet betaamt. Want waaruit kwam het, dat zij elkaar verteerden, anders dan omdat zij naar de lust des vleses gedreven werden?

Zo zegt hij dan, dat dit een teken is, **dat zij niet naar de Geest wandelen**. Men moet het woordje *volbrengen*, aanmerken, waarmee hij te kennen geeft, dat de kinderen Gods, hoewel zij nog aan gebreken onderhevig zijn, zolang zij met het pak des vleses beladen zijn, niet geheel aan dezelve zijn overgegeven, maar arbeiden om ze te weerstaan; want de geestelijke mens is niet vrij van vleselijke begeerlijkheden, maar wordt dikwijls daardoor geprikkeld; doch hij wordt niet overwonnen, zodat hij ze laat regeren, hetwelk is, dezelve volbrengen. Zie het Achtste hoofdstuk aan de Romeinen. 17.

Het vlees begeert tegen de Geest. Hij vermaant ze van zwaarigheid, opdat zij weten, dat zij niet zonder strijd geestelijk zullen leven; de zwaarigheid komt daarvan, dat onze aard strijdt tegen de Geest. Want wij hebben in de brief aan de Romeinen gezegd, dat door het woord vlees, de natuur des mensen aangeduid wordt. Want dat de Sofisten het beperken tot de lagere zinnen (gelijk zij die noemen) dat wordt uit vele plaatsen weerlegd; en het woord, dat daartegen gesteld wordt, neemt alle twijfeling weg. Want het woord Geest *beduidt de vernieuwde natuur*, of de genade der wedergeboorte. Wat beduidt dan het vlees anders dan de ouden mens? Omdat dan de hele natuur des mensen wederspanning en hardnekkig is tegen de Geest Gods, zo moet men arbeiden en ernstig strijden, en zichzelf geweld doen, om de Geest gehoorzaam te zijn; daarom is te beginnen van de verzaking van onszelf. Hier zien wij met wat lof de Heere onzen aard versiert, te weten, dat hij niet beter overeenkomt met wat goed en recht is, dan het water met het vuur. Nu, waar zal men een druppel goeds in de vrije wil vinden, tenzij dat mogelijk goed genoemd wordt, wat de Geest Gods contrarie is. Dit is het wat hij zegt, Rom. 8:7, dat alle gedachten des vleses zijn vijandschap tegen God.

Zodat gij niet doet al wat gij wilt. Dit is zonder twijfel van de wedergeborenen te verstaan. Want de vleselijken hebben geen strijd tegen de boze begeerlijkheden, noch rechte begeerte om naar de rechtvaardigheid Gods te staan. En Paulus spreekt tot de gelovigen; daarom is dit willen, niet te verstaan van de genegenheid der natuur, maar van de heilige bewegingen, welke God ons door zijn genade ingeeft. Zo spreekt dan Paulus uit, dat de gelovigen, hoezeer zij ook pogen, nochtans zolang zij in dit leven zijn, niet zover doorworstelen, dat zij God volmaakt dienen. Zij willen wel en begeren het, maar het geschiedt niet volkomen; welk argument breder behandeld wordt in Rom. 7: 15. 18.

Indien gij door de Geest geleid wordt. Omdat de gelovigen hinkende in de weg des Heeren wandelen, is hun, opdat zij de moed niet verloren geven, omdat zij der wet niet genoegdoen, zulke vertroosting nodig, gelijk zij hier horen, als Paulus zegt, **dat zij niet zijn onder de wet**; welke vertroosting hij ook stelt Rom. 6; 14, Want daaruit volgt, dat wat er nog ontbreekt, hun niet toegerekend wordt, maar dat hun dienst Gode zo aangenaam is, alsof hij volkomen en geheel volmaakt ware.

Verder vervolgt hij hier ook de voorgenomen handeling over de vrijheid; want dit is de Geest, dien hij eerst genoemd heeft de Geest der aanneming, en daar deze de mensen vrijmaakt, *verlost hij hen ook van het juk der wet*. Het is dus zoveel alsof hij zei: Wilt gij eenmaal een einde hebben aan die twisten, die u veel te doen maken?

Wandelt naar de Geest; want dan zult gij van de heerschappij der wet verlost wezen. Want de wet zal alleen een vrije leer wezen, om u te vermanen, maar zal uw consciënties niet meer omstrikt houden. Nu, wanneer de vloeschuld der wet is weggenomen, zo volgt ook de vrijheid van de ceremoniën, welke tekenen zijn van de dienstbaren staat.

19. De werken des vleses nu zijn openbaar, welke zijn; overspel, hoererij, onreinigheid, dartelheid. 20. Afgoderij, venijngeving, vijandschap, twist, spijtigheid, toorn, kijving, tweedracht, oproer, ketterij, 21. Nijd, doodslag, dronkenschap, brasserij, en dergelijke; van welke ik u tevoren zeg, gelijk ik ook tevoren gezegd heb, dat degenen, die zulks doen, het rijk Gods niet zullen beërven.

19. De werken des vleses nu zijn openbaar. Omdat hij in somma de Christenen een doel voorgesteld heeft, waarnaar zij behoren te staan, te weten, dat zij de Geest gehoorzaam zijn, en het vlees wederstand doen; zo schildert hij ons nu een beeld des vleses en des Geestes. Indien de mensen zichzelf kenden, zo zou deze verklaring hun niet nodig zijn; want zij zijn niet anders dan vlees. Maar onze aangeboren geveinsdheid is zó groot, dat wij onze eigene schandelijkerheid niet zien, totdat de boom door de vruchten openbaar wordt. Zo vermaant dan Paulus nu, tegen wat gebreken wij moeten strijden, opdat wij niet naar het vlees leven. Hij telt ze niet alle op, hetwelk hij ook op het einde te kennen geeft; maar uit degenen, die hij opnoemt, kan men lichtelijk de andere verstaan. Overspel en hoererij, stelt hij in de eerste plaats; daarna noemt hij onreinheid, welke allerlei onkuisheid vervat. *Dartelheid*, is als een instrument; want het Griekse woord dat hier staat, komt van een woord, waarmee beduid worden, die zich dartel en ongebonden gedragen. Deze twee dingen worden onder een hoofdstuk der onkuisheid betrokken. Daarna stelt hij afgoderij, welke hier genomen wordt voor grove superstitiën, die voor de ogen der mensen bloot liggen.

De zeven gestalten die hierna volgen, hebben maagschap onder elkaar, bij welke daarna twee andere komen. Hij noemt ze toorn en vijandschap, welke voornamelijk daarin verschillen, dat de toorn kort, en de haat lang van duur is. Spijtigheid en nijdigheid, zijn oorzaken van de haat. En Aristoteles, 2 Rhetoricorum, maakt tussen de spijtigheid en nijdigheid dusdanig onderscheid, dat spijtig is, die droevig is dat een ander hoger is dan hij zelf; niet omdat het hem moeit, dat die deugdelijk en uitnemend is, maar omdat hij wel wilde de hoogste zijn; maar nijdig is, niet degene die begeert uitnemend te zijn, maar die van spijt brandt bij het zien van anderer uitnemendheid. En leert daarom dat het ondeugende en verachtelijke mensen zijn, die nijdig zijn; maar de spijtigheid schrijft hij aan de hoge en grootmoedige harten toe. Paulus betuigt dat deze beide, gebreken des vleses zijn; uit toorn en haat komt ook twist, strijd, oproer, en ten laatste komt men ook tot doodslag en venijngeving. Door het woord brasserij beduidt hij ongeregeldheid in spijs, en allerlei gulzigheid. Men moet opmerken, dat hij de ketterij noemt onder de werken des vleses; want wij verstaan daaruit, dat het woord vlees, zich breder uitstrekt dan tot de zinnelijkheid, die de Sofisten dichten. Want waardoor komen de ketterijen, anders dan door eergierigheid, welke de voornaamste plaats van het hart inneemt, en niet blijft in de grove zinnelijkheid? Hij zegt, dat deze gebreken openbaar zijn, opdat niemand mene, dat hij met uitvlucht te zoeken iets zal vorderen; want wat helpt het, te loochenen dat het vlees in ons de overhand heeft, als de boom door de vruchten bekend wordt?

21. Van welke ik u tevoren zeg. Met deze strenge verkondiging, wilde hij niet alleen de Galaten verschrikken, maar ook de valse apostelen bedektelijk doorhalen, die deze leer die veel nutter was, loslieten en over de ceremoniën twistten. Nochtans leert hij meteen door zijn voorbeeld, met zulke vermaningen en bedreigingen aan te houden, volgens het woord van de profeet: *Roep, houd niet in, verkondig mijn volk zijn boze stukken.* Wat kan men gruwelijkers zeggen, dan dat die allen uit het rijk Gods uitgeroeid worden, die naar het vlees wandelen? Wie durft nu denken, dat deze zonden licht zijn, welke God zozeer verfoeit? Maar aldus schijnt hij allen de hope der zaligheid te benemen; want van hoeveel mensen is er een, die niet met een dezer gebreken bevangen is?

Ik antwoord; Niet allen, die gezondigd hebben, dreigt hij met de uitroeiing uit het rijk Gods, maar degenen die zodanig blijven zonder berouw. De gelovigen vallen ook somtijds zwaar, maar zij keren nogmaals tot de rechten weg; zij worden dus onder dit getal niet gerekend, want zij geven zichzelf niet toe.

Eindelijk, alle bedreigingen van het Goddelijk oordeel roepen ons tot bekering, waarvoor altijd vergeving bij God bereid is; maar indien wij hardnekkig blijven, zullen zij ons tot getuigenis gedijen. Het Griekse woord, waarvoor wij gesteld hebben beërven, betekent *iets door erfelijk recht verkrijgen.* Want wij verkrijgen het eeuwige leven niet anders, dan door het recht der aanneming, gelijk elders gezegd is.

22. Maar de vrucht des Geestes, is liefde, blijdschap, vrede, verdraagzaamheid, vriendelijkheid, liefelijkheid, geloof. 23. Zachtmoedigheid, matigheid; tegen dezulken is de wet niet. 24. Maar die van Christus zijn, hebben het vlees gekruist met de genegenheden en begeerlijkheden. 25. Indien wij door de Geest leven, zo laat ons ook door de Geest wandelen. 26. Laat ons niet begerig zijn naar ijdele eer, elkaar tergende, elkaar benijdende.

22. Maar de vrucht des Geestes. Gelijk hij boven de hele natuur des mensen veroordeeld heeft, omdat zij niet anders dan gebrekkige en verwerpelijke vruchten voortbrengt, zo leert hij nu dat alle deugden en welgeregelde genegenheden van de Geest komen, dat is, van de genade Gods, en van de vernieuwing die wij hebben door Christus. Het is dus even alsof hij gezegd had: Van de mens komt niets dan kwaad, en er is niets goeds dan van de Heilige Geest. Want hoewel vaak in mensen, die niet wedergeboren waren, schone voorbeelden van zachtmoedigheid, trouw, matigheid en mildheid geweest zijn, zo is het toch zeker, dat het niet anders dan bedrieglijke vertoningen geweest zijn. Daar is wel enige schone deugd zoals matigheid in Curius, in Fabricius en in Cato, vriendelijkheid en mildheid in Scipio, verdraagzaamheid in Fabius; maar alleen in der mensen ogen, en alleen naar burgerlijke waardering. Maar bij God is niets zuiver dan uit de fontein aller zuiverheid.

Het woord **blijdschap**, neem ik hier niet gelijk Rom. 14: 17, maar voor blijmoedigheid, die wij de naaste bewijzen, welke tegen eigenzinnigheid over staat zo neem ik ook geloof voor waarheid, opdat het gesteld worde tegen listen, bedriegerijen en leugen.

Het woord **vrede**, stel ik tegen gekijf en twist. Verdraagzaamheid is zachtmoedigheid des harten, waardoor wij alles ten goede nemen, en niet terstond verwekt worden tot gramschap.

De andere woorden zijn klaar, want hij beschrijft de vruchten, waaruit openbaar wordt hoedanig elks gemoed is. Iemand mocht zeggen; Wat zal men dan oordelen van de goddelozen en afgodendienaren, die met uitnemende schijn van deugden geschitterd hebben? Want naar de werken schijnen zij geestelijk te zijn.

Ik antwoord; Gelijk niet alle werken des vleses in een vleselijk mens gezien worden, maar door dit of dat openbaren, dat zij vleselijk zijn, zo moet men een geestelijk mens niet

schatten naar een deugd; want inmiddels zal het uit andere gebreken openbaar worden, dat het vlees de overhand in hem heeft, hetwelk men lichtelijk kan zien in die alle, die ik genoemd heb.

23. Tegen dezulken. Sommigen verstaan enkel, dat tegen de goede werken geen wet gegeven is, omdat de goede wetten geboren zijn uit boze zeden. Maar Paulus zegt dit in een hogeren en meer verborgen zin, te weten, waar de Geest regeert, daar heeft de wet gene heerschappij meer. Want als de Heere onze harten vormt en vernieuwt tot zijn rechtvaardigheid, zo verlost Hij ons van de strengheid der wet, opdat zij met ons niet handele naar haar verbond, noch onze consciënties onder de verdoemenis houde. Ondertussen laat de wet niet af haar ambt te doen, door te leren en te vermanen; maar de Geest der aanneming verlost ons van de onderworpenheid. En aldus bespot hij de valse apostelen, die door de onderdanigheid der wet te drijven, niet liever haar juk zochten te breken, hetwelk Paulus leert te geschieden, als de Geest Gods de heerschappij houdt; waaruit volgt, dat zij niet vroegen naar geestelijke rechtvaardigheid.

24. Maar die van Christus zijn. Dit voegt hij hierbij, om te tonen, dat de vrijheid allen Christenen toekomt, omdat zij het vlees verzaakt hebben. Verder vermaant hij de Galaten wat het ware Christendom is, zoveel het leven aangaat; opdat zij niet valselijk belijden Christenen te zijn. Het woord *kruisigen*, heeft hij gebruikt om te beduiden, dat de doding des vleses een vrucht is des kruises van Christus. Want het is niet een eigen werk des mensen, maar wij worden door Gods genade in de gemeenschap des doods van Christus geplant, opdat wij niet langer onszelf leven, Rom. 6:6. Zo zullen wij dan het voorrecht der kinderen Gods genieten, als wij door waarachtige verzaking van onszelf, en door het ondergaan van de ouden mens met Christus begraven zijn; niet omdat het vlees nog gans vergaan is, maar omdat het geen heerschappij gebruiken moet, maar veeleer de Geest plaats geven.

Het vlees en zijn begeerlijkheden, stelt hij voor de wortel en de vruchten. Want het vlees is de boosheid der verdorven natuur, waaruit alle kwaad voortkomt; nu is het openbaar, dat de leden van Christus onrecht geschiedt, zo zij nog der wet onderworpen worden, van welke allen verlost zijn, die door zijn Geest zijn wedergeboren.

25. Indien wij door de Geest leven. Nu haalt Paulus naar zijn gewoonte, uit de leer een vermaning. De dood des vleses is het leven des Geestes. Indien de Geest Gods in ons leeft, zo moet Hij alle handelingen besturen. Want altijd zullen er velen wezen die onbeschaamd roemen, dat zij naar de Geest leven; maar Paulus roept hen van de woorden tot het bewijs der zaak. Want gelijk de ziel niet ledig leeft in het lichaam, maar aan alle leden des lichaams roering en kracht geeft, zo kan ook de Geest Gods in ons niet zijn, zonder zich door uitwendige vruchten te bewijzen. Zo dan, door het leven wordt hier de innerlijke kracht, en door het wandelen de uitwendige handelingen beduid. Want Paulus wil dit zeggen, dat de werken getuigenissen zijn des geestelijken levens. De gelijkenis in het woord wandelen, is gewoon.

26. Laat ons niet begerig zijn naar ijdele eer. Dit zijn bijzondere vermaningen, die voor de Galaten, nodig waren, maar niet minder passen zij ook voor onzen tijd. De eerzucht is een moeder van veel kwaad, niet alleen in de hele maatschappij der mensen, maar voornamelijk in de gemeente; zo leert hij dan dat men die moet vlieden. Want door de begeerte naar ijdele eer verstaat hij anders niet dan eergierigheid, als een iegelijk begeert boven anderen uit te steken. Want hoewel de heidense filosofen niet alle eerzucht veroordelen, wordt nochtans wie onder de Christenen eergierig is, wel terecht van ijdele

en verkeerde eergierigheid beschuldigd, omdat hij van de ware eer afwijkt. Want het is ons niet geoorloofd, anders dan in God alleen te roemen; buiten God is altijd enkel ijdelheid. Onderlinge tergingen en nijdigheid, zijn dochteren der eergierigheid. Want wie naar de hoogste trap der eer staat, die moet noodzakelijk de anderen benijden; hieruit komen achterklappingen, bijtingen en stekingen.

HOOFDSTUK 6

1. Broeders! indien ook een mens overvallen ware in enigen val, gijlieden die geestelijk zijt, richt zulk een mens weder op met de Geest der zachtmoedigheid, ziende op uzelf, opdat ook gij niet verzocht wordt. 2. Draagt elkaars lasten en volbrengt alzo de wet van Christus. 3. Want zo iemand meent dat hij wat is, omdat hij niets is, zo bedriegt hij zichzelf. 4. Een iegelijk beproeve zijn eigen werk; en dan zal hij aan zichzelf alleen eer hebben, en niet aan een ander. 5. Want een iegelijk zal zijn eigen last dragen.

1. Indien ook een mens. Gelijk de eergierigheid voornamelijk een schadelijke pest is, alzo is ook de ontijdigheid en overgrote strengheid dikwijls hinderlijk, die zich wel met een eerlijke schijn van ijver bedekt, maar die vaak uit hovaardigheid en walg, en haat der broederen geboren wordt. Want velen alsof zij uit de feilen der broederen stof gekregen hadden tot bespotting, kwellen hen lasterlijk en gruwelijk; hetwelk daardoor geschiedt, dat zij meer zoeken te verwijten dan te beteren. Degenen, die gezondigd hebben, moeten wel gestraft worden, en dikwijls is er strengheid en scherpheid nodig. Men moet dus vermanen tot ontijdigheid toe, maar men moet toch de edik met olie matigen. Zo leert hij dan hier, dat men in het straffen van de feilen der broederen, matigheid moet gebruiken, en dat die bestraffingen godzalig en Christelijk zijn, die naar zachtmoedigheid smaken. Om dit te lichter te verkrijgen, toont hij welke het einde der godzalige berisping is, te weten, de gevallen weder op te richten, dat is, nogmaals in zijn geheel herstellen. Dit zal nimmermeer geschieden door geweld, noch door een geest der verklaging, noch door wreedheid van gelaat of van woorden; zo moeten wij dan medebrengen een lieflijken en zachtmoedigen Geest, indien wij voorgenomen hebben onzen broeder te genezen. En opdat niemand met zijn gebaren alleen zachtmoedigheid laat blijken, zo eist hij een **zachtmoedigen Geest**; waarmee hij beduidt, dat die eerst bekwaam zijn om de broeders te kastijden, die van harte tot zachtmoedigheid geneigd zijn.

Met een ander argument prijst hij de zachtmoedigheid in het berispen der broederen aan, als hij zegt; Zo een mens overvallen wordt; want hard te zijn tegen hen die door onvoorzichtigheid gevallen, of door list bedrogen zijn, is onbeleefd. Nu, wij weten dat de duivel altijd lagen legt, en dat wij duizendzins door hem bedrogen worden; als wij daarom iemand uit de broederen zien gevallen, laat ons denken dat hij in des duivels strikken gevallen is, en laat ons met barmhartigheid bewogen worden, en des te meer genegen zijn om te vergeven.

Verder lijdt het geen twijfel, dat hij de feilen en misdaden onderscheidt van de grote boosheden, die met voorgenomen en opzettelijke verachting Gods verbonden zijn. Zulke boosheid en snode samenzwering tegen God, is strenger te straffen; want wat vrucht zou de zachtmoedigheid daar hebben? Het woordje **ook**, dat daarbij gesteld wordt, is zoveel alsof hij beval te vergeven, niet alleen de zwakken die verzocht zijn geweest, maar ook die voor de verzoeking zijn bezweken.

Gijlieden die geestelijk zijt. Hij spreekt niet ironisch, maar ofschoon zij geestelijk zijn, zijn zij nochtans niet geheel vervuld met de Geest; der zodanigen ambt is, de gevallenen weder op te richten; want waartoe zijn zij uitnemend, dan tot der broederen zaligheid? want voorwaar, hoe meerder gaven een iegelijk heeft, des te meer is hij aan de broeders verbonden, om zich te geven tot hun stichting; maar omdat wij zo verkeerd zijn, dat wij ook in de allerbeste plichten dwalen, daarom vermaant hij niets vleselijks daarin te mengen.

Ziende op uzelf. Het is niet te vergeefs, dat hij het getal der personen verandert, want de vermaning is te krachtiger, als hij een iegelijk bijzonder aanspreekt, en gebiedt in zichzelf

af te dalen. Gij, (zegt hij) wie gij zijt die anderen bestraft, beschouw ook uzelf; want niets is moeilijker, dan onszelf te brengen tot de kennis en onderzoeking onzer eigene zwakheid. Omdat wij in anderer gebreken te straffen, meer dan scherp zijn, zo zien wij wat onze eigen gebreken aangaat, de zak niet die op de rug hangt (gelijk een zegt). Zo dan, opdat hij te scherper prikkele, gebruikt hij het enkelvoudig getal.

En de zin kan tweeërlei zijn; want als wij bekennen, dat wij met zonden bevangen zijn, zo vergeven wij te liever anderen, omdat wij zelf begeren dat men ons vergeve. Daarom nemen sommigen de woorden van Paulus aldus: Weest niet hard noch onverbiddelijk, omdat gij zelf een zondaar zijt, en der broederen barmhartigheid behoeft. Nochtans behaagt mij de andere uitlegging wel zo goed, te weten, dat Paulus gebiedt toe te zien, dat wij anderen berispende, zelf niet zondigen. Want het is een gevaar, dat men zeer moet vlieden, en kwalijk kan ontgaan, omdat niets lichter is dan buiten de mate te treden; hoewel niets er tegen is om de verzoeking te verstaan van de zaak, waarvan tegenwoordig gesproken is, en om haar tot het hele leven uit te strekken. Zo zullen wij dan bedenken om van onszelf te beginnen, zo vaak men de feilen wil straffen; opdat wij onzer zwakheid gedachtig, tegen anderen gematigd zijn.

2. Draagt elkaars lasten. Dit is een zeer bekwame wijze van spreken om tot vriendelijkheid te vermanen, als hij de zwakheden of gebreken, waarmee wij bevangen zijn, lasten noemt. Want de natuur leert, dat men behoort te hulp te komen, die onder de last bezwijken. En hij gebiedt de lasten te dragen, niet om het kwaad, waarmee de broeders bevangen zijn, door toegeving of veinzing te voeden, maar meer om hen daarvan te ontlasten, hetwelk geschiedt met vriendelijke en liefelijke vermaningen. Want er zijn vele overspelers, die Christus gaarne hun hoerenwaard, en vele dieven, die Hem gaarne hun heler, eindelijk allerlei boze en ongeschikte mensen, die Hem gaarne tot hun patroon zouden maken. Allen zouden hun pakken op der gelovigen schouders willen leggen. Maar omdat hij wil, dat de verdraagzaamheid diene tot de wederoprichting of herstelling, zo kan een iegelijk wel zien, hoedanig een verdraagzaamheid hij van de gelovigen eist. En volbrengt alzo de wet van Christus.

Dit woord *wet, als het op Christus toegepast wordt*, dient tot de omstandigheid van het argument; want daaronder wordt een tegenstelling verstaan, tussen de wet van Christus en de wet van Mozes, alsof hij zei: Indien gij begeert de wet te onderhouden, ziet Christus geeft u een wet, welke gij terecht boven alle andere moogt achten, te weten, dat wij onderling tegen elkaar vriendelijk en beleefd zijn. Want wie dit niet heeft, die heeft niets. Daarentegen zegt hij, dat de wet van Christus volbracht wordt, als een iegelijk zijn naaste door barmhartigheid te hulp komt; waarmee hij beduidt, dat alle dingen tevergeefs zijn, die vreemd zijn van de liefde; want het Griekse woord beduidt *volkomen vervulling*. En omdat niemand in allen dele volbrengt wat Paulus eist, zijn wij allen verre van de volmaaktheid. Het kon wel geschieden, dat sommigen in vergelijking van anderen, niet verre daarvan zijn, voor God evenwel zijn zij zeer verre daarvan.

3. Want zo iemand. De samenvoeging der woorden is twijfelachtig, maar de zin van Paulus is zeker. Want deze woorden; Omdat hij niets is, hebben op het eerste aanzien deze beduiding; Zo iemand, die anders niets is (gelijk er vele nietige mensen zijn, en nochtans door dwazen eigenwaan opgeblazen) zichzelf iets toeschrijft; maar de uitspraak bevat meer, en moet aldus verklaard worden: Omdat alle mensen niets zijn, bedriegt ieder die iets wil schijnen, en zichzelf wijsmaakt dat hij wat is, zichzelf.

Vooreerst verkondigt hij dus, dat wij niets zijn; waarmee hij te kennen geeft, dat wij niets eigens hebben, waarop wij mogen roemen, maar dat wij ontbloot zijn van alle goed, zodat al onze eer en roem enkel ijdelheid is. Daaruit besluit hij ten andere, dat zij zichzelf

bedriegen, die zichzelf iets toeschrijven. En het is zeer ongerijmd, dat wij willens onszelf bespotten, omdat wij niets kwalijker dragen, dan dat wij door anderen bespot worden. Deze gedachte maakt verder, dat wij voor anderen veel vriendelijker zijn. Want waarvan komt de wrede bespottung, en hovaardige strengheid, anders dan dat een iegelijk door zichzelf te verheffen, anderen hovaardig veracht. Zo laat de verwaandheid verre van ons zijn, en wij zullen allen zeer zedig en matig jegens elkaar zijn.

4. Een iegelijk beproeve zijn eigen werk. Paulus slaat nu de menselijke hovaardigheid met een zeer zware slag ; maar omdat zij meest daaruit ontstaat, dat wij door onszelf met anderen te vergelijken, de waarde van onszelf funderen op de minachting van anderen; zo zegt hij dat voor zulke vergelijking hier geen plaats is. Niemand (zegt hij) mete zichzelf met eens anders el, noch behage zichzelf, omdat hem anderen meer mishagen; maar laat af van op een ander te zien, en onderzoekte zijn eigen consciëntie, en beschouwe hoedanig zijn werk is. Dit is dan eerst ware lof, niet die wij anderen lasterende tot ons trekken, maar die wij hebben zonder vergelijking.

Sommigen menen, dat het ironie is, alsof Paulus zei: Gij behaagt uzelf om anderer gebreken wil, maar zo gij ziet, wie gij zelf zijt, dan zult gij de lof hebben, die u toekomt, dat is geheel gene, want daar is niemand, die een druppel lof verdient. Daarna wat volgt; Een iegelijk zal zijn last dragen, leggen zij uit; Een iegelijk pleegt zijn last te dragen. Maar het rijmt beter eenvoudig genomen; want de woorden luiden aldus: Als men wil spreken van lof te verkrijgen, gij zult lof hebben in uzelf, en niet daarvan, dat gij u met anderen vergelijkt. Ik weet wel waarom zij willen, dat het een spottende wijze van spreken is, te weten, omdat de apostel in de naastvoorgaande zinsnede, de hele eer en roem des mensen tot niets heeft herleid.

Maar Paulus spreekt hier van de roem der goede consciëntie, die de Heere de Zijnen toelaat, en waarin Paulus zich ergens verheugt. Deze is niet anders dan een erkenning der genade Gods, welke de mens niet verheft, maar aanzet om God te prijzen. Zodanige stof van lof vinden de Godzaligen in zichzelf; welke zij niet aan hun verdiensten, maar aan de goedheid Gods toeschrijven. *Dit is onze roem*, zegt hij ergens, te weten, *het getuigenis van een goede consciëntie*, dat wij getrouw gewandeld hebben, enz. En Christus zegt; *Gaat in uw slaapkamer, doet goed voor uw Vader in het verborgen, en uw Vader, die in het verborgen is, zal het u vergelden.*

5. Want een iegelijk zal zijn eigen last. Om ons de onachtzaamheid en opgeblazenheid te ontnemen, zo stelt hij ons het oordeel Gods voor ogen, waar een iegelijk bijzonder rekenschap zijns levens zal geven, zonder vergelijking met anderen. Want dit is het wat ons bedriegt; Omdat iemand met één oog onder de blinden zich zeer scherp van gezicht acht te zijn, meent de bruine onder de zwarten, wit te zijn. Hij zegt, dat voor deze gedachten geen plaats zal zijn in het oordeel Gods; want daar zal een iegelijk zijn eigen last dragen, en niemand zal vrijgesproken worden door eens anders zonde. Dit is de rechte zin van Paulus.

6. Degene, die onderwezen wordt in het Woord, dele mede van alle goederen dengene, die hem leert. 7. Dwaalt niet; God laat Zich niet bespotten, want wat de mens zal gezaaid hebben, dat zal hij ook maaien. 8. Want die zijn vlees zaait, zal uit het vlees verderving maaien; maar die de Geest zaait, zal uit de Geest het eeuwige leven maaien. 9. Laat ons in het goeddoen niet vermoeid worden; want indien wij niet bezwijken, zo zullen wij ten bekwamen tijde maaien. 10. Zo dan, als wij tijd hebben, laat ons goeddoen aan alle mensen, en voornamelijk aan de huisgenoten van het geloof.

6. Degene, die onderwezen wordt. Het is waarschijnlijk, dat de leraars en dienaars des Woords ook toen reeds vergeten werden; welke ondankbaarheid nochtans zeer schandelijk is. Want hoe onbillijk en ongeschikt is het, dat men van lichamelijke onderhouding berooft hen, die onze zielen voeden? en dat men niet verwaardigt aardse vergelding te doen degenen, van wie wij hemelse goederen ontvangen? Maar dit is, en is ook voorheen de aard geweest der wereld, dat zij de dienaars des satans overvloedig de gulzigen zak vult, maar de Godzalige herders nauwelijks schraaltjes voedsel geeft. En hoewel wij niet al te klaagachtig behoren te zijn, noch ons recht te stijf te houden, zo moest Paulus nochtans de Galaten vermanen wat zij behoorden te doen; waarin hij te vrijer geweest is, omdat hij zijn eigen zaak niet dreef, maar het algemeen nut der gemeente zocht, zonder enigszins met zijn eigen voordeel rekening te houden.

Hij zag, dat de dienaren des Woords vergeten werden, omdat het Woord zelf veracht werd; want zo het Woord in waarde gehouden wordt, kan het niet anders of de dienaars worden ook eerlijk en mild behandeld. Bovendien zijn dit de listen des duivels, de godzalige dienaars van voedsel te beroven, opdat de gemeente van de zodanigen beroofd worde. Gelijk dus Paulus zorgvuldig was voor de onderhouding van de dienst, beveelt hij de verzorging der goede en getrouwe herders. Door het Woord, verstaat hij de leer der godzaligheid. Hij vermaant, dat wij moeten voeden hen, door wie wij in het Woord onderwezen worden; uit wat naam worden dan in het pausdom of de buiken van stomme mensen, of razende beesten gevoed, die niets met de leer van Christus gemeenschappelijk hebben. In alle goederen. Niet omdat hij wil dat men overvloed boven mate verzamele, maar opdat tot de noodzakelijke middelen des levens niets ontbreke. Want de dienaars behoren met matigen kost tevreden te zijn, en men moet altijd het gevaar van overdaad en praal weerstaan. Zoveel dus de nood eist, zullen de gelovigen bereid zijn aan de godzalige en heilige leraren mede te delen van al wat zij hebben; want met wat loon zullen zij die onuitsprekelijke schat des eeuwigens levens vergelden, welken zij door derzelver prediking verkrijgen?

7. God laat Zich niet bespotten. Dit voegt hij erbij om de verontschuldigungen te weerleggen, waarmee velen uitvluchten plegen te nemen. De een zegt, dat hij zijn huisgezin moet voeden, de ander zegt, dat hem niet overschiet om te geven. Zo komt het dat er weinigen zijn, die doen wat zij behoren te doen, en dikwerf niet genoeg vermogen, als er zo velen zijn die de hand gesloten houden. Paulus verkondigt, dat deze uitvluchten ijdel zijn, omdat men met God te doen heeft, hetwelk de wereld niet bedenkt; want hier wordt niet alleen gehandeld van des mensen voedsel, maar hoe hoog Christus en zijn Evangelie door ons geschat wordt. Deze plaats getuigt, dat de gewoonte om de getrouwe herders te bespotten niet nu eerst ontstaan is; maar zulke bespottingen zullen de goddelozen niet straffeloos gedaan hebben.

Want wat de mens zal gezaaid hebben. Dit is het wat ons van mildheid verhindert, te weten omdat wij menen, dat het verloren is, al wat wij een ander geven; bovendien, omdat wij altijd in dit leven voor onszelf zorgen en vrezen. Daarentegen vergelijkt Paulus dit leven met de zaaitijd, en zegt, dat wij zaaien als wij goeddoen; van welke zaak in de Tweeden brief aan de Corintiërs gesproken is, waar Paulus deze zelfde gelijkenis gebruikt heeft. Och, of wij dit grondig geloofden, hoe blijmoedig zouden wij ons en het onze naasten uitdelen, altijd op de hoop van de oogst ziende; gelijk de landlieden niets liever doen dan zaaien. Maar hoewel deze negen maanden goedsmoeds verwachten, om enen vergankelijken oogst te verzamelen, zo bezwijken wij nochtans in de verwachting der zalige onsterfelijkheid.

8. *Want die zijn vlees zaait.* Als hij in 't algemeen gesproken heeft, zo spreekt hij nu van elk stuk bijzonder. Het vlees zaaien, is de nooddruft van dit tegenwoordig leven bezorgen, zonder enig aanzien van het toekomstend leven. Zij, die dit doen, zullen vrucht verzamelen, waardig hun zaaien; want zij zullen opstapelen wat kwalijk vergaan zal. Anderen hebben deze woorden: Het vlees zaaien, uitgelegd, voor toegeven aan de begeerlijkheden des vleses, en het woord verderving, leggen zij uit verdoemenis; maar de eerste uitlegging komt beter overeen met het tekstverband. Dat ik het anders overgezet heb dan de oude vertaler en Erasmus, dat heb ik niet zonder reden gedaan. De Griekse woorden van Paulus staan aldus: Zaaien in het vlees, en wat is dit anders, dan zich zo aan het vlees overgeven, dat men al zijn naarstigheid en zorgvuldigheid tot des vleses zorg en nuttigheid richt.

Maar die de Geest zaait. Door het woord Geest, versta ik geestelijk leven, waarvoor die gezegd worden te zaaien, die meer de hemel dan de aarde aanzien, en alzo hun leven schikken, dat zij naar het rijk Gods staan. Zo dan, deze zullen een onverderfelijke vrucht der geestelijke werken maaien in de hemel. Verder, geestelijke werken noemt hij ze met het oog op het einde, ofschoon zij anders uitwendig zijn, en het lichaam aangaan; gelijk dit is, waarvan hij nu handelt, te weten, de leraars en herders voeden. Indien de papisten naar hun gewoonte uit deze woorden de rechtvaardigheid der werken willen bevestigen, wij hebben ergens gezegd, hoe licht het is hun beuzelingen te weerleggen.

Want ofschoon *het eeuwige leven* een loon is, zo volgt nochtans daaruit niet, dat wij door de werken gerechtvaardigd worden, of dat door de werken de zaligheid verdiend wordt; want dit zelf is ook onverdiend en uit genade, dat God de werken, die Hij ons uit vrije gunst gegeven heeft, verwaardigt zozeer te eren, dat Hij aan dezelve een niet verschuldigd loon belooft. Zo iemand een beter en volkomener oplossing begeert, zo zeg ik:

Ten eerste, dat er geen goede werken zijn die God vergeldt, dan die wij uit zijn genade hebben.

Ten andere zeg ik, dat de goede werken, die wij door de leiding en beweging des Heiligen Geestes doen, vruchten zijn der onverdiende aanneming.

Ten derde zeg ik, dat zij niet alleen niet het allerminste of aller-geringste loon waardig zijn, maar dat zij geheel de verdoemenis verdienen; want zij zijn altijd met vele vlekken bezoedeld en besmet, nu, wat zullen de onreinheden voor het aanschijn Gods wezen?

Ten vierde zeg ik, ofschoon duizendmaal aan de werken loon beloofd ware, zo zullen zij nochtans achtervolgende de conditie der belofte, geen loon hebben, tenzij de hele wet volbracht is; nu, hoe verre zijn wij allen van deze volmaaktheid.

Laat nu de papisten heengaan, en zoeken met de verdiensten der werken door te breken in de hemel; wij bekennen gaarne met Paulus en met de hele Schrift, dat wat niet anders kan verkregen worden, dan door een loutere gave Gods, toch gezegd wordt als een loon voor onze werken vergolden te worden.

9. *Laat ons in het goetdoen niet vermoeid worden.* Door het woord *goed*, verstaat hij hier niet een goed werk, maar vriendelijkheid, die de mensen bewezen is. Hij vermaant dus, dat wij niet vermoeid worden in het helpen van onzen naaste, in het bewijzen van weldaden, en het oefenen van milddadigheid. Dit gebod is voornamelijk nodig; want omdat wij van nature tot alle werken der liefde zeer traag zijn, zo komen dikwijls ontelbaar vele ergernissen, waardoor de welgemoeden achtergehouden worden. Wij vinden vele onwaardigen, vele ondankbaren; en de menigte der benodigdheden overvalt ons, wij worden uitgeput van hier en daar te geven, onze vurigheid wordt door anderer koudheid uitgeblust; eindelijk, de hele wereld is vol verhinderingen, die ons van de rechten loop afkeren. Zo doet dan Paulus wel, die ons bevestigt dat wij niet vermoeid worden, en ophouden.

Indien wij niet bezwijken. Dat is: Wij zullen dan eerst die vrucht maaien, die God belooft, zo wij tot het einde toe volstandig blijven. Want die niet volharden, die zijn aan de luie landlieden gelijk, die geploegd en gezaaid hebbende, het werk onvolmaakt laten, daar het eggen nodig was, opdat het zaad niet door de vogelen verslonden, of door de zoon verbrand, of door de koude verteerd worde; alzo is het tevergeefs, dat wij beginnen goed te doen, tenzij wij tot het einde toe voortvaren. Hij vermeldt bekwame tijd, opdat niemand begerende in dit leven tevoren vrucht te plukken, van de geestelijken oogst beroofd worde. Zo dan, de gelovigen zullen door hope en lijdzaamheid hun verlangen vasthouden en versterken.

10. Als wij tijd hebben. Hij zet de gelijkenis voort; want omdat niet alle tijd bekwaam is tot ploegen en zaaien, zo dringen de naarstige en verstandige landslieden zeer op de gelegenheid, en laten die niet ledig voorbijgaan. Omdat dan God het hele tegenwoordige leven verordend heeft tot ploegen en zaaien, zo laat ons de tijd gebruiken, opdat de gelegenheid ons niet benomen worde, zo wij onachtzaam zijn. Verder, Paulus van de milddadigheid jegens de dienaren begonnen hebbende breidt zijn leer nu verder uit; want hij gebiedt allen goed te doen, maar voornamelijk beveelt hij de huisgenoten van het geloof aan, dat is, de gelovigen, omdat zij met ons van hetzelfde huisgezin zijn. Want daarom heelt hij deze gelijkenis gebruikt, opdat de gemeenschap, die noodzakelijk tussen de leden van een huisgezin is, ons te meer prikkele. Zo dan, de conditie der menselijke natuur allen gemeen, verbindt ons aan alle mensen, maar de gelovigen zijn nauwer aan elkaar verbonden door geestelijke maagschap, welke de Heere onder ons geheiligd heeft.

11. Gij ziet wat brief ik geschreven heb met mijn hand. 12. Allen, die naar het aanschijn willen behagen in het vlees, dwingen u besneden te worden, alleen opdat zij geen vervolging lijden door het kruis van Christus. 13. Want ook degenen, die de besnijdenis hebben, houden zelf de wet niet, maar willen dat zij besneden wordt, opdat zij in uw vlees roemen.

11. Gij ziet. Het Griekse woord is twijfelachtig, want men kon het ook overzetten gebiedender wijs; *Ziet*, maar daar is weinig aan gelegen, wat de zin aangaat. Paulus verhaalt, dat hij zulk een langen brief met zijn eigen hand geschreven heeft, om zijn zorgvuldigheid te meer te bewijzen, en tevens ook om hen naarstiger te maken om dien te lezen. Want hoe meer arbeid hij gedaan had om hunnentwil, zoveel te meer behoorden zij verwekt te worden om de brief te lezen, en dat niet terloops, maar met zeer zorgvuldige begeerte.

12. Allen, die naar het aanschijn behagen willen. Ten eerste, te willen behagen in het vlees, is eergierig der mensen gunst zoeken, niet tot stichting, en hij gebruikt een woord, hetwelk beduidt, door de bekoringen van een vlelend gelaat en zoete taal aangenaam te zijn. Hij beschuldigt dus de valse apostelen van eergierigheid, alsof hij zei: wilt gij niet weten hoedanig die zijn, die u de noodzakelijkheid der besnijdenis opleggen? Wat zij op het oog hebben, en wat zij jagen? Gij dwaalt, indien gij meent dat zij door enigen Godzalige ijver gedreven worden, maar zij willen voor dit loon de gunst der mensen verkrijgen of versterken. Want omdat zij Joden waren, wilden zij op deze wijze de gunst van hun volk behouden, of althans hun haat ontvlieden. Zo plegen de eierzuchtigen meest te doen, te weten, door onderdanig te vleien hen, door wier gunst zij hopen hoger te komen. Zij maken zich bemind bij hen, opdat zij de beteren afgeworpen hebbende, alleen regeren. Dit boze plan ontdekt hij de Galaten, opdat zij op hun hoede zijn.

Alleen opdat zij geen vervolging. Door het kruis van Christus, verstaat hij nogmaals de zuivere prediking van het Evangelie, maar hij zinspeelt op de lekkernij der valse apostelen, dat zij Christus wilden verkondigen zonder kruis. Want dit was de oorzaak, waarom de Joden zo uitzinnig tegen Paulus raasden, te weten, dat zij niet konden dragen dat hij van de ceremoniën afweek. Zij vleiden dus de Joden, opdat zij de vervolging zouden ontgaan. Hadden zij zelf de wet gehouden, zo ware het dragelijker geweest, maar zij veroverden de hele gemeente om hun eigen rust. Zij ontzagen zich niet een tirannisch juk op de consciëntie te leggen, opdat zij van lichamelijke zwaarigheid vrij waren. Zo dan uit vrees voor het kruis van Christus, vervalsten zij de ware verkondiging des kruises.

13. Want ook degenen, die de besnijdenis hebben. De oude overzetter en Erasmus hebben: *Die besneden worden.* Maar omdat ik meen, dat Paulus van de leraren alleen spreekt, en niet in 't gemeen van allen, zo heb ik het liever alzo willen overzetten, om alle dubbelzinnigheid te vermijden. Zo is dan de zin deze: Zij doen dit niet uit ijver voor de wet, dat zij u met het juk der ceremoniën verbinden; want met hun besnijdenis houden zij de wet niet. Zij eisen wel door voorwending der wet, dat gij besneden wordt, maar hoewel zij zelf besneden zijn, zo doen zij niet wat zij anderen gebieden.

Verder, als hij zegt, ***dat zij de wet niet houden***, zo is het twijfelachtig, of hij het verstaat van de hele wet, of van de ceremoniën. Want daar zijn sommigen, die het alzo uitleggen, dat zij zelfs de wet niet voldoen, omdat zij een ondragelijke last is. Maar hij beschuldigt hen eerder van ontrouwheid, omdat zij gerust de wet verachten, wanneer zij geen nijd vreesden, welke pest nu ook alom is. Want men zal er heden meer vinden, die de tirannie van de paus door eerzucht verdedigen, dan door de consciëntie. Ik spreek van de hof-apostelen, en van allen die de goede reuk der keuken volgen. Zij zullen als uit Gods mond verkondigen, dat men de inzetting der heilige roomse kerk eerbiedig moet onderhouden. Maar wat doen zij zelf ondertussen. Zij achten al de geboden van de paus niet meer dan de stem van een ezel, maar zij willen in geen gevaar komen. Eindelijk, Paulus had met die bedriegers zulk een strijd, als wij heden hebben met de geveinsde Evangelische leraren, die Christus met de paus vermengende, ons een onnatuurlijk ding of monster maken. Zo dan, Paulus rukt dezulken het mom-aangezicht af, als hij leert dat zij niets oprecht doen, maar dat zij de besnijdenis gebieden, om zich de Joden aan te prijzen, omdat zij nieuwelingen of pas bekeerden gewonnen hebben. Want dit is in hun vlees roemen. Zij willen (zegt hij) over u triomferen, en zij misbruiken alzo uw lichamen, om gunst te behagen, als zij de verkeerden wetijveraars in uw verminkt vlees een teken des vredes en enigheid getoond hebben.

14. Maar het zij verre van mij te roemen, anders dan in het kruis van onzen Heere Jezus Christus, door hetwelk de wereld mij gekruist is, en ik der wereld. ***15. Want in Christus geldt noch besnijdenis iets, noch voorhuid; maar een nieuw schepsel.*** ***16. En allen, die naar deze regel wandelen, vrede zij over hen en barmhartigheid, en over het Israël Gods.*** ***17. Voortaan, niemand doe mij moeite aan, want ik draag de tekenen van de Heere Jezus in mijn lichaam.*** ***18. De genade van onzen Heere Jezus Christus zij met uwen geest, broeders! Amen.***

14. Maar het zij verre. Nu stelt hij de oprechtheid van zijn gemoed tegen de raad der valse apostelen, alsof hij zei: Deze, opdat zij niet gedwongen worden enig kruis te dragen, verzaken het kruis van Christus, en kopen de gunst der mensen met uw vlees. Ja zij triomferen over u. Maar mijn triomf en roem is in het kruis des Zoons Gods. Zo de Galaten niet geheel van alle verstand beroofd waren, behoorden zij degenen niet te vervloeken, die zij alzo met hun gevaar zagen spelen? Roemen in het kruis van Christus, is zoveel als

in de gekruiste Christus roemen, uitgenomen dat het meer uitdrukt; want het beduidt dien dood, die vol schande en oneer, ja zelfs van God vervloekt was. Zo zegt hij dan, dat hij roemt in dien dood, waarvoor de mensen huiveren, en waarvoor zij zich schamen, omdat hij volkomen zaligheid daarin heeft. Want waar het hoogste goed is, daar is roem. Maar waarom is hij ook niet elders? Want ofschoon in het kruis van Christus ons zaligheid gegeven is, wat zullen wij zeggen van de wederopstanding?

Ik antwoord, dat de verlossing en al haar stukken, in het kruis begrepen worden; maar de wederopstanding van Christus leidt ons geenszins af van het kruis. Men moet ook aanmerken, dat hij allen anderen roem verwerpt, niet anders dan een dodelijke schade. God verbiedt deze pest en deze grote ongeschiktheid; want dit wordt alom door Paulus beduid met de woorden. Dat zij verre!

Door hetwelk de wereld. Het Griekse woord staat twijfelachtig, zodat men het alzo wel kan verstaan van Christus als van het kruis; doch wordt het naar mijn oordeel gevoeglijker verstaan van het kruis; want daardoor sterven wij der wereld. Maar wat beduidt het woord wereld? Zonder twijfel wordt het gesteld tegen het nieuwe schepsel. Zo dan, al wat met het geestelijk rijk van Christus strijdt, is wereld, omdat het tot de ouden mensen behoort; of, om het met één woord te zeggen, de wereld is als het ware het wit en doel van de ouden mens. En hij zegt; Dat de wereld hem gekruist is, gelijk hij op een andere plaats betuigt, dat hij alles als drek geacht heeft. Want de kruisiging der wereld is een verachting en verwerping der wereld.

Hij zegt ook erbij: **Dat hij der wereld gekruist is;** waarmee hij beduidt, dat het hem niet moeit, dat hij niet geacht wordt, en als teniet gemaakt is, omdat het een dode niet aangaat, of immers, dat hij door de doding van de ouden mens, de wereld verzaakt heeft. Want dat sommigen het aldus uitleggen: Zo de wereld mij als vervloekt en afgesneden acht, zo verdoem en vervloek ik ze wederkerig, dat schijnt mij wat te vreemd van de zin van Paulus te zijn; doch de lezers mogen oordelen.

15. Want in Christus geldt noch besnijdenis iets. Dit is de reden waarom hij der wereld, en de wereld hem gekruist is, te weten, omdat in Christus, in wie hij geplant is, alleen een nieuw schepsel geldt. Zo moeten dan alle andere dingen wijken, ja vergaan. Ik spreek van dingen, die de vernieuwing des Geestes verhinderen; dit is het wat hij zegt ook in de Tweeden brief aan de Corintiërs; *Zo iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel*, dat is, zo iemand in het rijk van Christus gerekend wil zijn, die moet door de Geest Gods vernieuwd zijn; hij moet niet meer zichzelf, noch der wereld leven, maar moet opgewekt worden tot een nieuw leven. Waarom hij nu daaruit besluit, dat noch besnijdenis noch voorhuid iets geldt, is boven gezegd, te weten, omdat de waarheid des Evangelies alle figuren der wet verslindt en teniet maakt.

16. Allen, die naar deze regel. Allen, die deze regel houden, zegt hij, moeten welvaren en voorspoedig zijn. Deze gelukwensen is ook een teken van lof. Zo beduidt hij dan dat men behoort lief te hebben, en gunst te bewijzen, die zulke leer medebrengen, en daarentegen dat degenen, die daarvan afwijken, niet waardig zijn, dat men ze hoort. Het woord regel, heeft hij gesteld om een zekere en gedurige orde te beduiden, waarop alle godzalige dienaars des Evangelies moeten vaststaan. Want gelijk de bouwmeesters de huizen die zij timmeren, naar enen zekeren regel maken, opdat alle delen met behoorlijke overeenkoming aan elkaar hangen, alzo stelt hij de dienaren des Woords een regel, om daardoor de gemeente behoorlijk en ordelijk op te bouwen. Deze plaats behoort zowel de getrouwen en oprechten leraren, als allen die zich naar hun regel schikken, grote blijmoedigheid te geven, omdat zij horen dat zij door de mond van Paulus van God gezegend worden. Wij hebben de bliksemen van de paus niet zeer te vrezen, als God ons

uit de hemel vrede en barmhartigheid belooft. Het woord wandelen, kan zowel de dienaar als het volk gemeen zijn; hoewel het voornamelijk de dienaren toekomt. Hij heeft het werkwoord in de toekomende tijd gesteld, om volharding te beduiden.

Over het Israël Gods. Hij bespot zijdelings het ijdel roemen der valse apostelen, die op het vleselijke geslacht van Abraham zich verhovaardigden. Zo maakt hij dan tweeërlei Israël; een vermomd, dat voor der mensen ogen schijnt, en het ander, Gods. De besnijdenis was een mombeeld voor de mensen, maar de wedergeboorte was de waarheid voor God.

Eindelijk, hij noemt hen nu *het Israël Gods*, die hij boven genoemd heeft kinderen Abrahams door het geloof; en alzo omvat hij de gelovigen, die in een gemeente verenigd waren, zowel *uit de heidenen als uit de Joden*. Daarentegen het Israël des vleses roemt alleen op het geslacht en op de naam; waarvan hij spreekt Rom. 9: 6. 17.

Niemand doe mij moeite aan. Hier neemt hij zichzelf autoriteit aan, om de tegenstanders te bedwingen; want hij spreekt dit, als hoge macht hebbende; Dat zij aflaten van mij te hinderen in de loop mijner prediking. Want hij was bereid moeite te hebben voor hen allen, maar hij wil door tegensprekingen niet in de rede gevallen worden. Zo dan, moeite doen, is zich tegenstellen om de voortgang van het werk te verhinderen. Hij zegt aangaande het overige, te weten, uitgenomen het nieuwe schepsel, in deze zin: Eén ding is mij genoeg; naar andere dingen vraag ik niet, omdat zij niet tot de zaak dienen; zo dan, niemand make mij daarvan kwestie of twist. En hij verheft zich boven alle mensen, niemand toelatende om zijn dienst te bestrijden. Woordelijk staat er, aangaande de anderen of de rest, hetwelk Erasmus naar mijn verstand, verkeerd overgezet heeft, voegende tot de tijd: Nu voortaan. —

Want ik draag de tekenen. Hij toont met welk betrouwen hij deze autoriteit aanneemt, te weten, omdat hij *tekenen van Christus draagt in zijn lichaam*. Welke zijn die tekenen, te weten, gevangenschappen, banden, geselen, vuistslagen, stenigingen; kortom, allerlei oneer, die hij om het getuigenis des Evangelies geleden had. Want gelijk de aardse krijgen hun eer hebben, waarmee de hoofdmannen de deugden der krijgsknechten versieren; alzo Christus onze leidsman, versiert die met zijn tekenen, wier bijzondere dienst en arbeid hij gebruikt heeft, opdat zij onder anderen zichtbaar uitsteken. Maar deze tekenen zijn wijd verscheiden van die eerste; want zij smaken naar het kruis, en daarom zijn zij schandelijk voor de wereld, hetwelk ook beduidt wordt door het Griekse woord, hetwelk betekent litteken, en die tekenen, die de gevangenen slaven of de deserteurs of boosdoeners ingebrand worden. Zo heeft dan Paulus wel rechtuit en eigenlijk gesproken, als hij roemt, dat hij met zulke tekenen schittert, waarmee Christus zijn uitnemendste krijgsknechten pleegt te versieren, dat is, die voor de wereld schandelijk zijn, maar voor God en de engelen alle eer der wereld te boven gaan.

18. De genade van onzen Heere Jezus Christus zij met uw geest. Hij bidt hun de genade Gods zo toe, dat zij niet alleen mild in hen uitgestort worde, maar ook dat zij ze met waar gevoel des harten vatten. Want dan genieten wij ze eerst waarlijk, als zij tot onzen geest toekomt; zo moet men dan God bidden, dat Hij in onze harten een zetel van Zijn genade bereide. Amen.

DE INHOUD
VAN DEN
ZENDBRIEF VAN PAULUS
AAN DE
EFEZIËRS.

Het is genoeg bekend, dat Efeze een stad in Klein-Azië geweest is, om vele zaken zeer vermaard. Hoe nu de Heere Zich aldaar door Paulus' arbeid een volk verkregen heeft, en hoedanig het begin en de voortgang dier gemeente geweest is: dat verhaalt Lukas in de Handelingen der Apostelen. Ik zal hier alleen die dingen aanroeren, die tot den inhoud des briefs eigenlijk dienen. Paulus had de Efeziërs onderwezen in de zuivere leer des Evangelies, en toen hij te Rome gevangen was, en zag dat hun bevestiging en versterking noodig was, zoo heeft hij hierom dezen tegenwoordigen brief geschreven. In de eerste drie hoofdstukken is hij voornamelijk in de aanprijzing der genade Gods bezig. Want terstond in het begin des Eersten hoofdstuks, na de groetenis, handelt hij van de genadige verkiezing Gods, opdat zij bekennen, dat zij nu tot het rijk Gods geroepen zijn, omdat zij tot het leven verordend waren, eer zij geboren waren. Hier schittert de wondervolle barmhartigheid Gods, dat de zaligheid der menschen uit de genadige aanneming, als uit de ware en natuurlijke fontein vloeit. En dewijl der menschen vernuft te plomp is om zulke hooge verborgenheid te vatten, zoo wendt hij zich tot het gebed, opdat God de Efeziërs tot volkomen kennis van Christus verlichte. In het Tweede hoofdstuk brengt hij zich weder in gedachtenis hoe ellendig zij geweest zijn, eer zij tot Christus geroepen waren, om alzoo door vergelijking, de grootheid der genade te verheffen. Want wij gevoelen nimmer genoeg, hoeveel wij Christus schuldig zijn, noch overleggen genoeg, hoe groot zijne weldaden aan ons zijn, tenzij ons daartegen voor oogen gesteld wordt, hoe ongelukkig onze toestand buiten Hem is. De andere verheffing is, dat de heidenen vreemd waren van de beloften des eeuwigen levens, welke God verwaardigd had den Joden alleen te geven. In het Derde hoofdstuk leert hij, dat zijn apostelambt bijzonder den heidenen is verordend, opdat degenen, die lang vreemd geweest waren, nu in het volk Gods ingeplant worden, en dewijl het een ongewone zaak was, en door haar nieuwigheid veler harten beroerde, zoo noemt hij het een verborgenheid, die van eeuwigheid aan is

bedekt geweest, doch welker uitdeeling bevolen was. Bij het einde des hoofdstuks bidt hij wederom, dat God de Efeziërs met grondig verstand van Christus begave, opdat zij niets anders begeeren te weten. Het einde is, niet alleen dat zij aan zoo vele weldaden gedachtig, zich Gode dankbaar betoonen, en dat betuigen door zich geheel aan God toe te wijden, maar meer om hun allen twijfel over zijn beroeping te ontnemen. Want het is waarschijnlijk, dat Paulus gevreesd heeft, dat de valsche apostelen hun geloof zouden beroeren, alsof zij niet meer dan half onderwezen waren. Want zij waren heidenen geweest, en toen zij het zuiver Christendom aangenomen hadden, hadden zij niet gehoord van de besnijdenis, noch van de ceremoniën. En die de Christenen tot de wet drongen, dezen riepen dat allen onheilig waren, die niet door de besnijdenis Gode waren gewijd. Want dit was hun gemeen liedeken, dat niemand onder het volk Gods moest gerekend worden, anders dan die besneden was. Insgelijks, dat men alle ceremoniën door Mozes geboden, moest houden. Daarom lasterden zij Paulus, dat hij Christus zoowel den heidenen als den Joden gemeen maakte, en riepen dat zijn apostelambt een ontheiliging was der hemelsche leer, omdat hij het verbond der genade aan de onreine menschen zonder onderscheid voorstelde. Opdat nu de Efeziërs met zulke lasteringen bezwaard, niet verflauwd, heeft hij hun willen te hulp komen. Als hij dan zoo naarstig handelt, dat zij daarom tot het Evangelie zijn geroepen geweest, omdat zij uitverkoren waren vóór de schepping der wereld, zoo verbiedt hij daarentegen te denken, dat het Evangelie lichtvaardig door 's menschen wil tot hen gebracht, of bijgeval tot hen gevlogen is, dewijl de verkondiging van Christus bij hen niet anders geweest is, dan een openbaring van het eeuwige voornemen Gods. Als hij den ongelukkigen staat des vorigen levens voor oogen stelt, zoo vermaant hij tevens, dat het een zeldzaam en wonderlijke barmhartigheid Gods geweest is, dat zij uit zulk een diepen kolk zijn behouden geworden. Als hij spreekt van het apostelambt, dat hem onder de heidenen bevolen is, zoo bevestigt hij hen in het geloof, dat zij eenmaal aangenomen hadden, dewijl zij van God tot de gemeenschap der gemeente waren aangenomen. Hoewel, alle uitspraken die men hier leest, zijn evenzoo vele vermaningen, waardoor de Efeziërs tot dankbaarheid behoorden verwekt te worden. In het Vierde hoofdstuk beschrijft hij door wat middel de Heere zijn gemeente regeert en beschermt, te weten, door het Evangelie, dat door de menschen verkondigd wordt. Waaruit volgt, dat zij niet anders in haar geheelheid bewaard kan worden, en dat dit het doelwit der ware volmaaktheid is. Zoo dan, het voornemen des apostels is, den dienst, waardoor God onder ons regeert, den Efeziërs te bevelen. Daarna komt hij tot de vruchten der prediking, te weten, tot onschuld en heiligheid, en alle werken der godzaligheid: en gebiedt niet alleen in 't gemeen, hoedanig het leven der Christenen behoort te zijn, maar mengt daaronder ook bijzondere geboden, die aan elks bijzondere roeping hangen.

HET EERSTE HOOFDSTUK.

- 1 Paulus, een apostel van Jezus Christus door den wil Gods, allen heiligen, die te Efeze zijn, en den geloovigen in Christus Jezus: Rom. 1:7.
1 Cor. 1:2.
- 2 Genade zij u en vrede van God onzen Vader, en den Heere Jezus Christus. Gal. 1:3.
1 Petr. 1:2
- 3 Geloofd zij de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, die ons gezegend heeft in alle geestelijke zegening, in hemelsche [goederen in] Christus. 2 Cor. 1:3.
1 Petr. 1:3
- 4 Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem vóór de schepping der wereld, opdat wij zouden zijn heilig en onbestraffelijk voor Hem door de liefde. Joh. 15:16.
2 Tim. 1:9.
Luk. 1:75.
Col. 1:22.
2 Tim. 1:9.
Tit. 2:12.
- 5 Die ons tevoren verordend heeft tot de aanneming door Jezus Christus in Zichzelven, naar het welbehagen van zijnen wil.
- 6 Tot lof der heerlijkheid zijner genade, door welke Hij ons aangeenaam geacht heeft in den Beminde. Matt. 9:17.

UITLEGGING.

1 Paulus, een apostel. Dewijl hij in alle brieven bijna denzelfden, of althans niet veel verscheiden vorm der groeting gebruikt: zoo ware het tevergeefs hier te herhalen wat elders gezegd is. Hij noemt zich een apostel van Jezus Christus, want allen, wien de dienst der verzoening bevolen is, bedienen voor Hem boodschap en gezantschap. Hoewel, de naam apostel is een bijzondere naam: want niet elk dienaar des Evangelies is terstond ook een apostel, gelijk wij hierna zullen zien, hfdst. 4:11, maar over deze zaak is meer gesproken tot de Galaten. Hij voegt daarbij: **Door den wil Gods;** want niemand moet zich die eer aannemen, maar men moet de roeping Gods verwachten, welke alleen rechte dienaars maakt, en alzoo stelt hij de autoriteit Gods tegen het mompelen der ongeschikte menschen, en snijdt de oorzaak van lichtvaardig gekijf af. **Heiligen,** noemt hij, die hij daarna noemt **geloovigen in Christus:** zoo dan, er is niemand geloovig anders dan die ook heilig is: en wederom is niemand heilig, anders dan die geloovig is. Het meere deel der Grieksche handschriften heeft niet het woordje **allen,** hetwelk ik nochtans niet heb willen uitwisschen, want anders had men het toch daarbij moeten verstaan.

3 Geloofd zij de God. Hij verheft grootelijks de genade Gods aan de Efeziërs, om hunne harten tot dankbaarheid te verwekken, ja geheel te ontvlammen, te bezetten en te vervullen met deze gedachten: want zij, die zulke overvloedige goedheid Gods aan hen bewezen, erkennen, zoodat hun niets ontbreekt tot grondige vol-

maaktheid, en in deze gedachte zich zonder ophouden oefenen, die zullen nimmer nieuwe leeringen toelaten, door welke die genade, die zij krachtig in zich gevoelen, zou verduisterd worden. Zoo dan, het einde des apostels was, dat hij, de grootheid der genade Gods aan de Efeziërs prijzende, hen wilde wapenen, opdat zij hun geloof niet lieten schokken door de valsche apostelen, alsof hun roeping onzeker ware, en zij een ander middel der zaligheid zoeken moesten. En hij leert tevens, waarin de volkomen zekerheid der zaligheid gelegen is, te weten, als God ons door zijn Evangelie, zijn liefde in Christus openbaart. Maar opdat zij te beter bevestigd worden, roept hij hen tot de eerste oorzaak, en als tot de fontein, te weten tot de eeuwige verkiezing Gods, door welke wij, eer wij geboren zijn, aangenomen worden tot kinderen: opdat zij weten dat zij door het eeuwige en onveranderlijke voornemen Gods, zalig zijn gemaakt, en niet door eenig geval of door eene onvoorziene gelegenheid. Waar wij gesteld hebben **geloof**, daar is in het Grieksch een woord dat beduidt **zegenen**, en wordt verscheidenlijk genomen, al naar van God of van de menschen gesproken wordt: en ik vind vierderlei beduiding van dit woord in de Schrift. De zegening, waarmede wij God zegenen, is de lof waarmede wij zijn weldadigheid prijzen. En God wordt gezegd ons te zegenen, als Hij aan onze zaken eene gelukkige uitkomst geeft, en ons zijn weldadigheid bewijst, zoodat het wel en gelukkig met ons gaat: de reden is, omdat wij door zijnen wil alleen zalig zijn. Daarom moet men de wijze van spreken aanmerken, waardoor hij sijn uitdrukt, hoeveel kracht in zijn woord alleen is. De menschen zegenen elkander met goed te wenschen. De zegening des priesters over de gemeente en elken geloovige, heeft boven het wenschen en bidden ook dit, dat het is een getuigenis en als een pand der zegening Gods: want deze boodschap is den priesteren bevolen, dat zij zegenen in den naam des Heeren. Zoo dan, Paulus zegent hier God met belijdenis zijns lofs, omdat Hij ons heeft gezegend, dat is, verrijkt met alle zegening of genade. Ik wedspreek Chrysostomus niet, die zegt dat in het woord geestelijk, een heimelijke tegenstelling is tusschen de zegening van Mozes en van Christus. Want de wet had hare zegeningen, maar er is geene volkomenheid anders dan in Christus, dewijl in Hem de volmaakte openbaring van het rijk Gods is, welke ons recht in den hemel leidt: daarom zijn hier geene figuren noodig, daar het lichaam zelf voorgesteld wordt. Als hij zegt, in de **hemelsche**, is er niet veel aan gelegen, of gij verstaat hemelsche plaatsen, of hemelsche goederen. Hij heeft alleen willen te kennen geven, de uitnemendheid der genade, die ons door Christus gegeven wordt, te weten, omdat hij ons niet in de wereld, maar in den hemel en in het eeuwige leven zalig maakt. De Christelijke religie (gelijk hij elders leert) heeft

1 Tim. 4:8.

wel beloften, niet alleen des toekomenden, maar ook des tegenwoordigen levens, nochtans het einde is het geestelijk geluk: gelijk het rijk van Christus geestelijk is. Christus stelt hij tegen alle Joodsche figuren, in welken de zegening besloten was onder de wet: want waar Christus is, daar zijn alle dingen tevergeefs.

4 Gelijk Hij ons uitverkoren heeft. Hier stelt hij de eeuwige verkiezing Gods tot een fundament en eerste oorzaak, niet alleen van onze roeping, maar ook van alle goed, dat wij van God ontvangen. Zoo dan, indien men de oorzaak zoekt, waarom God ons

tot de gemeenschap des Evangelies geroepen heeft, waarom Hij dagelijks Zich verwaardigt ons zoo vele weldaden te doen, en waarom Hij ons den hemel opent: zoo moet men altijd wederkeeren tot deze grondreden, te weten, dat Hij ons uitverkoren heeft, eer de wereld was. Voorts moet men uit den tijd besluiten, dat de verkiezing uit genade is: want wat kon onze waardigheid zijn, of wat was onze verdienste eer de wereld gemaakt was. Want die sophistische beuzeling is zeer kinderachtig, te weten, dat wij niet verkoren zijn, omdat wij reeds waardig waren, maar omdat God voorzag, dat wij waardig zouden worden. Want wij zijn allen verdorven in Adam; zoo dan, tenzij God door zijn verkiezing ons verlost van het verderf, zal Hij niet anders dan verderf in ons voorzien. Ditzelfde argument gebruikt hij Rom. 9:11, van Jakob en Ezaü sprekende. Eer zij geboren waren, (zegt hij) of iets goeds of kwaads gedaan hadden. Hiertegen zouden eenige sophisten der Sorbonne zeggen, dat zij het namaals zouden doen, en dat God dit tevoren wist. Maar dit wordt tevergeefs gezegd van menschen, die van nature verdorven zijn, in welke niets kan gezien worden, anders dan een stof des verderfs. Ten andere bevestigt hij, dat de verkiezing onverdiend is, als hij daarbij zet: **In Christus**; want indien wij in Christus uitverkoren zijn, zoo zijn wij dan uitverkoren buiten ons, dat is, niet door het aanzien onzer waardigheid, maar omdat de hemelsche Vader ons door de weldaad der aanneming, in het lichaam van Christus geplant heeft. Eindelijk, de naam Christus sluit alle verdienste uit, en al wat de menschen uit zichzelf hebben: want als hij zegt, dat wij in Christus uitverkoren zijn, zoo volgt daaruit dat wij in onszelf onwaardig zijn. **Opdat wij heilig zouden zijn.** Hij beduidt het naaste einde, maar niet het voornaamste: want het is niet vreemd, dat een zaak twee einden heeft. Gelijk het einde van het bouwen is, dat er een huis zij, hoewel dit het naaste einde is: maar het laatste einde is, bekwaamheid om te bewonen. Dit was noodig met korte woorden aan te roeren, omdat Paulus terstond een ander einde zal stellen, te weten, de eere Gods; maar hierin is geen tegenstrijdigheid: want de eere Gods is het uiterste einde, waaronder onze zaligheid in orde gesteld is. Voorts mag men hieruit verstaan, dat heiligheid, onschuld en alle deugden der menschen vruchten der verkiezing zijn. Zoo dan, Paulus heeft nog duidelijker met deze woorden alle aanmerking der verdienste omgestooten: want zoo God iets in ons voorzag, dat der verkiezing waardig ware, zoo moest men ganschelijk anders zeggen dan hier gelezen wordt: want hij geeft te kennen, dat het geheel uit de verkiezing Gods vloeit, dat wij heilig en onschuldig leven. Waarvan komt het dan, dat sommigen godzalig leven in de vreeze des Heeren, en sommigen zich tot allerlei boosheid begeven? Voorwaar, indien wij Paulus gelooven, is er geen andere oorzaak, dan dat sommigen hunnen aard behouden, en sommigen tot heiligheid uitverkoren zijn. Voorwaar, de vrucht is niet eerder dan haar oorzaak: zoo hangt dan de verkiezing niet aan de rechtvaardigheid der werken, waarvan zij (gelijk Paulus hier betuigt) een oorzaak is. Bovendien beduidt Paulus met deze reden, dat de verkiezing den menschen geen oorzaak tot ongebondenheid geeft, gelijk de goddeloozen lasteren, zeggende: Laat ons gerustelijk leven naar onzen lust: want het is onmogelijk, dat wij verloren gaan, zoo wij verkoren zijn. Maar Paulus roept

daartegen, dat de heiligheid des levens verkeerd afgescheiden wordt van de genade der verkiezing: want God roept en rechtvaardigt dezelfden, die Hij verkoren heeft. Voorts, dat voorheen de Katharen, Coelestinen en Donatisten, uit deze woorden besloten, dat wij in dit leven kunnen volmaakt zijn, heeft geen gewicht. Want dit is de eindpaal, waarnaar wij met den ganschen loop onzes levens ons uitstrekken: zoo dan, wij zullen nimmer daartoe komen, dan als wij onzen loop volbracht hebben. Waar zijn zij, die de leer der praedestinatatie verfoeien, en vlieden gelijk een doolhof, waar men niet uit kan komen, ja, die ze niet alleen onnut, maar bijna schadelijk achten? Daar is geen stuk der leer, dat nutter is, mits het behoorlijk en gematigd behandeld wordt, te weten, gelijk het hier door Paulus behandeld wordt, als hij de onmetelijke goedheid Gods, daarin aan te merken, ons voor oogen stelt, en tot dankzegging verwekt. Want dit is de ware fontein, waaruit de kennis der barmhartigheid Gods moet geput worden: want of de menschen in alle andere dingen uitvluchten kunnen vinden, zoo wordt hun de mond gestopt door de verkiezing, zoodat zij niets durven noch kunnen aan zich trekken. Maar wij moeten bedenken, waarom Paulus hier handelt van de praedestinatatie, opdat wij niet gevaarlijk dwalen in onze disputatiën, door op andere einden te zien. **Voor Hem door de liefde.** De heiligheid voor de oogen Gods, is heiligheid der reine conscientie: want Hij wordt met den uitwendigen schijn niet bedrogen, gelijk de menschen, maar Hij ziet het geloof aan, dat is, de waarheid des harten. Indien men het woord *liefde* op God duidt, zoo zal de zin wezen, dat God alleen door de liefde, die Hij tot het menschelijk geslacht draagt, is bewogen om ons te verkiezen. Doch het behaagt mij 't best, dat men het tot het naaste voege, zoodat daardoor geleerd worde, dat de volkomenheid der geloovigen in de liefde gelegen is: niet dat God alleen liefde eischt, maar omdat zij een bewijs der vreeze Gods, en der gehoorzaamheid der gansche wet is.

5 Die ons tevoren verordend heeft. Wat hier volgt, vermeerderd nog meer den lof der Goddelijke genade. Wij hebben gezegd tot wat einde Paulus zoo naarstig de Efeziërs Christus geleerd heeft, en de genadige aanneming in Hem, en de eeuwige verkiezing die voorgegaan is. Maar dewijl er geen plaats is, waarin de barmhartigheid Gods luider gepredikt wordt, zoo is zij waardig, dat wij haar vooral aanmerken. In deze plaats heeft hij drie oorzaken onzer zaligheid uitgedrukt, en de vierde zal hij weinig hierna stellen. De werkende oorzaak is het welbehagen van den Goddelijken wil, de materiële oorzaak is Christus, de eindoorzaak is de lof der genade. Laat ons nu zien wat hij van elke oorzaak zegt. Tot de eerste dient dit geheel: God heeft in Zichzelven naar het welbehagen zijns willens ons gepraedestineerd of tevoren verordend tot aanneming, en door zijn genade aangenaam geacht. In het woord **praedestineeren**, moet men wederom de orde aanmerken: Wij waren toen nog niet, zoo hadden wij toen dus geen verdienste: zoo is dan de oorzaak onzer zaligheid niet van ons gekomen, maar van God alleen. Nochtans, Paulus hiermede niet tevreden zijnde, voegt er bij: **In Zichzelven**, waarmee hij beduidt, dat God niet buiten Zichzelven oorzaak gezocht, maar dat Hij ons gepraedestineerd heeft, omdat Hij het alzo wilde. Maar nog klaarder is wat daar volgt: **Naar het**

welbehagen van zijnen wil. De wil was genoeg: want Paulus pleegt dien te stellen tegen alle uitwendige oorzaken, waardoor men gewoonlijk meent, dat God verwekt wordt. Maar opdat er geen twijfeling zoude blijven, zoo heeft hij het **welbehagen** daartegen gesteld: welk woord duidelijk alle verdiensten uitsluit. Zoo dan, als de Heere ons aanneemt, zoo ziet Hij niet aan hoedanig wij zijn, noch wordt ons gunstig door eenige waardigheid onzes persoons: maar het eeuwig welbehagen, waarmee Hij ons gepraedestineerd heeft, is Hem de eenige oorzaak. Hoe schamen de sophisten zich niet, dat zij eenig ander aanzien daaronder mengen, dewijl Paulus zoo naarstig verbiedt, iets anders aan te zien dan het welbehagen Gods alleen? Ten laatste, opdat er niets ontbreke, heeft hij daarbij gevoegd: **Hij heeft ons aangenaam geacht in den Beminde**, waarmee hij beduidt, dat God ons aanneemt, en reeds aangenomen acht door genadige en niet door gekochte liefde: gelijk Hij degenen, die nog niet geboren waren, verkoren heeft, door niets anders dan door Zichzelven verwekt zijnde. Doch Christus, dien hij den Beminde noemt, stelt hij tot een materiële oorzaak, zoowel der eeuwige verkiezing, als der liefde die nu geopenbaard is, opdat wij weten, dat de liefde Gods door Hem in ons uitgestort wordt. Zoo dan, Hij is de Beminde, opdat Hij ons verzoene. Het hoogste en uiterste einde stelt hij terstond daarbij, te weten, den heerlijken lof zijner zoo groote genade. Zoo wie dan deze eer verduistert, die zoekt den ewigen raad Gods te verduisteren: zoodanig is de leer der sophisten, welke alles onderste boven keert, opdat de gansche eer onzer zaligheid niet ganschelijk den eenigen God toegeschreven worde.

- 7 In welchen wij hebben verlossing door zijn bloed, de vergeving der zonden, naar den rijkdom zijner genade. Hand. 20:28. Col. 1:14. Hebr. 9:12. 1 Petr. 1:19.
- 8 Met welke Hij overvloedig is geweest over ons in alle wijsheid en voorzichtigheid:
- 9 De verborgenheid van zijnen wil ons geopenbaard hebbende, naar zijn welbehagen, dat Hij voorgenomen had in Zichzelven, Rom. 16:25. Ef. 3:9. Col. 1:26.
- 10 Tot uitdeeling ter volheid des tijds: om alles wederom bijeen te verzamelen in Christus, alzoewel dat in den hemel, als dat op de aarde is in Hem. 2 Tim. 1:9. Tit. 1:2. 1 Petr. 1:20. Gen. 49:10. Dan. 9:24. Gal. 4:4. Rom. 8:17.
- 11 Door welchen wij ook tot gemeenschap aangenomen zijn, gepraedestineerd naar Diens voornemen, die alles volbrengt naar den raad van zijnen wil.
- 12 Opdat wij zouden zijn tot prijs zijner heerlijkheid, wij die tevoren in Christus gehoopt hebben.

7 In welchen wij hebben. Dit dient nog tot de materiële oorzaak: want hij verklaart, hoe wij met God verzoend zijn door Christus, te weten, omdat Hij ons den Vader verzoend heeft door zijn dood. Zoo moeten wij dan altijd onze harten wenden tot het bloed van Christus, als wij genade in Hem zoeken. Hij zegt, dat wij verlossing gekregen hebben door het bloed van Christus, welke verlossing hij noemt: **Vergeving der zonden**, waarmee hij beduidt dat wij daarom verlost zijn, omdat de zonden ons niet toegerekend worden. Want daaruit is de onverdiende rechtvaardigheid, waardoor

wij Gode aangenaam zijn, door welke wij van de banden des duivels en des doods verlost worden. Zoo moet men dan deze woorden naarstig aanmerken, waardoor de wijze der verlossing ons beschreven wordt: want zolang wij voor het oordeel Gods schuldig blijven, zolang zijn wij met ellendige banden gebonden: en daarom is de verlossing van de verdoemenis, een onuitsprekelijke vrijheid. **Naar den rijkdom.** Wederom komt hij tot de werkende oorzaak, te weten, dat Christus ons daarom tot een verlosser gegeven is, omdat God mild is in het goeddoen. Het woord **rijkdom**, stelt hij hier tot verheffing, gelijk ook het woord **overvloedig zijn**. Zoo kwalijk kan hij in het verheffen en prijzen der Goddelijke goedheid, zichzelf genoegdoen, dat hij het gansche hart en gemoed der menschen, in de verwondering daarover verslindt; en och, of der menschen harten ganschelijk waren doortrokken geweest met dezen rijkdom der genade, die hij prijst! want de gedichtselen van de verzoening zouden geen plaats gevonden hebben, noch ook dergelijke beuzelingen, waardoor de wereld geloofd heeft, dat zij zichzelf verlost: alsof het bloed van Christus uitdroogde, wanneer het geen bijkomende hulpmiddelen had.

8 In alle wijsheid. Nu komt hij tot de formeele oorzaak, te weten, tot de verkondiging des Evangelies, door welke de goedheid Gods in ons overvloedig is: want door het geloof worden wij Christus deelachtig, door Wien wij tot God komen, en door Wien wij de weldaad der aanneming genieten. Voorts, het Evangelie versiert hij met sierlijke titels, te weten, der **wijsheid** en **voorzichtigheid**, opdat de Efeziërs alle tegenovergestelde leeringen verachten. Want de valsche apostelen gaven zichzelf bedektelijk voor met deze verf, te weten, dat zij iets hoogers voortbrachten dan de eerste beginselen, die Paulus geleerd had. En de duivel zoekt het Evangelie te verkleinen, om alzoo ons geloof te verzwakken. Daarentegen wordt de autoriteit des Evangelies van Paulus bevestigd, opdat de geloovigen gerustelijk daarop steunen. Als hij zegt: **Alle wijsheid**, daarmede beduidt hij volkomene en volmaakte wijsheid. En dewijl sommigen door de nieuwigheid verschrikt waren, zoo wil hij ook deze dwaling intijds voorkomen, als hij ze noemt de **verborgenheid van den Goddelijken wil**: doch zulk een verborgenheid, als die God nu heeft willen openbaren. En gelijk hij tevoren de oorzaak der verkiezing aan het welbehagen Gods heeft toegeschreven, alzoo stelt hij ook nu dezelfde oorzaak in de roeping, opdat de Efeziërs bekennen, dat Christus hun geopenbaard, en het Evangelie gepredikt is, niet omdat zij zoo iets verdiend hebben, maar omdat het Gode behaagd heeft.

9 Dat Hij voorgenomen had in Zichzelfen. Tot uitdeeling. Hij heeft voorzichtig elk ding naar zijn orde gevoegd. Want wat is er behoorlijker, dan dat Gode alleen zijne raadslagen bekend zijn, welke den menschen verborgen zijn, zolang Hij ze bij Zich wil bedekt houden? Insgelijks, dat het in zijn goeddenken en macht is een tijd te stellen, wanneer zij den menschen zullen geopenbaard worden? Zoo leert hij dan dit beide, te weten, dat dit voornemen van de aanneming der heidenen duslang in Gods gemoed verborgen is geweest: doch alzoo, dat Hij het bij Zich zou houden tot den tijd der openbaring. Zoo iemand nu klaagt, dat het een nieuw en ongewoon ding is, dat die tot de gemeente aangenomen

worden, die van God vreemd waren, doet die niet onbehoorlijk, die niet toelaat dat God meer weet dan de menschen? En opdat niemand vrage, waarom Hij het meer nu, dan op een anderen tijd geopenbaard heeft, zoo voorkomt hij deze nieuwigheid als hij het noemt, een tijd van God verordend. **Volheid des tijds**, dat is, rijpe en bekwame tijd: gelijk aan de Galaten, hfdst. 4:4. Zoo dan, laat de menselijke stouthed zichzelf bedwingen, en in het overwegen der verandering der dingen zichzelf der voorzienigheid Gods onderwerpen. Tot ditzelve dient ook het woord **uitdeeling**: want de behoorlijke toediening aller dingen hangt aan het oordeel Gods.

10 Om alles wederom bijeen te verzamelen. De oude overzetter heeft **wederoprichten**. Erasmus heeft: In één begrip of somma te zamen gebracht worden. Ik heb liever de eigene beteekenis van het Grieksche woord behouden, omdat zij beter in 't verband diende. Want Paulus heeft naar mijn oordeel willen leeren, dat alles buiten Christus verstrooid en verwoest, door Hem wederom terecht gebracht is. En voorwaar, wat kan men buiten Christus in de wereld zien, dan bloote ruïnen? Want dewijl wij door de zonde vervreemd zijn van God, hoe is het mogelijk, dat wij niet ellendig verstrooid en verscheiden zijn. Want de rechte stand der schepselen is, dat zij aan God hangen. De apostel zegt, dat zulk eene verzameling, waardoor wij wederom in welgeschikte orde gesteld worden, door Christus geschied is. Want als wij ons in zijn lichaam vereenigen, zoo worden wij met God, en onderling met elkander vereenigd: eindelijk, zonder Christus is de gansche wereld als een ongeschikt ding en gruwelijke vermenging. Christus alleen verzamelt ons in eene ware eenigheid. Doch waarom stelt hij ook de hemelsche schepselen in dit getal? Want de engelen zijn nooit van God gescheiden geweest, en alzoo ook niet verstrooid. Sommigen leggen het aldus uit, dat de engelen daarom gezegd worden verzameld te zijn, omdat de menschen met hen vereenigd zijn, zoodat zij beiden te zamen met God vereenigd, in deze zalige eenigheid, gemeene zaligheid hebben: gelijk wij plegen te zeggen, dat het geheele huis wederopgericht is, dat in vele stukken gevallen of bouwvallig was, ofschoon nog sommige stukken geheel stonden. Dit is wel waar: nochtans mogen wij wel zeggen, dat ook de engelen wederom verzameld zijn geweest, niet uit de verstrooiing, maar ten eerste opdat zij volmaakt en vast God aanhangen; ten andere, opdat zij een eeuwigen stand behouden. Want wat overeenkomst heeft het schepsel met den Schepper, zoo er geen Middelaar tusschen is? Zooverre zij schepselen zijn, ware het dat zij door de weldaad van Christus niet verlost waren, zoo zouden zij der verandering en afwijking onderworpen, en alzoo niet eeuwig zalig zijn. Wie zal dan ontkennen, dat zoowel de engelen als de menschen, door de genade van Christus tot een vaste orde zijn gebracht? Want de menschen waren verloren, en de engelen waren niet buiten gevaar. Zoo dan, Christus heeft ze beiden in één lichaam verzamelende, met God den Vader vereenigd, opdat er een ware harmonie en overeenstemming zou zijn in den hemel en op de aarde.

11 Door welken wij ook. Nu begint hij een splitsing te maken. Hij heeft tot nu toe gesproken van alle uitverkorenen in 't gemeen, nu spreekt hij van zich en van de Joden, of zoo gij dit liever hebt,

van allen, die zooveel als eerstelingen des Christendoms waren; daarna komt hij tot de Efeziërs. En dit dient niet weinig tot hun bevestiging, (ik spreek van de Efeziërs) dat hij ze rekent met zich, en met de andere geloovigen, die als eerstgeborenen in de gemeente waren, alsof hij zeide: Gij hebt eenerlei staat met al de godzaligen, want wij, die God in de eerste plaats geroepen heeft, schrijven dat toe aan zijne eeuwige verkiezing. Alzoo leert hij, dat zij allen, van den eerste tot den laatste, (gelijk men spreekt) zaligheid verkregen hebben door enkel genade: want zij zijn uit genade, naar de eeuwige verkiezing aangenomen geweest. **Die alles volbrengt.** Men moet deze beschrijving aanmerken, waarmede hij God beschrijft alles alzoo door zijn eigen raad doende, dat Hij den mensch niets laat: zoo laat hij dan de menschen geen deel in dezen lof hebben, alsof zij uit zichzelf iets daartoe deden. Want God ziet niets aan buiten Zichzelf, waardoor Hij zou bewogen worden om ons te verkiezen, dewijl alleen het voornemen van zijn eigen wil de oorzaak der verkiezing is, ja de innerlijke oorzaak, (gelijk zij ze noemen) waarmede de dwaling, ja razernij dier menschen wederlegd wordt, die niet ophouden tegen den raad Gods te snateren, tenzij zij de oorzaak en reden in de werken Gods zien. Wederom verhaalt hij het einde: **Opdat wij zijn zouden tot prijs.** Want de heerlijkheid Gods wordt dan eerst in ons verklaard, als wij niet anders zijn dan vaten zijner barmhartigheid. En het woord **heerlijkheid**, beduidt bijzonder die heerlijkheid, die in de goedheid Gods haren schijn geeft. Want niets is Hem eigener, waarin Hij wil verheerlijkt en geprezen worden, dan zijne goedheid.

13 In welken gij ook het woord der waarheid, namelijk, het Evangelie uwer zaligheid gehoord hebbende, [gehoopt hebt:] in welken gij ook, nadat gij geloofd hebt, verzegeld zijt door den Heiligen Geest der belofte:

14 Die de voorpenning onzer zaligheid is, tot verlossing der verkregene bezitting, tot lof zijner heerlijkheid.

Hier stelt hij de Efeziërs als metgezellen bij zich en de anderen, die als eerstelingen waren: want hij zegt, dat zij desgelijks in Christus gehoopt hebben. En het dient hiertoe, opdat hij bewijze, dat zij beiden eenerlei geloof hebben. Daarom moet het woord **hopen**, hier herhaald worden. Daarna stelt hij, hoe zij tot die hope gebracht zijn, te weten, door de verkondiging des Evangelies. Hij versiert het Evangelie met tweeërlei lof, te weten, dat het is een woord der waarheid, en dat het den Efeziërs een instrument der zaligheid is geweest. Deze twee dingen moet men naarstig aanmerken: want dewijl de duivel niets meer zoekt, dan om verachting des Evangelies of twijfeling in onze harten te brengen, zoo wapent Paulus ons hier met twee schilden, om daarmede beide deze kwellingen te verdrijven. Zoo laat ons dan leeren deze getuigenissen te stellen tegen alle twijfelingen, te weten, dat het Evangelie niet alleen is een zekere waarheid, die niet kan bedriegen, maar dat het ook door uitnemendheid is genoemd het woord der waarheid, alsof daarbuiten eigenlijk geen waarheid ware. Bovendien, opdat wij nimmermeer met eenige verachting noch walging gekweld worden, zoo laat ons bedenken, welke zijne kracht en vrucht is, dat het ons

Rom. 8: 15.
2 Cor. 1: 22;
5: 5.

Ef. 4: 30.
Ex. 19: 5.
Deut. 7: 6;
14: 2; 26: 18.
1 Petr. 2: 9.

zaligheid aanbrengt; gelijk hij ergens leert, dat het is een kracht Gods, den geloovigen tot zaligheid. Hoewel, hij drukt hier meer uit: want hij beduidt, dat de Efeziërs dit bevonden hebben, dewijl zij de zaligheid zijn deelachtig geworden. Zoo zijn dan die menschen ellendig, die door vele omloopingen dwalende, zichzelf vermoeien, gelijk de wereld ten meesten deele het Evangelie verachtende, een behagen heeft in dwalende gedichtselen: want zij zullen lang leerende, nimmermeer tot de kennis der waarheid komen, noch het leven vinden. Maar die zijn zalig, die het Evangelie aangenomen hebbende, standvastig daarin blijven, dewijl het de ontwijfelbare waarheid en het leven is.

13 In welken gij ook, nadat gij geloofd hebt. Dit is een bevijs van die vastigheid, die hij aan het Evangelie toegeschreven had. Want door wat bekwamer borg kan het Evangelie bevestigd worden, dan door den Heiligen Geest? Zoo is dan dit zooveel alsof hij gezegd had: Dat ik het Evangelie genoemd heb het woord der waarheid, zal ik u niet bevestigen met menschelijk gezag: want gij hebt den Geest Gods zelve tot een auteur, die de zekerheid daarvan in uwe harten verzegelt. Het is een schoone gelijkenis, genomen van de zegelen, waardoor de twijfel onder de menschen wordt weggenomen. Want door de zegelen worden de koninklijke brieven en testamenten geloofwaardig gemaakt. Ook was voortijds het zegel het voornaamste merk, waardoor de brieven, die de eene vriend aan den anderen schreef, bekend werden. Eindelijk, het zegel is een merk, waardoor de zekere en echte dingen onderscheiden worden van de vervalschte en bedriegelijke. Dit ambt schrijft hij den Heiligen Geest toe, niet alleen hier, maar ook hierna in het vierde hoofdstuk, gelijk ook 2 Cor. 1: 26. Want wij behouden zulke vastigheid in onze harten niet, dat de waarheid Gods tegen alle verzoeken des duivels, bij ons de overhand hebbe, tenzij de Heilige Geest ons daarin bevestigt. Zoo dan, de ware zekerheid, die de geloovigen hebben van het Woord Gods, van hun zaligheid en van den ganschen godsdienst, is niet uit het gevoelen des vleesches, noch uit menschelijke of philosophische redenen, maar uit de verzegeling des Geestes, welke hunne consciëntiën alzoo verzekert, dat Hij allen twijfel wegneemt. Want het fundament des geloofs zou vergankelijk en onvast zijn, zoo het op menschelijke wijsheid gegrond ware: daarom, gelijk de prediking een fundament des geloofs is, alzoo maakt de Heilige Geest, dat de prediking krachtig is. Maar het schijnt, dat hij hier de verzegeling des Geestes stelt onder het geloof, hetwelk zoo het waarachtig is, zoo gaat het geloof vóór deze verzegeling. Ik antwoord, dat daar tweeërlei vrucht des Geestes is in het geloof, gelijk het geloof voornamelijk in twee stukken gelegen is: want het verlicht de harten, en bevestigt het gemoed. Het begin des geloofs, is kennis; de volbrenging is een zeker en standvastig gevoelen, dat geenerlei twijfel toelaat. Beide is een werk des Geestes, gelijk ik gezegd heb. Daarom is het geen wonder, dat Paulus zégt, dat de Efeziërs niet alleen de waarheid des Evangelies door het geloof ontvangen hebben, maar dat zij daarin zijn bevestigd door het zegel des Heiligen Geestes. Hierom noemt hij Hem: **den Geest der belofte**, te weten om de vrucht. Want Hij maakt, dat de belofte der zaligheid ons niet tevergeefs aangeboden wordt; want gelijk God door zijn Woord belooft, dat Hij ons een Vader

Rom. 1: 16.

2 Tim. 3: 7.

zal wezen, alzo geeft Hij ons door zijnen Geest getuigenis zijner aanneming.

14 Die de voorpenning. Dit woord gebruikt hij ook tweemaal in den Tweeden zendbrief aan de Corinthiërs, in het eerste en vijfde hoofdstuk. Dit is een gelijkenis genomen van handelingen, die door het geven van voorpenning alzo bevestigd worden, dat daar geen tijd meer is om te veranderen. Alzo als wij den Geest Gods ontvangen hebben, zoo houden wij de beloften Gods voor zeker en vast, en vreezen geen gevaar van herroeping; niet omdat de beloften Gods in zichzelf zwak zijn, maar omdat wij nimmermeer gerust daarop steunen, dan als wij door het getuigenis des Geestes bevestigd zijn. Zoo is dan de Geest ons een voorpenning onzer erfenis, dat is, des eeuwigen levens, tot verlossing, dat is, totdat de dag der volkomene verlossing komt. Want zoolang wij in de wereld zijn, dewijl wij onder de hope strijden, zoo is ons deze voorpenning noodig, maar als wij de bezitting zelve zullen hebben, zoo zal de noodwendigheid en het gebruik van voorpenning ophouden: want het teeken van den voorpenning geldt zoolang, totdat op beide zijden de handeling volbracht is. Daarom zal hij hierna hfdst. 4:30 zeggen: **Tot den dag der verlossing.** Hij spreekt van den dag des oordeels. Want al is het dat wij nu door het bloed van Christus verlost zijn, zoo wordt nochtans de vrucht dezer verlossing nog niet gezien, dewijl het gansche schepsel nog zucht, begeerende van de verdorvenheid verlost te zijn. Wij ook, die de eerstelingen des Geestes ontvangen hebben, wenschen om dezelfde verlossing, dewijl wij die nog niet verkregen hebben, anders dan in hope: maar wij zullen ze inderdaad genieten, als Christus tot het oordeel zal verschijnen. In dezen zin gebruikt Paulus het woord **verlossing**, Rom. 8:23. En Christus ook, als Hij zegt: Heft uwe hoofden op, uwe verlossing is nabij. Het Grieksche woord, dat wij overgezet hebben **verkrege bezitting**, beduidt niet het rijk der hemelen, of de zalige onsterfelijkheid, maar de gemeente zelve. En dit is tot hun vertroosting daarbij gesteld, opdat het hun niet zwaar zij hun verwachting te behouden tot den dag der komst van Christus, opdat zij het niet onredelijk achten, zoo zij de erfenis, die hun beloofd was, nog niet deelachtig zijn, dewijl dit lot aan de gansche gemeente gemeen is. **Tot lof zijner heerlijkheid.** Het woord **lof**, wordt hier gelijk een weinig tevoren, genomen voor **verkondiging** en **verklaring**. Zijn heerlijkheid kan somtijds bedekt of duister zijn, daarom zegt Paulus, dat God in de Efeziërs bewijzen zijner goedheid verklaard heeft, opdat zijn heerlijkheid geprezen, en openlijk geopenbaard wordt. Waaruit volgt, dat die nijdig en lasteraars der heerlijkheid Gods zijn, die de roeping der Efeziërs lasteren. Dat hij zoo dikmaals de heerlijkheid Gods meldt, moet niet tevergeefs schijnen. Want van een zaak, die bovenmate is, kan men niet te veel spreken. Voornamelijk heeft dit plaats in het prijzen der barmhartigheid Gods, welker gevoelen niemand die waarlijk godzalig is, met genoegzame woorden zal kunnen uitdrukken. Daarom zoo moeten alle godzalige tongen vaardig zijn, om zijnen lof te vertellen, en hunne ooren open zijn om zijnen lof gaarne te hooren. Want dit is zulk een stof, dat zoowel de engelen als de menschen, voor hare grootheid moeten uit den weg gaan, al is het dat zij allen hun welsprekendheid daarin gebruiken. Bovendien zullen wij aanmerken, dat er geen krachtiger wederlegging is om der goddelozen

2 Cor. 1:22;
5:5.

Rom. 8:23.

Luk. 21:28.

mond te stoppen, dan zoo wij vertoonen, dat de heerlijkheid Gods van ons beschermd, en van hen verduisterd wordt.

- 15 Daarom, ook ik, van uw geloof in den Heere Jezus, en de liefde tot alle heiligen gehoord hebbende, Phil. 1:3.
Col. 1:3.
- 16 Houde niet op voor u te danken, uwer gedenkende in mijne gebeden: 1 Thess. 1:2.
2 Thess. 1:3.
- 17 Dat de God van onzen Heere Jezus Christus, de Vader der heerlijkheid, u geve den Geest der wijsheid en der openbaring, in zijne kennis: (namelijk)
- 18 Verlichte oogen uws verstands, opdat gij weet hoedanig de hoop zijner roeping zij, en hoedanig de rijkdom der heerlijkheid zijner erve zij in de heiligen.
- 19 En hoedanig de uitnemende groote mogendheid zij aan ons, die gelooven, naar de krachtige werking der mogendheid zijner sterkte. Col. 2:12.

15 Daarom. Deze dankzegging is niet alleen een getuigenis der liefde jegens de Efeziërs, maar ook van het gevoelen, dat Paulus van hen had: want hij verblijdt zich alzo voor God over hen, hetwelk hun zeer heerlijk was. Merk op, dat Paulus onder geloof en liefde, als in één sonna, de gansche volmaaktheid der Christenen vervat. Hij zegt: **Geloof in Christus**, omdat Hij zelve het eigen doel en voorwerp des geloofs is. De liefde moet zich wel tot alle menschen strekken, maar hier worden bijzonder de heiligen gemeld, omdat een welgeschikte liefde vandaar begint, en daarna tot alle anderen strekt. Want zoo onze liefde op God moet zien, zoo moeten wij een iegelijk, hoe nader hij Gode is, zooveel te hooger graad in de liefde geven.

16 Uwer gedenkende. Bij de dankzegging stelt hij naar zijn wijze het gebed, opdat hij ze tot grooteren voortgang verwekke: want beide was noodig, opdat de Efeziërs mochten verstaan, dat zij in den rechten loop waren, opdat zij ook niet tot eenige nieuwe leer afweken, en dat zij nochtans wisten, dat zij verder moesten gaan: want er is geen gevaarlijker ding, dan zatheid der geestelijke goederen. Daarom, hoe groote uitnemendheid wij hebben, zoo laat altijd een begeerte om voort te gaan daarbij zijn. Maar wat wenscht Paulus den Efeziërs? te weten, den Geest der wijsheid, en de verlichting der oogen des harten. Maar hadden zij deze dingen niet? Ja, maar hun was ook voortgang en wasdom noodig, opdat zij met rijkeren Geest begaafd, meer en meer verlicht zijnde, vaster en volkomener behielden, wat zij nu hadden. Want de kennis der godzaligen is nimmermeer zoo klaar en volmaakt, dat hunne oogen nog niet als met eenig gebrek bevangen zijn, en door eenige duisterheid verhinderd worden. Maar laat ons elk woord bijzonder overleggen. Hij zegt: **De God van onzen Heere Jezus Christus.** Want daarom is de Zone Gods zelve mensch geworden, opdat Hij eenzelfde God met ons zou hebben; gelijk Hij betuigt, zeggende: Ik vare op tot mijnen God en uwen God. En hierom is Hij onze God, omdat Hij Christus' God is, wiens leden wij zijn: toch zullen wij bedenken, dat dit van de menschelijke natuur te verstaan is, zoodat door zulke onderworpenheid zijn eeuwige Godheid niet verkleind wordt. Hij Joh. 20:17.

noemt Hem ook: **Den Vader der heerlijkheid**, welke titel vloeit uit den voorgaanden: want het glorieuse vaderschap Gods geeft daarin zijnen schijn, dat Hij zijnen Zoon onzen staat heeft onderworpen, opdat Hij door Hem onze God zou wezen. Als hij zegt: **Den Vader der heerlijkheid**, dat is te zeggen, den heerlijken Vader, naar het gebruik der Hebreeuwsche taal, gelijk bekend is: daarom kunnen deze twee titels niet ongeschikt te zamen gesteld worden, dat Hij is de heerlijke Vader van Christus, zoodat de naam Gods op zichzelf gelezen worde, wat mij niet mishaaft. **De Geest der wijsheid en openbaring** wordt genomen voor de genade zelve, welke de Heere ons door zijn Geest geeft: want het is een wijze van spreken, metonymia of woordverwisseling. Maar laat ons aanmerken, dat die dingen niet uit de natuur komen, die gaven des Geestes zijn: zoo blind zijn ons de oogen des harten, totdat zij van den Heere geopend worden. Het is dwaasheid en onwetendheid, al wat wij gevoelen, totdat wij door den Geest onderwezen worden; eindelijk, de kennis der Goddelijke roeping gaat het begrip onzes vernufts te boven, totdat zij ons door de verborgen openbaring des Geestes Gods geopenbaard wordt. Waar wij overgezet hebben; **In zijne kennis**, daar kon men ook stellen: **In zijns zelfs kennis**, en beide dient zeer wel. Want wie den Zoon kent, die kent ook den Vader: doch ik heb het liever willen overzetten, gelijk het Grieksche woord eigenlijk beduidt. De oude overzetter heeft gesteld: **De oogen uws harten**, 'twelk in sommige Grieksche handschriften gelezen wordt: en er is niet veel aan gelegen, dewijl de Hebreëen het dikmaals voor een deel der redelijke ziel stellen, hoewel het anders eigenlijk den wil, of een deel der begeerlijke ziel beduidt, dewijl het de zitplaats der bewegingen is: nochtans heb ik liever het meest gebruikelijke gesteld.

18 Hoedanig de rijkdom. Hij prijst de uitnemendheid der zaak, opdat wij door de vergelijking vermaand worden, hoe onbekwaam wij zijn tot zulke hooge kennis: want de kennis Gods is geen kleine zaak. En hij zegt, dat hare grootheid aan de Efeziërs is bewezen, en dat niet eenvoudig, maar overvloedig. Voorts, hij arbeidt altijd hen te vermanen, dat zij hunne roeping waarnemen. Daarom verheft hij de genade Gods aan hen, opdat zij niet door verachting of walging achterwaarts treden. Maar intusschen worden wij door zulke schoone lofwoorden vermaand, dat het geloof niet een klein werk en gave Gods is, en dat het niet genoeg naar waarde kan geprezen worden. Want Paulus wil geen hyperbolische wijzen van spreken uitslaan zonder grond: maar als van het geloof gesproken wordt, zoo heft hij ons op tot verwondering der hemelsche mogendheid, omdat de zaak hooger is dan de wereld.

19 Naar de krachtige werking. Dit voegen sommigen alleen tot het voorgaande woord **gelooven**, maar ik wil het liever voegen tot de grootte der mogendheid, zoodat het een nieuwe bijstelling en verheffing is: alsof hij zeide, dat in die grootheid der mogendheid geopenbaard is hoe groot de krachtige werking der mogendheid zijner sterkte geweest is: of, zoo iemand dit liever heeft, dat die grootheid der mogendheid is geweest een voorbeeld en bewijs der krachtige werking zijner sterkte. Wij zien, hoe Paulus zichzelf nimmermeer genoeg doet in het prijzen onzer roeping. En voorwaar, de wonderlijke kracht Gods vertoont zich hier, als wij van den

dood gebracht worden tot het leven, en van kinderen der hel gemaakt worden kinderen Gods, en erfgenamen des eeuwigen levens. De dwaze menschen meenen, dat te dezer plaatse een koude hyperbolische wijze van spreken is, maar die in menigerlei strijden der consciëntie, waarmede de geloovigen dagelijks bevochten worden, geoefend zijn, bekennen lichtelijk, dat hier niet meer gezegd wordt dan het betaamt. Want dewijl men naar de waardigheid der zaak niet te veel kan zeggen, zoo heeft Paulus eensdeels om ons mistrouwen, en eensdeels om onze ondankbaarheid, zoo hoog daarvan gesproken. Want wij overleggen nimmermeer genoegzaam, hoe groot de schat is, die ons in het Evangelie voorgesteld wordt; of, zoo wij het waarlijk gevoelen, zoo kunnen wij onszelven niet wijs maken, dat wij dien deelachtig zijn: omdat wij in ons niets zien wat daarmede overeenkomt, maar veelmeer alles daartegen. Zoo dan, Paulus heeft zoowel daarin gearbeid, en de heerlijkheid van het rijk van Christus bij de Efeziërs te verheffen en te prijzen, als om een ernstig gevoelen der genade Gods in hunne harten te brengen. En opdat zij niet door het aanzien hunner eigene onwaardigheid den moed verloren zouden geven, zoo roept hij ze terug tot de beschouwing der mogendheid Gods: alsof hij zeide, dat hun wedergeboorte een werk Gods is, en geen klein werk, maar zulk een werk, waarin Hij zijn onuitsprekelijke kracht wonderlijk verklaard heeft. Voorts, onder deze drie woorden, die hij hier gesteld heeft, is dit onderscheid: Dat **sterkte** zooveel is als de wortel, en de **mogendheid** de boom, en de **krachtige werking** de vrucht: want het is een uitstrekking van den arm Gods, welke tot het werk komt.

20 Dewelke Hij in Christus bewezen heeft, als Hij Hem uit de dooden opgewekt heeft en heeft Hem doen zitten aan zijne rechterhand in de hemelsche [plaatsen:]

21 Boven alle vorstendom, en macht, en kracht, en heerschappij, en allen naam, die genoemd wordt, niet alleen in deze wereld, maar ook in de toekomstige.

22 En heeft alle ding zijnen voeten onderworpen, en heeft Hem gesteld over alle ding tot een Hoofd der gemeente.

23 Welke zijn lichaam is, en zijn vervulling, die alles in allen vervult.

20 Dewelke Hij in Christus bewezen heeft. Het Grieksche woord, overgezet door **bewezen**, is afgeleid van het woord in het vorige vers, dat wij overgezet hebben, **krachtige werking**; alsof hij zeide: Naar de krachtige werking, die Hij gewrocht heeft. Maar wat ik overgezet heb, beduidt hetzelfde, en is minder hard. En terecht gebiedt hij ons hier de mogendheid in Christus aan te merken, want in ons is zij nog verborgen: want de kracht Gods wordt in onze zwakheid volbracht. Want waarin gaan wij den kinderen der wereld te boven, anders dan dat onze staat wat erger schijnt te zijn? Al is het dat de zonde in ons niet regeert, zoo woont zij nochtans in ons; de dood heeft nog zijn kracht, de zaligheid die in de hoop besloten is, wordt van de wereld niet gezien, de kracht des Geestes is een ding in het vleesch en bloed verborgen, intusschen zijn wij duizend ellendigheden onderworpen, zoodat wij verachtelijker zijn dan anderen. Zoo is dan Christus alleen een spiegel, waarin wij kunnen aanschou-

Ps. 110:1.
Hand. 2:34.
1 Cor. 15:25.
Col. 3:1.
Hebr. 1:3;
10:12.
1 Petr. 3:22.

Ps. 8:7.
Matt. 28:18.
1 Cor. 15:27.
Hebr. 2:8.
Rom. 12:5.
1 Cor. 12:27.
Ef. 4:16;
5:23.

2 Cor. 12:9.

wen, wat in ons om de zwakheid des kruises wat duister is. Alzoo als wij ons gemoed in het betrouwen der rechtvaardigheid, zaligheid, en heerlijkheid willen oprichten, zoo laat ons leeren ons gemoed tot Christus te wenden. Want wij liggen nog onder het geweld des doods en Christus, die door hemelsche macht van de dooden is weder opgewekt, heeft de heerschappij des doods. Wij zijn met de dienstbaarheid der zonde beladen, en strijden een zwaren krijg, met ontallijke ellendigheden bevangen zijnde: Christus ter rechterhand des Vaders zittende, heeft de hoogste regeering in den hemel en op aarde, en bedrijft overgrooten triumf, de vijanden overwonnen en onderworpen hebbende. Wij liggen hier veracht en versmaad: Hem is een naam gegeven, die den engelen en menschen eerwaardig, en den duivelen en goddeloozen verschrikkelijk is. Wij worden hier benauwd met gebrek aan alle goed: Christus is een richter en uitdeeler aller dingen gesteld van den Vader. Om dezer oorzaken wil is het nut alle onze zinnen op Christus te wenden, om in Hem, als in een spiegel, de heerlijke schatten der goddelijke genade, en de onuitsprekelijke grootte zijner kracht te aanschouwen: welke dingen in ons nog niet gezien worden. **Heeft Hem doen zitten aan zijne rechterhand.** Door deze plaats worden wij zoozeer als door eenig andere geleerd, wat de rechterhand Gods beduidt, te weten, niet eenige plaats, maar een macht, welke Christus van den Vader gegeven is, opdat Hij uit zijn naam, de heerschappij des hemels en der aarde bediene. Daarom is het te vergeefs, dat sommigen daarover twisten, dat Stefanus Hem heeft zien staan, en Paulus hier schrijft dat Hij zit: want dat gaat de plaats des lichaams niet aan: maar de hoogste autoriteit om te regeeren, wordt daarmede uitgedrukt, welke Christus heeft. Dit beduiden de woorden van Paulus als hij zegt: **Boven alle vorstendom.** Want dat is al tot verklaring daarbij gesteld, om de beteekenis van de rechterhand daarmede uit te drukken. Zoo wordt dan God de Vader gezegd Christus verheven te hebben tot zijn rechterhand, omdat Hij Hem zijner heerschappij deelachtig gemaakt heeft, en omdat Hij door Hem al zijn macht bewijst. Het is een gelijkenis van de aardsche vorsten genomen, die hunne stadhouders eershalve bij hen doen zitten. En dewijl de rechterhand Gods hemel en aarde vervult, zoo volgt daaruit, dat het rijk van Christus en ook zijn kracht alom uitgebreid is. Daarom doen die verkeerdelijk, die door het zitten ter rechterhand Gods, zoeken te bewijzen, dat Christus niet anders dan in den hemel is. Het is wel zeer waarachtig, dat de menschelijke natuur van Christus in den hemel is, en niet op de aarde, maar dit bewijs dient niet daartoe. Want wat daar terstond volgt: **In de hemelsche,** daarmede wil hij niet de rechterhand Gods in den hemel besluiten, maar wil leeren, dat Christus tot zulke hoogheid is verheven, dat Hij in de hemelsche heerlijkheid Gods, in de zalige onsterfelijkheid, en onder de engelen den hoogsten trap heeft.

21 Boven alle vorstendom. Hij heeft zonder twijfel met deze namen de engelen beduid, die daarom zoo genoemd worden, omdat God door hun hand, zijn macht, kracht, en heerschappij bewijst. Want gelijk Hij in wat Hem eigenlijk toekomt, de schepselen mede deelachtig maakt, alzoo pleegt Hij hun ook zijnen naam te geven: naar welke redenen zij genoemd worden **Goden.** Voorts, gelijk wij uit de verscheidenheid der namen verstaan, dat daar verscheiden

orden zijn, alzoo is het niet alleen dwaze nieuwsgierigheid, maar ook goddelooze en gevaarlijke lichtvaardigheid, scherpzinnig daarvan te onderzoeken, een zeker getal te beschrijven, en rangen te stellen. Maar waarom heeft hij niet eenvoudig gezegd, engelen? Ik antwoord, dat Paulus deze titelen gesteld heeft, om de heerlijkheid van Christus te beter te verheffen, alsof hij zeide: Daar is niets zoo hoog of uitnemend, hoe het ook genoemd wordt, dat niet aan de majesteit van Christus is onderworpen. Want het is een oud bijgeloof geweest, beiden den heidenen en den Joden gemeen, dat zij vele dingen van de engelen gedicht hebben, waardoor de harten van God en van den waarachtigen Middelaar afgetrokken worden. Daarom ziet Paulus alom zoo naarstig toe, opdat zulke verdichte heerlijkheid der engelen de oogen niet der menschen verstrikke, en alzoo de heerlijkheid van Christus verduistere: en nochtans heeft hij met zijn naarstigheid niet kunnen maken, dat des duivels listen in dezen deele geen overhand kregen. Want wij zien, hoe de wereld verkeerdelijk in de engelen bekommerd zijnde, van Christus is afgeweken. Want het moet alzoo geschieden, dat de zuivere kennis van Christus ver gaat onder de verdichte meeningen omtrent de engelen. **Boven allen naam.** Hier wordt het woordje naam gesteld voor grootheid en uitnemendheid, gelijk genoemd worden, voor geprezen en vermaard worden. En hij meldt duidelijk de toekomende wereld, om te beduiden, dat de uitnemendheid van Christus niet tijdelijk, maar eeuwig is, en dat zij niet vervat wordt in de wereld, maar ook in Gods rijk bloeit. Waarom Jesaja Hem noemt: den Vader der toekomende wereld. In één woord, alle heerlijkheden der engelen en der menschen vernedert hij, opdat zij der heerlijkheid van Christus plaats geven, en opdat Hij alleen zonder eenige verandering de hoogste zij.

22 Heeft Hem gesteld over... tot een Hoofd. Dat is, Hij heeft Hem met dat oogmerk tot een Hoofd der gemeente gesteld, opdat Hij de regeering aller dingen hebbe. Hij toont dat het geen naakte eer is, dat Hij tot een Hoofd der gemeente gesteld is, dewijl Hem ook mede volkomen macht en bediening aller dingen bevolen is. De gelijkenis van het Hoofd is hier van de uitnemendheid te verstaan. Over het woord wil ik niet gaarne twisten, maar de pluimstrijkers van den Roomschen afgod, dwingen ons daartoe door hun ongeschiktheid. Want als Christus alleen het Hoofd genoemd wordt, zoo worden voorwaar zoowel alle engelen als alle menschen, gesteld in orde der leden: zoodat hij, die onder de andere de allernemendste is, nochtans een van de leden is onder het algemeen Hoofd; en zij schamen zich niet te roepen, dat de gemeente zonder hoofd zou zijn, zoo zij niet een hoofd had op de aarde benevens Christus. Dit is een zeer schandelijke heiligschennis, dat men zoo weinig eer aan Christus toeschrijft, dat de gemeente geacht wordt geschonden of onvolmaakt te zijn, zoo Hij alleen de eere behoudt, die Hem van den Vader gegeven is. Maar laat ons den apostel hooren, die hier zegt, dat de gemeente zijn lichaam is, waarmede hij beduidt, dat die de gemeenschap der gemeente onwaardig zijn, die weigeren zichzelf aan Christus te onderwerpen: want de eenheid der gemeente hangt aan Hem alleen.

23 Zijn vervulling. Dit is de hoogste eer der gemeente, dat de Zone Gods eenigszins Zichzelf onvolmaakt acht, tenzij Hij met

ons vereenigd is. Wat groote troost is dit, als wij hooren dat Hij dan eerst alleszins wil volmaakt geacht zijn, als Hij ons met Zich heeft. Daarom heeft hij in den Eersten Zendbrief aan de Corinthiërs, als hij van de gelijkenis des menschelijken lichaams handelt, onder den eenigen naam van Christus, de gansche gemeente vervat. Nochtans opdat niemand het alzoo versta, alsof aan Christus iets ontbrak, zoo Hij van ons gescheiden ware: zoo stelt Paulus terstond daarbij: **Dat Hij alles in allen vervult.** Zoo dan, dat Hij wil vervuld worden, en eenigszins volmaakt zijn in ons, geschiedt niet uit armoede of gebrek, dewijl Hij zelf alles volmaakt, zoowel in ons, als in alle schepselen, en zijn goedheid wordt des te grooter bekend, dat Hij ons uit niet maakt, opdat Hij ook wederom in ons zij en leve. Hoewel, het zal niet ongeschikt zijn, dat men het woord **alles** duidt op de omstandigheid der tegenwoordige plaats. Want hoewel Christus alles volbrengt door zijn wil en kracht: nochtans spreekt Paulus hier bijzonder van de geestelijke regeering der gemeente. Wij worden wel door niets verhinderd, dit van de algemeene regeering der wereld te verstaan: maar het is waarschijnlijk, dat het op de tegenwoordige omstandigheid gesproken is.

HET TWEDE HOOFDSTUK.

Rom. 5: 6.
Col. 2: 13.
1 Cor. 6: 11.
Col. 3: 7.
Tit. 3: 3.
Ef. 6: 12.

- 1 En gij, toen gij dood waart door uwe misdaden en zonden,
- 2 In welke gij eertijds gewandeld hebt naar de eeuw dezer wereld, naar den overste der macht der lucht, te weten, des geestes, die in de kinderen der ongehoorzaamheid werkt.
- 3 Onder dewelke ook wij allen eertijds gewandeld hebben in de begeerlijkheden onzes vleesches, doende wat het vleesch en het gemoed behaagde; en wij waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de anderen.

En gij, toen gij dood waart. Dit is een verklaring en uitlegging der voorgaande dingen: want opdat hij die algemeene prijzing der genade Gods te beter op de Efeziërs toepasse, zoo maakt hij ze gedachtig hun voorleden staat. Daar zijn twee deelen dezer toepassing. Gij waart voortijds verloren, maar nu heeft God u door zijn genade van het verderf verlost. Maar dewijl hij in de verheffing van deze beide stukken bekommerd is, zoo breekt hij de reden af met een verwarring der woorden. Doch hoewel de woorden niet wel loopen, zoo is nochtans de zin klaar, zoo ver wij al wat hij zegt, op deze twee stukken duiden. Laat ons nu zien van het eerste stuk. Hij zegt: **Dat zij zijn dood geweest,** en de oorzaak des doods drukt hij ook uit, te weten, **de zonden.** Hij wil niet alleen zeggen, dat zij in gevaar des doods geweest zijn, maar beduidt een waarachtigen en tegenwoordigen dood, waarvan zij nu overvallen waren: want dewijl de geestelijke dood niet anders is dan een vervreemding der ziel van God, zoo worden wij allen dood geboren, en leven dood, totdat wij des levens van Christus deelachtig gemaakt worden: vandaar in Johannes gezegd wordt: De ure komt, dat de dooden de stem des Zoons Gods zullen hooren, en dat die

Joh. 5: 28.

zullen leven, die ze zullen gehoord hebben. De papisten, die alle naarstigheid doen om de genade Gods eenigszins te verkleinen, zeggen, dat wij buiten Christus half dood zijn, maar het is niet tevergeefs, dat de Heere zelve, en daarna zijn apostel, ons ganschelijk uitsluiten van het leven, zoolang wij in Adam blijven, en het is niet tevergeefs dat zij zeggen, dat de wedergeboorte een nieuw leven der ziel is, waardoor zij uit de dooden wederopstaat. Ik beken voorwaar, dat wij eenig leven behouden, als wij nog vreemd van Christus zijn. Want de ongeloovigheid neemt niet alle gevoel weg, noch wil, noch andere vermogens der ziel. Maar wat dient dit tot het rijk Gods? en tot een zalig leven, waar het al dood is wat wij gevoelen en willen? Zoo laat dan dit blijven, dat de vereeniging onzer ziel met God haar waarachtig en eeuwig leven is, en dat wij daarom buiten Christus ganschelijk dood zijn, omdat de zonde, de oorzaak des doods, in ons regeert.

2 In welke gij eertijds gewandeld hebt. Uit de vruchten bewijst hij, dat de zonde voortijds in hen geregeerd heeft: want de menschen kunnen de kracht der zonde nimmer genoegzaam verstaan, dan als zij tot uitwendige werken uitbreekt. Als hij daarbij stelt, **naar de eeuw dezer wereld,** zoo beduidt hij daarmede, dat de dood waarvan hij spreekt, zijnen loop heeft in der menschen natuur, zoodat het een algemeen kwaad is: want hij spreekt niet van den loop der wereld, die van God verordend is, noch ook van de elementen, gelijk daar zijn hemel en aarde, en lucht: maar van de verdraaidheid, waarmede wij allen besmet zijn, zoodat het niet is een gebrek, dat eenigen bijzonder toekomt, maar waarmede de gansche wereld bevangen is. **Naar den overste.** Hij gaat nog verder, bewijzende dat dit de oorzaak onzer verdorvenheid is, te weten, dat de duivel heerschappij over ons heeft, hetwelk het zwaarste is dat men kan zeggen, om het menschelijk geslacht te verdoemen. Want wat wordt ons gelaten van dien, die zegt, dat wij des duivels slaven zijn, en dat wij zijn wil onderworpen zijn, zoolang wij buiten het rijk van Christus leven? Zoo is het dan recht, dat wij over onzen staat verschrikken, hoewel hij velen behaagt, of immers niet mishaagt. Waar is nu de vrije wil, de regeering der rede, en de deugd der zeden, waarvan de papisten zoozeer snateren? Wat zullen zij onder de tirannie des duivels vinden, dat zuiver of recht is? Maar zij bewaren zichzelf voorzichtiglijk, als zij deze leer van Paulus als de allergrootste ketterij verafschuwen. Maar ik zeg, dat in deze woorden niets duisters is, dat alle menschen onder des duivels rijk krijg voeren, die naar de wereld, dat is, naar den aard huns vleesches leven. Voorts noemt hij den duivel in het enkelvoudig getal, naar de gewone wijze der Schrift, te weten, gelijk de kinderen Gods een Hoofd hebben, alzoo ook de goddeloozen, wijl zij elk een lichaam vormen. Zoo wordt dan de heerschappij van alle kwaad aan één toegeschreven, opdat het één massa van goddeloosheid worde. Dat hij den duivel toeschrijft de macht in de lucht, daarvan zullen wij hierna spreken in hfdst. 6. Wij zullen nu dit alleen aanmerken, dat het een bespottelijke razernij geweest is, dat de Manicheënen hebben gepoogd uit deze plaats twee beginselen te stellen, alsof de duivel iets vermocht tegen den wil Gods. Want Paulus laat hem niet zulke hooge heerschappij toe, dat hij niet het goeddunken van den eenigen God onderworpen zou zijn, maar laat

hem alleen een tirannie toe, welke hij door Gods toelating bedrijft. Want wat is de duivel anders dan Gods scherprechter, om der menschen ondankbaarheid te straffen? en dit beduiden de woorden van Paulus: want hij zegt, dat hij krachtig is, alleen in de ongeloofigen: want alzoo zondert hij de kinderen Gods uit van de macht des duivels. Is het alzoo, zoo volgt dan dat de duivel geen ding doet, dan door diens wil die hooger is dan hij, en dat hij geen volle macht uit zichzelf heeft. Hoewel, wij verstaan ook mede daaruit, dat de goddeloozen geen onschuld hebben, dat zij door des duivels ingeven alle boosheid bedrijven: want hoe komt het, dat zij zijne tirannie onderworpen zijn, dan omdat zij Gode wederspanning zijn. Indien geen anderen den duivel dienen, dan die van God vrij zijn, ja die weigeren onder zijn gehoorzaamheid te staan, zoo mogen zij het zichzelf wijten, dat zij zulk een schadelijken heer hebben. **Kinderen der ongehoorzaamheid**, heeft hij gesteld voor hardnekkige kinderen, naar de Hebreeuwsche wijze van spreken. En voorwaar, bij de ongeloofigheid is altijd ook ongehoorzaamheid, ja zij is de fontein en moeder aller wederspanningheid.

3 Onder dewelke ook wij. Opdat hij niet schijne den Efeziërs smadelijk te verwijten, hoedanig zij geweest zijn, of door Joodsche hoovaardigheid de heidenen te verachten, zoo stelt hij ook zichzelf en zijns gelijken bij hen, en doet dat niet door geveinsdheid, maar geeft Gode eere door ware belijdenis. Hoewel, het kon wonder schijnen, dat hij bekent, dat hij in de begeerlijkheden des vleesches gewandeld heeft, dewijl hij op een andere plaats roemt, dat hij al zijn leven onberispelijk is geweest. Ik antwoord, dat dit allen gemeen is, die nog niet door den Geest Gods zijn wedergeboren. Want ofschoon het leven van sommige menschen naar den schijn prijselijk is, omdat de begeerlijkheden voor der menschen oogen niet uitbreken, nochtans is er niets zuivers en onvervalscht buiten de fontein aller zuiverheid. Bovendien moet men de beschrijving aanmerken, wat het is: **Wandelen naar de begeerlijkheden des vleesches**, te weten, doen wat het vleesch en het gemoed behaagt, dat is, naar den wil van zijn natuur en gemoed leven. Want het woord **vleesch** beduidt hier de gesteldheid, of de genegenheid der natuur. Hier wordt een Grieksch woord bijgesteld, wat beduidt **gedachten**, die uit het gemoed komen. En het gemoed vervat de rede, zoodanig als zij van nature in den mensch is: daarom dient het woord **begeerlijkheden**, niet alleen tot de laagste lusten of tot het zinnelijke deel, gelijk zij dat noemen, maar strekt zich ook uit tot de hoogste. **En wij waren van nature kinderen des toorns.** Hij zegt, dat alle menschen zonder uitzondering onder de verdoemenis zijn, totdat zij door Christus verlost worden: zoowel de Joden als de heidenen, gelijk aan de Galaten, hfdst. 2, zoodat er geen rechtvaardigheid, geen zaligheid, en eindelijk geen uitnemendheid buiten Christus is. Versta door **kinderen des toorns** eenvoudig menschen die verdorven, en den eeuwigen dood waardig zijn. Want het woord **toorn** beduidt het oordeel Gods, waarom **kinderen des toorns**, zooveel te zeggen is, als voor God verdoemde menschen. En dat de Joden, en allen die in de gemeente uitnemend waren, zoodanig geweest zijn, leert Paulus hier, ja dat zij van nature, dat is, uit den oorsprong en van moeders buik zoo geweest zijn. Het is een schoone plaats tegen de Pelagianen, en allen die de erfzonde

fil. 3:6.
1 Thess. 2:10.

ontkennen. Want wat natuurlijk in alle menschen is, is voorwaar oorspronkelijk of erfelijk; nu, Paulus leert dat wij allen natuurlijk der verdoemenis onderworpen zijn: zoo hangt dan de zonde in ons, want God verdoemt de onschuldigen niet. De Pelagianen zeiden, dat de zonde door Adam in de gansche wereld is verbreid, niet door oorsprong, maar door navolging. Maar Paulus betuigt, dat wij met zonde geboren worden, gelijk de slangen hun venijn medebrengen uit des moeders buik. Anderen strijden ook evenzeer tegen de woorden van Paulus, als zij ontkennen, dat de erfzonde waarlijk zonde is. Want waar verdoeming is, daar moet voorwaar zonde zijn: want God is niet toornig op de onschuldige menschen, maar op de zonde. En het is geen wonder, dat de verdraaidheid, die ons van de ouderen aangeboren is, voor God zonde gerekend wordt, dewijl Hij dat zaad, dat nog verborgen is, zelve ziet en oordeelt. Toch komt hier een vraag, waarom Paulus de Joden den toorn en der verdoemenis onderwerpt, gelijk andere menschen, daar zij nochtans dat gezegende zaad waren. Ik antwoord, dat alle menschen een gemeene natuur hebben, en dat de Joden alleenlijk hierin van de heidenen onderscheiden zijn, dat God ze door de genade der belofte van het verderf verlost: maar dit is een remedie boven de natuur. Daar is een andere vraag: Zoo wij van nature verdorven zijn, hoe komt het dan dat God zonder schuld is, dewijl Hij de auteur der natuur is. Ik antwoord, dat er tweërlei natuur is, de eerste is van God geschapen, en de ander is de verderving derzelve. Zoo dan, deze verdoeming, die Paulus meldt, komt niet van God, maar van de verdorvene natuur: want wij worden nu niet geboren, zooals Adam in den beginne geschapen was, maar wij zijn een bastaardzaad uit den ontaarden en gebrekkelijken mensch.

- 4 Maar God, die rijk is in barmhartigheid, om zijn groote liefde, waardoor Hij ons liefgehad heeft,
- 5 Heeft ons ook, toen wij door de zonden dood waren, mede levend gemaakt met Christus. (Door genade zijt gij zalig gemaakt.)
- 6 En heeft ons mede opgewekt, en doen zitten in de hemelsche [plaatsen] in Christus Jezus.
- 7 Om in de toekomstige eeuwen te bewijzen den overvloedigen rijkdom zijner genade, door de goedheid over ons in Christus Jezus.

Hand. 15:11.
Tit. 3:5.

4 Maar God. Nu volgt het andere deel, welks inhoud is, dat God de Efeziërs verlost heeft van het verderf, waaraan zij ganschelijk overgegeven waren: maar hij gebruikt andere woorden. God (zegt hij) die rijk is in barmhartigheid, heeft u met Christus levend gemaakt. Hij beduidt, dat er geen ander leven der ziel is, dan dat ons van Christus ingestort wordt: daarom beginnen wij dan te leven, als wij in Hem geplant worden, om een gemeen leven met Hem te genieten. Waaruit wij verstaan wat hij boven gemeend heeft met het woord dood. Want die dood en deze wederopstanding zijn tegenovergestelde dingen. Dit is een onuitsprekelijke weldaad, dat wij het leven van den Zone Gods deelachtig worden, opdat wij mede door éénen zelfden Geest onderhouden worden, en daarom verheft hij in dit deel de barmhartigheid Gods, en prijst haar rijk-

dom, daarmede beduidende dat zij mild en grootlijks is uitgestort geweest. En hoewel hij met deze woorden onze gansche zaligheid der barmhartigheid Gods toeschrijft, zoo stelt hij nochtans weinig daarna uitdrukkelijker de oorzaak in de onverdiende goedheid, als hij zegt, dat dit geschied is om de groote liefde. Want hij beduidt dat God door deze beschouwing alleen is bewogen geweest, gelijk ook Johannes zegt: Niet omdat wij Hem eerst liefgehad hebben, maar Hij heeft zelve eerst ons liefgehad. Het woordje **ook**, heeft een bijzonderen nadruk, gelijk Rom. 6.

1 Joh. 4:19.

5 Door genade zijt gij zalig gemaakt. Ik weet niet, of dit van eenige anderen hiertusschen gesteld is: doch dewijl het niet vreemd is van den samenhang der woorden, zoo neem ik het gaarne aan als van Paulus geschreven. En wij zien, dat hij nimmermeer zich-zelfen genoeg doet in het prijzen der grootheid der genade, en daarom prent hij ditzelve dikmaals in met onderscheiden woorden, te weten, dat in onze zaligheid niets is, dat men niet Gode moet toeschrijven. Voorwaar, zoo wie de ondankbaarheid der menschen behoorlijk zal overleggen, die zal dezen tusschenzin niet verwerpen, alsof zij overbodig ware.

6 En doen zitten in de hemelsche (plaatsen.) Wat hij hier meldt van de hemelsche opstanding en zitting in de hemelen, wordt nog wel niet met oogen gezien: maar even alsof wij nu in tegenwoordige bezitting waren, alzoo leert hij, dat ons deze weldaden gegeven zijn, opdat hij de verandering onzes staats te meer verheffe, als wij van Adam gebracht worden tot Christus, te weten, alsof hij zeide, dat wij uit het diepste der hel tot den hemel gebracht worden. En voorwaar, hoewel onze zaligheid nog in hope verborgen is, zooveel ons aangaat, nochtans in Christus bezitten wij de zalige onsterfelijkheid en heerlijkheid. Daarom stelt hij daarbij, **in Christus**, omdat deze dingen, die hij verhaalt, in de leden nog niet gezien worden, maar alleen in het Hoofd: nochtans, om de verborgen eenigheid, komen zij zeker den leden toe. Anderen zetten het over: **Door Christus**, maar het rijmt beter: **In Christus**, om die reden die ik aangeteekend heb. En hieruit moet men zeer overvloedigen troost vergaderen, dat wij in den persoon van Christus hebben een zeker pand en eerstelingen aller dingen, die ons ontbreken.

7 Om te bewijzen. Wederom verhaalt hij de eindoorzaak, opdat de Efeziërs zichzelf zonder ophouden in het bedenken daarvan oefenen, en alzoo van hun zaligheid zooveel te zekerder zijn, als zij beter bekennen, dat de oorzaak hunner zaligheid rechtvaardig is, te weten, dat God geprezen worde. Hij zegt ook daarbij, dat de Heere de gedachtenis zulker groote goedheid in alle eeuwen heeft willen heiligen, opdat hij die te hatelijker make, die de onverdiende roeping der heidenen bestreden: want zij zochten een ding terstond te onderdrukken, dat in alle eeuwen gedachteniswaardig was. Voorts worden wij hieruit vermaand, dat men de barmhartigheid Gods zonder ophouden moet gedenken, waardoor Hij onze vaders verwaardigd heeft tot zijn volk aan te nemen. Want de roeping der heidenen is een wonderlijk werk der Goddelijke goedheid, hetwelk de ouders hunnen kinderen, en de grootvaders hunnen kleinkinderen, als van hand tot hand moeten overgeven, opdat het nimmermeer door verwijzen uit der menschen harten uitgewischt worde. **Den rijkdom**

zijner genade door de goedheid. Nu bewijst of bevestigt hij door herhaling, dat die liefde, waarmede God ons liefgehad heeft in Christus, uit de barmhartigheid spruit. Want hij zegt: om den rijkdom zijner genade te openbaren. Hoe? Door de goedheid tot ons, gelijk een boom uit de vruchten. Zoo bevestigt hij dan niet alleen, dat de liefde Gods onverdiend geweest is, maar ook dat God in Hem bewezen heeft den rijkdom zijner genade, en geen gemeenen, maar uitnemenden rijkdom. Men moet ook aanmerken, dat de naam van Christus herhaald wordt: want hij wil geen genade noch liefde van God gehoopt hebben, dan door middel van Christus Jezus.

8 Want uit genade zijt gij zalig gemaakt door het geloof: en dat niet uit u, het is Gods gave.

9 Niet uit de werken, opdat niemand roeme.

10 Want wij zijn zijn werk, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, die God tevoren bereid heeft, opdat wij daarin wandelen zouden. Tit. 2:14
Ef. 1:4.

8 Uit genade zijt gij zalig gemaakt. Dit is als een besluit van het voorgaande: want daarom heeft hij van de onverdiende verkiezing en roeping gesproken, om tot deze somma te komen, te weten, dat zij door het geloof alleen zaligheid verkregen hebben. Zoo dan, ten eerste zegt hij dat de zaligheid der Efeziërs, Gods werk alleen is, en een onverdiend werk: en dat zij deze genade door het geloof verkregen hebben. Want men moet op de eene zijde God, en op de andere zijde de menschen aanmerken. Hij zegt, dat God ons niets schuldig is: zoo is het dan enkel genade en geen verdienste noch vergelding, dat God ze zalig maakt. Nu wordt er gevraagd, hoe de menschen de zaligheid deelachtig worden, die hen door Gods hand aangeboden is? Hij antwoordt: **Door het geloof.** Hieruit besluit hij, dat dan hier geen ding ons eigen is. Want zoo het op Gods zijde niet anders is dan enkel genade, en wij niet anders daartoe brengen dan het geloof, hetwelk ons van allen lof berooft, zoo volgt daaruit, dat het niet is uit ons. Moeten dan niet de vrije wil, en de goede meeningen, en de verdichte voorbereidingen, en de verdiensten en de voldoeningen verstommen? Want er is niet een van deze dingen, dat niet zichzelf een deel des lofs in de zaligheid der menschen toeschrijft: alzoo zou de lof niet ganschelijk en geheel der genade toekomen, gelijk Paulus leert. Nu, als hij alleen aan de zijde des menschen, de wijze om zaligheid te verkrijgen stelt in het geloof, zoo verwerpt hij andere middelen, waarop de menschen plegen te steunen. Nu, het geloof brengt den mensch ledig tot God, opdat hij met Christus goederen vervuld wordt. En daarom stelt hij daarbij: **Niet uit u**, opdat zij geen ding zichzelf toeschrijvende, Gode alleen erkennen de auteur hunner zaligheid te zijn. **Het is Gods gave.** Voor wat hij gezegd had, dat hun zaligheid uit genade is, zegt hij nu, dat het Gods gave is; voor wat hij gezegd had: **Het is niet uit u**, zegt hij nu: **Niet uit de werken.** Zoo zien wij dan, dat hij den menschen niets laat in het verkrijgen der zaligheid. Want hier vat hij in drie woorden samen, wat hij met zulke lange disputatie behandelt in den Zendbrief aan de Romeinen, alsook aan de Galaten: Dat wij uit de barmhartigheid Gods alleen de rechtvaardigheid verkrijgen; dat zij ons aangeboden

wordt in Christus en wel door het Evangelie; dat zij door het geloof alleen, buiten verdiensten der werken verkregen wordt. En uit deze plaats kan men lichtelijk die ijdele beuzeling wederleggen, waarmede de papisten zich zoeken te redden, te weten, dat Paulus spreekt van de ceremoniën, als hij leert, dat wij zonder werken gerechtvaardigd worden. Want het is boven allen twijfel, dat hier niet alleen gehandeld wordt van één soort van werken, maar dat de gansche rechtvaardigheid des menschen, die in de werken gelegen is, verworpen wordt, ja de gansche mensch, en al wat hij van zichzelf heeft. Want men moet aanmerken, hoe God tegen den mensch, en de genade tegen de werken gesteld wordt. Waarom zou God tegen den mensch gesteld worden, zoo de twist alleen ware van ceremoniën. Zoo dan, de papisten worden gedwongen te bekennen, dat Paulus hier de gansche eer onzer zaligheid der genade Gods toeschrijft, maar zij bedenken hier een ander gedichtsel, te weten, dat dit gezegd wordt, omdat God de eerste genade geeft. Maar die zijn veel te ongeschikt, die meenen alzoo te ontkomen, dewijl Paulus den mensch met zijne vermogens uitsluit, niet alleen in het begin om zaligheid te verkrijgen, maar ganschelijk van de zaligheid zelf. En zij zijn meer dan dwaas, die dat besluit niet aanmerken: **Opdat niemand roeme.** Want de menschelijke eer behoudt altijd plaats, zoolang de verdiensten iets gelden buiten de genade. Zoo kan dan de zin van Paulus niet bestaan, tenzij de gansche lof Gode alleen en zijner barmhartigheid toegeschreven wordt. Voorts, deze plaats wordt gewoonlijk verkeerd uitgelegd, omdat zij het woord **gave**, verstaan van het geloof alleen, want Paulus herhaalt den voorgaanden zin met andere woorden. Zoo verstaat hij dan niet, dat het geloof is een gave Gods, maar dat de zaligheid ons van God gegeven wordt, of dat wij ze door Gods gave verkrijgen.

10 Want wij zijn zijn werk. Door het benemen van het tegenovergestelde, bewijst hij wat hij gezegd heeft, te weten, dat wij uit genade zijn zalig gemaakt, dewijl wij geene werken hebben, waarmede wij zaligheid kunnen verdienen, dewijl al de goede werken, die wij hebben, vruchten zijn der wedergeboorte. Waaruit volgt, dat de werken zelve een deel der genade zijn. Dat hij zegt, dat wij Gods werk zijn, moet men niet verstaan van de gemeene schepping, waardoor wij menschen geboren worden, maar hij bevestigt dat wij Gods werk zijn, als zijnde door den Geest van Christus geschapen tot rechtvaardigheid, niet door eigen kracht. Dit komt alleen den geloovigen toe, die uit Adam geboren, gebrekkelijk en verdraaid zijnde, geestelijk door de genade van Christus worden wedergeboren, opdat zij beginnen nieuwe menschen te zijn. Daarom al wat in ons goed is, is een bovennatuurlijk werk Gods. En de volgende woorden geven de uitlegging, want hij stelt daarbij, dat wij daarom Gods werk zijn, omdat wij geschapen zijn, niet in Adam, maar in Christus, en dat niet tot allerlei leven, maar tot goede werken. Wat blijft er nu voor den vrijen wil over, zoo al de goede werken, die van ons komen, den Geest Gods toegeschreven worden? De godzalige lezers moeten de woorden van Paulus overleggen: hij zegt niet, dat wij van God geholpen worden; hij zegt niet, dat onze wil voorbereid wordt, opdat hij daarna vanzelf loope; hij zegt niet, dat ons macht gegeven wordt om wel te willen, opdat het daarna in ons zij te verkiezen wat wij willen, gelijk die plagen te snateren, die de genade Gods

verkleinen zooveel zij kunnen, maar hij leert, dat wij Gods werk zijn, en dat al wat in ons goed is, zijn schepping is, waarmede hij be- duidt, dat de gansche mensch door zijn hand moet gemaakt of geformeerd worden, zou hij goed zijn. Zoo is dan Gods werk niet alleen de macht om goed te willen, of ik weet niet wat voorbereiding of hulp, maar de rechte wil zelf: want anders zou dit argument van Paulus niet deugen. Hij wil bewijzen, dat de mensch geenszins zichzelf zaligheid verkrijgt, maar dat hij ze uit genade van God verwerft: om dit te bewijzen zegt hij, dat de mensch niets is, dan door de genade Gods. Daarom zoo wie den mensch buiten de genade Gods ook het allerminste toeschrijft, die laat hem ook zooveel macht toe om zaligheid te verkrijgen. **Geschapen tot goede werken.** Die deze plaatsen verdraaien, om de rechtvaardigheid des geloofs te verscheuren, dwalen ver van den zin van Paulus. Dewijl zij zich schamen ganschelijk te loochenen, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden, en zien dat zij dat tevergeefs doen, zoo nemen zij hun uitvlucht tot dusdanige lagen, te weten, dat zij zeggen, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden, omdat het begin der rechtvaardigheid is uit het geloof, waardoor wij de genade Gods aannemen, maar dat wij rechtvaardig gemaakt worden door de wedergeboorte, omdat wij door den Geest van Christus vernieuwd zijnde, in goede werken wandelen. Alzoo maken zij het geloof als een deur, waardoor wij tot de rechtvaardigheid inkomen, maar zij dichten, dat wij deze door werken verkrijgen, of immers zij beschrijven de rechtvaardigheid, dat zij is een rechtheid, als de mensch hervormd is om wel te leven. Ik vraag niet, hoe oud deze dwaling is, maar die doen verkeerdelijk, die tot hare bevestiging, een getuigenis nemen uit deze plaats. Men moet de meening van Paulus aanzien, als hij wil bewijzen, dat wij niets tot God gebracht hebben, waardoor Hij ons schuldig is: zoo leert hij, dat ook de goede werken die wij doen, van Hem komen, waaruit volgt, dat wij niets zijn, dan enkel door zijn mildheid. Nu, als dezen hieruit besluiten, dat wij dan door de werken half gerechtvaardigd worden, wat dient dat tot den zin van Paulus? en wat dient het tot de zaak, die hij behandelt? Want te behandelen waarin de rechtvaardigheid gelegen is, is iets anders dan te leeren, dat zij niet is uit ons, en de oorzaak daarbij te stellen: Omdat wij in de goede werken niets hebben wat ons eigen is, maar dat wij door den Geest Gods geformeerd zijn tot alle goed, en dat door de genade van Christus. Want als Paulus de oorzaak der zaligheid beschrijft, zoo behandelt hij voornamelijk dit, dat de consciëntiën nimmermeer zullen gerust zijn, tenzij zij op de vergeving der zonden rusten. Hier roert hij zulks niet aan: want hij behandelt hier geen andere zaak, dan dat wij uit Gods genade zijn, al wat wij zijn. **Die God tevoren bereid heeft.** Dit moet men niet duiden op de leer der wet, gelijk de Pelagianen, alsof Paulus wilde zeggen, dat God gebiedt wat recht is, en dat Hij een rechten regel des levens leert. Want hij dringt veel meer op wat Hij is begonnen te leeren, te weten, dat de zaligheid niet komt van ons. Zoo zegt hij dan, dat de goede werken van God voorbereid zijn, eer wij geboren waren, waarmede hij beduidt, dat wij door onszelven niet bekwaam zijn om wel te leven, maar zoo verre wij door Gods hand gevoegd en gevormd worden. Zoo de genade Gods ons is voorgekomen, zoo heeft zij de plaats van onzen

roem weggenomen. Daarom moet men naarstig aanmerken het woord **voorbereiden**: want Paulus bewijst door de orde zelve, dat God om der goede werken wil ons niets schuldig is. Hoezoo? Want zij zijn uit zijnen schat genomen, waarin zij lang tevoren bereid waren: Rom. 8: 30 want die Hij geroepen heeft, die rechtvaardigt en vernieuwt Hij.

- 11 Daarom weest gedachtig, dat gij, die voortijds heidenen waart in het vleesch, die gij voorhuid genoemd werdt van die, die genoemd werd besnijdenis, die in het vleesch met handen geschiedt:
- 12 Dat gij in dien tijd waart zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israëls, vreemdelingen van de tafelen der belofte, geen hope hebbende, en zonder God in de wereld.
- 13 Maar nu in Christus Jezus zijt gij, die eertijds verre waart, nabij geworden door het bloed van Christus.

Of, instrument.
Rom. 9: 4.

II Daarom weest gedachtig. Hij komt altijd tot de bijzondere stelling, om de zaak als met den vinger aan te wijzen, en stijver te dringen: want hij gebiedt wederom den Efeziërs gedachtig te zijn, hoedanig zij geweest zijn vóór de roeping. Deze overdenking stelde hen voor oogen, hoe zij ganschelijk geen oorzaak hadden om zichzelf te verhoovaardigen. Daarna bewijst hij de wijze der verzoening, opdat zij met Christus alleen tevreden zijnde, niet meenen, dat hun andere behulpzelen noodig zijn. Dit is de inhoud van het eerste deel: Gedenkt, dat gij ten tijde toen gij onbesneden waart, ook vreemd van Christus, van de hope der zaligheid, van de gemeente, en van het rijk Gods zijt geweest, alzo dat gij geen gemeenschap met God hadt. En de inhoud van het tweede deel is: Maar nu in Christus geplaatst zijnde, zijt gij ook mede met God verzoend. Wat zulk een gedachtenis zou gelden, en in hunne harten uitwerken, is boven gezegd. **Heidenen in het vleesch.** Ten eerste verhaalt hij, dat zij zonder de teekenen des volks Gods zijn geweest. Want de besnijdenis was een teeken, waarmede het volk Gods versierd was, om van andere volken onderscheiden te worden: en de voorhuid was een teeken van een onheiligen mensch. Dewijl dan God de sacramenten pleegt te stellen bij zijn genade, zoo besluit hij, dat zij niet der genade zijn deelachtig geweest, dewijl zij van het sacrament beroofd waren. Het is waarachtig, dat dit argument niet altijd goed is; nochtans is het goed, zooverre de ordelijke beschikking Gods aangaat, weshalve dit gezegd wordt: Laat Adam uitgeworpen worden, opdat hij niet mogelijk ete van den boom des levens, en leve. Voorwaar, ofschoon hij den ganschen boom verslonden had, zoo zou hij nochtans uit zulk een eten alleen niet het leven wederom verkregen hebben: maar de Heere heeft door de wegneming des teekens, hun ook de zaak zelve benomen. Alzo stelt Paulus hier ook den Efeziërs de voorhuid voor, als een teeken der onreinheid. Hij beneemt hun het teeken der heiliging, om daarmede ook de betekenende zaak te benemen. Zoo dwalen dan die meenen, dat al deze dingen tot versmading der uitwendige besnijdenis gezegd worden. Hoewel, ik beken ook mede dat deze woorden: **In het vleesch met handen geschiedt**, daarbij gesteld zijn, om te kennen te geven, dat daar tweeërlei besnijdenis is, en alzo den roem der Joden neder te werpen, die tevergeefs op de letter-

Gen. 3: 23.

lijke besnijdenis hoovaardig zijn: en om den Efeziërs alle zwaarigheid te benemen, dewijl zij bekenden voor zichzelf die besnijdenis te hebben, die de voornaamste was, ja die de gansche waarheid des uitwendigen teekens was. Zoo noemt hij het dan **voorhuid in het vleesch**, omdat zij in hun lichaam het teeken hunner onreinheid droegen: doch intusschen geeft hij bedektelijk te kennen, dat de voorhuid hun nu niet hinderlijk is, dewijl zij geestelijk van Christus besneden zijn. Deze woorden: **In het vleesch, die met handen geschiedt**, kan men te zamen lezen, of gescheiden, zoodat hij eerst zegt, dat zij vleeschelijk is, en daarna dat zij door menschenhanden geschiedt is. Nu, zulk een besnijdenis stelt hij tegen de besnijdenis des Geestes, die in 't hart geschiedt, welke hij bij de Colossensen, hfdst. 2: 11, noemt de besnijdenis van Christus. **Van die, die genoemd werd besnijdenis.** Het woord **besnijdenis** kan hier genomen worden voor de Joden zelve, of eigenlijk voor de zaak zelve, en dan zou de zin zijn, dat zij daarom zijn genoemd geweest voorhuid, omdat zij dat heilige teeken niet hadden, te weten, tot een onderscheid; en deze laatste zin wordt bevestigd met het woord dat daarbij staat, maar dit betreft de hoofdzaak niet zeer.

12 Gij waart zonder Christus. Nu verklaart hij, dat de Efeziërs niet alleen van het uitwendige teeken, maar ook van alle dingen zijn beroofd geweest, die tot de zaligheid en gelukkigheid der menschen noodig was. En dewijl Christus het fundament aller beloften en der hope is, daarom zegt hij ten eerste, dat zij vreemd van Hem zijn geweest. Nu, wie Christus niet heeft, die heeft niet dan verderfenis: want de Israëlietische staat zelve was ook in Hem gefundeerd; want hoe zou het volk anders dan in Christus alleen, tot de eenigheid des heiligen lichaams te zamen gebonden worden? Ditzelfde moet men ook van de verbonden der beloften gevoelen. Want aan deze hoofdplaats hangen alle beloften: In uw zaad zullen alle heidenen gezegd worden, en zonder deze worden zij allen te niet. Vandaar dat Paulus zegt, dat alle beloften in Christus ja en amen zijn. Nu, wanneer het verbond der zaligheid is weggenomen, zoo blijft er geen hope meer. Wij hebben overgezet **tafelen der belofte**, welke in 't gemeen instrumenten genoemd worden. Want naar een solemneel gebruik heeft God zijn verbond met Abraham en zijn nakomelingen gemaakt, dat Hij eeuwiglijk hun God wilde zijn. Van dit verbond zijn tafelen gemaakt door de hand van Mozes, welke onder het Israëlietische volk zijn bewaard geweest, als een bijzondere schat: maar den heidenen kwamen zij niet toe. **En zonder God in de wereld.** Voorwaar; noch Efeziërs, noch ooit eenige heidenen, zijn geheel zonder alle religie geweest: waarom worden zij nochtans van Paulus genoemd zonder God te zijn, dewijl die eigenlijk zonder God is, die geen gevoelen van de Godheid heeft, en allen godsdienst of religie bespot, hoedanig die ook zij? Voorwaar, wij zijn niet gewoon de bijgeloovigen te noemen zonder God te zijn: maar degenen, die met geen religie bekommerd zijn, ja zelfs begeeren dat alle religie onderga. Ik antwoord, dat Paulus terecht alzo gesproken heeft, omdat hij alle meeningen van de valsche goden voor niet achtte, gelijk voorwaar alle afgoden, dewijl zij niets zijn onder de godzaligen, ook voor niet behooren geacht te worden. Zoo dan, allen die den waren God niet dienen, zijn zonder God, al is het dat zij schoon menigerlei godsdiensten, en zichzelf met

Gen. 22: 18.

2 Cor. 1: 20.

menigerlei ceremoniën vermoeien: want zij aanbidden wat zij niet weten. Dit zullen wij naarstig aanmerken, dat Paulus den Efeziërs geen goddeloosheid verwijt, gelijk voortijds Diagoras en zijns gelijken van zulke schande berucht waren, maar dat van deze misdaad veroordeeld worden, die zichzelf achtten zeer godvreezend te zijn: want in de afgoden is geen Godheid, maar een gedichtsel en bedrog. Herhaal nu de voorgaande woorden, en het zal licht zijn te verstaan, dat buiten Christus niet anders dan afgoden zijn. Want die hij tevoren van Christus uitgesloten had, dien beneemt hij God; het is voorwaar gelijk Johannes zegt: Die den Zoon niet heeft, die heeft den Vader niet. Daarom zullen wij weten, dat die allen van den waren God afdwalen, die dezen weg niet houden. Iemand zal vragen, of God Zich ooit aan iemand uit de heidenen geopenbaard heeft. Ik antwoord, dat onder de heidenen geen openbaring Gods geweest is zonder Christus, niet meer dan onder de Joden. Want dit geldt niet één eeuw noch één volk wat Hij zegt: Ik ben de weg; maar Hij verkondigt, dat Hij alleen is, waardoor alle menschen tot God komen.

13 Maar nu in Christus. Men moet hieronder een deelwoord verstaan, zoodat de zin is: Nadat gij in Christus zijt aangenomen; of de woorden die hier volgen: **Door het bloed van Christus,** zullen alleen een nadere uitlegging zijn. Wat van beide gij neemt, de zin is, dat de Efeziërs, toen zij verre van God en van de zaligheid waren, alzoo door Christus met God zijn verzoend, dat zij nu nabij zijn door zijn bloed: want het bloed van Christus heeft dien twist weggenomen, die tusschen hen en God was, en heeft ze van vijanden kinderen gemaakt.

Jes. 9:5.
Joh. 16:33.
Hand. 10:36.
Rom. 5:1.
Col. 1:20.

- 14 Want Hij is onze vrede, die uit beiden één gemaakt heeft: en heeft den scheidsmuur gebroken [te weten] de vijandschap in zijn vleesch.
- 15 De wet der geboden, die in inzettingen gelegen was, wegnemende, opdat Hij ze beiden stelde in Zichzelfen tot een nieuwen mensch, vrede makende.
- 16 Opdat Hij ze beiden in één lichaam Gode zou verzoenen door het kruis, de vijandschap daarin teniet makende.

Nu strekt hij de weldaad der verzoening ook tot de Joden, en leert dat zij allen door één Christus met God vereenigd worden. Waarin hij het valsch betrouwen der Joden wederlegt, die de genade van Christus verachtende, roemden, dat zij het heilige volk Gods, en zijn uitverkorene erve waren. Want zoo Christus onze vrede is, zoo volgt daaruit, dat die allen met God oneens zijn, die buiten Christus zijn. Het is voorwaar een zeer schoone lof, dat Hij de vrede tusschen God en de menschen is: opdat niemand twijfele of God hem genadig is, zoo hij in Christus blijft. Hij zegt bijname: **Dat Hij uit beiden één gemaakt heeft.** Deze deeling was noodig. De Joden meenden, dat de heidenen niet waardig waren, eenige gemeenschap met hen te hebben, om het privilege hun van God gegeven. En om hun zulke hoovaardigheid te benemen, zegt hij dat zoowel de Joden als de heidenen in één lichaam vereenigd zijn. Verzamel nu dit alles te zamen, en gij zult dusdanig een argument maken: Zoo de Joden vrede met God willen hebben, zoo moeten

zij Christus tot een verzoener hebben. Nu, Christus zal niet anders hun vrede zijn, dan zoo Hij uit hen en uit de heidenen één lichaam maakt. Zoo hebben dan de Joden niets met God te doen, tenzij zij de heidenen tot hun gemeenschap toelaten.

14 Den scheidsmuur. Om deze plaats te verstaan, moeten wij twee dingen aanmerken, te weten, dat de Joden van de heidenen zijn gescheiden geweest tot een zekeren tijd, door de ordening Gods, en dat de ceremoniën teekenen dezer verwijdering zijn geweest, opdat het openlijk zoude betuigd zijn. Want God, de heidenen voorbijgaande, had dat bijzondere volk Hem uitverkoren. Het is een groote scheiding, dat sommigen huisgenooten der gemeente zijn, en sommigen vreemden van de gemeente. Dit is wat Mozes zegt in zijn gezang: Toen de Allerhoogste de heidenen verdeelde, en toen Hij de menschen-kinderen verstrooide: toen zette Hij de landpalen der volken naar het getal der kinderen Israëls. Hier ziet gij, dat God palen gesteld heeft, om één volk van de overigen af te zonderen: hieruit komt die vijandschap, die Paulus hier meldt. Want zij worden van elkander gescheiden, als God de heidenen verwerpende, de Joden alleen aanneemt en heiligt, van die gemeene besmetting des menschelijken geslachts verlossende. Daarna zijn de ceremoniën daarbij gesteld, waarin als in muren de erfenis Gods besloten wordt, opdat zij niet voor alle menschen open, of met andere bezittingen vermengd zou zijn, en opdat de heidenen daardoor van het rijk Gods afgehouden zouden worden. Nu zegt de apostel, dat de vijandschap weggenomen, en de scheidsmuur nedergevoerd is. Want Christus, de weldaad der aanneming buiten de grenzen van het Joodsche land uitstreckende, heeft gemaakt, dat wij nu allen broeders zijn. En alzoo is die profetie vervuld: Jafet zal wonen in de tenten van Sem. Nu zijn de woorden van Paulus klaar. De middelmuur verhinderde, dat Christus niet verzamelde de heidenen met de Joden. Zoo heeft Hij dan dien muur afgebroken. Daarna wordt uitgedrukt, hoe deze muur is nedergevoerd, te weten, dat de scheiding is weggenomen door het vleesch van Christus: want de Zone Gods een natuur aannemende, die allen menschen gemeen was, heeft in zijn lichaam een volmaakte eenheid geheiligd.

15 De wet der geboden in inzettingen. Wat hij bij gelijkenis door het woord **muur** heeft verstaan, drukt hij nu klaarder uit, zeggende, dat de ceremoniën door Christus zijn weggenomen, door welke het onderscheid uitkwam. Want de besnijdenis, de offeranden, afwasschingen en de onthouding van zekere spijs, wat waren deze dingen anders dan teekenen der heiliging, waardoor de Joden vermaand werden, dat hun lot van de anderen onderscheiden was: gelijk nu het witte en het roode kruis de Franschen van de Bourgondiërs onderscheidt. Zoo beduidt dan Paulus, dat de heidenen niet alleen zijn aangenomen tot gemeenschap der genade, opdat er geen onderscheid meer ware tusschen hen en de heidenen: maar dat ook het teeken des ondersheids is weggenomen, dewijl de ceremoniën zijn afgelegd; gelijk wanneer een prins volken, die oneens zijn, onder zijn heerschappij brengt, en niet alleen wil, dat zij van harte eens zijn, maar ook de teekenen der vroegere vijandschap wegneemt; gelijk het handschrift gescheurd wordt, wanneer de schuld kwijtgescholden wordt: welke gelijkenis Paulus in dezelfde zaak gebruikt heeft, Col. 2:14. Het woordje: **In inzettingen,** voegen sommigen

Deut. 32:8.

Gen. 9:27.

bij **wegnemende**; maar zij doen dat verkeerd. Want hij pleegt alzoo van de wet der ceremoniën te spreken: waarin de Heere niet alleen een eenvoudigen regel des levens leerde, maar ook de Joden aan menigerlei inzetten bond. Waaruit men kan verstaan, dat Paulus hier niet handelt, dan van de wet der ceremoniën: want de wet der zeden is geen scheidsmuur, die ons van de Joden afscheidt, dewijl zij een leer vervat, die evenzeer ons als den Joden gemeen is. Voorts, uit deze plaats kan men ook sommiger menschen dwaling wederleggen, die meenen, dat de besnijdenis en andere oude gebruiken ook heden blijven, zooveel den Joden aangaat, hoewel de heidenen daarvan vrij zijn. Want alzoo zou de middelmuur nog blijven tusschen hen en ons, hetwelk betuigd wordt valsch te zijn.

Opdat Hij ze beiden stelde in Zichzelven. Als hij zegt: **In Zichzelven**, zoo wendt hij de Efeziërs af van de verscheidenheid der menschen, opdat zij nergens anders dan in Christus eenigheid zoeken. Daarom, ofschoon zij tevoren twee geweest zijn van ongelijken staat, zoo worden zij nochtans in Christus één mensch. En het is niet te vergeefs, dat hij daarbij stelt: **In één nieuwen mensch**; want hij beduidt (wat hij op een andere plaats duidelijker leert) dat in Christus noch besnijdenis noch voorhuid iets geldt, en dat alle uitwendige dingen van geene waarde zijn: maar dat het nieuwe schepsel de eerste en de laatste plaats houdt. Zoo is het dan de geestelijke wedergeboorte alleen, die ons te zamen vereenigt. Zoo wij allen door Christus vernieuwd worden, zoo moeten de Joden nu niet langer zichzelf behagen in hun voorgaanden staat, maar moeten dragen dat Christus alles is, zoowel in hen als in anderen, gelijk op een andere plaats gezegd is.

Gal. 6: 15.

16 Opdat Hij ze beiden zou verzoenen. Hij betuigt, dat er niet alleen vrede is gemaakt tusschen ons, maar dat wij ook met God verzoend zijn, en om te beduiden, dat zoowel den Joden een Middelaar noodig was als den heidenen. Want noch de wet, noch de ceremoniën, noch Abrahams geslacht, noch alle voorrechten, waarmee zij versierd waren, zouden hun anders niet nuttig geweest zijn. Want wij zijn allen zondaars, en de vergeving der zonden wordt niet anders dan door de genade van Christus verkregen. Hij herhaalt wederom: **In één lichaam**, opdat de Joden weten, dat zij alzoo Gode eerst behagen, zoo zij met de heidenen eenigheid behouden. **Door het kruis.** Hij heeft het kruis hierbij gemeld, om het zoenoffer te beduiden: want dewijl de zonde de oorzaak is van den haat tusschen God en ons, zoo zullen wij nimmermeer Gode aangenaam zijn, tenzij de zonde weggenomen is. Zoo is zij dan weggenomen door den dood van Christus, in welken Hij Zich den Vader geofferd heeft tot een zoenoffer: hoewel, hij meldt ook het kruis om deze oorzaak, te weten, omdat al de ceremoniën daardoor weggenomen zijn. Vandaar volgt, **de vijandschap daarin teniet makende**, want dit is zonder twijfel van het kruis te verstaan. Hoewel de zin dezer woorden tweeërlei kan zijn, te weten, dat Christus, door zijn dood ons met den Vader verzoenende, zijn toorn heeft weggenomen, of dat Hij de Joden en de heidenen te zamen verlossende, tot één kudde heeft gebracht. Dit laatste behaagt mij 't best, dewijl het met het voorgaande 't best overeenkomt, waar hij zegt: **De vijandschap in zijn vleesch teniet makende.**

- 17 En komende, heeft Hij vrede verkondigd, u die verre waart, en vrede dien, die nabij waren. Jes. 57: 19. Ef. 3: 12.
- 18 Want door Hem hebben wij beiden toegang door éénen Geest tot den Vader. Joh. 10: 9; 14: 6. Rom. 5: 2. Hebr. 10: 19.
- 19 Zoo dan, gij zijt niet meer gasten en vreemde inwoners, maar burgers der heiligen, en huisgenooten Gods.
- 20 Gebouwd op het fundament der apostelen en profeten, welks opperste hoeksteen Christus is. 1 Cor. 3: 9. Jes. 28: 16. Openb. 21: 14. 1 Petr. 2: 4.
- 28 In welken het gansche gebouw samengevoegd, wast tot een heiligen tempel in den Heere;
- 22 Waarop ook gij mede gebouwd wordt tot een woonstede Gods in den Geest. Ef. 4: 16.

Al wat hij van de verzoening door Christus geschied, geleerd heeft, zou niet nuttig wezen, zoo het niet door het Evangelie verkondigd werd. Daarom stelt hij nu daarbij, dat de vrucht van dezen vrede nu aangeboden is zoowel den Joden als den heidenen, waaruit volgt, dat Christus niet alleen den Joden, maar ook den heidenen tot zaligheid is gekomen. Want de verkondiging des Evangelies, welke in het gemeen den Joden en heidenen verordend is, is een zeker getuigenis dier zaak. Dezelfde orde houdt hij 2 Cor. 5: 21 zeggende: Dien, die geen zonde kende, heeft Hij zonde voor ons gemaakt. Insgelijks vs. 20: En Hij heeft de bediening der verzoening ons te bewaren gegeven, zoo dan, wij bedienen de boodschap uit Christus' naam. Ten eerste wordt de oorzaak der zaligheid voorgesteld in den dood van Christus; daarna wordt de wijze beschreven, waardoor Christus ons Zichzelven en de weldaad zijns doods deelachtig maakt. Maar Paulus dringt hier voornamelijk op deze omstandigheid, dat Hij de heidenen met de Joden vereenigt in het rijk Gods, Zoo dan, gelijk hij tevoren hun beiden Christus heeft gemeen gemaakt, alzoo maakt hij ze nu ook metgezellen in het Evangelie, te kennen gevende, dat ook den Joden, hoewel zij de wet hadden, mede het Evangelie noodig was, en dat God dezelfde genade den heidenen gegeven had. Daarom die God door gelijke deelachtigheid der genade tezamen gevoegd heeft, zal geen mensch scheiden. Deze woorden, **verre en nabij**, zijn niet te verstaan van de verheid der plaats, maar hij stelt de Joden nabij, om des verbonds wil, maar de heidenen stelt hij verre, als die uit Gods rijk gebannen waren, zolang zij geen belofte der zaligheid hadden.

17 En komende, heeft Hij vrede verkondigd. Hij heeft dit niet gedaan met zijn eigen mond, maar door de apostelen. Want Christus moest van den dood wederopstaan, eer Hij de heidenen tot de gemeenschap der genade riep. Waarom Hij ook zegt: Ik ben niet gezonden, dan tot de verloren schapen van het huis Israëls. Ja Hij verbiedt ook den apostelen, als Hij nog in de wereld is, dat zij hun eerste boodschap niet doen aan de heidenen. Zoo heeft Hij dan door zijne apostelen, gelijk door bazuinen, het Evangelie den Heidenen verkondigd. Zoo dan, wat niet alleen uit zijn naam en bevel, maar ook als in zijn persoon geschied is van de discipelen, wordt terecht Hem alleen toegeschreven. Want wij spreken alzoo, alsof Christus zelve door ons vermaande. En voorwaar, het geloof des Evangelies zou zeer zwak zijn, zoo wij alleen op de menschen zagen, maar al

Matt. 15: 24.

Matt. 10: 5.

de autoriteit komt daaruit, dat wij erkennen, dat de menschen instrumenten Gods zijn, en dat wij Christus door hunnen mond hooren spreken. Merk ook op, dat het Evangelie een boodschap des vredes is, waarmede God betuigt, dat Hij ons genadig is, en zijn vaderlijke liefde ons aanbiedt. Daarom, wanneer het Evangelie is weggenomen, zoo blijft krijg en vijandschap tusschen God en de menschen, gelijk dit wederom de eigen vrucht des Evangelies is, de consciëntien tevreden te stellen en gerust te maken, welke anders door ellendige ongerustheid moeten gekweld worden.

18 Want door Hem hebben wij beiden toegang. Dit is een bewijs uit het gevolg, en ook mede een verklaring des vredes, dewijl wij toegang hebben tot God: want de goddeloozen als zij in zorgeloosheid gerustelijk slapen, zoo bespotten zij zichzelven somtijds door ijdeln waan des vredes, maar zij hebben dan eerst rust, als zij het oordeel Gods vergetende, allermeest van Hem afwijken. Daarom heeft Paulus niet zonder oorzaak deze beschrijving van den Evangelischen vrede daarbij gesteld, opdat wij weten, dat hij niet gelegen is in ongevoeligheid der consciëntien, in valsch betrouwen, in hoovaardige grootheid, in onwetendheid der eigen ellendigheid, maar in vredige rust, die het aanschouwen Gods meer begeert dan vliedt, dewijl het lieflijk is. Nu, Christus is die ons de poorte open doet, ja Hij is de poort zelve. Nu dewijl deze poort twee deuren heeft, en daarom zoowel den Joden als den heidenen open is, zoo volgt daaruit, dat God beiden bereid is om vaderlijke liefde te bewijzen. Hij stelt daarbij, **door éénen Geest**, door welks beweging en leiding wij ook tot Christus komen, en door welken wij roepen:

Rom. 8 : 15.

Abba Vader! want hieruit komt dat betrouwen om tot Hem te gaan. Daar zijn verscheidene middelen geweest bij de Joden om tot God te komen; nu is daar een eenig middel, te weten, door den Geest van Christus geregeerd te worden.

19 Zoo zijt gij dan niet meer. Hij ziet op wat hij gezegd had, dat de Efeziërs voortijds vreemd zijn geweest van het verbond. Want hij spreekt ze nu alleen aan, alsof hij zeide: Uw staat is veranderd, want God heeft u, uit vreemde inwoners burgers zijner gemeente gemaakt. Maar die eere, die God den Efeziërs verwaardigd had te bewijzen, verheft hij met vele woorden. **Burgers der heiligen**, noemt hij de heiligen, en daarna **huisgenooten Gods**: ten laatste noemt hij ze **steen**en tot den bouw van het huis Gods gevoegd. De eerste titel is genomen van een gelijkenis, die dikmaals in de Schrift gevonden wordt, waar de gemeente vergeleken wordt bij een stad. Het is een groote vereering, dat zij, die tevoren onheilig, en alle gemeenschap der godzaligen onwaardig waren, nu het recht eener zelfde stad of burgerschap hebben met Abraham en al de heiligen, patriarchen, profeten en koningen, ja zelfs met de engelen. Doch de andere titel is niet minder, dat God ze tot zijn huisgezin aangenomen heeft; want de gemeente is het huis Gods.

1 Tim. 3 : 15.

20 Gebouwd op het fundament. Dit is de derde vereering, waarin ook uitgedrukt wordt, hoe de Efeziërs huisgenooten Gods en burgers der heiligen geworden zijn, en hoe ook alle anderen zoodanig worden, te weten, zoo zij in de leer der profeten en apostelen gefundeerd zijn, waaruit men ook kan oordeelen, welke de ware en valsche gemeente is, wat voor alles noodig is. Want hoe wel men nergens gevaarlijker in dwaalt, zoo komt men nochtans

zeer lichtelijk daarin te vallen. Geene menschen roemen bijna stouter van den naam der gemeente, dan die dien naam zich valsche-lijk toekennen, wat men hedendaags kan zien. Nu, opdat wij niet feilen, zoo geeft Paulus ons hier het ware teeken der gemeente te kennen. Het is zonder twijfel, dat het woord **fundament**, hier genomen wordt voor de leer. Want hij noemt niet de patriarchen of godzalige koningen, maar die alleen, die het leerambt hadden, en die God gesteld had over de opbouwning zijner gemeente. Zoo leert dan Paulus, dat het geloof der gemeente op deze leer moet gefundeerd zijn. Wat zal men dan gevoelen van degenen, die alleen op menschelijke gedichtselen steunen, en intusschen ons van afwijking beschuldigen, omdat wij de zuivere leer Gods aannemen? Maar men moet aanmerken, hoe de gemeente gezegd wordt daarop gefundeerd te zijn: want eigenlijk is Christus het eenige fundament, dewijl Hij alleen de gansche gemeente ophoudt, en alleen de regel en mate des geloofs is: maar de gemeente wordt in Christus gefundeerd door de prediking der leer, waarom de profeten en apostelen genoemd worden bouwmeesters. Zoo is het dan zooveel alsof Paulus zeide, dat der profeten en apostelen voornemen niet anders is geweest, dan de gemeente op Christus te fundeeren. Wij zullen bevinden dat dit waarachtig is, indien wij ook van Mozes aan willen beginnen: want Christus zelve is het einde der wet, dezelfde is ook de inhoud des Evangelies. Zoo moeten wij dan gedachtig zijn, dat wij nergens anders in moeten rusten, zoo wij onder de geloovigen willen gerekend worden, en dat wij alle ding naar Hem moeten regelen, zoo wij behoorlijken voortgang in de Heilige Schrift willen maken. Desgelijks worden wij ook vermaand, waar het Woord Gods te zoeken, te weten, bij de profeten en apostelen. En opdat wij ze met elkander leeren vereenigen, zoo wordt bewezen, dat zij eendrachtig zijn, dat zij eenerlei fundament hebben, en gemeenschappelijk in het opbouwen des tempels Gods arbeiden. Want de leer der profeten is daarom niet overbodig, omdat wij de apostelen tot leeraars hebben: maar zij doen beiden een en hetzelfde. Dit zeg ik daarom, dat gelijk voortijds de Marcionieten de profeten uit deze tegenwoordige plaats hadden uitgewischt, alzoo ook heden sommige onheilige geesten, die den Marcionieten gelijk zijn, zeggen dat de wet en profeten ons niet aangaan, omdat het Evangelie een einde aan hen allen gemaakt heeft. Maar de Heilige Geest betuigt alom, dat Hij alzoo gesproken heeft door den mond der profeten, dat Hij in hunne geschriften wil gehoord zijn. En dit dient niet weinig om de autoriteit onzes geloofs te bevestigen, dat wij zien, dat al de dienstknechten Gods van den beginne aan tot het einde toe, zoo goed met elkander overeenkomen, dat hun eendrachtigheid klaarlijk bewijst, dat het een eenig God is, die in allen spreekt. Zoo moet men dan het begin onzer religie van de schepping der wereld aan nemen, waarom zoowel de papisten als de Turken, en alle andere secten tevergeefs roemen van de oudheid, welke niet anders zijn dan bastaarden der ware en zuivere religie. **De opperste hoeksteen.** Degenen, die aan Petrus deze eer toeschrijven, waar zij zeggen, dat de gemeente in hem gefundeerd is, zijn zoo onbeschaamd, dat zij ook dit getuigenis misbruiken tot een bedeksel hunner dwaling: want zij zeggen, dat Christus genoemd wordt de voornaamste steen onder de andere, en dat er daarom meer steenen zijn, waarop de gemeente gefundeerd

is. Maar hierop is licht te antwoorden: want de apostelen gebruiken onderscheidene gelijkenissen, naar de omstandigheid der plaatsen, en nochtans in éénzelfden zin. Dit blijft vast, dat daar geen ander fundament kan gelegd worden; daarom wil Paulus hier niet zeggen, dat Christus alleen een hoek, of een stuk des fundaments is: want hij zou tegen zichzelf strijden. Wat wil hij dan? Hij wil de Joden en heidenen in één geestelijk gebouw te zamen voegen. Dezen waren gelijk twee verscheiden muren, daarom stelt hij Christus midden in den hoek, opdat Hij ze beiden aan elkander binde. Dit is de grond dezer gelijkenis. Nochtans verklaart hij daarna genoeg, dat hij niet alleen één deel van den bouw op Christus wil stellen, als hij zegt, dat het gansche gebouw in Hem te zamen gevoegd is. Zoo dit waarachtig is, waar is dan Petrus? Ja, ook als hij in den zendbrief aan de Corinthiërs, Christus een fundament noemt, zoo verstaat hij daarbij niet, dat de gemeente in Hem begonnen en in de anderen volmaakt wordt: maar dewijl hij den dienst der anderen met den zijne vergelijkt, (want hij moest toch de gemeente der Corinthiërs fundeeren, en die den bouw laten volbrengen, die na hem kwamen) daarom heeft hij deze verdeeling gesteld. Zooveel deze tegenwoordige plaats aangaat, hij leert, dat allen die in Christus te zamen gevoegd, een tempel Gods zijn. Ten eerste is de samenvoeging noodig, opdat de geloovigen elkander omvangen, en door onderlinge gemeenschap zich tot elkander voegen, anders zou het geen getimmerd huis, maar een verwarde hoop zijn. Maar de voornaamste gelijkmatigheid is in de eenigheid des geloofs: daarna volgt de vrucht of wasdom. Allen, die niet alzoo door geloof en liefde zijn vereenigd, dat zij in Christus voortgang maken, die hebben een onheilig gebouw, dat niets met den tempel Gods gemeen heeft.

21 Wast tot een heiligen tempel. Op een andere plaats wordt elk geloovig mensch genoemd een tempel: maar hier zegt hij, dat zij allen te zamen een tempel Gods zijn. Beide wordt waar en gepast gezegd. Want God woont alzoo in een iegelijk van ons, dat Hij ons allen te zamen met een heilige eenigheid wil omvangen, en alzoo uit velen één maken. Zoo dan, die op zichzelf een tempel is, die wordt tot de anderen verzameld zijnde, een steen des tempels, wat gezegd wordt om de eenigheid te prijzen.

22 Waarop ook gij mede gebouwd wordt. Het Grieksche woord is twijfelachtig, gelijk ook het Latijnsche: want men kan het overzetten: **Gij zijt gebouwd, of wordt gebouwd,** en het verband der woorden laat beide toe: doch het laatste behaagt mij 't best. Want naar mijn oordeel vermaant hij de Efeziërs, dat zij meer en meer in het geloof opwassen, nadat zij eenmaal daarin gefundeerd zijn, en dat zij alzoo een stuk des nieuwen tempels zijn, die toen alom in de gansche wereld Gode door het Evangelie gebouwd werd. Het woord **Geest**, herhaalt hij om twee oorzaken; ten eerste om te vermanen, dat alle deugden van geene waarde zijn, zoo de Geest Gods niet werkt; ten andere om de geestelijke wijze der bouwing tegen alle uitwendige en Joodsche middelen te stellen.

HET DERDE HOOFDSTUK.

- 1 Om dezer zake wil, ik Paulus, een gevangene van Jezus Christus, bedien de boodschap voor u, heidenen. Hand. 21 : 33.
2 Tim. 1 : 8.
- 2 Zoo gij ook gehoord hebt van de bediening der genade Gods, die mij gegeven is aan u. Hand. 13 : 2.
Ef. 3 : 8.
- 3 Dat Hij mij de verborgenheid ontdekt heeft door openbaring, gelijk ik weinig tevoren geschreven heb. Gal. 1 : 11.
- 3 Hetwelk gij aanmerkende kunt verstaan mijne kennis in de verborgenheid van Christus,
- 5 Welke in andere eeuwen niet den kinderen der menschen is bekendgemaakt, gelijk zij nu geopenbaard is zijnen heiligen apostelen en profeten door den Geest. Hand. 10 : 23.
- 6 Dat de heidenen zijn mede-erfgenamen, en van hetzelfde lichaam, en mede deelachtig zijne belofte in Christus, door het Evangelie.

I Om dezer zake wil. Het is zonder twijfel, dat de tegenstanders de gevangenis van Paulus, welke tot bevestiging zijns apostelambts behoorde te gelden, tot het tegenovergestelde getrokken hebben. Zoo geeft hij dan nu den Efeziërs te kennen, dat hun roeping door zijn gevangenis bevestigd wordt: want hij was om geen andere oorzaak gevangen, dan omdat hij het Evangelie den heidenen verkondigd had: dewijl hij dan met een sterk en standvastig gemoed staande bleef, zoo hadden de heidenen daaruit geen kleine bevestiging, dat hij zijn ambt oprecht bediend had. Maar opdat hij zich meerder autoriteit make, zoo spreekt hij hoogelijk van zijn gevangenis, als hij zegt, dat hij de boodschap of het gezantschap bedient. Dit was wel een bespottelijke roeping voor de wereld en voor de goddeloozen, maar bij de godzaligen was zij vol gerechtigheid en geloof. Want door de heerlijkheid van Christus wordt niet alleen de schandelijkheid der gevangenis uitgewischt, maar wat anders schandelijk was, maakt zij voor alles heerlijk. Had hij enkel gezegd: Ik ben gevangen, dan zou het woord boodschap of gezantschap geen plaats hebben: want deze eer is men der gevangenis niet schuldig, welke meest een teeken der misdaad en der booze stukken is; maar wie een gevangene van Jezus Christus is, diens gevangenis en banden gaan te boven in waardigheid, niet alleen den staat der gezantschappen, maar ook de kronen en schepers der koningen, niet dat het in der menschen oogen alzoo schijnt, maar het betaamt ons de oorzaak te overwegen. En de naam van Christus behoort ons zoo waardig te zijn, dat die dingen, die van de menschen geacht worden de grootste schande, bij ons de hoogste eer zij. Paulus beveelt den Efeziërs aan de vervolging, die hij leed, als hij zegt, dat hij 't lijdt voor de heidenen. Dit diende grootelijks om hunne harten te bewegen, als zij hoorden, dat hij om hunner zaligheid wil in zwaarigheid en gevaar was.

2 Zoo gij ook gehoord hebt. Het is waarschijnlijk, dat Paulus toen hij te Efeze was, van deze dingen gezwegen heeft, dewijl ook geen noodzakelijkheid dit eischte, want er was toen nog geen twist gerezen van de roeping der heidenen: want zoo hij daarvan gesproken had, zoo zou hij hun die woorden indachtig maken, wat

hij niet doet: maar hij meldt alleen het algemeen gerucht, en zijn zendbrief. En voorwaar, hij heeft niet vanzelf onnutte twisten opgeworpen: maar door der tegenstanders ongeschiktheid gedwongen zijnde, heeft hij zijnen dienst beschermd als het noodig was. Het woord, waarvoor wij gesteld hebben **bediening**, wordt hier genomen voor een bevel of ordening Gods, of voor een commissie, gelijk men gewoonlijk spreekt.

3 Dat Hij mij de verborgenheid ontdekt. Opdat hij niet schijne lichtvaardig iets in zijn apostelambt begonnen te hebben, en nu om zijn lichtvaardigheid gestraft te worden, daarom zegt hij zoo naastig, dat God de auteur zijner handelingen is, en dewijl het om de nieuwigheid der zaak door weinigen goed geacht werd wat hij deed, daarom noemt hij het een verborgenheid. Zoo neemt hij dan daarmede die nijdigheid weg, die daaruit rijzen kon, dat zijn werk den gemeenen man niet behaagde. En in deze zaak zoekt hij niet zoozeer zijn eigen voordeel als der Efeziërs, voor wie daar veel aan gelegen was, dat zij zeker waren, dat zij uit Gods zeker voornemen, door den dienst van Paulus geroepen waren. Alzoo heeft hij het woord **verborgenheid**, gesteld tegen de verkeerde oordeelen en meeningen der wereld, die toen in 't gemeen de overhand hadden: opdat men niet terstond een kwaad vermoeden hebbe, van wat niet zoo wel bekend is. Voorts zegt hij, dat het hem door openbaring ontdekt is: waarmede hij zichzelf scheidt van de aan inbeelding rijke menschen, die Gode en den Heiligen Geest toeschrijven, al wat zij gedroomd hebben. De valsche profeten roemen ook op openbaringen, maar zij liegen: maar Paulus was zeker van zijn openbaring, en kon ze ook anderen bewijzen: en hij spreekt voorwaar als van een genoegzaam bewezen zaak. **Weinig tevoren geschreven heb.** Hij brengt nu wederom in gedachtenis, wat hij in het 2de Hfdst. aangeroerd had, of hij spreekt van een anderen zendbrief, wat bijna met aller toestemming aangenomen is. Zoo men de eerste uitlegging aanneemt, zoo rijmt het zeer wel, dat hij 't met weinige woorden geschreven heeft, omdat hij deze zaak, als in het voorbijgaan aangeroerd had. Maar dewijl de laatste (gelijk ik gezegd heb) meer aangenomen is, zoo heb ik die in mijn overzetting gevolgd. Zoo heb ik dan het Grieksche woord, dat Erasmus overgezet heeft, **in 't kort of met weinige woorden**, liever beduid op den tijd. Want alzoo zou er een stilzwijgende vergelijking zijn tusschen dit schrijven en het voorgaande. En het rijmt niet, dat hier korthed der woorden zou gemeld worden, daar hij de zaak niet met minder woorden heeft kunnen aanroeren dan hij hier doet. Doch met een korten tijd te melden, schijnt hij willens hun memorie, die nog versch was, tot getuige te roepen: hoewel, ik wil om deze zaak niet twisten. Daar is meer zwaarigheid in de woorden, die hier volgen, welke Erasmus aldus heeft overgezet: Uit welke gij lezende kunt verstaan. Maar de samenvoeging der Grieksche woorden duldt dat niet naar mijn oordeel. Daarom geef ik de lezers aan te merken, of deze zin niet bekwaam is: Hetwelk gij moogt opmerkende [of bekennde] verstaan. Zoo men het aldus overzet: Gij kunt lezende verstaan naar wat ik u geschreven heb, zoo zal de zin nog redelijk goed zijn. Ik heb hier gissingen gesteld, gelijk in een twijfelachtige zaak. Maar zoo wij aannemen wat meest allen goeddunkt, dat de apostel tevoren aan de Efeziërs geschreven heeft, zoo is deze zendbrief de eenige niet,

die ons is verloren gegaan. Nochtans moeten de goddeloozen niet tegensnateren, dat de leer der Schrift gebroken, of in eenig deel onvolmaakt is. Zoo wij behoorlijk aanmerken Paulus' zorgvuldigheid, wakkerheid, naarstigheid, vurigheid, vriendelijkheid en vaardigheid in de broeders te helpen, zoo zullen wij lichtelijk daaruit verstaan, hoe vele zendbrieven hij geschreven heeft hier en daar heen, zoolwel in 't gemeen als bijzonder. Maar de Heere heeft door zijn voorzienigheid die tot eeuwige gedachtenis behouden, die Hij voorzag zijner gemeente noodig te zijn. Zoo zullen wij dan weten, dat het ons genoeg is, wat ons nog gebleven is, en dat het niet bijgeval geschied is, dat daar zoo weinig overgebleven is: maar dat dit lichaam der Schrift, zooals wij het behouden hebben, door de wonderlijken raad Gods alzoo geschikt en passend is.

4 Mijne kennis in de verborgenheid. Uit deze herhaling, die zoo dikmaals geschiedt, kan men verstaan, hoe noodige zaak de zekerheid der roeping is, alzooewel in het volk als in de dienaren: nochtans, Paulus heeft hier meer op anderen dan op zichzelf gezien. Hij wordt wel alom gelasterd, dat hij het Evangelie den Joden en heidenen gemeen maakte: maar hij zorgde niet zoozeer voor zichzelf, als dat hij zag, dat het geloof veler menschen zwak werd, als zij door der boozen lastering beroerd zijnde, aan zijn apostelambt begonnen te twifelen: daarom roept hij zoo dikmaals de Efeziërs tot zijn kennis en wetenschap terug, die hij van den wil en het bevel Gods had. En wat hij tevoren eenvoudig genoemd had **verborgenheid**, noemt hij nu **verborgenheid van Christus**, daarmede te kennen gevende, dat het moest verborgen blijven, totdat het door zijn komst openbaar zou worden, gelijk alle profetieën, die tot het rijk van Christus dienen, genoemd kunnen worden profetieën van Christus. Ten eerste moet men aanmerken de uitlegging van het woord **verborgenheid**; daarna zullen wij bezien waarom hij zegt, dat zij allen eeuwen onbekend is geweest. Hij zegt, dat dit is verborgen geweest, dat de heidenen deelgenooten der belofte, en alzoo het leven in Christus moesten deelachtig worden, en dat door het Evangelie. Als deze naam aan het Evangelie gegeven wordt, zoo zijn er andere redenen, die te dezer plaatse niet dienen. Zoo dan, de roeping der heidenen was een verborgenheid van Christus, dat is, die onder het rijk van Christus moest volbracht worden. Maar waarom zegt hij, dat zij niet is bekend geweest, daar zij nochtans door zoo vele profetieën verkondigd was? Want de profeten betuigen alom, dat uit de gansche wereld volken zullen komen om God te aanbidden; dat alzooewel in Assyrië als in Egypte een altaar zal opgericht worden, en dat zij allen tegelijk zullen spreken de tale Kanaäns: met welke woorden zij te kennen geven, dat de dienst des waren Gods en dezelfde belijdenis des geloofs, alom zal verbreid worden. Het rijk van Christus strekken zij uit van Oost tot West, en alle volken des aardrijks onderwerpen zij aan Hem. Wij zien ook, dat de apostelen in vele plaatsen voor deze zaak getuigenissen voortbrengen: en dat niet alleen uit de laatste profeten, maar ook uit Mozes. Hoe kon dan dit verborgen zijn, wat door de stem van zoovele predikers verkondigd was? Hoe komt het, dat Paulus alle menschen zonder uitzondering van de kennis berooft? Zullen wij zeggen, dat de profeten gesproken hebben van dingen, die hun onbekend waren, en dat zij een geluid zonder verstand

Jes. 19: 18, 19.

gegeven hebben? Ik antwoord, dat men de woorden van Paulus niet alzoo moet nemen, alsof daar ganschelijk geen kennis van deze dingen geweest ware: want er zijn altijd sommigen onder het volk geweest, die bekenden, dat de genade Gods in de komst van den Messias de gansche wereld door zou geopenbaard worden, en die de wederoprichting des menschelijken geslachts hoopten. En de profeten profeteerden uit zekere openbaring: maar intusschen waren zij onzeker van den tijd en wijze. Zij wisten, dat de genade Gods namaals den heidenen zou gemeen gemaakt worden: maar wanneer, hoe, of door wat middelen, was hun al verborgen. Van deze onwetendheid is een schoon bewijs geweest in de apostelen: zij waren hiervan onderwezen, niet alleen door de profetieën der profeten, maar zij hadden

Joh. 10:16.

ook de klare stem des Meesters gehoord, welke zegt: Ik heb nog andere schapen, die van dezen stal niet zijn, deze moeten ook verzameld worden, opdat het worde één schaapskooi en één herder; nochtans werden zij door de nieuwigheid der zaak verhinderd, dat zij het niet ganschelijk verstonden. Ja ook, als zij dit gebod ontvingen hadden: Gaat henen, predikt allen creaturen. Zoo ook: Gij zult mijne getuigen zijn van Samaria aan tot de uiterste volken toe: zoo hebben zij de roeping der heidenen geschuwd en gevloeden als iets ongeschikts: want de wijze was hun onbekend. Zij vatten de woorden van Christus niet anders dan duister, eer de zaak tegenwoordig geschiedde: want in de ceremoniën was hun iets als een dekfel op hunne oogen gelegd. Daarom is het geen wonder, zoo Paulus dit noemt een **verborgenheid**, en zegt, dat het is bedekt geweest, dewijl men niet wist van de aflegging der ceremoniën, welke een toegang daartoe was.

5 **Gelijk het nu geopenbaard is zijnen heiligen.** Opdat het hem niet tot hoovaardigheid gerekend worde, dat hij roemde te weten wat allen patriarchen en profeten, en heiligen koningen onbekend was, vermaant hij allereerst, dat hij deze kennis met anderen gemeen heeft, en stelt zich de voornaamste leeraars der gemeente tot metgezellen; ten andere, schrijft hij het den Heiligen Geest toe, in wiens macht het is een iegelijk toe te deelen, zooveel als Hij wil. Want er is geen andere mate der wetenschap, dan die Hij ons bepaalt. Hij heeft met drie woorden uitgedrukt, dat de heidenen tot Gods volk zijn aangenomen, om te beter te bewijzen, met welke conditie dat moest geschieden, te weten, als zij zonder onderscheid den Joden gelijk gemaakt worden, om één lichaam te maken. En opdat de nieuwigheid der zaak niemand ergere, zoo zegt hij, dat dit moest geschieden door het Evangelie, welks verkondiging toen voorwaar nieuw en ongehoord was, welke nochtans alle godzaligen beleden uit den hemel te zijn. Wat wonder is het dan, zoo God de wereld vernieuwende, een ongewone wijze houdt?

Ef. 1:19.
Col. 2:12.
1 Cor. 15:9.
Hand. 9:15;
13:2; 22:21.
Gal. 1:16;
2:8.
1 Tim. 2:7.
2 Tim. 1:11.
Rom. 16:25.
Col. 1:26.
Ef. 1:9.
2 Tim. 1:10.
Tit. 1:2.
1 Petr. 1:20.

- 7 Waarvan ik een dienaar geworden ben, naar de gave der genade Gods, die mij gegeven is, naar de krachtige werking zijner mogendheid.
- 8 Mij, die de minste aller heiligen ben, is deze genade gegeven, dat ik onder de heidenen zou verkondigen den ondoorzoekelijken rijkdom van Christus,
- 9 En allen menschen openbaar maken, welke de gemeenschap is der verborgenheid, die van het begin der tijden aan is ver-

borgen geweest in God, die alles geschapen heeft door Jezus Christus.

Gen. 1:3.
Ps. 33:6.
Joh. 1:3.
Col. 1:16.
Hebr. 1:2.
1 Petr. 1:12.

10 Opdat de menigerlei verscheiden wijsheid Gods, door de gemeente, den vorstendommen en machten in de hemelsche [plaatsen] zou openbaar worden.

11 Naar dat eeuwige voornemen, dat Hij in Christus Jezus onzen Heere voorgenomen heeft.

12 Door denwelken wij de vrijmoedigheid hebben, en den toegang met betrouwen door het geloof in Hem.

Joh. 10:9;
14:6.
Rom. 5:2.
Ef. 2:18.
Hebr. 10:19.
Fil. 1:14.
1 Thess. 3:3.
Col. 1:24.

13 Daarom bid ik, dat gij niet bezwijkt in mijne verdrukkingen voor u, hetwelk uwe eer is.

7 **Waarvan ik een dienaar geworden ben.** Dewijl hij geleerd had, dat het Evangelie een instrument is, om de heidenen de genade deelachtig te maken, zoo stelt hij nu daarbij, dat dit ambt hem is bevolen geweest, en voegt het alzo tot zijn persoon, wat hij van de zaak gezegd had. Nochtans, opdat hij niet schijne zichzelf meer toe te schrijven dan het betaamt, zoo zegt hij ten eerste, dat het een gave der genade Gods is. Daarna prijst hij in deze gave de mogendheid Gods, alsof hij zeide: Wilt niet aanzien wat ik verdiend heb, want de Heere heeft mij dit vanzelfs door zijn mildheid gegeven, dat ik een apostel der heidenen ben, niet door mijn waardigheid, maar door zijn genade. Wilt ook niet aanzien, hoedanig ik geweest ben: want het komt den Heere toe, de menschen die niets zijn, te verheffen. Dit is de krachtige werking zijner mogendheid, dat Hij uit niet wat groots maakt.

8 **Mij, die de minste aller heiligen ben.** Zichzelf en al wat hem toebehoort, verkleint hij zooveel hem mogelijk is, opdat hij de genade Gods te hooger verheffe, en opdat hij ook mede door deze belijdenis, de tegenstanders voorkome in de tegenwerpingen, die tegen gebracht konden worden, als: Wie is toch deze, dat God hem boven alle anderen verheven heeft? Wat gaven had hij boven anderen, dat hij boven alle anderen is verkoren geweest? Zoo dan, als hij bekend zichzelf de allerminste te zijn, zoo neemt hij alle vergelijking der waardigheid en der deugden weg. En hij spreekt niet geveinsd, als hij zichzelf alzoo vernedert, gelijk velen een geveinsde ootmoedigheid vertoonen, hoewel zij binnen in het hart opgeblazen zijn, en bekennen met den mond, dat zij de minsten zijn, hoewel zij nochtans de hoogsten willen geacht worden, en meenen dat zij de hoogste eer waardig zijn. Paulus bekent van harte zijn kleinheid, ja hij spreekt op een andere plaats veel verwerpelijker van zichzelf: Ik ben niet waardig een apostel genaamd te worden, 1 Cor. 15:9. Insgelijks, als hij zichzelf noemt den voornaamste der zondaren, 1 Tim. 1:5. Maar wij moeten aanmerken, als hij zichzelf den allerverwerpelijkste maakt, dat hij dan rekent, hoedanig hij is uit zichzelf, en afgedacht van de genade Gods, alsof hij zeide, dat zijn kleinheid en onwaardigheid niet verhinderd heeft, dat anderen zijn voorbijgegaan, en hij tot een apostel der heidenen is verordend. Want als hij zegt, dat het hem gegeven is, zoo beduidt hij een bijzondere gave, want hij spreekt bij vergelijking, niet dat hij alleen verkoren is om dit ambt te bedienen, maar omdat hij onder de leeraars der heidenen de eerste plaats had, om welke oorzaak hij op een andere plaats, dezen naam als zijn eigen gebruikt. Door den **ondoorzoek-**

1 Tim. 2:7.

kelijken rijkdom van Christus, verstaat hij de onmetelijke en ongeloofelijke schatten der genade, die God buiten verwachting onvoorziens verwaardigd had den heidenen te geven: waarmede hij vermaant, hoe begeerig de Efeziërs het Evangelie behooren aan te nemen, en in wat waarde zij het behooren te houden, waarvan wij gesproken hebben in den zendbrief aan de Galaten, hfdst. 2:15. En voorwaar, gelijk de bediening des apostelambts hem met de anderen gemeen was, alzoo kwam deze eer hem bijzonder toe, dat hij den heidenen een apostel was verordend.

9 Welke de gemeenschap zij der verborgenheid. Gemeenschap noemt hij de verkondiging, te weten, als God de menschen zijn raad deelachtig maakt, welchen Hij tevoren verborgen hield. En hij gebruikt een bekwame gelijkenis als hij zegt: **Om alle menschen te verlichten**, gelijk de Grieksche woorden luiden, alsof de genade Gods met volle licht scheen in zijn apostelambt. **Die van het begin is verborgen geweest in God.** Hij vermijdt den haat der nieuwigheid, gelijk hij ook boven gedaan heeft. En hij zegt bijna dat het is verborgen geweest in God, om alzoo der menschen lichtvaardigheid tegen te gaan, die meenen, dat het hun niet betaamt iets niet te weten, alsof het niet in Gods wil stond, zijn raad bij Zich verborgen te houden, totdat Hij Zich den menschen wil openbaren. En wat hoovaardigheid, ja uitzinnigheid is dat, dat wij Gode niet toelaten meer te weten dan wij? Daarom zullen wij gedenken, dat wij onze stoutigheid moeten tegenhouden, zoo wanneer de hoogte der wetenschap Gods ons voorgesteld wordt. Hiertoe dient het, dat hij den rijkdom van Christus genoemd heeft ondoorzoekeijk, daarmede beduidende, dat het een zaak is eerbied en verwondering waardig, hoewel zij door ons vernuft niet begrepen wordt. **Die alles geschapen heeft door Christus.** Het behaagt mij niet zooeer dit

van de eerste schepping uit te leggen, als van de geestelijke wederoprichting. Want hoewel dit waarachtig is, dat alles geschapen is door het Woord Gods, gelijk men in zoovele plaatsen leest, nochtans eischt de omstandigheid der plaats, dat wij het van de vernieuwing verstaan, dewelke vervat wordt in de weldaad der verlossing. Tenzij mogelijk iemand liever een argument wil maken van de schepping op de vernieuwing, in dusdanigen zin: Door Christus, die God is, heeft de Vader alles geschapen, zoo is het dan geen wonder, dat Hij nu al de heidenen door Christus den Middelaar wederopgericht heeft, welke uitlegging mij niet mishaagt. Zulk een argument gebruikt hij 2 Cor. 4:6: God, die het licht geboden heeft uit de duisternis te schijnen, dezelve is het, die onze harten verlicht heeft. Want uit de schepping der wereld besluit hij, dat het Gods ambt is, de duisternis te verlichten: maar wat daar zienlijk was, duidt hij op den Geest, wanneer van het rijk van Christus gesproken wordt.

10 Den vorstendommen. Sommigen achten het ongeschikt, dat dit van de engelen gezegd wordt, omdat zij in den glans van het aangezicht Gods meer zien dan dat hun zulke onwetendheid zoude toegeschreven worden. Daarom duiden zij het op de duivelen, doch onvoorzichtig: want wat groots zou de apostel van het Evangelie of van de roeping der heidenen zeggen, zoo hij zeide, dat het nu eerst den duivelen geopenbaard ware? Het is zeker, dat hij werkt om de barmhartigheid Gods aan de heidenen, en ook mede de

waardigheid des Evangelies zooeer te verheffen als hem mogelijk is, en om dit te doen, zoo betuigt hij dat in de verkondiging des Evangelies geopenbaard wordt de menigerlei genade Gods, welke zelfs niet altijd den engelen is bekend geweest. Waaruit volgt, dat de wijsheid Gods den menschen meer dan verwonderlijk moet zijn, daarin dat Hij de heidenen bij de Joden gevoegd heeft in de gemeenschap der zaligheid. Daarom noemt hij ze in menigerlei wijze verscheiden, omdat de menschen gewoon zijn haar uit ééne gedaante te oordeelen, wijl zij haar noch geheel, noch in hare enkele deelen begripen. Bijvoorbeeld: de Joden meenden, dat de wijsheid Gods besloten was in de ordening, die hun bekend en gebruikelijk was, zoodanig als zij onder de wet geweest was. Maar God heeft een ander bewijs en proeve zijner wijsheid voorgesteld, het Evangelie allen menschen zonder onderscheid verkondigende; niet dat het een nieuwe wijsheid geweest is, maar dat zij zoo wijd en menigerlei is, dat zij niet met de mate onzes verstands kan begrepen worden. Zoo moeten wij dan weten, dat die kennis, die wij verkregen hebben, (hoedanig zij ook zij) alleen een klein stukje is. Waar zij dan in de roeping der heidenen, in den hemel van de engelen bekend en eerbiedig aangenomen wordt, hoe onbehoorlijk is het dan, dat zij op aarde van de menschen verworpen en veracht wordt? Maar dat sommigen hieruit besluiten, dat de engelen bij de prediking zijn om te leeren gelijk als wij, dat is een onzekere uitlegging. Men moet altijd aanmerken, voor wie de Heere den dienst zijns Woords verordend heeft. Want zoo de engelen, die het aanschouwen Gods genieten, niet in het geloof wandelen, zoo is hun ook de uitwendige bediening des Woords niet noodig. Zoo moet dan de prediking, die onder de menschen gebruikt is, alleen voor de behoefte der menschen dienen. En de zin der woorden van Paulus, is deze, te weten: Dat de gemeente, uit de Joden en de heidenen verzameld, als een spiegel is, waarin de engelen de wonderlijke wijsheid Gods aanschouwen, welke zij tevoren niet wisten. Want zij zien een werk, dat hun nieuw was, en waarvan de reden in God verborgen was: zoodanig is de voortgang, welchen zij maken, en niet dat zij uit der menschen mond iets leeren.

11 Naar het eeuwige voornemen. Wij zien, hoe naarstig hij toeziet, opdat hem niet tegengeworpen worde, dat God veranderlijk is. Daarom verhaalt hij nu ten derden maal, dat het een eeuwig en onwankelbaar voornemen geweest is, doch dat het in Christus moest bevestigd worden, dewijl het in Hem verordend was. Alzoo geeft hij te kennen, dat de rechte tijd om dit voornemen te openbaren, aan het rijk van Christus toekwam. Van woord tot woord is het: Naar het plan, dat Hij gemaakt heeft; maar het woord **maken**, neem ik voor **ordenen**. Want het wordt niet alleen gehandeld van de volbrenging des voornemens, maar van de ordeneering zelve, welke hoewel zij vóór alle eeuwen en tijden is geweest, zoo is zij nochtans als in Gods schoot bewaard geweest tot de openbaring van Christus.

12 Door denwelken wij den toegang hebben. Hij geeft te kennen, dat men aan Christus deze eer moet geven, dat Hij de gansche wereld met den Vader verzoent. Deze genade prijst hij uit de vrucht, omdat de heidenen daardoor tot Gods aangezicht toegelaten worden, gelijk het geloof hun gemeen is. Nu, zoo wan-

neer Paulus ons met God door Christus en het geloof in Hem vereenigt, zoo wordt stilzwijgend bij tegenstelling uitgedrukt, dat alle andere toegangen gestopt, en alle andere middelen der vereeniging weggenomen zijn. Nochtans hebben wij hier een schoone en zeer nuttige leer: want Paulus drukt zeer bekwapelijk uit, welke de kracht en natuur des geloofs zij, en wat vertrouwen in de ware aanroeping Gods geëischt wordt. Het is geen wonder, dat de papisten veel met ons kijven, van de vrucht en werken des geloofs: want zij verstaan niet wat dit woord **geloof**, beduidt, hetwelk zij uit deze tegenwoordige plaats konden leeren, zoo zij niet reeds van tevoren met valsche meeningen bevangen waren. Ten eerste noemt hij het een geloof in Christus, beduidende dat ons in Christus voorgesteld wordt al wat het geloof moet aanmerken, waaruit volgt, dat een bloote en onduidelijke kennis van God niet moet geacht worden het geloof te zijn, maar een kennis, die zich tot Christus strekt, om daar God te zoeken, hetwelk niet kan geschieden, dan als de kracht en het ambt van Christus verstaan wordt. Hij leert, dat uit het geloof verwekt wordt stoutigheid en betrouwen, waarvan het betrouwen eerst is, en de stoutigheid medebrengt. Zoo moet men dan drie graden en trappen maken: want ten eerste gelooven wij de beloften Gods, daarna op deze beloften rustende, krijgen wij een betrouwen, zoodat wij een goeden en gerusten moed hebben: hieruit komt stoutigheid, waardoor wij de vreeze verdrijven, en onbevreesd en standvastig onszelven Gode bevelen. Degenen, die het geloof scheiden van het betrouwen, doen even alsof iemand aan de zon haar hitte en licht benemen wilde. Ik beken wel, dat naar de maat des geloofs, de een meerder, en de ander minder betrouwen heeft: nochtans zal het geloof nergens gevonden worden deze vruchten. Zoo dan, de conscientie door twijfeling vreesachtig en wankelbaar, of de conscientie gerust, standvastig, en onoverwinnelijk tegen de poorten der hel, zal een zeer zeker argument des geloofs of geloofs wezen. Dit is een heilig voornemen of presumptie, om zoo te spreken, als wij op Christus den Middelaar betrouwende, zekerlijk gerust zijn in de vaderlijke liefde Gods, ons zelve ten eeuwige leven daarin durven verzekeren, en noch dood en hel vreezen. Men moet ook aanmerken, dat hij zegt: **Den toegang met betrouwen**. Want hierin zijn de kinderen Gods en de goddeloozen onderscheiden: dat de goddeloozen hun rust stellen in God te vergeten en zijn nimmermeer beter op hun plaats, dan als zij allerverst van God afwijken; maar integendeel, de kinderen Gods hebben vrede met God, en komen blijmoedig en gaarne tot Hem. Bovendien leeren wij uit deze plaats, dat in de ware aanroeping betrouwen noodig is, en dat dit de sleutel is, die ons de deur van het hemelsche rijk opendoet. Want die door twijfeling her- en derwaarts wankelen, zullen nimmermeer verhoord worden, gelijk Jakobus zegt.

Jak. 1 : 6.

13 Daarom bid ik, dat gij niet bezwijkt. Nu ziet gij waarom hij tevoren zijn gevangenis gemeld heeft, te weten, opdat hun gemoed niet zou verzwakt worden, als zij van zijn vervolging hoorden. O wat een vroom gemoed, dat zelfs uit gevangenis en dood anderen vertroosting heeft aangebracht, die buiten gevaar waren! Hij meldt, dat hij voor de Efeziërs verdrukkingen lijdt, omdat ze tot

stichting aller godzaligen dienden. Want wat groote versterking des geloofs heeft het volk daaruit, als de herder zich niet ontziet zijn leer te bevestigen met eigen verlies des levens? Daarom stelt hij ook daarbij, **hetwelk uwe eer is**. Want zijn prediking werd zoo openbaar, dat al de gemeenten waarin hij geleerd had, terecht roemden, dat zij een geloof hadden, dat met zeer goed pand bevestigd was.

- 14 Om deze oorzaak buig ik mijne knieën tot den Vader van onzen Heere Jezus Christus,
- 15 Uit welken alle maagschap in hemel en op aarde genoemd wordt,
- 16 Dat Hij u geve, naar den rijkdom zijner heerlijkheid versterkt te worden met kracht door zijnen Geest in den inwendigen mensch;
- 17 Opdat Christus door het geloof in uwe harten wone, opdat gij in de liefde geworteld en gegrond zijt;
- 18 Opdat gij begrijpen moogt met al de heiligen, wat breedte, en lengte, en diepte, en hoogte daar zij:
- 19 Bekennen, zeg ik, de liefde van Christus, die alle kennis te boven gaat: opdat gij vervuld zijt tot al de volheid Gods.

14 Om deze oorzaak buig ik. Hij meldt zijn gebed, dat hij voor hen doet, niet alleen om te betuigen, hoe hij jegens hen genegen is, maar ook opdat zij desgelijks bidden. Want tevergeefs wordt alle leer gezaaid, tenzij de Heere ze door zijnen zegen vruchtbaar make. Zoo zullen dan de herders door Paulus' voorbeeld leeren, niet alleen te vermanen, maar ook mede vrucht op hun arbeid van den Heere te bidden, opdat hij niet onvruchtbaar zij. Nochtans moeten zij hieruit geen oorzaak tot luiheid nemen, als zij hooren, dat zij geen voortgang zullen maken door hunnen arbeid en vernuft, dan zooverre hij van den Heere gezegend wordt: maar dat al hun studeeren en naarstigheid, die zij daarom doen, onnut is; maar zij moeten liever naarstig arbeiden in zaaien en besprengen, of natmaken, en intuschen van den Heere wasdom bidden en verwachten. Aldus wordt de valsche beschuldiging der Pelagianen en papisten wederlegd, als zij zeggen, dat alle leer overbodig zal zijn, zoo slechts de harten door de genade des Heiligen Geestes verlicht, en tot gehoorzaamheid geschikt worden. Want wij worden daarom van den Heiligen Geest verlicht en vernieuwd, opdat de leer bij ons krachtig zij: opdat niet den blinden een licht, en den dooven de waarheid gepredikt worde. Zoo dan, God werkt alzoo alleen in ons, dat Hij nochtans intuschen door zijn instrumenten werkt. Daarom is der herderen ambt, naarstig te leeren, en wederom des volks ambt is, naarstig naar de leer te hooren: maar opdat zij zichzelf niet met ijdele oefeningen vermoeien, zoo moeten zij beiden tot den Heere vlieden. Als hij zegt, dat hij zijne knieën buigt, zoo bewijst hij de zaak met een teeken, niet dat het gebed altijd kniebuiging eischt, maar omdat dit teeken van eerbied gemeenlijk daartoe gebruikt wordt, voornamelijk wanneer het een aandachtig en ernstig gebed is.

15 Uit welken alle maagschap. Het woord **uit welken**, kan zoowel op den Vader als op den Zoon geduid worden. Het behaagt

mij niet, dat Erasmus het alleen op den Vader bijname duidt: want hij behoorde den lezer niet de vrijheid te benemen. Ja, de andere uitlegging is veel dichter bij de waarheid. Want de apostel ziet op die maagschap, die de Joden onder elkander hadden om den gemeenen vader Abraham, die de oorsprong des geslachts was. Daarentegen, als hij het onderscheid tusschen de Joden en heidenen wil wegnemen, zoo zegt hij, dat niet alleen alle menschen door Christus tot een huisgezin en geslacht zijn gebracht, maar dat zij ook der engelen metgezellen geworden zijn. Zoo iemand het op God duidt, het zal niet zoo goed rijmen. Want men zou terstond kunnen zeggen, dat God, voortijds de heidenen latende, den Joden Zich tot een bijzonder volk heeft aangenomen: maar als men tot Christus komt, dan geschiedt wat Paulus leert. Want zij verzamelen en vereenigen zich allen in één huisgezin, opdat zij onder den eenigen God den Vader, elkanders broeders zijn. Zoo zullen wij dan verstaan, dat de maagschap tusschen de Joden en heidenen, door Christus is bevestigd en geheiligd: want Hij, met den Vader ons verzoenende, heeft ons allen te zamen één gemaakt. Zoo moeten dan de Joden niet meer roemen op Abrahams afkomst, of op dit of dat geslacht, om de anderen als onheiligen te verwerpen, en de eere eens heiligen volks zichzelf aan te matigen: want men moet één maagschap rekenen, zoowel in den hemel als op de aarde, zoowel onder de engelen als onder de menschen, te weten, zoo wij tot het lichaam van Christus behooren. Want buiten Hem zal niet dan verwoesting gevonden worden, en Hij alleen is de band onzer vereeniging.

16 Dat Hij u geve. Paulus wenscht, dat de Efeziërs gesterkt worden, dien hij tevoren grooten lof der zaligheid toegeschreven heeft; maar de geloovigen zijn nimmermeer zoover gekomen, of zij moeten nog wassen en toenemen. Zoo dan, de hoogste volmaaktheid der godzaligen in dit leven, is de begeerte naar voortgang. Hij betuigt, dat zulke bevestiging een werk des Geestes is, waaruit volgt, dat het niet is uit der menschen eigen macht. Want gelijk het begin van alle goed is uit den Geest Gods, alzo ook de wasdom. Daarna schrijft hij ze der genade Gods toe, als hij het woord **geven**, gebruikt: hetwelk de papisten geenszins toelaten, als zij zeggen, dat de tweede genade ons als een vergelding gegeven wordt, naardat een iegelijk verdiend heeft, de eerste genade wel gebruikende. Maar wij zullen met Paulus bekennen, dat het een gave der genade Gods is, niet alleen dat wij begonnen zijn wel te loopen, maar ook dat wij voortgang maken: niet alleen dat wij wedergeboren zijn, maar dat wij allen dag toenemen en opwassen. En om de genade Gods te openlijker te bevestigen, zoo zegt hij: **Naar den rijkdom zijner heerlijkheid**, wat tweërlei wijze uitgelegd kan worden, te weten: **Naar zijnen heerlijken rijkdom**, of: **Naar zijne rijke en overvloedige heerlijkheid**. Alzo zal het woord **heerlijkheid**, gesteld zijn voor **barmhartigheid**, gelijk in hfdst. 1: 6. Deze tweede zin behaagt mij meest. **In den inwendigen mensch**. Door den inwendigen mensch, verstaat Paulus de ziel, en al wat tot het leven der ziel dient, gelijk door den uitwendigen, het lichaam met zijn aanhangselen, dat is, met de gezondheid des lichaams, eer, rijkdom, jeugd, aangenaamheid, en al wat dies meer is. In den Tweeden brief aan de Corinthiërs, hfdst. 4: 16, zegt hij: Zoo onze uitwendige mensch verdorven wordt, zoo wordt de inwendige vernieuwd van

dag tot dag, dat is: Zoo wij wat de wereld aangaat, minder worden, zoo wordt het geestelijke leven in ons meer en meer krachtig. Zoo verstaat dan Paulus niet, dat de heiligen versterkt worden om in de wereld te bloeien en uitnemend te worden, maar opdat hunne zielen, zooveel het rijk Gods aangaat, in de kracht Gods sterk zouden zijn.

17 Opdat Christus door het geloof wone. Hij verklaart hoedanig de sterkte des inwendigen menschen is: want dewijl de Vader in Christus de volheid aller gaven gesteld heeft: wie Christus in Zich Joh. 1: 14. blijvende heeft, dien ontbreekt niets. Daarom dwalen die meenen, dat zij den Geest Gods anders kunnen verkrijgen, dan als zij Christus verkregen hebben, gelijk wederom dier menschen gedachte dwaas en verkeerd is, die droomen, dat wij Christus kunnen ontvangen zonder den Geest. Wij moeten beide vasthouden, dat wij des Heiligen Geestes deelachtig worden, zoover als wij met Christus gemeenschap hebben: want de Geest zal nergens gevonden worden dan in Christus, op wien Hij daarom gezegd wordt gerust te hebben; en Jes. 61: 1. dat Christus niet van zijnen Geest kan gescheiden worden, om gelijk dood en krachteloos te zijn. Zoo zegt dan Paulus wel, dat die de geestelijke kracht des Geestes hebben, in wie Christus woont. Hij stelt ook dat deel, waarin Christus zijn rechtmatige plaats heeft, te weten, het hart: opdat wij weten dat het niet genoeg is, dat Hij op de tong draaie, of in de hersenen zweve. Ook heeft hij de wijze uitgedrukt, waardoor zulk een groot goed behouden wordt: **wone**, zegt hij, **door het geloof**. Dit is een schoone lof des geloofs, dat de Zone Gods daardoor onze wordt, zoodat Hij een woonstede in ons heeft: want wij bekennen niet alleen door het geloof, dat Christus voor ons geleden heeft, en voor ons wederopgewekt is uit den dood, maar wij ontvangen Hem ook daardoor, gelijk Hij Zich aan ons aanbiedt om te bezitten en te genieten: hetwelk men naarstig moet aanmerken. Velen achten, dat het evenveel beduidt: Christus deelachtig te zijn en Christus te gelooven; maar de gemeenschap, die wij met Christus hebben, is een vrucht des geloofs. De zaak is, dat wij met het geloof Christus niet van verre moeten aanschouwen, maar in onze ziel ontvangen, opdat Hij in ons wone, en dat wij alzo met den Geest Gods vervuld worden. **Opdat gij in de liefde.** Hij verhaalt de vruchten der woning van Christus in ons, te weten, de liefde, kennis der goddelijke genade en zijner liefde, die in Christus bewezen is. Zoo volgt, dat dit de waarachtige en zekere kracht der ziel is. Daarom, zoo dikwijls hij van de volmaaktheid der heiligen handelt, leert hij, dat zij in deze twee stukken gelegen is. De twee gelijkenissen, die hij daarbij stelt, verklaren hoe zeker en standvastig de liefde in ons behoort te zijn. Want velen zijn weinig met liefde besprengd, doch die lichtelijk verdwijnt of verdreven wordt, dewijl zij zeer ondiepe wortelen heeft. Paulus wil, dat zij vast in onze harten geplant zij, zoodat zij is als een wel gefundeerd gebouw en een diepe planting. Dit is de eenvoudige en natuurlijke zin: wij behooren alzo grondig in de liefde geworteld en geplant, en alzo diep in hare genegenheid gegrond te zijn, dat wij door niets daaruit getrokken mogen worden. Waaruit het openbaar is, dat zij beuzelen, die uit de woorden van Paulus besluiten, dat de liefde het fundament en de wortel onzer zaligheid is. Want Paulus handelt niet, waar onze zaligheid gefundeerd is,

gelijk ieder kan zien, maar hoe zeker en vast de liefde in ons behoort te zijn.

18 Opdat gij moogt. Dit is de tweede vrucht, opdat de Efeziërs verstaan, hoe groot de liefde van Christus tot de menschen is. Doch zoodanige bevatting of kennis is uit het geloof. Als hij in deze zaak al de heidenen stelt tot metgezellen, zoo geeft hij te kennen, dat het een zeer uitnemend goed is, dat zij in dit tegenwoordige leven kunnen verkrijgen, en dat het de hoogste wijsheid is, waarnaar alle kinderen Gods staan. Voorts, wat hier nu volgt, hoewel het op zichzelf klaar is, zoo is het nochtans duslang door verschillende uitleggingen verduisterd. Augustinus heeft zichzelf zeer behaagd in een scherpzinnigheid, die tot de zaak niet diende. Want hij zoekt hier, ik weet niet wat verborgenheid, in de figuur des kruises: daarna maakt hij van de breedte, liefde; van de hoogte, hope; van de lengte, lijdzaamheid; van de diepte, ootmoedigheid. Deze dingen zijn behagelijk door hun scherpzinnigheid: maar wat dient het tot den zin van Paulus? Voorwaar niet meer, dan dat Ambrosius meent, dat hier een kogelvormig lichaam beduidt wordt. Maar ik wil de uitleggingen van anderen laten varen, en zeggen wat ieder zal bekennen eenvoudig en waar te zijn. Want door die afmetingen, verstaat Paulus niet anders dan de liefde van Christus, waarvan hij terstond daarna spreekt, beduidende dat die alleszins wijs is, die ze waarlijk en volkomen kent; alsof hij gezegd had: Waar de menschen zichzelf henen wenden, zoo zullen zij in de leer der zaligheid niets vinden, dat niet hiertoe gebracht moet worden. Want de eenige liefde van Christus vervat alle mate der wijsheid; daarom, opdat de zin te lichter verstaan worde, zoo moeten de woorden aldus opgelost worden: Opdat gij de liefde van Christus moogt vatten, welke is de lengte, breedte, diepte en hoogte onzer wijsheid, dat is, de gansche volmaaktheid. Want hij neemt een gelijkenis van een wiskunstenaar, om het geheel aan te wijzen door de deelen. Want dit is bijna aller menschen gemeene krankheid, dat zij branden met begeerte tot onnutte dingen. Dit is een zeer nuttige vermaning, wat ons goed is te weten, en wat de Heere wil dat wij zullen aanmerken, opwaarts, nederwaarts, ter rechter- en ter linkerzijde, van voren en achter. De liefde van Christus wordt ons voorgesteld, opdat wij ons in hare bedenking oefenen dag en nacht, en om ons daarin als 't ware in te dompelen. Zoo wie deze eenige heeft, die heeft genoeg: buiten haar is niets zekers, niets nuts, niets behoorlijks noch gezonds. Ofschoon gij den hemel en de aarde, en de zee omloopt, zoo zult gij niet hooger klimmen, zonder buiten de wettige palen der wijsheid te treden.

19 Die alle kennis te boven gaat. Alzoo zegt hij op een andere plaats: De vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, beware uwe harten. Want de mensch moet boven zichzelf en boven de wereld verheven worden om tot God te komen. Dit is wat de sophisten verhindert, dat zij niet toelaten, dat wij zeker kunnen zijn van de genade Gods: want zij meten het geloof met het begrip des menschelijken verstands. Maar Paulus stelt hier een wetenschap, die boven alle kennis is, en dat terecht. Want zoo der menschen macht daartoe kon komen, zoo zou Paulus nu zelf tevergeefs begeeren, dat het van God gegeven werd. Zoo laat ons dan gedenken, dat de zekerheid des geloofs een wetenschap is: maar zulk een

wetenschap, als die door den Heiligen Geest, en niet door de scherpzinnigheid onzes verstands geleerd wordt. Zoo de lezers hiervan meer willen, dat mogen zij uit onze »Institutie» halen. **Opdat gij vervuld zijt.** Met één woord geeft hij nu te kennen, wat hij door de verscheidene afmetingen verstaan heeft, te weten, dat hij, die Christus heeft, alles heeft wat er geëischt wordt tot onze volmaaktheid: want dit beduiden de woorden, **volheid Gods.** Anders dichten de menschen, dat zij de vervulling in zichzelf hebben; maar zij zijn met wind of met nietige dingen opgeblazen. En die razen verkeerd en goddeloos, die door de volheid Gods verstaan hebben de volle Godheid: alsof de menschen Gode gelijk werden.

20 Hem nu, die rijkelijk kan doen boven al wat wij begeeren of Rom. 16: 25.
denken, naar de kracht die in ons werkt,

21 Zij lof in de gemeente door Jezus Christus, in alle geslachten,
van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen.

Ten laatste breekt hij uit tot dankzegging, welke nochtans ook mede vervat een vermaning tot goede hope. Nu, de dankzegging dient daartoe, opdat de Efeziërs meer en meer verwekt worden, om de genade Gods naar hare waardigheid te schatten. Hij stelt daarbij; **in de gemeente**, waarmede hij te kennen geeft, dat de genade Gods in de roeping der heidenen zoodanige is, dat zij onder alle geloovigen, zoo wijd de gemeente strekt, behoort geprezen te worden. De eeuwigheid dient om de grootheid te vermeerderen.

20 Die rijkelijk kan doen. Dit is te verstaan van den toekomstigen tijd, daarom is het een leer van de hope, en voorwaar wij kunnen God niet genoeg van harte danken voor zijn ontvangen weldaden, tenzij wij zeker zijn, dat Hij zijn goedheid eeuwig aan ons zal bewijzen. Als hij zegt, dat God kan, zoo moet men niet verstaan een macht, die ver is van het werk, gelijk zij spreken, maar die zich bewijst, en inderdaad van ons gevoeld wordt. Want de geloovigen moeten haar altijd bij het werk voegen, wanneer van de dingen, die hun beloofd zijn, en van hunne zaligheid gehandeld wordt. Want al wat God vermag, zal Hij zonder twijfel doen, zoo Hij het beloofd heeft. Dit bevestigt hij met voorgaande bevindingen, of met tegenwoordige kracht des Geestes, die zich in hen beweest. Naar hetgeen wij nu in ons gevoelen, zegt hij; want al wat God ons goeds geeft, daarmede bewijst Hij zijn genade, liefde, en kracht tot ons: waarom wij voor het toekomstige een beter vertrouwen moeten verkrijgen. Men moet letten op deze woorden: **rikkelijk**, alsook, **doen boven al wat wij begeeren of denken**, opdat wij niet vreezen in het recht geloof te ver te gaan. Want wij zullen nimmermeer zoo groot goed van God verwachten, of Hij zal al onze wenschen en al onze gedachten door zijn ongemeten mildheid te boven gaan.

HET VIERDE HOOFDSTUK.

Gen. 17:1.
1 Cor. 7:20.
Fil. 1:27.
Col. 1:10.
1 Thess. 2:12.

Rom. 12:10.
Hebr. 13:1.
1 Petr. 1:22;
2:17.

Deut. 4:39.
Mal. 2:10.
1 Cor. 12:11.
Rom. 12:3,6.
2 Cor. 10:13.
1 Petr. 4:10.
Joh. 3:34.

- 1 Zoo bid ik u dan, ik de gevangene in den Heere, dat gij wandelt gelijk het uwe roeping betaamt, tot welke gij geroepen zijt;
- 2 Met alle ootmoedigheid en zachtmoedigheid, met verdraagzaamheid elkander dragende in de liefde;
- 3 Zoekende de eenigheid des Geestes te bewaren door den band des vredes.
- 4 Één lichaam, en één geest, gelijk gij geroepen zijt tot één hope uwer roeping;
- 5 Één Heere, één geloof, één doop,
- 6 Één God en Vader van allen, die is over al, en door al, en in u allen.

Deze drie hoofdstukken vervatten alleen leeringen, die de zeden aangaan, en ten eerste vermaant hij ze tot onderlinge eendrachtigheid. Bij welke gelegenheid hij van de regeering der gemeente handelt, dewijl zij alzoo van den Heere samengevoegd is, dat zij een band is om eenigheid onder elkander te houden.

I Ik, de gevangene in den Heere. Hij kent zich te meerder autoriteit toe door de gevangenis, welke hem anders scheen verachtelijk te maken, gelijk op een andere plaats gezegd is. Want de gevangenis was als een zegel dier heerlijker boodschap, welke hem bevolen was. Want al wat Christus toekomt, moeten wij met groote eer aannemen, al is het dat het voor de wereld schandelijk is: zoodat in des apostels gevangenis meer eerwaardigheid is, dan in al de praal en triumf der koningen. **Dat gij wandelt, gelijk het.** Dit is een algemeene uitspraak, en als een gemeene voorrede, waaruit vloeit al wat daarna volgt. Van hunne roeping heeft hij boven gehandeld; nu vermaant hij, dat hun nog dit noodig is, dat zij zich Gode gehoorzaam bewijzen, opdat zij zulker groote genade niet onwaardig zouden zijn. Als hij komt tot de deelen, zoo geeft hij de eerste plaats aan de ootmoedigheid: de oorzaak is, omdat hij van de eenigheid wilde spreken, en de eerste trap, waardoor men daartoe komt, is ootmoedigheid. Want deze baart zachtmoedigheid, welke ons daarna lijdzaam maakt. Nu, als wij onze broeders dragen, zoo behouden wij eenigheid, welke anders honderdmaal des daags zou gebroken worden. Daarom zullen wij gedachtig zijn, dat het begin om broederlijke goedwilligheid te onderhouden, ootmoedigheid is. Want waaruit komt versmading, grootschheid, en lastering tegen de broeders? Waaruit komt gekijf, bespottung, en schandvlekking, anders dan omdat een iegelijk zichzelve te zeer liefheeft, en te zeer zichzelve behaagt? Zoo dan, wie de hoovaardigheid heeft afgelegd, en opgehouden heeft zichzelve te behagen, die zal zachtmoedig en vriendelijk wezen. Zoo wie met zulke matigheid begaafd is, die zal den broederen veel vergeven, en veel in hen dragen. Daarom moet men deze orde en dit verband aanmerken: want het ware tevergeefs, dat iemand van de lijdzaamheid leerde, zoo hij niet eerst het hart verzacht, en de wreedheid betert; tevergeefs zal hij van zachtmoedigheid prediken, zoo hij niet van de ootmoedigheid zijn begin neemt. Dat hij zegt, **in de liefde**, daarmede beduidt hij wat hij op een andere plaats zegt, dat dit de eigen natuur der liefde is, dat zij

1 Cor. 13:4.

lijdzaam is: Zoo dan, waar de liefde krachtig zal wezen, daar zullen wij in elkander vele dingen dragen. Voorts is het niet tevergeefs, dat hij de lijdzaamheid prijst, opdat de eenigheid des Geestes blijve. Want daar komen allen dag ontalrijk vele ergernissen, waardoor twist onder ons kon verwekt worden, voornamelijk door zulke groote eigennigheid, waarmede het menschelijk vernuft bevangen is. **Eenigheid des Geestes.** Sommigen nemen dit voor geestelijke eenigheid, welke de Geest Gods in ons werkt; en voorwaar deze alleen maakt ons eendrachtig, ja één; maar ik versta het eenvoudiger van de eendrachtigheid des harten. Hij leert, dat de eenigheid tezamen gebonden wordt met den band des vredes, daarom dat uit twist en gekijf meest haat en nijd voortkomt. Zoo moeten wij dan vriendelijk leven, opdat de vriendschap onder ons blijve.

4. Één lichaam. Hij drukt duidelijker uit, hoe volkomen de eenigheid der Christenen behoort te zijn, te weten, dat zij alleszins zoo krachtig zij, dat wij tot één lichaam en tot één ziel samengroeien, met welke woorden hij den ganschen mensch beduidt, alsof hij zeide: dat wij ganschelijk met lijf en met ziel, en niet alleen ten deele, vereenigd moeten zijn. En hij bevestigt dit met een sterke bewijsreden, te weten, omdat wij allen tot één erfenis en tot één leven geroepen zijn. Want daaruit volgt, dat wij niet anders het eeuwige leven kunnen genieten, dan zoo wij onder elkander in eendrachtigheid leven in deze wereld. Want daarom roept God ons allen met ééne stem, opdat wij met eenzelfde eendrachtigheid des geloofs onder ons vereenigd zijnde, onderling elkander zoeken te helpen. Och, of die gedachte in onze harten gedrukt ware, dat deze wet ons is voorgesteld, dat de kinderen Gods even moeilijk oneens kunnen zijn, als het rijk der hemelen gedeeld kan worden, hoeveel voorzigtiger zouden wij zijn in de broederlijke liefde te onderhouden! Hoe zeer zouden wij voor alle vijandschap gruwen, zoo wij, gelijk het betaamt, overleiden, dat die allen zichzelve van het rijk Gods vervreemden, die zichzelve van de broederen afscheiden? Maar ik weet niet hoe het komt, dat wij gerustelijk roemen, dat wij kinderen Gods zijn, en de onderlinge broederschap vergeten. Zoo laat ons dan uit Paulus leeren, dat niemand derzelve erfenis deelachtig is, dan die één lichaam en één Geest zijn.

5 Één Heere. In den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs, hfdst. 12:5, heeft hij door dit woord **Heere**, de heerschappij Gods verstaan, maar hier, dewijl hij weinig hierna spreekt van den Vader bijname, zoo verstaat hij eigenlijk Christus, die ons van den Vader verordend is tot een Heere; en wij kunnen niet onder zijn heerschappij zijn, tenzij wij eendrachtig zijn. Zoo dikmaals als gij hier leest het woordje **één**, zoo versta, dat het met nadruk gesteld is, alsof hij zeide: Christus kan niet gedeeld worden, het geloof kan niet verscheurd worden; daar zijn geen verscheidene doopen, maar één is allen gemeen. God kan niet in menigerlei stukken verscheurd worden, zoo betaamt het dan, dat wij de heilige eenigheid onder ons onderhouden, welke met zoo vele banden te zamen gebonden is. Want het geloof en de doop, en God de Vader, en Christus, behooren ons te vereenigen, alzoo, dat wij allen als tot één mensch samengroeien. Voorts, moet men al deze bewijzen der eenigheid meer overleggen, dan men ze kan verklaren: daarom is het mij genoeg, dat ik met korte woorden den zin des apostels te kennen

geve: de volkomen behandeling laat ik aan de prediking over. Voorts, de eenigheid des geloofs, die hij meldt, hangt aan de eenige en eeuwige waarheid Gods, waarop zij gefundeerd is. **Eén doop.** Uit deze plaats besluiten sommigen verkeerdelijk, dat men onder de Christenen niet meer dan eens moet doopen: want de apostel wil dat niet, maar dat allen éézelfde doop gemeen is, en dat wij daarom daardoor geheiligd worden tot één ziel en één lichaam. Zoo die reden geldt, zoo zal deze veel krachtiger zijn: dat de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest, één God zijn, dewijl daar één doop is, die in den naam van deze Drie geheiligd wordt. Want wat zullen de Arianen of Sabellianen antwoorden op deze tegenwerping? De doop heeft zulke groote kracht, dat hij ons maakt allen een te zijn, en in den doop wordt de naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes aangeroepen. Zullen zij loochenen, dat het een éénige Godheid is, welke een fundament dezer heilige en verborgene eenigheid is? Zoo moeten wij dan bekennen, dat uit de inzetting des doops, drie personen in één wezen Gods bewezen worden.

6 Eén God en Vader. Dit is het voornaamste: want hieruit komen alle andere dingen. Want waaruit komt het geloof? Waaruit komt de doop? Waaruit komt ook de heerschappij van Christus, waardoor wij te zamen vereenigd zijn, anders dan omdat God de Vader Zichzelf in ons uitstortende, ons ook door deze middelen wederom verzamelt? De woorden, **over al, en door al**, kan men ook vertalen, **over allen en door allen**, en beide vertalingen passen niet kwalijk. Want hoewel God door zijn goedheid alles onderhoudt, bewaart en voedt, zoo spreekt Paulus nochtans hier niet van die algemeene regeering, maar alleen van de geestelijke, welke de gemeente aangaat. Want God is door den Geest der heiligmaking uitgestort door al de leden der gemeente, en omvat alles met zijn heerschappij, en woont in allen. Nu, God is niet van Zichzelf gescheiden, zoo is het dan noodig, dat Hij ons tot een vereenige: van welke geestelijke eenigheid Christus spreekt, Joh. 17: 11. Dit is wel in 't gemeen waarachtig, niet alleen van alle menschen, maar ook van alle creaturen, dat wij in Hem zijn, ons bewegen en leven.

Hand. 17: 28.
Jer. 13: 13.

- 7 Maar een iegelijk van ons is de genade gegeven, naar de mate der gave van Christus.
- 8 Daarom zegt Hij: Als Hij opgevaren is in de hoogte, zoo heeft Hij de gevangenis gevangen geleid, en heeft den menschen gaven gegeven.
- 9 Nu dit: Hij is opgevaren; wat is het, dan dat Hij ook tevoren is nedergedaald tot de nederste deelen der aarde?
- 10 Die nedergedaald is, Hij is ook dezelfde, die opgevaren is boven alle hemelen, om alle dingen te vervullen.

Ps. 8: 19.

Joh. 3: 13;
6: 62.

7 Maar een iegelijk. Nu beschrijft hij de wijze hoe God de onderlinge vereeniging onder ons bewaart en behoudt, te weten, als Hij niemand met zulke groote volmaaktheid begaaft, dat hij zichzelf genoegzaam is, van de anderen afgezonderd zijnde, of met zichzelf tevreden zijnde: maar Hij deelt een iegelijk een zekere mate, zoodat zij niet anders dan als zij onder elkander gemeenschap houden, genoeg hebben tot onderhouding van hun stand. Van de verscheidenheid der gaven handelt hij ook in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs, hfdst. 12: 4, bijna met ditzelfde einde. Want daar leert hij, dat zulke verscheidenheid aan de eendrachtigheid der geloovigen niet alleen niet hinderlijk is, maar veelmeer dient om dezelve te onderhouden en te bevestigen. Zoo is dan de inhoud der tegenwoordige plaats, dat God niemand alles gegeven heeft, maar dat een iegelijk eerder een zekere mate ontvangen heeft, opdat de een den ander van noode hebbe, en de een den ander helpe, tot het gemeen bijbrengende wat ieder gegeven is. Met het woord **genade en gave**, vermaant hij, dat men niet hoovaardig moet zijn, hoe groot ook onze gaven zijn, dewijl wij des te meer aan God verbonden zijn. Voorts stelt hij Christus tot een auteur: want gelijk hij met den Vader begonnen is, alzoo ook wil hij ons en al wat wij hebben, tot Hem terugleiden, gelijk wij hierna zullen zien.

8 Daarom zegt hij. Dewijl Paulus dit getuigenis eenigszins van den natuurlijken zin heeft afgewend, om het tot zijn voornemen te voegen, zoo beschuldigen hem de goddeloozen, alsof hij de Schrift misbruikt had. Ja, ook de Joden verdraaien den natuurlijken zin lasterlijk, opdat zij te meer oorzaak hebben om te schelden; en wat van God gezegd wordt, duiden zij op David, of op het volk, zeggende: David of het volk is in de hoogte opgeklommen, als hij loor zoovele overwinningen verheven zijnde, de overhand over zijne vijanden verkregen heeft. Nu, zoo iemand den geheelen samenhang van den psalm wil overleggen, zal vinden, dat dit eigenlijk Gode alleen toegeschreven wordt: de gansche psalm is als een triumfzang, welken David Gode zingt, om de overwinningen van Hem ontvangen; maar uit de dingen, die door zijn hand geschied waren, neemt hij oorzaak om als in het voorbijgaan te verhalen wat God anders grootdadig voor de welvaart des volks gedaan had. Zijn voornemen is, de heerlijke mogendheid en goedheid Gods in de gemeente voor oogen te stellen. Onder andere dingen zegt hij: Hij is opgeklommen in de hoogte. Want het vleesch meent, dat God ligt en slaapt, tenzij Hij zijne oordeelen in het openbaar bewijst. Daarom, naar der menschen oordeel, is God eenigszins vernederd, wanneer de gemeente verdrukt is: en als Hij zijn wrekende hand bewijst om te verlossen, zoo schijnt Hij Zich op te richten, en op zijn rechterstoel te gaan zitten. Deze wijze van spreken is gemeenzaam en genoeg bekend; eindelijk, de verlossing der gemeente, wordt hier genoemd Gods verheffing. Nu, dewijl Paulus zag, dat David hier een lofzang hield van alle overwinningen Gods, die hij tot welvaart en zaligheid zijner gemeente gemeld had, zoo heeft hij terecht dit vers van de opvaart Gods gepast op den persoon van Christus. Want dit is de voornaamste triumf, dien God ooit gehouden heeft, dat Christus de zonde overwonnen, den dood nedergeworpen, den duivel verdreven hebbende, grootdadig in den hemel opgenomen is, om door zijne heerlijke heerschappij de gemeente te regeeren. Dusver kan niemand

Ps. 68: 19.

Paulus verwijten, dat hij dit getuigenis misbruikt heeft tegen de meening Davids. Want dewijl David in den gedurigen stand der gemeente, de heerlijkheid Gods beschouwt, zoo zal men voorwaar geen triumfvoller noch loffelijker opvaart Gods vinden, dan waar-door Christus verheven is aan de rechterhand des Vaders, om alle vorstendommen en heerschappijen Zichzelve te onderwerpen, en alzoo een eeuwig verlosser en bewaarder zijner gemeente te worden. **Gevangen geleid.** Het woord **gevangenis**, staat hier voor **gevangen vijanden**; zoo beduidt hij dan enkel, dat God de vijanden aan zijne macht heeft onderworpen; wat volkomener in Christus volbracht is, dan op eenig anderen tijd: want Hij heeft niet alleen den duivel, en de zonde, en den dood, en de gansche hel overwonnen, maar uit de wederspannigen maakt Hij Zich dagelijks een gehoorzaam volk, als Hij door zijn Woord de dartelheid onzes vleesches temt; daarentegen zijne vijanden, dat is alle goddeloozen, houdt Hij als met ijzeren ketenen geboeid als Hij hun razernij door zijn kracht bedwingt, opdat zij niet meer vermogen dan Hij hun toelaat. Maar wat daar dadelijk volgt, heeft wat meer zwaarigheid: want dewijl in den psalm staat, dat God gaven ontvangen heeft, zoo verhaalt Paulus daarentegen, dat Hij gaven gegeven heeft, en schijnt alzoo eenen tegenovergestelden zin te maken. Maar hierin is ook geen ongeschiktheid: want wanneer Paulus de Schrift voortbrengt, zoo pleegt hij niet de woorden terug te geven, maar het is hem genoeg, dat hij de plaats aangewezen heeft, en meer de zaak zelve volgt. Nu is het zeker, dat God niet voor Zichzelve, maar voor zijn volk die gaven ontvangen heeft, die David meldt. Waarom ook weinig tevoren gezegd was in den psalm, dat de roof gedeeld is onder de geslachten Israëls. Zoo dan, dewijl Hij ze ontvangen heeft om te geven, zoo is Paulus van de zaak niet afgeweken, ofschoon hij een woord veranderd heeft. Hoewel, ik wil liever anders gevoelen, te weten, dat Paulus willens dat woord veranderd heeft, en dat hij het niet heeft voortgebracht als uit den psalm genomen, maar meer uit zichzelf, omdat het voor de tegenwoordige handeling passend was. Zoo dan, toen hij weinige woorden van den psalm aangaande de verheffing van Christus voortgebracht had, zoo heeft hij van de zijne daarbij gesteld, dat Hij gaven gegeven heeft, opdat het een vergelijking zij tusschen meerder en minder: waarmede Paulus wil bewijzen, hoeveel uitnemender deze opvaart Gods is in den persoon van Christus, dan zij geweest is in de oude overwinningstochten der gemeente, te weten, zooveel uitnemender het is, dat de overwinnaar mildelijk aan allen alles geeft, dan dat hij van de overwonnenen roof verzamelt. Dat anderen het uitleggen, dat Christus van den Vader ontvangen heeft wat Hij ons zou uitdeelen, dat is gedwongen, en ganschelijk vreemd van de tegenwoordige handeling. Daar is naar mijn oordeel geen juister antwoord dan dit: dat Paulus de plaats van den psalm met korte woorden aangewezen hebbende, zichzelf vrijelijk toegelaten heeft daarbij te zetten, wat in den psalm niet stond. Nochtans komt het anders ook Christus toe, ja ook zelfs daarin, dat de opvaart van Christus hooger en uitnemender is, dan die oude heldenfeiten, die David verhaalt.

9 Nu dit: Hij is. Wederom wordt Paulus hier van de lasteraren doorgehaald, dat hij door laffe en kinderachtige scherpzinnigheid tot de werkelijke opvaart van Christus wil trekken, wat van de

verklaring der Goddelijke heerlijkheid figuurlijk gesproken was. Want wie is er (zeggen zij) die niet weet, dat het woord **opklimmen**, hier oneigenlijk gebruikt wordt? Zoo is het dan van geene waarde, dat hij daaruit besluit, dat Hij eerst moest nederdalen. Ik antwoord, dat Paulus hier niet als een geleerde redetwister beweert, wat noodwendig uit de woorden van den profeet moet volgen, of kan besloten worden. Hij wist, dat David op overdrachtelijke wijze van de verheffing Gods gesproken heeft: maar dewijl men wederom niet kan ontkennen, dat hij te kennen geeft, dat God eenigszins een tijdlang vernederd is geweest, als hij zegt, dat Hij is verhoogd geworden, zoo heeft Paulus terecht het eerste uit het tweede besloten. Nu, wanneer is God ooit lager gedaald, dan toen Christus Zichzelve vernietigd heeft? Zoo dan, indien God ooit Zichzelve grootelijks heeft verheven, nadat Hij geschenen had nedergeworpen en zonder eer gelaten te zijn, zoo is dit voornamelijk toen geschied, als Christus uit dezen onzen allerlaagsten staat tot de hemelsche heerlijkheid ontvangen is. Eindelijk moet men hier niet angstig de letterlijke uitlegging van den psalm zoeken: dewijl Paulus alleen ziet op de woorden van den profeet, gelijk hij ook de plaats van Mozes tot zijn doel aanwendt, Rom. 10:6. Voorts, behalve dat Paulus niets op den persoon van Christus past, dan wat eigen en gepast is, zoo wordt door het slot van den psalm genoeg bewezen, dat wat daar gezongen wordt, tot Christus' rijk dient. Want hij omvat een klare profetie van de roeping der heidenen, om van andere dingen te zwijgen. **Nederste deelen.** Dit draaien sommigen verkeerdelijk tot den voorburcht, of tot de hel, dewijl Paulus alleen van den staat des tegenwoordigen levens spreekt. En het bewijs, dat zij nemen uit het woord **nederste**, is veel te zwak: want er wordt niet een deel der aarde vergeleken met het andere, maar de gansche aarde met den hemel: alsof hij zeide, dat Hij uit zulke hooge zitplaats in deze onze diepe laagte is nedergedaald.

10 Boven alle hemelen. Dit is alsof hij zeide: **Buiten deze geschapen wereld.** Want als Christus gezegd wordt in den hemel te zijn, dat moet men niet alzoo nemen, alsof Hij tusschen des hemels sferen zat om de sterren te tellen: maar de hemel beduidt daar een plaats, die boven alle hemelsche sferen is, welke den Zone Gods na de wederopstanding verordend is: niet dat daar eigenlijk eenige plaats is buiten de wereld, maar omdat wij van het rijk Gods niet kunnen spreken dan naar onze wijze. Nu, die hieruit besluiten, dat Christus niet plaatselijk van ons is gescheiden, omdat het evenveel is, de verhevenheid boven alle hemelen en de opklimming in den hemel, bedenken niet, dat Hij boven de hemelen, of in de hemelen gesteld wordt, en dat daarmede uitgesloten wordt, al wat onder den hemel en de sterren, ja onder het gansche samenstel der zienlijke wereld is. **Om alle dingen te vervullen.** Dewijl **vervullen** dikmaals beduidt **volmaken**, zoo kon men het ook hier alzoo nemen. Want Christus is door zijn heengaan ten hemel, gekomen tot de bezitting der heerschappij, die Hem van den Vader gegeven is, om alles te regeeren en te beteugelen door zijn kracht. Nochtans zal naar mijn gevoelen de zin fijner wezen, zoo er twee dingen, die naar den schijn tegengesteld zijn, te zamen gesteld worden, welke nochtans in der waarheid met elkander overeenkomen. Want als wij hooren van de opvaart van Christus, zoo komt ons terstond

Fil. 2:6-11.

Hebr. 7:26.

in den zin, dat Hij verre van ons gescheiden is, gelijk het ook voorwaar is, zooveel het lichaam en de menschelijke tegenwoordigheid aangaat. Maar Paulus vermaant, dat Hij naar de lichamelijke tegenwoordigheid alzo van ons is weggenomen, dat Hij nochtans alles vervult te weten, door de kracht zijns Geestes. Want zoover de rechterhand Gods strekt, welke den hemel en de aarde omvat, zoo ver is de geestelijke tegenwoordigheid van Christus uitgebreid, en Hij is tegenwoordig door zijn ongemeten kracht: hoewel zijn lichaam in den hemel moet blijven naar Petrus' leer. Wij zien, dat de zinspreking niet weinig bevalligheid geeft aan de schijnbare tegenstrijdigheid. Hij is opgeklommen, doch om den hemel en de aarde te vervullen, Hij, die tevoren in een kleine plaats vervat was. Maar vervulde Hij 't niet tevoren? voorwaar, naar zijn godheid, dat beken ik: maar Hij bewees de kracht zijns Geestes alzo niet, noch vertoonde zijn tegenwoordigheid daarin niet, als toen Hij tot de bezitting zijns rijks gekomen is. Joh. 7: 39, De Geest was nog niet gegeven: want Jezus was nog niet verheerlijkt. En Joh. 16: 7, He is u nut dat Ik wegga: want zoo Ik niet heenga, zal de Trooster niet komen. Eindelijk, gelijk Hij toen begonnen is te zitten aan de rechterhand des Vaders, alzo is Hij ook begonnen alle dingen te vervullen.

Hand. 3: 21.

1 Cor. 12: 28.

Rom. 12: 5.

1 Cor. 12: 27.

Ef. 1: 23;

5: 23.

Col. 1: 24.

1) Of, elkan-

der ontmoe-

ten.

1 Cor. 14: 20.

Sir. 5: 11.

Matt. 11: 7.

- 11 En Dezelfde heeft gegeven sommigen tot apostelen, sommigen tot profeten, sommigen tot evangelisten, sommigen tot herders en leeraars:
- 12 Tot samenvoeging der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwning des lichaams van Christus.
- 13 Totdat wij allen komen ¹⁾ tot de eenigheid des geloofs, en der kennis des Zoons Gods, tot een volmaakten man, tot de mate van den volkomen ouderdom van Christus;
- 14 Opdat wij niet meer kinderen zijn, door allerlei wind der leer bewogen en omgedreven wordende, door de listigheid der menschen, en door sluwheid, tot het leggen van lagen des bedrogs.

Hij komt wederom tot de uitdeeling der genade, die hij gemeld had, en verklaart breeder hetgeen hij tevoren met korte woorden aangeoerd had, te weten, dat uit deze verscheidenheid eenigheid wordt gemaakt in de gemeente, gelijk verscheidene tonen in de muziek een zoet geluid geven. Nochtans prijst hij ook mede den uitwendigen dienst des Woords, om de nuttigheid, die daaruit voortvloeit. De inhoud is, dat het evangelie gepredikt wordt door zekere menschen, die daartoe verordend zijn; dit is een bestelling, waardoor God zijn gemeente wil regeeren, opdat zij ongeschonden blijve in deze wereld, en ten laatste hare vaste volmaaktheid verkrijge. Maar iemand mocht zich verwonderen, waarom Paulus hier, daar van de gave des Heiligen Geestes gesproken wordt, de ambten verhaalt in plaats van de gaven. Ik antwoord: Zoo wanneer de menschen van God geroepen zijn, zoo zijn de gaven noodwendig met de ambten en werken. Want als God apostelen of herders instelt, zoo wordt hun niet alleen zulk een momaangezicht aangedaan, maar Hij geeft hun ook zulke gaven, zonder welke zij het ambt, dat hun bevolen is, niet

bekwamelijk kunnen bedienen. Daarom zoo wie door goddelijke autoriteit tot een apostel verordend wordt, die is niet met eenen ijdel en naakten titel, maar ook met bevel en macht begiftigd. Laat ons nu elk woord bijzonder overleggen.

ii Dezelfde heeft gegeven. Ten eerste, geeft hij te kennen, dat dit geen menschelijke vond, maar eene heilige inzetting van Christus is, dat de gemeente geregeerd wordt door de verkondiging des Woords. Want de apostelen hebben niet zichzelf verordend, maar waren van Christus verkoren: en die heden ware herders zijn, die steken zichzelf niet lichtvaardig in den dienst door hun eigen goeddenken, maar zij worden van God verwekt. Eindelijk, hij leert dat de regeering der gemeente, die door den dienst des Woords geschiedt, niet is van menschen gedicht, maar van den Zone Gods gesteld, en dat men daarop, als op een onvergankelijke ordening Gods, moet rusten, en dat die allen tegen Christus den auteur onrecht doen en wederspanning zijn, die dezen dienst verwerpen of versmaden. Zoo dan, Hij is degene, die ze gegeven heeft: want zoo Hij ze niet verwekt, zoo zullen daar geene wezen. Waaruit wij ook verstaan, dat daar niemand zal bekwam of genoegzaam wezen tot zulk een schoon ambt, dan die van Christus gevormd en gemaakt is. Zoo dan, dat wij dienaars des Evangelies hebben, dat is zijn gave, dat zij uitnemend zijn in noodwendige gaven, dat is zijn gave, dat zij het ambt, dat hun bevolen is, bedienen, dat is zijn gave. **Sommigen tot apostelen.** Als hij dezen een naam en ambt, en genen een ander toevoegt, dat wordt altijd van die verscheidenheid der leden verstaan, uit welke nochtans de geheelheid des ganschen lichaams gemaakt wordt, opdat hij beide de nijdigheid en eergierigheid wegneme. Want dit is het, waardoor het rechte gebruik der gaven verdorven wordt, als een iegelijk zichzelf zoekt, als een iegelijk de hoogste wil zijn, als een iegelijk zichzelf behaagt, en als de minderen nijd dragen op de grooteren. Zoo leert hij dan, dat een iegelijk wat gegeven is, niet opdat een iegelijk het bijzonder voor zichzelf houde, wat hij ontvangen heeft, maar opdat zij het allen in 't gemeen brengen. Van de ambten, die hij hier verhaalt, is wat gezegd, 1 Cor. 12. Hier wil ik alleen met korte woorden samenvatten, zooveel de uitlegging dezer plaats zal schijnen te eischen. Hij telt vijfderlei ambten op, van welke ik wel weet, dat onderscheiden geoordeeld wordt: want sommigen hebben ook van de twee laatste slechts één gemaakt. Ik wil de meeningen van anderen laten varen, en zeggen wat mij goeddunkt. Het woord **apostelen**, neem ik niet in 't gemeen naar de beduiding en afkomst des woords, maar in zijn eigen beteekenis, voor de uitverkorenen, die Christus tot de voornaamste eer verheven had, gelijk die twaalf waren, tot welker orde Paulus daarna ook geroepen is. Dezer ambt was, alom de gansche wereld door, de leer des Evangelies te verkondigen, gemeenten te planten, en het rijk van Christus op te richten. Aldus hadden zij zich niet ieder hun eigen gemeente toegevoegd: maar zij hadden allen een gemeen bevel om het Evangelie te verkondigen waar zij kwamen. Naast dezen waren de **evangelisten**, en hadden bijna een gelijk ambt; alleen in den trap van waardigheid waren zij niet gelijk; onder welke was Timotheus en dergelijken: want als hij hem in de groetingen bij zich stelt, zoo noemt hij hem geen apostel, maar houdt dien naam bijzonder voor

Mark. 3: 13.
Luk. 6: 13.

Hand. 11: 28;
21: 10.

zich. Zoo dan, naast de apostelen, heeft de Heere dezer werk tot hulp gebruikt. Tusschen de apostelen en evangelisten, heeft Paulus de **profeten** gesteld, waaronder velen die verstaan, die de gave hadden van toekomende dingen te voorzegggen, gelijk daar was Agabus. Maar dewijl hier van de leer gesproken wordt, zoo wil ik het liever nemen gelijk 1 Cor. 14, te weten, dat daarmede beduid worden de uitnemende uitleggers der profetieën, zoodat zij ze door een bijzondere gave der openbaring op het tegenwoordige toepasten; nochtans alzoo, dat ik de gave der voorzegggen niet uitsluit, zoover zij aan de leer verbonden was. Door **leeraars** en **herders**, meenen sommigen dat éénzelve ambt beduid wordt, omdat daar geen scheidingswoord tusschengesteld wordt, gelijk tusschen de voorgaande, waardoor het een van het ander mocht gescheiden worden. Van dit gevoelen is Chrysostomus en Augustinus. Want wat in de uitlegging van Ambrosius gelezen wordt, is veel te kinderachtig en Ambrosius onwaardig. En ik gevoel eensdeels met hen, dat Paulus gesproken heeft van de herders en leeraars zonder onderscheid, alsof het éénzelve orde ware. Ik ontken ook niet, dat de naam leeraar eenigzins allen herders toekomt. Maar deze reden beweegt mij niet om deze twee dingen te vermengen, waartusschen ik onderscheid zie. Want hoewel het allen herders toekomt het volk te leeren, zoo is het nochtans een bijzondere gave, de Schrift uit te leggen, zoodat de stukken der leer ongeschonden behouden worden: en iemand zou een leeraar kunnen zijn, die nochtans niet bekwaam zal zijn om te prediken. Zoo dan, herders zijn naar mijn oordeel, die eene zekere kudde onder hun zorg en bewaring hebben: zoo dezen ook leeraars genoemd worden, mishaaft mij niet, zoover wij intusschen weten, dat daar een ander soort van leeraren is, die zoowel dienen om de herders te vormen en te onderwijzen, als om de gemeente te leeren. Niet dat degene, die een leeraar is, niet somtijds een herder kan zijn, maar dat het onderscheiden ambten zijn. Bovendien moet men aanmerken, dat onder de ambten, die Paulus hier verhaalt, alleen de twee laatste altijd blijven. Want met de apostelen, evangelisten en profeten, heeft God zijn gemeente alleen een tijdlang versierd: uitgenomen waar de religie vervallen is, daar verwekt Hij evangelisten buiten orde, om de zuivere leer wederom te voorschijn te brengen. Maar zonder herders en leeraars kan geen regeering der gemeente zijn. Voorts, de papisten hebben hier oorzaak om te klagen, dat hun hoogheid, waarvan zij roemen, groote smaadheid aangedaan is. Hier wordt gehandeld van de eenigheid. En Paulus verzamelt niet alleen de oorzaken, waardoor zij onder ons bevestigd wordt, maar ook de teekenen en panden, waarmede zij onderhouden wordt: en ten laatste komt hij tot de regeering der gemeente. Zoo hij eenig primaat van éenen stoel erkende, had hij niet dit moeten voortbrengen, dat er een dienend hoofd over al de leden is gesteld, waardoor wij tot eenigheid verzameld worden? Voorwaar, deze vergetelheid van Paulus kan niet verontschuldigd worden, als hij onvoorzichtig voorbijgegaan is, wat zeer gepast, ja het voornaamste was in de zaak; of men moet bekennen, dat het met de inzetting van Christus niet overeenkomt. Ja dat gedichte primaatschap wordt openlijk van Paulus nedergelegd, als hij den eenigen Christus uitnemendheid toeschrijvende, de apostelen en alle herders Hem alzoo onderwerpt, dat zij allen gelijk zijn. Zoo is er

dan geen plaats in de Schrift, waardoor die tirannische hiërarchie, waarin één aardsch hoofd geplaatst is, sterker nedergelegd wordt. En Cyprianus, ook Paulus volgende, beschrijft met korte woorden en klaarlijk, welke de wettige eenhoofdige regeering der gemeente is. Daar is (zegt hij) één episcopaat, waarvan een iegelijk een volkomen deel heeft. Het episcopaat schrijft hij den eenigen Christus toe, in het bedienen waarvan hij een iegelijk een deel toeschrijft, te weten, een volkomen deel, opdat niemand zich boven de anderen verheffe.

12 Tot samenvoeging. Ik heb in de overzetting Erasmus gevolgd, niet omdat zijn meening mij ganschelijk behaagt, maar omdat de lezers zouden kunnen nemen wat hun best dunkt, als zij zijne overzetting met de gemeene en met de mijne zullen vergeleken hebben. De oude overzetter heeft **volmaking**. Het Grieksche woord bij Paulus beduidt een samenstelling der dingen, waarin een symmetrie en evenredigheid moet zijn, gelijk in het lichaam des menschen een juiste en welgeschikte samenvoeging der leden moet wezen: waarom het ook voor volmaking genomen wordt. Maar dewijl Paulus hier heeft willen te kennen geven een welgeschikten stand der gemeenten, zoo acht ik **wederoprichting** beter te zijn. Want men zegt, dat een staat, of rijk, of landschap wederopgericht wordt, als uit een verwoesting alles tot een rechten en wettigen stand wedergebracht wordt. **Tot het werk der bediening.** God zou dit wel door Zichzelf doen, zoo Hij wilde, maar Hij heeft dit der bediening der menschen overgegeven. Zoo is dan dit als een voorkoming daarbij gesteld, opdat niemand tegenwierp: Kan de gemeente niet opgericht en behoorlijk geordend worden zonder hulp der menschen? Paulus leert, dat de dienst noodig is, omdat het Gode alzoo belieft. Voor wat hij gezegd had, **samenvoeging der heiligen**, zegt hij terstond daarbij, **tot opbouwning des lichaams van Christus**: en dat in denzelfden zin: want dit is onze rechtmatige volkomenheid, zoo wij allen tot één lichaam van Christus samengroeien. Hij heeft den dienst des Woords niet heerlijker kunnen prijzen, dan als hij denzelfden deze vrucht toeschrijft. Want wat is er kostelijkers, dan dat er een gemeente van Christus wederopgericht wordt, opdat zij haar rechte en volmaakte volkomenheid hebbe? Nu zegt de apostel hier, dat zulk een schoon goddelijk werk door den uitwendigen dienst des Woords volbracht wordt. Waaruit het openbaar is, dat die uitzinnig zijn, die dit middel voorbijgaande, hopen, dat zij in Christus zullen volmaakt wezen, gelijk die onheilige geesten, die verborgen openbaringen des Geestes dichten, en die hoovaardigen, die meenen dat het bijzonder lezen der Schrift, hun alzoo genoeg is, dat zij den gemeenen dienst der gemeente niet behoeven. Want zoo de opbouwning der gemeente alleen van Christus is, zoo komt het voorwaar Hem toe te verordenen, wat wijze der opbouwning Hij wil gebruikt hebben. Nu, Paulus betuigt hier openlijk, dat wij naar het voorschrift van Christus, door geen andere wijze samengevoegd en volmaakt worden, dan door de uitwendige prediking, als wij dulden, dat wij door menschen geregeerd en geleerd worden. Dit is een algemeene regel, die zoowel tot de hoogsten als tot de laagsten strekt. En voorwaar, de gemeente is een gemeene moeder aller godzaligen, waardoor zoowel de koningen als gemeene lieden, in den Heere gegeneerd, gevoed en geregeerd worden: hetwelk ge-

καταρτισ-
μός.

schiedt door den dienst. Zoo dan, die deze ordening verachten of versmaden, willen wijzer zijn dan Christus: daarom, wee hunne hoovaardigheid! Wij ontkennen niet, dat wij door de kracht van Christus alleen kunnen volmaakt worden, zonder hulpe der menschen: maar wij handelen hier niet hoedanig de mogendheid Gods is, maar wat Gode behaagt, en Christus verordend heeft. En dit is geen klein ding, waarmede God verwaardigt de menschen te begiftigen, dat Hij der menschen arbeid gebruikt om hunne zaligheid te volbrengen. En het is een zeer goede oefening om eenigheid te onderhouden, dat wij tot een gemeene leer, als tot eens veldheers vaandel verzameld worden.

13 Totdat wij allen komen. Wat hij tevoren voortgebracht heeft tot lof van den dienst, strekt hij nu verder uit: want dat hij gezegd had, dat de gemeente geregeerd en geschikt wordt door den dienst der menschen, opdat zij alleszins volmaakt zij: opdat niemand denke dat die noodwendigheid alleen één dag lang duurt, zoo leert hij dat het tot het einde toe alzoo moet geschieden. Of, opdat ik klaarder spreke, hij vermaant hier, dat het gebruik van den dienst niet is voor een tijdlang, alsof het een kinderopvoeding ware, maar dat het altijd duurt, zoolang als wij in de wereld verkeeren. Want sommige razende menschen droomen, dat de dienst onnut is, zoo haast als wij tot Christus gebracht zijn. De hoovaardigen, die wijzer willen zijn dan het betaamt, versmaden hem als eerste beginselen voor kinderen. Maar Paulus roept daartegen, dat men in dezen loop moet voortgaan, totdat ons niets ontbreekt, dat is, dat wij tot den dood toe, alzoo onder de leer van den eenigen Christus moeten voortgaan, dat wij ons niet schamen discipelen der gemeente te zijn, aan wie Christus dezen last bevolen heeft om ons te onderwijzen. **Tot de eenigheid des geloofs.** Maar moet de eenigheid des geloofs niet terstond van den beginne aan onder ons regeeren? Ik beken wel, dat zij regeert onder de kinderen Gods, maar nog niet zoo volkomen, dat zij tot elkander komen. Want in zulke groote zwakheid der natuur, is het genoeg, dat wij elken dag meer en meer tot elkander, en allen te zamen tot Christus komen. Want het woord **ontmoeten**, beduidt een zeer nauwe samenvoeging, naar welke wij nog staan, en nimmermeer daartoe zullen komen, dan als wij dat vleesch zullen afgelegd hebben, hetwelk altijd met vele overblijfselen der onwetendheid en ongeloovigheid bevangen is. Wat daar volgt: **En der kennis des Zoons Gods**, meen ik tot verklaring daarbij gesteld te zijn. Want de apostel heeft willen verklaren, wat het waarachtig geloof is, en waarin het gelegen is, te weten, als de Zone Gods bekend wordt: want het geloof moet op Hem alleen zien, aan Hem hangen, in Hem rusten en besloten worden: zoo het verder wil, zoo zal het verdwijnen, en zal niet meer geloof, maar bedrog zijn. Zoo zullen wij dan gedachtig zijn, dat het waarachtig geloof alzoo in Christus vervat is, dat het niet anders weet, noch begeert te weten, dan Hem. **Tot een volkomen man.** Dat is alsof hij gezegd had: Dewelke de uiterste volmaaktheid der Christenen is. Waarom dat? Omdat in Christus een volkomen ouderdom is. Want de dwaze menschen zoeken hun volmaaktheid niet in Christus, gelijk het betaamt. Maar deze grondwaarheid moet onder ons vastheid hebben, dat buiten Christus niets is, dan wat schadelijk en verderfelijk is. Zoo dan, zoo wie een man is in Christus, die is eerst

alleszins volmaakt. **Volkomen ouderdom**, beduidt hier behoorlijke en rijpe ouderdom. Hier wordt niet gesproken van oudheid en grijze haren, welke in dezen voortgang geen plaats hebben: want met dezen geestelijken ouderdom van Christus wast ook mede de jeugd en sterkte; maar wat oud wordt, staat haast te vergaan.

14 Dat wij niet meer kinderen zijn. Gelijk hij van de rijpheid des mannelijken ouderdoms gehandeld heeft, waarnaar wij met den ganschen loop onzes levens uitgaan, alzoo vermaant hij, dat wij niet den kinderen moeten gelijk zijn, zoolang wij in zulken voortgang zijn. Want hij stelt eenigen middentijd tusschen de kindsheid en den volkomen ouderdom. Kinderen zijn toch zij, die nog geen vasten gang hebben in den weg des Heeren, maar wankelen: die nog niet zeker zijn wat weg zij willen houden, maar nu her- en dan derwaarts geneigd zijn, altijd twijfelachtig, altijd ongestadig. Maar die waarlijk gefundeerd zijn in de leer van Christus, hoewel zij nog niet volmaakt zijn, hebben nochtans zulke groote voorzichtigheid en sterkte, dat zij weten te verkiezen wat best is, en dat zij standvastig voortgaan in den rechten loop. Alzoo is het leven der geloovigen, dat met gedurigen voortgang naar de volmaaktheid staat. den leeftijd der jongelingen gelijk. Zoo dan, wat ik gezegd heb, dat wij in dit leven nimmermeer mannen zijn, daaruit moet men niet verstaan, dat men nimmermeer uit de kindsheid komt. Want nadat wij in Christus geboren zijn, zoo moeten wij opwassen, alzoo dat wij geene kinderen zijn in het verstand. Hieruit kan men zien, hoedanig het christendom onder het pausdom is, waar de herders zoo naarstig als het hun mogelijk is, arbeiden om het volk in de eerste kindsheid te houden. **Bewogen en omgedreven wordende.** Met twee gelijkenissen heeft hij fijn de ellendige angst en onrust der menschen uitgedrukt, die niet vast op het woord Gods rusten. Allereerst vergelijkt hij ze met scheepkens, die midden in de zee door velerlei watergolven geslagen wordende, geen vasten koers houden, noch door kunst of raad geregeerd worden, maar door geweld her- en derwaarts gedreven worden. Dan vergelijkt hij ze bij stoppelen of andere zwakke dingen, welke her- en derwaarts bewogen worden, en dikwijls naar tegenovergestelde zijden, naardat de wind ze drijft. Alzoo zeg ik, moeten die ongestadigen geroerd worden, die de eeuwige waarheid Gods niet hebben tot een fundament, waarop zij mochten rusten. Dit is een rechtvaardige straf tegen al degenen, die meer op menschen dan op God zien. En daarentegen betuigt Paulus, dat het geloof, dat op Gods Woord steunt, onoverwonnen staande blijft tegen alle aanvallen des duivels. **Met allerlei wind.** Dit is een schoone gelijkenis, als hij alle leeringen der menschen, waardoor wij van de eenvoudigheid des Evangelies afgetrokken worden, **winden** noemt. Want God heeft zijn woord gegeven, opdat wij daarin wortelen en onbeweeglijk blijven, maar de menschen verleiden ons her- en derwaarts door hunne gedichtselen. Als hij daarbij stelt: **Door listigheid der menschen**, zoo geeft hij te kennen, dat er altijd bedriegers zullen zijn, die naar ons geloof zullen staan, en lagen leggen, maar dat zij geen voortgang zullen maken, zoo wij met de waarheid Gods gewapend zijn, welke beide dingen men naarstig moet aanmerken. Want velen worden beroerd, zoo haast als er sekten of eenige goddelooze leeringen oprijzen. Maar de duivel kan niet rusten van altijd te zoeken de zuivere leer van Christus met

zijne leugenen te verduisteren, en God wil door zulke strijden ons geloof bevestigen. Bovendien is het ons een groote troost, als wij hooren, dat dit een zeer goede en krachtige remedie is, om met geene dwalingen bedrogen te worden, dat wij die leer daartegen stellen, die wij van Christus en de apostelen geleerd hebben. Waaruit het openbaar is, hoe groot en gruwelijk de goddeloosheid des pausdoms is, als zij het Woord Gods alle zekerheid benemen, en zeggen, dat daar geen andere zekerheid des geloofs is, dan zoo wie op de autoriteit der menschen staan. Want zij leeren, dat men tevergeefs in Gods Woord zoekt, wanneer iemand twijfelt, maar dat men hunne ordeningen voor goed moet houden. Maar wij, die de wet, de profeten, en het evangelie aangenomen hebben, laat ons niet twifelen, of wij zullen deze vrucht daaruit ontvangen, welke Paulus verhaalt, te weten, dat alle bedriegerijen der menschen ons niet hinderlijk zullen kunnen zijn. Zij zullen ons wel aankomen, maar zullen niet overwinnen. Ik beken voorwaar, dat men de gezonde leer van de gemeente moet halen: dewijl God de toediening haar bevolen heeft. Maar dewijl de papisten onder de voorwending der kerk, de leer begraven, zoo geven zij genoeg te kennen, dat zij een duivelsche synagoge hebben. Waar ik gesteld heb **listigheid**, is in het Grieksch een woord, dat genomen is van de spelers, welke menigerlei kunsten hebben om te bedriegen. Daar wordt ook bijgesteld **sluwheid**, met welk woord hij beduidt, dat de dienaars des duivels goeufend en ervaren zijn in bedriegerijen. Hiertoe dient dat zij waken om lagen te leggen: welke dingen alle behooren onze naarstigheit te verwekken en te vermeerderen, opdat wij niet te streng om onze traagheit gestraft worden, zoo wij den voortgang in het Woord Gods verlatende, door de vijanden bedrogen worden.

Ef. 5: 23.
Col. 1: 18.
Rom. 12: 5.
1 Cor. 12: 27.
Ef. 2: 21.

15 Maar dat wij naar de waarheid staande, in de liefde alleszins opwassen in Hem, die het Hoofd is, namelijk Christus;

16 Uit welken het geheele lichaam te zamen gevoegd en te zamen gebonden, door alle voegsels der toediening, naar de krachtige werking in de mate eens iegelijks deels, den wasdom des lichaams bekomt tot zijns zelfs opbouwning in de liefde.

15 Maar dat wij naar de waarheid. Hij heeft nu geleerd, dat wij geene kinderen moeten zijn, zonder rede en zonder oordeel. Om dit te bevestigen gebiedt hij ons op te wassen in de waarheid, en dit is het wat ik boven gezegd heb, te weten, dat wij noch buiten den mannelijken leeftijd zijn, doch alzoo, dat wij nochtans de kindsheid te boven zijn. Want de waarheid Gods moet zoo groote vastigheid in ons hebben, dat wij nimmermeer wijken, hoedanig ook de listen zijn, waarmede de duivel ons aanloopt: en nochtans dewijl wij noch geen volle en behoorlijke sterkte verkregen hebben, zoo moeten wij tot den dood toe aannemen en voortgang maken. Het einde van den voortgang bewijst hij, te weten, dat Christus alleen uitnemend is onder ons, en dat wij niet anders dan in Hem sterk en groot zijn. Hier ziet gij wederom, dat hij niemand uitzonderd, maar ze allen in orde stelt, dat zij zich aan het lichaam onderwerpen. Wat is derhalve het pausdom dan een leelijke bult, waardoor de gansche evenredigheid der gemeente geschonden wordt, dewijl één mensch zich tegen het Hoofd stellende, onder het getal der

leden niet wil gerekend zijn. Dit ontkennen de papisten: want zij dichten dat de paus alleen een bedienend hoofd is. Maar met deze beuzeling kunnen zij niet weg: en de tirannie van hun afgod is geheel tegen de orde, welke Paulus hier prijst. In één woord, Christus moet alleen wassen en toenemen, en alle menschen afnemen en minder worden, opdat de gemeente wel geschikt zij. En wat wasdom wij verkrijgen, die moet met zulke evenredigheid geschikt worden, dat wij in onzen graad blijvende, tot verhooging des hoofds dienen. Als hij ons gebiedt naar de waarheid te staan in de liefde, neemt hij het woord in, naar de Hebreeuwsche wijze voor **met**. Want hij wil niet, dat een iegelijk zichzelf zoeke, maar dat hij bij de naarstigheit in de waarheid, ook naarstigheit heeft in de onderlinge gemeenschap, opdat zij alzoo liefelijk met elkander voortgang maken. Zoo dan, naar Paulus' leer zal men acht hebben op de eendrachtigheid, dat intusschen de waarheid niet vergeten worde, of dat de menschen, de waarheid verlatende, niet naar hun goeddunken samenrotten. Waarmede der papisten ongeschiktheid wederlegd wordt, als zij het Woord Gods bezijden stellen, en ons tot hunne voorschriften zoeken te dwingen.

16 Uit welken het geheele lichaam samengevoegd. Hij bevestigt door een zeer goede reden, dat al onze wasdom hiertoe moet strekken, dat de heerlijkheid van Christus te hooger verheven worde: want Hij is degene, van welken wij alles hebben. Dezelfde is het, die ons behoedt en bewaart, zoodat wij niet kunnen zalig zijn dan in Hem. Want gelijk de gansche boom zijn vochtigheit trekt uit den wortel, alzoo leert hij dat alle jeugd en sterkte, die wij hebben, ons van Christus komt. Maar men moet drie dingen aanmerken. Ten eerste, wat ik gezegd heb: dat alle leven en gezondheid, die door de leden verspreid wordt, uit het geloof vloeit, zoodat in de leden niet anders is dan de toediening. Ten andere, dat er zulke uitdeeling is, dat zij met elkander moeten deelachtig zijn, omdat elks mate zekere grootte heeft. Ten derde, dat het lichaam niet kan gezond zijn zonder onderlinge liefde, zoo zegt hij dan, dat van het hoofd door de leden, als door goten toegediend wordt al wat tot de onderhouding des lichaams noodig is. Hij zegt ook, dat het lichaam dan eerst gezond en welgesteld is, zoo het verenigd en te zamen verknocht is. Bovendien schrijft hij elk lid een zekere mate toe. Ten laatste leert hij, dat de gemeente gesticht wordt door liefde. **Tot zijns zelfs opbouwning.** Hij geeft te kennen, dat er geen nuttige wasdom is, dan die het gansche lichaam dient. Daarom zoo iemand begeert alleen bij zichzelf te wassen, die dwaalt. Want wat zal het been of den arm nuttig zijn, bovenmate groot of lang te zijn boven de andere leden, dan dat de hinderlijke grootte drukken zal? Alzoo indien wij in het lichaam van Christus willen gerekend zijn, zoo zij niemand iets voor zichzelf, maar een iegelijk zij voor den ander al wat hij is. Dit geschiedt door de liefde: waar deze niet regeert, daar is geen stichting der gemeente, maar enkel verwoesting.

17 Zoo zeg ik dan, en betuig dit in den Heere, dat gij niet meer wandelt gelijk de andere heidenen wandelen: Rom. 1: 9.
Rom. 1: 18,
19.

18 In ijdelheid huns gemoeds, verblind zijnde in het verstand, 1 Petr. 4: 3.

vervreemd van het leven Gods, om de onwetendheid, die in hen is, om de blindheid huns harten.

19 Welke ongevoelig geworden zijnde, zichzelf overgegeven hebben tot oneerlijkheid, om alle onreinigheid te bedrijven gieriglijk.

17 **Zoo zeg ik dan.** Als hij gehandeld heeft van de regeering, die Christus verordend heeft om zijn gemeente te stichten, zoo vermaant hij nu hoedanige vruchten die leer, die hij gemeld heeft, behoort voort te brengen in het leven der Christenen: of zoo men liever wil, hij begint bij soorten of deelen te verhalen welke de stichtingen zijn, die uit de leer volgen. En ten eerste roept hij ze terug van de ijdelheid der ongeloofigen, voortbrengende een argument, uit tegenovergestelde dingen genomen. Want dat zij, die in de school van Christus geleerd, en met de leer der zaligheid verlicht zijnde, naar ijdelheid staan, en niet beter zijn dan de ongeloofigen en blinden, die nooit met het licht der waarheid zijn verlicht geweest, is veel te ongeschikt. Daarom besluit hij terecht uit het voorgaande, dat zij met hun leven moeten bewijzen, dat zij niet te vergeefs discipelen van Christus zijn geweest; en opdat de vermaning te krachtiger zij, zoo betuigt hij ze bij den naam Gods, opdat zij weten, dat zij namaals rekenschap zullen geven, zoo zij zijne vermaning verachten. **Gelijk de andere heidenen.** Te weten, die nog niet tot Christus bekeerd waren. Maar intusschen vermaant hij de Efeziërs, hoe noodig hun de betering is, dewijl zij van nature den verdorvenen en veroordeelden menschen gelijk zijn, alsof hij zeide: De staat der andere heidenen, welke ellendig en u gruwelijk is, zou u juist verwekken om uw aard te veranderen. Zoo wil hij dan, dat er onderscheid is tusschen de ongeloofigen en geloovigen: en de oorzaken des onderscheids stelt hij tegen elkander, gelijk wij zullen zien. Zooveel de ongeloofigen aangaat, hij veroordeelt hun gemoed van ijdelheid. Wij zullen gedenken, dat hij in het gemeen spreekt van allen, die door den Geest van Christus niet wedergeboren zijn. Hij zegt, dat hun gemoed ijdel is. Nu, het gemoed is het voornaamste in des menschen leven, en is de zetel der redelijkheid, en gaat den wil voor, en dwingt de onbehoorlijke begeerlijkheden, waarom het ook van de godgeleerden der Sorbonne de koningin wordt genoemd. Maar Paulus schrijft daaraan niets toe dan ijdelheid. En daarenboven nog, alsof hij niet klaarlijk genoeg uitgedrukt had wat hij wilde zeggen, geeft hij geen beteren lof aan de dochter des gemoeds, namelijk, het verstand: want alzoo neem ik het Grieksche woord. Want hoewel het beduidt een **gedachte**, nochtans dewijl het hier in het enkelvoud gesteld is, zoo is het te verstaan van het denkvermogen zelf. Nu, gelijk Paulus boven gezegd heeft: Dat het gemoed des menschen niets dan ijdelheid is aangaande goddelijke dingen, zoo stelt hij nu daarbij: Dat zij in 't oordeelen en onderscheiden, ja ook voor de hoogste dingen, blind zijn. Laat nu de menschen gaan, en zichzelf op den vrijen wil verhoovaardigen, dewijl zij hooren dat het gemoed, waardoor de wil geregeerd wordt, met zulke schandelijkheid bevangen is. Maar tegen deze uitspraak schijnt de ervaring of bevinding openlijk te strijden: want de menschen zijn zoo blind niet, of zij zien wat, noch ook zoo ijdel, of zij hebben eenig oordeel. Ik antwoord, dat het licht der

menschelijke rede, zooveel het rijk Gods en het gansche geestelijk leven aangaat, zoodanig is, dat het weinig van de duisternis verschilt: dewijl het terstond uitgaat, eer het den weg gewezen heeft: en dat de scherpzinnigheid of kracht in het oordeelen, die in den mensch is, ook zoo is, dat zij niet beter is dan blindheid: want zij verdwijnt, eer er eenige vrucht van komt. Want de ware beginselen in den mensch zijn als glinsterende vonken: maar zij worden door de verdorvenheid der natuur verstikt, eer zij tot waar gebruik worden aangewend. Bijvoorbeeld: Dat er een God is, en dat wij Hem moeten dienen, weten alle menschen wel; maar door onze gebrekkelijheid en onwetendheid, die in ons de overhand heeft, vallen wij van de verwarde kennis terstond tot een afgod, en dienen dien in Gods plaats. In den dienst Gods wordt ook nog zwaar gefeild, voornamelijk in de eerste tafel der wet. Zooveel de tweede tafel aangaat, ons oordeel komt wel met den regel Gods overeen in de uitwendige daden: maar de fontein alles kwaads, de begeerlijkheid is ons verborgen. Bovendien moet men aanmerken, dat Paulus niet alleen spreekt van de natuurlijke blindheid, die van moeders buik ons aangeboren is, maar dat hij ook mede vervat die verblindings die grover is, waarmede God de voorgaande zonden straft, gelijk wij zien zullen. Eindelijk, de menschen hebben rede en verstand, alleenlijk zoo, dat zij niet voor God te verontschuldigen zijn. Maar zoolang zij niet verhinderd worden naar hunnen aard te leven, zoo kunnen zij niet anders dan dwalen, vallen en struikelen in alle raadslagen en daden. Hieruit is het ook openbaar, hoe groot de gedichte godsdiensten geacht worden, en van wat waarde zij zijn bij God, dewijl zij uit den afgrond der ijdelheid, en uit den doolhof der onwetendheid voortkomen.

18 **Vervreemd van het lever Gods.** Het leven Gods kan tweeërlei wijze genomen worden, te weten, voor een leven, dat bij God gerekend wordt, gelijk de heerlijkheid Gods, Joh. 12:43, of voor een leven, waarmede God zijn uitverkorenen begiftigt door den Geest der wedergeboorte. Op wat wijze gij het neemt, zoo zal het nochtans éénzelfde zin zijn, en niet onderscheiden: want dit gemeene leven, waardoor wij menschen zijn, is niet anders dan een ijdele schaduw des levens: niet alleen omdat het haastelijk vergaat, maar ook omdat onze zielen levend dood zijn, als zij God niet aanhangen. Zoo zullen wij dan weten, dat in deze wereld drie trappen des levens zijn. Want daar is een algemeen leven, dat alleen in beweging en gevoelen bestaat, dat ook de beesten deelachtig zijn; het ander is een menschelijk leven, waardoor wij Adams kinderen zijn; het derde is het bovennatuurlijke, dat de geloovigen alleen hebben. En al deze levens zijn van God, daarom kan elk leven, leven Gods genoemd worden. Want van het eerste leven hebben wij Hand. 17:28, in de prediking van Paulus, dat wij in Hem zijn, ons bewegen en leven. Insgelijks, Ps. 104:30, Zendt Gij uwen Geest uit, zij worden geschapen, en Gij vernieuwt het gelaat des aardrijks. Van het tweede leven, hebben wij Job 10:12, Gij hebt mij het leven gegeven, en uwe bezoeking heeft mijnen geest bewaard. Maar om de uitnemendheid wordt hier de wedergeboorte genoemd het leven Gods, omdat God dan eigenlijk in ons woont, en wij zijn leven genieten, als Hij ons met zijnen Heiligen Geest regeert. Van dit leven stelt Paulus alle menschen vreemd, die geen nieuwe creaturen

in Christus zijn. Hieruit is het openbaar, hoe ellendig onze staat is, zoolang wij in het vleesch, dat is in onszelfen blijven. Hieruit kan men ook schatten alle zedelijke deugden, gelijk men die noemt. Want hoedanige werken zal dat leven voortbrengen, 'twelk Paulus ontken van God te zijn? Zoo dan, opdat uit ons wat goeds beginne te komen, zoo moeten wij vóór alles door de genade van Christus vernieuwd worden. Dit is eerst het beginsel van een waar en levend leven, (om zoo te spreken) en men moet de reden aanmerken, die terstond daarbij gesteld wordt. **Om de onwetendheid**, zegt hij; want gelijk de kennis Gods een waarachtig leven der ziel is, alzoo is daarentegen de onwetendheid een dood? En opdat men niet zou denken, dat zulke onwetendheid een bijkomstig kwaad is, (gelijk de filosofen oordeelen, dat de dwalingen van elders worden getrokken) zoo leert Paulus, dat de wortel daarvan in de blindheid des harten is: waarmede hij te kennen geeft, dat zij geworteld is in de natuur, zelve. Zoo dan, de eerste blindheid, waarmede de harten der menschen bevangen zijn, is een straf der erfzonde: daarom dat Adam na zijn afwijking van het waarachtige licht is beroofd geworden, buiten hetwelk alle dingen gruwelijke duisternissen zijn.

19 Welke ongevoelig geworden zijnde. Als hij van de natuurlijke gebreken gesproken heeft, zoo komt hij nu tot het uiterste kwaad, 'twelk de menschen door hun eigene booze werken over zich trekken, te weten, als zij ongevoelig geworden zijnde, en de smart der conscientie uitgebluscht hebbende, zichzelf tot alle boosheid begeven. Wij zijn van nature verdorven, en tot kwaad geneigd, ja ganschelijk aan het kwaad overgegeven; die van den Geest van Christus beroofd zijn, geven zichzelf toe, en maken den breidel te lang: zoo komt het, dat zij den toorn Gods meer en meer met nieuwe zonden tegen zich verwekken. Nochtans prikkelt de Heere ze met prikkelen der conscientie, maar zij worden niet bewogen, maar meer door alle vermaningen verhard: om zulke hardnekkigheid verdienen ze van den Heere ganschelijk verworpen te zijn. Het teeken dezer verwerping is die ongevoeligheid, die hier gemeld wordt, te weten, als hij, die met zondigen God vertoornt, door geen vreeze des oordeels geroerd wordt, maar zorgeloos voortgaat, en onversaagd zijnen lust daarin neemt, zichzelf behaagt en vleit, ja door geen schaamte beroerd wordt, noch naar geen eer vraagt. Die kwelling der booze conscientie, waarmede zij door den schrik des Goddelijken oordeels gekweld wordt, kan bij het voorportaal der hel vergeleken worden: maar zulke zorgeloosheid en slaapzucht is een verderfelijke maastroom, gelijk ook Salomo zegt: De goddelooze, als hij in de diepte gekomen is, zoo versmaadt hij. Daarom heeft Paulus niet ten onrechte dit als een schrikkelijk voorbeeld der Goddelijke straf voortgebracht, dat de menschen van God verlaten zijnde, na de conscientie in slaap gewiegd en de vreeze des oordeels Gods uitgebluscht hebbende, eindelijk door verlies van alle gevoel als verplet zijnde, beestelijk zichzelf tot alle onreinheid wegwerpen. Het is wel waar, dat dit niet algemeen is, dewijl God velen ook uit de verworpenen door zijn ongemeten goedheid wederhoudt, opdat de wereld niet met de hoogste verwarring vermengd worde. Hieruit komt het, dat zulke schandelijke onreinheid, en zulke ongebonden onmatigheid niet in allen gevonden wordt. Maar

Spr. 18:3.

het is genoeg, dat zulk een spiegel in sommigen gezien wordt, opdat wij ook verschrikt zouden worden, opdat ons zulks niet geschiede. **Onerlijkheid**, neem ik voor dardelheid, waarmede het vleesch zich onmatig en wulpsch verheugt, door den Geest Gods niet bedwongen zijnde. **Onreinigheid**, neem ik voor allerlei booze daden. Ten laatste stelt hij daarbij, **gieriglijk**. Het Grieksche woord, dat hier staat, beduidt somtijds **vrekkigheid**, en het wordt van sommigen hier alzo uigelegd, maar niet zeer gepast. Want dewijl de valsche en gebrekkelijke begeerlijkheden onverzadelijk zijn, daarom heeft Paulus haar gierigheid tot een kamenier toegevoegd, welke staat tegenover matigheid.

20 Doch gij hebt Christus niet alzo geleerd;

21 Zoo gij Hem toch gehoord hebt, en in Hem geleerd zijt, gelijk de waarheid in Jezus is, te weten,

22 Dat gij aangaande de voorgaande wandeling den ouden mensch Col. 3:8. Hebr. 12:1. aflegt, die verdorven wordt naar de begeerlijkheden der dwaling; 1 Petr. 2:1.

23 En vernieuwd wordt in den geest uws gemoeds,

24 En den nieuwen mensch aandoet, die naar God geschapen is, Rom. 6:4. Col. 3:10. in rechtvaardigheid en heiligheid der waarheid. 1 Petr. 4:2.

Nu stelt hij het Christelijke leven daartegen, opdat het daaruit openbaar zij, hoe onwaardig het een godzalig mensch is, zonder onderscheid zich te besmetten met de onreinigheden der heidenen. Dewijl de heidenen in duisternis wandelen, daarom maken zij geen onderscheid tusschen eerlijk en oneerlijk: maar die met de waarheid Gods verlicht zijn, moeten hun niet gelijk zijn. Die de ijdelheid hunner zinlijkheid tot een regel des levens hebben, het is geen wonder, zoo zij in schandelijke begeerlijkheden verward zijn: maar de leer van Christus gebiedt ons onze natuur af te leggen. Zoo dan, die in zijn leven niet onderscheiden is van de ongeloofigen, die heeft niets geleerd van Christus: want de kennis van Christus kan van de dooding des vleesches niet afgescheiden worden. Nu, om hen tot scherper naarstigheid op te wekken, zegt hij niet alleen, dat zij Christus gehoord hebben, maar hij klimt op, als bij trappen, zeggende, dat zij in Hem ook geleerd zijn; alsof hij zeide, dat deze leer niet weinig is, maar wel en genoegzaam onderwezen en verklaard.

21 Gelijk de waarheid. Met dit woord berispt hij de ijdele wetenschap des Evangelies, waarmede velen tevergeefs opgeblazen zijn, dewijl zij niets hebben van de nieuwigheid des levens. Want zij meenen, dat zij zeer wijs zijn; maar de apostel leert, dat zij een leugenachtige en ingebeelde meening hebben. Alzo stelt hij tweërlei kennis van Christus, waarvan de eerste waar en natuurlijk, en de ander geveinsd en valsch is: niet dat zij in zichzelf tweërlei is, maar omdat velen zich valschelijk wijsmaken, dat zij Christus kennen, hoewel zij niet dan vleeschelijk zijn. Zoo dan, gelijk hij in den Tweeden zendbrief aan de Corinthiërs zegt: Zoo iemand in Christus 2 Cor. 5:17. is, die is een nieuw schepsel: alzo zegt hij ook hier, dat wat men van Christus weet, niet waar, noch echt is, tenzij de dooding des vleesches daarbij is.

22 Dat gij aangaande de voorgaande wandeling. Hij wil in den Christenmensch hebben bekeering of vernieuwing des levens,

en deze stelt hij in de verzaking van onszelven, en in de wedergeboorte door den Heiligen Geest. Zoo begint hij dan van het eerste deel, als hij gebiedt den ouden mensch af te leggen. Deze gelijkenis van de kleding genomen, gebruikt hij dikwijls, en wij hebben ergens de reden aangeroord. En wat hij door **ouden mensch** verstaat, hebben wij zoowel Rom. 6, als op andere plaatsen geleerd, te weten, de natuur, die wij uit moeders buik met ons brengen: want in de twee personen, Adam en Christus, beschrijft hij ons zooveel als twee naturen. Want wij worden eerst uit Adam geboren; de verkeerdheid der natuur, die wij uit hem hebben, wordt de **oude mensch** genoemd, en dewijl wij daarna wedergeboren worden in Christus, zoo wordt die bekeering der verdorven natuur, genoemd de **nieuwe mensch**. In één woord: Die den ouden mensch wil afleggen, moet zijn natuur verloochenen. Die meenen, dat Paulus in deze woorden, **oude en nieuwe**, gezien heeft op het Oude en Nieuwe Testament, die redekavelen op niet zeer vasten grond. Voorts, opdat hij te beter toone, dat deze vermaning niet tevergeefs is bij de Efeziërs, zoo vernieuwt hij hun de gedachtenis des voorgaanden levens, alsof hij zeide: De oude mensch heeft in u geregeerd, ten tijde toen Christus Zich aan u nog niet geopenbaard had: zoo moet gij dan het voorgaande leven verlaten, zoo gij den ouden mensch wilt afleggen. **Die verdorven wordt.** Hij wijst den ouden mensch aan uit de vruchten, dat is, uit de booze begeerlijkheden, welke den mensch tot het verderf verlokken. Dat hij zegt, dat hij verdorven wordt, daarin zinspeelt hij op het woord oudheid: want de oudheid is het verderf nabij. Intusschen moet men zich wel wachten met de papisten niet alleen die grove en tastelijke oneerlijkheden te verstaan, en welker schandelijkheid openbaar is onder de menschen: maar onder dit woord moet men ook zulke oneerlijkheden vervatten, die dikmaals meer geprezen dan gelasterd worden, gelijk daar zijn: eergierigheid, sluwheid, en al wat uit eigenliefde of uit mistrouwen voortkomt.

23 Vernieuwd wordt. Dit is het tweede stuk in den regel des godzaligen en heiligen levens, te weten, dat wij liever leven door den Geest van Christus, dan door den onzen. Maar wat beduidt hij met den geest des gemoeds? Ik neem het eenvoudig, alsof hij gezegd had: Dat gij vernieuwd wordt, niet alleen zooveel de laagste lusten en begeerlijkheden aangaat, die duidelijk gebrekkelijk zijn, maar ook zooveel dat deel der ziel aangaat, 'twelk het edelste en voornaamste geacht wordt. Want hij stelt hier wederom die koningin, die van de filosofen bijna aanbeden wordt, en den geest onzes gemoeds stelt hij bedektelijk tegen den Geest Gods, die in ons een ander en nieuw gemoed verwekt. Waaruit men lichtelijk kan verstaan, wat in ons gezond en onverdorven is, dewijl hij gebiedt voornamelijk de rede en het gemoed te beëeren, waarin niet anders scheen te zijn, dan deugd en oorzaak van lof.

24 En den nieuwen mensch aandoet. Dit moet men aldus oplossen: Doet aan den nieuwen mensch; wat niet anders is, dan in den geest, dat is, inwendig vernieuwd te worden en dat ganschelijk, alzoo dat van het gemoed begonnen wordt, hetwelk allermeest van de verdorvenheid schijnt vrij te zijn. Wat hij hierbij stelt van de schepping, kan zoowel op de eerste schepping des menschen, als op de vernieuwing, die door de genade van Christus geschiedt, zien: en beide uitleggingen zullen waarachtig zijn. Want Adam is

in den beginne geschapen naar het beeld Gods, om de rechtvaardigheid Gods, als in een spiegel te vertegenwoordigen: maar dewijl dit beeld door de zonde is uitgewischt, daarom moet het nu in Christus hersteld worden. En voorwaar, de wedergeboorte der godzaligen is niet anders dan een wederoprichting van het beeld Gods in hen, gelijk 2 Cor. 3: 18 gezegd is. Hoewel, de genade Gods is in deze tweede schepping veel overvloediger en machtiger dan in de eerste: maar de Schrift ziet alleen hierop, dat die gelijkheid en overeenkomst, die wij met God hebben, onze hoogste volmaaktheid is. Nu, hoewel Adam naar deze gelijkenis geschapen was, zoo verloor hij wat hij ontvangen had. Zoo moet het ons dan door Christus wedergegeven worden. Daarom leert hij, dat de wedergeboorte daartoe dient, opdat wij uit de dwaling gebracht worden tot dat einde, waartoe wij geschapen zijn. **In rechtvaardigheid.** Zoo men door de rechtvaardigheid verstaat rechtheid in 't gemeen, zoo zal door het woord **heiligheid**, wat hoogers beduid worden, te weten, de zuiverheid, waardoor wij Gode geheiligd zijn. Maar het mishaaft mij niet, dat deze woorden alzo onderscheiden worden, dat de heiligheid diene tot de eerste tafel der wet, en de rechtvaardigheid tot de tweede, gelijk in den lofzang van Zacharias: Dat wij Hem dienen in heiligheid en rechtvaardigheid, al de dagen onzes levens. En voorwaar, Plato leert zeer wel, dat heiligheid gelegen is in den dienst Gods, en dat het andere stuk van rechtvaardigheid de menschen aangaat. Dat daarbij staat: **Der waarheid**, is zooveel als waarachtig, en dient zoowel tot het woord **rechtvaardigheid**, als tot **heiligheid**. Want hij vermaant, dat zij beide oprecht moeten zijn: want de handeling is hier met God, die door geen geveinsdheid bedrogen wordt.

Luk. 1: 54.

25 Daarom legt af de leugen, en spreekt de waarheid, een iegelijk Zach. 8: 16.
met zijnen naaste: want wij zijn elkanders leden.

26 Wordt toornig en zondigt niet; de zon ga niet onder over Ps. 4: 5.
uwe toornigheid.

27 En geeft den duivel geen plaats.

Jak. 4: 7.

28 Die gestolen heeft, stele nu niet meer, maar arbeide liever, Hand. 20: 35.
werkende met de handen wat goed is, opdat hij hebbe om te 1 Thess. 4: 11.
geven dien, die gebrek heeft. 2 Thess. 3: 8,
12.

25 Daarom legt af de leugen. Uit dit hoofdstuk der leer, dat is uit de rechtvaardigheid van den nieuwen mensch, vloeien alle godzalige vermaningen, als beken uit een fontein: want ofschoon iemand alle geboden des levens verzamelde, zoo zou het weinig uitrichten zonder dezen oorsprong. De filosofen hebben eene andere wijze van leeren: maar in de leer der godzaligheid is dit het eenige middel om het leven wel te schikken. Nu zullen hier bijzondere vermaningen volgen, welke Paulus zal voortbrengen uit die gemeene leer. En ten eerste, dewijl hij de ware rechtvaardigheid en heiligheid in de waarheid des Evangelies gesteld had, zoo argumenteert hij nu van het gemeene tot het bijzondere, opdat de Efeziërs onder elkander waar zouden zijn. **Leugen** wordt hier gesteld voor allerlei bedrog, geveinsdheid of sluwheid; **waarheid** wordt genomen voor eenvoudigheid. Zoo eischt hij dan oprechte gemeenschap onder hen in alle handelingen. Daar wordt ook een andere

bevestiging daarbij gesteld, te weten, omdat wij onder elkander leden zijn: want het ware een onnatuurlijke ongeschiktheid, zoo de leden onder elkander niet overeenkwamen, ja ook zoo zij bedriegelijk onder elkander handelden.

Zie kantteekening aldaar.

26 Wordt toornig. Het is onzeker, of Paulus gezien heeft op Psalm 4:5; want deze woorden staan in de Grieksche overzetting. Hoewel anderen willen liever stellen: **beeft**. Niettemin, het Hebreuwsche woord beduidt zoowel beroerd zijn met toornigheid, als met vreeze. Zooveel de omstandigheid van den Psalm aangaat, zal deze zin wel passen: Wilt niet den uitzinnigen gelijk zijn, die overzadigd drijven waar het voorkomt, maar wordt door het overwegen uwer zotte stoutheid ontsteld. Want Gen. 45:24, wordt dit woord gelezen voor twisten of kijven. Zoo wil hij dan, dat zij in hun eigen gemoed disputeerende of twistende, beroerd worden, opdat zij zich van hunne uitzinnige aanslagen afhouden. Maar naar mijn oordeel heeft Paulus aldus alleen gezien op deze plaats in deze wijze: Daar zijn drie feilen, waarmede wij, als wij toornig zijn, God vertoornen. Het eerste is, dat wij lichtvaardig en dikmaals om nietige zaken toornig zijn, of immers beroerd zijnde door onrecht of aanstoot, die onzen persoon bijzonder overkomen is. Het ander is, dat wij eenmaal beroerd zijnde, geen mate houden, en bijzonder van de verbolgenheid gedreven worden. Het derde is, dat wij die toornigheid, die wij behoorden te hebben tegen onszelf en onze zonden, tegen onze broeders keeren. Daarom, als Paulus wilde beschrijven, welke de behoorlijke matiging des toorns is, zoo heeft hij bekwaamelijk deze gemeene sententie gebruikt: **Wordt toornig en zondigt niet**. Dit zal geschieden, zoo wij de natuur des toorns meer zoeken in onszelf dan in andere, onze verbolgenheid over onze eigene zonden uitstortende. En zooveel de anderen aangaat, dat wij meer toornig zijn op de feilen dan op de personen, en door aanstooten, die wij bijzonder lijden, niet toornig worden, maar meer door vurigheid over de eere Gods met toorn ontstoken worden. Ten laatste, dat de toorn alzoo in ons verwekt worde, dat hij wederom zinke wanneer het noodig is, opdat hij niet vermengd worde met de oproerige bewegingen des vleesches. **Laat de zon niet ondergaan**. Dewijl het bijna onmogelijk is, somtijds niet tot onrechtvaardige toornigheid uit te breken, dewijl de menschelijke beweging zoozeer tot het kwaad genegen is, zoo komt Paulus tot het tweede remedie. Het beste ware wel, toornig te zijn en niet te zondigen: maar dewijl het in zulke zwakheid der natuur overzwaar is, zoo is dit de naaste en tweede remedie, de toornigheid niet lang in onze harten te broeden, noch haar tijd te geven om zich te versterken. Daarom verbiedt hij, dat de zon daarover niet onderga: waarmede hij beduidt, dat wij arbeiden moeten, om vóór den ondergang der zon gerust en tevreden te zijn, zoo het kwam, dat wij toornig werden.

27 En geeft den duivel geen plaats. Ik weet wel, hoe sommigen dit uitleggen: en als Erasmus voor **duivel**, stelt **valsche beschuldiger**, zoo toont hij openlijk, dat hij het verstaat van de kwaadwillige menschen. Nochtans twijfel ik niet, of Paulus vermaant, dat wij moeten toezien, dat de duivel ons niet naar zijn lust drijve, ons gemoed als een slot ingenomen hebbende. Want wij bevinden dagelijks, hoe ongeneeselijke krankheid de lange haat is, of immers

hoe moeilijk zij kan geheeld worden; waarom dat, dan omdat wij de bezitting onzes harten den duivel overgegeven hebben, daar wij hem behoorden te wederstaan? Daarom moet men de toornigheid bijtijds afleggen, eer ons hart met het venijn van den haat doortrokken worde.

28 Die gestolen heeft. Hij spreekt niet alleen van de grofste dieverijen, die door de wetten gestraft worden, maar ook van de bedekte, welke onder het oordeel der menschen niet kunnen vallen, gelijk daar zijn allerlei rooverijen, waarmede wij eens anders goed tot ons trekken. En hij gebiedt ons niet alleen te onthouden van het onrechtvaardig en onbehoorlijk gebruik der goederen, die eens anders zijn, maar ook dat wij onzen broeders te hulpe komen, zooveel in ons is. Gij die eens anders goed pleegt te rooven, gij behoort door rechtvaardigen en onschadelijken arbeid den noodrust te winnen, niet alleen voor uzelf, maar ook voor anderen. Ten eerste wordt ons deze regel gegeven, dat niemand zijn voordeel zoeken met zijner broeders schade, maar zijn leven met eerlijken arbeid onderhoude. Bovendien leidt de liefde ons verder, te weten, dat niet een iegelijk leve bijzonder voor zichzelf, den ander vergetende, maar dat de een des anders nood zoeken te verlichten. Maar men kon vragen, of Paulus allen menschen oplegt met de handen te arbeiden, want dat ware veel te hard. Ik antwoord, dat de zin der woorden eenvoudig is, zoo iemand het behoorlijk overlegt: want als hij verboden had iemand te bedriegen of ongelijk te doen, omdat velen zichzelf verontschuldigen met hun armoede, zoo voorkomt hij zulke tegenwerping, leerende dat men liever met de handen moet arbeiden, alsof hij zeide: Gij moet niets weigeren, al is het hard en zwaar, opdat gij niemand onrecht doet, en niet alleen daarom, maar ook om der broeders nood te hulpe te komen. En dit laatste stuk verheft hij niet weinig: want het bevat een bewijs van meerder tot minder. **Wat goed is**. Dewijl er vele beroepen zijn, die de wellusten dienen, ja ook die niet zeer kuisch zijn, zoo heeft hij ook dit willen bevelen, dat wij zulken arbeid kiezen zullen, die onzen naaste nuttigheid aanbrengt. En dit is geen wonder, want zoo ook zelfs de heidenen (gelijk ook Cicero) zulke het zingenot streelende kunsten schandelijk geacht hebben, die niet anders dan verdorvenheid voortbrengen, zou dan de apostel deze onder de betamelijke beroepen Gods rekenen?

29 Dat geene onreine woorden uit uwen mond komen: maar zoo er eenige goede rede is tot stichting der nuttigheid, opdat zij den toehoorders genade geve. Matt. 12:36. Ef. 5:3.

30 En bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door welchen gij verzegeld zijt tot den dag der verlossing. Rom. 8:16. 2 Cor. 1:22; 5:5.

31 Alle bitterheid, en verbolgenheid, en toornigheid, en roeping, en kwaadsprekendheid worde van u weggenomen, met alle boosheid. Ef. 1:13.

29 Dat geene onreine woorden. Ten eerste, verbiedt hij in de woorden der geloovigen alle onkuischheid, waaronder hij vervat al zulke verlokkingen, als in het minnen of vrijen plegen gebruikt te worden, welke gewoonlijk der menschen harten met booze lusten besmetten. Daarna is het hem niet genoeg, dat feil weggenomen

te hebben, maar gebiedt hij, dat zij zich voegen tot stichting, gelijk hij tot de Colossensen zegt: Laat uwe woorden met zout besprengd zijn, enz. Doch hij gebruikt hier eene andere wijze van spreken. **Zoo er eenige goede rede is** (zegt hij) **tot stichting der nuttigheid**, wat zooveel is alsof hij gezegd had met één woord: **Zoo zij nut is**. Het is wel waar, dat men deze woorden, **stichting der nuttigheid**, naar de Hebreeuwsche gewoonte kan nemen voor **nuttige stichting**. Maar als ik aanmerk, hoe dikmaals Paulus dit woord **stichten**, gebruikt bij gelijkenis, en hoe ver die gelijkenis strekt, zoo wil ik liever die eerste uitlegging houden; alzoo neem ik **stichting der nuttigheid**, voor den voortgang of de nuttigheid onzer stichting: want **stichten is bevorderen**. Nu, hoe dit geschiedt, stelt hij daarbij, te weten, den toehoorders genade gevende. Door het woord **genade**, verstaat hij vertroosting en vermaning. en alle midelen der zaligheid.

30 En bedroeft den. Dewijl de Heilige Geest in ons woont, zoo moeten alle deelen, beide van onze ziel en lichaam, Hem geheiligd zijn. Zoo wij onszelven overgeven tot eenige besmetting, zoo werpen wij Hem uit ons, als uit zijne woning. Om dit te gemeenzamer uit te drukken, zoo schrijft hij den Heiligen Geest menschelijke genegenheden toe, te weten, blijdschap en droefheid. Doet, zegt hij, naarstigheid, dat de Heilige Geest naarstig in u wone, als in een blijde en lustige woonplaats, en geeft Hem geen oorzaak tot droefheid. Sommigen leggen het anders uit, te weten, dat wij den Geest Gods bedroeven in anderen, als wij de godzalige broeders, die door den Geest Gods gedreven worden, ergeren met onkuische woorden of anderszins. Want de godzalige ooren verwerpen niet alleen al wat der godzaligheid tegen is, maar als zij zoo iets hooren, zoo worden zij met zware droefheid gewond: maar door wat hier volgt, wordt bewezen, dat de meening van Paulus anders geweest is. Waarmede gij verzegeld zijt, zegt hij. Zoo dan, dewijl God ons met zijn Geest verzegeld heeft, zoo zijn wij Hem moeielijk, als wij zijn leiding niet volgen, maar ons ontreinigen met onheilige genegenheden. Het gewicht dezer waarheid kan niet genoeg verklaard worden: Dat de Heilige Geest blijde en vroolijk in ons is, als wij alleszins Hem gehoorzaam zijn, niet denken noch spreken dan wat zuiver en heilig is: en dat Hij wederom bedroefd wordt, wanneer wij iets doen wat onze roeping niet betaamt. Nu kan een iegelijk bij zichzelf overleggen, wat gruwelijke goddeloosheid het is, den Geest Gods met zulke droefheid te benauwen, dat Hij ten laatste gedwongen wordt van ons te wijken. Bij Jesaja, hfdst. 63: 10, is ook zulk een wijze van spreken, maar in een anderen zin. Want de profeet zegt eenvoudig: Den Geest Gods verbitteren, gelijk wij plegen te zeggen: Des menschen hart verbitteren. **Waarmede gij verzegeld zijt.** Want de Geest Gods is als een zegel, waarmede wij van de verworpenen onderscheiden worden, en die in onze harten ingedrukt is, opdat de genade der aanneming ons zeker zij. Hij stelt daarbij, **tot den dag der verlossing**, dat is, totdat God ons tot de bezitting der beloofde erfenis brengt. Want die dag wordt gewoonlijk de dag der verlossing genoemd, omdat wij dan eerst uit alle ellendigheden zullen verlost worden. Van deze beide wijzen van spreken is reeds elders genoeg gezegd. Van de tweede voornamelijk Rom, 8: 23, en van de eerste 1 Cor. 1: 30, uitgeno-

men dat het woord **verzegelen**, hier anders kan uitgelegd worden, namelijk, dat God den Geest als zijn merk in ons heeft gedrukt, om onder zijne kinderen te rekenen al degenen, die Hij ziet zoo geteekend te zijn.

31 Alle bitterheid. Gelijk hij tevoren den toorn veroordeeld heeft, alzoo herhaalt hij nu dezelfde uitspraak, en stelt tegelijk de bijkomstige dingen daarbij, die bijna altijd met den toorn samengaan, als luide twistingen en schimpwoorden. Tusschen toorn en verbolgenheid is weinig onderscheid, dan dat de verbolgenheid somtijds verstaan wordt van de genegenheid tot gramschap, en toornigheid. van de daad: maar hier verschillen zij niet, tenzij wij zeggen willen, dat in den toorn haastiger drijving is. Voorts, is het niet te vergeefs, dat hij **boosheid** verbiedt, opdat die bovengenoemde feilen gebeterd worden. Door **boosheid** verstaat hij de verdraaidheid, die het tegendeel der vriendelijkheid en gerechtigheid is.

32 En zijt jegens elkander vriendelijk, barmhartig, vergevende elkander, gelijk ook God u in Christus vergeven heeft.

Col. 3: 12.
Sir. 28: 2.
Matt. 6: 14.
Mark. 11: 25.
Col. 3: 13.

32 En zijt jegens elkander. Tegen de bitterheid stelt hij vriendelijkheid over, welke is lieflijkheid, zoowel in zeden als in voorkomen, en in woorden. En dewijl deze deugd nimmermeer onder ons zal regeeren, tenzij er ook medelijden is, daarom gebiedt hij ons barmhartigheid, welke niet alleen daarin gelegen is, dat wij met onzer broeders ongerief medelijden hebben, gelijk met ons eigen, maar ook dat wij ware beleefdheid en vriendelijkheid hebbende, niet anders bewogen worden tot droefheid of blijdschap, wat het ook is, dan of wij zelve in hunne plaats waren. Het tegenovergestelde hiervan is onbeleefdheid of hardigheid, als de menschen zoo hard en ongeschikt zijn, dat zij er niet naar vragen wat zij anderen zien lijden. **Vergevende elkander.** Sommigen verstaan dit van de weldadigheid, en daarom heeft Erasmus het overgezet **gevende**: en de beteekenis van het Grieksche woord is daar niet tegen, maar de omstandigheid der plaats leidt ons meer tot een anderen zin, te weten, dat wij lichtelijk zullen vergeven. Want het is somtijds mogelijk, dat sommige menschen lieflijk zijn en lichtelijk mede lijden: en nochtans niet zoo haastelijk het onrecht vergeven, als het hun grootelijks is aangedaan. Zoo dan, opdat degenen, die anders door goedheid der natuur tot vriendelijkheid genegen zijn, niet door der menschen ondankbaarheid afwijken: zoo vermaant hij dat zij elkander vergeven moeten. En opdat de vermaning te krachtiger zij, zoo stelt hij het exempel Gods voor oogen, welke ons veel meer in Christus vergeven heeft, dan eenig mensch zijne broeders vergeven kan. Zie hiervan Galaten 6: 2.

HET VIJFDE HOOFDSTUK.

1 Zijt dan navolgers Gods, als uitverkoren kinderen;

2 En wandelt in de liefde, gelijk ook Christus ons heeft liefgehad, en Zichzelven voor ons heeft overgegeven, tot een offerande Gode, tot een welriekenden reuk.

Joh. 13:34;
15:12.
1 Thess. 4:9;
1 Joh. 3:23;
4:21.

Gal. 2:20.
Tit. 2:14.
1 Petr. 3:18.
Hebr. 8:3;
9:14.

Matt. 5:44.

Zijt dan navolgers Gods. Hij vervolgt diezelfde waarheid, en bevestigt ze daarmee, dat de kinderen den vader behooren gelijk te zijn: want hij vermaant dat wij kinderen Gods zijn: en dat wij daarom behooren zooveel in ons is, Hem in goeddadigheid gelijk te zijn. Aldus zien wij, dat de volzinnen, die geheel aan elkander hingen, ten onrechte zijn verscheurd door de verdeling der hoofdstukken. Wij zullen dit argument behouden: Dat wij Gods navolgers moeten zijn, zoo wij zijne kinderen zijn. Want Christus verkondigt ook, dat wij niet anders Gods kinderen zullen zijn, tenzij wij ook den onwaardigen goedgevoelen. Als hij God voorgesteld heeft om na te volgen, zoo stelt hij ook Christus voor oogen, want deze is ons waarachtig voorbeeld. Omhelst elkander, zegt hij, met dezelfde liefde, waarmee Christus ons omhelsd heeft: want wat wij in Christus zien, dat is ons een waarachtige regel.

2 En Zichzelven heeft overgegeven. Dit was een bijzonder bewijs der uitnemende liefde, dat Christus Zichzelven als vergeten hebbende, zijn eigen leven niet gespaard heeft, om ons van den dood te verlossen. Zoo wij dezer weldaad willen deelachtig zijn, zoo moeten wij op gelijke wijze tot onzen naaste geneigd zijn: niet dat iemand van ons zulke groote volmaaktheid verkregen heeft, maar wij moeten naar onze zwakheid daarnaar staan en pogen. Wat daarbij gesteld wordt van de welriekende offerande, dient ten eerste om de genade van Christus te prijzen: daarna dient het ook tot de tegenwoordige zaak. De vrucht en kracht des doods van Christus kan niet genoeg met woorden uitgedrukt worden, opdat wij weten, dat die de eenige prijs is, waarmee wij met God verzoend zijn. En deze leer des geloofs heeft de eerste plaats. Voorts, hoe meer wij hooren wat Christus ons gedaan heeft, des te meer zijn wij aan Hem verbonden. Bovendien moet men verstaan uit de woorden van Paulus, dat geene onze werken Gode aangenaam zijn, tenzij wij elkander liefhebben. Want zoo de verzoening der menschen, door Christus geschied, een welriekende offerande is geweest, zoo zal deze goede reuk dan eerst tot God komen, zoo deze heilige rook in ons zal uitgebreid wezen: waartoe ook deze woorden van Christus dienen: Laat uwe gave voor het altaar, en gaat heen, en verzoent u eerst met uwen broeder.

Ef. 4:29.
Col. 3:5.
Matt. 12:33.

3 Maar hoererij, en alle onreinigheid, of gierigheid worde zelfs niet onder u genoemd, gelijk heiligen betaamt.

4 Oneerbaarheid, zotte klap, gekkernij, welke niet betamen, maar veeleer genade.

5 Want dit weet gij, dat alle hoereerder, of onreine, of gierigaard, die een afgodendienaar is, geen erfenis zal hebben in het rijk van Christus en van God.

1 Cor. 6:10.
Gal. 5:19.
Col. 3:5.
Openb. 22:15.

6 Dat u niemand bedriege met ijdele woorden: want om dezer dingen wil komt de toorn Gods over de ongehoorzame ¹⁾ kinderen.

7 Zoo zijt dan hunne medegenooten niet.

Jer. 29:8.
Matt. 24:4.
Mark. 13:5.
Luk. 21:8.
Col. 2:4, 18.
2 Thess. 2:3.
1 Joh. 4:1.
1) Of, ongehoorvige.
1 Thess. 5:4.

3 Hoererij. Dit hoofdstuk en het derde aan de Colossensen komen in vele dingen overeen, welke de verstandige lezer zonder mijn hulp met elkander kan vergelijken. Hij verhaalt hier drie dingen, welke hij wil, dat zij zoo ver van de Christenen zijn, dat zelfs hun naam niet gehoord wordt: wat gewoonlijk den onbekenden dingen geschiedt. Door het woord **onreinigheid**, beduidt hij alle schandelijkheid en onkuische lusten, en dit woord is onderscheiden van het woord **hoererij**, gelijk het geslacht van het soort. Ten derde stelt hij **gierigheid**, welke niet anders is dan onmatige begeerte naar bezit te hebben. En hij geeft aan het voorschrift gezag, zeggende: Dat hij niets van hen eischt, dan wat den heiligen betaamt, met welk woord hij alle gierigen en hoereerders, en onkuischen van het getal en de gemeenschap der heiligen verwerpt. Bij deze drie stelt hij nog drie andere. **Oneerbaarheid**, waarbij ik versta al wat onbetamelijk is, en met de zedigheid der godzaligen niet wel overeenkomt. Insgelijks **zotte klap**, waarbij ik versta, ongeschikte, ijdele en onnutte, of ook onheilige, en door ijdelheid schadelijke woorden. Voorts, dewijl de ongeschiktheid der woorden dikmaals met het voorgeven van gekkernij of kluchtigheid bedekt wordt: daarom heeft hij bijname ook deze kluchtigheid als een deel van zotgeklap veroordeeld, hoewel zij anders behagelijk is, alsof zij een prijselijke deugd ware. Het Grieksche woord wordt bij de heidensche schrijvers in een goeden zin genomen voor een scherpzinnige en gezouten kluchtigheid, die een vrijgeboren en vernuftigen man niet onwaardig is. Maar dewijl men zeer kwalijk kan spotten zonder ook steekachtig te zijn, en in de aardigheden een stekking is, die met de godzaligheid niet wel overeenkomt: zoo keert Paulus ons terecht daar af. En hij zegt van die alle te zamen, dat zij niet betamen, dat is, dat zij met de roeping der Christenen strijden.

4 Maar veeleer genade. Anderen willen liever stellen, **dankzegging**: maar de uitlegging van Hieronymus behaagt mij. Want Paulus moest tegenover de bovengenoemde gebreken iets algemeen stellen, wat in onze woorden gezien wordt. Want zoo hij gezegd had: Dewijl zij in ijdele beuzelingen en oneerbaarheid vermaak zoeken, zoo dankt gij God, dat zou te nauw genomen zijn. En het Grieksche woord, dat Paulus hier gebruikt, kan het wel lijden, dat wij het overzetten **genade**. De zin zal wezen, dat onze woorden met ware liefelijkheid en aangenaamheid behooren vermengd te zijn: wat geschieden zal, zoo wij het nuttige met het zoete vermengen.

5 Want dit weet gij. Opdat zij niet te onachtzaam zijne vermaningen aannemen, verlokt zijnde door de gebreken, die hij bestraft, zoo verschrikt hij ze met een zware en strenge dreiging, te weten, dat zulke zonden ons den hemel sluiten. Nu, als hij hunne conscientien tot getuigenis roept, zoo geeft hij te kennen, dat hij spreekt van een zaak, die niet twijfelachtig is. Zoo iemand dit hard, en tegen de goedheid Gods schijnt te zijn, dat allen, die met hoererij of gierigheid besmet zijn, beroofd worden van de erfenis des hemelrijks: dien kan men lichtelijk antwoorden, dat de apostel den gevallenen, die zich bekeeren, geen vergeving weigert, maar dat hij

over de zonden op zichzelf vonnis geeft. Want als hij de Corinthiërs met dezelfde woorden aangesproken had, zoo stelt hij terstond daarbij: En gij zijt wel zoo geweest, maar nu zijt gij gerechtvaardigd, enz. Want waar bekeering is, dewijl daar ook verzoening met God is, zoo houden de menschen op te zijn wat zij waren. Voorts, die hoereerders zijn, of onreinen, of gierigen, zoolang zij zoo zijn, moeten weten dat zij met God niets gemeen hebben, en dat hun alle hoop op zaligheid benomen is. **Het rijk van Christus en van God** zegt hij, omdat God het zijn Zoon overgegeven heeft; opdat wij het door Hem verkrijgen zouden. **Gierigaard, die een afgodendienaar is.** Want gierigheid, gelijk hij ergens gezegd heeft, is afgodendienst, niet die, welke zoo dikmaals in de Schrift veroordeeld wordt: maar een ander, want alle gierigaards moeten God verzaken, en den rijkdom in zijn plaats stellen; zulke blinde razernij is in die ellendige begeerlijkheid. Maar waarom schrijft Paulus dit meer aan de gierigheid toe, dan aan de andere vleeschelijke genegenheden, van welke het niet minder kon gezegd worden? Waarom moet meer de geldgierigheid dezen schandelijken naam hebben dan de eergierigheid, of dat ijdel betrouwen op zichzelf? Ik antwoord: Omdat deze ziekte verstrekt, en met haar besmetting veler menschen harten inneemt, en voor geen ziekte wordt geacht, maar meer door algemeene opinie geprezen: dat zij daarom te harder van Paulus bestraft wordt, om de valsche opinie uit onze harten uit te roeien.

6 Niemand bedriege u. Er zijn altijd goddelooze honden geweest, die de dreigingen der profeten beschimpten en bespotten: zoodaan zien wij ook heden. Want de duivel rust ten allen tijde zulke toovenaars uit, die als zij Gods oordeel met heiligschennende schimpreden bespotten, zoo brengen zij de conscientien als met eenige tooverij in slaap, die niet wel in de vreeze des Heeren gefundeerd zijn. Dat is een kleine zonde, zeggen zij. Hoererij is voor God een spel; God is onder de wet der genade zoo wreed niet; Hij heeft ons niet gemaakt om onze beul te zijn; de zwakheid der natuur verontschuldigt ons, en dergelijke. Hiertegen roept Paulus, dat men zulke bedriegerijen moet vlieden, waardoor de conscientien tot het verderf verstrikt worden. **Want om dezer dingen wil.** Zoo men naar de Hebreeuwsche wijze den tegenwoordigen tijd wil nemen voor den toekomstigen, zoo zal het een dreiging van het laatste oordeel zijn. Maar ik gevoel met die het woord **komt** nemen voor **pleegt te komen**: zoodat hij ze vermaant van de gewone oordeelen Gods, welker voorbeelden voor oogen zijn. En voorwaar, zoo wij niet blind en onachtzaam waren, God getuigt dikmaals genoeg met voorbeelden der straffen, dat Hij een rechtvaardig straffer van zulke zonden is, en dat zoowel ieder mensch straffende, als bewijzende zijn toorn tegen steden en rijken, en volken. En men moet aanmerken, dat hij zegt: Tegen de ongelooovigen of ongehoorzamen; want dewijl hij tot de geloovigen spreekt, zoo wil hij ze niet zoozeer verschrieken door eigen gevaar, als opwekken, dat zij de gruwelijke oordeelen Gods in de verworpenen, als in spiegelen leeren aanmerken. Want God maakt Zich voor zijne kinderen niet vreeselijk, opdat zij Hem zouden vlieden, maar Hij trekt ze tot Zich op vaderlijke wijze zooveel Hij kan. Hieruit besluit hij, dat zij zich niet vermengen in de verderfelijke gemeenschap der goddeloozen, van wie zij zulk een einde zien.

- 8 Gij waart voortijds duisternis, maar nu zijt gij licht in den Heere; wandelt als kinderen des lichts: 1 Thess. 5:4.
- 9 (Want de vrucht des lichts is in alle goedheid, en rechtvaardigheid, en waarheid.) Gal. 5:22.
- 10 Beproevende wat Gode aangenaam is. Matt. 18:17.
- 11 En hebt geen gemeenschap met de onvruchtbare werken der duisternis: maar bestraft ze liever. 1 Cor. 5:8; 10:20.
- 12 Want wat van hen heimelijk geschiedt, is zelfs schandelijk te zeggen. 2 Cor. 6:14. 2 Thess. 3:14.
- 13 En alle dingen worden openbaar, als zij door het licht bestraft worden: want al wat openbaar maakt, is licht. Joh. 3:21.
- 14 Daarom zegt Hij: Sta op, gij die slaapt, en rijst op uit de dooden, en Christus zal u verlichten. Rom. 13:11. 1 Thess. 5:6.

8 Gij waart voortijds duisternis. Om den geboden gewicht bij te zetten, stelt hij intusschen bevestigingen daarbij, gelijk te dezer plaatse, dewijl hij de ongelooovigen gemeld, en de Efeziërs vermaand had, dat zij in de boosheid en in het verderf der heidenen geen deelgenooten zouden worden: zoo bevestigt hij nu met een reden daarbij gesteld, hoever zij van hun leven en daden behooren verwijderd te zijn, en brengt hen tegelijk weder in gedachtenis hun verleden leven, opdat zij Gode niet ongehoorzaam zouden zijn. Gij behoort (zegt hij) veel anders te zijn dan voortijds: want God heeft u uit duisternis licht gemaakt. **Duisternis** noemt hij de gansche natuur des menschen vóór de wedergeboorte, omdat daar niet dan gruwelijke blindheid is, waar de klaarheid Gods niet schijnt. Wederom, door het woord **licht**, verstaat hij, die door den Geest Gods verlicht zijn, alsof hij gezegd had, verlichten of klaren. Want terstond daarna stelt hij in denzelfden zin: Kinderen des lichts, als hij besluit, dat zij dan moeten wandelen als in het licht, omdat zij uit de duisternis verlost zijn door de barmhartigheid Gods. Merk op, dat wij licht genoemd worden in den Heere, omdat buiten Christus alles door den duivel bezeten wordt, die de overste der duisternis is.

9 Want de vrucht des lichts. Dit stelt hij hiertusschen, om den weg te kennen te geven, waarin de kinderen des lichts behooren te wandelen. Hoewel, hij stelt geen volkomen beschrijving, maar roert alleen tot een voorbeeld sommige stukken van een heilig en godzalig leven aan. En als hij het geheel in één hoofdstuk wil vervatten, zoo roept hij ze tot den wil Gods, alsof hij zeide: Zoo wie begeert wel en buiten gevaar der dwaling te leven, die voege zich tot de gehoorzaamheid Gods, en hebbe Gods wil voor een regel: want dit is eerst de redelijke godsdienst, gelijk hij Rom. 12:1 leert, te leven naar den eenigen regel Gods, achtervolgende dit woord: Gehoorzaamheid is beter dan offerande. Het is wonder, vanwaar in vele Grieksche testamenten het woord **Geest** gekomen is, daar het bekwaam is te lezen: De vrucht des lichts; hoewel de zin van Paulus niet veranderd wordt. Want dat blijft altijd, dat de geloovigen wandelen moeten als in het licht, omdat zij kinderen des lichts zijn: en dat dit geschiedt, als zij niet leven naar hun eigen goeddenken, maar zich geheel tot gehoorzaamheid aan God schikken, en niets aannemen dan op zijn bevel. Bovendien, dat zulke gehoor-

zaamheid bewezen wordt door de vruchten, te weten, door goedheid, rechtvaardigheid, waarheid en dergelijke.

II En hebt geen gemeenschap. Dewijl de kinderen des lichts wandelen tusschen de duisternis, dat is, in het midden van een boos verdraaid geslacht, zoo worden zij niet tevergeefs vermaand, dat zij zich met de booze werken niet vermengen. Zoo is het dan niet genoeg, zoo iemand uit zichzelf geen booze daad begint: maar wij moeten ook toezien, dat wij ons niet voegen om metgezellen of helpers te zijn in het kwade. Eindelijk, wij moeten ons onthouden van alle gemeenschap in bewilliging of raad, of toelating, of eenige andere hulpe, want door al deze dingen hebben wij gemeenschap. Ja ook, opdat niemand meene, dat het genoeg is zulks door de vingeren te zien, zoo gebiedt hij bijname, dat men het zal bestraffen, wat der bedekking contrarie is. Nu, onder hoe velen zal er een gevonden worden, die zich van verdoemenis zou kunnen bevrijden, dewijl er zeer weinigen zijn, die voor hunne oogen ziende dat God vertoornd wordt, zich wachten, dat zij geen schijn van bewilliging geven, en dat bijna een ieder hetzelfde bedekken wil? Nochtans zullen eer honderd werelden vergaan, dan de waarheid Gods niet zou vast blijven. Het woord, waarvoor wij gesteld hebben **bestrafen**, komt met het woord **duisternis**, in gelijkenis overeen, want het beduidt eigenlijk openbaar te maken, wat tevoren onbekend was. Dewijl dan de goddeloozen zich in hunne gebreken vleien, en willen dat die verborgen zijn, of voor deugden geacht worden, zoo gebiedt Paulus ze te bestraffen. **Onvruchtbaar** noemt hij ze, niet alleen omdat zij geen nuttigheid medebrengen, maar ook omdat zij op zichzelf schadelijk zijn.

12 Wat van hen heimelijk geschiedt. Hij wil toonen wat grooten voortgang zij zullen maken, de boozen bestraffende. Zij bestaan (zegt hij) alles te doen, ook gruwelijke stukken, zoover het voor der menschen oogen ook kan verborgen blijven. Want gelijk het spreekwoord luidt: De nacht is zonder schaamte; waarom dit, dan omdat de menschen in de duisternis der onwetendheid verborgen zijnde, hun schande zelve niet zien, noch denken niet, dat zij van God en de engelen gezien worden? Maar door het Woord Gods worden hunne oogen geopend, alsof daar een kaars of fakkel gebracht werd. Alzoo beginnen zij zich te schamen, en het begint hun zelve te verdrieten. Zoo dan, de heiligen verlichten de ongeloofigen door hunne vermaningen, en die met onwetendheid bevangen waren, trekken zij tot het licht. Zoo is het dan zooveel alsof hij zeide: Als de ongeloofigen het huis gesloten hebben, en van der menschen oogen vrij zijn, zoo is het schandelijk zelfs te zeggen, hoe boos en schandelijk zij tot alle ongebondenheid overslaan. Zouden zij alzoo de schaamte afleggen, en zooveel ongebonden leven, zoo zij door de duisternis niet stout werden, alsof het ongestraft bleef wat in het verborgen geschiedt? Maar als gij ze bestraft, zoo zult gij zooveel als een licht aanbrengen, opdat zij door hun schandelijkheid beschaamd worden. En zulke schaamte uit de erkenis hunner eigen schandelijkheid, is de eerste trap tot betering. Dit is het ook wat men leest 1 Cor. 14: 24: Zoo in uwe vergadering een ongeloofige komt, die wordt van allen berispt, hij wordt van allen geoordeeld, en het verborgene zijns harten wordt openbaar: alzoo valt hij op zijn aangezicht en aanbidt God; uitgenomen dat hij hier

spreekt bij gelijkenis. Erasmus heeft den ganschen zin verdorven, het woord **bestrafen** veranderende: want Paulus wil dit zeggen, dat het niet zonder vrucht zal zijn, zoo de werken der ongeloofigen bestraft worden.

13 En alle dingen. Dewijl het Grieksche woord dat hier staat, tweezins kan genomen worden, zoo kan men het tweërlei wijze overzetten, te weten, **openbaren**, of, **geopenbaard worden**. De oude overzetter heeft het liever genomen: **Geopenbaard worden**; zoo men het alzoo wil nemen, zoo zal het woord **licht**, zooveel zijn als helder of klaar, gelijk boven: en dan zal de zin wezen, dat de booze werken, die verborgen waren, openbaar zullen worden, als zij door het Woord Gods zullen verlicht zijn. Zoo wij het overzetten **openbaren**, zoo zal de zin nog tweërlei kunnen zijn. De eerste zal zijn: Al wat openbaart dat is licht; de ander: Dat al of alles openbaart, dat is licht. En wat Erasmus gevreesd heeft, dat het Grieksche artikel dezen zin verhinderde, is niets, want de apostelen plegen niet zoo nauw acht te nemen, om de artikels op hun rechte plaats te stellen, jazelfs bij goede schrijvers zou dit er door kunnen. Ik acht voorwaar, dat Paulus' zin niet anders geweest is: want ik volg het verband der woorden. Dewijl Paulus de Efeziërs vermaand had, dat zij, de booze werken der ongeloofigen bestraffende, ze uit de duisternis zouden voortbrengen, zoo zegt hij nu daarbij, dat dit het eigen werk des lichts is, wat hij hun gebiedt, namelijk, **openbaren**. Het licht (zegt hij) openbaart alles. Hieruit volgde, dat zij den naam des lichts niet waardig waren, zoo zij niet in het licht brachten, wat in de duisternis verborgen was.

14 Daarom zegt Hij. De uitleggers geven zich moeite de plaats aan te wijzen, omdat Paulus een getuigenis uit de Schrift schijnt voort te brengen, dat nergens gevonden wordt. Ik zal mijn gevoelen zeggen. Ten eerste voert hij Christus sprekende in, door zijne dienaren: want dit is een betamelijke leer, welke allen dag van de predikers des evangelies behoort gehoord te worden. Want wat is hun voornemen anders, dan dat zij de dooden tot het leven opwekken? volgens hetgeen Christus zegt: De ure zal komen, en is nu, dat de dooden de stem des Zoons Gods zullen hooren, en die ze zullen gehoord hebben, zullen leven. Laat ons nu de omstandigheid der plaats aanmerken. Paulus had gezegd, dat men de ongeloofigen moest bestraffen, omdat zij tot het licht gebracht zijnde, hun kwaad zouden beginnen te bekennen. Nu, zoo voert hij Christus sprekende in, omdat deze stem altijd weerklinkt in de prediking des Evangelies: Sta op, gij die slaapt. Voorts twijfel ik niet, of hij ziet op de voorzeggingen der profeten, die dit voorzeggen van het rijk van Christus, gelijk Jesaja zegt: Sta op, word verlicht, Jeruzalem, want uw licht komt, enz. Dewijl het dan alzoo is, zoo laat ons arbeiden zooveel in ons is, om de slapenden en de dooden op te wekken, opdat wij ze tot het licht van Christus leiden. Want dat hij daarbij stelt: **En Christus zal u verlichten**, daarmede wordt niet beduid, dat zijn licht ons dan eerst verschijnt, als wij uit den dood wederopgestaan zijn, alsof wij zijn genade voorkwamen: maar Paulus bewijst eenvoudig, dat wij wederopstaan van den dood in het leven, als Christus ons verlicht, en dat om den voorgaanden zin te bevestigen, te weten, dat men de ongeloofigen van de blindheid moet terugroepen, opdat zij zalig worden. Dat sommige handschriften

voor Christus zal over u lichten, hebben: Christus zal over u komen, is kennelijk fout. Daarom verwerp ik die lezing zonder eenige zwaarigheid.

- Sir. 27:12. Col. 4:5. 15 Ziet dan toe, hoe gij voorzichtiglijk wandelen moogt: niet als onwijzen, maar als wijzen:
- Rom. 13:11. Col. 4:5. Rom. 12:2. 1 Thess. 4:3. 16 Den tijd uitkoopende: want de dagen zijn boos.
- Sir. 31:30. 17 Daarom zijt niet onverstandig, maar verstaande welke de wil des Heeren zij.
- Col. 3:16. 18 En wordt niet dronken van wijn, waarin dartelheid is: maar wordt vervuld met den Geest.
- Col. 3:17. 1 Thess. 5:18. 19 Bij uzelf spreken met psalmen en lofzangen, en geestelijke gezangen, in ulieder harten zingende en spelende den Heere.
- 20 God en den Vader altijd dankende over alle dingen, in den naam van onzen Heere Jezus Christus.

15 Ziet dan. Zoo de geloovigen door hun licht de duisternis der ongelooovigen behooren te verdrijven, hoeveel te miader behooren zij zelf blind te zijn in hun eigen wijze van leven? Want met wat duisternis zullen die zichzelf bedekken, aan wie Christus, de zoon der gerechtigheid, verschenen is? Zoo moeten zij dan leven, alsof zij in een zeer groot schouwspel waren, dewijl zij voor de oogen Gods en der engelen leven. Deze getuigen, zeg ik, moeten zij vreezen, al mochten zij voor alle menschen verborgen zijn. Hij verlaat de gelijkenis van duisternis en licht, en gebiedt hun hun leven voorzichtig te schikken. Als wijzen, dat is, als die van den Heere in de school der ware wijsheid onderwezen en geleerd zijn: want dit is ons verstand, dat wij God tot onzen meester en leidsman hebben, die ons van zijn wil leert.

16 Den tijd uitkoopende. Hij bevestigt zijn vermaning door de gelegenheid van den tijd. Hij zegt, dat de dagen boos zijn, dat is, dat alles vol ergernis en verdorvenheid is, zoodat de godzaligen kwalijk ongekwest kunnen blijven, dewijl zij onder zoo vele doornen wandelen. Als de wereld zoo verdorven is, zoo schijnt dat de duivel de heerschappij genomen heeft, zoodat de tijd Gode niet kan geheiligd worden, dan eenigszins uitgekocht. Wat zal de prijs der uitkoopung zijn? te weten, ontallijk vele verlokkingen te vermijden, die ons lichtelijk mochten verkeeren, en onszelf uit te helpen uit de zorgvuldigheden en wellusten der wereld: eindelijk, alle veranderingen te laten varen. Zoo laat ons dan in alle manieren arbeiden, om wederom gelegenheid te krijgen. En wat velen tot bedeksel hunner luiheid plegen voor te wenden, te weten, dat er vele ergernissen zijn, en de arbeid te groot is, dit zal meer onze wakkerheid verscherpen.

17 Zijt niet onverstandig. Die zich nacht en dag in de overdenking der wet zal oefenen, zal lichtelijk alle zwaarigheden overwinnen, die de duivel zal tegenwerpen. Want waaruit komt het, dat sommigen dwalen, sommigen vallen, en sommigen struikelen, sommigen achterwaarts gaan, dan omdat wij ons voor en na van den duivel laten verduisteren, zoodat wij Gods wil laten varen, in welks gedurige overdenking wij onszelf behoorden te oefenen? En laat ons wederom aanmerken, dat Paulus die voorzichtigheid alzoo be-

schrijft, dat zij er dan is, als wij den wil Gods verstaan. Waarmede zal de jongeling zijn pad zuiver houden? En David zegt: Als hij dat houdt naar uw woord. Hij spreekt wel van jongelingen, maar dit is ook de voorzichtigheid der ouden. Ps. 119:9.

18 En wordt niet dronken van wijn. Als hij hun verbiedt zich dronken te drinken, zoo verbiedt hij alle overvloedig en onmatig drinken. Zoo is het dan zooveel alsof hij zeide: Weest niet onmatig in drinken. En geeft ook mede te kennen, wat kwaad uit dronkenschap komt, te weten, dartelheid, waardoor ik versta allerlei zotte oneerlijkheid en ongebondenheid: want zoo gij het neemt voor **overdadigheid**, zoo verkoudt de zin. Zoo geeft hij dan te kennen, dat de dronkenen dartelijk in alle onmatigheid ongebonden zijn, en door geen schaamte verhinderd worden, maar dat de moedwilligheid heerschappij heeft, waar de wijn regeert: alzoo wie door eenig aanzien der matigheid en eerbaarheid bewogen wordt, die moet dronkenschap vlieden en gruwen. En dewijl de kinderen dezer wereld overvloedig plegen te drinken, om zich tot vrolijkheid op te wekken, zoo heeft Paulus tegen deze vleeschelijke blijdschap, een andere heilige blijdschap gesteld, waarmede de Geest Gods ons verblijdt. En hij verhaalt ook vruchten dezer blijdschap, die tegenover de vruchten der voorgaande blijdschap staan. Wat brengt de dronkenschap voort? Ongebonden moedwilligheid, zoodat de menschen als hebbende den toom afgeworpen, zich onbetamelijk verheugen. Wat baart de geestelijke blijdschap, als wij daarvan overgoten zijn? Lofzangen, psalmen, dankzeggingen. Dit zijn waarlijk behagelijke en lustige vruchten. Het woord **Geest**, beduidt hier, **blijdschap in den Heiligen Geest**. Als hij zegt: **Wordt vervuld**, zoo zinspeelt hij op den overvloedigen drank, opdat het een bedekte tegenstelling is. Ik heb overgezet: **Bij uzelf spreken**, hoewel in het Grieksch staat: **In uzelf**, voor: **Onder elkander**. Want hij gebiedt niet, dat een iegelijk in zichzelf inwendig zinge, want dat hij daarna stelt: **Zingende in ulieder harten**, dat is zooveel alsof hij gezegd had: Uit het hart, en niet alleen met de tong, gelijk de huichelaren doen. Wat onderscheid daar is tusschen lofzangen en psalmen, en wederom tusschen psalmen en gezangen, kan men niet zeker aangeven. Hoewel, ik zal een weinig daarvan zeggen, Col. 4. Het woord **geestelijk**, behoort tot den inhoud: want de gemeene en gewone gezangen zijn gemeenlijk dingen, die laf en niet zeer kuisch zijn.

20 Altijd dankende. Hij beduidt, dat deze vrolijkheid zoodanig is, dat zij nimmermeer door zatheid eenig verdriet behoort aan te brengen, en dat het een oefening is, die zonder afmatting behoort te zijn. Want God geeft ons dikmaals door ontallijk vele weldaden, nieuwe oorzaak om blijde te zijn, en God te danken. Intusschen vermaant hij, dat het een ongodelijke en schandelijke onachtzaamheid zal wezen, zoo de geloovigen de oefening van den lof Gods niet hun leven lang onderhouden.

21 Zijt elkander onderdanig in de vrees van Christus. ¹⁾

22 Dat de vrouwen haren mannen onderdanig zijn gelijk den Heere.

23 Want de man is het hoofd der vrouw, gelijk ook Christus het hoofd der gemeente is, welke ook de behouder des lichaams is.

1) Of, God. Gen. 3:16. 1 Cor. 14:34. Col. 3:18. Tit. 2:5. 1 Petr. 3:1. 1 Cor. 11:3. Ef. 4:15. Col. 1:18. Rom. 12:5. Ef. 1:23. 1 Cor. 12:27. Col. 1:24.

- 24 Voorts, gelijk de gemeente Christus onderworpen is, alzoo ook de vrouwen haren mannen in alle dingen.
- Col. 3: 19. 25 Gij mannen, hebt uwe vrouwen lief: gelijk ook Christus de gemeente liefgehad heeft, en Zichzelven voor haar heeft overgegeven.
- Gal. 1: 4. Ef. 5: 2. 26 Opdat Hij haar heiligen zou, reinigende in het bad des waters in het woord.
- Tit. 3: 5. 1 Petr. 3: 21. 27 Opdat Hij haar Zich een heerlijke gemeente zou stellen, noch vlek, noch rimpel, of iets dergelijks hebbende: maar dat zij zou zijn heilig en onbestraffelijk.
- Col. 1: 22. 28 Alzoo moeten de mannen hunne vrouwen lief hebben, als hunne eigene lichamen.

21 **Zijt elkander onderdanig.** Want God heeft ons alzoo aan elkander verbonden, dat niemand zich van de onderworpenheid moet onttrekken: en waar de liefde regeert, daar is onderlinge dienst. Ik wil zelfs noch koningen, noch regeerders uitzonderen: want om te dienen zijn zij over het volk gesteld. Daarom vermaant hij ze niet zonder oorzaak allen tot onderworpenheid. Maar dewijl niets meer tegen de natuur der menschen is, dan zichzelf anderen te onderwerpen, zoo roept hij ons tot de vreeze van Christus, welke alleen onze vreedheid kan temmen, opdat wij het juk niet weigeren, en onze hoovaardigheid dwingen, opdat wij ons niet schamen onzen naaste te dienen. Zooveel den zin van Paulus aangaat, er is niet aan gelegen, hoe men deze woorden: **Vreeze van Christus**, neemt, te weten, of: Dewijl wij Christus vreezen, zoo laat ons onzen naaste onderworpen zijn; of: Dewijl het gemoed aller godzaligen onder het rijk van Christus met zulke vreeze behoort bevangen te zijn. In andere handschriften staat: **Vreeze Gods**; en mogelijk heeft iemand het alzoo veranderd, dien de andere wijze van spreken te hard scheen, welke nochtans zeer wel past.

22 **Gij vrouwen.** Nu komt hij tot de onderscheidingen. Want boven dien gemeenen band der onderworpenheid, zijn sommigen aan anderen nauwer verbonden, naardat eens iegelijks roeping strekt. Voorts, het huisgezin heeft als 't ware drie jukken, waarin onderlinge verbinding is. Het eerste juk is dat des huwelijks tusschen man en vrouw; het andere juk maken de ouders en de kinderen; het derde vervat de heeren en dienstknechten. Alzoo zijn in het huisgezin zes verscheiden personen, en Paulus zal hier een ieder hunner leeren, hoedanig zijn roeping is. Hij begint met de vrouwen, welke hij gebiedt den mannen onderworpen te zijn, niet anders dan aan Christus: niet omdat der mannen gezag zoo groot is als Christus' gezag, maar omdat de vrouwen Christus niet kunnen gehoorzaam zijn, anders dan zich den mannen gehoorzaam te bewijzen. Nu volgt de reden, te weten, omdat Christus tusschen den man en de vrouw dezelfde orde gesteld heeft, die Hij heeft met zijn gemeente. Nu, deze vergelijking behoorde meer te bewegen, dan of hij van de bloote instelling Gods gesproken had. Want hij heeft twee dingen gesteld, te weten, dat God den man over de vrouw gesteld heeft, en dat hiervan een beeld is in Christus, die het hoofd der gemeente is, gelijk de man van de vrouw.

23 **Welke ook de behouder is.** Sommigen meenen, dat dit van

Christus gesproken is, anderen van den man, Maar naar mijn oordeel past het 't best op Christus: doch alzoo, dat Paulus het op de tegenwoordige zaak past. Want de gelijkenis moet ook in dit deel bestaan: Gelijk Christus zijn gemeente regeert tot haar zaligheid, dat alzoo ook voor de vrouw niets nutters noch beters is, dan dat zij den man onderdanig is. Zoo zoeken zij dan het verderf, die deze onderwerping weigeren, waaronder zij konden behouden zijn. Hoewel, om dat tegenstellend woord waarmede vs. 24 begint, kon men het ook aldus uitleggen: Dit komt wel bijzonder Christus toe, dat Hij de behouder der gemeente is; desniettemin zullen de vrouwen weten, dat de mannen naar het voorbeeld van Christus, over haar gesteld zijn, al is het dat zij zulke gaven niet hebben als Christus. Nochtans de andere uitlegging is beter, en het tegenstellend woord **maar**, treft mij zoozeer niet, hetwelk Paulus gebruikt voor **voorts**.

25 **Gij mannen, hebt uwe vrouwen lief.** Desgelijks wordt van de mannen liefde geëischt: doch hij geeft te kennen, dat dit niet een lichte of gemeene liefde moet zijn, als hij hun ook het voorbeeld van Christus voorstelt. Want zoo zij in den trap van heerlijkheid zijn beeld dragen, en als met zijn persoon bekleed zijn, zoo moeten zij ook in het ambt Hem uitdrukken. **En Zichzelven heeft overgegeven.** Dit dient wel om de grootheid der liefde uit te drukken, die de mannen den vrouwen schuldig zijn. Doch terstond neemt hij oorzaak om tot den lof der genade van Christus te komen. Zoo zullen dan de mannen Christus navolgen, daarin dat Hij niet geweigerd heeft voor de gemeente te sterven. Nu, dat Hij door zijn dood de gemeente verlost heeft, is zijne bijzondere kracht en deugd geweest: en het is den menschen niet gegeven dit naar Christus' voorbeeld te doen. Hij stelt daarbij: **Opdat Hij ze zou heiligen**, dat is, opdat Hij ze zou afzonderen: want alzoo neem ik het woord **heiligen**. Nu, dit geschiedt door de vergeving der zonden, en wedergeboorte des Geestes.

26 **Reinigende in het bad des waters.** Bij de inwendige en verborgen heiliging stelt hij ook het uitwendige teeken, omdat hierin een klare bevestiging daarvan is, alsof hij zeide, dat een onderpand dezer heiliging in den doop voorgesteld is. Hoewel, hier is een goede en gezonde uitlegging noodig, opdat de menschen (gelijk het dikmaals geschiedt) niet uit boos bijgeloof zich uit het sacrament een afgod maken. Dat Paulus leert, dat wij door den doop afgewassen worden, is daarom, dat God daar onze afwassing betuigt, en tegelijk ook werkt wat Hij afbeeldt. Want ware de waarheid der zaak niet daarbij, zoo zou dit een oneigenlijke wijze van spreken zijn, namelijk: De doop is een waschbad der ziel. Intusschen moet men toezien, dat men wat Gode alleen toekomt, niet aan het teeken of aan den dienaar toeschrijve, dat is, dat de dienaar niet geacht wordt de auteur der afwassing, en dat het water niet geacht wordt de onreinigheden der ziel te zuiveren: wat alleen het bloed van Christus toekomt. Eindelijk moet men toezien, dat geen deel van ons betrouwen op het teeken of op den mensch sta: want dit is eerst het rechte en ware gebruik des sacraments, dat het ons recht naar Christus als met de hand leidt, en in Hem plaatst. Dat sommigen arbeiden om dezen lof des doops te verklein dat men aan het teeken niet te veel toeschrijve, zoo het een bad der ziel genoemd wordt, dat doen zij kwalijk. Want

ἀλλὰ.

ten eerste leert de apostel niet dat het teeken reinigt, maar betuigt dat het Gods werk alleen is. Zoo is het dan God die daar reinigt, en het is ook niet geoorloofd deze cere aan het teeken toe te schrijven, of gemeen te maken. Maar het is niet ongeschikt, dat God het teeken als een instrument gebruikt: niet dat de kracht Gods in het teeken besloten is, maar omdat Hij ze om de mate onzer zwakheid met zulk een hulpmiddel uitdeelt. Hiermede zijn sommigen niet wel tevreden, omdat zij meenen dat den Heiligen Geest benomen wordt, wat Hem eigenlijk toekomt, en wat de Schrift Hem alom toeschrijft. Maar zij feilen: want God werkt alzoo door het teeken, dat nochtans de gansche kracht des teekens niettemin in den Geest Gods gelegen is. Alzoo wordt het teeken niet meer toegeschreven, dan dat het een minder instrument, en van zichzelf onnut is, dan zoover het zijn kracht van elders haalt. Dat zij bovendien vreezen, dat de vrijheid Gods gebonden is, is beuzeling. Want de genade Gods is aan geen teekenen gebonden, dat Hij ze niet zonder de hulp van het teeken vrijelijk zou kunnen uitdeelen, zoo Hij wilde. Bovendien ontvangen velen het teeken, die nochtans de genade niet deelachtig worden: want het teeken is allen gemeen, den goeden en den boozen zonder onderscheid, maar de Geest wordt alleen den uitverkorenen gegeven. En gelijk ik gezegd heb, het teeken zonder Geest is krachteloos. **In het woord.** Deze bijvoeging is in 't minst niet overbodig: want wanneer het woord wordt weggenomen, zoo vergaat de gansche kracht van het sacrament: want wat zijn de sacramenten anders dan zegelen des Woords. Deze overweging alleen zal ons alle bijgeloof benemen. Want waaruit komt het, dat de bijgeloovige menschen verstandeloos op de teekenen staan blijven, dan omdat hunne harten niet hooren naar het Woord, hetwelk hen tot God zou wenden? Voorwaar, wanneer wij op iets anders zien dan op het Woord, zoo komt daaruit niets gezonds noch zuivers, maar de eene razernij uit de ander, en eindelijk, die teekenen, die door Gods autoriteit tot der menschen zaligheid geheiligd waren, worden ontheiligd, en ontaarden tot grove afgoderijen. Ja, de sacramenten der godzaligen zijn alleen met het woord onderscheiden van alle gedichtselen der ongeloovigen. Voorts, door het **woord**, wordt hier de **belofte** verstaan, waardoor de kracht en het gebruik des teekens verklaard wordt: waaruit het openbaar is, dat onder het pausdom geen behoorlijke onderhouding van het teeken is. Want zij roemen wel, dat zij het woord hebben, maar het is als een betoovering: want zij mompelen het met een onbekende taal, en alzoo, alsof het meer het stomme en doode element, dan den menschen verordend ware. Daar wordt geen verklaring der verborgenheid aan het volk gegeven, welke alleen maakt, dat het doode element een sacrament wordt. **In het woord**, is zooveel als **door** het woord.

27 Stellen Zich een heerlijke gemeente. Hij verklaart het einde van den doop en van onze afwassching, te weten, opdat wij Gode heilig en onberispelijk leven. Want Christus reinigt ons niet daarom, dat wij ons terstond wederom in onze onreinigheid zouden wentelen, maar opdat wij die zuiverheid, die wij eenmaal ontvangen hebben, ons leven lang zouden behouden. En deze zuiverheid beschrijft hij ten eerste onder een beeld, dat met het in behandeling zijnde onderwerp overeenkomt: Dat zij vlek noch rimpel hebbe, zegt hij;

want gelijk het schoone aangezicht der vrouw een oorzaak der liefde is, alzoo versiert Christus zijn bruid met heiligheid, opdat dit een pand der vriendschap zij. Zoo heeft hij dan in deze vergelijking op het huwelijk gezien: maar daarna drukt hij de zaak zelve uit zonder beeld, zeggende: dat Christus Zich de gemeente verkregen heeft, welke heilig en onberispelijk is. Zoo is dan dit de ware versiering der gemeente, deze echtelijke kuisheid, namelijk, haar heiligheid en onschuldigheid. In het woord **stellen**, geeft hij te kennen, dat de gemeente heilig moet zijn in de oogen des Heeren, en niet in der menschen schatting: want hij zegt: **Opdat Hij ze Zich zou stellen**, en niet: **Opdat Hij ze anderen zou vertoonen**: hoewel, de vruchten dezer verborgen zuiverheid daarna in de uitwendige werken worden gezien. Dat de Pelagianen zich met deze leer wapenden, om te bewijzen de volmaaktheid der rechtvaardigheid in dit leven: daarin heeft ze Augustinus met wijsheid wederlegd. Want Paulus verhaalt niet wat nu geschied is, maar tot wat einde Christus zijn gemeente gereinigt heeft. Nu, als men zegt, dat iets geschied is, opdat daarna wat anders zou volgen, daaruit zou iemand dwaazelijk en verkeerdelijk besluiten, dat dit laatste, dat behoort te volgen, nu alreede geschied is. Hoewel, wij ontkennen niet, dat de heiligheid der gemeente nu begonnen is: maar dezen stellen verkeerdelijk volmaaktheid, waar men dagelijkschen voortgang maakt.

28 Die zijn vrouw liefheeft, die heeft zichzelf lief.

29 Niemand heeft ooit zijn eigen vleesch gehaat, maar voedt het, gelijk ook Christus de gemeente.

30 Want wij zijn leden zijns lichaams van zijn vleesch en van zijne beenen. Rom. 12:5.
1 Cor. 12:27.

31 Daarom zal een mensch zijn vader en moeder verlaten, en zijne vrouw aanhangen: en zij twee zullen tot één vleesch wezen. Gen. 2:24.
Matt. 19:5.
Mark. 10:7.

32 Deze verborgenheid is groot, maar ik zeg in Christus en in de gemeente. 1 Cor. 6:16.

33 Doch ook gijlieden, een iegelijk hebbe zijn eigen vrouw lief, en de vrouw vreeze haren man.

28 Die zijn vrouw liefheeft. Nu neemt hij een argument van de natuur zelve, om de mannen te vermanen, dat zij hunne vrouwen liefhebben. Van nature, zegt hij, is ieder eigenliefde aangeboren. Nu, niemand kan zichzelf liefhebben, zonder zijn vrouw lief te hebben. Zoo is dan die onnatuurlijk, die zijn vrouw niet liefheeft. Hij bewijst de mindere stelling daarmede, dat het huwelijk daartoe van den Heere is ingesteld, opdat het uit twee een make. En opdat deze eenheid te heiliger geacht worde, zoo leert hij wederom, dat zij in Christus en in de gemeente ons aangeprezen en bevolen is. Dit is de inhoud van wat hij zeggen wil. Het is wel waar, dat dit bewijs eenigszins geldt ten opzichte van de gezamenlijke gemeenschap der menschen. Want Jesaja zegt: Veracht uw eigen vleesch niet; waarmede hij toonen wil, wat de eene mensch den ander schuldig is: maar dit is van de algemeene natuur te verstaan. Tusschen man en vrouw is het heel iets anders: want zij zijn niet alleen door gelijkheid van natuur aan elkander verbonden, maar zijn door den band des huwelijks tot één mensch te zamen vereenigd.

Jes. 58:7.

Daarom, het is niet mogelijk, dat hij, die de zaak des huwelijks godvreezend aanmerkt, zijn vrouw niet zou liefhebben.

29 Gelijk ook Christus. Hij gaat voort het recht des huwelijks te bevestigen in Christus en de gemeente: want hij had geen krachtiger voorbeeld. En ten eerste leert hij, dat Christus dat gedaan heeft, wat hij van de bijzondere liefde van den man tot de vrouw geboden heeft; daarna betuigt hij, dat een bewijs dier eenheid, die hij in het huwelijk gesteld had, in Christus en de gemeente gezien wordt. En het is een uitnemende plaats van de verborgen gemeenschap, die wij met Christus hebben. Het zegt, dat wij zijn zijne leden, uit zijn vleesch en beenen. Ten eerste is dit geen **hyperbolische**, maar een eenvoudige wijze van spreken; ten andere beduidt hij niet alleen, dat Christus onze natuur deelachtig is, maar hij heeft wat hoogers en krachtigers willen uitdrukken. Want hij haalt de woorden van Mozes aan, Gen. 2: 24. Welke zal dan de zin zijn? Deze namelijk: Gelijk Eva uit de substantie van Adam haren man gemaakt is, opdat zij ware als een deel van hem, wij ook alzoo de substantie van Christus deelachtig zijn, opdat wij zijne ware leden zijn, en dat wij door deze deelachtigheid tot één lichaam samengroeien. Eindelijk, Paulus beschrijft hier die vereeniging van Christus met ons, waarvan ons in het heilige nachtmaal een teeken en pand gegeven wordt. Want dat sommigen klagen, dat deze plaats verkeerd tot het nachtmaal gewend wordt, dewijl hier niet het nachtmaal, maar het huwelijk gemeld wordt, dwalen zeer daarin. Want als zij leeren, dat in het nachtmaal geschiedt een gedachtenis des doods van Christus, en zij zulke deelachtigheid niet toelaten, als wij uit het woord van Christus bevestigen: zoo gebruiken wij dit getuigenis tegen hen. Paulus betuigt, dat wij zijn uit de leden en beenen van Christus. Verwonderen wij ons dan, zoo Hij ons in het nachtmaal zijn lichaam geeft te genieten, opdat het ons zij een voedsel des eeuwigens levens? Alzoo leeren wij, dat wij geen andere voor oogen stelling leeren in het avondmaal dan deze, waarvan Paulus hier de vrucht en waarheid leert.

31 Daarom zal een mensch. Hij stelt twee dingen te zamen: want hij spreekt alzoo van de geestelijke vereeniging van Christus met de gemeente, dat hij datzelfde ook mede tot de gemeene wet des huwelijks strekt. Wat hij hier voortbrengt uit Mozes, dient tot den gemeenen regel des huwelijks: maar hij stelt terstond daarbij, dat het in Christus en de gemeente volbracht is. Want zoo dikwijls hij gelegenheid heeft, is hij gaarne bezig met het prijzen der weldaden van Christus: doch denzelfden lof voegt hij tot de tegenwoordige zaak. Voorts, is het onzeker, of Mozes Adam sprekende voortbrengt, of dat hij uit de geschiedenis der schepping zelve deze leer samenleest. En daar is voorwaar niet veel aan gelegen, hoe men het neemt: want het zal altijd een goddelijke uitspraak zijn, waardoor den mannen geboden wordt wat zij den vrouwen schuldig zijn. Dat hij zegt: De man zal zijn vader en moeder verlaten, en zijne vrouw aanhangen, is zooveel alsof hij gezegd had: hij verlate liever zijn vader, dan dat hij niet zijne vrouw zou aanhangen. Want door den band des huwelijks worden de overige werken der menscheit niet weggenomen: en de inzettingen Gods komen niet zoo kwalijk met elkander overeen, dat niemand een goed en getrouw man jegens zijn vrouw zou kunnen zijn, dan die zichzelf en zijn schul-

dige plichten aan zijn vader onttrok: maar hier worden de trappen aangewezen. En Mozes gebruikt een vergelijking, om te beter uit te drukken, hoe nauw en heilig de vereeniging tusschen man en vrouw is. Want dat de zoon aan zijn vader verbonden is, is een onveranderlijk recht der natuur: als dan de verbinding, waarmede de man aan de vrouw verbonden is, nog hooger geacht wordt, zoo wordt haar kracht te beter verstaan gegeven. Zoo dan, die voor zijn vrouw een goed man wil zijn, zal daarom niet nalaten voor zijn vader een goed kind te zijn, maar zal het huwelijk als de allerheiligste verbinding boven alle andere achten. **En zij twee zullen tot één.** Dat is, zij zullen één mensch wezen: of (gelijk men gemeenlijk spreekt) zij zullen één persoon maken, wat voorwaar door geene andere gemeenschap geschiedt. En het is geheel daarin gelegen, dat de vrouw uit het vleesch en de beenen van den man is gemaakt. Zoo is het dan dezelfde wijze van vereeniging tusschen ons en Christus, dewijl Hij Zichzelven eenigszins in ons uitstort. Want wij zijn niet beenen uit zijne beenen, en vleesch uit zijn vleesch, omdat Hij met ons mensch is gelijk wij: maar omdat Hij door de kracht zijns Geestes ons in zijn lichaam plant, opdat wij het leven uit Hem putten.

32 Dit is een groote verborgenheid. Hij besluit het met een verwondering, wat hij van de geestelijke vereeniging van Christus met de gemeente, gezegd had. Want hij roept uit, dat het een groote verborgenheid is: waarmede hij te kennen geeft, dat men ze niet naar waarde met woorden kan verklaren. En voorwaar, de menschen zullen zich tevergeefs kwellen, zoo zij met vleeschelijk verstand de mate en wijze willen begrijpen: want God bewijst hier de ongemetene mogendheid zijns Geestes. Daarom doen die verkeerd, die in deze zaak niet meer toelaten, dan zij naar de mate huns verstands begrepen hebben. Als zij ontkennen, dat ons in het heilige nachtmaal van Christus vleesch en bloed gegeven wordt, zoo zeggen zij: Verklaart ons de wijze en het middel, of wij kunnen het niet gelooven. Maar ik word door de hoogheid der verborgenheid verschrikt, en ik schaam mij niet, met Paulus mijn onwetendheid door verwondering te bekennen: want dit is toch veel beter, dan dat ik door mijn vleeschelijk gevoelen zou verkleinen, wat Paulus verkondigt een hooge verborgenheid te zijn? En dit leert de rede zelve: want al wat bovennatuurlijk is, gaat voorwaar het begrip onzes verstands te boven. Daarom moeten wij meer arbeiden, dat wij Christus gevoelen in ons levende, dan dat wij de wijze zijner deelachtigheid verstaan. Voorts is het een wonderlijke scherpzinnigheid der papisten, die uit het woord **verborgenheid**, besluiten dat het huwelijk een van de zeven sacramenten is, alsof zij uit water wijn maakten. Zij tellen zeven sacramenten, waar Christus alleen twee ingesteld heeft: en om te bevestigen, dat het huwelijk een van de zeven is, brengen zij deze plaats voort. Maar onder wat deksel? Omdat de oude overzetter, waar de apostel gesteld had het woord **mysterium**, 'twelk is: **verborgenheid**, gesteld heeft: **Sacrament**, alsof dat bij de Latijnsche schrijvers niet genoeg algemeen ware, het woord **sacrament** te stellen, als zij **mysterie** of **verborgenheid** willen uitdrukken; en alsof Paulus het in dezenzelfden zend-EF. 3: 3. brief niet uitgedrukt had, waar hij van de roeping der heidenen spreekt. Maar nu wordt gevraagd, of het huwelijk een solemneel teeken der genade Gods is, en of het daartoe is ingesteld, opdat

ons daardoor wat geestelijks betuigd en voor oogen gesteld wordt, gelijk de doop en het nachtmaal. Zij hebben geen reden om dit te zeggen, dan omdat zij bedrogen zijn door de twijfelachtige be tekenis van het woord **sacramentum**, of meer daardoor, dat zij de Grieksche taal niet verstonden. Want zoo iemand geleerd had, dat de apostel hier het woord **mysterium** gesteld had, er zou nooit geen dwaling in geweest zijn. Zoo zien wij dan met wat hamer en op wat aanbeeld zij dit sacrament gesmeed hebben. Hoewel, zij hebben ook daarin hun onachtzaamheid te kennen gegeven, dat zij niet aangemerkt hebben die verbetering, die terstond daarbij gesteld is, als hij zegt: **Ik zeg in Christus en in de gemeente**. Want hij heeft bovenal willen toezien, dat men het niet van het huwelijk ver stond. Ja, hij heeft duidelijker gesproken, dan wanneer hij zonder uitzondering deze waarheid uitgesproken had. Het is een groote verborgenheid, dat Christus zijn leven en kracht der gemeente in geeft. Wie zou hieruit een sacrament smeden? Zoo zien wij dan uit wat groote onwetendheid deze dwaling gekomen is.

33 Ook gijlieden, een iegelijk. Dewijl hij wat van de voorge nomen handeling afgeweken was, hoewel ook die uitloop zelve tot de zaak diende, nochtans (gelijk in korte leeringen pleegt te ge schieden) vat hij bij elkander wat hij begeert van hen te verkrijgen, te weten, dat de mannen hunne vrouwen liefhebben, en dat de vrouwen hunne mannen vreezen. Met het woord **vreeze**, beduidt hij eerbied, waardoor zij gehoorzaam worden. Want daar zal ner gens gewillige onderwerping wezen, tenzij de eerbiediging voorga.

HET ZESDE HOOFDSTUK.

Col. 3:20.

- 1 Gij kinderen! zijt uwen ouders gehoorzaam in den Heere: want dat is behoorlijk.
- 2 Eert uwen vader en moeder: hetwelk is het eerste gebod met belofte:
- 3 Opdat het u welga, en dat gij lang leeft op de aarde.
- 4 En gij vaders! verwekt uwe kinderen niet tot toorn: maar voedt hen op in de tucht en vermaning des Heeren.

Ex. 20:12.
Deut. 5:16.
Sir. 3:9.
Matt. 15:4.
Mark. 7:10.
Deut. 6:20.
Ps. 78:4.
Spr. 19:18.
Sir. 7:25;
30:1.

I Gij kinderen! zijt gehoorzaam. Het woord **eer**, gaat verder dan de gehoorzaamheid. Waarom stelt Paulus dan hier ge hoorzaamheid? Te weten: Omdat zij is een getuigenis dier eere, welke de kinderen den ouders schuldig zijn, en daarom eischt hij ze voornamelijk. Bovendien is het zwaarder gehoorzaamheid te bewijzen. Want de menschelijke natuur vliedt onderworpenheid, en wil zich niet wel onder eens anders geweld laten dwingen. De ervaring bewijst hoe zeldzaam deze deugd is: want onder hoevelen vindt men één die zijnen ouders gehoorzaam is? Zoo is dan in deze leer van Paulus eene samenvatting: want hij neemt een deel voor het geheel; maar het voornaamste stuk wordt hier genoemd, hetwelk alle andere stukken medebrengt. **In den Heere**. Boven de wet der natuur, welke onder alle heidenen aangenomen is, leert hij, dat de gehoorzaamheid der kinderen ook door Gods autoriteit bevestigd is. Evenwel volgt

hieruit, dat men den ouders zoover gehoorzaam moet zijn, dat de eere en liefde, die men Gode schuldig is, daardoor geen hinder krijg e, welke de eerste plaats houdt. Want zoo de onderdanigheid der kin deren naar de inzetting Gods, als naar haren regel geschikt moet worden: zoo zou het een verkeerd ding zijn, wanneer iemand daar door van God afgeleid werd. **Want dit is behoorlijk**. Dit is daarbij gesteld, om die wilde wreedheid te verhinderen, welke (gelijk wij gezegd hebben) bijna allen menschen van nature ingeplant is. Hij bevestigt dat het behoorlijk is, omdat het de Heere alzoo geboden heeft. Want het betaamt niet te twisten of te twijfelen hoedanig het is wat Hij gebiedt, wiens wil de allerzekerste regel der rechtvaar digheid en betamelijkheid is. Voorts, dat hij uit de eer gehoorzaam heid bewijst, is geen wonder: want God vraagt naar de ceremoniën niet. Zoo dan, onder het woord **eere**, vervat hij alle werken, waar mee de kinderen hun eerbied, liefde en gehoorzaamheid jegens de ouders bewijzen.

2 Hetwelk is het eerste gebod. De beloften, die aan de gebo den gehangen zijn, dienen om ons aan te lokken, opdat wij te ge williger gehoorzaam zijn. Zoo dan, hiermede maakt Paulus als met een saus, de gehoorzaamheid zoet en lieflijk, die hij den kin deren oplegt. En hij verhaalt niet enkel, dat God een loon voorge steld heeft, zoo iemand zijn vader en moeder gehoorzaam is: maar dat het dit gebod bijzonder toekwam. Ware het dat alle geboden hunne beloften hadden, zoo zou deze belofte, waarvan wij nu spre ken, zoo groote kracht niet hebben om het gebod aan te prijzen. Maar dit is het eerste gebod, zegt Paulus, dat God met bijzondere belofte, als met een zegel heeft willen bevestigen. Hoewel, hier is zwaarigheid in: want het tweede gebod heeft ook een belofte, waar hij zegt: »En doe barmhartigheid aan duizenden», enz. Maar dewijl Ex. 20:6. deze belofte algemeen is, en voor de gansche wet zonder onder scheid dient, zoo zullen wij niet zeggen, dat zij aan dat gebod hangt. Zoo blijft het dan waar wat Paulus zegt: dat er geen ander gebod met eene belofte versierd wordt, dan dat gebiedt van de gehoor zaamheid, die men den ouders schuldig is. De belofte is van lang heid des levens: waaruit wij verstaan, dat dit tegenwoordige leven onder de uitnemende gaven Gods gerekend wordt. Maar dit en meer andere dingen kunnen de lezers leeren uit onze »Institutie». Ik wil hier alleen met korte woorden aanteekenen, dat aan de gehoor zaamheid der kinderen jegens de ouders een loon beloofd wordt, dat daarmede wel overeenstemt: als God belooft dat het hun zal welgaan in dit leven, die zich dankbaar bewijzen aan de ouders, waardoor zij het leven verkregen hebben.

3 Op de aarde. Bij Mozes wordt met name het land Kanaän uitgedrukt: omdat de Joden buiten dat land geen gelukkig noch gewenscht leven konden hebben: maar dewijl dezelfde zegen Gods heden in de gansche wereld is uitgestort, zoo heeft Paulus het noemen van een zekere plaats terecht achterwege gelaten, welke vloeide uit dat onderscheid, dat niet langer dan tot de komst van Christus duurde.

4 En gij vaders! Hij vermaant ook de vaders, dat zij de kin deren niet door onmatige wreedheid verbitteren. Want hieruit komt haat: waaruit zij eindelijk komen tot het afwerpen van het juk. Daarom wordt in den zendbrief aan de Colossensen daarbij gesteld: Col. 3:21.

Opdat zij den moed niet verliezen. Want een milde en matige behandeling behoudt de kinderen best in de vreeze der ouders, en vermeerderd in hen de begeerte en vaardigheid tot gehoorzaamheid. Daarentegen, de hardheid en wreede strengheid verwekt ze tot hardnekkigheid, en bluscht de goede genegenheden uit. Daarom gebiedt Paulus, dat men ze vriendelijk zal koesteren. Want het Grieksche woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt zonder twijfel inschikkelijkheid en vriendelijkheid. Doch wederom, opdat deze niet te ongebonden zij, gelijk dikmaals het geval is, zoo houdt hij ze terug als met een toom, als hij zegt: **In de tucht en vermaning des Heeren.** Want God wil niet, dat de ouders alzo den kinderen lieflijk zijn, dat zij ze met sparen verderven. Zoo zij dan de vriendelijkheid getemperd, zoodat zij in de tucht des Heeren worden behouden, en ook gestraft worden, als zij feilen. Want die leeftijd behoort men dikmaals te vermanen, en ook in toom te houden en te bedwingen, dat die niet dartzel worde.

Col. 3:22.
1 Tim. 6:1.
Tit. 2:9.
1 Petr. 2:13.

- 5 Gij dienstknechten! zijt onderdanig uwen heeren naar het vleesch, met vreeze en beven in eenvoudigheid uws harten, als aan Christus;
- 6 Niet naar oogendienst, als begeerende den menschen te behagen, maar als dienstknechten van Christus, doende den wil Gods van harte;
- 7 Met goedwilligheid dienende den Heere, en niet de menschen.
- 8 Wetende, dat wat goeds een iegelijk gedaan heeft, hij dat van den Heere zal ontvangen, hij zij dienstbaar of vrije.
- 9 En gij heeren! doet desgelijks aan hen, de dreigingen nalatende, wetende dat hun en uw Heer in de hemelen is, en bij Hem is geen aanneming des persoons.

Sir. 7:22;
38:29.
Col. 4:1.
Deut. 10:17.
2 Kron. 19:7.
Job 34:19.
Boek der
Wijsh. 6:8.
Sir. 35:16.
Hand. 10:34.
Rom. 2:11.
Gal. 2:6.
Col. 3:25.
1 Petr. 1:17.

5 Gij dienstknechten! In de dienstknechten te vermanen is hij daarom te langer, omdat hun staat moeielijk, en bitter, en zwaar om te dragen is. En hij leert niet alleen van de uitwendige gediensstigheden, maar meer van de goedwillige vreeze: want het geschiedt zeer zelden, dat iemand zich gaarne onder eens anders heerschappij zou onderwerpen. Voorts, hij spreekt niet van de gehuurde dienstknechten, gelijk als ze hedendaags zijn, maar van die oude slaven, die altijd dienstbaar bleven, tenware zij door de weldaad van hun meester vrij gelaten werden: welke de heeren alzo kochten met geld, dat zij ze tot het verachtelijkste werk gebruikten; ja dat hun door de wetten macht over hun leven en dood toegelaten was. Denzulk gebiedt hij hunnen heeren onderdanig te zijn, opdat zij niet zouden denken, dat hun door het Evangelie vrijheid des vleesches verkregen is. Maar dewijl ook de allerboosten door de vrees voor straf gedwongen worden, zoo onderscheidt hij de Christelijke dienstknechten van de goddelooze, met de gezindheid van vreeze en beven. **Met vreeze en beven,** zegt hij, dat is, met zorzuldige eerbiediging, welke uit eenvoudigheid des harten zal voortvloeien. Maar dewijl het zwaar is van hen te verkrijgen, dat zij een mensch zooveel toeschrijven, dan omdat een hogere nood hen verbindt, zoo gebiedt hij hun, dat zij God aanzien. Hieruit volgt, dat het niet genoeg is, dat zij hun onderdanigheid voor der menschen oogen goed maken: want God eischt

waarheid, en oprechte gezindheid des harten. En hij betuigt, dat zij Gode gehoorzaam zijn, als zij hunne heeren getrouw dienen, alsof hij zeide: Denkt niet, dat gij door des menschen goeddunken tot dienstbaarheid gebracht zijt: God heeft u dezen last opgelegd, die uw arbeid aan de heeren verhuurd heeft. Zoo dan, wie met goede conscientie aan zijn heer zoekt te doen, wat hij hem schuldig is, die doet wat hij behoort, niet alleen jegens de menschen, maar ook jegens God. **Goedwilligheid,** stelt hij tegen bedekte verbolgenheid, waarmede de harten der dienstknechten opgeblazen zijn: want hoewel zij niet bestaan openlijk te grimmen, noch een teeken van waderspanning te geven: zoo dragen zij nochtans de heerschappij zoo kwalijk, dat zij niet dan zeer ongewillig, en met tegenstrijdig gemoed, hunnen heeren gehoorzaam zijn. Zoo wie gelezen heeft, wat alom bij de oude schrijvers van den aard en zeden der dienstknechten gevonden wordt, die zal licht verstaan, dat onder dat volk zoo vele kwalen geregeerd hebben, die noodig waren gebeterd te worden, als hier vele geboden en voorschriften zijn. Deze leer dient ook voor de dienstboden onzes tijds. Want God draagt altijd zorg voor de huishouding, waarvan Hij zelf de auteur is: ja zij moeten aldus bij zich denken, dat zij, hoe verdragelijker hun staat is, zooveel minder zij te verontschuldigen zullen zijn, tenzij zij alleszins zoeken zich alzo te gedragen, gelijk Paulus hier gebiedt. Dat hij zegt: **heeren naar het vleesch,** daarmede verzacht hij wat al te scherp had kunnen zijn in den dienstbaren stand. Want hij geeft te kennen, dat hun desniettemin de geestelijke vrijheid ongeschonden blijft, welke voornamelijk te begeeren is. **Naar oogendienst,** zegt hij, omdat het vleien bijna allen dienstknechten gemeen is. Maar zoo haast als hun heer zijn rug keert, zoo zijn zij dartzel, hem ver-smadende en bespottende. Zoo gebiedt dan Paulus den godzaligen dienstknechten verre van zulke geveinsdheid te zijn.

8 Een iegelijk wat goeds hij. Dit is een schoone troost: Zoo zij ondankbare en booze heeren hebben, zoo zal God achten Hem gedaan te zijn, al wat zij den menschen (hoewel zij het onwaardig waren) gedaan hebben. Want die gedachte maakt dikwijls de dienstknechten lui en slap, dat zij meenen arbeid te vergeefs te doen, als zij de grootscheit en hoovaardigheid der heeren overdenken. Maar Paulus leert, dat hun voor den dienst, die aan de onbeleefde menschen kwalijk scheen besteed te zijn, bij God loon bewaard is, en dat zij daarom geen oorzaak hebben om zich van den rechten loop te laten afleiden. Hij stelt ook daarbij, dat er geen onderscheid gemaakt wordt tusschen dienstbaar en vrije: omdat hun arbeid in de wereld gewoonlijk minder geacht wordt. Zoo zegt hij dan, dat het alzo niet is bij God: maar dat hunne plichten daar even dierbaar zijn, als die der koningen. Want een iegelijk zal, den uitwendigen schijn afgelegd hebbende, naar de zuiverheid des harten gewaardeerd worden.

9 En gij heeren! Dewijl de wetten aan hunne heeren groote vrijheid toelieten, zoo verklaarden velen, dat hun geoorloofd was al wat naar het civiele recht gebruikelijk was. Ja sommigen kwamen tot zulke wreedheid, dat de Romeinsche keizers gedwongen werden hunne tirannie te bedwingen. Hoewel, ofschoon geene mandaten der vorsten den dienstknechten te hulp kwamen, zoo laat nochtans God den heeren niet meer toe, dan de regel der liefde duldt. Als

de filosofen de overgrootste strengheid jegens de dienstknechten allerbest matigen, zoo leeren zij, dat men ze niet anders behoort te gebruiken dan als huurlingen: maar zij zien alleen op de nuttigheid, dat is, zij aanmerken wat den huisvader nuttig, en der huishouding geschikt is. Maar Paulus neemt hier een geheel ander beginsel. Want hij leert wat naar de inzetting Gods geoorloofd is, en ook wat zij den dienstknechten schuldig zijn. Ten eerste zegt hij, **doet desgelijks**, en dat in denzelfden zin, als hij tot de Colossensen gezegd heeft, dat recht en billijk is. Waartoe dat, dan opdat het onderlinge recht, dat is, dat wel overeenkomende recht, dat naar de omstandigheid der personen en dingen wel geregeld en geschikt is, gehouden worde. De heer en de dienstknecht hebben wel niet eenerlei conditie, nochtans is er eenig onderling recht onder hen: hetwelk gelijk het den dienstknecht aan zijn heer verbindt, alzoo ook wederom den heer met goede evenredigheid eenigszins verbindt aan den dienstknecht. Deze evenredigheid wordt van de menschen kwalijk gemeten, omdat zij ze niet meten met de wet der liefde, welke alleen de ware maat is. Dit heeft Paulus beduid met het woord **desgelijks**: want wij zijn allen genegen om te eischen wat men ons schuldig is: maar als wij wederdienst moeten bewijzen, dan wil zich een iegelijk vrij maken. En voornamelijk regeert deze ongerechtigheid onder hen, die de grootsten zijn in macht en eer. **De dreigingen nalatende**. Hij vervat met één woord allerlei versmadingen, die uit der heeren hovaardigheid voortkomen: alsof hij verbood wreedelijk te regeeren, zoodat hun aanschijn verschrikkelijk is, alsof zij altijd wat kwaads dreigden, zoo dikmaals als zij hun dienstknechten aanspreken. Want de grond aller wreedheid en dreigingen is deze, dat de heeren hunne dienstknechten, alsof zij alleen om hunnentwil geboren waren, niet meer achten dan beesten. Zoo dan, onder een gestalte van onrecht, verbiedt Paulus de dienstknechten smadelijk en wreedelijk te behandelen. **Hun en uw Heer in de hemelen is**. Dit is een zeer noodige vermaning: want daarom bestaan wij alles te doen tegen degenen, die ons onderworpen zijn, omdat zij geen macht hebben om tegen te staan, en niets tegen ons kunnen uitrichten; omdat er geen wreker noch beschermer gezien wordt, noch ook iemand die uit medelijden zich verwaardigt de klachten te hooren. Eindelijk heeft hier plaats, wat algemeen gezegd wordt: Vrijheid is de moeder aller ongebondene dardelheid. Maar Paulus vermaant hier, dat de heeren alzoo over de dienstknechten gesteld zijn, dat zij te zamen een gemeenschappelijken Heer in de hemelen hebben, aan wien men rekenschap moet geven. **Bij Hem is geen aanneming des persoons**. Door den persoon of uiterlijken schijn worden onze oogen verstrikt, zoodat de gerechtigheid geen plaats hebbe: maar Paulus zegt, dat zulks voor God niet geldt. Het woord **persoon**, beduidt al wat men boven de waarheid der zaak in den mensch aanziet in het oordeelen: als: afkomst, schoonheid, edelheid, rijkdom, vriendschap, en dergelijke dingen, die gunst geven, en de tegenovergestelde dingen, die versmading of ook haat mede brengen. Dewijl in de oordeelen der menschen gemeenlijk deze verkeerde genegenheden, uit het aanzien des persoons voortvloeiende, degenen regeeren, die in waardigheid zijn, vleien dezen zichzelf alzoo, alsof zij door zulke verdorvenheden ook een genadigen God zouden verkrijgen: aldus denkende, wie is toch

Col. 4:1.

die, dat God op hem acht zou hebben, en hem tegen mij helpen? Hier tegen zegt Paulus, dat de heeren feilen, zoo zij meenen, dat hunne dienstknechten voor God klein of niets zullen geacht worden, omdat zij bij de wereld zoo zijn, dewijl God niet vraagt naar den persoon; en de zaak van den allerverachtelijksten mensch niet een haar kwalijker zal staan dan die van den allerhoogsten vorst.

- 10 Voorts, mijne broeders! weest sterk in den Heere, en in de kracht zijner mogendheid.
- 11 Doet aan de gansche wapenrusting Gods, opdat gij kunt staan Col. 3:12. tegen de lagen des duivels.
- 12 Want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen vorstendommen, tegen machten, tegen oversten der wereld der duisternis dezer eeuw, tegen geestelijke boosheden in de hemelsche plaatsen. Ef. 2:2.
- 13 Daarom doet aan de gansche wapenrusting Gods, opdat gij 2 Cor. 10:4. kunt wederstaan in den boozen dag, en alles volbracht hebbende, staande blijven.

io Voorts. Hij komt wederom tot algemeene vermaningen, en allereerst gebiedt hij hun **sterk** te zijn, of moed en sterkte te verkrijgen: want er zijn altijd vele dingen die ons verzwakken, en wij hebben weinig moed om te weerstaan. Maar dewijl in deze onze zwakheid de vermaning weinig zou doen, zoo de Heere ons niet bijstond, en de hand gave om te helpen; ja, zoo Hij niet de gansche kracht gave, zoo stelt hij daarbij, **in den Heere**, alsof hij zeide: Gij moet mij niet antwoorden, dat gij machteloos zijt, ik bekeer slechts, dat gij in den Heere sterk zijt. En tot de verklaring stelt hij terstond daarbij, **de kracht zijner mogendheid**, wat dient om het vertrouwen te versterken: voornamelijk, dewijl het de hulp verheft, die God gewoonlijk den geloovigen bewijst. Want zoo de Heere met groote mogendheid de zijnen helpt, zoo moeten wij niet twijfelmoedig zijn in den strijd. Maar iemand mocht zeggen: Waartoe dient het, dat hij den Efeziërs gebiedt door de kracht Gods sterk te zijn, wat voorwaar in hen niet was? Ik antwoord, dat men hier twee stukken moet aanmerken: want hij vermaant ze tot sterkheid; daarna wijl zij in zichzelf bezwijken, zoo vermaant hij, dat zij van den Heere moeten begeeren wat zij niet hebben: en hij belooft ook mede, dat de kracht Gods hun zal bereid zijn, zoo zij ze begeeren.

ii Doet aan de gansche. God is bereid ons niet alleen met eenerlei hulp te voorzien, voorzoover wij niet lui zijn om te nemen wat Hij ons aanbiedt. Maar hierin zondigen wij meest allen, dat wij de genade, die ons aangeboden is, onachtzaam gebruiken, gelijk een krijgsknecht, als hij tegen den vijand moet strijden, zijn helm nam, en zijn schild vergat. Om deze onachtzaamheid of beter traagheid te beteren, zoo neemt Paulus een gelijkenis van den krijg: en gebiedt ons de gansche wapenrusting Gods aan te doen, waarmee hij te kennen geeft, dat wij van alle zijden moeten gewapend zijn, opdat ons niets ontbreke. De wapenen om allerlei aanval af te keeren, worden ons van den Heere aangeboden: wij moeten ze tot ons gebruik aanwenden, en niet aan den muur laten hangen. En om ons te meer tot waken te bewegen, zoo vermaant hij, dat wij niet

alleen in 't openbaar moeten strijden: maar dat wij met een sluwen en listigen vijand te doen hebben, die ons heimelijk met lagen aankomt: want dit beduidt het Grieksche woord, dat hij hier gebruikt.

μεσοδεια.

12 Want wij hebben den strijd niet. Hier wordt het gevaar nog beter uitgedrukt, als hij de natuur des vijands leert, en bijwijze van vergelijking krachtiger uitdrukt, als hij zegt: **Niet tegen vleesch en bloed.** Want hij beduidt, dat er veel meer zwaarigheid is, dan of men tegen menschen moest strijden: want dan zou men met menschelijke macht tegenstaan, men zou het eene zwaard tegen het ander stellen, de eene mensch zou tegen den ander strijden: het ware kracht tegen kracht, list tegen list. Maar het is hier iets anders: want de vijanden zijn zulke, dat geen menschelijke kracht ze kan wederstaan. Dit is de inhoud. Voorts, **door vleesch en bloed,** verstaat hij de menschen, en hij noemt ze daarom alzoo, om hen tegenover de geestelijke boosheden te stellen: alsof hij zeide: Wij hebben geen lichamelijken strijd. Deze uitspraak moeten wij gedachtig zijn, zoo wanneer wij door onrecht, dat ons van menschen geschiedt, verwekt zijnde, tot wraak bewogen worden. Want als de natuur ons met alle macht tegen de menschen zelven drijft, zoo zal deze verkeerde begeerte als met een toom teruggewhouden worden, als wij bedenken, dat diezelfde menschen, die ons lastig zijn, niet anders zijn dan pijlen en steenen uit des duivels hand geschoten, en dat wij in die te breken bezig zijnde, allerlei slagen onderworpen zijn. Zoo zullen wij dan zonder voortgang, ja met groote schade tegen vleesch en bloed strijden. Men moet recht staan naar dezen vijand, die uit het verborgen ons aangrijpt en wondt; ja die doodt eer hij gezien wordt. Maar laat ons wederkeeren tot de woorden van Paulus. Hij stelt ons een vreeselijken vijand voor oogen, niet om ons door vreeze te verslaan, maar meer om onze naarstigheid en zorgvuldigheid te vermeerren: want daar moet wat tusschen beide zijn. De verachting des vijands maakt gemeenlijk, dat wij om onze onachtzaamheid overvallen worden: wederom de vreeze beneemt ons alzoo het hart, dat wij overwonnen worden, eer wij nog geraakt zijn. Paulus, van de mogendheid des vijands sprekende, zet ons aan om ons vaardiger en naarstiger te maken. Eerst had hij den duivel genoemd: nu versiert en teekent hij hem met vele woorden, waaruit de lezers kunnen verstaan, dat hij ganschelijk geen verachtelijk vijand is. **Vorstendommen en machten,** noemt hij om ons vrees aan te brengen, niet om ons den moed te benemen, gelijk ik gezegd heb: maar om ons op te wekken tot voorzichtigheid. Als hij ze genoemd heeft: **oversten der wereld,** zoo stelt hij tot verklaring daarbij, **der duisternis dezer eeuw.** Want hij beduidt, dat de duivel daarom regeert in de wereld, omdat zij niet anders is dan duisternis: waaruit volgt, dat de verdorvenheid der wereld aan het rijk des duivels plaats geeft. Want hij zou geen plaats hebben in het zuiver en ongeschonden creatuur Gods, maar dit komt alles uit des menschen verkeerdheid. Dat door de duisternis verstaan wordt ongeloofigheid en onwetendheid van God met hare gevolgen, is genoeg bekend. Dewijl dan de duisternis de gansche wereld bevangt, daarom is de duivel de overste der wereld. Als hij zegt: **boosheden,** zoo hekelt hij niet alleen den boozen aard des duivels: maar hij vermaant ook, dat wij naarstig moeten waken, opdat wij niet bedrogen worden. Daartoe dient ook het woord **geestelijke:**

want van een onzichtbaren vijand is het meeste gevaar. Bovendien, het woord heeft nadruk, dat hier volgt: **In de hemelsche plaatsen;** want dies zijn zij ons lastiger en moeilijker, omdat zij ons van een hooger plaats aanvallen en bestormen, ja op onzen hals zitten. Dat voortijds de Manicheën dit getuigenis misbruikt hebben, om hun razernij van de twee beginselen te bevestigen, wordt lichtelijk wederlegd. Zij dichtten, dat er een duivel was als een tegengod, en dat de rechtvaardige God grootelijks arbeide om dezen te overwinnen. Maar Paulus schrijft hier den duivelen niet een heerschappij toe, die zij tegen Gods wil zouden hebben en gebruiken, maar die God door rechtvaardige straffen tegen de goddeloozen toelaat: gelijk de Schrift alom leert. Want hij handelt hier niet, wat zij tegen God vermogen, maar hoe verschrikkelijk zij ons moeten zijn, opdat wij zorgvuldig zijn om toe te zien. Ook worden door deze woorden ook die niet geholpen, die daar droomen en zeggen, dat het middelste deel der lucht van den duivel is geschapen, en bezeten wordt: want Paulus wijst hun geene zekere grenzen toe, die zij als hun gebied zouden houden: maar hij geeft alleen te kennen, dat zij in den strijd ook de hoogste plaats houden.

13 Daarom doet aan. Hij besluit niet, dat men de spiesen moet wegwerpen, omdat bij den vijand zulke groote macht is, maar dat men moed behoort te grijpen om te wederstaan. Hoewel, de vermaning vervat ook mede een belofte der overwinning: want als hij zegt: **Opdat gij kunt,** daarmede geeft hij te kennen, dat wij zeker zullen staan, zoo wij de wapenrusting Gods aangedaan hebbende, blijmoedig zullen strijden, en dat tot het einde: want anders zou de menigte en verscheidenheid der strijden ons gemoed kunnen breken. Daarom zegt hij: **In den boozen dag, en alles volbracht hebbende.** Met den boozen dag, wekt hij ze niet alleen op uit de slaperigheid en zorgeloosheid, om zich te bereiden tot strijden, die vol moeilijkheid, zwaarigheid, en gevaar zijn, maar geeft hun ook moed door hoop op overwinning, omdat wij ook in de allergrootste gevaren overwinnaars zullen blijven. Met de woorden: **Alles volbracht hebbende,** strekt hij dit betrouwen uit tot den ganschen loop des levens. Zoo zal er dan geen gevaar zoo groot zijn, dat het door de kracht Gods niet overwonnen zal worden: en die daarmede gewapend zijnde, tegen den duivel zullen strijden, die zullen midden in den loop niet bezwijken.

- 14 Staat dan, de lendenen opgeschort hebbende met de waarheid, en bekleed zijnde met het borstwapen der rechtvaardigheid; Luk. 12:35.
1 Petr. 1:13.
Boek der
Wijsh. 5:19.
- 15 En de voeten geschoeid hebbende met de bereidheid des Evangelies des vredes;
- 16 Bovenal aangenomen hebbende het schild des geloofs, opdat gij al de vurige pijlen des boozen kunt uitblusschen.
- 17 En neemt den helm der zaligheid, en het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods woord. 1 Thess. 5:8.
Jes. 59:17.
Hebr. 4:12.
Open. 2:16.
Luk. 18:1.
Rom. 12:12.
Col. 4:2.
1 Thess. 5:17.
Hand. 4:29.
2 Thess. 3:1.
- 18 Met alle bidding en smeeking ten allen tijde biddende in den Geest, en tot hetzelfde wakende, met alle gedurigheid en bidding voor alle heiligen;
- 19 En voor mij, opdat mij het woord gegeven worde in de opening

mijns monds met vertrouwen, opdat ik de verborgenheid des Evangelies te kennen geve.

20 Waarvan ik de boodschap doe in een keten: opdat ik daarin vrijmoediglijk handele, gelijk het mij betaamt te spreken.

14 **Staat dan.** Nu beschrijft hij welke die wapenen zijn, die hij geboden had aan te doen. Doch men moet niet zeer zorgvuldig de reden van elk woord onderzoeken: want het is hem genoeg geweest, dat hij slechts op de krijgskleeding gezinspeeld heeft. Daarom is de neuswijsheid van hen onnut, die zeer arbeiden om te vinden, waarom de rechtvaardigheid meer het borstwapen dan de gordel is. Want Paulus' voornemen is geweest, dat met korte woorden aan te roeren, wat voornamelijk in een Christenmensch geëischt wordt, en dat te voegen tot de gelijkenis, die hij eerst voortgebracht had. **De waarheid**, waardoor hij een oprecht gemoed verstaat, vergelijkt hij bij den gordel. Nu, de gordel was voortijds een van de voornaamste stukken der krijgswapenen. Intusschen ziet hij nochtans op de fontein der oprechtheid, omdat de zuiverheid des Evangelies ons van alle bedreigingen behoort te reinigen, en alle valsheid uit onze harten uit te wisschen. Ten andere, beveelt hij de rechtvaardigheid, en wil, dat zij ons zij tot een borstwapen om het hart te wapenen. Sommigen hebben hier naar mijn oordeel, ontijdig gesproken van de onverdiende rechtvaardigheid, of van de toerekening der rechtvaardigheid, die in de vergeving der zonden gelegen is: want Paulus spreekt van de heiligheid des levens. Zoo wil hij dan, dat wij allereerst met oprechtheid, en daarna met een godzalig en heilig leven versierd zijn.

15 **Geschoeid.** Ik denk, dat hij hier ziet op de krijgslaarzen: want deze waren ook onder de wapenen gerekend, en tehuis werden zij niet gebruikt. De zin is: Gelijk de krijgsknechten de beenen en voeten bekleeden tegen de koude en ander ongemak, alzo moeten wij ook met het Evangelie geschoeid zijn, opdat wij zonder hinder door deze wereld gaan. Waarom hij zegt, **het Evangelie des vredes**, is niet duister, te weten, om zijn vrucht, omdat het is een boodschap van verzoening met God, welke alleen onze conscientien gerust maakt. Maar wat beduidt het woord **bereidheid**? Sommigen leggen het uit, dat ons daarmede geboden wordt tot het Evangelie bereid te zijn: maar ik leg het uit, dat dit ook een vrucht des Evangelies is, dat wij van alle veranderingen vrij zijn, beide om te reizen en ook om krijg te voeren. Want wij zijn van nature traag, en niet zeer wakk' : daarentegen worden wij door de zwaarigheid van den weg, en door vele wederwaardigheden verhinderd, en door een zeer kleine ergernis worden wij verzwakt. Hiertegen stelt Paulus het Evangelie als een zeer goed instrument en middel om de reis aan te vangen en te voleindigen. Daarom heeft Erasmus het niet gepast genoeg overgezet: Opdat gij bereid zijt.

16 **Aangenomen hebbende het schild des geloofs.** Hoewel het geloof en het woord Gods één ding zijn, zoo heeft nochtans Paulus ze twee ambten toegeschreven. Ik zeg, dat zij één ding zijn, omdat het woord het voorwerp des geloofs is, en niet anders tot ons gebruik kan aangewend worden, dan door het geloof; gelijk wederom het geloof niets is en kan zonder het Woord. Maar Paulus heeft op zulk scherpzinnig onderscheid niet geacht, maar zich veroorloofd

vrij van de geestelijke wapenen te spreken. Want 1 Thess. 5: 8, heeft hij het borstwapen aan het geloof en aan de liefde in 't gemeen toegeschreven. Waaruit blijkt, dat hij niet anders heeft willen zeggen, dan dat die op alle zijden welgewapend is, die deze deugden heeft, die hij noemt. En het is niet zonder oorzaak, dat hij de voornaamste wapenen om te strijden vergelijkt met het geloof en het woord Gods, te weten: Het zwaard en het schild. Want voorwaar, in dezen geestelijken strijd zijn deze twee dingen de voornaamste, te weten: Wijl wij door het geloof wederstaan alle aanvallen des duivels, en door het Woord Gods de vijand zelve ganschelijk wordt verslagen. Dat is: Zoo het Woord Gods in ons krachtig is door het geloof, zoo zijn wij wel en genoeg gewapend om onzen vijand te wederstaan en te verdrijven. Nu, die aan het Christenvolk dat Woord Gods uit de hand nemen, wat doen die anders, dan dat zij ze van de noodzakelijke wapenen berooven, opdat zij zonder strijd ondergaan? Want daar is niemand, van wat orde hij zij, die niet behoort een krijgsknecht van Christus te zijn. En hoe zullen wij zonder wapen en zwaard kunnen strijden? **Opdat gij alle vurige pijlen.** Hij spreekt oneigenlijk: want hij had eerder het woord **ontvangen** moeten gebruiken of **verdrijven**, of iets dergelijks. Maar met het woord **uitblusschen**, heeft hij meer uitgedrukt: want hij heeft gezien op het woord **vurig**, dat hij reeds gesteld had. De pijlen des duivels zijn niet alleen scherp en doordringend, doch wat nog verderfelijker is, ook vurig. En het geloof zal genoegzaam zijn, niet alleen om de scherpste weg te nemen, maar ook om den brand uit te blusschen. Want dit is de overwinning, die de wereld overwint, gelijk Johannes zegt.

17 **En den helm der zaligheid.** Bij de Thessalonicensen, in de boven aangehaalde plaats, noemt hij den helm de hope der zaligheid, wat ik aanneem in denzelfden zin gezegd te zijn. Want het hoofd is met een zeer goeden helm gewapend, als wij door hope opgericht zijnde, opzien naar den hemel op de zaligheid, die ons beloofd is. Zoo is dan de helm ons niet anders zalig, dan in de hope.

18 **Met alle bidding.** Als hij den Efeziërs de wapenen heeft aangedaan, zoo leert hij ze met gebeden strijden. En dit is het waarachtigste middel: want de aanroeping Gods is de voornaamste oefening des geloofs en der hope: dezelve verkrijgt van God alle goed. In het bidden prijst hij de volharding, als hij zegt: **In alle gedurigheid.** Want met dit woord vermaant hij, dat wij blijmoedig moeten aanhouden, opdat wij niet vermoeid worden, en dat wij onafgebroken in het bidden moeten voortgaan, en niet ophouden, al is het dat wij niet terstond verkrijgen wat wij willen. Zoo iemand liever het woord **naarstigheid** wil, ik wil daar niet tegen strijden. Maar wat wil dat woord: **Ten allen tijde**? Heeft hij tweemaal hetzelfde gezegd, als hij reeds van gedurig bidden gesproken heeft? Ik meen van niet: maar als wij door den voorspoed aller dingen gerust en blijde zijn, zoo denken wij gewoonlijk niet om te bidden, ja wij vlieden nimmer tot God, dan door tegenspoed gedwongen zijnde. Zoo wil dan Paulus, dat wij de gedachtenis om te bidden te geenen tijde nalaten. Alzo **ten allen tijde**, is zooveel als: Zoowel in voorspoed als in tegenspoed. **Voor alle heiligen.** Daar is geen oogenblik, waarin wij niet door onze eigen armoede tot bidden behooren opgewekt te worden: maar er is ook een andere

1 Joh. 5: 4.
1 Thess. 5: 8.

oorzaak, waarom wij zonder ophouden bidden zullen, te weten, omdat der broederen nooden ons behooren te bewegen. Nu, wat tijd is er, waarin niet eenige leden der gemeente in nooden zijn, en behoefte aan onze hulpe hebben? Daarom, zoo wanneer wij koud en onachtzamer in 't bidden zijn dan het betaamt, omdat ons geen tegenwoordige nood dringt, zoo laat ons terstond bedenken, hoe velen onder onze broeders zijn, die onder menigerlei en zeer zware ellendigheden vermoeid worden, die met zeer groote benauwdheden des harten verdrukt worden, en die tot het uiterste ongerief gekomen zijn. Wij moeten zeer wreed zijn, zoo ons die ongevoeligheid en slaperigheid niet benomen wordt. Hier mag iemand vragen: Of men alleen voor de geloovigen moet bidden? Ik antwoord, dat Paulus de godzaligen alzoo aan de Efeziërs beveelt, dat hij nochtans anderen niet uitsluit: doch gelijk in de andere werken der liefde, alzoo ook in de gebeden moet zonder twijfel de voornaamste zorg zijn voor de heiligen.

19 En voor mij. Hij gebiedt den Efeziërs in 't bijzonder hem gedachtig te zijn: waaruit wij verstaan, dat niemand zoo overvloedige gave heeft, dat hem zulke hulpe der broederen niet noodig is, zoolang hij in deze wereld leeft. Want wie zou van dezen nood meer vrij zijn dan Paulus? en nochtans begeert hij der broederen gebed, en dat niet uit geveinsdheid, maar omdat hij ernstig begeerde geholpen te zijn. Laat ons nu hooren wat hij voor zichzelf wil gebeden hebben, te weten: Dat hem opening des monds gegeven worde. Hoe dan, was hij stom? Of werd hij door vreeze verhinderd het Evangelie te belijden? Neen. Maar het was te vreezen, dat hij wel begonnen zijnde, namaals zou verflauwen. Boven dien brandde hij met zulken ijver om het Evangelie te bevestigen, dat hij zichzelf nooit voldeed. En voorwaar, zoo wij willen overleggen, hoedanig de waardigheid en grootheid der zaak is, zoo zullen wij bekennen, dat wij zeer onbekwaam zijn. Daarom stelt hij daarna: **Gelijk het mij betaamt te spreken**, daarmede te kennen gevende, dat getuigenis geven aan het Evangelie, gelijk het betaamt, een werk is van een bijzondere deugd. Overweeg elk woord bijzonder. Hij zegt: **Met betrouwen**, waarmede hij te kennen geeft, dat de vrees onze vrijheid verhindert, alzoo dat wij niet met zoo vollen mond en onverschrokken tong Christus prediken: daarentegen, dat een vrije en ongeveinsde belijdenis den dienaren van Christus betaamt. Want hij wenscht niet, dat hem gegeven worde listig te antwoorden, of ook uitvluchten te zoeken, om de tegenstanders door omhaal te bedriegen. Hij begeert een geopenden mond, die tot een klare en vaste belijdenis uitbrekt. Want met half gesloten mond, worden twijfelachtige en verwarde antwoorden gegeven. Zoo dan, als hij zegt: **In de opening mijns monds**, dat is, met zulke groote vrijmoedigheid, waarin geen bevreesdheid geproefd wordt. Maar dit schijnt in Paulus een teeken van ongeloovigheid geweest te zijn, dat hij door het gebed van anderen begeert geholpen te worden, alsof hij aan zijn standvastigheid twijfelde. Maar dat is niet zoo: want hij zoekt geen remedie, die vreemd is van den wil Gods, of met zijn woord kwalijk overeenkomt, gelijk de ongeloovigen doen, maar hij steunt alleen op zulke behulpzelen, als hij zich ziet van den Heere toegelaten, ja beloofd en bevolen te zijn. De Heere gebiedt den geloovigen voor elkander te bidden.

Matt. 6: 9.
Luk. 11: 2.

Hieruit heeft ieder geen kleine vertroosting, hoorende dat de zorg zijner zaligheid anderen bevolen wordt: en zij hebben God tot hun auteur, opdat zij weten dat anderen niet tevergeefs voor hen bidden. Zouden zij mogen weigeren wat hun van den Heere aangeboden wordt? Dit behoort wel genoeg te zijn, dat een iegelijk uit de belofte Gods zeker is, dat hij zal verhoord worden zoo dikmaals als hij bidt; maar zoo God tot overmaat zijner mildheid dit ook daarbij heeft willen voegen, dat Hij ook anderen wil verhooren, die voor ons bidden, zal men deze zijn mildheid verwerpen? en zal men ze niet liever begeerig met uitgestrekte armen aannemen? Zoo zullen wij dan bedenken, dat Paulus niet door mistrouwen of twijfeling bewogen is geworden om der broederen gebed te begeeren, maar dat hij het met begeerte gezocht heeft, omdat hij niets wilde verwerpen, wat hem van God gegeven was. Zoo zijn dan de papisten te bespotten, die uit dit voorbeeld van Paulus besluiten, dat men de dooden moet aanroepen. Want Paulus schreef aan de Efeziërs, met wie hij zulke gemeenschap had, als ik gezegd heb. Wat gemeenschap hebben wij met de dooden? Het is zooveel alsof zij zeiden, dat wij behooren de engelen tot onze maaltijden en feestdagen te roepen, omdat door zulke dingen de liefde onder de menschen onderhouden wordt.

Matt. 6: 6.

- 21 En opdat ook gij moogt weten, wat mij aangaat, wat ik doe, Tychicus, de lieve broeder en getrouwe dienaar in den Heere, zal u alles te kennen geven.
- 22 Denwelken ik tot u gezonden heb, opdat gij zoudt weten, hoe het met mij staat, en opdat hij uwe harten vertroosten zou.
- 23 Vrede zij den broederen, en liefde, met geloof, van God den Vader, en den Heere Jezus Christus.
- 24 De genade zij met al degenen, die onzen Heere Jezus oprechtelijk liefhebben.

Aan de Efeziërs geschreven van Rome, gezonden door Tychicus

21 En opdat ook gij moogt weten. Door valsche en onzekere geruchten plegen niet alleen de zwakken, maar ook de gestadigen en standvastigen beroerd te worden. Dit gevaar voorkomt Paulus, Tychicus zendende, die den Efeziërs alles zou te kennen geven. Hierin moet men de godzalige zorg van Paulus opmerken, die hij voor de gemeenten had. Want hoewel de dood hem doorgaans voor oogen stond, zoo heeft nochtans noch de vreeze des doods, noch de zorg voor zichzelf, hem verhinderd ook die zeer verre waren, te verzorgen. Een ander zou zeggen, dat hij met zichzelf genoeg te doen had: dat zij eerder allen behoorden toe te loopen om hem te helpen, dan eenige verlichting van hem te verwachten. Alzoo doet Paulus niet, maar zendt alom broeders, die de gemeenten, die van hem gesticht waren, mochten bevestigen. Hij prijst Tychicus, opdat zij zijn woorden te beter gelooven. Doch als hij hem noemt: **een getrouwen dienaar in den Heere**, zoo is het twijfelachtig, of hij spreekt van openlijken dienst der gemeente, of van diensten hem bijzonder bewezen. De twijfel komt daaruit, dat hij deze twee dingen bij elkander stelt: **Lieve broeder en getrouwe dienaar**. Het eerste betreft Paulus: daarom kon dit ook

schijnen van het tweede. Nochtans wil ik het liever verstaan van den publieken dienst: want het dunkt mij waarschijnlijk, dat Paulus niet elk mensch zonder onderscheid gezondend heeft, maar een, die eenige waardigheid had, om de Efeziërs door zijn tegenwoordigheid te bewegen.

23 Vrede zij den broederen. Het woord *vrede*, neem ik hier, gelijk in de groetenissen, voor gelukkigen voortgang. Hoewel, zoo iemand liever wil, dat eendrachtigheid daarmede beduid is, omdat hij terstond de liefde meldt, dat mishaaft mij ook niet, jazelfs schijnt het verband zoo beter te vloeien. Want hij wenscht den Efeziërs, dat zij eendrachtig onder elkander, en vreedzaam zijn, en geeft terstond te kennen, dat zij dit door goedwilligheid en eendrachtigheid des geloofs kunnen hebben: want de liefde maakt, dat de menschen in vrede blijven, en het geloof brengt de liefde, en is de band daarvan. Voorts, uit dit wenschen en bidden, moet men aanmerken dat geloof, liefde en vrede, gaven Gods zijn, die Hij ons door Christus geeft, ja dat Christus met den Vader de auteur daarvan is.

24 De genade zij met u allen. De zin is: God bewijze zijn gunst al dengenen, die Jezus Christus met een zuivere conscientie liefhebben. Het Grieksche woord, waarvoor ik gesteld heb **oprechtelijk**, beteekent **onverderfelijckheid**: wat men moet aanmerken, om de bevalligheid der gelijkenis; want Paulus heeft beddctelijk willen te kennen geven, dat het hart des menschen dan eerst van alle verdorvenheid zal vrij zijn, als het zonder eenige hypocrisie is. Voorts, dit gebed moet ons zijn als een getuigenis, opdat wij weten, dat God ons dan zal genadig wezen, als wij zijn Zoon met een oprecht hart liefhebben, in wien Hij ons een getuigenis en pand zijner liefde jegens ons voorgesteld heeft: alleen dat er geen geveinsdheid is; want het meeste deel dergenen, die het Evangelie belijden, dichten zich een Christus, die zij alleenlijk met versierden dienst mogen eeren. En och, of het heden niet met zoovele voorbeelden getuigd werd, dat Paulus niet zonder oorzaak in de liefde van Christus zuivere oprechtheid eischt!

FILIPPENSEN

DE INHOUD
VAN DEN
ZENDBRIEF VAN PAULUS
AAN DE
FILIPPENSEN.

Het is algemeen bekend, dat Filippi een stad was in Macedonië, op de grenzen van Thracië, in welker vlakte Pompejus door Cæsar overwonnen werd, en later Brutus en Cassius door Antonius en Octavius. Alzoo hebben de Romeinsche twisten deze plaats door twee beroemde groote slagen gedenkwaardig gemaakt. Toen Paulus in een gezicht naar Macedonië geroepen was, heeft hij het eerst in die stad een gemeente gesticht, gelijk Lukas verhaalt, van welke deze zendbrief getuigt, dat zij niet alleen standvastig in het geloof volhard heeft, maar dat zij ook mettertijd in getal menschen en in voortgang van deugden groot geworden is. Voorts, is dit de oorzaak geweest, waarom Paulus aan de Filippensen schreef: Toen zij door hunnen herder Epafroditus aan Paulus in de gevangenis gezonden had wat tot onderhoud zijns levens, en andere buitengewone onkosten noodig was, zoo heeft Epafroditus hem zonder twijfel den ganschen toestand der gemeente te kennen gegeven, en ook hem ingegeven in wat zaken zij van hem moesten vermaand worden. Het schijnt, dat de valsche apostelen, die her- en derwaarts liepen, om valsche met gezonde leer te vermengen, ook gezocht hadden de Filippensen te besmetten. Maar dewijl zij standvastig in de waarheid gebleven waren, zoo prijst de heilige Paulus hun standvastigheid. Doch wetende hoedanig de menschelijke zwakheid is, en ook mogelijk door Epafroditus gewaarschuwd zijnde, dat hun noodig was tijdig bevestigd te worden, opdat zij in 't einde den moed niet verloren: zoo stelt hij zulke vermaningen daarbij, als hij wist hun nut en gepast te zijn. En ten eerste van de goede genegenheid zijns harten jegens hen getuigd hebbende, om geloof bij hen te verkrijgen, zoo handelt hij van zich en van zijne banden, opdat zij den moed niet verliezen, omdat zij zien, dat hij gevangen en in gevaar zijns levens is. Zoo ver- toont hij dan, dat de heerlijkheid des Evangelies daardoor niet alleen niet verminderd wordt, maar dat het meer een teeken tot bevestiging is: en hij wekt ze ook op mede door zijn voorbeeld, tot alles bereid te zijn, en eindelijk besluit hij het eerste hoofdstuk met een korte vermaning tot eenigheid en lijdzaamheid. En dewijl de eergierigheid bijna altijd een moeder der tweedracht is, waaruit het

Hand. 16 :12.

ook komt, dat zij voor de nieuwe en vreemde leeringen een deur opendoet, zoo bidt hij ze ernstig in het begin van het tweede hoofdstuk, dat zij niets hooger achten dan nederigheid en zedigheid. Hiertoe gebruikt hij vele redenen. En opdat hij hun te meer moed geve, zoo belooft hij hun Timotheus spoedig te zenden. Ja hij geeft hun ook hoop op zijne komst. Daarna verontschuldigt hij Epafroditus, dat hij zoolang vertoefd had. In het derde vaart hij uit tegen de valsche apostelen, en wederlegt niet alleen hunne ijdele roemingen, maar ook de leer van de besnijdenis, waarop zij drongen: en tegen al hunne gedichtselen stelt hij den eenigen Christus, en tegen hunne hoovaardigheid stelt hij zijn voorgaand leven, en ook zijn tegenwoordigen wandel, in welken een waar beeld der Christelijke godzaligheid gezien werd. En hij vermaant, dat dit het oogmerk onzer volmaaktheid is, waarnaar wij ons leven lang moeten staan, te weten, gemeenschap des doods en wederopstanding met Christus te hebben, en dit bevestigt hij door zijn voorbeeld. Het vierde hoofdstuk begint met bijzondere vermaningen, doch komt terstond tot algemeene. Hij besluit den zendbrief met een getuigenis zijner dankbaarheid jegens de Filippensen, opdat zij niet denken, dat het kwalijk besteed is wat zij tot verlichting zijner armoede gegeven hadden.

HET EERSTE HOOFDSTUK.

- 1 Paulus en Timotheus, dienstknechten van Jezus Christus, al den heiligen in Christus Jezus, die te Filippi zijn, met de opzienaers ¹⁾ en diakenen: Hand. 16:12.
Hand. 6:3.
1) Eigenl.:
Bisschoppen.
Rom. 1:7.
- 2 Genade zij u, en vrede van God, onzen Vader, en den Heere Jezus Christus. 1 Petr. 1:2.
Ef. 1:15.
Col. 1:3.
- 3 Ik dank mijnen God, zoo dikmaals als ik uwer gedachtig ben; 1 Thess. 1:2.
2 Thess. 1:3.
- 4 Allen tijd in al mijn gebeden met blijdschap voor u biddende;
- 5 Over uwe gemeenschap in het Evangelie, van den eersten dag aan tot nu toe.
- 6 Vertrouwende ditzelve, dat Hij, die het goede werk in u begunnen heeft, het ook zal volbrengen tot het einde, tot op den dag van Jezus Christus. Joh. 6:29.
1 Thess. 1:3.

UITLEGGING.

Paulus. Hoewel Paulus gewoon is in het begin zijner zendbrieven zijn titels te stellen, om zichzelf en zijnen dienst geloofwaardig te maken, zoo was het nochtans niet noodig bij de Filippensen zulks te doen, die hem bevonden hadden een ware apostel van Christus te zijn, en zonder twijfel nog voor zulk een erkenden: want zij waren standvastig en eenvoudig in de roeping Gods voortgegaan. **Opzienaers (Bisschoppen).** Hij noemt de herders afzonderlijk uit eerbied. En men kan hieruit verstaan, dat de naam **bisschop**, allen dienaren des woords gemeen is, dewijl hij in ééne gemeente meer bisschoppen stelt dan een. Zoo beduiden dan deze woorden hetzelfde: bisschop en herder. En dit is een van de plaatsen, die Hieronymus voortbrengt, om dit te bewijzen in den zendbrief aan Evagrius, en in de uitlegging van den zendbrief aan Titus. Daarna is het gebruik algemeen geworden, dat die alleen bisschop zou genoemd worden, welken de ouderlingen in elke kerk aan het hoofd van hun vergadering stelden. Doch dit is uit de gewoonte der menschen voortgekomen, en steunt in het minst niet op gezag der Schrift. Ik beken wel, dat de natuur en zeden der menschen zijn, dat er geen orde kan blijven onder de dienaars des Woords, tenzij er een is over de anderen. Ik spreek van het lichaam der enkele gemeente, en niet van geheele landen, veel minder van de gansche wereld. Maar hoewel men niet over de woorden moet strijden, zoo ware het nochtans beter den Heiligen Geest, die de auteur der talen is, in het spreken te volgen, dan de wijzen van spreken, die Hij gesteld heeft, tot erger te veranderen. Want uit de bedorven beteekenis van het woord is dit kwaad gekomen, dat,

onder het voorwendsel van dit nieuwe woord, een de heerschappij over de anderen zich heeft toegeëigend, alsof niet alle ouderlingen collega's waren, tot denzelfden dienst geroepen. **Diakenen.** Dit woord kan tweërlei genomen worden, te weten, voor dienaars en verzorgers der armen, of voor ouderlingen, die gesteld werden tot regeering der zeden. Maar dewijl Paulus het in den eersten zin gewoonlijker gebruikt, zoo neem ik het liever voor uitdeelaars, die gesteld waren om aalmoezen uit te deelen en te ontvangen. Voorts wat er meer is, kan men in de voorgaande uitleggingen zoeken.

3 Ik dank God. Hij begint met een betuiging zijner blijdschap over hun goed, en dat om twee oorzaken, te weten, opdat hij door deze oorzaak zijn liefde jegens de Filippensen bewijze, en opdat hij ze in dat voorgaande prijzende, vermane om ook namaals voort te gaan. Hij stelt ook een ander teeken zijner liefde, te weten, de zorgvuldigheid, die hij in zijne gebeden bewees. Voorts, moeten wij aanmerken, dat hij altijd tot dankzegging uitbreekt, zoo wanneer hij van blijde dingen spreekt: welke gewoonte ons ook behoorde gemeen te zijn. Men moet ook mede aanmerken, over wat zaken hij God dankt, te weten, over de gemeenschap der Filippensen in het Evangelie van Christus. Want hieruit volgt, dat zij ze der genade Gods moeten toeschrijven.

4 Allen tijd in al mijne. Men zal de woorden aldus samenvoegen: Altijd voor u allen biddende in al mijne gebeden. Want gelijk hij eerst gezegd had, dat hun gedachtenis hem een oorzaak der blijdschap was: alzoo zegt hij nu daarbij, dat hij hunner gedachtig wordt, zoo dikmaals als hij bidt. Daarna zegt hij nog, dat hij met blijdschap voor hen bidt. De blijdschap is te duiden op den verleden tijd, en het gebed op den toekomstenden. Want hij verblijdt zich over den gelukkigen aanvang, en bad om de volbrenging. Alzoo betaamt het ons altijd over de ontvangen weldaden Gods ons te verblijden, opdat wij gedenken van Hem te bidden, wat ons nog ontbreekt.

5 Over uwe gemeenschap. Nu laat hij dat ander deel staan, en verhaalt hoedanig zijn blijdschap is, te weten, dat zij tot de gemeenschap des Evangelies gekomen zijn, dat is, dat zij het Evangelie deelachtig waren geworden, hetwelk (gelijk duidelijk is) door het geloof geschiedt. Want het Evangelie is voor ons niets in zijn genieten, totdat het door het geloof van ons ontvangen is: hoewel het woord **gemeenschap**, op 't algemeen gezelschap der heiligen geduid kan worden, alsof hij zeide, dat zij zijn verzameld tot al de kinderen Gods in het geloof des Evangelies. Voorts als hij zegt, **van den eersten dag aan**, zoo prijst hij hun vaardigheid, dat zij zich terstond leerzaam bewezen hebben, zoo spoedig als de leer hun is voorgesteld. Het woord, **tot nu toe**, beduidt volharding. Wij weten, hoe zelden die deugd gevonden wordt, dat men God volgt terstond als Hij roept, en standvastig voortgaat tot het einde. Want velen zijn traag en moeielijk tot gehoorzaamheid, en velen wijken af door lichtvaardigheid en ongestadigheid.

6 Vertrouwende ditzelve. Tot de stof der blijdschap behoort ook het vertrouwen betrekkelijk den volgenden tijd des levens. Maar iemand mocht zeggen: Wat kunnen de menschen zichzelf van den toekomstenden tijd beloven in zulke groote zwakheid der natuur, onder zoovele veranderingen, verschrikkingen en zwaarigheden? Voorwaar, Paulus haalde dit vertrouwen niet uit de vast-

heid of kracht der menschen, maar alleen daaruit, dat God zijn liefde aan de Filippensen bewezen had. En dit is ganschelijk een waarachtige erkenning der weldaden Gods, als wij daaruit oorzaak nemen, om van den volgenden tijd goede hope te hebben. Want dewijl zij getuigen zijn zijner goedheid en vaderlijke goedwilligheid jegens ons, zoo zou het een groote ondankbaarheid wezen, zoo men geen bevestiging der hope en des goeden moeds daaruit trok. Bovendien is God den menschen niet gelijk, dat Hij door weldoen vermoeid of verarmd zou worden. Daarom zullen de geloovigen zich altijd in de overdenking der weldaden Gods oefenen, om de hope op den volgenden tijd te voeden en te bevestigen, en zij zullen altijd weer deze sluitrede bij zichzelf overleggen: God verlaat het begonnen werk zijner handen niet, gelijk de profeet betuigt: Ps. 138:8. wij zijn het werk zijner handen; zoo zal Hij dan volbrengen wat Hij in ons begonnen heeft. Als ik zeg, dat wij het werk zijner handen zijn, zoo versta ik het niet alleen van de schepping, maar van de roeping, waarmede wij aangenomen zijn tot kinderen. Want het is ons een teeken onzer verkiezing, dat de Heere ons krachtig door zijnen Geest tot Zich geroepen heeft. Nochtans wordt hier gevraagd, of iemand van de zaligheid van anderen zeker kan zijn: want Paulus spreekt hier niet van zichzelf, maar van de Filippensen. Ik antwoord, dat een iegelijk heel andere zekerheid heeft van zijn eigen zaligheid, dan van eens anders zaligheid. Want de Geest Gods is mij een getuige mijner roeping, gelijk allen uitverkorenen: maar van de anderen hebben wij geen getuigenis, dan door de uitwendige kracht des Geestes, dat is, zoover de genade Gods zich in hen allen bewijst, dat zij tot onze kennis komt. Zoo is het dan een groot onderscheid: want de zekerheid des geloofs blijft binnen besloten, en strekt zich niet uit tot anderen. Maar zoo wanneer wij die teekenen der Goddelijke verkiezing zien, die van ons kunnen gevat worden, zoo behooren wij terstond tot goede hope opgewekt te worden, niet alleen opdat wij niet kwaadwillig zijn tegen onzen naaste, en hen van een billijk en vriendelijk oordeel der liefde niet berooven, maar ook opdat wij Gode dankbaar zijn. Dit is een algemeene regel, zoowel in ons als in anderen, opdat wij, twijfelende aan onze kracht, geheel van God afhangen. **Tot op den dag van Jezus Christus.** Het algemeenste is, dat men den dag des Heeren versta van het einde van onzen strijd, en de strijd wordt met den dood geëindigd. Maar dewijl de Geest in de Schrift gewoonlijk zoo van de laatste komst van Christus spreekt, is het beter den voortgang der genade Gods te strekken tot de wederopstanding des vleesches. Want hoewel die uit het sterfelijke lichaam verlost zijn, niet meer strijd hebben tegen de begeerlijkheden des vleesches, en buiten gevaar zijn, zoo zal nochtans niets ongeschikts daarin zijn, zoo zij gezegd worden in voortgang te zijn, dewijl zij nog niet gekomen zijn waar zij zoeken te komen, en de zaligheid en heerlijkheid, die zij gehoopt hebben, nog niet genieten, en eindelijk die dag nog niet verschenen is, die de schatten zal ontdekken, die in de hope verborgen zijn. Ja, wanneer van de hope gehandeld wordt, zoo moet men altijd denken op de wederopstanding, als op het doel en einde slaan.

Ps. 138:8.
Jes. 64:8.

Rom. 1:9;
9:1.
1 Cor. 1:28;
11:31.
Gal. 1:20.
1 Thess. 2:5.
1 Tim. 5:21.
2 Tim. 4:1.
Ef. 1:16.
Col. 1:4.

- 7 Gelijk het mij behoorlijk is, dit van u allen te gevoelen, omdat ik u in mijn hart heb, dat gij allen mijne genade in mijne banden, en in de bescherming en bevestiging van het Evangelie deelachtig zijt.
- 8 Want God is mijn getuige, hoe ik u allen begeer in de innerlijke genegenheden van Jezus Christus.
- 9 En ik bid dit, dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig zij, met kennis en alle verstand;
- 10 Opdat gij beproeft wat nut is, opdat gij oprecht zijt en zonder ergernis, tot op den dag van Jezus Christus;
- 11 Vervuld met vruchten der gerechtigheid, die door Jezus Christus zijn tot Gods eer en lof.

7 **Gelijk het mij behoorlijk is.** Want wij zijn booze verklaarders der gaven Gods, zoo wij niet die voor kinderen Gods houden, in wie ware teekenen der godzaligheid gezien worden: door welke teekenen de Geest der aanneming Zich bewijst. Zoo zegt dan Paulus, dat de betamelijkheid zelve hem dit ingeeft, dat hij van de Filippensen altijd goede hope hebbe, dewijl hij ziet, dat zij met hem de genade deelachtig zijn. Ik heb niet zonder oorzaak deze plaats anders uitgelegd dan Erasmus, wat de kundige lezer lichtelijk zal opmerken. Want hij verhaalt welk zijn oordeel is van de Filippensen, wat oorzaak hij had voor zijne goede hope. Zoo zegt hij dan, dat zij zijne medegenooten zijn in dezelfde genade, in de banden en bescherming des Evangelies. **Omdat ik u in mijn hart heb.** Dat is zooveel alsof hij zeide: Ik acht u met levende affectie des harten zoodanig te zijn. Want de Filippensen hadden altijd naar hunne macht Paulus bijgestaan, zoodat zij zooveel mogelijk, zich als metgezellen bij Paulus voegden, om de zaak des Evangelies op te houden. Daarom, hoewel zij met het lichaam bij hem niet waren, nochtans bekent hij ze met hem gevangen en gebonden te zijn, om de godzalige genegenheid, die zij betuigd hadden met allerlei dienst, dien zij bewijzen konden. Zoo dan, ik heb u in mijn hart, zegt hij, dat is oprechtelijk en zonder geveinsdheid, zekerlijk, en niet uit lichtvaardige of twijfelachtige meening. Hoedanig? als metgezellen der genade. Waarin? In de banden, waarmede het Evangelie beschermd wordt. Dewijl hij ze bekende zoodanig te zijn, zoo was het recht, dat hij goede hope van hen had. **Mijne genade in mijne banden.** Dit zou bespottelijk zijn voor de wereld, de gevangenis te achten voor een weldaad Gods: doch zoo wij het recht waardeeren, zoo is het geen kleine eer, waarmede God ons verwaardigt, als wij om zijn waarheid vervolgd worden. Want het is niet zonder oorzaak gezegd: Zalig zult gij zijn, wanneer zij u allerlei schanden zullen aangedaan en gekweld hebben om mijnen naam. Zoo zullen wij dan gedenken, dat wij ook de gemeenschap des kruises van Christus, als een bijzondere genade Gods met een vaardig en dankbaar hart moeten aannemen. **Door de banden,** stelt hij de bescherming en bevestiging des Evangelies, om te beter uit te drukken, hoe heerlijken dienst God ons gebiedt, wanneer Hij ons tegen zijne vijanden stelt om het Evangelie getuigenis te geven. Want het is zooveel alsof Hij ons de bescherming des Evangelies gebod. Dewijl de martelaars met die gedachte gewapend waren, zoo hebben zij al de

Matt. 5:11.

razende tirannie der goddeloozen kunnen versmaden, en alle pijn overwinnen. En och, of dit bedacht werd van al degenen, die tot belijdenis des geloofs geroepen worden, te weten, dat zij van Christus verkoren zijn als voorspraken om zijn zaak te beschermen! Want als zij op zulken troost steunden, zouden zij moedig zijn, dat men ze niet lichtelijk tot ontrouwe afwijking zou bewegen. Maar hier kon iemand vragen, of de bevestiging des Evangelies aan de standvastigheid der menschen hangt. Ik antwoord, dat de waarheid Gods zoo zeker en vast is, dat zij niet noodig heeft van elders bevestigd te worden: want ofschoon wij allen leugenachtig zijn, zoo blijft God nochtans waarachtig. Maar het is geen wonder, dat de zwakke conscientien door zulke behulpzelen daarin bevestigd worden. Zoo dan, deze bevestiging, die Paulus meldt, heeft betrekking op de menschen: gelijk wij door onze bevinding leeren, dat uit den dood van zoovele martelaren immers deze vrucht gekomen is, dat het Evangelie als met zoo menig zegel in onze harten is verzegeld geworden. Vandaar dat Tertullianus zegt: Het bloed der martelaren is het zaad der kerk.

8 **Want God is mijn getuige.** Nu verklaart hij nog sterker zijn liefde jegens hen, om welke te bevestigen, hij ook een eed daarbij stelt, en dat terecht: want wij weten, hoe lief God de stichting zijner gemeente heeft. Het was vóór alles nuttig, dat Paulus' liefde den Filippensen wel betuigd werd, want dat heeft geen kleine kracht om de leer geloofwaardig te maken, als het volk zeker is, dat de leeraar ze liefheeft. Hij roept God tot getuige der waarheid, die alleen de waarheid is, en tot getuige zijner genegenheid, die alleen de onderzoeker der harten is. Begeeren is een teeken der liefde, want wij begeeren dingen, die ons lief zijn. **In de innerlijke genegenheden.** De innerlijke genegenheden van Christus stelt hij tegen de vleeschelijke genegenheid, om te kennen te geven, dat zijn liefde heilig en Goddelijk is. Want die naar het vleesch liefheeft, ziet op zijn voordeel, en kan ondertusschen naar gelegenheid der dingen en tijden zijn hart veranderen; intusschen vermaant hij naar wat regel de genegenheden der geloovigen behooren geschikt te worden, te weten, dat zij hun eigen wil verlaten, en Christus laten regeeren. En voorwaar, de ware liefde kan nergens anders uit voortkomen, dan uit de innerlijke bewegingen van Christus. En deze prikkel behoort ons niet weinig te steken, dat Christus zijne innerlijke bewegingen eenigszins opent, om de onderlinge liefde onder ons daarmede te onderhouden.

Jer. 17.

9 **En ik bid dit.** Hij komt wederom tot het gebed, 'twelk hij in 't voorbijgaan slechts met een woord aangeroerd had. Zoo verklaart hij dan den korten inhoud der dingen, die hij van God voor hen begeerde, opdat zij door zijn voorbeeld ook leeren bidden, en naar den voortgang van zulke gaven staan. Dat sommigen door de liefde der Filippensen, de Filippensen zelve verstaan, gelijk de menschen gewoonlijk spreken: uwe eerwaardigheid, uwe vaderlijkheid, dat is ongeschikt. Want men vindt in Paulus zulk een exempel niet, en zulke beuzelingen werden te dien tijde nog niet gebruikt. Bovendien zou de sententie niet volkomen zijn, en de eenvoudige en natuurlijke zin der woorden past ook zeer wel. Want het is echte wasdom der Christenen, als zij voortgaan in kennis en verstand, en daarna in de liefde. Zoo dan, het woordje **in,** wordt naar Hebreeuwsche

2 Tim. 2:13.

wijze van spreken hier genomen voor **met**, gelijk ik het overgezet heb, tenzij iemand liever daarvoor wil stellen **door**, opdat het een instrument of formeele oorzaak beteekene. Want hoe meer voortgang wij in de kennis maken, zooveel te meer moet de liefde in ons wassen. Dan zou de zin zijn: Opdat uwe liefde wasse, naar de mate des verstands. **Alle verstand**, zegt hij, voor volkomen en grondig verstand, en niet voor verstand van alle dingen.

10 Opdat gij beproeft wat nut is. Dit is een beschrijving der Christelijke wijsheid, te kennen wat bevorderlijk of nut is, en niet het vernuft verwarren in ijdele scherpzinnigheden en speculatiën: want de Heere wil zijne geloovigen niet zonder nut bezighouden, om dingen te leeren, die niet nuttig zijn. Hieruit kan men verstaan wat men van de theologie der Sorbonne zal houden, waarin schoon iemand zijn leven versleet, hij niet meer stichting tot hope des hemelschen levens, noch ook geestelijke vrucht daaruit zal hebben, dan uit de bewijsredenen van Euclides. Voorwaar, al ware het, dat zij geen valsche leer leerde, zoo behoorde zij nochtans terecht daarom gruwelijk te zijn, omdat zij is een verderfelijke ontheiliging der geestelijke leer. Want de Schrift is nut, gelijk Paulus zegt, maar daar kan men niets vinden dan koude en ijdele scherpzinnigheden.

Opdat gij oprecht zijt. Dit is de nuttigheid, die wij uit de kennis hebben: niet dat een iegelijk listig zijn eigen voordeel zoekt, maar dat wij met een zuivere conscientie voor God leven. Daar volgt:

En zonder ergernis. Het Grieksche woord is twijfelachtig. Chrysostomus heeft het actief uitgelegd, dat gelijk hij wilde, dat zij voor God zuiver en oprecht zijn, alzoo wil hij, dat zij voor de menschen een eerlijk leven leiden, opdat zij hunne naasten niet hinderlijk zijn door kwade voorbeelden. Dit verwerp ik niet: nochtans komt de passieve beteekenis naar mijn oordeel beter met het verband overeen. Want hij heeft hun daartoe voorzichtigheid gewenscht, dat zij met onverhinderden gang mochten voortgaan in hun roeping tot den dag van Christus, gelijk het daarentegen door onwetendheid geschiedt, dat wij dikmaals vallen, aanstooten en dwalen. En hoe vele ergernissen de duivel ons dikmaals voorwerpt, om onzen loop af te breken of te verhinderen, ondervindt een iegelijk bij zichzelf.

11 Vervuld met vruchten der gerechtigheid. Dit dient nu tot het uitwendige leven, want de goede conscientie brengt hare vruchten voort in de werken. Zoo begeert hij dan, dat zij in goede werken vruchtbaar zijn, tot Gods eere. Zulke vruchten zijn (zegt hij) door Christus, want zij vloeien uit de genade van Christus. Want dit is bij ons het begin van weldoen, wanneer wij door zijnen Geest geheiligd worden: want Hij heeft op Hem gerust, opdat wij allen uit zijn volheid putten. En dewijl Paulus hier een gelijkenis neemt van de boomen, zoo zijn wij wilde en onnutte olijfboomen, totdat wij in Christus geplant zijn, die door zijn levende wortel ons vruchtbare boomen maakt, achtervolgende hetgeen Christus zegt: Ik ben de wijnstok, gij zijt de ranken. Hij toont ook mede het einde, te weten, opdat wij de heerlijkheid Gods dienen. Want niet een leven heeft zulken goeden schijn, dat niet voor God verdorven en stinkende is, tenzij het naar dit oogwit gericht worde. Voorts, dat Paulus hier zegt: **rechtvaardigheid der werken**, strijdt niet tegen de onverdiende rechtvaardigheid des ge-

Een leerling van Socrates, die met spitsvondige sluitredenen schermd. 1 Tim. 3: 16.

ἀπρόσ-
συμποί.

Matt. 3: 16.
Luk. 3: 22.
Joh. 1: 33.
Joh. 1: 17.
Col. 2: 10.

Joh. 15: 1.

loofs: want het volgt niet terstond, dat er rechtvaardigheid is, waar vruchten der rechtvaardigheid zijn: want er is geen rechtvaardigheid voor God, dan de volkomen of grondige gehoorzaamheid der wet: welke in geen heiligen zal gevonden worden, die nochtans naar hun mate goede en zoete vruchten der rechtvaardigheid voortbrengen, dewijl namelijk, gelijk God zijn rechtvaardigheid in ons begint door de wedergeboorte des Geestes, alzoo voldoet Hij door vergeving der zonden wat daar ontbreekt, zoodat desniettemin de gansche rechtvaardigheid aan het geloof hangt.

12 En ik wil, dat gij weet, broeders! dat de dingen, die mij geschied zijn, meer tot bevordering des Evangelies gekomen zijn.

13 Zoodat mijne banden in Christus heerlijk geweest zijn in het gansche rechthuis, en in alle andere plaatsen:

14 En velen uit de broederen in den Heere, op mijne banden steunende, hebben overvloedig zonder vreeze het woord Gods durven spreken. Er. 3: 13. 1 Thess. 3: 3.

15 Sommigen prediken Christus door nijd en twist; sommigen ook door goedwilligheid.

16 Sommigen zeg ik, verkondigen Christus uit twist, onzuiver, meenende dat zij mijnen banden verdrukking toebrengen.

17 En sommigen uit liefde, wetende dat ik tot bescherming des Evangelies gesteld ben.

12 En ik wil, dat gij weet. Wij bevinden allen in onszelven, hoezeer het vleesch zich pleegt te stooten aan de geringheid des kruises. Wij dulden wel, dat de gekruiste Christus ons gepredikt worde, maar als Hij met zijn kruis verschijnt, zoo vlieden wij, of gruwen er van, alsof wij door de nieuwigheid verslagen waren, en dat niet alleen in onze eigene personen, maar ook in de personen, die ons het Evangelie leeren. Dit kon den Filippensen geschied zijn, dat zij door de vervolging, die hun apostel leed, wat verslagen waren. En het is waarschijnlijk, dat die booze werklieden, die ook allerlei kleine oorzaken zochten om te schaden, niet afgelaten hebben de ellendigheid van den heiligen man te bespotten, en daaruit zijn Evangelie versmadelijk te maken. En bijaldien zij door dezen weg geen voortgang kregen, zoo konden zij lichtelijk zeggen, dat hij van de gansche wereld gehaat was, en ook mede de Filippensen verschrikken, dat zij niet door ongelukkige gemeenschap, zonder oorzaak grooten nijd op zich haalden bij alle menschen. Want dit zijn de gewone kunsten des duivels. Dit gevaar voorkomt de apostel, als hij zegt, dat het Evangelie door zijne banden bevorderd is. Zoo is dan het einde van dit verhaal, dat hij den Filippensen moed wil geven, dat zij door zijn vervolging niet afgeschrikt worden.

13 Zoodat mijne banden. In Christus, zegt hij, voor in de zaak van Christus. Want hij geeft te kennen, dat zijn banden heerlijk zijn geweest, om de eere van Christus te bevorderen. Dat het sommigen uitleggen, **door Christus**, schijnt gedwongen te zijn. En ik heb liever gesteld **heerlijk**, dan **openbaar**, als die door hun gerucht het Evangelie hebben ruchtbaar gemaakt, alsof hij zeide: De duivel heeft wel daarnaar gestaan, en de goddeloozen hebben ook gemeend, dat het geschieden zou, dat het Evangelie te niet zou ge-

maakt worden, maar God heeft des duivels pogen en der boozen hoop bedrogen, en dat tweërlei. Want waar het Evangelie tevoren aan velen duister en onbekend was, daar is het bekend geworden, en niet alleen dit, maar ook alzoo dat het heerlijk is geworden beide in het rechthuis, en voorts in de gansche stad. Door het woord, waarvoor ik stel **rechthuis**, versta ik het hof en paleis van den keizer Nero.

14 Velen uit de broederen. Door dit voorbeeld worden wij geleerd, dat de kwellingen der heiligen, die zij voor het Evangelie lijdten, ons zijn een stof des vertrouwens. Het zou wel een gruwelijk schouwspel zijn, en eer dienen om ons te doen bezwijken, bijaldien wij alleen de wreedheid en razernij der vervolgers zagen. Maar dewijl ook mede de hand des Heeren gezien wordt, die onder de zwakheid des kruises de zijnen onverwinnelijk maakt en doet triumfeeren, zoo moeten wij hierop betrouwende, moediger zijn, het onderpand onzer overwinning nu in den persoon onzer broederen hebbende. De erkenning hiervan moet onze vreeze overwinnen, zoo- dat wij midden in de gevaren onversaagd overwinnen.

15 Sommigen prediken. Dit is een andere vrucht der banden van Paulus, te weten, dat niet alleen de broederen door zijn voorbeeld tot betrouwen opgewekt werden: sommigen alzoo, dat zij op hunne plaats stonden: sommigen alzoo, dat zij blijmoediger werden om te leeren, maar dat ook zij, die hem ongunstig waren, door een andere overweging opgewekt werden om het Evangelie te verkondigen.

16 Sommigen, zeg ik, uit twist. Dit is een verklaring, waardoor hij den voorgaanden zin volkomen uitlegt: want hij verhaalt wederom dat er tweërlei menschen zijn, die door zijne banden opgewekt worden om Christus te verkondigen. Te weten, dat sommigen gedreven worden door twist, dat is door booze genegenheid: sommigen door godzalige liefde, omdat zij mede begeeren de bescherming des Evangelies op zich te nemen. Hij zegt, dat de eerste Christus onzuiver verkondigen, omdat het geen rechte ijver was. Want dit betreft niet de leer, wijl het geschieden kan, dat hij, die allerzuiverst leert, nochtans geen oprecht hart hebbe. En dat hij hier spreekt van onzuiverheid des harten, en niet van onzuiverheid, die in de leer gezien wordt, kan men uit het verband verstaan. Voorwaar Paulus had niet gaarne gezien, dat het Evangelie vervalscht werd: nochtans zegt hij, dat hij verblijdt is om hunne prediking, die niet eenvoudig noch oprecht was. Maar hier wordt gevraagd, hoe zulke prediking hem hinderlijk kon zijn? Ik antwoord, dat vele oorzaken en gelegenheden ons onbekend zijn, dewijl wij de omstandigheden dier tijden niet weten. Wederom wordt hier gevraagd, dewijl het Evangelie niet kan verkondigd worden, dan van die het verstaan, door wat oorzaak dezen bewogen zijn geworden om de leer te vervolgen, welke zij goed achtten? Ik antwoord, dat de eergierigheid blind, ja een dol beest is, en dat het daarom geen wonder is, dat valsche broeders uit het Evangelie oorzaak en wapen nemen om de goede en godzalige herders te kwellen. Voorwaar, Paulus zet hier niets, dat ik zelf niet bevonden heb: want zij leven nog heden, die het Evangelie om geen andere zaak verkondigd hebben, dan opdat zij de godzalige herders vervolgende, der goddeloozen razernij gehoorzaamheid zouden bewijzen. Aangaande de vijanden van Paulus is het nut aan te merken, zoo zij Joden waren,

hoe uitzinnig hun haat geweest is, zoodat zij ook vergaten om wat oorzaak zij hem haatten. Want als zij zochten hem te verderven, zoo deden zij naarstigheid om het Evangelie te verbreiden, waarom zij hem haatten: doch zij meenden namelijk, dat de zaak van Christus in het hoofd van één mensch stond of viel. En zoo het benijders waren, die door eeroeking alzoo gedreven werden, zoo moet men de wonderlijke goedheid Gods bekennen, die aan hunne booze genegenheden nochtans zulke uitkomst gegeven heeft.

17 Dat ik tot bescherming. Die Christus waarlijk liefhadden, meenden dat het hun oneer zou wezen, zoo zij zich niet voegden medegezellen van Paulus te zijn, die Christus' zaak beschermde. Wij behooren alzoo te doen, te weten, den dienaren van Christus die arbeiden, zooveel in ons is, de hand te geven. Merk wederom op deze wijze van spreken, **van de bescherming des Evangelies:** want dewijl Christus ons met zulk een eere verwaardigt, wat verontschuldiging zullen wij hebben, zoo wij ons bij zijne tegenstanders voegen? of zoo wij ze door ons zwijgen verraden, wat zullen wij verwachten, anders dan dat hij ook desgelijks onze zaak verlate, die bij den Vader alleen onze voorspraak of beschermheer is.

18 Wat dan? Nochtans wordt Christus op allerlei wijze, hetzij door oorzaak, hetzij door waarheid, verkondigd, en ik verblijdt mij daarin, ja ik zal mij ook verblijden.

19 Want ik weet, dat dit mij tot zaligheid gedijen zal, door uw gebed en hulp ¹⁾ des Geestes van Jezus Christus. 2 Cor. 1:11.
1) Grieksch:
Toediening.

20 Naar mijn verwachting en hoop, dat ik in geen ding beschaamd zal worden: maar Christus zal met alle betrouwen gelijk ten allen tijde alzoo ook nu in mijn lichaam grootgemaakt worden, hetzij door leven of door dood.

11 Want Christus is mij gewin, tot sterven en tot leven.

18 Nochtans op allerlei wijze. Dewijl het ongoddelijk gemoed van hen, van wie hij gesproken heeft, de autoriteit der leer kon verminderen: zoo zegt hij dat dit groot te achten is, dat zij nochtans het Evangelie bevorderden, hoedanig ook het gemoed mocht zijn. Want God werkt somtijds een schoon werk door booze en gebrekkelijke instrumenten. Zoo zegt hij dan, dat hij zich over zulke bevordering verblijdt: omdat hij met dit eene tevreden was, zoo hij zag, dat het rijk van Christus toenam; gelijk toen wij hoorden, dat die onreine hond Karel te Avignon en op andere plaatsen, het zaad der reine leer in het hart van vele menschen zaaide, toen dankten wij God, die dezen zeer boozen en verdorven boef tot zijn eer gebruikte. En wij verblijden ons heden, dat de loop des Evangelies door velen bevorderd wordt, die nochtans een ander voornemen hebben. En hoewel Paulus zich verblijdde over zulken voortgang des Evangelies, zoo zou hij nochtans, zoo het in zijn macht geweest ware, nooit zulke dienaars verordend hebben. Zoo moeten wij dan ons verblijden, zoo God door de goddeloozen iets goeds werkt, maar daarom moeten wij ze niet in den dienst stellen, of voor wettige dienaars van Christus achten.

19 Want ik weet, dat. Dewijl sommigen het Evangelie verkondigden Paulus ten spijt, opdat zij de wreedheid der vijanden

zooveel te meer tegen hem zouden ontsteken, zoo zegt hij met een voorkoming, dat hun booze streken hem niet hinderlijk zullen wesen, maar dat God ze tot een tegenovergesteld einde zal wenden; alsof hij zeide: Indien die ook mijn verderf zoeken, zoo hoop ik nochtans, dat al hun arbeid en listen niets anders zullen kunnen uitrichten, dan dat Christus in mij geprezen worde, hetwelk mij zalig is. Want dat hij van de zaligheid des lichaams niet spreekt, is uit de navolgende woorden openbaar. Maar waaruit heeft Paulus dit betrouwen? te weten, uit wat hij op een andere plaats leert:

Rom. 8: 28.

dat den waren dienaars van Christus alle dingen ten goede gedijen, al is het dat de gansche wereld met den duivel haren overste eendrachtig hun verderf zoeken. **Door uw gebed.** Opdat hij ze te scherper tot bidden opwekke, zoo betuigt hij, dat hij betrouwt, dat de Heere dit door hunne gebeden zal geven; en dit doet hij nochtans niet geveinsd: want wie zijn hulp stelt in der heiligen gebed, die steunt op de belofte Gods. Intusschen wordt de onverdiende goedheid Gods niet verkort, waaruit wij het gebed hebben, en wat wij door het gebed verkrijgen. **En hulpe.** Dat wij niet denken, omdat hij deze twee dingen bij elkander stelt, dat zij daarom hetzelfde zijn, maar de rede moet aldus verklaard worden: **Ik weet, dat dit mij tot zaligheid zal gedijen, door de hulp des Geestes,** als gij ook met bidden helpt: opdat de hulp des Geestes de werkende oorzaak zij, en het gebed de mindere hulp. Men moet ook de eigenaardigheid van het Grieksche woord aanmerken, want het beduidt een toediening der dingen, die ons ontbreken, gelijk de Geest Gods ons alles ingeeft wat ons ontbreekt. En hij zegt: **Den Geest van Jezus Christus,** om te kennen te geven, dat Hij ons allen gemeen is, zoo wij Christenen zijn, dewijl Hij met gansche volheid in Hem uitgestort is, om elk lid naar de mate zijner genade uit te deelen, zooveel hun nut is.

ἐπιχορηγία.

Joh. 1: 14.
Col. 1: 19;
2: 2.

zo Naar mijne verwachting. Zoo iemand wil tegenwerpen en vragen: Waarvan hebt gij deze wetenschap? Hij antwoordt uit de **hope**, want dewijl het zeker is, dat God geenszins onze hope wil bedriegen, zoo moet de hope zelve niet onzeker zijn. Zoo zal dan de godzalige lezer dit woordje **naar**, naarstig aanmerken, opdat hij aldus bij zichzelf vaststelle: Het is onmogelijk, dat God onze verwachting niet zou voldoen, welke in zijn woord gefundeerd is. Hij heeft beloofd, dat Hij ons nimmer zal verlaten, ook in alle kwellingen, zoo wanneer wij geroepen worden zijnen naam te belijden. Zoo laat dan alle godzaligen hopen naar het voorbeeld van Paulus, en zij zullen niet beschaamd worden. **Met alle betrouwen.** Wij zien, hoe hij hopende, aan de genegenheden des vleesches niet toegeeft, maar zijn hope aan de belofte Gods onderwerpt. Christus (zegt hij) zal grootgemaakt worden in mijn lichaam, hetzij door leven of door dood. En als hij bijname het lichaam uitdrukt, zoo geeft hij te kennen, dat hij in den strijd des tegenwoordigen levens niet onzeker is: want hiervan zijn wij van God verzekerd. Daarom, zoo wij ons naar den wil Gods beschikbaar stellen, en wij, datzelfde voornemen, dat Paulus had, ook in ons leven hebbende, gelukkige uitkomst op eenige wijze hopen, zoo moeten wij niet meer vreezen, dat wij eenige tegenspoedige uitkomst zullen hebben. Want zoo wij Hem leven en sterven, zoo zijn wij Zijne, beide in leven en dood, Rom. 14: 8. Hij stelt de wijze, hoe men Christus zal grootmaken,

te weten, in volkomen vertrouwen: waaruit volgt, dat Hij door onze schuld veranderd en verkleind wordt, zooveel in ons is, als wij door vreeze verflauwen. Schamen zich dan die niet, die de verzaagdheid in de belijdenis der waarheid, een kleine zonde achten te zijn? Maar hoe zouden zij zich schamen, dewijl zij zoo onbeschaamd zijn, dat zij ook zelfs de verloochening durven verontschuldigen? Hij stelt daarbij: **Gelijk ten allen tijde,** opdat zij door de verleden ervaring der genade Gods, hun geloof bevestigen. Alzoo zegt hij, Rom. 5: 4: De bevinding werkt hope.

21 Want Christus is mij. Tot nu toe hebben de overzetters naar mijn oordeel deze plaats kwalijk overgezet: want zij onderscheiden ze alzoo, dat het leven en de dood voor Paulus gewin is geweest; maar ik stel de woorden alzoo, dat het Christus is, waarvan gesproken wordt, dat Hij beide in leven en in dood gewin is. Want het is bij de Grieken algemeen, het woord **tot**, stilzwijgend daarbij te verstaan. En deze zin is niet alleen minder gedwongen, maar komt ook beter overeen met den naasten zin, en vervat volkomener leer. Hij zegt, dat het hem evenveel en even lief is, dat hij leve of sterve, dewijl hij Christus hebbende, deze beide dingen tot gewin rekt. En het is voorwaar Christus alleen, die ons beide in leven en in sterven gelukkig maakt: anders is de dood ellendig, en het leven ongelukkig, zoodat niet licht is te beslissen, of buiten Christus het sterven nuttiger is dan het leven. Wederom, als wij Christus hebben, zoo zal Hij ons leven en onzen dood zegenen, dat zij beide ons gelukkig en te begeeren zijn.

- 22 Zoo te leven in het vleesch mij nut is: zoo weet ik nog niet wat ik zal kiezen.
- 23 Want ik word van deze twee benauwd, begeerende ontbonden te worden, en met Christus te zijn: want dat is mij veel beter.
- 24 Doch in het vleesch te blijven is noodiger om uwentwil.
- 25 En hierop betrouwende, weet ik, dat ik zal blijven, en met u allen volharden, tot uwen voortgang en blijdschap des geloofs.
- 26 Opdat uw roem van mij in Christus Jezus overvloedig zij, door mijn wederkomst tot u.

22 Zoo te leven. Gelijk wanhopige menschen bedwelmd en verslagen zijn, of zij in ellendigheden het leven zich langer moeten laten, of hunne zwarigheden met den dood eindigen: alzoo zegt Paulus daarentegen, dat hij welgemoed en bereid is, zoowel tot sterven als tot leven, dewijl het beide den geloovigen zalig is, zoodat hij twijfelt wat hij moet kiezen. Zoo het mij nut is, dat is, zoo ik grooter vrucht heb van leven dan van sterven, ik zie niet wat ik 't liefst moet verkiezen. **Leven in het vleesch,** heeft hij bij verachting gesteld, uit vergelijking met een beter leven.

23 Want ik word benauwd. Paulus begeerde om geen ander loon te leven, dan om de heerlijkheid van Christus te dienen, en den broederen bevorderlijk te zijn. Daarom acht hij geen andere nuttigheid in het leven, dan der broederen zaligheid. Maar voor zichzelf bekent hij het beter te zijn spoedig te sterven, want hij zou met Christus zijn. In deze verkiezing bewijst hij, met wat groote liefde hij ontstoken is. Hier wordt niet gesproken van aardsche nuttigheid, maar van geestelijk goed, hetwelk de godzaligen terecht

behooren te begeeren. Nochtans Paulus, alsof hij zichzelf vergeten had, houdt zich niet alzoo, dat hij niet meer tot zijn welzijn dan tot dat der Filippensen genegen is, maar besluit in 't einde, dat hun welvaart in zijn hart het overwicht heeft. Dit is waarlijk Christus leven en sterven, als wij onszelven vergetende, bewogen en gedreven worden waar Christus ons henen roept. **Begeerende ontbonden te worden en met Christus te zijn.** Deze twee dingen moet men te zamen lezen: want de dood op zichzelf zal nimmer begeerd worden, want zulke begeerte strijdt tegen het gevoel der natuur, maar wordt begeerd om oorzaak, of om een ander einde. De vertwijfelde menschen zoeken hem uit verdriet des levens, de geloovigen loopen gaarne daartoe, omdat hij een verlossing van den dienst der zonde is, en een doorgang tot het rijk der hemelen. Dit is het wat Paulus nu zegt: Ik begeer te sterven, want alzoo zal ik komen tot de vereeniging met Christus. Intusschen houden de geloovigen niet op voor den dood te vreezen: doch als zij hunne oogen wenden tot dat leven, dat na den dood volgt, zoo overwinnen zij lichtelijk de vreeze door dezen troost. Voorwaar, zoo wie in Christus gelooft, die moet alzoo bemoedigd zijn, dat hij in de vermelding des doods zijn hoofd opheffe, verblijd zijnde om de boodschap zijner verlossing. Waaruit het openbaar is, hoe velen daar zijn, die niet meer Christendom hebben dan den naam: dewijl het meeste deel, als zij het woord dood hooren, niet alleen verschrikken, maar ook bijna bezwijken, alsof zij nog nooit een woord van Christus gehoord hadden. O goede conscientie, hoe groot is uw kracht en vermogen! Nu, het fundament der goede conscientie is het geloof, ja het is de goedheid der conscientie zelve. **Ontbonden te worden.** Deze wijze van spreken is aan te merken. De onheilige menschen noemen den dood een uitroeiing des menschen, alsof hij geheel verdoerf: maar Paulus vermaant ons hier, dat de dood een ontbinding of loslating der ziel is van het lichaam: en dit heeft hij terstond daarna beter uitgedrukt, zeggende tot wat staat de geloovigen na den dood komen, te weten, dat zij met Christus wonen. Wij zijn met Christus ook in dit leven, zoover het rijk Gods binnen

Matt. 28: 20.

ons is, en Christus in ons woont door het geloof, en Hij beloofd heeft bij ons te zijn tot het einde der wereld. Maar deze tegenwoordigheid genieten wij alleen door de hope. Daarom, zooveel ons gevoelens aangaat, worden wij gezegd van Hem uit te wonen, 2 Cor. 5: 6. Deze plaats dient om de razernij van die menschen te wederleggen, die droomen dat de zielen, van de lichamen gescheiden zijnde, slapen: want Paulus betuigt openlijk, dat wij Christus' tegenwoordigheid genieten, als wij ontbonden worden.

25 En hierop betrouwende. Dewijl het ongerijmd zou schijnen, dat men zou zeggen, dat de apostel zijn verwachting niet verkregen had, zoo meenen sommigen, dat hij daarna uit de gevangenis is verlost geweest, en vele landen doorkruist heeft: maar zij vreezen dit te vergeefs. Want de heiligen plegen hun hope uit het woord Gods te matigen, zoodat zij niet meer in hun gemoed voornemen dan God' beloofd heeft. Alzoo, waar zij een zeker getuigenis van den wil Gods hebben, daar steunen zij ook op een vaste overtuiging, die geen twijfeling toelaat: gelijk van gedurige vergeving der zonden, van de hulp des Geestes tot de genade der eindelijke volharding (gelijk men die noemt), van de wederopstanding des

vlesches. Zoo was ook de zekerheid der profeten van hun profetiën. In andere dingen hopen zij niet anders dan met voorwaarden, en daarom onderwerpen zij al hunne uitkomsten aan de voorzienigheid Gods, aan Wien zij toekennen scherper te zien dan zij. Het woord **blijven**, beduidt hier eenigen tijd, en **volharden**, langen tijd.

26 Opdat uw roem. Dat sommigen zeggen: **Door Christus**, prijs ik niet, want in **Christus** is gesteld voor **naar Christus** of **Christelijk**, om een heilige wijze des roems aan te duiden. Want anders wordt ons geboden in God alleen te roemen. Daarom hadden de kwaadwilligen Paulus kunnen tegenwerpen: Hoe is het den Filippensen geoorloofd van u te roemen? Deze beschuldiging voorkomt hij, als hij zegt, dat zij zulks zullen doen naar Christus, te weten, roemende van den dienstknecht van Christus tot Gods eer: en dat meer ziende op de leer van den mensch, en dat tegen de valsche apostelen, gelijk David van zijne rechtvaardigheden roemt, zich met de huichelaars vergelijkende.

Jer. 9: 23.
2 Cor. 10: 17.
Jes. 65: 16.

- 27 Alleenlijk wandelt, gelijk het 't Evangelie betaamt: opdat ik, hetzij dat ik komende u zie, of afwezende, van u hoor, dat gij staat in ééne geest, één ziel, medestrijdende door het geloof des Evangelies;
- 28 En weest in geen ding verschrikt van de tegenstanders: hetwelk hun een bewijs des verderfs is, maar u der zaligheid, en dat van God.
- 29 Want u is het gegeven voor Christus niet alleen in Hem te gelooven, maar ook voor Hem te lijden.
- 30 Denzelfden strijd hebbende, dien gij gezien hebt in mij, en nu van mij hoort.

27 Alleenlijk wandelt. Deze wijze van spreken gebruiken wij, wanneer wij een nieuwe rede willen beginnen: alzoo is het hier zooveel alsof hij gezegd had: Aangaande mij doe de Heere zijn wil, maar gij wandelt, enz. Het ga met mij alzoo het wil, maar gaat gij desniettemin voort in den rechten loop. Als hij zegt, dat een zuivere en eerlijke wandel aan het Evangelie betaamt, zoo geeft hij daarentegen te kennen, dat die het Evangelie onrecht doen, die anders leven. **Opdat ik, hetzij.** Dit is de zin: Hetzij dat ik kome en u zie, of afwezende van uwen stand hoorende, dat ik beiderlei wijze zoowel door tegenwoordig aanschouwen, als door boden, kan verstaan, dat gij staat in één geest. Maar men moet niet zeer arbeiden in de woorden, wanneer men zeker is van den zin. **Dat gij staat in één geest.** Dit is een van de voornaamste deugden der gemeente, en daarom is dit het eenige middel om de welvaart te onderhouden, dewijl zij door tweedracht vervalt. En hoewel Paulus door deze remedie de nieuwe en vreemde leeringen heeft willen wederstaan, zoo eischt hij nochtans tweërlei eenigheid, te weten, des geestes en der ziel: gelijk het voornaamste is, dat wij onder ons eenerlei gevoelens hebben, daarna ook dat wij eendrachtig zijn. Want als deze twee woorden bij elkander gesteld worden, zoo beduidt de geest het verstand, en de ziel den wil. Nu, de eendrachtigheid des verstands is eerst, daarna vloeit daaruit de vereeniging der willen. **Medestrijdende door het geloof.** Dit is een zeer sterke band der eendrachtigheid, als wij te zamen onder hetzelfde vaandel

moeten strijden: want deze gelegenheid heeft dikwijls ook de zeer groote vijanden vereenigd. Daarom, opdat hij de eenigheid onder de Filippensen te beter bevestigde, zoo vermaant hij ze, dat zij zijn krijgsgesellen, die een gemeen vijand en een gemeen krijg hebbende, hunne harten tot een heilige samenbinding behooren te vereenigen. De Grieksche wijze van spreken, die Paulus gebruikt heeft, is twijfelachtig; daarom heeft het de oude overzetter overgezet: **Mede arbeidende met het geloof.** En Erasmus: **Het geloof helpende**, alsof zij naar hun vermogen het geloof hulp deden. Maar ik twijfel niet, dat de zin des apostels zoo is: Het geloof des Evangelies vereenige u voornamelijk, dewijl het u een gemeen wapen is tegen denzelfden vijand. Ten eerste weet een iegelijk hoe krachtig een opwekking dit is tot eenigheid, als men te zamen moet strijden; ten andere weten wij, dat wij in den geestelijken krijg met dit schild des geloofs gewapend worden, om den vijand te wederstaan.

1 Joh. 5:4. Ja, het geloof is onze volkomene wapening en onze overwinning. Hij heeft ook dit stuk daarom daarbij gesteld, om het einde der godzalige wandeling te kennen te geven. De goddeloozen rotten ook te zamen tot kwaad, maar hun eendrachtigheid is vervloekt: zoo laat ons dan eendrachtig strijden onder het vaandel des geloofs.

28 En weest in geen ding verschrikt. Het tweede, dat hij den Filippensen beveelt, is sterkte des gemoeds, opdat zij niet verstoord worden door de razernij der tegenstanders. Daar waren toen bijna alom zeer wreede vervolgingen, want de duivel gebruikte al zijn macht, om de beginselen des Evangelies te verhinderen, en hoe krachtiger Christus de genade zijns Geestes bewees, zooveel te sterker raasde de duivel. Zoo gebiedt hij dan den Filippensen, dat zij onversaagd staan, en niet verstoord worden. **Hetwelk hun een bewijs is.** Dit is de eigen beteekenis van het Grieksche woord, en die dat overgezet heeft door **oorzaak**, die zijn door niets daartoe gedwongen geweest. Want als de goddeloozen tegen den Heere strijden, zoo vertoonen zij nu zooveel als een voorspel van hun verderf; en hoe wreeder zij de godzaligen overvallen, zooveel te meer bereiden zij zich tot verderf. Voorwaar, de Schrift leert nergens, dat de verdrukkingen, die de heiligen van de goddeloozen lijden, oorzaak zijn hunner zaligheid. Maar een bewijs of argument wordt het ergens van Paulus genoemd, 2 Thess. 1:5. Zoo is dan dit een bijzondere vertroosting, dat wij, als wij van de tegenstanders gezocht en gekweld worden, een bewijs hebben onzer zaligheid. Want de vervolgingen zijn den kinderen Gods als zegelen der aanneming tot kinderen, zoo wij ze sterk en met goeden moed dragen: en de goddeloozen geven een bewijs hunner verdoemenis, omdat zij zich stooten aan den steen, door welchen zij vermorzeld worden. **En dat van God.** Dit wordt verstaan van het laatste stuk, opdat de bitterheid des kruises door den smaak der genade Gods verzoet worde. Natuurlijk zal niemand in het kruis een teeken of bewijs zijner zaligheid vatten: want het zijn dingen naar den schijn tegengesteld. Daarom roept Paulus de Filippensen op tot een andere overweging, te weten, dat God door zijn zegen dat wendt tot oorzaak der zaligheid, waardoor wij anders schijnen ellendig te zijn. Dit bewijst hij, omdat de verdraagzaamheid des kruises een gave Gods is. Nu is het zeker, dat al de gaven Gods ons zalig zijn. U, zegt hij, is het gegeven, niet alleen in Christus te gelooven, maar ook voor

1 Petr. 2:8.

Hem te lijden. Zoo dan, het lijden zelf is u een getuigenis der genade Gods: en dewijl het alzo is, zoo hebt gij hieruit een bewijs der zaligheid. Och, of deze zekerheid ganschelijk in onze harten geworteld ware, dat men de vervolgingen onder de weldaden Gods moest rekenen, hoe grooten voortgang zouden wij in de godzaligheid gemaakt hebben! En wat kan daar nochtans zekerder zijn, dan dat het een uitnemende verwaardiging der goddelijke genade is, dat wij voor zijn naam versmaadheid, of gevangnissen, of zwarigheden, of pijnen, of eindelijk den dood lijden. Want dan versiert Hij ons met zijne teekenen. Maar men zal er meer vinden, die tevreden zijn, dat God met zulke gaven henenga, dan die het kruis met dankbaar gemoed zullen ontvangen. Daarom, wee onze onverstandigheid!

29 Opdat gij gelooft. Hij heeft wijselijk het geloof met een onafscheidelijken band aan het kruis gebonden, opdat de Filippensen weten, dat zij met deze voorwaarde tot het geloof van Christus zijn geroepen, dat zij om zijnen naam vervolging zullen lijden: alsof hij zeide, dat hun aanneming niet meer kan gescheiden worden van het kruis, dan Christus van Zichzelven kan afgescheurd worden. Hier betuigt Paulus klaarlijk, dat beide het geloof en de standvastigheid in het verdragen der vervolgingen een onverdiende gave Gods is. En voorwaar de kennis Gods is een hooger wijsheid, dan dat wij door eigen scherpzinnigheid daartoe zouden kunnen komen; en onze zwakheid vertoont zich in dagelijksche bevindingen, als God een weinig zijn hand aftrekt. Nochtans, opdat hij te beter uitdrukke, dat het beide onverdiende gaven zijn, zoo zegt hij bij name, dat het om Christus' wil gegeven is: waarmede hij alle aanzien der verdienste uitsluit. Deze plaats strijdt ook tegen de leer der Scholastieken, dat de laatste genaden loonen onzer verdienste zijn, omdat wij de eerste wel gebruikt hebben. Ik ontken niet, dat God het rechte gebruik zijner gaven in ons vergeldt met meerdere gaven, zooverre men geen verdienste stelt tegen zijn onverdiende mildheid, en tegen de verdienste van Christus, gelijk zij doen.

30 Denzelfden strijd hebbende. Hij bevestigt ook door zijn voorbeeld wat hij gezegd heeft: hetwelk geen kleine autoriteit geeft aan de leer; en vermaant ook daarmede, dat zij geen oorzaak hebben om door zijn banden verstoord te worden, het einde des strijds aanziende.

HET TWEDE HOOFDSTUK.

- 1 Zoo dan, indien er eenige ¹⁾ vertroosting is in Christus, zoo er eenige troost der liefde, zoo er eenige gemeenschap des Geestes, zoo er eenige bewegingen en ontfermingen zijn: Of, verma-
ning.
- 2 Vervult mijne blijdschap, dat gij eenerlei gezind zijt, dezelfde liefde hebbende, eenvoudig, eenerlei gevoelende. Rom. 12:16;
15:5.
- 3 Doet geen ding door twist of ijdele eer, maar door ootmoedigheid achte de een den ander hooger dan zichzelf. 1 Cor. 1:10.
Fil. 3:16.
- 4 Een iegelijk aanmerke niet wat zijne is, maar een iegelijk wats eens anders is. 1 Petr. 3:8.
Rom. 12:10.
1 Petr. 5:5.
1 Cor. 10:24;
13:5.

1 Zoo dan, indien er. Deze vermaning is vol krachtige bewegingen, in welke hij alleszins den Filippensen bidt, dat zij onderlinge eendrachtigheid met elkander houden, opdat zij niet in de bedriegerij der valsche apostelen vallen, zoo zij door onderlinge twisting verscheurd worden. Want in tweedrachtigheid is altijd den duivel een deur geopend om goddelooze leer te zaaien, om welke te wederstaan, de eendracht een zeer goed wapen is. Dewijl het Grieksche woord, dat wij overgezet hebben **vertroosting**, ook dikmaals genomen wordt voor **vermaning**, zoo kan dit eerste aldus overgezet worden: Zoo de vermaning eenige kracht bij u heeft, die uit naam en op bevel van Christus geschiedt. Nochtans past de andere zin beter in het verband: Zoo er eenige vertroosting van Christus bij u is, waardoor gij mijne droefheden moogt verzoeten, en zoo gij eenigen troost en verlichting wilt doen, hetwelk gij voorwaar schuldig zijt uit de liefde, zoo gij denkt op de gemeenschap des Geestes, welke ons allen één moet maken: zoo daar eenig gevoel der barmhartigheid en beleefdheid in u is, waardoor gij moogt bewogen worden om mijne ellendigheden te verlichten, zoo vervult mijn blijdschap, enz. Hieruit verstaan wij wat groot goed in de gemeente de eenigheid is, en met wat groote naarstigheid de herders dezelve behooren te bezorgen. En men moet ook mede aanmerken, hoe hij zich vernedert, ootmoedig hun barmhartigheid begerende, die nochtans van hen als van zijne kinderen eerbied had kunnen eischen. Hij weet wel te gebieden, wanneer het noodig is. Nu wil hij liever bidden, omdat hij wist, dat het bidden bekwaamer was, om de genegenheden te doordringen, en dewijl hij wist, dat hij handelde met die leerzaam en gehoorzaam waren. Alzoo moet een herder niet weigeren, allerlei gestalte aan te nemen om der gemeente wil.

2 Vervult mijne blijdschap. Hier kan men ook zien, hoe weinig hij voor zichzelf zorgde, zoo het maar welging met de gemeente van Christus. Hij was in gevangenis besloten, en met ketenen gebonden, ter dood veroordeeld, alle pijnigingen waren voor oogen, de scherprechter was voorhanden: nochtans werd hij door al deze dingen niet verhinderd volkomen blijdschap te hebben, zoo hij ziet, dat het met de gemeenten welgaat. En in den gelukkigen stand der gemeente acht hij dit het voornaamste, zoo er broederlijke eendrachtigheid en eenerlei gevoelens regeert. Alzoo leert ook de psalm, dat de gedachtenis aan Jeruzalem het hoogste onzer blijdschap is. Zoo dit Paulus een vervulling der blijdschap was, zoo zouden de Filippensen zeer wreed zijn, zoo zij onder elkander twistende, het hart van den heiligen man met dubbele droefheid kwelden. **Dat gij eenerlei gezind zijt.** Hij wil zeggen in één woord, dat zij te zamen in zin en wil vereenigd zouden zijn. Want hij stelt eenerlei gevoelens in de leer en onderlinge liefde, daarna datzelve herhalende (naar mijn oordeel) gebiedt hij ze eendrachtig te zijn, en eenerlei gevoelens te hebben. Het woordje **eenerlei**, beduidt, dat zij zich tot elkander moesten voegen. Zoo dan, het begin der liefde is, dat zij eenerlei gevoelens hebben: maar dit is niet genoeg, tenzij de harten zich samen tot onderlinge liefde vereenigen. Hoewel, het zou niet ongeschikt zijn, dat men het aldus overzette: Opdat gij van eenerlei gedachte zijt, onderlinge liefde te hebben, eenvoudig te zijn, en van eenerlei gevoelens te zijn. Want de deelwoorden worden dikmaals

παραλή-
σεως.

Ps. 137: 6.

gesteld voor onbepaalde wijzen. Nochtans heb ik gevolgd, wat scheen minst gedwongen te zijn.

3 Doet geen ding door twist. Deze twee dingen zijn zeer schadelijk, om den vrede der gemeente te verstoren. Daar wordt twist verwekt, wanneer een iegelijk hardnekkiglijk zijn gevoelens wil beschermen: en wanneer de twist eenmaal is ontstoken, zoo vaart hij haastig voort zonder wederhouden in den weg, waarin hij gekomen is. En de ijdele eer kittelt de harten, dat aan een iegelijk zijne eigene vonden behagen. Zoo is dan dit het eenige middel om tweedracht te verhinderen, zoo wij liefelijk raadslagen en handelende, twist vlieden, voornamelijk zoo wij niet gedreven worden door eeroeking: want eeroeking is een blaasbalk, die alle twistingen ontsteekt. **Ijdele eer**, beduidt allerlei roem des vleesches. Want wat hebben de menschen, waarover zij bij zich kunnen roemen, dan ijdelheid? **Maar door ootmoedigheid.** Tegen beide krankheden stelt hij een remedie, te weten, ootmoedigheid: en terecht, want zij is een moeder der zedigheid, waardoor het geschiedt, dat wij ons recht verlaten, en anderen toegeven, en niet lichtelijk beroerte maken. Voorts beschrijft hij, welke de waarachtige ootmoedigheid is, te weten, als de een den ander boven zich stelt. En zoo in het gansche leven iets zwaar is om te doen, zoo is het dit voornamelijk. Zoo is het dan geen wonder, dat deze deugd ootmoedigheid zoo zelden gevonden wordt. Want gelijk daar een zegt: Een iegelijk heeft in zich eens konings gemoed, alles zichzelf toeschrijvende. Zie hier hoovaardigheid. Daarna uit dwaze verheffing van onszelfen, komt verachting der broederen. En wij zijn zoover van wat Paulus hier gebiedt, dat nauwelijks iemand wil dulden, dat een ander hem gelijk is. Want een iegelijk begeert de hoogste te zijn. Maar hier wordt gevraagd, hoe het kan geschieden, dat die in der waarheid uitsteekt boven anderen, zou achten, dat die uitsteken boven hem, die hij ziet verre onder hem te zijn. Ik antwoord, dat dit geheel gelegen is in de waardeering der gaven Gods, en onzer zwakheden. Want hoe uitnemende gaven iemand mag hebben, zoo moet hij nochtans bedenken, dat zij hem niet daartoe gegeven zijn, opdat hij zichzelf behage, zich verheffe of ook in waarde houde. Wederom moet hij zichzelf oefenen in het onderzoeken en bekennen zijner gebreken, en zal alzoo groote oorzaak tot ootmoedigheid hebben. Wederom zal hij alle deugden eeren, die in anderen zijn: de feilen en gebreken zal hij door de liefde begraven. Zoo wie dezen regel zal houden, die zal zonder zwarigheid anderen boven zichzelf stellen. En dit heeft Paulus ook willen zeggen, als hij daarbij gesteld heeft, dat een iegelijk geen zorg moet dragen voor zichzelf, maar voor zijn naaste: of dat niemand aan zichzelf is overgegeven. Zoo kan het dan geschieden, dat een godzalig mensch, al is het dat hij zichzelf weet uitnemender te zijn, nochtans anderen meer zal achten.

- 5 Dat dit gevoelens zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was: 1 Petr. 2: 21.
 6 Die, toen Hij in de gestalte Gods was, het geen roof geacht had Gode gelijk te zijn: 2 Cor. 4: 4.
 Col. 1: 15.
 Hebr. 1: 3.
 7 Maar heeft Zichzelfen verijdeld, de gestaltenis eens dienstknechts aannemende, in gelijkheid der menschen geworden, en in de gedaante gevonden als een mensch, Ps. 8: 6.
 Matt. 20: 28.
 Joh. 13: 14.

- Hebr. 2:9; 12:2. 8 Hij heeft, zeg ik, Zichzelven vernederd, gehoorzaam geworden tot den dood, ja tot den dood des kruises.
- Hand. 2:33. Hebr. 1:3. 9 Daarom heeft God Hem ook hoogelijk verheven, en Hem een naam gegeven, die boven allen naam is:
- Jes. 45:23. Rom. 14:11. 10 Opdat in den naam van Jezus alle knie zich buige dergenen, die in den hemel, op de aarde, en in de hel zijn.
- Joh. 13:13. 1 Cor. 8:6; 12:3. 11 En dat alle tong belijde, dat Jezus is de Heere, tot heerlijkheid Gods des Vaders.

5 Dat dit gevoelen. Die ootmoedigheid, waartoe hij ze met woorden vermaand had, prijst hij nu door het voorbeeld van Christus. En daar zijn twee stukken; in het eerste verwekt hij ons om Christus na te volgen, opdat Hij een regel des levens is; in het tweede lokt hij ons, omdat dit de weg is, waardoor men tot de waarachtige heerlijkheid komt. Zoo gebiedt hij dan een iegelijk diezelfde genegenheid te hebben, die in Christus was. Daarna verklaart hij hoedanig een voorbeeld der ootmoedigheid ons in Christus voorgesteld is.

6 Die, toen Hij in de gestaltenis Gods. Dit is geen vergelijking van gelijke dingen, maar van meerdere met mindere. De ootmoedigheid van Christus was Zichzelven uit de hoogste heerlijkheid nederwerpen tot de allergrootste versmaadheid: maar onze ootmoedigheid is, onszelven door geen valschen waan verheffen. Christus is van zijn recht afgeweken: van ons wordt alleen begeerd, dat wij niet meer onszelven toeschrijven dan het betaamt. Zoo begint hij dan hiervan, dat Christus, toen Hij in de gestalte Gods was, Zich niet ongeoorloofd geacht heeft, in dezelfde gestalte zich te dragen, maar Hij heeft Zichzelven verijdeld. Dewijl dan de Zoon Gods uit zulke groote hoogheid is gedaald, wat groote ongeschiktheid is het, dat wij die niets zijn, door hoovaardigheid zouden verheven worden? **Gestalte Gods**, beduidt hier **majesteit**. Want gelijk de mensch bekend wordt uit het aanzien zijner gestalte, alzo ook de majesteit, die in God haren schijn geeft, is zijn gedaante. Of zoo gij een bekwaamer gelijkenis begeert: De gestalte des konings is zijn pracht en sierlijkheid, die den koning beduidt, gelijk de sceppter, de kroon, de koninklijke mantel, de hellebaardiers, de rechtstoel, en andere heerlijke teekenen des rijks. De gestalte van een raadsheer te Rome was de toga, het opperkleed, het kleed pretexta genoemd, de ivoren stoel, de scherprechters met de roeden en bijlen. Zoo was dan Christus vóór de schepping der wereld in de gestalte Gods: want Hij had zijn heerlijkheid bij den Vader van den beginne aan, gelijk Johannes zegt, hfdst. 17:5. Want in de wijsheid Gods, eer Hij ons vleesch aannam, was niets nederigs noch verwerpelijks, maar zulke groothed als Gode waardig is. Dewijl Hij zoodanig was, zoo kon Hij zonder onrecht Zich betoonen gelijk God: doch Hij openbaarde niet wat Hij was, en heeft niet openlijk voor der menschen oogen aangenomen, dat naar recht zijne was. **Had het geen roof geacht.** Het was geen onrecht geweest, zoo Hij evenals God verschenen was; want wat hij zegt: Hij had het niet geacht, dat is zooveel alsof hij gezegd had: Hij wist wel, dat het Hem vrij en geoorloofd was, opdat wij weten, dat het een gewillige vernedering geweest is, en niet gedwongen. Men heeft het steeds overgezet: Hij heeft het geen roof geacht, doch het verband eischt, dat

wij het aldus overzetten: Hij had het niet geacht. En het is bij Paulus gebruikelijk genoeg den eenen vorm van het werkwoord voor den anderen te stellen, bijv. Rom. 9:3: Ik begeerde, voor: Ik zou begeeren, en 1 Cor. 2:8: Want hadden zij Hem gekend, voor: Want zouden zij Hem gekend hebben, enz. Ieder ziet wel, dat Paulus dusver van de heerlijkheid van Christus handelt, welke dient om zijn vernedering te verheffen: zoo verhaalt hij dan niet wat Christus gedaan heeft, maar wat Hem geoorloofd was te doen. Voorts, zoo wie niet ziet, dat in deze woorden de eeuwige Godheid van Christus klaarlijk bevestigd wordt, die is geheel blind. Erasmus heeft ook niet eerlijk genoeg gehandeld, die deze plaats en andere dergelijke gezocht heeft door zijne beuzelingen te wederleggen. Hij beken wel alom, dat Christus God is, maar wat helpt mij zijn rechtzinnige belijdenis, zoo mijn geloof op geen gezag der Schrift steunt. Ik beken wel, dat Paulus het Goddelijke wezen van Christus niet meldt, maar daaruit volgt niet, dat deze plaats niet genoegzaam is, om der Arianen goddeloosheid te wederleggen, die dichten, dat Christus een geschapen God, en minder dan de Vader was, en loochenden, dat Hij van dezelfde substantie was. Want waar is gelijkheid met God zonder roof, dan in het eenige wezen Gods? Want dezelfde God blijft altijd, die door Jesaja roept: Ik leef en ^{Jes 48:11.} zal mijn heerlijkheid geen ander geven. Het woord **gestalte**, beduidt een gedaante of een schijn, gelijk men gemeenlijk zegt. Ik beken dat ook, maar zal ook buiten God zulke gestalte gevonden worden, die niet kan bedriegen noch liegen? Daarom, gelijk God uit zijne deugden bekend wordt, en zijn werken getuigenissen zijn zijner eeuwige godheid, Rom. 1:20, alzo wordt het Goddelijke wezen van Christus behoorlijk bewezen uit de majesteit van Christus, welke Hij even gelijk met den Vader had, eer Hij Zich vernederde. Voorwaar, mij zullen zelfs al de duivelen deze plaats niet ontnemen, want in God is een zeer vaste sluitrede, van de heerlijkheid tot het wezen: welke twee dingen onafscheidenlijk zijn.

7 Heeft Zichzelven verijdeld. Deze verijdeling of ledigmaking is dezelfde met vernedering, waarvan wij straks zullen spreken. Maar deze wijze van spreken is krachtiger gezegd voor: **Teniet gemaakt worden.** Christus heeft wel zijn Godheid niet kunnen afleggen, maar heeft ze voor een tijd verborgen gehouden, dat zij onder de zwakheid des vleesches niet verscheen. Zoo dan, Hij heeft zijn heerlijkheid voor der menschen oogen afgelegd, dezelve niet verminderende, maar verbergende. Er wordt gevraagd, of Hij dat gedaan heeft, zooverre Hij een mensch was? Erasmus zegt: Ja. Maar waar was de gestalte Gods, eer Hij mensch was? Zoo moet men dan verstaan, dat Paulus van den ganschen Christus spreekt, gelijk Hij God is in het vleesch geopenbaard, en dat nochtans deze ^{1 Tim. 3:16.} verijdeling alleen de menschheid toekomt, gelijk wanneer ik aldus van den mensch sprak: Dewijl de mensch sterfelijk is, zoo is die al te plomp, die niets bedenkt dan de wereld: ik versta dan wel den ganschen mensch, nochtans wil ik daarmede de sterfelijkheid alleen aan het eene deel des menschen toeschrijven, dat is aan zijn lichaam. Dewijl dan de persoon van Christus één is uit twee naturen, zoo zegt Paulus terecht, dat Hij die Gods Zoon was, inderdaad Gode gelijk, Zich nochtans van zijn heerlijkheid heeft onthouden, toen Hij in het vleesch de gestalte eens dienstknechts

droeg. Daar wordt ook ten tweede gevraagd, hoe Hij gezegd wordt verijdeld te zijn, dewijl Hij nochtans altijd door wonderen en krachten Zichzelven bewezen heeft Gods Zoon te zijn, en van welken

Joh. 1:14. Johannes getuigt, dat altijd een heerlijkheid, die den Zone Gods waardig was, in Hem gezien geweest is. Ik antwoord, dat de geringheid des vleesches desniettemin als een deksel is geweest, waarmee de Goddelijke majesteit gedekt werd. Daarom heeft Hij zijn transfiguratie niet willen laten openbaren, eer Hij wederopgestaan was, en toen Hij gevoelde, dat de ure des doods nabij was, zeide

Joh. 17:1. Hij: Vader, verheerlijk uwen Zoon! Daarom zegt Paulus ergens, dat Rom. 1:4. Hij is verklaard geweest de Zoon Gods door zijn wederopstanding.

2 Cor. 13:4. Ingelijks op een andere plaats, dat Hij geleden heeft uit zwakheid des vleesches. Eindelijk, het beeld Gods is alzoo in Christus verschonen, dat Hij nochtans naar het uitwendige aanzien verwerpelijc, en naar der menschen meening teniet gemaakt was: want Hij droeg de gestalte eens dienstknechts, en heeft onze natuur op zulke conditie aangenomen, dat Hij daarin een dienstknecht des Vaders, ja Rom. 15:8. ook der menschen zou zijn. Want Paulus noemt Hem een dienenaar der besnijdenis; en Hij betuigt zelve van Zich, dat Hij is gekomen Matt. 20:28. om te dienen. En lang tevoren was ditzelfde van Jesaja voorzien: Jes. 42:1. Ziet mijn knecht, enz. **In gelijkheid der menschen.** Paulus bedoelt, dat Hij is gesteld geworden gelijk andere menschen, zoodat Hij ook zelfs naar den schijn of gedaante niet verschilde van den gemeenen staat der menschen. De Marcionieten hebben deze getuigenissen misbruikt, om hun gedichtsel, dat zij gedroomd hadden te bevestigen: maar zij kunnen lichtelijk wederlegd worden, want Paulus handelt hier niet anders, dan hoe Christus Zich gedragen heeft, of in wat staat Hij in de wereld verkeerd heeft. Zoo daar een waar mensch ware, en zich openbaarde, alsof hij van andere menschen onderscheiden was, die zal niet geacht worden den anderen gelijk te zijn. Paulus zegt, dat dit niet in Christus is gevonden geweest, maar dat Hij Zich alzoo gedragen heeft, dat Hij een mensch gelijk anderen bevonden werd, en nochtans was Hij veelmeer dan een mensch, hoewel Hij een waarachtig mensch was. Zoo handelen dan de Marcionieten veel te kinderachtig, die uit de gelijkheid van den staat een bewijs maakten, om de waarheid der natuur te loochenen. Het woord **gevonden**, bedoelt hier **bekend of gezien**. Want hij spreekt van de achting of waardeering, gelijk gezegd is. Dat is, gelijk Hij tevoren gezegd heeft, dat Hij in der waarheid God was, den Vader gelijk, alzoo verhaalt hij hier, dat Hij is geacht geworden gelijk een gewoon en verworpen mensch. Doch men moet altijd herhalen, wat wij boven gezegd hebben, te weten, dat het een gewillige onderwerping is geweest.

8 Gehoorzaam geworden. Dit was nu een groote vernedering, dat de Heere Zich tot een dienstknecht maakte: maar hij zegt, dat Hij ook verder gekomen is, te weten, dat Hij, toen Hij niet alleen onsterfelijk, maar ook een Heere des levens en des doods was, nochtans den Vader gehoorzaam is geweest tot den dood toe. Dit was een uiterste vernedering, voornamelijk als men de wijze van dood aanmerkt, die hij terstond daarbij stelt tot verheffing. Want op zulke wijze stervende, is Hij niet alleen schandelijk geweest voor de menschen, maar ook een vervloeking voor God. Het is voorwaar zulk een voorbeeld der vernedering, dat het aller men-

schen verstand behoorde te verslinden, zoover is het, dat het naar waarde met woorden zou kunnen uitgedrukt worden.

9 Daarom heeft God Hem ook hoogelijk verheven. Door deze vertroosting, die hij hierbij stelt, leert hij dat deze verwerping, die het menschelijk vernuft vliedt, zeer te begeeren is. Een iegelijk zal bekennen, dat geen onrecht van ons begeerd wordt, als men ons gebiedt Christus na te volgen. Maar deze reden beweegt ons, dat wij Hem te liever volgen, als wij hooren dat ons niets beters is, dan naar zijn beeld veranderd te worden. En dat die zalig zijn, die gewillig vernederd zijn met Christus, dat bewijst hij door het voorbeeld van Christus: want Hij is uit den allerverachtelijksten staat tot de hoogste hoogte verheven. Daarom, zoo wie zichzelf vernedert, die zal alzoo verhoogd worden. Wie zou nu de vernedering weigeren, waardoor men tot de heerlijkheid des hemelschen rijks komt? Deze plaats heeft den sophisten oorzaak gegeven, of liever zij hebben oorzaak daaruit genomen, om te zeggen, dat Christus allereerst voor Zichzelven heeft verdiend, daarna voor anderen. Ten eerste, indien zij niets zeiden dat valsch ware, zoo moet men nochtans die onheilige gedachten vlieden, die de genade van Christus verduisteren, als wij bedenken, dat Hij om een andere oorzaak dan om onze zaligheid gekomen is. Wie is er, die niet ziet, dat dit van den duivel ingegeven wordt, dat Christus aan het kruis geleden heeft, om voor Zichzelven door de verdienste zijns werks te verkrijgen, wat Hij niet had? Want de Heilige Geest wil niet, dat wij iets anders in den dood van Christus zien, smaken, achten, gevoelen noch bekennen, dan enkel goedheid Gods, en de liefde van Christus jegens ons zoo groot en zoo onbedenklijk, dat Hij Zichzelven vergetende, Zichzelven en zijn leven ons heeft uitgedeeld. Zoo wanneer de Schrift van den dood van Christus spreekt, zoo stelt zij zijn vrucht en waarde in ons, dat wij daardoor verlost, met God verzoend, tot rechtvaardigheid wederopgericht, en van onze onreinigheden gezuiverd zijn: dat het leven verkregen, en de deur des levens geopend is. Wie zal dan ontkennen, dat deze door des duivels ingeven hiertegen roepen, dat de voornaamste vrucht in Christus zelve is, dat Hij eerder Zichzelven bezorgd heeft dan ons, en dat Hij eerst heerlijkheid voor Zichzelven, daarna zaligheid voor ons verdiend heeft? Bovendien zeg ik, dat het valsch is wat zij zeggen, en dat zij de woorden van Paulus goddeloos verdraaien tot bevestiging hunner leugen. Want dat het woordje **daarom**, meer bedoelt het gevolg dan de oorzaak, is hieruit openbaar, dat anders zou volgen, dat de mensch Goddelijke eer zou kunnen verdienen, en zelfs den troon Gods verkrijgen, hetwelk niet alleen ongerijmd, maar ook gruwelijk is te zeggen. Want wat verheffing van Christus wordt hier van Paulus gepredikt, dan dat in Hem vervuld is al wat de eenige God bij Jesaja Zichzelven toeschrijft. Zoo zal dan de heerlijkheid Gods, en de majesteit, die alzoo Hem alleen toekomt, dat men ze geen anderen kan geven, een loon van menschelijk werk zijn. Bovendien, zoo zij op het woord dringen, zonder op de ongeschiktheid eenig acht te slaan, zoo kan men lichtelijk antwoorden, dat Hij ons alzoo van den Vader is gegeven, dat zijn gansche leven ons tot een spiegel is verordend. Zoo dan, gelijk een spiegel, hoewel hij klaarheid heeft, die nochtans niets heeft voor zich, maar opdat anderen het gebruik en nut daarvan hebben:

Job 22:29.
Spr. 29:23.
Matt. 23:11.
Luk. 14:11;
18:14.
Jak. 4:6, 10
1 Petr. 5:5.

alzoo heeft Christus niets voor Zichzelfen gezocht noch verkregen, maar alles voor ons. Want ik bid u, wat behoefde Hij nieuwe verheffing, die den Vader gelijk was? Daarom zullen de godzalige lezers leeren, de sophisten der Sorbonne met hunne verdraaide speculatiën te verfoeien. **Heeft Hem een naam gegeven.** Het woord **naam**, wordt hier genomen voor **waardigheid**: wat in alle talen genoeg gebruikelijk is, en voornamelijk in de Schrift. Zoo wordt dan hiermede beduid, dat Christus de allergrootste macht gegeven, en dat Hij in den hoogsten graad van eer gesteld is, zoodat er zulk een waardigheid niet gevonden wordt noch in den hemel noch op de aarde: waaruit volgt, dat het een goddelijke naam en eer is. En ditzelve verklaart hij ook, voortbrengende de woorden van Jesaja, waar de profet van den dienst Gods, die over de gansche wereld zou verbreed worden, sprekende zegt, dat God aldus spreekt:

Joh. 10:30;
14:9; 17:5.

Jes. 45:23.

Ik leef, Mij zal alle knie buigen, en alle tong zal Mij zweren, enz. Het is zeker, dat hij daar spreekt van de aanbidding, die Gode alleen bijzonder toekomt. Ik weet, dat sommigen scherpzinnig filosofheeren ten opzichte van den naam Jezus, alsof hij van den onuitsprekelijken naam **Jehova** genomen ware. Maar in de redenen, die zij voortbrengen, vind ik niets grondigs en ik heb geen behagen in ijdele scherpzinnigheden, en het is gevaarlijk in zulk een groote zaak te spelen. Bovendien, wie is er die niet ziet, dat het een gedwongen en geenszins een natuurlijke uitlegging is in de plaats waar Paulus spreekt van de gansche majesteit van Christus, dat men zijn zin op twee lettergrepen besluit: alsof iemand de letters in het woord Alexander onderzocht, om te vinden de grootheid van den naam, welken Alexander verkregen heeft. Zoo dan, hunne scherpzinnigheid heeft geen vastigheid, en hun gedichtsel is vreemd van den zin van Paulus. Maar de sophisten der Sorbonne zijn meer dan bespottelijk, die uit de tegenwoordige plaats verstaan, dat men de knie moet buigen zoo dikmaals als de naam van Jezus uitgesproken wordt: alsof het een magisch woord ware, en de gansche kracht in het geluid besloten was. Maar Paulus spreekt van de eer, die den Zoon Gods, en niet den lettergrepen moet bewezen worden.

io Alle knie zich buige. Hoewel de menschen ook op deze wijze aanbeden worden, zoo is het nochtans zonder twijfel, dat hier een aanbidding beduid wordt, die Gode eigenlijk toekomt, waarvan de kniebuiging een teeken is. Waarin men moet aanmerken, dat men niet alleen met de inwendige genegenheid des harten, maar ook met de uitwendige belijdenis God moet dienen, zoo wij Hem willen geven wat Hem toekomt. Alzoo daarentegen, wanneer Hij zijne oprechte dienaars wil aanwijzen, zegt Hij, dat zij de knie niet gebogen hebben voor het beeld van Baäl. Maar hier rijst een vraag: Of dit betrekking heeft op de Godheid van Christus, of op zijn menscheit: want noch het een noch het ander is niet ongerijmd. Want aan de Godheid kon men niets nieuws geven, en aan de menscheit op zichzelfe en afzonderlijk komt zulke groote verheffing niet toe, dat zij als God zou aanbeden worden. Ik antwoord, dat dit van den ganschen persoon van Christus gezegd wordt, gelijk vele andere dingen, zoover Hij God geopenbaard is in het vleesch. Want Hij heeft Zichzelfen niet vernederd alleen naar de menscheit, of alleen naar de Godheid: maar omdat Hij met ons vleesch bekleed zijnde, onder de zwakheid geschuuld heeft. Alzoo heeft God wederom

2 Kon. 19:18.

zijn Zoon in het vleesch, waarin Hij verworpen en verachtelijk geleeft had, tot de hoogste heerlijkheid verheven, dat Hij aan zijne rechterhand zit. Maar het schijnt, dat Paulus niet wel met zichzelfe overeenstemt, dewijl hij hetzelfde getuigenis voortbrengt Rom. 14:11, als hij bewijzen wil, dat Christus eenmaal een rechter der levenden en der dooden zal zijn. Maar het zou niet dienen tot die zaak, zoo het nu vervuld ware, gelijk hij hier betuigt. Ik antwoord, dat het rijk van Christus alzoo gesteld is, dat het dagelijks wast, en tot beter voortgaat, en dat de volmaaktheid nog niet is, en zijn zal voor den laatsten dag des oordeels. Alzoo is het beide waar, te weten, dat alles nu aan Christus onderworpen is, en dat nochtans deze onderworpenheid niet volkomen zal zijn vóór den dag der wederopstanding: want het zal dan volmaakt worden, wat nu alleen begonnen is. Zoo wordt dan deze profetie niet zonder oorzaak op verscheiden tijden toegepast, gelijk ook alle andere profetieën van het rijk van Christus, die niet op een deel des tijds zien, maar op zijn ganschen loop betrekking hebben. Voorts, verstaan wij hieruit, dat Christus die eeuwige God is, die door Jesaja gesproken heeft. **Die in den hemel, op de aarde, en in de hel zijn.** Dewijl Paulus alles aan Christus onderwerpt, van den hemel aan toe de hel toe, zoo beuzelen de papisten kinderachtig, als zij uit zijne woorden het vagevuur willen smeden. Want hun bewijs is dusdanig: De duivelen zijn zoo ver van Christus de knie te buigen, dat zij alleszins wederspanning tegen Hem zijn, en ook anderen een oorzaak zijn der wederspanning. Maar is daar ook niet geschreven, dat zij ook zelfs voor de enkele vermelding Gods beven? Wat zullen zij dan doen, zoo zij openlijk voor den rechterstoel van Christus komen. Ik beken voorwaar, dat zij niet willens zijn onderworpen, en ook nimmermeer met gewillige gehoorzaamheid zullen onderworpen zijn. Maar Paulus spreekt hier ook van geen gewillige onderdanigheid. En wij zullen beter zoodanig bewijs wederom tegen hen keeren: Het vagevuur is naar hun meening tijdelijk, en zal ten dage des oordeels weggenomen worden. Zoo kan dan deze plaats van het vagevuur niet verstaan worden: want Paulus zegt ergens, dat deze profetie niet zal volbracht worden, totdat Christus tot het oordeel verschijnt. Wie is er, die niet ziet, dat zij in zulke onnutte beuzelingen meer dan kinderachtig zijn?

Jak. 2:19.

Rom. 14:11.

ii Tot heerlijkheid Gods des Vaders. Men kon het ook lezen, in de heerlijkheid: want het Grieksche woord beduidt dikmaals in. Maar ik wil liever de eigen beteekenis behouden in dezen zin, dat de majesteit Gods, gelijk zij door Christus den menschen is geopenbaard, alzoo ook in Christus zijnen schijn geeft, en dat de Vader verheerlijkt wordt in den Zoon. Ziet Joh. 5 en 17 en gij zult de verklaring dezer plaats hebben.

12 Zoo dan, mijne vrienden! gelijk gij altijd gehoorzaam geweest zijt, niet in mijne tegenwoordigheid alleen, maar veelmeer nu in mijn afwezen, werkt uws zelfs zaligheid met vreeze en beven:

13 Want het is God, die in u werkt en het willen en het volbrengen, naar zijnen goeden wil.

Deut. 8:18.
2 Cor. 3:5.

14 Doet alle dingen zonder murmureeringen en twistingen;

15 Opdat gij zoodanigen zijt, over wie niemand kan klagen en oprechte kinderen Gods, onstraffelijk midden onder een ver-

Rom. 12:17.
1 Petr. 2:12.
1 Petr. 4:9.

Spr. 4:18.
Matt. 5:14.

2 Cor. 1:14.
1 Thess. 2:19.

keerd en verdraaid geslacht, onder hetwelk licht als lichten in de wereld.

16 Ophoudende het woord des levens tot mijn eer, tot den dag van Christus, dat ik niet tevergeefs geloopt noch gearbeid heb.

12 **Zoo dan, mijne vrienden!** De geheele naastvoorgaande vermaning besluit hij met een gemeene uitspraak, opdat zij zichzelve onder de hand des Heeren vernederen. Want daardoor zullen zij lichtelijk alle wreedheid afleggen, en vriendelijk en zachtmoedig onder elkander zijn. Deze reden is alleen bekwaam om der menschen natuur te temmen, als hij met vergelijking van God tot zichzelf keert, die bij zichzelf alleen in bedektheid zichzelf behaagt. **Gelijk gij altijd zijt gehoorzaam geweest.** Hij prijst hun vroegere gehoorzaamheid, opdat hij hun te meer moed geve om voort te gaan. En dewijl het den geveinsden toekomt, zich in de oogen schoon te vertoonen, en als men uit het oog is, vrijelijk zichzelf toe te geven, alsof de oorzaak van eerbied en vrees weggenomen ware: zoo vermaant hij ze, dat zij niet alleen voor de oogen zichzelf gehoorzaam bewijzen, maar dat zij hem ook in zijn afwezen gehoorzaam zijn, en dat veel meer: want zoo hij tegenwoordig ware, zoo kon hij ze altijd met vermaningen voortdrijven; dewijl dan de vermaner verre is, zoo is het noodig, dat zij zichzelf voortdrijven. **Met vreeze en beven.** Hij wil, dat de Filippensen hun gehoorzaamheid hierin betuigen en bewijzen, dat zij ootmoedig en nederig zijn. En de fontein der ootmoedigheid is, te bekennen hoe ellendig en arm van alle goed wij zijn: hiertoe roept hij ze met deze waarheid. Want waaruit komt hoovaardigheid, dan uit zorgeloosheid, welke komt uit een blind betrouwen, als wij onszelven behagen, eerder door het betrouwen onzer deugd opgeblazen zijn, dan wij op de genade Gods rusten en steunen? Tegenovergesteld aan dit gebrek is de vreeze, waartoe hij ze vermaant. En hoewel hier in het verband de vermaning eerder is dan de leer, zoo is nochtans naar de orde de leer eerst, want de vermaning wordt daaruit afgeleid. Daarom zal ik van de leer beginnen.

13 **Want het is God.** Dit is het rechte stuk om alle hoogheid neder te werpen, dit is het zwaard om alle hoovaardigheid te dooden, als wij hooren, dat wij ganschelijk niets zijn, en niets vermogen, dan door de genade Gods alleen. Ik spreek van bovennatuurlijke genade, die uit den Geest der wedergeboorte komt. Want zoover wij menschen zijn, zoo zijn, leven en bewegen wij ons nu in God: maar Paulus handelt hier van een andere beweging, dan van een algemeene. Laat ons nu zien, hoe veel hij God toeschrijft, en wat hij ons laat. Daar zijn twee voorname stukken in het doen, te weten, de wil en de macht om te volbrengen. Deze beide schrijft hij ganschelijk Gode toe: wat blijft ons dan meer waarin wij mogen roemen? Deze deeling is zonder twijfel zoo veel, alsof Paulus met één woord het geheel gezegd had. Want de wil is het fundament, en de volbrenging is de volkomen volmaaktheid des gebouws. En hij heeft veel meer uitgedrukt dan zoo hij gezegd had, dat God de auteur van het begin en het einde is. Want dan zouden de sophisten zeggen, dat daar midden in iets den menschen gelaten ware; maar wat kunnen zij nu vinden, dat onze is? Zij arbeiden zeer in de scholen, om het vrije goeddenken of den vrijen

Hand. 17:28.

wil met de genade Gods te vereenigen. Ik spreek van zulk een vrijen wil, als zij dichten, dat die door zijn eigen beweging kan gebogen worden, en een eigen en afgezonderde macht heeft om mede te werken met de genade Gods. Ik wil niet strijden om den naam, maar om de zaak zelve. Zoo dan, opdat de vrije wil met de genade overeenkome, zoo maken zij al zulke deeling, dat God wel de vrije verkiezing in ons vernieuwt, waardoor wij kunnen goed willen; alzoo bekennen zij wel, dat het vermogen om goed te willen van God komt, maar stellen den goeden wil in den mensch. Maar Paulus zegt zonder uitzondering, dat deze Gods werk is. Want hij zegt niet, dat onze harten niet alleen gebogen of opgewekt worden, of dat de vastigheid van den goeden wil geholpen wordt: maar dat de goede wil ganschelijk van God gemaakt wordt. Dat zij zeggen, dat wij de menschen den steenen gelijk maken, als wij leeren, dat zij niets goeds doen, dan uit enkel genade, doen zij onbeschaamd. Want wij bekennen, dat wij een wil hebben van nature, maar dewijl hij door de verderving der zonde boos is, zoo begint hij dan eerst goed te zijn, als hij van God vernieuwd is. Wij zeggen ook niet, dat de mensch iets goeds doet, anders dan met wil: maar dat hij dan goed doet, als zijn wil geregeerd wordt door den Geest Gods. Daarom, zooveel dit deel aangaat, wij zien dat de gansche lof Gode gegeven wordt, en dat het beuzeling is wat de sophisten leeren, dat de genade ons aangeboden en voorgesteld wordt, opdat wij ze aannemen, zoo wij willen. Want zoo God niet krachtig in ons wrocht, zoo zou Hij niet gezegd worden den goeden wil te werken. Van het andere deel, moet men aldus gevoelen: Het is God (zegt hij) die in ons het werk doet. Zoo dan, de goddelijke genegenheden, die Hij ons heeft ingegeven, die volbrengt Hij tot het einde, dat zij niet tevergeefs zijn, gelijk Hij door Ezechiël, hfdst. 11:20, belooft, zeggende: Ik zal maken, dat zij in mijne inzettingen zullen wandelen. Waaruit wij verstaan, dat de volharding ook enkel zijn gave is. **Naar zijn goeden wil.** Anderen zetten: Het goede voor-nemen des harten. Ik duid het liever op God, en versta daarbij zijn goedwillige genegenheid, die in 't gemeen zijn welbehagen genoemd wordt. Want het Grieksche woord wordt ook gemeenlijker in deze beduiding gebruikt, en het verband eischt het. Want Paulus staat hiernaar, dat hij alles Gode toeschrijve, en ons beneme. Zoo dan, het is hem niet genoeg dat hij het gevolg van den goeden wil en werk, Gode heeft toegeschreven, maar zegt ook, dat dit beide komt uit zijn onverdiende barmhartigheid: waarmede hij dat gedichtsel der sophisten van de navolgende genade uitsluit, welke zij meenen een loon naar verdienste te zijn. Zoo leert hij dan, dat de gansche loop onzes levens, zooverre wij wel leven, bewegen wordt van God, en dat door zijn onverdiende goedheid. **Met vreeze en beven.** Hieruit trekt Paulus de vermaning, dat zij met vreeze hun zaligheid volbrengen. **Vreeze en beven,** stelt hij te zamen tot verheffing, naar zijn gewoonte, voor ernstige en zorgvuldige vreeze. Zoo beneemt hij hun dan zoowel de slaperigheid, als het valsch betrouwen. Door het woord **werken,** bestraft hij de luiheid, welke altijd vernuftig is om haar voordeel te zoeken. En zij schijnt een zoet voedsel te hebben in de genade Gods. Want zoo God in ons werkt, waarom zouden wij niet gerust en zonder zorg leven? De Heilige Geest vermaant, dat Hij in levende instrumenten wil wer-

ken: maar Hij dwingt terstond de hoovaardigheid, vreeze en beven bevelende. En men moet naarstiglijk dit besluit aanmerken: Gij hebt (zegt hij) alles van God, zoo weest dan zorgvuldig en ootmoedig. Want niets moet ons meer tot matigheid en vreeze onderwijzen, dan als wij hooren, dat wij door zijn genade alleen staan, en zullen terstond vallen, zoo Hij zijn hand een weinig afrekt. Op zichzelf betrouwen, maakt zorgeloosheid en wreedheid. Dit bevinden wij, dat allen die op hun eigen macht betrouwen, door vermetelheid opgeblazen worden, en ook mede zorgeloos slapen. Zoo is dan tegen dit beiderlei kwaad dit een remedie: Dat wij onszelven mistrouwende, geheel op God alleen staan. En voorwaar, die heeft rechten voortgang gemaakt, zoowel in de kennis der genade Gods, als in de kennis zijner zwakheid, die van de zorgeloosheid opgewekt zijnde, naarstig Gods hulpe zoekt: maar die op het betrouwen hunner werken opgeblazen zijn, die moeten ook mede van zorgeloosheid dronken zijn. Daarom is het een onbeschaamde valsche beschuldiging, waarmede de papisten ons bezwaren, te weten, dat wij de genade Gods verheffende, en den vrijen wil verkleinende, de menschen onachtzaam maken, van de vreeze Gods aftrekken, en de zorgvuldigheid wegnemen. Maar de lezers zien, dat Paulus hiet niet uit de leer der papisten, maar uit onze leer aanleiding neemt om te vermanen. God (zegt hij) werkt alles in u: zoo moet gij u dan met vreeze Gode onderwerpen. Ik ontken niet, dat velen, hoorende dat in ons niets goeds is, zichzelf te vrijer aan hunne zonden overgeven. Maar ik zeg, dat de schuld niet is in de leer, welke ontvangen zijnde gelijk het behoort, zorgvuldigheid in onze harten baart. Maar de papisten misbruiken deze plaats, om de zekerheid des geloofs te verzwakken: want wie beeft, die is onvast. Zoo nemen zij dan de woorden van Paulus alzoo, alsof wij in geheel ons leven in het betrouwen onzer zaligheid wankelbaar moesten zijn. Maar als wij Paulus niet tegen zichzelf willen laten strijden, zoo vermaant hij hier geenszins tot twijfel: want hij prijst alom het betrouwen en de vaste zekerheid aan. Maar het is licht te antwoorden, zoo iemand den waren zin zoekt zonder twistgierigheid. Daar is tweeërlei vreeze: daar is een vreeze, die zorg met ootmoedigheid baart: daar is een ander, die twijfel in het geloof baart. Bovendien moet men aanmerken, dat de geloovigen, gelijk zij in de genade Gods zekerlijk rusten, alzoo ook wanneer zij hunne oogen op hun zwakheid slaan, geenszins gerustelijk slapen, maar door vreeze voor gevaar tot bidden opgewekt worden. Maar door deze vreeze wordt de geruste stand der conscientie niet alleen niet verstoord, noch ook het betrouwen verzwakt, maar veelmeer bevestigd. Want als wij onszelven mistrouwen, zoo komen wij daardoor te sterker op de barmhartigheid Gods te steunen. En dit willen de woorden van Paulus: want hij eischt niets van de Filippensen, dan dat zij zichzelf waarlijk verloochenen, en Gode onderwerpen. **Werkt uwe zaligheid.** Gelijk voortijds de Pelagianen op deze plaats hoovaardig roemden, om de macht des menschen te verheffen, alzoo doen ook heden de papisten. Ja ook, wanneer deze voorgaande zin hun tegengeworpen wordt: Het is God, die alles in allen werkt, enz., zoo keeren zij dien terstond hiermede af als met een schild, **werkt uwe zaligheid.** Dewijl dan het werk Gode en den menschen in het gemeen toegeschreven wordt, zoo geven zij Gode de helft, en den menschen de andere helft. In

een woord, uit het woord **werken**, smeden zij het vrije goeddunken of den vrijen wil, en uit het woord **zaligheid**, besluiten zij de verdiensten van het eeuwigen leven. Ik antwoord, dat het woord **zaligheid**, genomen wordt voor den ganschen loop onzer roeping, en dat daaronder vervat worden alle dingen, waarmede God die volmaaktheid volbrengt, waartoe Hij ons door zijn onverdiende verkiezing verordent heeft. Dit zal niemand verloochenen, hij zij hardnekkig en onbeschaamd. Wij worden gezegd deze te volbrengen, als wij door den Geest Gods geregeerd zijnde, naar het zalige leven staan. Het is God die roept, en die de zaligheid aanbiedt. Het komt ons toe door het geloof aan te nemen wat Hij geeft, en met gehoorzaamheid zijn roeping te volgen, maar wij hebben geen van beide uit onszelven. Zoo doen wij het dan, als Hij ons daartoe bereid heeft. Het woord, dat hij gebruikt, beduidt **voleindigen**, maar wij moeten gedachtig zijn wat ik gezegd heb, te weten, dat Paulus niet handelt hoe ver onze macht kan strekken, maar dat hij enkel leert, dat God alzoo in ons werkt, dat Hij ons nochtans niet lui laat worden, maar dat Hij ons, die door verborgen ingeving gedreven zijn, naarstig oefent.

14 Zonder murmureeringen. Dit zijn de vruchten der ootmoedigheid, waartoe hij ze vermaand had. Want zoo wie zich niets toeschrijft, die heeft geleerd zich zorgvuldig Gode te onderwerpen, en zal zich ook lieflijk gedragen onder de menschen. Waar een iegelijk zichzelf behaagt, daar regeeren twee gebreken, te weten, dat de een van den ander kwaad zegt, en dat zij tegen elkander twisten. Zoo verbiedt hij dan ten eerste de kwaadwilligheid en heimelijken haat, ten andere, de openbare twistingen, en het derde stelt hij daarbij, dat zij den anderen geen oorzaak geven om te klagen, hetwelk pleegt uit te groote eigenzinnigheid te komen. Men moet niet altijd haat vreezen, maar wij moeten toezien, dat wij door onze schuld geen haat op ons laden, opdat het woord van den psalm in ons plaats hebbe: zij hebben mij zonder oorzaak gehaat. Hoewel, zoo het iemand breder wil nemen, ik strijd daar niet tegen. Want de murmureeringen en twistingen komen daaruit, dat een iegelijk bovenmate zichzelf zoekende, anderen oorzaak geeft om te klagen. Ja dit woord kan actief genomen worden, alsof Paulus gezegd had: Weest niet moeielijk noch klaagachtig. En deze beteekenis zal niet kwalijk met het verband overeenkomen: want de klaagachtigheid is bijna een zaad van alle gekijf. Hij stelt daarbij ook **oprecht**: want zulke onreinigheid zal nimmermeer uit reine harten komen.

Ps. 35: 19.

15 Kinderen Gods onstraffelijk. Dit moet men aldus verklaren: onstraffelijk, omdat gij kinderen Gods zijt. Want de aanneming Gods moet oorzaak van een onstraffelijk leven zijn, opdat wij onzen Vader met eenige gelijkheid uitdrukken. En hoewel nooit zulke volmaaktheid in de wereld geweest is, die niets straffenswaardig zou gevonden worden: zoo worden nochtans die onstraffelijk genoemd, die met alle naarstigheid daarnaar staan, gelijk op andere plaats gezegd is. **Midden onder een verkeerd.** Op de aarde leven wel de geloovigen met de goddeloozen vermengd, zij genieten te zamen een gemeene lucht, en een gemeene zon, en te dien tijde waren zij ook zeer verstrooid: want men zou nauw een huis gevonden hebben, dat niet van alle zijden met ongeloovigen omringd was. Daarom vermaant Paulus de Filippensen te naarstiger, dat zij zichzelf zorg-

vuldiglijk hoeden voor alle verdervingen. Zoo is dan de zin: Gij zijt wel onder de boozen besloten, maar intusschen moet gij gedachtig zijn, dat gij door Gods aanneming van hen afgezonderd zijt: zoo dan, laat daar zichtbare teekenen zijn in het leven, die u onderscheiden mogen. Ja gij behoort hierdoor ook te meer verwekt te worden tot een godzalig en heilig leven, opdat gij niet door hun besmetting verstrikt zijnde, ook mede een deel van het verdraaide geslacht zijt. Dat hij de ongeloovigen noemt: **Een verkeerd en verdraaid geslacht**, dient tot de gelegenheid der plaats. Want hij vermaant, dat men des te naarstiger moet toezien, omdat de ongeloovigen vele ergernissen voorwerpen, waardoor hun rechte loop kan verstoord worden, en omdat het gansche leven der ongeloovigen gelijk een doolhof is met menigerlei kromme wegen, die ons van den weg afleiden. Voorts, deze woorden dienen niettemin voor de ongeloovigen ten allen tijde en plaats. Want zoo het hart des menschen verdraaid en ondoorzoekelijk is, hoedanig zullen de vruchten dezes wortels zijn? Zoo worden wij dan met deze woorden geleerd, dat in des menschen leven geen zuiverheid noch gerechtigheid is, totdat hij van den Geest Gods vernieuwd is. **Onder hetwelk licht**. De Grieksche uitgang is twijfelachtig: want men kon ook lezen: **Gij licht**; maar de gebiedende wijs: **Licht**, past beter om te vermanen. Hij wil dat de geloovigen zijn gelijk lampen of fakkels, die in de duisternis der wereld lichten, alsof hij zeide: De ongeloovigen zijn kinderen van den nacht, en in de wereld is niet anders dan duisternis. Maar God heeft u tot dit einde verlicht, opdat de zuiverheid uws levens in deze duisternis schijne, opdat zijn genade te beter verklaard worde. Alzoo leest men ook bij den profeet: De Heere zal over u opgaan, en zijn heerlijkheid zal in u gezien worden. En terstond volgt daarna: De heidenen zullen in uw licht wandelen, en de koningen in de klaarheid uws aanschijns. Hoewel Jesaja daar meer van de leer predikt, en Paulus hier van het voorbeeld des levens. En om de leer heeft Christus ook ergens de apostelen bijzonder het licht der wereld genoemd.

16 Ophoudende het woord des levens. Dit is de reden waarom zij lichten moeten zijn, te weten, omdat zij het woord des levens dragen, waardoor zij verlicht worden, zoodat zij ook anderen voorlichten. Hij ziet op de luchters en lantaarnen, waarin brandende lichten gesteld worden, en hij vergelijkt ons bij zulke luchters en lantaarnen. Het woord Gods vergelijkt hij bij een kaars, die licht geeft. Zoo iemand een andere gelijkenis liever heeft: Wij zijn kandelaars, de leer des Evangelies is een kaars, welke op ons gesteld zijnde, naar alle zijden haar licht werkt. Hij geeft te kennen, dat wij het woord Gods onrecht doen, tenzij het door zuiverheid des levens in ons zijn schijn geve. Hiertoe dient het woord van Christus: Niemand ontsteekt een kaars, en zet die onder een korenmaat. Wij worden alzoo gezegd het woord des levens te dragen, dat wij intusschen daardoor gedragen worden: want wij zijn daarop gefundeerd. Maar de wijze van dragen, waarvan Paulus handelt, is hier, dat God zijn leer op deze conditie bij ons gesteld heeft, opdat wij haar licht anderen zouden toebrengen, en niet opdat wij het zouden onderdrukken en werkeloos houden. De inhoud is: Allen die verlicht zijn door de hemelsche leer, dragen een licht om, waardoor hun schandelijkheid geopenbaard en ontdekt wordt, tenzij zij

heilig en kuisch leven: maar dat dit licht daarom van ons ontstoken is, opdat niet alleen zij in den rechten weg bewogen worden, maar dat zij dien ook anderen wijzen. **Tot mijn eer**. Om hun te meer moet te geven, betuigt hij dat hun dit heerlijk wezen zal, zoo hij niet tevergeefs onder hen zal gearbeid hebben. Niet dat de arbeid van die tevergeefs is, die getrouw, hoewel zonder vrucht, gearbeid hebben. Maar dewijl de voorspoed van onzen dienst een bijzondere zegen Gods is, zoo zullen wij ons niet verwonderen, dat God die ook onder zijne andere gaven kroont. Gelijk dan zooveel gemeenten, door Paulus voor Christus verkregen, zijn apostelambt heerlijk maken, alzoo zullen ook zonder twijfel, deze teekenen der overwinning plaats hebben, in het rijk van Christus: gelijk hij weinig hierna zal zeggen: Gij zijt mijn kroon. En hoe grooter de zaken zijn, die daar gedaan zijn, zooveel te grooter zal zonder twijfel de triumpf zijn. Zoo iemand vraagt, hoe Paulus nu roemt in zijnen arbeid, dewijl hij op een andere plaats verbiedt, niet dan in den Heere te roemen, zoo kan men lichtelijk antwoorden: Als wij onszelven, en al wat wij hebben, voor God nedergeworpen, en al onzen roem in Christus gesteld hebben, dan mogen wij ook door Christus in de weldaden Gods roemen, gelijk wij gezien hebben in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs. Deze woorden: **Tot den dag van Christus**, zijn den Filippensen een prikkel der volharding, als hun de rechterstoel van Christus voorgesteld wordt, waarvan het loon des geloofs te verwachten is.

- 17 Ja, ofschoon ik geofferd worde over het offer en de offering uws geloofs, zoo ben ik blijde en verblijd mij met u allen. 2 Cor. 7:4.
- 18 En om datzelfde weest gij ook blijde, en verblijdt u met mij.
- 19 Ik hoop in den Heere, dat ik Timotheus haast tot u zenden zal, opdat ik ook gerust van harte zij, als ik uwen stand zal verstaan hebben. Hand. 16:1. Rom. 16:20. 1 Thess. 2:3.
- 20 Want ik heb niemand, die alzoo gezind is, die eenvoudig uwe zaken zou bezorgen. 1 Cor. 10:24; 13:5.
- 21 Want zij zoeken allen het hunne, en niet wat van Jezus Christus is.
- 22 Gij weet zijne beproeving, dat hij met mij gediend heeft in het Evangelie, als een kind met zijnen vader.
- 23 Zoo hoop ik dan dezen te zenden, zoo haast als ik mijne zaken zal voorzien hebben.
- 24 En ik vertrouw in den Heere, dat ik ook zelve haast zal komen.

17 Ofschoon ik geofferd worde. Mij dunkt, dat hij zinspeelt op de beesten, door welke offering men oudtijds gewoon was, de contracten en verbonden te bevestigen. Want het woord, waarvan **offer** is afgeleid, beteekent eigenlijk in het Grieksch een offering die geschiedt om contracten of verbonden te bevestigen, waarop Paulus ziende, zijn dood hun bevestiging noemt, gelijk hij voorwaar zou zijn. Maar opdat de gansche plaats te klaarder zij, zoo zegt hij, dat hij Gode offerande gedaan heeft, als hij ze door het Evangelie heiligde. Gelijke wijze van spreken is bij de Romeinen, hfdst. 15:16, want daar stelt hij zichzelf voor als een priester, die de heidenen

aan God offert door het Evangelie. En gelijk het Evangelie een geestelijk zwaard is, om de offerbeesten daarmede te dooden, alzoo is het geloof gelijk de offerande zelve: want daar is geen geloof zonder dooding, waardoor wij Gode geheiligd worden. Hij stelt **offer en offering**: waarvan het eerste ziet op de Filippensen, die Gode zijn geofferd; het ander, de bediening, welke Paulus toekomt: want het is de handeling zelf der offering. Het Grieksche woord is zooveel als bediening, en vervat alzoo allerlei diensten en ambten: maar hier ziet het bijzonder op den godsdienst. Nu zegt Paulus, dat hij blijde zal wezen, zoo hij over zulke offering geofferd wordt, te weten, opdat zij te zekerder en vaster zij. Dit is het Evangelie van harte leeren, als wij bereid zijn met ons eigen bloed te bevestigen wat wij leeren. Voorts moet men hieruit verstaan de nuttige leer van de natuur des geloofs, te weten, dat het niet een ijdel ding is, maar dat het den mensch Gode heiligt. Ook hebben mede de dienaars des Evangelies hier uitnemenden troost, die geprezen worden als priesters Gods, om Hem offerande te doen. Want met wat grooten ijver moet hij naarstigheid doen in het prediken, die weet dat het Gode een aangename offerande is? Van dusdanige offerande houden de ellendige papisten niet, en dichtten een andere, die de grootste heiligschennis is. **Ik verblijd mij met u**, zegt hij, opdat zij mochten weten, zoo hij kwam te sterven, dat het tot hun voordeel geschiedde, en dat zij uit zijn dood vrucht hadden.

18 Weest gij ook blijde. Met deze zijne blijmoedigheid geeft hij den Filippensen moed, en ontvlamt ze om den dood moedig tegen te gaan, waarin den geloovigen niets kwaads overkomt. Want tevoren had hij geleerd, dat de dood hem gewin zou zijn: doch hier ziet hij voornamelijk toe, dat de Filippensen niet beroerd worden door zijn dood. Zoo zegt hij dan, dat hij geen oorzaak der droefheid is, maar dat zij zich meer behooren daarover te verblijden, omdat zij hem zullen bevinden vruchtbaar te zijn. Want hoewel het op zichzelf een groot verlies was, van zulk een leeraar beroofd te worden, zoo was nochtans dit gewin niet minder, dat het Evangelie door zijn bloed bevestigd werd. Intusschen vermaant hij, dat het hem bijzonder een blijde dood zal zijn. Dat Erasmus het in den tegenwoordigen tijd gesteld heeft: Gij verblijdt u, is geheel vreemd.

19 Ik hoop. Hij belooft hun de komst van Timotheus, opdat zij zich door zijn verwachting te manlijker staande houden, en den bedriegers geen plaats geven. Want gelijk de krijgsknechten in den krijg, door hope op hulp moed behouden, alzoo konden ook de Filippensen door die gedachte grooten moed verkrijgen: Daar zal spoedig een komen, die zich tegen de listen onzer vijanden zal stellen. Zoo de verwachting alleen zooveel vermocht, zoo zou de tegenwoordigheid zooveel te krachtiger zijn. Men moet op de voorwaarde letten, waarmede hij zich der voorzienigheid Gods onderwerpt, dewijl hij niets raadslaagt, dan als zij voorgaat: gelijk men voorwaar niets voor de toekomst moet voornemen, dan onder de hand des Heeren, om zoo te spreken. Als hij daarbij stelt: **Opdat ik gerust van harte zij**, zoo verklaart hij zijn liefde tot hen, als die zoo benauwd was voor hun gevaar, dat het niet goed met hem kon zijn, eer hij van hunnen gelukkigen stand zeker was.

20 Ik heb niemand, die alzoo gezind is. Hoewel sommigen een

anderen zin hieruit nemen, zoo leg ik het alzoo uit: Ik heb niemand, die alzoo gesteld is om uwe zaken te bezorgen. Want naar mijn oordeel, vergelijkt Paulus Timotheus meer met anderen dan met zichzelf, en hij geeft hem daarom bijzonderen lof, opdat hij in zooveel te grooter waarde zij.

21 Want zij zoeken allen het hunne. Hij spreekt niet van degenen, die de begeerte der godzaligheid ganschelijk verworpen hadden, maar van die, die hij voor broederen hield, ja die hij in zijn gezelschap droeg: nochtans zegt hij, dat zij zoo heet waren in hunne dingen te bezorgen, dat zij tot het werk des Heeren te kouder waren. Dit schijnt in het aanzien geen groot feil te zijn, **zijn eigen dingen te zoeken.** Maar hoe onverdragelijk dit in de dienstknechten van Christus is, is daaruit openbaar, dat het die geheel onbekwaam maakt, die daarmede bevangen worden. Want wie zichzelf zoekt, die kan zichzelf niet aan de gemeente ten koste leggen. Iemand mocht zeggen: Heeft dan Paulus onnutte en nietige menschen bij zich gehouden? Ik antwoord, dat men het niet alzoo moet nemen, alsof zij alleen hun eigen voordeel zochten, en ganschelijk geen zorg voor de gemeente droegen, maar dat zij tot hun eigen nuttigheid verward zijnde, te onachtzaam waren in 't bevorderen van het goed der gemeente. Want een van beide genegenheden moet in ons regeeren, dat wij onszelven achterstellende, gedreven worden tot Christus, en wat Christus aangaat: of, dat wij tot ons voordeel te zeer genegen zijnde, onachtzaam Christus dienen. Hieruit is het openbaar, wat groote verandering het is in de dienaren der gemeente, dat zij het hunne zoeken. En deze verontschuldigheden deugen niet: Ik doe niemand ongelijk, ik moet ook zorg dragen voor mijzelf, ik ben zoo hard niet, dat ik niet zou bewogen worden ook mijn eigen voordeel aan te zien. Want gij moet uw eigen recht te buiten gaan, om uw ambt te bedienen. De zorg voor uzelfen is bij de eer van Christus niet te vergelijken, veel minder daarboven te stellen. Waar Christus u henenroept, daar moet gij terstond gaan, en alle andere dingen laten varen: gij moet alzoo zien op uwe roeping, dat gij al uwe zinnen van alle afrekkingen afwendt. Gij zult zeggen: Ik kon elders rijker leven, maar God heeft u aan de gemeente gebonden, waar gij sober onderhouden wordt. Ik kon elders in grooter eer zijn, maar God heeft u deze plaats gegeven, dat gij daarin nederig zoudt leven. Het is elders gezonder lucht, en schooner land: maar uwe plaats is hier verordend. Gij zoudt wel begeeren met vriendelijker volk te doen te hebben, gij stoot u aan de ondankbaarheid, of wreedheid, of hoovaardigheid: eindelijk, gij stemt niet wel overeen met den aard en de zeden des volks: maar gij moet tegen uzelfen strijden, en tegen de daaraan tegengestelde genegenheden eenigszins geweld doen, opdat gij die plaats bedient en versiert, waarin gij gesteld zijt: want gij zijt niet vrij noch uws zelfs. Eindelijk, gij moet uzelfen vergeten, zoo gij God wilt dienen. Zoo Paulus die zoo streng berispt, die meer zorg droegen voor zichzelf, dan voor de gemeente, wat oordeel zullen die verwachten, die in hunne eigene zaken geheel verward zijnde, de stichting der gemeente voor niets achten? Zoo zij zich nu vleien, God zal ze nochtans niet sparen. Men moet den dienaren der gemeente toelaten zooverre het hunne te zoeken, dat zij niet verhinderd worden het rijk van Christus te zoeken; doch aldus

zullen zij niet gezegd worden het hunne te zoeken: want het leven des menschen, wordt naar het voornaamste einde geschat. Als hij zegt **allen**, moet men dat niet alzo nemen, alsof daar niemand kon uitgezonderd worden: want daar waren ook anderen, gelijk Epafroditus, doch weinigen. Wat in velen was, zegt hij in allen te zijn. Als wij Paulus hooren klagen, dat in die gulden eeuw, toen de deugden alom bloeiden, zoo weinigen waarlijk wijs en oprecht van harte waren, zoo zullen wij den moed niet verloren geven, zoo wij in dezen tijd datzelfde zien. Alleenlijk, een iegelijk zie toe, dat hij niet naar recht onder dezulken gerekend worde. Toch wilde ik wel, dat mij de papisten antwoordden, waar Petrus toen was, welke te Rome moest zijn, zoo het waar is wat zij vertellen. O welk een schandelijk en droevigen lof zou Paulus hem hier geven! Zoo dan, zij reellen, als zij dichten, dat Petrus te dien tijde de gemeente van Rome gediend heeft. Merk op, dat hij door wat van Christus is, verstaat de stichting der gemeente: want dan doen wij waarlijk zijn zaak, als wij bezig zijn in de zorgvuldige bewerking van zijn wijngaard.

22 Gij weet zijne beproeving. Letterlijk staat er: **Zijn beproeving weet gij**, tenzij iemand liever de gebiedende wijs heeft: **Weet zijne beproeving**; — want hij was vroeger zoo kort bij hen geweest, dat zij in dien korten tijd niet hadden kunnen weten wat hij was; — doch daaraan is weinig gelegen. Dit moet men voornamelijk aanmerken, dat hij Timotheus getuigenis geeft van geloof en zedigheid. Het getuigenis des geloofs is, dat Paulus zegt, dat hij met hem in het Evangelie gediend heeft: want zulke eenigheid was een teeken van ware oprechtheid. Het getuigenis van zedigheid is, dat hij zich aan Paulus als aan zijn vader heeft onderworpen. Dat deze deugd bijnaam van Paulus geprezen wordt, is geen wonder: want zij is ten allen tijde weinig gevonden. Hoevele jongelingen zal men heden vinden, die den ouderlingen ook maar een haarbreed zullen toegeven? zoo groote hoogmoed wordt in de jeugd gezien. Bij deze plaats, gelijk bij vele andere, merken wij, hoe naarstig Paulus de godzalige dienaars zoekt te versieren, en dat niet zoozeer om hunnentwil, als omdat het de gansche gemeente van belang is, dat dezulken geliefd en geëerd worden, en groote autoriteit hebben.

24 Ik betrouw. Dit heeft hij ook daarbij gesteld, opdat zij niet zouden denken, dat daar iets geschied ware, waardoor hij het plan van de reis, dat hij boven gemeld had, mocht veranderd hebben. Doch hij spreekt altijd met voorwaarde: **Zoo het den Heere belieft.** Want hoewel hij bevrijding van den Heere hoopte, zoo hebben wij nochtans gezegd, dewijl daar geen zekere belofte was, dat deze geen vaste hope was, maar dat het hing aan den verborgen raad Gods.

25 Maar ik heb het noodig geacht, tot u te zenden den broeder Epafroditus, mijn medehelper en medestrijder en uw apostel, en dienaar mijner nooddruft.

26 Want hij begeerde u allen, en was zorgvuldig, omdat gij gehoord hebt, dat hij krank geweest is.

27 En voorwaar hij is krank geweest, zoodat hij den dood nabij was: maar God is hem genadig geweest, en niet alleen hem, maar ook mij, opdat ik niet droefheid op droefheid had.

28 Zoo heb ik hem dan te spoediger gezonden, opdat gij hem

gezien hebbende, u wederom zoudt verblijden, en ik te minder droefheid hebben.

29 Zoo ontvangt hem dan in den Heere met alle blijdschap, en houdt dezulken in waarde.

30 Want om het werk van Christus is hij tot nabij den dood gekomen, zijn leven ¹⁾ in gevaar stellende, opdat hij zou voldoen wat in uw dienst ²⁾ jegens mij ontbrak.

1 Cor. 9:14.
1 Thess. 5:12.
1 Tim. 5:17.
Hebr. 13:17.
1) Gr.: Ziel.
2) Of: Ambt.

25 Maar ik heb het noodig geacht Epafroditus. Als hij ze nu vertroost heeft door de belofte van zijne komst en die van Timotheus, zoo sterkt hij ze ook voor het tegenwoordige, Epafroditus vooruitzende, opdat zij niet zonder herder zouden zijn, die den welgeordenden stand mocht bewaren, dewijl hij naar zijne zaken vernam: want dit was de oorzaak der vertoeving. Hij prijst Epafroditus veelszins, te weten, dat hij is een broeder en medehelper in de zaak des Evangelies, en dat hij zijn medestrijder is: met welk woord hij uitdrukt, hoedanig de staat der dienaren des Evangelies is, te weten, dat zij in een gedurigen strijd verkeeren: want de duivel zal ze niet toelaten het Evangelie zonder strijd te bevorderen. Zoo zullen wij dan weten, dat hun strijd aangezegd en bereid is, die zich tot de stichting der gemeente bereiden. Dit is wel allen Christenen gemeen, dat zij in het lichaam van Christus strijden: want de duivel is hun aller vijand. Maar bijzonder komt het den dienaren des Woords toe, die de gelederen aanvoeren, en de banier vooruitdragen. Toch heeft Paulus bijzonder wel van zijn krijgshandeling mogen roemen, die in allerlei krijg wonderlijk is geoefend geweest. Zoo prijst hij dan Epafroditus, dat hij een metgezel zijner strijden is geweest. Het woord **apostel**, wordt hier (gelijk op vele andere plaatsen) in het breede genomen voor allerlei evangelisten, tenzij hier iemand daardoor liever wil verstaan een bode van de Filippensen gezonden, zoodat men deze twee dingen te zamen leze: Gezonden bode om Paulus' dienst te doen. Maar de eerste zin dient 't best naar mijn oordeel. Hij stelt ook onder zijn lof, dat hij hem in de gevangenis gediend heeft: van welke zaak terstond breder gesproken zal worden.

26 Hij begeerde u. Dit is een teeken van een waren herder, dat hij, hoewel hij verre was, en door een godzalig werk verhinderd werd, nochtans met zorg en begeerte bewogen was over zijn kudde; en als hij verstond, dat zijne schapen droevig waren om zijnentwil, zoo was hij door hun droefheid benauwd. Desgelijks wordt de godzalige zorge der Filippensen voor hunnen herder te kennen gegeven.

27 Maar God is hem genadig geweest. Hij had de zwaarheid der ziekte uitgedrukt, te weten, dat Epafroditus zoo krank geweest was, dat op het leven geen hoop meer was, opdat de goedheid Gods te klaarder zou schijnen in het wedergeven der gezondheid. Maar het is wonder, dat de apostel dat voor een genade en barmhartigheid Gods rekent, dat de tijd des levens van Epafroditus verlengd was, daar hij tevoren betuigd heeft, dat hij liever wilde sterven dan leven. En wat kan ons beter zijn, dan uit zoo vele ellendigheden dezer wereld, naar het rijk Gods heen te gaan. En voornamelijk, dat wij uit de dienstbaarheid der zonde (waarin Paulus elders zichzelf beklagde ellendig te zijn) verlost zijnde, volkomen de vrijheid des Geestes genieten, waardoor wij den Zoon Gods aanhangen.

Rom. 7:24.

Het ware lang alle dingen op te noemen, die zouden kunnen dienen om aan te toonen, dat de dood meer te wenschen is voor de geloovigen dan het leven. Hoedanig is dan deze barmhartigheid Gods, als Hij niet anders dan onze ellendigheden verlangt? Ik antwoord, dat niettegenstaande al deze dingen, dit leven op zichzelf genomen, een uitnemende weldaad Gods is. Voornamelijk degenen, die in Christus leven, worden hier voorspoedig in de hope der hemelsche heerlijkheid geoefend, en daarom hebben wij een weinig boven gezien, dat hem het leven gewin is. Bovendien moet men ook wat anders aanmerken, te weten, dat het geen kleine eer is, die God den zijnen doet, als Hij maakt, dat Hij door ons verheerlijkt wordt. Want men moet niet zoozeer het leven zelve aanzien, als het oogmerk des levens. **Maar ook mij, opdat ik niet.** Paulus bekent, dat de dood van Epafroditus hem bitter geweest zou zijn, en bekent dat God hem daarin gespaard heeft, dat hij wederom gezond geworden is. Zoo roemt hij dan niet van een Stoïcijnse ongevoeligheid, alsof hij van ijzer en zonder menselijke aandoeningen ware. Iemand mocht zeggen. Wat dan? Waar is de onoverwinnelijke grootmoedigheid? Waar is die onvermoeide standvastigheid? Ik antwoord, dat de Christelijke lijdzaamheid verre is van philosophische hardnekkigheid, en veel verder van de hardnekkige en onmenselijke wreedheid der Stoïcijnen. Want wat deugd zou het zijn, het kruis lijdzaam te dragen, zoo daarin geen gevoel van smart en bitterheid ware? Maar als Gods vertroosting dit gevoel overwint, zoodat wij niet tegenstrijden, maar liever willens den rug onder de roede stellen: alsdan offeren wij Gode een aangename offerande. Zoo bekent dan Paulus, dat hij eenige moeielijkheid en droefheid gevoelt uit de gevangenis en banden: maar dezelfde gevangenis en banden gedroeg hij desniettemin lieflijk om Christus' wil. Hij bekent wel, dat de dood van Epafroditus hem zwaar zou geweest zijn: maar hij zou in het einde zijn genegenheid naar Gods wil geschikt hebben. Hoewel, de zwaarigheid is nog niet geheel weggenomen: want wij bewijzen ook dan veel meer onze gehoorzaamheid, als wij onze gebrekkelijke genegenheden dwingen, en de zwakheid des vleesches geen plaats geven. Zoo moet men dan twee dingen aanmerken, ten eerste, dat de genegenheden, die God in het begin in onze natuur gegeven heeft, op zichzelf niet boos zijn, want zij komen niet uit het gebrek der verdorven natuur, maar vloeien uit God den auteur. Zoodanig is de droefheid, die men over den dood van vrienden heeft. Ten andere, dat Paulus vele andere oorzaken had, waarom hij Epafroditus' dood beweend zou hebben: welke oorzaken niet alleen onschuldig, maar ook geheel noodig waren. Ten eerste, hebben de geloovigen altijd dit, dat zij in ieders dood vermaand worden aangaande den toorn Gods tegen de zonde, maar Paulus werd meer beroerd door het verlies der gemeente, die hij zag van een zeer goeden herder beroofd te worden, daar zoo weinigen zoodanig te vinden waren. Die zulke genegenheden geheel weggenomen en uitgebluscht willen hebben, dichten niet alleen steenen, maar wreede en gruwzame menschen. Voorts in deze gebrekkelijkheid der natuur, zijn alle dingen zoozeer in ons verdorven, dat onze harten in geene bewegingen maat houden. Hieruit komt het, dat alle dingen, hoe rein en recht zij op zichzelf ook zijn, nochtans altijd eenige smet hebben. Ik ontken niet, dat Paulus gelijk hij een mensch was, alzoo

ook wat menschelijks gehad heeft: want hij was met zwakheid bevangen, en moest met verzoeking en gekweld worden, omdat hij met strijden en wederstaan oorzaak zou hebben om te overwinnen.

28 Zoo heb ik hem dan te spoediger gezonden. De tegenwoordigheid van Epafroditus was hem geen kleine troost, nochtans heeft hij de zaligheid der Filippensen zoozeer geacht boven zijn voordeel, dat hij zegt, dat hij blijde is om diens weg te reizen: want was hij droef, dat hij om zijnentwil werd afgehouden van de kudde, die hem bevolen was, en hoewel zijn dienst hem behagelijk en aangenaam was, zoo gebruikte hij dien nochtans ongaarne tot hun schade, daarom zegt hij, dat hij door der Filippensen blijdschap te blijder zal wezen.

29 Zoo ontvangt hem met alle blijdschap. Het woord *alle*, stelt hij voor *oprecht* en *overvloedig*. En hij beveelt hem wederom den Filippensen aan, zoozeer arbeid hij ganschelijk, opdat allen, die zich goede en getrouwe herders bewijzen, hooger geacht worden: want hij spreekt niet alleen van een, maar gebiedt alzulken in waarde te houden, want zij zijn kostelijke steenen uit Gods schat genomen, en hoe moeilijker zij te vinden zijn, zooveel te grooter prijs zijn ze waardig. En het is zonder twijfel, dat God onze ondankbaarheid en hoovaardigheid dikmaals straft, ons van goede herders beroovende, dewijl Hij ziet, dat meestal de beste, die Hij geeft, voor het meerendeel versmaad worden. Daarom zoo wie begeert, dat de gemeente tegen de listen en aanloopen der wolven bewaard worde, die moet naar Paulus voorbeeld zorgen, dat het gezag der goede herders bevestigd worde: gelijk daarentegen des duivels instrumenten niet sterker zoeken, dan dezen op wat wijze zij best kunnen, onder de voeten te treden.

30 Want om het werk van Christus. Dit versta ik van die krankheid, die hij door aanhoudende werkzaamheid gekregen had. Zoo rekent hij dan Epafroditus' sterkte onder zijne deugden, gelijk het voorwaar een klaar bewijs van grooten ijver was. Ziek zijn, is wel geen deugd: maar dat men om Christus te dienen, zichzelf niet spaart, dat is deugd. Epafroditus gevoelde, dat zijn gezondheid in gevaar kwam, zoo hij zich te zeer vermoeide: nochtans wilde hij liever zijn gezondheid verachten, dan in zijn ambt gebrekkelijk zijn. En om deze daad van Epafroditus te meer van de Filippensen te prijzen, zoo zegt hij, het is een aanvulling van hun gebrek geweest, omdat zij zoo ver af zijnde, Paulus te Rome niet konden dienen. Zoo dan, Epafroditus hierom gezonden zijnde, heeft in hun plaats gedaan wat zij behoorden te doen. Den dienst, die hem geschied was, noemt hij het werk des Heeren, gelijk daar voorwaar niets is, waarin wij beter God kunnen dienen, dan als wij zijne dienst-knechten helpen, die voor de waarheid des Evangelies arbeiden.

HET DERDE HOOFDSTUK.

- 1 Voorts, mijne broeders! verblijdt u in den Heere. Hetzelfde u te schrijven, verdriet mij niet, en het is u zeker.
- 2 Ziet op de honden, ziet op de booze arbeiders, ziet op de snijding.
- 3 Want wij zijn de besnijding, wij die God door den Geest dienen, en roemen in Christus Jezus, en niet betrouwen in het vleesch.

Jes. 56:10.
Rom. 2:29.
Col. 2:11.
Deut. 10:16
30:6.
Jer. 4:4.
Joh. 4:24.

2 Cor. 11:22.

Gen. 49:27.

Hand. 23:6.

Hand. 8:3.

1 Cor. 15:9.

Gal. 1:13.

1 Tim. 1:13.

- 4 Hoewel ik ook in het vleesch betrouwen heb, indien iemand anders meent te betrouwen in het vleesch, ik veel meer:
- 5 Besneden zijnde ten achtsten dage, uit het geslacht Israëls, uit den stam van Benjamin, een Hebreër uit de Hebreëen, naar de wet een farizeër.
- 6 Naar den ijver de gemeente vervolgende; naar de rechtvaardigheid, die in de wet is, onbestraffelijk.

Verblijdt u in den Heere. Dit is een besluit van het voorgaande. Want dewijl de duivel niet afiet hen dagelijks met geruchten te benauwen, zoo gebiedt hij hun gerust en goedsmoeds te zijn: aldus vermaant hij ze tot standvastigheid, dat zij niet afwijken van de leer eenmaal aangenomen. En het woord **voorts**, beduidt een aanhoudend vervolg, opdat zij niet door vele veranderingen nalaten hun blijdschap te behouden. Wanneer de duivel ons door de zwaarigheid des kruises zoekt te verbitteren, opdat de naam Gods ons onzoet zij, dat men dan alleen in den smaak der genade Gods stil en tevreden is, zoodat alle moeielijkheden, smarten, zorgvuldigheden en droefheden zoet worden. **Hetzelfde u te schrijven.** Hier begint hij te handelen van de valsche apostelen, tegen wie hij nochtans niet komt te strijden hand tegen hand, gelijk in den zendbrief aan de Galaten, maar hij wederlegt ze krachtig met weinige woorden, zooveel genoeg is. Want dewijl zij de Filippensen alleen verzocht, en niet overwonnen hadden, zoo was daar een volkomen behandeling niet noodig om die dwalingen te wederleggen, naar welke zij nooit gehoord hadden. Zoo vermaant hij ze dan eenvoudig, dat zij naarstig toezien in de verleiders te onderscheiden en te vlieden. Ten eerste noemt hij ze **honden**, een gelijkenis daarvan nemende, wijl zij om den buik te vullen, de ware leer met valsche bassing bestreden. Zoo is het dan zooveel alsof hij ze noemde, onreinen en onheiligen. Want ik gevoel niet met die meenen, dat zij alzo genoemd werden, omdat zij anderen benijdden of beten. Ten andere noemt hij ze, **booze arbeiders**, te kennen gevende, dat zij onder het voorwendsel van stichting der gemeente, niet anders dan alles verdierven. Want velen kwellen en bekommeren zich, dien het beter was, dat zij kalm bleven zitten. Gelijk die uitroeper, wijl hij ledig zat, van Gracchus gevraagd zijnde wat hij deed, een gereed antwoord had, zeggende: Ja, wat doet gij? Want hij was de hoofd-leider van een verderfelijck oproer. Zoo wil dan Paulus, dat men onderscheid make tusschen de arbeiders, opdat de geloovigen zich wachten voor de booze arbeiders. In het derde woord is een benaming, die gepast en geestig is: want de Joden roemden, dat zij de besnijding waren. Dezen roem beneemt hij hun, als hij ze noemt **snijding**: als die de eenigheid der gemeente verscheurden. Waarin wij een voorbeeld hebben, dat de Heilige Geest in zijne vaten en instrumenten niet altijd geestigheid en kluchtigheid van woorden geschuwd heeft, doch waarin geen platheid was, die zijne majesteit niet betaamde. Daar zijn ontallijk vele exempelen in de profeten, en voornamelijk in Jesaja, zoodat daar geen heidensche schrijver is, die in geestige vergelijkingen en figuren overvloediger is. Maar men moet veel meer aanmerken de hevigheid der woorden, waarmede Paulus zich stelt tegen de valsche apostelen: welke voorwaar uitbreekt, waar een godzalige ijver zal wezen. Maar intusschen moet men toezien,

dat er geen onmatigheid of te overgrootte bitterheid onder het deksel van ijver gebruikt worde. Voorts, als hij zegt, dat het hem niet moeielijk is, zoo schijnt hij te kennen te geven, dat hij op een anderen tijd aan de Filippensen geschreven heeft. Maar het zal niet ongerijmd zijn, dat men het aldus neemt, dat de Filippensen nu met den brief vermaand worden van die dingen, die hij hun dikmaals tegenwoordig zijnde gezegd had. Want het lijdt geen twijfel, dat hij dikmaals bij hen met den mond gehandeld heeft, hoezeer men deze pesten en verdervingen moet vlieden. Nochtans verdriet het hem niet te herhalen, dewijl den Filippensen uit zijn zwijgen gevaar stond te komen. En het betaamt voorwaar een goed herder, niet alleen de kudde voeder te geven, en door zijn leiding de schapen te regeeren, maar ook de wolven te verdrijven, die in den schaapsstal zoeken te breken: en dat niet alleen eenmaal, maar altijd op de wacht te staan, en nimmer vermoeid te worden. Want dewijl de dieven en moordenaars zonder ophouden waken tot verderving der gemeente, wat verontschuldiging zal een herder hebben, zoo hij, ze dikmaals sterk verdreven hebbende, bij den negenden of tienden aanloop terugwijkt? En hij verhaalt, dat zulk een herhaling den Filippensen nut is, opdat zij niet (gelijk het pleegt te geschieden) te opgeblazen zijn, en zulks verachten, alsof het overbodig ware. Want velen zijn zoo eigenzinnig, dat zij niet lijden, dat een ding tweemaal gezegd wordt: en overleggen intusschen niet, dat zij wat hun allen dag ingeprent wordt, zich nauw na tien jaren kunnen herinneren. Zoo het den Filippensen nut was deze vermaning van Paulus te hooren, dat zij de wolven zouden onderscheiden, wat meenen de papisten, als zij geenszins hun leer willen laten oordeelen? Want ik bid u, wien sprak Paulus aan, toen hij zeide: **Ziet.** Sprak hij niet tot degenen, dien de papisten geen recht van onderscheiding toelaten? En van dezelve spreekt Christus ook desgelijks, zeggende: Mijne schapen hooren Joh. 10:5, 27. mijne stem, en volgen Mij; een vreemde vlieden zij, en hooren zijn stem niet.

3 Want wij zijn de besnijding. Dat is: Wij zijn het ware zaad van Abraham, en erfgenamen des verbonds, hetwelk met het teeken der besnijding bevestigd was. Want de ware besnijding is des Geestes Rom. 2:29. en niet der letter: zij is inwendig en in het hart gelegen, en niet naar het vleesch zichtbaar. Door den geestelijken dienst, verstaat hij dien dienst, die ons in het Evangelie bevolen wordt, en is gelegen in het betrouwen en in de aanroeping Gods, in de verloochening van onszelven en reïne conscientie. En men moet hieronder verstaan de tegenstelling: want hij bestraft uit het tegengestelde den dienst der wet, waarop alleen de valsche apostelen drongen, alsof hij zeide: Zij gebieden God te dienen met die uitwendige onderhoudingen, en roemen valschelijk, dat zij Gods volk zijn, omdat zij de ceremoniën der wet onderhouden, maar wij zijn waarlijk besneden, wij die God dienen in Geest en waarheid. Maar hier mocht iemand vragen, of de sacramenten uitgesloten worden door de waarheid: want men kon datzelfde zeggen van den doop en het nachtmaal. Ik antwoord, dat men altijd het grondbeginsel moet aanmerken, te weten, dat de figuren door de komst van Christus zijn afgeschafft: en dat de besnijdenis in den doop is veranderd. Uit dat beginsel volgt, dat de zuivere en wettige godsdienst vrij is van de ceremoniën der wet, en dat de geloovigen de ware besnijdenis

hebben. **En wij roemen in Christus.** Men moet de tegenstelling vasthouden: Wij staan op de zaak zelve, zij op de teekenen; wij blijven op het lichaam, waar zij op de schaduwen zien. En het lid, dat hij terstond daartegen stelt, rijmt niet kwalijk, te weten, wij betrouwen niet op het vleesch. Want door het woord **vleesch**, verstaat hij al wat uitwendig is in den mensch, waaruit roem gezocht wordt, gelijk men uit het verband kan zien. Of, opdat ik het met korter woorden zeg, hij noemt vleesch al wat buiten Christus is, waarmede hij die niet weinig doorhaalt, die verkeerd ijveren over de wet, dewijl zij met Christus niet tevreden zijnde, zich elders heenwenden, en anderen roem zoeken. Met roemen en betrouwen hebben, heeft hij hetzelfde uitgedrukt. Want het betrouwen verheft den mensch, zoodat hij ook durft te roemen. Zoo zijn het dan dingen, die aan elkander hangen.

4 Hoewel ik ook in het vleesch. Hij spreekt niet van de tegenigheid die hij had, maar geeft te kennen, dat hij ook oorzaak heeft om te roemen, zoo hij de dwaasheid van andere menschen wilde navorolgen. Zoo is dan de zin: Mijn roem is wel in Christus gelegen, maar zoo men in het vleesch moet roemen, zoo heb ik oorzaak en stof genoeg. En hier leeren wij, hoe men de hoovaardigheid dier menschen zal wederleggen, die buiten Christus hoovaardig zijn. Zoo wij ook diezelfde dingen hebben waarop zij roemen, zoo moeten wij ze niet toelaten met ongeschikte hoovaardigheid tegen Christus te roemen, zonder onze roemingen ook daartegen te stellen, opdat zij verstaan, dat wij het niet doen uit nijdigheid, dat wij die dingen als niets achten, ja willens verwerpen, die zij zeer groot achten. Toch zal dit altijd het besluit wezen, dat alle betrouwen des vleesches altijd ijdel en bespottelijk is. **Indien iemand betrouwen heeft in het vleesch, ik veel meer.** Het is hem niet genoeg, dat hij zich aan een iegelijk hunner gelijkmaakt, maar stelt zich ook hooger. Daarom kan men in deze zaak geen kwaad vermoeden van hem hebben, alsof hij hun uitnemendheid benijdde, en Christus verhief, om te verkleinen wat hij niet had. Zoo zegt hij dan: zoo men daarom wil strijden, zoo zal hij de anderen te boven gaan. Want (gelijk wij terstond zullen zien) zij hadden niets, dat hij niet desgelijks met hen gemeen had: en in sommige dingen was hij verre boven hen. Hij heeft oneigenlijk gesproken, als hij zegt, dat hij betrouwen heeft, dewijl hij geen betrouwen had op vleeschelijken roem, waarop de anderen roemden.

5 Besneden ten achtsten dage. Daar staat letterlijk: **Besnijding des achtsten dags**, maar daar is niet veel aan gelegen, zoo veel den zin aangaat. Want hij wil zeggen, dat hij met de gebruikelijke ceremoniën, en naar het voorschrift der wet is besneden geweest. Die gewone besnijdenis werd hooger geacht; bovendien was het een teeken des geslachts, waarvan hij terstond hierna spreekt. Want in de vreemdelingen ging het wat anders toe: want nadat zij proselieten geweest waren, werden zij als jongelingen of mannen, en somtijds ook oud besneden. Zoo zegt hij dan, dat hij een geboren Israëliet is, en geeft ook dat geslacht te kennen: niet (naar mijn oordeel) omdat het geslacht van Benjamin uitnemender was dan de andere geslachten, maar om te beter te bevestigen, dat hij een Israëliet was, gelijk het een gewoonte was, dat een iegelijk in zijn geslacht gerekend werd. Hiertoe dient het, dat hij wederom daarbij

stelt, dat hij is een Hebreër uit de Hebreëen. Want dit was een zeer oude naam, welken Mozes ook aan Abraham geeft. Zoo is dan de inhoud, dat Paulus van den eersten oorsprong aan uit het zaad Jakobs is gegeneerd, zoodat hij daarin zijne grootvaders en voorvaders kan aanhalen. **Naar de wet een Farizeër.** Als hij van den adel des geslachts gehandeld heeft, zoo komt hij nu op de bijzondere gaven des persoons, gelijk men die noemt. Het is in 't algemeen genoeg bekend, dat de secte der Farizeëen boven andere was vermaard vanwege een waan der heiligheid en leer: van deze secte zegt hij, dat hij geweest is. Het is een algemeene meening, dat de Farizeëen alzoo zijn genoemd geweest, omdat zij als heilige lieden van de andere menschen waren afgezonderd: maar ik acht het beter, wat ik eenmaal geleerd heb van Capito (heiliger gedachtenis), te weten, dat zij alzoo genoemd waren, omdat zij roemden, dat zij de gave der uitlegging der Schrift hadden. Want het Hebreuwsche woord perusch, beteekent uitlegging. Waar anderen zeiden geleerd te zijn, daar wilden dezen liever Farizeëen geacht zijn, dat is, dat zij de uitleggingen der ouden op hunne vingers wisten. En in der waarheid, het is bevonden dat zij onder het voorwendsel der oude leer en uitlegging, de gansche Schrift vervalscht hebben door hunne gedichtselen; nochtans, dewijl zij ook mede sommige gezonde uitleggingen behielden, die zij van de ouden, als van hand tot hand ontvangen hadden, zoo werden zij in groote eere gehouden. Maar wat meent hij met de woorden: **Naar de wet.** Want voorwaar, er is niets meer tegen de wet, dan de secten. Want in de wet wordt één waarheid geleerd, welke is een band der eenigheid. Bovendien getuigt Jozefus, dat alle secten onder den priestervorst Jonathan opgekomen zijn. Paulus gebruikt het woord wet oneigenlijk voor de leer van den godsdienst, hoewel zij te dien tijde zeer verdorven was, gelijk heden het Christendom onder den paus. Maar dewijl velen onder de leeraars ongeoeffend en onervaren waren, zoo meldt Paulus ook zijn ijver. Het was wel een zeer groote zonde in Paulus, dat hij de gemeente vervolgde, maar dewijl hij te strijden had tegen boeven, die Christus met de wet vermengden, en een ijver over de wet voorwendden, zoo verhaalt hij daarentegen, dat hij zulk een strengen ijver gehad heeft over de wet, dat hij om die oorzaak de gemeente vervolgde.

6 Naar de rechtvaardigheid, die in de wet is. Het is zonder twijfel, dat hij hierdoor de gansche rechtvaardigheid der wet verstaat. Want het ware veel te blauw, dat men het alleen van de ceremoniën verstond. Zoo strekt dan de zin breeder, te weten, dat hij naar zulke zuiverheid des levens gestaan heeft, als men van een naarstigen beoefenaar der wet had mogen eischen. Wederom wordt hier tegengeworpen, dat de rechtvaardigheid der wet volmaakt is voor God. Want haar inhoud is, dat de menschen volkomen God zullen aanhangen, — en wat kan men meer tot de volmaaktheid eischen? Ik antwoord, dat Paulus hier spreekt van de rechtvaardigheid, die naar de gewone schatting der menschen genoegzaam was. Want hij zondert de wet af van Christus. Nu, wat is de wet zonder Christus, dan een doode letter? Opdat de zaak nog duidelijker zij, zoo zeg ik, dat er tweeërlei rechtvaardigheid der wet is. De een is geestelijk, te weten, de volmaakte liefde tot God en den naaste: deze wordt in de leer vervat, en is nooit in het leven van eenig

Boek der
Oudh. 13.

mensch geweest. De ander is letterlijk, die voor der menschen oogen schijnt, hoewel intusschen geveinsdheid in het hart regeert, en voor God niets anders is dan ongerechtigheid. Alzoo heeft de wet tweeërlei aanzien: een aan de zijde Gods, en een ander aan de zijde der menschen. Zoo was dan Paulus heilig naar der menschen oordeel, en vrij van alle berisping. Dit is voorwaar een zeldzame en bijzondere lof. Doch laat ons zien, hoe groot hij dien geacht heeft.

- Matt. 13: 44. 7 Maar hetgeen mij gewin was, heb ik om Christus' wil schade geacht.
- Jes. 53: 11.
Jer. 9: 23.
Joh. 17: 3.
Col. 2: 2. 8 Ja, ik acht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus mijnen Heere: om wiens wil ik alle dingen schade geacht heb, en houd die als verwerspel, opdat ik Christus gewinne,
- Rom. 1: 17;
3: 21. 9 En opdat ik ze vinde in Hem, niet mijne rechtvaardigheid hebbende die uit de wet is, maar die door het geloof van Christus is, te weten, de rechtvaardigheid in het geloof, die uit God is.
- Rom. 6: 4. 10 Opdat ik Hem kenne, en de mogendheid zijner wederopstanding, en de gemeenschap zijns lijdens, zijnen dood gelijkvormig wordende;
- 11 Of ik eenigszins geraken moge tot de wederopstanding der dooden.

7 Maar hetgeen mij gewin was. Hij zegt, dat het hem gewin is geweest, eer hij Christus kende. Want wij worden met ijdel betrouwen opgeblazen, alleen daardoor, dat wij Christus niet kennen. Daarom, waar wij een valschen waan van eigen deugd zien, waar wij hoovaardigheid zien, waar wij grootsheid zien, wij zullen weten dat daar Christus niet gekend is. Daarentegen, zoo haast als Christus zijn schijn geeft, zoo verdwijnt terstond of wordt immers verachtelijk, al wat tevoren onze oogen met valschen schijn verstrikte. Zoo dan, die dingen, die Paulus toen hij nog blind was, gewin waren, of liever, die hem door een schijn van gewin bedrogen, die heeft hij verlicht zijnde, bekend schade en verlies te zijn. Waarom schade? te weten: Omdat zij hem verhinderden tot Christus te komen. Nu, wat is er schadelijker, dan wat ons verhindert tot Christus te komen? Hij spreekt vooral van zijn eigen rechtvaardigheid: want wij worden tot Christus niet toegelaten, dan zoo wij van eigen rechtvaardigheid ledig en ontbloot zijn. Zoo heeft dan Paulus bekend, dat hem niets schadelijker was dan zijn eigen rechtvaardigheid, als waardoor hij van Christus uitgesloten was.

8 Ja, ik acht. Hij geeft te kennen, dat hij blijft in dat gevoelen: want het geschiedt dikmaals, dat wij door de behagelijkheid der nieuwe dingen vervoerd zijnde, alle andere dingen vergeten, en dat het ons daarna berouwt. Daarom, als Paulus gezegd heeft, dat hij alle veranderingen verworpen heeft, opdat hij Christus bezitte, zoo zegt hij nu daarbij, dat hij bij dit gevoelen blijft. **Om de uitnemendheid der kennis.** Hij verheft het Evangelie tegen alle andere meeningen, die ons bedriegen. Want vele dingen schijnen zeer hoog te zijn: maar de kennis van Christus gaat door haar hoogheid zoozeer alle dingen te boven, dat zij alle daarbij vergeleken, verachte-

lijk zijn. Zoo laat ons dan hieruit leeren, hoe groot de kennis van den eenigen Christus te achten is. Dat hij Christus noemt zijn Heer, dat doet hij om de kracht zijner genegenheid uit te drukken. **Om wiens wil ik alle dingen schade geacht heb.** Hij zegt hier meer dan hij tevoren gedaan had, of hij spreekt voor het minst duidelijker. Het is een gelijkenis genomen van de schepelingen, die wanneer zij in vreeze van schipbreuk zijn, alles uitwerpen, opdat zij met het ledige schip behouden in de haven mogen komen. Zoo wilde dan Paulus liever beroofd worden van alles wat hij had, dan den eenigen Christus verliezen. Maar hier wordt gevraagd, of het noodig is dat wij goed, eer, adel van geslacht, en ook onze uitwendige rechtvaardigheid verlaten, om Christus deelachtig te worden: want dit zijn alle gaven Gods, die op zichzelf niet te verachten zijn. Ik antwoord, dat de apostel hier niet zoozeer spreekt van de dingen zelve, als van hunne hoedanigheid. Het is wel waar, dat het rijk der hemelen een kostelijke parel gelijk is, om welke te verkrijgen, niemand zich moet ontzien te verkoopen al wat hij heeft. Maar daar is onderscheid tusschen de substantie en hoedanigheid der dingen. Het was Paulus niet noodig, zichzelf van zijn geslacht en van het zaad Abrahams af te scheiden, en een vreemdeling te worden, opdat hij een Christen ware: maar dat betrouwen op zijn geslacht moest hij wegwerpen. Hij moest niet van kuisch onkuisch, van sober onmatig, en van eerlijk ongebonden worden, maar hij moest dien valschen waan der eigengerechtigheid verlaten, en dien verafschuwen. Wij spreken ook niet tegen de substantie der werken, als wij handelen van de rechtvaardigheid des geloofs, maar wij spreken tegen de hoedanigheid, die de sophisten daaraan toekennen, te weten, dat zij zeggen, dat de menschen daardoor gerechtvaardigd worden. Zoo heeft dan Paulus zichzelf beroofd, niet van de werken, maar van dat verkeerd betrouwen op de werken, waarmede hij opgeblazen was. Zooveel goed en eere aangaat, wanneer wij de genegenheid zullen afgelegd hebben, zoo zullen wij ook bereid zijn de dingen zelve te verlaten, zoo wanneer het de Heere eischt, en het alzoo moet geschieden. Het is niet alleen noodig, dat gij arm wordt om een Christen te zijn, maar zoo het den Heere alzoo behaagt, zoo moet gij bereid zijn om armoede aan te nemen. Eindelijk, het is den Christenen niet geoorloofd iets te hebben buiten Christus. Ik zeg, dat datgene buiten Christus is, wat ons verhindert, dat Christus niet alleen onze glorie is, en geheel in ons regeere. **En houd die als verwerspel.** Hier verheft hij zeer, niet alleen met woorden, maar ook met de zaak zelve, wat hij tevoren gezegd had. Want die de koopwaar en andere dingen in zee werpen, opdat zij behouden ontkomen, die versmaden nochtans daarom het goed niet; maar omdat zij liever ellendig en arm willen leven, dan met hun goed verdrinken, zoo werpen zij het weg, doch onwillig en met zuchten, en als zij ontkomen zijn, zoo bevenen zij dat verlies. Maar Paulus geeft te kennen, dat hij al wat hij tevoren kostelijks had, niet alleen verlaten heeft, maar dat het hem als drek stinkt of verachtelijk is, gelijk dingen die verachtelijk weggeworpen worden. Chrysostomus heeft het Grieksche woord uitgelegd **kaf**, maar de taalkundigen zeggen, dat het beduidt wat voor de honden geworpen wordt. En het behoort ons voorwaar naar recht te stinken, al wat vreemd van Christus is, dewijl het voor

God een gruwel is. Het moet ook naar recht verachtelijk zijn, dewijl het niet anders is dan een valsche meening. **Opdat ik Christus gewinne.** Met dit woord geeft hij te kennen, dat Christus niet anders kan gewonnen worden, dan zoo wij al wat onze is, verliezen. Want Hij wil, dat wij door zijn eenige genade rijk zijn, Hij wil alleen ons volkomen geluk en zaligheid zijn. Hoe dit verlies te verstaan is, is boven gezegd, te weten, dat niets ons van dat eenige betrouwen op Christus afleide. Zoo Paulus, die zulk een onschuldig en zuiver leven leidde, niet getwijfeld heeft zijn rechtvaardigheid als drek te achten, wat willen onze huidige Farizeën zeggen, die met allerlei boosheid bekleed zijn, en nochtans zich niet schamen hunne verdiensten tegen Christus te verheffen.

9 En opdat ik vinde. Alle anderen lezen het aldus: **Dat ik gevonden worde,** maar aldus moest men een tegenstelling daaronder verstaan, te weten, dat Paulus verloren was, eer hij in Christus gevonden werd: gelijk een rijk koopman, zooveel als een verlorene is, zolang hij het schip vol goed heeft, en wordt na het uitwerpen van het goed gevonden. Want hier heeft dat spreekwoord groote plaats: Ik ware vergaan, ware ik niet vergaan. Maar dewijl het Grieksche werkwoord in het passief ook beduidt **vinde**, wat iemand willens verlaten heeft, gelijk Budeus dat met vele voorbeelden bewijst, zoo heb ik mij niet ontzien van de meening van anderen af te wijken. Want de zin zal alzoo volkomener, en de leer overvloediger zijn, te weten, dat Paulus verworpen heeft alles wat hij had, om in Christus terug te krijgen. En dit komt beter overeen met het woord **gewinnen**, want daarmede wordt beduid, dat het geen klein noch gemeen gewin is, dewijl Christus alles in Zich vervat. En voorwaar wij verliezen niet, wanneer wij naakt en ledig tot Christus komen: want die dingen, die wij tevoren valschelijk meenden te hebben, die beginnen wij dan eerst waarlijk te bekennen. Zoo wordt dan beter daardoor verklaard, hoe groot de rijkdom van Christus is, dewijl wij in Hem alles verkrijgen en vinden. **Niet mijn eigen rechtvaardigheid hebbende.** Dit is een zeer schoone plaats, zoo iemand begeert een bepaalde beschrijving der rechtvaardigheid des geloofs te hebben, en haar ware natuur te weten. Want Paulus vergelijkt hier twee rechtvaardigheden met elkander. Hij zegt, dat de eene is de rechtvaardigheid der menschen, welke hij ook noemt de rechtvaardigheid der wet; de andere, zegt hij, dat zij uit God is, en dat zij door het geloof verkregen wordt, en dat zij in het geloof van Christus gelegen is. Deze twee stelt hij alzoo tegen elkander, dat zij niet te zamen kunnen staan. Zoo zijn dan hier twee dingen aan te merken, te weten, dat men de rechtvaardigheid der wet moet laten varen, en overgeven, opdat men door het geloof rechtvaardig worde; ten andere, dat de rechtvaardigheid des geloofs uit God komt, en niet des menschen bezit is. Over deze beide hebben wij heden grooten twist tegen de papisten. Want zij laten niet toe, dat de rechtvaardigheid des geloofs geheel uit God is, maar schrijven een deel daarvan den menschen toe: en vermengen ze alzoo beide te zamen, alsof de een de ander niet ophief. Zoo betaamt het dan, dat men de woorden van Paulus elk bijzonder naarstig overlegge, dewijl zij alle zeer gewichtig zijn. Hij loochent, dat de geloovigen een eigen rechtvaardigheid hebben. Nu kan men niet ontkennen, dat de rechtvaardigheid der werken, zoo er eene ware, terecht zou geacht

worden onze te zijn. Zoo laat hij dan aan de rechtvaardigheid der werken ganschelijk geen plaats. Nu, waarom hij ze noemt rechtvaardigheid der wet, leert hij Rom. 10:5, te weten, omdat dit het bevel der wet is: wie dit doet, die zal daardoor leven. Zoo verkondigt dan de wet den mensch rechtvaardig te zijn uit de werken. De papisten moeten hier niet deze beuzeling voortbrengen, te weten, dat dit geheel te verstaan is van de ceremoniën alleen. Want ten eerste is het een koude beuzeling, dat Paulus alleen door de ceremoniën rechtvaardig is geweest. Ten andere, stelt hij deze twee rechtvaardigheden alzoo tegen elkander, dat de een des menschen is, de andere uit God. Zoo geeft hij dan te kennen, dat de eene is een loon der werken, en dat de ander is een onverdiende gave Gods. Alzoo heeft hij in het gemeen de verdienste des menschen gesteld tegen de genade van Christus. Want waar de wet werken voortbrengt, daar stelt het geloof den naakten mensch voor God, opdat hij met rechtvaardigheid van Christus bekleed worde. Zoo dan, dat hij zegt, dat de rechtvaardigheid des geloofs alleen uit God is, dat is niet alleen daarom, dat het geloof is een gave Gods, maar omdat God ons rechtvaardigt door zijn goedheid, of omdat wij de rechtvaardigheid, die Hij ons geeft, met het geloof ontvangen.

10 Opdat ik Hem kennē. Hij beschrijft de kracht en natuur des geloofs, te weten, dat zij is een kennis van Christus, en niet een naakte of verwarde kennis der rede, maar waardoor de kracht zijner wederopstanding gevat wordt. Het woord **wederopstanding**, heeft hij gesteld voor de vervulling der verlossing, zoodat ook zijn dood daaronder vervat is. Maar dewijl het niet veel is, dat men weet, dat Christus gekruist en wederopgewekt is uit de dooden, tenzij men ook de vrucht vat, zoo spreekt hij bijname van de kracht. Zoo dan, Christus wordt dan terecht gekend, als wij gevoelen wat zijn dood en wederopstanding vermag, en hoe zij in ons krachtig is. Alle dingen zijn ons daarin voorgesteld, de verzoening, de afwassching der zonden, de verlossing van schuld en verdoemenis, de voldoening, de overwinning des doods, de verkrijging der rechtvaardigheid, de hope der zalige onsterfelijkheid. **En de gemeenschap zijns lijdens.** Als hij van de onverdiende rechtvaardigheid gesproken heeft, welke wij door de wederopstanding van Christus verkrijgen en door het geloof bezitten, zoo spreekt hij daarna van de oefeningen der godzaligen: en dat opdat hij niet schijne een ledig geloof voor te stellen, dat geen vruchten zou voortbrengen in het leven. En hij geeft ook mede te kennen, dat dit de oefeningen zijn, waarmede de Heere de zijnen wil geoefend hebben: daar de valsche apostelen de koude letter-leeringen der ceremoniën in de hand staken. Zoo dan, wie door het geloof alle goederen van Christus is deelachtig geworden, die moet dat bekennen, dat hem deze roeping is voorgesteld, dat hij zijn gansche leven lang den dood van Christus gelijkvormig worde. Voorts is er tweërlei gemeenschap en deelachtigheid aan den dood van Christus. De eene is inwendig, welke de Schrift pleegt te noemen, de dooding des vleesches, of kruisiging van den ouden mensch: waarvan Paulus handelt, Rom. hfdst. 6. De andere is uitwendig, welke genoemd wordt: De dooding van den uitwendigen mensch; deze is de verdraagzaamheid des kruises, waarvan hij handelt in het achtste hoofdstuk van denzelfden brief, en ook hier, gelijk ik meen. Want na gevat te hebben de

Lev. 18:5.
Ez. 20:11.

kracht der wederopstanding, wordt ons de gekruiste Christus voorgesteld, opdat wij door verdrukkingen en ellendigheden Hem navolgen; daarom wordt de wederopstanding der dooden duidelijk uitgedrukt, opdat wij weten, dat wij moeten sterven, eer wij mogen leven. Dit is een gedurige bedenking der geloovigen, zoolang zij op de aarde vreemdelingen zijn. Dit is een zeer uitnemende troost, dat wij in alle ellendigheden metgezellen des kruises van Christus zijn, zoo wij zijne leden zijn: opdat door verdrukkingen ons de weg open is tot de eeuwige zaligheid, gelijk op een andere plaats geschreven staat: Zoo wij mede sterven, zoo zullen wij mede leven; 2 Tim. 2:11. zoo wij mede lijden, zoo zullen wij mede regeeren. Zoo moeten wij dan allen hiertoe gezind zijn, dat ons gansche leven niet anders uitgeve dan een beeld des doods, totdat het den dood zelven bare: gelijk het leven van Christus niet anders is geweest dan een voorspel des doods. Maar intusschen genieten wij dezen troost, dat het einde de eeuwige zaligheid is. Want de dood van Christus is niet zonder wederopstanding. Daarom zegt Paulus, dat hij zijnen dood gelijkvormig wordt, opdat hij tot de heerlijkheid der wederopstanding kome. Het woord: **Of ik eenigszins**, beduidt niet een twijfeling, maar een zwaarigheid, om onze naarstigheid op te wekken. Want het is geen lichte strijd, als wij tegen zoo vele en zoo groote veranderingen strijden.

12 Niet dat ik het alreede gekregen heb, of dat ik nu volmaakt ben; maar ik jaag er naar, opdat ik het ook krijg, gelijk ik ook van Jezus Christus gekregen ben.

13 Broeders! ik acht niet, dat ik zelf het verkregen heb: maar één ding doe ik, vergetende wat achter is, en strekkende mij naar de dingen die voor zijn,

14 Jaag ik naar het wit, tot den prijs der roeping van boven, in Christus Jezus.

15 Laten wij allen, die volmaakt zijn, dit gevoelen; en indien gij iets anders gevoelt, zoo zal God u dat ook openbaren.

16 Voorts, daar wij toe gekomen zijn, dat is, dat wij eenerlei gevoelen: laat ons naar denzelfden regel voortvaren.

17 Weest mede mijne navolgers, broeders! en hebt acht op degenen, die alzo wandelen, gelijk gij ons tot een voorbeeld hebt.

12 Niet dat ik het alreede gekregen heb. Paulus werkt om de Filippensen daartoe te brengen, dat zij niets anders bedenken dan Christus, niets anders gevoelen, niets anders begeeren, en met geen andere bedenking bekommerd zijn. Hiertoe dient het grootelijks, dat hij nu daarbij zegt, dat hij, die alle veranderingen had laten varen, nochtans nog niet tot dat voorgestelde oogwit was gekomen, en dat hij daarom altijd verder strekt en poogt: hoeveel meer moesten de Filippensen dat doen, die nog zoo ver niet gekomen waren als hij? Maar hier wordt gevraagd wat Paulus zegt, dat hij het nog niet gekregen heeft. Want voorwaar, van dat wij door het geloof in het lichaam van Christus zijn ingeplant, zoo zijn wij in het rijk Gods ingegaan, en gelijk bij de Efeziërs staat: Wij zitten nu door de hope in de hemelen. Ik antwoord, dat intusschen onze zaligheid in de hope is gelegen: zoodat de erfenis wel zeker

Rom. 12:16;
15:5.
1 Cor. 1:10.
Fil. 2:2.
1 Petr. 3:8.
1 Cor. 4:16;
11:1.
1 Thess. 1:6.
2 Thess. 3:9.

is, doch dat wij haar bezit nog niet genieten. Hoewel, Paulus ziet hier op iets anders, te weten, op den voortgang des geloofs en der dooding, die hij tevoren gemeld had. Hij had gezegd, dat hij arbeidde en poogde naar de wederopstanding der dooden door de gemeenschap des kruises van Christus; nu zegt hij daarbij, dat hij dat nog niet verkregen heeft. Wat? te weten, dat hij geheel het lijden van Christus deelachtig zou zijn, dat hij een volkomen smaak der kracht der wederopstanding zou hebben, en dat hij Hem ganschelijk zou kennen. Zoo vermaant hij, dat men naar zijn voorbeeld voortgang moet doen, en dat de kennis van Christus zoo zware zaak is, dat die daarin alleen arbeiden, nochtans nimmermeer volmaakt zijn, zoolang zij leven. Voorts wordt de leer van Paulus hierdoor niet verkleind, want hij had zooveel gevat als genoeg was om zijn bevolen ambt te bedienen. Intusschen moest hij voortgang doen, opdat de goddelijke leeraar aller menschen, tot ootmoedigheid onderwezen worde. **Gelijk ik ook gekregen ben.** Dit heeft hij als een verbetering daarbij gesteld, om al zijn pogen aan de genade Gods toe te schrijven. Daar is niet veel aan gelegen, of men leest **gelijk**, of **zooverre**. Want de zin blijft altijd dezelfde, te weten, dat Paulus van Christus gekregen is, opdat hij Christus zou verkrijgen: dat is, dat hij niets gedaan heeft, dan door de ingeving en beweging van Christus. Doch ik heb gesteld wat 't duidelijkst was, dewijl het vrij was.

13 Ik acht niet, dat ik zelf het verkregen heb. Hij wil hier niet het geloof zijner zaligheid in twijfel trekken, alsof hij nog onzeker daarvan ware, maar hij verhaalt wederom wat hij gezegd had, dat hij zocht door voortgang nog verder te komen, dewijl hij nog niet gekomen was tot het einde zijner roeping. En ditzelve verklaart hij terstond daarna, zeggende, dat hij alle andere dingen achterlatende, naar dit eene staat. Hij vergelijkt ons leven bij een loopbaan, welker lengte om te loopen, ons God afgemeten heeft. Want gelijk het den looper niets nuttig is, dat hij is beginnen te loopen, tenzij hij tot het einde en voorgestelde oogwit kome, alzo moeten wij ook den loop onzer roeping voleindigen tot den dood toe, en niet ophouden, eer wij verkregen hebben wat wij begeeren. Bovendien, gelijk den looper een weg verordend is, opdat hij niet her- en derwaarts afwijkende, zich tevergeefs vermoeie, niet naderende tot het voorgestelde doel, alzo is ons ook een doelwit voorgesteld, waar wij recht henen moeten loopen, en God duldt niet, dat wij lichtvaardiglijk afdwalen. Ten derde, gelijk de looper vaardig moet zijn, en door geen veranderingen zijnen loop ophouden, maar alles doorkomen, en in den loop blijven, alzo moeten wij toezien, dat wij ons hart en gemoed geenszins laten aftrekken, maar moeten meer arbeiden om van alle aftrekking vrij te zijn, en al onze naarstigheid tot de eenige roeping Gods te voegen. Deze drie dingen vervat Paulus in één gelijkenis. Als hij zegt, dat hij naar dit alleen staat, en alle voorgaande dingen vergeet, zoo beduidt hij een strenge naarstigheid, en sluit alle aftrekkingen uit. Als hij zegt, dat hij dat voorgestelde oogwit vervolgt, zoo geeft hij te kennen, dat hij niet buiten den weg dwaalt. **Vergetende wat achter is.** Hij ziet op de loopers, die hunne oogen nergens op wenden, opdat zij in de snelheid huns loops niet verachten: bovenal zien zij niet achterwaarts hoe veel zij afgelopen hebben, maar haasten zich

recht naar het einde. Alzoo leert Paulus, dat hij niet aanmerkt hoe danig hij geweest is, noch wat hij gedaan heeft, maar dat hij alleen arbeid naar dat voorgestelde einde, en dat met zulk een grooten ijver, dat hij als met uitgestrekte armen daarhenen vliegt. Want zulk een gelijkenis is begrepen onder het woord, dat hij gebruikt. Zoo iemand wil tegenwerpen, dat de overdenking des voorgaanden levens nut is om ons op te wekken, eensdeels wijl de genade en gaven, die ons gegeven zijn, ons moedig maken om te hopen, en anderdeels, wijl wij door onze zonden vermaand worden, dat wij ons leven moeten beteren: ik antwoord, dat de oogen door zulke overdenkingen niet achterwaarts worden gekeerd, maar dat hun scherpte van gezicht te meer daardoor geholpen wordt, om dat voorgestelde einde te beter te zien. Paulus bestraft hier dat omzien, waardoor de blijmoedige vaardigheid gebroken of verminderd wordt. Gelijk wanneer iemand zich wijsmaakte, dat hij genoeg grooten voortgang gedaan had, omdat hij meent genoeg en voldaan te hebben, en nu lui werd, en den arbeid en naarstigheid een ander wilde overgeven. Of wanneer iemand gekweld wordt met begeerte naar zijn verlaten staat, die kan al zijn aandacht niet voegen tot wat hij doet. Dusdanig waren de gedachten, waarvan Paulus' hart moest afgewend zijn, zoo hij de roeping van Christus ernstig wilde volgen. En dewijl hier van poging, naarstigheid, loopen en volharding gemeld was, opdat niemand zou meenen, dat daarin zaligheid gelegen was, of ook dat men aan den arbeid en het vernuft der menschen zou toeschrijven, wat van elders komt, zoo stelt hij daarbij: **In Christus Jezus**, willende daarmede de oorzaak aller dingen te kennen geven.

15 Wij allen, die volmaakt zijn. Opdat niemand dit gezegde zou verstaan van de groote massa gezegd te zijn, alsof hij allen, die kinderen in Christus zijn, de eerste beginselen voorschreef, zoo betuigt hij dat het een regel is, welke alle volmaakten moeten houden. De regel is deze: Dat wij het betrouwen aller dingen moeten verlaten, opdat wij alleen in de rechtvaardigheid van Christus roemen, en alles verlatende, staan naar de gemeenschap zijns lijdens, opdat wij daardoor tot de zalige wederopstanding geleid worden. Waar zal nu de staat der volmaaktheid wezen, welken de monniken dichtten? Waar zal die verwarde samenflansing van zoo vele vindingen zijn? Eindelijk, waar zal het gansche pausdom wezen, hetwelk niet anders is dan een gedichte volmaaktheid, die niets gemeens heeft met dezen regel van Paulus? Voorwaar, zoo wie dit eene woord verstaat, die zal klaarlijk bekennen, dat het stinkende drek is, al wat van de rechtvaardigheid en zaligheid te verkrijgen, geleerd wordt in het pausdom. **Zoo gij iets anders.** Hij vernedert ze en richt ze op tot goede hope door éénzelfde middel: want hij vermaant ze, dat zij zich op hun onwetendheid niet verhoovaardigen, en gebiedt ze nochtans goedsmoeds te zijn, als hij zegt, dat men de openbaring Gods moet verwachten. Want wij weten, hoe groote verandering voor de waarheid de hardnekkigheid is. Zoo is dan dit een zeer goede voorbereiding tot leerzaamheid, zoo wij onszelven niet behagen in onze dwaling. Daarom geeft Paulus bedektelijk te kennen, dat wij aan de openbaring Gods plaats moeten geven, zoo wij nog niet verkregen hebben wat wij zoeken. En als hij leert, dat men als bij trappen voortgang moet doen, zoo geeft hij hun moed, opdat zij midden in den loop niet bezwijken. Hoewel, hij stelt ook mede

buiten twijfel, wat hij geleerd had, als hij zegt, dat aan degenen die anders gevoelen, zal geopenbaard worden wat zij nog niet weten. Want dit is zooveel alsof hij gezegd had: De Heere zal u te eenigen tijde toonen, dat wat ik gezegd heb, een volmaakte regel is om recht te gevoelen en wel te leven. Niemand zou terecht alzoo kunnen spreken, dan die zeker is van de wijze en waarheid zijner leer. Intusschen zullen wij ook uit deze plaats leeren, dat men een tijdlang de onwetendheid der zwakke broederen moet dragen, en dat men het hun niet kwalijk moet afnemen, waar het hun niet terstond gegeven is, dat zij ganschelijk met ons gevoelen. Paulus was zeker van zijn leer, en nochtans dengenen, die ze nog niet konden vatten, geeft hij tijd om voort te leeren, en houdt ze daarom niet op voor zijne broeders te houden. Hij ziet alleen toe, dat zij zichzelf niet behagen in hunne dwaling. Dat in de Latijnsche handschriften staat: God heeft u dat geopenbaard, verwerp ik zonder zwarigheid, als ongeschikt en ongepast.

16 Voorts, daar wij toe gekomen zijn. In het afdeelen der woorden komen ook zelfs de Grieksche handschriften niet overeen. Want in sommige zijn het twee volkomen zinnen, en zoo men ze liever wil scheiden, zoo zal het de zin wezen, dien Erasmus gesteld heeft. Maar ik wil het liever anders lezen, te weten, dat Paulus ze vermaant om hem na te volgen, opdat zij eindelijk tot dat voorgestelde oogmerk komen, te weten, dat zij eenerlei gevoelen, en naar eenerlei regel voortgaan. Want waar oprechte genegenheid is, gelijk als in Paulus regeerde, daar komt men lichtelijk tot een heilige en godzalige eendrachtigheid. Dewijl zij dan nog niet verstaan hadden, welke de ware volmaaktheid was, opdat zij daartoe mochten komen, zoo wil hij, dat zij zijne navolgers zijn, dat is, dat zij met zuiverder conscientie God zoeken, zich op niets verhoovaardigen, en hun gevoelen liefelijk aan Christus onderwerpen. Want in de navolging van Paulus worden al deze deugden vervat, de oprechte ijver, de vreeze des Heeren, zedigheit, verloochening van zichzelf, leerzaamheid, liefde, en begeerte tot eendrachtigheid. Hij gebiedt hen te zamen zijne navolgers te zijn, dat is te zeggen, allen met eenerlei gevoelen en één geest. Merk op, dat het oogmerk der volmaaktheid, waartoe hij de Filippensen door zijn voorbeeld vermaant, is, dat zij eenerlei gevoelen hebben, en naar eenerlei regel voortgaan. Maar hij heeft tevoren de leer gesteld, waarin zij eendrachtig moesten zijn, en den regel, waarnaar zij zich moesten schikken.

17 Hebt acht op degenen. Met deze woorden geeft hij te kennen, dat het hem evenveel is, wien zij verkiezen om na te volgen, zoverre zij zich schikken naar de zuiverheid, waarvan hij een voorbeeld was. Hiermede wordt alle vermoeden der eergierigheid weggenomen: want wie eergierig is, die weigert zijns gelijken tot metgezellen te hebben. En hij vermaant ook mede, dat men niet ieder zonder onderscheid moet navolgen, gelijk hij duidelijker hierna zegt.

18 Want velen wandelen (van welke ik u dikmaals gezegd heb, Rom. 16:17. en zeg het nu weenende, dat zij vijanden des kruises van Christus zijn;

19 Welker einde is het verderf, welker God is de buik, en hun eer is in hun schande) aardsche dingen bedenkende.

Hebr. 13:14.
1 Cor. 1:7.
Tit. 2:13.
1 Cor. 15:51.
Col. 3:4.
1 Joh. 3:2.

- 20 Maar onze wandeling is in den hemel, waaruit wij ook den Zaligmaker verwachten, onzen Heere Jezus Christus;
21 Die ons nederig lichaam veranderen zal, dat het zijn heerlijk lichaam gelijkvormig zij, naar de kracht, waardoor Hij ook alle dingen Zichzelf kan onderwerpen.

18 Want velen. Naar mijn gevoelen is dit de eenvoudige zin dezer plaats: **Velen wandelen, aardsche dingen bedenkende:** waarmede hij te kennen geeft, dat er velen zijn, die op de aarde kruipen, en de kracht des rijks Gods niet gevoelen. Maar tusschen deze woorden stelt hij sommige teekenen, waardoor men dezulken kan onderkennen, welke wij op hun plaats zullen overwegen. Sommigen hebben door de **aardsche dingen** verstaan, de ceremoniën en uitwendige ordeningen der wereld, waardoor de ware godzaligheid vergeten wordt. Maar ik wil het liever van de vleeschelijke genegenheid verstaan, te weten, dat zij door den Geest Gods niet wedergeboren zijnde, niet dan een wereldsch gevoelen hebben: hetwelk in de navolgende woorden klaarlijker zal gezien worden. Want hij maakt ze hierom hatelijk, dat zij alleen hun eer, rust en gewin zoekende, geen acht hadden op de stichting der gemeente. **Van welke ik u dikmaals gezegd heb.** Hij toont, hoe hij niet zonder oorzaak dikmaals de Filippensen vermaand heeft, dewijl hij nu gedwongen wordt, hun ditzelve door dezen zendbrief in gedachtenis te brengen, wat hij tevoren tegenwoordig zijnde gezegd had. En de tranen zijn een bewijs, dat hij daartoe niet gedwongen wordt door haat of nijd der menschen, noch door begeerte om kwaad te spreken, noch door dardelheid, maar door godzaligen ijver, omdat hij zag, dat de gemeente door zulke verderfelijke menschen ellendig verdorven werd. Alzoo behooren wij gezind te zijn, dat wij zuchten, en tenminste met tranen betuigen, dat wij medelijden hebben met de ellendigheid der gemeente, als wij zien, dat de plaats der herders wordt ingenomen door menschen, die ongeschikt en van geene waarde zijn. Het is ook waardig, dat men aanmerkt van welke Paulus spreekt, te weten, niet van de openbare vijanden, die willens de leer zoeken te verderven, maar van de onnutte boeven, die uit eergierigheid of om des buiks wil, de kracht des Evangelies teniet maakten. Voorwaar, dezulken die zichzelf zoekende, de kracht van den dienst teniet maken, die doen voorwaar somtijds meer schade dan of zij openlijk Christus wederstonden. Daarom moet men ze niet sparen, dat men ze niet, zoo wanneer het nut is, met den vinger zou aanwijzen. Zij mogen daarna over onze eigenzinnigheid klagen, gelijk zij willen, zoo zij ons maar niets kunnen tegenwerpen, dat wij niet met Paulus' voorbeeld kunnen beschermen. **Dat zij vijanden zijn des kruises.** Sommigen hebben door het kruis de gansche verborgenheid der verlossing verstaan, en leggen het uit: Dat zij de wet predikende, de weldaad des doods van Christus verijdelden. Sommigen verstaan daardoor, dat zij het kruis vloten, en zich om Christus' wil niet in gevaar wilden stellen. Ik neem het breeder, te weten, dat zij veinsden vrienden te zijn, en schandelijke vijanden des Evangelies waren. Want met het woord **kruis**, pleegt Paulus dikmaals de geheele verkondiging des Evangelies te beduiden. Want gelijk hij op een andere plaats zegt: Zoo iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel.

2 Cor. 5:17.

19 Welker einde is het verderf. Dit zet hij daarbij, opdat de Filippensen door zulke vreeselijkheid verschrikt zijnde, te naarstiger toezien, en zich niet vermengen in hun verderf. En dewijl zulke boeven dikmaals door schoon aanschijn en menigerlei kunsten, de oogden der eenvoudigen alzoo een tijdlang verstrikken, dat zij ook boven de allerbeste dienaren van Christus geacht worden, zoo zegt de apostel met groot betrouwen, dat die eer, waarmede zij opgeblazen zijn, tot schande zal veranderd worden. **Welker God is de buik.** Dat zij dringen op de besnijdenis en ceremoniën, dat doen zij niet (zegt hij) door een ijver over de wet, maar om de menschen te behagen, opdat zij gerustelijk zouden leven en zonder moeite. Want zij zagen, dat de Joden wonder hittig raasden tegen Paulus en zijns gelijken, en dat Christus niet rein van hen verkondigd kan worden, zonder diezelfde razernij tegen zich te verwekken. Zoo hebben zij dan om hun rust en gemak, die verderving in de leer vermengd, waardoor de brand van zulken gebluscht werd.

20 Maar onze wandeling is in den hemel. Door dezen zin wordt alle ijdele praal nedergeworpen, waardoor de geveinsde dienaars des Evangelies zich plegen te verheffen, en gispt hij hatelijk al hun meening en wijze van doen, te weten, dat zij op de aarde zwevende, niet naar den hemel staan. Want hij leert, dat alle dingen niet zijn te achten, uitgenomen dat geestelijk rijk Gods: want de geloovigen moeten een hemelsch leven in deze wereld leven, alsof hij zeide: Zij denken op aardsche dingen, zoo betaamt het ons dan, dat wij, die onzen wandel in den hemel hebben, ons van hen vervreemden. Wij zijn wel hier met de ongeloovigen en geveinsden vermengd: ja in den dorschvloer des Heeren is het kaf boven het koren. Bovendien zijn wij den gemeenen ellendigheden des aardschen levens onderworpen. Insgelijks spijze en drank en andere nooddrift is ons noodig: nochtans moeten wij met het gemoed en met de genegenheid in den hemel wandelen. Want wij moeten als doorlopende dit leven doorgaan, en wij moeten voor de wereld dood zijn, opdat Christus in ons leve, en opdat wij wederom Hem leven. Deze plaats is een zeer overvloedige fontein veler vermaningen, die een iegelijk lichtelijk daaruit kan trekken. **Waaruit wij ook.** Uit de vereeniging, die wij met Christus hebben, bewijst hij, dat onze wandel in den hemel is: want het betaamt niet dat onze leden van het hoofd gescheiden zijn. Zoo dan, dewijl Christus in den hemel is, zoo moeten wij met het gemoed buiten de wereld wonen, opdat wij Hem aanhangen. Bovendien waar onze schat is, daar is ook ons hart. Christus onze zaligheid en glorie is in den hemel. Zoo moeten dan onze zielen met Hem daar boven wonen. Daarom noemt hij Hem bij name **Zaligmaker**. Vanwaar zal ons de zaligheid komen? te weten, Christus de Zaligmaker zal voor ons uit den hemel komen, zoo ware het dan ongeschikt, dat wij in de aarde bekommerd waren. Het woord **Zaligmaker**, dient tot de omstandigheid der plaats. Want wij worden daarom gezegd met het gemoed in den hemel te zijn, omdat wij alleen van daar de hope der zaligheid hebben. De komst van Christus, daar zij den goddeloozen verschrikkelijk zal wezen, zoo worden hunne harten daardoor meer afgewend van den hemel, dan daartoe verwekt. Want zij weten, dat hun een Richter zal komen, en vlieden Hem zooveel in hen is. Uit deze woorden van Paulus verzamelen de godzalige zie-

Matt. 6:22.

len zeer zoeten troost, dewijl zij hooren, dat hun de komst van Christus is te begeeren, omdat zij hun zalig zal wezen. Daarentegen is het een zeker teken der ongeloovigheid, wanneer iemand door allerlei melding der komst van Christus verschrikt wordt. Zie het achtste hoofdstuk aan de Romeinen. Voorts, waar anderen met menigerlei begeerten omgedreven worden, daar wil Paulus, dat de geloovigen met den eenigen Christus zullen tevreden zijn. Bovendien leeren wij uit deze plaats, dat men niet nederig noch aardsch van Christus moet denken, dewijl ons Paulus gebiedt op te zien naar den hemel, om Hem te zoeken. Degenen, die scherpzinnig disputeren, dat Christus niet in eenigen hoek des hemels is besloten of weggestoken, opdat zij daaruit bewijzen, dat zijn lichaam alom is, den hemel en de aarde vervullende, die zeggen wel wat, maar niet alles. Want gelijk het lichtvaardigheid en dwaasheid ware, boven de hemelen te klimmen, en in dit of dat gewest Christus een stoel of een wandel toe te schrijven, zoo is het ook een dwaze en schadelijke razernij, dat men door eenige vleeschelijke gedachte Christus uit den hemel wil trekken, opdat wij Hem op de aarde zoeken. Zoo dan, laat ons de harten opwaarts heffen, opdat zij met den Heere zijn.

21 Die ons nederig lichaam veranderen zal. Met deze bewijsredenen wekt hij de Filippensen nog meer op, dat zij hunne harten ganschelijk opheffen naar den hemel, en Christus ganschelijk aanhangen, te weten, dewijl dit lichaam, dat wij dragen, geen gedurige woonstede is, maar een vergankelijke hut is, welke in korten tijd te niet zal gemaakt worden. Bovendien is het aan zoo vele ellendigheden onderhevig, en aan zoo vele schandelijke zwakheden onderworpen, dat het terecht mag gezegd worden verwerpelijk en vol schanden te zijn. Maar vanwaar zal men zijn wederoprichting verwachten? te weten, uit den hemel in de komst van Christus. Zoo dan, wij hebben in ons geen deel, dat niet met gansche begeerte naar den hemel behoort te staan. De zekere groote nederheid onzer lichamen, merken wij niet alleen in het leven op, maar ook voorname-lijk in den dood, en de heerlijkheid, die zij zullen hebben, aan het lichaam van Christus gelijkvormig, is onbegrijpelijk. Want zoo de discipelen niet dien kleinen smaak hebben kunnen dragen, dien

Matt. 17:1. zij hadden in de verandering van Christus op den berg: wie van ons zou die volheid kunnen vatten? Laat ons nu tevreden zijn met het getuigenis onzer aanneming, den rijkdom onzer erfenis zullen wij weten, als wij Hem zullen genieten. **Naar de kracht.** Dewijl niets ongelooflijker is noch kwalijker met het gevoelen des vleesches overeenkomt, dan de wederopstanding, stelt Paulus ons de ongemeten mogendheid Gods voor oogen, waardoor alle twijfel verslonden wordt. Want waaruit komt dat mistrouwen, anders dan omdat wij de zaak meten met de kleinheid onzes vernufts. En hij meldt niet alleen de mogendheid, maar de kracht, of krachtige werking, welke de vrucht daarvan is, of een mogendheid zich in het werk bewijzende, opdat ik alzoo spreke. Als wij dan indachtig worden

Openb. 20:13. dat God, die alles uit niet geschapen heeft, de aarde en de zee kan gebieden, en ook de andere elementen, dat zij wedergeven wat zij als om te bewaren ontvangen hebben, zoo worden onze harten terstond tot een vaste hope, ja tot een geestelijk aanschouwen der wederopstanding opgericht. Maar men moet ook aanmerken, dat het

Joh. 5:21. recht en de macht om de dooden op te wekken, ja om alles naar

zijn goeddunken te doen, den persoon van Christus toegeschreven wordt, waarmede zijn Goddelijke majesteit klaarlijk versierd wordt. Ja wij verstaan ook hieruit, dat de wereld door Hem geschapen is: want alles Zich te onderwerpen, komt alleen den Schepper toe.

Gen. 1:1.
Ps. 33:6.
Joh. 1:3.
Ef. 3:9.
Col. 1:6.

HET VIERDE HOOFDSTUK.

- 1 Zoo dan, mijne geliefde en gewenschte broeders, mijn vreugde en kroon, staat alzoo in den Heere, geliefden!
- 2 Ik vermaan Euodia, en ik vermaan Syntyche, dat zij eenerlei gevoelen in den Heere.
- 3 Ik bid u ook, mijn oprechte metgezel! help die vrouwen, die in het Evangelie denzelfden strijd met mij gedragen hebben, ook met Clemens, en mijne andere medehelpers, welker namen zijn in het boek des levens.

Ex. 32:32.
Ps. 69:29.
Openb. 3:5;
20:12; 21:27.

1 Zoo dan, mijne geliefden! Naar zijn gewoonte besluit hij de leer met strenge vermaningen, opdat hij ze te beter in der menschen hart indrukke. En hij zoekt hunne harten te raken door liefelijke woorden, welke toch niet komen uit vleierij, maar uit liefde. Hij noemt ze, **zijn vreugde en kroon**, omdat hij blijde was, dat zij door zijnen dienst verkregen zijnde, in het geloof volstandig bleven, en dien triump hoopte, waarvan wij gezegd hebben, te weten, als de Heere die dingen kronen zal, die door zijn leiding gedaan zijn. Als hij hun gebiedt, **alzoo te staan in den Heere**, zoo geeft hij te kennen, dat hun stand Hem wel behaagt. Hoewel het woord **alzoo**, kan verstaan worden van de voorgaande leer: maar dit is gepaster, dat hij ze tot volharding vermaant, hun tegenwoordigen stand prijzende. Zij hadden nu wel eenig bewijs hunner standvastigheid gegeven: nochtans achtte Paulus, dat hun voor de toekomst bevestiging noodig was, dewijl hij de menschelijke zwakheid wel kende.

2 Ik vermaan Euodia en Syntyche. Het is bijna een algemeene meening, dat Paulus ik weet niet wat twist heeft willen wegnemen tusschen deze twee vrouwen. Hoewel ik hierover niet wil strijden, zoo is nochtans in de woorden van Paulus zoo kleine gissing, dat ik niet kan gelooven dat het alzoo is. Uit het getuigenis, dat hij van haar geeft, schijnt het, dat het zeer verstandige vrouwen waren. Want hij schrijft haar zooveel toe, dat hij ze noemt zijne medestrijders in het Evangelie. Daarom, dewijl in hare eendrachtigheid veel gelegen was, en in hare oneenigheid groot gevaar was, zoo vermaant hij ze bijzonder tot eendrachtigheid. Men moet aanmerken dat hij, zoo wanneer hij van eendrachtigheid spreekt, ook daarbij stelt, **in den Heere**. Want buiten den Heere zal altijd alle samenbinding vervloekt wezen: en daar is niets zoozeer gescheiden, dat niet in Christus behoort vereenigd te worden.

3 Ik bid u ook, mijn oprechte metgezel! Ik wil hier niet twisten, of hij een man of een vrouw aanspreekt, maar laat dit tusschenbeide. Hoewel de reden van Erasmus veel te zwak is, die besluit dat het een vrouw geweest is, omdat hier vrouwen vermeld worden:

want hij stelt ook terstond Clemens in dezelfde zaak. Maar ik laat deze twisting varen, en ontken alleen dat Paulus' vrouw hiermede beduid wordt. Die het staande willen houden, die brengen voort Clemens en Ignatius. Ware het, dat zij ze terecht voortbrachten, zoo zou ik voorwaar zulke groote mannen niet versmaden. Maar dewijl Eusebius valsche geschriften voortbrengt, die van ongeleerde monniken ondergestoken zijn, zoo moeten de verstandige lezers hun geen groot geloof geven. Zoo dan, laat ons zonder vooroordeel

1 Cor. 7:8. der menschen, de zaak zelve onderzoeken. Toen Paulus den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs schreef, verhaalde hij, dat hij ongehuwd was. Den ongehuwden en den weduwen (zegt hij) zeg ik, het is goed, zoo zij blijven gelijk ik ben. Dien zendbrief schreef hij te Efeze, toen hij zich gereed maakte om te vertrekken. Weinig tijd daarna is hij naar Jeruzalem gereisd, waar hij werd gevangen en gebonden, en naar Rome geleid. Ieder ziet wel, hoe ongeschikt deze tijd was om een vrouw te trouwen, welken hij deels in de reis, deels in de banden doorbracht. Hiertoe dient ook, dat hij van dien tijd aan bereid was om in gevangenis en vervolging te komen,

Hand. 21:13. gelijk hij bij Lukas betuigt. Nochtans is het mij niet verborgen, wat men hiertegen pleegt voort te brengen, te weten, dat Paulus hoewel hij gehuwd was, zich nochtans onthouden heeft van de gemeenschap der vrouw. Maar de woorden luiden anders: want hij wenscht, dat de ongehuwden mochten blijven in hun staat, en wat was deze staat anders dan de ongehuwde staat? Dat zij daarbij voegen:

1 Cor. 9:5. Is het mij niet geoorloofd een vrouw om te leiden, is zoo flauw om daarmede te bewijzen, dat hij een vrouw had, dat daarvan geen wederlegging noodig is. En ofschoon wij toelieten, dat Paulus een vrouw had, waarvan zou hij ze te Filippi hebben? dewijl wij niet lezen, dat hij meer dan tweemaal in die stad geweest is, daar het geloofelijk is, dat hij nooit twee geheele maanden daar gebleven is. Eindelijk, niets rijmt kwalijker, dan dat hij hier van zijn vrouw zou spreken, ja het is mij niet waarschijnlijk, dat hij van eene vrouw spreekt: doch ik laat de lezers oordeelen. Het Grieksche woord, dat Paulus hier gebruikt, waarvoor wij gesteld hebben **help**, beduidt uit oorzaak om te helpen eenzelfde zaak aangrijpen en aannemen. **Welker namen zijn in het boek des levens.** Het boek des levens is dat rekenboek, waarin de rechtvaardigen geschreven zijn, die tot het leven verordend zijn: gelijk bij Mozes staat, Exod. 32:32. Dit rekenboek heeft God bij Zich liggende. Zoo dan, dit boek is niet anders dan de eenige raad in zijn hart besloten. Dit noemt Ezechiël het geschrift van het huis Israëel, hfdst. 13:9. Alzoo staat Ps. 69:29: Laat ze uitgeroeid worden uit het boek des levenden, en laat ze met de rechtvaardigen niet geschreven worden; dat is: Laat ze niet gerekend worden onder de uitverkorenen Gods, die Hij binnen de palen zijner gemeente en zijns rijks aanneemt. Zoo iemand wil tegenwerpen, dat Paulus lichtvaardig doet als hij onderneemt over de verborgen dingen Gods een oordeel te spreken: ik antwoord, dat wij eenigszins uit de teekenen mogen oordeelen, waardoor God zijn verkiezing openbaart: doch zoover ons verstand strekt. Zoo dan, in wie wij de teekenen der aanneming Gods zien schijnen, die zullen wij houden voor kinderen Gods, tot dat die boeken geopend worden, die alles grondig verklaren. Het komt nu wel Gode alleen toe, de zijnen te kennen, en in 't einde

de schapen van de bokken te scheiden: doch het komt ons toe, uit liefde die allen voor schapen te houden, die zich gehoorzaam aan den herder Christus onderwerpen, die zich in zijn schaapsstal mede verzamelen, en standvastig daarin blijven. Het komt ons toe de gaven des Heiligen Geestes zoo groot te achten, die hij bijzonder zijnen uitverkorenen geeft, dat zij ons zijn als zegelen der verborgen verkiezing.

4 Verblijdt u in den Heere ten allen tijd, ik zeg wederom: verblijdt u! 1Thess.5:16.

5 Uwe bescheidenheid zij allen menschen bekend. De Heere is nabij.

6 Weest over geen ding bezorgd: maar dat in alle dingen uwe begeerten bij God bekend worden door bidden, smeeken en dankzegging. Ps. 55:23.
Matt. 6:25.
1 Tim. 5:8.
1 Petr. 5:7.

7 En de vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, zal uwe harten en gedachten bewaren in Christus Jezus. Joh. 14:27.
Rom. 5:1.
Ef. 2:13.

8 Voorts, broeders! al wat waarachtig is, al wat statig is, al wat rechtvaardig is, al wat zuiver is, al wat liefelijk is, al wat heerlijk is: zoo er eenige deugd is, en zoo er eenige lof is, bedenkt ditzelve.

9 Wat gij geleerd, en ontvangen, en gehoord en gezien hebt in mij, doet dat; en de God des vredes zal met u zijn. Jes. 9:6.

4 Verblijdt u in den Heere ten allen tijd. Deze vermaning is naar den tijd gevoegd. Want dewijl de stand der godzaligen zeer beroerd was, en van alle zijden gevaar aanstond, zoo hadden zij door droefheid of onlijdzaamheid kunnen overwonnen worden en bezwijken. Zoo gebiedt hij hun dan, hoewel alle dingen tegenspoedig en beroerd waren, dat zij nochtans desniettemin zich in den Heere verblijden: gelijk voorwaar de geestelijke vertroosting, waarmede God ons vermaakt en verblijdt, dan hun kracht behooren te hebben, als de gansche wereld ons tot vertwijfeling en wanhoop trekt. Men moet uit de omstandigheid des tijds overleggen, hoe krachtig dit woord uit den mond van Paulus was gesproken, die de voornaamste oorzaak der droefheid had kunnen zijn. Want zoo zij van vervolgingen, of verbanningen, of gevangnissen, of dood verschrikt waren, zoo komt hier de apostel voort, die in banden en gevangenis, midden in de hitte der vervolgingen, eindelijk, in de vreeze des doods niet alleen vroolijk is, maar ook anderen vervroolijkt. Zoo is dan de inhoud, dat de geloovigen wat hun overkomt, nochtans oorzaak genoeg hebben om vroolijk te zijn, dewijl zij den Heere hebben op hunne zijde staande. Dat hij het woord **verblijdt u** herhaalt, dient tot groeter verheffing, alsof hij zeide: Dit zij bij u zeker en gestadig, dat gij u verblijdt in den Heere, en dat niet alleen een oogenblik tijds, maar dat uwe blijdschap in Hem gedurig zij. Want voorwaar, daarin is deze blijdschap verscheiden van de blijdschap der wereld, welke wij bevinden bedriegelijk, vergankelijk, en ijdel te zijn. En Christus betuigt ook, dat zij vervloekt is. Zoo dan, dat is eerst een vaste blijdschap in God, die ons nimmermeer benomen wordt.

5 Uwe bescheidenheid zij allen menschen bekend. Dit kan tweërlei wijze uitgelegd worden, te weten, dat hij ze gebiedt van hun recht

af te breken, liever dan dat iemand over hun bitterheid en strengheid iets zou klagen; alsof hij zeide: Alle menschen, die iets met u te doen hebben, laat die uwe redelijkheid en vriendelijkheid onder vinden, zoodat het woord **bekend**, zooveel is als bevonden. Of dat hij ze vermaant, om alle dingen goedsmoeds te dragen. Deze laatste zin behaagt mij 't best. Want het Grieksche woord beduidt ook matigheid des gemoeds, als wij niet lichtelijk bewogen worden door ongelijk, en als wij niet beroerd worden door tegenspoed, maar in eenvoudige standvastigheid blijven. Hij eischt hier van de Filippensen zulke matigheid, als die een moeder der lijdzaamheid is, en die allen menschen openbaar zij, te weten, naardat de nood het zal eischen, hare vruchten bewijzende. Paulus gebiedt hiermede, dat zij zich in alle dingen liefelijk gedragen, en zich matigen ook in ongelijk of tegenspoed te dragen. **De Heere is nabij**. Dit is een voorkoming, waarmede hij een tegenwerping voorkomt. Want het gevoelen des vleeschs strijdt tegen die voorgaande uitspraak. Want dewijl de booze menschen door onze bescheidenheid en verdraagzaamheid moedwilliger en darteler worden; en hoe meer zij ons bereid zien onrecht te lijden, zooveel te stouter zijn zij om ons onrecht en ongelijk te doen; zoo kunnen wij kwalijk daartoe gebracht worden, dat wij onze zielen in onze lijdzaamheid zouden bezitten. Hieruit komen die spreekwoorden: Onder de wolven moet men huilen. Wie zich wil houden als een schaap, zal terstond van de wolven verslonden worden. Waardoor wij besluiten, dat men de wreedheid der booze menschen met gelijk geweld moet verhinderen, opdat zij ons niet te vrijelijk overvallen en bespotten. Tegen desdanige gedachten stelt Paulus hier het betrouwen op de voorzienigheid Gods. Hij antwoordt, zeg ik, **dat de Heere nabij is**, wiens kracht boven hun stoutheid is, en zijn goedheid boven hun boosheid. Hij belooft, dat Deze ons zal bijstaan, zoo wij zijn gebod gehoorzaam zijn. Nu, wie is er, die niet liever wilde door de hand Gods alleen beschermd te zijn, dan alle hulp der wereld voor zich bereid te hebben. Dit is een zeer schoone uitspraak, waaruit wij ten eerste leeren, dat de oorzaak aller onlijdzzaamheid daaruit komt, dat men niets weet van de voorzienigheid Gods: dat het hieruit komt dat wij zoo lichtelijk en om kleine oorzaken verstoord zijn, en ook dikmaals kleinmoedig zijn, te weten, omdat wij niet bekennen, dat de Heere zorg voor ons draagt. Dat hiertegen om ons gemoed tevreden te stellen, dit de eenige remedie is, zoo wij wetende, dat wij noch aan de roekeloosheid van de fortuin, noch aan de moedwilligheid der boozen onderworpen zijn, maar dat wij door de vaderlijke bezorging Gods geregeerd worden, en geheel op zijn voorzienigheid rusten. Eindelijk, wie dit voor waarachtig houdt, dat God hem bijstaat, die heeft waarop hij gerustelijk kan steunen. Voorts, wordt de Heere tweeërlei wijze gezegd nabij te zijn, te weten, omdat zijn oordeel nabij is, of omdat Hij bereid is om den zijnen hulpe te doen, In deze laatste beteekenis wordt het te dezer plaatse genomen, gelijk ook in den psalm, waar David zegt: De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen. Zoo is dan de zin: De staat der godzaligen zou ellendig zijn, zoo de Heere verre van hen ware. Maar dewijl Hij ze in zijn trouw en bescherming heeft aangenomen, en ze beschut met zijn hand, welke alomtegenwoordig is, zoo zullen zij zich met dusdanige gedachten versterken, opdat zij van der godde-

Luk. 21:19.

Ps. 145:18.

loozen razernij niet verschrikt worden. Het is algemeen en bekend, dat **zorgvuldigheid** genomen wordt voor **benauwdheid**, welke komt omdat wij op de mogendheid of hulpe Gods niet betrouwen.

6 Maar dat in alle dingen. Met deze woorden vermaant hij de Filippensen, gelijk David en Petrus alle godzaligen vermanen, dat zij hunne zorgvuldigheden op den Heere werpen. Want wij zijn geen ijzeren menschen, dat wij niet door verzoeking zouden beroerd worden. Maar dit is de verlichting en ontlading, dat wij alles wat ons benauwt, leggen of ontladen in den schoot des Heeren. Het betrouwen brengt wel ons gemoed tot rust en vrede, doch alzoo, wanneer wij onszelven in gebeden oefenen. Zoo dan, zoo wanneer ons eenige verzoeking aankomt, zoo laat ons terstond onze toevlucht nemen tot het gebed, gelijk als tot een heilige vrijstad. Hij wil, dat onze begeerten en wenschen den Heere openbaar worden door bidden en smeeken: gelijk wanneer de geloovigen hunne harten uitstorten voor den Heere, als zij zichzelf en al hunne zaken Hem bevelen. Degenen, die her- en derwaarts omzien naar ijdele vertroosting der wereld, schijnen wel wat verlichting te verkrijgen: doch daar is maar één zekere haven, te weten, dat men op den Heere steunt. **Met dankzegging.** Dewijl velen God verkeerdelijk bidden met klachten of murmureeringen, alsof zij goede oorzaak hadden om Hem te beschuldigen, en anderen niet kunnen lijden, dat zij niet terstond verkrijgen wat zij bidden, daarom stelt Paulus de dankzegging bij het gebed, alsof hij zeide: Dat wij die dingen, die ons noodig zijn, alzoo van den Heere moeten bidden, dat wij nochtans onze genegenheden aan zijn wil onderwerpen, en Hem danken als wij bidden. En voorwaar, de dankbaarheid zal in ons maken, dat de wil Gods de voornaamste inhoud onzer begeerte zal zijn.

7 En de vrede Gods zal bewaren. Sommigen zetten, **beware**, alsof Paulus dat bad, maar dat doen zij kwalijk. Want het is een belofte, waarin hij toont de vrucht van het vaste betrouwen en van de aanroeping Gods. Zoo gij dit doet (zegt hij) zoo zal de vrede Gods uw gemoed en hart bewaren. De Schrift pleegt de ziel des menschen, zooveel hare vermogens aangaat, in twee deelen te deelen, te weten, in gemoed en hart. Door het gemoed wordt het verstand beduid, en door het hart alle genegenheden of willen. Zoo dan, onder deze twee woorden wordt de gansche ziel vervat in dusdanigen zin: De vrede Gods zal u bewaren, opdat gij door geen booze gedachten of begeerlijkheden afwijkt van God. En hij noemt het terecht Gods vrede, die niet hangt aan het aanschouwen der tegenwoordige dingen, noch wankelbaar is naar de menigerlei veranderingen der wereld, maar in het standvastige en onveranderlijke Woord Gods gefundeerd is. Hij zegt ook terecht, dat zij alle verstand en gevoelen te boven gaat: want daar is niets het menschelijk vernuft meer tegen, dan te hopen waar geen hope is, en rijkdom te zien waar groote armoede en benauwdheid is, en in groote zwakheid niet overwonnen worden; eindelijk, te beloven dat wij aan niets zullen gebrek hebben, als wij van allen verlaten zijn. En dit alles is de genade Gods alleen, welke ook zelve niet bekend wordt dan door het Woord en het inwendige pand des Geestes.

8 Voorts, broeders! Nu volgen er algemeene vermaningen, die tot het gansche leven strekken. In de eerste plaats beveelt hij hun de **waarheid**, welke niet anders is dan de zuiverheid eener goede

τὸ σεμνόν. conscientie met hare vruchten. Ten andere **stichtigheid** of **heiligheid**; want het Grieksche woord beduidt beide; welke deugd daarin gelegen is, dat wij wandelen gelijk het onze roeping betaamt, verre van alle onheilige onreinheid. Ten derde, **rechtvaardigheid**, welke tot de onderlinge gemeenschap der menschen dient, dat wij niemand hinderlijk zijn, en dat wij niemand bedriegen. Ten vierde, **reinheid**, waarmede beduidt wordt kuischheid in alle deelen des levens. Nog zijn Paulus al deze dingen niet genoeg, tenzij wij zoeken onszelven vriendelijk te bewijzen jegens ieder, zooverre het ons in den Heere geoorloofd is, en dat wij ook acht hebben op een goed gerucht. **Want** zoo verklaar ik de Grieksche woorden. — **Zoo er eenige lof.** Dat is, zoo daar iets loffelijks is: want waar de zeden zoozeer verdorven zijn, daar is zulke groote verscheidenheid der oordeelen, dat dikmaals wat gebrekkelijk is geprezen wordt, en de Christenen mogen zelfs niet den waarachtigen lof bij de menschen begeeren, dewijl het hun verboden wordt te roemen dan in God alleen. Zoo gebiedt dan Paulus niet, dat wij uit goede werken lof en prijs zullen zoeken, noch ook dat wij ons leven zullen schikken naar des volks oordeel, maar alleen dat wij staan zullen naar goede werken, welke lof verdienen: opdat de goddeloozen en vijanden des Evangelies, als zij de Christenen bespotten en lasteren, nochtans gedwongen worden hun leven te prijzen.

Jer. 9:23.
1 Cor. 1:31.

9 Wat gij geleerd en ontvangen en gehoord. Met deze verdubbeling der woorden beduidt hij, dat hij zonder ophouden dit geleerd en gepredikt heeft; alsof hij wilde zeggen: Dit is mijn leer, overlevering en woord bij u geweest. De huichelaars daarentegen drevén niets dan de ceremoniën. Nu was het schandelijk, die heilige onderwijzing, waarvan zij ganschelijk doordrongen waren, te verlaten. **En gezien hebt in mij.** Dit is het voornaamste in een prediker, dat hij niet alleen met den mond spreke, maar ook met het leven, en dat hij door rechtschapenheid des levens zijn leer geloofwaardig make. Zoo dan, Paulus zoekt terecht daaruit zijne leer autoriteit te maken, dat hij zoowel met het leven als met den mond, een leeraar en voorganger der deugden geweest is. **En de God des vredes zal met u zijn.** Hij had gesproken van den vrede Gods, nu bevestigt hij datzelfde duidelijker, als hij belooft dat God, die zelve de auteur des vredes is, met hen zal wezen. Want de tegenwoordigheid en bijstand Gods brengt ons alle goed aan: alsof hij wilde zeggen, dat zij zullen gevoelen, dat God hun bijstaat, die alles tot goed en geluk zal wenden, alleen dat zij naar godzalige en heilige werken staan.

10 Ik ben zeer verblijd in den Heere, dat gij eindelijk wederom zijt begonnen sterkelijk aan mij te gedenken: waaraan gij ook gedacht hebt, maar er was geen gelegenheid.

1 Tim. 6:6.

11 Niet dat ik spreek naar het gebrek, want ik heb geleerd te vreden te zijn met hetgeen ik heb.
12 En ik weet vernederd te worden, ik weet ook overvloed te hebben: ik ben alom en in alles geleerd, beide verzadigd te zijn en te hongeren, overvloed te hebben en gebrek te lijden.
13 Ik vermag alle dingen door Christus, die mij sterkt.
14 Doch gij hebt wel gedaan, dat gij mijne verdrukkingen zijt deelachtig geworden.

10 Ik ben zeer verblijd in den Heere. Nu verklaart hij den Filippensen de dankbaarheid zijns gemoeds, opdat de weldaad hun niet berouwe: gelijk het pleegt te geschieden, als wij meenen, dat onze deugd versmaad of zeer klein geacht wordt. Zij hadden hem door Epafroditus hulp gezonden tot zijn behoefte: hij betuigt, dat deze gave hem aangenaam is, en zegt, dat hij zich verblijdt, dat zij nieuwe kracht gebruikt hebben om voor hem te zorgen, en neemt een gelijkenis van de boomen, welker jeugd en kracht des winters inwendig besloten is, en in de lente begint uit te botten. Maar hij matigt terstond zijne woorden, eene verbetering daarbij zettende, opdat hij ze niet schijne te bestraffen van onachtzaamheid in vrolededen tijd. Zoo zegt hij dan, dat zij ook tevoren zorgvuldig voor hem zijn geweest, maar dat zij geen gelegenheid des tijds gehad hebben, om hem eerder met hun mildheid te helpen: zoo legt hij de schuld op den tijd.

11 Niet dat ik spreek naar het gebrek. Dit is een andere verbetering, waarmede hij hun verhindert te vermoeden, dat hij kleinmoedig en door tegenspoed kleinhartig ware. Want daar was veel aan gelegen, dat zijn standvastigheid en matigheid den Filippensen bekend ware, welken hij een voorbeeld des levens was. Zoo zegt hij dan, dat hij door hun mildheid is verblijd geweest, doch alzoo, dat hij het gebrek lijdzaamlijk zou gedragen hebben. **Gebrek**, is hier te verstaan van de verzoeking: want naar het gemoed is die nimmer arm, die tevreden is met wat de Heere hem geeft. **Hetgeen ik heb**, zegt hij, dat is, hoedanig mijn toestand ook zij, zoo is die mij genoegzaam. Waarom? want de heiligen weten, dat het alzoo Gode behaagt. Zoo dan, de genoegzaamheid achten zij niet uit den overvloed der dingen, maar uit den wil Gods, welken zij uit de zaak zelve opmerken: want zij zijn zeker, dat hunne zaken geregeerd worden door de voorzienigheid en den wil van God.

12 En ik weet vernederd. Dit is eene onderscheiding, waarmede hij bewijst, dat hij een gemoed heeft, dat beide voorspoed en tegenspoed wel kan gebruiken. De harten plegen door voorspoed bovenmate zeer opgeblazen, en door tegenspoed gebroken te worden. Hij betuigt, dat hij van deze beide gebreken vrij is. Ik kan (zegt hij) nederig zijn, dat is, de nederigheid lijdzaam dragen. Het Grieksche woord, waarvoor ik gesteld heb, **uitemend zijn**, is weinig περισσεύειν. hierna gesteld voor **overvloedig zijn**, opdat het tegen zijn tegenovergesteld woord sta. Die den tegenwoordigen overvloed der dingen sober en matig weet te gebruiken met dankzegging, bereid zijnde om alles te verlaten, zoo wanneer het den Heere belieft, en ook den broederen mededeelt naar zijn vermogen, en ook niet opgeblazen wordt: die heeft geleerd uitemend te zijn, en verzaad te zijn. Dit is een uitemende en zeldzame deugd, en veel grooter dan de verdraagzaamheid der armoede. Om deze wetenschap van Paulus te leeren, zullen die allen zich oefenen, die Christus' discipelen willen zijn: maar dat zij zich intusschen alzoo gewennen armoede te verdragen, dat zij hun niet zwaar noch moeielijk zij, wanneer het gebeurt, dat zij van hunnen rijkdom beroofd worden.

13 Ik vermag alle ding door Christus. Dewijl hij van zeer groote dingen geroemd had, opdat dit hem niet tot hoovaardigheid gerekend worde, of opdat hij anderen niet oorzaak van dwazen roem geve, zoo stelt hij daarbij, dat deze sterkte van Christus ge-

geven wordt. Ik vermag (zegt hij) alle ding, niet door mijn eigen kracht: want Christus is het, die mij sterkte geeft. Waaruit wij besluiten, dat Christus ook ons een sterke en onverwinnelijke hulp zal wezen, zoo wij onze zwakheid bekennen, en op zijn kracht steunen. Als hij zegt: **Alle ding**, zoo spreekt hij alleen van dingen zijner roeping.

14 Doch gij hebt wel gedaan. Wij zien hoe wijs en voorzichtig hij handelt, op beide zijden toeziende, dat hij niet te zeer her- of derwaarts geneigd zij. Als hij zijn standvastigheid hoogelijk meldt, daarmede heeft hij willen toezien, dat de Filippensen niet meenen zouden, dat de armoede hem overwonnen had. Nu ziet hij toe, dat hij door zijn sterk spreken niet schijne hun weldaad versmaad te hebben: hetwelk niet alleen hoovaardig, maar ook onredelijk zou zijn. En hij komt hun ook mede te gemoet, opdat zij niet traag zijn om te helpen, zoo eenig ander dienstknecht van Christus aan hun hulp behoefte heeft.

2 Cor. 11:9.

15 En ook gij, Filippensen! weet, dat in het begin des Evangelies, toen ik uit Macedonië ging, geen gemeente mij medegedeeld heeft, tot rekening van uitgaaf en ontvangst, dan gij alleen.

16 Want gij hebt mij ook tweemaal te Thessalonica gezonden wat mij noodig was.

17 Niet dat ik de gave zoek, maar ik zoek de vrucht, die tot uwe rekening overvloedig is.

Hebr. 13:16.

18 Ik heb het alles ontvangen, en heb overvloedig; ik ben vervuld geworden, als ik van Epafroditus ontvangen heb, wat van u gezonden was tot een welriekenden reuk, een offerande Gode aangenaam.

19 Doch mijn God zal vervullen naar zijnen rijkdom al wat u noodig is, in heerlijkheid door Christus Jezus.

20 Voorts, onzen God en Vader zij eere in eeuwigheid, Amen.

21 Groot alle heiligen in Christus Jezus. De broeders, die met mij zijn, groeten u.

22 Al de heiligen groeten u; voornamelijk die van het huis des keizers zijn.

23 De genade van onzen Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen.

Aan de Filippensen, geschreven uit Rome, gezonden door Epafroditus.

15 En ook gij weet. Ik acht naar mijn verstand, dat hij dit daarbij zet om zich te verontschuldigen, omdat hij dikmaals van hen ontvangt: want hadden de andere gemeenten gedaan wat zij schuldig waren, zoo had hij kunnen schijnen te veel te nemen. Zoo dan, als hij zich alzoo verontschuldigt, zoo prijst hij ze, en als hij ze prijst, zoo spaart hij matig de anderen. Wij moeten ook toezien naar Paulus' voorbeeld, dat de godzaligen niet terecht oordeelen, dat wij onverzadelijk zijn, als zij zien, dat wij te zeer genegen zijn om te ontvangen. Gij weet ook (zegt hij), alsof hij zeide: Het is niet noodig dat ik andere getuigen voortbreng, want gij weet het ook zelve: want het geschiedt dikmaals dat hij, die denkt, dat de anderen nalaten te doen wat zij schuldig zijn, des te milder helpt. Alzoo is de mild-

heid des eenen den ander onbekend. **Tot rekening van uitgaaf en ontvangst.** Hij zinspeelt op de handelsboeken, welke twee zijden hebben, een van ontvangst en een van uitgaaf. Deze moeten door onderlinge vergelijking tot gelijkheid gebracht worden. Zulk een rekening was tusschen Paulus en de gemeenten: dewijl hij hun het Evangelie toediende, zoo waren zij wederom verbonden hem te geven, wat tot den nooddrift des levens diende, gelijk hij op een andere plaats zegt: Zoo wij u geestelijke dingen gezaaid hebben, is het wat groots, dat wij uwe vleeschelijke dingen zullen maaien. Zoo dan waren de andere gemeenten den nood van Paulus te hulp gekomen, zij zouden niet uit gunst gegeven, maar hun schuld betaald hebben: want zij moesten bekennen, dat zij het Evangelie van hem ontvangen hadden. Doch hij zegt, dat dit niet geschied is, dewijl zij niets voor hem uitgegeven hebben. Hoe groote en schandelijke ondankbaarheid was het zulk een grooten apostel te vergeten, aan wien zij zich wisten verbonden te zijn, meer dan zij vermogen hadden om te betalen? En hoe groot was wederom de matigheid van den heiligen man, dat hij hunne onbeleefdheid met zulken zachten zin verdroeg, dat hij ze zelfs niet met een bitter woord beschuldigt.

1 Cor. 9:11.

17 Niet dat ik de gave zoek. Wederom bevrijdt hij zich van het vermijden, dat hij te veel zou begeeren: opdat zij niet denken, dat hij hun hiermede bedektelijk wilde te kennen geven, dat zij alleen voor al de anderen moesten betalen, en dat hij van hun goedheid misbruik wilde maken. Zoo betuigt hij dan, dat hij meer hun eigen voordeel zoekt dan het zijne. Wanneer ik (zegt hij) van u ontvang, zoo wordt gij zooveel te rijker, want zooveel moogt gij op rekening brengen in de rekening des uitgaafs. De zin van dit woord hangt aan de gelijkenis van het omzetten of vergelijken in geldzaken.

18 Ik heb alles ontvangen, en heb overvloedig. Hij zegt nog duidelijker, dat hij genoeg heeft, en hij versiert hun mildheid met een schoon getuigenis, als hij zegt, dat hij vervuld is. Het was zonder twijfel een matige som, die zij hem zonden, maar hij zegt, dat hij door deze matigheid overvloedig heeft tot verzadiging. Maar het is nog een grooter lof op de gave, als hij ze noemt een offerande, die Gode wel behaagt, en tot een welriekenden reuk geofferd is. Want wat kan men beters wenschen, dan dat de gaven en weldaden heilige offeranden zijn, die God uit onze handen ontvangt, en welker reuk Hem wel behaagt. Naar deze zelve wijze zegt Christus: Al wat gij een van deze minsten gedaan hebt in mijnen naam, dat hebt gij Mij gedaan. Maar deze gelijkenis van de offeranden genomen, geeft aan de rede groot gewicht: waardoor wij geleerd worden, dat het werk der liefde dat God gebiedt, niet alleen den menschen gedaan wordt, maar dat ook daardoor Gode een geestelijke en heilige dienst geschiedt, gelijk wij in den zendbrief aan de Hebreëen hebben, dat men met zulke offeranden Gode behagelijk is. Wee dan onzer onachtzaamheid, dat wij, waar God ons zoo mildelijk tot de eer des priesterschaps roept, en ook de offerande in de hand geeft, nochtans Hem niet offeren; en wat tot heilige offeranden verordend was, niet alleen doorbrengen in onheilige gebruiken, maar ook schandelijk en boos verslinden in schandelijke en gruwelijke dingen. Want de altaren, waarop de offeranden van onze goederen behoorden gelegd te worden, zijn de armen en dienstknechten van Christus.

Matt. 25:40.

Hebr. 13:16.

Dezen worden vergeten, en sommigen verkwisten hun goed in allerlei overdaad, sommigen in gulzigheid, sommigen in onbetamelijke wellusten, anderen in groote huizen te bouwen.

19 Mijn God zal vervullen. Anderen lezen, **vervult het;** hoewel ik dit niet verwerp, zoo wil ik nochtans het andere liefst. Hij zegt bij name, **mijn God**, omdat God rekt en bekent Hem geschied te zijn, al wat zijn dienstknechten geschied is. Zoo hadden zij dan waarlijk in des Heeren akker gezaaid, waaruit zekere en groote vrucht te verwachten was. En hij belooft hun niet alleen loon in het toekomstige leven, maar ook zooveel de nooddrift des tegenwoordigen levens aangaat, alsof hij zeide: Denkt niet dat uw goed verminderd is. God, dien ik dien, zal het overvloedig geven, al wat u zal noodig wezen. Het woord, **in heerlijkheid**, beduidt heerlijk of rijkelijk. Maar hij stelt daarbij **door Christus**, in wiens naam Gode aangenaam is al wat wij doen.

20 Voorts, onze God en Vader. Dit kan een gemeene dankzegging zijn, waarmede hij den zendbrief sluit, of kan bijzonder van de mildheid aan Paulus bewezen, verstaan worden. Want dat de Filippenzen hem te hulp kwamen, dat moest hij alzoo hun toeschrijven, dat hij bekende, dat hem door Gods barmhartigheid hulp gedaan was.

21 Groet alle heiligen. (22) Al de heiligen groeten u. In de groetenissen noemt hij ten eerste zijne bijwoners, daarna alle heiligen in het gemeen, dat is, de gansche gemeente te Rome, maar voornamelijk de huisgenooten van Nero. Hetwelk is wel aan te merken: want het is geen klein bewijs der Goddelijke weldadigheid, dat het Evangelie tot dien afgrond aller boosheid en ondeugden was gedrongen, en was ook des te wonderlijker, omdat zoo zelden in de groote hoven godzaligheid regeert. Dat sommigen gissen, dat hier onder anderen ook Seneca bedoeld wordt, heeft geen schijn. Want hij heeft nooit zelfs niet met het allerminste teeken bewezen, dat hij een Christen was. Hij was ook niet uit des keizers huis, maar uit de raadsheeren der stad.

COLOSSENSEN

DE INHOUD
VAN DEN
ZENDBRIEF VAN PAULUS
AAN DE
COLOSSENSEN.

Er lagen drie steden bij elkander in Frygië, welke Paulus in dezen zendbrief meldt, te weten, Laodicea, Hierapolis en Colosse, van welke Orosius getuigt, dat zij onder het keizerschap van Nero door aardbeving zijn vergaan. Zoo dan, niet lang nadat deze zendbrief geschreven was, zijn deze drie vermaarde gemeenten door een vreeselijk geval vergaan. Hetwelk een uitnemende spiegel van het Goddelijk oordeel is, zoo ons geen oogen ontbreken. De Colossensen waren niet van Paulus, doch getrouwelijk en zuiverlijk van Epafras en andere dienaren in het Evangelie onderwezen. Maar de duivel is terstond met zijn onkruid daarbij geweest, naar zijn eeuwige gewone wijze, om het rechte geloof aldaar te verderven. Sommigen meenen, dat daar twee soorten van menschen geweest zijn, die de Colossensen van de zuiverheid des Evangelies zochten af te trekken: op de eene zijde de Philosophen disputeerende van de sterren, van het noodlot, en van andere beuzelingen, en op de andere zijde de Joden, die hunne ceremoniën drijvende, Christus zeer verduisterden. Maar degenen, die alzoo gevoelen, zijn door een al te lichte gissing bewogen, te weten, omdat Paulus meldt van tronen en machten, en hemelsche creaturen. Want aangaande het woord element, waarop zij hun meening gronden, dat is meer dan bespottelijk. Maar dewijl mijn voornemen niet is, de meeningen van anderen te wederleggen, zoo wil ik alleen zeggen wat mij dunkt, en wat men uit zekere vaste redenen kan verstaan. Ten eerste is het uit Paulus' woorden genoeg openbaar, dat die boeven gearheid hebben om Mozes met Christus te vermengen, en de schaduwen der wet met het Evangelie te behouden: waaruit het waarschijnlijk is, dat het Joden waren. En dewijl zij hunne bedriegerijen met schoone verven versierden, daarom noemt het Paulus ijdele filosofie. Hoewel, hij heeft (naar mijn oordeel) in ditzelfde woord ook mede gezien op hunne listige scherpzinnigheden, die toch onnut en onheilig waren. Want zij dichtten, dat men door de engelen toegang had tot God, en brachten vele dergelijke speculatiën voort, zoodanige als in de boeken van Dionysius over de hemelsche hierarchie staan, en uit Plato's school gehaald zijn. Zoo is dan dit het voornaamste oogmerk, dat Paulus bedoelt, te weten, dat hij leere, dat in Christus alle ding is, en dat daarom Hij alleen den Colossensen overvloedig genoeg behoort te zijn. En hij gebruikt dusdanige orde. Naar zijn gewone opschrift prijst hij ze, opdat hij ze alzoo te naarstiger make om hem te hoo-ren. Daarna om alle nieuwe en vreemde gedichtselen den mond te sluiten, zoo geeft hij getuigenis van de leer, die zij tevoren van

Epafras geleerd hadden. Daarna als hij hun wenscht vermeerdering des geloofs van den Heere, zoo geeft hij te kennen, dat hun nog wat ontbrækt, opdat hij zich een weg make tot vaster onderwijzing. Daarentegen prijst hij de genade Gods aan hen met haren betamelijken lof, opdat zij die niet klein achten. Daarna volgt de onderwijzing, waarin hij leert, dat al de stukken onzer zaligheid in Christus alleen gelegen zijn, opdat zij geen ding elders zoeken, en verhaalt dat zij alle goed in Christus verkregen hebben, opdat zij te naastiger arbeiden om dat tot het einde te bewaren. En voorwaar dit eene hoofdstuk is overvloedig genoeg, om dezen zendbrief, hoewel hij kort is, voor een onwaardeerbaren schat te houden. Want wat is er grooters in de gansche hemelsche leer, dan Christus alzoo levendig beschreven te hebben, dat wij zijn kracht, zijn ambt, en al de vruchten, die wij van Hem hebben, kunnen bekennen. Want wij zijn ook in dit eene 't meest van de papisten verwijderd, dat waar wij beiden Christenen genoemd worden, en belijden, dat wij in Christus gelooven, zij een verminkten misvormden Christus dichten, die van zijn ambt en kracht beroofd is: eindelijk, zij dichten zulk een Christus, dat het eer een ijdel gezicht, dan Christus zelve is. Maar wij nemen Hem alzoo, gelijk Hij hier van Paulus beschreven wordt, te weten, levend en krachtig. Zoo dan, opdat ik het met één woord zegge: Deze zendbrief onderscheidt den waren Christus van den verdichten, welke het kostelijkste en uitnemendste ding is, dat men zou kunnen begeeren. Omtrent het einde van het Eerste hoofdstuk, maakt hij zich wederom autoriteit, vertoonende wat persoon, en ambt hem opgelegd is, en hij prijst grootelijks de waardigheid des Evangelies. In het Tweede hfdst. opent hij duidelijker wat oorzaak hij had om te schrijven, te weten, opdat hij dat gevaar zou verhinderen, dat hij hun zag overkomen, waar hij ook als voorbijgaande, spreekt van zijn liefde tot hen: opdat zij bekennen, dat hij zorg draagt voor hunne zaligheid. Daarna komt hij tot vermaningen, waarmede hij de voorgaande leer als aan het tegenwoordig gebruik toevoegt: want hij gebiedt hun in den eenigen Christus te rusten, en al wat buiten Christus is, zegt hij ijdel te zijn. Hij spreekt bij name van de besnijdenis, van de onthouding der spijsen, en van andere uitwendige oefeningen, waaraan zij verkeerdelijk den dienst Gods bonden. Insgelijks, van den verkeerden dienst der engelen, die zij in Christus plaats stelden. En uit de besnijdenis oorzaak nemende, verhaalt hij ook met korte woorden, hoedanig het werk en de natuur der ceremoniën geweest is, waaruit besloten wordt, dat zij door Christus' afgelegd zijn. Dit behandelt hij tot het einde van het tweede hfdst. In het Derde hfdst. heeft hij tegen die ijdele geboden, tot welker onderhouding de valsche apostelen de geloovigen wilden dwingen, de ware oefening der godzaligheid gesteld, waarin God ons wil bezig hebben. En hij neemt zijn begin van de fontein zelve, dat is, van de dooding des vleesches en nieuweheid des levens: waaruit hij beken afleidt, dat is, bijzondere vermaningen, sommige die alle Christenen tegelijk aangaan, sommige die bijzonder zekere menschen dienen, naar de wijze hunner roeping. In het begin van het Vierde hfdst. vervolgt hij dezelfde stof. Daarna, als hij zich in hunne gebeden aanbevolen heeft, zoo verklaart hij met vele teekenen, hoe lief hij ze heeft, en hoezeer hij begeert hun zaligheid te helpen en te bevorderen.

HET EERSTE HOOFDSTUK.

- 1 Paulus, een apostel van Jezus Christus, door den wil van God, en de broeder Timotheus:
- 2 Den heiligen, die te Colosse zijn, en den geloovigen broederen in Christus: genade zij u en vrede van God onzen Vader, en van den Heere Jezus Christus. Rom. 1:7.
Gal. 1:3.
Ef. 1:2.
- 3 Wij danken God en den Vader van onzen Heere Jezus Christus, allen tijd voor u biddende; 1 Petr. 1:2.
Ef. 1:15.
Fil. 1:3.
- 4 Nadat wij gehoord hebben van uw geloof, dat in Christus Jezus is, en van uwe liefde tot alle heiligen: 1 Thess. 1:2.
2 Thess. 1:3.
- 5 Om de hope, die u bewaard is in den hemel, waarvan gij tevoren gehoord hebt door het woord der waarheid, namelijk, des Evangelies; 1 Petr. 1:4.
- 6 Hetwelk tot u gekomen is, gelijk het ook in de gansche wereld vruchtbaar is en verbreid wordt, gelijk ook onder u, van dien dag aan, dat gij het gehoord hebt, en de genade Gods in der waarheid bekend hebt. Mark. 4:8.
Joh. 15:16.
- 7 Gelijk gij ook geleerd hebt van Epafras, onzen geliefden mededienstknecht, die een getrouw dienaar van Christus is voor u; Col. 4:12.
Fillem. 23.
- 8 Die ons ook geopenbaard heeft uwe liefde in den Geest.

UITLEGGING.

P Paulus, een apostel. Wij hebben nu dikmaals gezegd, waartoe deze opschriften dienen. Dewijl de Colossensen hem nooit gezien hadden, zoo was zijn autoriteit bij hen nog zoo groot niet, dat zijn naam alleen genoeg zou geweest zijn. Zoo zegt hij dan, dat hij door Gods wil tot een apostel van Christus is verordend. Waaruit volgde, dat hij niet lichtvaardiglijk deed, dat hij aan de onbekenden schreef, dewijl hij het gezantschap, dat hem van God bevolen was, volbracht. Want hij was niet aan één gemeente verbonden, maar zijn apostelambt strekte tot alle gemeenten. De naam **heiligen**, welken hij hun geeft, is heerlijker, maar als hij ze **geloovige broeders** noemt, zoo wekt hij ze lieflijker op om hem te hoo-ren. Wat hier meer is, kan men uit de andere zendbrieven halen.

3 Wij danken God. Hij prijst het geloof en de liefde der Colossensen, opdat hij ze te beter bevestigte tot blijmoedigen voortgang en standvastigheid. Bovendien, als hij toont, dat hij zulk een gevoelen van hen heeft, zoo zoekt hij hunne harten te trekken, opdat zij te beter genegen en leerzaam zijn om zijn leer te ontvangen. Men moet altijd aanmerken, dat hij voor verblijding dankzegging gebruikt: waarmede hij leert, dat wij in alle blijdschap terstond de goedheid Gods

moeten gedachtig zijn: want wat blijdschap en geluk ons toekomt, is zijn weldaad. Bovendien vermaant hij ons door zijn voorbeeld, dat wij God danken, niet alleen voor wat God ons geeft, maar ook voor wat Hij anderen geeft. Maar om wat dingen dankt hij den Heere? Om het geloof en de liefde der Colossensen. Zoo bekent hij dan, dat beide deze dingen van God gegeven worden: want anders ware het een geveinsde dankzegging. En wat is er, dat wij hebben, dan uit zijne mildheid? Zoo ook de allerminste dingen daaruit komen, hoeveel te meer moet men dat bekennen van deze twee gaven, waarin de gansche inhoud onzer uitnemendheid gelegen is. **God en den Vader.** Dit moet men aldus uitleggen: God, die de Vader van Christus is. Want wij mogen geen ander God bekennen, dan die Zichzelven ons in zijn Zoon voorgesteld heeft. En dit is de sleutel, die ons alleen de deur opent, zoo wij tot den waren God willen komen. Want Hij is ons ook daarom een Vader, omdat Hij ons in zijnen eengeboren Zoon aangenomen heeft, en in denzelfden zijn vaderlijke liefde ons te aanschouwen voorstelt. **Allen tijd voor u.** Anderen leggen het aldus uit: Wij danken God allen tijd voor u, dat is, zonder ophouden. Anderen aldus: Allen tijd voor u biddende. Men kan het ook aldus uitleggen: zoo dikmaals als wij voor u bidden, zoo danken wij ook mede God. En dit is de eenvoudigste zin: Wij danken God, en bidden ook mede. Waarmede hij te kennen geeft, dat de stand der geloovigen nooit zoo volmaakt is in deze wereld, dat hun niet allen tijd wat ontbreekt. Want ook de gene, die zeer wel begonnen is, kan allen dag honderdmaal vallen, en wij moeten zonder ophouden voortgaan, als wij nog in den weg zijn. Zoo zullen wij dan gedenken, dat wij over de gaven, die wij nu ontvangen hebben, ons alzo moeten verblijden, en God danken, dat wij nochtans volständigkeit en ook mede wasdom van Hem begeeren.

4 Nadat wij gehoord hebben van uw geloof. Dit was een verwekking tot liefde jegens hen, en tot zorgvuldigheid voor hunne zaligheid, als hij gehoord had, dat zij in het geloof en de liefde uitnemend waren. En voorwaar, zulke uitnemende gaven Gods behooren zulke kracht bij ons te hebben, dat zij ons trekken om hen lief te hebben, waar wij ze zien. Hij zegt: **Uw geloof, dat in Christus Jezus is,** opdat wij altijd gedachtig zijn, dat Christus is dat eigen oogmerk des geloofs. **Liefde,** zegt hij, **tot alle heiligen,** niet om andere menschen uit te sluiten, maar omdat wij ieder met bijzonderder liefde te liever moeten hebben, hoe meer hij in God met ons vereenigd is. Zoo dan, de ware liefde strekt zich tot alle menschen: want zij zijn allen ons vleesch, en zijn naar het beeld Gods geschapen, maar zooveel de trappen aangaat, zoo zal zij beginnen van de huisgenooten des geloofs.

5 Om de hope, die u bewaard is in de hemelen. Want de hope des eeuwigen levens zal nimmermeer ledig in ons wezen, zonder de liefde in ons te baren. Want wie zeker is, dat hem een schat des levens in den hemel bewaard wordt, die moet noodwendig de wereld vergeten, en daarnaar staan. En de bedenking des hemelschen levens trekt onze genegenheden zoowel tot den dienst Gods, als tot de werken der liefde. De Sophisten gebruiken dit getuigenis, om de verdiensten der werken te verheffen, alsof de hope der zaligheid aan de werken hing: maar dit houdt geen steek. Want dat

volgt niet, dat daarom de hope der zaligheid in de werken gefundeerd is, omdat zij ons verwekt tot naarstigheid om wel te leven, dewijl niets krachtiger daartoe is, dan de onverdiende goedheid Gods, waardoor alle betrouwen der werken teniet gemaakt wordt. Voorts, de **hope** wordt hier gesteld voor wat gehoopt wordt. Want de hope in onze harten is de heerlijkheid, die wij hopen in den hemel. Nochtans als hij zegt, dat onze hope in den hemel bewaard wordt, zoo beduidt hij daarmede, dat de geloovigen alzo behooren zeker te zijn van de belofte der eeuwige zaligheid, alsof zij een schat hadden, op een zekere plaats verborgen en bewaard. **Waarvan gij tevoren gehoord hebt.** Dewijl de eeuwige zaligheid een zaak is boven onze bevassing, daarom zegt hij daarbij, dat de zekerheid daarvan den Colossensen is aangebracht door het Evangelie: en zegt ook mede, dat hij niets nieuws zal bijbrengen, maar dat hij ze alleen wil bevestigen in de leer, die zij tevoren aangenomen hadden. Erasmus heeft het aldus overgezet: **Het waarachtig woord des evangelies.** En het is mij niet verborgen, dat zulke woordvoeging bij de Hebreërs dikmaals genomen wordt: maar de woorden van Paulus hebben hier groter kracht. Want hij noemt bij uitnemendheid het Evangelie het **woord der waarheid,** eershalve: opdat zij grondiger en vaster steunen op de openbaring daaruit ontvangen.

6 Gelijk het ook in de gansche wereld vruchtbaar is. Dit dient zoowel tot vertroosting als tot versterking der godzaligen, dat men wijd en breed de vrucht des Evangelies ziet, waardoor velen tot Christus verzameld worden. Het geloof des Evangelies hangt wel niet aan de uitkomst, dat wij daarom zouden gelooven, omdat velen gelooven. Ofschoon de gansche wereld afweek, ofschoon de hemel viel, zoo moet de conscientie van een godzaligen mensch niet wankelen: want God, op wien zij gefundeerd is, blijft desniettemin waarachtig. Maar dit verhindert niet, dat ons geloof gesterkt en geholpen zou worden, zoo wanneer het de kracht Gods aanziet: welke voorwaar zich zooveel te krachtiger bewijst, hoe meer daar menschen voor Christus gewonnen worden. Hiertoe dient ook, dat te dien tijd in de groote menigte der geloovigen gezien werd de vervulling zoo veler profetieën, die het rijk van Christus van het Oosten tot het Westen uitbreiden. Is dit een klein behulpsel voor het geloof, dat men met oogen aanschouwt wat de profeten lang tevoren voorgezegd hebben van het rijk van Christus, dat in alle landen der wereld zou verbreed worden? Wat ik zeg, gevoelt een iegelijk geloovig mensch bij zichzelf. Zoo heeft dan Paulus den Colossensen door deze uitspraak meer moed willen geven, dat zij alom de vrucht en den wasdom des Evangelies aanziende, dat met te blijmoediger ijver mochten aannemen. Het Grieksche woord, waarvoor ik gesteld heb **verbreid worden,** wordt in sommige handschriften niet gevonden: nochtans heb ik het niet willen weglaten, omdat het tot het verband 't best diende. En het schijnt ook uit de uitlegging der ouden, dat men het steeds zoo gewoonlijk gelezen heeft. **Van dien dag aan, dat gij het gehoord hebt, en de genade Gods.** Hier prijst hij hun leerzaamheid, dat zij terstond de gezonde leer hebben aangenomen, en hij prijst hun standvastigheid, dat zij daarin zijn gebleven. En het geloof des Evangelies, is eigenlijk genoemd de kennis der genade Gods: want niemand heeft ooit het Evangelie gesmaakt, dan die weet, dat hij met God verzoend

διεξάνο-
μενον.

is, en de genade in Christus aangeboden, aangegrepen heeft. **In der waarheid.** Dat is, waarlijk en zonder geveinsdheid: want gelijk hij tevoren betuigd heeft, dat het Evangelie een ontwijfelbare waarheid is, alzoo zegt hij nu daarbij, dat het hun oprecht is geleerd, en dat van Epafras. Want dewijl een iegelijk van het Evangelie roemt, en daar vele booze arbeiders zijn, door wier onwetendheid, of eeroeking, of gierigheid, zijn zuiverheid vervalscht wordt, zoo is daar veel aan gelegen, dat de getrouwe dienaren onderscheiden worden van die niet zeer goed zijn. Het is ook niet genoeg, het woord des Evangelies te verstaan, tenzij wij weten, dat dit het waarachtige Evangelie is, dat van Paulus en Epafras gepredikt is. Daarom bevestigt Paulus de leer van Epafras, opdat hij de Colossensen daarin behoude, en dat hij ze ook mede afroepe van de boeven, die vreemde leer zochten in te brengen. En hij versiert ook mede Epafras zelve met een schoonen titel, opdat hij te grooter autoriteit bij hen hebbe. En ten laatste bevestigt hij der Colossensen liefde jegens hem, als hij zegt, dat hij getuigenis heeft gegeven van hun liefde. Paulus werkt alom, opdat hij dengenen, dien hij weet Christus getrouw te dienen, de gemeenten zeer liefdallig make door zijn aanprijzing: gelijk daarentegen de dienaars des duivels geheel daarnaar staan, dat zij de harten der eenvoudigen mogen vervreemden van de getrouwe herdërs, door leugenachtige woorden. **Liefde in den Geest.** Dit neem ik hier voor: **Geestelijke liefde**, gelijk ook Chrysostomus doet, met wien ik niet gevoel in het voorgaande. Voorts, geestelijke liefde is, die niet de wereld aanziet, maar tot alle godzaligheid overgegeven is, en zooveel als een inwendigen wortel heeft, terwijl de vleeschelijke vriendschappen aan uitwendige vriendschappen hangen.

Ef. 1:16.

1 Cor. 1:5.

Gen. 17:1.

1 Cor. 7:20.

Ef. 4:1.

Fil. 1:27.

1 Thess. 2:12.

Joh. 15:16.

- 9 Waarom ook wij, van dien dag af dat wij het gehoord hebben, niet afgelaten hebben te bidden voor u, en te begeeren, dat gij moogt vervuld worden met de kennis van zijnen wil, in alle geestelijke wijsheid en voorzichtigheid;
- 10 Opdat gij moogt wandelen waardiglijk den Heere, tot alle gehoorzaamheid, vruchtdragende in alle goede werken, en wassende in de kennis Gods:
- 11 Met alle kracht versterkt zijnde, naar de sterkte zijner heerlijkheid, tot alle verdraagzaamheid en lijdzaamheid, met vreugde.

9 **Waarom ook wij.** Gelijk hij tevoren zijn liefde tot hen bezeugd heeft, daarmede dat hij blijde was over hen, alzoo bewijst hij nu zijn liefde door de naarstigheid in 't gebed. En voorwaar, hoe meer wij de genade Gods zien glinsteren in eenig mensch, zooveel te meer behooren wij ze bijzonder te omhelzen en lief te hebben, en voor hun zaligheid zorgvuldig te zijn. Maar wat wenscht hij hun? Dat zij volkomener God mochten kennen: waarmede hij bedektelijk te kennen geeft, dat hun nog wat ontbreekt, opdat zij alzoo zichzelf een weg make om hen te leeren, en dat hij ze opwekke om breeder leer te ontvangen. Want degenen, die meenen dat zij geleerd hebben al wat nuttig is te weten, die verachten en verwerpen al wat hun meer aangebracht wordt. Zoo beneemt hij dan den Colossensen dezen waan, opdat dezelve hun niet verhindere, gaarne te leeren, en te laten volmaken wat in hen begonnen is.

Maar wat kennis wenscht hij hun? Te weten, die van den Goddelijken wil, waarmede hij verwerpt allerlei gedichtsel en der menschen, en allerlei speculatiën, die van het Woord Gods vreemd zijn: want zijn wil is nergens te zoeken, dan in zijn Woord. Hij stelt daarbij, **in alle wijsheid**, waarmede hij te kennen geeft, dat de wil Gods welken hij gemeld had, de eenige regel is om rechte wijsheid te hebben. Want zoo wie eenvoudig begeert te weten wat Gode behaagd heeft te openbaren, die weet eerst wat het is rechte wijsheid te hebben. Zoo wij iets meer begeeren, dat zal niet anders wezen, dan onwils zijn in geen mate te houden. Door het Grieksche woord, dat ik overgezet heb **voorzichtigheid**, versta ik onderscheiding, die uit het verstand komt. Paulus noemt ze beide geestelijk, omdat men niet anders daartoe komt, dan door de beweging des Geestes. Want 1 Cor. 2:16. een vleeschelijk mensch verstaat niet wat God aangaat. Zoolang de menschen geregeerd worden door het gevoelen huns vleesch, zoo hebben zij ook hun wijsheid, maar die enkel ijdelheid is, hoewel zij zich zeer daarin behagen. Wij zien hoedanig een theologie daar is onder het pansdom, wat in de boeken der filosofen beschreven is, en wat wijsheid de wereldsche menschen in waarde houden. Maar wij zullen gedachtig wezen, dat die wijsheid, die alleen van Paulus aangeprezen wordt, in den wil Gods besloten is.

10 **Wat gij moogt wandelen waardiglijk den Heere.** Ten eerste leert hij welke het einde is van het geestelijk verstand, en waartoe men voortgang moet doen in de schole Gods, te weten, opdat wij leven gelijk het Gode betaamt, dat is, opdat het in ons leven gezien worde, dat wij niet te vergeefs van God geleerd zijn. Allen, die hun arbeid hiertoe niet voegen, mogen wel veel arbeiden en zweeten, maar zij doen niets dan dwalen in omwegen, zonder eenige vrucht of voortgang. Bovendien vermaant hij ons, dat wij, zoo wij willen wandelen gelijk het Gode betaamt, den ganschen loop onzes levens naar den wil Gods moeten schikken, ons eigen gevoelen verlaten, en alle gezindheden onzes vleesch laten varen. Hetwelk hij ook wederom bevestigt, als hij daarbij zegt: **Tot alle gehoorzaamheid of welbehagen.** Zoo dan, zoo men vraagt, welke het leven is dat Gode betaamt, zoo zal men altijd deze beschrijving van Paulus houden, te weten, dat het zulk een leven is, dat menschelijke inzettingen en de natuur van het gansche vleesch verlatende, tot de gehoorzaamheid van den eenigen God gevoegd wordt. Hieruit volgen goede werken, welke vruchten God van ons eischt. Wederom verhaalt hij, dat zij tot alzulke volmaaktheid niet gekomen zijn, of zij hebben nieuwen wasdom en toeneming van noode: door welke vermaning hij hun bereidt, en (bij manier van spreken) bij de hand leidt tot meerdere vlijtigheid om toe te nemen, en voortgang te doen, waardoor zij zich gewillig tot hooren en tot leeren overgeven. Wat hier den Colossensen gezegd wordt, moeten alle geloovigen erkennen tot hen gezegd te zijn: opdat zij hieruit nemen, dat men in die gemeene vermaning der ware leer tot den dood toe toenemen en wassen moet.

11 **Met alle kracht versterkt zijnde.** Gelijk hij hun tevoren gewenscht heeft recht verstand, en een recht gebruik daarvan, alzoo wenscht hij hun nu ook moed en standvastigheid. En aldus vermaant hij ze van hun zwakheid: want hij zegt, dat zij niet sterk zullen zijn, dan door de hulpe des Heeren. En niet alleen dit, maar

opdat hij deze genade te meer verheffe, zoo zegt hij daarbij: **Naar zijn heerlijke sterkte**: alsof hij zeide, dat niet alleen niemand kan staan betrouwende op zijn eigen kracht, maar dat ook de kracht Gods zich grootelijks bewijst, onze zwakheid te hulp komende. Ten laatste leert hij, waarin de sterkte der geloovigen zich behoort te verklaren, te weten: **In alle lijdzaamheid en verdraagzaamheid**. Want zij worden zonder ophouden met het kruis geoefend in deze wereld, en daar komen allen dag duizend verzoeken bij om hen te overvallen, en zij zien niets van wat God beloofd heeft. Zoo moeten zij dan zich met wondere lijdzaamheid wapenen, opdat het woord van Jesaja vervuld worde: In hope en stilheid zal uwe sterkte wezen. Het woord **met vreugde**, is 't best gevoegd bij dezen zin. Want hoewel de Latijnen gemeenlijk anders lezen, zoo komen nochtans de Grieksche handschriften beter overeen met dezen zin; en voorwaar, de lijdzaamheid wordt niet behouden, dan door blijmoedigheid: daar zal ook niemand met een sterk gemoed staan, dan aan wien zijn stand zoet is.

Jes. 30: 15.

Matt. 3: 17;
17: 5.
2 Petr. 1: 17.
Hand. 20: 28.
Ef. 1: 7.
Hebr. 9: 14.
1 Petr. 1: 19.
2 Cor. 4: 4.
Fil. 2: 6.
Hebr. 1: 3.
Openb. 3: 14.
Gen. 1: 3.
Ps. 33: 6.
Joh. 1: 3.
Ef. 3: 9.
Hebr. 1: 2.

- 12 Dankende God en den Vader, die ons bekwaam gemaakt heeft tot de deelachtigheid der erfenis der heiligen in het licht;
- 13 Die ons verlost heeft uit de macht der duisternis, en ons overgebracht heeft tot het rijk zijns lieven Zoons:
- 14 In denwelken wij de verlossing hebben door zijn bloed, namelijk, de vergeving der zonden:
- 15 Die het beeld is des onzienlijken Gods, de eerstgeborene aller creature:
- 16 Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in den hemel zijn, en die op de aarde zijn: zienlijke en onzienlijke: hetzij tronen of heerschappijen, of vorstendommen, of machten.
- 17 Alle dingen zijn geschapen door Hem en tot Hem, en Hij is vóór alle dingen, en alle dingen bestaan in Hem.

12 Dankende God. Hij komt weder tot dankzegging, opdat hij door die gelegenheid verhale, met wat weldaden zij begiftigd zijn door Christus: en alzoo komt hij tot een volkomen beschrijving van Christus. Want dit was den Colossensen een eenig middel tegen alle listen, waarmede de valsche apostelen hen verzochten, namelijk, wel te weten wat Christus was. Want waaruit komt het, dat wij met zoo menigerlei leer omgevoerd worden, dan omdat de kracht van Christus ons niet bekend is. Want Christus maakt alleen, dat alle andere dingen terstond verdwijnen. Daarom zoekt de duivel niets zoozeer, als wolken en duisternissen te maken om Christus te verduisteren: want hij weet, dat alzoo aan alle leugenen een deur geopend wordt. Zoo is dan dit de eenige wijze om de zuivere leer te houden, en weder op te richten, te weten, dat men Christus voor oogen stelle, hoedanig Hij is met al zijne goederen, opdat zijn kracht waarlijk gevoeld worde. Hier wordt niet gehandeld van den naam. De papisten belijden in 't gemeen één Christus met ons: intusschen wat groot onderscheid is er tusschen ons en hen? te weten, omdat zij, als zij beleden hebben dat Christus is de Zone Gods, zijn kracht aan anderen toeschrijven, en her- en derwaarts uitdeelen, zoodat zij Hem bijna ledig laten: tenminste zij berooven Hem van een

groot deel zijner heerlijkheid, zoodat Hij Gods Zoon genoemd wordt, en nochtans niet zoodanig is als de Vader wil, dat Hij jegens ons zij. Ware het dat de papisten van harte aannamen wat in dit hoofdstuk staat, zoo zouden wij terstond eens zijn, maar het gansche pausdom zou vallen: want het staat niet anders dan daardoor dat men Christus niet kent. Dat zal zonder twijfel een iegelijk bekennen, die het voornaamste stuk van dit hoofdstuk aanmerkt. Want hier wordt niet anders gehandeld, dan opdat wij weten dat Christus is het begin, het midden en het einde; dat men alles van Hem moet hebben, en dat buiten Hem niets is, noch kan gevonden worden. Dat dan de lezers nu naarstig en scherp aanmerken, met hoedanige kleuren Paulus ons Christus schildert. **Die ons bekwaam gemaakt heeft.** Hij spreekt nog van den Vader: want Hij is het begin en de werkende oorzaak onzer zaligheid. Gelijk het woord **God**, zijn majesteit klarlijker uitdrukt, alzoo wordt door het woord **Vader**, zijn goedertierenheid en vriendelijke genegenheid aangewezen. Beide deze dingen moeten wij in God aanschouwen, opdat zijn majesteit ons vrees en eerbied aanbrengt, en dat zijn Vaderlijke liefde ons geve te betrouwen. Zoo heeft dan Paulus niet tevergeefs deze twee namen te zamen gevoegd: zoover tenminste die lezing ons behaagt, welke de oude overzetter gevolgd heeft, waarmede ook sommige zeer oude handschriften overeenstemmen. Hoewel, er zal geen ongeschiktheid in wezen, zoo wij zeggen dat het Paulus genoeg is, enkel den naam **Vader** te zetten. Bovendien, gelijk door den naam **Vader**, zijn onbegrijpelijke genade moet uitgedrukt worden, alzoo is het ook noodig, dat wij door den naam **God**, getrokken worden tot verwondering van zulke groote goedheid, dat Hij, die God is, Zich zoover vernederd heeft. Maar voor wat weldaad dankt hij God? te weten, dat Hij hem en anderen heeft bekwaam gemaakt om de erve der heiligen deelachtig te zijn. Want wij worden geboren kinderen des toorns, ballingen van het rijk Gods. De aanneming Gods alleen maakt ons bekwaam. Nu, de aanneming hangt aan de onverdiende verkiezing. De Geest der wedergeboorte is het zegel der aanneming. Hij zegt daarbij: **In het licht**, opdat het een tegenwoord zij, dat tegen de duisternis van het rijk des duivels gesteld wordt.

Ef. 2: 3.

13 Die ons verlost heeft. Ziet, dit is het begin onzer zaligheid, te weten, als God ons verlost en uittrekt uit de diepte des verderfs, waarin wij verzonken zijn. Want waar zijn genade niet is, daar is duisternis, gelijk daar staat bij Jesaja: Ziet, duisternis zal de aarde bedekken, en donkerheid de volken: maar over u zal de Heere opgaan, en zijn heerlijkheid zal in u gezien worden. Ten eerste worden wij zelve duisternis genoemd, daarna de gansche wereld. En de duivel is de overste der duisternis, onder wiens tirannie wij gevangen gehouden worden, totdat wij door de hand van Christus verlost worden. Hieruit kan men verstaan, dat de gansche wereld met haar geveinsde wijsheid en rechtvaardigheid voor God niet anders gerekend wordt dan duisternis: want buiten het rijk van Christus is geen licht. **Ons overgebracht heeft tot het rijk van Christus.** Dit zijn nu de beginselen onzer zaligheid, als wij overgebracht worden tot het rijk van Christus: want wij gaan over van den dood tot het leven. Dit heeft Paulus ook aan de genade Gods toegeschreven: opdat niemand meene, dat hij door zijn eigen looppen zulk een groot goed verkrijgt. Gelijk dan onze verlossing van de

Jes. 60: 2.

Joh. 5: 24.

zonde en dienstbaarheid des doods een werk Gods is: alzo ook de overgang tot het rijk van Christus. Christus noemt hij den Zoon der liefde, of dien de Vader liefheeft, omdat Hij alleen is, in wien zijn ziel tevreden is, gelijk daar staat Matth. 17:5, en door wien alle anderen verkoren worden. Want men moet aldus gevoelen, dat wij niet anders Gode aangenaam zijn, dan door Christus. En het is zonder twijfel, dat Paulus dien twist heeft willen doorhalen, die tusschen de menschen en God is, totdat de liefde in den Middelaar haren schijn geeft.

14 In denwelken wij hebben de verlossing. Nu vervolgt hij in orde dat al de deelen onzer zaligheid in Christus vervat zijn, en dat Hij alleen, gelijk Hij het begin en einde aller dingen is, moet uitblinken, en klaarlijk aanschouwd worden boven alle creaturen. Ten eerste, zegt hij, dat wij in Hem hebben de verlossing, en legt die terstond uit, dat zij is vergeving der zonden. Want deze twee dingen zijn onafscheidelijk van elkander. Want voorwaar als God ons de zonden vergeeft, zoo verlost Hij ons van de schuld van den eeuwigen dood. Dit is onze vrijheid, dit is onze roem tegen den dood, te weten, dat de zonden ons niet toegerekend worden. Hij zegt, dat deze verlossing is verkregen door het bloed van Christus: want door de offerande zijns doods zijn al de zonden der wereld verzoend. Zoo zullen wij dan gedenken, dat dit de eenige prijs der verzoening is, en dat het daarom lastering is al wat de papisten beuzelen van de voldoeningen.

15 Die het beeld is des onzienlijken Gods. Hij klimt hooger op, handelende van de heerlijkheid van Christus. Hij noemt Hem het beeld des onzienlijken Gods: waarmede hij te kennen geeft, dat door Hem alleen, God die anders onzienlijk is, ons geopenbaard wordt, volgens hetgeen Johannes zegt: Niemand heeft ooit God gezien: de eengeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard. Ik weet wel, hoe het de ouden plegen uit te leggen. Want dewijl zij strijd hadden tegen de Arianen: zoo drijven zij de gelijkheid des Zoons met den Vader en de eenerlei substantie: maar intusschen verzwijgen zij wat het voornaamste is, te weten, hoe de Vader Zichzelf ons vertoont in den Zoon, opdat wij Hem daarin kennen. Dat Chrysostomus al zijn sterkte stelt in het woord **beeld**, als hij wil bevestigen, dat het schepsel niet kan genoemd worden des Scheppers beeld, is veel te zwak: ja wordt van Paulus zelven wederlegd, waar hij zegt: De man is het beeld en de heerlijkheid Gods. Daarom, opdat wij niet hebben dan wat grondig is, zoo moeten wij aanmerken, dat het woord beeld, niet gezegd wordt van het wezen Gods, maar dat het opzicht heeft op ons. Want Christus wordt daarom gezegd het beeld Gods, omdat Hij maakt, dat wij God eenigszins kunnen zien. Hoewel, de gelijkheid der substantie wordt ook hieruit verstaan: Want Christus zou God niet waarlijk uitdrukken, ware Hij niet het wezenlijke Woord Gods: want hier wordt niet gehandeld van dingen, die door gemeenmaking ook den creaturen toekomen, maar hier wordt gehandeld van de volmaakte wijsheid, goedheid, rechtvaardigheid en mogendheid Gods: om welke dingen af te beelden en voor te stellen, geen creatuur genoegzaam zou zijn. Zoo zullen wij dan in dit woord een geweldig wapen hebben tegen de Arianen, doch moeten wij nochtans beginnen van dat opzicht op ons, waarvan ik gesproken heb, en

Joh. 1:18.

1 Cor. 11:17.

niet blijven staan op het wezen alleen. De inhoud is, dat God in Zichzelf, dat is, in zijn naakte majesteit, onzienlijk is, niet alleen voor de lichamelijke oogen, maar ook voor het menschelijk verstand, en dat Hij ons in Christus alleen geopenbaard wordt, opdat wij Hem daarin als in een spiegel aanschouwen. Want in Christus heeft Hij zijn rechtvaardigheid, goedheid, wijsheid, kracht en eindelijk Zichzelf geheel ons voorgesteld. Zoo moeten wij dan toezien, dat wij Hem niet elders zoeken: want al wat buiten Christus zich wil uitgeven met Gods naam, is een afgod. **De eerstgeborene aller creaturen.** De reden, waarom Hij alzo genoemd wordt, volgt terstond hierna: **Want door Hem zijn alle dingen geschapen;** gelijk Hij op dezelfde wijze in het derde vers hierna, gezegd wordt de eerstgeborene uit de dooden, omdat wij allen door Hem wederopstaan. Zoo is Hij dan niet alleen daarom de eerstgeborene, omdat Hij zooveel den tijd aangaat, vóór alle creaturen is geweest: maar omdat Hij van den Vader daartoe gegeneerd is, dat alle creaturen door Hem zouden geschapen worden, en dat Hij als de substantie of fundament aller creaturen is. De Arianen deden dwaselijk, die hieruit besloten, dat Hij een schepsel was. Want hier wordt niet gehandeld wat Hij in Zichzelf is, maar wat Hij in anderen maakt.

Vs. 18.

16 Zienlijke en onzienlijke. In de voorgaande onderscheiding, waar hij zegt: **hemelsche en aardsche**, worden beide deze soorten vervat. Maar dewijl Paulus dit voornamelijk wilde zeggen van de engelen, zoo meldt hij nu de onzienlijke creaturen. Zoo zijn dan niet alleen die hemelsche creaturen, die met oogen kunnen gezien worden, maar ook de geestelijke door den Zone Gods geschapen. Wat daar terstond volgt: **Hetzij tronen**, is zooveel alsof hij zeide, met wat naam zij ook genoemd worden. Door het woord **tronen**, verstaan sommigen, **engelen**. Maar ik acht meer, dat daarmede het hemelsche paleis der majesteit Gods beduidt wordt: hetwelk men niet zoo moet droomen, als ons verstand kan vatten, maar zooals God zelf betaamt. Wij zien de zon en de maan en de gansche versiering des hemels, maar de heerlijkheid van het rijk Gods is voor onze zinnen verborgen, omdat zij geestelijk is, en hooger dan alle hemelen. Eindelijk, door het woord **tronen**, zullen wij verstaan die woonplaats der eeuwige onsterfelijkheid, die van alle veranderlijkheid vrij is. Met de andere namen beduidt hij zonder twijfel engelen. Hij noemt ze **machten, vorstendommen, heerschappijen**, niet omdat zij een eigen rijk hebben, of met eigene kracht begaafd zijn, maar omdat zij zijn dienaars der Goddelijke mogendheid en heerschappij. En het is gewoon, dat de namen Gods den creaturen gegeven worden, zoo verre God zijn kracht daarin bewijst. Alzo is Hij alleen Heere en Vader. Maar het zijn ook vaders en heeren, dien Hij verwaardigt deze eer te geven. Hieruit komt het, dat engelen en rechters Goden worden genoemd. Daarom worden de engelen ook te dezer plaatse versierd met schoone namen, door welke verklaard wordt, niet wat zij door zichzelf en van God alzo gescheiden vermogen, maar wat God door hen doet, en wat ambten Hij hun bevolen heeft. Hetwelk men alzo moet nemen, dat de heerlijkheid des eenigen Gods geenszins verminderd wordt: want God deelt zijn kracht niet alzo den engelen, dat Hij Zichzelf vermindert: Hij werkt niet alzo door hen, dat Hij zijn mogendheid hun overgeeft, en Hij wil niet, dat zijn heerlijkheid alzo

in hen schijn geve, dat zij in Hem te duisterder worde. Paulus verheft willens de waardigheid der engelen zoo eerbiedig, opdat niemand denke, dat Christus desniettemin alleen boven hen zou uitnemend zijn. Zoo dan, hij gebruikt deze namen, als bijwijze van toelating, alsof hij zeide, dat Christus niet verkleind wordt door al hun uitnemendheid, zij mogen met zoo schoone titels versierd wezen als men wil. Degenen, die in deze woorden scherppzinniger filosofeeren, om hieruit rangorden der engelen te bewijzen, die laat ik deze hare lekkernij genieten: maar zij wijken voorwaar ver af van den zin van Paulus.

17 Alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen. Hij stelt de engelen onder Christus met vier redenen. Ten eerste, dat zij zijn heerlijkheid niet verminderen, want zij zijn van Hem geschapen. Ten andere, omdat hun schepping is tot Hem als tot het behoorlijke einde. Ten derde, dat Hij altijd geweest is eer zij geschapen werden. Ten vierde, dat Hij ze onderhoudt, en in hun stand bewaart door zijn kracht. Hoewel, hij zegt dit niet van de engelen alleen, maar ook van de gansche wereld. Alzoo stelt hij den Zone Gods in een zeer hoogen stoel der eere, opdat Hij zij alzooewel over de engelen als over de menschen, en onder zich hebbe alle creaturen in den hemel en op de aarde.

Ef. 1:22;
4:15; 5:23.
1 Cor. 15:20.
Openb. 1:5.
Joh. 1:14.
Col. 2:9.
2 Cor. 5:18.
1 Joh. 4:10.
Jes. 9:6.
Joh. 16:33.
Hand. 10:36.
Rom. 5:1.
Ef. 2:14.

18 En Hij is het hoofd des lichaams der gemeente, Hij is het begin, de eerstgeborene uit de dooden, opdat Hij in allen de eerste zou zijn.

19 Want het heeft [Gode] behaagd, dat in Hem al de volheid zou wonen;

20 En door Hem alle dingen Zichzelven te verzoenen, tot vrede brengende door het bloed zijns kruises, door Hem, beide wat op de aarde en in de hemelen is.

18 Het hoofd des lichaams. Als hij nu in het gemeen van de uitnemendheid van Christus gesproken heeft, en van zijne opperste heerschappij over alle creaturen, zoo komt hij wederom tot die dingen, die bijzonder de gemeente aangaan. In het woord **hoofd**, aanmerken sommigen meer dingen. En hij zal voorwaar weinig hierna deze zelfde gelijkenis gebruiken in dusdanige beduiding: dat gelijk het hoofd in des menschen lichaam is als een wortel, waaruit de levende macht in alle leden uitgestort wordt, dat alzoo ook het leven der gemeente uit Christus vloeit. Hier spreekt hij naar mijn oordeel, voornamelijk van de regeering. Zoo leert hij dan, dat Christus alleen die is, die macht heeft om de gemeente te regeeren, op wien alleen de geloovigen moeten zien, aan wien de eenheid van het lichaam hangt. Als de papisten de tirannie van hunner afgod willen bevestigen, zoo klagen zij, dat de gemeente zonder hoofd zal zijn, tenzij de paus gelijk een hoofd, heerschappij daarin hebbe. Paulus wil deze eer zelfs den engelen niet toelaten, en berooft nochtans de gemeente niet van haar hoofd: want gelijk Christus dezen naam Zichzelven aanneemt, alzoo verricht Hij ook waarlijk het ambt van een hoofd. Ook mij is die beuzeling niet verborgen, waarmede zij zoeken te ontvlieden, te weten, zij zeggen dat de paus is een dienstelijk hoofd. Maar de naam van hoofd is hooger, dan dat hij aan eenig sterfelijk mensch met eenigerlei ver

toegeschreven worden, voornamelijk zonder Christus' bevel. Gregorius schrijft matiger, daar hij zegt, dat Petrus wel een voornaam lid der gemeente is, doch dat hij en de andere apostelen leden zijn onder één hoofd, Epist. 92. Lib. 4. **Hij is het begin.** Dewijl het Grieksche woord, dat hier staat, somtijds ook beduidt het einde waartoe alle dingen geschikt worden, zoo zouden wij het ook kunnen nemen, dat Christus alzoo het einde ware. Maar ik wil liever de woorden van Paulus alzoo uitleggen, dat Hij het begin is, omdat Hij de eerstgeborene uit de dooden is: want in de wederopstanding, is een wederoprichting aller dingen, en alzoo een begin der tweede en nieuwe schepping, wijl de eerste vervallen was in den val van den eersten mensch. Dewijl dan Christus wederopstaande, dat rijk Gods begonnen heeft, zoo wordt Hij terecht genoemd het begin: want dan beginnen wij waarlijk voor God te zijn, als wij vernieuwd worden, opdat wij nieuwe schepselen zijn. **De eerstgeborene uit de dooden.** Hij wordt alzoo genoemd, niet alleen omdat Hij eerst is wederopgestaan, maar omdat Hij ook anderen dat leven wedergeeft: gelijk Hij op een andere plaats genoemd wordt: De eersteling dergenen, die wederopstaan. **Opdat Hij in allen.** Hij besluit daaruit, dat Hem de uitnemendheid in alle dingen toekomt. Want zoo Hij aller oorsprong en wederoprichter is, zoo is het openbaar dat Hem deze eere terecht behoort. Hoewel, deze woorden **in allen**, worden op tweecërlei wijze verstaan, te weten, **in alle creaturen**, of **in alle dingen**. Maar daar is niet veel aan gelegen: wijl alle dingen enkel onder zijn heerschappij worden gesteld.

1 Cor. 15:20.

19 Want het heeft [Gode] behaagd, dat in Hem. Opdat het te vaster zij wat hij van Christus verkondigd heeft, zoo zegt hij ook nu daarbij, dat het alzoo vast in de voorzienigheid Gods besloten is. En voorwaar, opdat wij deze verborgenheid met eerbied aanbidden, zoo is het noodig, dat wij tot deze fontein terugeroepen worden. Dit is (zegt hij) door Gods raad geschied, dat alle volheid in Hem wonen zou. Hij meent alle volheid der rechtvaardigheid, wijsheid, kracht, en aller goeden. Want al wat God heeft, heeft Hij den Zoon gegeven, opdat Hij in Hem verheerlijkt worde: gelijk daar staat Joh. 5:20. Hij vermaant ook mede, dat wij uit de volheid van Christus moeten putten, al wat goeds wij begeeren tot onze zaligheid: want het is alzoo van God verordend, dat Hij Zich en zijn gaven den menschen niet anders wil mededeelen, dan door den Zoon. Zoo is het dan zooveel, alsof hij zeide, dat Christus ons alles is; en dat wij buiten Hem niets hebben. Waaruit volgt, dat allen die Christus verkleinen, of zijn kracht verminderen, of van zijne ambten berooven, of eindelijk, een druppel van deze volheid nemen, dat zij zooveel in hen is, den eeuwigen raad Gods losmaken.

20 En door Hem alle ding Zichzelven te verzoenen. Dit is ook een groote lof van Christus, dat wij niet anders met God kunnen vereenigd zijn, dan door Hem. Laat ons ten eerste aanmerken, dat onze zaligheid daarin gelegen is, dat wij God aanhangen. Wederom, dat daar niets ellendigers is, dan van Hem vervreemd te zijn. Zoo zegt hij dan, dat wij door Christus alleen zalig zijn: want Hij is de band onzer vereeniging met God. Wederom, dat wij buiten Hem zeer ellendig zijn, daar wij van God zijn uitgesloten. Nu, wat hij Christus toeschrijft, zullen wij gedenken Hem geheel toe te komen, opdat geen deel van dezen lof iemand anders toegeschre-

ven worde. Daarom moet men die tegenstellingen daaronder verstaan, te weten, zoo dit een voorrecht van Christus is, zoo komt het geen anderen toe. Want hij handelt met voornemen tegen degenen, die dichtten dat de engelen vredemakers waren, door welke wij toegang hadden tot God. **Tot vrede brengende door het bloed zijns kruises.** Hij spreekt van den Vader, dat Hij zijne creaturen verzoend heeft door Christus' bloed. Hij noemt het bloed zijns kruises, omdat het bloed van Christus daarom het pand en de prijs onzer verzoening met God is geweest, omdat het aan het kruis is uitgestort. Want de Zoon Gods moest het verzoenoffer worden, en de schuld der zonden dragen, opdat wij in Hem rechtvaardigheid Gods zouden zijn. Zoo dan, het bloed des kruises is zooveel als het bloed der offerande, die aan het kruis is geofferd om den toorn Gods te stillen. Als hij daarbij stelt: **door Hem**, zoo heeft hij niets nieuws willen zeggen, maar wat hij nu gezegd had, heeft hij duidelijker willen uitdrukken, en ook dieper in onze harten prenten, te weten, dat Christus alzoo de eenige auteur der verzoening is, dat alle andere middelen uitgesloten worden. Want daar is niemand anders voor ons gekruist. Zoo is Hij dan alleen degene, door wien en door wiens genade God ons genadig is. **Beide wat op aarde en in de hemelen is.** Zoo wij dit willen verstaan van de redelijke creaturen alleen, zoo is het te verstaan van de menschen en de engelen. Hoewel, daar zal niets ongeschikts in zijn, zoo men het verstaat van alle creaturen zonder uitzondering: maar opdat het niet noodig is scherpzinnig te disputeeren, zoo behaagt het mij, dat het van de engelen en menschen gezegd is. En betrekkelijk dezen is er geen zwaarigheid, dat hun een vredemaker bij God noodig is. Toch is het niet licht van de engelen te verstaan. Want waartoe dient daar verzoening, waar geen tweedracht of vijandschap geweest is? Velen door deze reden bewogen zijnde, hebben deze tegenwoordige plaats aldus uitgelegd, dat de engelen met de menschen tot eendrachtigheid zijn gebracht. Maar de woorden van Paulus luiden anders, als hij zegt, dat ze God Zichzelven verzoend heeft. Zoo is dan dat een gedwongen sluitrede. Nu moeten wij zien, hoedanig de verzoening der engelen en der menschen zij. Ik zeg, dat de menschen met God verzoend zijn, omdat zij tevoren van Hem vervreemd waren door de zonde, omdat zij den rechter zouden gevoeld hebben tot hun verderf, zoo de genade des Middelaars daar niet tusschen gekomen ware om zijn toorn te stillen. Zoo is dan dit de aard en wijze der verzoening tusschen God en de menschen, dat de vijandschap door Christus is weggenomen. Zoo dan, God is van een rechter een vader geworden. Tusschen God en de engelen is het iets heel anders: want er is geen afvalling, geen zonde, en daarom is er geen scheiding. Doch de engelen moesten om twee oorzaken met God verzoend worden. Want dewijl zij creaturen zijn, zoo waren zij niet buiten de mogelijkheid van vallen, waren zij niet door de genade van Christus bevestigd geweest. Dit is geen kleine zaak tot doorgaanden vrede met God, dat zij vasten stand hebben in de rechtvaardigheid, zoodat zij noch val noch afwijking meer vreezen. Bovendien is in de gehoorzaamheid zelve, die zij Gode bewijzen, niet zulke uitnemende volmaaktheid, dat zij alleszins zonder vergeving voor God genoeg is. Hierop doelt zonder twijfel die uitspraak in het boek Job: Ook in zijne engelen zal Hij ongerechtigheid vinden: want zoo

2 Cor. 5 : 21.

het op den duivel geduid wordt, wat bijzonders zal dat wezen? De Geest zegt daar, dat de hoogste zuiverheid onrein is, zoo men ze bij de rechtvaardigheid Gods weegt. Zoo moet men dan besluiten, dat in de engelen niet zoo groote rechtvaardigheid is, dat zij tot volle vereeniging met God genoeg is. Zoo is hun dan een vredemaker noodig, door wiens genade zij geheel aan God mochten hangen. Daarom doet Paulus recht, dat hij de genade van Christus niet alleen stelt in de menschen, maar ze ook den engelen gemeen maakt. Ook geschiedt den engelen geen onrecht, als zij tot den Middelaar geweest worden, om door zijn weldaad grondigen en vasten vrede met God te hebben. Zoo iemand hier een vraag wil opwerpen, of Christus ook der duivelen vredemaker is, dewijl hier staat: **Al wat in den hemel en op de aarde is?** ik antwoord, dat Hij zelfs niet der goddeloozen vredemaker is. Hoewel ik beken wel, dat daar een onderscheid is: want den goddeloozen wordt de weldaad der verlossing aangeboden, maar den duivelen niet. Maar dit gaat de woorden van Paulus niet aan: welke niets anders vervatten, dan dat het Christus alleen is, door wien alle creaturen aan God hangen, die eenige vereeniging met Hem hebben.

21 En u, toen gij eertijds vervreemd waart, en vijanden door de gedachten in booze werken,

22 Heeft Hij nu verzoend in het lichaam zijns vleesches door den dood: opdat Hij u zou stellen heilig en onberispelijk voor zijn aanschijn:

23 Zoo gij toch blijft in het geloof gefundeerd en vast, en niet omgedreven wordt van de hope des Evangelies, dat gij gehoord hebt, hetwelk gepredikt is onder alle creatuur, die onder den hemel is: waarvan ik Paulus een dienaar geworden ben.

Luk. 1: 75.
Ef. 1: 4;
5: 27.
2 Tim. 1: 9.
Tit. 2: 12.
Joh. 15: 6.

21 En u, toen gij. Nu voegt hij hun een gemeene leer toe, opdat zij zichzelf in zooveel te grooter ondankbaarheid schuldig gevoelen: zoo zij zich laten afleiden van Christus tot nieuwe gedichtelen. En men moet hier naarstig de orde aanmerken: want de bijzondere toepassing der leer treft meer, om zoo te spreken. Daarna roept hij ze terug tot de bevinding, opdat zij de weldaad der verlossing, die hij gemeld heeft, in zich bekennen. Gelijk of hij zeide: Gij zijt zelve een bewijs dier genade, die ik verkondig door Christus aan de menschen bewezen te zijn. Want gij waart vervreemd, te weten, van God: gij waart vijanden, nu zijt gij tot liefde aangenomen. Waaruit is dat gekomen? te weten, omdat God door den dood van Christus tevreden gesteld zijnde, met u verzoend is. Hoewel, in deze uitspraak is een verandering van persoon: want wat hij duslang geleerd heeft van den Vader, dat leert hij nu van Christus; want men moet het alzoo uitleggen: want hij zegt, **in het lichaam zijns vleesches.** Het woord **gedachten**, acht ik gezegd te zijn tot nadruk, alsof hij zeide, dat zij ganschelijk en met alle gevoelens des gemoeds van God zijn vervreemd geweest, opdat niemand naar philosophische wijze dichte, dat de vervreemding in één deel is geweest, gelijk het de pauselijke theologen alleen op de laagste begeerlijkheden duiden. Ja wat meer is, Paulus zegt wat u voor God hatelijk maakte, dat had het gansche gemoed aangenomen. Eindelijk, hij heeft willen uitdrukken, dat de mensch zoo groot als hij is, ganschelijk met God twistig is,

en zijn vijand is. De oude overzetter heeft overgezet, **zinnen**; Erasmus, **gemoed**; en ik heb het woord **gedachten** gebruikt. Want het Grieksche woord heeft zulke beduiding, en de zin van Paulus eischt dit. Voorts, dewijl het woord **vijanden**, beide **passief** en **actief** be-
 Ef. 2:5. duidt, zoo wordt beiderlei wijze terecht van ons gezegd, zoolang wij buiten Christus zijn: want wij worden geboren kinderen des toorns, en alle gedachten des vleesches is vijandschap tegen God. **In booze werken.** Uit de vruchten bewijst hij den inwendigen haat, die in het hart verborgen is. Want dewijl de menschen zichzelf van alle schuld willen bevrijden, totdat zij openlijk overwonnen worden, zoo toont God hun goddeloosheid door de uitwendige werken: gelijk breeder gehandeld wordt Rom. 1:19. Voorts, wat wij hier hooren van de Colossensen, gaat ook ons aan: want naar de natuur hebben wij geen onderscheid. Alleen is deze verscheidenheid, dat sommigen geroepen worden terstond van des moeders buik aan, wier boosheid God voorkomt, zoodat zij niet uitbreken tot openbare vruchten; anderen worden tot den schaapstal van Christus teruggeleid, nadat zij nu een goed deel des levens gedwaald hebben. Doch wij allen hebben Christus noodig tot een vredemaker, want wij zijn knechten der zonde, en waar zonde is, daar is vijandschap tusschen God en de menschen.

22 In het lichaam zijns vleesches. Dit schijnt een ongeschikte wijze van spreken: maar het lichaam des vleesches is, zooveel als het menschelijke lichaam, dat de Zone Gods met ons gemeen had. Zoo heeft hij dan willen uitdrukken, dat de Zone Gods met ons dezelfde natuur heeft aangenomen, dat Hij (zeg ik) dit aardsche lichaam, en dat velen zwakheden onderworpen is, heeft gedragen, om onze Middelaar te zijn. Als hij daarbij zegt: **Door den dood**, zoo roept hij ons wederom tot de offerande. Want de Zone Gods moest mensch worden, en ons vleesch deelachtig zijn, opdat Hij onze broeder ware: Hij moest stervende een offerande worden, opdat Hij ons den Vader verzoenen zou. **Opdat Hij u zou stellen heilig.** Dit is het tweede voornamen onzer zaligheid, de nieuwigheid des levens. Want voornamelijk in deze twee stukken, is de gansche weldaad der verlossing gelegen, te weten, in de vergeving der zonden, en in de geestelijke wedergeboorte, Jer. 31:33. Wat hij nu gezegd had, was groot, te weten, dat wij door den dood van Christus rechtvaardigheid hebben verkregen, opdat wij Gode dankbaar zijn, dewijl onze zonden nu uitgewischt zijn. Maar hij leert, dat er nu iets anders van gelijke schoonheid bijkomt, te weten, de gave des Heiligen Geestes, waardoor wij vernieuwd worden naar het beeld Gods. Deze plaats is aanmerkingswaardig, dat ons de onverdiende rechtvaardigheid in Christus niet gegeven wordt, zonder ook mede wedergeboren te worden tot gehoorzaamheid der rechtvaardigheid: gelijk hij op een andere plaats leert, dat Christus ons ge-
 30. worden is rechtvaardigheid en heiligmaking. Het eerste verkrijgen wij door onverdiende aanneming, en het ander, door de gave des Heiligen Geestes, als wij nieuwe menschen worden. Deze beide genaden zijn onafscheidelijk aan elkander verbonden. Voorts zullen wij aanmerken, dat deze heiligheid alleen begonnen is in ons, en dagelijkschen wasdom heeft: en dat zij niet zal volmaakt wezen, totdat Christus zal verschijnen tot wederoprichting aller dingen. Want voortijds hebben de Coelestinen en Pelagianen deze plaats

misbruikt, om de genade der vergeving der zonden uit te sluiten. Want zij dichtten een volmaaktheid in deze wereld, die voor het oordeel Gods genoeg ware, zoodat de barmhartigheid overbodig was. Maar Paulus leert hier geenszins wat in deze wereld vervuld wordt, maar welke het einde onzer roeping is, en wat goed ons van Christus aangebracht wordt.

23 Zoo gij toch blijft. Dit is een vermaning tot volharding, waarmede hij vermaant, dat al de genade, die hun tot nu toe gegeven was, tevergeefs zal wezen, zoo zij niet blijven in de oprechtheid des Evangelies. En alzo beduidt hij, dat zij nog zijn in den voortgang, en nog niet tot het voorgestelde oogmerk gekomen zijn. Want de standvastigheid des geloofs stond te dien tijde bij hen in vreeze, door de listen der valsche apostelen. Hij beschrijft de vastigheid des geloofs levendig, als hij den Colossensen gebiedt daarin gefundeerd en standvastig te zijn. Want het geloof is niet aan een meening gelijk, die met menigerlei beweging geslagen wordt: maar het heeft een vaste standvastigheid, die alle helsche listen wederstaat. Zoo dan, de gansche pauselijke theologie zal nimmermeer zelfs een kleinen smaak des waren geloofs geven, dewijl zij voor een vaste leer houdt, dat men altijd moet twifelen, zoewel aangaande den tegenwoordigen stand der genade, als betreffende de eindelijke volharding. Daarna wijst hij ook aan de overeenkoming, die het geloof heeft met het Evangelie, als hij zegt dat de Colossensen dan standvastig zullen wezen in het geloof, zoo de hope des Evangelies, dat is, de hope die zij door het Evangelie hebben, in hen niet verzwakt wordt. Want waar het Evangelie is, daar is hope op eeuwige zaligheid. Maar wij moeten bedenken, dat de inhoud aller dingen in Christus vervat wordt: en daarom gebiedt hij hier alle leeringen te vlieden, die van Christus afleiden, zoodat der menschen gemoed ergens elders in bekommerd wordt. **Dat gij gehoord hebt.** Dewijl de valsche apostelen, die Christus verscheuren, ook plegen hoovaardig op den naam des Evangelies te roemen, en des duivels gewoonlyke kunst is, de consciëntien verkeerdelijk door de voorwending des Evangelies te beroeren, opdat de waarheid des Evangelies verward zij, daarom zegt Paulus bijname, dat dit het oprechte en ontwijfelbare Evangelie is, dat de Colossensen gehoord hadden, te weten, van Epafras, opdat zij hunne ooren niet zouden wenden tot tegenovergestelde leeringen. Bovendien stelt hij een bevestiging daarbij, te weten, dat het hetzelfde Evangelie is, dat de gansche wereld over gepredikt is. Dit is, zeg ik, geen kleine bevestiging, als zij hoorden, dat zij de algemeene kerk met hen hebben medegevoelende, en dat zij geen andere leer volgen, dan die de apostelen gelijkelijk geleerd hebben, en die alom aangenomen is. Der papisten roeming is bespottelijk, dat zij onze leer met dit argument bestrijden: omdat het niet alom gepredikt wordt met aangenaamheid en toejuiching, omdat er niet velen zijn, die met ons gevoelen. Want ofschoon zij barsten, zoo zullen zij ons dit niet benemen, dat wij heden niet anders leeren dan voortijds geleerd is van de profeten en apostelen, en dat van de gansche rij der heiligen gehoorzaam aangenomen is. Want Paulus heeft niet gewild, dat het Evangelie met een eendrachtigheid aller eeuwen zou goed geacht worden, zoodat zijn autoriteit wankelbaar zou zijn, zoo het verworpen werd. Maar hij heeft meer gezien op het bevel van Christus, Mark. 16:15,

Gaat heen, predikt het Evangelie allen creaturen. Hetwelk hangt aan zoo vele voorzeggingsen der profeten, welke verkondigden, dat het rijk van Christus in de gansche wereld zou verkondigd worden. Wat wil dan Paulus met deze woorden anders zeggen, dan dat de Colossensen ook met die levende wateren zijn besprengd geweest, die uit Jeruzalem vloeiende, de gansche wereld zouden overvloeien. Wij roemen ook niet tevergeefs en zonder uitnemende vrucht en troost, dat wij hetzelfde Evangelie hebben, dat op des Heeren bevel gepredikt is onder alle volken, en dat van alle gemeenten is aangenomen, in welks belijdenis alle godzaligen geleefd hebben en gestorven zijn. En dat eendrachtig gevoelen der algemeene gemeente, wat voorwaar zulken grooten lof waardig is, is ons geen kleine hulpe, om ons tegen zoovele aanvallen te wapenen. En wij gevoelen gaarne met Augustinus, die de Donatisten wederlegt, voornamelijk, met dit argument: Dat zij een Evangelie voortbrengen, dat allen gemeenten ongehoord en onbekend is. En dat voorwaar terecht. Want indien dat het ware Evangelie is, dat door geen aanneming der gemeente verzegeld, voorgesteld wordt, zoo volgt daaruit, dat zoovele beloften ijdel en valsch zijn, door welke voorzeggd wordt, dat de verkondiging des Evangelies de gansche wereld zou overgedragen worden, en die bevestigen, dat uit alle volken en landen, kinderen Gods verzameld zouden worden, enz. Maar wat doen de papisten? Zij laten de profeten en apostelen varen, en gaan de oude gemeente voorbij, en willen hun afwijking van het Evangelie, voor een eendrachtig gevoelen der algemeene gemeente gehouden hebben. Wat gelijkenis is hierin? Daarom, als van het eendrachtig gevoelen der gemeente gehandeld wordt, zoo laat ons tot de apostelen en hun prediking terugkeeren, gelijk Paulus hier doet. Voorts, opdat niemand het woord **alle**, bijgeloovig neme, Paulus beduidt niet anders, dan dat het alom wijd en breed gepredikt was. **Waarvan ik Paulus.** Hij spreekt ook van zijn persoon, dat nuttig was. Want wij moeten altijd toezien, dat wij ons niet lichtvaardig insteken in het leerambt. Zoo betuigt hij dan, dat dit ambt hem opgelegd was, opdat hij zichzelf autoriteit geve. En hij stelt alzoo zijn apostelambt bij hun geloof, dat zij zijn leer niet kunnen verwerpen, zonder het Evangelie te verwerpen, dat zij aangenomen hadden.

2 Cor. 7:4.
Ef. 3:13.
Fil. 2:17.
2 Tim. 2:10.
Rom. 12:5.
1 Cor. 12:27.
Ef. 4:12;
5:23.
Rom. 16:25.
Ef. 1:9;
3:9.
2 Tim. 1:10.
Tit. 1:3.
1 Petr. 1:20.
Matt. 18:11.
2 Cor. 2:14.
1 Tim. 1:1.

- 24 Nu verblijd ik mij in het lijden voor u, en vervul in mijn vleesch, wat het lijden van Christus ontbreekt, voor zijn lichaam, hetwelk is de gemeente;
- 25 Waarvan ik een dienaar geworden ben, naar de bedeeeling Gods, die mij gegeven is aan u, om het woord Gods te vervullen;
- 26 [Namelijk,] de verborgenheid, die vóór de eeuwen en geslachten was verborgen, welke nu geopenbaard is aan zijne heiligen:
- 27 Aan wie God heeft willen openbaren, welke zij de rijkdom der heerlijkheid der verborgenheid onder de heidenen, welke is Christus onder u, de hope der heerlijkheid;
- 28 Denwelken wij prediken, vermanende ieder mensch, en leerende ieder mensch in alle wijsheid, opdat wij ieder mensch volmaakt zouden stellen in Christus Jezus.
- 29 Waartoe ik arbeide, strijdende naar zijne macht, die krachtig in mij werkt.

24 Nu verblijd ik mij. Ten eerste heeft hij zichzelf autoriteit gemaakt uit zijn roeping, en nu voorkomt hij, dat zijne banden, gevangenis en vervolgingen, die hij voor het Evangelie leed, niet de eere zijns apostelschaps verminderen. Want de duivel misbruikt ook zulke gelegenheden, om de dienstknechten Gods verachtelijker te maken. Bovendien geeft hij hun moed door zijn exempel, opdat zij niet door vervolgingen verschrikt worden: en hij prijst zijn ijver, opdat die meer gewicht hebbe. Ja, hij betuigt ook zijn liefde tot hen met geen klein pand, als hij zegt, dat hij de verdrukkingen die hij lijdt, gaarne draagt om hunnentwil. Waaruit komt deze blijdschap, mocht iemand zeggen? Te weten: Omdat hij de vrucht zag, die daaruit voortvloeide; alsof hij zeide: De verdrukking, die ik voor u draag, is mij zoet, omdat ik ze niet tevergeefs lijd. Gelijk hij in den Eersten zendbrief aan de Thessalonicensen zegt, dat hij ^{1Thess. 3:7.} zich verblijdt in allen nood en verdrukking, omdat hij van hun geloof gehoord had. **En vervul in mijn vleesch.** Het woordje **en**, neem ik voor **want**. Want hij zegt de oorzaak, waarom hij zich verblijdt in zijn lijden, te weten, omdat hij in die zaak een metgezel van Christus is: en wat kan men zaligers wenschen dan dit gezelschap? En hij stelt ook allen godzaligen gemeenen troost voor, te weten, dat zij in alle ellendigheden, voornamelijk, zoo zij voor het Evangelie iets lijden, deelachtig zijn het kruis van Christus, opdat zij de gemeenschap der zalige wederopstanding genieten. Ja, hij zegt, dat alzoo vervuld wordt wat het lijden van Christus ontbreekt. Want gelijk hij spreekt aan de Romeinen, hfdst. 8:29: Die God uitverkoren heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd, het beeld van Christus *gelijkvormig te zijn, opdat Hij zij de eerstgeborene onder de broeders. Voorts weten wij, dat tusschen het hoofd en de leden zulke groote eenigheid is, dat de naam van Christus somtijds het gansche lichaam vervat, gelijk 2 Cor. 12:12; want als hij daar van de gemeente spreekt, zoo besluit hij in 't einde, dat het in Christus is, als in een menscheeljk lichaam. Gelijk dan Christus eenmaal geleden heeft in Zichzelf, alzoo lijdt Hij alle dagen in zijn leden: en alzoo wordt dat lijden vervuld, dat de Vader voor datzelfde lichaam door zijn voornemen verordend heeft. Die andere gedachte, waardoor onze harten behooren in verdrukkingen opgehouden en vertroost te worden, is, dat het door de voorzienigheid Gods alzoo bevestigd en verordend is, dat wij Christus gelijkvormig worden in de verdraagzaamheid des kruises, en dat de gemeenschap, die wij met Hem hebben, ook hiertoe strekt. Hij stelt ook de derde reden daarbij, te weten: Omdat zijn lijden vruchtbaar is, en dat niet alleen weinigen, maar der gansche gemeente. Tevoren had hij gezegd, dat hij voor de Colossensen lijdt; nu zegt hij meer, te weten, dat de vrucht van zijn lijden der gansche gemeente toekomt, van welke vrucht gesproken is bij de Filippensen, hfdst. 1:12. Hoe kan men klaarder en minder gedwongen, en eenvoudiger uitlegging hebben, te weten, dat Paulus daarom blijde is in de vervolging, omdat hij acht wat hij op een andere plaats schrijft, te weten, dat wij de dooding van Christus moeten omdragen in ons lichaam, opdat zijn leven in ons geopenbaard worde. Ingelijks aan Timotheus: Zoo ^{2 Cor. 4:10.} wij mede lijden, zoo zullen wij ook mede regeeren: zoo wij mede ^{2 Tim. 2:11.} sterven, zoo zullen wij ook mede leven; zoo zal dan de uitkomst gelukkig en heerlijk wezen. Bovendien, dat wij dien stand niet moeten

weigeren, die God zijne gemeente verordend heeft, dat de leden van Christus een betamelijke gelijkvormigheid hebben met hun hoofd. Ten derde: Dat men de verdrukkingen gaarne moet verdragen, die allen godzaligen nut zijn, en de zaligheid der gansche gemeente bevorderen, daarmede, dat zij de leer des Evangelies verklaren. Maar al deze dingen worden van de papisten vergeten en bij zijde gesteld, om een nieuw gedichtsel te smeden, opdat zij hunne aflaten mochten bevestigen. Aflaten noemen zij vergeving der straffingen en pijnen, die wij verkrijgen door de verdiensten der martelaren. Want dewijl zij de onverdiende vergeving der zonden loochenen en dichten, dat de zonden afgelost worden door werken der voldoening: waar de voldoeningen niet genoeg zijn, daar roepen zij der martelaren bloed te hulpe, opdat het met het bloed van Christus krachtig is voor het oordeel Gods. En dit mengsel noemen zij den schat der gemeente; en de sleutelen daarvan bevelen zij wien zij willen. En zij schamen zich niet deze plaats te trekken tot bevestiging van zulke gruwelijke lastering, alsof Paulus hier zeide, dat zijn lijden diende om der menschen zonden te verzoenen. Zij dringen op het woord **gebrek**, alsof Paulus ontkende, dat hetgeen Christus geleden heeft, genoegzaam is tot verlossing der menschen. Maar een iegelijk ziet wel, dat Paulus alzoo spreekt, omdat het lichaam der gemeente door de verdrukkingen der godzaligen, gebracht moet worden tot zijn volmaaktheid, dewijl de leden aan het hoofd gelijkvormig worden. En in 't verhalen van zulke ongeschikte dingen, zou ik vreezen dat men mocht vermoeden, dat ik ze ten onrechte beschuldigde, waren hunne boeken niet getuigen, dat ik hun niets valsch toedicht. Zij dringen ook daarop, dat Paulus zegt, dat hij lijdt voor de gemeente. Het is wonder, dat dit scherpzinnig gevoelen aan niemand der oude leeraars in den zin is gekomen. Want zij leggen het allen uit met ons, dat de heiligen voor de gemeente lijden, opdat zij het geloof der gemeente bevestigen. Maar de papisten besluiten daaruit, dat de heiligen verlossers zijn, omdat zij hun bloed uitstorten om de zonden te verzoenen. Maar opdat hun onbeschaamdheid te klaarder gezien worde van den lezer, zoo beken ik, dat de martelaars zoowel geleden hebben voor de gemeente als Christus, maar op onderscheiden wijze, wat ik liever met Augustinus' woorden, dan met mijne eigene wil uitdrukken. Want aldus schrijft hij, Tract. in Johann. 8, 4: Al is het dat wij broeders voor de broederen sterven, zoo wordt nochtans geen martelaarsbloed uitgestort tot vergeving der zonde, wat Christus voor ons gedaan heeft: en hierin heeft Hij voor ons niets gedaan, dat wij zouden navolgen, maar waarover wij ons te zamen zouden verblijden. Insgelijks in het 4^e boek ad Bonifacium: Gelijk de Zoon Gods alleen is geworden des menschen Zoon, opdat Hij ons kinderen Gods zou maken, alzoo heeft Hij ook alleen zonder schuld de straf aangenomen, opdat wij zonder verdienste door Hem verkrijgen de genade, die ons niet toekwam. Desgelijks is ook wat Leo, Roomsche bisschop, zegt: De rechtvaardigen hebben kronen ontvangen, zij hebben geene gegeven: en uit de sterkheid der geloovigen zijn voorbeelden der lijdzaamheid, en niet gaven der rechtvaardigheid gekomen. Want zij zijn een iegelijk voor zichzelf gestorven, en niemand heeft door zijn einde de schuld des anderen betaald. Dat dit de zin der woorden van Paulus is, kan men lichtelijk zien uit het verband: want hij

zegt daarbij, dat hij lijdt naar de beschikking Gods, die hem bevelen is. Nu weten wij wel, dat hem is bevolen de dienst om de gemeente te stichten en te bouwen, en niet om de gemeente te verlossen: en hij belijdt datzelve hierna terstond klaarlijk. Dit is het, dat hij ook schrijft aan Timotheus, dat hij alles lijdt om de uitverkorenen, opdat zij de zaligheid verkrijgen zouden, die in Christus Jezus is. En 2 Cor. 1: 4 zegt hij, dat hij alles gaarne verdraagt tot hun vertroosting en zaligheid. Dat dan de godzalige lezers leeren deze onheilige sophisten te haten en verfoeien, die alzoo met voor-nemen de Schrift vervalschen, om hunne gedichtsel en te bevestigen.

25 Waarvan ik een dienaar geworden ben. Ziet, waarom hij lijdt voor de gemeente, te weten, omdat hij een dienaar is, niet om den prijs en het rantsoen der verlossing te geven, (gelijk Augustinus met kennis van zaken en godzalig spreekt) maar om te prediken. Voorts noemt hij zichzelf hier op een andere wijze een dienaar der gemeente, dan hij elders zich noemt een dienaar Gods, en weinig tevoren, een dienaar des Evangelies. Want de apostelen dienen God en Christus, om beider eere te bevorderen, zij dienen de gemeente tot zaligheid, en bedienen het Evangelie zelve. Zoo wordt dan in deze spreekwijzen, het woord **dienst** verschillend genomen, toch kan het eene niet bestaan zonder het ander. Hij zegt **aan u**, opdat zij weten dat zijn ambt ook hun aangaat. **Om het woord te vervullen.** Hij zegt tot wat einde zijn dienst strekt, te weten, opdat het woord Gods krachtig zij, hetwelk geschiedt, als het gehoorzaam aangenomen wordt. Want dit is de kracht des Evangelies, dat het de mogendheid Gods is allen die gelooven tot zaligheid. Zoo geeft dan God zijn woord kracht en vrucht door de apostelen. Want hoewel de prediking zelve is een vervulling des Woords, hoedanig ook de uitkomst is, zoo bewijst nochtans eerst de vrucht, dat het zaad niet tevergeefs is gezaaid.

26 De verborgenheid die verborgen was. Dit is een lof van het Evangelie, dat het is een wonderbare verborgenheid Gods. Het is niet zonder oorzaak, dat Paulus zoo dikmaals het Evangelie verheft met zoo grooten lof als hij kan: want hij zag dat het den Joden was een ergernis, en den Grieken een dwaasheid. En wij zien ook heden, hoezeer het van de huichelaars gehaat, en hoe hoovaardig het van de wereld versmaad wordt. Zoo dan, om zulk onbehoorlijk en verkeerd oordeel te wederleggen, prijst Paulus grootelijks de waardigheid des Evangelies, zoo dikwijls hij gelegenheid heeft, en gebruikt daartoe menigerlei argumenten, naar de omstandigheid der plaats. Hier noemt hij het een hooge verborgenheid, die verborgen was aan de eeuwen en de geslachten, dat is, van den beginne der wereld aan, zoovele eeuwen en jaren lang. Dat hij van het Evangelie spreekt, is openbaar uit het 16^e hfdst. aan de Romeinen, en uit het derde aan de Efeziërs en uit dergelijke. Maar men kon vragen, waarom hij het alzoo noemt. Dewijl Paulus bijnaam de roeping der heidenen aanroert, zoo meenen sommigen, dat dit alleen de oorzaak is waarom hij het alzoo noemt, te weten, omdat God zijn genade als onvoorziens in de heidenen heeft uitgestort, welke Hij scheen voor eeuwig van de gemeenschap des eeuwigen levens beroofd te hebben. Maar zoo men alles nader aanziet, zoo zal het openbaar wezen dat dit de derde reden is, en niet de eenige, zoo veel deze tegenwoordige plaats aangaat, en die aan de Romeinen,

die ik aangehaald heb. Want de eerste reden is, dat God, daar Hij vóór de komst van Christus zijn gemeente onder duistere bewimpelingen der woorden en ceremoniën geregeerd had, onvoorziens verschenen is met het volle licht door de leer des Evangelies. De andere is, dat in de plaats daar tevoren niet anders gezien werd dan de uitwendige figuur, Christus verschenen is, de volle waarheid met Zich brengende, waarin Hij verborgen was. De derde reden is die ik gezegd heb, dat de gansche wereld, die duslang gelijk vreemd van God geweest was, tot de hope der zaligheid wordt geroepen, en dat allen dezelfde erfenis des eeuwigen levens aangeboden wordt. De naarstige aanmerking hiervan zal ons dwingen deze verborgenheid, die Paulus verkondigt, groot te achten en te aanbidden, al is het dat zij van de wereld veracht, of ook bespot wordt. **Welke nu geopenbaard is.** Opdat niemand den naam **verborgenheid** elders heen zou trekken, alsof hij sprak van een zaak, die nog verborgen en onbekend ware, zoo stelt hij daarbij, dat zij nu ten laatste is geopenbaard, opdat zij den menschen bekend worde. Zoo dan, wat uit zijn eigen natuur verborgen was, is door Gods wil geopenbaard geworden: zoo moeten wij dan na de openbaring Gods niet afschrikten worden door de duisterheid. Toch stelt hij daarbij, **den heiligen**: want de arm Gods wordt niet allen menschen geopenbaard, zoodat zij zijnen raad verstaan.

Jes. 53:1.

27 Aan wie God heeft willen. Hier bedwingt hij als met een toom der menschen stoutheid, opdat zij zichzelf niet toelaten wijzer te zijn of te onderzoeken dan het betaamt: maar leeren met dit alleen tevreden zijn, dat het Gode alzo behaagd heeft. Want de wil Gods moet ons overvloedig genoeg zijn tot een oorzaak. Doch dit is vooral gezegd tot prijs der genade: want Paulus geeft te kennen, dat de menschen Gode geenszins oorzaak gegeven hebben, dat Hij ze deze verborgenheid zou deelachtig maken, als hij leert dat Hij uit eigen beweging hiertoe gekomen is. Want het is gemeen bij Paulus, dat hij het welbehagen Gods stelt tegen alle menschelijke verdiensten en uitwendige oorzaken. **Welke zij de rijkdom.** Men moet altijd aanmerken, hoe grootsprekende hij is in het verheffen der waardigheid des Evangelies. Want hij wist dat de ondankbaarheid der menschen zoo groot was, dat zij dezen onwaarderbaren schat en de genade Gods, hoewel hij uitnemend was, nochtans desniettemin versmaden, tenminste klein achten. Zoo is hij dan niet tevreden met het woord **verborgenheid**, maar zet ook daarbij **heerlijkheid**, en geen kleine of gemeene heerlijkheid: want met het woord **rijkdom** beduidt Paulus **grootheid**, gelijk duidelijk is. Hij leert bijname, dat deze rijkdom verschenen is onder de heidenen: want wat is er wonderbaarder, dan dat de heidenen, die zoo menige honderden van jaren in den dood waren verzonken geweest, zoodat daar geen hope meer omtrent hen scheen te zijn, terstond onder de kinderen Gods werden gerekend, en de erfenis der zaligheid ontvingen. **Welke is Christus onder u.** Wat hij gezegd had van de heidenen in 't gemeen, datzelve past hij nu op de Colossensen toe, opdat zij krachtiger in zich bekennen de genade Gods, en met meerder eerbiediging omhelzen. Zoo zegt hij dan: **Dewelke is Christus**: waarmede hij beduidt, dat de gansche verborgenheid in Christus vervat wordt, en dat men den ganschen rijkdom der hemelsche wijsheid bezit, als men Christus heeft, gelijk hij weinig

hierna duidelijker beschrijft. Hij zegt daarbij, **in u**, omdat zij nu Christus bezitten, van wien zij weinig tevoren bovenmate vreemd waren. Ten laatste noemt hij Christus **de hope der heerlijkheid**, opdat zij weten, dat hun de volkomen zaligheid niet ontbreekt, naardien zij Christus verkregen hebben. Dit is een wonderbaar werk Gods, dat de hope der hemelsche heerlijkheid in aarden en broze vaatkens is.

28 Denwelken wij prediken. Hier brengt hij het over op zijn prediking al wat hij tevoren van de wonderbare en heilige verborgenheid Gods gezegd heeft, en legt het alzo uit, wat hij nu aangevoerd had van de bediening, die hem bevolen was. Want hij staat daarnaar, dat hij zijn apostelambt versiere, en zijne leer autoriteit geve. Want als hij het Evangelie hoog verheven heeft, zoo zegt hij nu daarbij, dat dit de Goddelijke verborgenheid is, die hij verkondigt. Maar hij heeft niet tevergeefs weinig boven daarbij gezet, dat Christus is de inhoud dezer verborgenheid, opdat zij zouden leeren, dat men niets volmaakters kon leeren dan Christus. De woorden, die hier volgen, zijn ook zeer gewichtig. Hij maakt zichzelf een leeraar aller menschen, waarmede hij te kennen geeft, dat daar niemand zoo wijs is, dat hij behoore te weigeren van hem geleerd te worden, alsof hij zeide: God heeft mij in een hooge plaats gesteld, tot eenen openbaren verkondiger zijner verborgenheid, opdat de gansche wereld zonder uitzondering uit mij leere. **In alle wijsheid.** Dat is zooveel alsof hij zeide, dat zijn leer zoodanig is, dat zij den mensch brengt tot zulke volkomen wijsheid, waaraan niets ontbreekt. En dit is het wat hij terstond daarbij zegt, dat die allen volmaakt worden, die zich bewijzen volmaakte discipelen te zijn. Zie het Tweede hfdst. van den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs. Wat kan men beters begeeren, dan dat Hij ons de hoogste volmaaktheid aanbrenge? Hij zegt wederom **in Christus**, opdat zij niets begeeren te weten, dan den eenigen Christus. Uit deze plaats kan men ook verstaan, de beschrijving der ware wijsheid, te weten, door welke wij volmaakt gesteld worden voor God, en dat in Christus, en niet anders.

29 Waartoe ik. Hij vermeerdert de eer van zijn apostelambt door twee omstandigheden. Ten eerste meldt hij zijnen arbeid: hetwelk een bewijs der zwaarigheid is. Want de allerzwaarste dingen zijn gemeenlijk de uitnemendste. Het ander is sterker, te weten, dat hij verhaalt dat de mogendheid Gods haren schijn in zijnen dienst geeft. Hij spreekt niet alleen van de uitkomst en voortgang zijner prediking, (hoewel de zegen Gods daarin ook gezien wordt) maar van de kracht des Geestes, in welke God Zich krachtig vertoonde. Want dewijl zijn arbeid boven der menschen mate en macht was, zoo heeft hij dezen terecht aan de mogendheid Gods toegeschreven, welker krachtige werking hij zegt, dat zij in dezen deele gezien wordt.

HET TWEDE HOOFDSTUK.

1 Ik wil, dat gij weet, broeders! hoe grooten strijd ik heb voor u, en voor degenen, die te Laodicea zijn, en voor allen, die mijn aangezicht in het vleesch niet gezien hebben.

Jes. 53:11.
Jer. 9:23.
Joh. 17:3.

Phil. 3:8.
1 Cor. 1:24.
Ef. 5:6.
Col. 2:18.
1 Cor. 5:3.

- 2 Opdat hunne harten vertroosting ontvangen, als zij saamverbonden zullen zijn in de liefde, en tot allen rijkdom der zekerheid des verstands, in de kennis der verborgenheid van God, en van den Vader en van Christus;
- 3 In denwelken al de schatten der wijsheid en des verstands verborgen zijn.
- 4 Dit zeg ik, opdat u niemand bedriege door behagelijke woorden.
- 5 Want hoewel ik naar het vleesch van u ben, zoo ben ik toch naar den geest met u, verblijdende en ziende uwe ordening, en de standvastigheid uws geloofs in Christus.

Ik wil, dat gij weet. Hij betuigt zijn liefde jegens hen, opdat hij te meer geloof en autoriteit hebbe. Want wij gelooven gaarne die, die wij weten dat zij onze zaligheid zoeken. Het is ook geen teeken van kleine liefde, dat hij voor hen zorgvuldig was midden in den dood, dat is, toen hij nu in gevaar des levens was. En opdat hij zijn groote naarstigheid en zorg te beter uitdrukke, zoo noemt hij ze een strijd. Ik straf het niet, dat Erasmus overgezegt heeft **zorgvuldigheid**: nochtans moet men de kracht van het Grieksche woord aanmerken, want het wordt gebruikt als men van strijd spreekt. Met ditzelfde argument bevestigt hij, dat zijn dienst hun toekomt: want vanwaar komt zulk zorgvuldig denken op hun zaligheid, dan omdat de apostel der heidenen ook de onbekenden moest liefhebben, en voor hen zorgen. En dewijl in 't gemeen geen liefde is onder de onbekenden, zoo verkleint hij de kennis, die uit het aanschouwen verkregen wordt, als hij zegt: **Allen, die mijn aangezicht niet gezien hebben in het vleesch**. Want onder de dienstknechten Gods is een ander aanzien dan des vleesch, waardoor de liefde komt. Dewijl het bijna met gemeene toestemming aangenomen is, dat de Eerste zendbrief aan Timotheus uit Laodicea is geschreven: daarom meenen sommigen, dat dit Laodicea, dat Paulus hier meldt, in Galatie is, daar het andere de hoofdstad in Phrygia Pacatiana geweest is. Maar ik acht het waarschijnlijker, dat in dit opschrift een fout is, gelijk te zijner plaats zal gezegd worden.

2 Opdat hunne harten vertroosting. Nu geeft hij te kennen wat hij wenscht, en bewijst dat hij een ware apostolische genegenheid heeft. Want hij zegt dat hem niet anders ter harte gaat, dan dat zij saamverbonden zijn in geloof en liefde. Zoo bewijst hij dan, dat hij niet (gelijk het sommigen geschiedt) door verkeerde begeerte gedreven is geweest, om zulke groote zorg over de Colossensen en anderen aan te nemen, maar omdat zijn ambt zulks eischte. Het woord **vertroosting** wordt hier genomen voor ware gerustheid, waarin zij tevreden zijn: en zegt, dat zij die dan eerst zullen hebben, als zij in de liefde en geloof zullen saamverbonden wezen. Hieruit is het openbaar, waarin het hoogste goed gelegen is, te weten, als wij in éénzelfde geloof eendrachtig zijnde, ook door onderlinge liefde vereenigd zijn: dit is (zeg ik) een grondige blijdschap van een godzalig hart, dit is een zalig leven. En gelijk de liefde hier geprezen wordt om de genegenheid, omdat zij het hart der godzaligen met ware blijdschap besprengt: alzo wordt ook wederom de oorzaak daarvan getoond, als hij zegt, **in alle volheid des verstands**: want de waarheid Gods, is een band der heilige

eenigheid, als wij ze eendrachtelijk aannemen. Want de vrede en eendrachtigheid met de menschen komen uit die fontein. **Rijkdom der zekerheid des verstands**. Dewijl velen, met een kleinen smaak tevreden zijnde, niets hebben dan een ijdele en verwarde kennis, zoo zegt hij bijname, **rijkdom des verstands**. Met welk woord hij beduidt een volkomen en klare bevatting, en vermaant ook mede, dat men naar de maat des verstands in de liefde voortgang moet doen. Met het woord **zekerheid** , onderscheidt hij het geloof van waan of opinie. Want die kent eerst God waarlijk, die niet wankelbaar noch ongestadig is door twijfeling, maar in vaste en gestadige verzekering staat. Deze standvastigheid en gestadigheid noemt Paulus dikmaals **Plerophorian**: welk woord hij hier ook gebruikt, en stelt ze altijd bij het geloof, gelijk zij voorwaar evenmin daarvan kan gescheiden worden, als de hitte of het licht van de zon. Zoo is dan de leer der Scholastieken een duivelsch ding, waardoor de zekerheid des geloofs wordt weggenomen, en de zedelijke gissing (gelijk zij spreken) in hare plaats gesteld. **In de kennis der verborgenheid**. Dit is een bijstelling: want hij verklaart wat de wetenschap is, waarvan hij gesproken heeft, te weten, dat zij niet anders is dan de kennis des Evangelies. Want de valsche apostelen verkoopen ook hunne bedriegerijen onder den naam van wijsheid: maar Paulus behoudt de kinderen Gods bij het Evangelie, opdat zij niets anders begeeren te weten. **Waarom** hij voor **Evangelie** het woord **verborgenheid** stelt, is boven gezegd. Maar hieruit zullen wij leeren, dat het Evangelie alleen door het geloof, en niet door de rede, noch door de scherpzinnigheid van het menscheijk verstand kan verstaan worden, dewijl het een ding is, dat anders voor ons verborgen is. Het woord **verborgenheid Gods**, neem ik passief: waarin God geopenbaard wordt. Want hij stelt terstond daarbij, **en van den Vader, en van Christus**: waarmede hij beduidt, dat God niet bekend kan worden, dan in Christus. Gelijk wederom de Vader moet bekend worden, waar Christus bekend is. Want Johannes bevestigt dit beide, daar hij zegt, die den Zoon heeft, die heeft ook den Vader; die den Zoon niet heeft, die heeft ook den Vader niet. Zoo dan, degenen, die meenen iets van God te weten buiten Christus, die stellen zich een afgod in Gods plaats: gelijk ook daarentegen die Christus niet kent, en die door Hem niet tot den Vader wordt geleid, ja God geheel in Hem omhelst. Intusschen is dit eene schoone plaats, om de Godheid van Christus en zijn eenswezenheid met den Vader te bewijzen. Want als hij van de kennis Gods gesproken heeft, zoo voegt hij haar terstond zoowel tot den Zoon als tot den Vader: waaruit volgt, dat de Zoon met den Vader éénzelfde God is.

3 In denwelken al de schatten. Deze woorden, **in denwelken**, zien op alles wat gezegd is van de kennis der verborgenheid, of slaan alleen op het naaste woord, te weten, Christus. En hoewel tusschen deze beide weinig onderscheid is, zoo behaagt mij nochtans het laatste best, en is het meest aangenomen. Zoo is dan de zin: Dat alle schatten der wijsheid en wetenschap in Christus verborgen zijn: waarmede hij te kennen geeft, dat wij volkomen wijsheid hebben, wanneer wij Christus waarlijk kennen: zoodat het uitzinnigheid is, wanneer men iets anders wil weten dan Hem. Want dewijl de Vader Zichzelfen geheel in Hem geopenbaard heeft: zoo wil die buiten God wijs zijn, die met Christus alleen niet tevreden is. Zoo men het

πληροφο-
ριαν.

Conjectura
moralis.

1 Joh. 2:13.

van de verborgenheid wil verstaan, zal de zin wezen, dat de gansche wijsheid der godzaligen in het Evangelie besloten is, waarin God ons in zijnen Zoon geopenbaard wordt. Hij zegt, dat de schatten in Hem verborgen zijn, omdat zij niet door groote sierlijkheid uitblinken en zichtbaar zijn: maar zijn meer schuilende onder de verachtelijke nederheid en eenvoudigheid des kruises. Want de verkondiging des kruises is voor de wereld dwaasheid, gelijk aan de Corinthiërs gezegd is. In deze woorden **wijsheid en verstand**, maak ik geen groot onderscheid te dezer plaats, want de verdubbeling der woorden dient alleen tot meerder nadruk, alsof hij gezegd had, dat men nergens anders eenige wijsheid, geleerdheid, leer en wetenschap vinden kan.

4 **Dit zeg ik, opdat u niemand.** Dewijl der menschen gedichten (gelijk wij hierna zullen zien) een schijn van wijsheid hebben, zoo moet het hart der godzaligen tevoren met deze verzekerdheid bevangen worden, dat de eenige kennis van Christus overvloedig genoeg is. En dit is voorwaar de sleutel, waarmede aan alle booze dwalingen de deur kan toegesloten worden. Want wat is de oorzaak geweest, waarom de menschen zich in zoo vele dwaze speculatiën verward hebben, dan dat zij de eenvoudigheid des Evangelies verachtende, bestaan hebben naar hooger dingen te staan. Zoo dan, alle dwalingen die in het pausdom zijn, moet men aan deze ondankbaarheid toeschrijven, dat zij niet met Christus alleen tevreden zijn geweest, en zich tot vreemde leeringen begeven. Daarom als de apostel in den Hebreërbrief de geloovigen wil vermanen, dat zij zich niet door vreemde of nieuwe leeringen lieten verleiden, zoo heeft hij terecht dit argument gebruikt: Christus is heden en gisteren, en in eeuwigheid dezelfde: waarmede hij beduidt dat die buiten gevaar zijn, die in Christus blijven: en dat die aan alle bedriegerijen en verleidingen onderworpen zijn, dien Christus niet genoeg is. Alzo wil Paulus hier, dat een iegelijk, die niet wil bedrogen worden, met deze grondstelling gewapend zij, te weten, dat het een christenmensch niet geoorloofd is, iets te weten dan Christus. Al heeft het ook zeer schoone gedaante, al wat daarna voortgebracht wordt, zoo zal men het nochtans niets achten. Eindelijk, die hun gemoed aan Christus overgegeven hebben, hun hart zal door geene geloofelijke woorden zelfs een haar breed bewogen worden. Deze plaats is voorwaar zeer te prijzen: want gelijk hij alle goddelooze leeringen tegengegaan heeft, die de menschen geleerd heeft niets te weten dan Christus: alzo is dit ook hetzelfde middel, waarmede wij heden het gansche pausdom mogen te niet maken, dat voorwaar uit de onwetendheid aangaande Christus te zamen gesmeed is.

5 **Want hoewel ik naar het vleesch van u ben.** Opdat niemand mocht tegenwerpen, dat de vermaning uit zoo verren lande niet aangenaam was: zoo zegt hij dat zijn liefde tot hen maakt, dat hij naar den geest bij hen is, en als tegenwoordig zijnde oordeelt wat hun nut is. En als hij hunnen tegenwoordigen stand prijst, zoo vermaant hij ze daarvan niet af te vallen noch te wijken. Hij zegt, **verblijvende en ziende**, dat is, omdat ik zie: want het woord **en** beduidt zooveel als **om**, hetwelk bij de Grieken en Latijnen gebruikelijk is. Het is zooveel alsof hij zeide: Gaat voort, gelijk gij begonnen hebt: want ik weet, dat gij tot nu toe den rechten weg geloopen hebt: want de verre afstand verhindert mij niet u met de oogen des

gemoeds te aanschouwen. **Ordering en standvastigheid.** Hij stelt twee dingen, waarin de volmaaktheid der gemeente gelegen is, te weten, de orde onder hen en het geloof in Jezus Christus. **Door de orde**, verstaat hij de eendrachtigheid en welgeschikte zeden en de gansche tucht. Hij prijst hun geloof om de standvastigheid en gestadigheid, en geeft daarmede te kennen, dat het een ijdele schaduw des geloofs is, als het hart tusschen verscheidene meeningen twijfelachtig hangt.

- 6 Zoo dan, gelijk gij Christus Jezus den Heere hebt aangenomen, Ps. 55:23. alzo wandelt in Hem;
7 Geworteld en opgebouwd in Hem, en bevestigd in het geloof, gelijk gij geleerd zijt, overvloedig daarin zijnde, met dankzegging. 1 Cor. 1:5.

6 **Gelijk gij Christus.** Bij den lof stelt hij de vermaning, waarmede hij leert, dat het hun niet zal bevorderlijk wezen, dat zij Christus eenmaal aangenomen hebben, tenzij zij in Hem blijven. Voorts, dewijl de valsche apostelen den naam van Christus voorwenden om te bedriegen: zoo gaat hij tweemaal dit gevaar tegen als hij ze gebiedt voort te gaan gelijk zij geleerd waren, en gelijk zij Christus aangenomen hadden. Want met deze woorden vermaant hij ze, dat zij zoo standvastig de leer moeten aanhangen, die zij van Epafras ontvangen en aangenomen hadden, dat zij alle andere leer en geloof vlieden. Gelijk Jesaja zeide: Dit is de weg, wandelt daarin. En men moet voorwaar alzo doen, opdat de waarheid des Evangelies, wanneer zij ons geopenbaard is, ons zij als een ijzeren muur, om alle bedriegerijen te wederstaan. Hij heeft met drie gelijkenissen uitgedrukt, hoedanige standvastigheid des geloofs hij in hen begeert. De eerste met het woord **wandelen**. Want de zuivere leer des Evangelies, gelijk zij die geleerd hadden, vergelijkt hij bij een zekeren weg, welken zoo wie dien houdt en daarin blijft, die zal buiten gevaar wezen. Zoo vermaant hij ze dan, dat zij niet afwijken van den loop, welken zij begonnen hebben, zoo zij niet willen dwalen. De tweede is genomen van de boomen. Want gelijk een boom, wanneer hij diep geworteld is, steunsels genoeg heeft om alle geweld van wind en onweder te verdragen: alzo zal iemand, die gansche-lijk en diep in Christus steekt, gelijk in een vasten wortel, door geen listen noch lagen des duivels van den rechten stand kunnen afgeworpen worden. Daarentegen zoo iemand in Christus niet geworteld is, die zal lichtelijk door allerlei wind van leer omgedreven worden, niet anders dan gelijk een boom, die geene wortelen heeft, met den eersten wind nedergedreven wordt. De derde gelijkenis is van een fundament genomen. Want een huis, dat op geen fundament steunt, valt terstond. Datzelve geschiedt ook dien, die op andere steunsels dan op Christus rusten: of immers die niet grondig op Hem gefundeerd zijn, maar hebben zooveel als een hangend gebouw huns geloofs, om hun zwakheid en lichtvaardigheid. Deze twee dingen moet men aanmerken in de woorden van Paulus, te weten, dat de vastigheid dergenen die op Christus rusten, onbeweeglijk is, en dat hun loop niet onzeker of der dwaling onderworpen is. En dit is een uitnemende lof des geloofs uit de vruchten. Ten andere, dat wij in Christus zoolang voortgang moeten doen, totdat wij diep

in Hem geworteld zijn. Waaruit men lichtelijk kan verstaan, dat die niet anders dan in ongebaande streken dwalen, die Christus niet kennen.

7 En bevestigd in het geloof. Nu zegt hij zonder beeldspraak, wat hij overdrachtelijk gezegd had, te weten, dat het voortgaan in den weg, het steunsel des wortels of fundaments, zekerheid of standvastigheid des geloofs is. En merk op, dat dit argument hun wordt voorgesteld, dewijl zij wel onderwezen waren, opdat zij gerustelijk en zonder vrees zouden staan in het geloof dat zij bekend hadden. **Overvloedig daarin zijnde.** Hij wil niet alleen, dat zij onbeweeglijk zullen staan, maar ook, dat zij van dag tot dag meer en meer toenemen. Als hij daarbij stelt, **met dankzegging**, wil hij dat zij altijd zullen indachtig wezen, vanwaar het geloof komt, opdat zij niet door hoovaardij opgeblazen worden, maar meer in de vreeze Gods rusten op de gave Gods. En voorwaar de ondankbaarheid is dikmaals oorzaak, waarom wij van het licht des Evangelies en andere gaven beroofd worden.

Rom. 16 : 17.
Hebr. 13 : 9.

Joh. 1 : 14.
Col. 1 : 19.
2 Cor. 5 : 19.
Joh. 1 : 16.

Rom 2 : 29.
Fil. 3 : 3.
Deut. 10 : 16;
30 : 6.
Jer. 4 : 4.
Rom. 6 : 4.
Gal. 3 : 27.

- 8 Ziet toe, dat u niemand roove door de filosofie en ijdele bedriegerij, naar de overlevering der menschen, naar de beginselen der wereld, en niet naar Christus;
- 9 Want in Hem woont de gansche volheid der Godheid lichamelijk;
- 10 En gij zijt in Hem volmaakt, die het Hoofd is aller vorstendommen en machten;
- 11 In welken gij ook besneden zijt met een besnijdenis, zonder handen geschied, het lichaam der zonden des vleeschelijken uitdoende, te weten, door de besnijdenis van Christus.
- 12 Begraven zijnde met Hem door den doop: in welken gij ook mede wederopgestaan zijt door het geloof der mogendheid Gods, die Hem weder opgewekt heeft uit de dooden.

8 Ziet toe, dat u niemand. Wederom vermaant hij tegen wat vergift men dit geneesmiddel moet gebruiken, dat hij gegeven heeft. Want hoewel het, gelijk wij gezegd hebben, gemeen is tegen alle bedriegerijen des duivels: zoo had het nochtans toen een bijzonder gebruik bij de Colossensen, waartoe men het behoorde aan te wenden. Zie toe (zegt hij) dat u niemand roove. Hij gebruikt een zeer bekwaam woord: want hij neemt een gelijkenis van de roovers, die de beesten door listen wegdrijven, wanneer zij ze niet door geweld kunnen nemen. Alzoo maakt hij van de gemeente een schaapskooi van Christus, en de schutting dezer schaapskooi is de zuivere leer des Evangelies. Zoo beduidt hij dan, dat wij, die de schapen van Christus zijn, in een onbevreesde plaats wandelen, wanneer wij de eenigheid des geloofs behouden. En de valsche apostelen vergelijkt hij met de roovers, die ons van de schaapskooi afleiden. Wilt gij dan onder de kudde van Christus gerekend worden? Wilt gij in zijn schaapskooi blijven, zoo wijkt niet een stroobreed van de zuiverheid der leer. Want voorwaar, Christus zal het ambt eens goeden herders doen en ons beschermen, zoo wij alleen zijn stem hooren, en de stem van anderen verwerpen. Eindelijk, het 10de hfdst. van Johannes is een uitlegging dezer plaats. **Door filosofie.** Dewijl

velen verkeerdelijk gemeend hebben, dat Paulus hier de filosofie veroordeelt, zoo moeten wij verklaren wat hij door het woord **philosophie** meent. Naar mijn oordeel meent hij daarmede, al wat de menschen uit zichzelf dichten, als zij naar hun eigen gevoelen wijs willen zijn: en dat niet zonder schoone voorwending der rede, zoodat het naar den schijn der waarheid gelijk is. Want het is geen groote zwaarigheid om die gedichtselen der menschen te verwerpen, die geen aangenaamheid hebben: maar in die gedichtselen, waardoor de zinnen gevangen worden door bedriegelijken waan der wijsheid, is de meeste zwaarigheid gelegen. Of, zoo iemand liever met een woord wil: filosofie is niets anders dan een behagelijke rede, die door schoone en loffelijke woorden doordringt in de harten der menschen. Ik beken wel, dat al de scherppzinnigheden der filosofen zoodanig zijn, zoo zij iets van het hunne willen toedoen aan het zuivere Woord Gods. Daarom zoo zal filosofie niets anders wezen dan een verderving der geestelijke leer, zoo zij met Christus vermengd wordt. Maar wij moeten gedenken, dat Paulus onder het woord **philosophie**, alleen alle valsche leeringen veroordeeld heeft, die uit het menschelijk hoofd spruiten, welken schijn van grond zij ook mogen hebben. Wat hierna volgt, **ijdele bedriegerij**, leg ik alzoo uit: Hoedt u voor de filosofie, die niets anders is dan ijdele bedriegerij. **Naar de overlevering der menschen.** Hij toont nader aan, wat filosofie hij misprijst, en bestraft ze ook mede van ijdelheid, om twee oorzaken, te weten, omdat zij is niet naar Christus, maar naar der menschen goeddunken, en is gelegen in de beginselen der wereld. Merk op, dat hij Christus niet alleen stelt tegen de inzettingen der menschen, maar ook tegen de beginselen der wereld: waarmede hij te kennen geeft, dat al wat in der menschen hersenen gesmeed is, niet overeenkomt met Christus, die alleen ons van den Vader tot een leeraar verordend is, dat Hij ons in de eenvoudigheid des Evangelies behoudt: welke door weinig zuurdeesem van menschelijke inzettingen verdorven wordt. Hij beduidt ook, dat alle leeringen vreemd zijn van Christus, die in de elementen of beginselen der wereld een godsdienst stellen, welken wij uit den regel van Christus weten dat hij geestelijk is. Insgelijks dat die der menschen zinnen door zulke beuzelingen verhinderen, waar ons Christus rechtstreeks tot Zich roept. Maar wat noemt hij elementen of beginselen der wereld? Zonder twijfel, de ceremoniën. Want terstond daarna stelt hij tot voorbeeld één stuk der ceremoniën, te weten, de besnijdenis. Waarom hij ze alzoo noemt, daarvoor kan men tweërlei reden bij brengen. Sommigen meenen, dat hij spreekt bij gelijkenis: zoodat de elementen of beginselen zijn de eerste kinderlijke onderwijzingen, waardoor men niet geleid wordt tot de volkomen leer. Sommigen nemen het woord **elementen**, waarvoor wij stellen **beginselen**, in zijn eigen beteekenis, voor dingen die uitwendig en der verdorvenheid onderworpen zijn, die niets toedoen tot het rijk Gods. De eerste uitlegging behaagt mij best, gelijk ook aan de Galaten, hfdst. 4 : 3.

9 Want in Hem woont. Hij geeft reden waarom de beginselen der wereld, die van de menschen overgeleverd worden, met Christus niet overeenkomen: want zij worden daarbij gedaan om het gebrek te vervullen, gelijk zij spreken. Maar in Christus is zulke volmaaktheid, waaraan niets kan worden toegedaan. Zoo dan, al wat

de menschen uit zichzelf daartoe vermengen, strijdt tegen de natuur van Christus, want het veroordeelt Hem van onvolmaaktheid. Dit eenige argument zal genoeg zijn, om al de gedichtselen der papisten te wederleggen. Want waartoe dienen zij anders, dan om te volmaken wat van Christus begonnen is? Maar deze lastering van Christus is onverdragelijk. Zij zeggen wel, dat zij Christus niets toedoen, dewijl wat zij aan het Evangelie lappen, zooveel als een deel des Christendoms is. Maar zij kunnen met zulke beuzeling niet ontkomen. Want Paulus spreekt niet van eenen gedichten Christus, maar van den gepredikten Christus, die Zichzelfen door zekere leer geopenbaard heeft. Voorts, als hij zegt, dat de volheid der Godheid in Christus woont, daarmee wil hij niets anders, dan dat God geheel in Hem gevonden wordt, zoodat zij, die wat beters en uitnemenders dan God zoeken, met Christus alleen niet tevreden zijn. De inhoud is, dat God Zichzelfen in Christus ons volkomenlijk en ganschelijk heeft voorgesteld. Het woord **lichamelijk**, wordt van de uitleggers verschillend uitgelegd. Ik twijfel niet, dat het oneigenlijk gesteld is, voor **wezenlijk** of **waarlijk**: want deze openbaring Gods, die wij in Christus hebben, stelt hij tegen alle andere openbaringen die ooit geweest zijn. Want God heeft Zich dikmaals den mensch voorgesteld, doch ten deele. Maar in Christus heeft Hij ons Zich geheel uitgedeeld. Hij heeft Zich ook op andere tijden geopenbaard, doch in figuren, of kracht en genade. Maar in Christus is Hij ons wezenlijk verschenen; alzoo wordt vervuld wat Johannes zegt: Die den

Hebr. 1:1.

1 Joh. 2:23.

Zoon heeft, die heeft ook den Vader. Want zij die Christus bezitten, hebben God waarlijk tegenwoordig, en genieten Hem ganschelijk.

10 En gij zijt in Hem volmaakt. Hij stelt daarbij, dat dit wezen der Godheid dat in Christus is, ons daartoe bevorderlijk is, opdat wij ook in Hem volmaakt zijn, alsof hij zeide: Dat God geheel in Christus woont, dat is, opdat wij Christus verkregen hebbende, volkomen volmaaktheid in Hem bezitten. Daarom die met Christus alleen niet tevreden zijn, doen God dubbel onrecht aan: want zij verkleinen de eere Gods, dewijl zij iets boven zijn volmaaktheid begeeren, en zij zijn daarenboven ook ondankbaar, dewijl zij elders zoeken dat zij nu in Christus hebben. Nochtans verstaat Paulus niet, dat de volmaaktheid van Christus in ons uitgestort wordt, maar dat hetgeen waardoor wij volmaakt worden, in Hem is, zoodat ons niets meer ontbreekt. **Die het Hoofd is.** Dit heeft hij wederom daarbij gesteld om der engelen wil, te kennen gevende, dat ook de engelen onze zullen wezen, zoo wij Christus hebben. Maar hiervan zullen wij later spreken. Maar intusschen moeten wij weten, dat wij op alle zijden met traliën omringd worden, opdat ons geloof niet een haarbreed van Christus afwijke.

11 In welken gij ook besneden zijt. Hieruit is het openbaar, dat hij strijd had tegen de valsche apostelen, die het Evangelie met de wet vermengden, en op die wijze zooveel als een tweërlei Christus dichtten. Hij noemt één zaak tot voorbeeld. Hij bewijst dat de besnijdenis van Mozes niet alleen overbodig, maar ook vreemd van Christus is, omdat zij de geestelijke besnijdenis van Christus te niet maakt. Want de besnijdenis was den vaderen gegeven, opdat zij zou wezen een figuur van een afwezende zaak. Daarom degenen, die na de komst van Christus die figuur behouden, verloochenen dat vervuld te zijn wat zij afbeeldt. Zoo zullen wij dan gedachtig zijn, dat

de uitwendige besnijdenis hier met de geestelijke besnijdenis vergeleken wordt, gelijk een figuur met de waarheid. Een figuur is altijd van een afwezende zaak, zoo neemt zij dan de tegenwoordigheid der zaak zelve weg. Dit is het wat Paulus wil zeggen, dat er nu geen vrucht noch gebruik is der besnijdenis die met handen geschiedt, dewijl het in Christus vervuld is wat daardoor afgebeeld was. Daarom zegt hij, dat het de besnijdenis van Christus is die in het hart geschiedt, en dat daarom die uitwendige geenszins noodig is. Want waar de zaak zelve is, daar verdwijnt het figuurlijke teeken, dat geen plaats heeft dan als de zaak afwezig is. **Het lichaam der zonde des vleesches.** Lichaam noemt hij de massa of hoop uit allerlei zonde te zamen gesmeed en dat door een schoone gelijkenis. Want gelijk wij met onze lichamen bekleed zijn, alzoo zijn wij ook van alle zijden met vele zonden behangen. En gelijk het lichaam is uit menigerlei leden tezamen gezet, waarvan elk zijn eigen werk en dienst heeft: alzoo vertoonen zich uit die gebrekkelijkheid allerlei zonden, als leden van het geheele lichaam. Zulk een wijze van spreken is ook Rom. 6:13. Door het woord **vleesch** verstaat hij naar zijn spreekwijze de verdorven natuur. Zoo dan, het lichaam der zonde des vleesches is de oude mensch met zijne werken. Daar is alleen in de wijze van spreken verscheidenheid: want hier heeft hij eigenlijk uitgedrukt den hoop der zonden, die uit de verdorven natuur komen. Hij zegt, dat wij dit verkrijgen door Christus, gelijk voorwaar de gansche wedergeboorte zijn weldaad is. Hij is degene, die de voorhuid onzes harten besnijdt, dat is, die alle begeerlijkheden des vleesches doodt, niet met de hand maar met zijnen Geest. Zoo heeft men dan in Hem wat de figuur beduidde.

12 Begraven zijnde met Hem door den doop. Hij verklaart nog duidelijker de wijze der geestelijke besnijdenis, te weten, omdat wij met Christus begraven zijnde, zijn dood deelachtig zijn. Hij zegt bijname dat wij dit verkrijgen door den doop, opdat het te klaarder zij dat er geen gebruik der besnijdenis onder het rijk van Christus is. Want anders had iemand kunnen tegenwerpen, en zeggen: Waarom brengt gij de besnijdenis af met deze voorwending, omdat de vruchten en einde daarvan is in Christus? Is niet Abraham ook geestelijk besneden geweest? Desniettemin heeft hij dat teeken daarbij genomen. Zoo is dan de uitwendige besnijdenis niet overbodig, al is het dat de inwendige door Christus gegeven wordt. Dusdanige tegenwerping voorkomt Paulus, den doop meldende. Christus, (zegt hij) volbrengt de geestelijke besnijdenis in u, niet dat oude teeken gebruikende, dat ten tijde van Mozes zijn kracht had, maar den doop. Zoo is dan de doop een teeken der zaak, die tevoren eer hij geschiedde, door de besnijdenis afgebeeld werd. Dit is een argument genomen van de beschikking, die God verordend heeft. Want degenen, die de besnijdenis behouden, dichtten een andere wijze van beschikking dan God ingezet heeft. Dat hij zegt dat wij begraven worden met Christus, is meer dan met Hem gekruist te worden. Want door de begrafenis wordt een gedurige voortgang der dooding uitgedrukt. Dat hij leert dat dit geschiedt door den doop, gelijk ook Rom. 6:4, spreekt hij naar zijn wijze, aan het sacrament kracht toeschrijvende, zoodat het niet tevergeefs beteekent wat niet is. Zoo worden wij dan door den doop begraven met Christus: want de dooding, die Christus daarmee afbeeldt, volbrengt Hij ook mede

krachtig: zoodat de beteekenende zaak is bij het teeken. **In welken gij ook mede opgestaan zijt.** Hij verheft de genade, die wij in Christus hebben, welke verre de besnijdenis te boven gaat. Wij worden (zegt hij) niet alleen in den dood van Christus geplant, maar wij staan ook wederom op in nieuwigheid des levens. Des te meer doen die Christus onrecht, die ons zoeken tot de besnijdenis te brengen. En hij zegt daarbij, **door het geloof:** want voorwaar door het geloof ontvangen wij wat ons in den doop aangeboden wordt. Maar door wat geloof? namelijk, van zijn mogendheid of krachtige werking: waarmee hij te kennen geeft dat het geloof in de kracht Gods gefundeerd is. Maar dewijl het geloof niet her- of derwaarts dwaalt, in een verwarde en onbepaalde beschouwing van de mogendheid Gods, zoo drukt hij uit, wat mogendheid men moet aanmerken, te weten, waardoor Hij Christus heeft van de dooden opgewekt. En hij stelt als bekend en beleden, dat diezelfde kracht Gods die Zich in Christus vertoond heeft, in het gemeen tot hen uitgebreid wordt, dewijl het onmogelijk is, dat de geloovigen van hun Hoofd zouden afgescheurd worden.

EF. 2 : 1. 13 En u, toen gij dood waart door de zonde, en in de voorhuid uws vleesches, heeft Hij mede levend gemaakt door Hem, alle zonden u vergevende;

14 En het handschrift in inzettingen, dat tegen ons was, uitgewischt hebbende, hetwelk ons tegen was, en heeft het weggenomen en aan het kruis gehecht.

15 Hij heeft de vorstendommen en machten beroofd, en openlijk tentoongesteld, daarover triumfeerende door hetzelfde. ¹⁾

Gen. 3 : 15.
Matt. 12 : 29.
Luk. 11 : 22.
Joh. 12 : 31;
16 : 11.
1) Of: In Zichzelfven.

13 En u, toen gij. Hij vermaant de Colossensen, dat zij, wat hij in 't gemeen geleerd heeft, in zichzelfven moeten bekennen. En dit is een zeer krachtige wijze van leeren. En dewijl zij heidenen waren, toen zij tot Christus bekeerd werden, daaruit vermaant hij ze, hoe ongeschikt het is nu van Christus af te wijken tot de ceremoniën van Mozes. Gij waart (zegt hij) dood in de voorhuid. Doch men kan dit woord nemen eigenlijk of overdrachtelijk. Zoo men het neemt in zijn eigen beteekenis, zoo zal de zin wezen: De voorhuid is een teeken der vervreemding van God. Want waar het verbond der genade niet is, daar is onreinheid, en daaruit de vervloeking en het verderf. Nu, God heeft u uit de voorhuid tot Zich geroepen, zoo heeft Hij u dan uit den dood tot Zich geroepen. Alzoo zou hij de voorhuid niet gezet hebben tot een oorzaak des doods, maar tot een getuigenis dat zij vreemd van God waren. Nu, wij weten dat de menschen niet anders leven, dan zoo zij hunnen God aanhangen, die alleen hun leven is. Waaruit volgt, dat alle goddeloozen geestelijk dood zijn, als zij allermeeft meenen te leven en te bloeien. Aldus zou deze plaats overeenkomen met het tweede hfdst. aan de Efeziërs, waar gezegd wordt: Gedenkt dat gij voortijds, toen gij heidenen en voorhuid genoemd waart van die besnijdenis, die met handen geschiedt in het vleesch, dat gij te dien tijde waart zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israëls, en vreemdelingen van de beloften. Doch zoo het overdrachtelijk genomen wordt, zoo zou het een zinspeling zijn op de natuurlijke voorhuid. Doch desniettemin zou Paulus hier spreken van de hardnekkigheid des harten

EF. 2 : 15. des menschen tegen God en van de natuur, die met booze genegenheden besmet is. De eerste uitlegging behaagt mij 't best, omdat zij met het verband 't best overeenkomt. Want Paulus verhaalt, dat de voorhuid hun niet verhinderd heeft het leven van Christus deelachtig te worden, waaruit volgt, dat de genade Gods, die zij nu verkregen hadden, door de besnijdenis beperkt werd. Voorts, dat hij den dood aan de voorhuid toeschrijft, daarmede wil hij niet zeggen, dat de voorhuid de oorzaak des doods is, maar dat zij is als een teeken: gelijk ook in een andere plaats aan de Efeziërs, die wij aangehaald hebben. En het is in de Schrift gewoonlijk, dat de berooving van de beteekenende zaak door de berooving van het teeken beduidt wordt, gelijk Gen. 3 : 22: Opdat Adam niet misschien ete van de vrucht des levens en leve. Want die boom gaf het leven niet, maar de berooving des booms was een teeken des doods. Paulus heeft het beide hier met korte woorden uitgedrukt. Hij zegt dat zij dood waren door de zonde. Dit is de oorzaak: want de zonden vervreemden ons van God. Hij zegt daarbij, **in de voorhuid des vleesches:** deze was de uitwendige onreinheid, het getuigenis des geestelijken doods. **U alle zonden vergevende.** God maakt ons niet alleen door de vergeving der zonden levend, maar hij meldt ze hier bijzonder, omdat de onverdiende verzoening met God, waardoor alle rechtvaardigheid der werken teniet wordt, zeer wel dient tot de tegenwoordige zaak, daar van de aflegging der ceremoniën gehandeld wordt, gelijk hij in den zendbrief aan de Galaten breeder gehandeld heeft. Want met dat bevestigen der ceremoniën worden de consciëntiën verstrikt door de valsche apostelen met een strik, waarvan hen Christus vrijgemaakt had.

14 En het handschrift in inzettingen, dat tegen ons was. Nu strijdt hij met de valsche apostelen als hand tegen hand. Want de vraag en voornaamste stuk der vraag was, of de onderhouding der ceremoniën noodig was onder het rijk van Christus. Paulus zegt dat de ceremoniën afgelegd waren, en om dit te bewijzen, zoo vergelijkt hij ze bij een handschrift, waarmee God ons als verbonden houdt, zoodat wij de schuld niet kunnen loochenen. Nu zegt hij, dat wij alzoo van de schuld zijn verlost geworden, dat ook het handschrift uitgewischt is, opdat daarvan geen gedachtenis meer ware. Want wij weten, dat in de schulden de schuldbrief zijn kracht heeft zoolang als het handschrift duurt. Zoo is dan dit een ware theologische reden, om de aflegging der ceremoniën te bewijzen: want zoo Christus ons volkomenlijk verlost heeft van de schuld, zoo heeft hij ook de gedachtenis der obligatie moeten wegnemen, opdat de consciëntiën gerust en tevreden zijn voor God: want deze twee dingen hangen aan elkander. De uitleggers leggen deze plaats verschillend uit, en er is niemand die mij voldoet. Sommigen meenen, dat Paulus enkel spreekt van de wet der zeden, maar zij meenen dit ten onrechte. Want door het woord **inzettingen**, pleegt Paulus dat deel der wet te verstaan, dat in de ceremoniën gelegen is, gelijk in den zendbrief aan de Efeziërs, en weinig hierna; toch bewijst de plaats aan de Efeziërs voornamelijk, dat Paulus hier van de ceremoniën spreekt. Zoo doen dan die beter, die het alleen op de ceremoniën duiden: doch dezen dwalen ook daarin, dat zij de reden niet zeggen waarom het een handschrift genoemd wordt, of brengen liever een andere reden voort dan de ware, en voegen niet

behoorlijk deze gelijkenis tot het verband der woorden. De reden is, dat al de ceremoniën van Mozes eenige belijdenis der schuld medebrachten, waardoor de dienaars daarvan, als door een nauwe band voor Gods oordeel verbonden waren. Om een voorbeeld te geven: Wat waren die wasschingen anders dan een getuigenis der onreinheid? Zoo dikwijls eenig offerdier gedood werd, heeft dan het volk dat daarbij stond, niet een beeld des doods daarin aanschouwd? Want als de menschen een onschuldig beest in hun plaats stelden, zoo beleden zij daarmede dat zij des doods waardig waren. Eindelijk, zoo vele ceremoniën en gebruiken als daar waren, zoo vele aanschouwingen van schuld der menschen en handschriften van schuldbekentenissen. Zoo iemand daartegen zegt, dat zij zijn geweest sacramenten der genade Gods, gelijk ons heden de doop is en het nachemaal, zoo is het licht daarop te antwoorden. Want in de oude ceremoniën zijn twee dingen aan te merken, te weten, wat dien tijd diende, en wat de menschen leidde tot het rijk van Christus. Al wat toen gehandeld werd, gaf niets anders uit dan schuldbekentenis. De genade was als opgehouden en uitgesteld tot den tijd van Christus: niet dat de vaders daarvan uitgesloten waren, maar zij hadden in hunne ceremoniën geen tegenwoordige vertooning der genade. Want zij zagen in hunne offeranden niets dan het bloed der beesten, en in hunne wasschingen niets dan water. Zoo dan, zooveel dat tegenwoordig aanschouwen aanging, de schuld bleef, ja de ceremoniën zelve verzegelden de schuld. Naar deze wijze spreekt ook de apostel in den ganschen zendbrief aan de Hebreëen, want hij stelt Christus tegen de ceremoniën. Maar wat is het nu? De Zoon Gods heeft door zijn dood ons niet alleen van de verdoemenis des doods verlost, maar ook opdat de kwijtschelding te zekerder ware, zoo heeft Hij die ceremoniën weggenomen, opdat daar geen teeken van schuld meer ware. Dit is een volle vrijheid, dat Christus met zijn bloed uitgewischt heeft niet alleen onze zonden, maar ook dat gansche handschrift, dat kon betuigen dat wij aan het oordeel Gods verbonden waren. Erasmus heeft in zijn overzetting het verband der woorden van Paulus verward, als hij gezet heeft: Dat ons tegen was door de ordening. Zoo behoudt dan deze lezing, die ik gesteld heb als die waar en echt is. **Hij heeft het weggenomen, en aan het kruis gehecht.** Hij toont hoe Christus dat handschrift uitgewischt heeft: want gelijk Hij onze vervloeking, onze zonden en ook de straf die wij schuldig waren, aan zijn kruis gehecht heeft, alzoo ook die dienstbaarheid der wet, en al wat dient om de conscientie te binden. Want aan het kruis gehecht zijnde, heeft Hij het al op Zich genomen, en heeft ze gebonden, opdat zij geen recht noch macht meer aan ons hadden.

15 Beroovende de vorstendommen. Hij meent zonder twijfel de duivelen, welken de Schrift toeschrijft, dat zij ons voor God beschuldigen. Nu, Paulus zegt, dat zij van hun wapen beroofd zijn, opdat zij niets tegen ons voortbrengen, dewijl de betuiging onzer schuld weggenomen is. En hij stelt dit bijname daarbij, opdat hij beduide, dat de overwinning van Christus, die Hij voor ons over den duivel verkregen heeft, van de valsche apostelen geschonden wordt, en dat wij van de vrucht daarvan beroofd worden, als zij de oude ceremoniën weder oprichten. Want zoo onze vrijheid een

roof is, welken Christus den duivelen ontnomen heeft, wat doen die anderen, die ons wederom tot dienstbaarheid willen brengen, anders dan dat zij den duivel zijnen roof wedergeven, waarvan hij beroofd was? **Daarover triumfeerende door hetzelfde.** De Grieksche taal duldt ook wel dat wij lezen: **In Zichzelven**, maar de omstandigheid der plaats eischt ganschelijk dat wij anders lezen: want wat koud van Christus zou gezegd zijn, wordt gepast van het kruis gezegd. Want gelijk hij tevoren het kruis vergeleken had met een schoonen roof, den vijanden ontnomen, of met den triumftocht, waarin Christus zijne vijanden tentoon voerde: alzoo vergelijkt hij het nu ook met den triumfwagen, waarin Hij zichtbaar verschenen is. Want hoewel in het kruis niets anders is dan vervloeking, zoo wordt die nochtans zoo door de kracht van den Zone Gods verzwolgen, dat het eenigszins een nieuwe natuur aanneemt. Want daar is geen richtstoel zoo kostelijk, geen koninklijke stoel zoo schoon, geen triumftocht zoo buitengewoon, en geen wagen zoo hoog verheven als die galg, waaraan Christus den dood en den duivel den overste des doods overwonnen, ja onder zijne voeten vermorzeld heeft.

- 16 Dat dan niemand u oordeele in spijs en drank, of in een deel des feestdags, of nieuwe maan, of sabbatten; Lev. 11:2. Rom. 14:2. Lev. 23:2.
- 17 Welke zijn schaduwen der toekomstige dingen, maar het lichaam is van Christus. Hebr. 8:5; 10:1.
- 18 Dat niemand u den prijs ontneme, willende in nederheid en dienst der engelen dit doen, zichzelf stekende in dingen die hij niet gezien heeft, tevergeefs opgeblazen zijnde door het verstand zijns vleesches. Jer. 29:8. Matt. 24:4. Ef. 5:6. 2 Thess. 2:3. 1 Joh. 4:1.
- 19 En het Hoofd niet houdende, waaruit het geheele lichaam door samenvoegingen en samenbindingen voorzien en samengevoegd wast met een wasdom Gods.

16 Dat dan niemand. Wat hij tevoren gezegd heeft van de besnijdenis, strekt hij nu uit tot het onderscheid der spijzen en dagen. Want de besnijdenis was de eerste intreding in de onderhouding der wet, daarna volgden de andere dingen. **Oordeelen**, beduidt hier schuldig of bevreesd maken, zoodat wij niet meer vrij zijn. Zoo zegt hij dan, dat het in der menschen macht niet is, ons aan de onderhouding der ceremoniën te onderwerpen, die Christus door zijn dood weggenomen heeft: en hij bevrijdt ons van derzelver juk, opdat wij ons niet in hunne wetten laten knoopen, die zij gemaakt hebben. En hij stelt Christus tegen alle menschen, opdat niemand zich zoo stout opsteke, dat hij bestaat te ondernemen wat van Hem gegeven is. **In een deel des feestdags.** Het woord **deel**, nemen sommigen voor **deelachtigheid**. Chrysostomus meent dat hij daarom gezegd heeft **deel**, omdat zij niet alle feestdagen onderhielden, noch ook zoo strikt vierden naar 't gebod der wet, welke meening zeer blauw is. Zie, of het niet kon genomen worden voor afzondering. Want die onderscheid van dagen maken, doen alsof zij den eenen dag van den ander afdeelden. Zulke afdeeling diende den Joden, opdat zij de gebodsdagen heiliglijk hielden, en van de andere afzonderden. Onder de Christenen heeft zulke onderscheiding opgehouden. Maar (kon iemand zeggen) wij behouden nog

eenige onderhouding der dagen. Ik antwoord, dat wij geenszins de dagen onderhouden, alsof in de feestdagen eenige religie of heiligheid ware, of alsof het dan niet geoorloofd ware te arbeiden: maar dat men acht heeft op de regeering en orde, en niet op de dagen. En dit is het wat hij terstond hierna zegt.

17 Welke zijn schaduwen der toekomende dingen. Hij bevrijdt de Christenen van de onderhouding daarvan, omdat zij schaduwen geweest zijn ten tijde toen Christus nog als afwezende was. Want hij stelt de schaduwen tegen de openbaring, en het afwezen tegen het tegenwoordig vertoonen. Zoo dan, die zulke schaduwen nog volgen, die doen alsof iemand der menschen gedaante aanmerkte uit de schaduw, daar hij hem tegenwoordig zijnde in 't gezicht heeft. Want Christus is ons nu geopenbaard, en wij genieten Hem als tegenwoordig zijnde. Dat lichaam, zegt hij, is Christus, dat is in Christus. Want de substantie dier dingen, die ons voortijds door de ceremoniën afgebeeld waren, is ons in Christus voor oogen gesteld: want Hij vervat in Zich al wat zij beteekenden toekomende te zijn. Zoo dan, zoo wie de ceremoniën wederom in 't gebruik brengt, die verduistert de openbaring van Christus, of berooft Christus van zijn kracht, en maakt Hem als ledig. Daarom, zoo eenig mensch in dezen deele het ambt eens rechters aanneemt, dien zullen wij niet gehoorzaam zijn, dewijl Christus, de wettige Rechter, ons vrijmaakt. Want als hij zegt, dat u niemand oordeele, zoo spreekt hij niet tot de valsche apostelen, maar hij verbiedt den Colossensen hun hals onder een onbillijk juk te stellen. Het is wel op zichzelf niet schadelijk geen zwijnevleesch te eten, maar daartoe verplicht te zijn, dat is verderfelijk, want het verijdelt de genade van Christus. Zoo iemand vraagt: Wat moet men dan gevoelen van onze sacramenten? wordt niet ook door die de afwezende Christus afgebeeld? Ik antwoord, dat zij zeer verschillen van de oude ceremoniën. Want gelijk de schilders het beeld niet met den eersten trek met levende kleuren uitdrukken, maar eerst grove en duistere lijnen met houtskool maken: dat alzoo onder de wet een ongepolijste en grove vertooning van Christus geweest is, en dat zij in onze sacramenten naar het leven uitgedrukt en gezien wordt. Hoewel, Paulus heeft verder gezien: want hij stelt het naakte aanschouwen der schaduw tegen de vastigheid des lichaams, en hij vermaant dat het razernij is, dat men naar de ijdele schaduwen grijpt, als men met de handen het vaste lichaam mag betasten. Nu, onze sacramenten beteekenen Christus alzoo afwezende naar het beschouwen en naar de plaats, dat zij betuigen dat Hij eenmaal is gegeven, en dat zij Hem ook nu aanbieden te genieten. Zoo zijn het dan geen ijdele schaduwen, maar eer teekenen der tegenwoordigheid van Christus: want zij vervatten het ja en amen aller beloften Gods, dat in Christus eenmaal geopenbaard is.

2 Cor. 1:20.

18 Dat niemand u den prijs. Hij neemt een gelijkenis van de loopers of kampvechters, welchen de prijs verordend is op zulke voorwaarde, zoo zij niet bezwijken midden in den loop, of nadat zij den kamp begonnen hebben. Zoo vermaant hij dan, dat de valsche apostelen niet anders zoeken, dan hun den prijs te ontnemen, dewijl zij ze afleiden van hunnen rechten loop: waaruit volgt, dat men ze moet schuwen niet minder dan de schadelijkste pest. En deze plaats is wel aan te merken, dat die allen ons den prijs der

hemelsche roeping verhinderen, die ons van de eenvoudigheid van Christus afleiden. **Willende in nederheid.** Men moet hier wat onder verstaan. Daarom heb ik in den tekst daarbij gesteld, dat doen. Want hij toont zoodanig gevaar als zij moesten vlieden: alsof hij zeide: Allen die onder een voorwending van onze nederheid of geringheid, u den dienst der engelen aanprijzen, die willen u van den prijs berooven: want zij maken dat gij dat eenige oogwit verlaat, en buiten Christus dwaalt. Deze woorden, **nederheid** en **diens der engelen**, lees ik te zamen: want na de nederheid komt de dienst der engelen. Gelijk heden de papisten datzelve voorwenden, als zij van den dienst der heiligen filosofheeren. Want uit de nederheid of geringheid des menschen besluiten zij, dat men dan middelaars moet zoeken, die ons te hulp komen. Nu, Christus heeft Zichzelve vernederd, opdat wij rechtuit tot Hem komen, al is het dat wij zeer ellendige zondaars zijn. Ik weet wel, dat sommigen deze woorden: **diens der engelen**, anders uitleggen, te weten, dat het een dienst is, welchen de menschen geleerd hebben van de engelen. Want de duivel heeft altijd zijne bedriegerij onder dezen naam verkocht. Heden roemt de paus, dat al die beuzelingen, waardoor hij den zuiveren dienst Gods geschonden heeft, openbaringen zijn. Desgelijks hebben voortijds de tovenaars gezegd, dat al de bijgeloovigheden, die zij dichtten, hun van de engelen als van hand tot hand overgeleverd was. Alzoo meenen zij, dat Paulus hier allen gedichten godsdiens hekelt, die valschelijk door de autoriteit der engelen aangeprezen worden. Maar naar mijn oordeel, hekelt hij meer 't gedichtsel van de engelen te dienen. Van den beginne aan hebben bijgeloovige menschen de engelen gediend, om door hun toegang te hebben tot God. Met deze dwaling is ook de gemeente besmet geworden door de Platonici. Want hoewel Augustinus hevig doorhaalt en zeer veroordeelt al wat zij leeren van de engelen te dienen, zoo zien wij nochtans wat daar geschied is. Zoo iemand de geschriften van Plato wil leggen bij de papistische theologie, die zal bevinden, dat zij het ganschelijk van Plato gehaald hebben wat zij van den dienst der engelen snateren. De inhoud is deze, dat men de engelen moet dienen, die Plato noemt demones, om de gelukkige voorbedding. Deze sententie stelt hij in Epinomides en bevestigt ze in Cratylus, en in vele andere plaatsen. Wat onderscheid is 'er in 't geheel tusschen hen en de papisten? Hoewel zij ontkennen niet, dat de Zoon Gods de Middelaar is. Zoo doen ook zelfs die niet, tegen wie Paulus strijdt: maar dewijl zij dichtten dat men door der engelen hulpe tot God komt, en dat men ze daarom eenigen dienst behoort te doen, zoo stelden zij alzoo de engelen in Christus' stoel, en versierden ze met het ambt van Christus. Zoo zullen wij dan weten, dat Paulus hier alle gedichte godsdiens veroordeelt, die den engelen of den dooden gedaan worden, alsof zij na Christus of met Christus middelaars waren tot hulp gesteld. Want wanneer wij het allerkleinste deel der dingen, die Christus eigen zijn, eenigen anderen toeschrijven, hetzij den engelen of den menschen, zoo wijken wij zooverre van Christus af. **Zichzelve stekende in dingen, die hij niet gezien.** Het Grieksche woord, dat Paulus hier gebruikt, heeft verscheidene beteekenissen. Dat na Hieronymus, Erasmus het overgezet heeft, **hoovaardig gaande**, zoude niet kwalijk dienen, zoo bij eenigen bekwaren schrijver eenig voor-

Augustinus,
De stad
Gods.
Boek 10.

ἐμβατεύ-
ειν.

beeld dezer beteekenis gevonden wordt. Want wij zien dagelijks, met wat groote stoutigheid en hoovaardigheid de lichtvaardige menschen heden van onbekende dingen spreken. Ja in de tegenwoordige zaak die Paulus handelt, is een schoon bewijs. Want als de theologen der Sorbonne beuzelen van der heiligen of engelen voorbedding: zoo zeggen zij alsof zij uit den Bijbel spraken, dat de dooden onzen nood zien en weten, omdat zij in dat wederschijnende licht Gods alles zien. En wat is er nochtans onzekerder? Ja wat is er meer duister en verward? Maar dit is hun meesterlijke stoute vrijheid, dat zij onversaagd en stoutelijk betuigen, wat zij niet alleen niet weten, maar ook wat niet van de menschen kan geweten worden. Zoo zou dan de zin wel rijmen, zoo deze beteekenis des woords in gebruik ware: maar bij de Grieken wordt het enkel genomen voor **gaan**. Het beteekent ook somtijds **onderzoeken**. Zoo men het te dezer plaats alzo wil nemen, zoo zal Paulus hier doorhalen die dwaze curiositeit in het onderzoeken van duistere dingen, en die ons verstand verborgen zijn en te boven gaan. Maar ik meen den zin van Paulus te verstaan, en getrouwelijk overgezet te hebben, aldus: **Zichzelven stekende in dingen, die hij niet gezien heeft**. Want dit is de gemeene beteekenis van het Grieksche woord: de erfenis aanschouwen, of in bezit nemen, of den voet ergens neerzetten. Daarom heeft Budeus deze plaats aldus overgezet: Den voet zettende in de bezitting der dingen, die hij niet gezien heeft: maar ik heb het woord meer eigenlijk genomen. Want zulke lieden breken in der waarheid door, en steken zichzelf in de verborgen dingen, welke God geenszins ons wil laten geopenbaard worden. Men moet acht hebben op deze plaats, om de roekeloosheid van hen te wederleggen, die verder zoeken, dan geoorloofd is. **Te vergeefs opgeblazen zijnde door het verstand zijns vleesches**. Het gevoelen des vleesches noemt hij de scherpzinnigheid des menschelijken vernufts, hoe groot die ook zij. Want hij stelt ze tegen die geestelijke wijsheid, die ons van boven geopenbaard wordt: Matt. 16:17. achtervolgende wat Christus zegt: Vleesch en bloed heeft het u niet geopenbaard. Zoo dan, zoo wie op zijn eigen vernuft steunt, dien zegt Paulus opgeblazen te zijn, dewijl de gansche scherpzinnigheid des vleesches in hem bloeit. En het is waarlijk opgeblazenheid al wat de menschen uit zichzelf wijs zijn. Zoo is daar dan niets grondigs, dan in Gods Woord en in de verlichting des Geestes. En merk op, dat die genoemd worden opgeblazen, die zich onder een schijn van nederigheid voorgeven; want (gelijk Augustinus zeer fijn schrijft aan Paulinus): het geschiedt op wonderlijke wijzen in des menschen ziel, dat hij van valsche nederigheid meer opgeblazen wordt, dan of hij openlijk hoovaardigheid bedreef.

19 Het hoofd niet houdende. Met één woord veroordeelt hij al wat Christus niet toegeschreven wordt, en bevestigt zijn uitspraak daarmede, omdat alles van Hem komt, en aan Hem hangt. Daarom zoo iemand ons elders roept dan tot Christus, die is ijdel en opgeblazen, al had hij ook hemel en aarde in zijn lijf: daarom zullen wij ze ook vrijelijk laten varen. Merk op van wien hij spreekt, te weten, van dien die niet openlijk Christus verwierpen of verzaakten, maar die zijn ambt en kracht niet behoorlijk verstaande, en andere behulpzelen en middelen der zaligheid (gelijk zij spreken) bedenkende, niet grondig in Hem geworteld waren. **Waaruit het ge-**

heele lichaam door samenvoegingen. Hij wil alleen zeggen, dat de gemeente niet anders kan staan, dan, zoo haar alle ding van Christus toegevoegd wordt: en dat daarom al haar welvaart in Hem vervat is. Het lichaam heeft zijne zenuwen, samenvoegingen en samenbindingen: maar al deze dingen nemen hun sterkte niet anders dan van het hoofd, zoodat de gansche samenbinding daaruit is. Wat moet men dan doen? Het lichaam zal wel gesteld wezen, zoo het hoofd alleen zonder eenige vermindering het hoogste is, hetwelk allen leden geeft al wat zij hebben. Dit noemt Paulus, wasdom Gods: waarmede hij beduidt, dat niet allerlei wasdom God behaagt, maar dien die tot het hoofd gevoegd wordt. Want wij zien, dat het rijk van den paus niet alleen hoog en breed is, maar dat het ook met ongeschikte grootheid opgeblazen is. Maar dewijl daar niet gezien wordt, wat Paulus hier in de gemeente wil hebben: wat zullen wij zeggen, dan dat het een bultig lichaam en ongevormde klomp is, hetwelk in zichzelf zal vallen?

20 Indien gij dan met Christus gestorven zijt aan de inzettingen dezer wereld, waarom wordt gij gelijk die in de wereld leven, Gal. 4:9. met inzettingen bezwaard?

21 Als: Eet niet, smaakt niet, genaakt niet:

22 Welke dingen alle door het misbruik vergaan, ingebracht naar geboden en leeringen der menschen. Jes. 29:13. Matt. 15:9. Tit. 1:14.

23 Dewelke wel een schijn der wijsheid hebben in bijgeloof en nederigheid des gemoeds, en verachting des vleesches, en niet in eenige eere tot vervulling des vleesches. 1 Tim. 4:8.

20 Indien gij dan gestorven zijt. Hij heeft boven gezegd, dat de inzettingen aan het kruis van Christus zijn gehecht geweest: nu gebruikt hij een andere wijze van spreken: en zegt dat wij denzelfden gestorven zijn, gelijk hij op een andere plaats leert, dat wij der wet gestorven zijn, en dat wederom de wet ons gestorven is. Gal. 2:19. Het woord **dood**, beduidt een aflegging, maar is duidelijker en krachtiger. Zoo zegt hij dan, dat de Colossensen niet te doen hebben met de inzettingen. Waarom? Te weten, omdat zij den inzettingen gestorven zijn met Christus, dat is, nadat zij door de wedergeboorte met Christus zijn gestorven, zoo zijn zij door zijn weldaad verlost van de inzettingen, zoodat zij hun niet meer aangaan. Hieruit besluit hij, dat zij niet gebonden zijn aan de inzettingen, die de valsche apostelen hen zochten op te leggen.

21 Als: eet niet, smaakt niet. Tot nu toe is het aldus overgezet: **Genaakt niet:** maar dewijl daar terstond een ander woord volgt, welke dezelfde beteekenis heeft: zoo kan een iegelijk wel zien, dat deze herhaling nietszeggend en ongeschikt is. En het Grieksche woord beduidt onder andere dingen, ook **eten**, gelijk ik het overgezet heb. Plutarchus gebruikt het, waar hij Cesars leven beschrijft, als hij verhaalt dat zijn krijgsknechten bij gebrek aan alle dingen, beesten hebben gegeten, die tevoren niet gegeten werden. Dit is de rechte orde, en zeer geschikt tot de omstandigheid dezer plaats. Want Paulus gebruikt hunne eigene woorden, om uit te drukken hoe ver de eigenzinnigheid van die menschen pleegt te strekken, die de consciëntien verstrikken met hunne wetten. Zij zijn van den beginne

aan meer dan stijf, daarom begint hij met een verbod, waarmede verboden wordt, niet alleen te eten, maar ook weinig te nutten. Als zij nu verkregen hebben wat zij willen, zoo komen zij verder dan tot dit verbod, om daarna te zeggen dat het ongeoorloofd is te smaken wat zij niet willen gegeten hebben. Ten laatste maken zij ook zonde van het genaken. Eindelijk, wanneer zij eenmaal aangenomen hebben tirannie te gebruiken over de zielen der menschen, zoo is er geen einde van allen dag nieuwe wetten bij de oude wetten te voegen, en dikmaals nieuwe inzettingen te maken. Van deze zaak hebben wij een zeer klaar voorbeeld in het pausdom. Zoo vermaant Paulus dan fijn, dat de menschelijke inzettingen een doolhof zijn, waarin de consciëntien meer en meer verward worden. Ja dat zij zijn strikken, die in den beginne alzo nijpen, dat zij eindelijk met verloop van tijd worgen.

22 Welke dingen alle door het misbruik vergaan. De inzettingen, die hij gesteld heeft, wederlegt hij met tweeërlei argument, te weten, omdat zij godsdienst stellen in uitwendige en vergankelijke dingen, die het geestelijke rijk Gods niet aangaan: en ten andere, omdat zij zijn uit menschen, en niet uit God. Dat eerste argument gebruikt hij ook in den zendbrief aan de Romeinen. Het rijk Gods (zegt hij) is niet in spijs en drank. Insgelijks aan de Corinthiërs: De spijs komt den buik toe, en de buik de spijs. En Rom. 14 : 17. Christus zelf in Mattheus: Al wat ten monde ingaat, besmet den mensch niet: want het komt in den buik, en wordt uitgeworpen. 1 Cor. 6 : 13. De inhoud is: Dat de dienst Gods, de ware godzaligheid en de heiligheid der Christenen niet gelegen is in spijs en drank, en kleeding, welke dingen vergankelijk en verderving onderworpen zijn, en door het misbruik vergaan. Zoo dan, de ordeningen van die dingen die gemaakt worden om den consciëntien bezwaar te maken, zijn niets en van geener waarde. Nu zal men onder het pausdom nauwelijks andere heiligheid vinden, dan in onderhouding van niet veelzeggende vergankelijke dingen. Nu volgt de andere wederlegging, te weten, dat zij van menschen komen, en niet van God. Met dezen bliksem worden alle inzettingen der menschen te zamen nedergeworpen en verslonden. Waarom toch? Dit is Paulus argument: De genen, die de consciëntien wederom tot dienstbaarheid brengen, die doen Christus onrecht en vernietigen zijn dood. Want al wat uit der menschen vinding is, bindt de consciëntie niet.

23 Welke wel een schijn hebben. Dit is een voorkoming, waarin hij terwijl hij den tegensprekers toelaat wat zij konden voorwenden, dat altemaal als niets acht. Want het is zooveel alsof hij zeide, dat hij daar niet naar vraagt, dat zij een schijn van wijsheid hebben. Tegen den schijn wordt gesteld de waarheid: want de schijn bedriegt door gelijkheid. Merk ook op van wat verven deze schijn is; naar Paulus' leer: Hij noemt er drie, te weten, eigenwilligen godsdienst, nederigheid, en verachting des lichaams. Het Grieksche woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt Superstitie: maar hij heeft op de afleiding van het woord gezien: want om woord met woord te verklaren, zoo beduidt het vrijwilligen godsdienst, welken de menschen door eigen goeddenken zichzelf verkiezen zonder enig bevel Gods. Zoo dan, de menschelijke inzettingen behagen ons daarom, dat zij met ons vernuft overeenkomen: want een iegelijk zal de ideeën daarvan in zijn eigen hersenen vinden: dit is de eerste

verf. De tweede is nederigheid, omdat zij voorwenden de gehoorzaamheid, die men beiden God en den menschen bewijst, zoodat de menschen zelfs niet onbetamelijke lasten weigeren: en zulke inzettingen hebben meest dit, dat zij schijnen zeer goede oefeningen der vernedering te zijn. Zij zijn ook met de derde verf behagelijk, omdat zij schijnen zeer te dienen tot dooding des vleesches, dewijl het vleesch niet gespaard wordt. Maar Paulus verwerpt zulke bestrijkingen: want ook wat bij de menschen hoog is, dat is dikmaals een gruwel voor God. Bovendien is dit een overtredende gehoorzaamheid en een verkeerde en heiligschennende ootmoedigheid, waardoor de autoriteit Gods den menschen wordt gegeven, en de verachting des lichaams is zoo groot niet te achten, dat men ze voor godsdienst zou moeten houden. Maar iemand kan zich verwonderen, waarom Paulus niet meer arbeidt om zulke valsche schijnen weg te nemen. Ik antwoord, dat hij terecht met dat ééne woord **schijn** tevreden is geweest. Want die grondredenen, die hij daartegen genomen heeft, zijn onoverwinnelijk, te weten, dat het lichaam is in Christus, en dat daarom dezen niet anders dan de ellendige menschen bespotten, die hun schaduwen aanbieden. Ten andere, dat het geestelijke rijk van Christus niet met vergankelijke ordeningen is bezwaard. Ten derde, dat zulke onderhoudingen vergaan zijn door den dood van Christus, opdat zij ons niet aangaan. Ten vierde, dat God is onze eenige wetgever. Al wat men hiertegen kan voortbrengen, al is het dat het wat glimpt, zoo is het nochtans een ijdele schijn. Ten andere, is het hem genoeg geweest de Colossensen te vermanen, opdat zij door het aanbieden der ijdele dingen niet bedrogen worden, en om diezelfde te misprijzen, was het niet noodig vele woorden te maken. Want dit behooren alle godzaligen te weten, dat de godsdienst niet is te meten met ons gevoelen, en dat geen godsdienst daarom wettig is, omdat hij ons behaagt. Dit is ook gemeen, dat wij deze ootmoedigheid Gode schuldig zijn, dat wij eenvoudig zijnen geboden gehoorzaam zijn, dat wij niet steunen op onze wijsheid, enz. En dat voor de ootmoedigheid aan de menschen dit de maat zij, dat een iegelijk zichzelf den anderen door de liefde onderwerpe. Als zij zeggen, dat de dardelheid des vleesches bedwongen wordt door het onthouden van spijzen: daarop is licht te antwoorden: Dat men zich daarom niet moet onthouden van eenige zekere spijs, alsof zij onrein ware: maar dat wij mochten sober en matig eten wat wij eten, opdat de gaven Gods sober gebruikt worden, en opdat wij niet vergeten de dingen die God aangaan, in te veel spijs en drank verward zijnde. Daarom is het niet genoeg te zeggen, dat dit mom-aangezichten of valsche aanschijnen zijn: opdat de Colossensen vermaand zijnde, zichzelf mochten hoeden van valsche voorwending. Alzoo ontbreken heden den papisten geene schoone voorwendingen, waarmede zij hunne wetten, die eensdeels ongoddelijk, eensdeels tirannisch, en eensdeels onnut en beuzelachtig zijn, mogen aanprijzen. Maar als wij hun alles hebben toegelaten, zoo blijft nochtans die wederlegging van Paulus, welke alleen overvloedig genoeg is om hunne rook te verdrijven: om te zwijgen hoe verre zij nog zijn van zulk een heerlijken schijn, welken Paulus hier beschrijft. De meeste heiligheid des pausdoms is heden in de monnikerij: en hoedanig die nu is, ik zou mij schamen, en het zou mij verdrieten hetzelfde te verhalen, opdat ik zulken boozen stank

niet roere. Voorts is het nut hier aan te merken, hoezeer des menschen natuur genegen is, en halsoverkop drijft tot gedichte en versierde godsdiensten. Want de apostel beschrijft hier levendig den stand der oudere monnikerij, welke honderd jaren na Paulus' dood, zoo geweldig is voortgegaan, alsof hij nooit een woord daarvan gesproken had. Zoo is dan deze vurigheid der menschen tot superstitie wonderlijk uitzinnig, dewijl zij door zulke klare sententie Gods niet heeft kunnen verhinderd worden, dat zij niet zoude uitbreken, gelijk de historien betuigen. **Niet in eenige eer.** Het woord **eer** beduidt **bezorging**, naar het gebruik der Hebreuwsche taal. Eert de weduwen, dat is, draagt zorg voor haar. Dit bestraft Paulus, dat

1 Tim. 5: 3.

zij leeren de bezorging des lichaams weg te werpen. Want gelijk God verbiedt, bovenmate het vleesch toe te geven, alzoo gebiedt Hij daaraan te geven zooveel noodig is. Daarom heeft Paulus, Rom. 13: 14, de bezorging van het vleesch niet enkel bestraft, maar zoover als zij den begeerlijkheden dient. Bezorgt het vleesch niet tot begeerlijkheden, zegt hij. Wat beduidt Paulus dan verkeerd te zijn in die inzettingen, waarvan hij spreekt? Te weten: Dat zij het lichaam niet eeren tot vervulling des vleesches, dat is, naar de mate der behoefte. Want het woord **vervulling** beduidt hier matigheid, die niet verder gaat dan tot het eenvoudig gebruik der natuur, en wordt alzoo gesteld tegen onbehoorlijken wellust en alle overvloedige lekkernij: want de natuur is met weinig tevreden. Zoo dan, het vleesch te weigeren wat het eischt tot nooddrift, is niet alleen wreed, maar ook alzoo vreemd van de godzaligheid.

HET DERDE HOOFDSTUK.

- 1 Indien gij dan met Christus zijt opgestaan, zoo zoekt de dingen, die boven zijn, waar Christus is zittende ter rechterhand Gods.
- 2 Bedenkt de dingen, die boven zijn, niet die op de aarde zijn.
- 3 Want gij zijt gestorven, en uw leven is met Christus verborgen in God.
- 4 Maar wanneer Christus uw leven zal verschijnen, dan zult gij ook met Hem verschijnen in heerlijkheid.

Ef. 1: 20.

2 Cor. 4: 11.

Phi. 3: 21.
1 Joh. 3: 2.

Tegen die ijdele oefeningen, waarop de valsche apostelen drongen, alsof de volmaaktheid daarin gelegen ware, stelt hij ware oefeningen, met welke de Christenen zichzelf behoren te bekommeren, hetwelk niet weinig dient tot de zaak. Want als wij aanmerken wat God wil dat wij doen, zoo zullen wij daarna lichtelijk der menschen vonden verachten. En als het openbaar is, dat wat God gebiedt, veel hooger en uitnemender is, dan wat ons de menschen indrukken, zoo wordt de blijmoedige vaardigheid des harten vermeerderd om God na te volgen, en de menschen te verachten. Paulus vermaant de Colossensen hier tot bedenking des hemelschen levens. Maar wat deden de tegenstanders? Zij wilden ze houden in kinderachtige ordeningen. Zoo dan, deze leer maakt dat de ceremoniën meer verachtelijk worden. Waaruit het openbaar is, dat Paulus ze te dezer plaatse alzoo vermaant, opdat hij de voorgaande leer meer bevestige. Want als hij de volkomen god-

zaligheid en heiligheid des levens beschrijft, zoo staat hij daarnaar, dat die ijdele schijnen der menschenlijke inzettingen verdwijnen. En hij voorkomt ook mede die tegenwerping, waarmede de valsche apostelen hem hadden kunnen bezwaren, en zeggen: Hoe dan? Hebt gij liever dat de menschen ledig zijn, dan dat zij zich tot eenige zoodanige oefeningen begeven? Dewijl hij dan den Christenen gebiedt zich met veel betere oefeningen te bekommeren, zoo neemt hij de oorzaak dezer valsche beschuldiging, ja hij bezwaart ze met geen kleinen nijd, dat zij den rechten loop der godzaligen verhinderen met dingen, die van geene waarde zijn.

1 **Indien gij dan met Christus zijt opgestaan.** Na de wederopstanding volgt de opklimning. Zoo dan, is het dat wij Christus leden zijn, zoo moeten wij ten hemel opklimmen: dewijl Hij van de dooden opgewekt zijnde, in den hemel is ontvangen, om ons met Hem daar te trekken. Wij zoeken die dingen die boven zijn, als wij waarlijk met onze harten in deze wereld vreemd, en niet gehecht zijn. Het woord **bedenken**, drukt uit de gedurigheid en vurigheid der oefening en begeerte, alsof hij zeide: Dit zij uwe gansche bedenking: gebruikt hiertoe uw vernuft en hart. Nu, zoo wij niet moeten bedenken dan wat hemelsch is, omdat Christus in den hemel is: hoeveel te minder zal men behooren Christus op de aarde te zoeken? Zoo zullen wij dan gedenken, dat dit een ware en heilige bedenking van Christus is, die ons terstond tot den hemel trekt, opdat wij Hem daar aanbidden, en dat onze harten met Hem wonen. Zooveel de **rechterhand Gods** aangaat, zij is niet in den heinel besloten, maar vervult de gansche wereld. En Paulus heeft ze hier gemeld om te beduiden dat Christus ons door zijn kracht omvangt, opdat wij niet meenen, dat de verre afstand der plaats oorzaak der scheiding is tusschen ons en Hem: en ook mede dat Hij door zijn Majesteit ons make Hem eere te bieden.

2 **Niet die op de aarde zijn.** Hij spreekt hier niet van de booze begeerlijkheden, die in de aardsche menschen regeeren, noch ook van rijkdom, of land, of huizen, of eenige andere dingen dezes tegenwoordigen levens, dewelke wij alzoo moeten gebruiken, alsof wij ze niet gebruikten: maar hij gaat nog voort in zijn handeling van de ceremoniën, welke hij aan de verwarringen en verhinderingen gelijk maakt, die ons dwingen op de aarde te kruipen. Christus (zegt hij) roept ons opwaarts tot Hem: maar deze brengen u wederom nederwaarts. Want het is een besluit en verklaring dier dingen, die hij weinig boven aangeroerd had van het vergaan der ceremoniën door den dood van Christus, alsof hij zeide: De ceremoniën zijn u gestorven door den dood van Christus, en gij den ceremoniën, opdat gij met Christus in den hemel opgenomen zijnde, alleen bedenkt wat boven is. Zoo laat dan de aardsche dingen varen. Ik wil niet strijden tegen anderen, die anders gevoelen: maar voorwaar de apostel dunkt mij bij trappen op te gaan, zoodat hij ten eerste de inzettingen van lichtvaardige dingen stelt tegen de bedenking des hemelschen levens: en dat hij daarna verder gaat, gelijk wij zullen zien.

3 **Want gij zijt gestorven.** Niemand kan met Christus wederopstaan, dan die eerst met Hem gestorven is. Daarom maakt hij een argument van de wederopstanding tot den dood, als van het navolgende tot het voorgaande, beduidende dat wij der wereld behooren gestorven te zijn, opdat wij Christus leven. Waarom heeft

hij geleerd, dat men behoort te zoeken de dingen die boven zijn? Te weten, omdat het leven der godzaligen hierboven is. En nu, waarom leert hij, dat men moet verlaten die dingen, die op de aarde zijn? Te weten, omdat zij der wereld gestorven zijn, alsof hij zeide: De dood gaat vóór de wederopstanding, waarvan ik gesproken heb. Zoo moeten dan deze beide in u gezien worden. Dit is waardig aangemerkt te worden dat hij zegt: Dat ons leven is verborgen, opdat wij niet zuchten noch klagen, ofschoon ons leven onder de schande des kruises, en onder menigerlei ellendigheden begraven, niet verschilt van den dood, maar dat wij lijdzaam den dag der openbaring verwachten. En opdat de verwachting ons niet zwaar zij, zullen wij deze woorden aanmerken: **In God en met Christus:** dewelke te kennen geven, dat ons leven buiten gevaar is, hoewel het niet gezien wordt. Want God is getrouw, en daarom zal Hij niet verzaken noch weigeren wat Hij te bewaren heeft: Hij zal ook niet bedriegen in zijn aangenomen bewaring. En de gemeenschap met Christus geeft ook nog meerder zekerheid. Want wat kan men meer begeeren, dan dat ons leven blijft bij de fontein des levens zelve? Daarom moeten wij niet verschrikt worden, al is het dat wij naar alle zijden omziende, nergens het leven zien. Want door hope

Rom. 8:24.

zijn wij zalig. En de dingen, die nu met oogen gezien worden, worden niet gehoopt. Want hij leert niet alleen dat het leven verborgen is naar de meening der wereld, maar ook zooveel ons gevoelen aangaat: want dit is een ware en noodige beproeving onzer hoop, dat wij als met den dood omvangen zijnde, het leven elders zoeken dan in de wereld.

4 Wanneer Christus uw leven zal verschijnen. Dit is een

schoone troost, dat de komst van Christus zal wezen een openbaring onzes levens. En hij vermaant ook mede, hoe verkeerd die begeerte zou wezen, zoo iemand weigerde tot op dien dag te wachten. Want zoo ons leven in Christus besloten is, zoo moet het verborgen zijn totdat Hij verschijnt.

Ef. 4:22;
5:3.

5 Zoo doodt dan uwe leden die op de aarde zijn: hoererij, onreinigheid, onkuischheid, booze begeerte, en gierigheid, welke is afgodendienst.

1 Cor. 6:10.
Gal. 5:19.
Ef. 5:5.

6 Om welke dingen de toorn Gods komt over de ongehoorzame kinderen.

Openb. 22:15.
1 Cor. 6:11.
Ef. 2:1.

7 In welke dingen gij ook eertijds wandeldet, toen gij daarin leefdet.

Tit. 3:3.
Ef. 4:22.
Hebr. 12:1.
1 Petr. 2:1.
Jak. 1:21.

8 Maar nu legt ook gij alle dingen af, toornigheid, verbolgenheid, boosheid, kwaadsprekendheid, vuilsprekendheid uit uwen mond.

5 Zoo doodt dan. Dusver heeft hij van de verachting der wereld gesproken, maar nu gaat hij verder, en treedt in een hooger filosofie van de dooding des vleesches. Opdat dit klaarder worde, zoo zullen wij aanmerken dat er tweeërlei dooding is: De eerste, van welke hij duslang gesproken heeft, is in de dingen die omtrent ons zijn. De andere is inwendig, te weten, van het verstand en den wil, en van onze gansche verdorven natuur. Hij verhaalt sommige gebreken, welke hij oneigenlijk noemt **leden**, doch zeer juist: want hij stelt onze natuur gelijk aan een massa van menigerlei zonden samen

opgehoopt. Zoo zijn het dan leden, die als in ons geworteld, ons aanhangen. Hij noemt ze ook **aardsch**, ziende op wat hij gezegd heeft, **niet die op de aarde zijn:** doch in een anderen zin. Want deze wijze van spreken is zooveel alsof hij gezegd had: Ik heb vermaand de aardsche dingen te verlaten: doch moet gij arbeiden om de gebreken, die u in de aarde behouden, te dooden. Hij geeft te kennen dat wij aardsch zijn, zoolang de gebreken onzes vleesches in ons krachtig zijn, en dat wij hemelsch worden door de vernieuwing des Geestes. Bij de **hoererij**, stelt hij **onreinigheid**, waarmede hij alle dardelheid beduidt, waarmede de onkuische menschen zich besmetten. Hierbij stelt hij een woord, dat alle verlokkingen der onkuischheid vervat. Hoewel, dit woord beduidt ook de bewegingen en genegenheden des gemoeds, en de onmatige roeringen die zonder reden zijn. Maar te dezer plaats past het woord **onkuischheid** niet kwalijk. Waarom **gierigheid** genoemd wordt **afgodendienst**, zoekt in den zendbrief aan de Corinthiërs om niet één ding tweemaal te zeggen.

6 Om welke dingen de toorn Gods komt. Ik straf het niet dat Erasmus heeft overgezet, **pleegt te komen.** Want de tegenwoordige tijd pleegt in de Schrift dikmaals voor den toekomstenden tijd gesteld te worden, naar de gewoonte der Hebreeuwsche taal. Maar ik heb het liever alzo overgezet, dat het tot beide zinnen kan gevoegd worden. Zoo dan, hij vermaant de Colossensen van de gewone oordeelen Gods, welke alle dagen gezien worden, of van de wraak, welke Hij eenmaal den goddeloozen verkondigd heeft, en die over hunnen hals hangt, en nochtans niet zal geopenbaard worden vóór den laatsten dag. Hoewel, ik neem gaarne dien eersten zin aan, dat God, die een eeuwige richter der wereld is, die booze stukken waarvan gesproken wordt pleegt te straffen. Hij zegt bijname dat de toorn Gods zal komen over de ongeloofigen of ongehoorzamen, of dat ze pleegt op hen te komen liever dan dat hij de Colossensen met zoo iets zou dreigen. Want God heeft liever dat wij zijnen toorn zien in de verworpenen, dan dien zelf in ons te gevoelen. Wanneer de beloften der genade voortgebracht worden, zoo behoort ze een iegelijk der godzaligen niet anders aan te nemen dan alsof zij eigenlijk hem toegevoegd waren. Maar voor de dreigingen des toorns en des verderfs moeten wij ons alzo verschrikken, als die den verworpenen toekomen, en ons tot een leering zijn. God wordt wel ook dikmaals gezegd op zijne kinderen toornig te zijn, en straft dikmaals hunne zonden. Maar Paulus spreekt hier van dat eeuwige verderf, welks beeld alleen in de verworpenen gezien wordt. In één woord, zoo wanneer God dreigt, zoo toont Hij ons als bedekkelijk de straf, opdat wij die in de verworpenen aanschouwende, van de zonde afgeschrikt worden.

7 In welke dingen gij wandeldet. Erasmus heeft het ten onrechte op de menschen geduid, en overgezet, **onder welke.** Want Paulus heeft het zonder twijfel van de zonden en gebreken verstaan, in welke hij zegt, dat de Colossensen gewandeld hebben ten tijde toen zij daarin leefden. Want tusschen wandelen en leven is zulk onderscheid, als tusschen de macht en het werk. Het leven gaat voor, het wandelen volgt na. Gal. 5:25 zegt hij: Zoo gij naar den Geest leeft, zoo wandelt ook naar den Geest. Met deze woorden geeft hij te kennen, dat het onbetamelijk is, zoo wij meer overge-

geven zijn en drijven naar de gebreken, waaraan zij door Christus gestorven zijn. Zie ook Romeinen 6.

8 Maar nu legt ook gij. Te weten, nadat gij opgehouden hebt in het vleesch te leven. Want dit is de kracht en natuur der doo- ding, dat alle verdorven genegenheden in ons uitgebluscht worden, opdat de zonde voortaan niet meer hare gewone vruchten in ons voortbrengt. Waar ik gesteld heb **verbolgenheid**, daar is in het *Supps.* Grieksch een woord, dat meer haastige uitbarsting beduidt, dan toorn. Hij stelt hier andere gebreken dan boven, gelijk men lichtelijk kan zien.

9 Liegt niet tegen elkander, dewijl gij den ouden mensch afge- legd hebt met zijne werken,

Rom. 6:4.
Gen. 1:26;
5:1; 9:6.
1 Cor. 11:7.
Gal. 5:6;
6:15.

10 En hebt den nieuwen aangedaan, die vernieuwd wordt tot kennis, naar het beeld Desgenen, die hem geschapen heeft;

Ef. 4:32;
6:11.

11 Waarin is noch Griek, noch Jood; noch besnijdenis, noch voorhuid; noch barbaar noch Scyth; noch dienstknecht, noch vrije; maar Christus is alles en in allen.

12 Zoo dan, doet aan als uitverkorenen Gods, heiligen en bemin- den, de innerlijke bewegingen der barmhartigheid, vriendelijk- heid, ootmoedigheid, zachtmoedigheid, verdraagzaamheid:

Str. 28:2.
Matt. 6:14.
Mark. 11:25.
Ef. 4:32.

13 Elkander verdragende, en elkander vergevende, zoo iemand tegen den anderen eenigen twist heeft; gelijk Christus u ver- geven heeft, doet ook gij alzoo.

9 Liegt niet. Als hij verbiedt te liegen, zoo bestraft hij allerlei listigheid en alle booze kunsten der bedriegerij. Want ik versta het niet alleen van valsche beschuldigingen, maar ik stel het in het gemeen tegen de oprechtheid. Zoo dan, men zou het met korter woorden kunnen overzetten, en ik weet niet of het beter ware, aldus: **Liegt niet de een den anderen.** Hij vervolgt zijn argument van de gemeenschap, die de geloovigen hebben met den dood en wederop- standing van Christus: maar hij gebruikt andere wijzen van spreken. De oude mensch beduidt al wat wij uit des moeders buik mede brengen, en al wat wij van nature zijn. Dezen doen die allen uit, die door Christus vernieuwd worden. Daarentegen is het een nieuw mensch, die door den Geest van Christus vernieuwd is tot gehoor- zaamheid der rechtvaardigheid, of die de natuur tot ware oprechtheid verandert door denzelfden Geest. De oude mensch is eerder dan de nieuwe. Want wij zijn eerst geboren uit Adam, en worden daarna door Christus wedergeboren. En gelijk wat wij uit Adam hebben, veroudt, en tot bederf is genegen: alzoo wat wij door Christus verkrijgen, blijft eeuwig: het is niet vergankelijk, maar strekt meer tot onsterfelijkheid. Deze plaats is wel aan te merken, want men kan daaruit verstaan wat wedergeboorte is. Want zij vervat twee deelen, te weten, de aflegging van den ouden mensch en de weder- oprichting van den nieuwen: welke deelen Paulus hier meldt. En men moet aanmerken, dat de oude mensch door zijn werken, gelijk een boom door de vruchten, onderscheiden wordt. Waaruit volgt, dat door dit woord **oude mensch**, verstaan wordt die natuurlijke boosheid, die ons aangeboren is.

10 Die vernieuwd wordt tot kennis. Ten eerste leert hij, dat

de nieuwigheid des levens is gelegen in de kennis: niet dat de eenvoudige en bloote kennis genoegzaam zij, maar hij spreekt van de verlichting des Heiligen Geestes, welke levend en krachtig is, zoodat hij niet alleen het gemoed verlicht door het aansteken van het licht der waarheid, maar dat hij ook den mensch verandert. En dit is het wat hij terstond daarbij zegt: **Dat wij veranderd worden naar het beeld Gods.** Nu, dat beeld Gods is in de gan- sche ziel, als niet alleen de rede en het verstand, maar ook de wil recht is. Hieruit leeren wij, welke het einde onzer wedergeboorte is, dat is, dat wij Gode gelijk worden, en dat zijr heerlijkheid in ons schijnt. Bovendien, welke het beeld Gods is, dat bij Mozes gemeld wordt, te weten, de rechtigheid en zuiverheid der gansche ziel, zoo- dat de mensch de wijsheid Gods, zijn rechtvaardigheid en goed- heid, als in een spiegel voor oogen stelt. Tot de Efeziërs spreekt hij wat anders, maar in denzelfden zin: zie de plaats hfdst. 4:24. Hij vermaant ook mede, dat daar niets kostelijkers is, waarnaar de Colossensen behoorden te staan. Want het beeld Gods te dragen, is onze hoogste volmaaktheid en zaligheid.

Gen. 1:26;
9:6.

11 Waarin is noch Jood. Dit heeft hij met opzet hierbij gesteld, om de Colossensen wederom af te schrikken van de ceremoniën. Want alzoo luiden de woorden: Dat voor de Christelijke volmaakt- heid zulke uitwendige onderhoudingen niet noodig zijn, ja dat die dingen ganschelijk vreemd daarvan zijn. Want onder het onder- scheid van de voorhuid en de besnijdenis van den Jood en den Griek, vervat hij alle uiterlijke dingen door een samenvattende wijze van spreken. De woorden die daar volgen: **barbaar, Scyth, dienst- baar, vrije, zijn** tot verheffing daarbij gesteld. **Christus is alles en in allen.** Dat is, Christus houdt alleen het begin en einde. Door **Christus**, verstaat hij de geestelijke rechtvaardigheid van Christus, door welke de ceremoniën weggenomen worden, gelijk boven ge- zegd is. Zoo zijn zij dan in de ware volmaaktheid overbodig, ja moeten daar geen plaats hebben: want anders zou Christus onrecht geschieden, alsof het noodig ware deze behulpzelen te zoeken, om zijn gebrek te vervullen.

12 Zoo dan, doet aan. Gelijk hij sommige deelen van den ouden mensch verhaald heeft, alzoo verhaalt hij nu ook sommige deelen van den nieuwen. Dan (zegt hij) zal het openbaar wezen, dat gij door Christus vernieuwd zijt, zoo gij barmhartig en vriendelijk, enz. zijt. Want dit zijn de vruchten en getuigenissen der vernieuwing. Zoo dan, de vermaning komt uit het tweede deel, en daarom be- houdt hij de gelijkenis van het woord **aandoen**. In de eerste plaats stelt hij de innerlijke leden der barmhartigheid, met welke wijze van spreken hij een ernstige en innerlijke beweging der barmhartigheid beduidt. Ten andere, **vriendelijkheid**. Want alzoo heb ik het Grieksche woord overgezet, waardoor wij onszelven liefelijk maken. Hierbij stelt hij **ootmoedigheid**. Want niemand zal vriendelijk zijn, tenzij hij de grootschheid en hoogheid des harten aflegge, en zich- zelve tot zedigheid vernedere, geen ding zichzelf toeschrijvende. Het woord **zachtmoedigheid** dat daar volgt, strekt wijder dan **vriendelijkheid**: Want vriendelijkheid is voornamelijk gelegen in het uiterlijk en in de woorden: maar de zachtmoedigheid is ook in de inwendige genegenheid. Nu, dewijl het dikmaals komt dat wij met booze en ondankbare menschen te doen hebben, zoo is ons

χρηστό-
τητα.

lijdzzaamheid noodig, door welke de zachtmoedigheid in ons gesterkt worde. Ten laatste verklaart hij, wat hij door het woord **verdraagzaamheid** meent, te weten, dat wij met vergeving elkander omhelzen, en ook vergeten wanneer daar iets gezondigd is. Maar dewijl het een harde en zware zaak is, zoo bevestigt hij deze leer met Christus' voorbeeld, en leert dat ditzelve van ons geëischt wordt, dat wij, gelijk wij zoo dikmaals en zoo grootelijks schuldig zijnde, niettemin van Christus tot genade aangenomen worden, dezelve beleefdheid onzen naasten bewijzen, vergevende al wat zij tegen ons gezondigd hebben. Daarom zegt hij: **Zoo iemand tegen den ander eenigen twist heeft.** Waarmede hij beduidt, dat men zelfs niet die wraak moet vervolgen, die naar den mensch rechtvaardig is. **Als uitverkorenen Gods.** Uitverkorenen neem ik hier voor uitgezonderden; alsof hij zeide: God heeft u met zulke voorwaarde uitverkoren, geheiligd, en in zijne liefde aangenomen, opdat gij barmhartig, enz. zijt. Zoo wie deze deugden niet heeft, die roemt tevergeefs dat hij heilig en van God geliefd is, en tevergeefs rekent hij zichzelf onder het getal der geloovigen.

Joh. 13:34;
15:12.

Ef. 5:2.
1 Thess. 4:9.
1 Joh. 3:23;
4:21.
1 Cor. 13:1,
2, 3.

Ef. 5:19.

1 Cor. 10:31.
Ef. 5:20.
1 Thess. 5:18.

- 14 Om al deze dingen doet aan de liefde, dewelke de band der volmaaktheid is.
- 15 En dat de vrede Gods de overhand behoude in uwe harten, tot welken gij ook geroepen zijt in één lichaam, en dat gij dankbaar zijt.
- 16 Het woord van Christus wone rijkelijk in u, in alle wijsheid: leerende en vermanende elkander met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen met aangenaamheid, zingende den Heere in uwe harten.
- 17 En al wat gij doet in woorden of werken, doet het alles in den naam van den Heere Jezus, dankende God en den Vader door Hem.

14 Om al deze. Dat sommigen overgezet hebben, **wat meer is, of vóór al deze dingen,** sluit niet wel naar mijn oordeel. Het zou beter rijmen, **boven alle deze.** Maar ik heb de gewone beduiding van het Grieksche woord verkoren. Want dewijl al de dingen die hij dus verhaald heeft, uit de liefde vloeien: zoo vermaant hij terecht de Colossensen nu, dat zij onder elkander liefde hebben om dezer dingen wil, dat is, dat zij zijn barmhartig, zachtmoedig, gewillig om te vergeven: alsof hij zeide, dat zij dan zoodanig zullen zijn, zoo zij de liefde hebben. Want waar geen liefde is, daar worden al deze dingen tevergeefs geëischt. En opdat hij ze te beter aanprijze, zoo noemt hij ze de band der volkomenheid: waarmede hij beduidt, dat de hoop aller deugden in haar vervat is. Want zij is waarachtig de regel des ganschen levens en aller werken, en al wat daarnaar niet geregeld wordt, is gebrekkelijk, het mag anders zoo sierlijk zijn als het wil. Dit is de oorzaak waarom zij hier genoemd wordt de band der volkomenheid: want in ons leven is geen ding wel geschikt, dat naar de liefde niet geregeld wordt: maar al wat wij aangaan, is enkel verwoesting. Voorts, de papisten zijn bespottelijk, die dit getuigenis misbruiken om de rechtvaardigmaking der werken te bevestigen. Zij is (zeggen zij) de band der volkomenheid, en vol-

komenheid is rechtvaardigheid: zoo worden wij dan door de liefde gerechtvaardigd. Hierop is tweërlei antwoord. Want Paulus handelt hier niet hoe de menschen volmaakt worden voor God: maar hoe zij volmaakt onder elkander leven. Want dit is de natuurlijke uitlegging dezer plaats, te weten, dat alle dingen wel zullen zijn zooveel ons leven aangaat, zoo wij liefde onder elkander hebben. Maar ofschoon men toeliet, dat de liefde rechtvaardigheid is, zoo zullen zij tevergeefs en kinderachtig daaruit besluiten, dat wij door de liefde gerechtvaardigd worden. Want waar zal men volmaakte liefde vinden? Wij zeggen niet daarom, dat de menschen door het geloof alleen gerechtvaardigd worden, omdat de onderhouding der wet geen rechtvaardigheid is: maar meer dat wij alle overtreders der wet zijnde, en geen eigen rechtvaardigheid hebbende, gedwongen worden van Christus rechtvaardigheid te halen. Zoo is dan de rechtvaardigheid des geloofs alleen, dewijl nergens volmaakte liefde is.

15 En dat de vrede Gods. De vrede Gods noemt hij, welken God onder ons bevestigt heeft, gelijk het uit het navolgende zal openbaar zijn. Dezen vrede wil hij dat in onze harten regeere. Maar hij gebruikt een zeer bekwame gelijkenis. Want gelijk onder de kampvechters, die den prijs haalt, die al de anderen overwonnen heeft, alzoo wil hij dat de vrede Gods boven alle genegenheden des vleesches is, door welke wij dikmaals tot strijd, twist, gekijf en vijandschap gedreven worden. Zoo verbiedt hij ons tot zulke booze genegenheden de teugels te laten vieren. Maar dewijl het zwaar is diezelve te bedwingen, zoo toont hij ook een remedie: opdat de overwinning bij den vrede Gods is, dewijl daar een breidel moet zijn, waardoor alle genegenheden des vleesches bedwongen worden. Daarom zegt hij, **in uwe harten:** want daar gevoelen wij zonder ophouden zwaren strijd, dewijl het vleesch begeert tegen den Geest. Deze woorden, **tot welken gij geroepen zijt,** verklaren hoedanig de vrede is, te weten, de eenheid welke Christus in zijnen naam onder ons geheiligd heeft. Want God heeft ons alzoo Zichzelf verzoend in Christus, opdat wij eendrachtig onder elkander leven. En hij zegt daarbij, **in één lichaam,** waarmede hij te kennen geeft, dat wij niet anders met God overeenkomen, tenzij wij onder elkander eendrachtig zijn, gelijk leden ééns lichaams. Als hij ze gebiedt **dankbaar te zijn,** versta ik niet zoozeer van de gedachtenis der weldadigheid, als van de liefelijkheid der zeden. Daarom opdat de twijfel weggenomen worde, zoo wil ik het liever overzetten, **weest lieflijk.** Hoewel ik beken, zoo onze zinnen met dankbaarheid bevangen zijn, zoo kan het niet wezen of wij moeten genegen zijn om onderlinge liefde te houden.

16 Het woord van Christus wone. Hij wil, dat de leer des Evangelies hun gemeenzaam zij: waaruit men kan verstaan, met wat geest die heden gedreven worden, die ze den Christenen verbieden, en met geraas roepen, dat geen pest meer te vlieden is, dan het lezen der Schrift voor het gemeene volk. Want voorwaar Paulus spreekt tot alle soort van volk, en wil niet alleen dat zij maar een kleinen smaak van het Goddelijke Woord krijgen, maar gebiedt dat het in hen wone, dat is, dat het een vaste woonplaats hebbe, en dat rijkelijk, opdat zij alle dagen zoeken grooteren voortgang en wasdom te hebben. Maar dewijl velen in het leeren een verkeerden ijver hebben, het woord des Heeren tot hun eergierigheid of tot

ijdele curiositeit misbruikende, of datzelve eenigszins vervalschende; daarom stelt hij daarbij, **in alle wijsheid**, te weten, opdat wij daaruit geleerd zijnde, wijs zijn gelijk het betaamt. Voorts, deze wijsheid beschrijft hij met korte woorden, te weten, dat de Colossensen zichzelf leeren. De leer wordt hier genomen voor nuttige onderwijzing, die tot stichting dient, gelijk Rom. 12:7. Die leert, in leering. Inge-

2 Tim. 3:16.

lijks aan Timotheus: Alle Schrift is ons nuttig tot onderwijzing. Dit is het recht gebruik der woorden van Christus. Nu, dewijl de leer somtijds in zichzelf koud is, en (gelijk een latijnsche dichter zegt) wanneer eenvoudig vertoond wordt wat recht is, zoo wordt de deugd geprezen, en zij verkoudt: zoo stelt hij ook mede een vermaning daarbij, welke is als een bevestiging en prikkel der leer. En hij wil niet zeggen, dat het woord van Christus alleen een iegelijk bevorderlijk behoort te zijn, zoodat zij zichzelf leeren, maar hij eischt onderling leer en vermaning. **Met psalmen, lofzangen.** Hij wil het woord van Christus niet aan deze vormen van gezang binden, maar geeft meer te kennen, dat alle onze woorden zoo zeer tot stichting moeten geschikt worden, dat ook de woorden die tot blijdschap dienen, niets ijdel in hebben, alsof hij zeide: Laat deze onbekwame verheuging den ongelooovigen over, welke zij uit flauwe en beuzelachtige gekkernijen nemen. Maar gij zult niet alleen in uwe ernstige woorden, maar ook in uwe blijde en vroolijke woorden eenige nuttigheid bevatten. Voor hunne platte, of immers niet zeer zedige en gewichtige gezangen, betamen u lofzangen en liedekens, die Gods lof verbreiden. Voorts met deze drie woorden, vervat hij allerlei gezangen, welke in het gemeen aldus onderscheiden worden. Dat een psalm is, in denwelken te zingen een instrument der muziek gebruikt wordt benevens de tong. Dat het gezang een lofzang is met de keel of anders gezongen. Het lied vervat niet alleen lofzangen, maar ook vermaningen, en andere zaken. Hij wil dat de liederen der Christenen geestelijk zijn, en dat zij niet gemaakt zijn uit onnutte en nietige dingen: want dit is te verstaan van den inhoud des gezangs. Het woord **met genade**, wordt van Chrysostomus verscheiden uitgelegd: maar ik neem het eenvoudig, gelijk hierna hfdst. 4:6, als hij zegt: uwe woorden zullen met zout vermengd zijn. Met genade, te weten, voor bekwame liefelijkheid, die den toehoorders aangenaam, en door hun nuttigheid behagelijk is, opdat het zij gesteld tegen hansworsterijen en andere onnutigheden. **Zingende in uwe harten.** Dit is te verstaan van de genegenheid. Want gelijk wij behooren anderen te verwekken, alzoo behooren wij ook van harte te zingen, opdat het niet alleenlijk een uitwendig geluid des monds is. Hoewel, men moet het niet alzoo verstaan, alsof hij een iegelijk gebod, dat hij inwendig voor zichzelf zong: maar hij wil het beide tezamen hebben, zoover het hart de tong voega.

17 En alles wat gij doet. Dit en het voorgaande hebben wij nu verklaard in den zendbrief aan de Efeziërs, waar bijna van woord tot woord hetzelfde staat. Dewijl hij nu begonnen had te handelen van de stukken des Christelijken levens, en het veel te lang zou geweest zijn alle andere dingen elk bijzonder te verhalen, daarom vat hij het hierin tezamen, dat wij ons leven alzoo moeten voegen, dat al wat wij zeggen of doen door de leiding van Christus geregeerd wordt, en strekke tot zijn eer, als tot het rechte oogmerk. Want wij zullen met deze woorden bekwaamelijk deze beide dingen

bevatten, te weten, dat al ons doen zijn begin hebbe van de aanroeping van Christus, en dat het diene tot zijn eer. Uit de aanroeping volgt de zegening Gods, door welke wij stof tot dankzegging hebben. En men moet aanmerken, dat hij leert, dat men den Vader moet danken door Christus, gelijk wij door Hem verkrijgen al wat God ons goeds geeft.

18 Gij vrouwen! zijt uwen mannen onderdanig, gelijk het betaamt in den Heere.

Gen. 3:16.
1 Cor. 14:34.
Ef. 5:22.

19 Gij mannen! hebt uwe vrouwen lief, en zijt niet bitter tegen haar.

Tit. 2:5.

20 Gij kinderen! zijt uwen ouderen gehoorzaam in alle dingen: want dit behaagt den Heere.

1 Petr. 3:1.
Ef. 5:25.
Ef. 6:1.

21 Gij vaders! tergt uwe kinderen niet, opdat zij niet kleinmoedig worden.

22 Gij dienstknechten! zijt alleszins gehoorzaam dengenen, die naar het vleesch heeren zijn, niet dienende naar het oog, als die zoeken den menschen te behagen, maar in eenvoudigheid des harten, als die God vreest.

Ef. 6:5.
1 Tim. 6:1.
Tit. 2:9.
1 Petr. 2:18.

23 En al wat gij doet, doet dat van harte, als den Heere en niet den menschen:

24 Wetende, dat gij van den Heere zult ontvangen het loon der erfenis: want gij dient den Heere Christus.

25 Maar die onrechtvaardig handelt, die zal het loon zijner onge-rechtigheid ontvangen; en er is geen aanneming der personen.

Deut. 10:17.
2 Kron. 19:7.
Job. 34:19.
Boek der
Wijsh. 6:8.
Sir. 35:21.
Hand. 10:34.
Rom. 2:11.
Gal. 2:6.
Ef. 6:9.
1 Petr. 1:17.

18 Gij vrouwen! Nu volgen bijzondere werken, die aan eens ieders beroeping hangen, in welker behandeling het overbodig ware vele woorden te maken: dewijl ik reeds in den zendbrief aan de Efeziërs meest gezegd heb zooveel als noodig was. Toch zal ik met korte woorden hierbij stellen, wat eigenlijk tot de uitlegging der tegenwoordige plaats dient. Den vrouwen gebiedt hij onderdanig te zijn. Dit is klaar, maar wat daar volgt, dat is twijfelachtig: **Gelijk het betaamt in den Heere.** Want sommigen voegen deze woorden aldus: **Zijt onderdanig in den Heere, gelijk het betaamt.** Doch ik heb het liever aldus: **Gelijk het betaamt in den Heere**, dat is, naar de inzetting des Heeren, zoodat hij de onderdanigheid der vrouwen bevestigde door het gezag Gods. Van de mannen eischt hij liefde, en dat zij niet bitter zijn: want er is gevaar, dat zij hun heerschappij misbruiken tot tirannie.

20 Gij kinderen! weest uwen ouderen gehoorzaam. Den kinderen gebiedt hij zonder uitzondering hunnen ouderen gehoorzaam te zijn. Maar zoo de ouders ze wilden dringen tot eenig ongeoorloofd ding, zullen zij dan ook zonder onderscheid gehoorzaam wezen? Dit ware veel te onbetamelijk, dat God zou veracht, en der menschen autoriteit hooger geacht worden. Ik antwoord, dat men hieronder ook moet verstaan hetgeen hij elders uitdrukt, te weten, in den Heere. Maar waarom zegt hij: **In alle dingen.** Ik antwoorde wederom, om te verklaren dat zij niet alleen den betamelijken, maar ook den onbillijken bevelen gehoorzaam zijn. Want vele zijn den ouderen gehoorzaam, zoo het hun niet zwaar noch schadelijk is. Maar de kinderen moeten dit eene bedenken, dat zij hunne ouders hoedanig die ook zijn, verkregen hebben door de voorzienigheid

Ef. 6:1.

Gods, die door zijn verordening de kinderen den ouders onderwerpt. Zoo dan, hij zegt: **In alle dingen**, opdat zij niets weigeren, hoe hard of zwaar het ook zij, opdat zij in de middelmatige dingen den persoon toegeven, opdat zij in het onderzoeken, twisten, of wederleggen, niet zoo groot gezag nemen als de ouders, doch altijd zonder tegen God te handelen. Den ouders verbiedt hij onmatige scherpheid, opdat de kinderen alzo niet afgeschrikt worden, dat zij ongeschikt worden voor de vrije kunsten en wetenschappen. Want wij zien in dagelijksche exempelen, wat een milde en nette opvoeding vermag.

22 Gij dienstknechten! Al wat hier van de dienstknechten gelezen wordt, is niet noodig te verklaren: want het is verklaard Ef. 6:1, uitgenomen deze twee dingen: **Want gij dient Christus den Heere.** Insgelijks: **Die onrechtvaardig handelt, die zal het loon zijner ongerechtigheid ontvangen.** Met den eersten zin geeft hij te kennen, dat men alzo de menschen dient, dat Christus nochtans de overhand behoude in de heerschappij, en de voornaamste zij. Dit is voorwaar een uitnemende troost aan alle ondergeschikten, als zij hooren, dat hun dienst, waarmede zij hunne heeren gewillig dienen, Christus alzo aangenaam is, alsof die Hem geschiedt ware. Waaruit Paulus ook besluit, dat zij van Hem loon zullen ontvangen, te weten, het loon der erfenis, waarmede hij te kennen geeft dat, wat den menschen vergolden wordt, van God onverdiend wordt gegeven: want de erfenis is uit de aanneming. In den anderen zin troost hij de dienstknechten wederom, zoo zij met onbehoorlijke wreedheid der heeren bezwaard worden, zoo zal God hetzelfde wreken, en dat onrecht dat hun gedaan wordt, zal Hij niet vergeten, omdat zij dienstknechten zijn: dewijl bij Hem geen aanzien der personen is. Want zij konden den moed verliezen door deze gedachte, zoo zij meenden, dat zij niet of zeer weinig bij God geacht werden, en dat God geen acht heeft op hunne ellendigheden. Bovendien geschiedt het dikmaals, dat de dienstknechten zelve het eerst de booze en onbeleefde handeling, die men hun doet, wreken. Zoo wil dan Paulus dit kwaad verhinderen, als hij vermaant dat men met lijdzaamheid het oordeel Gods moet verwachten.

HET VIERDE HOOFDSTUK.

Sir. 7:22;
33:29.
Ef. 6:9.

Luk. 18:1.
Rom. 12:12.
Ef. 6:18.
1Thess. 5:17.
Ef. 6:19.
2Thess. 3:1.

- 1 Gij heeren! bewijst den dienstknechten wat recht is, en onderlinge gelijkmatigheid, wetende dat gij ook een Heere hebt in de hemelen.
- 2 Houdt aan in het gebed, daarin wakende met dankzegging.
- 3 En bidt ook mede voor ons, dat God ons opene de deur des woords, om te spreken de verborgenheid van Christus, om welke ik ook gevangen ben;
- 4 Opdat ik dezelve openbare, gelijk het mij betaamt te spreken.

I Gij heeren! Hij stelt in de eerste plaats **wat recht is**, met welke woorden hij beduidt de vriendelijkheid, waarvan hij geboden heeft in den zendbrief aan de Efeziërs. Maar dewijl de staat der dienstknechten veracht wordt van de heeren, zoo-

dat zij meenen door geen wet verbonden te zijn, zoo brengt Paulus ze in de orde, zeggende dat zij beiden tegelijk der heerschappij Gods onderworpen zijn. Hieruit komt die gelijkmatigheid, waarvan hij spreekt. **En onderlinge gelijkmatigheid.** Anderen leggen het anders uit: maar ik twijfel niet dat Paulus dit woord gesteld heeft voor **gelijk recht**; gelijk hij tot de Efeziërs zegt: **Gij, heeren, doet desgelijks aan hen.** Want de dienstknechten zijn niet alzo den heeren onderworpen, dat de heeren niet wederom hun wat schuldig zouden zijn: gelijk dat gelijkmatig recht onder alle standen der menschen plaatse moet hebben.

2 Houdt aan in het gebed. Hij komt wederom tot de gemeene vermaningen, waarin wij niet eenige juiste orde moeten zoeken: want anders had hij van het gebed moeten beginnen. Maar Paulus heeft daarnaar niet gestaan. Voorts worden hier in het gebed van Paulus twee dingen aangetreft: ten eerste, de volharding; ten andere, de vaardigheid of ernstige beweging des harten. Want als hij zegt **houdt aan**, zoo vermaant hij tot volharding. Het waken stelt hij tegen koudheid en onachtzaamheid. Hij stelt daarbij **dankzegging**: want wij moeten God alzo voor den tegenwoordigen nood bidden, dat wij intusschen de ontvangen weldaden niet vergeten. Bovendien moeten wij niet alzo ongeschikt zijn, dat wij beven en verbolgen zouden zijn, zoo de Heere niet terstond onze begeerten gehoorzaam is, maar moeten goedsmoeds ontvangen al wat Hij geeft. Alzo is er tweërlei dankzegging noodig, waarvan ook wat gezegd is Fil. 4:6.

3 Bidt ook mede voor ons. Dit doet hij niet door geveinsdheid, maar omdat hij zijn nood wetende, ernstig begeerde door hunne gebeden geholpen te worden, en zekerlijk geloofde, dat zij hem bevorderlijk zouden wezen. Wie zou dan nu bestaan der broederen voorbidding te versmaden, welke Paulus bekent dat hem noodig was. En voorwaar, de Heere heeft niet tevergeefs deze oefening der liefde onder ons ingesteld, dat de een voor den ander zou bidden. Zoo moet dan een iegelijk niet alleenlijk voor de broeders bidden, maar ook, wanneer de zaak het alzo eischt, van der broederen gebeden ernstig hulpe begeeren. De redeneering der papisten is kinderachtig, die hieruit besluiten, dat men de dooden moet bidden, dat zij voor ons bidden. Want wat gelijkheid is daarin? Paulus beveelt zichzelf den gebeden der broederen, met wie hij door Gods bevel onderlinge gemeenschap had. Wie kan ontkennen, dat deze reden geen plaats heeft in de dooden? Zoo willen wij dan zulke ongeschiktheden laten varen en wederkeeren tot Paulus. Gelijk wij een schoon voorbeeld der ootmoedigheid daarin hebben, dat Paulus anderer hulp begeert, alzo worden wij ook vermaand, dat het een zaak vol zwaarigheid is, standvastig in de bescherming des Evangelies te bestaan, voornamelijk wanneer het gevaar aandringt. Want het is niet zonder oorzaak, dat hij hierin der gemeenten hulpe begeert. En merkt ook mede op een groote vurigheid. Hij is niet zorgvuldig voor zijn zaligheid: hij begeert niet dat de gemeenten voor hem bidden, opdat hij van het gevaar des doods verlost worde, maar is met dit eene tevreden, dat hij onverwonden en onversaagd staande blijft in de belijdenis des Evangelies: zoo gerustelijk stelt hij de eer van Christus en de verbreding des Evangelies boven zijn leven. Voorts, met de **deur des**

Ef. 6:19. **woords**, drukt hij enkel uit wat hij tot de Efeziërs zegt, **opening desmonds**. Christus zegt: Mond en wijsheid. Want deze en die wijze van spreken verschillen niet van zin. Want hij heeft hier met een aardige gelijkenis uitgedrukt, dat het ons niet lichter is van het Evangelie vrijmoediglijk te spreken, dan door een gesloten en gegrendelde deur heen te breken. Want dat is waarlijk Gods werk, gelijk Christus ook zeide: Gij zijt het niet die daar spreekt, maar de Geest uws Vaders, die in u spreekt. Zoo dan, de zwaarigheid voorgesteld hebbende, wekt hij de Colossensen te meer tot bidden op, waarmede hij betuigt, dat hij anders niet recht kan spreken, tenzij zijn tong van God bewogen worde. Ten andere neemt hij een bewijs van de waardigheid der zaak, als hij het Evangelie noemt **verborgenheid van Christus**. Want men moet niet weinig arbeids doen in zoo groote zaak. Ten derde verhaalt hij ook zijn gevaar.

Matt. 10:20. **4 Gelijk het betaamt**. Met deze woorden vermeerdert hij de zwaarigheid der zaak: want hij geeft te kennen, dat het geen kleine zaak is. Tot de Efeziërs zegt hij daarbij: **Met vrijmoedigheid**. Waaruit het openbaar is, dat hij een onversaagd betrouwen begerd heeft, zoodanig als der majesteit des Evangelies betaamt. Voorts, dewijl Paulus hier niet anders doet, dan dat hij begeert dat hem genade gegeven worde om zijn ambt te volbrengen, zoo zullen wij gedenken, dat ons ook desgelijks een regel voorgesteld wordt, om voor de razernij der tegenstanders niet te wijken. maar tot den dood toe te arbeiden om het Evangelie te verkondigen. En dewijl dit boven onze macht is, zoo betaamt het ons in gebeden aan te houden, opdat de Heere ons niet zonder vertrouwen des Geestes late.

- Sir. 27:12.** 5 Wandelt met wijsheid bij die daar buiten zijn, den tijd uitkoopende.
Ef. 5:15.
Mark. 9:50. 6 Dat uwe woorden altijd in aangenaamheid zijn, met zout vermengd, opdat gij weet hoe gij een iegelijk behoort te antwoorden.
Hand. 20:4. 7 Al mijne zaken zal u Tychicus, de lieve broeder, en getrouwe dienaar, en medehelper in den Heere, openbaren;
2 Tim. 4:12. 8 Denwelken ik tot u gezonden heb, daarom dat gij zoudt weten mijnen staat, en dat hij uwe harten zou vertroosten,
 9 Met Onesimus, den getouwen en lieven broeder, die uit de uwen is. Zij zullen u alle dingen, die hier zijn, bekendmaken.

5 Wandelt met wijsheid. De vreemden of die daar buiten zijn, stelt hij tegen de huisgenooten des geloofs. Want de gemeente is als een stad, welker inwoners alle geloovigen zijn, met onderlinge gemeenschap aan elkander verbonden: maar de ongeloovigen zijn vreemden. Maar waarom wil Paulus, dat men dezen zal aanzien meer dan de geloovigen? Daar zijn drie oorzaken: Ten eerste, opdat den blinden geen valsteen gelegd worde: want geen ding kan zoo licht geschieden, als dat de ongeloovigen door onze onvoorzichtigheid tot erger gedreven, en hunne harten gewond worden, zoodat zij alle dagen minderen lust tot de religie krijgen. Ten andere, dat hun geen oorzaak gegeven worde om het Evangelie te lasteren, en dat alzoo den naam van Christus niet tot spot worde, en zij grooter vijanden worden, en oproer en vervolging daaruit komen. Ten laatste, opdat wij

met hen verkeerende, in eten en drinken, en in andere handelingen, niet besmet worden met hunne onreinheden, en mettertijd ontheiligd worden. Hiertoe dient ook wat hier volgt: **Den tijd uitkoope**; te weten, omdat de wandeling met hen zorgelijk is. Want tot de Efeziërs stelt hij deze reden: Omdat de dagen boos zijn; alsof hij zeide, dat men in zulke groote verdorvenheid der wereld, gelegenheid tot weldoen moet aangrijpen, en tegen de verhinderingen strijden. Zoo dan, hoe meer ergernissen en hindernissen in onzen weg zijn, zooveel te naarstiger moeten wij toezien, dat onze voeten niet struikelen, of dat wij niet door onachtzaamheid aflaten.

6 Uwe woorden. Hij eischt lieflijkheid der woorden, welke door hun nuttigheid de toehoorders aanlokken. Want hij straft niet alleen de woorden, die kennelijk gemeen en goddeloos zijn, maar ook de onnutte woorden, daarom gebiedt hij ze met zout te vermengen. De heidensche menschen hebben hunne gezouten reden, maar van dezulken spreekt hij niet; ja, omdat de kluchtige woorden behagelijk zijn, en gemeenlijk gunst maken, daarom leert hij bedektelijk den geloovigen het gebruik daarvan te laten. Want hij acht alle woorden ongezouten te zijn, die niet stichten. In denzelfden zin wordt het woord **aangenaamheid** gesteld, opdat het sta tegenover klapachtigheid, schimping en allerlei beuzeling, die smarten of verdwijnen. **Opdat gij weet hoe**. Wie zich gewend heeft tot voorzichtige woorden, zal niet in vele ongeschiktheden vallen, in welke dikmaals klapachtige en snaterige menschen vallen, maar zal door gedurig gebruik slag krijgen om recht en bekwaam te antwoorden. Gelijk wederom de klapachtige menschen zich bespottelijk moeten voorstellen, zoo wanneer zij van eenige zaak gevraagd worden, in welke zaak zij rechte straf voor hun ongeschikt gesnap dragen. En hij zegt niet alleenlijk, **opdat gij weet wat gij behoort te antwoorden**, maar ook **hoe**; en niet alleen hoe men zal antwoorden allen in 't gemeen, maar een iegelijk in 't bijzonder. Want dit is de minste voorzichtigheid niet, dat men acht heeft op een iegelijk.

7 Mijne zaken. Opdat de Colossensen weten, hoe groote zorg hij voor hen draagt, zoo bevestigt hij dat als met een pand. Want hoewel hij in de gevangenis en in gevaar zijns levens was, zoo vergeet hij nochtans zichzelf, en zorgt voor hen, Tychicus tot hen zendende. Waarin men den zonderlingen ijver en voorzichtigheid des apostels kan zien. Want dit is geen kleine zaak, dat hij gevangen en in het uiterste gevaar zijnde om het Evangelie, nochtans niet afaat te arbeiden om het Evangelie te bevorderen, en alle gemeenten te bezorgen. Alzoo is wel het lichaam gevangen, maar de geest strekt zich wijd en breed tot zorgvuldige naarstigheid. Het is voorzichtigheid, dat hij een bekwaamen en verstandigen man zendt, opdat hij ze bevestige zooveel noodig was, en de listigheid der valsche apostelen wedersta. Bovendien, dat hij Epafras bij zich houdt, totdat zij vernomen hebben, hoedanige en hoe groote eendrachtigheid daar was in de leer onder alle ware dienaars, en totdat zij zelve van Tychicus gehoord hebben, wat zij tevoren van Epafras gehoord hadden. Deze exempelen zullen wij naarstig bedenken, opdat zij ons ontsteken om zulke naarstigheid na te volgen. Hij stelt Onesimus daarbij, opdat de zending te gewichtiger zij. Hoewel, het is onzeker wie deze Onesimus geweest is: want 't is moi-

lijk aan te nemen, dat deze de dienstknecht van Filémon geweest zou zijn: want de naam van een dief en weglooper zou aan schande onderworpen geweest zijn. Hij versiert ze beiden met heerlijken lof, opdat zij te meer voordeel doen, en voornamelijk Tychicus, die het leerambt zou bedienen.

Hand. 27: 2.
Hand. 15: 37.
2 Tim. 4: 11.

- 10 U groet Aristarchus, mijn medegevangene, en Markus, de neef van Barnabas, van welken gij bevel ontvangen hebt, dat gij hem zoudt ontvangen, zoo hij tot u komt;
- 11 En Jezus, die genoemd is Justus, welke uit de besnijdenis zijn: deze alleen zijn mijne medehelpers tot het rijk Gods, die mij tot troost geweest zijn.
- 12 U groet Epafras, die uit de uwen is, een dienstknecht van Christus, altijd voor u strijdende in de gebeden, opdat gij moogt volmaakt en volkomen staan in den wil van God.
- 13 Want ik geve van hem getuigenis, dat hij zeer zorgvuldig is voor u, en voor degenen, die te Laodicéa en te Hierápolis zijn.

Col. 1: 7.
Fil. vs. 23.

10 Medegevangene. Hieruit is het openbaar, dat ook anderen bij Paulus waren gevangen gezet, nadat hij te Rome gebracht was. En het is geloofelijk, dat de vijanden in den beginne daarnaar gestaan hebben, opdat zij door mede in het gevaar te doen deelen, alle godzaligen zouden afkeeren van hem te helpen, en dat dit een tijd lang geduurd heeft, en daarna sommigen moed gegrepen, en alle vreeze afgelegd hebben. **Dat gij hem ontvangt.** Sommige handschriften hebben, **ontvangt hem:** maar ten onrechte. Want hij drukt uit den aard des bevels, dat de Colossensen ontvangen hadden, te weten, dat het was een aanbeveling van Barnabas of Markus. Dit tweede is 't waarschijnlijkst. Wij zullen aanmerken, dat zij naarstig zijn geweest in getuigenis te geven, om de goede mannen te onderscheiden van de valsche broederen, van de bedriegers en vele dwalenden. Welke zorgvuldigheid te dezen tijde meer dan noodig is: eensdeels omdat de goede leeraars koud ontvangen worden, en anderdeels omdat de dwaze en lichtvaardige menschen zich veel te vrij tot de bedriegers begeven.

11 Deze alleen zijn mijne medehelpers. Te weten, uit de besnijdenis: want hierna noemt hij anderen, maar uit de voorhuid. Zoo geeft hij dan te kennen, dat te Rome niet vele Joden waren, die het Evangelie dienende waren: maar dat meer het gansche geslacht tegen Christus was. Hoewel, bij dat woord **arbeiders**, verstaat hij alleen die, die noodige gave hadden om het Evangelie te bevorderen. Maar waar was Petrus te dien tijde? Voorwaar hij is hier schandelijk vergeten, en niet zonder groot ongelijk, of zij beuzelen, die zeggen dat hij toen te Rome is geweest. Voorts, noemt hij dat Evangelie, **het rijk Gods.** Want het is de scepeter, waarmede God over ons regeert, en wij worden door Hem opgenomen in het eeuwige leven. Maar van deze wijze van spreken wordt elders meer gezegd.

12 Altijd voor u strijdende. Dit is een voorbeeld van een goeden herder, die door den verren afstand der plaats de gemeente niet komt te vergeten, maar de zorgvuldigheid voor haar mede neemt ook over de zee. En men moet de kracht der rede aanmerken, welke uitgedrukt wordt in het woord **strijden.** Want hoe-

wel hij hier de groote genegenheid heeft willen te kennen geven, zoo vermaant hij nochtans ook mede de Colossensen, dat zij niet denken dat de gebeden van hun herder te vergeefs zullen zijn, maar dat zij meer zullen achten, dat zij daardoor geen kleine hulpe hebben. Ten laatste zullen wij uit de woorden van Paulus verstaan, dat dit de volmaaktheid der Christenen is, als zij volkomen staan in den wil Gods, opdat zij den raad huns levens aan niets anders hangen.

- 14 U groet Lukas, de medicijnmeester, de beminde, en Demas. 2 Tim. 4: 11.
- 15 Groet de broeders, die te Laodicea zijn, en Nymfas, en de gemeente, die te zijnen huize is. 2 Tim. 4: 10.
- 16 En wanneer de zendbrief bij u gelezen is, zoo maakt dat hij ook in de gemeente der Laodicensen gelezen wordt, en dat gij dien leest, die uit Laodicea is.
- 17 En zegt aan Archippus: Zie op den dienst, welchen gij aangenomen hebt in den Heere, dat gij dien volbrengt.
- 18 De groetenis met mijne hand van Paulus. Zijt mijner banden gedachtig. De genade zij met u, Amen. 2 Thess. 3: 17.
Hebr. 13: 3.

Gezonden van Rome, door Tychicus en Onesimus.

14 U groet Lukas. Ik gevoel niet met hen, die dit verstaan van Lukas den evangelist. Want ik acht dat hij beter bekend was, dan dat hij zoo zou zijn moeten aangeduid en hij zou hem grooter lof toegeschreven hebben: hij zou hem voorwaar zijn medehelper, of immers zijnen getrouwen metgezel en deelgenoot van zijn strijd genoemd hebben. Ik gis meer dat hij te dien tijde daar niet geweest is, en dat de ander met den bijnaam, **medicijnmeester**, van hen onderscheiden wordt. Hoewel, ik wil hiervoor niet strijden als voor een vaste zaak, maar breng alleen gissingen voort. Demas, welchen hij meldt, is zonder twijfel die, van wien hij later klaagt verlaten te zijn, 2 Tim. 4: 10. Als hij van de gemeente spreekt die in Nymfas' huis was, zoo zullen wij gedachtig zijn, dat hij in een huisgezin voorschrijft, hoedanig alle huisgezinnen der Christenen behooren te zijn, te weten, dat zij allen behooren te zijn kleine gemeenten. Daarom zal een iegelijk weten, dat deze last hem opgelegd is, dat hij zijn huisgezin onderwijze in de vreeze des Heeren, en onder heiligen dwang houde, en eindelijk een afbeelding der gemeente daarvan make.

16 In de gemeente der Laodicensen. Zoo dan, hoewel deze zendbrief aan de Colossensen geschreven was, zoo moest hij nochtans ook anderen nuttig zijn. Ditzelve moet men ook van al de zendbrieven gevoelen. Zij zijn wel eenmaal aan bepaalde gemeenten geschreven: maar dewijl zij een doorgaande en alle eeuwen gemeene leer vervatten, zoo is daar niet aan gelegen hoedanigen titel of naam zij hebben. Want de inhoud gaat ons aan. Den anderen zendbrief, welchen hij ook meldt, heeft men ten onrechte gemeend dat hij van Paulus geschreven was. En die hebben dubbel gefeild, die gemeend hebben dat Paulus aan de Laodicensen geschreven heeft. Ik twijfel niet, of die zendbrief is aan Paulus gezonden geweest, welks lezing den Colossensen nuttig was: gelijk steden die bij elkander liggen, vele dingen onder elkander plegen gemeen te hebben. Maar het is een veel te grof bedrog geweest, dat ik weet niet

wat boef onder dit deksel bestaan heeft eenen zendbrief op te stellen, als van Paulus geschreven aan de Laodiceërs, die zoo ongeschikt was, dat men niet kon dichten wat vreemder van Paulus geest was.

17 Zegt aan Archippus. Zooveel men kan gissen, zoo heeft deze Archippus het herdersambt op zich genomen, terwijl Epafraas van daar was. Mogelijk was hij zoodanig, dat hij uit zichzelf niet ernstig genoeg was, zoo hij niet gedreven werd. Zoo wil dan Paulus, dat hij door vermaning der gansche gemeente tot beter opgewekt werd. Paulus had hem rechtstreeks kunnen vermanen: maar hij beveelt dit den Colossensen, opdat zij weten dat zij ook zelve haren herder moeten vermanen, zoo zij hem zoo zien, en dat de herder niet weigere van de gemeente vermaand te worden. Want de dienaren des Woords hebben uitnemende macht, doch welke hen niet van de wetten ontslaat. Daarom moeten zij zichzelf leerzaam bewijzen, zoo zij anderen willen wel leeren. Dat Paulus wederom zijn banden beveelt, daarmede geeft hij te kennen, dat hij in groote zwarigheid was. Want hij was gedachtig de menschelijke zwakheid, en hij gevoelde zonder twijfel eenige nijpingen daarvan in zich, als hij zoo ernstig begeerde, dat alle godzaligen zijner benauwdheid zouden gedachtig zijn. Voorts, dit is geen teeken van mistrouwen, dat hij de behulpzelen, die hem van den Heere verordend zijn, van alle zijden eischt. De onderschrijving zijner hand gelijk elders gezegd is, geeft te kennen dat alreede te dien tijde valsche brieven in de handen gestoken werden onder den naam van dienaren Gods, zoodat het noodig was dit bedrog tegen te gaan.

1 THESSALONICENSEN

DE INHOUD

VAN DEN

EERSTEN ZENDBRIEF VAN PAULUS

AAN DE

THESSALONICENSEN.

Het grootste deel van dezen zendbrief is gelegen in vermaningen. Paulus had de Thessalonicensen onderwezen in het rechte geloof. En toen hij hoorde, dat daar vervolging gekomen was, zoo zond hij Timotheus dat hij ze moed gawe tot den strijd, opdat zij niet door vreeze bezwaken, daar der menschen zwakheid groot is. Daarna vermaand zijnde over hun ganschen stand, maakt hij zij met verscheiden redenen vast tot standvastigheid des geloofs en tot verdraagzaamheid, zoo zij iets moeten lijden om het getuigenis des Evangelies. Dit doet hij in de eerste drie hoofdstukken. In het begin van het vierde hoofdstuk geeft hij hun gemeene vermaningen tot heiligheid des levens: daarna beveelt hij hun onderlinge goedwilligheid, en de werken, die daaruit vloeien. En in het einde, roert hij aan de zaak der wederopstanding, waar hij verklaart, hoe wij allen van den dood weder opgewekt zullen worden. Waaruit het schijnt dat daar goddelooze of lichtvaardige menschen geweest zijn, die ongeschikkelijk vele beuzelingen voorgevende, hun geloof zochten te verzwakken. Zoo dan, om de oorzaak der dwaze en onnutte disputatiën te benemen, leert hij met korte woorden wat zij behooren te gevoelen. En in het vijfde hoofdstuk verbiedt hij ook streng van de tijden te onderzoeken: maar vermaant dat zij zonder ophouden moeten waken, opdat zij niet van de haastige en onvoorziene komst van Christus overvallen worden. Hieruit komt hij tot verscheiden vermaningen, en besluit alzoo zijnen zendbrief.

HET EERSTE HOOFDSTUK.

1 Paulus, en Sylvanus, en Timotheus, aan de gemeente der Thessalonicensen, in God den Vader, en den Heere Jezus Christus: Rom. 1:7. Ef. 1:2. 1 Petr. 1:2.
genade zij u en vrede van God onzen Vader, en onzen Heere Jezus Christus.

UITLEGGING.

De korthed van dit opschrift geeft te kennen, dat de leer van Paulus waardiglijk van de Thessalonicensen is ontvangen geweest, en dat zij allen zonder twijfel hem eere geboden hebben, gelijk hij het waardig was. Want dat hij in andere zendbrieven van zichzelf schrijft een apostel te zijn, doet hij om zich autoriteit te maken. Zoo dan, dat hij hier eenvoudig zijn bijzonderen naam gebruikt, zonder eenigen anderen heerlijken titel, is een teeken, dat zij aan wie hij schrijft, vanzelf bekend hebben hoedanig hij was. De dienaars des duivels hadden wel gearbeid om ook deze gemeente te verstoren, maar het schijnt dat hun arbeid tevergeefs is geweest. Hij stelt twee anderen bij hem, als met hem gemeene auteurs van dezen zendbrief. Hier is niets meer dat niet op andere plaatsen verklaard is geweest, uitgenomen dat hij zegt: **Aan de gemeente in God den Vader, en Christus:** met welke woorden hij zoo ik meen, verklaart, dat bij de Thessalonicensen een ware gemeente Gods geweest is. Zoo is dan dit teeken als een bewijs eener ware en echte gemeente. Toch moet men ook mede daaruit verstaan, dat men nergens een gemeente moet zoeken, dan waar God de overste is, en waar Christus regeert. Eindelijk, dat daar geen ander is, dan die in God gefundeerd is, die onder het vaandel van Christus verzameld, en in zijnen naam vereenigd is.

- 2 Wij danken God altijd over u allen, uwer gedenkende in onze Ef. 1:16. Fil. 1:3. Col. 1:3. gebeden.
- 3 Zonder ophouden uwer gedachtig zijnde, om het werk des geloofs, en den arbeid der liefde, en de lijdzaamheid der hope van onzen Heere Jezus Christus, voor onzen God en Vader; 2 Thess. 1:3. Joh. 6:29.
- 4 Dewijl wij weten, lieve broeders, dat uwe verkiezing van God is:
- 5 Want ons Evangelie is aan u niet geweest alleen in woorden, 1 Cor. 2:4; 4:20. maar ook in mogendheid en in den Heiligen Geest, en in 2 Petr. 1:16. groote zekerheid: gelijk gij weet hoedanig wij geweest zijn 1 Thess. 2:1. onder u, om uwentwil.

2 Wij danken. Hij prijst hun geloof en andere deugden naar zijn wijze: niet zoozeer om hen te prijzen, maar om tot volharding te

vermanen. Want dit is geen kleine prikkeling tot naarstigheid om voort te varen, als wij bedenken dat God ons met schoone gaven versierd heeft, om te volbrengen wat Hij begonnen heeft: en dat wij door zijn leiding en beweging in den rechten loop voortgegaan zijn om tot het voorgestelde oogmerk te komen. Want gelijk dat ijdel betrouwen op de deugden, die de menschen dwazelijk zichzelf toeschrijven, hen met hoovaardigheid opblaast, en voor later lui en onachtzaam maakt: alzoo worden alle godzalige harten door de erkenning der gaven Gods vernederd, en tot zorgvuldigheid geprikkeld. Daarom stelt hij een dankzegging voor een medeverblijding, om hen te vermanen, dat het Gods gave is, al wat in hen prijzenswaardig is. En hij wendt zich terstond tot den toekomenden tijd, als hij van het gebed spreekt. Alzoo zien wij waartoe hij dat voorgaande leven prijst.

3 Zonder ophouden uwer gedachtig. Hoewel het woord **zonder ophouden**, bij het voorgaande gevoegd kon worden, zoo rijmt het nochtans beter aldus. De woorden die daar volgen, kon men ook aldus overzetten, te weten: **Gedenkende uw werk des geloofs, en arbeid der liefde**, enz. Welke wijze van spreken Paulus dikmaals gebruikt. Dit zeg ik daarom, opdat niemand den ouden overzetter van onwetendheid beschuldige, die het alzoo overgezet heeft. Doch dewijl daar, zooveel den inhoud der zaak aangaat, weinig aan gelegen is welk van beide men leest, zoo heb ik Erasmus' overzetting behouden. Voorts, hij zegt de oorzaak waarom hij zoozeer voor hen zorgt, en naarstig voor hen bidt, te weten, omdat hij de gaven Gods in hen aanmerkt, welke behoorden hen tot liefde tot zichzelf en eerbied op te wekken. En voorwaar, hoe uitnemender iemand in godzaligheid en andere deugden is, zooveel te grooter zorg en acht behooren wij over hem te hebben. Want wat is er lieflijker dan God? Zoo is er dan niets, dat ons meer den menschen behoort aangenaam en lieflijk te maken, dan als de Heere Zich door de gaven zijns Geestes in hen openbaart. Dit is de allergrootste aanprijzing bij de godzaligen, dit is de allerheiligste band der vriendschap, waarmede wij allernauwst verknocht worden. Daarom heb ik gezegd, dat er weinig aan gelegen is, of gij leest: **Uws geloofs gedachtig zijnde**, of: **Uwer gedachtig zijnde om het geloof**. Het werk des geloofs, neem ik voor de vrucht. Maar de vrucht kan hier tweërlei wijze uitgelegd worden, te weten, dat het geloof zelve een klaar bewijs der kracht en werking des Heiligen Geestes is geweest, dat hij krachtiglijk gewrocht heeft in het geloof te verwekken, of dat het geloof daarna zijne vruchten openlijk voortgebracht heeft. Maar ik stel dit meer in den wortel des geloofs, dan in de vruchten, alsof hij zeide: Daar heeft een zeldzame kracht des geloofs zich geweldig in u bewezen. Hij stelt daarbij **den arbeid der liefde**: waarmede hij te kennen geeft, dat zij in 't onderhouden der liefde geen zwaarigheid noch arbeid geweigerd hebben. En voorwaar, men weet door bevinding hoe werkzaam de liefde is. En voornamelijk te dien tijde hadden de geloovigen menigerlei stof tot arbeid, zoo zij de werken der liefde wilden volbrengen. De gemeente werd door zeer vele verdrukkingen wonderlijk benauwd. Daar waren velen van hunne goederen beroofd, velen uit hun woning gedreven, velen zonder raad, velen teeder en zwak: eens iegelijks stand was bijna verward; zoo menigerlei nooden lieten de liefde niet ledig

zijn. Aan de hope heeft hij lijdzaamheid toegeschreven, gelijk zij altijd daaraan hangt: want wat wij hopen, dat verwachten wij door lijdzaamheid, Rom. 8:24. De reden moet aldus geduid worden, dat Paulus gedachtig is hunner lijdzaamheid, waarmede zij de komst van Christus verwachten. Hieruit kan men een korte beschrijving des waren Christendoms bijeen lezen, dat het geloof ernstig en krachtig is, dat daar geen arbeid gespaard worde, wanneer den naasten hulpe noodig is: maar dat de godzaligen zichzelf ernstig oefenen in de werken der liefde, en hun arbeid daaraan hangen, dat zij op de hope der openbaring van Christus ziende, alle andere dingen verachten, en met lijdzaamheid gewapend zijnde, de verdrietelijkheid van den langen tijd, en ook alle verzoeking der wereld overwinnen. Deze woorden, **voor onzen God en Vader**, mogen tot de gedachtenis van Paulus, of tot deze drie naaste dingen gevoegd worden. Ik leg ze aldus uit: Dewijl hij van het gebed gesproken had, zoo zegt hij nu, dat der Thessalonicensen geloof, hope en lijdzaamheid ook in zijn gedachtenis komen, zoo dikmaals als hij zijn hart opheft tot het rijk Gods. En dewijl alle geveinsdheid en bedrog moet wijken, als men in het aanschijn Gods komt, zoo is dit daarbij gesteld, opdat de woorden te gewichtiger waren. Voorts, hij heeft ze met dit getuigenis zijne goedwilligheid leerzamer en bereider willen maken.

4 Dewijl wij weten. Dit kan men alzoewel van de Thessalonicensen als van Paulus verstaan; Erasmus duidt het op de Thessalonicensen, maar ik wil liever Chrysostomus navolgen, die het van Paulus en zijne metgezellen verstaat. Want het is naar mijn gevoelen, een breeder bevestiging der naastvoorgaande uitspraak. Want dit diende niet weinig tot lof en prijs, dat God zelve met zoo vele teekenen bewezen had, dat de Thessalonicensen Hem aangenaam en lief waren. **Dat uwe verkiezing van God is.** De uitlegging van Chrysostomus mishaaft mij niet ganschelijk, te weten, dat God de Thessalonicensen uitnemend gemaakt, en hun uitnemendheid bevestigd heeft; hoewel, Paulus heeft wat meer willen uitdrukken: want hij meldt hun roeping, dewijl daarin groote teekenen der kracht Gods gezien waren, zoo besluit hij daaruit, dat zij bijzonder zijn geroepen geweest met getuigenis hunner zekere verkiezing. Want daar volgt terstond reden, dat hen niet alleen de naakte prediking aangebracht is, maar dat zij met krachtige werking des Heiligen Geestes is verbonden geweest, opdat zij volkomenlijk geloof bij hen had. Als hij zegt, **in mogendheid en in den Heiligen Geest**, dat is naar mijn oordeel zooveel alsof hij gezegd had, **in mogendheid des Heiligen Geestes**, zoodat het navolgende tot verklaring van het voorgaande daarbij gezet is. De zekerheid, die hij in de derde plaats stelt, is geweest in de zaak of in de genegenheid der Thessalonicensen. Ik meen meer dat hier beteekend wordt, dat het Evangelie van Paulus met grondige argumenten daar bevestigd is geweest: alsof God uit den hemel toonde dat hun roeping Hem aangenaam was. Als Paulus argumenten voortbrengt, waardoor hij zeker was, dat der Thessalonicensen roeping ganschelijk van God was, prijst hij bij deze gelegenheid ook zijn dienst, opdat zij bekenen, dat hij en zijn metgezellen van God verwekt zijn. Sommigen hebben door het woord **mogendheid** verstaan **mirakelen**. Maar ik strek het wijder tot de geestelijke kracht der leer. Want gelijk

wij in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs gehad hebben, Paulus stelt ze tegen het woord als de levende stem Gods, en die met vrucht vereenigd is, tegen de ijdele en doode welsprekendheid der menschen. Men moet aanmerken, dat de verkiezing Gods die in zichzelf verborgen is, door hare teekenen openbaar wordt, als hij de verloren schapen tot Zich verzamelt, en met zijn kudde vereenigt, en den dwalenden en vreemden de handen uitsteekt: zoo moet men dan hieruit de kennis der verkiezing nemen. Voorts, gelijk de verborgen raad Gods dengenen, die zijn roeping verachten, een doolhof is, alzoo doen die verkeerdelijk, die door de voorwending des geloofs en der roeping, die eerste genade verduisteren, uit welke het geloof vloeit. Door het geloof, zeggen zij, verkrijgen wij zaligheid: zoo is er dan geen eeuwige praedestinatie Gods, die ons van de verworpenen onderscheidt. Even alsof zij zeiden: De zaligheid is uit het geloof: zoo is er dan geen genade Gods, die ons tot het geloof verlicht. Of liever gelijk de onverdiende verkiezing met de roeping gevoegd moet worden, gelijk als met haar vrucht, alzoo moet zij intusschen de hoogste plaats behouden. De woorden van dezen zin staan in 't Grieksch alzoo, dat daar weinig aan gelegen is zooveel den zin aangaat, of men het woord van God voegt bij het woord lieve broeder of bij verkiezing.

5 Gelijk gij weet. Nu doet Paulus wat ik boven gezegd heb, opdat de Thessalonicensen door diezelfde redenen bewogen zijnde, niet twifelen dat zij van God uitverkoren zijn. Want dit was Gods voornemen in het versieren van den dienst van Paulus, dat hij hen zijn aanneming openbaar maakte. Daarom, als hij gezegd heeft, dat zij weten hoedanig zij geweest zijn, zoo zegt hij terstond daarbij, dat hij om hunnentwil zoodanig geweest is: waarmede hij te kennen geeft, dat dit geheel hem gegeven is geweest, opdat zij zeker waren dat God ze liefheeft, en dat hun verkiezing vast en zonder twijfel is.

1 Cor. 4:16;
11:1.
Fil. 3:17.
2 Thess. 3:9.

- 6 En gij zijt onze navolgers geworden, en des Heeren, als gij het woord aangenomen hebt in vele verdrukking, met blijdschap des Heiligen Geestes;
- 7 Alzoo dat gij geworden zijt tot voorbeelden allen geloovigen in Macedonië en Achaje.
- 8 Want van u is het woord des Heeren luidbaar geworden: en dat niet alleen in Macedonië en in Achaje, maar ook in alle plaats is uw geloof aan God, uitgegaan; alzoo dat ons niet noodig is [daarvan] iets te spreken.

6 En gij zijt. Opdat hij ze te vaardiger make, zoo prijst hij die onderlinge veendrachtigheid en overeenstemming huns geloofs met zijne prediking. Want tenzij de menschen met God overeenkomen, zoo zal er geen vrucht volgen uit de aangeboden genade: niet dat zij dit uit zichzelf kunnen doen, maar omdat God gelijk Hij onze zaligheid begint ons roepende, alzoo dezelve volmaakt, onze harten tot gehoorzaamheid schikkende. Zoo is dan de somma, dat het getuigenis der verkiezing Gods verschenen is, niet alleen in Paulus' dienst, daarmede dat de kracht des Heiligen Geestes daarbij is geweest, maar ook in het geloof der Thessalonicensen, zoodat deze gelijkvormigheid een grondige bevestiging daarvan is. Hij zegt: **Gij zijt mijne en Gods navolgers geweest;** gelijk daar gezegd wordt,

dat het volk God en Mozes zijn dienstknecht heeft geloofd. Niet Exod. 14:13. dat Paulus en Mozes iets anders hadden dan God, maar omdat God door hen als door zijn dienaren en instrumenten, geweldig gewrocht heeft. **Als gij het woord aangenomen hebt.** De vaardigheid in het Evangelie te ontvangen, wordt navolging Gods genoemd: want gelijk God Zichzelf mildelijk den Thessalonicensen aangeboden had, alzoo zijn zij Hem gewillig tegemoet gekomen. Hij zegt: **Met blijdschap des Heiligen Geestes,** opdat wij weten dat de menschen niet door het dringen des vleesches of door het ingeven hunner eigene natuur, zullen bereid en vaardig wezen om Gode gehoorzaam te zijn: maar dat dit een werk des Geestes Gods is. Deze omstandigheid, dat zij in groote verdrukking niettemin het Evangelie aangenomen hebben, dient tot verheffing der zaak. Want wij zien er velen, die anders van het Evangelie niet vreemd zijn, en nochtans uit vreeze des kruises versaaagd zijnde, daarvan afwijken. Zoo dan, die onversaagd zich niet ontzien de tegenwoordige verdrukkingen met het Evangelie aan te nemen, die geven daarin een groot bewijs hunner grootmoedigheid. En hieruit ziet men te duidelijker, hoe noodig het is dat de Heilige Geest ons helpt. Want het Evangelie kan niet behoorlijk noch oprechtelijk aangenomen worden, dan met een blij gemoed. Nu, daar is niets meer tegen onze natuur, dan in verdrukkingen vroolijk te zijn.

7 Alzoo dat gij geworden zijt. Dit is een andere verheffing, te weten, dat zij door hun exempel ook de geloovigen opgewekt hebben. Want dit is veel, als wij degenen die voor ons in den weg getreden zijn, alzoo voorloopen, dat wij ze ook behulpzaam zijn om hunnen loop te voleindigen. Het Grieksche woord dat Paulus hier gebruikt, beduidt een exempel of patroon. Zoo schrijft hij dat de Thessalonicensen in het ontvangen der verdrukkingen, zoo uitnemend geweest zijn, dat andere geloovigen een regel der standvastigheid daaruit genomen hebben. Ik heb het van woord tot woord willen overzetten **exempelen**, opdat ik niet zonder oorzaak iets zou veranderen van het Grieksche woord van Paulus. Bovendien, omdat hij alzoo meer uitdrukt, dan of hij gezegd had, dat hun gemeente een exempel geweest was: want de zin is, dat daar zoovele exempelen geweest zijn, als er menschen waren.

8 Want van u is. Dit is een schoone gelijkenis, waarmede hij te kennen geeft, dat hun geloof zoo levend geweest is, dat het als met zijn geluid andere volken opgewekt heeft. Want hij zegt, dat het woord Gods van hen is luidbaar geworden, omdat hun geloof luidbaar is geweest, om aan het Evangelie geloof te maken. Hij zegt, dat dit niet alleen in omliggende plaatsen geschied is, maar dat dit geluid ver is doorgedrongen en gehoord, zoodat het niet noodig is, dat hij veel daarvan zegt.

- 9 Want zij verkondigen van u, hoedanigen ingang wij gehad hebben tot u: en hoe gij bekeerd zijt geworden van de afgoden tot God, om den levenden en waarachtigen God te dienen:
- 10 Verwachtende uit den hemel zijnen Zoon Jezus, welken Hij van de dooden opgewekt heeft, die ons verlost van den toekomenden toorn.

Hand. 1:11.
2 Thess. 1:10.
Openb. 1:7.

Hij zegt, dat het gerucht van hunnen wandel alom groot is geweest.

Wat hij zegt van zijn ingang tot hen, is van de mogendheid des Geestes te verstaan, door welke God zijn Evangelie verheerlijkt en versierd had. Hij zegt, dat beide deze dingen vanzelf bij andere volken verteld worden, als waardig om te verhalen. In de navolgende verhaling toont hij ten eerste, hoedanig der menschen staat is, eer de Heere ze met de leer zijns Evangelies verlicht. Bovendien, tot wat einde Hij ons wil geleerd hebben, en hoedanig de vrucht des Evangelies is. Want ofschoon alle menschen niet dezelfde afgoden dienen, zoo zijn zij nochtans allen tot afgoderij overgegeven, en in blindheid en uitzinnigheid verzonken. Zoo is het dan Gods weldaad dat wij van des duivels bedriegerij en allerlei superstitie verlost zijn. Hij bekeert sommigen vroeg, sommigen laat: maar dewijl alle menschen in 't gemeen van God afgewend zijn, zoo moeten wij bekeerd worden, eer wij God kunnen dienen. Hieruit verstaat men ook de kracht en natuur des waren geloofs, te weten, dewijl niemand behoorlijk aan God gelooft, dan die de ijdelheid zijns gevoelens verlatende, den zuiveren godsdienst aanneemt en omhelst.

9 **Tot den levenden God.** Dit is het rechte oogmerk der rechte bekeering; wij zien wel vele menschen van de bijgeloovigheden afvallen, die nochtans zoover gekomen zijnde, niet alleen geen voortgang maken in de godzaligheid, maar ook tot erger vallen. Want zij komen tot goddelooze en beestelijke verachting, alle gevoel van God afleggende. Alzoo zijn voortijds de bijgeloovigheden van het gemeene volk bespot geweest van Epicurus, Diogenes, Cynicus, en dergelijken, doch alzoo, dat zij den dienst Gods vermengden met verdraaide ongeschiktheden. Zoo moet men dan toezien, dat na den val der dwalingen, de stichting des geloofs volge. Voorts, als de apostel God noemt waarachtig en levend te zijn, zoo meldt hij bedekkelijk de afgoden, dat zij doode en nietige gedichtselen zijn, en ten onrechte goden genoemd worden. Hij stelt het einde der bekeering, dat ik gezegd heb, te weten, opdat zij God dienden. Zoo dan, de leer des Evangelies strekt hiertoe, dat zij ons tot den dienst en gehoorzaamheid Gods brengt. Want zoolang als wij dienst-knechten der zonde zijn, zoo zijn wij vrij van de rechtvaardigheid. Want wij zijn zonder juk dartel en ongestadig. Daarom is niemand waarlijk tot God bekeerd, dan die geleerd heeft zich ganschelijk Gode tot dienstbaarheid over te geven. Maar dewijl het een overzware zaak is in zoo groote verdorvenheid der natuur, zoo toont hij ook wat ons in de vreeze en gehoorzaamheid Gods zal houden en bevestigen, te weten, de verwachting van Christus. Want zoo wij niet opgeheven zijn tot de hope des eeuwigen levens, zoo zal de wereld ons terstond tot zich trekken. Want gelijk alleen dat betrouwen op de goedheid Gods ons daartoe brengt, dat wij God dienen, alzoo maakt de verwachting der eindelijke verlossing alleen, dat wij niet moede worden. Daarom, zoo wie in den loop des heiligen levens wil volharden, die moet zijn gansche gemoed op de hope der komst van Christus zetten. En dit is waardig aan te merken, dat hij voor de hope der eeuwige zaligheid de verwachting van Christus stelt. Want voorwaar, zonder Christus zijn wij verloren en zonder hope: maar wanneer Christus voortkomt, zoo geven ook het leven en de zaligheid hunnen schijn. Maar wij moeten gedachtig zijn, dat dit alleen den geloovigen gezegd wordt. Want gelijk Hij den goddeloozen zal zijn een Richter, alzoo kunnen zij niet anders

dan verschrikt zijn tegen zijn komst. En dit is het wat hij daarna zegt, dat **Christus ons verlost van den toekomstigen toorn.** Want dit gevoelt niemand, dan die door het geloof met God verzoend zijnde, nu een geruste conscientie hebben: anders is Zijn naam verschrikkelijk. Voorts, Christus heeft ons wel door zijn dood verlost van den toorn Gods, maar wat kracht deze verlossing heeft, zal ten uitersten dage openbaar wezen. Deze zin heeft twee deelen. Het eerste is, dat de toorn Gods en het eeuwige verderf over het menschelijk geslacht hangt, omdat zij allen gezondigd hebben, en de heerlijkheid Gods missen. Het andere is, dat er geen ander middel is om te ontkomen dan door de genade van Christus: want het is niet zonder oorzaak, dat Paulus Hem dit toeschrijft. Maar dit is een onuitspreklijke gave, dat de godzaligen, zoo dikmaals als het oordeel gemeld wordt, weten dat hun een Zaligmaker zal komen. Bovendien zegt hij duidelijk: **Den toekomstigen toorn,** opdat hij de godzalige harten opwaarts heffe, opdat zij niet blijven in het aanschouwen des tegenwoordigen levens. Want dewijl het ge-

Gal. 2:22.
Rom. 3:9.

Hebr. 11:1.

lof een steunsel der dingen is die niet gezien worden, zoo komt niets minder met de rede overeen, dan dat men den toorn Gods acht, naardat een iegelijk in de wereld verdrukt wordt: gelijk er ook niets onredelikers is, dan uit dit vergankelijke goed dat wij genieten, de genade Gods te achten en te waardeeren. Zoo dan, als de goddeloozen zorgeloos dartelheid bedrijven, en wij in ellende zijn, zoo zullen wij de wraak en straf Gods leeren vreezen, die den oogen des vleeschs verborgen is, en met de verborgen wellusten des geestelijken levens tevreden zijn.

10 **Welken Hij opgewekt heeft.** Hij meldt hier de wederopstanding van Christus, in welke de hope onzer wederopstanding gegrond is: want van alle zijden omringt ons de dood. Zoo dan, wij zullen elk oogenblik den moed verloren geven, zoo wij niet op Christus leeren zien. Om dezelfde oorzaak vermaant hij, dat wij Christus uit den hemel moeten verwachten: want in de wereld zullen wij niets vinden dat ons zal ophouden, en er zijn ontallijk vele verzoekingingen die ons mismoedig maken. Daar is ook een andere omstandigheid aan te merken. Want dewijl Christus tot dit einde is wederopgestaan, opdat Hij ons allen eindelijk dezelfde heerlijkheid deelachtig make, die wij zijne leden zijn: zoo geeft Paulus te kennen, dat zijn wederopstanding tevergeefs zou zijn, zoo Hij niet wederom verscheen een Verlosser der zijnen, en de vrucht dier kracht, die Hij in Zichzelve vertoon heeft, tot het gansche lichaam der gemeente uitstrekke.

HET TWEDE HOOFDSTUK.

- 1 Want gij weet zelve, broeders! dat onze ingang tot u niet ijdel is geweest; 1 Thess. 1: 5, 9.
- 2 Maar, hoewel wij tevoren vervolging geleden hadden, en ons smaadheid aangedaan was te Filippi, gelijk gij weet, zoo waren wij vrijmoedig in onzen God, om het Evangelie Gods bij u te spreken, met grooten strijd. Hand. 16:22. Hand. 17:2.

3 Want onze vermaning was niet uit bedrog, noch uit onreinigheid, noch met bestrijking.

Gal. 1:10.

4 Maar gelijk wij Gode behaagd hebben, dat ons het Evangelie betrouwd zou worden, alzoo spreken wij, niet alsof wij den menschen behaagden, maar Gode, die onze harten beproeft.

Want gij weet. Nu laat hij het getuigenis van andere gemeenten varen, en brengt den Thessalonicensen in gedachtenis, wat zij zelven bevonden hadden: en hij verklaart breeder hoe hij zich gedragen heeft bij hen, en desgelijks zijne andere twee metgezellen: want dit diende grootelijks om hun geloof te bevestigen. Want hierom prijst hij zijn oprechtheid, opdat de Thessalonicensen bekennen, dat zij niet van een sterfelijk mensch, maar van God tot het geloof zijn geroepen geweest. Zoo zegt hij dan, dat zijn ingang tot hen niet ijdel is geweest, gelijk eergierige menschen groote pomperie bedrijven, hoewel zij niets grondigs hebben. Want het woord **ijdel**, stelt hij tegen **krachtig**. Dit bevestigt hij met twee argumenten. Het eerste is: Dat hij te Filippi vervolging en smaadheid heeft geleden; het andere is, dat te Thessalonica zware strijd bereid was. Wij weten dat der menschen geroemd door smaadheid en vervolging verzwakt, ja ganschelijk gebroken wordt. Zoo was het dan een werk Gods, dat Paulus menigerlei kwaad en smaadheid geleden hebbende, als ongewond niet getwijfeld heeft die groote en machtige stad aan te gaan, om haar volk aan Christus te onderwerpen. In dezen ingang wordt niets gezien, dat naar ijdele roeming smaakt. In de andere deelen wordt dezelfde kracht Gods gezien: want hij heeft zijn ambt niet bediend met toejuiching of gunst, maar hij moest hard strijden. Intusschen is hij vast en onverschrokken staande gebleven, waaruit het openbaar is, dat hij door de hand Gods gesterkt was: want dit geeft hij te kennen, als hij zegt, dat hij vrijmoedig geweest is. En voorwaar, zoo al de omstandigheden wel aangemerkt worden, zoo kan men niet ontkennen, dat God zijn kracht grootelijks daarin getoond heeft. Zooveel de historie aangaat, die moet men halen uit het 16de en 17de hfdst. der Handelingen der Apostelen.

3 **Want onze vermaning.** Hij bevestigt de Thessalonicensen door een ander reden in het aangenomen geloof, te weten, dat zij getrouwelijk en zuiver in het woord des Heeren zijn onderwezen geweest: want hij zegt dat zijn leer zonder alle bedrog en onreinigheid is geweest. En opdat alle twijfeling van deze zaak weggenomen wordé, zoo roept hij hun conscientie tot getuigenis. Deze drie dingen die hij verhaalt, schijnen aldus onderscheiden te mogen worden. Het **bedrog** is van de substantie der leer te verstaan; de **onreinheid** van de genegenheid des harten en de **bestrijking** van de wijze des doens. Zoo zegt hij dan ten eerste, dat zij niet zijn bedrogen, noch met bedriegelijke listen omstrikt geweest, als zij die leer aangenomen hebben, die hij geleerd heeft. Daarna houdt hij zijn oprechtheid voor, dat hij door geene onreine begeerte, maar alleen met oprechte genegenheid tot hen gekomen is. Ten derde, dat hij niets uit boosheid of bestrijking gedaan heeft: maar dat hij meer eenvoudigheid bewezen heeft, die een Christendienaar betaamt. Dewijl deze dingen den Thessalonicensen bekend waren, zoo was het fundament huns geloofs vast genoeg.

4. **Maar gelijk wij Gode.** Hij klimt nog hooger op. Want hij neemt God tot een auteur zijns apostelambts. En besluit aldus: God als Hij mij dit ambt bevolen heeft, zoo heeft Hij mij getuigenis gegeven van een getrouwen dienstknecht, zoo moeten dan de menschen niet twifelen van mijn getrouwheid, welke zij weten Gode te behagen. Doch roemt Paulus niet dat hij Gode behaagt, alsof hij zulks van zichzelf ware: want hij zegt hier niet wat hij van nature heeft, noch stelt zijn eigen deugd tegen Gods genade, maar zegt alleen, dat het Evangelie hem niet anders dan als een getrouwen en aangenamen dienstknecht bevolen is geweest. Nu, die zijn den Heere aangenaam, die Hij naar zijn goeddunken geschikt gemaakt heeft. **Niet alsof wij.** Wat het is den menschen te behagen, is gezegd in den zendbrief aan de Galaten, en wordt te dezer plaats wel getoond. Want Gode te behagen en den menschen, deze twee stelt Paulus tegen elkander als tegenovergestelde dingen. Bovendien, als hij zegt, Gode die de harten doorzoekt, daarmede beduidt hij, dat die der menschen gunst zoeken, niet wandelen met goede conscientie, noch ook iets doen van harte. Zoo zullen wij dan weten, dat de ware dienaars des Evangelies dit voornemen moeten hebben, dat zij hunnen arbeid Gode doen, en dat van harte, niet eenig ding der wereld aanziende, maar omdat de conscientie betuigt dat het recht en behoorlijk is. Alzoo zullen zij niet zoeken den menschen te behagen, dat is, zij zullen niets eergierig doen om menschen gunst.

Gal. 1:10.

5 Want wij zijn nooit geweest in pluimstrijkende woorden, gelijk zij weet, noch in gelegenheid van gierigheid, God is getuige!

6 Noeh hebben geen eer gezocht van menschen, noch van u, noch van anderen.

7 Toen wij in autoriteit mochten zijn als apostelen van Christus, zijn wij zacht geworden midden onder u, gelijk als een voedster hare kinderen gevoed had.

8 Alzoo tot u genegen zijnde, hadden wij gaarne u niet alleen het Evangelie willen uitdeelen, maar ook onze eigene zielen, omdat wij u liefhadden.

5 **Want wij zijn nooit.** Het is niet zonder oorzaak, dat hij zoo dikmaals verhaalt, dat de Thessalonicensen weten dat het waar is, al wat hij vertelt. Want daar is geen zekerder getuigenis, dan de bevinding dergenen, waarmede wij spreken. En hun was hier veel aan gelegen: want Paulus verhaalt om geen ander oorzaak hoe oprechtelijk hij gewandeld heeft, dan opdat zijn leer in groote eerwaardigheid zij tot stichting huns geloofs. Het is een bevestiging der naast voorgaande sententie: want wie den menschen zoekt te behagen, die moet zichzelf schandelijk tot vleijing begeben. Maar wie met ernstig en oprecht hart over zijn ambt bekommerd is, die zal verre van alle pluimstrijking zijn. Als hij daarbij zegt: **Noch in gelegenheid van gierigheid**, waarmede hij te kennen geeft, dat hij geen eigen gewin bij hen gezocht heeft, als hij ze leerde. Het Grieksche woord beduidt beide gelegenheid en voorwending, maar het eerst dient te dezer plaats best, dat het beduidt listen of lagen, gelijk de vogelaars gebruiken, alsof hij zeide: ik heb het Evangelie niet misbruikt om daardoor gelegenheid te hebben tot gewin. En dewijl der men-

Rom. 1:9;
9:1.
2 Cor. 1:23;
11:31.
Gal. 1:20.
Phil. 1:8.
1 Tim. 5:21.
2 Tim. 4:1.
1 Cor. 9:3.
2 Thess. 3:9.

schen boosheid zooveel kromme schuilplaatsen heeft, dat de gierigheid en eeroeking dikmaals verborgen zijn, daarom neemt hij God tot getuige. Hij stelt hier twee gebreken, van welke hij zich betuigt vrij geweest te zijn, en vermaant daarmede, dat de dienaars van Christus vrij daarvan behooren te zijn. Zoo dan, zoo wij de rechte dienstknechten van Christus willen onderscheiden van de geveinsden en valschen, zoo moet men ze met dezen regel meten, en zoo wie behoorlijk Christus wil dienen, die moet zijn begeerte en handelingen naar denzelven regel schicken. Want waar gierigheid of eeroeking regeert, daar volgen ontallijk vele verdorvenheden, en de gansche mensch breekt uit tot ijdelheid: want dit zijn twee fonteinen, uit welke de verderving van den ganschen dienst vloeit.

7 Toen wij in autoriteit mochten zijn. Sommigen leggen dit uit: toen wij konden lastig zijn, dat is, u met onkosten bezwaren: maar het verband eischt, dat het Grieksche woord genomen wordt voor autoriteit. Want Paulus zegt, dat hij zoover geweest is van ijdele praal, van roeming, van grootschheid, dat hij ook zijn eigen recht is te buiten gegaan, dat dient om autoriteit te nemen. Want dewijl hij een apostel van Christus was, zoo verdiende hij met een eenige groote eerwaardigheid ontvangen te worden. Nu, hij onthield zich van allerlei eer en waardigheid, alsof hij een eenvoudig en gemeen dienaar geweest was. Hieruit is het openbaar, hoever hij geweest is van hoogheid en vermetelheid. Waar wij overgezet hebben **zacht**, daar heeft de oude overzetter, **wij zijn klein geweest**: maar het is bij de Grieken gebruikelijker wat ik gesteld heb. Doch wat van beiden men leest, zoo is het zonder twijfel dat hij zijn gewillige onderwerping prijst. **Gelijk als een voedster.** Met deze gelijkenis vervat hij twee stukken die hij aangeroerd had, te weten, dat hij noch eer noch gewin bij de Thessalonicensen gezocht heeft. Want de moeder in de voeding haars kinds, bewijst geen heerschappij noch waardigheid. Paulus verhaalt dat hij zoo geweest is, dat hij willens zich onthoudende van de eer die men hem schuldig was, lieflijk en zedig zich tot allerlei dienst heeft vernederd. Ten andere, een moeder toont een zeldzame en wonderlijke liefde in het opvoeden harer kinderen: want zij spaart noch arbeid noch moeite, noch vliedt geen zorgvuldigheid, noch wordt door geen gedurigheid vermoeid, ja geeft blijmoedig haar eigen bloed te zuigen. Zoo zegt dan Paulus, dat hij alzoo jegens de Thessalonicensen genegen is geweest, dat hij bereid geweest is zijn eigen leven aan hun welvaart te hangen. Dit was voorwaar geen werk van een vrek of gierige, maar meer van een die liefheeft, degenen, die het niet verdienen hebben. En dit drukt hij uit in deze woorden: **Omdat wij u liefhadden.** Intusschen moet men in gedachtenis houden, dat al degenen, die onder de ware herders willen gerekend worden, deze gezindheid van Paulus moeten hebben, dat zij de zaligheid der gemeente meer achten dan hun eigen leven. En dat zij niet door begeerte naar eigen gewin gedreven worden, maar door oprechte liefde die zij hun toedragen aan wie zij weten, dat zij van God gevoegd en verbonden zijn.

Hand. 18:3.
20:34.
1 Cor. 4:12.
2 Cor. 11:9;
12:13.
2 Thess. 3:8.

9 Want gij zijt gedachtig, broeders! onzen arbeid en moeite: want wij hebben het Evangelie Gods bij u gepredikt, dag en nacht arbeidende, zoodat wij niemand van u lastig waren.

- 10 Gij zijt getuigen en God, hoe heilig en rechtvaardig, en zonder klacht wij onder u die gelooft, geweest zijn.
11 Gelijk gij weet, hoe wij een iegelijk van u, als een vader zijne kinderen, vermaand hebben,
12 En opgewekt en betuigd, dat gij zoudt wandelen gelijk het betamelijk is voor God, die u geroepen heeft tot zijn rijk en heerlijkheid.

Gen. 7:1.
1 Cor. 7:20.
Ef. 4:1.
Fil. 1:27.
Col. 1:10.

9 Want gij zijt gedachtig. Dit dient tot bevestiging der voorgaande dingen, dat hij zich niet gespaard heeft, opdat hij hen zou sparen. Voorwaar hij moest een wonderlijken en meer dan menscheijken ijver hebben, dewijl hij benevens den arbeid van het leeren, ook handwerk deed om den nooddrift te winnen; en in dezen deele is hij ook zijn recht te buiten gegaan. Want het is Christus' wet, gelijk dezelve Paulus ergens zegt, dat eene iegelijke gemeente haren dienaren den kost en andere noodige dingen geve. Daarom, als Paulus den Thessalonicensen geen last oplegt, zoo doet hij wat meer, dan men uit kracht van zijn ambt van hem kon eischen. Bovendien spaart hij niet alleen de gemeene onkosten, maar is ook niemand bijzonder bezwaarlijk. Hij is zonder twijfel om eenige goede en bijzondere oorzaak tot deze verlating zijns rechts bewogen geweest: want in andere gemeenten heeft hij zijn toegelaten vrijheid gebruikt, gelijk ook de anderen. Van de Corinthiërs heeft hij niet genomen, omdat hij den valschen apostelen niet in dezen deele oorzaak tot lastering zou geven. Intusschen heeft hij zich niet ontzien van andere gemeenten te eischen wat hem noodig was: want hij schrijft, dat hij andere gemeenten die hij niet diende, beroofd heeft, dewijl hij de Corinthiërs voor niets diende. Zoo dan, hoewel de oorzaak hier niet uitgedrukt wordt, zoo kan men nochtans gissen, dat Paulus niet zijnen nooddrift van hen heeft willen nemen, opdat die zaak aan het Evangelie geen verhindering aanbracht. Want alle goede herders moeten daarvoor zorgen, dat zij niet alleen in hunnen dienst naarstig loopen, maar ook alle verhindering in den loop wegnemen, zooveel in hen is.

1 Cor. 9:14.

2 Cor. 11:7,8.

10 Gij zijt getuigen. Wederom gebruikt hij hun eigen en Gods getuigenis om zijn oprechtheid te bevestigen. En hij neemt God tot getuige zijner conscientie, en hen tot getuigen der dingen, die zij bevonden hebben. Hoe heilig (zegt hij) en rechtvaardig, dat is, met wat oprechte vreeze Gods, en met wat groote getrouwigheid en onschuldigheid bij de menschen; ten derde, **en zonder klacht**, waarmede hij te kennen geeft, dat hij geen oorzaak tot klagen of tot lasteren gegeven heeft. Want de dienstknechten van Christus kunnen de valsche lasteringen en booze geruchten niet ontgaan: want dewijl zij van de wereld gehaat zijn, zoo moeten zij van de boozen gelasterd worden. Daarom spreekt hij alleen van de geloovigen, die oprechtelijk en wel oordeelen, en niet kwaadwillig lasteren zonder oorzaak.

11 Een iegelijk van u, als een vader zijne. Hij blijft voornamelijk in dingen, die zijn ambt eigenlijk toekomen. Hij heeft zich vergeleken bij eene voedstervrouw, nu vergelijkt hij zich bij een vader. Hij wil dit zeggen, dat hij niet anders is zorgvuldig geweest over hen, dan gelijk een vader pleegt over zijne kinderen, en dat hij ware vaderlijke zorg voor hen gedragen heeft, in hen te leeren en te

vermanen. En voorwaar nimmermeer zal iemand een goed herder wezen, dan die zich zal bewijzen vader der gemeente te zijn, die hem bevelen is. En hij zegt niet alleen, dat hij voor het gansche lichaam der gemeente zoodanig geweest is, maar ook voor een iegelijk. Want het is niet genoeg, dat een herder in den predikstoel ze allen in het gemeen leert, tenzij hij ook bijzondere leer daarbij voege, naardat de nood eischt, of de gelegenheid medebrengt. Daarom, Hand. 20:26, betuigt dezelfde Paulus, dat hij rein is van hun aller bloed, dewijl hij niet opgehouden heeft hen allen openlijk in het gemeen, en een iegelijk bijzonder te huis te vermanen. Want de leer, die in het gemeen gegeven wordt, verkoudt somtijds, en sommigen kunnen niet gebeterd noch geheeld worden dan door bijzondere medicijn.

12 Vermaand hebben. Hij vertoont hoe naarstig hij gearbeid heeft om hun zaligheid: want hij zegt, dat hij niet eenvoudig gepredikt heeft van de vreeze Gods en christelijke gehoorzaamheid, maar dat hij vermaningen, opwekkingen en betuigingen daartoe gebruikt heeft. Dit is een levende verkondiging des Evangelies, als de lieden niet alleen hooren wat recht is, maar worden ook door vermaningen en opwekkingen geprikkeld en geroepen tot het oordeel Gods, opdat zij niet blijven in hunne zonden slapende. Want dat is eigenlijk met betuiging vermanen. Zoo de godzalige menschen, welker waardigheid Paulus zoozeer prijst, met prikkelen der vermaningen, ja met betuigingen moesten gedreven worden: wat is ons noodig te doen, in welke de luiheid des vleesches regeert? Intuschen moet men den verworpenen, welker hardnekkigheid onverbeterlijk is, dat gruwelijke oordeel Gods verkondigen, niet zoozeer door hoop op betering, maar meer opdat zij geen verontschuldiging hebben. Het Grieksche woord, waarvoor wij gezet hebben **vermaand**, stellen sommigen **vertroost**. Zoo wij alzoo lezen, zoo geeft hij te kennen, dat hij vertroosting gebruikt heeft bij de bedrukten, die door de genade Gods moeten opgehouden en door smaak der hemelsche goederen vermaakt worden, opdat zij niet den moed verloren geven, of de lijzaamheid afleggen. Doch de andere beteekenis is in het verband passender, te weten, dat hij ze vermaand heeft. Want het is klaar, dat deze drie woorden, die hij hier gebruikt, van eenzelfde zaak te verstaan zijn. **Dat gij zoudt wandelen.** Hij vervat met korte woorden den inhoud zijner vermaningen, te weten, dat hij de barmhartigheid Gods prijzende, hen vermaand heeft, dat zij niet hun roeping zouden verlaten. De aanprijzing der genade is in deze woorden gelegen: **Die u geroepen heeft tot zijn rijk.** Want dewijl onze zaligheid gelegen is in de onverdiende aanneming Gods, zoo wordt onder deze woorden vervat al wat Christus ons goeds aangebracht heeft. Zoo is het nu noodig dat wij God die ons roept, antwoorden, dat is, dat wij Hem zulke kinderen zijn als Hij ons een Vader is. Want wie anders leeft dan een kind Gods betaamt, die verdient uit Gods huisgezin verworpen te zijn.

13 Daarom danken wij ook God zonder ophouden, dat gij, toen gij het woord Gods van ons gepredikt aannaamt, dat omhelsd hebt, niet als eens menschen woord, maar als Gods woord, gelijk het waarlijk is, die ook krachtelijk werkt in u, die gij gelooft.

14 Want gij, broeders! zijt navolgers geworden der gemeenten

Gods, die in Judea zijn in Christus Jezus: want gij hebt ook datzelfde geleden van uw eigen geslacht, gelijk zij van de Joden.

15 Die den Heere Jezus gedood hebben, en hun eigene profeten, en hebben ons vervolgd, en Gode niet behagen, en tegen alle menschen zijn.

16 Die tegenstrijden, opdat wij tot de heidenen niet spreken, dat zij mochten zalig worden, opdat hunne zonden allen tijd vervuld worden: want de toorn Gods is over hen gekomen tot het einde.

Hand. 17:13.
Hand. 7:52.
Matt. 23:37.
Luk. 13:34.

Hand. 17:13.

13 Daarom danken wij. Als hij van zijn dienst gesproken heeft, zoo wendt hij zich wederom tot de Thessalonicensen, om altijd die onderlinge overeenstemming die hij gemeld heeft, aan te prijzen. Zoo zegt hij dan, dat hij God dankt dat zij het woord uit zijn mond gehoord, aangenomen hebben als Gods Woord, gelijk het waarlijk was. Met deze woorden geeft hij te kennen, dat hij eerwaardiglijk, en met zulke gehoorzaamheid als het betaamde, door hen ontvangen is. Want zoo haast als deze overtuiging of meening in onze harten ingedrukt is, zoo is het onmogelijk dat deze begeerte van heilige gehoorzaamheid niet terstond zou volgen. Want wie zou niet vreezen God te wederstaan? Wie zou ook de verachting Gods niet gruwelijk achten? Zoo dan, dat het Woord Gods zoozeer bij vele menschen veracht wordt, dat het bijna in geene waarde is, en dat velen geen vreeze hebben, komt daaruit, dat zij niet overleggen dat zij met God te doen hebben. Zoo leeren wij dan uit deze plaats, wat geloof men het Evangelie behoort te geven, te weten, hetwelk niet hangt aan menschen autoriteit, maar op de zekere en bekende waarheid Gods steunende, zichzelf bovenmate verheft: eindelijk, dat het zooverre van ijdele meening verwijderd is, als de hemel van de aarde. Ten andere, hetwelk eerbied, vreeze, en gehoorzaamheid verwekt: want de menschen door het gevoelen der majesteit Gods aangedaan zijnde, zullen zich nimmermeer toelaten daarmede te spotten. Desgelijks worden de leeraars vermaand, dat zij niet bestaan iets voort te brengen, dan het zuivere Woord Gods. Want zoo dit aan Paulus niet geoorloofd was, zoo zal het heden niemand geoorloofd wezen. Hij bewijst het uit de vrucht, dat het Gods Woord geweest is, dat hij hun geleerd heeft: want het had die vrucht der hemelsche leer voortgebracht, die van de profeten geprezen wordt, in de vernieuwing huns levens. Want der menschen leer kon zulks niet doen. Het Grieksche woord, waarvoor wij gezet hebben **die**, kon men ook overzetten **dat**: want het kan alzooel van het woord Gods, als van God zelve verstaan worden: doch wat men zet van beide, de zin blijft dezelfde: want toen de Thessalonicensen de kracht Gods in zich gevoelden, die uit het geloof vloeide, zoo konden zij oordeelen dat het geen ijdel geluid der menschelijke stem was, dat zij ontvangen hadden, maar de levende en krachtige leer Gods. Zoo veel de woorden aangaat, het woord der prediking Gods is niet anders dan het woord Gods gepredikt van een mensch, gelijk ik het overgezet heb. Want Paulus heeft bijname willen uitdrukken, dat de leer niet is verachtelijk bij hen geweest, hoewel zij uit eens menschen mond kwam, dewijl zij bekenden dat God de auteur was. Zoo prijst hij dan de Thessalonicensen, dat zij niet zijn blijven staan in het aanzien des dienaars, maar hebben de oogen tot God opgeheven, om zijn woord aan te nemen. Daarom heb ik niet ge-

twijfeld het woord **als**, in den tekst te zetten, hetwelk diende om den zin te verklaren. Erasmus heeft het kwalijk overgezet, aldus: **Het woord des goddelijken gehoors**: want hij heeft niet aange-merkt, dat het een Hebreuwsche wijze van spreken was.

14 Want gij, broeders! zijt navolgers geworden. Zoo men dit alleen wil duiden op de naastvolgende woorden, zoo zal dit de zin wezen, dat de kracht Gods of zijns woords, zich bewijst in hun verdraagzaamheid, dewijl zij met sterken en ongebrokenen moed vervolging verdragen. Maar ik wil het nochtans liever tot den ganschen voorgaanden zin uitstrekken: want hij bevestigt wat hij gezegd heeft, te weten, dat de Thessalonicensen ernstig dat Evangelie als van God hun gegeven, hebben aangenomen: dewijl zij den tegenstand des duivels sterkelijk dragen, en niet weigeren alles te lijden, liever dan zij van zijn gehoorzaamheid zouden afwijken. En voorwaar dit is geen kleine beproeving des geloofs, als de duivel alle listen zoekende, niets uitricht om ons van de vreeze Gods af te wenden. Intusschen voorkomt hij voorzichtig een zorgelijke verzoeking, waardoor zij hadden kunnen verschrikt of beroerd worden: want zij leden groote zwaarigheden van dat volk, dat alleen in de wereld van Gods naam roemde. Zij hadden, zeg ik, kunnen beginnen aldus te denken: zoo dit de waarachtige religie is, waarom wordt zij dan zoo vijandig van de Joden bestreden, die het heilige volk Gods zijn? Om deze ergernis weg te nemen, zoo vermaant hij ten eerste, dat zij dit gemeen hebben met de eerste gemeenten die in Judea waren: daarna zegt hij, dat de Joden hardnekkige vijanden zijn van God, en van alle gezonde leer. Want hoewel het voorwaar niet op de Joden alleen moet geduid worden, dewijl hij zegt dat zij van hun geslacht geleden hebben: nochtans dewijl hij lang blijft in het beschrijven hunner hardnekkigheid en goddeloosheid, zoo is het klaar dat hij ze terstond van den beginne aan bedoelt. Het is geloofelijk, dat eenigen uit het volk te Thessalonica tot Christus zijn bekeerd geweest. En uit de historie der Handelingen der Apostelen is het duidelijk, dat de Joden zoowel daar als in Judea, vervolgers des Evangelies zijn geweest. Zoo acht ik dan dit in het gemeen zoowel van de Joden als van de heidenen gezegd te zijn: want zij beiden ondergingen van hun geslacht grooten strijd en zware aan-
loopen.

15 Die den Heere Jezus gedood. Dewijl dit volk met zoo vele weldaden Gods begiftigd was, zoo is deszelfs naam bij velen in groote autoriteit geweest, om de oude eer der vaderen. Daarom opdat niemands oog door dezen schijn verstrikt worden, zoo berooft hij den Joden alzo van alle eer, dat hij hun niet anders laat dan haat en de uiterste schande. Dit zijn (zegt hij) de deugden, waarmede zij lof bij de goeden en godvreezenden verdienen. Zij hebben hunne profeten, en ten laatste den Zoon Gods gedood. Zij hebben mij zijnen dienstknecht vervolgd, zij voeren krijg tegen God. Zij zijn der gansche wereld hatelijk. Zij zijn vijanden der zaligheid der heidenen: eindelijk, zij zijn tot het eeuwige verderf overgegeven. Zoo iemand vraagt, waarom hij zegt, dat zij Christus en de profeten gedood hebben; ik antwoord, dat het van het gansche lichaam des Joodschen geslachts gezegd is. Want Paulus geeft te kennen, dat het niet nieuw noch vreemd is dat zij tegen God strijden: maar dat zij alzo de mate der vaderen vervullen, gelijk Christus spreekt.

16 Die tegenstrijden, opdat wij tot den. Het is niet zonder oorzaak, gelijk nu gezegd is, dat Paulus met zoo vele woorden der Joden boosheid verheft. Want dewijl zij alom uitzinnig zich tegen het Evangelie zetten, zoo rees daaruit groote ergernis: voornamelijk, dewijl zij riepen, dat het Evangelie van Paulus ontheiligd werd, dewijl hij het den heidenen openbaarde. Door deze valsche beschuldiging scheurden zij de gemeenten, benamen den heidenen de hoop der zaligheid, en sloten voor het Evangelie den weg. Zoo bezwaart ze dan Paulus met deze schuld, dat zij den heidenen het Evangelie benijden: maar hij zegt daarbij, dat dit geschiedt opdat hunne zonden vervuld worden: opdat hij hun allen waan der godvreezendheid beneme. Gelijk waar hij even tevoren zegt, dat zij God niet behagen, wil hij te kennen geven, dat ze niet waardig zijn, dat de godvreezenden ze in eenige achting hebben. Doch de wijze van spreken is aan te merken, dat zij die in het kwaad voortgaan, alzo de maat huns oordeels en verdoemenis vervullen, totdat zij dat opeen gehoopt hebben. Dit is de oorzaak, waarom de straf der goddeloozen dikmaals uitgesteld wordt, te weten, omdat hun goddeloosheden nog niet rijp zijn, opdat ik alzo spreke. Hieruit worden wij vermaand, dat wij naastig moeten toezien, dat de hoop onzer zonden niet eindelijk tot den hemel reike, zoo wij, gelijk het alom pleegt te geschieden, dikmaals de eene zonde boven de ander doen. **Want de toorn Gods is over.** Hij geeft te kennen, dat daar ganschelijk geen hoop meer van is, daar zij vaten der toornigheid Gods zijn. Want dit is zooveel alsof hij zeide, de rechtvaardige straf Gods dringt ze en vervolgt ze, en zal niet ophouden, totdat zij vergaan: hetwelk van alle verworpenen gezegd is, die blindelings drijven tot den dood, waartoe zij verordend zijn. Doch zegt Paulus dit alzo van het gansche lichaam dezes volks, dat hij nochtans den uitverkoeren de hoop niet beneemt. Want dewijl de grootste menigte stond tegen het Evangelie, zoo spreekt hij wel in het gemeen van het gansche volk. Maar men moet die uitzondering vasthouden, die hij stelt Rom. 11:5, dat de Heere altijd eenig overblijvend zaad zal hebben. Men moet den raad en het voornemen van Paulus weten: namelijk, dat men naastiglijk dier menschen gezelschap moet vlieden, die van de rechtvaardige wraak Gods vervolgd worden, totdat zij in hun blinde hardnekkigheid vergaan. Het woord **toorn**, wanneer niet meer daarbij gezet wordt, beduidt het **oordeel Gods**, gelijk Rom. 4:15, de wet werkt toorn. Insgelijks hfdst. 12:29, Geeft den toorn plaats.

17 Wij dan, broeders! een uur tijds van u beroofd zijnde, naar het aangezicht, maar niet naar het hart, hebben overvloediger gearbeid om uw aangezicht te zien met groote begeerte.

18 Daarom hebben wij dan tot u willen komen, immers ik Paulus eenmaal, ja tweemaal, en de duivel heeft het ons verhinderd. Rom. 1:13; 15:22.

19 Want welke is onze hoop, of vreugde, of kroon des roems? Zijt gij die ook niet voor onzen Heere Jezus Christus in zijn toekomst? 2 Cor. 1:14; Fil. 2:16.

20 Want gij zijt onze roem en blijdschap.

17 Wij dan, broeders! Deze verontschuldiging is bekwaamelijk hierbij gesteld, opdat de Thessalonicensen niet meenden, dat zij van

Paulus verlaten waren, dewijl zijn tegenwoordigheid hun zoo noodig was. Hij heeft gesproken van de vervolgingen, die zij leden van de hunnen: intusschen was hij bij hen niet, die behoorde boven alle anderen te helpen. Hij heeft zichzelf boven genoemd een vader: nu het betaamt een vader niet, zijne kinderen in zulke groote benauwdheden te verlaten. Zoo voorkomt hij dan dat vermoeden van verachting en vergeting, zeggende, dat de wil en het hart hem niet ontbroken heeft, maar dat hij het niet heeft kunnen doen. En spreekt niet eenvoudig zoo, ik wil tot u komen, en ik ben verhinderd geweest, maar zijn groote genegenheid drukt hij met bijzondere woorden uit: Toen ik (zegt hij) van u beroofd was. Met het woord **berooft**, betuigt hij hoe droevig en zwaar het hem geweest is van hen verwijderd te zijn. Daarna verheft hij zijn begeerte, zeggende, dat hij hun afwezen kwalijk een kleinen tijd heeft kunnen verdragen. Het is geen wonder dat de langheid van tijd verdriet, of droefheid aanbrengt, en wij moeten zeer bewogen zijn, als wij niet een uur tijds lijdzaamheid kunnen hebben. **Een uur tijds**, heeft hij gesteld voor een zeer kleinen tijd. Nu volgt daar een verbetering, als hij zegt dat hij niet naar het hart, maar naar het aangezicht van hen afwezig is geweest, opdat zij weten dat door den wijden afstand van plaats, zijn hart en gemoed niet van hen verwijderd is. Hoewel, men dit ook alzoowel van de Thessalonicensen kan verstaan, dat desgelijks hun hart en gemoed met Paulus is geweest, hoewel zij naar het lichaam verwijderd waren. Want er was niet weinig aan gelegen, dat hij uitdrukte, wat groot vermoeden hij had van de liefde, die zij desgelijks tot hem hadden. Zijn genegenheid drukt hij beter uit, als hij zegt, dat hij overvloedig gearbeid heeft: want hij geeft te kennen, dat zijn liefde niet alleen niet door het afwezen is verminderd, maar meer vermeerderd. Als hij zegt, dat hij eenmaal, ja tweemaal gewild heeft, daarmede geeft hij te kennen, dat het niet een haastige ijver is geweest, die terstond wederom verkoud is (gelijk men dikmaals ziet geschieden) maar dat hij bij dit voornemen gebleven is, dewijl hij verscheidene gelegenheden gezocht heeft.

18 De duivel heeft ons verhinderd. Lukas verhaalt dat Paulus eenmaal is verhinderd geweest, dewijl de Joden hem lagen legden in den weg: ditzelfde of zoo iets anders heeft meer kunnen geschieden. En dit alles heeft hij niet ten onrechte den duivel toegeschreven: want gelijk hij op een andere plaats leert: Wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de oversten der lucht, en geestelijke boosheden, enz. Want zoo wanneer de goddeloozen ons moeilijk zijn, zoo strijden zij onder des duivels vaandel, en zijn zijne instrumenten om ons te kwellen, voornamelijk, als onze arbeid strekt tot het werk des Heeren, zoo komt het zekerlijk van den duivel al wat ons verhindert. En och, of deze waarheid ganschelijk in aller godzaligen hart gedrukt ware, dat de duivel zonder ophouden alleszins arbeidt om de stichting der gemeente te verhinderen of te verstoren: wij zouden voorwaar naarstiger zijn om te wederstaan; wij zouden zorgvuldiger arbeiden om de oprechte leer te bewaren, waarvan ons de vijand zoo met ijver zoekt te berooven. Wij zouden ook weten vanwaar de verhinding komt, zoo wanneer de loop des Evangelies verhinderd wordt. Hij zegt op een andere plaats, dat God hem dat niet toegelaten heeft, en beide is waar.

Want hoewel de duivel zijn werk doet, zoo behoudt God nochtans het hoogste recht, zoodat Hij, zoo wanneer het Hem gelieft, ons tegen des duivels wil en dank den weg opent. Zoo zegt Paulus dan met waarheid, dat God het niet toelaat, hoewel de verhinding van den duivel komt.

19 Want welke is onze hope. Die ijver zijner begeerte, dien hij gemeld heeft, bevestigt hij daarmede, dat hij in hen eenigszins zijn gelukkigheid stelt. Want deze zin is zooveel alsof hij gezegd had: Ik moet u begeeren, tenzij ik mijzelf vergete: want gij zijt onze roem en blijdschap. Dat hij ze noemt: **zijn hope en de kroon zijns roems**, is niet alzo te verstaan, alsof hij anders dan in God roemde, maar omdat men in alle weldaden mag roemen naar hare mate, alzo dat God altijd het einde is, waarop men ziet: gelijk ik dat breeder uitgelegd heb in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs. Hieruit moet men verstaan, dat de dienaars van Christus, naardat een iegelijk het rijk van Christus verbreid heeft, ten uitersten dage de heerlijkheid en triump deelachtig zullen zijn. Daarom zullen zij ook nu leeren nergens in te roemen en te verblijden, dan in den gelukkigen voortgang huns arbeids, als zij zien dat de eer van Christus door hunnen arbeid bevorderd wordt. Alzo zullen zij komen tot zulke genegenheid der liefde als zij tot de gemeente behooren te hebben. Het woordje **ook**, beduidt dat Paulus niet alleen in de Thessalonicensen triumfeert, maar dat zij mede zijn onder velen. Het woordje **want**, dat weinig hierna volgt, is gesteld voor zeker of voorwaar, alzo: **voorwaar, gij zijt onze roem en blijdschap.**

HET DERDE HOOFDSTUK.

- 1 Daarom, dewijl wij het niet langer konden verdragen, heeft het ons goedgeacht, dat wij alleen te Athene zouden blijven.
- 2 En hebben Timotheus onzen broeder en dienaar Gods, en medehelper in het Evangelie van Christus, gezonden, dat hij u bevestige, en vertrooste uit ons geloof. Hand. 16:1.
Rom. 16:21.
Fil. 2:19.
- 3 Opdat niemand bewogen worde in deze verdrukkingen: want gij weet zelve wel, dat wij hiertoe verordend zijn. Ef. 3:13.
Fil. 1:14.
- 4 Want toen wij bij u waren, hebben wij u voorzeggd, dat wij zouden verdrukkingen lijden, gelijk ook geschied is, en gij weet het. Hand. 14:22.
2 Tim. 3:12.
- 5 Daarom, dewijl ik het ook niet langer kon verdragen, heb ik gezonden om uw geloof te weten, opdat niet mogelijk de verzoeker u verzocht had, en onze arbeid teniet ware.

Daarom, dewijl. Met dit navolgende verhaal, bevestigt hij zijn begeerte, die hij gemeld heeft. Want had hij ergens verhinderd zijnde, niemand anders in zijn plaats te Thessalonica gezonden, zoo had hij kunnen schijnen niet zoo groote zorg voor hen te dragen: maar dewijl hij Timotheus in zijn plaats zendt, zoo neemt hij dat vermoeden weg, voornamelijk, dewijl hij meer voor

hen zorgt dan voor zichzelf. En dat hij meer acht gehad had op hen dan op zichzelf, bewijst hij daarmee, dat hij liever alleen wilde blijven, dan hen te verlaten. Want deze woorden zijn gewichtig: **Het heeft mij behaagd alleen te blijven.** Timotheus was hem een zeer getrouw metgezel, en hij had toen niemand anders bij hem: zoo was het dan zwaar en moeilijk hem te missen. Zoo is het dan een teeken van groote liefde en zorgvuldige begeerte, dat hij niet weigert van zijnen troost beroofd te zijn, om den Thessalonicensen te hulp te komen. Tot ditzelve dient het woord: **Het heeft ons goedgedacht;** waarmee een vaardige genegenheid des harten beduid wordt.

2 Onzen broeder. Dezen lof geeft hij Timotheus, daarom dat hij te beter zou toonen, hoe goed hij ze begeert te helpen. Want had hij hun een gewonen man gezonden, zoo had hij ze niet zeer kunnen helpen: en dewijl Paulus dit zonder zijn ongerief zou gedaan hebben, zoo zou hij geen bijzonder teeken zijner vaderlijke zorg gegeven hebben. Nu is dit veel, dat hij hun zijn broeder en medehelper zendt, en dien, welken hij niemand gelijk maakt, gelijk hij elders betuigt, dewijl zij allen hun eigen voordeel zochten. Intusschen geeft hij de leer autoriteit, die zij van Timotheus ontvangen hadden, opdat zij die beter in gedachtenis houden. Hij zegt terecht, dat hij daarom Timotheus gezonden heeft, omdat zij van zijn voorbeeld bevestiging des geloofs zouden nemen. Zij hadden kunnen verschrikt worden door de droevige geruchten der vervolgingen, maar de onversaagde standvastigheid van Paulus behoorde ze meer moed te geven, opdat zij niet bezweken. En voorwaar, hiertoe strekt ook de gemeenschap, die onder de heiligen en leden, van Christus moet zijn, zoodat het geloof des eenen der anderen vertroosting zij. Alzoo toen de Thessalonicensen zagen, dat Paulus met onvermoeide naarstigheid voortging, en door de sterkte des geloofs alle gevaar en alle zwaarigheid overwon, en dat zijn geloof alom tegen den duivel en de wereld overwonnen stond: dit bracht hun geen kleine vertroosting aan. Voornamelijk worden wij bewogen, of behooren immers bewogen te worden door dier menschen voorbeeld, van welke wij in het geloof onderwezen zijn, gelijk in het einde des zendbriefs aan de Hebreërs gezegd wordt. Zoo wil dan Paulus zeggen, dat zij behoorden door zijn voorbeeld opgehouden te worden, dat zij niet bezweken in vervolgingen. En dewijl zij hadden kunnen verholgen worden, zoo Paulus gevreesd had, dat zij allen door vervolging overwonnen zouden worden, (te weten omdat dit te groot wantrouwen zou wezen) zoo matigt hij deze scherpeheid, als hij zegt, **dat niemand, of dat niet iemand.** Dit was terecht te vreezen, dewijl altijd in elke vergadering eenigen zwak zijn.

Hebr. 13:7.

3 Want gij weet. Dewijl een iegelijk gaarne zichzelf zou onttrekken van den nood des kruises, zoo vermaant Paulus, dat de geloovigen de vervolgingen niet hebben te vreezen, gelijk een nieuwe en ongewone zaak: want dit is onze staat, die de Heere ons opgelegd heeft. Want deze wijze van spreken: **Wij zijn daartoe verordend,** beduidt zooveel alsof hij gezegd had, dat wij met deze voorwaarde Christenen zijn. Hij zegt, dat zij het weten: want het betaamde hun te sterker te strijden, dewijl zij intijds tevoren vermaand waren. Bovendien hadden de gedurige verdrukkingen Paulus verachtelijk gemaakt bij de ongeleerden en onwetenden: daarom ver-

haalt hij dat hem niets toegekomen is, dan wat hij als een profeet lang tevoren voorzeggd had.

5 Opdat niet mogelijk. Met deze woorden leert hij, dat men altijd verzoeking moet vreezen, dewijl des duivels eigen ambt is verzoeken. En gelijk hij niet aflat ons van alle zijden lagen te leggen, en rondom strikken te zetten, alzoo moeten wij in het waken naarstig zijn om te ontgaan. En hij zegt zoo duidelijk wat hij in het eerst vermeld, alsof het te hard geweest ware, te weten, dat hij zorgvuldig was, dat zijn arbeid niet eenigszins verloren was, zoo de duivel mogelijk de overhand had. En dit doet hij, opdat zij naarstig waken, en zichzelf scherper vermanen om te wederstaan.

Luk. 22:32.
1 Petr. 5:8.

- 6 Als Timotheus onlangs geleden van u tot ons kwam, en ons uw geloof en liefde verkondigd had, en dat gij altijd goede gedachtenis van ons hebt, begeerende ons te zien, gelijk wij u:
- 7 Hieruit hebben wij, broeders! vertroosting ontvangen van u, in al onze verdrukking en nood door uw geloof.
- 8 Want nu leven wij, zoo gij staat in den Heere.
- 9 Want wat dankzegging kunnen wij Gode wedergeven van u in alle blijdschap, waarmee wij verblijd zijn om u voor onzen God?
- 10 Nacht en dag bovenmate biddende om uw aangezicht te zien, en te vervullen wat aan uw geloof ontbreekt.

Rom. 1:11;
15:23.
2 Tim. 1:4.

Hier bewijst hij met een ander argument, met wat bijzondere liefde hij tot hen genegen is, te weten, dat hij door de blijde boodschap van hunnen gelukkigen stand, als buiten zichzelf geweest is. Want men moet die omstandigheden aanmerken die hij verhaalt. Hij was in verdrukking en nood, zoo scheen dan daar geen plaats tot blijmoedigheid te zijn. Maar als hij van de Thessalonicensen hoort wat hij begeerde, zoo breekt hij uit tot vreugde en medeverblijding, alsof het gevoel des kwaads uitgebluscht ware: hoewel, hij gaat bij trappen voort om deze grootheid der blijdschap uit te drukken. Want ten eerste zegt hij: **Wij hebben vertroosting ontvangen;** daarna beschrijft hij een blijdschap overvloedig vermeerdert. Voorts, deze medeverblijding heeft de kracht eener vermaning: en dit was Paulus' voornemen, dat hij de Thessalonicensen wilde opwekken om voort te gaan. En voorwaar, dit moest een zeer scherpe prikkel zijn, toen zij verstonden dat de heilige apostel zoo groote vertroosting en blijdschap had uit den voortgang hunner godvreezendheid.

6 Geloof en liefde. Hoe meer deze wijze van spreken bij Paulus gevonden wordt, zooveel te naarstiger moet men ze aanmerken: want met deze twee woorden beduidt hij op het kortst den ganschen inhoud der godzaligheid. Daarom, zoo wie naar dit dubbel oogmerk zien, die zijn in hun gansche leven buiten gevaar van dwaling. Alle anderen dwalen ellendig, hoezeer zij zichzelf kwellen. Het derde, wat hij van de goede gedachtenis aan hem daarbij gesteld heeft, is te verstaan van den eerbied, dien zij het Evangelie toedroegen. Want zij hadden om geen andere oorzaak Paulus zoo lief en in zoo groote waarde.

8 Want nu leven. Hieruit is het nog duidelijker, hoe hij zich bijna vergeten heeft om der Thessalonicensen wil, of immers zich-

zelve vergetende, zijn eerste en meeste gedachte op hen gericht heeft. Hoewel, hij heeft dit niet zoozeer om der menschen wil als om de eere des Heeren gedaan. Want de ijver tot God en tot Christus brandde zoo in dat heilige hart, dat deze bijna alle andere zorgvuldigheden verteerde. **Wij leven**, zegt hij, dat is, **wij varen wel**, zoo gij in den Heere volstandig zijt. En onder het woordje **nu**, herhaalt hij wat hij tevoren gezegd had, te weten, dat hij door verdrukking en nood zwaarlijk was overvallen geweest, en zegt nochtans, dat al het kwaad, dat hij lijdt in zijn persoon, zijn blijdschap niet verhindert, alsof hij zeide: Hoewel ik in mijzelfen dood ben, zoo leef ik nochtans in uwe zaligheid. Hieruit worden alle leeraars vermaand, hoedanige vereeniging tusschen hen en de gemeente behoort te zijn, te weten, dat zij zich moeten gelukkig achten, als het der gemeente welgaat, al is het dat zij anders met vele ellendigheden omvangen zijn. Daarentegen, hoewel alles anders voorspoedig en gelukkig is, zoo moeten zij door droefheid en rouw vergaan, zoo zij de stichting, die zij gedaan hebben, zien vallen.

9 Want wat dankzegging. Het is hem niet genoeg, dat hij eenvoudig zijn blijdschap betuigd heeft, maar drukt ook uit hoe overgroot zijn blijdschap geweest is, als hij zichzelfen vraagt hoe hij God genoegzaam zal kunnen danken. Want als hij alzoo spreekt, zoo betuigt hij, dat hij geen dankzegging vindt, die voor zulke blijdschap kan genoeg zijn. Hij zegt, dat hij voor God blijde is, dat is, waarlijk, en zonder eenige veinzing.

10 Bovenmate biddende om. Hij keert wederom tot zijn begeerte. Want de menschen kunnen nimmermeer zóó volkomen blijdschap hebben, zolang zij in de wereld leven, dat zij niet altijd wat beters begeeren. Want zij zijn nog in den weg: zij kunnen vallen of dwalen, of ook terruggaan. Zoo dan, Paulus wenscht dat hem gegeven worde dat gebrek des geloofs der Thessalonicensen te mogen oprichten, of (wat evenveel is) hun geloof, 'twelk nog onvolmaakt is, te mogen vervullen. Maar hij heeft hun geloof tevoren wonderlijk geprezen. Doch hieruit verstaan wij, dat degenen die anderen verre voorloopen, nochtans nog ver van het voorgestelde doel zijn. Daarom, ofschoon wij goeden voortgang gedaan hebben, zoo zullen wij nochtans ons gebrek gedachtig zijn, opdat het ons niet verdriete te arbeiden om verder te gaan. Zoo is het dan hieruit openbaar, hoe noodig ons is, aan te houden in de leer: want de leeraars zijn niet alleen daartoe verordend, dat zij de menschen in een dag of maand tot het geloof van Christus brengen, maar ook het begonnen geloof volmaken. Voorts, dat Paulus zichzelfen toeschrijft wat hij elders betuigt des Heiligen Geestes eigen te zijn, moet men op den dienst duiden. En dewijl des menschen dienst minder is dan de werking des Geestes, en haar ondergeschikt en afhankelijk is, gelijk zij gemeenlijk spreken, zoo vermindert hij daar niet van. Als hij zegt, dat hij **dag en nacht** bovenmate gebeden heeft, kan men uit deze woorden verstaan, hoe naarstig hij geweest is in God te bidden, en hoe ijverig en ernstig hij dat gedaan heeft.

11 Nu, onze God en Vader, en onze Heere Jezus Christus richte onzen weg tot u.

12 En de Heere vervulle u, en make de onderlinge liefde over-

vloedig jegens u en jegens allen: gelijk wij ook genegen zijn jegens u.

13 Opdat Hij uwe harten bevestigte onberispelijk in heiligheid voor onzen God en Vader, in de toekomst van onzen Heere Jezus Christus, met al zijne heiligen. 1 Cor. 1:8.
1 Thess. 5:23.

11 Nu, onze God. Nu bidt hij dat de Heere des duivels veranderingen wegneme, en hem den weg opene, en eenigszins een leider en regeerder zij zijner reis naar de Thessalonicensen: waarmede hij te kennen geeft, dat wij nergens onzen voet kunnen zetten tot voortgang, dan door Gods leiding. En dat nochtans de duivel tevergeefs alle lagen legt om onzen loop te verhinderen, wanneer God de hand reikt. Men moet aanmerken, dat hij eenzelfde ding Gode en Christus toeschrijft: gelijk voorwaar de Vader ons niets goeds doet dan door de hand van Christus. Maar als hij alzoo tegelijk van beiden spreekt, zoo leert hij dat Christus gemeene godheid en macht heeft met God den Vader.

12 En de Heere vervulle u. Dit is een ander gebed, dat de Heere intusschen, dewijl aan Paulus de weg versperd is, de Thessalonicensen bevestigte in heiligheid, en met liefde vervulle. Hieruit leeren wij wederom, waarin de Christelijke volmaaktheid gelegen is, te weten, in liefde en zuivere heiligheid des harten, die uit het geloof vloeit. Ten eerste, beveelt hij hun onderlinge liefde tot elkander, daarna tot alle menschen. Want gelijk wij moeten beginnen van de huisgenooten des geloofs, alzoo moet ons hart zich strekken tot het gansche menschelijke geslacht. Bovendien, gelijk wij de eenigheid moeten onderhouden met degenen, die ons naast zijn, alzoo moeten wij die niet voorbijgaan die verre van ons zijn, maar die ook in hun orde gedenken. Hij wil, dat de Thessalonicensen van liefde overvloeien en vol worden: want hoe meer voortgang wij doen in de kennis des Gods, zooveel meer moet ook de liefde der broederen in ons toenemen, totdat zij het gansche hart bezitte, de verkeerde liefde jegens onszelven verdreven hebbende. Hij wenscht den Thessalonicensen van God volmaakte liefde, te kennen gevende, dat zoowel hun wasdom als hun begin van God is: waaruit het openbaar is, hoe verkeerdelijk die menschen doen, die onze macht niet de geboden der wet Gods meten. Paulus zegt: Het einde der wet is de liefde. Toch zegt dezelfde, dat zij een werk Gods is. Zoo dan, als God ons in de wet een regel des levens voorschrijft, zoo aanziet Hij niet wat wij vermogen, maar eischt van ons wat boven onze macht is, opdat wij de macht om te volbrengen, van Hem leeren bidden. Als hij zegt: **Gelijk ook wij jegens u**, zoo wekt hij ze op door zijn voorbeeld.

13 Opdat Hij uwe harten bevestigte. Hij heeft hier het hart gezet inplaats van de conscientie, of voor het innerlijkste deel der ziel: want hij geeft te kennen, dat de menschen dan eerst Gode behagen, zoo zij heiligheid des harten, dat is, niet uitwendige, maar inwendige heiligheid medebrengen. Maar men kon vragen, of wij met heiligheid bestaan voor den rechterstoel Gods? Want zoo het alzoo is, waartoe dient de vergeving der zonden? De woorden van Paulus schijnen dit uit te geven, als hij zegt: **Opdat zij onberispelijk zijn in heiligheid.** Ik antwoord, dat Paulus de vergeving der zonden niet uitsluit, waardoor onze heiligheid, welke anders met

vele besmettingen besprengd is, voor het oordeel Gods bestaat: want het geloof, waardoor God verzoend wordt, zoodat Hij onze gebreken vergeeft, gaat altijd vóór alle andere ding, gelijk een fundament eerder is dan het gebouw daarop. Voorts leert Paulus niet, hoedanig of hoe groot de heiligheid der geloovigen in deze wereld is, maar begeert dat zij vermeerderd worde, totdat zij tot hare volmaaktheid komt. Daarom zegt hij: **In de toekomst des Heeren**, daarmede beduidende, dat de vervulling der dingen, die de Heere nu in ons begint, zoolang uitgesteld wordt. **Met al zijne heiligen.** Deze woorden kunnen op twee wijzen uitgelegd worden, te weten, dat de Thessalonicensen zuivere harten hebben met alle heiligen, in de komst van Christus, of dat Christus zal komen met zijne heiligen. Hoewel ik dit tweede aanneem, zooveel de samenvoeging der woorden aangaat, zoo twijfel ik nochtans niet, of Paulus heeft daarom de heiligen genoemd, opdat hij ons zou vermanen, dat wij tot dat einde van Christus geroepen worden, opdat wij met al de heiligen verzameld worden. Want die gedachte moet de begeerte en oefening der heiligheid in ons vermeerderen.

HET VIERDE HOOFDSTUK.

- 1 Voorts dan, broeders! wij bidden en smeeken u in den Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij behoort te wandelen en Gode te behagen, dat gij [daarin] meer en meer overvloedig zijt.
- 2 Want gij weet, wat geboden ik u gegeven heb door den Heere Jezus.
- 3 Want dit is de wil Gods, uwe heiligmaking, dat gij u onthoudt van alle hoererij:
- 4 En dat een iegelijk van u wete zijn vat te bezitten in heiligmaking en eere;
- 5 Niet in genegenheid der begeerlijkheid, gelijk ook de heidenen, die God niet kennen.

1Thess.2:12.
Fil. 1:27.

Rom. 12:2.
Ef. 5:27.
Hand. 15:20.

Voorts dan, broeders! Dit hoofdstuk bevat verscheidene geboden, met welke hij de Thessalonicensen tot een heilig leven onderwijst, of in derzelve oefening bevestigt. Zij hadden tevoren geleerd, welke de regel en wijze was om godzaliglijk te leven: dit brengt hij hun weder in gedachtenis: Gelijk gij (zegt hij) geleerd zijt. Voorts, opdat hij niet schijne hen te ontnemen, wat hij gegeven had, zoo vermaant hij niet slechts dat zij alzoo wandelen, maar dat zij meer overvloedig zijn. Zoo dan, als hij ze vermaant voort te gaan, zoo geeft hij te kennen, dat zij nu in den weg zijn. De inhoud is, dat zij voornamelijk moeten arbeiden om in de aangenomen leer voortgang te doen, welke Paulus schijnt tegen de ijdele en onnutte oefeningen te stellen, in welke men het meeste deel der wereld ziet zoozeer bevangen te zijn, dat de heilige overdenking van het leven wel te schikken nauwelijks de laatste plaats, heeft. Zoo vermaant dan Paulus, hoe zij zijn onderwezen geweest

en gebiedt hun alle naarstigheid daartoe te doen. Voorts wordt ons hier een wet gegeven, opdat wij vergetende wat achter is, altijd arbeiden tot meerderen voortgang, en hiernaar moeten ook mede de herders staan. Dat hij bidt, waar hij met recht kon gebiede, is uit vriendelijkheid en zedigheid, welke de herders moeten navolgen, opdat zij zoo het mogelijk is, het volk liever vriendelijk aanlokken, dan met geweld dwingen.

3 Want dit is de wil Gods. Dit is een gemeene leer, waaruit als uit een fontein, hij terstond bijzondere vermaningen afleidt. Als hij zegt, dat dit de wil Gods is, zoo geeft hij te kennen, dat wij daarom van God geroepen zijn, alsof hij zeide: Hiertoe zijt gij Christenen, hierhenen strekt het Evangelie, opdat gij uzelfen Gode heiligt. Wat het woord **heiligmaking** beduidt, hebben wij elders dikmaals gezegd, te weten, dat wij de wereld verlatende, en de besmetting des vleesches afleggende, onszelfen als tot een offerande Gode opofferen. Want Hem moet geen ding geofferd worden, dan wat zuiver en heilig is. **Dat gij u onthoudt.** Dit is een gebod, dat hij uit de naastvoorgaande fontein afleidt. Want daar is niets meer tegen de heiligmaking dan de onreinigheid der hoererij, welke den ganschen mensch besmet; daarom voegt hij de genegenheid der begeerlijkheid den heidenen toe, die God niet kennen; alsof hij zeide, dat de begeerlijkheden moeten getemd worden, waar de kennis Gods regeert. Door de **genegenheid der begeerlijkheid**, verstaat hij alle schandelijke wellusten des vleesches. Toch lastert hij aldus alle begeerten, die ons tot wellust en vleeschelijke behagelijkheid opwekken, gelijk hij Rom. 13:14 verbiedt het vleesch te bezorgen tot begeerlijkheid. Want wanneer de menschen zichzelf toelaten te begeeren, zoo is der dardelheid geen mate. Daarom is dit de eenige wijze tot matigheid, alle begeerlijkheden te bedwingen. Deze woorden: **En dat een iegelijk wete zijn vat te bezitten**, leggen sommigen uit van de vrouw, alsof hij zeide: Dat de mannen kuischelijk bij hunne vrouwen wonen. Maar dewijl hij in 't gemeen beiden tot mannen en vrouwen spreekt, zoo is zonder twijfel het woord **vat**, genomen voor **lichaam**: want voor een iegelijk is zijn lichaam als een huis, waarin hij woont. Zoo wil hij dan dat wij ons lichaam zuiver van alle onreinigheid bewaren. **En eere**, dat is eerlijk: want wie zijn lichaam geeft tot hoererij, besprengt het met oneer en smet.

6 Dat niemand zijn broeder overvalle of bedriege in eenig ding: want de Heere zal over alle deze dingen een richter wezen, gelijk wij u voorzegd en betuigd hebben.

7 Want God heeft ons niet geroepen tot onreinigheid, maar tot heiligmaking. Joh. 17:19.
1 Cor. 1:2.

8 Zoo dan, die dit verwerpt, die verwerpt niet een mensch, maar God, die ook zijn Heiligen Geest in ons heeft gegeven. Luk. 10:16.
1 Cor. 7:40.

6 Dat niemand zijn broeder. Dit is een andere vermaning, welke als een beek uit de leer der heiligmaking afgeleid wordt. God wil (zegt hij) ons heilig maken, dat dan niemand zijnen broeder *δπερβαίον* onrecht doe. Want dat Chrysostomus dezen zin aan den voorgaanden gelijk maakt, en de Grieksche woorden, waarvoor wij gezet *πλεονεκ* hebben: **overvallen** en **bedriegen**, uitlegt: **Naar andere vrouwen** *τρίτυ*.

staan en die begeeren, is te zeer gedwongen. Zoo dan, als Paulus een voorbeeld der onreinigheid in onkuischheid en wellusten aangeroerd heeft, zoo leert hij, dat dit ook een deel der heiligheid is, dat wij rechtvaardig en heilig handelen met onze naasten. Het eerste woord is van geweldige verdrukkingen te verstaan: wanneer degene, die de machtigste is, stout wordt om hinder te doen. Het ander vervat alle onmatige en onrechtvaardige begeerten. En dewijl de menschen meestendeels zichzelf in onkuischheid en gierigheid toegeven, zoo brengt hij hun wederom in gedachtenis wat hij boven geleerd had, te weten, dat God deze dingen zal wreken. Men moet aanmerken dat hij zegt, **wij hebben u betuigd**: want de traagheid der menschen is zoo groot, dat zij geen gevoelen van het oordeel Gods krijgen, tenzij zij scherpelijk verslagen worden.

7 Want God heeft ons niet. Deze uitspraak schijnt hetzelfde te beduiden als het voorgaande, te weten, dat de wil Gods onze heiligmaking is: doch daar is wat onderscheid. Want als hij van de gebreken des vleesches te beteren gesproken heeft, zoo bewijst hij uit het einde der roeping, dat God dat wil: want Hij zondert ons af als tot zijn erve. Wederom, dat God ons roept tot heiligheid, bewijst hij uit tegenovergestelde dingen, want Hij verlost en roept ons terug van onreinigheid: waaruit hij besluit, dat allen die deze leer verwerpen, niet verwerpen de menschen, maar God, te weten, den auteur der roeping, welke geheel teniet wordt, wanneer het beginsel van de nieuwhed des levens weggenomen wordt. En hij heft zich zoo streng op, omdat er altijd hardnekkige menschen zijn, welke dewijl zij zonder zorg God versmaden, zoo beschimpen zij ook al de bedreigingen zijns oordeels, en bespotten ook mede alle geboden van een heilig en godzalig leven. Zulken zijn niet te leeren, maar door strenge beschelding, als met een hamerslag te treffen.

8 Die ook zijn Heiligen Geest. Opdat hij de Thessalonicensen te beter van zulke verachting en hardnekkigheid afroepe, zoo vermaant hij, dat zij met den Geest Gods begaafd zijn, waardoor zij ten eerste kunnen onderscheiden wat van God is, en ten andere tusschen heiligheid en onreinigheid zulk een onderscheid maken als het betaamt, en ten derde door goddelijke autoriteit oordeel vellen over allerlei onreinigheid, welke op hun eigen hoofden zal vallen, zoo zij niet van alle besmetting vrij zijn. Zoo dan, ofschoon de goddeloozen bespotten al wat men hun leert van een heilig leven, en van de vreeze Gods, hebben die met den Geest Gods begaafd zijn, een veel ander getuigenis in hunne harten verzegeld. Zoo moeten zij dan toezien, dat zij dat niet uitblusschen, noch uitwisschen. Hoewel men dit op Paulus en andere leeraars kon duiden, alsof hij gezegd had, dat zij de onreinigheid niet uit menschelijk gevoelen veroordeelen, maar dat zij uit Gods autoriteit verkondigen, wat van zijnen Geest geleerd is: zoo wil ik het nochtans gaarne van beiden verstaan. Sommige handschriften hebben **in u**, waarmede de gave des Heiligen Geestes aan de Thessalonicensen toegekend wordt.

Lev. 19:18.
Matt. 22:39.
Joh. 13:34;
15:12.
Ef. 5:2.
2 Petr. 4:8.
1 Joh. 3:23;
4:21.

9 Voorts, van de broederlijke liefde is u niet noodig, dat ik u schrijve: want gij zijt zelven van God geleerd elkander lief te hebben.

10 Want dit doet gij aan alle broeders, die in geheel Macedonië zijn: doch wij vermanen u, broeders! dat gij overvloediger wordt,

- 11 En sterker arbeidt dat gij staat naar rust, en uwe eigene dingen te doen, en te arbeiden met uwe eigene handen, gelijk wij u geboden hebben. 2 Thess. 3:8, 12.
Hand. 20:35.
Ef. 4:28.
2 Thess. 3:8, 12.
- 12 Opdat gij behoorlijk wandelt bij degenen, die buiten zijn, en geens dings gebrek hebt.

9 Van de broederlijke liefde. Dewijl hij tevoren hun liefde grootelijks geprezen heeft, zoo gebruikt hij nu een voorkoming, zeggende: Het is u niet noodig, dat ik u daarvan schrijf. Hij zegt de oorzaak, want zij zijn van God geleerd. Waarmede hij bedoeldt, dat de liefde van God in hunne harten is gedrukt, alzoo dat de letteren op dat papier geschreven, overbodig zijn. Want hij wil niet alleen zeggen, wat Johannes zegt in zijn Eersten zendbrief: De zalving zal u leeren: 1 Joh. 2:17. maar dat ook hunne harten gemaakt en geschikt zijn tot liefde: zoodat men ziet dat de Heilige Geest met kracht binnen leert wat men moet doen, zoodat het niet noodig is met brieven te gebieden. Daarna stelt hij een bewijs van meerder tot minder, want dewijl hunne liefde zich over geheel Macedonië uitbreidt, zoo besluit hij daaruit, dat het zonder twijfel is, dat zij elkander onderling liefhebben. Daarom het woord **want**, is zooveel als **zelfs**: want hij heeft het tot nadruk daarbij gezet, gelijk ik gezegd heb.

10 Doch wij vermanen. Hoewel hij betuigt, dat zij gewillig genoeg zijn tot alle werken der liefde, zoo laat hij nochtans niet af te vermanen, dat zij voortgang doen: want daar is geen ding volmaakt in de menschen. En voorwaar het is te wenschen, dat wat het allerbeste in ons schijnt te zijn, beter worde. Het woord, waarvoor wij gezet hebben **sterker arbeidt**, voegen sommigen tot het volgende, alsof hij hun gebod te arbeiden om vrede te houden: maar het wordt bekwaam bij het voorgaande gevoegd. Want als hij ze vermaand heeft te wassen in de liefde, zoo beveelt hij hun een heiligen strijd, dat zij zoeken elkanderen in liefde te boven te gaan: of gebiedt immers dat een iegelijk arbeide om zichzelf te overwinnen: en dit laatste behaagt mij best. Zoo dan, opdat hun liefde volmaakt zij, zoo eischt hij een strijd in hen, zoodanig als pleegt in dien te zijn, die ernstig zoeken te overwinnen. Dit is een zeer goede strijd, wanneer een iegelijk zoekt met weldoen zichzelf te overwinnen. Waarom ik niet gevoel met degenen, die het aldus duiden, dat gij arbeidt om vrede te houden, dunkt mij deze reden sterk genoeg te zijn, dat Paulus in een zaak, die minder zwaar is, niet zulk een zwaren strijd zou gesteld hebben, welke op den voortgang in de liefde zeer wel rijmt, waarin zooveel verhinderingen komen. Het Grieksche woord heeft nog een andere beduiding, welke mij ook niet mishagte te dezer plaats, en de zin zal wezen, dat zij tegen elkander mild zijn.

11 Dat gij staat naar rust. Ik heb nu gezegd, dat men deze woorden moet afscheiden van de voorgaande: want dit is een nieuwe zin. Het woord **rust** beduidt hier stil en zonder beroerte leven. In één woord, hij gebiedt hun vreedzaam en gerust te zijn. Hiertoe dient wat hij terstond hierbij zegt: **En doet uwe eigene dingen.** Want men ziet, dat degenen, die zich onbehoorlijk in eens anders zaken steken, zeer beroerlijk zijn, en zichzelf en anderen moeielijk zijn. Zoo is dan dit een zeer goed middel tot een gerust leven, als een iegelijk met de werken zijner roeping bekommerd zijnde,

doet wat hem van God bevolen is, en zichzelf daarin bezig maakt: als de landman zich in een landwerk oefent, als de ambachtsman zijn ambacht hanteert, en alzoo een iegelijk zich binnen zijne palen houdt. Zoo haast als de menschen hiervan afwijken, zoo zijn alle dingen ongeschikt en vol beroerte. Toch wil hij niet, dat een iegelijk alzoo zijne eigene dingen doe, dat zij voor zichzelf alleen leven, en voor anderen niet zorgen: maar hij wil alleen die ijdele nieuwsgierigheid beteren, waardoor de menschen in het openbaar druk worden, die te huis een stil leven behoorden te leiden. **Te arbeiden met uwe eigene handen.** Den arbeid der handen prijst hij om twee oorzaken, te weten, opdat zij voor zichzelf genoeg hebben om bij te leven, en zichzelf eerlijk gedragen ook voor de ongeloovigen. Want daar is niets schandelijkers dan een ondeugende man, die noch zichzelf noch anderen nuttig zijnde, alleen om te eten en te drinken schijnt geboren te zijn. Voorts, deze arbeid of wijze des werkens strekt wijd: want als hij van den arbeid der handen spreekt, zoo stelt hij één werk voor allerlei werk: want hij vervat zonder twijfel allerlei werk, wat het leven der menschen nuttig is.

Sir. 22:10;
38:17.
Boek der
Wijsh. 2:22.

13 Doch ik wil niet, dat gij onwetende zijt, broeders! van degenen die ontslapen zijn, opdat gij u niet bedroeft, gelijk de anderen, die geen hope hebben.

14 Want zoo wij gelooven, dat Jezus gestorven is en wederopgestaan, desgelijks zal God ook degenen, die in Christus slapen, met Hem verzamelen.

13 Doch ik wil niet. Het is niet waarschijnlijk, dat de hoop der wederopstanding bij de Thessalonicensen was omgestooten van de onheilige menschen, gelijk het te Corinthhe geschied was. Want wij zien hoe strengelijk hij de Corinthiërs berispt: maar hier spreekt hij als van een zaak, waaraan geen twijfel is. Doch het kan wezen, dat dit geloof niet genoeg in hunne harten gedrukt is, en dat zij daarom in de dooden te beweenen, wat van het oude bijgeloof behouden hebben. Want dit is de inhoud, dat men de dooden niet bovenmate moet beweenen, dewijl wij allen wederopgewekt zullen worden. Want waaruit komt het, dat de ongeloovigen geen einde noch mate houden in het beweenen, dan omdat zij geen hoop der wederopstanding hebben. Zoo dan, wij die van de wederopstanding onderwezen zijn, betaamt het niet dan matigen rouw te dragen. Daarna zal hij van de wijze der wederopstanding handelen, en zal bovendien wat van de tijden spreken. Maar te dezer plaats heeft hij de onmatige droefheid willen verbieden, welke nimmermeer alzoo bij hen zou geregeerd hebben, zoo zij de wederopstanding ernstig in gedachtenis gehouden en bedacht hadden. Hij verbiedt niet ganschelijk droefig te zijn, maar eischt matigheid in de droefheid; want hij zegt: **Opdat gij u niet bedroeft gelijk de anderen, die geen hope hebben.** Hij verbiedt ze droefig te zijn gelijk de heidenen, die onmatige droefheid bedrijven: want zij houden den dood voor het uiterste verderf, en meenen dat het vergaat al wat uit deze wereld weggenomen wordt. En dewijl de geloovigen weten, dat zij uit deze wereld verhuizen, opdat zij eindelijk in het rijk Gods verzameld worden, zoo hebben zij zulke oorzaak niet om

droefig te zijn: daarom moet de kennis der wederopstanding een matiging der droefheid zijn. De dooden zegt hij te slapen, naar de gemeene wijze der Schrift, met welk woord de bitterheid des doods verzacht wordt. Want het slapen heeft groot onderscheid met het verderf. Voorts, het slapen wordt gezegd niet van de ziel, maar van het lichaam: want het doode lichaam ligt in het graf, gelijk in een bed, totdat God den mensch opwekt. Daarom zijn die onwijs, die hieruit besluiten, dat de zielen slapen. Nu hebben wij den zin van Paulus, te weten, dat hij de harten der geloovigen opheft, om op de wederopstanding te zien, opdat zij in den dood der hunnen niet te groote droefheid maken: dewijl het ongeschikt ware, dat zij zouden den ongeloovigen gelijk zijn, die geen maat houden, noch einde maken van droefheid, omdat zij in den dood niet dan het verderf bekennen. Degenen, die dit getuigenis misbruiken, om de Stoïsche ongevoeligheid, dat is een ijzeren hardigheid in de Christenen op te brengen, zullen zoo iets in de woorden van Paulus niet vinden. Dat zij tegenwerpen dat wij niet droefig moeten zijn om den dood der onzen, opdat wij niet tegen God staan, dit zou plaats hebben in alle tegenspoedige dingen. Maar het is een ander ding onze droefheid te bedwingen, opdat zij Gode onderworpen worde, dan alle menschelijk gevoelen afleggen, en als een steen verharden. Zoo zal dan der godzaligen droefheid vermengd wezen met vertroosting, die ze tot lijdzaamheid zal onderwijzen. Dit zal geschieden door de hope der zalige onsterfelijkheid, welke eene moeder der lijdzaamheid is.

14 Want zoo wij gelooven. Hij neemt deze onloochenbare grondstelling onzes geloofs, te weten, dat Christus daarom opgewekt is van de dooden, opdat wij zijne wederopstanding deelachtig zijn: waaruit hij besluit, dat wij eeuwiglijk met Hem zullen leven. Nu deze leer (gelijk 1 Cor. 15:13 gezegd is) komt uit een andere grondstelling, te weten, dat Christus niet voor Zichzelf, maar voor ons gestorven en wederopgestaan is. Zoo dan, die aan de wederopstanding twifelen, die doen Christus groot onrecht, ja zij trekken Hem eenigszins uit den hemel, gelijk Rom. 10:6 staat. **Door Christus slapen,** is de vereeniging die wij met Christus hebben, in den dood behouden. Want die in Christus geplant zijn, die hebben den dood met Hem gemeen, opdat zij mede des doods deelachtig zijn. Hier kon men vragen, of ook de ongeloovigen niet zullen wederopstaan? Want Paulus bevestigt de wederopstanding niet dan in de leden van Christus. Ik antwoord, dat Paulus hier niet anders aanroert, dan dat der tegenwoordige zaak aangaat. Want hij moest hier niet de goddeloozen verschrikken, maar der godzaligen onmatige droefheid berispen, en heelen door het medicijn der vertroosting, gelijk hij doet.

15 Want dit zeggen wij u door des Heeren woord, dat wij die ^{1 Cor. 15:22, 51.} levend en overgebleven zullen zijn in de komst des Heeren, niet zullen voorkomen degenen, die slapen.

16 Want de Heere zelve zal met geroep en stem des archangels, ^{Matt. 24:31.} en met de bazuin Gods nederkomen uit den hemel, en de ^{1 Cor. 15:52.} dooden die in Christus zijn, zullen eerst wederopstaan. ^{2 Thess. 1:7.}

17 Daarna wij, die zullen leven en overgebleven zijn, zullen te zamen met hen opgenomen worden in de wolken, den Heere

te gemoet in de lucht, en alzoo zullen wij altijd met den Heere zijn.

18 Zoo dan, vertroost elkander met deze woorden.

15 Want dit zeggen wij. Hij beschrijft nu met korte woorden de wijze hoe de geloovigen uit den dood zullen opgewekt worden. En dewijl hij spreekt van een overgrootte zaak, die het menschelijk vernuft ongelooflijk is, en ook mede belooft wat boven der menschen wil en macht is: zoo zegt hij tevoren, dat hij niet iets van zich of iets menscheijks voortbrengt, maar dat de Heere de auteur is. Het is geloofelijk, dat hier het Woord des Heeren genoemd wordt, wat uit diens predikingen genomen is. Want hoewel Paulus alle verborgenheden des hemelschen rijks uit openbaring had geleerd, zoo was nochtans dit bekwaam om bij de geloovigen het geloof der wederopstanding te bevestigen, als hij verhaalde wat Christus zelve met zijn mond voortgebracht had, alsof hij zeide: wij zijn niet de eerste getuigen der wederopstanding geweest, maar de Meester heeft ze zelve bevestigd. **Wij die levend zullen wezen.** Dit is daarom gezegd, dat zij niet zouden denken dat die alleen der wederopstanding zouden deelachtig zijn, die tot de komst van Christus zouden leven, en niet ook die tevoren zouden gestorven zijn. De orde der wederopstanding, zegt hij, zal van hen beginnen, zoo zullen wij dan niet wederopstaan zonder hen. Hieruit is het openbaar, dat het geloof van de laatste wederopstanding klein en duister is, en met menigerlei dwaling verward is geweest bij vele menschen, dewijl zij dichtten dat de dooden daarvan beroofd waren. Want zij meenden dat het eeuwige leven alleen dien toekwam, die Christus in zijn laatste komst nog levende op aarde vond. Om deze dwaling weg te nemen, zegt Paulus, dat de dooden eerst zullen wederopstaan, en daarna die zullen volgen, die dan nog in het leven zullen zijn. Met wat hij zegt: **Wij die zullen leven**, schijnt hij zichzelve ook te stellen in het getal dergenen, die op dien dag leven zullen. waarmede hij de Thessalonicensen wil opheffen tot verwachting, ja ook allen godzaligen, opdat zij zichzelve geen zekeren tijd beloven. Want ofschoon wij toelaten dat hij uit openbaring wist dat Christus niet zoo haast zou komen, zoo moest nochtans deze algemeene leer gegeven worden, opdat de geloovigen ten allen tijd bereid waren. Intusschen moest ook mede veler menschen nieuwsgierigheid de oorzaak benomen worden, wat hij hierna breder zal doen. Voorts als hij zegt: **Wij die overgebleven zijn**, zoo gebruikt hij den tegenwoordigen tijd voor den toekomenden, naar de wijze der Hebreuwsche taal.

16 Want de Heere zelve. Hij zegt eerst **geroep**, daarna stelt hij daarbij: **De stem des archangels**, als een verklaring daarmede beduidende hoedanig dat geroep zal wezen, te weten, dat de archangel als een uitroeper, de levenden en de dooden zal dagvaarden voor den rechterstoel van Christus. Want hoewel dit allen engelen zal gemeen wezen: nochtans gelijk het in alle rangen pleegt te geschieden, zoo stelt hij een voornaamste, die voor de anderen zijn geluid geve. Voorts, van het woord **bazuin**, laat ik anderen scherpzinnig handelen: want ik heb niets anders dan wat ik in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs met korte woorden aangeroerd heb. Voorwaar des apostels voornemen was te dezer plaats niet

anders, dan een smaak der grootdadige en eerwaardige vertooning des richters te geven, totdat wij die volkomenlijk zien. Met dezen smaak moeten wij intusschen tevreden zijn. **De dooden die in Christus zijn.** Wederom zegt hij, dat de dooden die in Christus zijn, dat is, die in het lichaam van Christus vervat zijn, eerst zullen wederopstaan: opdat wij weten, dat zoowel voor hen als voor degenen die leven, een hope des levens in den hemel is bewaard. Van de verworpenen zwijgt hij, want dat diende niet tot vertroosting der godzaligen, van welke hij nu spreekt. Hij zegt dat degenen, die overgebleven zijn, met hen te zamen zullen opgenomen worden. In dezen wordt geen dood gemeld, daarom schijnt hij te kennen te geven, dat zij zonder dood zullen zijn. Hier kwelt Augustinus zich zeer, omdat Paulus tegen zichzelf schijnt te strijden, dewijl hij op een andere plaats zegt, dat een zaad niet weder kan wassen, tenzij het sterve. Maar hierop is licht te antwoorden: want die haastige verandering zal als een dood wezen. De ordelijke dood is wel een scheiding der ziel van het lichaam; maar desniettemin kan God in een oogenblik tijds deze verderfelijke natuur wegnemen, om door zijn kracht een nieuwe te maken: want alzoo wordt het vervuld wat dezelfde Paulus leert dat het moet geschieden, te weten, dat de sterfelijkheid van het leven verslonden worde. Dat in onze belijdenis des geloofs staat, dat Christus zal wezen een richter der levenden en dooden, bekent Augustinus waarachtig te zijn, zonder figuur of oneigenlijke wijze van spreken: maar is alleen hierin bekommerd hoe die zullen wederopstaan die niet dood zijn. Maar gelijk ik gezegd heb, dat is een soort van dood, als dit vleesch teniet wordt, gelijk het nu der verderving onderworpen is. Daar is alleen dit onderscheid, dat degenen die een tijdlang slapen de substantie des lichaams afleggen. Maar degenen die haastig zullen veranderd worden, zullen niet anders dan de kwaliteit of hoedanigheid afleggen.

17 En alzoo zullen wij altijd. Hij belooft het eeuwige leven met Christus dengenen, die eenmaal met Hem vereenigd zijn. Met welke woorden, de razernij van Origenes en der Chiliasten overvloedig wederlegd wordt. Want het leven der geloovigen zal geen ander einde hebben dan het leven van Christus, nadat zij eenmaal met Hem in eenzelfde rijk verzameld zijn. Nu, dat men Christus duizend jaren zou toerekenen, opdat Hij daarna afliet te regeeren, is meer dan gruwelijk om te zeggen. Nu, die vallen tot deze ongeschiktheid, die het leven der geloovigen met duizend jaren eindigen: want zij moeten met Christus leven, zoolang als Christus zelve zal wezen. Wij moeten ook aanmerken dat hij zegt: **Wij zullen wezen**; want hij geeft te kennen, dat wij dan nuttig het eeuwige leven zullen hopen, als wij hopen dat het ons eigenlijk verordend is.

18 vertroost elkander. Nu bewijst hij klaarlijker wat ik boven gezegd heb, te weten, dat wij in 't geloof der wederopstanding rechte en behoorlijke stof van troost hebben, zooverre wij Christus' leden zijn, en met Hem als met ons hoofd, waarachtig vereenigd zijn. Hoewel, de apostel gebiedt niet alleen dat een iegelijk voor zichzelf troost zoeker in de droefheid, maar dat hij dien ook anderen toediene.

Aug. De stad
Gods, Boek
20, en Aug.
Responsio ad
Dulcitium.
1 Cor. 15: 36.

2 Cor. 5: 4.

HET VIJFDE HOOFDSTUK.

- 1 Voorts, van de tijden en stonden der tijden, is u niet noodig dat ik u schrijve.
- 2 Want gij weet zelven zeer wel, dat de dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht.
- 3 Want als zij zullen zeggen: Vrede en rust, dan zal hun dat haastige verderf overkomen, gelijk de barensnood eener zwangere vrouw, en zij zullen niet ontvlieden.
- 4 Maar gij, broeders! zijt niet in duisternis, dat die dag u als een dief zou overvallen.
- 5 Gij zijt allen kinderen des lichts, en kinderen des daags: wij zijn niet des nachts noch der duisternis.

Matt. 24:43.
2 Petr. 3:10.
Openb. 3:3;
16:15.

Ef. 5:8.

Voorts, van de tijden. Nu roept hij ze in de derde plaats terug van de curieuse en onnutte onderzoeking des tijds, en intusschen vermaant hij ze altijd bereid te zijn om Christus te ontvangen. Hoewel, hij gebruikt een voorkoming, zeggende dat het niet noodig is hen te schrijven wat curieuse menschen begeeren: want dat is een teeken van te groote ongeloovigheid, dat men niet gelooft wat de Heere voorzegt, tenzij Hij den dag met zekere omstandigheden beduide, en als met den vinger aanwijze. Dewijl dan zij die tusschen twijfelachtige meeningen ongestadig zijn, begeeren dat hun de stonden der tijden beteekend worden, alsof zij wilden uit een geloofwaardig bewijs een gissing maken: daarom zegt hij dat zulke disputatiën de godzaligen overbodig zijn. Daar is ook één andere reden, te weten, dat de geloovigen niet meer begeeren te weten, dan zij in de school Gods geleerd hebben. Nu heeft Christus den dag zijner toekomst ons willen verborgen laten, omdat wij onzeker zijnde, als op wacht zouden staan.

2 Gij weet zelven zeer wel. Hij stelt een volkomen kennis tegen de benauwde begeerte naar onderzoeking. Wat zegt hij dat de Thessalonicensen wel weten? Te weten, dat de dag des Heeren haastelijk en onvoorziens zal komen, om de ongeloovigen gelijk een dief de slapenden, te overvallen. Dit is tegen eenige zekere teekenen in, waardoor de dag zijner komst als van verre zou getoond worden. Zoo ware het dan dwaasheid, dat men uit gissingen of teekenen een zekeren tijd wilde stellen.

3 Want als zij zullen zeggen. Dit is een verklaring der gelijkenis, in welke hij gezegd heeft, dat de dag des Heeren zal wezen als een dief in den nacht. Waarom dat? Omdat hij onverwacht haastelijk den ongeloovigen zal overkomen, om hen gelijk die slapen, te overvallen. Waaruit komt die slaping? Te weten, uit groote verachting Gods. Deze onbedachtzame onachtzaamheid wordt van de profeten dikmaals den goddeloozen verweten. En voorwaar, zij verwachten niet alleen het laatste oordeel zonder zorg en vrees, maar ook al wat dagelijks en gemeenlijk geschiedt. Hoewel de Heere met het verderf dreigt, zoo twijfelen zij niet zichzelf allen voo spoed te beloven. En zij vallen daarom in deze verderfelijke onachtzaamheid, omdat zij niet terstond zien volbrengen wat de Heere voorzegt dat geschieden zal: want zij achten dat het fabelen zijn

wat niet terstond met de oogen gezien wordt. Daarom overvalt de Heere ze onvoorziens, om deze zorgeloosheid die vol verachting is, te wreken, en werpt ze neder ter aarde uit hun hoogste gelukkigheid, eer zij het verwachten. Zulke bewijzen zijner onvoorziene komst toont Hij dikmaals: maar dat zal de voornaamste wezen, als Christus zal nederkomen om de wereld te oordeelen. Hetwelk Hij zelf ook betuigt, dien tijd vergelijkende met den tijd van Noach: omdat de menschen allen in zeer groote gerustheid dardelheid zullen bedrijven. **Gelijk de barensnood.** Dit is een zeer bekwame gelijkenis: wat daar is geen kwaad dat haastiger bevangt, en dat scherper en moeilijker terstond in den eersten aanloop prikkelt. Ja een zwangere vrouw draagt de oorzaak der smart in haren buik zonder gevoel, totdat zij aan den maaltijd, of vroolijkheid, of midden in den slaap bevangen wordt.

Matt. 24:37.

4 Maar gij, broeders! Nu vermaant hij hoedanig het ambt der geloovigen is, te weten, opdat zij dien dag, hoewel hij nog verre is, door hope aanzien. En hiertoe dient de gelijkenis van den dag en het licht. De komst van Christus zal de goddeloozen overvallen, waar zij gerustelijk in wellusten leven, dewijl zij in duisternis zijnde, niet zien: want daar is geen dikker duisternis dan de onwetendheid Gods. Maar wij die Christus door het licht des Evangelies verlicht heeft, zijn zeer van hen onderscheiden. Want het woord van Jesaja wordt waarachtiglijk in ons vervuld, te weten: Dat de Heere over ons oprijst, en zijn eer in ons gezien wordt, als de aarde met duisternis bedekt wordt. Zoo vermaant hij dan dat het ongeschikt is, zoo wij als slapende door Christus bevonden worden, of niet ziende, waar ons het volle licht schijnt. **Kinderen des lichts,** noemt hij naar de wijze der Hebreeuwsche taal, degenen die met licht be gaafd zijn, gelijk de kinderen des daags, die den dag genieten. En dit bevestigt hij wederom, als hij zegt, dat wij niet zijn des nachts noch der duisternis, te weten, omdat de Heere ons daaruit verlost heeft. Want het is alsof hij zeide, dat wij van den Heere niet verlicht zijn om in duisternis te dwalen.

Jes. 60:1.

- 6 Zoo dan, laat ons niet slapen gelijk als de anderen, maar laat ons nuchteren zijn.
- 7 Want die slapen, die slapen des nachts, en die dronken zijn, die zijn des nachts dronken.
- 8 Maar laat ons, wij die des daags zijn, nuchter zijn, bekleed met het borstwapen des geloofs en der liefde, en met den helm der hope der zaligheid.
- 9 Want God heeft ons niet gesteld tot toorn, maar tot verkrijging der zaligheid, door onzen Heere Jezus Christus:
- 10 Die gestorven is voor ons, opdat wij, zoo wij waken of slapen, te zamen met Hem leven.

Rom. 13:11
13.
Ef. 5:14.

Ef. 6:17.
Jes. 59:17.

Rom. 14:7.
2 Cor. 5:15.
Gal. 2:20.
1 Petr. 4:2.

6 Zoo dan, laat ons niet slapen. Hij stelt andere gelijkenissen aan de voorgaande gelijk. Want gelijk hij weinig boven getoond heeft, dat het geenszins betaamt in het licht blind te zijn, alzoo vermaant hij nu dat het onbetamelijk en schandelijk is, midden in den dag te slapen of dronken te zijn. En gelijk hij de leer des Evangelies, waardoor Christus de zon der gerechtigheid ons ge-

Mal. 4.

openbaard wordt, dag noemt: alzoó als hij van den slaap en de dronkenschap spreekt, zoo meent hij niet den natuurlijken slaap, noch dronkenschap uit den wijn, maar de plompheid des gemoeds, als wij God en onszelven vergeten, en gerustelijk onzen zonden toegeven. Dat wij niet slapen (zegt hij) dat is, dat wij niet ongevoelig worden in de wereld, in onachtzaamheid verzonken zijnde **Gelijk als de anderen**, dat is, gelijk de ongeloovigen, aan wie de onwetendheid Gods, gelijk een duistere nacht, het gevoelen en verstand beneemt. **Maar laat ons waken**, dat is, laat ons met ernstig gemoed zien op den Heere. **En laat ons nuchter zijn**, dat is, laat ons de zorgvuldigheden dezer wereld afleggen, die ons met haar zwaarheid nederdrukken, en laat ons de booze begeerlijkheden afwerpen, en ons vrij en blijmoedig naar den hemel strekken. Want dit is een geestelijke nuchterheid, als wij zoo karig en sober deze wereld gebruiken, opdat wij door hare verlokkingen niet verstrikt worden.

8 Bekleed met het borstwapen des geloofs. Dit stelt hij hierbij, om ons te beter de slaperigheid te verdrijven: want hij roept ons tot de wapenen, om te toonen dat het geen tijd is om te slapen. Hij verzwijgt wel den naam des krijgs: doch als hij ons wapent met het borstwapen en met den helm, zoo vermaant hij dat men moet strijden. Daarom zoo wie vreest van den vijand overwonnen te worden, die moet wakker worden, om zonder ophouden op wacht te zijn. Gelijk hij dan vermaand heeft tot waken, omdat de leer des Evangelies, als een licht des daags is: alzoó wekt hij ons nu op door een ander bewijsreden, te weten, omdat men tegen den vijand moet strijden: waaruit volgt, dat de traagheid veel te schadelijk is. Want wij zien hoe dat de krijgsknechten, al is het dat zij anders onmatig zijn, nochtans wanneer de vijand nabij is, zich uit vreeze van verderf van gulzigheid en alle wellusten onthouden, en ernstig waken om te bewaren. Dewijl dan de duivel ons altijd nagaat, en duizend lagen legt, zoo behooren wij immers niet minder naarstig en wakker te zijn. Voorts, in de namen der wapenen wordt tevergeefs van sommigen scherpzinnige uitlegging gezocht: want Paulus spreekt hier anders, dan hij doet in Ef. 6:17, want daar stelt hij de rechtvaardigheid tot een borstwapen. Zoo zal dan dit genoeg zijn om zijn zin te weten, dat hij wil leeren dat der Christenen leven is als een gedurige krijg: want de duivel houdt niet af hun hinderlijk en toornig te zijn. Zoo wil hij dan, dat wij ernstig bereid en opgericht zijn om te wederstaan: daarna vermaant hij dat ons wapenen noodig zijn, dewijl zij zulken machtigen vijand niet kunnen wederstaan, tenzij zij wel gewapend zijn. Hij verhaalt hier niet allerlei wapen, maar verhaalt alleen twee stukken, het borstwapen en de helm. Intusschen wordt hier niets weggelaten, zooveel de geestelijke wapening aangaat. Want zoo wie met **geloof, liefde en hoop** gewapend is, zal nergens ongewapend gevonden worden.

9 Want God heeft ons niet gesteld tot toorn. Dewijl hij van de hoop der zaligheid gesproken had, zoo vervolgt hij dat stuk, en zegt dat wij van God daartoe verordend zijn, dat wij door Christus zaligheid zouden verkrijgen. Men kon ook deze plaats eenvoudig uitleggen, aldus: dat men den helm der zaligheid moet aandoen, omdat God niet wil dat wij vergaan, maar meer dat wij zalig zijn. En dit is wel Paulus' meening, maar naar mijn oordeel strekt hij

verder. Want dewijl de dag van Christus ons gemeenlijk vreeselijk is, zoo zegt hij dat wij tot zaligheid gesteld zijn, en wil alzoó een einde van deze handeling maken. Het Grieksche woord waarvoor wij gesteld hebben **verkrijging**, beduidt ook **genieting**. Voorwaar Paulus' meening is niet, dat wij van God geroepen zijn om onszelven zaligheid te verkrijgen, maar om die te hebben gelijk zij ons door Christus verkregen is. Paulus geeft den geloovigen moed om ernstig te strijden, dat betrouwen der overwinning voorstellende: want wie vreesachtig en twijfelachtig strijdt, die is half overwonnen. Zoo heeft hij dan met deze woorden die vreesachtigheid willen wegnemen, die uit mistrouwen rijst. Nu hebben wij nergens beter hope der zaligheid uit, dan uit het voornemen Gods. Het woord **toorn**, wordt hier, gelijk op andere plaatsen, genomen voor het oordeel of de wraak Gods tegen de verworpenen.

10 Die gestorven is. Uit het einde des doods van Christus bevestigt hij wat hij gezegd heeft: want zoo hij daarom gestorven is, om ons zijn leven deelachtig te maken, zoo hebben wij aan onze zaligheid niet te twifelen. Nochtans is het twijfelachtig, wat hij nu meent bij deze woorden **slaap** en **waking**: want hij mocht schijnen den dood en het leven daarmede te beduiden, en deze zin zou volkomener zijn. Hoewel men kan het ook niet ongeschikt van den dagelijkschen slaap uitleggen. De inhoud is, dat Christus daartoe gestorven is, om zijn leven hetwelk eeuwig en zonder einde is, ons te geven. Voorts, is het geen wonder, dat hij nu zegt, dat wij nu alreeds met Christus leven: omdat wij door het geloof in het rijk van Christus getreden zijnde, van den dood in het leven doorgaan. Christus in wiens lichaam wij geplant zijn, maakt ons zelve levend door zijn kracht, en de Geest die in ons woont, is het leven om de rechtvaardigheid.

- 11 Daarom vermaant ¹⁾ elkander, en sticht een iegelijk den ander gelijk gij ook doet.
- 12 Wij bidden u, broeders! dat gij die bekent die onder u arbeiden, en u voorstaan in den Heere, en u vermanen.
- 13 Dat gij die houdt in groote waarde, met liefde, om huns werks wil. Hebt vrede met hen.
- 14 Wij vermanen u, broeders! vermaant de ongeschikten, vertroost de kleinmoedigen, neemt aan de zwakken, weest lijdzaam jegens allen.

1) Of: Ver-
troost.

Rom. 15:27.
1 Cor. 9:11.
Gal. 6:6.
Fil. 2:29.
1 Tim. 5:17.
Hebr. 13:7.

11 Daarom vermaant. Het is hetzelfde woord, dat wij in het einde van het voorgaande hoofdstuk hadden, hetwelk wij daarover gezet hebben **vertroosten**, dewijl het verband der woorden dat eischte, en die beteekenis zou ook te dezer plaats niet kwalijk dienen. Want de dingen, die hij dusver gehandeld heeft, geven stof beide tot vertroosting en tot vermaning. Zoo gebiedt hij dan onder elkander te deelen, wat hun van den Heere gegeven wordt. Hij zegt daarbij, **dat zij elkander stichten**, dat is, in de leer bevestigen. Maar opdat hij niet schijne hun onachtzaamheid te berispen, zoo zegt hij ook daarbij, dat zij van zelf doen wat hij gebiedt. Maar onze traagheid is zoo groot tot het goede, dat degenen die allerbest gemoed zijn, nochtans altijd vermaning en prikkelen noodig zijn.

12 Wij bidden. Dit is een zeer noodige vermaning. Want dewijl

het rijk Gods klein geacht wordt, of immers niet wordt geacht naar waarde: hieruit volgt ook verachting der godzalige leeraren. En velen van hen door deze ondankbaarheid vervolgd zijnde, niet alleen omdat zij zien dat zij veracht worden, maar meer omdat zij daaruit verstaan, dat men Gode zijn eer niet geeft, worden flauwer. En God straft ook de wereld rechtvaardig, dat hij ze berooft van goede dienaren, tegen welken zij ondankbaar is. Daarom is niet zoozeer den dienaren, als der gansche gemeente, daaraan gelegen, dat degenen die getrouwelijk voorstaan, in waarde gehouden worden. En om dezer oorzaak wil recommandeert ze Paulus zoo zorgvuldig. **Bekennen**, beduidt hier achtung hebben. Maar Paulus geeft te kennen, dat den dienaren daarom minder eere geboden wordt dan het betaamt, omdat hun arbeid in het gemeen niet aangemerkt wordt. Maar men moet aanmerken wat hij van de herders zegt. Ten eerste zegt hij dat zij arbeiden, waaruit volgt, dat alle ledige buiken uit het getal der herders uitgesloten worden. Voorts, drukt hij uit wat arbeid zij doen, als hij daarbij zegt: **Die u vermanen of onderwijzen**. Daarom, allen, die het leerambt niet bedienen, roemen tevergeefs op den naam eens herders. Zulken worden wel lichtelijk van den paus in zijn rol geschreven, maar de Geest Gods roeit ze uit zijn rol. En dewijl zij (gelijk gezegd is) verachtelijk gehouden worden in de wereld, zoo versiert hij ze ook mede met den naam **voorstander**. Zulken, die arbeiden om te leeren, en niet anders voorstaan dan om de gemeente te dienen, gebiedt Paulus in geen klein eere te houden. Want letterlijk zegt hij: meer dan overvloedig eeren, en dat niet zonder oorzaak. Want men moet de reden aanmerken die hij terstond daarbij stelt, te weten, **om huns werks wil**. Dit werk is de stichting der gemeente, de eeuwige zaligheid der ziel, de wederoprichting der wereld, eindelijk het rijk Gods en Christus. De uitnemendheid en waardigheid dezes werks is onwaardeerbaar: daarom moeten ons die uitnemend zijn, die God dienaars maakt van zulke groote dingen. Maar uit de woorden van Paulus kan men verstaan, dat het oordeel der gemeente bevolen wordt, de ware dienaars te onderscheiden. Want hij zou tevergeefs die teekenen daarbij schrijven, zoo hij ze niet wilde van de geloovigen aangemerkt hebben. En als hij gebiedt dien eer te bieden, die arbeiden, en die met leeren behoorlijk en getrouwelijk regeeren: zoo acht hij voorwaar de ledigen en ongeschikten geen eer waardig, en toont dat zij niet waardig zijn. **Voorstaan in den Heere**. Dit schijnt daarbij gesteld te zijn, om de geestelijke regeering te beduiden. Want hoewel ook de koningen en overheden ook door Gods ordening regeeren: nochtans dewijl de Heere wil, dat de regeering der gemeente bijzonder erkend worde zijn regeering te zijn, daarom worden zij bij name gezegd in den Heere te regeeren, die uit Christus' naam en bevel de gemeente regeeren. Voorts, kan men hieruit verstaan, hoe ver die van de orde der herders zijn, die tirannie gebruiken die ganschelijk vreemd van Christus is. Voorwaar, opdat iemand onder de behoorlijke dienaars der gemeente gerekend worde, zoo moet hij toonen dat hij in den Heere regeert, en niets van Hem verscheiden heeft. Wat is dit anders dan door zuivere leer Christus in zijnen stoel zetten, opdat Hij alleen Heere en Meester zij.

13 Met liefde. Anderen zetten het over, **door liefde**. Want Paulus zegt, **in liefde**: wat naar de Hebreeuwsche wijze van spreken, zoo-

veel is als **door** of **met**. Doch ik heb het liever alzo willen uitleggen, dat hij gebiedt hun niet alleen eere te bieden, maar ook lief te hebben. Want gelijk de leer des Evangelies liefelijk is, alzo betaamt het ook haren dienaars lief te hebben. Het ware te hard te zeggen, door de liefde in waarde houden, dewijl de liefde met de eer bekwamelijk te zamen gesteld wordt. **Hebt vrede**. Hoewel deze plaats verscheiden gelezen wordt ook bij de Grieken, zoo behaagt het mij nochtans beter wat de oude overzetter gezet, en Erasmus gevolgd heeft, te weten, **hebt vrede, of houdt vrede met hen**. Want Paulus heeft naar mijn gevoelen des duivels listen willen tegengaan, welke niet ophoudt alleszins te arbeiden, om gekijf, geschil of haat te bewerken tusschen het volk en den herder. Daarom zien wij dagelijks, om wat kleine of nietige zaak de gemeente tegen hare herders vervolgd zijn, te weten, omdat deze naarstigheit in vrede te houden, niet zoo groot is, welke Paulus zoozeer beveelt.

14 Vermaant de ongeschikten. Dit is een gemeene leer, dat wij zullen zorg dragen voor der broederen zaligheid, hetwelk geschiedt door vermanen, berispen, oprichten: maar dewijl der menschen natuur onderscheiden is, zoo gebiedt de apostel niet tevergeefs, dat de geloovigen zichzelf naar deze verscheidenheit voegen. Zoo gebiedt hij dan de ongeschikten te vermanen, dat is, degenen die ongebonden leven. En de **vermaning** wordt genomen voor **bestrafing**, door welke zij terecht gebracht worden: want zij zijn grooter strengheid waardig, en kunnen door geen ander remedie tot betering gebracht worden. Bij de kleinmoedigen moet men andere matigheid gebruiken: want hun is vertroosting noodig. De zwakken moet men ook oprichten. **Kleinmoedigen**, noemt hij degenen, die een gebroken en bedroefd gemoed hebben. Dezen en den zwakken geeft hij alzo toe, dat hij de ongeschikten harder wil gedwongen hebben. Wederom gebiedt hij de ongeschikten alzo scherpelijk te vermanen, dat men de zwakken vriendelijk en beleefdijk behandelde, dat de kleinmoedigen vertroosting ontvangen. Zoo is het dan tevergeefs, dat degenen die hardnekkig en ongetemd zijn, liefelijk begeeren gesmeekt te worden: want men moet de remedien stellen naar de krankheden. Nochtans beveelt hij lijdzaamheid aan alle menschen: want de strengheid tegen de ongeschikten moet ook met eenige zachtheid gematigd zijn. Hoewel deze lijdzaamheid eigenlijk wordt gesteld tegen de verdrietelijkheid: want wij vallen tot geen ding lichter dan tot vermoeidheid, wanneer wij onzer broederen krankheid zullen genezen. Wie eens of tweemaal de kleinmoedigen vertroost heeft, zoo hij de derde maal dat doen moet, zoo zal hij ik weet niet wat moeielijkheid, ja verontwaardiging gevoelen, dewelke hem niet toelaat in zulk werk voort te gaan. Alzo zoo wij door vermanen of schelden niet terstond zooveel uitrichten als wel te wenschen ware, zoo werpen wij de hope weg van meer voortgang te doen. Dusdanige onlijdzaamheid wil Paulus bedwingen, als hij matigheid jegens alle menschen beveelt.

15 Ziet toe, dat niemand iemand kwaad voor kwaad vergelde: maar staat altijd naar vriendelijkheid jegens elkander en jegens allen.

16 Weest altijd vroolijk.

17 Bidt zonder ophouden.

Lev. 19: 13.
Spr. 20: 22;
24: 29.
Matt. 5: 39.
Rom. 12: 17.
1 Cor. 6: 7.
1 Petr. 3: 9.
Matth. 5: 12.
Luk. 10: 20.
Rom. 12: 12.
Fil. 4: 4.
Rom. 12: 12.
Luk. 8: 1.

- Ef. 5:20. 18 Dankt in alle dingen: want dit is de wil Gods in Christus Jezus aan ons.
- 1 Cor. 14:30. 19 Bluscht den Geest niet uit.
20 Veracht de profetieën niet.
21 Proeft alle ding, houdt dat goed is.
- 2 Mak. 6:24. 22 Onthoudt u van allen boozen schijn.

15 Ziet toe, dat niemand. Omdat de onderhouding dezes gebods zeer zwaar is in zulke groote genegenheid van onze natuur tot wraak, daarom gebiedt hij naarstig te zijn om ons te wachten. Want het woord **ziet toe**, eischt ernstige begeerte. En hoewel hij enkel verbiedt dat zij elkander geen onrecht doen, zoo straft hij nochtans ook zonder twijfel alle schadelijke genegenheden. Want zoo het niet geoorloofd is, kwaad voor kwaad te vergelden, zoo is alle begeerte tot hinderen, zondig. Deze leer komt eigenlijk den Christenen toe, geen kwaad met kwaad te vergelden, maar goedsmoeds te verdragen. En omdat de Thessalonicensen niet zouden denken, dat alleen de wraak tegen de broeders verboden wordt, zoo zegt hij bij name: **Dat zij niemand kwaad doen.** Want men pleegt somtijds sierlijke verontschuldigen voor te wenden. Wat? waarom zou ik mij niet mogen wreken tegen zulke booze wreede boeven? Maar dewijl het wreken ons verboden wordt zonder eenige uitzondering, zoo moeten wij ons onthouden van kwaad te doen, wie hij ook zij die ons schade gedaan heeft. **Maar staat altijd naar vriendelijkheid.** Met deze woorden leert hij niet alleen, dat wij ons moeten onthouden van wraak, zoo iemand ons hinder doet, maar dat men allen menschen weldadigheid moet bewijzen. Want hoewel hij wil ten eerste, dat daar onderlinge weldadigheid onder de geloovigen zij, zoo strekt hij ze nochtans daarna uit tot alle menschen, hoewel zij onwaardig zijn: opdat wij zoeken het kwaad met goed te overwinnen, gelijk hij op een andere plaats leert. Zoo dan, de eerste trap tot lijdzaamheid is het onrecht niet wreken; de andere is den vijanden weldoen.

16 Weest altijd vroolijk. Dit versta ik van de matiging des gemoeds, als zij in tegenspoed zich bedwingen, en der droefheid niet te veel toegeven. Daarom stel ik deze drie dingen te zamen: Altijd vroolijk wezen, altijd bidden, en God in alle dingen danken. Want als hij beveelt zonder ophouden te bidden, zoo toont hij hoe men altijd zal vroolijk zijn: omdat wij in al ons leed verlichting van God begeeren. Alzoo Fil. 4:4, daar hij zegt: verblijdt u in den Heere; wederom zeg ik, verblijdt u: uwe bescheidenheid of matigheid zij allen bekend. Weest niet zorgvuldig: de Heere is nabij: daarna toont hij het middel of de wijze, als hij zegt: Maar laten uwe begeerten Gode bekend worden in alle gebeden met dankzegging. Wij zien, dat hij daar de oorzaak der vroolijkheid stelt in een vreedzaam en gerust gemoed, dewelke niet bovenmate beroerd wordt door onrecht of tegenspoed. Voorts, opdat de smart, droefheid, benauwdheid en vreeze ons niet overvalle, zoo gebiedt hij ons op de voorzienigheid Gods te steunen. En dewijl dikmaals ons twijfelingen overkomen, of God zorg draagt voor ons, zoo geeft hij ook remedie, te weten, dat wij met bidden, onze zorgvuldigheden gelijk in zijn schoot, zullen uitstorten en afleggen, gelijk David Ps. 37:5, 55:23, gebiedt, en naar zijn exempel ook Petrus. En dewijl wij in

onze begeerten veel te haastig zijn, zoo stelt hij een matiging daarbij, dat wij begeerende wat ons ontbreekt, nochtans niet afdaten te danken. Hier heeft hij bijna dezelfde orde, hoewel met kortere woorden. Want in de eerste plaats wil hij, dat de weldaden Gods zoo groot van ons geacht worden, dat derzelve bekenning en bedenkking alle droefheid overwinne. En voorwaar, zoo wij overleggen wat Christus ons gedaan heeft, zoo zal geen smart der droefheid zoo groot wezen, die niet zal verzachten, en der geestelijke blijdschap plaats geven. Want tenzij deze blijdschap in ons regeert, zoo is ook het rijk Gods verre van ons, of wij van Hem. En die is Gode zeer ondankbaar, die de rechtvaardigheid van Christus en de hoop des eeuwigen levens niet zoo groot acht, dat hij zich midden in droefheid verblijdt. Maar dewijl onze harten lichtelijk verflauwen, zoodat zij door onlijdzaamheid overwonnen worden: zoo moet men de remedie aanmerken die terstond volgt. Want als wij liggen en nedergeslagen zijn, zoo worden wij wederom opgericht door gebeden: want wij werpen op God, wat ons bezwaarde. En dewijl allen dag, ja alle oogenblik vele dingen onzen vrede onrustig mochten maken, en onze blijdschap benemen: daarom gebiedt hij ons zonder ophouden te bidden. Van deze gedurigheid in het bidden, hebben wij elders gezegd. De dankzegging wordt (gelijk wij gezegd hebben) als een matiging daarbij gesteld. Want vele menschen bidden alzoo, dat zij nochtans tegen God murmureeren en verolgen zijn, zoo Hij niet terstond hunne begeerten doet. Wij moeten onze begeerten alzoo dwingen, dat wij tevreden zijnde met wat gegeven wordt, onze gebeden altijd met dankzegging vermengen. Het is wel geoorloofd te begeeren, ja ook te zuchten en klagen, doch alzoo, dat de wil Gods ons meer behage dan de onze.

18 Want dit is de wil Gods. Te weten, dat wij God danken, naar Chrysostomus gevoelen. Maar ik meen dat onder deze woorden een volkomener zin vervat wordt, te weten, dat de genegenheid Gods in Christus tot ons zoodanig is, dat wij ook in verdrukkingen groote oorzaak hebben tot dankzegging. Want wat is beter of bekwaamer om ons tevreden te stellen, dan als wij hooren dat God ons alzoo in Christus omhelst, dat Hij tot ons goed en zaligheid wendt al wat ons toekomt? Zoo zullen wij dan gedenken, dat dit een bijzonder remedie is om de onlijdzaamheid te beteren, als wij onze oogen van het aanschouwen des tegenwoordigen ongeriefs dat ons kwelt, afwenden tot een tegenovergestelde aanmerking, te weten, hoe God jegens ons gezind is in Christus.

19 Bluscht den Geest niet uit. Deze gelijkenis is genomen van de kracht en de natuur des Geestes: Want dewijl des Geestes eigen aant is, het verstand te verlichten, zoodat Hij daarom genoemd wordt ons licht: zoo worden wij eigenlijk gezegd Hem uit te bluschen, als wij zijn genade vernietigen. Sommigen meenen, dat in deze en de navolgende woorden, eenzelfde ding gezegd wordt. Zoo dan, naar hun meening is **den Geest uitblussen**, niet anders dan de profetieën versmaden. Maar dewijl de Geest verscheidenlijk uitgebluscht wordt, zoo onderscheid ik deze twee alzoo, dat het een gemeen is, en het ander bijzonder. Want hoewel de verachting der profetie een uitblussching des Geestes is, zoo blussen nochtans ook die den Geest uit, die, hoewel zij de vonken of spranken, die van God ontstoken zijn, behoorden met dagelijkschen voortgang

meer en meer op te wekken, nochtans de gaven Gods door hun traagheid te niet maken. Zoo dan, deze vermaning van den Geest niet uit te blusschen strekt verder dan de navolgende van de profetieën niet te versmaden. De zin der eerste is: gij zijt door den Geest Gods verlicht, ziet toe, dat u dit licht niet verloren ga door uwe ondankbaarheid. Dit is een zeer nutte vermaning: want wij zien dat die eenmaal zijn verlicht geweest, en daarna zulke dierbare gaven Gods verwerpen, of zichzelf met gesloten oogen tot de ijdelheid der wereld laten trekken, met gruwzame blindheid geslagen worden, opdat zij anderen zijn tot voorbeeld. Zoo moeten wij dan ons hoeden voor die onachtzaamheid, waardoor dat licht Gods in ons uitgebluscht wordt. Voorts, die hieruit besluiten, dat het in des menschen macht is, dat aangeboden licht uit te blusschen, of te vermeerderen, en alzoo de kracht der genade willen verkleinen, en de macht van den vrijen wil verheffen, die redeneeren kwalijk, Want hoewel God in zijne uitverkorenen krachtig werkt, en niet alleen hun het licht voorstelt, maar maakt dat zij zien, hun opent de oogen des harten, en ze open houdt, nochtans dewijl het vleesch altijd tot traagheid genegen is, zoo zijn hem de prikkelen der vermaning noodig. Maar wat God door Paulus' stem gebiedt, werkt Hij zelve in den mensch. Intusschen komt het ons toe den Heere te bidden, dat Hij in de ontstoken lamp olie geve, de lampepit zuiver beware, en ook ophale.

20 Veracht de profetieën niet. Deze zin wordt bekwaamelijk bij den voorgaanden gesteld: want dewijl de Geest Gods meest door de leer verlicht, zoo blusschen die den Geest uit zooveel in hen is, die der leer geen plaats toelaten. Want men moet altijd aanmerken, hoe, of met wat middelen God Zich ons wil gemeen maken. Zoo dan, zoo wij onder het meesterschap des Heiligen Geestes voortgang wil doen, die moet zich door den dienst der profeten laten leeren. Voorts, door het woord **profetie**, versta ik niet de gave van voorzeggén, maar de wetenschap om de Schrift uit te leggen, gelijk 1 Cor. 14:3, zoodat een profeet is een uitlegger van den Goddelijken wil. Want te dier plaats die ik voortgebracht heb, heeft Paulus de leer tot stichting, vermaning en vertroosting, den profeten toegeschreven, en verhaalt deze dingen als deelen daarvan. Zoo dan, de profetie te dezer plaats, is de uitlegging der Schrift, tot het tegenwoordige gebruik gevoegd. Deze verbiedt Paulus te verachten, tenzij wij willens in duisternis willen dwalen. Het is een schoone waarheid tot aanprijzing der uitwendige prediking. De onheilige menschen droomen, dat het kinderen zijn die in het lezen en hooren der Schrift gehouden worden, alsof daar niemand geestelijk ware, dan die de leer veracht. Zoo dan, zij verachten hoovaardig den dienst der menschen, ja ook de Schrift zelve, opdat zij den Geest verkrijgen. Bovendien houden zij hoovaardig voor verborgen openbaringen des Geestes alle razernijen, zooveel als er hun de duivel ingeeft. Zoodanig zijn de Libertijnen en dergelijke razende menschen. En hoe ongeleerder een iegelijk is, zooveel te hoovaardiger en opgeblazener is hij. Maar wij zullen naar Paulus' exempel leeren den Geest bij der menschen stem te voegen, welke niet anders is dan zijn instrument.

21 Proeft alle ding. Dewijl de lichtvaardige menschen en misbruikers des Geestes hunne beuzelingen bekleeden met den naam

der profetie, zoo zou de profetie aldus in kwaad vermoeden mogen komen, of gehaat worden: gelijk heden velen bijna de walg hebben, wanneer slechts de prediking genoemd wordt, omdat daar zooveel ongeleerde en ongeschikte menschen zijn, die hunne ondeugende gedichtselen op den predikstoel uitstorten, en ook andere goddeloozen hunne gruwelijke lastering uitblaten. Dewijl dan door zulke menschenfeil de profetie walgelijk kon worden, ja nauwelijks plaats hebben: zoo gebiedt Paulus de Thessalonicensen alles te proeven: daarmede beduidende, of zij schoon niet allen spreken juist naar den volkomen regel, dat men nochtans eerst moet oordeelen, dan eenige leer veroordeelen of verwerpen. Men pleegt hier tweeërlei wijze te zondigen. Want sommigen verwerpen allerlei leer, omdat zij door valsche voorwending van den naam Gods bedrogen zijn, of weten dat gemeenlijk velen bedrogen worden: anderen nemen zonder onderscheid aan door een dwaas en lichtvaardig geloof, al wat onder Gods naam voorgesteld wordt. Beide is gebrekkelijk: want de eersten, met dat grootsche vooroordeel doordrongen zijnde, sluiten zichzelf den weg om voortgang te doen; de anderen onderwerpen zich lichtvaardig aan alle winden van dwalingen. Van deze twee onmatigheden roept Paulus de Thessalonicensen terug tot de rechte matigheid, als hij hun verbiedt eenig ding te veroordeelen, dat zij niet eerst onderzocht hebben, en vermaant wederom, dat zij oordeel moeten gebruiken, eer zij dat, wat voortgebracht wordt, voor ontwijfelbaar aannemen. En men is voorwaar deze eerbied den naam Gods schuldig, dat men de profetie niet verwerpe, die gezegd wordt van Hem gekomen te zijn. Maar gelijk de onderzoeking of onderscheiding moet gaan vóór de verwerping, alzoo ook vóór de aanneming der ware en gezonde leer. Want het betaamt den godzaligen niet zoo lichtvaardig te zijn, dat zij zonder onderscheid zoewel het valsche als het ware zouden aannemen. Hieruit verstaan wij, dat God den geloovigen den Geest des oordeels geeft, opdat zij onderscheiden, en door der menschen bedrog niet verleid worden. Want zoo zij niet met onderscheid begaafd waren, Paulus zou tevergeefs zeggen: **Proeft alle ding, en houdt wat goed is.** Zoo wij gevoelen dat wij de gave niet hebben om wel te beproeven, zoo moet men ze begeeren van denzelfden Geest, die door zijne profeten spreekt. Nu zegt de Heere te dezer plaats door den mond van Paulus, dat de loop der leer niet door eenige gebreken der menschen, noch door eenige lichtvaardigheid of onwetendheid, noch eindelijk door geen misbruik moet verhinderd worden allen tijd in de gemeente haar kracht en plaats te hebben. Want dewijl de wegneming der profetie der gemeente verderf is: zoo zullen wij eer den hemel met de aarde vermengen, dan dat de profetie zou ophouden. Maar Paulus schijnt hier veel te breed vrijheid in het leeren toe te laten, als hij wil dat men alle ding proeve: want men moet het toch eerst hooren om te proeven: nu aldus zou den bedriegers een deur geopend wezen om hunne leugenen te zaaien. Ik antwoord, dat hij niet begeert, dat men den valschen leeraren gehoor geve, welker mond hij elders gebiedt te stoppen: en die hij zoo streng uitsluit, en dat hij ook niet wegneemt de orde in 't verkiezen der leeraren, welke hij zoozeer elders beveelt. Maar dewijl nimmermeer zoo groote naarstigheid kan gedaan worden, of daar profeteeren wel somtijds die niet zoo wel geleerd zijn als het betaamt, en daar zijn wel goede

Tit. 1:9.

1 Tim. 3:2.

en godzalige leeraars, die het merk missen, zoo eischt hij deze matigheid van de geloovigen, dat zij nochtans niet weigeren te hooren. Want daar is niets zorgelijkers, dan die eigenzinnigheid, waardoor ons geen leer smaakt, als wij niet willen proeven wat goed is.

22 Van allen boozen schijn. Sommigen meenen dat dit een algemeene waarheid is, alsof hij gebood zich te onthouden van alle dingen die eenen schijn des kwaads hebben. Alzoo zou de zin wezen, dat het inwendige getuigenis der conscientie niet genoegzaam is, tenzij men ook acht heeft op de broeders, opdat de ergernissen kunnen tegengegaan worden, met te vlieden al wat kan schijnen kwaad te zijn. Die hier het Grieksche woord, waarvoor wij gesteld hebben **schijn**, nemen voor **soort**, die dwalen veel te grovelijk. Want Paulus neemt het hier gelijk als wij het overgezet hebben, voor een **schijn**: en men kan het overzetten **boozen schijn**, of **schijn van het booze**: toch blijft dezelfde zin. Ik volg liever Chrysostomus en Ambrosius, die het bij den naasten zin voegen, hoewel zij geen van beiden den zin van Paulus uitdrukken, en hebben mogelijk niet genoeg verstaan wat hij meent. Ik zal mijn gevoelens zeggen met korte woorden. Ten eerste, door boozen schijn of schijn van het booze, versta ik als de valscheit eener leer nog niet alzoo bevonden is, dat men ze terecht kan verwerpen, en nochtans eenig kwaad vermoeden daarvan is, en gevreesd wordt dat daar iets venijns onder verborgen is. Zoo dan, Paulus gebiedt van zulke leer zich te onthouden, die boos schijnt, hoewel zij niet boos is. Niet dat hij ze ganschelijk laat verwerpen, maar omdat zij niet moet ontvangen worden, of geloof hebben. Want waarom heeft hij eerst geboden te houden wat goed is, en wil nu dat men niet alleen afhoude van het booze, maar ook van den schijn van het booze, te weten, omdat het betaamt dat men ze dan eerst gelooft, als de waarheid door goede onderzoeking en oordeel in 't licht gebracht is. Maar waar vreeze der valscheit is, of waar het verstand met twijfel verward is, daar betaamt het den voet terug te trekken, of den loop op te houden, (gelijk men spreekt) opdat wij niets aannemen met twijfelachtige en verwarde conscientie. In één woord, hij leert hoe de profetie ons zal nuttig wezen zonder gevaar, te weten, zoo wij naarstig zullen wezen om alles te beproeven, en zoo wij lichtvaardigheid en haastigheid vlieden.

1 Cor. 1:9.
2 Thess. 3:13.

23 De God des vredes heilige u geheel; en uw geest en ziel, en lichaam worde geheel zonder beschuldiging bewaard in de toekomst onzes Heeren Jezus Christus.

1 Cor. 1:9;
10:13.

24 Hij is getrouw die u geroepen heeft, die het ook doen zal.

25 Broeders! bidt voor ons.

2 Cor. 13:12.

26 Groot alle broeders met den heiligen kus.

1 Petr. 5:14.

Rom. 16:16.

1 Cor. 16:20.

27 Ik bezweer u bij den Heere, dat deze zenābrief allen heiligen broeders gelezen worde.

28 De genade van onzen Heere Jezus Christus zij met u. Amen.

Deze Eerste zendbrief aan de Thessalonicensen is geschreven van Athene.

23 De God. Als hij menigerlei geboden gegeven heeft, zoo komt hij ten laatste tot bidden: en voorwaar, de leer wordt tevergeefs

gezaaid, tenzij de Heere ze in onze harten zaaie. Waaruit het openbaar is hoe verkeerdelijk die doen, die uit de geboden Gods de kracht der menschen meten. Dewijl dan Paulus wist dat alle leer onnut was, totdat God ze als met zijn vinger in onze harten schrijft, zoo bidt hij God, dat Hij de Thessalonicensen heilige. Waarom hij hier zegt: **De God des vredes**, dat is mij niet genoeg bekend, tenzij wij het tot het voorgaande willen voegen, waar hij van de broederlijke eendrachtigheid, en lijdzaamheid, en gerustheid des gemoeds spreekt. Wij weten dat onder het woord **heiligen**, vervat wordt de gansche vernieuwing des menschen. De Thessalonicensen waren nu wel eensdeels vernieuwd, maar Paulus wenscht dat God volbrengte wat daar nog ontbreekt: waaruit wij verstaan, dat men het gansche leven lang moet voortgaan in de oefening der heiligheid. Voorts, zoo het Gods ambt is den ganschen mensch te vernieuwen, zoo blijft daar niets voor den vrijen wil. Want zoo wij Gods medewerkers moesten zijn, zoo zou Paulus aldus gesproken hebben: God helpe en bevordere uwe heiligmaking. Nu, als hij zegt: **Hij heilige u geheel**, zoo maakt hij Hem alleen den auteur van het gansche werk. **En uw geest.** Dit wordt tot verklaring daarbij gesteld, opdat wij weten hoedanig de heiligmaking van den ganschen mensch is, te weten, als hij in geest, ziel en lichaam, geheel of zuiver, en onbesmet bewaard wordt tot den dag van Christus. En dewijl in dit leven nimmermeer zulke geheelheid is, zoo moet allen dag de zuiverheid wat vermeerderd, en de onreinigheden wat verminderd worden, zoolang wij in de wereld leven. Voorts moet men deze deeling van den mensch aanmerken: want somtijds wordt de mensch enkel gezegd in lichaam en ziel gedeeld te zijn: en dan wordt door de ziel de onsterfelijke geest des menschen verstaan, welke in het lichaam als in een huis woont. En dewijl de ziel twee voorname deelen heeft, te weten, het verstand en den wil, zoo pleegt de Schrift somtijds deze twee onderscheiden te stellen, als zij de natuur en kracht der ziel wil uitdrukken: maar alsdan wordt het woord **ziel**, genomen voor de zetel der genegenheden, zoodat het is een tegendeel des geestes. Daarom, als wij hooren dit woord **geest**, zoo zullen wij weten, dat de rede en het verstand daarmede beduid wordt: gelijk door het woord **ziel**, de wil en alle genegenheden beduid worden. Ik weet wel, dat de woorden van Paulus door velen anders uitgelegd worden: want zij meenen dat de ziel genoemd wordt de levende geest, en de geest, dat deel des menschen dat vernieuwd is: maar dan zou Paulus' gebed ongeschikt zijn. Bovendien is het gebruik der Schrift anders, gelijk ik gezegd heb. Als Jesaja zegt, hfdst. 26:9: Mijn ziel heeft U des nachts begeerd, mijn geest heeft op U gedacht: zoo twijfelt niemand, dat hij van zijn verstand en genegenheid spreekt, en alzoo twee deelen der ziel verhaalt. In denzelfden zin worden deze twee woorden te zamen gesteld in de psalmen. En dit komt met de uitspraak van Paulus best overeen. Want hoe is de gansche mensch geheel, dan als de gedachten zuiver en heilig zijn, als alle genegenheden recht en wel geschikt zijn, en eindelijk als het lichaam zijn dienst en arbeid niet anders dan tot goede werken voegt? Want het verstand wordt van de filosofen als de overste gesteld, en de genegenheden in het midden om te gebieden, en het lichaam bewijst gehoorzaamheid. Nu zien wij hoe goed alle ding rijmt. Want dan is de mensch zuiver

en geheel, zoo hij met het verstand niets bedenkt, noch met het hart begeert, noch met het lichaam volbrengt, dan wat God behaagt. Nu, dat Paulus de bewaring van den ganschen mensch, en van al zijne deelen, alzoo Gode beveelt, daaruit moet men verstaan, dat wij aan ontallijk vele gevaren onderworpen zijn, zoo wij door zijn bescherming niet bewaard worden.

24 Hij is getrouw, die u geroepen heeft. Gelijk hij door het bidden betuigd heeft, hoe groote zorg hij droeg voor de zaligheid der Thessalonicensen, alzoo bevestigt hij ze nu in het betrouwen der Goddelijke genade. Merk op, op welken grond hij hun de eeuwige hulpe Gods belooft, te weten, omdat God ze geroepen heeft: met welke woorden hij te kennen geeft, dat men moet hopen dat de genade zal duren en blijven, van dat de Heere ons eenmaal Zich tot kinderen aangenomen heeft. Want Hij belooft niet, dat Hij één dag onze Vader zal zijn, maar Hij neemt ons aan met conditie, dat Hij ons altijd zal onderhouden. Zoo dan, de roeping moet ons een getuigenis der eeuwige genade zijn: want Hij wil het werk zijner handen niet onvolmaakt laten. Voorts, Paulus spreekt tot de geloovigen, die niet alleen door de uiterlijke prediking geroepen waren, maar ook krachtig van Christus tot den Vader waren geleid, om in het getal der kinderen te zijn. Van den **kus**, hoe die een teeken der groetenis is geweest, daarvan hebben wij elders gezegd. Met deze woorden verklaart hij zijn liefde tot de heiligen.

27 Ik bezweer u bij den Heere. Het is onzeker of Paulus gevreesd heeft, dat booze en nijdige menschen, (gelijk het dikmaals geschiedt) den zendbrief zouden verbergen, of dat hij eenig ander perikel heeft willen mijden, dat niet uit verkeerde voorzichtigheid en zorg van eenigen de zendbrief onder weinigen zou gehouden worden. Want men vindt altijd menschen, die zeggen, dat het niet nut is dingen te openbaren, die zij anders bekennen zeer goed te zijn. Voorwaar wat listen of voorwendingen het ook zijn, die de duivel toen gebruikt heeft, opdat de zendbrief niet bij alle menschen bekend worde, men kan uit Paulus' woorden verstaan hoe ernstig en streng hij zich daartegen stelt. Want de bezwering bij den naam Gods is geen kleine noch lichte zaak. Zoo hebben wij dan, dat de Geest Gods heeft gewild, dat wat hij door Paulus' dienst in dezen zendbrief geleerd heeft, der gansche gemeente geopenbaard worde. Waaruit het openbaar is, dat die hardnekkiger zijn dan de duivelen zelve, die heden het volk Gods verbieden Paulus' brieven te lezen: dewijl zij door zulke strenge bezwering niet bewogen worden.

2 THESSALONICENSEN

HET EERSTE HOOFDSTUK.

- 1 Paulus, en Silvanus, en Timotheus, aan de gemeente der Thesalonicensen in God onzen Vader, en den Heere Jezus Christus.
- 2 Genade zij u en vrede van God onzen Vader, en den Heere Jezus Christus. 1 Cor. 1:3.
1 Thess. 1:1.
1 Petr. 1:2.
- 3 Wij moeten God danken allen tijd over u, broeders! gelijk het betaamt, omdat uw geloof zeer toeneemt, en de onderlinge liefde van een iegelijk van u overvloedig is. Ef. 1:15.
Fil. 1:3.
Coloss. 1:3.
1 Thess. 1:2.
- 4 Zoodat wij zelven in de gemeenten Gods van u roemen, van uwe verdraagzaamheid en geloof in al uwe vervolgingen en verdrukkingen die gij lijdt.
- 5 Dewelke zijn een bewijs des rechtvaardigen oordeels Gods, opdat gij waardig geacht wordt het rijk Gods, voor hetwelk gij lijdt. Jud. 6.
- 6 Want het is recht bij God, dien die u verdrukken, verdrukking te vergelden; Zach. 2:8.
- 7 En u die gij verdrukt wordt, verlichting met ons.

UITLEGGING.

An de gemeente in God. Het ware overbodig woorden te maken van den vorm der groetenis. Dit is alleen waardig dat men aanmerke, dat de gemeente in God en Christus gezegd wordt, die niet alleen onder het vaandel des geloofs verzameld is, zoodat zij den eenigen God den Vader dient, en op Christus vertrouwt, maar die een werk en gebouw is des Vaders en van Christus: want als God ons aanneemt en vernieuwt, zoo beginnen wij uit Hem te zijn in Christus, 1 Cor. 1:30.

3 Danken. Hij begint van lof, om alzoo zichzelf een weg te maken tot vermaning: want alzoo doen wij meer vrucht bij degenen die nu in den loop zijn, als wij hunnen voortgang niet verzwijgen, en vermanen hoever zij nog van het voorgestelde doel zijn, en prikkelen ze om voort te jagen. En dewijl hij in den Eersten zendbrief hun geloof en liefde geprezen had, zoo prijst hij nu den wasdom van beide. En voorwaar deze wijze moeten alle godzaligen hebben, dat zij zich allen dag onderzoeken, en zien hoever zij gekomen zijn. Dit is dan de waarachtige lof der geloovigen, zoo zij allen dag wassen in geloof en liefde. Als hij zegt **altijd**, daarmede geeft hij te kennen, dat hem zonder ophouden nieuwe stof gegeven wordt. Hij had tevoren God gedankt over hen: nu zegt hij dat hij oorzaak heeft om wederom te danken, te weten, om den dagelijken voortgang. En als hij God daarover dankt, daarmede betuigt hij, dat zoowel de wasdom als het begin des geloofs en der liefde

van God komt. Want ware zulks uit der menschen kracht of deugd, zoo ware het een verzonnen dankzegging, of immers van geen waarde. Bovendien vertoont hij, dat hun voortgang niet klein, noch ook alleen middelmatig, maar zeer groot is, daarom is onze traagheid veel te schandelijker, als wij in langen tijd nauwelijks een voet voortgaan. **Gelijk het betaamt.** Met dit woord vertoont Paulus dat wij verbonden zijn om God te danken, niet alleen als Hij ons goed doet, maar ook als wij de weldaden overwegen, die Hij onzen broeders gedaan heeft. Want zoo ergens de goedheid Gods gezien wordt, daar behoort men ze te danken. Bovendien moet der broeders zaligheid ons zoo lief zijn, dat wij al wat hun gegeven is, behooren onder ons goed te rekenen. Ja ook, zoo wij overwegen hoedanig en hoe heilig de eenigheid des lichaams van Christus is, zoo zal deze onderlinge gemeenschap onder ons zijn, dat wij het goed van elk lid onder het gewin der gansche gemeente zullen rekenen. Zoo dan, in het prijzen der weldaden Gods moet men altijd de gansche gemeenschap der gemeente aanzien.

4 Zoodat wij zelve van u. Hij heeft hun geen grooter lof kunnen toeschrijven, dan als hij zegt dat hij ze anderen gemeenten voorstelt tot een voorbeeld: want dit beduiden deze woorden, **wij roemen van u bij de andere gemeenten:** want Paulus roemde niet eergierig van der Thessalonicensen geloof, maar zoover derzelve lof een prikkel kon zijn tot naarstige navolging. Voorts, zegt hij niet dat hij roemt van hun geloof en liefde, maar van hun lijdzaamheid en geloof: waaruit volgt dat de lijdzaamheid een vrucht en getuigenis des geloofs is. Daarom moet men deze rede aldus verklaren: wij roemen van de lijdzaamheid die uit het geloof komt, en die getuigenis geeft dat het geloof uitnemend in u is, anders zou het vervolg der woorden niet sluiten. En voorwaar daar is geen ding dat ons in verdrukkingen ophoudt, dan het geloof. Hetwelk daaruit klaar genoeg is, dat wij geheel vervallen, zoo haast als de beloften Gods ons verborgen zijn. Daarom hoe meer iemand voortgang gedaan heeft in het geloof, zooveel te grooter lijdzaamheid zal hij hebben, om alles sterkelijker te dragen. Gelijk wederom de weekheid en onlijdzaamheid in tegenspoed onze ongeloofigheid bewijst. En voornamelijk als men verdrukking moet lijden om het Evangelie, dan toont zich de kracht des geloofs.

5 Een bewijs des rechtvaardigen oordeels Gods. Andere uitleggingen laat ik varen, en meen dat dit de rechte zin is, dat het onrecht en de verdrukkingen, welke de onschuldigen en godzaligen van de boozen verdragen, gelijk als in een spiegel bewijzen, dat God eenmaal de Richter der wereld zal zijn. En deze zin is geheel tegen de onheilige meening, welke wij plegen te krijgen, zoo wanneer het den goeden kwalijk, en den boozen wel gaat. Want wij meenen dat de wereld bij geval of fortuin loopt, en laat God geen regeering toe. Hieruit komt het, dat de harten der menschen met goddeloosheid en verachting bevangen worden, gelijk Salomo zegt. Want degenen die buiten hun verdienste te lijden hebben, die beschuldigen God, of meenen niet dat God acht heeft op der menschen zaken. Wij hooren wat Ovidius zegt: ik word ontroerd te denken dat er geen goden zijn. Ja David bekent, dat zijn voet geleid in een gladde plaats, bijna uitgeleden was, omdat hij alle dingen zoo verward zag in de wereld. En de goddeloozen daarentegen

Ps. 37:12.

worden door den voorspoed meer en meer hoovaardig, gelijk of hun geen straf hunner boosheid overkomen zou, gelijk Dionysius in zijn voorspoedige vaart zeide: dat de Goden waren de vrienden der heiligschenners. Eindelijk, als wij zien dat de wreedheid der goddeloozen tegen de onschuldigen ongestraft regeert, zoo denkt het vleesch, dat er niets is van het oordeel Gods, dat er geen straf is voor de boosheid, en geen loon voor de rechtvaardigheid. Maar Paulus zegt daartegen, dat het toekomstige oordeel Gods ons gelijk in een spiegel getoond wordt, als God alzo voor een tijd de goddeloozen spaart, en dat onrecht dat zijn volk lijdt, door de vingers ziet. Want dit stelt hij voor bekend en beleden, dat het niet mogelijk is dat God niet als een rechtvaardig rechter den ellendigen, die hier onrechtvaardig gekweld worden, hiernamaals rust zou geven, en den verdrukkers der godzaligen het loon vergelden, dat zij verdiend hebben. Zoo dan is het, dat wij deze grondwaarheid des geloofs weten, dat God is de rechtvaardige rechter der wereld, en dat zijn ambt is, een tegelijk loon te geven naar zijne werken: zoo zal zonder twijfel dit ander daaruit volgen, te weten, dat deze tegenwoordige ongeregeldeheid een bewijs des oordeels is, dat nog niet gezien wordt. Want zoo God een rechtvaardig rechter is, zoo moeten die dingen terecht gebracht worden, die nu verward en verkeerdt zijn. Nu is niets onordentelijker, dan dat de goddeloozen ongestraft den goeden lastig zouden zijn, en met ongebonden geweld regeeren, en dat de goeden zonder eenige schuld hunnerzijds, wreedelijk zouden gekweld worden. Hieruit is het lichtelijk te verstaan, dat God namaals op den rechterstoel zal treden, om den stand dezer wereld te beteren. Zoo dan, deze zin, dien hij hierbij stelt, te weten, dat het recht is bij God verdrukking te geven, enz. is het fundament dezer leer, te weten, dat God teekenen des toekomstenden oordeels toont, als Hij Zich van des rechterambt terughoudt. En voorwaar, ware het dat alle dingen nu in een verdragelijken stand waren, zoodat men kon verstaan dat het oordeel Gods volbracht ware: zoo zou zulke matigheid ons op de aarde houden. Zoo dan, God oordeelt nu de wereld alleen ten deele, om ons tot hope des toekomstenden oordeels op te wekken. Hij toont wel vele bewijzen zijns oordeels, doch alzo dat hij ons dwingt onze hoop verder uit te strekken. Het is voorwaar een uitnemende plaats: want zij leert hoe wij onze harten zullen opheffen van alle veranderingen dezer wereld, zoo wanneer wij eenigen tegenspoed lijden, te weten, dat ons het rechtvaardige oordeel Gods in gedachtenis kome, hetwelk ons uit deze wereld zal wegnemen. Alzo de dood zal ons een beeld des levens zijn. **Opdat gij waardig geacht wordt.** Daar zijn geene vervolgingen zoo gewichtig, dat zij ons het rijk Gods zouden waardig maken. En ook spreekt Paulus hier niet van de oorzaak der waardigheid, maar hij neemt alleen de gemeene leer der Schrift, te weten, dat God in ons wegneemt wat der wereld is, om een beter leven in ons op te richten. Bovendien, dat hij ons door de verdrukkingen den prijs en de waarde des eeuwigen levens toont. Eindelijk, hij beduidt enkel de wijze hoe de geloovigen gevoerd, en als gepolijst worden op Gods aanbeeld: want door de verdrukkingen worden zij geleerd de wereld te verlaten, en naar het hemelsche rijk Gods te staan. En zij worden in de hope des eeuwigen levens bevestigd, dewijl zij daarvoor strijden. Want dit

Luk. 9:23. is de aanvang, waarvan Christus zijnen discipelen gepredikt heeft.

6 Verdrukking te vergelden. Wij hebben nu gezegd waarom hij de straf Gods tegen de verworpenen aanroert, te weten, opdat wij leeren steunen op de verwachting des toekomstenden oordeels, dewijl God de boozen nog niet straft, welke nochtans om hunne boosheid moeten gestraft worden. Doch verstaan ook mede de geloovigen, dat daar geen oorzaak is waarom zij den korten en vergankelijken voorspoed der goddeloozen zouden benijden, welke weinig hierna in een gruwelijk verderf veranderd zal worden. Wat hij daarna stelt van de verlichting der godzaligen, komt overeen met de uitspraak van Petrus, waar hij den dag des laatsten oordeels noemt den dag der verkoeling. Toch heeft hij in deze openbaring van goeden en kwaden, klaarlijker willen uitdrukken, hoe ongerecht en verkeerd de regeering der wereld zou zijn, zoo God de loonen en straffen niet uitstelde tot een ander oordeel: want alzoo zou de naam Gods dood zijn. Zoo dan, die berooven Hem van zijn ambt en kracht, die niet zien op deze rechtvaardigheid, waarvan Paulus spreekt. Hij zegt ook **met ons**, om door het gevoelen zijns geloofs, aan zijne leer autoriteit en geloof te geven. Want hij vertoont dat hij niet philosopheert van onbekende dingen, als hij zichzelf met hen stelt in dezelfde zaak en orde. Wij weten hoeveel grooter gezag en geloof die verdienen, die door lang gebruik geoefend zijn in de dingen, die zij leeren, en eischen niets van anderen, dan wat zij zelve bereid zijn te doen. Zoo dan, Paulus houdt zichzelf niet in de schaduw en rust, gebiedende den Thessalonicensen hoe zij in de hitte der zon moeten strijden: maar hij strijdt zelf streng, en vermaant ze tot denzelfden krijg.

1Thess.4:16.

In dien dag als de Heere Jezus zal geopenbaard worden uit den hemel, met de engelen zijner mogendheid,

2 Petr. 3:7.

8 In vlammend vuur, hetwelk zal wraak doen tegen degenen, die God niet kennen, en het Evangelie van onzen Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn.

Rom. 2:8.

9 Dewelke zullen straf dragen het eeuwige verderf van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid zijner mogendheid.

Jes. 2:19.
Boek der
Wijsh. 5:2.

Hand. 1:11.

1Thess.1:10.

Openb. 1:7.

10 Als Hij zal komen om geheiligd te worden in zijne heiligen, en wonderlijk te worden in allen die gelooven, (omdat ons getuigenis onder u geloofd is) in dien dag.

Als de Heere Jezus zal geopenbaard worden. Dit is een bevestiging der voorgaande uitspraak. Want dewijl dit een van de hoofdstukken onzes geloofs is, dat Christus uit den hemel zal komen, en dewijl Hij niet zonder oorzaak komen zal, zoo moet het geloof het einde zijner komst zoeken. Nu, het einde is, opdat Hij voor de zijnen kome tot een Verlosser, ja, opdat Hij de gansche wereld oordeele. De beschrijving die hier volgt, dient hiertoe, te weten, opdat de godzaligen verstaan, hoe het oordeel dat over hunne vijanden hangt, verschrikkelijk is, en dat God zooveel te grooter acht heeft op hunne verdrukkingen. Want dit is de grootste oorzaak onzer krankheid en droefheid, te weten, dat wij meenen, dat God niet zeer bewogen wordt door ons ongerief. Wij zien tot hoedanige

klachten David dikmaals uitbreekt, als hij brandt vanwege de hoovaardigheid en grootschheid zijner vijanden. Zoo heeft hij dan tot der geloovigen vertroosting dit al gesteld, dat hij den rechterstoel van Christus beschrijft vol verschrikking, opdat zij niet door de tegenwoordige vernedering den moed zouden wegwerpen, als zij zien dat zij hoovaardig en smadelijk van de goddeloozen verdreden worden. Hoedanig dat vuur zal wezen en van wat stof, daarover laat ik die menschen disputeeren, die dwazelijk curieus zijn. Het is mij genoeg, dat ik weet wat Paulus voorhad te leeren, te weten, dat Christus een zeer strenge wreker zal wezen van het onrecht, dat de verworpenen ons aandoen. De gelijkenis van vuur en vlam is in de Schrift gewoon genoeg, waar van den toorn Gods gesproken wordt. **Engelen zijner mogendheid** noemt hij, in wie Hij zijn mogendheid zal toonen. Want Hij zal de engelen met Zich leiden, om de heerlijkheid zijns rijks te verklaren, waarom zij elders genoemd worden de engelen zijner majesteit.

8 Dewelke zal wraak doen. Opdat hij den geloovigen te beter doe gelooven, dat de vervolgingen, die zij lijden, niet ongestraft zullen wezen, zoo leert hij wat ook Gode daaraan gelegen is, dewijl zij, die de godzaligen vervolgen, Gode wederspanning zijn. Zoo moet dan God niet alleen om onzer zaligheid wil, maar ook om zijn heerlijkheid een wreker zijn tegen hen. Voorts, deze woorden zijn van Christus te verstaan: **Die zal wraak doen.** Want Paulus geeft te kennen, dat dit ambt Hem van God bevolen is. Men kon vragen, of het ons geoorloofd is wraak te begeeren, dewijl Paulus die belooft, alsof zij terecht begeerd wordt. Ik antwoord, dat het niet geoorloofd is van iemand wraak te begeeren: want ons wordt geboden, een iegelijk goed te wenschen. Bovendien, hoewel wij in 't gemeen wraak mogen begeeren tegen de verworpenen, nochtans dewijl wij ze nog niet onderscheiden, zoo moeten wij een iegelijk zaligheid wenschen. Intusschen mag het vrij zijn der goddeloozen verderf met begeerte te hopen, zoover een zuivere en welgeschikte ijver tot God in onze harten regeert, en alle ongeregelde begeerlijkheid van ons is. **Die God niet kennen.** Met deze twee dingen beduidt hij de ongelooovigen, dat zij God niet kennen, en het Evangelie van Christus niet gehoorzaam zijn. Want zoo men door het geloof het Evangelie gehoorzaam is, gelijk hij in het eerste en laatste hoofdstuk aan de Romeinen leert, zoo is de ongeloovigheid de oorzaak der wederspanning. Hij bestraft dezelve dat zij God niet kennen: want uit een levende kennis Gods komt eerbiediging. Zoo dan, de ongeloovigheid is altijd blind: niet dat de ongelooovigen ganschelijk zonder alle licht en verstand zijn, maar omdat hun verstand zoo verblind is, dat zij ziende niet zien. Het is niet zonder oorzaak dat Christus zegt, dat dit het eeuwige leven is, dat men den waarachtigen God kent, enz. Zoo dan, uit gebrek aan zaligmakende kennis, volgt de verachting Gods, en in 't einde de dood. Van welke zaak ik meer gehandeld heb in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs.

Joh. 17:3.

9 Het eeuwige verderf van het aangezicht. Hij verklaart hoedanig die straf is, die hij gemeld heeft, te weten, het verderf zonder einde en de onsterfelijke dood. De eeuwigheid des doods wordt daaruit bewezen, dat de heerlijkheid van Christus tegenover haar staat: nu deze is eeuwig, en heeft geen einde: zoo dan, haar kracht

zal nimmermeer ophouden. Hieruit kan ook de gruwelijkheid der verschrikkelijke straf verstaan worden: want zij zal zoo groot zijn, gelijk de heerlijkheid en majesteit Gods groot is.

10 Als Hij zal komen om geheiligd te worden. Dewijl hij dusver gesproken heeft van de straf der verworpenen, zoo komt hij nu wederom tot de godzaligen, en zegt dat Christus zal komen om in hen verheerlijkt te worden, dat is, opdat Hij ze met zijn heerlijkheid beschijne, opdat zij haar deelachtig zouden zijn: alsof hij zeide, dat Christus niet deze heerlijkheid voor Zichzelven zal hebben, maar dat zij allen heiligen gemeen zal zijn. Dit is een zeer groote en bijzondere vertroosting der godzaligen, dat de Zoon Gods, wanneer Hij in de heerlijkheid zijns rijks zal geopenbaard worden, zijne heiligen tot derzelve gemeenschap met Zich zal nemen. Hieronder is een tegenstelling te verstaan van den tegenwoordigen stand, in welchen de geloovigen arbeiden en zuchten, tegen die laatste wederoprichting: want nu zijn zij der versmaadheid der wereld onderworpen, verachtelijk en nergens voor gerekend: maar dan zullen zij dierbaar en vol waardigheid wezen, als Christus zijn heerlijkheid in hen zal uitbreiden. Het einde is, dat de geloovigen gelijk met gesloten oogen, dezen korten weg des aardchen levens voorbijgaan, altijd met de harten ziende op de toekomende openbaring van het rijk van Christus. Want waartoe dient die melding der toekomst van Christus in mogendheid, anders dan opdat zij met de hope doordringen tot die zalige wederopstanding, die nog verborgen is. En men moet aanmerken, dat hij gezegd hebbende **heiligen**, terstond daarbij stelt **geloovigen**: waarmede hij te kennen geeft, dat in de menschen geen heiligheid is zonder geloof, maar dat anders alle menschen onheilig zijn. In het einde verhaalt hij wederom: **In dien dag**; want dat hangt aan dezen zin. En hij verhaalt dat wederom om der geloovigen begeerten te bedwingen, dat zij zich niet bovenmate haasten. **Omdat ons getuigenis.** Wat hij in 't gemeen gezegd heeft van alle heiligen, voegt hij nu den Thessalonicensen toe, opdat zij daaraan niet twijfelen, of zij zijn onder dat getal. Omdat mijn prediking, zegt hij, bij u geloof heeft gekregen, heeft Christus u nu gesteld in het getal der zijnen, die Hij zijner heerlijkheid zal deelachtig maken. Door het woord **getuigenis**, verstaat hij de **leer**: want de apostelen zijn getuigen van Christus. Zoo zullen wij dan leeren, dat de beloften Gods dan zeker en vast bij ons zijn, als zij geloof bij ons vinden.

11 Om welke zaak wij ook altijd voor u bidden: dat onze God u der roeping waardig achte, en vervulle al het welbehagen zijner goedheid, en het werk des geloofs met mogendheid.

12 Opdat de naam van onzen Heere Jezus Christus verklaard worde in u, en gij in Hem, naar de genade van onzen God en den Heere Jezus Christus.

11 Om welke zaak. Opdat zij weten, dat hun de hulpe Gods zonder ophouden noodig is, zoo betuigt hij dat hij voor hen bidt. Als hij zegt: **Om deze zaak**, zoo meent hij, opdat zij komen tot het einddoel van hun loop, gelijk het uit het vervolg openbaar is, zeggende: **En vervulle al het welbehagen, enz.** Toch schijnt wat hij ter eerster plaatse gezet heeft, overbodig te zijn: want God had

ze nu verwaardigd te roepen. Maar hij spreekt van het einde, of van de vervulling, dewelke in de volharding gelegen is. Want gelijk wij tot afwijking zeer licht genegen zijn, zoo zou het aan ons niet ontbreken, dat onze roeping niet dikmaals teniet werd, zoo God ze niet staande hield. Daarom wordt Hij gezegd ons waardig te achten, als Hij ons leidt naar het einddoel. **En vervulle.** Paulus is wonderlijk in het verheffen der genade Gods: want met het woord **welbehagen** niet tevreden zijnde, zegt hij nog daarenboven dat het uit de goedheid Gods vloeit: tenzij mogelijk iemand liever wil zeggen weldadigheid uit welbehagen, wat evenveel is. Nu, als wij hooren, dat het onverdiende welbehagen Gods de oorzaak onzer zaligheid is, en dat hetzelfde in de goedheid Gods gefundeerd is, zijn wij niet nu en dan uitzinnig, zoo wij bestaan zelfs het allerminste aan onze verdiensten toe te schrijven? Want deze woorden hebben geen klein gewicht. Want hij had met één woord kunnen zeggen: Opdat uw geloof vervuld worde. Maar hij noemt het welbehagen; daarna drukt hij het nog klaarder uit, te weten, dat God door niets anders daartoe bewogen is geweest dan door zijn goedheid, want in ons heeft Hij niets gevonden dan ellendigheid. En niet alleen het begin onzer zaligheid wordt van Paulus der genade Gods toegeschreven, maar ook al de deelen onzer zaligheid. Aldus wordt dat gedichtsel der sophisten wederlegd, waarin zij zeggen, dat God ons wel met zijn genade voorkomt, maar dat wij ze met navolgende verdiensten helpen. Paulus bekent in den ganschen loop der zaligheid, niet dan enkel genade Gods. En dewijl het welbehagen Gods nu alreede in hem volmaakt is, zoo spreekt hij dat volgende woord van de vrucht, die in ons gezien wordt, en verklaart alzoo zijnen zin, als hij daarbij stelt: **Het werk des geloofs.** En hij noemt het wel een werk zooveel God aangaat, die het geloof in ons werkt of maakt, alsof hij zeide: Opdat Hij het gebouw des geloofs, dat Hij begonnen heeft, volbrengt. En hij zegt niet zonder oorzaak: **Met lijdzaamheid**; want hij geeft te kennen, dat de volmaking des geloofs een zeer zware zaak is, hetwelk wij ook meer dan genoeg bevinden: en de oorzaak is goed, te weten, zoo wij overwegen hoe groot onze zwakheid is, hoe menigerlei verminderingen ons van alle zijden voorgeworpen worden, en hoe zwaar des duivels aanvallen zijn. Zoo dan, tenzij de kracht Gods ons grootelijks te hulpe kome, zoo zal het geloof nimmermeer tot zijn hoogsten graad komen. Want het is niet lichter het geloof in den mensch te volmaken, dan een toren uit water te maken, die door zijn vastigheid alle baren en geweld des onweders wederstaat, en met zijn hoogheid door de wolken gaat: want wij zijn niet minder onvast dan water, en de hoogheid des geloofs moet door den hemel dringen.

12 Opdat de naam onzes. Hij roept ons terug tot het voornaamste einde onzes ganschen levens, te weten, opdat wij de heerlijkheid des Heeren dienen. En het is voornamelijk waardig, dat men 't aanmerke, dat hij daarbij zegt, dat degenen, die de heerlijkheid van Christus versierd hebben, wederom in Christus zullen verheerlijkt worden. Want daarin wordt de wonderlijke goedheid Gods eerst gezien, dat Hij wil, dat zijn heerlijkheid openbaar zij in ons, die met schande bedekt zijn. Maar dit is een dubbel wonder, dat Hij ons daarna met zijn heerlijkheid verlicht en bekleedt, alsof Hij

ons van zijnentwege dergelijke vergold. Daarom zegt hij: **Naar de genade van God en Christus.** Want hier is niets wat onze is, zoowel in de werking als in het volbrengen of in de vrucht. Want ons leven wordt door de leiding des Heiligen Geestes alleen tot Gods eer geschikt. En dat zulke groote vrucht daaruit komt, moet men aan de groote barmhartigheid Gods toeschrijven. Intusschen, zoo wij niet meer dan plomp en ongevoelig zijn, zoo betaamt het ons met alle naarstigheid te arbeiden om de heerlijkheid van Christus te bevorderen, waaraan ook de onze hangt. In wat zin hij de heerlijkheid van God en Christus gemeen maakt, laat ik nu na te zeggen, dewijl het elders gezegd is.

HET TWEEDE HOOFDSTUK.

1) Of: Van de toekomst.

Jer. 29:8.
Matt. 24:4.
Ef. 5:6.
Col. 2:18.
1 Joh. 4:1.

1 Ik bid u, broeders! door de toekomst ¹⁾ van onzen Heere Jezus Christus, en onze vergadering tot Hem:

2 Laat u niet lichtelijk afleiden van uw verstand, noch laat u beroeren door geest, of door woord, of door zendbrief als van ons geschreven, alsof de dag van Christus nabij ware.

Ik bid u. Hoewel men ook kon lezen van de toekomst, gelijk op de rand aangetekend is, zoo rijmt nochtans die bidding het best, die uit de tegenwoordige zaak genomen is, gelijk hij in den Eersten zendbrief aan de Corinthiërs, waar hij van de hope der wederopstanding handelt, een eed gebruikt bij die heerlijkheid, die de geloovigen moeten hopen. En dit is veel krachtiger, als hij de geloovigen bezweert bij de toekomst van Christus, dat zij niet lichtvaardig gelooven, dat de dag van Christus nabij is: want hij vermaant ook mede, dat men niet anders dan godvreezend en sober daarvan moet denken. Want de bezwering pleegt te geschieden door die dingen, die in eerwaardigheid bij ons zijn. Zoo is dan de zin: Gelijk de toekomst van Christus u een dierbaar ding is, waarmede Hij ons te zamen tot Zich zal vergaderen, en metterdaad die eenigheid des lichaams volmaken, in welke wij alleen eensdeels onderhouden worden door het geloof: alzoo bid ik u door dezelfde toekomst, gelooft niet te lichtvaardig zoo iemand zegt, door wat schijn het zij, dat de dag des Heeren nabij is. Dewijl hij in den voorgaanden zendbrief wat aangeroerd had van de wederopstanding, zoo is het mogelijk, dat sommige lichtvaardige en onheilige menschen daaruit oorzaak genomen hadden te zeggen, dat de dag zeker en nabij was. Want het is niet onwaarschijnlijk, dat deze dwaling eerder bij de Thessalonicensen is opgerezen. Want Timotheus van daar gekomen zijnde, had hunnen ganschen stand aan Paulus te kennen gegeven, en had als een voorzichtig en ervaren man, niets achtergelaten wat tot de zaak diende. En Paulus had van zulke groote zaak niet kunnen zwijgen, was hij daarvan in kennis gesteld. Alzoo acht ik, dat curieuse menschen begonnen zijn ongeschikt te filosofheeren van den tijd der toekomst van Christus, nadat de zendbrief van Paulus is gelezen geweest, in welken een levende beschrijving der wederopstanding vervat was En dit was ganschelijk

een verdervend gedichtsel, gelijk ook andere dergelijke, die daarna niet zonder des duivels listen gezaaid werden. Want wanneer eenige dag gezegd wordt nabij te zijn, zoo hij dan niet terstond komt, zoo verflauwen de menschen, gelijk de natuur der menschen niet goed lang vertoeving lijden kan, en terstond na die verflauwing volgt wanhoop. Zoo is dan dit des duivels list geweest, dewijl hij de hope der wederopstanding niet openlijk kon omstooten, zoo heeft hij die diefelijk en bedektelijk willen verzwakken, belovende dat de dag des Heeren nabij was, en terstond komen zou. En daarna heeft hij niet opgehouden menigerlei lagen te leggen, om het geloof der wederopstanding mettertijd uit der menschen harten uit te wisschen, dewijl hij het niet openlijk kon teniet maken. Het is wel een lustig ding, dat de dag onzer verlossing op een bepaalden tijd gesteld wordt, en daarom wordt het van den gemeenen man met toejuiching aangenomen, gelijk wij zien dat men in de razernijen van Lactantius en der Chiliasten voortijds zeer groot behagen gehad heeft: nochtans strekten zij tot niets anders, dan om de hope der wederopstanding teniet te maken. Dit was Lactantius' voornemen niet, maar de duivel heeft naar zijn schalkheid, de curieusheid van Lactantius en dergelijken misbruikt, om alles in de religie onzeker te maken: en hij houdt ook heden niet op tot datzelve te arbeiden. Nu zien wij hoe noodig de vermaning van Paulus was: want anders ware de gansche religie bij de Thessalonicensen door een sierlijke voorwending omgestooten.

2 Laat u niet lichtelijk afleiden van uw verstand, noch laat u beroeren. Door het verstand, meent hij een geschikt geloof, dat op gezonde leer rust. Nu, door dit gedichtsel dat hij verwerpt, zouden zij als uitzinnig en van zichzelf geraakt zijn. En hij hekelt drieërlei bedrog, waarvoor zij zichzelf moeten hoeden, te weten: **Geest, woord,** en valschen **zendbrief.** Door het woord **geest,** verstaat hij gedichte profetieën: en het schijnt dat deze wijze van spreken onder de godzaligen gewoon geweest is, dat zij de profetieën noemden geest, uit eerbied. Want opdat de profetieën behoorlijke autoriteit hebben, zoo moet men meer op den Geest Gods, dan op de menschen zien. Maar gelijk des duivels wijze is, dat hij zich verandert in een engel des lichts, alzoo hebben de bedriegers dezen naam gestolen, om de slechte menschen te bedriegen. En hoewel Paulus dit momaangezicht hun had kunnen aftrekken, nochtans wilde hij liever alzoo als bij toelating spreken, alsof hij zeide: Hoewel zij den Geest der openbaring voorwenden, zoo wilt ze niet gelooven; gelijk Johannes ook zegt: Beproeft de geesten, of zij ook uit God zijn. Door het woordje **woord,** verstaat hij naar mijn oordeel, allerlei leer, als de valsche leeraars op redenen of gissingen, of op eenigen anderen schijn steunen, om hunne gedichtsel te doen gelooven. Dat hij daarbij zegt van den **zendbrief,** is een teeken dat deze onbeschaamdheid van andere namen in hunne brieven te stellen, zeer oud is. Daarom is de barmhartigheid Gods aan ons te wonderlijker, dat Paulus' geschriften geheel tot onze tijden bewaard zijn, hoewel zijn naam alreeds toen hij nog leefde, valschelijk in geveinsde brieven gesteld is geweest. Voorwaar, dit heeft niet bij geval, noch door menschelijk geluk kunnen geschieden, had God niet zelve door zijn kracht den duivel en al zijne dienaren verhindert. **Alsof de dag van Christus nabij ware.** Dit schijnt te

Ps. 90:4.
Sir. 18:8.
2 Petr. 3:8.
Matt. 24:42.

strijden tegen vele plaatsen der Schrift, waar de Geest zegt, dat die dag nabij is. Maar hierop is licht te antwoorden. Want hij is nabij, zooveel God aangaat, bij wien duizend jaren zijn als een dag. Intusschen wil de Heere alzoo van ons zonder ophouden verwacht zijn, dat wij geen zekeren bepaalden tijd zetten. Waakt, (zegt Hij) want gij weet den dag niet noch de ure. Maar die valsche profeten die Paulus hier wederlegt, daar zij behoorden der menschen harten in onzekerheid te houden, daar hebben zij hun geboden zonder zorg te zijn, dat de komst nabij was, opdat zij door verdrietelijkheid der lange vertoeving niet moede werden.

Dan. 9:27.
Matt. 24:23.
1 Tim. 4:1.
1 Joh. 2:12.

3 Dat u niemand eenigszins bedriege: want die dag komt niet, tenzij eerst een afval kome, en tenzij geopeubaard worde die booze mensch, die verdorven zoon,

Dan. 11:36.

4 Die tegenstrijder, en die zichzelf verheft tegen al wat God genaamd wordt, of wat men aanbilit: alzoo dat hij in den tempel Gods zit als God, zichzelf vertoonende alsof hij God ware.

Matt. 24:6.

3 Dat u niemand. Opdat zij zichzelf niet tevergeefs den vroolijken dag der verlossing zoo dichtbij zouden beloven, zoo stelt hij een droevige profetie voor, van de toekomstige verwoesting der gemeente. Dit is ganschelijk dezelfde prediking, die Christus gebruikt heeft bij zijne discipelen, toen zij van het einde der wereld gevraagd hadden. Want Hij vermaant ze, dat zij zichzelf tot zware strijden bereiden: en als Hij van overgroote en tevoren ongehoorde ellendigheden gesproken heeft, door welke het aardrijk bijna zou verwoest worden, zoo zegt Hij daarbij, dat het einde nog niet is, maar dat dit beginselen der smarten zijn. Desgelijks zegt Paulus, dat de geloovigen lang moeten strijden, eer zij komen te triumfeeren. Dit is een schoone plaats, en bijzonder waardig dat men ze aanmerke. Dit was een zware en zorgelijke verzoeking, waardoor ook de verstandigsten konden verslagen en van hunnen stand afgeworpen worden, dat men die gemeente, die met zulk een grooten arbeid door langen tijd met moeite tot een middelmatigen stand was opgericht, haastelijk zag vallen, alsof zij van een onweder geslagen ware. Zoo heeft dan Paulus niet alleen de harten der Thessalonicensen, maar ook alle godzaligen te voren gewapend, dat zij niet als door een nieuwe en onverwachte zaak zouden verschrikt worden, als het kwam dat de gemeente verwoest werd. Maar dewijl de uitleggers deze plaats naar verscheiden zijden gedraaid hebben, zoo moeten wij vóór alles maken, dat wij den rechten zin van Paulus weten. Hij zegt, dat de dag van Christus niet zal komen, eer de wereld tot afwijking zal gevallen zijn, en het rijk van den antichrist plaats hebbe in de gemeente. Want dat zij deze plaats uitgelegd hebben van den afval van het Romeinsche rijk, is zoo nietig, dat het niet noodig is met vele woorden te wederleggen. En ik verwonder mij dat zoovele schrijvers, die anders geleerd en scherpzinnig waren in zulk een lichte zaak gedwaald hebben, tenzij toen daar één in gedwaald had, de anderen zonder oordeel met hoopen gevolgd zijn. Zoo dan, de afval noemt Paulus de meinedige afwijking van God, niet van één of van weinige menschen, maar die wijd en breed in de meeste menigte der menschen regeert. Want waar afval genoemd wordt, zonder iets daarbij te zetten, daar

kan zij niet van weinigen verstaan worden. Nu kunnen geen anderen verstaan worden avvallig te zijn, dan die zichzelf eerst tot Christus en het Evangelie begeben hebben. Zoo voorzegt dan Paulus een gemeene afwijking der zichtbare gemeente: alsof hij zeide, dat de gemeente eerst tot mismaakten en gruwelijken afval moet komen, eer haar volkomen wederoprichting komt. Hieruit is het licht te verstaan, hoe nuttig deze profetie van Paulus is: want het had kunnen schijnen geen gebouw Gods geweest te zijn, dat zoo haast nedergeworpen was, en zoo lang vervallen gelegen had, had Paulus weinig tevoren vermaand, dat het alzoo geschieden zou. Ja, velen heden ten dage, als zij de langdurige verwoesting der gemeente bij zichzelf overleggen, zoo beginnen zij wankelbaar te zijn, alsof die niet door Gods raad ware geregeerd geweest. De papisten, om de tirannie huns afgods te verontschuldigen, gebruiken deze verf, te weten, dat het niet mogelijk is dat Christus zijn bruid verlaten zou hebben. Maar de zwakken hebben hier, waarmede zij zich kunnen ophouden, als zij hooren dat die mismaaktheid der gemeente die zij zien, over langen tijd is voorzegt. En de onbeschaamdheid der papisten wordt openlijk wederlegd, dewijl Paulus betuigt dat daar afval zal komen, wanneer de wereld onder de regeering van Christus gebracht zal zijn. Nu, waarom de Heere zijn gemeente (die immers scheen zijn gemeente te zijn) op zulke schandelijke wijze heeft laten vervallen, zullen wij weinig hierna zien. **Geopenbaard worde.** Het was ganschelijk een oudwifsch gedichtsel, betreffend den keizer Nero, dat die uit de wereld weggenomen was, en wederkomen zou om de gemeente met zijn wreede tirannie te kwellen: en nochtans was het verstand der ouden alzoo bekommerd, dat zij meenden dat Nero de antichrist zou zijn. Maar Paulus spreekt niet van een mensch, maar van het rijk dat de duivel zou innemen, om den stoel der gruwelijkheid midden in den tempel Gods op te richten: hetwelk wij zien in het pausdom vervuld te zijn. De afval is wel wijder gestrekt: want Mohammed heeft zijne Turken van Christus vervreemd, gelijk hij een avvallig mensch was. Alle ketters hebben door hunne sekten de eenigheid der gemeente verscheurd. Alzoo zijn er zoo vele afwijkingen van God geweest. Maar als Paulus vermaand heeft, dat daar zulke verwoesting zal wezen, dat de meeste menigte van Christus zal afwijken, zoo zegt hij nog wat grooters daarbij, te weten, dat daar zulke groote verwoering zal wezen, dat des duivels stadhouder heerschappij over de gemeente zal innemen, en in Gods plaats daar regeeren. Dit rijk der gruwelijkheid, beschrijft hij onder den naam van één persoon, omdat het één rijk zal wezen, al is het dat de een na den ander volgt. Nu verstaan de lezers, dat alle secten door welke de gemeente verminderd is, beken van afwijking zijn geweest, die begonnen zijn het water van den rechten loop af te leiden: en dat het Mohammedanisme als een geweldige vloed is geweest, die door zijn geweld wel de helft weggenomen heeft. Daarna heeft de antichrist wat overgebleven was met zijn venijn besmet. Alzoo zien wij met onze oogen, dat deze gedenkwaardige profetie van Paulus bevestigd is met wat daarna gevoegd is. In deze uitlegging die ik voortbreng, is niets gedwongen. De geloovigen te dien tijde droomden, dat zij na een zwarigheid van korten tijd in den hemel zouden opgenomen worden. Maar Paulus voorzegt daarentegen, wanneer zij

een tijdlang vreemde vijanden tegen zich zullen gehad hebben, dat dan tehuis meer ongeluks zal oprijzen: dewijl degenen, die Christus trouw beloofd hadden, alom tot schandelijke meenedigheid zullen getrokken worden: want de tempel Gods zelve zal met heilig-schennende tirannie verontreinigd worden, zoodat de opperste vijand van Christus daar zal regeeren. Het woord **openbaring**, wordt hier genomen voor openlijk gebruik van tirannie: alsof Paulus gezegd had, dat de dag van Christus niet zal komen, totdat deze tiran zichzelve openlijk zal vertoond, en als naar een plan de gansche orde der gemeente omgekeerd hebben.

4 Tegenstrijder, en die zichzelve verheft. Deze twee dingen, die hij dezen verdorven mensch toeschrijft, drukken uit hoe gruwelijke verwarring daar wezen zal, opdat de harten der zwakken niet verslagen worden door de overgrootte ongeschiktheid der zaak. Bovendien worden de godzaligen tot afschrik gebracht, opdat zij niet met de anderen ontaarden. En Paulus beschrijft nu als op een tafel des antichrist gedaante. Want uit deze woorden kan men lichtelijk verstaan hoedanig zijn rijk is, en in wat dingen het gelegen is. Want als hij hem noemt **tegenstrijder**, als hij zegt, dat hij zichzelve zal aantrekken wat eigenlijk Gode toekomt, zoodat hij als God in den tempel geëerd wordt, zoo stelt hij zijn rijk recht tegen het rijk van Christus. Gelijk dan het rijk van Christus geestelijk is, alzoo moet deze tirannie zijn over de zielen, opdat zij het rijk van Christus tegensta. En hierna zal hij haar toeschrijven kracht, om door ongoddelijke leeringen en gedichte wonderen te bedriegen. Zoo dan, om den antichrist te bekennen, moet men Christus recht tegenover hem stellen. Waar ik overgezet heb: **Al wat God genaamd wordt**, daar wordt bij de Grieken gewoonlijker gelezen: **Alle die God genaamd wordt**, doch kan men uit de oude overzetting en uit sommige Grieksche uitleggingen gissen, dat Paulus' woorden zijn vervalscht geweest. En men kon zeer licht in een letter falen, voornamelijk waar de gedaante zeer gelijk was, hoewel aan deze verscheidenheid niets gelegen is, zooveel den zin aangaat. Want dit heeft Paulus zonder twijfel willen zeggen, dat de antichrist zichzelve zal aantrekken wat God toekomt, zoodat hij zichzelve boven alle godheid verheffe, opdat de gansche religie en de gansche dienst Gods onder zijne voeten ligge. Zoo dan, deze woorden: **Al wat God genaamd wordt**, zijn zooveel alsof hij gezegd had: **Al wat Godheid genaamd wordt**. En **wat men aanbidt**, dat is, waarin de eering Gods gelegen is. Hier wordt niet gehandeld van den naam Gods, maar van zijn majesteit en dienst, en ganschelijk van alles wat hij zichzelve toeschrijft, alsof Paulus gezegd had: de ware religie, waarmede de eenige waarachtige God gediend wordt, deze zal die verdorven mensch zichzelve toekennen. Nu, zoo wie uit de Schrift geleerd heeft welke dingen Gode aller-eigenlijkst toekomen, en daarentegen aanziet wat de paus zich toeschrijft, al ware hij een kind van tien jaar, zoo zal hij wel lichtelijk den antichrist bekennen. De Schrift zegt, dat God de eenige wetgever is, die behouden en verderven kan, de eenige koning, wiens ambt is met zijn Woord de zielen te regeeren. Zij vertoont ook, dat Hij alleen allen goddelijken dienst instelt. Zij leert, dat men rechtvaardigheid en zaligheid van den eenigen Christus moet halen, en zij toont ook het middel. Daar is niets van dit alles, dat de paus

Jak. 4:12.

zich niet toeschrijft. Hij roemt dat het hem toekomt de conscientien te binden met zulke wetten als hij wil, en den eeuwigen straffen te onderwerpen. Hij maakt nieuwe sacramenten naar zijnen lust, of vervalscht en verderft, ja maakt ze ganschelijk te niet, die van Christus ingesteld waren, om zijn heiligschennis, die hij gedicht heeft, in derzelve plaats te stellen. Hij dicht middelen om zaligheid te verkrijgen, die ganschelijk vreemd zijn van de leer des Evangelies, eindelijk, hij ontziet zich niet de gansche religie te veranderen naar zijn goeddunken. Ik bid u wat is zichzelve verheffen boven alwat God genaamd wordt, zoo de paus dat niet doet. Als hij God alzo berooft van zijn eer, zoo laat hij niet anders dan een ijdel naam Gods, en al de macht Gods neemt hij tot zich. En dit is het wat Paulus weinig hierna zegt, dat de verdorven mensch zichzelve als God zal toonen: want (gelijk nu gezegd is) Paulus steunt niet op het woord **God**, maar beduidt dat de hoovaardigheid van den antichrist zoo groot zal wezen, dat hij zichzelve van het getal en van de orde der dienstknechten uitzonderende, en op den rechterstoel Gods klimmende, niet met menschelijke, maar met Goddelijke macht zal regeeren. Want wij weten, dat het een afgod is, al wat in Gods plaats verheven wordt, al is het dat het niet God wordt genaamd. **In den tempel Gods.** Met dit eene woord wordt overvloedig genoegzaam dier menschen dwaling, ja onachtzaamheid wederlegd, die meenen dat de paus, hoe hij zich ook gedraagt, daarom Christus' stadhouder is, omdat hij zijnen stoel in de gemeente heeft: want Paulus stelt den antichrist nergens dan in de heilige plaats Gods. Want hij is geen uiterlijk, maar een innerlijk vijand, die ook zelfs onder den naam van Christus, Christus bestrijdt. Hier kon iemand vragen, hoe een spelonk van zoo vele superstitiën genoemd wordt gemeente, welke behoorde een pilaar der waarheid te zijn? Ik antwoord, dat zij alzo genoemd wordt, niet omdat zij al de hoedanigheden en qualiteiten der gemeente behoudt, maar omdat zij eenig overblijfsel heeft. Zoo beken ik dan, dat het Gods tempel is waarin de paus regeert, doch met ontallijk veel heiligschennis ontheiligd.

5 Zijt gij niet gedachtig, dat ik u dit leerde toen ik nog bij u was?

6 En nu weet gij, waaraan het houdt, totdat hij te zijnen tijde 1 Joh. 12:9
geopenbaard worde.

7 Want hij werkt nu de verborgenheid der ongerechtigheid, alleen nu houdende totdat hij uit het midden weggenomen wordt.

8 En dan zal die ongerechtige geopenbaard worden, denwelken Jes. 11:4.
de Heere zal verderven met den Geest zijnsmonds, en zal hem te niet maken met de verschijning zijner toekomst.

5 Zijt gij. Dit geeft aan de leer niet weinig autoriteit, dat zij deze tevoren uit den mond van Paulus gehoord hadden, zoodat zij niet konden denken, dat zij van hem op dit oogenblik gedicht was. En dat hij ze zoo vroeg van het rijk van den antichrist vermaand had, en van de toekomstige verwoesting der gemeente, toen daar nog geen kwestie noch vraag van was, heeft hij zonder twijfel gedaan, omdat hij zag, dat deze leer der gemeente zeer nut was te weten. En het is voorwaar alzo: want deze gemeente tot wie hij spreekt, stond veel te zien waardoor zij kon beroerd worden, en wat konden de nakomelingen anders dan wankelen, als zij zagen dat het

meeste deel dergenen, die het geloof van Christus beleden hadden, van de godzaligheid afweken, en tot het verderf liepen, alsof zij uitzinnig geweest waren? Maar dit was een sterk wapen, als zij wisten dat het alzoo van God verordend was, omdat der menschen ondankbaarheid zulke straf verdiende. Hier kan men zien, hoe vergetelijk de menschen zijn, als van hun eeuwige zaligheid gehandeld wordt. Men moet ook Paulus' zachtmoedigheid aanmerken, dewijl hij ze alleen zachtelijk straft, daar hij zeer verbolgen had kunnen zijn, want dit is een vaderlijk verwijt, omdat zij zulk een ernstige en nuttige zaak vergeten hadden.

6 En nu weet gij waaraan het houdt. Het Grieksche woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt eigenlijk te dezer plaats, **verhinder**ing, of oorzaak des vertoevens. Chrysostomus meent, dat men 't niet kan uitleggen dan van den Geest, of van het Romeinsche rijk, doch wil het liever van het Romeinsche rijk verstaan. En hij heeft een geloofelijken grond, omdat Paulus niet duisterlijk van den Geest zou gesproken hebben, maar dat hij van het Romeinsche rijk sprekende, haat heeft willen vlieden. En hij zegt ook de oorzaak waarom de openbaring van den antichrist verachterd wordt door den stand des Romeinschen rijks, te weten, omdat gelijk het Babylonische rijk door de Perzen en Meden is verwoest, en de Macedoniërs wederom de Perzen overwonnen, en het rijk ingenomen hebben, en ten laatste de Macedoniërs van de Romeinen overwonnen zijn: alzoo ook de antichrist zal het ledige Romeinsche rijk tot zich trekken. Daar is geen van deze dingen, wat niet daarna met de daad bewezen is geweest: zoo spreekt dan Chrysostomus met waarheid, zooveel de historie aangaat. Maar ik meen, dat Paulus' zin anders geweest is, te weten, dat de leer des Evangelies alom moest verbreid worden, totdat meest de gansche wereld van hardnekkigheid en voorgenomen boosheid overwonnen en overtuigd ware. Want het is zonder twijfel, dat de Thessalonicensen deze verhindering welke zij ook geweest zij, uit Paulus' mond gehoord hebben: want hij maakt ze gedachtig van wat hij hun eerst tegenwoordig zijnde geleerd had. Nu mogen de lezers overwegen wat geloofelijker is, wat Paulus geleerd heeft dat het licht des Evangelies eerst in alle landen moest verbreed worden, eer God den duivel zooveel zou toelaten, of dat hij geleerd heeft, dat de mogendheid des Romeinschen rijks verhinderde den antichrist voort te komen, omdat hij niet anders kon, dan in een ledig bezit inbreken. Voorwaar, mij dunkt dat ik Paulus hoor spreken van de algemeene roeping der heidenen. Dat de genade Gods allen menschen moest aangeboden worden, dat Christus de wereld zou doorlichten met zijn Evangelie, opdat der menschen goddeloosheid te beter betuigd en overwonnen ware. Dit was dan de uitstelling, totdat de loop des Evangelies vervuld ware: want de onverdiende aanbieding der zaligheid zou naar Gods orde voorgaan. Daarom zegt hij daarbij, **te zijnen tijde**: want als de genade verworpen was, zoo was het tijd te straffen.

7 Verborgenschap der ongerechtigheid. Dit is gesteld tegenover de openbaring: want dewijl de duivel nog zoo groote kracht niet gekregen had, dat de antichrist openlijk de gemeente kan overvallen, zoo zegt hij dat hij diefelijk en heimelijk arbeidt tot wat hij te zijnen tijde openlijk zou doen. Zoo heeft hij dan toen in het verborgen de fundamenten gelegd, waarop hij daarna zou timmeren,

gelijk het geschied is. En hieruit wordt het volkomenlijker bevestigd wat ik nu gezegd heb, te weten, dat met den naam antichrist, niet een mensch beduidt wordt, maar een rijk dat zich in vele eeuwen uitbreidt. In denzelfden zin zegt Johannes, dat wel de antichrist komen zou: doch dat toen te zijnen tijde vele antichristen geweest zijn. Want hij vermaant degenen, die te dier tijd leefden, dat zij zich zouden hoeden van deze verderfelijke pest, die toen veel uitsproot: want daar rezen secten op, die als een zaad van dit ongelukkige onkruid waren, door hetwelk het gansche koren des Heeren bijna verstikt en verdorven werd. Voorts, hoewel Paulus een heimelijke werking te kennen geeft, zoo heeft hij nochtans liever het woord **verborgenschap** gebruikt, dan eenig ander woord, om dit te vergelijken met de verborgenheid des geloofs, waarvan hij elders spreekt. Want hij geeft naarstig te kennen de tegenstrijdigheid, die daar is tusschen den Zoon Gods en dezen verdorven zoon. **Alleenlijk nu houdende.** Dewijl hij dit beide zegt van een, dat hij een tijdlang de heerschappij houdt, en dat hij in korten tijd zal weggenomen worden, zoo twijfel ik het niet te verstaan van den antichrist. En dat woord **houdende**, moet uitgelegd worden: **Hij zal houden.** Want naar mijn oordeel, heeft hij dit tot vertroosting der geloovigen daarbij gesteld, dat het rijk van den antichrist alleen een tijdlang zal duren, welken God een einde gesteld heeft. Want de geloovigen hadden kunnen tegenwerpen, waartoe dient het dat het Evangelie gepredikt wordt, zoo de satan nu arbeidt tot zulke tirannie, die hij eeuwig zal behouden. Zoo vermaant hij ze dan tot lijdzaamheid: want God zal alleen een tijdlang zijn gemeente verdrukken, opdat Hij ze eenmaal verlosse: daarentegen moet men de gedurigheid des rijks van Christus aanmerken, opdat de geloovigen daarop steunen en rusten.

8 En dan zal die ongerechtige geopenbaard worden. Te weten, als deze verhindering zal ophouden: want hij wil niet zeggen dat de tijd der openbaring zal wezen, wanneer die zal weggenomen worden die nu de heerschappij heeft, maar hij ziet op het voorgaande. Want hij had gezegd, dat daar eenige verhindering was, waarom de antichrist niet openlijk de bezitting des rijks innam. Daarna heeft hij daarbij gezet, dat hij werkt het heimelijke werk der goddeloosheid. Ten derde, heeft hij een vertroosting daarbij gezet, namelijk, dat die tirannie een einde zoude hebben. Nu verhaalt hij wederom dat hij te zijnen tijde zou geopenbaard worden, die nog verborgen was. En deze herhaling dient hiertoe, dat de geloovigen met geestelijke wapenen voorzien zijnde, desniettemin onder Christus strijden, en zichzelf niet laten verdrinken, al is het dat de vloed der goddeloosheid overvloedt. **Denwelken de Heere.** Hij had het ondergaan van het rijk van den antichrist voorgezegd. Nu zegt hij, hoe hij zal ondergaan, te weten, dat hij door Gods woord zal te niet gemaakt worden. Het is onzeker, of hij spreekt van de laatste openbaring van Christus, als Hij uit den hemel als een rechter zal verschijnen. De woorden schijnen wel zoo te luiden. Maar Paulus meening is niet, dat Christus dat in een oogenblik tijds zal doen. Daarom moet men het aldus verstaan, dat de antichrist ganschelijk en geheel te niet zal worden, als die laatste dag der wederoprichting aller dingen zal komen. Nochtans geeft Paulus te kennen, dat Christus door zijne stralen, die Hij vóór zijn toekomst

1 Joh. 2:18

Col. 1:26

zal uitwerpen, de duisternis zal verdrijven, in welke de antichrist zal regeeren, gelijk de zon door hare stralen de duisternis des nachts verdriift, eer zij ons verschijnt. Zoo zal dan deze overwinning des woords zich in deze wereld vertoonen: want de Geest des monds

Jes. 11:4. beteekent niet anders dan het woord: gelijk ook Jes. 11:4, op welke plaats Paulus hier schijnt te zien. Want daar stelt de profeet den scepter des monds en den Geest der lippen gelijk, en Paulus schrijft ook deze zelfde wapenen aan Christus toe, om zijne vijanden te verdrijven. Dit is een schoone lof der ware en gezonde leer, dat zij gezegd wordt genoegzaam te zijn om alle goddeloosheid te niet te maken, en dat zij alle list des duivels zal overwinnen: gelijk als weinig hierna derzelve prediking, Christus' komst tot ons genoemd wordt. Als hij daarbij zet **verklaring zijner toekomst**, beduidt hij dat het licht der aanschouwing van Christus zoo zal wezen, dat de duisternis van den antichrist daardoor zal verslonden worden. Daarentusschen geeft hij bedektelijk te kennen, dat den antichrist een tijdlang zal toegelaten worden te regeeren, te weten, als Christus Zich als verstoken zal hebben, gelijk het pleegt te geschieden, zoo wanneer wij Hem den rug keeren, als Hij Zichzelven ons aanbiedt. En voorwaar, dat was een droevig weggaan van Christus, als Hij zijn licht wegnam van de menschen, toen zij het kwalijk en onbehoorlijk handelden, gelijk daar volgt. Daarentusschen leert Paulus, dat al de uitverkorenen Gods door zijn eenige tegenwoordigheid genoeg beschermd zullen wezen tegen al de listen des duivels.

Joh. 8:41.
1) Of, kracht.
Deut. 13:3.
Openb. 13:13.

9 Wiens toekomst is naar de werking ¹⁾ des duivels, in alle mogendheid, en teekenen, en leugenachtige mirakelen.

10 En in alle bedrieging der onrechtvaardigheid in degenen, die verloren gaan, daarom dat zij de waarheid niet aangenomen hebben, dat zij mochten zalig worden.

11 Daarom zal God hun zenden werking ¹⁾ des bedrogs, opdat zij de leugen gelooven.

12 Opdat zij allen geoordeeld worden, die de waarheid niet geloofd hebben, maar hun behagen in onrechtvaardigheid hebben gehad.

Rom. 1:24.
1) Of, kracht.

9 Wiens toekomst is. Met een bewijsreden uit tegengestelde dingen bevestigt hij wat hij gezegd heeft. Want dewijl de antichrist niet bestaat, dan door des duivels bedrog, zoo moet hij verdwijnen zoo haast als Christus zijn licht geeft. Eindelijk, dewijl hij alleen in duisternis regeert, zoo wordt zijn rijk der duisternis door den opgaanden dag verdreven en uitgebluscht. Nu verstaan wij de meening des apostels: want hij heeft willen leeren, dat het Christus niet zwaar zal wezen de tirannie van den antichrist te niet te maken, dewelke niet anders dan op des duivels hulp steunt. Nochtans daarentusschen beschrijft hij teekenen en merken, waardoor die verloren mensch kan onderscheiden worden. Want als hij van de werking of kracht des duivels gesproken heeft, zoo wijst hij ze bijzonder aan, als hij daar bijzet: **In alle mogendheid, en teekenen, en leugenachtige mirakelen.** En voorwaar, opdat het tegen het rijk van Christus sta, zoo moet het eensdeels in valsche leering en dwaling, en anderdeels in gedichte mirakelen gelegen zijn. Want het rijk van Christus is gelegen in de leer der waarheid, en in de

kracht des Geestes. Zoo dan, de duivel doet een schijn van Christus aan, opdat hij in den persoon van een plaatsvervanger van Christus, zich stelle tegen Christus. Doch neemt hij ook mede wapenen, waardoor hij rechtstreeks tegen Christus strijdt. Christus verlicht ons verstand tot het eeuwige leven door de leer zijns Evangelies. De antichrist door des duivels meesterschap geleerd zijnde, dwingt de goddeloozen tot het verderf door goddelooze leer. Christus bewijst de mogendheid zijns Geestes om zalig te maken, en verzegelt zijn Evangelie door mirakelen: de tegenstander vervreemdt ons van den Heiligen Geest door de kracht des duivels, en bevestigt de ellendige menschen in dwaling door zijn verstrikkingen **Leugenachtige mirakelen**, noemt hij niet alleen die valsch en met leugen gedicht worden van listige menschen, om de eenvoudigen te bedriegen, (van welke bedriegerijen het gansche pausdom vol is, want zij zijn een deel dier mogendheid, die hij boven aangeoerd heeft) maar hij stelt ook daarin leugen, dat de satan de werken, die anders waarlijk Godes zijn, trekt tot een verkeerd einde, en misbruikt de mirakelen, om Gods eer te verduisteren. Doch daarentusschen is het zonder twijfel, dat hij met verstrikkingen bedriegt, gelijk wij een voorbeeld hebben in de wijzen en tovenaars van Farao.

10 In degenen, die verloren gaan. Hij bepaalt de macht des duivels, opdat zij den uitverkorenen Gods niet schadelijk zij: gelijk ze ook Christus van dit gevaar bevrijdt. Waaruit het openbaar is, dat de antichrist niet dan door Gods toelating zooveel vermag. Deze vertroosting was noodig. Want anders moesten al de godzaligen door vreeze vergaan, zoo zij zagen dat die openbare maalstroom den ganschen weg innam, door welchen zij moesten gaan. Zoo dan, hoewel Paulus wil dat zij zorgvuldig zijn, opdat zij toezien, dat zij door te groote zorgeloosheid en gerustigheid niet ongebonden en dartel worden, ja zichzelf in het verderf werpen: zoo gebiedt hij nochtans goede hoop te hebben, want des duivels macht is gebreidd, zoodat zij niemand anders dan de verworpenen tot den val kon trekken. **Daarom dat zij de waarheid.** Opdat de verworpenen niet klagen, dat zij onschuldig vergaan, en dat zij meer door Gods wreedheid, dan door hun eigen schuld, den dood overgegeven zijn: zoo vertoont Paulus hoe rechtvaardig de strenge straf Gods over hen komen zal, te weten, omdat zij de waarheid, die hun aangeboden was, niet hebben aangenomen met zulke genegenheid als het betaamde, ja omdat zij uit zichzelf de zaligheid geweigerd hebben. En hieruit wordt het klaarder wat ik nu gezegd heb, dat het Evangelie der wereld moest gepredikt worden, eer God den duivel zooveel toeliet: want Hij zou zulke schandelijke ontheiliging zijns tempels niet toelaten, ware Hij niet door de uiterste ondankbaarheid der menschen daartoe verwekt. In één woord, Paulus betuigt dat de antichrist een dienaar der rechtvaardige straf Gods zal wezen tegen degenen, die tot zaligheid geroepen zijnde, het Evangelie verworpen hebben, en hun hart liever begeven hebben tot goddeloosheid en dwalingen. Daarom hebben de papisten nu niet tegen te werpen, dat het der zachtmoedigheid van Christus niet zou betamen, zijn gemeente te verwerpen. Want hoewel de regeering van den antichrist zeer wreed was, zoo is nochtans niemand daardoor vergaan, dan die het waardig was, ja die uit zichzelf den dood begeerd hebben.

En voorwaar, toen de stem van den Zone Gods alom haar geluid gegeven had, zoo heeft zij der menschen ooren doof, ja hardnekkig bevonden: en hoewel het Christendom in het gemeen aangenomen was, zoo hebben nochtans niet velen zich waarlijk en van harte tot Christus begeven. Zoo is het dan geen wonder, dat op zulke booze verachting terstond straf gevolgd is. Hier kon men vragen, of de straf der verblindings ook niet over anderen komt, dan over degenen die willens het Evangelie ongehoorzaam geweest zijn. Ik antwoord, dat het bijzondere oordeel, waarmede God de openbare verachting gestraft heeft, niet verblindert die met ongevoeligheid, zoo wanneer hij wil, te slaan, die nooit een woord van Christus gehoord hebben: want Paulus handelt niet in het gemeen, om wat oorzaak God van den beginne den duivel met zijn leugenen heeft laten regeeren, maar wat gruwelijker straf daar komt over de grove verachters der nieuwe en ongewone genade. Hij zegt: De liefde der waarheid aannemen, voor zijn hart en zin te geven om die lief te hebben. Waaruit wij leeren, dat bij het geloof altijd is een lieflijke en willige eerbieding Gods: want men gelooft Gods Woord niet, dan als het lieflijk en genoeglijk is.

11 Werking des bedrogs. Hij geeft te kennen, dat niet alleen de dwaling zal plaats hebben, maar ook dat de verworpenen zullen verblind worden, alzo dat zij zonder oordeel en verstand tot den dood zullen loopen. Want gelijk God door zijnen Geest ons inwendig verlicht, zoodat zijn leer bij ons krachtig is, en onze oogen en hart opent, om daarin door te dringen: alzo geeft Hij die door zijn rechtvaardig oordeel in eenen verkeerden zin over, die Hij tot het verderf verordend heeft: opdat zij met gesloten oogen, en met ongevoelig verstand, als betooverd zijnde, zichzelf den duivel en zijnen dienaren overgeven, om bedrogen te worden. En voorwaar, van deze zaak hebben wij een schoon schouwspel in het pausdom. Men kan met geen woorden uitdrukken, hoe wonderlijke poel van dwaling daar is, hoe grove en schandelijke ongeschiktheid der superstitiën, en welke razernijen zeer vreemd van het gemeen gevoelen daar zijn. Allen, die een kleinen smaak der gezonde leer hebben, kunnen op deze ongeschikte wonderen niet denken zonder grooten afschuw. Hoe komt het dan, dat de gansche wereld zonder gevoelen daarin blijft, anders dan omdat de menschen met blindheid van den Heere geslagen, en als in blokken veranderd zijn?

12 Opdat zij allen geoordeeld worden. Dat is, opdat zij zulke straf dragen, als hun goddeloosheid verdiend heeft. Alzo hebben degenen die verloren gaan, zich over God niet te beklagen, dewijl zij verkregen hebben wat zij zochten. Want men moet weten, dat Deut. 13:3 staat, te weten, dat der menschen harten onderzocht worden, wanneer valsche leeringen voortkomen: want zij verkrijgen geen overhand, dan bij degenen die God niet liefhebben met een oprecht hart. Zoo dan, wien de onrechtvaardigheid behaagt, die mogen hare vruchten inoogsten. Als hij zegt: **allen**, zoo geeft hij te kennen, dat de verachting Gods niet verontschuldigd wordt door den grooten hoop en menigte dergenen die weigeren het Evangelie gehoorzaam te zijn: want God is de rechter der gansche wereld, zoodat Hij zoowel honderduizend als één mensch straft. Als Hij zegt: **behagen hebben**, daarmede beduidt Hij vrijwillige genegenheid tot kwaad: want alzo wordt den ondankbaren alle verontschuldi-

ging benomen, dewijl zij in de onrechtvaardigheid zoo grooten lust hebben, dat zij ze liever hebben dan de rechtvaardigheid Gods. Want hoe zullen zij kunnen zeggen, dat zij door eenig geweld gedwongen zijn, zichzelf door uitzinnige afwijking te vervreemden van God, tot wien zij door de natuur geleid worden? Het is voorwaar openbaar, dat zij wetens en willens den leugenen gehoor geven.

13 Maar wij moeten God altijd danken over u, broeders van den Heere bemind! omdat God u van den beginne aan tot zaligheid verkoren heeft, in heiligmaking des Geestes, en geloof der waarheid.

14 Waartoe Hij u geroepen heeft door ons Evangelie, tot bezitting der heerlijkheid ^{1) Of, heerlijke bezitting.}, van onzen Heere Jezus Christus.

13 Maar wij moeten. Nu zondert hij de Thessalonicensen openlijk af van de verworpenen, opdat hun geloof niet wankelbaar worde door vreeze der toekomstige afwijking. Hoewel, hij heeft het niet alleen om hunnentwil gezegd, maar heeft ook mede de nakomelingen willen voorzien. En hij bevestigt ze niet alleenlijk, opdat zij niet met de wereld tot denzelfden val komen, maar door deze vergelijking prijst hij meer de genade Gods aan hen, dat zij in gerusten en vasten stand des levens behouden worden, daar zij zien dat meest de gansche wereld als met een geweldig onweder, te zamen ten doode getrokken worden. Alzo betaamt het ons de oordeelen Gods over de verworpenen aan te merken, opdat zij ons als spiegels zijn, om de barmhartigheid Gods aan te merken. Want wij moeten dit weten, dat het niet anders dan door bijzondere genade Gods geschiedt, dat wij niet ellendig met hen vergaan. Hierom noemt hij ze: **bemind van den Heere**, opdat zij te beter bedenken, dat zij om geen andere oorzaak gelijk uit die algemeene ellende getrokken worden, dan omdat ze God onverdiend liefgehad heeft. Alzo vermaande Mozes de Joden: God heeft u niet daarom zoo grootelijks verheven, omdat gij machtiger of grooter van getal zijt: maar omdat Hij uwe vaders liefhad, Deut. 7:8. Want als wij hooren dat woord liefde, zoo moet ons terstond in den zin komen wat Johannes zegt: Niet dat wij Hem eerst liefgehad hebben. In één woord, Paulus doet hier twee dingen: want hij bevestigt het geloof, opdat de geloovigen den moed niet verloren geven, door vrees verslagen zijnde: en hij vermaant ze tot dankbaarheid, opdat zij de barmhartigheid Gods te meer achten. **Verkoren heeft.** Hij drukt de oorzaak uit, waarom niet alle menschen met hetzelfde verderf overvallen worden, te weten, omdat tegen al degenen die God uitverkoren heeft, de duivel geen macht heeft, dat zij niet zouden zalig worden, al ware het dat de hemel met de aarde vermengd werd. **Van den beginne aan.** Deze plaats wordt onderscheiden gelezen. De oude overzetter heeft gezet: De eerstelingen. Zoo iemand het alzo wil lezen, zoo zal de zin wezen, dat de geloovigen zijn als weggelegd geweest tot een heilige offerande: en het zal wezen een gelijkenis genomen van de oude ceremonie der wet. Nochtans laat ons houden wat het gewoonlijkst is, te weten, dat hij zegt dat de Thessalonicensen van den beginne aan uitverkoren geweest zijn. Sommigen leggen het uit, dat zij zijn onder de eersten geroepen geweest: maar dit is vreemd van den

zin van Paulus, en komt niet overeen met de omstandigheid dezer plaats. Want hij wil niet alleen sommige weinigen, die terstond in den beginne des Evangelies tot Christus gebracht waren, van deze vrees verlossen, maar deze troost komt allen uitverkorenen Gods toe zonder uitzondering. Daarom, als hij zegt: **Van den beginne**, zoo beduidt hij daarmede dat het niet te vreezen is, dat de verandering der dingen, hoezeer wreed zij ook zij, hun zaligheid zou omstooten, die in de eeuwige verkiezing Gods gefundeerd is, alsof hij zeide: Al is het dat de satan alle ding in de wereld vermengt en vewart, zoo is nochtans uwe zaligheid buiten gevaar gesteld geweest, eer de wereld geschapen was. Zoo is dan dit de rechte haven der gerustigheid, dat God, die ons over langen tijd uitverkoren heeft, ons van alle kwaad zal verlossen, dat ons zou kunnen verhinderen. Want wij zijn uitverkoren ter zaligheid: zoo zullen wij dan van het verderf bevrijd zijn. Maar dewijl het ons niet toekomt in den verborgen raad Gods te dringen, om daar de zekerheid onzer zaligheid te halen, zoo stelt hij teekenen der verkiezing, die ons genoegzaam moeten zijn om die te gelooven. In heiligmaking des Geestes, zegt hij, en geloof der waarheid: hetwelk tweeerlei wijze kan verstaan worden, te weten, met heiligmaking of door heiligmaking. Toch is daar niet veel aan gelegen, welke men neemt van beide, dewijl het zeker is, dat Paulus niet anders wil, dan bij de verkiezing stellen de naaste teekenen, die onafscheidelijk aan haar hangen, en haar openbaren, die in zichzelf onbegrijpelijk is. Zoo dan, opdat wij weten dat wij van God uitverkoren zijn, zoo hebben wij niet te onderzoeken wat God vóór de schepping der wereld heeft voorgenomen, maar zullen in onszelven behoorlijke bevestiging vinden, zoo Hij ons door zijnen Geest geheiligd heeft, en zoo Hij ons door het geloof des Evangelies verlicht heeft. Want het Evangelie is ons een getuigenis onzer aanneming, en de Geest verzegelt ze: want degenen die door den Geest Gods geleid worden, die zijn kinderen Gods, en wie Christus door het geloof bezit, die heeft het eeuwige leven. Deze dingen moet men naarstig aanmerken, opdat wij de openbaring van den Goddelijken wil, waarmede Hij ons gebiedt tevreden te zijn, niet voorbijgaan, en denzelven in zijn verborgen raad willen onderzoeken, welke onderzoeking Hij ons verbiedt, en alzoo onszelven in een diepe doolhof verliezen. Zoo betaamt het ons dan, met het geloof des Evangelies en met de genade des Geestes, waarmede wij wedergeboren zijn, tevreden te zijn. En hiermede wordt dier menschen ongeschiktheid wederlegd, die van de verkiezing Gods maken een deksel en voorwending aller boosheid: dewijl Paulus ze alzoo stelt bij het geloof en de wedergeboorte, dat hij ze niet uit eenige andere dingen wil gewaardeerd hebben.

Rom. 8:14.

14 Waartoe Hij u geroepen. Hij herhaalt dezelfde zaak, hoewel een weinig met andere woorden. Want de kinderen Gods worden niet geroepen, dan tot het geloof der waarheid. Maar hier heeft Paulus willen toonen, hoe bekwaam getuige hij is, om die zaak te bevestigen, waarvan hij een dienaar was. Zoo dan, hij stelt zichzelf als een borg, opdat de Thessalonicensen niet twijfelen, dat het Evangelie, dat hun geleerd was, de zaligmakende stem Gods is, waardoor zij van den dood opgewekt, en van des duivels tirannie bevrijd worden. Hij noemt het zijn Evangelie, niet dat het bij hem

voortgekomen is, maar omdat de verkondiging hem bevolen was. Dat hij daarbij stelt: **Tot verkrijging of bezitting der heerlijkheid van Christus**, daardoor kan men verstaan, dat zij geroepen zijn om eenmaal met Christus de heerlijkheid in 't gemeen te bezitten, of dat Christus ze verkregen heeft tot zijn heerlijkheid. En alzoo zal het een andere reden der bevestiging wezen, te weten, dat Hij ze niet anders als zijn eigen erfenis zal beschermen, en dat Hij in het bewaren hunner zaligheid een beschermer zijner heerlijkheid zal wezen. Deze laatste zin rijmt het best naar mijn oordeel.

- 15 Zoo dan, broeders! staat, en houdt die onderwijzingen, die gij geleerd hebt door woord of door zendbrief van ons.
 16 En onze Heere Jezus Christus zelf, en onze God en Vader die ons liefgehad heeft, en gegeven heeft een eeuwige vertroosting, en goede hope door zijn genade,
 17 Die vertrooste uwe harten, en bevestigte u in alle goed werk en woord.

Deze vermaning trekt hij terecht uit de voorgaande leer: want onze standvastigheid en kracht om te volharden, steunt op geen ander ding, dan op het betrouwen der genade Gods. Als God als met uitgerekte hand ons tot zaligheid roept, als Christus Zich-zelfen door de leer des Evangelies ons geeft te genieten, en als de Geest ons is gegeven tot een zegel en voorpenning des eeuwigen levens: al ware het dat de hemel viel, zoo moet nochtans ons gemoed niet verflauwen. Zoo dan, Paulus gebiedt den Thessalonicensen te staan, niet alleen als anderen staan, maar met sterke vastigheid: zoodat wanneer zij alle menschen van het geloof zien afvallen, en alle dingen ganschelijk verward zijn, desniettemin in hunnen stand blijven. En voorwaar de roeping Gods moet ons alzoo tegen alle ergernis wapenen, dat onze vastigheid zelfs niet door den gemeenen val der gansche wereld verzwakt, en veel minder nedergeworpen wordt.

15 Houdt die onderwijzingen. Dat sommigen dit verstaan alleen van geboden der uiterlijke regeering, behaagt mij niet: want hij geeft te kennen hoe zij zullen staan. Nu, tot een onbeweeglijke sterkheid onderwezen te worden, dat is een zaak ver boven de uitwendige discipline. Daarom heeft hij naar mijn oordeel de gansche leer met deze woorden verrat: alsof hij zeide, dat zij hadden, waarin zij vast staande konden blijven, zoo zij in de gezonde leer voortgingen, gelijk zij van hem onderwezen waren. Ik ontken niet dat het Grieksche woord dat Paulus hier gebruikt, bekwamelijk beduidt dingen, die tot onderhouding des vredes en der orde van de gemeenten ingezet worden: en ik beken dat het alzoo genomen wordt, wanneer van menselijke inzettingen gesproken wordt, Matt. 15:6. Maar Paulus zal in het naastvolgende hoofdstuk, het woord inzetting, stellen voor een regel, welken hij hen geleerd heeft: en het woord zelve heeft een gemeene beduiding. Maar het vervolg der woorden (gelijk gezegd is) eischt dat het hier genomen wordt voor de gansche leer, waarin zij onderwezen waren. Want hier wordt van de allergrootste zaak gehandeld, te weten, opdat in zulke gruwelijke verstoring der gemeente hun geloof standvastig mag blijven. De papisten zijn ongeschikt, die hieruit besluiten, dat men hunne in-

zettingen moet onderhouden. Zij argumenteeren toch aldus: Zoo het aan Paulus geoorloofd was inzettingen te gebieden, zoo is het ook anderen leeraren geoorloofd: en zoo het Goddelijk was die te onderhouden, zoo moet men ook niettemin deze onderhouden. Maar opdat ik hun toelate dat Paulus spreekt van geboden, die de uitwendige regeering der gemeente aangaan, zoo zeg ik nochtans dat zij niet van hem gesmeed, maar van God aangegeven zijn. Want hij betuigt op een andere plaats, dat hij niet voorgenomen heeft den conscientien een strik aan te werpen: gelijk het noch hem, noch eenigen apostelen geoorloofd was. Zij zijn ook nog meer bespottelijk, als zij den stinkenden poel hunner superstitiën, onder dezen naam in de hand willen steken, alsof zij Paulus' inzettingen waren. Maar laat varen deze beuzelingen, dewijl wij den rechten zin van Paulus weten. En men kan ook eensdeels uit dezen zendbrief oordeelen hoedanige inzettingen hij beveelt. Want hij zegt: **Hetzij door woord**, dat is, prediking: **Hetzij door zendbrief**. Nu, wat vervatten de zendbrieven anders dan de zuivere leer, door welke het gansche pausdom, en alle gedichtsel en die vreemd zijn van de eenvoudigheid des Evangelies, ganschelijk teniet gemaakt worden.

16 En onze Heere Jezus Christus zelf. Dat hij dit werk, dat bijzonder Gode toekomt, Christus toeschrijft, en Hem onafscheidelijk met den Vader maakt tot den auteur des hoogsten Gods: daarmede wordt klaarlijk zijn Godheid bewezen, en wij worden daardoor vermaand, dat wij niet anders iets van God mogen verkrijgen, tenzij wij het in Christus zelven zoeken. En als hij gebiedt dat hun van God gegeven worde wat hij geleerd en geboden heeft, daarmede geeft hij genoeg te kennen, hoe weinige kracht de vermaningen hebben, tenzij God de harten roert en beweegt. Voorwaar, daar zal alleen een enkel geluid tot de ooren komen, tenzij de leer kracht hebbe van den Geest Gods. Dat hij daarna daarbij stelt: **Die ons liefgehad heeft, en gegeven heeft een eeuwige vertroosting.** dient tot het betrouwen van verkrijgen. Want hij wil, dat de Thessalonicensen zeker zijn, dat God zal doen wat hij bidt. Maar waaruit bewijst hij dat? Te weten: Omdat Hij eenmaal bewezen heeft dat Hij ze liefhad, toen Hij ze met zoo schoone weldaden begiftigd heeft, en heeft Zichzelven alzoo voor namaals aan hen verbonden. Dit beduidt de eeuwige vertroosting. Ditzelfde beduidt ook het woord **hope**: opdat zij zekerlijk verwachten, dat God ze zonder ophouden met zijne gaven zal beschenken. Maar wat begeert hij? te weten: Dat God door zijnen troost hunne harten ophoude: want dit komt Hem toe, opdat zij niet door benauwdheid of mistrouwen den moed verloren geven; bovendien, dat Hij hun geve te volharden, niet alleen in gezonde leer, maar ook in den loop eens godzaligen en heiligen levens. Want ik meen meer dat hij hiervan spreekt, dan van gemeen spreken, opdat het met het voorgaande overeenkome.

1 Cor. 7:35.

HET DERDE HOOFDSTUK.

- 1 Voorts, broeders! bidt voor ons, opdat het woord des Heeren zijn loop hebbe, en verheerlijkt worde, gelijk ook bij u; Matt. 9:38. Ef. 6:19. Col. 4:3.
- 2 En dat wij verlost worden van de ongeschikte en booze menschen: want het geloof is niet eens iegelijks. Rom. 15:31.
- 3 En God is getrouw, die u zal bevestigen, en bewaren van den booze. Joh. 6:44.
- 4 Want wij betrouwen in den Heere van u, dat gij doet en zult doen wat wij u gebieden.
- 5 De Heere bewege uwe harten tot gehoorzaamheid Gods, en tot lijdzaamheid van Christus.

Bidt voor ons. Hoewel de Heere hem krachtig bijstond, en hij alle anderen te boven ging in vurigheid des gebeds, zoo veracht hij nochtans de gebeden der geloovigen niet, door welke God ons wil geholpen hebben. Wij zullen ook naar zijn exempel deze hulp ernstig begeeren, en de broeders vermanen, dat zij voor ons bidden. Voorts, als hij daarbij stelt: **Opdat het woord Gods zijnen loop hebbe**, daarmede toont hij dat hij niet zoozeer zorg en acht heeft voor zichzelf, als voor de gansche gemeente. Want waarom begeert hij dat gebed der Thessalonicensen, te weten, opdat de leer des Evangelies haren loop hebbe. Zoo wil hij dan niet, dat men hem alleen aanzie, maar veelmeer Christus' eer, en de gemeene zaligheid der gemeente. Het woord **loop**, beduidt **verbreiding**. Het woord **heerlijkheid** beduidt wat meer, te weten, opdat de prediking haar kracht hebbe, om de menschen te veranderen tot beelden Gods. Zoo dan, de heiligheid des levens en de oprechtheid in de Christenen, is een versiering des Evangelies: gelijk het door die gelasterd wordt die het met den mond belijden, en intusschen schandelijk en boosaardig leven. Hij zegt: **Gelijk bij u**; want dit moet den godzaligen een opwekking zijn, dat zij zien dat alle anderen zijn gelijk zij. Daarom, degenen, die nu in het rijk Gods getreden zijn, worden geboden te bidden dat het kome.

2 Dat wij verlost worden. Naar mijn oordeel heeft de oude overzetter niet kwalijk overgezet **ongeschikte**. Met dit en het navolgende woord, beduidt Paulus ongeregelde en meenedige menschen, die onder den naam dat zij Christenen waren in de gemeente schuilden; of hij beduidt de Joden, die in razenden ijver over de wet, het Evangelie uitzinniglijk vervolgden. Hij wist wel wat groot gevaar hem stond van beiden aan te komen. Hoewel, Chrysostomus meent dat alleen die beteekend worden, die met booze harten het Evangelie bestreden met valsche leer en niet met gewapende hand, gelijk Alexander, Hymeneüs, en dergelijken. Maar ik versta het in het gemeen van allerlei gevaren en vijanden. Hij reisde toen naar Jeruzalem, en schreef hun op den weg zijnde. En hij was toen door den profeet van God vermaand, dat hem daar gevangenis en vervolging zou overkomen. Door de verlossing verstaat hij, dat hij overwinne door sterven of leven. **Het geloof is niet eens iegelijks.** Men kon het aldus verklaren: Het geloof is niet

Hand. 21:11

in een iegelijk, maar deze wijze van spreken zou twijfelachtiger en duisterder wezen. Daarom laat ons de woorden van Paulus behouden, met welke hij te kennen geeft, dat het geloof zoo zeldzaam een gave Gods is, dat het niet bij een iegelijk gevonden wordt. Zoo dan, God roept vele menschen, die niet met geloof tot Hem komen. Velen veinzen dat zij tot Hem komen, die het hart zeer ver van Hem hebben. Hij spreekt niet van allerlei menschen, maar alleen van de huisgenooten. Want de Thessalonicensen zagen dat velen vreemd waren van het geloof. Ja zij zagen hoe klein de hoop der geloovigen was. Daarom was dit tevergeefs gezegd geweest van degenen die buiten zijn. Maar Paulus zegt dat al degenen, die het geloof belijden, niet allen zoodanig zijn in waarheid. Zoo men de Joden allen vervat, zij schenen Christus zeer na te zijn: want zij behoorden Hem uit de wet en de profeten te bekennen. Voorwaar hij roert bijzonder die aan, met wie hij zou te doen hebben. En het is waarschijnlijk, dat het die waren, die den schijn en naam der godzaligheid hadden, en nochtans verre daarvan waren, en hieruit kwam strijd. Zoo dan, om te bewijzen dat hij niet tevergeefs, noch zonder oorzaak vreesd voor strijd met de ongeschikte en verkeerde menschen, zoo zegt hij dat het geloof niet allen gemeen is, dewijl altijd de goeden met boozen vermengd zijn, gelijk goed koren met onkruid. En zoo wanneer ongeschikte menschen ons moeite maken, die nochtans onder de christenen willen geteld worden, zoo moeten wij dit gedachtig zijn, dat het geloof niet eens iegelijks is. Ja als wij somtijds hooren dat de gemeenten door booze samenspanningen verstoord worden, zoo zal ons dit een schild wezen tegen zulke ergernissen. Want wij zullen niet alleen dikmaals den godzaligen leeraren onrecht doen, zoo wij aan hun getrouwigheid twifelen, zoo wanneer de huisgenooten der gemeente hun moeite doen: maar ons geloof zal ook dikmaals wankelbaar wezen, zoo wij niet gedachtig zijn, dat er vele meenedigen zijn onder degenen, die zich op den christennaam roemen.

3 En God is getrouw. Dewijl hunne harten door boos gerucht kunnen verslagen worden, en alzoo eenigszins beginnen aan Paulus' dienst te twifelen: als hij vermaand heeft, dat men niet altijd geloof vindt in de menschen, zoo roept hij ze tot God terug, en zegt dat Hij getrouw is, dat Hij ze zal bevestigen tegen alle listen der menschen, waarmede zij ze zullen zoeken te verzwakken, alsof hij zeide: Zij zijn wel meenedig, maar in God is een vast steunsel genoeg, dat gij niet vervallen zult. Hij zegt, dat de Heere getrouw is, als die tot het einde toe Zich gelijk is in de zaligheid der zijnen te beschermen, bijtijds helpt, en nimmermeer in gevaar verlaat. Gelijk hij tot de Corinthiërs zegt: De Heere is getrouw, die u niet zal laten verzocht worden boven wat gij kunt verdragen. Voorts, dat Paulus zorgvuldiger geweest is voor anderen, dan voor zichzelf, bewijzen deze zelfde woorden. Op hem hebben de booze menschen de pijlen hunner ongeschiktheid geschoten, op hem heeft al het verzinnen geweest: en intusschen zorgt hij voor de Thessalonicensen, opdat deze verzoeking hun niet hinderlijk zij. Het woord **boos**, kan wel geduid worden op de zaak zelve, te weten, op de boosheid, als op de personen der ongeschikte menschen: doch ik duid het gaarne op den duivel, die het hoofd aller boozen is. Want het ware weinig, dat wij van de listigheid en geweld der menschen verlost wer-

den, zoo de Heere ons niet beschermde voor alle geestelijke hinderling.

4 Wij betrouwen. Met deze voorrede maakt hij zichzelf een doorgang tot de ondervinding, die hij terstond zal geven. Want dit betrouwen dat hij betuigt van hen te hebben, maakt ze veel bereider om gehoorzaam te zijn, dan of hij als twijfelende of wantrouwende, gehoorzaamheid geëischt had. Hij zegt dat deze hope die hij van hen had, in den Heere, gefundeerd is: want het komt Hem toe de harten te buigen tot gehoorzaamheid, en daarin te behouden. Of hij heeft niet dit woord willen betuigen, dat hij niet voorgenomen heeft eenig ding te gebieden, dan op des Heeren bevel. Zoo dan, hiermede wordt hem en hun een paal gesteld: hem, opdat hij niet gebiede dan in den Heere, en hun, dat zij niet anders gehoorzaam zijn dan in den Heere. Zoo dan, al die deze matigheid niet houden, die bedekken zich tevergeefs met Paulus voorbeeld, om de gemeente met hunne wetten te binden en te onderwerpen. Mogelijk heeft hij hierop gezien, dat zijn apostelambt bij de Thessalonicensen in eere en ongeschonden bleve, hoewel zeer de ongeschikte menschen zochten zijn eer te niet te maken. Want dat bidden, dat hij terstond daarbij zet, strekt tot dit einde. Want zoover de harten tot Gods eer en Christus lijdzaamheid geschikt blijven, zoo zal alles wel wezen: en Paulus betuigt, dat hij niet anders begeert. Waaruit het openbaar is, hoe dat hij geenszins zoekt zelve heerschappij te hebben: want hij is tevreden, zoover zij in de liefde Gods en hope der komst van Christus volharden. Dat hij betrouwt en nochtans bidt, daarmede vermaant hij, dat men de naarstigheit in het bidden niet moet verlaten, omdat men goede hope heeft. En dewijl hij hier kortelijk uitdrukt, wat hij wist den Christenen allermeeft noodig te zijn: zoo moet een iegelijk zoeken in deze twee dingen alzoo groot profijt te doen, als hij zoekt tot de volmaaktheit voort te gaan. En voorwaar de liefde Gods kan in ons niet regeeren, tenzij de broederlijke liefde ook bloeie. En de verwachting van Christus onderwijst ons tot verachting der wereld, tot dooding des vleesches, en verdraagzaamheid des kruises. Hoewel de lijdzaamheid van Christus kon beduid worden die, welke de leer van Christus in ons voortbrengt: maar ik wil het liever verstaan van de hope der laatste verlossing. Want dit eene houdt ons op in den strijd des tegenwoordigen levens, dat wij den Zaligmaker verwachten: en deze verwachting eischt verdraagzaamheid in de gedurige oefeningen des kruises.

- 6 Wij gebieden u, broeders! in den naam van onzen Heere Jezus Christus, dat gij u onthoudt van allen broeder die ongeschiktelijk wandelt, en niet naar de onderwijzing, die hij van ons ontvangen heeft.
- 7 Want gij weet, hoe men ons behoort na te volgen: want wij hebben ons niet ongeschiktelijk gedragen onder u.
- 8 En wij hebben niet iemands brood voor niet gegeten, maar hebben met arbeid en zweet nacht en dag gewerkt, opdat wij niemand van u zouden lastig wezen.
- 9 Niet dat wij de macht niet hebben, maar omdat wij onszelfen u zouden voorstellen tot een exempel om ons na te volgen.
- 10 Want toen wij bij u waren, hebben wij u dit geboden, dat die niet wil arbeiden, ook niet ete.

Jer. 16:11.
Dan. 1:8.
1 Cor. 5:11.
2 Thess. 3:14.
Tit. 3:10.
1 Cor. 11:1.
1 Thess. 1:6;
4:11.
Hand. 18:3;
20:34.
1 Cor. 4:12.
2 Cor. 11:9;
12:13.
1 Thess. 2:9.
1 Cor. 9:8.
1 Thess. 2:9.
1 Cor. 4:16;
11:1.
Fil. 3:17.
1 Thess. 1:6.

Nu gaat hij over om een bijzonder feil te beteren. Dewijl daar sommige menschen traag en ook mede nieuwsgierig en klapachtig waren, die van het eene huis in het ander gingen, om bij anderen te leven, zoo verbiedt hij derzulker ledigheid door toegeven te voeden: en leert dat die heilig leven, die door eerlijken en nutten arbeid hun nooddrift verkrijgen. En ten eerste noemt hij **ongeschikte**, niet die ongebonden leven, of voor openbare booze stukken berucht zijn, maar luie en nietige menschen, die zichzelf in geen eerlijke en nuttige dingen oefenen. Want dit is waarlijk ongeschiktheid, als wij niet aanzien waartoe wij geschapen zijn, en ons leven naar datzelfde einde voegen: dewijl dit eerst een geschikt leven is, als wij leven naar Gods bevel. Buiten deze orde is in des menschen leven niet dan verwarring. En dit is wel aan te merken, opdat niemand zichzelf behage buiten de behoorlijke roeping Gods. Want God heeft der menschen leven alzoo onderscheiden, opdat een iegelijk zichzelf begeve om zijnen naaste te dienen. Zoo dan, wie alleen voor zichzelf leeft, het menschelijk geslacht tot geen ding nut, ja anderen lastig is, niemand helpende, die wordt terecht ongeschikt geacht. Daarom leert Paulus, dat men dezulken moet afkeeren van de gemeenschap der geloovigen, opdat zij der gemeente geen oneer aandoen.

6 Wij bidden u in den naam. Erasmus heeft overgezet: **Bij den naam**, alsof het een bezwering of betuiging ware, hetwelk, hoewel ik het niet ganschelijk verwerp, zoo acht ik nochtans meer dat dit de zin is, te weten, dat zij behooren deze vermaning aan te nemen met eerbied, niet als die van een mensch, maar van Christus zelven komende. En aldus legt het Chrysostomus uit. Nu, deze afhouding waarvan Paulus spreekt, is niet de gemeene uitsluiting der gemeente, maar betreft de bijzondere verkeerung. Want hij verbiedt eenvoudig den geloovigen geen gemeenschap te hebben met zulke kwade menschen, die zich in geen eerlijk leven oefenen. En hij zegt bij name, **van allen broeder**. Want zoo zij zich belijden Christenen te zijn, zoo zijn zij geenszins verdragelijk: want zij zijn een oneer en schandvlekken van den godsdienst. **Niet naar de onderwijzing.** Te weten, die hij terstond zal stellen, dat men degenen die weigert te arbeiden, geen spijze geve. Maar eer hij hiertoe komt, zoo verhaalt hij hoedanig een exempel hij hun gegeven heeft. Want de leer heeft veel meer gezag en geloof, als wij den anderen niet meer opleggen dan wij zelf doen. Hij verhaalt, dat hij dag en nacht geweest is in het werk zijner handen, opdat hij niemand met onkosten zou bezwaren. Van welke zaak hij ook in den Eersten zendbrief wat aangerogerd heeft, waaruit de lezers breeder verklaring dezer zaak moeten halen. Dat hij zegt, dat hij niemands brood voor niet gegeten heeft, zou hij voorwaar ook niet gedaan hebben, al had hij niet gearbeid met zijne handen. Want men heeft dat niet voor niet, wat men met recht schuldig is: en de waarde des arbeids, welken de leeraars in de gemeente doen, is veel meer dan de kost, welken zij daarvan nemen. Maar Paulus heeft hier acht gehad op de onvoorzichtige menschen. Want in alle menschen is zooveel gerechtigheid en oordeel niet, dat zij zouden bekennen wat loon men den dienaren des Woords schuldig is. Ja sommige menschen zijn eer zoo boos van aard, al is het dat zij niet van het hunne daartoe geven, nochtans hun den kost benijden, alsof het ledige menschen

waren. En hij geeft terstond genoeg te kennen, dat hij van zijn eigen recht heeft toegegeven, als hij geen bezoldiging genomen heeft: waarmede hij leert, dat men veel minder moet dulden dat die van anderen leven, die niets doen. Als hij zegt, dat zij het weten hoe zij hem behooren na te volgen, zoo wil hij niet enkel, dat zijn exempel als een wet moet geacht worden: maar de zin is dat zij weten wat zij gezien hebben wat waardig was na te volgen. Ja dat ditzelve waarvan nu gesproken wordt, tot navolging voorgesteld is geweest.

9 Niet dat wij de macht. Gelijk Paulus met zijn werken een exempel heeft willen geven, dat luie menschen niet voor niet eens anders brood zouden eten: alzoo heeft hij niet gewild dat ditzelve den dienaren des Woords hinderlijk zou zijn, dat de gemeenten de behoorlijke nooddrift hun zouden mogen onthouden. Waarin zijn zonderlijke matigheid en beleefdheid gezien wordt: en hoever hij geweest is van dier menschen eergierigheid, die hunne deugden daartoe misbruiken, dat zij hunner broederen recht verminderen. Het was te vreezen, dat de Thessalonicensen, dewijl zij in het eerst de prediking des Evangelies uit Paulus' mond voor niet hadden, namaals andere dienaren een wet daarvan zouden maken, gelijk der menschen natuur boos van aard is. Zoo voorkomt ze dan Paulus, en leert dat hem meer geloofloofd was dan hij gebruikt heeft: opdat de anderen hunne vrijheid ongeschonden behouden. Alzoo heeft hij ook degenen, die niets doen, meer willen beschamen, gelijk ik boven aangerogerd heb. Want het is een argument van meerder tot minder.

10 Die niet wil arbeiden. Dewijl daar geschreven is: Gij zijt zalig, den arbeid uwer handen etende. Insgelijks, de zegen des Heeren is over de handen des menschen die werkt: zoo is het zeker dat ledigheid en luiheid van den Heere vervloekt worden. Bovendien weten wij, dat de mensch geschapen is, opdat hij wat doe: hetwelk niet alleen de Schrift ons betuigt, maar de natuur heeft het ook den heidenen geleerd. Zoo is het dan recht, dat die ook van de nooddrift, van het loon des arbeids beroofd worden, die zich van de gewone wet willen uitzonderen. En als de apostel geboden heeft, dat dezulken niet zouden eten, zoo geeft hij niet te kennen, dat hij dezulken een gebod gegeven heeft, maar dat hij den Thessalonicensen verboden heeft hun luiheid te voeden, waarmede zij hun den kost gaven. Nu moet men aanmerken, dat daar menigerlei wijze van arbeid is. Want zoo wie het gezelschap der menschen met zijn vernuft of arbeid helpt, hetzij met huisgezin te regeeren, of gemeene of bijzondere zaken bedienende, of met raad geven, of met leeren, of in eenig ander manier, die is onder de lediggangers niet te rekenen. Want Paulus spreekt van die luie menschen, die van anderer menschen zweet leven, en zelf niets doen, waardoor het menschelijke geslacht geholpen wordt: gelijk als daar zijn onze monniken en priesters, die niets doende rijkelijk gemest worden, uitgenomen dat zij om tijdskorting in de kerk zingen. Plautus, een oude Latijnsche dichter, sprekende van lieden, die op hun gemak leven, zegt dat zij heerlijk leven.

Ps. 128:3.
Spr. 10:4.

11 Want wij hooren, dat sommigen onder u ongeschikt wandelen, geen werk doende, maar nieuwsgierig zijn.

12 Denzulken gebieden wij, en bidden door onzen Heere Jezus 1Thess.4:11.

Ep. 4:28.
Gal. 6:9.

Christus, dat zij gerustelijk arbeidende, hun eigen brood eten.
13 Maar gij, broeders! wordt niet moede in goed doen.

11 **Want wij hooren, dat sommigen.** Het is waarschijnlijk, dat deze aard der ledige menschen eenig zaad der ledige monnikerij geweest is. Want daar zijn terstond van den beginne aan sommigen geweest, die onder het deksel van godsdienst, aan de tafel van anderen knaagden, of lichtelijk der eenvoudigen goed tot zich trokken. En ten tijde van Augustinus zijn zij zoo geweldig geweest, dat hij is gedwongen geweest eigenlijk een boek te schrijven tegen de ledige monniken: waarin hij terecht klaagt van hun hoovaardigheid, dat zij de vermaning des apostels verachtende, zichzelf niet alleen met zwakheid verontschuldigen, maar willen ook heiliger dan andere menschen geacht zijn, omdat zij geen arbeid doen. Te recht scheldt hij deze ongeschiktheid, dat de handwerkers en de ambachtslieden niet alleen ledig leven, maar ook hun ledigheid voor heiligheid willen geacht hebben, daar toch de raadsheeren en edelen niet zonder arbeid zijn. Dit heeft wel Augustinus geschreven, maar intusschen heeft dit kwaad alzo de overhand genomen, dat bijna het tiende deel der wereld bezeten wordt met ledige buiken, welker eenige religie is, wel vol, en zonder eenigen arbeid of zwaarigheid te zijn. En dusdanige wijze van leven, versierden zij met den naam orde of regel van dezen of dien heilige. Maar wat zegt hiertegen de Geest Gods door den mond van Paulus, te weten, Hij betuigt dat zij allen ongeregeld en ongeschikt zijn, wat titel zij ook nemen. Het is niet noodig hier te verhalen, hoezeer het ledig leven der monniken ten allen tijd den verstandigen mishaagd heeft. Het woord van een ouden monnik, dat door Socrates verhaald wordt, is waardig te verhalen, te weten, dat een monnik, die met de handen niet arbeidt, een roover gelijk is. Andere dingen verhaal ik niet, en het is niet noodig. Deze zin van Paulus zij ons genoeg, waarmee hij betuigt, dat zij als ongebonden en zonder wet en regel zijn. **Geen werk doen.** Hij haalt aan dat gebrek, dat gemeenlijk ledige menschen hebben, te weten, dat zij ongeschiktelijk moeite makende, zichzelf en anderen lastig zijn. Want wij zien, dat die niets te doen hebben, veel meer vermoeid worden van niets te doen, dan of zij een zeer ernstig werk deden. Zij loopen heen en weer, waar zij komen, daar brengen zij groote vermoeidheid mede. Zij verzamelen alle geruchten, dezelve zaaien zij beroerlijk. Gij zoudt zeggen, dat zij den last eens koninkrijks op hun schouders dragen. Kan men eenigen klareren spiegel dezer zaak hebben, dan in de monniken? Want wat soort van menschen is er meer ongerust? Waar regeert grooter nieuwsgierigheid? En dewijl deze ziekte is gelijk een pest in het gemeen, zoo vermaant Paulus, dat men ze niet moet voeden met ledigheid.

12 **Denzulken gebieden wij.** Hij betert deze twee gebreken, die hij gemeld had, te weten, die beroerlijke ongerustigheid en ledigheid van nuttigen arbeid. Zoo gebiedt hij dan ten eerste, dat zij gerust zijn, dat is, zich stil houden binnen de palen hunner roeping, dat wij in onze taal zeggen, zonder rumoer. Want het is alzo, die zijn allerstilt, die zichzelf in behoorlijken arbeid oefenen, en die geen werk hebben, die beroeren zichzelf en anderen mede. Daarna stelt hij een ander gebod, te weten, dat zij arbeiden, dat is, dat zij naastig zijn in hun roeping, en in behoorlijke en eerlijke oefenin-

Historiae
tripartitae
Lib. 8.

gen arbeiden, zonder welke des menschen leven ongestadig is. Waaruit ook dit derde volgt: **Dat zij hun eigen brood eten:** waarmee hij te kennen geeft, dat zij met het hunne behooren te vreden te zijn, opdat zij geen anderen lastig zijn. Drinkt water uit uwe fonteinen, (zegt Salomo) en laat de beken uitvloeien tot de geburen. Dit is de eerste regel der gerechtigheid, dat niemand tot zich neme wat eens anders is, maar alleen dat gebruike, dat hij met recht het zijne mag noemen. De andere is: dat niet een iegelijk bij zichzelf als een draaikolk verslinde wat hij heeft: maar dat hij jegens zijn naasten weldadig zij, en hun armoede met zijn overvloed verlichte. Alzo gebiedt de apostel die te arbeiden, die tevoren ledig geweest waren, niet alleen opdat zij hunne nooddrift verkrijgen, maar opdat zij ook der broederen nood te hulp komen, gelijk hij ook elders leert.

13 **Maar gij, broeders!** Ambrosius meent dat dit hierbij gesteld is, omdat de rijken hun hulp den armen niet zouden onttrekken, omdat hij geboden had, dat een iegelijk zijn eigen brood eten zou. En wij zien voorwaar, hoe vele menschen veel te scherpzinnig zijn, om een voorwending van beleefdheid te vinden. Chrysostomus legt het aldus uit: Dat men niettemin de luie menschen moet helpen, zoo zij honger lijden, hoewel zij terecht veroordeeld worden. Ik meen alleen dat Paulus die ergernis heeft willen voorkomen, die uit de luiheid van weinige menschen had kunnen rijzen. Want het pleegt te geschieden, dat degenen die anders zeer bereid en vaardig zijn tot weldoen, verkouden, als zij zien dat de weldaden verloren zijn, omdat zij kwalijk besteed zijn. Zoo vermaant dan Paulus, dat men niet moet afdaten die te helpen, indien onze hulp noodig is, hoewel velen der weldaad onwaardig zijn, en ook sommigen onze mildheid misbruiken. Deze waarheid is aanmerkenwaardig: hoewel de ondankbaarheid, onzeggenlijkheid, hoovaardigheid en andere onwaardigheden der armen ons mochten vermoeien, of door verdriet breken, dat wij nochtans daartegen moeten strijden, opdat wij de naarstigheid in het weldoen nimmermeer nalaten.

- 14 Zoo iemand ons woord niet gehoorzaam is, teekent dien door een zendbrief, en hebt geen gemeenschap met hem, opdat hij beschaamd worde;
- 15 En acht hem niet als een vijand, maar vermaant hem als een broeder.
- 16 De God des vredes geve u vrede allen tijd alleszins. De Heere zij met u allen.
- 17 De groetenis met mijne hand van Paulus: hetwelk is een teken in elken zendbrief.
- 18 De genade van onzen Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen.

De Tweede zendbrief aan de Thessalonicensen geschreven te Athene.

14 **Zoo iemand.** Hij heeft boven betuigd, dat hij niet gebiedt dan door den Heere. Daarom zoo iemand niet wilde gehoorzaam zijn, die was niet tegen een mensch, maar tegen God zelven wederspannig geweest: daarom leert hij dat zulken strengelijk te straffen zijn. En ten eerste wil hij, dat men ze hem overdrage, opdat hij ze door

Spr. 5:15.

Ep. 4:28.

Matt. 18:17.
1 Cor. 5:8.
2 Thess. 3:6.

Col. 4:18.

zijn autoriteit dwinge: daarna gebiedt hij, dat men ze uitsluite, opdat zij zich door schaamte bekeeren. Waaruit wij verstaan, dat men niet dier menschen naam moet sparen, die niet anders kunnen gebeterd worden, tenzij hun feilen ontdekt worden: maar wij moeten zien, dat wij de gebréken den medicijnmeester te kennen geven, die ze zoeken te heelen. **Hebt geen gemeenschap.** Ik twijfel niet, dat hij van den ban en uitsluiting spreekt. Want boven dat die ongeregelde strengte straf verdiende, zoo was de hardnekkigheid een onverdragelijk gebrek. Hij had eerst gezegd: Houdt u af van hen, omdat zij ongeschikt leven. En nu zegt hij: **Hebt geen gemeenschap met hen, omdat zij mijn vermaning verwerpen.** Zoo wil hij dan wat grooters met deze tweede reden uitdrukken, dan met de eerste. Want het is iets anders zichzelf van iemands gemeenschap afhouden, dan hem zijn gemeenschap ganschelijk verbieden. In één woord, degenen die der vermaning niet gehoorzaam zijn, die sluit hij uit van de gemeene vergadering der geloovigen. Waarmede wij vermaand worden, dat men den ban of uitsluiting moet gebruiken tegen alle hardnekkigen, die zich niet anders willen laten regeeren, en dat men hen moet schande aandoen, totdat zij getemd zijnde, leeren gehoorzaam zijn. **Opdat hij beschaamd worde.** Daar zijn ook wel andere oorzaken van ban en uitsluiting, te weten, opdat de besmetting niet wijder voortga, en opdat de bijzondere misdaad eens menschen niet gedijde tot gemeen oneer der gemeente, en opdat het exempel der strengheid anderen tot vreeze onderwijze: maar Paulus heeft hier een oorzaak aangeroerd, opdat degenen, die gezondigd hebben, door schaamte gedwongen worden tot betering. Want degenen die zich in zonden behagen, worden meer en meer wederspanning, zoo wordt de zonde gevoed door toegeving, en daarmede dat men ze door de vingeren ziet. Zoo is dan dit een zeer goede remedie, als de zondaar beschaamd wordt, zoodat hij zichzelf begint te mishagen. Dit zou wel in zichzelf een kleine voortgang zijn, voor de menschen beschaamd te zijn; maar Paulus heeft grooteren voortgang aangezien, te weten, als de zondaar van zijn schandelijkheid beschaamd zijnde, zoo tot volkomen betering gebracht wordt. Want schaamte is gelijk droefheid en een nutte voorbereiding tot haat der zonde. Daarom moeten zij met dezen toom gedwongen worden, allen die ongebonden en dartzel zijn, opdat die stoutigheid niet grooter worde, zoo zij ongestraft blijven.

15 Acht hem niet als een vijand. Hij matigt terstond de strengheid: want gelijk hij elders gebiedt, dat men moet toezien, dat degene die gezondigd heeft, niet door droefheid verslonden worde: hetwelk zou geschieden zoo de strengheid onmatig ware. Zoo zien wij dan, dat het gebruik dezer straf moet zulk zijn, dat dier zaligheid gezocht worde, die van de gemeente gestraft worden. Anders is het niet mogelijk, of de strengheid zou de wonde nog kwader maken als zij bovenmate is: daarom, zoo wij willen bevorderlijk zijn, zoo is zachtmoedigheid noodig, opdat degenen die gestraft worden, niettemin verstaan dat men ze liefheeft. In één woord, de ban of uitsluiting strekt niet daartoe, dat zij de menschen van de kudde des Heeren vervreemden, maar meer dat degenen die afdwalen, daardoor teruggeroepen worden. Maar men moet aanmerken, met wat teeken hij gebiedt de broederlijke liefde te bewijzen, te weten, niet met smeeking of vleijing, maar met vermaningen: want zoo zullen

degenen die niet ongeneeslijk zijn, gevoelen dat men zorg draagt voor hun zaligheid. Intusschen is de ban of uitsluiting onderscheiden van anathema. Want degenen die de gemeente met de strengheid haars oordeels teekent, die gebiedt Paulus niet ganschelijk weg te werpen, alsof zij van de hope der zaligheid uitgesloten waren: maar dat men moet arbeiden, dat zij zich bekeeren.

16 De God des vredes geve u vrede allen tijd. Deze zin schijnt aan den naasten te hangen, om hun de oefening der eendrachtigheid en zachtmoedigheid te bevelen. Hij had verboden ook de hardnekkigen vijandelijk te behandelen, totdat zij door broederlijke vermaningen tot betering mochten gebracht worden. Hij had bekwamelijk hierbij kunnen stellen een gebod van vrede te onderhouden: maar dewijl dit een waarlijk Goddelijk werk is, zoo neemt hij zijn toevlucht tot bidden, hetwelk nochtans ook de kracht eens gebods heeft. Hoewel daar kan ook een ander zin zijn, te weten, dat God de ongehoorzamen dwinge, dat zij de rust der gemeente niet verstoren.

17 De groetenis met mijne hand. Hier vliedt hij wederom dat gevaar, dat hij boven gemeld had, te weten, dat geen zendbrieven der gemeente in de hand gestoken worden, die valschelijk hem toegeschreven waren. Want dit is een oude kunst des duivels geweest, valsche geschriften in de hand te steken, om aan de ware geschriften het geloof te benemen. Bovendien, door gelogen namen der apostelen, goddelooze dwalingen te zaaien, om de gezonde leer te vervalschen. En het is door Gods bijzondere weldaad geschiedt, dat door Paulus en anderer dienst de bedriegerijen te niet geworden, en de gezonde en ongeschonden leer van Christus tot ons gekomen is. Zijn laatste gebed verklaart, hoe God zijn geloovigen bijstaat, te weten, door de tegenwoordigheid der genade van Christus.

CALVIJNS COMMENTAREN

OP DE ZENDBRIEVEN VAN
PAULUS

UITLEGGING
VAN DE
PASTORALE BRIEVEN
DOOR
JOHANNES CALVIJN

OPNIEUW VERTAALD UIT HET LATIJN NAAR DE UITGAVE VAN
BAUM, CUNITZ EN REUSS

DOOR

Dr. H. SCHROTEN

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2004

UITGAVEN IN DEZE SERIE ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. VAN GENDEREN

Prof. Dr. G. P. VAN ITTERZON

Prof. Dr. S. VAN DER LINDE

Prof. Dr. A. D. R. POLMAN

Prof. Dr. R. SCHIPPERS

Prof. C. VEENHOF

WOORD VOORAF

Een korte verantwoording moge deze vertaling begeleiden.

Als eerste deel in deze serie is in 1950 bij H. A. van Bottenburg N.V. te Amsterdam verschenen de 'Uitlegging van de Zendbrief van Paulus aan de Romeinen' van Johannes Calvijn, opnieuw vertaald uit het Latijn naar de uitgave van Baum, Cunitz en Reuss, door dr. D. J. de Groot, destijds Gereformeerd predikant te Woudsend, enige jaren later te Kampen overleden.

Het was toen de bedoeling om, althans voorlopig, ons te beperken tot een geheel nieuwe vertaling van Calvijns Commentaren op al de Zendbrieven, door een 'team' van vijf theologen. Schrijver dezes had op zich genomen de vertaling van de Commentaren op de 'Pastorale Brieven'. Toen hij deze vrijwel gereed had bleek hem echter, dat de uitgave door Van Bottenburg N.V. niet zou worden voortgezet, om redenen die hier niet ter zake doen.

Het is mij een grote vreugde, dat de Uitgeverij J. H. Kok N.V. deze uitgave heeft overgenomen en op groter schaal zal voortzetten. Niet alleen omdat een gereedliggende vertaling niet onbenut blijft, maar vooral omdat een overzetting van Calvijns Commentaren in hedendaags Nederlands broodnodig is naast de bekende vertaling van Calvijns Institutie door dr. A. Sizoo. In zijn Institutie verwijst Calvijn telkens naar zijn Commentaren, en omgekeerd. Om Calvijn te leren kennen moet men zijn Commentaren lezen. Dan kan men hem niet meer zien als een dor systematische dogmaticus, maar wordt men meer en meer geboeid door deze Schriftheologie, die slechts wil trachten de Bijbelschrijvers zelf aan het woord te laten komen en een uitleg te geven, die ook voor niet-theologen gemakkelijk te volgen is.

Voorts moge ik verwijzen naar de 'Inleiding' van dr. D. J. de Groot en hier slechts de laatste alinea daaruit herhalen:

'De tekst, welke aan deze vertaling ten grondslag ligt, is die, welke door Baum, Cunitz en Reuss in hun uitgave van de Omnia opera Calvinii in het Corpus Reformatorum wordt gegeven. De Bijbeltekst, welke tussen de pericopen is afgedrukt, kon geen andere zijn dan die, welke Calvijn zelf gebruikt heeft. Daarom hebben wij ook deze uit het Latijn vertaald, al zijn wij ons volkomen bewust, dat wij tegenwoordig over een

betere tekst beschikken.'

Aan deze afspraak heb ik mij ook gehouden.

Evenals dr. D. J. de Groot heb ik ook de opdrachtbrieven, die Calvijn aan sommige Commentaren laat voorafgaan, vertaald, hoewel zij niet voorkomen in de mij ter beschikking staande delen van het Corpus Reformatorum: hier volgt mijn vertaling de tekst van de uitgave van A. Tholuck, Berlijn 1834.

Verklarende noten worden slechts bij uitzondering gegeven, waar dit voor goed begrip noodzakelijk geacht moest worden.

Wat de vertaling zelf betreft, meen ik enkele opmerkingen met nadruk onder de aandacht te moeten brengen.

Het Latijnse 'doctrina' wordt gewoonlijk vertaald met 'leer'. Doch bij Calvijn heeft 'doctrina' een veel minder 'doctrinaire' betekenis, dan 'de leer' in onze taal verkregen heeft. 'Doctrina' is bij hem dikwijls vrijwel synoniem met 'prophetia', d.i. getuigenis. Dit vindt m.i. zijn oorzaak daarin, dat Calvijn, als hij dit woord gebruikt, de 'doctor' ziet 'in actu', *de leraar in actie*, de 'doctor docens'. Het Latijnse 'docere' betekent: leren, in de zin van: onderrichten, onderwijzen. Zo betekent 'doctrina': leer, onderricht, onderwijs, vgl. het hebreeuwse 'thora'. Welk een misverstanden zijn al voortgevloeid door de vertaling van 'thora' als 'wet' en 'doctrina' als 'leer'! Om zulke misverstanden te voorkomen, heb ik doorlopend 'doctrina' vertaald met 'onderricht'; slechts bij uitzondering met 'de leer', waar deze onmiskenbaar bedoeld was.

De verouderde vertaling van 'salus' met 'zaligheid' heb ik eveneens laten varen. Calvijn was een Fransman van geboorte. Als hij van 'salus' spreekt, moet wel het Franse 'salut' als zijn moedertaal meegesproken hebben. Derhalve vertaalde ik 'salus' doorlopend met 'heil', slechts bij uitzondering met 'zaligheid', waar duidelijk ons eeuwig heil in de toekomstige eeuw bedoeld was.

Het Latijnse 'ecclesia' vertaalde ik in de regel met 'Kerk', een enkele maal met 'gemeente'. De afkeer van het woord 'Kerk' dunkt mij eveneens verouderd. En in de 'Pastorale Brieven' kan men het woord 'Kerk' niet vermijden.

Tenslotte: wie Calvijn wil verstaan, moge bedenken, dat het woord 'spiritualis' bij hem nooit wordt gebruikt in de filosofische, spiritualistische zin van dit woord, doch altijd zuiver theologisch: 'spiritualis' is: 'geestelijk' d.w.z. van de (Heilige) Geest!

Dr. H. Schroten

*Aan de zeer Doorluchtige en waarlijk Christelijke Vorst,
Heer Eduard,
Hertog van Somerset, Graaf van Hertford enz.,
Protector van Engeland en Ierland,
en Voogd des Konings¹,
Johannes Calvijn
Groetenis.*

Daar die voortreffelijke geruchten, die verteld worden, zowel aangaande uw andere ontegenzeggelijk heldhaftige deugden, als ook vooral aangaande uw bijzondere Godsvrucht, zeer Doorluchtige Vorst, overal een zo grote liefde tot U wekken in de harten van alle goede mensen, aan wie gij overigens van aangezicht onbekend zijt, is het noodzakelijk dat allen, die in het Koninkrijk Engeland een juist inzicht hebben, U bejegenen met een ongelooflijk gevoel van liefde en eerbied: zij, aan wie het gegeven is niet alleen duidelijk de goede dingen te zien, welke anderen, als zij daarvan horen, bewonderen, maar ook daarvan de zo rijke vrucht te genieten, welke pleegt tevoorschijn te komen door een zeer uitmuntend bestuurder, zowel voor heel het volks lichaam, als voor ieder lid daarvan. Want de lofredenen aangaande U, die door een eenstemmige faam algemeen verbreid worden, kunnen ook niet verdacht worden van onbetrouwbaarheid, alsof zij van vleiers afkomstig zouden zijn, daar in uw daden een schitterend getuigenis daarvan voor ieders oog voorhanden is. De verzorging van de voogdij over een gewone onmondige knaap van onbeduidend vermogen is reeds moeilijk: gij echter vervult het voogdijschap, dat U niet slechts over een Koning, maar over een zeer omvangrijk koninkrijk is opgedragen, met zulk een tact en inzicht, dat allen zich over het succes verwonderen. En opdat niet slechts in vreedstijd en in een rustige toestand van het gemenebest uw deugd zou schitteren, heeft God haar ook openlijk te aanschouwen gegeven in de oorlog, die met gelijke voorspoed en dapperheid tot hiertoe onder uw opperbevel gevoerd is.

¹ Tot goed begrip van titels en positie van de geadresseerde en van diverse toespelingen in deze brief, of beter: opdracht van Calvijn mogen de volgende gegevens dienen, ontleend aan: Winkler Prins Encyclopedie dl. 16, 1953⁶, blz. 774 v.:

Somerset of *Somersetshire* is een graafschap in het Z.W. van Engeland, aan het kanaal van Bristol. *Graaf* (later *hertog*) *van Somerset* is een titel, gedragen door de familie Beaufort. Van een bastaardtak stamt: *Edward Seymour*, eerste *hertog van Somerset*, protector (beschermer) van Engeland, geboren ca. 1506, terechtgesteld te Londen 22 januari 1552. Hij was verwant aan de Tudors en werd page bij Maria Tudor, de gemalin van Lodewijk XII van Frankrijk, en diende ook onder kanselier Wolsey. Toen Hendrik VIII in 1536 zijn zuster Jane huwde, ontving Seymour de titel viscount Beauchamp en in 1537 de titel *graaf van Hertford*. Hij streed in 1544 in Schotland en volgde de koning naar Frankrijk. Hendrik VIII be noemde hem in zijn testament tot *lid van de voogdijraad voor de minderjarige Edward VI*. Terstond liet hij zich door de overige raadsleden verheffen tot protector met volle regeringsmacht en tot hertog van Somerset (16 febr. 1547). *Hij herriep alle wetten tegen de ketteri en liet* door Cranmer (Thomas Cranmer, sinds 1533 aartsbisschop van Canterbury, de Hervorming toegedaan, eerst onder Lutherse, later meer onder Gereformeerde invloed staande, zie W.P., dl. 6, 1949⁶, blz. 488) *de Anglicaanse Kerk in Protestantse zijn hervormen*. Daarop ondernam hij in 1547 een succesvolle veldtocht in Schotland. —

Dit is voldoende om Calvijns opdrachtbrief te begrijpen. Eén ding is mij echter niet duidelijk: W.P. noemt als datum van zijn terechtstelling 22 januari 1552. Calvijns 'opdracht' aan hem (in de uitgave Tholuck zowel als in de Schipperseditie) is gedateerd 25 juli 1556. De vraag is nu maar: welke datum is fout? — Vert.

Intussen echter zijn ook zovele en zo grote moeilijkheden, als iedereen gemakkelijk kan overwegen, maar die gij ervaren hebt, geen belemmering voor U geweest om de zorg voor de hernieuwing der religie in de eerste plaats op U te nemen. Een gedachte, inderdaad evenzeer een vorst waardig, als nuttig voor het algemeen welzijn van het koninkrijk. Want dit is eerst het onwankelbaar geluk en de betrouwbare bescherming van koninkrijken, als Hij, in Wie zij gegrondvest zijn, en door Wie zij bewaard worden, de Zoon van God, aan het hoofd daarvan staat. Derhalve had gij het Engelse gemenebest niet beter kunnen bevestigen, dan door na vernietiging der afgoden de zuivere verering van God daar op te richten. Want dat kan niet geschieden, zonder dat hersteld wordt het echte onderricht der Godsvrucht, dat door de heiligschennende tirannie van de Roomse Antichrist al te lang onderdrukt terneergelegen heeft: dat is Christus op Zijn rechterstoel zetten. En deze ook overigens reeds uitnemende daad is daarom des te meer lof waardig, naarmate er heden ten dage onder hen, die het bestuur in handen hebben, minder gevonden worden die deze kentekenen van hun oppergezag aan de geestelijke scepter van Christus onderwerpen.

Op schitterende wijze is derhalve gezorgd voor de zeer Doorluchtige Koning, aan wiens kinderjaren zulk een leidsman uit zijn bloedverwanten ten deel is gevallen. Want alhoewel allen zijn bij uitstek edele aanleg roemen, toch was zulk een leermeester meer dan noodzakelijk, zowel om zijn karakter te vormen tot mannelijke standvastigheid, als om de Engelse Kerk in te richten, zolang zijn leeftijd hem nog niet toelaat deze taak op zich te nemen. En ik betwijfel ook niet, of hijzelf erkent reeds nu, dat hij van Godswege hem gegeven is om uit zijn hand de zaken, naar wens geordend, een weinig later te ontvangen.

Mij evenwel heeft noch de zo grote afstand van plaats, noch de nederigheid van mijn positie kunnen weerhouden om U geluk te wensen met deze zeer voortreffelijke uitwerking der verbreiding van de eer van Christus. En inderdaad, daar God heeft gewild, dat ik één zou zijn van hen, door wier moeite en arbeid Hij de leer van het Evangelie heden ten dage zuiverder aan de wereld heeft teruggegeven, waarom zou ik niet ook U, die door een bijzondere weldaad Gods tot verdediger en beschermer van dezelfde leer zijt aangesteld, door welk een afstand van plaats ik ook van U gescheiden ben, met de grootst mogelijke oplettendheid begeleiden? En aangezien het mij niet vergund was een ander getuigenis hiervan te geven, heb ik gemeend, dat althans als onderpand deze mijn Commentaren op twee brieven van Paulus aan U moesten worden opgedragen. Doch ik heb ook niet zo maar een toevallig geschenk aangegrepen om U aan te bieden, maar met oordeel heb ik uitgekozen, wat het best scheen te passen. Hier vermaant Paulus zijn geestelijke zoon Timótheüs, door welk een soort van onderricht de Kerk Gods moet worden opgebouwd, aan welke gebreken en vijanden weerstand geboden moet worden, hoeveel bewijzen van afkeer geslikt; hij spoort hem aan om voor geen moeilijkheden te wijken, om alle gevaren door dapperheid van hart te overwinnen, om de onbeschaamdheid van verdorven mensen door zijn gezag te bedwingen, om niets uit gunstbejag toe te staan om mensen te behagen.

Tenslotte bezitten wij in deze twee brieven als op een levende tafel afgeschilderd de ware regering der Kerk. Daar gij voor de hernieuwing der Engelse Kerk, welke de misdadige goddeloosheid van het Pausdom, evenals bijna alle andere (Kerken) van de

Christelijke wereld, op ellendige wijze had bedorven, krachtige moeite aanwendt onder het opperbevel van uw Koning, en daartoe vele Timótheÿssen aan het werk hebt, kunt gij (allen) stellig uw heilige ijver niet beter ordenen, dan door die hieraan als een voorschrift van Paulus af te meten. Want hier wordt ook niets behandeld, dat niet zeer gepast is voor onze tijden; en omgekeerd is er vrijwel niets, noodzakelijk in het bouwplan der Kerk, dat meen niet ook hieruit kan putten. Mijn arbeid echter zal (naar ik hoop) althans een geringe hulp aanbrengen, welke ik echter liever door de ervaring gekend wil zien, dan haar met woorden te roemen. En als het voorts door U, zeer edele Vorst, goedgekeurd zal zijn, zal dit reden zijn, waarom ik mijzelf het meest geluk zal wensen. Overeenkomstig uw bijzondere vriendelijkheid echter twijfel ik niet, of gij zult over deze mijn dienstvaardigheid tevreden zijn.

De Heere, in Wiens hand de einden der aarde zijn, bescherm de stand van het Engelse Koninkrijk lange tijd ongedeerd en bloeiend: Hij moge de zeer Doorluchtige Koning zowel toerusten met een Vorstelijke geest, als overladen met alle goede dingen, en geve U in die schitterende loopbaan van U op gelukkige wijze voort te gaan, opdat door U Zijn naam meer en meer worde voortgeplant.

Genève, 25 juli 1556.

INHOUD

Ik ben van oordeel, dat deze brief meer terwille van anderen dan van Timothéüs geschreven is; en dit zullen mij toestemmen, wie alles zorgvuldig overwogen zullen hebben. Ik ontken zeker niet, dat Paulus ook met het onderwijzen en vermanen van hem rekening gehouden heeft; maar ik zeg, dat hier vele dingen gevonden worden, waarvan het overbodig geweest zou zijn die te schrijven, indien hij met Timothéüs alleen te maken had gehad. Hij was een jongeman, nog niet toegerust met dat gezag, dat voldoende zou zijn om brutale mensen, die zich tegen hem verheffen zouden, in toom te houden. Voorts blijkt uit de woorden van Paulus, dat er toen sommigen waren, die, daar zij door grootspraak invloed hadden, niet graag voor wie dan ook zouden wijken; die verder van zulk een eerzucht brandden, dat zij nooit zouden ophouden de kerk in verwarring te brengen, als niet iemand, groter dan Timothéüs, zich tussenbeide zou stellen. Het blijkt eveneens, dat te Eféze vele dingen geregeld moesten worden, die de berekening en de naam van Paulus vereisten. Derhalve heeft hij, hoewel hij van plan was om Timothéüs aangaande vele dingen te vermanen, onder diens naam ook anderen in één moeite willen vermanen.

En juist in het eerste hoofdstuk wapent hij hem tegen sommige eerzuchtigen, die zich trachtten in te dringen door het opwerpen van ijdele strijdvragen. Men kan verder de gevolgtrekking maken, dat dit Joden geweest zijn, die, hoewel zij een ijver der wet voorwendden, met verwaarlozing van wat sticht, slechts nieuwsgierige redeneringen inbrachten. Dit is echter een ontwijding der wet Gods, die geenszins verdragen mag worden, als men uit haar niets haalt wat tot nut is, maar slechts jacht maakt op stof tot gewauwel, en haar als voorwendsel misbruikt om de gemeente te bezwaren met waardeloze beuzelarijen. Een dergelijk bederf heeft namelijk méér eeuwen dan behoorlijk was geheerst in het pausdom. Want wat was de scholastische theologie anders, dan een onmetelijke chaos van ijdele en nietswaardige bespiegelingen? Ook heden ten dage bestaan er nog zeer velen, die, om hun scherpzinnigheid ten toon te spreiden, bij het behandelen van Gods Woord niet anders dan bij de ongewijde wijsbegeerte zich veroorloven er spelenderwijs mee om te gaan. In het aantonen van een dergelijk vergrijp toont Paulus zich een raadsman voor Timothéüs; en hij vermaant hem, wat uit de wet voornamelijk geleerd moet worden, opdat moge blijken, dat het bedervers der wet zijn, wie haar anders gebruiken. En opdat verder zijn gezag niet tot verachting zij, vertelt hij op eervolle wijze, nadat hij zijn onwaardigheid beleden heeft, tegelijkertijd wat voor iemand hij is begonnen te zijn door Gods genade. Eindelijk besluit hij dit hoofdstuk met een ernstige oproep, waardoor hij zowel Timothéüs bevestigt in de gezonde leer en in een goed geweten, als ook anderen verschrikt, door het voorbeeld van Hymenéus en Alexander voor ogen te stellen.

In het tweede hoofdstuk beveelt hij, dat allen in de openbare gebeden Gode bevolen worden, en met name vorsten en overheidspersonen; waar hij in het voorbijgaan ook aanroert, welk nut de wereld ontvangt uit het burgerlijk bestuur. Als reden nu, waarom voor allen gebeden opgezonden moeten worden, wordt er aan toegevoegd: omdat God, door het evangelie en Christus als Middelaar aan allen aan te bieden,

duidelijk toont, dat Hij wil dat allen behouden worden. Wat hij ook bevestigt uit zijn apostelschap, dat in het bijzonder voor de heidenen bestemd was. Daarom nodigt hij allen, van welke plaats of landstreek zij ook zijn, uit om tot God te bidden; en bij deze gelegenheid zet hij uiteen, welke ingetogenheid en onderworpenheid de vrouwen moeten tonen in de heilige samenkomst.

In het derde hoofdstuk, zodra hij heeft aangewezen welk een voortreffelijk ambt het opzienschap is, schildert hij de ware opziener, en somt de gaven op die in hem vereist worden. Daarna schrijft hij voor, hoedanig de diakenen moeten zijn en de vrouwen, zowel van dezen als van genen. En opdat Timótheüs des te meer nauwgezetheid en vroomheid betone in het letten op allen, brengt hij hem weer in herinnering, wat het is zich bezig te houden met het bestuur der Kerk, die het huis Gods is en de zuil der waarheid. Tenslotte vermeldt hij het voornaamste hoofdstuk en als het ware de spil van heel de hemelse leer aangaande de Zoon Gods, in het vlees geopenbaard; in vergelijking waarmee licht te achten zijn alle overige dingen, waarin hij mensen, overgegeven aan uiterlijk vertoon, zich uitsluitend zag verdiepen.

Wat verder het volgende betreft, in het begin van het vierde hoofdstuk veroordeelt hij streng zowel de valse leringen aangaande het verbod van het huwelijk en van spijzen, als de dwaze fabels, die met deze hoofdzaak niet overeenstemmen. En vervolgens voegt hij er aan toe, dat voor hem en voor alle Godvruchtige mensen, die deze hoofdzaak vasthouden, alleen zij tegenstanders zijn, die het niet kunnen verdragen dat de hoop wordt gesteld op de levende God. Aan het einde van dit hoofdstuk bemoedigt hij Timótheüs nog eens door een nieuwe aansporing.

In het vijfde hoofdstuk, zodra hij hem gematigdheid en zachtzinnigheid in berispingen heeft aanbevolen, geeft hij een uiteenzetting aangaande de weduwen, die toen tot de dienst der kerk erbij gekozen werden. En hij gebiedt, dat zij niet allen zonder onderscheid worden aanvaard, maar zij die, door heel haar levenswijze beproefd, de zestigjarige leeftijd bereikt zullen hebben, en geen enkele huiselijke taak hebben. Daarop gaat hij over tot de ouderlingen; en hij vermaant, hoe zij behandeld moeten worden, zowel in hun levensonderhoud als in de tucht. Deze leer bekrachtigt hij als het ware door een ernstige betuiging; en nog eens verbiedt hij hem om ook maar iemand zo maar op te nemen in de rang van het ouderlingschap. Hij spoort hem aan om terwille van de verbetering van zijn gezondheid wijn te drinken in plaats van water. Aan het einde van dit hoofdstuk spoort hij hem aan om bij verborgen zonden zijn oordeel op te schorten.

In het zesde hoofdstuk geeft hij voorschriften aangaande de plicht der slaven; en bij deze gelegenheid vaart hij uit tegen de valse leraars, die door te twisten over nutteloze bespiegelingen meer op gewin dan op stichting bedacht zijn; en hij leert hem, welk een verderfelijke pest de gierigheid is. Daarna keert hij nog eens terug tot een betuiging, gelijk aan de vorige, opdat hij niet tevergeefs aan Timótheüs deze dingen voorgeschreven zal hebben. Tegen het einde, nadat hij in het voorbijgaan melding heeft gemaakt van de rijke mensen, verbiedt hij Timótheüs nogmaals om zich te verstrikken in ijdele leringen.

Met het algemeen bekende onderschrift der Grieken, hetwelk inhoudt, dat deze brief uit Laodicéa verzonden is, stem ik niet in. Want daar Paulus, uit de gevangenis schrijvend aan de Kolossenzen betuigt, dat hij de Laodicezen nooit gezien heeft, worden zij, die in die mening verkeren, welke ik verwerp, gedwongen twee Laodicéa's in Klein-Azië aan te nemen, hoewel de schrijvers een tweede niet verder vermelden. Vervolgens had Paulus Timótheüs te Efeze achtergelaten, zoals zijn woorden verklaren, toen hij naar Macedonië ging. Deze brief heeft hij óf op reis geschreven, vóórdat hij daar geland was, óf toen de tocht reeds volbracht was, na zijn terugkeer. Maar het staat toch vast, dat Laodicéa verder van Macedonië verwijderd ligt, dan Efeze zelf. En omgekeerd is het niet waarschijnlijk, dat hijzelf bij zijn terugkeer met voorbijgaan van Efeze zich naar Laodicéa begeven heeft; vooral daar vele oorzaken hem daarheen [naar Efeze] riepen. Derhalve ben ik veeleer van mening, dat hij hem ergens anders vandaan geschreven heeft. Ofschoon dit op zichzelf niet van zoveel gewicht is, dat ik er over wil twisten met hen, die van mening verschillen; laat ieder zich in zijn eigen mening verlustigen; ik geef slechts aan wat (naar mijn mening) het meest waarschijnlijk is.

HOOFDSTUK I

1. *Paulus, apostel van Jezus Christus naar de ordening van God onze Heiland, en van de Heere Jezus Christus, onze hope,*
2. *aan 'Timótheüs, mijn echte zoon in het geloof, genade, barmhartigheid, vrede van God onze Vader, en van Christus Jezus onze Heere.*
3. *Zoals ik u gevraagd heb, dat gij te Efése zoudt blijven, toen ik vertrok naar Macedonië, zo wil ik dat gij sommigen aanzegt, dat zij niet op andere wijze onderrichten,*
4. *en zich niet toeleggen op fabels en op geslachtsregisters, waaraan nooit een einde komt; die twistvragen opleveren méér dan stichting Gods, die in geloof bestaat.*

1. *Paulus, apostel ...* Als hij aan Timótheüs alleen geschreven had, was het niet nodig er deze titel bij te schrijven, en daarop zó aanspraak te maken, als hij doet. Want zonder twijfel zou Timótheüs tevreden geweest zijn met zijn naam alleen. Want hij wist, dat hij een apostel van Christus was; en hij had geen behoefte aan enige bewijsvoering, om daardoor hem geloof te schenken, omdat hij daartoe uit eigen beweging reeds voldoende geneigd en door langdurige omgang daaraan gewend was. Hij let dus veeleer op anderen, die niet zo gewillig waren om naar hem te luisteren, of niet zo gemakkelijk berustten in zijn uitspraken. Terwille van zulke mensen betuigt hij, dat hij een apostel van Christus is, opdat zij het niet zullen wagen weinig waarde te hechten aan wat hij schrijft. En hij bevestigt zijn apostelschap door de ordening, of het besluit, omdat niemand zèlf zich kan aanstellen tot apostel; maar wie God geordend heeft, die is een waar apostel, en eer waardig. En hij maakt ook niet God de Vader alleen tot de auteur van zijn apostelschap, maar aan Hem voegt hij Christus toe. En stellig doet in het bestuur der Kerk de Vader niets, dan door de Zoon, en aldus gemeenschappelijk met de Zoon. Hij noemt God '*Heiland*': welke titel hij vaker aan de Zoon pleegt toe te kennen; voor de Vader echter is hij gepast juist daardoor, dat Hij het is, die ons de Zoon gegeven heeft. Terecht wordt derhalve de eer van ons heil aan Hem toegeschreven. Want tengevolge waarvan zijn wij behouden? Immers omdat de Vader ons zó heeft liefgehad, dat Hij ons door de Zoon heeft willen vrijkopen, en behouden. Dat hij voorts *Christus* noemt *onze hope*, past in het bijzonder voor Hem. Want dan beginnen wij iets goeds te hopen, wanneer wij op Christus zien, aangezien in Hem alleen berust heel de stof van ons heil.

2. *Aan Timótheüs, mijn echte zoon ...* Geen geringe lof bevat deze vleiende uitspraak, waardoor Paulus te kennen geeft, dat hij Timótheüs erkent als zijn ware en niet ontaarde zoon, en hem als zodanig door anderen erkend wil zien. Ja, hij beveelt Timótheüs op gelijke wijze aan, alsof hij zijn tweede ik was. Maar hoe zal dit overeenstemmen met de uitspraak van Christus: *Wilt niemand uw vader noemen op aarde (Matth. 23 : 9)?* Eveneens met dat getuigenis van de apostel (1 Kor. 4 : 15): *En indien gij vele vaders hebt naar het vlees, één is toch de Vader der geesten?* Ik antwoord, dat Paulus zó voor zich aanspraak maakt op de naam van vader, dat hij aan God geen stukje van Zijn eer ontzegt of afneemt. Het is een algemeen bekend gezegde, dat niet tegenstrijdig is, wat ondergeschikt wordt gemaakt. Zodanig is de vadersnaam bij Paulus, met betrekking tot God. In het geloof is God de enige Vader van allen, omdat Hij allen door Zijn Woord en de kracht van Zijn Geest herboren doet

worden; omdat Hij alleen het is, die het geloof aanbrengt. Maar hen, die Hij waardig keurt als Zijn dienaren daartoe te gebruiken, laat Hij ook toe tot het deelhebben aan Zijn eer, zonder echter Zichzelf iets tekort te doen. God was dus de geestelijke Vader van Timótheüs; en wel Hij alleen, in eigenlijke zin gesproken. Maar Paulus, die de dienaar was geweest van God in het verwekken van Timótheüs, eist als het ware met een ondergeschikt recht de titel voor zich op.

Genade, barmhartigheid... Dit tweede, dat is: het woord 'barmhartigheid', heeft hij tegen zijn gewoonte ingevoegd, wellicht door zijn bijzondere liefde jegens Timótheüs aangedreven. Verder bewaart hij niet de nauwkeurige volgorde; want wat het laatste van beide is, heeft hij op de eerste plaats gezet, namelijk de genade, die uit de barmhartigheid voortvloeit. Want dáárom neemt God ons in den beginne in genade aan, en begeleidt Hij ons vervolgens met Zijn liefde, omdat Hij barmhartig is. Maar toch is het niet ongewoon, dat de oorzaak wordt toegevoegd aan de uitwerking, terwille van de verklaring. Over de woorden 'genade' en 'vrede' is elders gesproken.

3. *Zoals ik u gevraagd heb...* Of het is een gebrekkige spreekwijze, óf het voegwoord (Grieks *iva*) (=dat) is overtollig. Op beide manieren zal de bedoeling duidelijk zijn. Ten eerste brengt hij Timótheüs weer in herinnering om welke oorzaak hem gevraagd was te Eféze te blijven. Want omdat hij een hem zo dierbare en trouwe helper niet dan met moeite en door de nood gedwongen van zich weggestuurd had, opdat hij daar zijn eigen taak, tegen de vervulling waarvan geen ander, wie het ook zij, opgewassen zou zijn geweest, op krachtige wijze zou aanvaarden, daarom heeft Timótheüs door deze gedachte scherp geprikkeld moeten worden, niet alleen om niet doelloos de tijd te verspillen, maar om zich voortreffelijk en niet op alledaagse wijze te gedragen. Om deze reden derhalve spoort hij hem als het ware door middel van een gevolgtrekking aan om zich te stellen tegenover valse leraars, die de zuivere leer verontreinigden. Daarin, dat hij aan Timótheüs te Efeze zijn eigen taak had opgedragen, moet gelet worden op zijn liefderijke bezorgdheid. Want in zoverre deed hij moeite in het vergaderen van méér gemeenten, dat hij de vorige niet achterliet, verstoken van een herder. En inderdaad (zoals die bekende man zegt): Het is geen mindere deugd, het verworvene te beschermen, dan zoeken te verwerven. Het woord *aanzeggen* duidt bevoegdheid aan. Want Paulus wil hem toerusten met bevoegdheid om anderen binnen de perken te houden.

Dat zij niet op andere wijze onderrichten... Het Griekse werkwoord, dat Paulus gebruikt heeft, is samengesteld; en daarom kan het vertaald worden, Cd als: anders onderrichten, en wel op een nieuwe wijze, óf als: een verschillende leer overleveren. Dat Erasmus vertaalt 'sectari' (nalopen), bevalt mij niet, omdat het van de hoorders opgevat zou kunnen worden. Paulus echter bedoelt hen, die uit eerzucht een nieuwe leer invoerden. Als wij lezen: anders onderrichten, zal dit wijdere strekking hebben. Want dan zal hij door dit woord verbieden, dat Timótheüs zou toelaten, dat nieuwe vormen van onderrichten worden ingevoerd, die minder goed overeenkomen met de ware en echte, die hij had overgeleverd. Zo beveelt hij in zijn tweede brief aan: het voorbeeld, dat is: de levende afbeelding van zijn leer. Want evenals de waarheid Gods één is, zo is de wijze om haar over te leveren eenvoudig, namelijk allerminst opgesmukt, en die méér smaakt naar de majesteit van de Geest dan naar de

woordenpraal van menselijke welsprekendheid. Al wie hiervan afwijkt, misvormt de leer zelve en bederft haar. Dus zal men 'anders onderrichten' moeten betrekken op de vorm. Indien wij lezen 'iets anders onderrichten', zal het in verband gebracht worden met de inhoud. Opgemerkt moet echter worden, dat niet slechts een ander onderricht genoemd wordt dat, hetwelk openlijk in strijd is met het zuivere onderricht van het evangelie, maar elk onderricht, wat dan ook, dat het zuivere evangelie óf bederft door nieuwe en van buitenaf komende verzinsels, óf door ongewijde bespiegelingen verduistert. Want alle verzinsels van mensen zijn even zovele bederfselen van het evangelie. En wie met de Schriften spelen op ongewijde manier, zodat zij het Christendom verkeren in een soort van vertoning, hullen het evangelie in duisternis. Heel deze aard van onderrichten is derhalve vreemd aan het Woord Gods, en aan die zuiverheid van onderricht, waarin Paulus de Efeziërs beveelt te blijven.

4. *En zich niet toeleggen op fabels ...* Fabels noemt hij (naar mijn mening) niet zozeer verdichte leugens, als wel beuzelarijen of dwaasheden, die geen enkele vastheid hebben. Want het kan gebeuren, dat iets niet onwaar is, wat toch fabelachtig zal zijn. En in deze betekenis heeft Tranquillus de uitdrukking 'een fabelverhaal' gebruikt; en Livius' fabels vertellen' voor: dwaas en redeloos wauwelen. En het is niet twijfelachtig, of 'mythe' (welk woord Paulus hier gebruikt heeft) voor de Grieken betekent *cp1-uap(a)* (geleuter), dat is: beuzelarijen. Wanneer hij verder één soort heeft toegevoegd bij wijze van voorbeeld, heeft hij alle twijfel weggenomen. Want uiteenzettingen over geslachtsregisters telt hij onder de fabels; niet omdat verzonnen is, al wat daarover gezegd kan worden, maar omdat het zinledig en onvruchtbaar is. Zo zal men dus deze tekst kunnen oplossen: laten zij zich niet toeleggen op fabels, zoals of van welke soort bijvoorbeeld geslachtsrekeningen zijn. En dit is een fabelverhaal, waarvan Suetonius melding maakt, dat ook onder taalkundigen door verstandige mensen terecht altijd bespot is. Want deze nieuwsgierigheid kon ook niet anders dan belachelijk schijnen, om, met achterstelling van een nuttige kennis van zaken, zijn tijd te verdoen met het instellen van een onderzoek naar het geslacht van Achilles of Ajax, zijn vernuft te vermoeien met het tellen van de zonen van Priamus. Als dit niet wordt verdragen in een kinderlijke wetenschap, waar plaats is voor een zich-vermaken, hoeveel minder zal het dan verdraaglijk zijn in de hemelse wijsheid? De *geslachtsregisters* noemt hij *eindeloos*, omdat een zinledige nieuwsgierigheid geen enkele maat houdt, maar uit de ene doolhof onmiddellijk opnieuw in de andere vervalt.

Die twistvragen ... Hij waardeert een leer naar haar vrucht. Want elke leer, die niet opbouwt, is verwerpelijk, ook al heeft zij geen enkel ander gebrek; elke leer evenwel, die alleen tot het oproepen van twistgesprekken in staat is, is om dubbele reden te veroordelen. Zodanig zijn voorts alle spitsvondigheden, waarmee eerezuchtige mensen hun vernuft oefenen. Laten wij dus in gedachten houden, dat alle leringen naar deze regel gemeten moeten worden, opdat slechts die leer deugdelijk bevonden worde, die tot stichting dient; maar leringen, die stof verschaffen tot twistgesprekken zonder vrucht, moeten afgewezen worden als de Kerk Gods onwaardig. Indien deze maatstaf enige eeuwen vroeger in het oog gehouden was, ook al was de religie bezoedeld geweest door vele dwalingen, dan zou tenminste niet zózeer de overhand verkregen hebben die duivelse kunst van twisten, die de naam heeft verkregen van scholastieke

theologie. Want wat houdt die in behalve twisten, of nutteloze bespiegelingen, waaruit geen enkel profijt voortkomt? Daarom, hoe knapper iemand daarin is, voor des te ongelukkiger moet hij gehouden worden. Ik weet, met welke kleuren van verontschuldigen zij haar omzomen maar nooit zullen zij bewerken, dat Paulus door dezulke alle te veroordelen gelogen heeft.

Stichting Gods ... Want dergelijke spitsvondigheden bouwen op in hoogmoed, zij bouwen op in ijdelheid; maar niet in God. Hij noemt 'stichting Gods' een stichting die Of door God wordt goedgekeurd, Of die naar God is. Hij leert verder, dat die bestaat in geloof. Door welk gezegde hij de liefde niet uitsluit, noch de vreze Gods, noch het berouw; want wat zijn deze alle anders dan vruchten van het geloof, dat altijd Godsvrucht uit zich voortbrengt? Omdat hij dus wist, dat heel de dienst Gods in het geloof alleen gegrond is, daarom heeft hij het voldoende geacht het geloof te noemen, waarvan de andere deugden afhangen.

5. *Verder, het einddoel van het gebod is de liefde, uit een rein hart, en uit een goed geweten, en uit een geloof dat niet geveinsd is.*
6. *Sommigen, nadat zij daarvan afgedwaald zijn, hebben zich afgewend tot snoever, daar zij leraars der wet willen zijn, terwijl zij niet verstaan wat zij zeggen, noch waarover zij met zekerheid spreken.*
7. *Wij weten echter dat de wet goed is, indien iemand die wettelijk gebruikt,*
8. *dit wetende, dat de wet niet is gesteld voor de rechtvaardige, maar voor de onrechtvaardigen en ongehoorzamen, voor de goddelozen en zondaren, voor de oneerbiedigen en ongewijden, voor de vadermoorders en moedermoorders, voor de doodslagers,*
9. *voor de hoereerders, voor wie bij mannen liggen, voor mensenrovers, leugenaars, meinedigen, en indien er iets anders is, dat tegen de gezonde leer is,*
10. *naar het evangelie der heerlijkheid van de zalige God, dat aan mij is toevertrouwd.*

Aangezien die windbuilen, met wie Timótheüs te maken had, met de wet als voorwendsel zich druk maakten, daarom grijpt Paulus vooruit, en leert dat de wet niet alleen in niets hen steunt, maar veeleer tegen hen is; dat zij echter zeer goed overeenkomt met het evangelie, dat hijzelf onderwezen had. Want hun verdediging was niet ongelijk aan die, welke heden ten dage onze bestrijders Ons tegenwerpen: dat wij namelijk niets anders in het schild voeren dan dat de heilige godgeleerdheid wordt afgeschaft; alsof zij alleen die koesterden in hun schoot. Zo spraken zij over de wet, om misnoegen tegen Paulus aan te stoken. Maar wat doet hij? Om dat rookgordijn te verdrijven toont hij, door uit eigen beweging al bij voorbaat argumenten aan te voeren en te weerleggen, aan, dat zijn leer zeer goed met de wet overeenstemt; en dat zij allen op verkeerde wijze de wet misbruiken, die haar tot een ander doel gebruiken. Evenals tegenwoordig, nadat het begrip der ware theologie is bepaald, duidelijk blijkt, dat wij haar hersteld wensen te zien, daar zij op ellendige wijze verscheurd en misvormd is geweest door die praatjesmakers, die, door de titel van theologen zonder reden opgeblazen, niets dan verwaterde en flauwe onzin

vertellen. '*Gebod*' neemt hij hier voor 'wet', als een deel voor het geheel.

5. *Liefde uit een rein hart ...* Indien de wet op dit doel gericht moet worden, dat wij onderwezen worden in de liefde, die voortkomt uit het geloof en uit een goed geweten, dan volgt daaruit omgekeerd, dat het verkeerde uitleggers der wet zijn, die haar leer omwenden tot nieuwsgierige strijdvragen. Overigens doet het er niet veel toe, of ge 'liefde' op deze plaats in verband brengt met de beide tafels der wet, of alleen met de tweede. Ons wordt bevolen God van ganser harte lief te hebben, en onze naasten als onszelf. Maar wanneer in de Schrift melding wordt gemaakt van de liefde, wordt zij meermalen beperkt tot het tweede lid. Hier echter zou ik niet twifelen er de liefde tot God en tot de naaste onder te verstaan, als alleen het woord 'liefde' door Paulus was neergeschreven. Doch daar hij eraan toevoegt het geloof, en een goed geweten, en een rein hart, zal deze verklaring, welke ik er aan ten grondslag zal leggen, niet vreemd zijn aan zijn bedoeling, en op geschikte wijze passen bij het verband van de tekst. Dit is de hoofdzaak der wet, dat wij God dienen met een oprecht geloof, en met een zuiver geweten; vervolgens, dat wij elkander wederkerig liefhebben. Al wie hiervan afwijkt, die misvormt de wet Gods, door haar te verdraaien tot een doel, dat haar vreemd is. Maar hier rijst twijfel, omdat Paulus de liefde schijnt te stellen boven het geloof. Ik antwoord, dat zij, die van dat gevoelen zijn, al te kinderachtig redeneren. Want als de liefde in de eerste plaats wordt genoemd, dan heeft zij daarom nog niet de eerste rang in eer; aangezien Paulus tegelijkertijd leert, dat zij voortvloeit uit het geloof. En de oorzaak gaat stellig aan haar uitwerking in rangorde vooraf. En indien heel het tekstverband naar behoren wordt overwogen, betekent wat Paulus zegt hetzelfde, alsof hij gezegd had: met deze bedoeling is de wet ons gegeven, dat zij ons zou opvoeden in het geloof, dat de moeder is van een goed geweten en van de liefde. Zo moet men beginnen bij het geloof, niet bij de liefde. Een rein hart en een goed geweten verschillen onderling maar weinig. Beide vloeien voort uit het geloof. Want van een rein hart wordt in Hand. 15 : 9 gezegd, dat God door het geloof de harten reinigt. Van een goed geweten getuigt Petrus, dat het gegrond is in de opstanding van Christus (1 Petr. 3 : 21). Hieruit wordt ons voorts geleerd, dat er nergens ware liefde is, waar niet is de vreze Gods en gaafheid van geweten. En niet achteloos moet men voorbijgaan, dat hij aan elk afzonderlijk bijvoeglijke naamwoorden toevoegt. Want niets is méér algemeen, zoals ook niets gemakkelijker is, dan zich te beroemen op geloof en op een goed geweten. Maar op de hoevelen is er één, die door zijn daden bewijst, dat hij van alle huichelarij verre is? Vooral moet gelet worden op het bijvoeglijk naamwoord bij het geloof, waardoor hij aanduidt, dat bedriegelijk is de belijdenis daarvan, waar niet blijkt een goed geweten, waar de liefde zich niet openbaart. Verder, daar het heil der mensen bestaat in het geloof, de volmaakte dienst Gods echter bestaat in geloof en een goed geweten en liefde, is het niets verwonderlijk als Paulus vaststelt, dat in deze dingen de hoofdzaak der wet gelegen is.

6. *Sommigen, nadat zij daarvan ...* Hij volhardt in het overdrachtelijk gebruik van het woord 'doel', of 'einde'. Want het werkwoord ἀστοχεῖν (afdwalen), welks verleden deelwoord hier staat, betekent: van een doel afwijken, of afdwalen. Maar het is een opvallende tekst, waardoor hij aan *snoevers* schuldig verklaart alle leringen, aan welke dit éne doel niet voor ogen staat. En tegelijk waarschuwt hij, dat de vernuftige

invallen en gedachten van allen vergaan, wanneer zij iets anders op *het* oog hebben. Het zal weliswaar kunnen gebeuren, dat onnutte spitsvondigheden velen versted doen staan in bewondering daarvoor; toch staat Paulus' gevoelen vast, dat al wat niet opbouwt in Godsvrucht, μάταιολογία (snoeverij) is. Daarom moeten wij ons er wel zeer voor wachten om iets anders te zoeken in het hoogheilig Woord van God, dan waarachtige stichting, opdat niet Hijzelf in het tegenovergestelde *geval* het misbruik daarvan in ons wreke door een zo streng voorbeeld.

7. *Daar zij willen zijn ...* Hij hekelt niet hen, die openlijk de leer der wet aanvallen, maar die veeleer onder haar naam met zichzelf te koop lopen. Hij zegt, dat dezulken niets verstaan, daar zij op onnutte wijze hun vernuft vermoeien in nieuwsgierige strijdvragen. En tegelijkertijd berispt hij hun aanmatiging, wanneer hij er aan toevoegt: *noch waarover zij met zekerheid spreken*. Want er zullen geen mensen gevonden worden, stoutmoediger om onbekende zaken blindelings staande te houden, dan de leermeesters van dergelijke fabels. Wij zien heden ten dage, met welk een hooghartigheid en trots de scholen der Sorbonne ⁶⁾ hun meesterlijke begripsbepalingen verkondigen. Aangaande welke zaken echter? Immers, die door en door verborgen zijn voor het menselijk verstand, door geen enkel woord der Schrift, door geen enkele openbaring ooit bekend gemaakt. Met groter zelfvertrouwen spreken zij met zekerheid van hun vagevuur, dan van de wederopstanding *der* doden. Als hetgeen zij aangaande de voorbede der heiligen verzonnen hebben, niet voor een stellige godsspraak wordt gehouden, schreeuwen zij luid dat heel de religie ontwricht is. En waartoe zou ik vermelden de onmetelijke doolhoven aangaande de hemelse rangorden, hun onderlinge verhoudingen, en dergelijke verzinsels? De soort zelf is oneindig. De apostel spreekt uit, dat in al deze mensen wordt vervuld, wat door een oud spreekwoord algemeen bekend is: dat de onwetendheid stoutmoedig is. Zoals hij ook tot de Colossenzen (2 : 18) zegt, dat zij, die opgeblazen zijn door de gezindheid *van* het vlees, zich indringen in die dingen, die zij niet weten.

8. *Wij weten, dat de wet goed is ...* Voor de tweede maal vermeldt hij bij voorbaat de laster, waarmee zij hem bezwaarden. Want zo dikwijls als hij aan hun grootspraak weerstand bood, beschermden zij zich hiermee als met een schild: 'Wat dan? beweert ge soms dat de wet begraven is, en uitgewist uit de herinnering der mensen?' Derhalve bekent Paulus, om hen van deze laster af te brengen, dat de wet goed is, maar dat een wettelijk gebruik van haar vereist wordt; waar hij argumenteert uit verwante dingen, want het woord *wettelijk* is van *wet* zelf afgeleid. Maar hij gaat verder; want niet alleen leert hij, dat de wet voortreffelijk overeenstemt met zijn leer, maar ook keert hij haar tegen henzelf. *Dat de wet niet is gesteld voor de rechtvaardige...* De apostel neemt zich niet voor te redetwisten over heel de taak der wet, maar hij ziet op de mensen zelf. Want bijna altijd gebeurt het, dat zij, die er naar streven om de grootste ijveraars der wet te schijnen, door heel hun levenswandel verraden, dat zij haar grootste verachters zijn. Hiervan straalt ons heden ten dage een schitterend voorbeeld tegen in hen, die opkomen voor de gerechtigheid der werken, en de verdedigers van de vrije wil. Voortdurend hebben zij de mond vol van de volmaakte heiligheid des levens, de verdiensten en de boetedoeningen; heel hun levenswandel echter schreeuwt het luid uit, dat zij meer dan goddeloos en onheilig zijn, op alle mogelijke wijzen de toorn Gods opwekken, en in valse rust Zijn oordeel

verachten. Op hoogdravende wijze verheffen zij de vrije keus van goed en kwaad; door hun daden echter verraden zij, dat zij slaven van Satan zijn, en wel door de meest knellende boeien van slavernij vastgeklonken. Daar de tegenstanders van Paulus zulke lieden waren, heeft hij, om hun domme onbeschaamdheid te bedwingen, hen gewaarschuwd, dat de wet is als een zwaard Gods, uitgestrekt om hen te slachten; dat er evenwel voor hem en zijns gelijken geen reden was, waarom zij de wet zouden vrezen of haten, omdat zij niet is tegen de rechtvaardigen, dat is, tegen de Godvruchtigen en de vrijwillige vereerders van God. Ook ontgaat het mij niet, dat sommige geleerde mannen uit deze woorden een fijnzinniger betekenis tevoorschijn halen; alsof Paulus op door en door theologische wijze een betoog hield over het wezen der wet. Want zij maken de gevolgtrekking, dat de wet de kinderen Gods, die door de Geest wedergeboren zijn, niets aangaat; omdat zij niet voor de rechtvaardigen is gegeven. Maar het verband van de tekst dwingt mij om deze uitspraak eenvoudiger op te vatten. Want hij neemt die algemeen erkende stelregel aan, dat goede wetten zijn geboren uit slechte zeden; en hij verzekert, dat de wet Gods gegeven is om de slechtheid der goddelozen te beteugelen; aangezien zij, die uit eigen beweging goed zijn, de heerschappij der wet niet nodig hebben. Nu wordt gevraagd, of wel iemand van de stervelingen, wie hij ook zij, uitgezonderd wordt van dit getal. Ik antwoord, dat Paulus hier rechtvaardigen noemt, niet wie in alle opzichten volmaakt zijn (zoals er niemand gevonden zal worden), maar wie door een bijzondere begeerte des harten streven naar het goede; zodat voor hen hun Godvruchtige begeerte als het ware een vrijwillige wet is, zonder aandrang of beteugeling van anderen. Dus heeft hij de onbeschaamdheid van zijn tegenstanders duidelijk willen aantonen, die zich in naam der wet wapenden tegen Godvruchtige mannen, die de ware regel der wet door heel hun levenswandel tot uitdrukking brachten; hoewel zijzelf de wet het meest nodig hadden, en toch zich hoegenaamd niet om haar bekommerden. En dit wordt beter uitgedrukt door de tegenstelling. Maar indien iemand niet toegeeft, dat stilzwijgend of zijdelings aan zijn tegenstanders verweten wonden de schanddadens, die Paulus hier opsomt, dan zal toch de eenvoudige afweer van de laster overblijven; maar indien zij door een rechte en niet door een valse ijver der wet geleid werden, hadden zij zich veeleer met haar wapenen moeten toerusten om oorlog te voeren ,met misdadigers en boosdoeners, dan hun eigen eerzucht en ongepaste praatzucht te tooien met haar kleur.

Voor de onrechtvaardigen ⁷⁾ en ongehoorzamen... In plaats van 'onrechtvaardigen' konden de vertalers beter vertalen 'wettelozen'; want in het Grieks staat er antinomia, van wie maar weinig verschillen de ongehoorzamen, die hij op de tweede plaats heeft gesteld. *Zondaren* vat hij op als misdadigers, of die *van* een schandelijke en eerloze levenswandel zijn. In plaats van *oneerbiedigen en ongewijden* zou men niet ongeschikt vertalen: ongewijden en onreinen; maar ik voor mij heb in woorden van weinig gewicht niet zo eigenzinnig willen zijn. 'Mensenroof' werd bij de ouden genoemd de ontvreemding of ophitsing van de slaaf van een ander, of de bedrieglijke verkoop *van* een vrij mens. Indien iemand meer wil weten, laat hij het putten uit de rechtsgeleerden, bij de Flavische wet. Maar Paulus vermeldt hier enige soorten, die in het kort alle overtredingen omvatten. De wortel is weerspannigheid en opstandigheid, welke hij door de eerste twee benamingen heeft aangeduid. Door 'goddelozen en zondaren' schijnen de overtreders van de eerste en tweede tafel der wet aangewezen te worden. Op deze laat hij volgen de ongewijden en onreinen, of door een schandelijke

levenswandel bezoedelden. Daar echter vooral op drie manieren onze naasten gekwetst worden, door gewelddadigheid, bedrieglijke handelingen en wellust, heeft hij die drie manieren in volgorde gehegeld, zoals gemakkelijk is te zien.

Want gewelddadigheid is er in doodslagers en moordenaars van hun ouders; ten tweede worden schandelijke wellusten gelaakt; ten derde daalt hij af tot bedrieglijke handelingen en andere misdaden.

10. *Indien er iets anders is...* Door dit zinsdeel verzekert hij dat zijn evangelie zó weinig in strijd is met de wet, dat het de beste bevestiging daarvan is. Want hij betuigt, dat hij door zijn prediking datzelfde gevoelen staft, dat de Heere door Zijn wet heeft uitgesproken tegen al die dingen, die met de gezonde leer in strijd zijn. Waaruit volgt, dat zij die van het evangelie afwijken, de geest der wet allerminst vatten, maar dat zij slechts een schaduw najagen. *De gezonde leer* wordt gesteld tegenover de onbeduidende strijdvragen, rondom welke hij elders zegt dat verkeerde leraars kwijnen, en die naar hun uitwerking terecht ongezonder geoordeeld worden. *Het evangelie der heerlijkheid*, voor: heerlijk evangelie. Waarin hij echter scherp berispt hen, die, door het te verzwakken, het evangelie bedreigden, waarin God Zijn heerlijkheid ten toon spreidt. Uitdrukkelijk voegt hij eraan toe, dat het hem *toevertrouwd is*, opdat allen begrijpen, dat het evangelie Gods geen ander is, dan wat hij predikt; en dat daarom alle fabels, die hij tevoren heeft afgekeurd, vreemd zijn zowel aan de wet als aan het evangelie Gods.

12. *En ik dank Hem, die mij krachtig gemaakt heeft, Christus Jezus onze Heere, omdat Hij mij getrouw geoordeeld heeft, door mij in de bediening te stellen,*
 13. *die tevoren een godslasteraar was, en een vervolger, en een geweldenaar. Maar ik heb ook barmhartigheid verkregen, omdat ik het onwetend gedaan heb in ongelovigheid.*

12. *Ik dank ...* Groot is de waardigheid van het apostelschap, op welke Paulus voor zich aanspraak gemaakt heeft. Hijzelf echter kon, met het oog op zijn vorige levenswijze, geenszins een zo grote eer waardig geschat worden; daarom gaat hij, om niet van aanmatiging beticht te worden, noodzakelijkerwijze over tot de vermelding van zijn persoon; en ongetwijfeld spreekt hij een vrijmoedige belijdenis van zijn onwaardigheid uit. Maar niettemin verkondigt hij, dat hij door de genade Gods een apostel is. Ja wat meer zegt, wat hem gezag scheen te ontnemen, wendt hij aan in zijn voordeel: dat des te meer in hem weerkaatst *de* genade Gods. Terwijl hij aan Christus dank brengt, houdt hij de afgunst van zich zelf verwijderd, en snijdt hij bij voorbaat af de aanleiding tot deze vraag, of hij een zo eervolle functie waardig is of niet. Daar het toch, hoezeer hij ook op zichzelf beschouwd, niet uitmunt, nochtans voldoende is, dat hij door Christus uitverkoren is. Velen lopen weliswaar door dezelfde formulering van woorden met hun nederigheid te koop, maar zij zijn ver verwijderd *van* de oprechtheid van Paulus, wiens bedoeling is geweest, niet slechts hartstochtelijk te roemen in de Heere, maar ook afstand te doen van alle eigen roem. Waarvóór echter brengt hij dank? Omdat hij in de bediening gesteld is; *want* daaruit maakt hij op, dat hij trouw geacht is. Want Christus neemt niet op eerzuchtige wijze iedereen aan, wie het ook zij, maar kiest slechts de geschikten uit: laten wij dus allen, wie dan ook, die Hij eer waardig heeft gekeurd, als waardigen aanvaarden. En hiermee is niet in strijd, dat Judas volgens de voorzegging van de Psalm (109 : 9) voor korte tijd verheven is, om

weldra te vallen. Want juist tegenovergesteld was de zaak van Paulus, evenals hij tot een ander doel, en op een andere voorwaarde eer verkregen heeft, toen Christus openlijk verklaard heeft, dat hij Hem een uitverkoren vat zou zijn (Hand. 9 : 15). Maar toch schijnt Paulus op deze wijze de getrouwheid, waardoor hij tevoren sterk was, tot de oorzaak van zijn roeping te maken. Als het zó zou zijn, zou zijn dankbetuiging gehuicheld zijn en ongerijmd. Want dan zou hij zijn apostelschap niet zozeer aan God te danken hebben, als wel aan zijn eigen verdienste. Ik ontken derhalve, dat dit de betekenis is, dat hij dáárom tot de rang van apostel gekozen is, omdat zijn geloof van tevoren aan God bekend was. Want Christus heeft niets goeds van tevoren in hem kunnen zien, dan wat de Vader hem geschonken had. En daarom blijft dat altijd waar: Gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren (Joh. 15 : 16). Veeleer heeft hij het bewijs *van* zijn geloof daaruit willen afleiden, dat hij tot apostel *was* aangesteld door Christus. Want wie Hij zo aanstelt, *van* hen verklaart Hij als het ware door Zijn besluit, dat zij voor gelovigen gehouden moeten worden. Kortom, dit oordeel wordt niet in verband gebracht met de vóórwetenschap Gods, maar duidt veeleer het getuigenis aan, dat aan de mensen wordt gegeven. Alsof hij gezegd had: Ik breng dank aan Christus, die, door mij tot de bediening te roepen, openbaar gemaakt heeft dat mijn geloof Zijn goedkeuring wegdraagt. Hij plaatst er ook een andere weldaad van Christus tussen: dat Hij hem bevestigd heeft, of *krachtig gemaakt heeft*; door welk woord hij niet alleen bedoelt, dat hij door Gods hand in den beginne éénmaal gevormd is, opdat hij tot zijn ambt geschikt zou zijn, maar tegelijkertijd vat hij daaronder samen de voortdurende verlening *van* genade. Want het zou ook niet genoeg geweest zijn, dat hij éénmaal tot gelovige verklaard was, indien Christus hem niet door *Zijn* onafgebroken hulp versterkt had. Hij bekent dus, dat hij beide door de genade van Christus heeft: dat hij éénmaal verheven is, en dat hij voortdurend blijft in zijn staat.

13. *Een godslasteraar en een vervolger ...* Een lasteraar tegenover God, een vervolger en geweldenaar tegenover de gemeente. Wij zien, hoe openhartig hij erkent, wat hem tot smaad aangerekend kon worden; hoe hij zijn zonden niet verkleint; hoe gaarne hij, door zijn onwaardigheid te bekennen, de grootheid der genade Gods verheerlijkt. Want niet tevreden met de naam van *vervolger*, heeft hij zijn razernij en wreedheid door een ander woord nog meer tot uitdrukking willen brengen.

Omdat ik het onwetend gedaan heb in ongelovigheid. Vergiffenis, zegt hij, van mijn ongelovigheid heb ik verkregen, omdat zij uit onkunde voortvloeide. Want de vervolging en gewelddadigheid waren niets dan vruchten van ongelovigheid. Maar toch schijnt hij er op te duiden, dat er geen enkele plaats voor vergeving is, dan waar voorhanden is de verontschuldiging van onwetendheid. Wat dan? Zal God soms nooit vergeving schenken, indien iemand willens en wetens gezondigd heeft? Ik antwoord, dat gelet moet worden op het woord 'ongelovigheid', dat het gezegde van Paulus beperkt tot de eerste tafel der wet. De overtredingen *van* de tweede tafel, al zijn ze moedwillig, worden vergeven; wie willens en wetens de eerste tafel schendt, aangezien hij zich rechtstreeks tegen God stelt, zondigt hij tegen de Heilige Geest. Want hij glijdt ook niet door zwakheid uit, maar door op goddeloze wijze voort te stormen tegen God, geeft hij een zéker teken van zijn verwerping. En hieruit *kan* opgemaakt worden een definitie van de zonde tegen de Heilige Geest; ten eerste, dat zij is een rechtstreekse weerspansigheid tegen God in de overtreding van de eerste

tafel; vervolgens, dat zij is een boosaardige verwerping der waarheid. Want waar de waarheid Gods niet wordt versmaad door opzettelijke boosaardigheid, daar wordt de Heilige Geest niet weerstaan. Tenslotte wordt 'ongelovigheid' gesteld voor het algemeen begrip: een boosaardig voornemen echter, dat tegenover onwetendheid wordt gesteld, is als het ware een soort daarvan. Verkeerd doen derhalve zij, die de zonde 'tegen de Heilige Geest laten bestaan in een overtreding van de tweede tafel. Verkeerd doen ook zij, die een ondoordachte en verblinde heftigheid schuldig verklaren aan een zó grote misdaad. Want dan eerst wordt er gezondigd tegen de Heilige Geest, wanneer sterfelijke mensen een moedwillige oorlog ondernemen tegen God, om het licht van de Geest, dat hun aangeboden is, uit te blussen. Want huiveringwekkend is een dergelijke goddeloosheid, en een ontzettende vermetelheid. En het is ook niet twijfelachtig, of hij heeft door een stilzwijgende aanzegging willen verschrikken allen, die éénmaal verlicht zijn geweest, opdat zij niet tegen de bekende waarheid te keer gaan; aangezien dit is een val ten verderve.

Want indien God aan Paulus om zijn onwetendheid zijn godslasteringen heeft vergeven, moeten op geen enkele vergeving hopen, wie willens en wetens en met opzet lasteren. Maar dat schijnt tevergeefs gezegd te worden; want ongelovigheid kan nooit zonder onwetendheid zijn, daar zij altijd blind is. Ik antwoord, dat van de ongelovigen sommigen in zoverre blind zijn, dat zij door een valse voorstelling van het goede bedrogen wonden; dat anderen echter zó verblind zijn, dat de boosaardigheid nochtans de overhand heeft. Paulus was niet geheel en al vrij van boze begeerte; maar een ondoordachte ijver sleepte deze mens mee, zodat hij meende dat het goed was, wat hij deed. Hij was dus niet met opzet een tegenstander van Christus, maar door dwaling en onwetendheid. De Farizeeërs, die met een kwaad geweten Christus valselyk aanklaagden, waren volstrekt niet vrij van dwaling en onkunde; maar eerezucht en een goddeloze haat tegen de gezonde leer, ja zelfs een woedende weerspanning tegen God dreef hen aan, zodat zij op boosaardige wijze en met opzet, niet onwetend, zich tegenover Christus stelden.

14. *Doch bovenmate overvloedig is geweest de genade van onze Heere met geloof en liefde, die is in Christus Jezus.*
15. *Betrouwbaar is het woord, en volstrekt waardig om te worden aangenomen, dat Christus Jezus in de wereld is gekomen om zondaren te behouden, van welke ik de eerste ben.*
16. *Maar daarom heb ik barmhartigheid verkregen, opdat Jezus Christus in mij als eerste alle zachtmoedigheid zou betonen, tot een voorbeeld voor hen, die in Hem zouden geloven ten eeuwigen leven.*
17. *Aan de Koning der eeuwen nu, aan de onsterfelijke, onzichtbare, alleen wijze God eer en heerlijkheid in de eeuwen der eeuwen. Amen.*

14. *Doch overvloedig is geweest...* Nogmaals verheerlijkt hij de genade Gods jegens hem, niet alleen om afgunst weg te nemen en zijn dankbaarheid te betuigen, maar ook om haar te stellen tegenover de valse aanklachten der onbeschaamden, die geheel hierop uit waren, dat zij zijn apostelschap naar beneden zouden halen.

Wanneer hij echter zegt, dat zij overvloedig is geweest, en wel bovenmate, duidt hij er op, dat de herinnering aan de vorige dingen uitgewist is, en zelfs verzwolgen, opdat het hem bij de goeden in geen enkel opzicht nadelig zou zijn, dat hij vroeger een zodanige geweest was.

Met geloof en liefde... Beide kunnen met God in verband gebracht worden, in deze zin, dat God Zich waarachtig heeft betoond, en van Zijn liefde in Christus een voorbeeld gegeven heeft, toen Hij hém verwaardigd had met Zijn genade. Ik wil het echter liever eenvoudiger opvatten, dat geloof en liefde tekenen zijn en getuigenissen van die genade, waarvan hij melding had gemaakt, opdat men niet zou menen dat hij zonder reden en zó maar zich op iets beroemde. En ongetwijfeld wordt geloof gesteld tegenover ongelovigheid; de liefde in Christus tegenover de wreedheid, die hij had uitgeoefend tegenover de gelovigen; alsof hij zei, dat hij zó door God veranderd is, dat hij een andere en nieuwe mens is. Uit haar tekenen en uitwerkingen dus beveelt hij de uitnemendheid der genade aan, die de gedachten aan zijn vorige levenswandel moet uitwissen.

15. *Betrouwbaar is het woord ...* Nadat hij zijn bediening van kwaad gerucht en onbillijke kleineringen bevrijd heeft, wendt hij, daarmee niet tevreden, in zijn voordeel om, wat hem door zijn tegenstanders als smaad voor de voeten geworpen kon worden. Want hij leert, dat het voor de gemeente nuttig is geweest, dat hij een zodanige gebleken was, vóórdat hij tot het apostelschap geroepen werd, omdat Christus op deze wijze alle zondaren, als door het geven van een onderpand, heeft geroepen tot de zékere hoop op het verkrijgen van vergeving. Want toen hij als het ware uit een vreselijk en woest ondier veranderd was in een herder, had Christus een opvallend voorbeeld van Zijn genade gegeven, opdat allen daaruit het vertrouwen zouden krijgen, dat door geen zonden, hoe zwaar en gruwelijk ook, de toegang tot het heil voor hen werd afgesloten. Maar in de eerste plaats vermeldt hij de algemene uitspraak, *dat Christus gekomen is om zondaren te behouden*; en hij tooit die (met een inleiding, welke hij pleegt te gebruiken in de meest ernstige zaken. Zoals stellig in de leer der religie dit het voornaamste hoofdstuk is: tot Christus te komen, opdat wij, in onszelf verloren, van Hem het heil terug zouden krijgen. Deze inleiding zij ons dus gelijk aan een horen, die klinkt om de boodschap der genade van Christus bekend te maken, opdat zij meer geloof bij ons hebbe; zij worde ons als een zegel om in onze harten in te prenten het vertrouwen aangaande de vergeving der zonden, dat anders moeilijk doordringt in de zielen der mensen. Wat is ook anders voor Paulus de reden geweest, waarom hij aandacht trachtte te wekken door deze woorden: *'betrouwbaar is het woord'*, dan dat de mensen altijd bij zichzelf debatteren over hun zaligheid? Want al biedt God de Vader ons duizendmaal heil in Christus aan, en al spreekt Christus Zelf openlijk over Zijn ambt, toch houden wij daarom niet op angstig te zijn, of althans met onszelf te disputeren, of het wel zo is. Daarom, zo dikwijls ons in gedachten zal komen enige twijfeling aangaande de vergeving der zonden, laten wij dan leren die als met dit schild moedig af te weren: dat zij een ontwijfelbare waarheid is, en waardig dat zij zonder tegenspraak wordt aangenomen.

Om zondaren te behouden... Er ligt nadruk op dit woord. Want wie erkennen, dat dit het ambt van Christus is om te behouden, zijn toch moeilijker toegankelijk voor deze

gedachte, dat zulk een behoud betrekking *heeft* op zondaren. Want altijd wordt ons gevoel meegesleept tot het acht slaan op onze waardigheid. En zodra onze onwaardigheid blijkt, stort ons vertrouwen ineen. Daarom, naarmate iemand door zijn zonden meer bezwaard wordt, met des te groter moed neme hij zijn toevlucht tot Christus, namelijk steunend op deze leer, dat Hij gekomen is om behoud aan te brengen niet voor rechtvaardigen, maar voor zondaren. Ook moet opgemerkt worden, dat Paulus uit het algemene ambt *van* Christus een bewijs afleidt, opdat het ongewone niet ongerijmd zou maken, wat hij kort tevoren aangaande zijn persoon getuigd heeft.

Van welke ik de eerste ben ... Meen niet, dat de apostel uit bescheidenheid gelogen heeft. Want hij heeft een belijdenis willen uitspreken, niet minder waar dan nederig, en tevoorschijn gebracht uit het diepste gevoelen des harten. Doch hier zal iemand vragen, waarom hij zich toch als de voornaamste onder de zondaars rekent, hij, die slechts door onbekendheid met de ware leer gevallen is, overigens door heel zijn levenswandel onberispelijk bij de mensen? Maar door deze woorden worden wij er aan herinnerd, welk een zwaar en gruwelijk vergrijp bij God het ongeloof is; vooral, waar er bijkomt halsstarrigheid en een razende lust om te woeden. Het is weliswaar gemakkelijk bij de mensen om al ,datgene, wat Paulus aangaande zichzelf beleden heeft, te verzwakken door de verontschuldiging van ondoordachte ijver. Maar God hecht te hoge waarde *aan* de gehoorzaamheid des geloofs, dan dat Hij ongeloof, met koppigheid verbonden, voor een licht vergrijp houdt. En daarom moet deze tekst nauwkeurig opgemerkt worden, dat een mens, voor de wereld niet alleen onschuldig, maar ook uitmuntend door voortreffelijke deugden en van de meest lofwaardige levenswandel, omdat hij een tegenstander is geweest van de leer van het evangelie, wegens de weerspanning van zijn ongeloof voor één van de ergste zondaars wordt gehouden. Want daaruit *is* gemakkelijk op te maken, welke waarde voor God alle woordenpraal van huichelaars heeft, zolang zij Christus hardnekkig weerstand bieden.

16. *Opdat Jezus in mij als eerste zou betonen ...* Wanneer hij zegt 'als eerste', zinspeelt hij op dat, wat hij kort tevoren had gezegd, dat hij de eerste was onder de zondaren. Daarom betekent het zoveel als 'voornamelijk' of 'bij uitstek'. En het duidt aan, dat God terstond van den beginne zulk een voorbeeld voor ogen heeft gesteld, dat als vanaf een schitterend en verheven toneel kon worden aanschouwd, opdat niemand zou wantrouwen dat voor hem vergeving bereid is, mits hij door het geloof tot Christus zou komen. En stellig wordt ons aller wantrouwen voorkómen, wanneer wij het beeld van die genade, welke wij zoeken, in Paulus zo zien afgedrukt.

17. *Aan de Koning der eeuwen nu ...* Vanwege hevige aandoening breekt hij uit in die uitroep; omdat hem de woorden ontbraken, waardoor hij zijn dankbaarheid tot uitdrukking zou brengen. Want uitroepen hebben vooral plaats, waar wij gedwongen worden onze woorden af te breken, omdat de grootheid der zaak hen te boven gaat. En wat is verwonderlijker dan de bekering van Paulus? Hoewel hij tegelijkertijd ons allen door zijn voorbeeld vermaant, dat nooit gedacht moet worden over de genade der Goddelijke roeping, zonder dat wij tenslotte door verwondering meegesleept worden. Voeg hierbij, dat deze *zo* prachtige lofprijzing de gedachtenis van heel zijn vroegere levenswandel verzwelgt. Want welk een afgrond is de heerlijkheid Gods?

De bijstellingen, die hij hier aan God toekent, hoewel zij eeuwig zijn, passen toch in het bijzonder bij het verband van de tekst. Hij noemt Hem de eeuwige Koning of Koning der eeuwen, Wien geen enkele verandering overkomt; de *onzichtbare*, omdat Hij een ontoegankelijk licht bewoont, zoals hij daarna zal zeggen: de *alleen wijze*, omdat Hij alle wijsheid van mensen dwaas maakt en wegens haar ijdelheid veroordeelt. Het geheel evenwel komt neer op die zinsnede, welke hij gebruikt in Rom. 11 : 33: O diepte des rijkdoms, enz. Hoe verborgen *zijn* Gods raadsplannen? Hoe onnaspeurlijk Zijn wegen? Want hij wil, dat tegen de onmetelijke en onbegrijpelijke wijsheid Gods zó eerbiedig door ons wordt opgezien, dat, indien Zijn werken onze zintuigen te boven gaan, toch bewondering ons in toom houdt. Het is echter twijfelachtig, wanneer hij in de laatste bijstelling zegt 'alleen', of hij alle heerlijkheid voor God alleen wil opeisen, of dat hij Hem alleen wijs noemt, of dat hij zegt, dat in waarheid Hij alleen God is. De tweede betekenis behaagt mij het meest. Want voor de zaak in kwestie was het van het grootste belang, dat alle mogelijke inzicht van mensen onderworpen wordt *aan* het verborgen raadsplan Gods. Ik loochen echter niet, dat hij verkondigt dat God alleen alle heerlijkheid waardig is. Want zó strooit Hij de vonkjes van Zijn heerlijkheid herwaarts en derwaarts in de schepselen uit, dat zij geheel en onwankelbaar bij Hem blijft berusten. Maar in beide gevallen drukt het uit, dat er niets van heerlijkheid is buiten God.

18. *Dit voorschrift beveel ik u aan, mijn zoon Timotheüs, overeenkomstig de voorafgaande profetieën over u, dat gij daarin strijdt de goede strijd,*
19. *houdende het geloof en een goed geweten, van hetwelk afkerig, sommigen schipbreuk geleden hebben met betrekking tot het geloof;*
20. *dewelke zijn Hymenaeüs en Alexander, die ik aan Satan heb overgegeven, opdat zij leren niet kwaad te spreken.*

18. *Dit voorschrift ...* Al wat hij aangaande zijn persoon heeft ingelast, was als het ware een afdwaling van zijn voornemen. Want daar hij Timótheüs wilde toerusten met gezag, behoorde hijzelf van het hoogste gezag voorzien te zijn. Tijdig heeft hij derhalve een mening weerlegd, die hem in de weg kon staan. Nu echter, nadat hij bewezen heeft, dat bij de Godvruchtigen zijn apostelschap niets minder gewaardeerd moest worden, omdat hij eens het Koninkrijk van Christus bestreden had, nu keert hij, als het ware na het uit de weg ruimen van een hinderpaal, naar het verband van zijn aansporing terug. Het is dus het voorschrift, waarvan hij in het begin melding heeft gemaakt. Door hem zijn *zoon* te noemen, betuigt hij niet alleen zijn welwillendheid bij hem, maar beveelt hem ook bij anderen aan door deze naam. Verder, om hem meer te bezielen, brengt hij in herinnering, welk een getuigenis hij gehad heeft door de Geest Gods. Want dit was geen geringe prikkel, dat zijn bediening van Godswege was goedgekeurd; en dat hij eerder door uitspraken Gods geroepen was geweest, dan verkozen door de stemmen van mensen. Het is schandelijk niet te beantwoorden aan de verwachting van mensen: hoeveel schandelijker derhalve zal het zijn om het oordeel Gods, voorzover het in uw vermogen is, krachteloos te maken? Maar eerst moet men weten, over welke *profetieën* hij spreekt. Sommigen menen, dat Paulus door openbaring vermaand is, dat hij aan Timótheüs het ambt zou opdragen. Ik erken, dat dit waar is; maar ik voeg er aan toe: openbaringen, door anderen bekendgemaakt. Want Paulus heeft niet zonder reden het meervoud gebruikt. Verder maken wij uit zijn

woorden op, dat er méér profetieën aangaande Timótheüs uitgesproken zijn om hem aan te bevelen bij de Kerk. Want daar hij nog een jongeman was, kon zijn leeftijd tot verachting zijn; ook Paulus zou aan lasteringen blootgesteld zijn geweest, omdat hij jonge mannetjes vóór de tijd bevorderde tot een ambt, dat een oud man toekomt. Bovendien had God hem tot grote en moeilijke dingen bestemd. Want hij was niet één uit de grote hoop, maar de naaste in rang aan de apostelen, die bij afwezigheid van Paulus dikwijls diens positie innam. En daarom heeft hij een bijzonder getuigenis nodig gehad, waaruit duidelijk zou zijn, dat niet door de roekeloosheid van mensen een zo grote taak hem opgedragen werd, maar dat hij door God Zelf was uitverkoren. Want het was ook toen niet gewoon of aan velen gemeen, te worden getooid met lofredenen van profeten; maar omdat er in het geval van Timótheüs buitengewone oorzaken waren, heeft God niet gewild dat hij door mensen werd toegelaten, tenzij door Zijn stem reeds goedgekeurd; Hij heeft niet gewild, dat hij naderde tot de aanvaarding van zijn functie, tenzij ontboden door profetische godsspraken. Zoals het ook aan Paulus en Barnabas te beurt gevallen is, toen zij geordend zijn tot leraars voor de heidenen. Want het was een nieuwe en ongewone zaak, en anders hadden zij het gerucht van roekeloosheid niet kunnen ontkomen. Nu zal iemand tegenwerpen: als God door Zijn profeten tevoren openlijk verkondigd had, wat voor een dienaar Timótheüs zou zijn, waartoe diende het dan, dat hij vermaand werd om zich als zodanig te ge dragen? Of heeft hij soms aan uitspraken Gods geloofwaardigheid kunnen ontzeggen? Ik antwoord, dat het niet anders heeft kunnen uitkomen dan God beloofd had; maar intussen heeft Timótheüs zich niet moeten overgeven aan luiheid en verslapping, maar zich een levend en beweeglijk werktuig moeten tonen door zich te laten leiden door Gods voorzienigheid. En daarom vermeldt Paulus, terwijl hij hem een aansporing wil geven, niet zonder reden de profetieën, door welke God Zich voor hem als het ware borg had gesteld bij de Kerk. Want dientengevolge wordt hij er aan herinnerd, waartoe hij geroepen was.

En daarom voegt hij er aan toe: *dat gij daarin strijdt*; waardoor hij te kennen geeft, dat Timótheüs, steunend op zulk een goedkeuring Gods, des te dapperder moet strijden. Want wat moet of kan ons meer vurigheid aanbrengen, dan wanneer wij weten, dat wij van Godswege zijn geordend om te doen wat wij doen? Dit zijn onze wapenen, dit de bescherming, door welke beveiligd wij nooit bezwijken. Het woord *strijd* geeft terloops aan, dat er gevochten moet worden. En dit past in het algemeen voor de Godvruchtigen; in het bijzonder echter voor de christelijke leraars, die als het ware voorvechters of aanvoerders zijn. Het is dus evenals of hij zei: Gij, indien ge niet zonder strijd uw ambt kunt vervullen, herinner u, dat gij door de uitspraken Gods zijt toegerust tot de meest zekere hoop op de overwinning; en wek uzelf op door deze herinnering. Want goed, dat is roemrijk en heilzaam, is de strijd, welke wij strijden onder het opperbevel Gods.

19. *Houdende het geloof en een goed geweten ...* Het woord 'geloof' vat ik in het algemeen op als 'gezonde leer'. In welke betekenis hij ook in hoofdstuk 3 : 9 schrijft: de verborgenheid des geloofs. En stellig worden deze twee vooral in een leraar vereist: dat hij de zuivere waarheid van het Evangelie bewaart, vervolgens haar bedient met een goed geweten en oprechte ijver. Waar elk van die beide aanwezig zal zijn, zullen ook de overige dingen vanzelf volgen.

Van hetwelk afkerig, sommigen ... Hij toont aan, hoe noodzakelijk het is, dat een goed geweten met het geloof verbonden wordt; omdat in het tegenovergestelde geval de straf van een kwaad geweten is de afval van het goede. Wie niet met zuivere rechtschapenheid der ziel de Heere dienen, maar toegeven aan boze begeerten, ook al hebben zij tevoren een gezond inzicht gehad, verliezen zij dat volkomen. Een tekst, die zorgvuldig in het oog gehouden moet worden. Wij weten, dat onvergelijklijk is de schat van een gezonde leer. En daarom is niets méér te vrezen, dan dat zij ons ontroofd wordt. Als de enige wijze nu om haar te bewaren schrijft Paulus hier voor: als zij afgegrendeld is door een goed geweten. En dat ervaren wij dagelijks. Want waardoor komt het, dat na verwerping van het evangelie zo velen voortstormen naar goddeloze sekten, of verstrikt worden in monsterachtige dwalingen? Immers, omdat God door deze soort van verblinding de huichelarij wreekt; evenals een oprechte vreze Gods bevestigt tot volharding. Twee dingen zijn hieruit te leren. Ten eerste worden leraars en dienaars van het evangelie, en in hun persoon de gezamenlijke gemeenten vermaand, hoezeer zij moeten huiveren voor een vervalste en bedrieglijke belijdenis der ware leer, waarvan zij horen dat deze zo streng gestraft wordt. Vervolgens wordt de ergernis weggenomen, welke zeer velen niet weinig in verwarring brengt, wanneer zij zien dat sommigen, die eerst Christus en het evangelie beleden hadden, niet alleen terugvallen in hun vroegere bijgelovigheden, maar, wat veel erger is, door wonderbaarlijke dwalingen betoverd gehouden worden. Want door dergelijke voorbeelden wordt de majesteit van het evangelie openlijk gehandhaafd, en toont God openlijk dat Hij de ontwijding daarvan op geen enkele wijze kan verdragen. En dat heeft de ervaring van alle eeuwen geleerd. Al wat er aan dwalingen bestaan heeft vanaf het begin der Christelijke Kerk, is uit deze bron voortgevloeid; aangezien in sommigen de eierzucht, in anderen de hebzucht de oprechte vreze Gods bedolf. Een kwaad geweten is derhalve de moeder van alle ketterijen. En tegenwoordig zien wij dat zeer velen, omdat zij het rechte geloof niet in oprechtheid hadden omhelsd, als het vee worden meegevoerd tot de dwaasheden der Epicureeërs, opdat hun huichelarij ontdekt worde. Ja zelfs, daar overal de verachting van God voortschrijdt, en de schandelijke en heilloze zeden van vrijwel alle standen aantonen, dat er niets of hoegenaamd niets aan rechtschapenheid is in de wereld, is het zeer te vrezen, dat binnenkort het licht, dat ontstoken was, wordt uitgedoofd, en dat God aan zeer weinigen het zuivere inzicht in het evangelie overlaat. Het overdrachtelijk woordgebruik, aan een schipbreuk ontleend, is zeer passend. Want het duidt aan dat, zal het geloof behouden de haven bereiken, de koers van onze vaart door een goed geweten bestuurd moet worden; dat er anders gevaar van schipbreuk is; dat is, dat ons geloof door een kwaad geweten, als door een maalstroom, in een stormachtige zee verdrinkt.

20. *Hymenaeüs en Alexander ...* De eerste zal hij nogmaals noemen in de tweede brief; waar ook van de schipbreuk, die hij geleden had, een bepaalde soort wordt aangeduid. Want hij zei, dat de opstanding reeds geschied was. Het is geloofwaardig, dat ook Alexander door een zo ongerijmde dwaling buiten zijn zinnen was geraakt. En verwonderen wij ons heden ten dage als Satan sommigen door verschillende begoochelingen bedriegt, wanneer wij zien, dat één van de metgezellen van Paulus door een zo huiveringwekkende afgrond is omgekomen? Overigens noemt hij beiden

aan Timothéüs als bekende mensen. Ik voor mij althans twijfel niet of dit is die Alexander, van wie Lukas melding maakt in Hand. 19 : 33, die *een* oproer heeft gestild door zijn verzonnen en onheilige redevoering. Hij was echter een Efeziër. En wij hebben reeds gezegd, dat deze brief vooral terwille van de Efeziërs geschreven was. Nu horen wij, hoe het met hem afgelopen is. Als wij dit horen, laten wij dan door een goed geweten het bezit van ons geloof verzorgen, opdat het voor ons behouden blijve tot het einde.

Welke ik heb overgegeven aan Satan... Zoals wij gezegd hebben bij het vijfde hoofdstuk van de eerste brief *aan* de Korinthiërs, zijn er, die het zo uitleggen, dat zij door buitengewone kwellingen bedwongen zijn; en dat voeren zij terug op de Suvatu (kracht), waarvan Paulus melding maakt in hoofdstuk 12 : 28 *van* dezelfde brief. Want zoals de apostelen begiftigd waren met de gave der genezing, om jegens de Godvruchtigen te getuigen *van* Gods genade en weldadigheid, zo waren zij tegenover de goddelozen en opstandigen gewapend met de macht, óf om hen ter kwelling aan de duivel over te geven, óf om hen met andere gesels 'te straffen. Van deze macht heeft Petrus een proeve gegeven in Ananias en Saffira, Paulus echter in Bar-Jezus de tovenaars. Maar mij behaagt het meer, dit te verklaren *van* de excommunicatie; want er wordt geen enkele waarschijnlijke gissing aangevoerd, dat wij zouden geloven dat die ontuchtige Korinthiër op andere wijze dan door excommunicatie getuchtigd is. Indien Paulus hem echter aan de *Satan* heeft overgegeven door hem te excommuniceren, waarom zal dezelfde spreekwijze dan hier niet dezelfde betekenis hebben? Voeg daarbij, dat zij de kracht der excommunicatie zeer goed ontvouwt. Want daar Christus in de kerk de zetel van Zijn Koningschap heeft, is daar buiten niets dan Satans domein. Daarom is het noodzakelijk dat hij, die uit de Kerk gebannen wordt, zó lang onder de tirannie van Satan vertoeft, totdat hij, met de Kerk verzoend, tot Christus terugkeert. Eén voorbehoud maak ik, dat hij overeenkomstig de afgrijselijkheid van het kwaad aan die lieden een eeuwige vervloeking heeft kunnen aanzeggen: daarover echter zou ik niets als zeker durven beweren.

Maar wat wil het volgende zinsdeeltje zeggen: *opdat zij leren niet kwaad te spreken?* Wel, wie uit de Kerk is uitgeworpen, matigt zich meer ongebondenheid aan; omdat hij, als van het juk der gemeenschappelijke tucht ontslagen, des te moedwilliger zich verheft. Ik antwoord: hoezeer ook hun slechtheid uit de band springt, toch wordt de toegang afgesloten, opdat zij niet door hun aanraking de kudde besmetten. Want de slechten schaden des te meer, zolang zij door het voorwendsel van hetzelfde geloof zich indringen. De gelegenheid om schade toe te brengen wordt hun dus ontnomen, wanneer zij gebrandmerkt worden door openbare eerloosheid, zodat niemand der eenvoudigen niet weet, dat het goddeloze en verfoeilijke mensen zijn, en daarom allen een afschuw hebben van de gemeenschap met hen. Henzelf overkomt het somtijds ook, dat zij, door het hun opgelegde brandmerk van zulk een smaad in verwarring gebracht, van hun schaamteloosheid aflaten. Derhalve, ook al worden zij soms slechter gemaakt, toch is het niet altijd een onbruikbaar geneesmiddel om hun woestheid te bedwingen.

HOOFDSTUK II

1. *Ik spoor derhalve aan, dat v66r alle dingen gedaan worden smekingen, gebeden, voorbeden, dankzeggingen voor alle mensen,*
2. *voor koningen en allen die in een hoge positie gesteld zijn, opdat wij een kalm en rustig leven mogen leiden met alle Godsvrucht en eerbaarheid.*
3. *Want dit is goed en aangenaam voor God, onze Heiland,*
4. *die wil dat alle mensen behouden worden, en tot erkenning der waarheid komen.*

1. *Ik spoor derhalve aan* .. . Deze oefeningen der Godsvrucht houden ons bij en bevestigen ons ook in de oprechte dienst en vreze Gods, en koesteren het goede geweten, waarover hij gesproken had. En daarom gebruikt hij zeer ter zake een gevolgtrekkingmakend zinsdeeltje 'derhalve', omdat die aansporingen afhankelijk zijn van bovenstaand voorschrift. En in het begin spreekt hij over de openbare gebeden; hij beveelt, dat deze niet voor de gelovigen alleen uitgesproken worden, maar voor heel het menselijk geslacht. Want sommigen konden aldus bij zichzelf overwegen: 'Waarom zouden wij verontrust zijn over het heil der ongelovigen, met wie wij volstrekt geen band hebben? Is het niet voldoende, als wij wederkerig als broeders voor broeders bidden, en heel Zijn Kerk aan God aanbevelen? Want de buitenstaanders gaan ons niets aan.' Deze verkeerde mening gaat Paulus tegen, en hij beveelt de Efeziërs in hun gebeden alle stervelingen te omvatten, en ze niet te beperken tot het lichaam der Kerk. Voorts erken ik, dat ik niet geheel begrijp, waarin drie van de vier soorten (gebeden), welke Paulus opsomt, van elkaar verschillen. Het is in elk geval kinderachtig, dat Augustinus de woorden van Paulus verwringt door ze te doen slaan op de godsdienstige gewoonten, die in zijn tijd gebruikelijk waren. Eenvoudiger is de uitlegging van hen, die menen, dat het 'smekingen' zijn, waardoor wij vragen te worden verlost van rampen; 'gebeden', waardoor wij nuttige dingen voor ons verlangen; 'voorbeden', waardoor wij bij God weklagen over onrecht, dat ons aangedaan is. Ofschoon ik voor mij niet zo nauwkeurig onderscheid, of althans een andere onderscheiding beter acht. Προσευχάς toch noemen de Grieken gebeden van allerlei soort; δέήσεις echter die vormen van smekingen, waarin om iets bepaalds gevraagd wordt. Op deze wijze zouden deze twee woorden bij elkaar passen, als het algemeen begrip en een bepaalde soort. Εντεύξεις (voorbeden) pleegt Paulus te noemen gebeden, die wij voor elkander doen. Waarvoor de Latijnse vertaling heeft: intercessiones. Ofschoon Plato het in zijn tweede 'Alcibiades' anders opvat, namelijk: voor zichzelf een bepaalde smeekbede doen. In de titel zelf van het boek echter en op verschillende plaatsen toont hij voldoende aan, wat ik gezegd heb: dat προσεύχη de algemene naam is. Maar opdat we ons niet meer moeite geven dan billijk is in een onnodige zaak: Paulus beveelt (naar mijn oordeel) eenvoudig, zo dikwijls er openbare gebeden verricht worden, te bidden en te smeken voor allen, ook voor hen, die voor het ogenblik volstrekt geen band met ons hebben. En toch is de opeenhoping van woorden niet overbodig; maar het kamt mij voor dat Paulus opzettelijk drie woorden tot hetzelfde doel met elkaar verbindt, om de ijver en volharding in het bidden meer

aan te bevelen, en daarop sterker aan te dringen. Wij weten immers, hoe groot onze traagheid is in deze plicht der Godsvrucht. Het is derhalve volstrekt geen wonder indien de Heilige Geest haar door de mond van Paulus aandrijft met meerdere prikkels.

In het *dankzeggen* is niets duisters. Want evenals hij wil, dat het heil der ongelovigen wordt aanbevolen aan God, zo wil hij ook dat dank gebracht wordt wegens een voor hen verheugend en voorspoedig gevolg. Want die verwonderlijke goedheid Gods, welke Hij dagelijks toont, wanneer Hij Zijn zon doet opgaan over goeden en bozen, is waardig, dat wij haar met lof bejegenen; en onze liefde moet zich uitstrekken tot de onwaardigen toe.

2. *Voor koningen...* Met name maakt hij melding van koningen en andere overheidspersonen, omdat zij vóór anderen gehaat konden zijn bij de Christenen. Want zovele overheidspersonen er waren in die tijd, zovelen waren er als het ware gezworen vijanden van Christus. Derhalve kon hen die gedachte besluipen, dat niet gebeden moest wonden voor diegenen, die al hun krachten en schatten verzamelden om het Koninkrijk van Christus te bestrijden, welks uitbreiding vóór alles gehoopt moet worden. Dit echter gaat de apostel tegen, en hij beveelt met ronde woorden om ook voor hen te bidden. En stellig bewerkt de slechtheid der mensen niet, dat de inzetting Gods niet bemind moet worden. Daarom, daar God overheden en vorsten heeft aangesteld tot bewaring van het menselijk geslacht, hoezeer ook velen afwijken van de Goddelijke ordening, moeten wij toch daarom niet dralen om zowel lief te hebben wat van God is, als zijn behoud begeren. Dit is de reden, waarom de gelovigen, in welk gebied zij ook leven, niet alleen aan de wetten en aan het bevel der overheden gehoorzaam moeten zijn, maar ook in hun gebeden hun heil aanbevelen aan God. Jeremia zei tot de Israëlieten (Jer. 29 : 7): Bidt voor de vrede van Babylon, want in haar vrede ligt uw vrede. Dit is een algemeen geldige leer, dat wij begeren, dat de door God geordende machten ongedeerd en rustig in stand blijven.

Opdat wij een kalm ... Nadat hij het nut voor ogen heeft gesteld, voegt hij er voor ons een prikkel aan toe. Want hij somt de vruchten op, die voor ons voortkomen uit een behoorlijk geordend oppergezag. De eerste is een rustig leven. Want de overheden zijn met het zwaard gewapend, opdat zij ons bij de vrede bewaren. Als zij de vermetelheid van slechte mensen niet zouden beteugelen, zou alles vol zijn van roverij en doodslag. Dit is derhalve de manier om de vrede te beschermen, wanneer aan een ieder wordt gegeven wat het zijne is en de gewelddadigheid van hen, die het machtigste zijn, niet ongestraft voortschrijdt. De tweede vrucht is de bewaring der *Godsvrucht*; wanneer namelijk de overheden zich er op toeleggen de religie te begunstigen, de dienst Gods te verzekeren en eerbied voor de heilige dingen te eisen. De derde is de zorg voor de openbare *eerbaarheid*. Want ook dit geschiedt door de weldadige dienst der overheden, dat de mensen zich niet prijsgeven aan beestachtige afschuwelijkheden, of op onwelvoeglijke wijze hun lusten botvieren; maar dat veelmeer in zwang is zedigheit en zelfbeheersing. Indien deze drie weggenomen zullen worden, hoedanig zal dan de toestand van het menselijk leven zijn? Indien dus enige zorg ons beroert hetzij voor de openbare rust, hetzij voor de Godsvrucht, hetzij voor de eerbaarheid, laten wij dan bedenken dat we ook voor hen zorg moeten

hebben, door wier dienst zo voortreffelijke goederen tot ons komen. Waaruit wij opmaken, dat van alle menselijk gevoel verstoken zijn de fanatieke mensen, en dat zij niet anders dan wilde barbaarsheid ademen, die begeren, dat de overheden uit ons midden weggenomen worden. Want hoezeer lopen deze opvattingen uiteen: dat recht en eerbaarheid heerre, dat de religie bloeie, dat er gebeden moet worden voor koningen — en dat niet alleen de naam van het koningschap, maar heel de staatsorde in strijd is met de religie? Van het eerste gevoelen echter hebben wij toch tot zegsman de Geest Gods: het tweede moet dus wel van de duivel zijn. Indien iemand, wie hij ook zij, vraagt, of ook voor koningen gebeden moet worden, door wie wij niets dergelijks ontvangen, dan antwoord ik, dat onze beden hiertoe strekken, dat zij, door de Geest Gods geleid, ons beginnen te dienen met goederen, waarvan zij tevoren ons beroofden. Het past ons dus niet slechts voor hen, die het reeds waardig zijn, te bidden; maar God moet gevraagd worden, dat Hij uit bozen goeden make. Want altijd moet dat beginsel vastgehouden worden, dat de overheden door God bestemd zijn voor de bewaring zowel van de religie als van de rust en van de openbare eerbaarheid, niet anders dan de aarde verordend is om voedsel voort te brengen. Evenals wij derhalve, wanneer wij bidden voor ons dagelijks brood, God vragen dat Hij de aarde vruchtbaar make door Zijn zegen, zo moeten wij in die eerstgenoemde weldaden zien op het gewone middel, dat Hij door Zijn voorzienigheid heeft ingesteld. Hier komt nog bij, dat, als wij beroofd worden van die weldaden, welke uitdeling Paulus aan de overheden toekent, dit door onze eigen schuld gebeurt. Want het is de toorn Gods, die de overheden voor ons nutteloos maakt, precies zoals zij de aarde onvruchtbaar maakt. En daarom is het onze taak om door gebeden dergelijke tuchtigingen van ons zoeken af te wenden, die door onze zonden ons worden opgelegd. Bovendien worden de vorsten, en allen die een overheidsambt bekleden, hier op hun beurt aan hun plicht herinnerd. Want het is ook niet genoeg, als zij door een ieder zijn recht te verschaffen alle onrecht beteugelen, en de vrede begunstigen, indien zij niet ook hun best doen 'de religie te bevorderen, en door betamelijke tucht de goede zeden te ordenen. Want niet tevergeefs spoort David (Ps. 2 : 12) hen aan, dat ze de Zoon kussen; en niet tevergeefs kondigt Jesaja (49 : 23) aan, dat zij voedsterheren der Kerk zullen zijn. En daarom is er geen reden, dat zij zich vleien, indien zij verzuimd zullen hebben zich aan te bieden als helpers om de dienst Gods te verzekeren.

3. *Want dit is goed...* Nadat hij heeft geleerd, dat het nuttig is, wat hij voorschreef, voert hij een nog krachtiger argument aan: dat het Gode zo behaagt. Want wanneer Zijn wil vaststaat, moet deze voor ons opwegen tegen alle redeneringen. 'Goed' vat hij op als recht en wettig. Omdat nu Gods wil de maatstaf is, aan welke al onze plichten gemeten moeten worden, bewijst hij dááruit dat het recht is, omdat het Gode behaaglijk is. Een zeer opmerkenswaardige tekst; waaruit zowel de algemene leer wordt afgeleid, dat de ware maatstaf om goed en behoorlijk te handelen eerst is, te letten op wat God behaagt, en niets anders te ondernemen dan wat Hij goedkeurt, als ook de wet om Godvruchtig te bidden wordt vastgesteld, (namelijk) dat wij God, die vóór gaat, volgen, en dat al onze gebeden zijn geordend naar Zijn wenk en voorschrift; en indien deze beweegreden van kracht was geweest, zouden de gebeden in het pausdom heden ten dage niet vol zijn van zoveel bederf. Want waaruit, bid ik u, zullen zij bewijzen, dat zij op Gods bevel tot dode beschermheiligen hun toevlucht zoeken? en vervolgens voorbede doen voor de doden? Kortom, van wat in heel hun vorm van

bidden zullen zij aantonen, dat het Gode behaagt? Dan volgt daarna ook de bevestiging van dit tweede lid: dat God alle mensen wil behouden. Wat is echter billijker, dan dat onze beden aan dit besluit Gods dienstbaar zijn? En tenslotte toont hij aan, dat het heil van allen God ter harte gaat, omdat Hij allen tot de erkenning van Zijn waarheid roept. Het is een argument uit het gevolg. Want indien het evangelie een kracht Gods is tot heil voor ieder die gelooft, dan is het zeker dat allen worden uitgenodigd tot de hoop op het eeuwige leven, aan wie het evangelie wordt aangeboden. Eindelijk, zoals de roeping een bewijs is van de verborgen verkiezing, zo laat God degenen, die Hij deelgenoten maakt van Zijn evangelie, ook toe tot het bezit van het heil; omdat het evangelie ons de gerechtigheid Gods openbaart, welke de zékere ingang is tot het leven. Hieruit blijkt, hoe kinderachtig zij bazelen, die deze tekst tegenover de praedestinatatie trachten te stellen. Als God, zeggen zij, wil dat allen zonder onderscheid behouden worden, dan is het een leugen, dat door Zijn eeuwig besluit sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf zijn voorbeschikt. Zij zouden misschien iets steekhoudends zeggen, indien Paulus hier handelde over de mensen elk afzonderlijk; ofschoon ook dan een oplossing niet zou ontbreken. Want hoewel Gods wil niet naar Zijn verborgen oordelen gewaardeerd moet worden, waar Hij die door uitwendige tekenen aan ons openbaart, toch volgt daarom nog niet, dat Hij niet inwendig heeft vastgesteld, wat Hij wil dat er van ieder mens afzonderlijk wordt. Maar dat ga ik voorbij, omdat het niets terzake doet bij deze tekst. Want de apostel bedoelt eenvoudig, dat geen enkel volk of geen enkele stand ter wereld van het heil wordt uitgesloten; omdat God wil, dat aan allen zonder uitzondering het evangelie wordt aangeboden. En de prediking van het evangelie is levendmakend. Terecht derhalve besluit hij, dat God allen gelijkelijk verwaardigt met het deelgenootschap aan het heil. Doch er is sprake van de geslachten der mensen, niet van de personen elk afzonderlijk. Want hij doelt nergens anders op, dan om de vorsten en de buitenstaande volken in dit getal in te sluiten. En dat God wil, dat ook aan dezen de leer van het evangelie gemeen moge zijn, staat vast uit de reeds aangehaalde en dergelijke getuigenissen. Want niet voor niets is er gezegd: *Nu, gij koningen, wees verstandig* (Ps. 2 : 10). Eveneens in dezelfde Psalm: *Ik zal volken u tot een erfdeel geven, en tot een bezit de einden der aarde.*

Kortom, Paulus heeft willen aangeven, dat niet overwogen moest worden, hoe de vorsten toen waren, maar hoe God wilde dat ze zijn zouden. Het is echter een plicht der liefde om de zorg en ijver voor het heil van al degenen, die God door Zijn roeping omvat, op ons te nemen, en daarvan getuigenis te geven door Godvruchtige gebeden. En hiertoe dient, dat hij *God* noemt *onze Heiland*. Want vanwaar komt voor ons het heil, dan uit de genadige goedertierenheid Gods? Maar dezelfde God, die ons reeds het heil deelachtig heeft gemaakt, zal toch eenmaal ook tot hèn Zijn genade kunnen uitstrekken. Hij, die ons reeds tot Zich heeft getrokken, zal hen met ons kunnen toebrengen. En dat dit gebeuren zal, neemt hij aan als een uitgemaakte zaak; omdat het door de godsspraken der profeten zo voorzeggd was aangaande alle standen zowel als volken.

5. *Want er is één God, er is ook één middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus,*
6. *die zichzelf gegeven heeft tot een prijs der loskoping voor allen, opdat Hij een getuigenis zou zijn te zijner tijd,*

7. *waartoe ik gesteld ben tot een heraut en apostel. Ik zeg de waarheid in Christus, ik lieg niet, als leraar der heidenen in geloof en waarheid.*

5. *Er is één God ...* Niet sterk genoeg van aanzien zou deze redenering zijn, dat God dáárom wil, dat allen behouden zijn, omdat Hij één is, indien er geen overgang gemaakt zou worden van God tot de mensen. Chrysostomus en anderen na hem vatten het zó op: dat er niet méér goden zijn, zoals de afgodendienaars verzinnen. Maar ik meen, dat de bedoeling van Paulus een andere geweest is, zodat het hier is een stilzwijgende vergelijking van de éne God met de gehele wereld en de verschillende naties, waaruit geboren wordt het wederkerig omzien naar elkaar. Evenals in de brief aan de Romeinen, hoofdstuk 3 : 29: Is Hij soms een God van de Joden alleen? of niet ook van de heidenen? Ja, er is één God, die de besnijdenis rechtvaardigt uit het geloof, en de voorhuid door het geloof. Derhalve, hoezeer er toen ook onder de mensen verschil was. omdat vele standen en vele volken vreemd waren *aan* het geloof, toch roept Paulus de gelovigen terug tot de éénheid Gods, opdat zij weten, dat zij met allen een band hebben, omdat er één God is van allen; opdat zij weten, dat niet voor eeuwig van de hoop op het heil zijn uitgesloten, wie onder de macht zijn van dezelfde God. Wat hij onmiddellijk daarop laat volgen over de éne Middelaar, wil hetzelfde zeggen; want zoals één God de Schepper en Vader van allen is, zo zegt hij dat er een éinig Middelaar is, door wie de toegang tot God ons openstaat; en dat deze Middelaar niet slechts aan één volk of aan weinige mensen van een bepaalde gesteldheid is gegeven, maar aan allen; want dat de vrucht der offerande, door welke Hij de *zonden* heeft verzoend, op allen betrekking heeft. Ja wat meer is, aangezien een groot deel der wereld zich toen vervreemd had van God, maakt hij uitdrukkelijk melding van de Middelaar, door wie tot Hem naderen die ver verwijderd waren. Het algemene zinsdeel ('de mensen') moet altijd in verband gebracht worden met de geslachten der mensen, niet met de personen; alsof hij gezegd had, dat niet alleen Joden , maar ook heidenen, niet alleen mensen van lagere stand, maar ook vorsten verlost zijn door de dood *van* Christus. Daar Hij derhalve wil, dat de weldaad van Zijn dood aan allen gemeen is, doen zij Hem onrecht, die door hun mening iemand, wie hij ook zij, afhouden *van* de hoop op het heil.

De Mens Jezus ... Wanneer hij Hem Mens noemt, ontkent hij intussen niet, dat Hij God is; doch daar hij wilde aanduiden de band van onze vereniging met God, maakt hij liever melding van Zijn menselijke natuur dan van de Goddelijke. En dat moet ernstig in het oog gehouden worden: Want hierdoor is het van den beginne geschied, dat de mensen, door zich deze of die middelaars te verzinnen, verder van God zijn afgeweken, omdat zij, van tevoren in beslag genomen door deze dwaling, dat God ver weg is, niet wisten waarheen ze zich zouden wenden. Dit kwaad geneest Paulus, wanneer hij God voor ons als het ware tegenwoordig stelt, omdat Hij tot ons is neergedaald, opdat Hij niet boven de wolken gezocht zou moeten worden. Hier wordt dus hetzelfde gezegd als in de brief aan de Hebreëën, hoofdstuk 4 : 15: Wij hebben geen Hogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, daar Hij verzocht is geweest in alles. En waarlijk, als dat (besef) in de zielen van allen zou zetelen, dat ons de broederhand wordt toegestoken door de Zoon van God, en dat Hij door een gemeenschappelijke natuur met ons verenigd is, opdat Hij ons uit deze onze zo vernederende toestand tot in de hemel toe veeheffe: wie zou dan niet liever deze

rechte weg willen houden, dan op oneffen zijpaden rond te dwalen? Daarom, zo dikwijls wij tot God moeten bidden, indien ons dan in de geest komt die verheven en ontoegankelijke Majesteit, laten wij dan uit vrees voor Hem niet afgeschrikt worden: laat ons dan tegelijk ook voor de geest komen de mens Christus, die vriendelijk ons uitnodigt, en ons als bij de hand grijpt, die Hem van een vreselijke en verschrikkelijke (God) voor ons maakt tot een genadige en welwillende Vader. Dit alleen is de sleutel, door welke ons de deur van het hemels Koninkrijk ontsloten wordt, zodat wij met vertrouwen verschijnen voor het aangezicht Gods. Daarom ook zien wij, dat Satan in alle eeuwen deze steen ervoor gewenteld heeft, opdat hij de mensen daardoor af zou weren. Ik laat nog daar, door hoeveel kunstgrepen hij vóór de komst van Christus de geest der mensen naar verschillende kanten heengetrokken heeft om middelen te verzinnen, waardoor ze tot God zouden komen. Reeds vanaf het begin der Christelijke Kerk, toen Christus nog kort geleden verschenen was met een zo schitterend onderpand, en op aarde dat zeer liefelijke woord uit Zijn mond nog bijna weerklonk: *Komt tot Mij, allen ...* enz. (Matth. 11 : 28) — toen waren er toch sommige meesters in het bedriegen, die engelen als middelaars opdrongen in Zijn plaats, zoals uit de brief aan de Kolossenzen (2 : 18) gemakkelijk op te maken is. Maar wat Satan toen heimelijk beraamde, heeft hij onder het pausdom zóver doorgevoerd, dat nauwelijks één op de duizend de Middelaar Christus zelfs maar bij Zijn titel kende. En zó was de naam begraven, dat de zaak nog meer onbekend was. Nu, nadat God gezonde en Godvruchtige leraars heeft verwekt, die hun best gedaan hebben om zo te zeggen door het recht van terugkeer in de herinnering der mensen terug te roepen, wat één van de meest bekende beginselen van ons geloof had moeten zijn, nu denken de Roomse sofisten van alles uit om daardoor de meest duidelijke zaak onduidelijk te maken.

Ten eerste is de naam voor hen zó gehaat, dat indien iemand, wie hij ook zij, van Christus als Middelaar melding maakt met voorbijgaan van de heiligen, hij weldra belast wordt met de verdenking van ketterij. Omdat zij echter niet geheel en al durven verwerpen wat hier door Paulus geleerd wordt, trachten zij te ontkomen door een flauw verzinsel: dat Hij genoemd wordt 'één' (Middelaar), niet 'alleen'. Alsof hij één uit een grote menigte God genoemd heeft. Want deze twee leden hangen met elkaar samen: dat er één God is, en één Middelaar. En daarom, wie Christus maken tot iemand, die één is uit velen, die moeten hetzelfde ook op God laten slaan. Of zouden zij soms tot zulk een mate van onbeschaamdheid uitbreken, indien niet een blinde drift om de heerlijkheid van Christus te onderdrukken hen meesleepte? Anderen schijnen zichzelf scherpzinniger toe, wanneer zij Christus stellen als de enige Middelaar der verlossing, maar de heiligen de middelaars der voorbede noemen. Maar ook de smakeloosheid van dezen wordt door het tekstverband duidelijk bewezen, aangezien hier opzettelijk over de gebeden wordt gehandeld. De Geest, zeg ik, schrijft voor om voor allen te bidden, omdat onze enige Middelaar allen tot Zich toelaat; zoals Hij door Zijn dood àllen heeft verzoend met de Vader.

En nog willen zij voor Christenen gehouden worden, die door zulk een heiligschennende vermetelheid Christus beroven van Zijn eer. Er wordt echter tegengeworpen, dat het een schijn van tegenstrijdigheid heeft. Want juist in déze tekst beveelt Paulus ons voor anderen voorbede te doen, wat hij in Romeinen 8 : 34 aan Christus als eigen taak toeschrijft.

Ik antwoord, dat de voorbeden der heiligen, waardoor zij elkaar wederkerig helpen,

bij God allerminst in de weg staan, dat zij toch allen een enige Voorbidder hebben. Want niemand wordt óf voor zichzelf, voor een ander verhoord, tenzij vertrouwend op de voorspraak van Christus. Dat wij derhalve voor elkander voorbede doen, heft zó weinig de enige voorbede van Christus op, dat het daarvan voornamelijk afhankelijk is, en daartoe wordt teruggebracht. Mogelijk zal iemand menen, dat wij derhalve gemakkelijk verzoend kunnen worden met de papisten, indien zij aan de enige voorbeding van Christus onderwerpen al de voorbeden, die zij zelf aan de heiligen toekennen. Zo is het niet; want dáárom brengen zij de dienst der voorbede naar de heiligen over, omdat zij verzinnen, dat wij anders van een voorspraak beroofd worden. Dit is het onder hen algemeen verbreide beginsel, dat wij voorbidders nodig hebben, omdat wij onwaardig zijn dat wij in naam van onszelf verschijnen voor Gods aangezicht. Door zo te spreken beroven zij Christus van Zijn eer. Vervolgens is het een verfoeilijke godslastering, aan de heiligen een waardigheid toe te dichten, die ons bij God genade verwerft. Daarvan zijn zó verre, zowel al de profeten als de apostelen en martelaren, tot de engelen zelf toe, dat zijzelf ook dezelfde Voorbidder nodig hebben als wij. Vervolgens is het louter verzinsel, geboren in hun brein, dat doden voor ons voorbede doen. Derhalve onze gebeden daarop te gronden, dat is ons geloof geheel en al losrukken van de aanroeping Gods. Maar Paulus schrijft toch als richtsnoer om God naar behoren aan te roepen voor: *het geloof, uit het Woord Gods ontvangen*, Rom. 10 : 17. Terecht derhalve verwerpen wij, wat nieuwsgierige mensen zich voorstellen buiten het Woord Gods om. Maar opdat ik niet wijdloper ben dan de uitleg van de tekst vereist, zij de hoofdzaak, dat met Christusalléén tevreden zullen zijn, wie waarlijk Zijn ambt hebben leren kennen; zich middelaars naar eigen lust te fabriceren is het werk van hen, die nóch God noch Christus kennen. Waaruit ik besluit, dat de leer der papisten, die eensdeels de voorspraak van Christus verduistert, ja bijna begraaft, anderdeels verzonnen voorbidders invoert zonder enig getuigenis der Schrift, vol is, zowel van goddeloos wantrouwen, als ook van goddeloze vermetelheid.

6. Die zichzelf gegeven heeft...

Niet overbodig is op deze plaats de vermelding der verlossing. Want het zijn noodzakelijkerwijze verbonden zaken: het offer van de dood van Christus, en Zijn

voortdurende voorbede; en het zijn de twee delen van Zijn Priesterschap. Want in deze betekenis wordt Christus onze Priester genoemd, omdat Hij éénmaal onze zonden door Zijn dood verzoend heeft, opdat Hij God voor ons gunstig zou stemmen; en nu, het heiligdom des hemels ingegaan, verschijnt Hij voor de Vader om voor ons genade te verkrijgen, opdat wij in Zijn naam verhoord worden. Des te beter wordt onthuld de heiligschennende goddeloosheid der papisten, die, wanneer zij in dit ambtswerk de heiligen, die gestorven zijn, aan Christus als metgezellen toevoegen, tegelijk op hen overbrengen de eer van het Priesterschap. Lees het vierde hoofdstuk van de brief aan de Hebreëen omstreeks het einde en het begin van het vijfde: gij zult vinden, wat ik zeg, dat de voorbede, waardoor God gunstig voor ons gestemd wordt, op de offerande gegrond is. Ja, zelfs heel de aard van het oude priesterambt bewijst dit. Daaruit volgt dus, dat niets van het ambt der voorbeding kan worden overgeschreven van Christus op anderen, zonder dat Hij beroofd wordt van de eretitel van het Priesterschap. Bovendien, wanneer hij het ἀντιλυτρον (losprijs) noemt, werpt hij alle andere voldoeningen omver. Ofschoon mij niet ontgaat de spitsvondigheid der papisten; want

zij verzinnen, dat de prijs der verlossing, die Christus door Zijn dood heeft betaald, in de Doop op ons wordt toegepast, zodat de erfzonde wordt uitgewist; en dat wij daarna door voldoeningen met God verzoend worden. Op deze wijze beperken zij, wat een algemene en eeuwige weldaad was, tot een korte tijd en tot één bepaald geval. Maar zoek de volledige behandeling van deze zaak in mijn Institutie.

Opdat Hij een getuigenis zou zijn ... Dit is, opdat deze genade openbaar zou worden op de vastgestelde tijd. Hij had gezegd: voor allen; welk zinsdeel de kwestie zou kunnen opwerpen, waarom God dan één volk in het bijzonder uitverkoren had, als Hij Zich aan allen gemeenschappelijk een genadig Vader betoont, en er voor allen één gemeenschappelijke verlossing was in Christus. De aanleiding tot deze kwestie snijdt hij bij voorbaat af, wanneer hij de juiste tijd van de openbaring der genade herleidt tot de raad Gods. Wij verwonderen ons toch niet, dat in de winter de bomen geheel verwelkt zijn, de velden met sneeuw overdekt, de weiden hard door de koude; dat door de zachte temperatuur van de lente weer groen wordt, wat voor een tijd in zekere zin dood was geweest, aangezien de wisseling der jaargetijden door God verordend zijn; waarom zullen wij dan niet aan Zijn voorzienigheid in andere dingen hetzelfde recht gunnen? Of zullen wij daarom God van veranderlijkheid beschuldigen, omdat Hij, wat Hij altijd bij Zichzelf vast besloten heeft gehad, te zijner tijd voor ieder bekend maakt? Daarom, ook al is dit voor de wereld plotseling geschied en allerminst verwacht, dat Christus aan Joden en heidenen zonder onderscheid als Verlosser verschenen is, laten wij toch niet menen, dat dit voor God onverwacht is geweest; maar laten wij liever leren al onze zinnen te onderwerpen aan Zijn bewonderenswaardige voorzienigheid. Zo zal het gebeuren dat niets, wat van Hem is voortgekomen, voor ons niet volkomen op de juiste tijd is. Daarom komt deze vermaning herhaaldelijk bij Paulus voor; vooral wanneer het gaat over de roeping der heidenen, die door haar nieuwheid velen toen van hun stuk bracht en als het ware verbijsterd maakte. Degenen, aan wie door deze oplossing geen voldoening wordt geschonken, dat God door Zijn verborgen wijsheid de wisselingen der tijden heeft ingedeeld, dezen zullen eenmaal ervaren dat Hij in de tijd, waarin zij menen dat Hij werkeloos geweest is, de hel heeft gemaakt voor nieuwsgierigen.

7. *Waartoe ik gesteld ben ...* Opdat hij niet schijne zo maar (zoals velen gewoon zijn) iets te beweren aangaande een zaak, die voor hemzelf niet voldoende duidelijk gebleken was, verklaart hij, dat hij hiertoe van Godswege aangesteld is, dat hij de heidenen, die tevoren aan het Koninkrijk Gods vreemd waren, brenge tot het deelgenootschap aan het evangelie. Want zijn apostelschap voor de heidenen was een zeker fundament van hun Goddelijke roeping. En daarom geeft *hij* zich zoveel moeite om daarop aanspraak te maken, daar het stellig bij velen niet zonder moeilijkheid werd aanvaard. Hij gebruikt ook een eed of bezwering, zoals in een zeer ernstige zaak, dat hij leraar der heidenen is, en dat *in geloof en waarheid*. En deze twee duiden een goed geweten aan, maar ook dat behoort geschraagd te zijn door de zekerheid van Gods wil. Daarom bedoelt hij, dat hij niet alleen met oprechte begeerte aan de heidenen het evangelie predikt, maar ook met een zuiver en onversaagd geweten, in zover dat hij niets doet dan op Gods bevel.

8. *Ik wil derhalve, dat de mannen bidden in elke plaats, opheffende reine handen,*

zonder toorn en woordenstrijd.

9. *Desgelijks ook, dat de vrouwen in een betamelijk gewaad met zedigheid en ingetogenheid zichzelf versieren, niet met gevlochten haren, of goud, of parels, of kostbare kleding,*
10. *maar, wat de vrouwen betaamt die de Godsvrucht belden, door goede werken.*

8. *Ik wil derhalve ...* Deze gevolgtrekking hangt af van de voorafgaande uitspraak. Want, zoals wij in de brief aan de Galaten (4 : 5) gezien hebben, wij moeten met de Geest der aanneming tot kinderen begiftigd zijn, om God naar behoren aan te roepen. Nadat hij dus de genade van Christus voor allen heeft uiteengezet, en vermeld heeft dat hij daarom aan de heidenen gegeven is als apostel, opdat zij dezelfde weldaad der verlossing zonder onderscheid tezamen met de Joden genieten zouden, nodigt hij allen gelijkelijk uit om te bidden. Want het geloof baart de aanroeping (van God). Vandaar dat hij ook (in de brief) aan de Romeinen, hoofdstuk 15 : 9, de roeping der heidenen bewijst met die getuigenissen: Laten de heidenen opspringen van vreugde met Zijn volk. Eveneens: *Alle gij heidenen, looft de Heere*. Eveneens: *Ik zal U belijden onder de heidenen* (Ps. 67 : 5; 117 : 1; 18 : 50). Want de bewijsvoering is van kracht in beide richtingen, van het geloof tot de aanroeping, en van de aanroeping tot het geloof, als van de oorzaak tot het gevolg, en van het gevolg tot de oorzaak. En dat is opmerkenswaardig, omdat wij er daardoor aan herinnerd worden, dat God Zich aan ons openbaart door Zijn Woord om door ons te worden aangeroepen; en dat dit de voornaamste oefening des geloofs is. En daarom betekent het zinsdeel '*in elke plaats*' hier precies hetzelfde als in het begin van de eerste brief aan de Corinthiërs (1 : 2); opdat er geen enkel onderscheid meer zij tussen heiden en Jood, tussen Griek en barbaar; omdat God de gemeenschappelijke Vader van allen is, en reeds in Christus vervuld is, wat Maleachi geprofeteerd had, dat niet alleen in Judéa, maar in heel de wereld aan God reine offers worden gebracht.

Opheffende reine handen... Alsof hij zei, dat, mits er een goed geweten aanwezig is, niets in de weg staat dat overal alle heidenen God aanroepen. Maar in plaats van de zaak heeft hij het teken gesteld; want reine handen zijn de kentekenen van een rein hart. Zoals omgekeerd Jesaja (1 : 15) aan de Joden verwijt, dat zij met bloed bevlekte handen opheffen tot God, wanneer hij uitvaart tegen hun wreedheid. Voorts is deze ceremonie gebruikelijk geweest in alle eeuwen, omdat van nature dit besef ons aangeboren is om, wanneer wij God zoeken, op te zien naar boven. En zózeer is dit altijd van kracht geweest, dat ook zelfs de afgodendienaars, hoewel zij overigens God kluisterden aan houten en stenen beelden, toch de gewoonte behielden om de handen ten hemel te heffen. Laten wij dus leren, dat het een ceremonie is, die overeenstemt met de ware Godsvrucht, mits er aan beantwoordt de waarheid, die door haar wordt afgebeeld; namelijk dat wij, nadat wij eraan herinnerd zijn, dat God in de hemel gezocht moet worden, in de eerste plaats ons aangaande Ham niets aards of vleselijks inbeelden; vervolgens afleggen de vleselijke begeerten, opdat niets verhindere, dat onze zielen zich boven de wereld verheffen. De afgodendienaars echter en de huichelaars zijn napers, als zij onder het bidden de handen opheffen; want terwijl zij door een uitwendig zinnebeeld belijden, dat zij hun geest opwaarts gericht hebben, blijven de eersten hangen aan hout en steen, alsof God daarin opgesloten was; de

laatst en echter, óf door ijdele zorgen, óf door verkeerde gedachten verstrikt, liggen op de aarde neer; daarom brengen zij door een tegenovergesteld gebaar getuigenis in tegen zichzelf.

Zonder toorn ... Sommigen leggen dit uit als een gemompel van verontwaardiging, wanneer het geweten bij zichzelf in onrust is, en als het ware met God twist; wat pleegt te gebeuren, wanneer tegenspoed ons zwaarder drukt. Want dan nemen wij het kwalijk, dat God niet terstond ons te hulp snelt, en worden wij door ongeduld in verwarring gebracht. Het geloof wordt ook geschokt door verschillende aanvechtingen; want omdat Zijn hulp niet blijkt, besluipen ons twijfelingen, of Hij wel zorg voor ons draagt, of Hij wel wil dat wij behouden worden of niet, en dergelijke. Zulk een ontsteltenis van de weifelende zielen menen zij, dat wordt aangegeven door het woord *woordenstrijd*. Zo zou volgens hen de bedoeling zijn, dat men met een vredig geweten en onversaagd vertrouwen moet bidden. Anderen (zoals Chrysostomus) menen, dat vereist worden zielen, niet zozeer jegens God als jegens de mensen rustig en vrij van alle verwarring. Want er is niets, dat de zuivere aanroeping van God méér belemmert, dan twisten en vechterijen. Waaronder ook Christus (Matth. 5 : 24) beveelt, indien iemand onenigheid heeft met zijn broeder, zich eerst te verzoenen voordat hij zijn gave tot het altaar brengt. Ik erken, dat elk van deze beide (verklaringen) zeer waar is; maar wanneer ik het verband van deze tekst overweeg, twijfel ik niet of Paulus heeft gezien of discussies, die daaruit voortkwamen, dat de Joden verontwaardigd werden dat de heidenen aan hen gelijk gemaakt werden en daarom een strijd teweegbrachten over hun roeping; ja, zij versmaadden hen en weerden hen van het deelgenootschap de genade. Paulus wil dus, dat nadat dergelijke twisten tot rus gebracht zijn, alle kinderen Gods, van welke volken en landen ook, eensgezind bidden. Hoewel niets ons verhindert om uit een bijzondere uitspraak een algemene leer af te lenden.

9. *Desgelijks ook dat de vrouwen.* .. Evenals hij de mannen heeft bevolen reine handen op 'te heffen, zo schrijft hij nu voor op welke wijze het betaamt dat de vrouwen zijn toegerust om naar behoren te bidden. En er schijnt tussen de deugden, die hij aanbeveelt, en de uitwendige heiliging der Joden, een stilzwijgende tegenstelling te zijn. Want hij duidt aan, dat geel enkele plaats onheilig is, zodat vandaar de toegang tot God (niet openstaat, mits zowel mannen als vrouwen niet afgehouden worden door hun eigen ondeugden. Verder heeft hij de gelegenheid willen aangrijpen om een ondeugd, waaraan vrouwen bijna altijd plegen te lijden, terecht te wijzen. Het kan ook zijn, dat deze te Efeze, een welvarende stad en drukbezochte stapelplaats meer voortgewoekerd heeft. Er is nu een te grote zorg voor er begeerte naar kleding; hij wil dus, dat haar kleding geordend zij tot zedigheit en ingetogenheit. Want daaruit komen voor zucht naar weelde en onmatige uitgaven: omdat zij óf uit hoogmoed, óf uit dardelheit verlangen te pralen. En daarom moer gezocht worden naar een richtsnoer om maat te houden. Want omdat de kleding een onverschillige zaak is (zoals alle uitwendige zaken zijn), is het moeilijk om een bepaalde maat voor te schrijven, tot hoe ver men gaan mag.

De overheid zal weliswaar wetten op de uitgaven kunnen uitvaardigen, om daardoor

de zinnelijke begeerte zo goed en zo kwaad als het gaat in toom te houden; maar Godvruchtige leraars, wier taak het is de gewetens te leiden, moeten altijd acht geven op de grens van het wettig gebruik. Zo zal dit althans buiten tegenspraak zijn, dat afgekeurd moet worden al wat in de kleding niet overeenstemmend is met zedigheid en ingetogenheid. Ofschoon men altijd moet beginnen bij de gezindheid. Want waar van binnen de schaamteloosheid heerst, daar is geen eergevoel; waar van binnen de eerzucht heerst, daar zal geen bescheidenheid blijken in de uitwendige kleding. Maar omdat de huichelaars hun zondige begeerten met alle mogelijke kleuren plegen te blanketten, moeten zij noodzakelijkerwijze tevoorschijn getrokken worden tot datgene, wat zichtbaar is. Het zal van grote slechtheid getuigen te ontkennen, dat aan eerbare en kuise vrouwen schroomvalligheid betaamt, als het haar eigen en blijvend sieraad; eveneens dat matigheid door allen in acht genomen moet worden. Al wat dus hieraan tegenovergesteld is, zullen zij tevergeefs verontschuldigen. Daarna berispt hij met name bepaalde soorten van buitensporigheid; als daar zijn: samengevlochten haren, parels en gouden halskettingen; niet, omdat het gebruik van goud of parels geheel en al verboden is, maar omdat deze, waar zij ook schitteren, bijna altijd met zich trekken de andere kwade dingen, die ik genoemd heb, en geboren worden uit de bron van eerzucht of van onkuisheid.

10. *Wat de vrouwen betaamt ...* Want stellig behoort de klederdracht van een eerbare en Godvruchtige vrouw te verschillen van die van een lichtekooi. En dat zijn die (bovengenoemde) onderscheidingstekenen, die hij gesteld heeft. Vervolgens, indien de Godsvrucht door de werken betuigd moet worden, moet deze belijdenis ook blijken in een kuise kleding.

11. *Een vrouw late zich rustig onderrichten, in alle onderdanigheid.*
12. *Maar onderricht te geven laat ik aan een vrouw niet toe, noch zich gezag aan te matigen over de man, maar rustig te zin.*
13. *Want Adam is eerst geschapen, daarna Eva.*
14. *En Adam is niet verleid geweest, maar de vrouw, verleid zijnde, is schuldig geweest aan overtreding.*
15. *Maar zij zal gered worden door te baren, indien zij zal blijven in geloof, en liefde, en heiliging, met ingetogenheid.*

11. *Een vrouw late zich rustig ...* Nadat hij over de kleding gesproken heeft, voegt hij er nu aan toe, met welk een bescheidenheid de vrouwen zich moeten gedragen in de heilige samenkomst. En ten eerste beveelt hij, dat zij zich stil laten onderrichten; want de 'rust' betekent stilzwijgen, dat zij niet in het openbaar zich de taak om te spreken aanmatigen. Wat hij terstond duidelijker uiteenzet, wanneer hij haar verbiedt onderricht te geven. Niet zodat hij haar ontnemt de taak') om haar gezin te onderwijzen, maar alleen opdat hij haar afhoude van de taak om onderricht te geven, wat God aan de mannen alleen heeft opgedragen. En over deze zaak hebben wij gehandeld in de eerste brief aan de Korinthiërs. Indien iemand Debora en dergelijke vrouwen daar tegenover stelt, van wie wij lezen, dat zij eenmaal op Gods bevel aan het hoofd van haar volk zijn gesteld om dat te besturen, dan is het antwoord gemakkelijk, dat door buitengewone daden Gods niet omvergeworpen wordt de gewone

regeringsvorm, waaraan wij naar Zijn wil gebonden zijn. Dus indien vrouwen eenmaal de positie van te profeteren en onderricht te geven ingenomen hebben, en dat, aangedreven door de Geest Gods: dan heeft Hij dit kunnen doen, die vrij is van elke wet. Maar omdat dit een op zichzelf staand geval is, strijdt het niet meet de doorlopende en gebruikelijke regeringsvorm: Hij voegt er aan toe, wat het eerst volgt op de taak om onderricht te geven: *dat zij zich geen gezag aanmatigen over de mannen*. Want dat is de reden, waarom haar verboden wordt onderricht te geven: omdat haar positie dit niet toelaat. Want zij zijn onderworpen: onderricht te geven is echter een zaak van macht, of van hogere rang. Ofschoon het een reden schijnt, die niet sterk genoeg is; daar ook profeten en leraars onderworpen zijn aan koningen en andere overheidspersonen. Ik antwoord, dat het volstrekt niets ongerijmds is, dat iemand aan het hoofd staat, en tegelijk gehoorzaamt, volgens verschillende overwegingen; maar bij de vrouw geldt dat niet, daar zij van nature (dat is, naar de gewone wet van God) geboren is om te gehoorzamen. Want vrouwenheerschappij hebben alle verstandigen altijd als een monsterachtig iets verworpen. En daarom zal in zekere zin hemel en aarde worden vermengd, indien vrouwen grijpen naar het recht om onderricht te geven. Hij beveelt haar dus rustig te zijn; dat is: zich te houden binnen haar orde.

13. *Want Adam is eerst geschapen ...* Twee redenen voert hij aan, waarom het behoort dat de vrouwen aan de mannen onderworpen zijn: omdat God enerzijds deze wet van den beginne heeft opgelegd, anderzijds dit ook als straf aan de vrouw heeft toegebracht. Hij leert ons dus, dat, al was het menselijk geslacht ook staande gebleven in zijn eerste en oorspronkelijke ongereptheid, de aangeboren orde der natuur, die voortgevloeid is uit het voorschrift Gods, het zo meebrengt, dat de vrouwen onderdanig zijn. En dat Adam, door uit zijn eerste waardigheid uit te vallen, zelf zich heeft beroofd van de heerschappij, staat daaraan niet in de weg. Want in de ongelukken, die op de zonde gevolgd zijn, blijven nog enkele resten van de Goddelijke zegen; en voor de vrouw heeft haar eigen schuld niet ten voordeel mogen zijn. Dat Paulus echter aanvoert, dat de vrouw eerst in de tweede plaats geschapen is: dit schijnt niet sterk genoeg te zijn als reden van haar onderdanigheid; want ook Johannes de Doper is in tijdsorde aan Christus voorafgegaan, en is toch in waardigheid verreweg de mindere. Maar alhoewel Paulus niet alle omstandigheden, die door Mozes meegedeeld worden, duidelijk tot uitdrukking brengt, heeft hij toch gewild, dat zij door de lezers overwogen worden. Mozes nu leert ons, dat de vrouw zó in de tweede plaats geschapen is, dat zij als het ware een aanhangsel van de man is; en dat zij op deze voorwaarde aan de man is toegevoegd, dat zij bij de hand zij om gehoorzaamheid te tonen. Daar God dus niet twee personen met gelijke macht geschapen heeft, maar aan de man een lager behulpsel heeft toegevoegd, roept de apostel ons terecht terug tot die orde der schepping, waarin zich weerkaatst de eeuwige en onschendbare inzetting Gods.

14. *En Adam is niet verleid geweest ...* Hij ziet terug op de straf, die aan de vrouw is opgelegd: 'Omdat gij gehoorzaamd hebt aan de stem der slang, zult gij zijn onder de macht van de man, en tot hem zal uw begeerte zijn.' Want omdat zij een verderfelijke raad gegeven had, was zij waardig, dat zij zou leren afhankelijk te zijn van eens anders recht en beschikking; omdat zij haar man had doen afvallen van Gods

heerschappij, was zij waardig dat zij, van alle vrijheid beroofd, onder het juk gebracht zou worden. Maar de apostel houdt ons hier niet de eenvoudige en naakte oorzaak der overtreding voor, maar hij steunt op het door God uitgesproken oordeel. Ofschoon deze twee nog al wat met elkaar schijnen te strijden: dat de onderdanigheid der vrouw de straf is op haar overtreding - en dat deze toch haar is opgelegd vanaf de schepping. Want daaruit volgt, dat zij aan slavernij is prijsgegeven, vóórdat zij een misdrijf beging.

Ik antwoord, dat niets verhindert, dat de bestemming om te gehoorzamen haar zowel van den beginne aangeboren is geweest, alsook vervolgens vanwege de zonde een bijkomstige (bestemming) om dienstbaar te zijn begon te wezen, zodat de onderworpenheid nu minder vrijwillig is, dan zij vroeger geweest was. Maar deze tekst heeft aan sommigen de gelegenheid verschaft om te zeggen, dat Adam niet door dwaling gevallen is, maar slechts door de verlokking van zijn vrouw overwonnen is. Zij menen derhalve, dat slechts de vrouw verleid is door de list van de duivel, om te geloven dat zij en haar man aan goden gelijk zouden zijn; dat Adam echter volstrekt niet overtuigd is geweest, maar de vrucht heeft geproefd om zijn vrouw ter wille te zijn. Maar toch is het gemakkelijk, deze mening te weerleggen. Want indien hij geen geloof gehecht had aan Satans leugen, zou God hem niet verwijten: 'Zie, Adam is geworden als één uit ons'. Er zijn andere redenen, welke ik verzwijg; omdat eert dwaling, door geen enkele waarschijnlijke gissing geschraagd, geen lange weerlegging behoeft. Want Paulus geeft door zijn woorden niet te kennen, dat Adam niet door hetzelfde bedrog van de duivel verstrikt is geweest; maar alleen, dat de oorzaak of oorsprong der overtreding van Eva is uitgegaan.

15. *Maar zij zal gered worden...* Omdat de zwakheid van haar geslacht de vrouwen meer argwanend en vreesachtig maakt, en zijn vorige uitspraak van dien aard was, dat zij zelfs zeer mannelijke harten hevig zou kunnen schokken en verschrikken, daarom tempert hij, wat hij gezegd heeft, door troost aan te wenden. Want niet daarom klaagt de Geest Gods ons aan of overtuigt Hij ons van schuld, opdat Hij ons, blozend van schaamte, zou honen; maar de neergeworpenen richt Hij aanstonds op. Dit kon (zoals ik reeds gezegd heb) de vrouwen ontmoedigen, wanneer zij hoorden, dat haar werd toegerekend de ondergang van heel het menselijk geslacht. Want hoedanig is deze staat van beschuldiging? Vooral daar in haar onderworpenheid de toorn Gods haar voortdurend voor ogen zweeft. Derhalve herinnert Paulus, opdat hij ze trooste, en haar toestand voor haar dragelijk make, er aan dat haar de hoop op behoud is overgelaten, hoezeer zij ook een tijdelijke straf dragen. Die dubbele vrucht der vertroosting moet opgemerkt worden: dat zij, doordat de hoop op behoud haar voor ogen is gesteld, weerhouden worden om, door de vermelding van haar schuld hevig verschrikt, zich in wanhoop storten; vervolgens, dat zij er aan gewend worden om met gelijkmatig en rustig gespoed de noodzakelijkheid om dienstbaar te zijn te verdragen, zodat zij zich gaarne aan haar mannen onderwerpen, wanneer zij er aan herinnerd worden, dat deze aard van gehoorzaamheid zowel voor haarzelf heilzaam, als Gode aangenaam is. Indien deze tekst verwrongen wordt om de gerechtigheid der werken te bewijzen, zoals de papisten doen, dan is de oplossing eenvoudig: dat, omdat de apostel hier niet spreekt over de oorzaak van het behoud, uit zijn woorden kan noch mag worden opgemaakt, wat de werken verdienen; maar dat slechts wordt

aangetoond, langs welke weg God ons voert tot het heil, waartoe Hij ons door Zijn genade heeft bestemd.

Door te baren ... Dit zou belachelijk zijn voor neuswijze mensen, dat een apostel van Christus niet alleen de vrouwen aanspoort om zich toe te leggen op het voortbrengen van kroost, maar hierop als op een Godvruchtig en heilig werk zó aan te dringen, dat hij zegt, dat het een manier is om het behoud te verkrijgen. Ja zelfs zien wij, met welke smaadredenen huichelaars, die boven alle anderen heilig wilden schijnen, het huwelijksbed in opspraak gebracht hebben. Maar tegenover de spotterijen der goddelozen is de verdediging gemakkelijk. Waant ten eerste handelt de apostel hier niet slechts over het voortbrengen van kroost, maar over het verduren van alle lasten, die zowel hard als veelvuldig zijn, zowel in het baren als in de opvoeding van kinderen. Vervolgens, wat de huichelaars ook van oordeel zijn, of de wijzen der wereld, God acht deze gehoorzaamheid hoger, wanneer een vrouw, overwegende waartoe zij geroepen is, zich onderwerpt aan de haar van Godswege opgelegde bestemming, en niet de walging van de zwangerschap, noch de afkeer van spijzen, noch ziekten, noch de moeilijkheid, ja veelmeer de huiveringwekkende marteling van het baren, noch de bezorgdheid voor het kind, noch de andere dingen, die bij haar taak behoren, weigert, dan indien zij zou pralen met overigens heldhaftige deugden., intussen weigerend gehoorzaam te zijn aan de roeping Gods. Voeg daarbij, dat geen geschikter of doeltreffender troost aangevoerd kon worden, dan indien hij de manier en (om zo te zeggen) het middel om het behoud te verkrijgen ion de straf zelf aanwees.

Indien zij zal blijven in geloof ... Omdat de oude vertaler 'generatie van kinderen' had neergeschreven, is algemeen aangenomen, dat men dit zinsdeel liet slaan op de kinderen. Maar het enige woord is bij Paulus, het baren van kinderen. Daarom is het noodzakelijk het te laten slaan op de vrouwen. En dat het werkwoord in het meervoud staat, het zelfstandig naamwoord evenwel in het enkelvoud, heeft geen enkel bezwaar. Daar immers een onbepaald zelfstandig naamwoord, waar namelijk vaan allen gemeenschappelijk sprake is, de kracht heeft van een verzamelwoord, en daarom de verandering van getal gemakkelijk verdraagt. Verder, om niet heel de deugd der vrouwen tot huwelijksplichten te beperken, voegt hij er terstond daarna ook grotere deugden aan toe, waardoor Godvruchtige vrouwen behoren uit te munten, om te verschillen vaan ongelovigen. Ja, wat meer zegt, dan eerst is het baren een gehoorzaamheid, die Gode aangenaam is, wanneer het voortkomt uit geloof en liefde. Aan deze twee voegt hij toe de *heiliging*, welke omvat heel de reinheid van leven, die Christenvrouwen waardig is. Tenslotte volgt de *ingetogenheid*, welke hij kort tevoren had vermeld, toen hij sprak over de kleding; maar nu breidt hij die verder uit tot andere terreinen des levens.

HOOFDSTUK III

1. *Betrouwbaar is het woord: indien iemand een opzienersambt verlangt, begeert hij een voortreffelijk werk.*
2. *Het behoort dus dat een opziener onberispelijk is, de echtgenoot van één vrouw, nuchter, gematigd, bezadigd, gastvrij, geschikt om onderricht te geven,*
3. *niet drankzuchtig, geen doodslager, niet op schandelijke wijze begerig naar winst, maar gelijkmoedig, afkerig van vechterven, afkerig van hebzucht,*
4. *die zijn eigen huis goed regeert, die zijn kinderen in onderdanigheid houdt, met alle eerbied.*
5. *Maar indien iemand zijn eigen huis niet weet te regeren, hoe zal hij zorg dragen voor de gemeente Gods?*
6. *Geen nieuweling, opdat hij niet, opgeblazen, in een oordeel des duivels valle.*
7. *En hij behoort ook een goed getuigenis te hebben van de buitenstaanders, opdat hij niet valle in smaad en in een strik des duivels.*

1. *Betrouwbaar is het woord ...* Dat Chrysostomus meent, dat dit de slotzin is van bovenstaand onderricht, bevalt mij niet. Want Paulus pleegt deze formule meer als inleiding te gebruiken. Vervolgens was daar aan een zo sterke bevestiging geen behoefte; wat hij echter nu zal zeggen, heeft aanmerkelijk méér gewicht. Laat het derhalve de inleiding zijn, gehouden om de ernst der zaak aan te duiden, omdat Paulus nu een nieuw gesprek begint over het aanstellen van herders, en over het ordenen van de regering der gemeente.

Indien iemand een opzienersambt ... Aangezien hij aan de vrouwen verboden had de taak van onderricht geven, neemt hij daaruit aanleiding om nu over het opzienersambt zelf te spreken. Ten eerste, opdat beter blijke, met hoe goed recht hij de vrouwen niet heeft willen toelaten tot het uitoefenen van een zo moeilijk ambt; vervolgens, opdat het niet schijne, dat hij, door alleen de vrouwen te weren, alle mannen zonder onderscheid toelaat; ten derde, omdat het dienstig was, dat Timótheüs en anderen vermaand werden, welk een nauwgezetheid bij het verkiezen van opzieners in acht genomen moest worden. Van dien aard is dus het tekstverband, naar mijn gevoelen, alsof Paulus zei, dat vrouwen zó weinig geschikt zijn om een zo belangrijke functie te aanvaarden, dat zelfs voor de mannen zelf de toegang niet zonder onderscheid opengesteld behoort te worden. Daarom waarschuwt hij, dat het geen alledaags werk is, zodat de eerste de beste zich veroorlooft het op zich te nemen. Want wanneer hij zegt 'voortreffelijk', twijfel ik niet of hij zinspeelt op het oude spreekwoord, dat meermalen door Plato herhaald wordt: *'de voortreffelijke dingen zijn moeilijk'*. Waardoor de Grieken te kennen geven, dat de dingen, die mooi zijn, ook bezwaarlijk en moeilijk zijn; en zo verbindt hij moeilijkheid molt voortreffelijkheid. ja, wat meer zegt, zo betoogt hij, dat het niet ieders werk is een opzienersambt te vervullen, omdat het een uitnemende zaak is. Ik meen, dat de bedoeling van Paulus nu wel voldoende duidelijk is; en toch heeft niemand van de uitleggers die begrepen, voorzover ik kan zien. De hoofdzak is, dat er bij het toelaten van opzieners een keuze in acht genomen moet worden, omdat het een inspannend en moeilijk ambt is;

en dat zij, die daarnaar streven, zorgvuldig bij zichzelf moeten overwegen, of zij er tegen opgewassen zullen zijn om een zo zware last te dragen. De onervarenheid is altijd roekeloos, en de weloverwogen kennis der dingen maakt een mens bescheiden. Waardoor komt het, dat dikwijls met zulk een groot zelfvertrouwen naar een regeerambt dingen lieden, die volstrekt geen verstand noch inzicht hebben, dan doordat zij met gesloten ogen voortrollen? Zo zei Quintilianus, *dat de ongeleerden het krachtigst spreken, hoewel de grootste redenaars beven*. Om een dergelijke onbezonnenheid bij het streven naar een opzienersambt te beteugelen, herinnert Paulus er in de eerste plaats aan, dat het geen rustig erebaantje is, maar een *werk*. Vervolgens niet een willekeurig werk, maar *voortreffelijk*, en daarom bezwaarlijk en vol van moeilijkheid, zoals het in werkelijkheid is. Want het is ook geen lichte zaak, in een zo belangrijke bediening (de persoon van) de Zoon Gods te vertegenwoordigen, waar het gaat om het oprichten en uitbreiden van het Koninkrijk Gods; waar het gaat om het zorgdragen voor het heil der zielen, welke de Heere Zelf de prijs van Zijn bloed waardig gekeurd heeft; en om het regeren van de gemeente, die is de erfenis Gods. Maar het is niet zijn plan om dit hier te bespreken; en dit onderwerp zal Paulus wederom aanroeren in het volgende hoofdstuk. Maar de vraag rijst, of het geoorloofd is om ook maar op enige wijze naar een opzienersambt te streven. Want het schijnt ongerijmd, dat iemand door zijn wens vooruitloopt op de roeping Gods.

Maar Paulus schijnt, terwijl hij een onbezonnen verlangen berispt, toch toe te staan dat iemand er op weloverwogen en bescheiden wijze naar streeft.

Ik antwoord, indien bij andere zaken de eerezucht veroordeeld wordt, dat zij bij het opzienersambt nog veel strenger veroordeeld moet worden. Maar de apostel spreekt toch van het Godvruchtig verlangen, waardoor heilige mensen er zich op toeleggen om al wat zij aan kennis hebben aan te wenden tot de opbouw der gemeente. Want indien het volstrekt ongeoorloofd was om te streven naar het ambt van leraar, waartoe zouden zij zich dan door onderwijs te volgen voorbereiden, die heel hun jeugd doorbrengen in het lezen der Heilige Schrift? Of zijn de theologische scholen soms geen kweekscholen van herders? Daarom, zij die zo zijn onderwezen, kunnen niet alleen op geoorloofde wijze, maar móéten ook, zelfs vóórdat zij tot het ambt verkozen zijn, door een vrijwillige aanbidding zichzelf en hun arbeid wijden aan God. Mits zij echter niet zelf zich opdringen, en zelfs door hun wens zichzelf niet als opzieners aanwijzen, maar slechts bereid zijn om een ambt te aanvaarden, indien hun dienst dringend verlangd wordt. Maar indien zij door een wettig lichaam niet gekozen zullen zijn, laten zij dan weten dat het Gode anders goed gedacht heeft, en laten zij niet verontwaardigd zijn, dat zij bij anderen achtergesteld zijn. Maar zó zullen zij gezind zijn, die, zonder op zichzelf acht te slaan, slechts God en de gemeente zullen wensen te dienen; en zij zullen tegelijk zo bescheiden zijn, dat zij allermint jaloers zijn, indien aan anderen, als waardiger, de voorkeur wordt gegeven. Indien iemand, wie hij ook zij, tegenwerpt, dat het besturen der gemeente zóveel moeite kost, dat het mensen met gezond verstand veeleer schrik moet inboezemen dan hen opwekken tot verlangen daarnaar, dan antwoord ik, dat het verlangen der Godvruchtigen niet steunt op vertrouwen in eigen ijver of deugd, maar op de hulp van God, van Wie onze bekwaamheid is, zoals Paulus elders uiteenzet (2 Kor. 3 : 5). Overigens moet men er op letten, wat het opzienersambt is voor Paulus; en dat des te meer, omdat de ouden

door de gewoonte van hun tijden van de ware betekenis afgebracht waren. Want hoewel Paulus (onder dit woord) in het algemeen alle herders samenvat, nemen zij een bisschop aan, die uit ieder college afzonderlijk werd gekozen om aan het hoofd van zijn broeders te staan. Laten wij ons dus herinneren, dat deze naam (van opziensambt) dezelfde betekenis heeft, alsof hij dienaren, of herders, of ouderlingen genoemd had.

2. *Het behoort dus ...* Het gevolgtrekkingmakend zinsdeeltje bevestigt de uitlegging, welke ik gegeven heb. Want overeenkomstig de waardigheid van het ambt, besluit hij dat een mens vereist wordt, begiftigd met zeldzame gaven, en niet de eerste de beste uit de grote massa. Als het een goed werk was, zoals de gewone vertaling heeft, of eervol, zoals Erasmus het heeft weergegeven, dan zou de gevolgtrekking niet passen. Hij wil echter, *dat een opziener onberispelijk is*; waarvoor hij in zijn brief aan Titus (1: 7) heeft gezet: niet beschuldigd; door elk van beide woorden aanduidend, dat hij niet gebrandmerkt moet zijn door enige smaad, die hem gezaag ontnemt. Want er zal onder de mensen niemand gevonden worden, die rein is van elke ondeugd. Maar het is iets anders, te lijden aan de gewone ondeugden, die aan de goede naam geen afbreuk doen, omdat zij de meest eerbare mensen overkomen, dan iemand te zijn van een schandelijk slechte naam, of door enige schande bezoedeld te zijn. Dus opdat de opziener niet zonder gezag zij, beveelt hij, dat gekozen worde, wie een man is van geachte en ongerepte faam, en aan geen enkele opmerkelijke ondeugd schuldig. Verder schrijft hij niet slechts aan Timótheüs voor, hoedanigen hij moet verkiezen, maar ook vermaant hij ieder afzonderlijk, die naar die rang streven, dat zij zichzelf en hun eigen levenswandel nauwkeurig onderzoeken.

De echtgenoot van één vrouw ... Het is eren kinderachtig verzinsel, hert uit te leggen als: de herder van één gemeente. Meer algemeen aangenomen is een andere verklaring, dat aangenomen moet worden, wie niet in een tweede huwelijk verwickeld is geweest, nu echter ongehuwd, daar zijn enige vrouw gestorven is. Maar immers zowel hier als in het eerste hoofdstuk (van de brief) aan Titus hebben de woorden deze betekenis: wie (de man) is, niet echter: wie geweest is. En beneden in het vijfde hoofdstuk, wanneer hij handelt over de weduwen, gebruikt hij duidelijk het deelwoord van de verleden tijd. Bovendien, op deze wijze zou hij met zichzelf in strijd zijn, daar hij toch elders (1 Kor. 7 : 35) getuigt, dat hij niet zulk een strik over de gewetens wil werpen. Alleen de uitlegging van Chrysostomus derhalve is juist, dat hier met name in een opziener veroordeeld wordt de veelwijverij, die toen bij de Joden bijna de plaats van een wet had verkregen. Ten dele hadden zij dit uit een verkeerde navolging van de vaderen (want daar zij lazen, dat Abraham, Jacob, David en dergelijken met meer vrouwen tegelijk gehuwd geweest waren, meenden zij, dat hetzelfde ook hun vrij stond), ten dele hadden zij deze verdorven zede van de naburige volken overgenomen. Want nooit zijn bij de Oosterlingen de huwelijksverbintenissen in ere gehouden met zulk een vroomheid en trouw, als het betaamde. Wat het ook zij, de veelwijverij had bij hen over hert algemeen de overhand verkregen. Derhalve beveelt Paulus niet ten onrechte, dat deze schandvlek onvereenigbaar is met de persoon van een opziener. En toch keur ik niet af de mening

van hen, die menen, dat de Heilige Geest het duivelse bijgeloof heeft willen tegengaan, dat later is ingeslopen. Alsof Hij gezegd had, dat de opziensers zo weinig gedwongen moeten worden tot de ongehuwde staat, dat vooral de Godvruchtigen het huwelijk betaamt. Op deze wijze zou hij het niet van hen eisen als een noodzakelijk ding, maar zou hij het slechts prijzen als allerminst onverenigbaar met de waardigheid van het ambt. Eenvoudiger echter en sterker is, wat ik reeds gezegd heb, dat door Paulus de veelwijverij geweerd wordt van de rang van opziener, omdat het een teken is van een wellustig mens, die de huwelijkstrouw niet in acht neemt. Maar hier wordt tegengeworpen, dat niet, wat in allen foutief is, in de opziensers alleen moest veroordeeld of verhinderd worden. De oplossing is gemakkelijk: dat niet terstond daarom voor anderen ongebonden vrijheid ontstaat, wanneer dit aan de opziensers met name verboden wordt. Want het is ook niet twijfelachtig, of Paulus heeft in het algemeen veroordeeld, wat met de eeuwige wet Gods in strijd was. Want onveranderlijk is het besluit: Die twee zullen tot één vlees zijn. Maar hij heeft in anderen hoe dan ook kunnen verdragen, wat in een opziener al te schandelijk, en daarom onverdragelijk geweest zou zijn. Want hier wordt ook niet als een wet voor de toekomst bekrachtigd, dat een opziener, die één vrouw heeft, niet een tweede of derde mag huwen; maar Paulus houdt van het opziensersambt verwijderd al wie zich aan zulle een schanddaad schuldig gemaakt hebben. Wat derhalve als reeds gebeurd niet weer goed gemaakt kon worden, verdraagt hij gedwongen, maar niet dan alleen in het volk. Want wat was er voor geneesmiddel? Soms dat zij hun tweede en derde vrouwen verstoten hadden, die onder het Joden dom zich in de veelwijverij gestort hadden? Maar zulk een verstoting zou toch niet zonder onrecht geweest zijn. Wat derhalve niet ongerept was, heeft hij onaangeroerd gelaten; hij heeft slechts de uitzondering gemaakt, dat niet de een of andere opziener met zulk een schandvlek bezoedeld zou zijn.

Nuchter ... Erasmus heeft vertaald: waakzaam. Aangezien νήφάλεος (nuchter) voor de Grieken beide betekenissen heeft, mogen de lezers kiezen, welk van beide zij willen. Σωφρονα heb ik liever willen vertalen als 'gematigd', dan als 'nuchter', omdat Σωφρονα σωφροσύνη (gezond verstand, bezonnenheid, gematigdheid) verder strekt dan nuchterheid. *Bezadigd* is, wie zich op welvoeglijke en fatsoenlijke wijze gedraagt. *Gastvrijheid* is er jegens vreemdelingen; het gebruik daarvan was bij de ouden veelvuldiger. Want het zou schandelijk geweest zijn voor eerbare, en vooral voor bekende mensen, om in kroegen hun intrek te nemen. Heden ten dage is er een andere manier; toch is deze deugd in een opziener om vele redenen noodzakelijk, en zal zij dit altijd blijven. Voeg daarbij, dat het in de wrede vervolging der Godvruchtigen noodzakelijk was, dat velen van tijd tot tijd van plaats veranderden; en dat het daarom noodzakelijk was, dat de huizen der opziensers toevluchtsoorden van ballingen waren. ja wat meer is, de nood der tijden zelf heeft de gemeenten gedwongen tot wederzijdse steun, om elkander gastvrij onthaal te verschaffen. Verder, indien niet in deze soort van dienst de opziensers aan anderen de weg gewezen hadden, dan zouden de meesten op hun voorbeeld de menslievendheid ververwaarloosd hebben; en zo zouden ellendige ballingen gestorven zijn.

Geschied om onderricht te geven ... Van het onderricht wordt in de brief aan Titus uitdrukkelijker melding gemaakt: hier stelt hij slechts in 't kort de bekwaamheid. Want het is niet genoeg, indien iemand sterk is door een diepgaande wetenschappelijke

opleiding, tenzij er ook bijkomt de gave om onderricht te geven. Want velen, hetzij omdat zij belemmerd zijn in hun spraak, óf omdat zij niet scherpzinnig genoeg van vernuft zijn, of niet voldoende begrijpelijk voor het volk, houden inwendig weggedrongen wat zij weten. Dezulken behoren (zoals men zegt) voor zichzelf en voor de Muzen te zingen. Wie de zorg hebben om het volk te besturen, behoren geschikt te zijn om onderricht te geven. Doch hier wordt niet alleen vlotheid van tong vereist; want wij zien zeer vele welbespraakte lieden, wier vaardige praatzucht niets aan stichting in zich heeft; maar veeleer wordt aanbevolen het verstand om op kundige wijze het Woord Gods toe te passen tot nut van het volk. Nu is het de moeite waard om te overwegen, hoezeer de papisten menen, dat hun niets aangaat al wat de apostel voorschrijft. Maar toch zal ik niet blijven stilstaan bij het onderzoeken of opsommen van elk ding afzonderlijk. Slechts dit éne, met welk een nauwgezetheid wordt het bij hen in acht genomen? En inderdaad zou dat een overbodige gave zijn, aangezien zij het dienstwerk van het onderrichtgeven, als ware het van geringe waarde en verachtelijk, van zich afstoten, wat toch voor een opziener het meest eigene was. En niemand ontgaat het, hoever het verwijderd is van de regel van Paulus, dat iemand, stom van gelaat ³⁾, zich trots beroemt op de bisschoppelijke titel, indien hij zich slechts in schouwburgkleding vertoont. Alsof een gehoornde mijter, een goed met juwelen bezette zegelring, een zilveren herdersstaf, en dergelijke beuzelarijen met speelse praal, de geestelijke regering der kerk bepalen; welke (regering) evenmin van het onderricht losgerukt kan worden, als ieder van ons van zijn eigen ziel.

3. *Niet drankzuchtig.* ... De Grieken duiden door dit woord niet slechts dronkenschap aan, maar elke mogelijke onmatigheid in het zwelgen van wijn. En stellig is niet alleen voor een herder zeer onwelvegeestig het onmatig drinken van wijn, maar ook dat dit bijna altijd vele ergere dingen met zich meebrengt: zoals daar zijn twisten, onbehoorlijke gebaren, wulpsheid, en dingen, die het niet nodig is verder op te sommen. Maar de tegenstelling, die kort daarna eraan wordt toegevoegd, toont dat Paulus verder gaat. Want zoals hij tegenover 'doodslager' stelt 'afkerig van vechterijen', en tegenover 'begerig naar schandelijke winst' stelt 'afkerig van gierigheid', zo ook tegenover 'drankzuchtig': zachtmoedig' of 'gelijkmoedig'. Juist is derhalve de uitlegging van Chrysostomus, dat mensen van drankzuchtige en vechtlustige inborst worden verworpen van het opziensambt.

Dat eveneens Chrysostomus 'doodslager' opvat als 'hij, die met de tong doodt' (dat is: lastert, of: door scheldwoorden zeer brutaal te keer gaat), neem ik niet aan. En ook beweegt mij daartoe niet zijn redenering: dat het niets groots zal zijn, als een opziener niet doodt met de hand. Want ik ben van mening, dat hier in het algemeen berispt wordt de militaire vechtlustigheid, welke wel het allerminst betaamt aan slaven van Christus. Want het is bekend, aan hoeveel spot zij zich blootstellen, die vaardiger zijn om een vuistslag toe te brengen, ja zelfs om het zwaard te trekken, dan om door hun invloed de geschillen van anderen bij te leggen. *Doodslagers* noemt hij dus hen die dreigen, en gloeien van strijd lust. *Op schandelijke wijze begerig naar winst* zijn alle hebzuchtigen; want overal waar hebzucht zal zijn, daar zal tegelijk dit schandelijke zijn, waarvan de apostel melding maakt. Wie rijk wil worden, wil het ook snel worden, zegt het spreekwoord. Hierdoor komt het, dat alle hebzuchtigen, ook al blijkt dat niet openlijk, hun zinnen zetten op afschuwelijk en ongeoorloofd winstbejag. En daarom stelt hij tegenover deze ondeugd de verachting van heat geld, zoals er

werkelijk geen ander geneesmiddel is, waardoor zij wordt verholpen. Wie armoede, zeg ik, niet zal verdragen met een tevreden en vergenoegd gemoed, zal nooit ontkomen aan die hartstocht van verachtelijke en slaafse begeerlijkheid. Tegenover de benaming 'doodslager' heeft hij gesteld: *gelijkmoedig en afkerig van vechterven*. Gelijkmoedig echter, wat, zoals wij gezegd hebben, tegenover drankzuchtig wordt gesteld, wordt hij genoemd, die meet kalm en bezonnen gemoed onrecht weet te verdragen, die vele dingen vergeeft, die onwaardige behandelingen verkropt, die noch door zijn barse gestrengheid te duchten is, noch alle dingen afweegt naar het hoogste recht. Afkerig van vechterijen: wie twist en gevecht ontwijkt. Want, zoals hij elders schrijft (2 Tim. 2 : 14): Het betaamt niet, dat dienaren des Heeren vechtlustig zijn.

4. *Die zijn eigen huis goed regeert ...* Hieruit blijkt, dat door Paulus niet gevraagd wordt om een opziener, die buiten het menselijke leven staat, maar om een goede en beproefde huisvader. Want hoe ook over het algemeen meer bewondering moge hebben de ongehuwde staat en het wijsgerig leven, hetwelk zeer ver verwijderd is van de algemene zede, toch bewijst de ervaring zelf dit, althans aan verstandige en bedachtzame mensen, dat voor het besturen der gemeente méér gevormd en geschikt zijn zij, die met het gewone leven niet onbekend zijn, maar in de plichten van de omgang met mensen zijn geoefend. En daarom moet men letten op de redenering, die even later er aan wordt toegevoegd, dat allermint opgewassen zal zijn tegen het besturen van de gemeente Gods, wie zijre gezin niet zal weten te regeren. Maar zo zijn zeer velen, ja, bijna allen, die uit een rustig en eenzaam leven, als uit hun schuilhoek, tevoorschijn gehaald worden: kluizenaars, namelijk in zekere zin en zonder enige menslievendheid.

De apostel keurt heer echter niet goed een sluw mens, en bedreven in zijn particuliere zaak, maar wie geleerd heeft zijn gezin te besturen door betamelijke tucht. Over de *kinderen* spreekt hij ook in het bijzonder, die de inborst van hun vader moeten weerspiegelen. Daarom zal het een grote oneer voor een opziener zijn, als hij kinderen heeft van een schandelijke en opspraakverwekkende levenswandel. Over de vrouwen zal hij later handelen: nu (zoals ik gezegd heb) roert hij in het bijzonder het punt van het huisgezin aan. In het eerste hoofdstuk (van de brief) aan Titus toont hij, wat hij hier aanduidt door het woord *eerbied*. Want nadat hij gezegd heeft, dat de kinderen van een opziener niet hard en ongehoorzaam behoren te zijn, voegt hij er tegelijk aan toe: en ook niet schuldig aan de smaad van losbandigheid of teugelloosheid. Hij wil dus kort en goed, dat zij zijn van zeden, die ordelijk zijn gericht op alle kuisheid, ingetogenheid en waardigheid. De bewijsvoering, die volgt, van het mindere tot het meerdere, is op zichzelf duidelijk: dat geenszins opgewassen zal zijn tegen het regeren van het volk, wie ongeschikt is om zijn gezin te regeren. Want behalve dat daaruit vaststaat, dat hij verstoken is van de noodzakelijke deugden: wat voor gezag zal hij kunnen hebben bij het volk, daar zijn eigen gezin hem verachtelijk smaakt?

6. *Geen nieuweling...* Omdat toen velen vaan een uitmuntende scherpzinnigheid en geleerdheid tot het geloof werden toegebracht, verbiedt Paulus, dat dezulken worden toegelaten tot het opzienersambt, zodra als zij Christus beleden hebben. Want hij toont aan, welk een groot gevaar daarin ligt; want het staat vast, dat zij doorgaans ijdel zijn en vol uiterlijk vertoon. Zo zal het gebeuren, dat aanmatiging en eerzucht hen

blindelings ten verderve voert. Wat Paulus zegt, ervaren wij. Want nieuwelingen zijn niet alleen vurig om te durven, maar ook opgezwollen door een dwaas zelfvertrouwen, alsof zij over de wolkern heen zouden kunnen vliegen. Daarom worden zij niet zonder reden geweerd van de eer van het opziensambt, totdat moet verloop van tijd hun hoogheid van inborst bedwongen is.

Een oordeel des duivels kan men op drie manieren uitleggen. Want sommigen vatten duivel op als: Satan, anderen als: lasteraars. Ik aanvaard liever de eerste betekenis, omdat het zeldzaam is, dat oordeel betekent: kwaadsprekerij. Maar anderzijds kan het oordeel van Satan zowel actief als passief genomen worden. Chrysostomus volgt deze laatste betekenis, en ik voor mij stem gaarne met hem in. Want het is een fijne tegenstelling, die de onwaardigheid sterker doet uitkomen: indien hij, die aan het hoofd gesteld wordt van de gemeente Gods, door zijn eigen zelfverheffing zich in dezelfde veroordeling met de duivel stort. Hoewel ik de actieve betekenis niet verwerp: dat het zal gebeuren, dat hij aan de duivel oorzaak geeft om helle aan te klagen. Maar juister is de mening van Chrysostomus.

7. *Getuigenis van de buitenstaanders ...* Dit schijnt zeer moeilijk te zijn, dat een Godvruchtig man tot getuigen van zijn rechtschapenheid heeft ongelovigen, die door een hartstochtelijke lust om te liegen tegen ons als waanzinnigen woeden. Maar de apostel bedoelt, dat, wat betreft de uitwendige levenswijze, ook de ongelovigen gedwongen worden hem te erkennen als een goed man. Want hoewel zij op alle kinderen Gods zonder oorzaak afgunstig zijn, toch kunnen zij niet voor misdadig verklaren, die eerbaar en onschuldig onder hen verkeerd heeft. Zulk een roep van deugdzaamheid duidt Paulus hier aan. Als reden wordt er aan toegevoegd: *opdat hij niet valle in smaad*, enz. Wat ik voor mij zo uitleg, dat hij, aan opspraak blootgesteld, alle schaamte begint te laten varen, en met des te meer losbandigheid zich prijsgeeft aan alle liederlijkheid. En dat is: zich verstrikken in de netten des duivels. Want wat voor hoop blijft er over, waar geen enkele schaamte is om te zondigen?

8. *De diakenen eveneens moeten waardig zin, niet met twee tongen sprekende, niet overgegeven aan veel win, niet op schandelijke wijze begerig naar winst,*
9. *hebbende het geheimenis des geloofs in een rein geweten.*
10. *Laten ook dezen eerst op de proef gesteld worden; laten zij daarna dienen, wanneer zij onberispelijk bevonden zin.*
11. *De vrouwen eveneens moeten zin: waardig, geen lasteraarsters, nuchter, betrouwbaar in alles.*
12. *Laten de diakenen zijn echtgenoten van één vrouw, die op eervolle wijze hun kinderen en hun gezinnen regeren.*
13. *Want zij, die goed gediend zullen hebben, verwerven zich een goede plaats, en veel vrijmoedigheid in het geloof, hetwelk is in Christus Jezus.*

8. *De diakenen eveneens ...* Er is geen reden, dat de verschillende verklaringen ons bezorgdheid inboezemen. Het is zeker, dat de apostel handelt over hen, die een openbare functie in de gemeente uitoefenen. En daardoor wordt weerlegd de mening van hen, die denken dat door deze naam huisbedienden worden aangeduid. Dat echter anderen het betrekken op ouderlingen, lager in rang dan de opziener, mist elke grond; want uit andere teksten blijkt, dat er een gemeenschappelijke naam voor alle

ouderlingen is geweest; en allen worden gedwongen dat te erkennen; vooral de tekst in het eerste hoofdstuk van de brief aan Titus bewijst, dat dát de betekenis is. Blijft over, dat wij er onder verstaan de diakenen, waarvan Lukas melding maakt in Handelingen 6 : 3; het zijn zij, die de zorg voor de armen hadden. Maar wie aangaande hun taak meer wil (weten), putte het uit **de Institutie**. De vier eerste deugden, waarmee hij wil dat zij zijn toegerust, zijn op zichzelf voldoende bekend. Behalve dat aandachtig moet worden opgemerkt, dat hij vermaant, dat *ze niet met twee tongen moeten spreken*; omdat het een ondeugd is, waarvoor men in die bediening moeilijk gevrijwaard wordt; en toch moest zij (meer dan iets anders) daarvan zeer verre zijn.

9. *Hebbende het geheimenis des geloofs ...* Dit is zoveel, alsof hij gezegd had: die de zuivere kennis der vroomheid vasthouden, en wel van harte, met een ernstige vreze Gods; of: die naar behoren in het geloof zijn onderwezen; opdat zij niet onkundig zijn in iets, dat voor Christenmensen noodzakelijk is om te kennen. De hoofdzaak echter van de Godvruchtige kennis noemt hij op eervolle wijze: een geheimenis; aangezien stellig God door het evangelie aan mensen van deze aarde een wijsheid openbaar maakt, waar de engelen in de hemel hoog tegen opzien. En daarom is het volstrekt niet verwonderlijk, als zij de menselijke bevassing te boven gaat. Daarom moeten wij ons herinneren, dat zij met de hoogste eerbied omhelsd moet worden; en omdat wij tot zulk een grote hoogte nooit zouden opklimmen op eigen gelegenheid, laat ons God smekend vragen, dat Hij haar door de Geest der openbaring voor ons ontsluit. Omgekeerd, wanneer wij zien, dat de goddelozen óf lachen, óf niets ervan proeven, latten wij erkennen, dat het een zaak is van Gods genade, dat de dingen, die voor anderen verborgen zijn, in ons hart zijn en voor ons zichtbaar, zoals Mozes zegt (Deut. 30 : 14). Dus wil hij, dat de diakenen in de verborgenheid van het geloof zijn onderricht; omdat, al hebben zij niet de taak om onderricht te geven, het toch al te dwaas zou zijn, een openbare positie in de gemeente in te nemen, en onkundig te zijn in het Christelijk geloof; vooral daar dikwijls zich voordoet de noodzakelijkheid om te vermanen en te troosten, als zij niet zich aan hun taak onttrekken willen. Er wordt aan toegevoegd *een rein geweten*, wat zich uitstrekt over de hele levenswandel; dan echter, opdat zij weten, dat zij God dienen.

10. *Laten ook dezen op de proef gesteld worden ...* Hij wil, dat geen onbekenden, maar (mensen) van beproefde rechtschapenheid gekozen worden (tot diakenen), evenals tot opzieners. En hieruit blijkt, dat *onberispelijk* genoemd worden, wie aan geen enkele opmerkelijke ondeugd lijden. Verder is dit op de proef stellen geen zaak van één uur, maar bestaat in een langdurige ondervinding. De hoofdzaak is, dat, waar het zal gaan om het verkiezen van diakenen, niet de eersten de besten zó maar en zonder keuze opgedrongen moeten worden, maar dat aangewezen moeten worden zij, wier vroegere levenswandel hen zo aanbeveelt, dat het, als het ware na ingesteld onderzoek, reeds vaststaat dat zij geschikt zijn.

11. *De vrouwen eveneens ...* Hij bedoelt de vrouwen zowel van diakenen als van opzieners. Want zij moeten voor haar echtgenoten helpsters zijn in hun ambtswerk; wat niet kan gebeuren, tenzij zij in vergelijking met anderen goed van zeden zijn. En aangezien hij van de vrouwen melding had gemaakt, schrijft hij hetzelfde voor aangaande de *diakenen* als tevoren aangaande de opzieners: namelijk, dat ieder van hen, met *één vrouw* tevreden, een voorbeeld zij van een kuis en eerbaar huisvader, en

zijn *kinderen* en heel zijn *gezin* in heilige tucht bijeenhoude. En hierdoor wordt weerlegd de dwaling van hen, die deze tekst opvatten als sprekende over de huisslaven.

13. *Die goed gediend zullen hebben ...* Omdat in de eerste of tweede eeuw na de dood der apostelen het gebruik de overhand verkregen had, dat de ouderlingen gekozen werden uit het college van diakenen, heeft men algemeen deze tekst verklaard van de overgang tot een hogere rang, alsof de apostel tot de eer van het ouderlingschap roept, wie zich betrouwbare diakenen betoond zullen hebben. Ik voor mij, al ontken ik niet, dat het college van diakenen somtijds een kweekschool kan zijn, waaruit de ouderlingen genomen worden, toch vat ik de woorden van Paulus eenvoudiger op: dat zij, die dit dienstwerk goed waargenomen hebben, geen geringe eer waardig zijn; omdat het niet de een of andere verachtelijke oefening is, maar een bij uitstek eervol ambt. Verder geeft hij door dit zinsdeel te kennen, hoeveel er voor de gemeente aan gelegen is, dat dit ambt wordt bediend door uitgezochte mannen; omdat een heilige bediening achting en eerbied verwekt. Doch meer dan belachelijk zijn de papisten, wanneer zij voorwenden dat zij in hun diakenen doen, wat Paulus voorschrijft. Waartoe verkiezen zij in het begin hun diakenen, dan opdat zij in plechtige optocht de kelk dragen, en door ik weet niet welke toneelvoorstellingen de ogen der onkundigen verlustigen? Voeg daarbij, dat zij zelfs dat niet bewaren. Want er is ook sinds vijfhonderd jaren niet één diaken gekozen, dan opdat hij na deze rang bekleed te hebben weldra tot het priesterschap zou opklimmen. Van welk een onbeschaamdheid getuigt het derhalve, dat zij zich er op beroemen, dat tot een hogere rang verheven worden zij, die goed gediend hebben, daar zij slechts hen hun priesterambt waardig keuren, die geen enkel deel van de vorige taak ooit aangeraakt hebben?

En vrijmoedigheid in het geloof ... Terecht heeft hij dit er aan toegevoegd. Want er is niets, dat evenzeer vrijmoedigheid voortbrengt, als een goed geweten en een Leven, vrij van misdaad en schande. Evenals omgekeerd vreesachtig moeten zijn, wie zich van kwaad bewust zijn. Maar al zijn zij soms uitgelaten van losbandige vreugde, deze is niet gelijkmatig en bestendig, noch heeft zij enige betekenis. Daarom brengt hij ook tot uitdrukking de aard der vrijmoedigheid. In het geloof, zegt hij, *hetwelk is in Christus Jezus*. Opdat zij namelijk met des te groter vertrouwen Christus dienen. Zoals omgekeerd als het ware de mond toegestopt en de handen samengebonden hebben, en onbekwaam zijn om goed te doen zij, die op schandelijke wijze in hun functie verkeerd hebben; omdat hun volstrekt geen geloof wordt geschonken, noch enig gezag wordt toegekend.

14. *Deze dingen schrijf ik u, hoflende binnenkort tot u te komen.*
15. *Maar indien ik zal talmen, opdat gij ziet, hoe men moet verkeren in het huis Gods, dat is de gemeente van de levende God, een zuil en steunpilaar der waarheid.*
16. *En zonder tegenspraak, groot is het geheimenis der Godsvrucht: God is geopenbaard in het vlees, gerechtvaardigd in de Geest, verschenen aan de engelen, gepredikt aan de heidenen, is geloofd in de wereld, is opgenomen in heerlijkheid.*

17. *Deze dingen schrijf zal u ...* Hij geeft Timótheüs hoop op zijn komst, deels om hem te bemoedigen, deels om de brutaliteit te onderdrukken van hen, die door zijn afwezigheid meer overmoedig werden. En toch belooft hij Timótheüs niet iets in schijn, of maakt hij anderen door een voorwendsel bang! Want in elk geval hoopte hij, dat hij zou komen; zoals het waarschijnlijk is, dat hij gekomen is, als hij deze brief heeft geschreven in de tijd toen hij Phrygië doorkruiste; zoals Lukas mededeelt in Hand. 18 : 23. Laat ons dit echter tot een bewijs zijn, met hoe grote bekommering hij zorg gedragen heeft voor de gemeenten, hij, die het niet over zich heeft kunnen verkrijgen om het geneesmiddel tegen een aanwezig kwaad ook maar voor een korte tijd uit te stellen. Hoewel hij terstond daarna er aan toegevoegd heeft, dat de brief geschreven is om Timótheüs instructies te geven, indien het hem soms mocht overkomen, dat hij (zijn komst) langer moest uitstellen, dan hij verwachtte.

18. *Hoe men moet verkeren in het huis Gods ...* Door deze spreekwijze beveelt hij het gewicht en de waardigheid van het ambt aan; omdat de herders zijn als huisbeheerders, aan wie God het regeren van Zijn Huis heeft toevertrouwd. Indien iemand de zorg op zich neemt voor een groot gezin, legt hij er zich nacht en dag met angstvallige ijver op toe, dat niets door zijn nalatigheid of onervarenheid of zorgeloosheid te gronde gaat. Indien zoveel gedaan wordt terwille van mensen, hoeveel te meer zal dan gedaan moeten worden terwille van God Zelf? Verder keurt God Zelf Zijn gemeente deze naam niest zonder reden waardig; aangezien Hij ons niet alleen door de genade der aanneming tot Zijn kinderen heeft aangenomen, maar ook in ons midden woont. Daar komt nog bij een niet alledaagse verheerlijking, doordat hij haar noemt *een zuil en steunpilaar der waarheid*. Want wat kon er luisterrijkers gezegd worden? Wat is meer verheven en meer hoogheilig dan die eeuwige waarheid, waarin zowel Gods eer als de zaligheid der mensen bestaat? Indien al de lofredenen op de ongewijde wijsbegeerte, waarmee zij door haar volgelingen wordt versierd, op één hoop bijeengeworpen worden, wat is dit nog, vergeleken bij de waardigheid van deze hemelse wijsheid, welke alleen verdient gepredikt te worden als het licht, en de waarheid, en de leer des levens, en de weg, en het Koninkrijk Gods? Maar zij wordt toch alleen door de dienst der gemeente op aarde bewaard: welk een zware last ligt dus op de herders, die aan het hoofd staan van de bewaking van een zo onwaardeerbare schat? Schaamteloos echter bazelen de papisten, die uit de woorden van Paulus opmaken, dat al hun geraaskal voor uitspraken Gods gehouden moeten worden, omdat zij zijn een zuil der waarheid, en daarom niet kunnen dwalen. In de eerste plaats moet men zien, waartoe Paulus de gemeente siert met zulk een schitterende titel. Zonder twijfel heeft hij gewild, dat de herders, nadat hun voor ogen was gesteld de grootheid van hun ambt, er aan herinnerd zouden zijn, met hoe grote trouw, nauwgezetheid en eerbied zij dat moeten bedienen. Want hoe vreselijk zal de wraak zijn, indien door hun schuld teloor gaat die waarheid, die de afbeelding is van de heerlijkheid Gods, het licht der wereld, het heil der mensen? Waarlijk, deze overweging moet een voortdurende angst inboezemen aan de herders; niet om hen te ontmoedigen, maar om hen tot grotere waakzaamheid te prikkelen. Het is gemakkelijk om daaruit op te maken, met welke bedoeling Paulus zo spreekt. Want de gemeente is daarom een zuil der waarheid, omdat zij door haar dienst haar beschermt en verbreedt. God daalt niet Zelf uit de hemel tot ons af, noch zendt Hij dagelijks engelen om Zijn waarheid te verkondigen; maar Hij gebruikt de arbeid der herders, die Hij tot dit doel heeft

aangesteld.

Om het krasser uit te drukken: is de Kerk niet de moeder van alle Godvruchtigen, zij, die hen wederbaart door het Woord Gods, die hen voedt en opvoedt heel hun leven, die hen versterkt, die hen voert tot de waarachtige volmaaktheid? Om diezelfde reden ook wordt zij een zuil der waarheid genoemd: omdat de taak van de verzorging van het onderricht, welke God aan haar heeft toevertrouwd, het enige instrument is om de waarheid te behouden, opdat zij niet verdwijne uit het geheugen der mensen. Dus wordt deze lofspraak betrokken op de dienst des Woords; als deze opgeheven is, zal de waarheid Gods te gronde gaan. Niet omdat zij op zichzelf niet sterk genoeg is, tenzij zij door de schouders van mensen geschraagd wordt, zoals ook diezelfde papisten leuteren. Want dat is een vervloekte godslastering, dat het Woord Gods onzeker is, totdat het aan mensen zijn zekerheid als het ware bij wijze van gunst ontleent. Paulus bedoelt eenvoudig, wat hij met andere woorden vermeldt in het tiende hoofdstuk (van de brief) aan de Romeinen (vs. 17): dat, aangezien het geloof is uit het gehoor, er geen geloof zal zijn, als er geen prediking is. Derhalve houdt de kerk, met het oog op de mensen, de waarheid in stand, omdat zij die verbreidt door haar herautendienst, omdat zij die zuiver en onvermengd bewaart, omdat zij die overbrengt aan het nageslacht. Maar indien de leer van het evangelie niet weerklinkt, indien er geen Godvruchtige dienaren zijn, die door hun prediking de waarheid vrijwaren van duisternis en vergetelheid, zullen terstond leugens, dwalingen, bedriegerijen, bijgelovigheden, en allerhande soorten van bederf aanspraak maken op de heerschappij. Tenslotte, stilzwijgen in de kerk is verbanning en onderdrukking der waarheid. In deze uitlegging, wat is daarin in het geheel gedwongen?

Laten wij nu, aangezien wij de bedoeling van Paulus begrijpen, terugkeren tot de papisten. Ten eerste, wanneer zij deze lofreden op zichzelf overbrengen, doen zij gemeen, door zich te tooien met andermans veren. Want al wordt de kerk tot boven de derde hemel verheven, ik ontken, dat dát alles op enigerlei wijze op hen betrekking heeft. Ja, zelfs déze tekst keer ik om tégen hen. Want indien de kerk een zuil der waarheid is, dan volgt daaruit, dat de kerk niet is bij hen, waar niet alleen de waarheid begraven neerligt, maar, op huiveringwekkende wijze neergehaald en omvergeworpen, met voeten wordt getreden. Of is dit een raadsel, of een spotternij? Paulus wil niet, dat een kerk erkend wordt, dan waarin de waarheid Gods verheven en zichtbaar staat; in het pausdom blijkt niets dergelijks, maar slechts verwoesting en puinhopen; dus is het kernmerk van de echte kerk daar niet voorhanden. Maar vandaar het gebazel, omdat zij niet overwegen, wat het voornaamste was: dat de waarheid Gods in stand gehouden wordt door de zuivere prediking van het evangelie; en dat zij niet berust op verstand of gevoelen van mensen als stut, maar eerder afhangt van de hemel, namelijk indien van het eenvoudige Woord Gods niet wordt afgeweken.

Groot is het geheimenis der Godsvrucht ... Wederom een andere verheerlijking. Want opdat niet de waarheid Gods door de ondankbaarheid der mensen geringer geacht zou worden dan betaamde, verheft hij haar waarde, wanneer hij vermaant, dat groot is het geheime; der Godsvrucht; omdat het namelijk niet gaat over verachtelijke zaken, maar over de openbaring van de Zoon Gods, in Wie verborgen zijn al de schatten der wijsheid. Overeenkomstig de grootheid van zo belangrijke zaken moeten de herders hun ambt waarden; opdat zij des te meer nauwgezetheid en vrees aan de dag leggen om dat uit te oefenen.

God geopenbaard ... De gewone vertaler laat de Naam van God weg en herleidt tot het geheimenis, wat er volgt; geheel en al onkundig en verkeerd, zoals duidelijker uit de behandeling zelf zal blijken. Ofschoon hij Erasmus vóór zich heeft, die echter zelf voor zich de geloofwaardigheid verzwakt, zodat mijn weerlegging niet nodig is. De Grieken zijn het stellig allen eens met deze lezing: *God is geopenbaard in het vlees*. Maar al geven wij toe, dat de naam van God niet uitdrukkelijk is genoemd door Paulus, toch zal ieder, die op verstandige wijze alles overweegt, erkennen, dat de naam van Christus er heimelijk in gehoord moet worden. Ik voor mij echter volg zonder moeilijkheid de door de Grieken aangenomen lezing. Dat hij de openbaring van Christus, zoals hij die daarna beschrijft, een groot geheim noemt, daarvan ligt de reden voor de hand; want dit is de hoogte, de diepte en de breedte der wijsheid, waarvan hij melding maakt (in de brief) aan de Efeziërs, 3 : 18, bij welke al onze zinnen verbaasd moeten staan.

Laten wij nu de bijzonderheden in volgorde één voor één nagaan. Er kon niet in meer eigenlijke zin over de persoon van Christus gesproken worden, dan met deze woorden: God geopenbaard in het vlees.

- Want ten eerste hebben wij hier een welsprekend getuigenis van Zijn beide naturen: want hij verkondigt Hem tegelijkertijd als waarachtig God en waarachtig mens.
- Ten tweede wordt het onderscheid tussen de twee naturen kenbaar gemaakt, wanneer hij Hem enerzijds God noemt, anderzijds Zijn openbaring in het vlees stelt.
- Ten derde wordt de éénheid des Persoons aangeduid, wanneer hij zegt, dat het één en dezelfde is, die, hoewel Hij God was, geopenbaard is in het vlees. Zo wordt door dit ene getuigenis het ware en rechtzinnige geloof op uitnemende wijze beschermd tegen Arius, Marcion, Nestorius en Eutyches. Overigens behouden die tegenstellingen een grote nadruk: *God in het vlees*. Want hoe groot is het verschil tussen God en mens? En toch zien wij de onmetelijke heerlijkheid Gods in Christus zó verbonden met deze onze vergankelijkheid van het vlees, dat zij één worden.

Gerechtigd in de Geest ... Zoals de Zoon Gods zich ontledigd heeft door het vlees aan te doen, zo is ook in Hem verschenen de kracht van de Geest, welke getuigt dat Hij God is. Verder legt aren deze tekst verschillend uit. Maar wat mij betreft, ik ben tevreden, als ik het eigen gevoelen van de apostel, zoals dat door mij althans begrepen wordt, heb ontvouwd, en zal niets meer daaraan toevoegen.

- Ten eerste betekent de rechtvaardiging hier het bewijs van Goddelijke macht. Zoals in Ps. 19 : 10: *de oordelen Gods zijn gerechtvaardigd*, dat is: op uitgezochte wijze en tot in de puntjes volmaakt. En in Ps. 51 :6: *dat God gerechtvaardigd wordt, voor dat wat wil zeggen*, dat de lof van Zijn gerechtigheid zichtbaar gemaakt wordt. Zo ook in Matth. 11 : 19, wanneer Christus zegt, *dat de wijsheid gerechtvaardigd is door haar kinderen*, en Hij bedoelt, dat haar de haar toekomstige eer betoond is. Evenzo in Luk. 7 : 35, wanneer Hij vermeldt, dat de tollenaars God gerechtvaardigd hebben, en Hij bedoelt, dat zij de genade Gods, welke zij in Christus zagen, met de verschuldigde

eerbied en dankbaarheid bejegend hebben. Dus heeft, wat wij hier lezen, dezelfde kracht, alsof Paulus gezegd had, dat dezelfde, die verschenen is, bekleed met het menselijk vlees, nochtans tegelijkertijd kenbaar gemaakt is als Gods Zoon, zodat de zwakheid van het vlees niets tekort gedaan heeft aan Zijn heerlijkheid.

Door het woord 'Geest' vat hij samen, al wat in Christus Goddelijk was en bovenmenselijk, en dat wel om twee redenen. Want omdat Hij in het vlees vernederd was geweest, heeft hij, nu hij anderzijds een lichtend bewijs van Zijn heerlijkheid stelt, de Geest daar tegenover gesteld. Vervolgens: die heerlijkheid, de eniggeboren Zoon Gods waardig, waarvan Johannes leert, dat zij in Christus aanschouwd is geweest (1 : 14), bestond niet in uiterlijke praal, niet in aardse glans, maar was bijna geheel geestelijk. Dezelfde spreekwijze heeft hij gebruikt in het eerste hoofdstuk (van de brief) aan de Romeinen (vs. 3): Die geworden is uit het zaad van David naar het vlees, maar kenbaar gemaakt is als Gods Zoon in de kracht des Geestes; behalve dat hij er daar één voorbeeld aan toevoegt, namelijk de opstanding.

Verschenen aan de engelen, gepredikt aan de heidenen ... Allemaal wonderbaarlijke en verbazingwekkende dingen: dat God de heidenen, die tot hiertoe in blindheid des geestes rondgedwaald hadden, verwaardigd heeft met de openbaring van Zijn Zoon, welke ook voor de engelen in de hemel verborgen was geweest. Want dat hij zegt, dat Hij aan de engelen verschenen is, betekent, dat het zulk een schouwspel is geweest, dat het zowel door het onverwachte als door het voortreffelijke ervan de aandacht der engelen tot zich heeft getrokken. Hoezeer inderdaad de roeping der heidenen een nieuwe en ongewone zaak geweest is, hebben wij aangetoond in het tweede hoofdstuk (van de brief) aan de Efeziërs. En het is geen wonder, dat het voor de engelen een onverwacht schouwspel is geweest; want hoewel zij kennis gedragen hadden van de verlossing van het menselijk geslacht, toch hebben zij de manier waarop niet van den beginne geweten; en daarom moest het voor hen verborgen zijn, opdat een zo grote goedheid Gods des te meer bewondering zou veroorzaken.

Is geloofd in de wereld ... Reeds dat was bij uitstek verwonderlijk, dat God zowel de onheilige heidenen, als de engelen, de eeuwige erfgenamen van Zijn Koninkrijk, gelijkelijk in het genot van dezelfde openbaring had gesteld. Maar ook een zo grote uitwerking van de prediking van het Evangelie was een niet alledaags wonder, toen Christus, nadat zoveel hindernissen overwonnen waren, hèn tot de gehoorzaamheid des geloofs gedwongen heeft, die geheel en al ontembaar schenen te zijn. Stellig scheen niets minder geloofwaardig, zozeer waren alle toegangen afgesloten en toegegendeld. Het geloof heeft nochtans zich ontworsteld, maar door een ongelooflijke soort van overwinning. Tenslotte zegt hij, dat Hij *in heerlijkheid opgenomen is*; namelijk uit dit sterfelijke en ellendige leven. Dus zoals in de wereld, voorzover betreft de gehoorzaamheid des geloofs, zo is er ook in de positie van Christus een wonderlijke ommekeer geweest, toen Hij uit de zo verachtelijke toestand van een slaaf is verheven aan de rechterhand des Vaders, opdat voor Hem alle knie zich buige.

HOOFDSTUK IV

1. *Doch de Geest zegt duidelijk, dat in latere tijden sommigen zullen afvallen van het geloof, doordat zij aandacht schenken aan verleidende geesten en leringen van duivelen,*
2. *door huichelarij van leugensprekers, die een gebrandmerkt geweten hebben,*
3. *die verbieden een huwelijk te sluiten, die gebieden zich te onthouden van spazen, welke God heeft geschapen om ze tot zich te nemen met dankzegging voor de gelovigen, en die de waarheid hebben leren kennen,*
4. *omdat alle schepsel Gods goed is, en niets is verwerpelijck, wat met dankzegging genomen wordt.*
5. *Want het wordt geheiligt door het Woord Gods en door het gebed.*

1. *Doch de Geest ...* Nauwkeurig had hij Timótheüs vermaand aangaande vele dingen. Nu toont hij de noodzakelijkheid daarvan aan: omdat het gevaar moet worden tegengegaan, waarvan de Heilige Geest voorspelt, dat het te wachten staat, namelijk dat er valse leraars zullen komen, die beuzelarijen opdringen als de leer des geloofs; die, terwijl zij heel de heiligheid stellen in uitwendige oefeningen, de geestelijke dienst Gods, die alleen wettig is, verduisteren. En inderdaad is dit voorde dienaren Gods de voortdurende strijd geweest met zulke lieden, als Paulus hier afschildert. Want omdat van nature de mensen worden meegesleept tot huichelarij, overtuigt Satan hen gemakkelijk, dat God naar behoren wordt gediend door ceremoniën en uitwendige tucht; ja wat meer zegt, zonder leermeester hebben bijna allen deze overtuiging in hun zielen ingeprent. Daarna komt er bij de list van Satan om de dwaling te versterken. Daardoor is het gekomen, dat er in alle eeuwen verleiders bestaan hebben, die verzonnen vormen van godsdienst aanprezen, waardoor de ware Godsvrucht werd bedolven. Verder baart deze pest een andere: dat in dingen, die vrijstaan, dwang wordt opgelegd. Want de wereld laat zich gemakkelijk afhouden van datgene, wat geoorloofd was wat God betreft, opdat het haar geoorloofd zij straffeloos Gods wetten te overtreden. Dus waarschuwt Paulus hier van tevoren in de persoon van Timótheüs niet alleen de Efeziërs, maar alle gemeenten overal ter wereld voor de valse leraars, die, door verzonnen vormen van godsdienst in te voeren en door de gewetens te verstrikken door nieuwe wetten, de ware dienst Gods onteren en de zuivere leer des geloofs bederven. Dit is het eigenlijke doel, en het is bij uitstek noodzakelijk, dat dit wordt opgemerkt. Opdat verder allen met des te meer aandacht vernemen, wat hij zal zeggen, verklaart hij vooraf, dat de voorspelling van de Heilige Geest zéker en allerminst duister is. Het is weliswaar niet twijfelachtig, of hij het overige aan dezelfde Geest heeft ontleend; maar hoezeer hij ook altijd gehoord moet worden als orgaan van Christus, toch heeft hij in een zaak van groot gewicht in het bijzonder dit willen getuigen, dat hij niets tevoorschijn brengt dan uit de Geest der profetie. Derhalve beveelt hij door een plechtige lofrede deze profetie bij ons aan; en daarmee niet tevreden, voegt hij er aan toe, dat zij duidelijk is, en door geen enkele raadselachtige wending verward.

In latere tijden ... Dit zou in waarheid niemand toen verwacht hebben, dat zij bij een zo groot licht des Evangelies afvallig zouden worden. Maar dit is het zonder

twijfel, wat Petrus zegt: dat valse leraars, evenals zij voor het Israëlitische volk eertijds lastig geweest zijn, zo ook voor de Christelijke Kerk altijd gevaarlijk zullen zijn (2 Petrus 3 : 3). Het is dus zoveel alsof hij zei: Nu bloeit de leer van het Evangelie, maar niet lang zal Satan rusten, of hij doet zijn best het zuivere zaad door onkruid te verstikken. Deze vermaning was van nut voor de eeuw van Paulus, zodat zowel de herders als de overigen, doordat zij zich ijverig toededen op de zuivere leer, niet misleid werden. Voor ons is zij heden ten dage niet minder nuttig, wanneer wij zien dat er niets gebeurd is, wat niet door een duidelijke voorspelling van de Geest voorzegt is. Bovendien kan men hier opmerken, hoezeer God zorg draagt voor Zijn kerk, wanneer Hij zo tijdig de gevaren tegengaat. Weliswaar heeft Satan velerlei listen, door welke hij ons tot dwaling verleidt, en door wonderbaarlijke hinderlagen valt hij ons aan; maar anderzijds beschermt de Heere ons voldoende, als Hij niet uit eigen beweging ons bevrijdt van bedrogen te worden. En daarom is er geen reden, dat wij klagen, dat de duisternis machtiger is dan het licht, of dat de waarheid wordt overwonnen door de leugen; maar veeleer worden wij gestraft voor onze zorgeloosheid en traagheid, wanneer wij worden afgevoerd van de rechte weg des heils. Maar zij, die zichzelf overgeven aan hun eigen dwalingen, werpen tegen, dat nauwelijks onderscheiden kan worden, wie of hoedanigen Paulus dan wel aanwijst. Alsof waarlijk de Geest deze profetie voor niets heeft uitgesproken en zo lang tevoren heeft verkondigd. Want als er geen enkel zeker onderscheid is, zou heel deze vermaning overbodig, en zelfs belachelijk zijn; doch het zij verre, dat wij menen, dat wij doelloos door Gods Geest bang gemaakt worden, en dat door de aankondiging van het gevaar niet tegelijk wordt aangewezen de manier om er voor op onze hoede te zijn. En die laster weerleggen de woorden van Paulus op zichzelf voldoende. Want als met de vinger wijst hij het kwaad aan, dat hij vermaant te ontvluchten. Want hij spreekt niet in het algemeen over valse profeten, maar duidelijk beeldt hij de gestalte der valse leer uit: dat zij namelijk, door de Godsvrucht te binden aan uitwendige elementen, de geestelijke dienst Gods omverwerpt en ontwijdt, zoals ik reeds gezegd heb.

Sommigen zullen afvallen van het geloof ... Het is onzeker, of hij over de leermeesters spreekt, of over de hoorders. Ik wil het echter liever laten slaan op de laatstgenoemden, omdat hij daarna de leermeesters noemt: *verleidende geesten*. En dit is nadrukkelijker, dat er niet alleen zullen zijn, die goddeloze leerstellingen verbreiden en de zuiverheid des geloofs bezoedelen, maar dat ook de leerlingen niet zullen ontbreken, welke zij meeslepen in hun sekte. Hieruit nu wordt een grotere verwarring geboren, wanneer zo de leugen toeneemt. Verder is het geen lichte ondeugd, die hij aanduidt, maar een zeer gruwelijke misdaad: de afval *van het geloof*; en toch wordt het op het eerste gezicht in die leer zelf, die hij aanroert, niet gezien, dat zij een zo groot kwaad is. Want wat is de zaak? Of is soms wegens het verbod van spijzen of van het huwelijk het geloof tot de grond toe gesloopt? Maar men moet een ander motief in ogenschouw nemen: dat mensen naar hun lust een verkeerde dienst Gods verzinnen; dat zij zich de heerschappij aanmatigen over de gewetens; dat zij het gebruik van goede dingen, door de Heere toegelaten, durven verbieden. Waar eenmaal de dienst Gods geschonden is, is niets meer gaaf en gezond; ja wat meer zegt, heel het geloof is verloren gegaan. En daarom, al lachen de papisten ons uit, wanneer wij hun tirannieke wetten aangaande uitwendige waarnemingen hekelen, wij

weten evenwel, dat een hoogst ernstige en zeer gewichtige beweegreden ons drijft, omdat de leer des geloofs wordt verwoest, zodra als de dienst Gods door zulke vervalsingen wordt vergiftigd. Want de strijd gaat niet over vlees of vissen, noch over een zwarte of askleur, noch over vrijdag of woensdag, maar over de onzinnige bijgelovigheden van mensen, die God willen verzoenen door zulke beuzelarijen; en door een vleselijke dienst voor Hem te verzinnen, verzinnen zij zich een afgod in de plaats van God. Wie zou ontkennen, dat dit is een afval van het geloof?

Aan geesten ... Hij bedoelt profeten of leraars; welke hij daarom zo noemt, omdat zij de mond vol hebben van de Geest, endoor deze leus zich aanprijzen bij het volk. Dit is weliswaar te allen tijde waar, dat de mensen, hoedanigen zij ook zijn, spreken door de aandrijving van een geest; doch niet dezelfde geest drijft allen aan. Want Satan is soms een leugengeest in de mond der valse profeten om de ongelovigen te bedriegen, die verdienen bedrogen te worden. Al wie echter aan Christus de verschuldigde eer toekent, spreekt uit de Geest Gods, naar het getuigenis van Paulus (1 Kor. 12 : 3). Maar die spreekwijze, waarover wij nu handelen, is in het begin hieruit voortgevloeid, dat de dienaren Gods, zoals de werkelijkheid was, beleden dat zij uit de openbaring des Geestes hadden, al wat zij in het midden brachten. Vandaar is hun de naam gegeven van de Geest, wiens organen zij waren. Satans dienaren echter zijn door een valse zucht tot navolging, als apen, laster begonnen zich op hetzelfde te beroemen, en hebben ook de naam ten onrechte aan zich getrokken. Volgens deze redenering zegt Johannes: *Beproeft de geesten, of zij wel uit God zijn* (1 Joh. 4 : 1). En Paulus verklaart zichzelf door er aan toe te voegen: *en aan leringen van duivelen*; wat zoveel is alsof hij gezegd had: doordat zij aandacht schenken aan valse profeten en hun duivelse leerstellingen. Let er nogmaals op, hoezeer het niet een lichte noch te verhelen dwaling is, wanneer de gewetens worden gebonden door verzinsels van mensen, en tegelijk de dienst Gods geschonden wordt.

2. *Door huichelarij van leugensprekers. . .* Indien ge het met de duivelen in verband brengt, dan zal dit woord betekenen: mensen, die bedriegen door aandrijving van de duivel. Toch kan er ook in gehoord worden: van mensen, die spreken. Verder daalt hij nu af tot een bepaald geval, wanneer hij zegt dat zij liegen door huichelarij, en *dat zij een gebrandmerkt geweten hebben*. En zeker moet men weten, dat deze twee zo verbonden zijn, dat het eerste uit het tweede geboren wordt. Want kwade en door het brandijzer van misdaden geschroeide gewetens nemen altijd hun toevlucht tot huichelarij, als tot een voor de hand liggende schuilplaats; dat wil zeggen, zij denken bedriegerijen uit om daardoor Gods ogen te misleiden. Want wat anders doen zij, die hun best doen Hem te verzoenen door de uitwendige schijn van het waarnemen van plichten? Dus moet de huichelarij nader bepaald worden naar de omgeving van deze tekst. Want in de eerste plaats moet zij in verband gebracht worden met de leer; vervolgens duidt zij die soort van leer aan, die, door de geestelijke dienst Gods in te ruilen tegen lichamelijke oefeningen, zijn oorspronkelijke zuiverheid vervalst. Zo omvat zij alle kunstmatige manieren om God te verzoenen of zich jegens Hem verdienstelijk te maken. Dit zij de hoofdzaak, dat door het aandrijven van de duivel voortgesleurd worden, al wie een nagemaakte heiligheid invoeren; omdat God door uitwendige gebruiken nooit naar behoren wordt gediend. Warut Zijn ware dienaars

aanbidden Hem in geest en waarheid. In de tweede plaats, dat dit een onnut geneesmiddel is, waardoor de huichelaars hun smarten pogen te verzachten; of liever een pleister, waardoor zij de wonden van een kwaad geweten zonder enig resultaat tot hun hoogste verderf verbergen.

3. *Die verbieden ...* Nadat hij een bepaalde aanduiding gegeven heeft, vermeldt hij nu ook twee onafscheidelijke dingen, namelijk het verbod vast het huwelijk, en van spijzen. Want zij komen voort uit die huichelarij, welke, met een terzijde laten van de ware heiligheid, vreemde voorstellingen als namaak er bij sleept. Want wie zich niet onthouden van eerzucht, haat, hebzucht, wreedheid, en andere dergelijke dingen, trachten zich gerechtigheid te verwerven door de onthouding van die zaken, waarvan God het vrije gebruik heeft toegestaan. Want waartoe worden de gewetens met die wetten belast, dan omdat een volmaaktheid buiten Gods wet wordt gezocht? Dit nu geschiedt niet dan door huichelaars, die, opdat zij straffeloos overtreden de gerechtigheid des harten, welke de wet vordert, hun innerlijke slechtheid door die waarneming van plichtjes, als door ervoor gehangen gordijnen, trachten te bedekken. Deze aankondiging van het gevaar is duidelijk geweest, zodat behoedzaamheid niet moeilijk geweest zou zijn, indien tenminste de mensen het oor hadden geleend aan de Heilige Geest, die zo welsprekend waarschuwde. Wij zien echter, dat in zeer velen de duisternis van Satan de overhand behouden heeft, zodat een zo groot licht van een kenmerkende en vermeldenswaardige voorspelling niets heeft gebaat. Want niet lang na de dood van de apostel zijn opgestaan de Enkratieten (die zich een naam gegeven hebben naar hun zelfbeheersing), de aanhangers van Tatianus, de Katharen, Montanus met zijn sekte, en eindelijk de Manicheeërs, die een afschuw hadden van het eten van vlees en van het huwelijk, en deze als onheilige zaken veroordeelden. En ofschoon zij om hun aanmatiging, omdat zij anderen aan hun meningen onderworpen wilden maken, door de kerk verworpen zijn, toch staat het vast, dat zij, die hun weerstand geboden hebben, zelf meer dan billijk was zijn afgeweken tot hun dwaling. Weliswaar wilden diegenen, die ik bedoel, niet dat een wet werd opgelegd aan Christenen; maar intussen hadden zij meer eerbied dan behoorlijk was voor bijgelovige waarnemingen van plichten: indien iemand het huwelijk ontvluchtte, indien iemand geen vlees at. Zodanig is de inborst van de wereld: altijd droomt zij, dat God door haar op vleselijke wijze gediend moet worden, .alsof Hij vleselijk was. Toen langzamerhand de zaken tot erger vervallen waren, heeft deze tirannie zich doorgezet, dat het aan priesters of monniken niet geoorloofd was een huwelijk te sluiten; en dat nierland, wie hij ook was, vlees durfde eten op bepaalde dagen. En daarom werpen wij heden ten dage niet ten onrechte de papisten deze profetie tegen, wanneer zij op de ongehuwde staat en op de onthouding van spijzen strenger de nadruk leggen dan op enig voorschrift van God. Zijzelf echter menen, dat zij door een scherpzinnige uitvlucht ontsnappen, wanneer zij de woorden van Paulus keren tegen de aanhangers van Tatianus, of de Manicheeërs, en dergelijke. Alsof evenwel niet dezelfde uitweg zou hebben opengestaan voor de aanhangers van Tatianus, door ook de uitspraak van Paulus terug te kaatsen naar de Kataphrygiërs en hun leidsman Montanus. Alsof het niet voor de hand liggend was geweest voor de Kataphrygiërs om de Enkratieten, als schuldigen, in hun plaats te stellen. Maar Paulus handelt hier niet over personen, maar over de zaak zelf. En daarom, al worden ook honderd verschillende sekten tevoorschijn gebracht, die echter

lijden aan dezelfde huichelarij in het verbieden van spijzen, dan zullen zij allen dezelfde schuld dragen.

Daaruit volgt, dat zonder resultaat door de papisten wordt gewezen op de oude ketter, alsof die alleen gehekeld werden. Altijd moet men zien, of zij soms aan hetzelfde schuldig zijn. Zij werpen tegen, dat zij verschillen van de Enkratieten en de Manicheeërs, omdat zij niet eenvoudigweg het gebruik van het huwelijk en van spijzen verbieden, maar slechts op bepaalde dagen dwingen tot de onthouding van vlees; dat zij voorts alleen monniken en priesters met de nonnen tot de gelofte van de ongehuwde staat dwingen. Maar ook dit is een al te onbeduidende verontschuldiging. Want desniettemin stellen zij de heiligheid in deze dingen; vervolgens voeren zij een valse en overspelige godsdienst in; tenslotte binden zij de gewetens aan een dwang, waarvan zij vrij moesten zijn. Bij Eusebius, in het vijfde boek, is nog voorhanden een zeker fragment uit de geschriften van Apollonius, waar hij onder andere aan Montanus verwijt, dat hij de eerste is geweest, die het huwelijk heeft opgeheven en de wetten van het vasten heeft opgelegd. Hij zegt niet, dat hij in het algemeen het huwelijk en spijzen verboden heeft. Het is voldoende, indien iemand bijgelovig bezwaar in de gewetens verwekt, en voorschrijft God te dienen door het in acht nemen van die dingen. Want het verbod van dingen, die vrij staan, hetzij dit algemeen is of voor een bepaald geval, is altijd een duivelse tirannie. Dat dát aangaande de spijzen waar is, zal echter nog duidelijker blijken uit het volgende lid.

Die God heeft geschapen ... Opmerkelijk is de reden, dat wij in het gebruik van spijzen tevreden moeten zijn met de vrijheid, die door God is toegestaan, omdat Hij ze tot dit doel geschapen heeft. Dit is voor alle vromen een onwaardeerbare vreugde, wanneer zij weten dat alle voedsel, hetwelk zij gebruiken, hun van hand tot hand door de Heere wordt toegereikt; zodat het gebruik daarvan rein is en wettig. Hoe groot echter is de aanmatiging van mensen, te ontnemen wat God schenkt? Of hebben zijzelf de spijzen geschapen? Of kunnen zij Gods schepping ongedaan maken? Laat ons derhalve altijd in gedachten komen, dat Hij, die geschapen heeft, ook het gebruik vrij gemaakt heeft, hetwelk de mensen tevergeefs trachten te beletten. God, zeg ik, heeft de spijzen geschapen *om ze tot zich te nemen*. dit is opdat wij daarvan genieten. Dit doel zal menselijk gezag nooit omver kunnen werpen. En hij voegt er aan toe: *met dankzegging*, omdat wij God voor Zijn mildheid niets kunnen vergelden, dan het getuigenis van dankbaarheid. En zo bezwaart hij met des te groter haat de goddeloze wetgevers, die het offer van lof, hetwelk God in de eerste plaats eist dat Hens gebracht wordt, door nieuwe en ontijdig geboren verordeningen beletten. Voorts kan er geen dankzegging zijn zonder nuchterheid en gematigdheid; want Gods weldadigheid erkent hij niet in waarheid, die haar op verkeerde wijze misbruikt.

Voor de gelovigen en hen die hebben leren kennen ... Wat dan? Of doet God Zijn zon niet dagelijks opgaan over goeden en kwaden? Of brengt niet op Zijn bevel de aarde brood voor de goddelozen voort? Of worden niet door Zijn zegening ook de slechtsten gevoed? Want die weldaad, welke David in Ps. 104: 14 bezingt, is algemeen.

Ik antwoord, dat Paulus hier handelt over het geoorloofde gebruik, waarvan het bewijs voor Gods aangezicht voor ons vaststaat. De goddelozen hebben hieraan geenszins deel, wegens hun onrein geweten, dat alles bezoedelt, zoals gezegd wordt (in de brief)

aan Titus, hoofdstuk 1 : 15. En inderdaad, in eigenlijke zin gesproken heeft God heel de wereld en al wat in de wereld is alleen voor Zijn kinderen bestemd. Om deze reden worden zij ook genoemd erfgenamen der wereld. Want op deze voorwaarde was Adam in den beginne aangesteld als heer van alle dingen, dat hij zou blijven onder de gehoorzaamheid aan God. Daarom heeft zijn opstand tegen God hem, tegelijk met zijn nakomelingen, beroofd van het recht, dat hem geschonken was. Aangezien echter alle dingen onderworpen zijn aan Christus, worden wij door Zijn weldaad volledig in onze rechten hersteld, en dat door het geloof. En daarom stelen of roven de ongelovigen als andermans goed, al walt zij zich toe-eigenen. In het laatste lid bepaalt hij nader, wie hij gelovigen noemt, namelijk die kennis hebben van de gezonde leer. Want er is geen geloof, dan uit het Woord Gods: laten wij niet valselijk menen, dat het een verwarde mening is, zoals de papisten verzinnen.

4. *Omdat alle schepsel ...* Het gebruik van spijzen moet beoordeeld worden deels naar hun substantie, deels naar de persoon van hem, die eet. Derhalve strijdt de Apostel met beide argumenten. Want wat de spijzen betreft, verzekert hij dat zij rein zijn, omdat zij door God zijn geschapen; dat echter het gebruik daarvan voor ons geheiligd wordt door geloof en gebed. De goedheid der schepselen, waarvan hij melding maakt, heeft betrekking op de mensen; en dat wel niet op het lichaam of de gezondheid, maar op de gewetens. Opdat niemand angstvallig filosofere buiten het verband van de tekst. Want door één woord geeft Paulus te kennen, dat voor ons niet onrein is voor Gods aangezicht of bezoedeld, al wat uit Gods hand voortkomt en voor ons ten gebruike bestemd is, alsof het niet geoorloofd is dat te eten, voorzover het ons geweten aangaat. Indien iemand tegenwerpt, dat vele dieren eertijds in de Wet voor onrein verklaard zijn geweest, en dat de vrucht, welke de boom der kennis des goeds en des kwaads voortbracht, verderfelijk voor de mens is geweest, dan is het antwoord, dat schepselen niet daarom alleen rein genoemd worden, omdat zij Gods werken zijn, maar omdat zij door Zijn weldadigheid ons zijn gegeven. Want altijd moet in het oog gehouden worden de ordening Gods, en wat Hij beveelt of verbiedt.

5. *Want het wordt geheiligd ...* Dit is een bevestiging van het voorafgaande zinsdeel: Indien het met dankzegging genomen wordt. En het is een bewijsvoering uit tegengestelde dingen; want 'heilig' en 'profaan' zijn tegenstellingen. Laten wij nu zien, hoedanig de heiliging is van alle goede dingen, die dienen om dit leven in stand te houden. Paulus betuigt, dat die bestaat in het Woord Gods en in het gebed. Maar men moet opmerken, dat dit Woord door het geloof behoort te worden aangegrepen, om van nut te zijn. Want alhoewel God Zelf door de Geest Zijnsmonds alleen alle dingen heiligt, toch maken wij ons die weldaad niet eigen dan door het geloof. Hier komt bij het gebed: omdat wij naar het bevel van Christus zowel ons dagelijks brood van God bidden, als ook met dankzegging Zijn goedheid eren. Verder vloeit de leer van Paulus uit dit beginsel voort, dat het bezit van geen enkel goed wettig is, dan waarvan het geweten getuigt, dat heet naar recht het onze is. Wie onzer nu durft voor zich zelfs ook maar op één korrel tarweaanspraak maken, tenzij hij door het Woord Gods is onderricht, dat hij een erfgenaam der wereld is? Weliswaar dicteert het algemeen gevoelen dit, dat de rijkdommen der wereld van nature bestemd zijn tot ons gebruik; doch daar in Adam ons de heerschappij der wereld is ontnomen, wordt al wat wij

aanraken van de gaven Gods bezoedeld door onze onreinheid; en voor ons is het wederkerig onrein, totdat God op milde wijze te hulp snelt en, door ons in te lijven in het lichaam van Zijn Zoon, ons opnieuw aanstelt tot Heeren der wereld; opdat wij van alles, wat Hij rijkelijk schenkt, als van onze eigen schatten op geoorloofde wijze genieten. En daarom bindt Paulus terecht de rechtmatige genieting aan het Woord, door hetwelk alleen wij terugkrijgen, wat in Adam verloren was. Want God behoort als Vader erkend te worden, opdat wij Zijn erfgenamen zijn; en Christus als Hoofd, opdat, wat van Hem is, het onze worde. En daaruit is op te maken, dat het gebruik van alle gaven Gods onrein is, indien niet aanwezig is de ware kennis en aanroeping van de naam Gods; en dat het een beestachtige wijze van eten is, wanneer mensen zonder enig gebied zich aan tafel werpen, en na goed verzadigd te zijn, ergens anders heen stormen, terwijl de vermelding Gods begraven is. En indien in de gewone voedingsmiddelen, die tezamen met de buik aan bederf onderworpen zijn, zulk een heiliging vereist wordt, wat moet men dan oordelen aangaande de geestelijke sacramenten? Als het Woord afwezig is, en de aanroeping Gods uit het geloof, wat blijft er dan over dan het onheilige? Hier moet opgemerkt worden het onderscheid tussen de zegening van de mystieke en de gewone tafel. Want de spijzen, die wij eten om het lichaam te voeden, zegenen wij tot dit doel, dat het nuttigen daarvan rein en wettig zij. Maar het brood en de wijn bij het Heilig Avondmaal wijden wij op een meer verheven wijze, opdat zij ons onderpanden zijn van het lichaam en bloed van Christus.

6. *Als gij deze dingen aan de broeders onder de aandacht brengt, zult gij een goed dienaar van Jezus Christus zijn, opgevoed in de zwoorden des geloofs en der goede leer, welke gij nagevolgd hebt.*
7. *Vermijd echter ongewijde en oudwifse fabels. Ja, oefen uzelf liever tot Godsvrucht.*
8. *Want lichamelijke oefening heeft weinig nut, maar Godsvrucht is tot alle dingen nuttig, daar zij de beloften heeft van het tegenwoordige en het toekomstige leven.*
9. *Betrouwbaar is het Woord, en waardig dat het in alle opzichten wordt goedgekeurd.*
10. *Want hiertoe doen wij ook moeite en worden gesmaad, omdat wij onze hoop gevestigd houden op de levende God, die een Redder is van alle mensen, het allermeest van de gelovigen.*

6. *Als gij deze dingen onder de aandacht brengt ...* Door dit woord spoort hij aan tot herhaalde nadrukkelijke herinnering aan die dingen. En dat herhaalt hij kort daarna wederom en voor de derde maal. Want heet zijn zaken van dien aard, dat het dienstig is dat zij meermalen in het geheugen teruggeroepen worden. En men moet de tegenstelling opmerken, die er aan ten grondslag ligt. Want hij stelt de leer, welke hij aanbeveelt, niet tegenover valse of goddeloze leerstellingen, maar tegenover nietswaardige spitsvondigheden, die niet opbouwen. Hij wil, dat die door langdurige vergetelheid begraven zijn, wanneer hij Timótheüs beveelt ingespannen bezig te zijn met andere dingen onder de aandacht te brengen.

Zult gij een goed dienaar zijn ... Naar alles wat ge maar wilt streven de mensen dikwijls liever, dan dat zij zich bij Christus aangenaam maken. Hierdoor komt het, dat de meesten jagen naar de lof van vernuft, welsprekendheid en verborgen kennis. En

hetzelfde is de reden, waarom noodzakelijke dingen achtergesteld worden, die minder kracht hebben om de bewondering van de massa te wekken. Maar Paulus beveelt Timótheüs met dit éne tevreden te zijn, dat hij een trouw dienaar zij van Christus. En inderdaad moet deze titel ons veel eervoller zijn, dan indien wij duizendmaal serafijns en scherpzinnig genoemd zouden worden. Laten wij ons derhalve herinneren dat, zoals het de hoogste eer is van een Godvruchtige herder, voor een goede slaaf van Christus gehouden te worden, hij zo ook niets anders in heel zijn bediening moet najagen. Want al wie naar iets anders streeft, het zal kunnen gebeuren, dat hij toejuiching behaalt van de kant van mensen, maar Gode zal hij niet behagen. En laten wij daarom, opdat wij niet beroofd worden van een zo groot goed, leren niets anders te begeren of voor zo kostbaar te houden, dat niet in vergelijking met dit éne ons alle dingen verachtelijk worden.

Opgevoed ... Omdat het een participium medium is, kan het ook actief vertaald worden als: opvoedende; doch daar er geen enkele constructie aan toegevoegd is, schijnt dat mij enigszins gedwongen te zijn. En daarom wil ik het liever passief opvatten, zodat het de voorafgaande aansporing bevestigt vanuit de opvoeding van Timótheüs; alsof hij zei: Zoals gij van uw eerste kindsheid af naar behoren onderwezen zijt geweest in het geloof, en als het ware tegelijk met de moedermelk de gezonde leer hebt ingedronken, en tot hiertoe daarin aanhoudende vorderingen hebt gemaakt, geef u moeite dat gij door trouw te dienen bewijst, dat gij zo iemand zijt. Hierbij past ook de samenstelling van het werkwoord. *Geloof* wordt hier genomen voor de hoofdzaak der Christelijke leer. En wat hij er aanstonds aan toevoegt over *de goede leer*, is verklarend. Want het duidt aan, dat in alle andere leringen geen nuttigheid is, hoezeer zij ook bijval vinden. Dit zinsdeeltje: *welke gij nagevolgd hebt*, duidt de volharding aan. Want velen, die van kindsbeen af Christus zuiver hadden leren kennen, ontaarden later in verloop van tijd; Timótheüs acht hij aan hen niet gelijk.

7. *Oefen uzelf ...* Nadat hij aangaande de leer heeft voorgeschreven, hoedanig zij moet zijn, vermaant hij nu ook, welk een voorbeeld hij aan anderen behoort te geven. En dan leert hij, dat men zich in de Godsvrucht moeite moet geven. Want wanneer hij zegt: 'Oefen', geeft hij te kennen dat dit de juiste bezigheid, dit de juiste studie, dit de juiste zorg is; alsof hij zei: er is geen reden, dat gij u tevergeefs met andere dingen vermoeit; de hoogste beloning van uw moeite zult gij verwerven, indien gij met heel uw hartstocht en al uw vermogen op de Godsvrucht alleen u toelegt. Maar met het woord *Godsvrucht* bedoelt hij de geestelijke dienst van God, die gelegen is in een zuiver geweten; wat beter uit de volgende woorden blijkt, wanneer tegenover haar gesteld wordt de lichamelijke oefening. Want de oefening van het lichaam stelt hij niet hetzij in de jacht, of in de wedloop, of in het graven, of in de worsteling, of in mechanische arbeid; maar met dit woord duidt hij aan alle uitwendige handelingen, welke ook maar, die uit hoofde van godsdienstige overtuiging ondernomen worden; zoals daar zijn doorwaakte nachten, langdurig vasten, op de grond slapen, en dergelijke. Hoewel hij hier niet het bijgelovig in acht nemen van die dingen hekelt; anders zou hij het volstrekt veroordelen, zoals hij doet in de brief aan de Colossenzen (2 : 21).

Nu echter behandelt hij het slechts geringschattend, door te vermanen dat het niet

van veel nut is. Derhalve, al is de ziel nog zo gaaf, en het doel goed, toch vindt Paulus in uitwendige handelingen niets, dat hij van grote waarde acht. Een zeer noodzakelijke vermaning. Want ,altijd helt de wereld naar die kant over, dat zij God door uitwendige gediensstigheden wil eren; wat een verderfelijk verzinsel is. Maar om niest te spreken van de verkeerde inbeelding van verdienstelijk werken: altijd verleidt onze natuur ons hiertoe, dat wij meer dan behoorlijk is toeschrijven aan een strenge levensstijl; alsof het een niet alledaags deel der Christelijke heiligheid was. En hiervan kan geen zekerder bewijs verkregen worden, dan dat, toen deze verordening nog maar pas uitgevaardigd was, toch het ijdele ideaal van lichamelijke oefeningen door de mateloze bewondering hiervoor heel de wereld verbaasd heeft doen staan. Vandaar het monnikenwezen, en bijna heel de voortreffelijkste tucht der oude Kerk, althans die door het oordeel der massa het meest op prijs werd gesteld. Indien de oude monniken zich niet ik weet niet wat voor goddelijke of engelachtige volmaaktheid gedroomd hadden in die strenge levensregel van hen, zouden zij daar nooit met zoveel vuur naar gestreefd hebben. Indien ook niest de herders de gebruikelijke gewoonten om het vlees te verzwakken hoger gewaardeerd hadden, dan billijk is, zouden zij nooit zo onverbiddelijk zijn geweest in het eisen daarvan. En wat zegt Paulus daartegenover? Dat wanneer iemand, wie hij ook zij, zich langdurig en veel daarmee heeft afgemat, het resultaat gering en mager zal zijn. Want het zijn niet dan de eerste beginselen van een kinderlijke tucht.

8. Maar Godsvrucht is tot alle dingen nuttig ... Dit is, wie Godsvrucht heeft, hem ontbreekt niets, ook al mist hij die hulpmiddelen. Want de Godsvrucht is door zichzelf alleen ingespannen gericht op de waarachtige volmaaktheid. Zij is het begin, het midden en het einde van het Christelijk leven; daarom is, waar zij gaaf is, niets verminkt. Christus heeft een niet zo strenge levenswijze gehouden als Johannes de Doper: is Hij daarom soms een haar minder? De hoofdzaak zij, dat men zich geheel en al moet toelagen op de Godsvrucht alleen; omdat God, wanneer wij die eenmaal verworven zullen hebben, verder niets in ons verlangt; dat men zich echter aan lichamelijke oefeningen in zover moet wijden, dat zij de beoefening der Godsvrucht niet belemmeren of vertragen.

Welke de beloften heeft ... De hoogste troost, dat God nooit de vromen in de steek wil laten. Want zoals hij onze volmaaktheid in de Godsvrucht had gesteld, zo maakt hij haar nu tot de vervulling met het ware geluk. En omdat heet begin van het geluk voorhanden is in dit leven, daarom strekt hij ook hiertoe uit de beloften van Gods genade, welke alleen ons gelukzalig maken, en zonder welke wij zeer ellendig zijn. Want God getuigt, dat Hij ook in dit leven ons toet een Vader zal zijn. Maar laten wij niet vergeten te onderscheiden tussen de goederen van het tegenwoordige en van het toekomstige leven. Want in zover bewijst God ons weldaden in deze wereld, dat Hij slechts een proeve van Zijn goedheid verschaft; en door zulk een proeve lokt Hij ons tot het verlangen naar de hemelse goederen, opdat wij daarin tot rust komen. Zo komt het, dat de goederen van het tegenwoordige leven niet alleen vermengd zijn met zeer vele verdrietelijkheden, doch daaronder als het ware bedolven zijn. Want het is voor ons ook niet goed hier overvloed te hebben, opdat wij niet weelderig worden. Verder, opdat niemand de verdiensten der werken om deze reden verheffe, moet vastgehouden

worden, wat wij reeds gezegd hebben, dat de Godsvrucht niet alleen een goed geweten jegens de mensen en de vreze Gods, maar ook het geloof en de aanroeping omvat.

9. *Betrouwbaar is het Woord ...* Nu plaatst hij in het slot van zijn uitspraak, wat hij tevoren in het begin tweemaal als inleiding gezegd heeft; en hij schijnt dat met opzet te doen, omdat hij er aanstonds een tegenwerping van andere zijde aan vastknoopt. Maar niet zonder reden gebruikt hij een zo ernstige verzekering. Want het is een paradox, die zeer strijdig is met het gevoelen van het vlees, dat God aan de Zijnen in deze wereld rijkelijk schenkt, wat dient om zalig en gelukkig te leven; daar zij herhaaldelijk verstoken zijn van alle goederen, en deswege geacht worden als door God verworpenen. Derhalve niet tevreden met een eenvoudig onderricht, weert hij als het ware met dit schild alle vijandige aanvallen af, en vermaant op deze wijze de gelovigen, dat zij voor Gods genade de deur openen, welke onze ongelovigheid afsluit. Want indien wij voor de weldaden Gods ontvankelijk waren, zou Hij stellig milder met ons handelen.

10. *Want hiertoe doen wij moeite...* Dit is een vooruitgrijpen, waardoor hij die kwestie oplost, dat de gelovigen, omdat zij gedrukt worden door verdrietelijkheden van allerlei aard, de ongelukkigsten van allen zijn. Derhalve om aan te tonen, dat hun toestand niet beoordeeld moet worden naar de uiterlijke schijn, scheidt hij hen van de overigen; ten eerste in de oorzaak, vervolgens in de afloop. Daaruit volgt, dat voor hen niets afgaat van de beloften, welke hij genoemd heeft, wanneer zij door tegenspoed gekweld worden. De hoofdzaak is, dat de gelovigen in droefenissen niet ongelukkig zijn, omdat een goed geweten hen staande houdt, en een voorspoedige en blijde afloop hen wacht. Omdat echter het geluk van het tegenwoordige leven voornamelijk uit twee delen bestaat, eer en gemakken, stelt hij twee tegenovergestelde dingen, *moeiten* en *smaad*; door het eerste woord duidt hij aan alle ongemakken en lasten, welke gij maar wilt: als daar zijn armoede, koude, naaktheid, honger, ballingschap, berovingen, boeien, geselingen, en andere vervolgingen.

Deze troost: *Wij houden onze hoofs gevestigd op de levende God*, wordt tot de oorzaak teruggebracht. Want zó weinig zijn wij ongelukkig, wanneer wij lijden om der gerechtigheid wil, dat dit veeleer rechtmatige stof tot een gelukwens is. Voeg daarbij, dat onze droefenissen met de hoop op de levende God verbonden zijn; ja, dat de hoop als hert ware het fundament is (Rom. 5 : 5). Nu maakt zij echter nooit beschaamd: dus volgt daaruit, dat voor de Godvruchtigen alle dingen tot winst gerekend moeten worden.

Die een Redder is ... De tweede troost, die echter van de eerste afhangt. Want de verlossing, waarover hij spreekt, is als het ware de vrucht der hoop. En opdat dit duidelijker olijke, moet men weten, dat het een bewijsvoering is van het mindere tot het meerdere. Want het woord σωτήρ (redder) is hier algemeen, voor hem die beschermt en bewaart. Hij bedoelt, dat de weldadigheid Gods aan alle mensen ten deel valt. Maar indien er niemand van de stervelingen is, die niet de goedheid Gods jegens hem gevoelt en haar deelachtig is, hoeveel te meer zullen de Godvruchtigen, die op Hem hopen, haar ervaren? Of zal Hij niet bijzondere zorg voor hen dragen? Of zal Hij niet veel milder Zich uitgieten in hen? Of zal Hij tenslotte hen niet in alle

opzichten ongedeerd tot het einde toe bewaren?

11. *Beveel deze dingen en onderricht ze.*
12. *Niemand verachte uw jeugdige leeftijd; maar wees een voorbeeld der gelovigen, in het zwaard, in de omgang, in de liefde, in de geest, in het geloof, in kuisheid.*
13. *Leg u toe oh het lezen, op het aansporen, op het onderrichten, totdat ik kom.*
14. *Verwaarloos niet de gave, die in u is, die u gegeven is door de profetie met oplegging der handen van het ouderlingschap.*
14. *Draag zorg voor deze dingen, wees hierin bezig: opdat uw vordering in alles openbaar worde.*
15. *Geef acht op uzelf en op het onderricht; volhard in deze dingen; want indien gij dit gedaan zult hebben, zult gij en uzelf behouden en hen, die u horen.*

16. *Beveel deze dingen ...* Hij bedoelt, dat het een onderricht van dien aard is, dat men er geen afkeer van moet hebben, ook al wordt het dagelijks gehoord. Want ook andere dingen moeten onderwezen worden; maar de nadruk heeft het aanwijzend voornaamwoord 'deze', omdat het aanduidt, dat het geen zaken van weinig gewicht zijn, welke het voldoende is éénmaal als in het voorbijgaan te hebben aangeroerd; maar dat zij veeleer dagelijkse herhaling waardig zijn, omdat zij niet teveel ingehamerd kunnen worden. Het betaamt derhalve een verstandige herder te overwegen, welke dingen het meest noodzakelijk zijn, opdat hij daarbij blijve stilstaan. En er is geen reden dat hij afkeer zou vrezen. Want al wie van God is; zal gaarne herhaaldelijk horen, wat nuttig is zo dikwijls te zeggen.

17. *Niemand verachte uw jeugdige leeftijd ...* Dit zegt hij zowel met het oog op anderen, als ook op Timótheüs zelf. Voor zover het anderen betreft, wil hij niet dat Timótheüs' leeftijd tot een hinderpaal zij om die eerbied te verwerven, die hij verdient; mits hij zich anderzijds zo gedraagt, als het een dienaar van Christus betaamt. En tegelijk vermaant hij Timótheüs zelf, dat hij wat ontbreekt aan zijn leeftijd, vergoedt door waardigheid van zeden; alsof hij gezegd had: Maak, dat gij u door waardigheid van zeden zoveel eerbied verwerft, dat uw jeugdige leeftijd, die anders aan minachting onderhevig pleegt te zijn, niets van uw gezag afdoet. Waaruit wij leren, zowel dat Timotheüs nog een jonge man geweest is, die toch onder vele herders ver uitblonk, als dat zij verkeerd doen, die naar het getal der jaren afmeten, hoeveel zij een mens verschuldigd zijn. Welke voorts de ware sieraden zijn, schrijft hij aanstonds voor. Namelijk niet uitwendige maskers, zoals daar zijn een kromstaf, hoofdbanden, een zegelring, een mantel, en dergelijke dwaasheden, of kinder-amuletten; maar gezondheid der leer en heiligheid des levens. Wanneer hij zegt: *in het woord* en *in de omgang*, dan betekent dit zoveel alsof hij gezegd had: in woorden en daden, en zelfs in heel het leven.

Wat volgt, zijn onderdelen van een Godvruchtige omgang: *liefde, geest, geloof, kuisheid*. Onder het woord 'geest' versta ik de gloed van de ijver Gods. Indien iemand het echter liever meer algemeen wil opvatten, verzet ik mij niet. Kuisheid wordt niet slechts tegenover wellust geplaatst, maar duidt aan de reinheid van heel het leven. Hieruit leren wij, dat dwaas en belachelijk zijn zij, die zich beklagen dat hun geen eer betoond wordt, hoewel zij niets lofwaardigs hebben, maar veeleer zich aan verachting

blootstellen zowel door hun onkunde, als door hun onrein voorbeeld van levenswandel, of door hun lichtzinnigheid, of door andere vuiligheden. Want de enige weg om eerbied te verwerven is deze, indien wij door voortreffelijkheid van deugden ons vrijwaren voor verachting.

18. *Totdat ik kom.* Hij had de nauwgezetheid van Timótheüs leren kennen, en toch beveelt hij hem de voortdurende lezing der Schrift aan. Want wat zullen de herders anderen onderwijzen, als zij niet ingespannen bezig zijn met leren? Maar indien een zo groot man wordt vermaand, dat hij er zich op toelegge van dag tot dag vorderingen te maken, hoeveel te meer past dan die vermaning voor ons? Wee derhalve de zorgeloosheid van hen, die de uitspraken des Geestes niet dag en nacht opnieuw overdenken, opdat zij daaruit worden toegerust om hun ambt uit te oefenen. De omstandigheid van de tijd voegt er ook gewicht aan toe. Waant hoewel Paulus hoopte, dat hij binnenkort zou komen, heeft hij toch niet gewild dat Timótheüs intussen, zij heat voor korte tijd, werkeloos zou blijven. Hoeveel nauwgezet past het derhalve vooruit te zien voor heel het leven? Maar opdat men niet gelove, dat het rustig lezen voldoende is, wijst hij er tegelijkertijd op, dat het voor de praktijk uitgelegd moest worden, wanneer hij beveelt zich toe te leggen op het onderricht en de aansporing. Alsof hij beval, zelf te leren wat hij aan anderen zou mededelen. Ook moet deze volgorde opgemerkt worden, dat hij *het lezen* stelt vóór *het onderrichten* en *het aansporen*. Want de bron van alle wijsheid is stellig de Schrift, waaruit de herders moeten putten al wat zij tevoorschijn brengen bij de kudde.

19. *Verwaarloos niet de gave, die in u is ...* Hij spoort hem aan, dat hij de genadegave, waarmede hij begiftigd is, aanwende tot de opbouw der kerk. Want de Heere wil niet, dat de talenten verloren gaan of onnut onder de aarde begraven worden, welke Hij bij ieder in bewaring heeft gegeven om winst aan te brengen. Een gave *verwaarlozen is*: haar op achteloze wijze door luiheid verborgen houden; zó dat zij, als het ware doordat er roest is ontstaan, zonder enig gebruik verteerd woedt. Laat derhalve ieder van ons overwegen, wat voor geschiktheid hij heeft, opdat hij dat ijverig aanwende voor de praktijk.

Hij zegt, dat die genadegave hem *gegeven is door de profetie*. Op welke wijze? Omdat namelijk (zoals wij tevoren gezegd hebben) de Heilige Geest door een uitspraak Timótheüs bestemd had om tot de rang der herders gekozen te worden. Want hij was niet slechts gekozen door het oordeel der mensen, zoals gewoonlijk gebeurt; maar de benoeming des Geestes was voorafgegaan. Hij zegt, dat zij *is* aangebracht *met oplegging der handen*. Daardoor duidt hij aan, dat hij tegelijk met het ambt ook met de noodzakelijke gaven toegerust is. Het was gebruikelijk en de gewoonte voor de apostelen om de dienaren door oplegging der handen te ordenen. En juist over deze heilige rite en over haar oorsprong en betekenis heb ik al eerder iets vermeld; en het overige kan men uit de Institutie halen.

Wie menen, dat *ouderlingschap* hier een verzamelnaam is, (gebruikt) voor het college van ouderlingen, oordelen juist, naar mijn mening. Hoewel ik na alles overwogen te hebben erken, dat een tegenovergestelde betekenis niet slecht past, zodat het de naam is van het ambt. De ceremonie heeft hij gesteld voor de hartdeling zelf der ordening. Derhalve is de betekenis, dat Timótheüs, toen hij door de stem der profeten is opgenomen in het ambt, en vervolgens door een plechtige rite geordend, tegelijk

door de genadegave van de Heilige Geest is toegerust om zijn functie ten uitvoer te brengen. Waaruit wij opmaken, dat het geen ijdele rite geweest is; omdat God de wijding, welke de mensen door oplegging der handen zinnebeeldig voorstelden, met Zijn Geest heeft vervuld.

15. *Draag zorg voor deze dingen ...* Hoe meer moeilijkheid er is in de trouwe leiding der kerk, des te meer moet de herder er zich op toeleggen, en alle krachten inspannen; en dat niet slechts voor een korte tijd, maar volhardend. Derhalve vermaant Paulus, dat er geen plaats is voor slaperigheid of voor verslapping, maar dat de hoogste nauwgezetheid en volharding vereist wordt. Waaneer hij er aan toevoegt: *opdat uw vordering openbaar worde*, geeft hij te kennen dat hiernaar gestreefd moet worden, dat door zijn hand de opbouw der kerk meer en meer bevorderd worde, en een waardige beloning van zijn moeite moge blijken. Want heet is geen werk van één dag: daarom moet gestreefd worden naar dagelijkse vorderingen. Anderen brengen het in verband met de persoon van Timótheüs, dat hij goede vorderingen moge maken. Maar ik wil het liever verklaren van de uitwerking van zijn bediening.

In alles (allen) kan zowel mannelijk zijn als onzijdig. Zo zal de betekenis tweeledig zijn: óf dat allen duidelijk zien, welke groei er voortkomt uit zijn inspanningen; óf dat zij in elk opzicht, of op alle manieren (wat hetzelfde is) zich toont. En dit laatste past beter.

16. *Geef acht op uzelf ...* Voor twee dingen moet gezorgd worden door een goed herder: dat hij wakker zij in het onderrichten, en zichzelf rein beware. Want het is niet genoeg, als hij zijn leven inricht tot alle eerbaarheid, en zich wacht om enig slecht voorbeeld te geven, indien hij niet ook een aanhoudende ijver om te onderrichten toevoegt aan een heilige levenswandel. En zijn onderricht zal weinig invloed hebben, indien daaraan niet beantwoordt eerbaarheid en heiligheid van levenswandel. Niet zonder reden derhalve vuurt Paulus Timótheüs aan, dat hij zowel acht geeft op zichzelf persoonlijk, als op het onderricht tot algemeen nut der kerk. En opnieuw beveelt hij hem standvastigheid aan, opdat hij nooit vermoeid worde. Want herhaaldelijk vallen er vele dingen voor, die ons kunnen afvoeren van de rechte baan, indien wij niet met vaste voet krachtig staan om weerstand te bieden.

Indien gij dit gedaan zult hebben. .. Dit is geen geringe prikkel om de zorgzaamheid der herders aan te sporen, wanneer zij horen, dat hun eigen behoud en dat van het volk daarin bestaat, indien zij zich op hun taak onverdroten en onafgebroken toeleggen. En omdat het onderricht, dat op degelijke wijze opbouwt, niet door veel uiterlijk vertoon het meest invloed heeft, vermaant Paulus, te kijken naar wat nuttig is; alsof hij zei: Laat mensen, begerig naar roem, hun eigen eerezucht voeden; laten zij in hun spitsvondigheid voor zichzelf in de handen klappen: u zij he^et genoeg, u toe te leggen op uw behoud en dat van het volk. De vermaning heeft echter betrekking op heel het lichaam der kerk, opdat niet tot walging zij de eenvoud, die èn de zielen levend maakt, en hun gezondheid begunstigt. En het moet ook niet ongerijmd schijnen, dat hij aan Timótheüs deze taak toeschrijft om de kerk te behouden. Want stellig is behouden al wat voor God verworven wordt. Door de prediking van het evangelie echter worden wij vergaderd tot Christus. En zoals ontrouw of nalatigheid van de herder voor de kerk verderfelijik is, zo wordt terecht

aan zijn trouw en nauwgezetheid de oorzaak van haar behoud toegeschreven. God weliswaar alleen behoudt, van Wiens eer het niet geoorloofd is, dat ook maar het kleinste deeltje wordt overgebracht op mensen. Maar God doet niets af van Zijn eer, wanneer Hij het werk van mensen gebruikt om het behoud te bewerken. Een weldaad van God alleen derhalve is ons behoud, omdat het èn van Hem alleen afkomstig is, en door Zijn kracht alleen wordt volvoerd; en daarom is het ook aan Hem als aan de enige bewerker te danken.

Doch daarom, wordt de dienst van mensen niet uitgesloten, noch staat die geheel in de weg, dat die regering, waarin Paulus elders (in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 4 : 11) leert dat de gaafheid der kerk bestaat, heilzaam is. Integendeel is ook dit volledig een werk van God; omdat Hijzelf het ook is, die goede herders vormt, èn die hen leidt door Zijn Geest; en die hun arbeid zegent, opdat die niet vergeefs zij. Maar indien een goed herder voor zijn hoorders tot behoud is, laten de slechte en trage herders dan weten, dat het verderf van hen, aan wier hoofd zij staan, aan hen toegerekend moet worden. Want zoals het behoud der kudde de kroon is van de herder, zo zal al wat verloren gegaan zal zijn, van de trage herders teruggeëist worden. Van de herder wordt echter gezegd, dat hij zichzelf *behoudt*, wanneer hij door trouw het hem opgedragen :ambt te vervullen, zijn roeping dient. Niet alleen omdat hij die huiveringwekkende wraak ontvlucht (waar de Heere door Ezechiël 33 :8 mee dreigt: 'Het bloed zal Ik van uw hand terugeisen'), maar omdat dat gewoon is, dat de gelovigen hun eigen behoud voltooien, wanneer zij in de koers van hun behoud voortgaan; over welke zegswijze wij gesproken hebben bij het tweede hoofdstuk (van de brief) aan de Filippenzen (2 : 12).

HOOFDSTUK V

1. *Berisp een oudere man niet op ruwe wijze, maar vermaan hem als een vader, de jongeren als broeders,*
2. *de oudere vrouwen als moeders, de jongere als zusters, met alle kuisheid.*
3. *Eer de weduwen, die waarlijk weduwen zin.*
4. *Verder, indien enige weduwe kinderen of kleinkinderen heeft, laten zij leren in de eerste plaats jegens hun eigen huis Godsvrucht te beoefenen, en aan hun voorouders de verschuldigde dankbaarheid te vergelden; want dit is goed en aangenaam in Gods oog.*

1. *Berisp een oudere man niet op ruwe wijze ...* Nu beveelt hij Timótheüs zachtzinnigheid en gematigdheid aan in het terechtwijzen van ondeugden. De terechtwijzing is een geneesmiddel, dat altijd iets bitter heeft, en daarom minder behaagt; vervolgens, omdat Timótheüs een jonge man was, zou zijn strengheid minder verdraaglijk geweest zijn, tenzij in hoge mate getemperd. Derhalve beveelt hij, dat hij de ouderen berispe als zijn ouders. Ja wat meer zegt, hij gebruikt een zachter woord, namelijk *vermanen*. En het kan niet anders, of wij worden door eerbied getroffen, wanneer wij ons de persoon van vader of moeder voor ogen stellen. Zo komt het, dat in de plaats van te harde heftigheid aanstonds gematigdheid komt. Men moet evenwel opmerken, dat hij niet wil, dat de oude mannen zó gespaard of toegiefelijk behandeld worden, dat zij ongestraft en zonder terechtwijzing zondigen; hij wil slechts, dat aan hun leeftijd enige eer bewezen wordt, opdat zij met des te meer gelijkmoedigheid zich laten vermanen. Ja zelfs bij jongere leeftijd wil hij, dat gematigdheid aangewend wordt, hoewel niet in gelijke mate. Want altijd moet azijn met olie gemengd worden. Maar dit verschil is er, dat aan ouderen eerbied betoond moet worden, en dat gelijken met broederlijke zachtmoedigheid opgevangen :moeten worden. Hierdoor worden de herders vermaand, dat niet alleen rekening gehouden moet worden met het ambt, maar dat in het bijzonder ook in het oog gehouden moet worden voor ieder afzonderlijk, wat zijn leeftijd betaamt. Want dezelfde dingen passen niet voor allen. Laat dat dus in de gedachte komen, dat, indien de toneelspelers op het toneel hun fatsoen bewaren, dit door de herders op een zo verheven plaats niet veronachtzaamd moet worden.

Het zinsdeel: *met alle kuisheid* heeft betrekking op de jongeren. Want op die leeftijd is altijd allerlei verdenking te vrezen. Paulus verbiedt evenwel niet, dat Timótheüs iets doet naar eigen lusten, of dat hij losbandig i's met jonge mensen (want dit verbod was niet nodig), maar hij beveelt slechts zich te wachten, dat aan boosaardige lieden geen aanleiding gegeven worde om te schimpen. En opdat dit gebeurt, verlangt hij een kuis waardigheid, die tegenstraalt in elke ontmoeting en in elk gesprek; opdat hij vrijmoediger met jonge mensen moge omgaan zonder enig ongunstig gerucht.

3. *Eer de weduwen ...* Het woord *eer* duidt op deze plaats niet elke mogelijke oplettendheid aan, maar de bijzondere zorg, welke de opzieners in de oude kerk vrijwillig op zich namen. Want de weduwen werden opgenomen *in* de hoede der kerk, zodat zij uit de algemene kas werden onderhouden. Derhalve betekent deze spreekwijze zoveel, alsof hij gezegd had: Bij het uitkiezen van de weduwen, die vallen

onder uw zorg en die van de diakenen, moet door u rekening gehouden worden met haar, *die waarlijk weduwen zijn*. En hoedanig haar toestand is geweest, zullen wij hierna uitvoeriger behandelen. Hier echter moet opgemerkt worden de reden, waarom Paulus niet toelaat dan die zeker weduwen zijn en tegelijk alleenstaand, daar zij van kroost verstoken zijn. Want op die voorwaarde wijdden zij zich toe aan de kerk, dat zij afstand deden van elke persoonlijke zorg voor een gezin, en alle belemmeringen afwierpen. Daarom verbiedt Paulus terecht, dat huismoeders opgenomen worden, die reeds door een andere taak gebonden zijn. Wanneer hij ze waarlijk weduwen noemt, is dit een toespeling op de Griekse naam, die wordt afgeleid van *χήροῦσαι*, dat is: verstoken en beroofd worden.

4. *Indien enige weduwe.* .. Deze plaats wordt op verschillende wijze uitgelegd; de dubbelzinnigheid spruit echter daaruit voort, dat het laatste lid zowel met de weduwen in verband gebracht kan worden, als met haar kinderen. En het hindert niet, dat het werkwoord *laten zij leren* in het meervoud staat, hoewel Paulus over een weduwe gesproken heeft in het enkelvoud. Want de verandering van getal is voldoende gebruikelijk in de onbepaalde spreekwijze, dit is: waar over de gehele soort, niet over de individu wordt gehandeld. Zij, die het opvatten met betrekking tot de weduwen, menen dat dit de betekenis is: laten zij leren, door een Godvruchtig bestuur van haar gezin de weldaad der opvoeding, die zij van haar voorouders ontvangen hebben, te vergelden jegens haar nakomelingen. Zo Chrysostomus en sommige anderen. Anderen schijnt het echter eenvoudiger het op te vatten in betrekking tot de kinderen en kleinkinderen. Hij leert derhalve naar hun oordeel, dat „moeder of grootmoeder het materiaal *zijn*, waarop zij hun Godsvrucht mogen oefenen. Want niets is meer natuurlijk dan *ἀντιπελαργία* (wederliefde, vergelding): en daarom is het volstrekt niet billijk, dat *zij* door de kerk belemmerd wordt. Laten zij dus hun plicht doen, eer dat de kerk belast wordt. Tot hiertoe heb ik weergegeven, wat anderen gevoelen.

Ik zou echter willen, dat de lezers overwogen, of de samenhang niet passender is op deze wijze: Laten zij leren zich thuis Godvruchtig te gedragen; alsof hij zei, dat dit een nuttige leerschool zou zijn om zich daardoor aan de dienst Gods te gewennen, indien zij thuis hun Godvruchtige plichten jegens de hunnen waarnemen. Want de natuur schrijft voor, dat wij onze ouders onmiddellijk na God eren; opdat deze Godsvrucht van de tweede rang ons brenge tot de eerste. En omdat Paulus zag, dat onder het voorwendsel van vroomheid de rechten der natuur zelve geschonden werden, heeft hij, om deze fout te verbeteren, bevolen dat de weduwen door een eerste dienst in eigen huisgezin zich moeten oefenen om God te dienen. Verder vatten bijna allen het werkwoord *εὔσεβείν* (Godsvrucht beoefenen) actief op, omdat de vierde naamval volgt. Maar geen enkele reden dwingt daartoe, omdat de Grieken het voorzetsel er in plegen te horen. En deze uitlegging past geschikt bij het tekstverband: dat zij door Godsvrucht jegens mensen te betrachten zich oefenen in de dienst Gods; opdat niet een dwaze en beuzelachtige devotie (zoals men dat noemt) hen berove van het gevoel van menslievendheid. Verder leren de weduwen een wederdienst van dankbaarheid aan haar voorouders te vergelden, door het kroost, dat door haar is voortgebracht, op te voeden.

Want dit is aangenaam... Allen erkennen, dat het een monsterachtige daad is, indien

iemand zich ondankbaar aan de voorouders betoont. Want dat schrijft het natuurlijk gevoel voor. Niet alleen is aan allen deze overtuiging aangeboren, dat de tweede trap der Godsvrucht die jegens de ouders is; maar ook de ooievaars zelve leren ons door hun voorbeeld de dankbaarheid. Vandaar ook het woord ἀντιπελαργία. (Synoniem van ooievaar) Maar Paulus, daarmee niet tevreden, spreekt openlijk uit, dat hetzelfde door God plechtig verordend is; alsof hij zei: Er is geen reden dat iemand, wie hij ook zij, mene dat dit uit de mening van mensen is voortgesproten; maar God heeft het zo beschikt.

5. *Verder, zede waarlijk weduwe is en vereenzaamd, hoopt op God, en volhardt in gebeden en smekingen nacht en dag.*
6. *Wie echter in zinnelijke genietingen verwijlt, is levend dood.*
7. *En beveel deze dingen, opdat zij onberispelijk zin.*
8. *Maar indien iemand voor de zonen, en vooral voor zijn huis genoten niet zorgt, die (zeeft het geloof verloochend, en is minder dan een ongelovige.*

5. *Wie waarlijk weduwe is en vereenzaamd ...* Hij spreekt duidelijker dan tevoren; omdat hij leert dat zij eerst waarlijk weduwen zijn, die eenzaam zijn en beroofd van een gezin. Hij zegt, dat dezulken *hopen op God*; niet omdat allen dat doen, maar de eenzamen. Want men kan zeer vele weduwen zien, kinderloos en van alle verwanten verstoken, die evenwel èn trots zijn èn schaamteloos, en zowel van gezindheid als van levenswandel door en door goddeloos. En zij, die overvloed van nageslacht hebben, worden niet verhinderd om hun hoop op God gesteld te houden; zoals Job, en Jakob, en David. Anders zou de kinderrijkdom vervloekt zijn, welke de Schrift overal telt onder de uitnemende zegeningen Gods. Maar Paulus zegt op deze plaats, dat de weduwen op God hopen, zoals hij in hfdst. 7 : 32 van de eerste brief aan de Korinthiërs schrijft, dat de ongehuwden er slechts naar streven om God te behagen, omdat zij niet gelijk de gehuwden verdeeld zijn. De betekenis is derhalve, dat zij door geen enkele afleiding afgetrokken worden om het oog op God alleen te slaan; omdat zij in de wereld niets vinden, waardoor zij geschraagd worden. Met dit argument beveelt hij ze aan. Want waar menselijke hulpmiddelen en alle bescherming ontbreken, is het de plicht der kerk de hand uit te steken om hulp te brengen, en daarom roept het beroofd zijn van dierbare betrekkingen en de eenzaamheid der weduwe de hulp van de herder in.

Zij volhardt in gebeden ... Een tweede argument van aanbeveling: omdat zij aanhoudend zich toeleegen op gebeden. Waaruit volgt, dat zij geholpen moeten worden en onderhouden op kosten der kerk. Intussen onderscheidt hij door deze twee kentekenen tussen de waardigen en onwaardigen. Want deze woorden hebben eenzelfde betekenis, alsof hij beval dat slechts zij opgenomen worden, die geen hulp van mensen verwachten, maar van God alleen afhangen en, na andere zorgen en beslommeringen afgelegd te hebben, ingespannen bezig zijn om te bidden; en dat de andere (weduwen) allerminst geschikt of passend zijn. Deze volharding in het bidden vereist ook het vrij zijn van andere zorgen. Want zij, die in beslag genomen worden

met betrekking tot het besturen van een gezin, hebben minder vrijheid en vrije tijd. Weliswaar wordt ons allen bevolen aanhoudend te bidden, maar men moet toezien wat ieders positie meebrengt, zolang als om te bidden de afzondering gezocht wordt, en de vrijstelling van alle andere werkzaamheden.

Wat Paulus in de weduwen prijst, vermeldt Lukas van Anna, de dochter van Fanuël. Maar toch zou hetzelfde niet voor allen passen, omdat de levenswijze verschillend zou zijn. Er zullen dwaze vrouwtjes zijn, meer naïepsters dan navolgers van Hanna, die rondom het altaar heen en weer zullen lopen, en tot aan de middag zich bezig zullen houden met haar gefluister en geprevel. Onder dit voorwendsel zullen zij zich onttrekken aan alle huiselijke lasten. Teruggekeerd naar huis zullen zij, indien zij niet alles op haar wenk goed geregeld aantreffen, heel het gezin met waanzinnig geschreeuw opjagen, en somtijds opspringen om zweepslagen toe te dienen. Laten wij derhalve in gedachten houden, dat aan weduwen en kinderloze vrouwen niet zonder reden dit als eigen wordt toegeschreven, dat zij dag en nacht tijd hebben voor gebeden, omdat zij ontslagen zijn van rechtmatige belemmeringen, die hetzelfde niet zouden toelaten aan vrouwen, die een gezin besturen. En toch steunt deze uitspraak de monniken of nonnen niet, die hun geprevel of geblaat zo verkopen, dat zij zonder te werken onderhouden worden. Zoals er eertijds geweest zijn de Euchieten of Psalliani. Want de monniken en pauselijke offeraars verschillen niets van de Euchieten, behalve dat dezen, door onafgebroken te bidden, zichzelf alleen Godvruchtig en heilig achtten; genen echter, met minder volharding, zich verbeelden dat zij ook anderen heiligen. Niets dergelijks is Paulus in gedachten gekomen; maar hij heeft slechts willen aanwijzen, hoeveel vrijer zij zich kunnen wijden aan gebeden, die ergens anders vandaan geen verstrooiing hebben.

6. *Wie echter in zinnelijke genietingen ...* Nadat hij door het haar eigen kenmerk de ware weduwen heeft onderscheiden, stelt hij ze nu tegenover anderen, die afgewezen moeten worden. Het deelwoord, dat hij gebruikt, duidt haar aan, die voor zichzelf toegefelijk is, en wulps en weelderig leeft. En daarom hekelte Paulus (naar mijn oordeel) haar, die haar weduwschap hierin misbruiken, dat zij, ontslagen van het echtelijk juk, en vrij van elke least, een aangenaam leven in nietsdoen doorbrengen. Want velen zien wij bedacht zijn op haar vrijheid en gemak, en zich al te vrolijk gedragen. Paulus verklaart, dat dezulken *levend dood zin*. Wat sommigen verstaan van het ongeloof, met welke mening ik volstrekt niet instem. Want ik meen, dat zij passender 'dood' genoemd wordt, omdat zij onnut is en tot niets dient. Want waartoe leven wij, dan opdat onze arbeid tot nut moge zijn? En wat, indien er nadruk zou liggen op het deelwoord 'levend'? Want zij, die streven naar een werkeloos leven, om gemakkelijker te leven, hebben dat spotwoord in de mond: Niet te leven, maar sterk te zijn is leven. Zo zou de betekenis zijn: Indien zij zichzelf gelukkig schijnen, wanneer zij handelen naar de wens van haar harst, en dit eerst leven achten: in rust te genieten, dan verklaar ik voor mij, dat zij dood zijn. Omdat echter deze betekenis misschien al te spitsvondig zou zijn, heb ik die slechts in het voorbijgaan willen aanroeren, zonder iets met zekerheid te beweren. Maar het is zeker, dat luiheid hier door Paulus veroordeeld wordt, zodat hij 'dood' noemt (vrouwen) die tot niets nut zijn.

7. *En beveel deze dingen ...* Hij geeft te kennen, dat hij niet slechts aan

Timótheüs voorschrijft, wat hij moet najagen; maar dat de vrouwen zelve nauwgezet vermaand moeten worden, opdat zij niet aan dergelijke ondeugden lijden. Want de herder moet zich niet alleen stellen tegenover de verkeerde ijver of eerzucht van hen, die zich op onredelijke wijze opdringen, maar door zijn onderricht en aanhoudende vermaningen alle gevaren, voor zoveel in hen is, voorkómen. Dit was weliswaar een blijk van gestrengheid en standvastigheid, om geen weduwen toe te laten dan die het waardig waren; maar intussen moest een reden opgegeven worden waarom zij niet toegelaten werden; ja wat meer zegt, eerst moest de gemeente vermaand worden, opdat geen onwaardigen werden opgedrongen, of zichzelf zouden opdringen. Overigens beveelt Paulus dit gedeelte van het onderricht wederom wegens zijn nuttigheid aan; alsof hij gezegd had, dat het geenszins veracht moet worden, omdat het alledaags is, aangezien het ziet op de hoofdzaak van een goed en volmaakt leven. En niets moet in de leerschool Gods méér geleerd worden, dan de overdenking van een heilig en gaaf leven; tenslotte wordt het zedelijk onderricht vergeleken met de spitsvondige bespiegelingen, waarvan in het leven geen enkel resultaat blijkt, naar dat woord: Alle Schrift is nuttig, opdat de mens Gods volmaakt worde, enz.

8. *Maar indien iemand ...* Erasmus heeft het vertaald in het vrouwelijk geslacht. Mij komt een algemene uitspraak meer aannemelijk voor. Want Paulus pleegt, ook wanneer hij een of ander bijzonder onderwerp behandelt, bewijzen aan te voeren uit algemene beginselen, en omgekeerd uit bijzondere uitspraken een algemene lering tevoorschijn te brengen. En stellig zal dit meer gewicht hebben, als het past zowel voor mannen als voor vrouwen.

Hij zegt dus dat zij *het geloof verloochend hebben*, die niet zorgen voor al de hunnen, en vooral voor hun eigen huis. En terecht; want er is geen enkele liefde tot God, waar iemand zó het gevoel van menslievendheid kan afleggen. Of zou het geloof, dat ons maakt tot kinderen Gods, ons minder maken dan stompzinnige dieren? Zulk een onmenselijkheid is dus een klaarblijkelijke verachting van God en een verloochening van het geloof. En daarmee nog niet tevreden, vergroot Paulus de schuld, door te zeggen, dat *minder dan een ongelovige is*, wie de zijnen vergeet. Wat om twee redenen waar is: want naarmate ieder meer gevorderd is in de kennis Gods, heeft hij des te minder verontschuldiging. Dus zijn erger dan ongelovigen, wie in het heldere licht Gods blind zijn. Vervolgens is dit een soort van plicht, welke de natuur zelf dicteert. Want het zijn natuurlijke liefdesplichten. Maar indien onder de leiding der natuur de ongelovigen uit eigen beweging geneigd zijn om de hunnen lief te hebben, wat moet men dan denken van hen, die door geen enkele dergelijke aandoening worden bewogen? Of overtreffen ze niet de goddelozen zelf in woestheid? Indien iemand tegenwerpt, dat velen ook uit de ongelovigen wrede en beestachtige ouders zijn, dan is de oplossing gemakkelijk: dat Paulus alleen over de ouders spreekt, die, met de natuur als leidsvrouw en leermeesteres, zorg dragen voor hun kroost. Want indien iemand van deze rechtschapenheid ontaardt, moet hij voor een monster gehouden worden.

Er wordt echter gevraagd, waarom de apostel de huisgenoten stelt boven de kinderen zelve. Ik antwoord, dat hij, *wanneer hij de zonen en vooral de huisgenoten* noemt, in beide gevallen spreekt over kinderen en kleinkinderen. Want hoe de kinderen ook uit de ouderlijke macht ontslagen zijn, of door huwelijk in een andere familie zijn overgegaan, of op welke wijze ook zijn vertrokken uit het huis van hun

ouders, toch wordt het recht der natuur nooit geheel en al te niet gedaan, dat de ouderen hen, als door God hun toevertrouwd, moeten regeren, of althans raadgeven voorzover zij kunnen. Bij huisgenoten is er echter een nauwere gebondenheid, want voor hen moeten zij op dubbele grond zorgen: omdat zij hun eigen bloed zijn, en tegelijk een deel van het gezin, aan het hoofd waarvan zij staan.

9. *Een weduwe worde gekozen van niet minder dan zestig jaar, die de vrouw is geweest van één man,*
10. *die getuigenis heeft in goede werken, indien zij kinderen opgevoed heeft, indien zij gastvrij is geweest, indien zij de voeten der heiligen gewassen heeft, indien zij terneergeslagenen hulp geboden heeft, indelen zij in alle goed werk volhardend is geweest.*
11. *Wijs voorts de jongere weduwen af, want wanneer zij begonnen zijn losbandig te zijn tegen Christus, willen z huwen,*
12. *haar veroordeling hebbende, omdat zij haar eerste geloof verworpen hebben.*
13. *Tegelijkertijd echter leren zij ook werkeloos rond te gaan bij de huizen; en niet alleen werkeloos, maar ook praatziek en nieuwsgierig, sprekende over wat niet behoort.*

9. *Een weduwe worde gekozen ...* Voor de tweede maal toont hij aan, hoedanige weduwen opgenomen moeten worden in de zorg der kerk, en wel uitvoeriger dan tevoren. En ten eerste duidt hij de leeftijd aan, *zestig jaar*; want omdat zij op algemene kosten onderhouden werden, betaamde het dat zij reeds door ouderdom afgetobd waren. Vervolgens was er ook nog een andere krachtiger reden: want zij wijdden zich aan de dienst der kerk. Wat geenszins geduld mocht worden, indien zij nog geschikt voor het huwelijk geweest waren. Op die voorwaarde werden, zij opgenomen, dat de kerk haar armoede te hulp zou komen, en zij intussen haar arbeid ten koste zouden leggen aan de armen, voorzover de gezondheid het toeliet. Zo was er een wederzijdse verplichting tussen haar en de kerk. Het was onbillijk dat de sterkeren, en die wegens hun leeftijd nog veerkrachtig waren, anderen tot last waren. Bovendien was het te vrezen dat zij, nadat het voornemen van haar hart veranderd was, naar een nieuw huwelijk zouden verlangen. Dit zijn de twee redenen, waarom hij niet wil dat anderen dan zestigjarigen opgenomen worden. Voorzover het betreft de begeerte om te trouwen, is het gevaar voldoende tegengegaan, wanneer een vrouw haar zestigste jaar te boven is gegaan; vooral indien zij heel haar leven slechts één echtgenoot heeft leren kennen. Want het is als het ware een zeker onderpand van ingetogenheid en kuisheid, wanneer een vrouw tot die leeftijd gekomen is, met één echtgenoot tevreden. Niet dat hij een tweede huwelijk afkeurt, of de tweemaal gehuwden bezoedelt door het brandmerk der eerloosheid; ja veeleer spoort hij de jongere weduwen aan om te trouwen; maar omdat hij zich zorgvuldig in acht heeft willen nemen, dat hij niet aan enige vrouwen, die echtgenoten nodig hadden, de noodzakelijkheid van de ongehuwde staat zou opleggen. Over deze zaak aanstonds meer.

10. *In goede werken ...* De gaven, die volgen, zien deels op de eer, deels op de last. Het is niet twijfelachtig, of de colleges van weduwen zijn geëerd geweest, en in

volle achting. Daarom wil Paulus niet, dat daartoe gekozen worden dan wie getooid zijn met een uitstekend getuigenis van heel haar vroeger geleide leven. Zij werden nu juist niet bestemd tot een traag en slap nietsdoen, maar om armen en zieken te helpen, totdat zij, verzwakt van krachten, als uitgedienden zouden rusten. Derhalve wil hij, opdat zij geschikter zijn om haar functie waar te nemen, dat zij in alle plichten, die daaraan eigen zijn, door een langdurige praktijk geoefend zijn; zoals daar zijn: arbeid en ijver in het opvoeden van kinderen, gastvrijheid, diensten jegens de armen, en andere werken van weldadigheid. Indien iemand hier vraagt: Zullen dan alle onvruchtbaren versmaad worden, omdat zij nooit enige kinderen hebben grootgebracht? dan moet geantwoord worden, dat niet de onvruchtbaarheid hier door Paulus veroordeeld wordt, maar de weelderigheid van moeders, die, terwijl zij weigeren de verveling vast het opvoeden van kroost te slikken, voldoende tonen, dat zij minder dienstvaardig zullen zijn jegens vreemden. En tegelijk stelt hij deze eervolle beloning in het vooruitzicht aas Godvruchtige huismoeders, drie zichzelf niet gespaard zullen hebben: dat wederkerig de tijd van haar ouderdom wordt opgenomen in de schoot der kerk om verzorgd te worden.

Onder *het wassen der voeten* verstaat hij, als een deel voor het geheel, de gedienschtigheid, welke aan de heiligen betoond pleegt te worden. Want het was toen gewoonte om de voeten te wassen. Deze soort van plicht kon verachtelijk en bijna slavenwerk schijnen; en daarom onderscheidt hij als het ware door dit kenmerk de ijverige en allerminst weelderige of wekelijke vrouwen. Wat onmiddellijk daarop volgt, heeft betrekking op haar mildheid. En hetzelfde drukt hij tenslotte algemener uit, wanneer hij zegt: *indien zij in goed zwerk volhardend is geweest*. Want hier spreekt hij over de weldadigheid.

11. *Wijs de jongere weduwen af ...* Hij beveelt niet, dat zij door de kerk geëxcommuniceerd worden, of door enige smaad gebrandmerkt worden; maar hij ontkent slechts, dat er in het toekennen van die eer, waarvan hij boven melding heeft gemaakt, met haar rekening gehouden moet worden. Maar indien de Geest Gods door de mond van Paulus verklaart, dat geen vrouw van minder dan zestig jaar die rang waardig is, omdat op die leeftijd de ongehuwde staat gevaarlijk is, van welk een vermetelheid is het dan geweest, naderhand de wet van een voortdurende ongehuwde staat aan jonge mensen in de vurigste tijd van hun leven op te leggen? Paulus, zeg ik, laat de ongehuwde staat niet toe, dan op een leeftijd, die reeds verzwakt is, en die alle gevaar van gebrek aan zelfbeheersing reeds te boven gekomen is. In het sluieren der maagden is men daarna gekomen tot veertig jaar, later tot dertig. Tenslotte zijn ze begonnen allen zonder onderscheid, zonder enige uitzondering van leeftijd, te sluieren. Zij wenden voor, dat zelfbeheersing voor maagden, die nooit een man door ondervinding hebben leren kennen, veel gemakkelijker is dan voor weduwen. Maar zij zullen niet bewerken, dat niet te vrezen is het gevaar, waarvoor Paulus zich hier wacht, en beveelt zich te wachten. Op onbezonnen, ja zelfs op wrede wijze derhalve werpen zij een strik om nog tere meisjes, die voor het huwelijk geschikter zouden zijn.

Want wanneer zij begonnen zijn losbandig te zijn.. . Hij zegt, dat zij losbandig zijn tegen Christus, die, de bestemming, waartoe zij geroepen zijn, vergeten hebbende, vrolijker dan betaamt uitgelaten zijn. Want zij hadden zich in toom moeten houden

onder het juk der zedigheid, zoals het ernstige huismoeders waardig is. Daarom is een te wulps en te los leven als het ware losbandigheid tegen Christus, aan wie zij haar trouw verpand hadden. Aangezien Paulus enige voorbeelden van dien aard gezien had, gaat hij het tegen met een algemeen geneesmiddel, opdat niet iemand worde opgenomen, welke ooit de overweging van haar leeftijd kan prikkelen tot het verlangen om te trouwen. Hoeveel monsterachtige schanddaden baart dagelijks in het pausdom die gedwongen ongehuwde staat der nonnen? Welke grendels verbreekt niet de wellust? Derhalve, al zou deze zaak in het begin ook goed gevonden zijn, toch hadden zij, door zovele en zo ernstige ervaringen geleerd, eindelijk eens moeten gehoorzamen aan de raadgeving van Paulus. En toch doen zij dit zó weinig, dat zij van dag tot dag aaseer en meer de toorn Gods oproepen door hun hardnekkigheid. En ik spreek niet over de nonnen alleen: tot de voortdurende ongehuwde staat dwingen zij ook de priesters en de monniken. Intussen borrelen afschuwelijke wellusten op, zodat nauwelijks één op de tien zich kuis gedraagt. En in de kloosters is gemene hoererij de minste der misdaden. Indien zij besloten te luisteren naar God, die door de mond van Paulus spreekt, zouden zij weldra hun toevlucht nemen tot dit geneesmiddel, dat hij voorschrijft. Maar zo groot is hun hoogmoed, dat zij woedend vervolgen al wie hen hiertoe terugroepen. Sommigen verbinden het zinsdeeltje *tegen Christus* met het werkwoord *huwen*. En hoewel dat voor de bedoeling van Paulus niet van veel belang is, toch is de eerste betekenis waarschijnlijker.

11. *Haar veroordeling hebbende...* 'Veroordeling hebben' leggen sommigen uit als: berisping verdienen. Ik voor mij echter vat dit gezegde strenger op, dat Paulus haar verschrikt met de veroordeling tot de eeuwige dood; alsof hij dit feit zelf berispte, dat die uitnemende rang, die nauwer met Christus had moeten verenigen, voor haar aanleiding tot veroordeling is. En de reden wordt er aan toegevoegd: omdat zij geheel en al afvallen van het geloof van de Doop en van het Christendom. Ik weet dat het door anderen anders verstaan wordt, namelijk dat zij door te huwen haar aan de kerk gegeven belofte van trouw schenden, daar zij tevoren beloofd hadden, dat zij tot de dood toe als ongehuwden zouden leven; wat al te onbeduidend is.

Vervolgens, waarom zou hij het noemen haar *éérste belofte van trouw*? Heftiger derhalve verheft zich Paulus, en hij vergroot de ernst van het kwaad, omdat zij niet alleen Christus en de kerk smaad aandeden door terug te komen op de vrijwillig aanvaarde afspraak, maar ook haar eerste geloof door goddeloze afval schonden. Want zo pleegt het te gebeuren dat, wie éénmaal de grenzen der schaamte heeft overschreden, zich prijsgeeft tot alle schaamteloosheid. Hij nam het haar kwalijk, dat haar lichtzinnigheid schandelijk was bij de Godvruchtigen, en dat haar goede smaak werd teruggedrongen, of althans aan blaam onderhevig was. Dit was voor haar aanleiding om brutaler uitgelaten te zijn, totdat zij het Christendom van zich wierpen. Die vergroting past zeer goed. Want wat is meer ongerijmd dan, terwijl wij voor personen zorg willen dragen, de deur te openen voor de verloochening van Christus? Dat de papisten de gelofte van de voortdurende ongehuwde staat hieruit willen bevestigen, is waardeloos. Al geven wij toe, dat het gebruikelijk is geweest, dat zulk een afspraak onderling overeengekomen werd met welgekozen woorden, toch heeft dat niets met hen te maken.

Ten eerste moet het doel overwogen worden. Niet dáárom beloofden weduwen eertijds dat zij ongehuwd zouden zijn, opdat zij een heiliger leven zouden leiden dan in het

huwelijk, maar omdat zij niet tegelijk aan haar echtgenoten en aan de kerk toegewijd konden zijn. Onder het pausdom echter wordt de gelofte van ingetogenheid afgelegd, alsof het eendeugd zou zijn, op zichzelf aangenaam bij God. Vervolgens deden zij toen afstand van de vrijheid om te huwen op die leeftijd, waarop zij opgehouden hadden huwbaar te zijn. Want zij behoorden ten minste zestig jaar oud te zijn en vrouwen, die, mekt één huwelijk tevreden, reeds het bewijs van haar kuisheid gegeven hadden. Nu echter worden hiertoe geloften afgelegd bij de papisten, dat zij van het huwelijk óf vóór de tijd, óf midden in de drift van het leven afzien. Vooral echter om twee redenen keuren wij de tirannieke wet aangaande de ongehuwde staat af; namelijk omdat zij verzinnen, dat het een levenswijze is, verdienstelijk in Gods ogen, en omdat zij door onbezonnenheid in het afleggen van een gelofte de zielen in het verderf stoPten. Geen van beide was er in de oude inzetting. Zij legden niet een rechtlijnige gelofte van ingetogenheid af, alsof het huwelijksleven God minder behaagde; maar slechts voorzover het de functie, tot welke zij verkozen werden, vereiste, maakten zij zich voor heel het leven los van de band van het huwelijk. En zij beroofden zich ook niet van de vrijheid om te huwen, dan wanneer het zelfs voor haar, die volkomen vrij waren, reeds ongerijmd en ontijdig was om te huwen. Kortom, die weduwen verschilden evenveel van de nonnen, als de profetes Hanna van de Vestaalse maagd Claudia.

13. *Tegelijkertijd ook werkeloos ...* Er is niets, dat vrouwen méér betaamt, dan de bewaking van het huis. Vandaar was bij de ouden de schildpad het beeld van een eerbare en deugdzame huismoeder; maar toch lijdten vele vrouwen aan een tegenovergestelde kwaal. Want er is niets, dat haar meer genoeg doet, dan de ongebonden vrijheid om hier en daarheen te lopen; vooral wanneer *zij*, ontslagen van een huisgezin, thuis niets te doen hebben. Voeg daarbij, *dat* voor die weduwen, onder het voorwendsel vaan eerbewijs, omdat zij als het ware een openbare positie bekleedden, de toegang overal heen gemakkelijker openstond. Nadat zij deze gelegenheid verkregen hadden, misbruikten *zij* de weldaad der kerk tot lediggang. Vervolgens (zoals pleegt te gebeuren) werd uit het nietsdoen *nieuwsgierigheid* geboren, welke zelve de moeder is van *praatzucht*. Want zeer waar is dat woord van Horatius: *Ik ontvlucht de navrager, want hij is tevens praatziek*. Want (zoals Plutarchus zegt) het is billijk, dat nieuwsgierigen alle vertrouwen missen, die, zodra zij iets opgevangen hebben, nooit rusten totdat zij het er uitgeflapt hebben. Vooral aan vrouwen overkomt dit, die van nature reeds geneigd zijn tot babbelachtigheid, en tot het bewaren van geen geheim in staat. Derhalve zijn niet zonder reden deze drie tegelijk renet elkaar door Paulus verbonden: lediggang, nieuwsgierigheid en praatzucht.

14. *Ik wil derhalve dat de jongere (weduwen) huwen, kinderen voortbrengen, het huis besturen, geen enkele gelegenheid aan een tegenstander geven, dat hij reden heeft om kwaad te spreken.*
15. *Want sommigen hebben zich reeds afgewend achter Satan.*
15. *Maar indien enig gelovig man, of indien enige gelovige vrouw weduwen heeft, laat hij die steunen, en laat de kerk niet belast worden, opdat zij degenen, die waarlijk weduwen zin, ten dienste mag staan.*

14. *Ik wil dat de jongere (weduwen) huwen ...* Neuswijze mensen lachen om dit voorschrift van de apostel. Alsof waarlijk (zeggen zij) haar al te snelle begeerte nog aangespoord moet worden! Wie immers weet niet, dat bijna alle weduwen uit eigen beweging willen huwen? Bijgelovige mensen echter zouden oordelen, dat deze huwelijksleer een apostel van Christus niet erg past. Maar als alles naar behoren overwogen is, zullen mensen met gezond verstand erkennen, dat Paulus hier niets leert dan wat noodzakelijk en zeer heilzaam is. Want enerzijds geeft de weduwstaat aan velen de mogelijkheid om vrijpostiger onbeschaamd te zijn; en anderzijds duiken herhaaldelijk geesten op, in huichelarij liegende, die de heiligheid stellen in de ongehuwde staat, alsof deze een engelachtige volmaaktheid was; het huwelijk echter veroordelen zij geheel, òf houden zij voor verachtelijk, alsof het zou smaken naar bezoedeling des vleses. Weinigen zijn er, zowel uit de mannen als uit de vrouwen, die op hun roeping letten: hoe weinigen zijn er van de mannen, die de last van een vrouw te regeren gaarne op zich nemen? Omdat het namelijk een zaak is, met ontelbare onaangenaamheden verwickeld. Hoe moeilijk neemt een vrouw het juk op zich? Wanneer Paulus derhalve de jongere weduwen beveelt te trouwen, nodigt hij ze niet uit tot uitgelaten huwelijksvreugde; noch spoort hij ze aan om aan haar wellust toe te geven, wanneer hij ze beveelt kinderen voort te brengen; maar terwijl hij de zwakheid van haar sexe en haar gevaarlijke leeftijd overweegt, spoort hij ze aan tot een kuis huwelijk, en tegelijk om de lasten van een heilig huwelijk op zich te nemen. En hij doet dat voornamelijk, opdat haar afwijzing voor de rang der weduwen niet krenkend moge schijnen. Want hij geeft te kennen, dat haar leven Gode niet minder aangenaam zal zijn, wanneer zij zich op de huishouding toeleggen, dan wanneer zij in de weduwstaat blijven. En God bekommert zich werkelijk niets om de bijgelovige meningen van mensen; maar deze gehoorzaamheid slaat Hij hoger aan dan alles, wanneer wij liever Zijn roeping volgen, dan dat wij ons laten meesleuren door de wens van onze ziel. Nadat zij deze troost gehoord hebben, hebben zij geen enkele reden om zich te beklagen, dat haar onrecht geschiedt, of om het kwalijk te nemen dat zij van één soort van eerbewijs uitgesloten worden. Want zij horen, dat zij in het huwelijksleven niet minder aan God behagen, omdat zij Zijn roeping gehoorzaam zijn. Wanneer hij spreekt van *het voortbrengen van kinderen*, vat hij in één woord samen alle moeilijkheden, die verdragen moeten worden in het grootbrengen van kroost. Evenzo *in het besturen van het huis* alle plichten der huishouding.

Geen enkele gelegenheid geven ... Want zoals de echtgenoot als het ware de sluier van zijn vrouw is, zo is de weduwstaat blootgesteld aan vele boosaardige verdenkingen. En waartoe dient het, zonder enige noodzaak de vijanden van het evangelie te wapenen met lasteringen? Nu gaat het echter zeer moeilijk, dat een vrouw, die weduwe is, in de bloei van het leven, zó omzichtig op haar hoede is, dat niet slechtaards een of ander voorwendsel vinden om te smaden. Daarom, indien haar de opbouw (der kerk) ter harte gaat, laten zij dan een manier van leven kiezen, die minder achterdocht wekt, opdat zij kwaadsprekende mensen de mond stoppen. Ik bedoel hier veeleer de gemeenschappelijke tegenstanders van het evangelie, dan de persoonlijke tegenstanders van elke vrouw, omdat Paulus onbepaald gesproken heeft.

15. *Want sommigen. ...* Het is zeker, dat er geen enkele inzetting zo heilig is, waaruit niet een of ander kwaad tevoorschijn komt, door de slechtheid der mensen.

Maar die noodzakelijk zijn, moeten onveranderlijk blijven, wat dientengevolge ook gebeurt: ook al zou de hemel instorten. Maar wanneer het vrij staat elk van beide richtingen te kiezen, al naarmate door de ervaring bewezen zal zijn, dat dit of dat nuttig is, dan is het een zaak van wijsheid om af te schaffen, ook die (inzettingen, die) tevoren goedgevonden waren; zoals in de zaak in kwestie. Het was niets nodig, dat vrouwen van minder gevorderde leeftijd erbij gekozen werden in de rang der weduwen; de praktijk leerde, dat het een gevaarlijke en schadelijke zaak was; terecht wil Paulus derhalve, dat voor de toekomst gewaakt wordt, dat zoiets niet gebeurt. Maar indien de afval van sommige vrouwen voor hem een voldoende krachtig argument is geweest om een algemeen geneesmiddel te verlangen, hoeveel argumenten zouden er dan heden voor de papisten wel zijn om hun onreine ongehuwde staat af te schaffen, als zij enig respect hadden voor de opbouw (der kerk)? Maar zij willen liever, dat ontelbare tienduizenden van zielen gewurgd worden door de wrede strikken van een goddeloze en duivelse verordening, dan één knoop losmaken. Dientengevolge staat het vast, hoezeer hun tirannieke wreedheid vreemd is aan de heilige gezindheid van Paulus.

Achter Satan ... Een opmerkenswaardige spreekwijze: omdat niemand ook maar nog zo weinig van Christus kan afwijken, of hij volgt Satan. Want hij heeft de heerschappij over allen, die niet van Christus zijn. Hierdoor worden wij gewaarschuwd, hoe verderfelijke een afwijking van de rechte baan is, welke ons van kinderen Gods maakt tot slaven van Satan, en over ons, aan de leiding van Christus onttrokken, Satan tot aanvoerder aanstelt.

16. *Indien enig gelovig man ...* Omdat het pleegt te gebeuren, dat elk afzonderlijk zijn eigen lasten gaarne afwerpt op heel de kerk, daarom beveelt hij uitdrukkelijk, dat daarvoor gewaakt moet worden. Hij spreekt over de gelovigen, die hun weduwen moeten onderhouden. Want het was billijk dat zij, die haar goddeloze verwanten opgegeven hadden, door de kerk werden opgenomen. Maar indien zij zondigen, die door zichzelf te sparen toelaten, dat de kerk met uitgaven bezwaard wordt, laten wij hieruit dan opmaken, in hoe grote heiligschennis zij zich verwickelen, die door bedrog of roverijen ontwijden wat éénmaal aan de kerk gewijd was.

17. *Dat de ouderlingen, die goed regeren, dubbele eer waardig geacht worden; vooral die arbeiden in het Woord en in het onderricht.*
18. *Want de Schrijft zegt: Gij zult een dorsende os niet muilbanden; en: 'De arbeider is zijn loon waardig'.*
19. *Laat tegen een ouderling geen aanklacht toe, tenzij onder twee of drie getuigen.*
20. *Berisp hen, die zondigen, in tegenwoordigheid van allen, opdat ook de anderen vrees mogen hebben.*
21. *Ik betuig voor God, en de Heere Jezus Christus, en de uitverkoren engelen, dat gij deze dingen in acht neemt zonder overhaasting van oordeel, niets doende door te neigen tot één van beide parten.*

17. *De ouderlingen, die goed ...* Dit is ook bij uitstek noodzakelijk om de orde der kerk te handhaven: dat de ouderlingen niet veronachtzaamd worden, maar dat er rekening gehouden wordt met hen. Immers wat is onmenselijker dan dat men geen

zorg draagt voor hen, die de zorg voor heel de kerk dragen? Want hier is presbyter, ouderling of oudste, niet het woord voor de leeftijd, maar voor het *ambt*. Dat Chrysostomus *dubbele eer* verklaart als: levensonderhoud en eerbied, bestrijd ik niet; volg zijn mening, wie wil. Mij komt het echter waarschijnlijker voor, dat hier een vergelijking getrokken wordt tussen de weduwen en de ouderlingen. Eerst had Paulus bevolen, dat eer bewezen wordt aan de weduwen; maar de ouderlingen zijn toch meer eer waardig dan zij; daarom moet aan dezen dubbele eer betoemd worden vergeleken met haar. Maar om te tonen dat hij geen huichelaars aanbeveelt, voegt hij er aan toe: *die goed regeren*; dit is: die zich trouw en ijverig toeleggen op hun ambtswerk. Want al neemt iemand honderdmaal een plaats in en pocht hij op een titel, indien hij niet tegelijk het ambt uitoefent, zal hij zonder enig recht eisen, dat hij door toelagen der kerk wordt onderhouden. Kortom, hij geeft te kennen, dat niet aan een titel eer verschuldigd is, maar aan de arbeid, welke de in het ambt gestelden verrichten. Hij geeft echter de voorkeur aan hen, *die arbeiden in het Woord en in het onderricht*; dit is: die ingespannen bezig zijn met het onderrichten in het Woord. Want die twee woorden duiden één zaak aan, namelijk de prediking des Woords. Maar opdat niemand, wie hij ook zij, onder het 'Woord' zou verstaan een rustige en (zoals men dat noemt) bespiegelende studie, heeft hij er aan toegevoegd *het onderricht*. Men kan echter hieruit opmaken, dat er toen twee soorten van ouderlingen geweest zijn, *aangezien* zij niet allen werden aangesteld om onderricht te geven. Want de woorden laten duidelijk horen, dat sommigen goed en eervol geregeerd hebben, aan wie evenwel niet was toevertrouwd de taak om onderricht te geven. En inderdaad werden uit het volk verkozen ernstige en beproefde mensen, die tezamen met de herders door gemeenschappelijk overleg en gezag de tucht der kerk zouden regelen, en als het ware censoren zouden zijn om de zeden te verbeteren. Ambrosius klaagt, dat deze gewoonte in onbruik geraakt is door de traagheid, of liever de hoogmoed der leraars, terwijl zij alleen willen uitblinken. Om nu tot Paulus terug te keren, hij beveelt, dat levensonderhoud voornamelijk verschaft worde aan de herders, die door het geven van onderricht in beslag genomen zijn. Want dat is de ondankbaarheid der wereld, dat zij niet erg bekommerd is over het verzorgen van de dienaren des Woords. En Satan tracht door deze kunstgreep de kerk te beroven van onderricht, daar hij door de vrees voor armoede en honger zeer velen er van afschrikt om die last op zich te nemen.

18. *Gij zult niet muilbanden ...* Het is een burgerlijk voorschrift, dat ons in het algemeen billijkheid aanbeveelt, zoals wij bij de eerste brief aan de Corinthiër's gezegd hebben. Want indien het verbiedt, dat wij onmenselijk zijn voor redeloze dieren, hoeveel te meer menselijkheid eist het dan jegens de mensen zelf? Derhalve heeft deze uitspraak eenzelfde kracht, alsof in het algemeen gezegd zou worden, dat geen misbruik gemaakt moet worden van het werk van een ander. De gewoonte van dorsen is heden in vele streken van Frankrijk onbekend, waar men met vlegels de tarwe er uitslaat; alleen de bewoners van de Provence weten, wat dorsen is. Maar dit doet niets aan de betekenis toe, omdat het evengoed van het ploegen gezegd kan worden.

Wat hij terstond daarna laat volgen: *dat de arbeider zijn loon waardig is*, haalt hij niet aan als een getuigenis der Schrift, maar als een spreekwoordelijk gezegde, dat het algemeen besef aan allen dicteert. Evenals ook Christus, toen Hij hetzelfde zei tot de apostelen, niets anders uitsprak dan een gedachte, die eenstemmig goedgekeurd is.

Derhalve zijn wreed en alle billijkheid vergeten, wie lastdieren, laat staan dan mensen, honger laten lijden, wier zweet zij uitzuigen tot hun eigen voordeel. Hoeveel minder is echter te verdragen de ondankbaarheid van hen, die het levensonderhoud aan hun herders ontzeggen, aan wie zij nooit een volwaardig loon kunnen vergelden?

19. *Tegen een ouderling* ... Nadat hij bevolen heeft, dat toelagen uitbetaald worden aan de herders, vermaant hij Timothéüs ook, dat hij niet dulde, dat zij verdacht gemaakt worden door lasterlijke aantijgingen, noch door enige beschuldiging bezwaard worden, dan die steunt op een wettig getuigenis. Maar dit zou ongerijmd kunnen schijnen, dat hij een wet, die allen gemeen is, voor de ouderlingen als het ware tot een bijzondere wet maakt. Dit rechtsbeginsel schrijft God in alle rechtszaken voor: 'dat zij uit de mond van twee of drie getuigen nader omschreven worden.'

Waarom dan beschermt de apostel door dit als het ware op zichzelf staand privilege alleen de ouderlingen, opdat hun onschuld beveiligd zij voor valse aanklachten?

Ik antwoord, dat dit een noodzakelijk geneesmiddel is tegen de boosaardigheid der mensen. Niemand immers is méér blootgesteld aan lasteringen en afgunst, dan Godvruchtige leraars. Want behalve dat de moeilijkheid van het ambt maakt, dat zij somtijds óf bezwijken, óf wankelen, óf mank gaan, óf doorslaan, waaruit de goddelozen vele aanleidingen om hen te hekelen aangrijpen, komt hier ook bij dat, hoe nauwgezet zij ook hun taak vervullen, zodat zij zelfs niet de kleinste fout begaan, zij toch nooit duizend berispingen ontgaan. En dit is een list van Satan, de zielen der mensen te vervreemden van de dienaren, opdat het onderricht langzamerhand in verachting kome. Zo wordt niet slechts onrecht gedaan aan onschuldigen, omdat ten onrechte de achting voor hen geschaad wordt (welk feit zelf toch zeer onwaardig is in een zo eervolle rang), maar ook wordt het gezag van het hoogheilig onderricht van God naar beneden gehaald. En dat vooral (zoals ik gezegd heb) heeft Satan in de zin. Want hier geldt niet alleen dat woord van Plato, *dat de grote massa boosaardig is, en jaloers is op wie boven anderen staan*; maar hoe oprechter ieder van de herders het Koninkrijk van Christus tracht uit te breiden, met des te groter afgunst wordt hij beladen, en worden er brutaler aanvallen op hem gedaan.

Verder, zodra er enige beschuldiging aangaande dienaren des Woords ruchtbaar geworden is, wordt zij met vast geloof vernomen, alsof hun schuld reeds bewezen was. Dat gebeurt niet alleen, omdat een grotere rechtschapenheid van hen geëist wordt, maar omdat Satan de meeste mensen bijna allen prikkelt tot te grote lichtgelovigheid, zodat zij, zonder dat enig onderzoek is ingesteld, hartstochtelijk hun herders veroordelen, wier goede naam zij veeleer hadden moeten beschermen. Derhalve stelt Paulus zich niet zonder grond tegen een zo grote onbillijkheid, en verbiedt hij, dat ouderlingen onderworpen worden aan de kwaadsprekerij van slechte mensen, totdat zij door wettige getuigenissen van schuld overtuigd zijn. Want het is ook niet verwonderlijk, indien zij vele vijanden hebben, daar hun plicht is, de gebreken van allen te berispen, aan de verkeerde begeerten van allen weerstand te bieden, door hun strengheid in toom te houden allen, die ze zien dwalen. Wat zal er dus gebeuren, als zonder onderscheid alle lasteringen aangehoord zullen worden, die aangaande hen uitgestrooid zijn?

20. *Berisp hen, die zondigen, in tegenwoordigheid van allen ...* Zo dikwijls als er zorg gedragen wordt voor de goeden, grijpen de bozen dit aan tot hun onschendbaarheid. Derhalve matigt Paulus, wat hij gezegd had over het afwijzen van ongerechtvaardigde aanklachten, door deze uitspraak zó, dat het toch niemand vrij staat om onder dit voorwendsel ongestraft te zondigen. En inderdaad zien wij, door hoe grote en hoe veelvuldige privileges het pausdom zijn geestelijke stand heeft beschermd, zodat zij, ofschoon zij zeer liederlijk leven, toch van alle berisping verschoond zijn. Stellig zal er, als de voorzorgsmaatregelen in acht genomen worden, die Gratianus opsomt, tweede geval, vraag 4, eveneens vraag 7, geen gevaar zijn dat zij ooit gedwongen worden om rekenschap te geven van hun levenswandel. Want waar zullen de twee en zeventig getuigen gevonden worden, die de vnzige verordening onder de naam van Sylvester vereist in het veroordelen van een bisschop? Vervolgens, daar heel de stand der leken van het recht tot aanklacht wordt geweerd, in de geestelijke stand ook minderen belet worden om aan meerderen onaangenaamheid te berokkenen, wat verhindert hen dan, dat zij om alle gerechtelijk onderzoek onbekommerd lachen? Daarom moet naarstig deze matiging in acht genomen worden, dat brutale tongen in toom gehouden worden, opdat zij niet door verzonnen aanklachten de ouderlingen in opspraak brengen; en dat toch al wie onder hen zich slecht gedraagt, streng terechtgewezen worde. Want met betrekking tot de ouderlingen vat ik dit gezegde op, dat in het openbaar gelaakt moeten worden, die losbandig leven. Waarom? Opdat de overigen, wanneer zij zien dat zelfs zij niet gespaard worden, drie in rang en waardigheid hoger geplaatst zijn, door zulk een voorbeeld gewaarschuwd, meer bevreesd zijn. Want evenals de ouderlingen door het voorbeeld van een eerbare levenswandel anderen moeten voorgaan, zo behoort, als zij zich misgaan, een strengheid van tucht jegens hen uitgeoefend te worden, die aan allen ten voorbeeld zij. Want waarom moet aan hen meer vrijheid toegestaan worden, wier zonden veel erger dan die van anderen schaden? Versta echter, wat Paulus zegt, van misdaden of schandelijke zonden, die openbare aanstoot met zich brengen. Want indien iemand uit de ouderlingen heeft gefaald zonder schanddaad, is het zeker, dat hij liever onder vier ogen vermaand, dan in het openbaar bestraft moet worden.

21. *Ik betuig voor God ...* Deze bezwering is door Paulus ingelast, komt slechts voor in een zeer ernstige zaak, maar ook wegens haar zeer grote moeilijkheid. Want niets is moeilijker dan met zo grote onpartijdigheid een gerechtelijk onderzoek in te stellen, dat ge nooit door een gunstbewijs van gezindheid verandert, noch aan verdenkingen toegang verleent, noch door aanklachten bewogen wordt, noch van al te grote hardheid zijt, noch in enige zaak op iets anders let dan op de zaak zelf. Want van dat ogenblik af is er onpartijdig recht, wanneer de ogen zijn gesloten voor de personen. Laten wij echter in gedachten houden, dat hier in de persoon van Timótheüs alle herders vermaand worden, en dat Timótheüs als met een schild gewapend wordt tegen alle boosaardige ophitserijen, die niet zelden zelfs juist aan de besten zeer veel last plegen te veroorzaken. Aan Timótheüs stelt hij derhalve God voor ogen, opdat hij wete, dat zijn ambtswerk door hem verricht moet worden met niet minder nauwgezetheid, dan wanneer hij het deed voor het aangezicht van God en de engelen. Nadat hij God heeft genoemd, voegt hij er ook Christus aan toe. Want Hij is het, aan wie de Vader alle macht om te oordelen heeft opgedragen, en voor wiens rechterstoel

wij éénmaal zullen verschijnen. Hij voegt de engelen aan Christus toe, niet als rechters, maar als de toekomstige getuigen van nalatigheid, of van roekeloosheid, of van eerzucht, of van kwade trouw. Want zij zijn aanwezig als toeschouwers, vanwege de hun opgedragen zorg voor de kerk. En waarlijk meer dan stompzinnig en van steen moet hij zijn, bij wie alleen reeds deze gedachte niet alle verslapping en slaperigheid uitdrijft; dat het bestuur der kerk een schouwspel is van God en de engelen. Wanneer echter die plechtige betuiging erbij komt, is het noodzakelijk dat de vrees en zorgvuldigheid verdubbeld worden. Hij noemt *de engelen uitverkoren*, niet slechts om hen van de verworpenen te onderscheiden, maar omwille van hun verhevenheid, opdat hun getuigenis meer eerbied hebbe.

Zonder overhaasting ... het woord bij de Grieken, indien ge het letterlijk vertaalt, betekent in het Latijn praejudicium: voorafgaand oordeel, vooroordeel. Maar het duidt veeleer aan een al te grote haast, wanneer wij, terwijl de zaak nog niet goed doorzien is, zo maar een uitspraak doen; of het duidt aan: een onmatige begunstiging, wanneer wij aan de personen meer ter wille zijn dan billijk is, of sommigen als uitnemende lieden boven anderen stellen; wat in rechterlijke beslissingen altijd onbillijk is. Derhalve veroordeelt Paulus hier óf lichtvaardigheid, óf het aannemen van personen. Op ongeveer hetzelfde ziet, wat volgt, dat men niet hier of daarheen moet afwijken. Want nauwelijks kan gezegd worden, hoe moeilijk zij, die het ambt van rechter te vervullen hebben, zich binnen de perken houden, te midden van zovele en zo verschillende aansporingen. Sommige handschriften hebben: dagvaarding, aanklacht.. Maar de eerste lezing past beter.

22. *Leg niet aan iemand snel de handen op, en heb geen gemeenschap aan de zonden van anderen. Bewaar uzelf rein.*
23. *Drink voortaan geen water, maar gebruik een weinig wijn om uw maag en uw menigvuldige zwakheden.*
24. *Van sommige mensen zijn de zonden tevoren openbaar, en haasten zich tot een oordeel; in sommigen echter volgen zij ook.*
25. *Evenzo zijn ook de goede werken tevoren openbaar, en die waar het anders mee gesteld is, kunnen niet verborgen blijven.*

22. *Leg niet aan iemand snel de handen op* ... Het is niet twijfelachtig dat hij vast Timótheüs de afgunst heeft willen afweren, en de vele klachten tegengaan, die van tijd tot tijd opkomen tegen Godvruchtige dienaren van Christus, die weigeren te luisteren naar de eerzuchtige smeekbeden van alle mogelijke lieden. Want sommigen betichten hen van gemelijkheid, anderen van afgunst, sommigen roepen ook luid dat zij wreed zijn, omdat zij niet terstond toelaten, die zich aanprijzen met wat voor aanbeveling ook; wat wij tegenwoordig meer dan voldoende ervaren. Paulus spoort dus Timótheüs aan, dat hij niet afwijke van strengheid, noch zich late overwinnen door verkeerde verlangens; niet zozeer omdat Timothéüs een vermaning van die aard nodig had, als wel om door zijn gezag hen te bedwingen, die anders voor Timothéüs zelf lastig konden zijn. De oplegging der handen duidt in de eerste plaats de aanstelling aan; dit is: het teken wordt voor de zaak zelf genomen. Want hij verbiedt, dat hij door te grote toegeeflijkheid iemand toelaat, die nog te weinig beproefd is. Want er zijn er, die door

de zucht naar het nieuwe zouden wensen, dat zelfs juist de meest onbekende naar voren geschoven wordt, zodra hij een of andere proeve heeft gegeven, die goedkeuring verwerft. Het is passend, dat een ernstig en verstandig opziener aan deze ongelegen begeerte weerstand biedt, zoals Paulus hier Timothéüs beveelt te doen.

En heb geen gemeenschap ... Hij geeft te kennen, dat in dezelfde schuld verwickeld wordt, wie instemt met een ongeoorloofde bevordering, en voornamelijk de aandrijvers zelf. Ofschoon sommigen het zó uitleggen: dat, indien hij onwaardigen toelaat, al wat zij later misdreven zullen hebben, hem als schuld of als een deel van de schuld zal worden toegerekend. Maar mij schijnt dit eenvoudiger: ook al storten anderen zich in deze roekeloosheid, voeg u niet bij hen als bondgenoot, opdat gij niet tegelijk schuldig wordt. Want dikwijls gebeurt het, dat ons, ook als wij overigens juist oordelen, de dwaasheid en lichtzinnigheid van anderen meesleurt.

Hiermee breng ik ook in verband wat onmiddellijk daarna volgt: *Bewaar uzelf rein*; alsof hij gezegd had: Indien iets verkeerd geschiedt door anderen, zie toe, dat geen enkele besmetting tengevolge van overeenstemming of goedkeuring tot u doordringt. Indien ge niet kunt verhinderen dat zij zich bezoedelen, dan behoren althans uw raadgevingen onveranderlijk van hen gescheiden te zijn, opdat ge u rein bewaart. Indien iemand liever wil, dat het een algemene uitspraak is, hij verlustige zich in zijn gevoelen; maar het past beter, naar mijn oordeel, het te beperken tot het verband van deze tekst.

23. *Drink voortaan geen water ...* Aangezien deze uitspraak de samenhang verbreekt, vermoeden sommigen dat zij niet van Paulus is. Nu zien wij echter, dat Paulus niet zo erg zorgvuldig is geweest in het logisch ordenen van zijn stof, en dat dit voor hem niet zeldzaam is dat hij verschillende uitspraken zonder orde dooréén mengt. Vervolgens kan het gebeuren, dat, wat buiten de volgorde der verzen was toegevoegd, toen de brief reeds geschreven was, daarna door een vergissing der afschrijvers op deze plaats is ingeslopen. Daarover moet men zich evenwel niet zo angstvallig bekommeren, als wij die gewoonte van Paulus in ogeschouw nemen, waarover ik gesproken heb; namelijk dat hij verschillende zaken somtijds pleegt te vermengen. Verder is de hoofdzaak, dat Timótheüs zich er aan moet gewennen een beetje wijn te drinken, om zijn gezondheid op peil te houden. Want hij verbiedt hem niet geheel en al om water te drinken, maar om dit te gebruiken als zijn gewone drank. Want het werkwoord (water drinken) duidt dit aan.

Maar waarom raadt hij hem niet eenvoudig aan om wijn te drinken? Het schijnt immers, wanneer hij er aan toevoegt 'een beetje', dat hij onmatigheid wil tegengaan: wat bij Timótheüs niet te vrezen was.

Ik antwoord, dat dit veeleer duidelijk uitgesproken is oen de lasteringen van boosaardige lieden tegen te gaan, voor wie het anders voor de hand liggend geweest zou zijn om zijn raadgeving heimelijk bespottelijk te maken, namelijk onder dit of een soortgelijk voorwendsel. Wat is dat voor een wijsbegeerte, die aanzet om wijn te drinken? Of is dit de weg, waarlangs men opklimt ten hemel? Om spotternijen van die aard te voorkomen, betuigt de apostel, dat hij slechts te rade gaat met de behoefte, en tegelijk beveelt hij matigheid aan. Het blijkt echter, dat Timótheüs niet slechts matig, maar ook streng is geweest in zijn levenswijze, daar hij zelfs zijn gezondheid niet

spaarde. En het is zeker, dat dát door hem niet door eerezucht, noch door bijgelovigheid gedaan is. Waaruit wij opmaken, dat hij niet alleen zeer afkerig is geweest van weelde en zinnelijke genietingen, maar dat hij, om vrijer te zijn tot het werk des Heeren, ook iets van de gewone voedingsmiddelen afgehaald heeft. Want niet van nature, maar door een ijverig streven naar ingetogenheid was hij onthouder. Maar hoe weinigen zijn er heden ten dage, voor wie het nodig is het gebruik van water te verbieden; hoe velen daarentegen, die beperkt moeten worden tot het sober drinken van wijn? Verder blijkt heier, hoe noodzakelijk het is voor ons, ook wanneer wij wensen recht te handelen, de Geest des verstands van de Heere te vragen, die ons matigheid leert. Timótheüs hield weliswaar het juiste doel in het oog; maar omdat hij berispt wordt door de Geest Gods, vernemen wij dat een buitensporig strenge levenswijze in hem verkeerd is geweest. Tegelijk wordt als algemene regel overgeleverd, dat wij in eten en drinken ons zó moeten matigen, dat ieder voor zich rekening houdt met zijn gezondheid, niest om het leven te verlengen, maar opdat zij, zolang zij leven, voor God en hun naasten nuttig en bruikbaar zijn. Maar indien te grote ingetogenheid wordt afgekeurd, zolang als zij ziekten oproept of begunstigt, hoezeer ook bijgelovigheid afwezig moge zijn: hoe zal dan de halsstarrigheid der Karthuizers beschouwd moeten worden, voor wie het beter is te sterven dan in uiterste noodzaak een weinig vlees te eten? Maar indien aan spaarzaam en matigen bevolen wordt, dat zij hun gezondheid niet bezwaren door te grote spaarzaamheid, dan wacht geen lichte straf de onmatigen, die, door hun gulzige keel vol te stoppen, hun krachten ondermijnen. Maar zij moeten niet vermaand worden, doch als stompzinnig vee van zijn voeder geweerd worden.

24. *Van sommige mensen zijn de zonden ...* Aangezien er niets is, dat trouwe dienaren der kerk méér kwelt, dan wanneer zij geen enkele manier zien om kwalen te verbeteren: wanneer zij gedwongen worden de huichelaars te verdragen, wier gemeenschap zij opmerken; wanneer zij velen, die schadelijke pesthaarden zijn, niet kunnen weren van de kerk, en zelfs niet kunnen beletten om door heimelijke kunstgrepen hun vergif uit te strooien; daarom houdt Paulus Timótheüs staande door deze troost, dat het zal geschieden, dat zij eenhaal, wanneer het God goed gedacht zal hebben, voor het gericht getrokken zullen worden. Zo bemoedigt hij hen tot geduld; omdat met een rustig gemoed afgewacht moet worden het juiste ogenblik, dat God naar Zijn wijsheid tevoren heeft vastgesteld. Op ongelooflijke wijze foltert ook goede en heilige herders een andere onwaardige bejegening: dat zij, wanneer zij met de hoogste onbaatzuchtigheid hun plicht vervuld hebben, door vele onbillijke praatjes beschimpt worden, door veelvuldige verdachtmaking lastig gevallen worden, en dat zij in tegenovergestelde geest zien aangegrepen dingen, die lof verdienden. Ook in dit opzicht komt Paulus te hulp, wanneer hij Timótheüs vermaant, dat voor sommige goede werken het licht tot een andere tijd wordt bewaard. Dat derhalve, indien hun lof als het ware onder de grond begraven wordt door de ondankbaarheid der mensen, ook dat met kalm gemoed verdragen moet worden, totdat de tijd der openbaring aanbreekt. Hoewel hij niet alleen deze kwalen geneest; maar omdat het ons dikwijls overkomt, dat we ons vergissen in het kiezen van de dienaren, terwijl onwaardigen op listige wijze binnendringen, de goeden echter ons onbekend zijn; vervolgens, ook indien wijzelf ons niet vergissen in het oordelen, wij toch aan anderen ons oordeel niet aannemelijk kunnen maken; maar die de besten zijn, worden versmaad, al zetten wij

ons daartegen schrap; de slechten echter sluipen binnen, óf zij dringen zich op: dan kan het niet anders, of onze toestand en die der kerk benauwt ons zeer. Derhalve geeft Paulus zich moeite om de aanstoot óf op te heffen, óf althans te verminderen. Dit zij derhalve de hoofdzaak, dat verdragen moeten worden de dingen, die niet terstond verbeterd kunnen worden; dat gezocht moet worden, waar het nog niet de geschikte tijd voor het geneesmiddel is; dat op ziekten geen geweld aangewend moet worden, totdat zij rijp geworden zijn, of openbaar gemaakt zijn; dat omgekeerd, zo dikwijls aan de deugd de haar toekomende eer niet wordt bewezen, de volle tijd der openbaring afgewacht moet worden, en de domheid der wereld verdragen moet worden, en dat men moet rusten in de duisternis totdat de dag aanlicht.

Ik kom nu tot de woorden, nadat ik de zaak kort samengevat heb. Wanneer hij zegt, *dat de zonden van sommige mensen tevoren openbaar zijn geworden*, dan bedoelt hij, dat zij vroegtijdig ontdekt worden, en als het ware vóór de tijd bij de mensen bekend worden. En dit drukt hij door een vergelijking uit, alsof zij door hard te lopen zich haasten tot hun oordeel. Wij zien immers, dat velen blindelings voortstormen en uit eigen beweging zich een veroordeling op de hals halen, ook al wenst heel de wereld, dat zij behouden worden. Zo dikwijls dat echter voorvalt, laat ons dan in de gedachten komen, dat de verworpenen door de verborgen aandrang van Gods voorzienigheid worden aangezet om hun schuim uit te werpen.

In sommigen volgen zij ... Wat Erasmus vertaalt: *sommigen volgen zij*, aanvaard ik niet. Alhoewel dat beter schijnt te passen bij de Griekse constructie, eist evenwel de gedachte, dat het partikel *év* (in) er heimelijk in gehoord wordt. Immers de verandering van naamval heft de tegenstelling niet op. Want zoals hij gezegd had, dat de zonden van sommigen zich snel haasten tot hun oordeel, zo voegt hij er nu omgekeerd aan toe, dat die van sommigen (of: van anderen) langzamer ter kennis komen. Maar in plaats van de tweede heeft hij de derde naamval gesteld: *in anderen*. Hij geeft echter te kennen dat, hoe ook de zonden van sommigen langer dan wij wensen verborgen blijven en langzaam aan het lucht gebracht worden, zij toch niet voortdurend verborgen zullen zijn. Want ook die zullen hun tijd hebben. Maar indien toch de vertaling van Erasmus beter bevalt, is het noodzakelijk dat de betekenis dezelfde blijft, namelijk: *al haast de wraak Gods zich ook nog zo weinig, toch volgt zij langzaam in de rug*.

25. *Evenzo ook de goede ...* Hij geeft te verstaan, dat somtijds Godsvrucht en andere deugden spoedig en te rechter tijd hun lof bij de mensen hebben, zodat de goeden in waarde zijn. Maar indien het anders treft, dat de Heere evenwel niet zal dulden, dat de onschuld en rechtschapenheid voortdurend verdrukt wordt. Want dikwijls wordt zij door lasteringen, als door wolken, verduisterd; maar eindelijk wordt dat woord vervuld, dat God maakt dat zij schittert als het morgenrood; maar een rustig gemoed is nodig om stand te houden. Want wij zijn mensen; derhalve moet men altijd in het oog vatten, welke maat onze kennis heeft, opdat wij niet verder voortschrijden; want dat zou zijn: *ons de taak van God aanmatigen*.

HOOFDSTUK VI

1. *Allen, die onder het juk zijn als slaven, laten zij hun Heeren alle eer waardig achten, opdat de naam Gods en het onderricht niet gelasterd worde.*
2. *Wie echter gelovige Heeren hebben, laten zij hen niet geringschatten omdat zij broeders zin; maar laten zij méér dienen, omdat zij gelovigen en geliefden en deelgenoten der weldadigheid zin.*

Het blijkt, dat in het begin van (de verbreiding van) het evangelie de slaven, alsof het teken tot vrijlating gegeven was, overmoedig zijn geworden. Want overal geeft Paulus zich veel moeite in het breidelen van die begeerte. En inderdaad was de toestand van slavernij zo hard, dat het niet verwonderlijk is, dat zij bij uitstek gehaat was. Voorts is het gebruikelijk, aan te grijpen tot voordeel van ons vlees al wat ook maar de minste schijn daarvan heeft. Zo maakten zij, wanneer zij hoorden, dat wij allen broeders zijn, dadelijk de gevolgtrekking, dat het onwaardig was, dat zij slaven van broeders zouden zijn. Maar al zou niets dergelijks hun in de geest gekomen zijn, toch is altijd voor ongelukkige mensen nodig een troost, die de bitterheid van al hun ellende tempert. Vervolgens konden zij er niet zonder moeite toe gebracht worden, dat zij gaarne en met opgewekt gemoed hun nek onderwierpen aan een zo ruw juk. Hierop ziet derhalve dit onderricht.

1. *Allen, die onder het juk ...* Omdat een ieder door valse inbeelding zich voortreffelijkheid aanmatigt, is er niemand die het gelijkmoedig verdraagt, dat anderen over hem heersen. Wie de noodwendigheid niet kunnen ontgaan, die gehoorzamen weliswaar tegen wil en dank aan hun meerderen; maar inwendig morren zij en zijn verontwaardigd, omdat zij menen dat hun onrecht wordt aangedaan. Alle betogen van dien aard snijdt de apostel met één woord af, wanneer hij vrijwillige onderwerping eist van allen, die onder het juk zijn. Want hij geeft te verstaan, dat niet onderzocht moet worden, of zij een dergelijk lot of een beter waardig zijn; omdat het voldoende moet zijn, dat zij door deze toestand gebonden zijn. En wanneer hij beveelt, dat zij *eer waardig moeten achten de Heeren*, die zij dienen, verlangt hij niet alleen trouw en nauwgezetheid in het betonen van gehoorzaamheid, maar dat zij tegen hen opzien en hun van harte eerbied betonen, als aan in hogere rang geplaatsten. Want niemand betoont aan een vorst of heer, wat hij verschuldigd is, tenzij hij, ziende op de hoge positie, tot welke God hen verheven heeft, hen daarom met eer bejegt, omdat hij onder hen staat. Want hoezeer zij het ook dikwijls onwaardig zijn, toch verdient de hoge positie zelf, waarmede God hen verwaardigt, altijd eer. Voeg daarbij, dat niemand zijn arbeid of gehoorzaamheid aan een heer uit eigen beweging ten koste zal leggen, tenzij hij overtuigd is dat hij het verschuldigd is. Waaruit volgt, dat de onderwerping begint met deze eer, welke Paulus wil dat waardig geschat worden zij, die over ons staan.

Opdat niet de Naam Gods ... Altijd zijn wij in ons eigen belang vindingrijk, meer dan wel behoorde. Zo ligt voor slaven, als zij ongelovige heren hebben, de tegenwerping voor de hand, dat het onwaardig is, dat zij, die de duivel dienen, heersen over kinderen Gods. Paulus echter buigt het argument naar de tegenovergestelde kant terug: dat daarom aan ongelovige Heeren gehoorzaamd moet

worden, opdat de Naam Gods en het evangelie niet slecht bekend moge staan; alsof die God, Welke wij dienen, ons aandrijft om te rebelleren; alsof het evangelie weerspanning en onhandelbaar maakt hen, die aan anderen onderworpen moeten zijn.

2. *Wie echter gelovige ...* De broedernaam schijnt gelijkheid vast te stellen, en zo de heerschappij op te heffen. Paulus redeneert van de tegenovergestelde kant, dat slaven zich des te liever aan gelovige Heeren moeten onderwerpen, omdat zij hen als kinderen Gods erkennen, en door broederlijke liefde aan hen verbonden zijn, en deelgenoten van dezelfde genade. Immers, niet alledaags is die gunst, dat God hen aan aardse Heeren gelijk gemaakt heeft in datgene, wat het voornaamste is: want zij hebben samen gemeen de aanneming tot kinderen. Dit moet dus voor hen geen geringe spoorslag zijn om de slavernij gelijkmoedig te verdragen. Voeg daarbij, dat de slavernij meer dragelijk is onder zachtmoedige Heeren, die ons liefhebben, en die wij wederkerig liefhebben. Ook de band zelf van het geloof verenigt het best onderling hen, wier positie verschillend is.

Onderwijs deze dingen en spoor daartoe aan.

3. *Indien iemand op andere wijze onderricht, en het niet eens is met de gezonde woorders van onze Heere Jezus Christus, en met het onderricht dat overeenkomstig de Godsvrucht is,*
4. *die is opgeblazen, niets wetende, maar verslappende rondom strijdvragen en woordentwisten, waaruit opkomt afgunst, strijdlust, kwaadsprekerijen, boze vermoedens,*
5. *overbodige botsingen van mensen, verdorven van geest, en die van de waarheid beroofd zijn, menende dat de Godsvrucht een zaak van gewin is. Zonder u af van dezulken.*

Onderwijs deze dingen ... Hij bedoelt, dat dit de dingen zijn, waarop hij zich moet toeleggen om die te onderwijzen; en hij wil dat met het onderricht aansporingen verbonden worden. Het is dus even alsof hij gezegd had, dat deze soort van onderricht dagelijks ingestampt moet worden. En dat de mensen niet alleen onderricht moeten worden, maar ook door voortdurende aansporingen geprikkeld en aangedreven moeten worden.

3. *Indien iemand op andere wijze ...* Omdat het een samengesteld werkwoord is, kan het ook heel goed vertaald worden: 'andere dingen onderricht'. Hoewel er in de betekenis geen enkele dubbelzinnigheid is. Want hij veroordeelt hen allen, die in deze wijze van onderrichten niet overeenstemmen, zelfs indien zij niet openlijk noch opzettelijk de gezonde leer bestrijden. Het kan immers gebeuren, dat wie overigens geen enkele goddeloze of klaarblijkelijke dwaling openlijk verkondigt, toch het onderricht in de Godsvrucht onteert, door zich op te dringen met nutteloze praatzucht. Want waar in het onderricht zelf geen enkele vordering blijkt, en geen enkele opbouw, daar wordt reeds afgeweken van het onderwijs van Christus. En ofschoon Paulus niet spreekt over uitgesproken auteurs van goddeloze leerstellingen, maar over onbetrouwbare en onheilige leraars, die door hun eerezucht of hebzucht het eenvoudige en echte onderricht in de Godsvrucht ontsieren, toch zien wij, hoe scherp en streng hij

tegen hen uitvaart; en geen wonder. Want het kan nauwelijks gezegd worden, hoeveel schade een vervalste prediking doet, die geheel en al is ingericht tot uiterlijk vertoon en holle woordenpraal. Maar wie hij berispt, blijkt beter uit het tekstverband. Want wat onmiddellijk volgt: *en het niet eens is met de gezonde woorden, is een nadere uitlegging*. Het pleegt immers te gebeuren, dat mensen van dat slag, door verkeerde nieuwsgierigheid meegesleurd, al wat nuttig en degelijk is, verachten. En zo zijn zij zonder reden uitgelaten als dartele paarden. Wat is dat echter anders dan *de gezonde woorden van Christus* versmaden? Want gezond worden zij genoemd naar hun uitwerking, omdat zij ons gezondheid aanbrengen, of geschikt zijn om die te begunstigen. Hetzelfde betekent *het onderricht dat overeenkomstig de Godsvrucht is*. Het zal immers niet overeenstemmend met de Godsvrucht zijn, indien het ons niet onderwijst in de vrees en dienst van God, indien het ons geloof niet opbouwt, indien het ons niet opvoedt tot geduld, nederigheid en alle plichten der liefde. Dus al wie er zich niet op toelegt om op nuttige wijze te onderrichten, onderricht anders dan het behoorde; ja wat ,meer zegt, noch Godvruchtig, noch gezond is het onderricht, met welke gloed het ook schittert, dat zich niet richt op de vordering der hoorders. Dezulken veroordeelt Paulus in de eerste plaats wegens hoogmoed, en wel wegens holle en winderige (hoogmoed); vervolgens, omdat geen enkele straf kan worden uitgedacht, méér geschikt om eezuchtigen te kastijden, dan wanneer al datgene, waardoor zij zichzelf behagen, wegens onwetendheid veroordeeld wordt, spreekt Paulus als zijn oordeel uit, dat zij *niets weten*, hoezeer zij ook door vele spitsvondigheden opgezwollen zijn. Zij hebben immers niets degelijke, maar slechts louter wind. En tegelijk vermaant hij alle Godvruchtigen, dat zij zich niet door die winderige woordenpraal laten verhovaardigen, zodat zij niet vast geworteld blijven in de eenvoud van heet evangelie.

4. *Maar verslappende ...* Er is een zijdelingse tegenstelling tussen de gezondheid van het onderricht van Christus en die slapheid. Want hoewel die scherpzinnige onderzoekers zich veel en langdurig vermoeid hebben, welke vrucht brengen zij tenslotte mee naar huis uit hun arbeid, dan dat de ziekte allengs groeit? Zo matten zij zich niet alleen tevergeefs af, maar halen zich slapheid op de hals tengevolge van hun verkeerde nieuwsgierigheid. Daaruit volgt dus, dat zij er ver vandaan zijn om naar behoren verder te komen, zoals het leerlingen van Christus betaamde.

Strijdvragen en woordentwisten voegt hij niet zonder reden onmiddellijk aaneen; immers door het eerste woord duidt hij niet alle strijdvragen aan, welke gij maar wilt, die óf uit een sobere en gematigde ijver om te leren geboren worden, óf dienstig zijn tot een zuivere uitlegging van nuttige zaken, maar zodanige als er heden ten dage in de scholen der Sorbonne druk besproken worden om scherpzinnigheid ten toon te spreiden. Daar brengt de éne strijdvraag de andere voort; omdat er geen enkele maat is, wanneer iemand, wie hij ook zij, doordat hij meer zoekt te weten dan dienstig is, aan zijn ijdelheid toegeeft. Hieruit duiken later eindeloze twisten op. Want evenals in de hitte dikke wolken niet zonder donder uiteengejaagd worden, zo is het noodzakelijk, dat die netelige strijdvragen in gevechten uitloopen. Maar *woordentwisten* noemt hij strijdlustige verhandelingen over woorden meer dan over zalven, of (zoals men gewoonlijk zegt) zonder stof, of onderwerp. Want indien iemand nauwgezet overweegt al de strijdpunten, welke ook maar brandend zijn onder de sofisten, zal hij bevinden, dat die niet voortkomen uit zaken, maar dat die uit niets

gesmeed worden. Kort en goed, Paulus heeft alle strijdvragen willen veroordelen, die ons opscherpen tot vitterijen van niets.

Waaruit opkomt afgunst... Uit de gevolgen bewijst hij, hoezeer de eerzuchtige begeerte om te weten ontweken moet worden. Immers is de eerzucht de moeder van de afgunst. Waar echter de afgunst heerst, daar branden tegelijk de scheldwoorden los, de twisten, en de andere boze dingen, die hier door Paulus opgesomd worden. Hij voegt er aan toe, dat bij dezulken *de geest verdorven ijs, en dat zij van de waarheid beroofd zin*. Verder is het zeker, dat hier de sofisten gehekelde worden, die, met achterstelling van wat opbouwt, het Woord Gods verkeren in de kunst om fijnzinnig te betogen en onbeduidende spitsvondigheden. Als de apostel slechts aantoonde, dat op deze wijze het onderricht in het heil onnut gemaakt wordt, zou reeds dat een allerminst te verdragen ontheiliging zijn; maar veel ernstiger en heftiger is die berisping, omdat hij zo verderfelijke kwalen, die daaruit voortvloeien, en zo schadelijke plagen opsomt. Laten wij derhalve uit deze plaats leren, de sofistiek te verfoeien als een zaak, voor de Kerk Gods méér verderfbrendend dan genoegzaam geloofd kan worden.

5. *Dat de Godsvrucht een zaak van gewin is ...* Los het zó op: dat de Godsvrucht een zaak van gewin is, of de kunst om veel winst te maken; omdat zij namelijk heel het Christendom afmeten naar winst. Evenzo immers alsof de uitspraken van de Heilige Geest tevoorschijn gebracht waren tot geen ander doel, dan om hun hebzucht te dienen, drijven zij handel als met koopwaar, die ten verkoop is uitgestald. Paulus verbiedt dienaren van Christus om met dezulken enige omgang te hebben. Immers beveelt hij Timótheüs niet alleen aan hen niet gelijk te zijn, maar hen te ontvluchten als schadelijke pesten. Want hoewel zij niet openlijk weerstand bieden aan het evangelie, ja veeleer pralen met een valse belijdenis daarvan, toch is de gemeenschap met hen besmettelijk. Vervolgens, indien de grote massa der mensen ziet, dat wij met hen bevriend zijn, dreigt het gevaar, dat zij onder het voorwendsel van onze vriendschap zich indringen. Derhalve moeten wij ons de grootste moeite geven, dat allen begrijpen, dat wij hun zózeer vreemd zijn, dat zij niets met ons gemeen hebben.

6. *Een groot gewin echter is Godsvrucht met genoegzaamheid.*

7. *Want wij hebben niets in de wereld ingebracht: het is zeker, dat wij er ook niets uit mee kunnen nemen.*

8. *Als wij echter voedsel en deksel hebben, zullen wij hiermede tevreden zijn.*

9. *Want wie rik willen worden, vallen in verzoeking en in een strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerten, welke de mensen doen verzinken in verderf en ondergang.*

10. *Want een wortel van alle kwade dingen is de hebzucht: aan welke overgeleverd sommigen zijn afgedwaald van het geloof, en hebben zichzelf verwickeld in vele smarten.*

6. *Een gewin echter is ...* Smaakvol, niet zonder ironische terechtwijzing, buigt hij dezelfde woorden aanstonds terug in een tegenovergestelde zin, alsof hij gezegd had: verkeerd en liederlijk handelen zij, die het onderricht van Christus te koop aanbieden;

alsof waarlijk de Godsvrucht een zaak van gewin was. Hoewel ongetwijfeld, indien iemand haar op de rechte wijze waardeert, de Godsvrucht een groot en zeer overvloedig gewin is. Daarom echter noemt hij haar zo, omdat zij ons de volle en volkomen gelukzaligheid aanbrengt. Heiligschenners zijn dus zij, die, als slaven van geldelijk voordeel, de Godsvrucht aanwenden tot hun gewin. Voor ons echter is de Godsvrucht een voordeel, groot genoeg op zichzelf, omdat wij door haar verkrijgen niet slechts dat wij erfgenamen der wereld zijn, maar ook dat wij genieten van Christus en al Zijn rijkdom.

Met genoegzaamheid ... Dit kan zowel met de gemoedsstemming, als met de zaak zelf in verband gebracht worden. Indien ge het in verband brengt met het gemoed, zal de betekenis zijn: dat de Godvruchtigen, zolang zij nergens naar jagen, maar tevreden zijn met hun armoede, een voldoende groot voordeel verkregen hebben. Indien ge het opvat als: genoegzaamheid vaan goederen (wat mij niet minder aannemelijk voorkomt), dan zal het een belofte zijn, zoals die van Psalm 34 : 11: *De leeuwen verlangen te eten en zwerven uitgehongerd rond; maar die de Heere zoeken, zullen niet verstoken zijn van enig goed.* Want altijd is de Heere de Zijnen nabij; en zoveel als voor hun behoefte voldoende is, geeft Hij uit Zijn volheid aan ieder als het hem toegemeten rantsoen uit. Zo is het ware geluk in de Godsvrucht gelegen: deze genoegzaamheid echter is als het ware een zekere toegift.

7. *Want wij hebben niets in de wereld ingebracht..* . Dit heeft hij er aan toegevoegd om de mate van genoegzaamheid te begrenzen. Een onverzadelijke maalstroom is onze begeerlijkheid, indien zij niet in toom gehouden wordt: dit is echter de beste teugel, indien wij niets méér verlangen dan de behoefte van dit leven eist. Want daarom overschrijden wij de grenzen, omdat onze bezorgdheid zich uitstrekt tot duizend levens, welke wij door een valse verbeelding ons voorstellen. Niets is méér algemeen, niets ook méér algemeen erkend dan dit gevoelen van Paulus. Maar zodra allen het erkend hebben, wat ook dagelijks met de ogen gezien wordt, verslindt ieder afzonderlijk met zijn wensen onmetelijke landgoederen niet anders, dan wanneer hij een maag had, die de halve wereld kan bevatten. En dit is het, wat gezegd wordt in Psalm 49 : 14, dat, hoewel de dwaasheid der vaderen daarin blijkt, dat zij hoopten dat zij hier eeuwig zouden blijven, desniettemin hun nakomelingen hun weg goedkeuren. Laten wij derhalve, opdat de genoegzaamheid voor ons vast sta, leren ons gemoed zo rustig te houden, dat wij niet méér verlangen dan wat noodzakelijk is om het leven dragelijk te maken. Wanneer hij *voedsel en deksel* noemt, sluit hij weelde en een overvloedige voorraad uit. De natuur is immers met weinig tevreden; en overtollig is, al wat het natuurlijk gebruik te boven gaat. Niet dat een kwistiger gebruik op zichzelf veroordeeld moet worden, maar een hebzuchtig verlangen is altijd zondig.

9. *Wie rijk willen worden ...* Nadat hij heeft aangespoord tot ingetogenheid en verachting van de rijkdom, waarschuwt hij nu, hoe verderfelijck de begeerte om te bezitten is, en vooral in de dienaren der kerk, over wie hij hier met name handelt. Niet de rijkdom is echter de oorzaak van de kwade dingen, die hij hier vermeldt; maar de hebzuchtige begeerte, ook indien iemand overigens arm is. Maar Paulus onderwijst niet slechts, wat meestal pleegt te gebeuren, maar wat noodzakelijk is dat voortdurend gebeurt. Want al wie zich dit heeft voorgenomen: om rijk te worden, levert zich als

gevangene aan de duivel uit. Zeer waar is dat woord van een heidens dichter: Wie rijk wil worden, wil het ook snel worden. Waaruit volgt, dat allen, die gedreven worden om naar rijkdom te streven, blindelings voortstormen. Hieruit komen ook voort die dwaze, ja, onzinnige begeerten, die hen tenslotte in het verderf doen verzinken. Dit kwaad is weliswaar algemeen; maar 'in de herders der kerk komt het meer zichtbaar uit. Want zó waanzinnig maakt hen de hebzucht, dat zij voor niets, hoe ongerijmd ook, terugdeinzen, zodra de glans van goud of zilver hun ogen heeft aangeraakt.

10. *Want een wortel van kwade dingen ...* Er is geen reden, waarom wij ons al te angstvallig zouden inspannen door de vergelijking met andere zonden. Het is zeker, dat eerzucht en hoogmoed *dikwijls* slechtere vruchten voortbrengen; en toch komt eerzucht niet uit hebzucht voort. Van de geslachtelijke wellust kan hetzelfde gezegd worden; maar het was niet het voornemen van Paulus om al die soorten van zonden, welke ook maar genoemd kunnen worden, onder de hebzucht te besluiten. Wat dan? Hij heeft eenvoudig bedoeld, dat ontelbare kwade dingen daaruit opkomen. Zoals wij gewoonlijk zeggen, dat er geen kwaad is, dat niet wordt voortgebracht óf door tweedracht, óf door gulzigheid, óf door dronkenschap, óf door een andere dergelijke zonde, welke gij maar wilt. En inderdaad kan men van de misdadige zucht om te hebben zeer naar waarheid dit zeggen, dat er geen enkele soort van kwaad is, die niet dagelijks uit haar overvloedig opwelt; zoals daar zijn talloze bedriegerijen, valse streken, meineden, misleidingen, roverij, wreedheid, omkoperijen in rechtszaken, twisten, hatelijkheden, vergiftigingen, moorden; kortom, vrijwel alle kunstgrepen om schade toe te brengen. Dergelijke uitspraken komen overal bij ongewijde schrijvers voor. En daarom handelen sommigen onbeschaamd, als zij de beschuldiging uiten dat dit door Paulus met overdrijving gezegd is, terwijl zij voor Horatius of Ovidius in de handen zouden klappen, als hij zo sprak. Och, mocht de dagelijkse ervaring niet bevestigen, dat de zaak zelf, zoals zij is, eenvoudig aangewezen is! Maar laten wij ons herinneren, dat diezelfde misdaden, die uit hebzucht voortvloeien, ook kunnen opkomen hetzij uit eerzucht, of uit afgunst, of uit andere verkeerde neigingen, zoals zij daaruit stellig opkomen.

Aan welke overgeleverd sommigen ... De Griekse spreekwijze is oneigenlijk, wanneer hij zegt, dat de hebzucht wordt nagejaagd; maar zij verduistert de betekenis in geen enkel opzicht. Want hij verklaart, dat de verschrikkelijkste van alle kwalen uit de hebzucht geboren wordt: de afval van het geloof. Want wie aan deze ziekte lijden, ontaarden langzamerhand, totdat zij het geloof geheel en al van zich werpen. Vandaar die *smart*, die hij vermeldt; onder welk woord ik versta de huiveringwekkende foltering van het geweten, die wanhopige mensen plegen te overvallen; ofschoon God de hebzuchtigen ook door andere voorproeven kwelt, terwijl zijzelf hun eigen beulen zijn.

11. *Maar gij, o mens Gods, ontvlucht deze dingen; maar jaag na rechtvaardigheid, Godsvrucht, geloof, liefde, geduld, zachtmoedigheid.*
12. *Strijd de goede strijd des geloofs; grip naar het eeuwige leven, tot hetwelk gij ook geroepen zit, en de goede belijdenis beleden hebt voor vele getuigen.*
13. *Ik beveel u voor God, die alle dingen levend maakt, en voor Christus Jezus, die de goede belijdenis betuigd heeft voor Pontius Pilatus,*

14. *dat gij dit gebod houdt, onbevlekt en onberispelijk, tot de openbaring van onze Heere Jezus Christus,*
15. *welke te zijner tijd aan het licht zal brengen de zalige en enige Heerser, de Koning van wie koning zijn en de Heere van wie heer zijn,*
16. *die alleen onsterfelijkheid heeft, die een ontoegankelijk licht bewoont, dien geen der mensen gezien heeft, noch kan zien, wien zij eer en eeuwige kracht. Amen.*

11. *Maar gij, o mens Gods, ontvlucht deze dingen..* . Door hem mens Gods te noemen, voegt hij gewicht toe aan zijn opwekking. Verder, indien men met de voorafgaande zin wil verbinden, wat hij voorschrijft aangaande *het najagen van rechtvaardigheid, Godsvrucht, geloof en geduld*, dan houdt hij het geneesmiddel voor om van hebzucht te beteren, namelijk door te vermanen, naar wat voor rijkdom hij moet streven, immers naar een geestelijke. Dit voorschrift kan echter ook tot de andere zinsdelen worden uitgestrekt, dat Timótheüs, zich aan alle ijdelheid onttrekkende, die overdadigheid, die zo juist veroordeeld is, ontvluchte. Want wie ingespannen bezig is met noodzakelijke bezigheden, zal zich van overbodige gemakkelijk onthouden. Hij noemt echter als voorbeeld enkele soorten van deugden, onder welke men ook andere behoort te verstaan. Al wie derhalve door de ijver tot gerechtigheid in beslag genomen zal worden, zal ook streven naar Godsvrucht, geloof en liefde, hij zal lijdzaamheid en zachtmoedigheid najagen: het zal niet anders kunnen, of hij heeft een afschuw van de hebzucht en haar vruchten.

12. *Strijd de goede strijd ...* Zoals hij in de volgende brief zal zeggen (2 Tim. 2 : 4): Wie zich gemeld heeft voor de krijgsmacht, wordt niet verward in bezigheden, vreemd aan zijn beroep. Derhalve waarschuwt hij, om Timótheüs terug te houden van te veel zorg voor aardse zaken, dat er gestreden moet worden. Want daaruit komt voort zorgeloosheid en toegeeflijkheid, dat het merendeel in zijn vrije tijd als in scherts Christus wil dienen, hoewel Christus al Zijn dienaren tot de krijgsmacht oproept. Om hem echter te bezielen om dapper een zodanige strijd te aanvaarden, noemt hij die goed; dit is: geluk brengend, en daarom geenszins te ontvluchten. Want indien aardse soldaten niet aarzelen om te strijden met twijfelachtige uitslag en met doodsgevaar, met hoeveel betere moed behoren wij dan te strijden onder het opperbevel en het vaandel van Christus, daar wij van de overwinning verzekerd zijn? Vooral, daar ons een beloning wacht, niet zoals andere bevelhebbers plegen uit te betalen aan hun soldaten, maar de heerlijke onsterfelijkheid en de hemelse gelukzaligheid. Het zou werkelijk onwaardig zijn, dat wij vermoeid werden of begonnen te wankelen, nu zulk een hoop ons voor ogen is gesteld. En dat is het, wat hij onmiddellijk daarop laat volgen.

Grijp naar het eeuwige leven ... Want het is evenzo, alsof hij zei: God roept u tot het eeuwige leven; streef derhalve daarnaar met verachting der wereld. En wanneer hij beveelt daarnaar te grijpen, verbiedt hij, halverwege op te houden of traag te worden. Alsof hij zei, dat er niets bereikt is, totdat wij het toekomstige leven verworven hebben, tot hetwelk God ons uitnodigt. Zo verklaart hij ook in Filipp. 3 : 12, dat hij zich verder inspant, omdat hij het nog niet gegrepen heeft. Maar omdat de mensen op goed geluk en tevergeefs zouden lopen, indien zij God niet hadden tot de aasdrijver van hun loop, maakt hij ook, om de opgewektheid aan te vuren, melding

van de *roeping*. Er is immers niets, dat ons méér moed moet geven, dan wanneer wij horen dat wij door God geroepen zijn. Want daaruit maken wij op, dat onze arbeid niet ijdel zal zijn, waarvan God de leiding heeft, en waarin Hij ons de hand toesteeft. Ook dat zou reeds een ernstig verwijt zijn, de roeping Gods versmaad te hebben. En daarom moet dit een zeer scherpe prikkel zijn: God roept u tot het eeuwige leven; pas op, dat ge niet ergens anders heen wordt afgetrokken, of anderszins afvallig wordt, vóórdat ge het verkregen hebt.

En de goede belijdenis beleden hebt ... Ook door de herinnering aan zijn vroegere leven prikkelt hij hem meer om voort te gaan. Het is immers schandelijker om af te vallen, nadat gij goed begonnen zijt, dan nooit begonnen te zijn. Derhalve wakkert hij Timótheüs aan door dit argument, dat hij tot hiertoe zich flank en lofwaardig gedragen heeft; opdat het einde moge beantwoorden aan het begin. Onder belijdenis versta ik niet een belijdenis, in woorden samengevat, maar veeleer metterdaad voortgebracht; en dat niet slechts éénmaal, maar in heel zijn dienst. De betekenis is dus: Gij hebt van uw schitterende belijdenis vele getuigen zowel te Efeze als in andere landstrekken, die u aanschouwd hebben, trouw en ernstig u bewegende in het belijden van het evangelie. En daarom staat het u, nadat gij zulk een proeve geleverd hebt, niet meer vrij, tenzij met de grootste schande en oneer, u een ander te betonen dan een uitstekend soldaat van Christus. Hieruit leren wij in het algemeen, dat naarmate ieder van ons méér uitmunt, hij des te minder te verontschuldigen is, indien hij afvalt, en des te meer aan God verplicht is om naar behoren voort te gaan.

13. *Ik beveel u ...* Een zo grote heftigheid van bezweringen, als Paulus gebruikt, is tot bewijs, welk een moeilijke en zeldzame deugd het is, te volharden in de dienst van het evangelie, zoals het betaamt, tot het laatste toe. Want hoewel Paulus in de persoon van Timótheüs ook anderen aanspoort, toch spreekt hij tegelijk hem toe. Verder, wat hij zegt van Christus en van God, hangt samen met de omstandigheid van de zaak in kwestie. Want wanneer hij aan God dit toeschrijft, dat Hij *alle dingen levend maakt*, wil hij de ergernis van het kruis tegengaan, dat niets dan een schijn des doods vertoont. Hij geeft te kennen, dat derhalve de ogen gesloten moeten worden, wanneer de goddelozen de dood in 't vooruitzicht stellen en daarmee dreigen; of liever, dat ze strak op God alleen gericht moeten worden, omdat Hij het is, die die doden terugbrengt in het leven. Het geheel heeft deze strekking, dat wij, zonder nog acht te slaan op de wereld, op God alleen leren letten. Wat hij aanstonds over *Christus* laat volgen, bevat een uitnemende bemoediging. Immers worden wij er aan herinnerd, dat wij niet filosoferen onder de een of andere Plato, die in stille rust nutteloze verhandelingen houdt; maar dat de leer, die Hij belijdt, door de dood van de Zoon Gods bekrachtigd is. Immers met niet veel woorden heeft Christus Zijn *belijdenis onder Pilatus* afgelegd, maar metterdaad (namelijk door een vrijwillige dood te ondergaan). Want hoewel Christus voor Pilatus liever heeft willen zwijgen, dan het woord voeren voor Zijn verdediging, omdat Hij, reeds aan een zékere veroordeling prijsgegeven, daarheen gekomen was, toch is er in Zijn stilzwijgen een even schitterende verdediging van Zijn leer geweest, als wanneer hij die luidruchtig verdedigd zou hebben. Want Hij heeft die door Zijn bloed en het offer des doods beter dan door het woord bekrachtigd. Hij noemt deze een *goede* belijdenis. Want Sokrates is ook gestorven; en toch is zijn dood geen wettig bewijs geweest van de leer,

waaraan hij vasthield. Maar wanneer wij horen, dat het bloed van de Zoon Gods vergoten is, dan is dat het hoogheilig zegel, dat ons van alle twijfel bevrijdt. Laten wij derhalve, zo dikwijls onze zielen wankelmoedig zijn, ons herinneren, dat uit de dood van Christus telkens bemoediging geput moet worden. Want van welk een lafheid zou het getuigen, zulk een Leidsman, die ons voorgaat, in de steek te laten?

14. *Dat gij dit gebod houdt ...* Door het woord 'gebod' duidt hij aan, wat hij tot hertoe over de taak van Timótheüs uiteengezet heeft; waarvan dit de hoofdzaak was, dat hij zich een trouw dienaar zou betonen voor Christus en de kerk. Want wat is het nodig, dit uit te breiden tot de gehele wet? tenzij misschien iemand het liever eenvoudig wil opvatten als de hem opgedragen functie. Want wij worden ook niet aangesteld als dienaren der kerk, zonder dat God tegelijk ons voorschrijft, wat Hij dan wil, dat wij doen. Zo zou 'het gebod houden' niets anders zijn dan het hem, toevertrouwde ambt te goeder trouw vervullen. Kort en goed, ik breng het stellig in verband met de dienst van Timótheüs. De bijvoeglijke naamwoorden, die volgen, passen, wat betreft de naamval en de bepaling, in het Grieks zowel bij het gebod als bij de persoon van Timotheus; de betekenis evenwel, die ik weergegeven heb, is veel passender. Paulus echter vermaant, dat Timotheus zich moet toeleggen op heiligheid des levens en reine zeden, indien hij naar behoren aan zijn ambtsplicht wil voldoen.

Tot de openbaring van onze Heere Jezus Christus ... Men kan niet zeggen, hoe noodzakelijk het in die tijd voor alle Godvruchtigen is geweest, de geest geheel en al strak gericht te houden op de dag van Christus, daar zich in de wereld, waarheen men zich ook wendde, ontelbare ergernissen voordeden. Van alle kanten werden zij aangevallen, voor allen waren zij tot een voorwerp van haat en vervloeking, aan aller spot waren zij blootgesteld, dagelijks werden zij gedrukt door nieuwe zorgen; intussen bleek geen enkele vrucht van zoveel moeiten en lasten. Wat bleef er derhalve over, dan dat zij in gedachte over alles heen vlogen naar die gelukzalige dag van onze verlossing? Ofschoon diezelfde reden ook heden ten dage bij ons geldt; ja, zij is aan bijna alle eeuwen gemeen. Want hoeveel dingen dringt Satan voortdurend op aan onze ogen, die ons anders honderdmaal van het goede voornemen af zouden brengen? Ik laat onvermeld vuur, zwaard, ballingschap, en alle woedende aanvallen van vijanden; ik laat onvermeld lasteringen en andere kwellingen; hoeveel dingen zijn er inwendig, die veel erger zijn? Eerzuchtige mensen verheffen zich, aanhangers van Epicurus en Lucianus spotten, schaamtelozen honen, huichelaars, die wijs zijn naar het vlees, !morren, in bedekte termen hekelen zij ons, door veelsoortige kunstgrepen worden wij her en derwaarts bewogen. Kortom, het is even ontzaglijk wonder, wanneer in een zo moeilijk en gevaarlijk ambt iemand, wie hij ook zij, ongebroken volhardt. Voor deze zo talrijke moeilijkheden is er slechts één geneesmiddel: de ogen te richten op de verschijning van Christus, en daarvan altijd afhankelijk te zijn. Omdat wij echter in onze gebeden overhaast plegen voort te stormen, en het weinig scheelt, of wij bepalen tevoren voor God de dag en het uur, opdat Hij het niet uitstelt te vervullen, indien Hij iets beloofd heeft, daarom betoont hij tijdig een al te grote haast in het verwachten van de komst van Christus.

Want dit willen deze woorden zeggen: *Welke te zijner tijd aan het licht zal brengen de zalige, enz.* Immers, met rustiger gemoed verwachten de mensen datgene, waarvan zij weten, dat de juiste tijd nog niet daar is. Hoe komt het, dat wij in het verdragen

van de orde der natuur zo geduldig zijn, dan omdat ons die gedachte weerhoudt, dat wij ontijdig zouden handelen, indien wij door onze verlangens tegen zouden stribbelen? Laten wij zo weten, dat voor de openbaring van Christus zijn tijd is vastgesteld, welke wij geduldig behoren af te wachten.

15. *De zalige en enige Heerser ...* Door die lofspreuken verheft hij daarom de opperheerschappij van God, opdat niet de glans van de heersers dezer wereld ons de ogen verblinde. En vooral in die tijd was een dergelijke vermaning noodzakelijk. Immers, even groot als toen de grootheid en macht van alle koningschap was, evenzeer werden de majesteit en de heerlijkheid Gods verduisterd. Want hoe velen zich ook van de heerschappij meester maakten, zij waren niet alleen zeer verbitterde vijanden van het Koninkrijk Gods, maar op trotse wijze beledigden zij God, en traden Zijn heilige naam met voeten. En met hoe groter hooghartigheid zij de ware religie verachtten, des te gelukkiger schenen zij zichzelf toe. Wie zou niet uit zulk een voorkomen der dingen geoordeeld hebben, dat God op ellendige wijze overwonnen en onderdrukt was? Wij zien, hoe onbeschaamd Cicero zich verhovaardigt tegen de Joden wegens hun hopeloos lot, in zijn redevoering voor Flaccus. Wanneer de goeden zien, dat de goddelozen zo door voorspoed opgeblazen zijn, worden zij somtijds ontmoedigd; waarom Paulus, om de ogen der Godvruchtigen af te wenden van die verdwijnende glans, de zaligheid, de heerschappij en het Koninkrijk opeist voor God alleen. Wanneer hij Hem de *enige Heerser* noemt, werpt hij de staatkundige orde niet omver, alsof er in de wereld volstrekt geen overheden of koningen moeten zijn; maar hij duidt aan, dat Hij alleen het is, die door Zichzelf regeert en door Zijn eigen kracht.

Wat ook blijkt uit de volgende woorden, die hij bij wijze van uitlegging er aan toegevoegd heeft: *de Koning van wie koning zijn en de Heere van die heer zijn*. De hoofdzaak is, dat al de machten der wereld aan Zijn opperheerschappij onderworpen zijn, van Hem afhankelijk zijn, kortom, staan en vallen door Zijn wenk. Dat dit in waarheid een onvergelykelijke heerschappij is, omdat vergeleken met haar heerlijkheid al de andere niets zijn; en terwijl déze vergankelijk zijn en binnenkort te gronde zullen gaan, dat eeuwig duurt.

16. *Die alleen onsterfelijkheid heeft ...* Hierop legt Paulus zich toe, dat hij buiten God geen geluk, geen waardigheid of verhevenheid, geen leven over laat. Daarom zegt hij nu, *dat God alleen onsterfelijk is*, opdat wij weten, dat wij met alle schepselen niet in eigenlijke zijn leven, maar het leven slechts aan Hem ontleen. Hieruit volgt dat, terwijl wij verlangen naar God, de Bron van onsterfelijk leven, dit tegenwoordige leven voor niets geacht moet worden.

Maar men werpt tegen, *dat de menselijke ziel en de engelen hun eigen onsterfelijkheid hebben; dat dit daarom niet naar waarheid van God alleen gezegd wordt*.

Ik antwoord, dat hier niet ontkend wordt, dat God de onsterfelijkheid uitgiet in welke schepselen Hij wil, wanneer gezegd wordt, dat Hij alleen die heeft. Dit betekent immers zoveel, alsof Paulus gezegd had., dat God alleen niet slechts door Zichzelf en door Zijn eigen natuur onsterfelijk is, maar de onsterfelijkheid in Zijn macht heeft; zodat zij aan schepselen niet toekomt, dan voorzover Hij, door Zijn kracht hun in te blazen, ze levend maakt. Want indien ge de kracht Gods, die in de ziel des mensen is gelegd, opheft, zal zij op staande voet vergaan. Hetzelfde moet men ook van gevoelen

zijn aangaande de engelen. Dus bigt, in eigenlijke zin gesproken, aan de natuur van zielen of engelen geen onsterfelijkheid ten grondslag, maar deze vloeit van elders voort, namelijk van de verborgen inblazing Gods; overeenkomstig dat woord: *In Hem leven wij en bewegen wij ons en zijn wij*. Indien iemand méér en fijnere bijzonderheden verlangt, laat hij dan het twaalfde boek van Augustinus over **de Stad Gods** lezen.

Een licht bewoont ... Twee dingen geeft hij te verstaan.: dat God voor ons verborgen is, en dat toch de oorzaak der onzichtbaarheid niet in Hem is, alsof Hij zich in de duisternis schuil houdt; maar in ons, voor wie, wegens de zwakke scherpzinnigheid, of liever stompzinnigheid van geest, de toegang tot Zijn licht niet openstaat. Maar begrijp, dat het licht Gods *ontogankelijk is*, indien iemand op eigen gelegenheid zich tot Hem haast. Want indien God niet door Zijn genade de toegang voor ons openstelde, zou de profeet (Psalm 34 : 6) niet zeggen: *tot Hem gaan, worden verlicht*. Ofschoon het waar is, dat wij nooit, zolang wij door dit sterfelijk vlees omgeven worden, zóver doordringen in de binnenste heiligdommen Gods, dat ons niets ontgaat. Want wij kennen ten dele, en wij zien als door een spiegel en in een raadsel. Wij treden dus door het geloof in het licht Gods, maar ten dele. Intussen is dat woord waar, dat dit licht voor de mens ontogankelijk is.

Dien geen der mensen gezien heeft ... Ter wille van meer verklaring is dit er aan toegevoegd, opdat de mensen leren door het geloof op Hem te zien, wiens gestalte zij met de ogen niet zien, en des te minder met het begrip van de geest. Want ik breng dit niet slechts in betrekking tot de ogen van het lichaam, maar ook tot het vermogen der ziel zelf. Men moet er altijd op letten, waarde apostel op doelt. Het is moeilijk om alles, waarvan wij de onmiddellijke aanblik genieten, achter te stellen en te veronachtzamen, om op te klimmen tot God, die nergens zich vertoont. Want van tijd tot tijd besluit ons deze gedachte: *Hoe weet gij, of er een God is, daar gij slechts hóórt, dat Hij er is, maar niet ziet?* Tegen dit gevaar wapent ons de apostel bij voorbaat, wanneer hij zegt, dat dit niet gewaardeerd moet worden naar onze zintuiglijke waarneming, aangezien dat onze bevattingskracht te boven gaat. Want daarom zien wij Hem niet, omdat er geen gezichtsscherpte is, die tot zulk een hoogte opklimt. Er is een lange verhandeling bij Augustinus over deze uitspraak, omdat zij schijnt te strijden met dat, wat gezegd wordt in de eerste brief van Johannes (3 : 2): *Dan zullen wij Hem zien, zoals Hij is*, omdat wij Hem gelijk zullen zijn. Hoewel hij die verhandeling op vele plaatsen houdt, schijnt hij haar nergens beter te ontwikkelen dan in de brief aan de weduwe Paulina. Wat echter de betekenis van deze tekst betreft, is het antwoord eenvoudig, dat wij God niet kunnen zien in deze natuur, zoals elders gezegd wordt: *Vlees en bloed zullen het Koninkrijk Gods niet bezitten* (1 Cor. 15 :50). Want wij moeten vernieuwd worden, opdat wij aan God gelijk zijn, voordat het ons gegeven wordt Hem te zien. En opdat wij niet boven mate nieuwsgierig zijn, moet ons dat altijd in de gedachten komen, dat in dit onderzoek méér waard is de wijze van leven dan van spreken. Laten wij tegelijk er aan denken om op onze hoede te zijn voor datgene, waarvoor Augustinus op verstandige wijze beveelt op onze hoede te zijn, dat wij niet, terwijl wij al disputerende nasporen op welke wijze God gezien kan worden, de vrede zelf en de heiligmaking verliezen, zonder welke niemand ooit God zal zien.

17. *Beveel hun, die rijk zijn in deze wereld, dat zij zich niet verheffen, noch hun hoop*

- stellen op de onzekerheid van de rijkdom, maar op de levende God, die alle dingen in overvloed verschaft om te genieten;*
18. *dat zij weldoen, dat zij rijk zijn in goede werken, gewillig om rijkelijk te geven, gaarne mededelende,*
 19. *voor zichzelf wegliggende een goed fundament voor de toekomst, opdat zij het eeuwige leven grijpen.*
 20. *O Timótheüs, bewaar het u toevertrouwde pand, vermijdende het onheilig adel geschreeuw, de grootspraak, en de tegenstellingen van wat ten onrechte wetenschap genaamd wordt;*
 21. *door welke te belijden sommigen zijn afgedwaald van het geloof. De genade zij met u. Amen.*

17. *Hun, die rijk zijn ...* Het is waarschijnlijk, daar velen onder de Christenen arm en onaanzienlijk waren, dat zij door de rijken (zoals het gewoonlijk gaat) veracht zijn geweest. En dat heeft vooral te Efeze, een welvarende stad, in praktijk kunnen komen; want daar heerst, zoals meestentijds, de hoogmoed het meest. En hieruit maken wij op, welk een gevaarlijke zaak de overvloed van goederen is. Want niet zonder reden spreekt Paulus met een zo strenge vermaning in het bijzonder de rijken toe; maar hij gaat de zonden tegen, die vrijwel voortdurend de rijkdom begeleiden, precies zoals de schaduw het lichaam; en dat door de slechtheid van onze aard, daar wij uit de gaven Gods altijd stof tot zondigen grijpen. Twee dingen echter stelt hij met name, waarvoor de rijken op hun hoede moeten zijn: *hoogmoed en bedriegelijke hoop*; waarvan de eerste uit de laatste geboren wordt; en daarom schijnt in de tweede plaats toegevoegd te zijn: *noch hun hoop stellen*, enz., opdat Paulus de bron van alle hoogmoed zou aanwijzen. Want vanwaar komt het, dat de rijken overmoedig worden, en door op anderen met verachting neer te zien zichzelf al te zeer behagen, dan omdat zij zich inbeelden dat zij gelukkig zijn? Derhalve gaat het ijdel zelfvertrouwen vooraf, daarna volgt de zelfverheffing. Terwijl Paulus deze zonden wil verbeteren, spreekt hij eerst verachtelijk over de rijkdom. Want het zinsdeel: *in deze wereld* doelt op geringschatting. Immers al wat uit de wereld is, heeft deel aan haar natuur: dat het namelijk vergankelijk is, en snel voorbijgaat. De bedrieglijkheid en ijdelheid van de hoop, die op de rijkdom wordt gesteld, toont hij daaruit aan, dat het bezit daarvan zozeer vergankelijk is, dat het gelijk is aan een onbekende zaak. Want terwijl wij menen rijkdom te bezitten, stroomt deze in een ogenblik weg. Hoe dwaas is het derhalve onze hoop daarop gevestigd te houden?

Maar op de levende God ... Wie dit zal vasthouden, zal gemakkelijk zijn hoop van de rijkdom aftrekken. Want indien God alleen het is, drie ons alle dingen verschaft voor de noodzakelijke levensbehoeften, dan wordt Zijn taak overgebracht op de rijkdom, als de hoop daarop wordt gesteld. Let er echter op, dat er een verzwegen tegenstelling is, wanneer hij verklaart, dat God aan allen rijkelijk geeft. Want de betekenis is, dat wij, ook al zijn wij rijkelijk voorzien van een volle overvloed van alle dingen, toch niets hebben dan uit de zegening Gods alleen; aangezien zij alleen het is, die ons doet toekomen al wat nodig is. Waaruit volgt, dat zij zich zeer bedriegen, die zich op de rijkdom verlaten en niet geheel afhankelijk zijn van de zegening Gods, in welke voor ons gelegen is de genoegzaamheid van levensonderhoud en van alle

dingen. Hieruit maken wij ook op, dat wij niet slechts daarom van de hoop op rijkdom teruggeroepen worden, omdat deze nergens anders toe dient dan tot het gebruik van het sterfelijke leven, maar ook omdat deze niets dan rook is. Want wij worden niet slechts door brood gevoed, maar door de zegening Gods. Wanneer hij zegt: *in overvloed*, dan geeft hij te kennen hoe vrijgevig God is jegens ons, ja wat meer is, jegens alle stervelingen en zelfs de redeloze dieren. Want boven het noodzakelijke giet zich wijd en zijd Zijn weldadigheid uit.

18. *Dat zij weldoen ...* Aan de bovengenoemde geneesmiddelen voegt hij nog een ander toe om de verkeerde neigingen der rijken te verbeteren, wanneer hij voorschrijft wat het wettig gebruik der goederen is. Want naarmate ieder meer overvloed van schatten heeft, des te ruimer materiaal om wel te doen staat hem ten dienste. En omdat wij altijd trager zijn om geld uit te geven, dan betaamt, beveelt hij die deugd met meer woorden aan. Hij voegt er bovendien een aansporing aan toe uit de belofte van loon: *Door rijkelijk te geven*, zegt hij, en door mede te delen verwerven zij zich een betere schat in de hemel, dan zij op aarde kunnen hebben. Door het woord *fundament* duidt hij aan een standvastige en sterke duurzaamheid. Want niet aan mot of aan dieven of aan brand zijn blootgesteld de geestelijke rijkdommen, welke wij ons in de hemel bewaren; maar zij blijven voortdurend buiten gevaar opgelegd. Daarentegen is echter niets op aarde in waarheid bevestigd, maar alle dingen golven in zekere zin. Verder, dat de papisten daaruit de gevolgtrekking maken, dat wij derhalve door goede werken het eeuwige leven verdienen, is al te waardeloos. God brengt stellig in rekening al wat aan de armen ten koste gelegd is; maar omdat ook de meest volmaakten nauwelijks voor een honderdste deel hun plicht vervullen, is onze weldadigheid onwaardig dat zij op zichzelf voor Gods aangezicht in rekening komt. Ja wat meer is, indien God ons tot afrekening zou roepen, zal er niemand zijn, die niet in verlegenheid komt. Zó ver zijn wij verwijderd van een volkomen betaling. Maar nadat God ons om niet met Zich verzoend heeft, brengt Hij onze diensten, van welke aard zij ook zijn, zo in rekening, dat Hij ze een niet verschuldigd loon waardig keurt. Daarom hangt de vergelding niet af van de berekening der verdienste, maar van de vrijmachtige aanneming Gods: en zó weinig is zij in strijd met de rechtvaardigheid des geloofs, dat zij daarvan als het ware een aanhangsel is.

20. *O Timotheüs ...* Alhoewel men het woord *toevertrouwd pand op* verschillende wijze verklaart, meen ik voor mij dat daardoor eenvoudig wordt aangeduid de genadegave, waarmede Timotheüs was toegerust om zijn ambt te vervullen. Om dezelfde reden echter wordt het een toevertrouwd pand genoemd, waarom het ook een talent genoemd wordt. Want op die voorwaarde vertrouwt God ons toe al wat Hij aan gaven ons aanbrengt, dat eenmaal rekenschap gegeven moet worden, indien door onze traagheid verloren gegaan zal zijn het nut, dat daaruit had moeten voortkomen. Hij vermaant hem derhalve, dat hij *zorgvuldig* beware, wat hem is gegeven, of liever bij hem in bewaring gegeven, opdat hij niet toelate, dat het wordt bedorven of vervalst; of opdat hij niet zichzelf berove en uitklede door eigen schuld. Want dikwijls maakt onze ondankbaarheid of ons misbruik van Gods gaven, dat die ons ontnomen worden. Daarom vermaant Paulus Timótheüs, dat hij met een goed geweten en door recht gebruik er op bedacht zij te bewaren wat hem is toevertrouwd.

Vermijdende het onheilig ... Hierop doelt de vermaning, dat hij met inspanning gericht zij op het echte onderricht; wat niet kan geschieden, tenzij hij een afschuw heeft van uiterlijk vertoon. Want waar de zucht om te behagen heerst, heeft geen enkele ijver tot opbouw kracht meer. Daarom heeft hij, toen hij melding maakte van het bewaren van het toevertrouwde pand, niet zonder reden terstond deze waarschuwing er aan toegevoegd aangaande het ontvluchten van onheilige praatzucht. Verder, dat men *κενοφωνία* vertaalt met 'ijdelheid van woorden', bevalt mij niet zo slecht, behalve dat men het naderhand, door de dubbelzinnigheid misleid, verkeerd uitlegt. Want 'woorden' vat men dan op als 'namen', zoals noodlot, of toeval. Ik voor mij echter ben van oordeel, dat de grootspraak en door grote bombast opgeblazen praatzucht wordt aangeduid van hen, die, met de eenvoud van het evangelie niet tevreden, het veranderen in een ongewijde filosofie. Derhalve bestaan de *κενοφωνία* niet in afzonderlijke woorden, maar in het voortdurend gegalm, dat eierzuchtige mensen afschuimen, die meer jagen naar toejuiching dan naar het profijt der kerk. En Paulus heeft de zaak zelf zeer passend tot uitdrukking gebracht. Want hoewel zij ik weet niet wat voor groots uitgalmen, ligt er toch niets aan ten grondslag; het is derhalve een ijdele klinkklank, welke hij ook onheilig noemt, aangezien de kracht des Geestes uitgedoofd is, zodra de leraars zo op hun fluiten blazen om met hun welsprekendheid te koop te lopen. Tegen een zo klaar en duidelijk verbod van de Heilige Geest in is desniettemin deze pest doorgebroken, en is wel terstond van de aanvang af begonnen voort te woekeren; zo heeft zij in waarheid eerst door steeds voort te schrijden de overhand behouden in het pausdom, dat de valse schijn van theologie, die daar heerschappij voert, de levende spiegel is van dat onheilig en ijdel gegalm, waarvan Paulus melding maakt. Ik laat nog daar, dat hun boeken en die schreeuwerige disputen van hen wemelen van ontelbare dwalingen, waanzinnigheden en godslasteringen. Maar ook al zouden zij anders niets goddeloos leren: aangezien echter heel hun leer niets inhoudt dan ellenlange bombast, aangezien zij aan de majesteit der Schrift, aan de kracht des Geestes, aan de profetische ernst en de apostolische zuiverheid geheel en al vreemd is, juist daardoor is zij louter ontheiliging van de echte theologie. Want wat, bid ik u, behandelen zij van het geloof of het berouw of de aanroeping Gods, wat van de onmacht der mensen, van de hulp des Heiligen Geestes, van de vergeving der zonden om niet, wat van het ambt van Christus, dat waarde heeft voor een degelijke opbouw der Godsvrucht? Maar over deze dingen zal nog gesproken moeten worden in de tweede brief. Stellig zal ieder, die ook maar met een middelmatig verstand en oprechtheid begaafd is, erkennen, dat heel de grootspraak der pauselijke theologie, en al de meesterlijke bepalingen, die in hun scholen weerklinken, niets anders zijn dan onheilige *κενοφωνία* 'ijdel geschreeuw', en door geen andere titel geschikter kunnen worden aangeduid. En stellig is dit de meest rechtvaardige straf van menselijke aanmatiging, dat al wie afwijken van de zuiverheid der Schrift, onheilig worden. En daarom kunnen de leraars der kerk niet te ijverig ingespannen bezig zijn om zich te wachten voor dergelijke verleidingen, en de jeugd daarvan af te houden. De oude vertaler, die *κενοφωνία* leest met een tweeklank, heeft vertaald 'nieuwigheden'. En het blijkt uit de commentaren der ouden, dat deze lezing eertijds is aangenomen onder velen, welke nu ook sommige Griekse handschriften bewaren. Maar die eerste, welke ik gevolgd heb, past veel beter.

En de tegenstellingen ... Ook dit zegt hij zeer karakteristiek en smaakvol. Want zoveel gezwollens hebben de spitsvondigheden, waarvan mensen, begerig naar roem, de mond vol hebben, dat zij de echte leer van het evangelie, die eenvoudig is en deemoedig, verduisteren. Die woordenpraal dus, die uitblinkt en die met toejuiching wordt ontvangen door de wereld, noemt de apostel tegenstellingen. De eerzucht namelijk is altijd strijdlustig en een moeder van gevechten; daardoor komt het, dat wie er naar streven om zich te beroemen, bereid zijn om over welke zaak ook het zwaard te kruisen. Hierop echter heeft Paulus voornamelijk gedoeld, dat de ijdele leer der sofisten, zich al hoger tot ijle bespiegelingen en spitsvondigheden verheffende, door haar schone schijn de eenvoud der ware leer niet slechts verduistert, maar ook onderdrukt en verachtelijk maakt; zoals de wereld doorgaans door uitwendige schittering wordt geleid. Paulus wil niet, dat Timótheüs daarom door jaloersheid wordt geprikkeld om iets dergelijks te beproeven. Daar echter aan de menselijke nieuwsgierigheid meer behagen dingen, die een schijn van fijnzinnigheid vertonen, of die zijn ingericht om te pralen, spreekt Paulus daarentegen als zijn oordeel uit, dat *ten onrechte wetenschap genoemd* en daarvoor gehouden wordt, die zich verheft tegen de eenvoudige en nederige leer der Godsvrucht. Wat nauwkeurig in het oog gehouden moet worden, opdat wij leren onbezorgd uit te lachen en te verachten heel die gekunstelde wijsheid, in bewondering voor welke de wereld verbaasd staat, in welke echter naets opbouwends is gelegen. Want dat eerste wordt (op gezag van Paulus) naar waarheid en terecht wetenschap genoemd, wat ons onderricht in het vertrouwen op God en de vreze Gods, dat is in de Godsvrucht.

21. *Door welke te belijden sommigen ...* Door de uitkomst ook toont hij aan, welk een schadelijke zaak zij is, en hoezeer te ontvluchten. Want God wreekt zó de aanmatiging van hen, die door ijver om roem te verwerven de leer der Godsvrucht bederven en misvormen, dat Hij hen het gezond verstand laat verliezen, zodat zij zich in vele ongerijmde dwalingen verwickelen. En wij zien dat dit ook gebeurd is in het pausdom. Want nadat zij begonnen waren op onheilige wijze over de verborgenheden van onze godsdienst te filosoferen, zijn er gevolgd ontelbare misgeboorten van valse meningen. *Het geloof* wordt hier, evenals op enige bovengenoemde plaatsen, opgevat als de hoofdzaak der religie en de gezonde leer. Indien wij, door dergelijke voorbeelden gewaarschuwd, huiveren voor afval van het geloof, laten wij dan blijven bij het zuivere Woord Gods; maar laten wij de sofistiek en alle spitsvondigheden verfoeien, daar zij een goddeloos bederf zijn van de Godsvrucht.

TWEEDE BRIEF VAN DE APOSTEL PAULUS

AAN TIMOTHEÛS

INHOUD

Uit de geschiedenis van Lukas kan nauwelijks met zekerheid opgemaakt worden, wanneer de eerste brief geschreven is. Ik betwijfel echter niet, dat Paulus sinds die tijd Timótheüs persoonlijk gesproken heeft, en het is ook mogelijk (als men geloof hecht aan de algemeen aanvaarde mening), dat hij op vele plaatsen van hem gebruik gemaakt heeft als metgezel en helper. Het ligt echter voor de hand de gevolgtrekking te maken, dat hij nog te Eféze was, toen deze brief aan hem geschreven werd, omdat Paulus tegen het einde Priscilla en Aquila en Onesiforus groet. De laatstgenoemde van hen was een Efeziër; Lukas is echter getuige, dat de anderen daar achtergebleven zijn, toen Paulus naar Judéa voer. Dit nu is het voornaamste punt, waarbij hij verwijlt, dat hij Timótheüs versterkt zowel in het geloof in het evangelie, als in de standvastige en zuivere prediking daarvan. Maar niet weinig gewicht voegt de situatie van het ogenblik aan deze aansporingen toe. Paulus had de dood voor ogen, welke hij bereid was te ondergaan voor het getuigenis van het evangelie. Al wat wij hier derhalve lezen over het Koninkrijk van Christus, over de hoop op het eeuwige leven, over de christelijke krijgsveld, over het vertrouwen der belijdenis, over de zekerheid der leer: wij behoren het aan te nemen als niet met inkt, maar met het bloed van Paulus zelf geschreven. Want hij beweert niets, waarvoor hij niet het onderpand van zijn dood inzet. Daarom is deze brief als het ware een zeker plechtig onderschrift der Paulinische leer, en dat naar de toestand van het ogenblik.

Verder is het de moeite waard in gedachten te houden, waar wij in de eerste brief opmerkzaam op gemaakt hebben, dat de apostel niet slechts terwille van één mens geschreven heeft, maar onder (de vermelding van) één persoon een gemeenschappelijke leer voor ogen heeft gesteld, die later aan anderen door zijn hand overgeleverd zou worden. En wel in de eerste plaats, nadat hij het geloof van Timótheüs geprezen heeft, waarin hij was opgevoed van kindsbeen af, spoort hij hem aan, dat hij trouw volharde in de leer, waarin hij onderwezen was, en in het hem toevertrouwde ambt; en tegelijk, opdat hij niet wegens zijn gevangenschap of de afval van anderen zou gaan wankelen, roemt hij in zijn apostelschap en in het loon, voor hem weggelegd. Hij prijst ook Onesiforus, om anderen te bezielen door zijn voorbeeld. En aangezien het lot van hen, die Christus willen dienen, hard is, ontleent hij gelijkenissen zowel aan de landbouwers als aan de soldaten; van wie de eersten niet aarzelen veel arbeid ten koste te leggen aan de bebouwing van de aarde, vóórdát enige vrucht verschijnt; de laatsten echter maken zich los van alle zorgen en bezigheden, om zich geheel aan de wapenen en aan hun bevelhebber toe te wijden. Daarna beveelt hij aan Timotheüs, nadat hij in het kort de hoofdzaak van zijn evangelie heeft samengevat, om die ook aan anderen

over te leveren, en te zorgen dat die tot onder het nageslacht wordt verbreid. Hierop, nadat wederom melding gemaakt is van zijn gevangenschap, verheft hij zich tot een heilig roemen, om door de grootheid van zijn moed de Godvruchtigen op te wekken. Want hij beveelt allen, met hem te zien op de kroon, die ons in de hemel wacht. Bovendien beveelt hij, zich te onthouden van de strijd der redetwisten en van vruchteloze strijdvragen, terwijl hij daarentegen de ijver om op te bouwen aanbeveelt. En opdat beter vaststa, welk een dodelijk kwaad het is, deelt hij mede dat sommigen in die mate verdorven geweest zijn, en met name vermeldt hij er twee, Hymenaeus en Filétus, dat zij tot een monsterachtige waanzin vervallen waren, zó dat zij het geloof in de opstanding omverwierpen, en een huiveringwekkende straf voor hun ijdel gezwets ondergaan hadden. Maar omdat dergelijke misstappen, vooral van in het oog vallende mensen en die in enige achting geweest zijn, een ernstige aanstoot plegen te veroorzaken, leert hij, dat de Godvruchtigen hierdoor niet in verwarring gebracht moeten worden, omdat niet allen, die de naam van Christus belijden, in waarheid van Christus zijn, en de kerk aan deze ellende onderworpen behoort te zijn, dat zij in deze wereld woont tussen slechten en goddelozen. Opdat dit echter zwakke geesten niet bovenmate terneersla, tempert hij het op verstandige wijze: omdat de Heere de Zijnen, die Hij uitverkoren heeft, tot aan het einde toe bewaart.

Daarna keert hij terug tot het vermanen van Timótheüs, dat hij voortga zijn dienstwerk getrouw te vervullen. En om hem des te meer bezorgdheid in te boezemen, voorzegt hij, hoe gevaarlijke tijden voor de goeden en Godvruchtigen te wachten staan, hoe verderfelijke mensen weldra zullen opduiken. Maar tegen dat alles bemoedigt hij hem door de hoop op een blijde en voorspoedige afloop. Vooral echter beveelt hij hem een aanhoudende oefening in de gezonde leer aan, door het recht gebruik der Schrift aan te wijzen, opdat hij wete, dat hij door haar in alle opzichten toegerust is tot de degelijke opbouw der kerk.

Daarna vermeldt hij, dat de dood voor hem reeds nabij is; maar zó, dat hij als overwinnaar zich spoedt tot de roemrijke zegetocht. Hetwelk een prachtige proeve is van een wonderbaarlijk geloofsvertrouwen. Tenslotte, nadat hij Timótheüs gevraagd heeft om zo spoedig mogelijk tot hem te komen, toont hij de noodzakelijkheid daarvan aan uit zijn omstandigheden op dat ogenblik. Dit is voornamelijk het slot van de brief.

HOOFDSTUK I

1. *Paulus, een apostel van Jezus Christus door de wil van God, naar de belofte van het leven, dat is in Christus Jezus:*
2. *aan Timotheüs, mijn geliefde zoon, genade, barmhartigheid en vrede van God de Vader, en van Christus Jezus, onze Heere.*

1. *Paulus ...* Reeds uit de inleiding zelf zien wij duidelijk in, dat Paulus niet met Timotheüs alleen rekening gehouden heeft; anders zou hij niet op zo hoogdravende wijze aanspraak gymaken op zijn apostelschap. Want waartoe zou een opsmuk van woorden nodig geweest zijn bij hem, die van de zaak voldoende overtuigd was? Hij handhaaft hier dus voor zichzelf een algemeen gezag bij allen; en hij doet het des te zorgvuldiger, omdat hij, reeds dicht bij de dood, heel de loop van zijn dienst aannemelijk wil maken; aan de leer, in het overleveren van welke hij zich zo zeer had ingespannen, wil hij zijn zegel hechten, opdat zij heilig zij voor het nageslacht, en het ware beeld daarvan in Timotheüs achterlaten. En wel in de eerste plaats noemt hij zich naar zijn gewoonte *een apostel van Christus*; waaruit volgt, dat hij niet spreekt als een ambteloos burger, noch verachtelijk als een mens gehoord moet worden, maar als degene, die Christus vertegenwoordigt. Maar omdat de waardigheid van het ambt te groot is, dan dat zij aan enig mens toekomt, tenzij door Gods gunst en stellige aanwijzing, voert hij tegelijk de lofspraak van zijn roeping aan, wanneer hij er aan toevoegt, dat hij *door de wil van God is* aangesteld. Daarom is zijn apostelschap onbetwist, daar het God heeft als auteur en beschermer.

Naar de belofte... Opdat zijn roeping des te zekerder zij, verbindt hij haar met de beloften van het eeuwige leven, alsof hij zeide: Zoals van den beginne God het eeuwige leven beloofd heeft in Christus, zo heeft Hij mij nu aangesteld als dienaar van die belofte om die openlijk bekend te maken. En daarin toont hij ook het doel van zijn apostelschap aan, namelijk dat hij mensen tot Christus brenge, in Wie zij het leven vinden. En hij spreekt op zeer juiste wijze, wanneer hij er melding van maakt, dat de belofte des levens weliswaar reeds oudtijds aan de vaders gegeven is, maar getuigt, dat dit leven toch *in Christus* is: opdat wij weten, *dat* het geloof van hen, die onder de wet geleefd hebben, toch op Christus heeft moeten zien; en dat het leven, dat in de beloften vervat werd, in zekere zin was opgeschort, totdat het in Christus aan het licht gebracht is.

2. *Mijn geliefde zoon...* Door deze naam betuigt hij niet alleen zijn liefde jegens Timotheus, maar verschaft hij hem ook gezag; omdat hij in hem, als in *zijn* echte telg, erkend wil worden. De reden echter van die aanspraak is, dat hij hem in Christus had verwekt. Want hoewel aan God alleen deze eer toekomt, wordt zij toch ook op Zijn dienaren overgebracht, van wier arbeid Hij gebruik maakt om ons te wederbaren.

Genade, barmhartigheid ... Het woord barmhartigheid, dat hij hier geplaatst heeft, pleegt hij in zijn gebruikelijke begroetingen weg te laten; ik meen dat dit gedaan is, daar hij met meer onstuimigheid dan gewoonlijk zijn genegenheid uitte. Maar de volgorde schijnt omgekeerd te zijn. Want daar de barmhartigheid de oorzaak is van de genade, had zij voorop moeten gaan in het tekstverband. Maar ook dit past niet slecht, dat de genade er aan toegevoegd wordt, om beter uit te drukken, hoedanig die genade is, en waaruit zij voortvloeit; alsof hij bij wijze van verklaring er bijgevoegd

had, dat wij daarom door God bemind worden, omdat Hij barmhartig is. Ofschoon dit ook uitgelegd kan worden van de dagelijkse weldaden Gods, die evenzovele getuigenissen van Zijn barmhartigheid zijn. Want zo dikwijls Hij ons te hulp komt, zo dikwijls Hij ons van rampen bevrijdt, onze zonden vergeeft, onze zwakheid door de vingers ziet: dan doet Hij dit, omdat Hij Zich over ons erbarmt.

3. *Dank breng ik aan God, die ik dien van mijn voorouders aan in een rein geweten, gelijk ik voortdurend melding van u maak in mijn gebeden dag en nacht,*
4. *verlangende u te zien, gedachtig aan uw tranen, opdat ik met blijdschap vervuld worde:*
5. *daar ik mij weer te binnen breng dat oprecht geloof, dat in u is, dat eerst gewoond heeft in uw grootmoeder Loïs, en in uw moeder Eunfce; en ik houd mij overtuigd: ook in u.*

3. *Dank breng ik...* Doorgaans legt men het zo uit, dat Paulus dank brengt aan God, en dat hierop aanstonds volgt de weergave van de oorzaak, of de inhoud van zijn dankzegging: dat hij zonder ophouden gedachtig is aan Timotheüs. Maar laten de lezers overwegen, of niet even goed, en zelfs beter deze betekenis past: Zo dikwijls ik aan u terugdenk in mijn gebeden, en dat doe ik onophoudelijk, zeg ik ook tegelijkertijd dank om u. Want het partikel wordt meermalen zo opgevat. En in elk geval kan uit de eerste vertaling niet anders dan een banale betekenis tevoorschijn gebracht worden. Volgens déze uitleg zal het gebed een teken van bezorgdheid zijn, de dankzegging een teken van vreugde: omdat hij namelijk nooit aan Timotheüs dacht, of hem kwamen in gedachte de schitterende deugden, waarmede hij was toegerust. Vandaar de stof tot vreugdebetoon. Want zoet en aangenaam is altijd voor de Godvruchtigen de herinnering aan de gaven Gods. Verder zijn beide bewijs van ware welwillendheid. De *melding* (herinnering) noemt hij: onafgebroken, omdat hij hem nooit overslaat, zo dikwijls hij bidt.

Die ik dien van mijn voorouders aan ... Deze betuiging heeft hij gesteld tegenover die bekende lasteringen, waarmede hem overal de Joden bezwaarden, alsof hij een deserteur was van de voorvaderlijke religie en een afvallige van de wet van Mozes. Daar tegenover betuigt hij, dat hij de God dient, die hij van zijn voorouders ontvangen had, namelijk de God van Abraham, die Zich geopenbaard heeft aan de Joden, die Zijn wet heeft gegeven door de hand van Mozes: niet echter de een of andere nieuwe God, die hijzelf zich onlangs gefabriceerd heeft.

Maar hier kan gevraagd worden, daar Paulus zich er op beroemt dat hij de religie volgt, die door zijn voorouders overgeleverd is, of dit fundament sterk genoeg is. Want daaruit volgt, dat dit een schoonschijnend voorwendsel zal zijn om alle bijgelovigheden te verontschuldigen; en dat het een misdaad zal zijn, indien iemand van de inzettingen van zijn voorouders, hoedanig zij ook zijn, maar het minste afwijkt.

Het antwoord is gemakkelijk: dat hier niet als een vaste wet wordt gesteld, dat al wie de van de vaderen ontvangen religie volgt, dat die wordt gerekend naar behoren God te dienen; en dat omgekeerd wie afgeweken is van de gewoonte der voorouders, zich dientengevolge een of andere misdaad op de hals haalt. Want deze

omstandigheid moet altijd in het oog gehouden worden, dat Paulus zijn afstamming niet afleidde van afgodendienaars, maar van kinderen Abrahams, die de ware God aanbaden. En wij weten, wat Christus uitspreekt in Johannes 4 : 22, namelijk dat de Joden alleen de ware wijze van aanbidden hebben, terwijl Hij alle verzonnen godsdiensten der heidenen afkeurt. Paulus steunt hier dus niet op het blote gezag der Vaderen, noch brengt hij alle mogelijke vaderen in het midden, maar hij neemt die valse mening weg, waarmee hij wist dat hij op onrechtvaardige wijze belast werd: dat hij, na de God van Israël verlaten te hebben, zich een vreemde God had aangenomen.

In een rein geweten... Het is zeker, dat het geweten van Paulus niet altijd rein geweest is; daar hij immers bekend, dat hij door huichelarij misleid is geweest, toen hij zich de vrijheid om te begeren veroorloofde (Rom. 7 : 8). Want dat Chrysostomus zijn farizeïsme verontschuldigt, omdat hij niet door slechtheid, maar door onwetendheid het evangelie bestreed: dat bevredigt niet. Want de lofspraak van een rein geweten is ook niet iets alledaags, en kan ook niet gescheiden worden van een oprechte en ernstige vreze Gods. Derhalve beperk ik het tot de tegenwoordige tijd, op deze wijze, dat hij één en dezelfde God dient als zijn voorouders: maar nu Hem dient met oprechte genegenheid des harten, sinds hij door het evangelie verlicht was. Want op hetzelfde hebben betrekking zovele bezwingen als hij gebruikt in de Handelingen (24 : 14): *Ik dien ijverig de God der vaderen, gelovende alles wat in de wet en in de profeten staat.* Eveneens (26 : 6): *En nu sta ik, onderworpen aan een gerechtelijk onderzoek aangaande de hoop op de belofte, die aan onze vaderen gedaan is, tot welke onze twaalf stammen hopen te komen.* Eveneens (28 : 20): *Om de hoop van Israël ben ik door deze keten geboeid.*

In mijn gebeden dag en nacht ... Hieruit blijkt, hoe grote volharding om te bidden hij gehad heeft. En toch zegt hij niets anders van zichzelf, dan wat Christus al de Zijnen aanbeveelt. En daarom behoren wij door dergelijke voorbeelden te worden opgescherpt en aangevuurd tot navolging, opdat een zo noodzakelijke oefening onder ons althans veelvuldiger zij. Indien iemand onder gebeden bij dag en bij nacht die gebeden verstaat, welke Paulus gewoon was op vastgestelde uren uit te spreken, zal het niets ongerijms zijn; hoewel ik eenvoudiger verklaar, dat geen tijd voor hem zonder gebeden geweest is.

5. *Daar ik mij weer te binnen breng ...* Niet zozeer om Timothéüs te prijzen als wel om hem aan te sporen, beveelt hij zowel zijn geloof als dat van zijn grootmoeder en moeder aan. Want wanneer iemand goed en ijverig begonnen is, moet de voortgang hem moed geven, en hebben voorbeelden in de huiselijke kring scherpere prikkels om aan te sporen. Daarom stelt hij hem voor ogen zijn grootmoeder Loïs, en zijn moeder Eunice, door wie hij zo was opgevoed van zijn kindsheid af, dat hij de Godsvrucht met de moedermelk had kunnen indrinken. Derhalve wordt Timothéüs door deze Godvruchtige opvoeding vermaand, dat hij niet ontrouw worde aan zichzelf en aan de zijnen. Het is echter twijfelachtig, of deze vrouwen tot Christus bekeerd waren, en dit het begin is geweest van het geloof, hetwelk Paulus prijst; of dat hun eigenlijk het geloof wordt toegekend buiten het Christendom. Dit laatste echter is voor mij meer waarschijnlijk. Want alhoewel toen alles vol was van vele bederfselen van bijgelovigheden, toch heeft de Heere altijd de Zijnen gehad, welke Hij niet liet

bederven met de grote massa, maar die Hij Zich in het bijzonder geheiligd heeft, zodat er in de Joden altijd nog voorhanden was een of ander onderpand van deze genade, die Hij aan het zaad van Abraham beloofd had. Derhalve is het niet ongerijmd, dat zij geleefd hebben en gestorven zijn in het geloof in de Middelaar, ook al was Christus hun nog niet geopenbaard. Ik beweer het echter volstrekt niet als zeker, zou het ook niet kunnen, dan lichtvaardig.

Ik houd mij echter overtuigd ... Dit zinsdeel bevestigt bij mij de gissing van zo juist. Want hij spreekt, maar mijn oordeel, hier niet over het tegenwoordige geloof van Timothéüs. Want hij zou afdoen van dat stellige geloof van zijn vorige lofspraak, indien hij slechts zeide, dat hij het geloof van Timothéüs gelijk achtte aan het geloof van zijn grootmoeder en moeder; maar ik bedoel, dat hij van kindsbeen af, toen hij nog niet de kennis van het evangelie verkregen had, gedrenkt was in de vreze Gods en in zulk een geloof, dat het een levend zaad was, dat later opkwam.

6. *Daarom breng ik u in herinnering, dat gij opwekt de gave Gods, die in u is, door de oplegging van mijn handen.*
7. *Want God heeft ons niet gegeven een geest van vreesachtigheid, maar van kracht, en van liefde, en van soberheid.*
8. *Schaam u dus niet voor het getuigenis van onze Heere, noch voor mij, die Zijn gevangene ben; maar wees deelgenoot aan de verdrukkingen van het Evangelie, naar de kracht Gods,*
9. *Die ons heeft gered en geroepen met een heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar Zijn voornemen, en naar de genade, die ons gegeven is in Christus Jezus vóór de tijden der eeuwen,*
10. *die nu echter geopenbaard is door de verschijning van onze Redder Jezus Christus, die namelijk de dood heeft vernietigd, het leven echter en de onsterfelijkheid aan het licht heeft gebracht door het evangelie.*
11. *waartoe ik gesteld ben tot een heraut, en een apostel, en een leraar der heidenen;*
12. *om welke oorzaak ik ook deze dingen lijd, maar ik word niet beschaamd. Want ik weet in Wie ik geloofd heb; en ik ben overtuigd, dat Hij machtig is het mij toevertrouwde goed te bewaren tot die dag.*

6. *Daarom ...* Met hoe ruimere genade Gods Timothéüs begiftigd was, des te meer moet hij met inspanning gericht zijn, zo geeft hij te verstaan, op de ijver tot dagelijkse vordering. Want men moet letten op het redengevend zinsdeeltje „daarom”. Deze aansporing is echter meer dan noodzakelijk. Want het pleegt te gebeuren, en is tot op zekere hoogte natuurlijk, dat de voortreffelijkheid der gaven zorgeloosheid voortbrengt, waarbij vervolgens als metgezel de traagheid komt. En hierop legt Satan zich voortdurend toe, dat hij verstikke, al wat in ons van God is. Derhalve behoren wij van onze kant ons best te doen om af te werken, al wat aan goeds in ons begonnen is; om wat lauw is aan te wakkeren. Want het beeld, dat Paulus gebruikt, is ontleend aan een vuur dat klein is, of dat langzamerhand zou uitdoven, indien het niet, door herhaaldelijk een waaier er heen te bewegen, en door nieuw hout er in te werpen, krachten en vlam zou herkrijgen. Laten wij ons daarom herinneren, dat de gaven Gods op het gebruik gericht moeten worden, opdat zij niet, ongebruikt en onderdrukt,

roesten gaan. Laten wij ons ook herinneren, dat wij met ijver in hen moeten vorderen, opdat zij niet door onze traagheid verstikt worden.

Die in u is door de oplegging ... Het is niet twijfelachtig, of Timothéüs is begeerd door de gemeenschappelijke gebeden van de gemeente, niet echter verkozen door de persoonlijke beslissing van Paulus alleen. Maar het is niet ongerijmd, dat Paulus aan zich persoonlijk de verkiezing toeschrijft, waarvan hij de voornaamste aandrijver was. Hoewel hij hier over de ordening handelt veeleer dan over de verkiezing; dat is over het plechtig gebruik der aanstelling.

Verder staat het niet duidelijk vast, of, wanneer iemand als dienaar gewijd moest worden, allen gewoon waren de hand op zijn hoofd te leggen, of slechts één plaats en in naam van allen. Ja, hiertoe helt het vermoeden meer over, dat het er slechts één geweest is, die de handen oplegde. Wat *de heilige handeling* betreft, die hadden de apostelen ontleend aan de oude gewoonte van hun volk; of liever, daar zij in gebruik was, hadden zij haar behouden. Want deze is een deel van de betamelijkheid, welke Paulus elders aanbeveelt (1 Kor. 14 : 40). Hoewel betwijfeld kan worden, of de tegenwoordige oplegging der handen wordt teruggevoerd op de ordening. Aangezien toenmaals de genadegaven des Geestes, waarover hij in Rom. 12 en 1 Kor. 13 een uiteenzetting geeft, door oplegging der handen ook werden overgebracht op vele anderen, die niet werden aangesteld als herders. Maar ik voor mij maak uit de eerste brief zonder bezwaar op, dat Paulus hier handelt over het ambt van herder. Want deze tekst past bij die andere: *Veronachtzaam niet de genadegave, die u gegeven is met oplegging der handen van het ouderlingschap.*

Nadat dit vastgesteld is, rijst de vraag, of de genadegave door het uitwendig teken gegeven is. Op welke vraag ik antwoord dat, zo dikwijls er dienaren geordend werden, zij door de gebeden van de gehele gemeente God zijn aanbevolen; en dat op déze wijze de genadegave voor hen van God verkregen is, niet echter door de kracht van het teken hun gegeven is. Hoewel het teken niet tevergeefs noch nutteloos werd aangewend; maar het was een volstrekt niet bedriegelijk herkenningsteken van die genade, welke zij uit de hand zelf van God ontvingen. Want dat gebruik was ook niet een of andere onheilige inwijding, slechts uitgevonden om gezag te verwerven in de ogen der mensen; maar een wijding, wettig voor het aangezicht Gods, welke niet wordt tot stand gebracht dan door de kracht van de Heilige Geest. Bovendien neemt Paulus het teken aan voor heel de zaak of handeling. Want hij geeft te kennen, dat Timothéüs is toegerust met de genadegave, toen hij aan God werd aangeboden als dienaar. Zo is er in deze spreekwijze een synecdoche - iets, waarbij een deel voor het geheel genomen wordt (*pars pro toto*). –

Maar er wordt ook nog een andere vraag opgeworpen. Want indien Timothéüs eerst in zijn ordening de genadegave heeft verkregen, noodzakelijk voor het vervullen van zijn ambt: hoedanig was dan de verkiezing van een mens, nog niet geschikt of gevormd, maar van de gave Gods tot hiertoe ontbloot en verstoken?

Ik antwoord, dat die hem toen niet zó gegeven is, dat hij die niet tevoren had. Want het is zeker, dat hij èn door zijn onderricht èn door andere talenten eerder heeft uitgemunt, dan Paulus hem bestemde voor de dienst. Maar het is volstrekt niet ongerijmd, toen God van zijn arbeid gebruik wilde maken, ja zelfs hem geroepen had, dat Hij hem toen ook meer bekwaam gemaakt heeft en hem overladen heeft met nieuwe gaven; of de vorige, die Hij had aangebracht, verdubbeld heeft. Er was dus niet tevoren in

Timothéüs geen enkele gave, maar hij begon toen meer uit te blinken, toen hem de last van het onderrichten opgelegd was.

7. *Want God heeft ons niet gegeven ...* Dit is een bevestiging van de voorafgaande uitspraak, waardoor hij voortgaat Timothéüs op te wekken om de kracht der gaven, die hij ontvangen heeft, te ontplooien. Hij gebruikt echter dit argument, dat God Zijn dienaren bestuurt door *een geest van kracht*, wat het tegenovergestelde is van *vreesachtigheid*. Waaruit volgt, dat zij niet door traagheid verslagen moeten neerliggen, maar, door groot vertrouwen en opgewektheid opgericht, die kracht des Geestes door haar duidelijke uitwerking tevoorschijn brengen en aan de dag leggen. De tekst in de brief aan de Romeinen, hoofdstuk 8 : 15 is voor het uiterlijk ongeveer gelijk; maar toch heeft die een verschillende betekenis uit haar verband. Want daar handelt hij over het vertrouwen op de aanneming tot kinderen, dat alle gelovigen hebben; nu echter spreekt hij in het bijzonder over de dienaren, en spoort hen aan in de persoon van Timotheüs, dat zij zich onverdroten oefenen tot dapperheid; aangezien de Heere niet wil, dat zij onverschillig hun ambt aanvaarden, maar zich er krachtig op toeleggen, vertrouwend op de krachtdadige werking van de Geest. Hierdoor worden wij gewaarschuwd, dat geenszins aan iemand van ons ten dienste staat die hoogheid des Geestes en die ongebroken standvastigheid, die vereist wordt om onze dienst uit te oefenen, totdat wij vanuit de hemel worden aangedaan met nieuwe kracht. En inderdaad zijn er groter en meer hindernissen, dan dat enige kracht van een mens toereikend zal zijn om die te overwinnen. God is het derhalve, die ons voorziet van de Geest der kracht. Want zij, die overigens veel geestkracht ten toon spreiden, storten in een ogenblik ineen, wanneer zij niet staande gehouden worden door de kracht van Gods Geest.

In de tweede plaats maken wij hieruit op, dat allen, die op slaafse wijze vreesachtig zijn en lafhartig, zodat zij niets voor de verdediging der waarheid durven ondernemen wanneer het nodig is, volstrekt niet worden bestuurd door die Geest, door welke de slaven van Christus geregeerd worden. Waaruit volgt, dat er heden ten dage zeer weinigen zijn van hen, die de titel van dienaren dragen, die het echte kenmerk der beproefdheid hebben. Want op de hoeveel wordt er een gevonden, die vertrouwend op de kracht van de Geest standvastig elke hoogheid veracht, die zich verheft tegen Christus? Of gaan niet in de regel de allermeesten te rade met zichzelf en hun eigen gemak? Of zwijgen zij niet terneergeslagen, zodra zich iets heeft doen horen? Zo komt het, dat in hun dienst op geen enkele wijze de majesteit Gods zichtbaar is. Het woord „Geest” wordt hier, als op vele plaatsen, overdrachtelijk gezet. Maar waarom voegt hij er daarna aan toe *liefde en soberheid*? Naar mijn oordeel, om die kracht van de Geest te onderscheiden van het gebrek aan zelfbeheersing van fanatieke mensen, die, terwijl zij voortstormen met verwarrende onstuimigheid, zich overmoedig beroemen op de Geest Gods. Derhalve heeft hij met name tot uitdrukking gebracht, dat die machtige kracht door soberheid en liefde, dat is, door rustige ijver om op te bouwen, getemperd is. Overigens ontkent Paulus niet, dat profeten en leraars met dezelfde Geest begiftigd zijn geweest vóór de verkondiging van het evangelie; maar hij geeft te verstaan, dat deze genadegave nu bij uitstek krachtig moet zijn en moet uitblinken onder het Koningschap van Christus.

9. *Schaam u dus niet ...* Dit zeide hij, omdat de belijdenis van het evangelie een

smadelijke zaak was. Hij verbiedt derhalve, dat eerzucht of vrees voor schande hem belemmere, of afhoude van de vrijmoedigheid om het evangelie te prediken. En hij besluit dit uit het bovenstaande. Want wie gewapend zal zijn met de kracht Gods, zal niet bang zijn al gaat de wereld tegen hem te keer; maar hij zal eervol voor zich achten, wat de goddelozen als eerloos aanduiden. En terecht noemt hij het evangelie *het getuigenis des Heren*; omdat, alhoewel Hij ons als helpers volstrekt niet nodig heeft, Hij ons toch deze taak oplegt, dat wij Hem getuigenis geven om Zijn eer te handhaven. Dit is een grote en zeldzame eer, waarmede Hij ons verwaardigt, en wel allen (want er is geen Christen, die niet moet bedenken dat hij een getuige van Christus is), maar toch voornamelijk de herders en leraars. Zoals Christus tot de apostelen zeide (Hand. 1 : 8): *Gij zult Mijn getuigen zijn*. Daarom, naarmate de leer van het evangelie meer gehaat is in de wereld, des te krachtiger moeten zij zich ontworstelen tot de oprechte belijdenis daarvan.

Wanneer hij er aan toevoegt: *noch voor mij*, dan vermaant hij door dit woord Timotheüs, dat hij niet weigere met hem, als in een gemeenschappelijke zaak, verbonden te zijn. Want wanneer wij beginnen ons heimelijk te onttrekken aan de verbondenheid met hen, die om de naam van Christus vervolging verdragen, wat zoeken wij dan anders dan een evangelie, vrij van alle vervolging? Evenwel, daar het niet zou ontbreken aan vele goddelozen, die Timotheüs aldus zouden honen: Ziet gij niet, wat uw meester overkomen is? Of weet gij niet, dat dezelfde beloning ook u wacht? Wat dringt gij ons een leer op, die ge ziet dat uitgefloten wordt door heel de wereld? Daarom was het noodzakelijk, dat hij werd opgewekt door deze aansporing: Er is geen reden dat ge u voor mij schaamt, in wie niets is waarvoor men zich moet schamen. Want *ik ben een gevangene van Christus*: dat is, niet om een of andere misdaad of vergrijp, maar om Zijn Naam word ik gevangen gehouden.

Maar wees deelgenoot aan de verdrukkingen... Hij schrijft de wijze voor, waarop gebeurt, wat hij bevolen heeft: namelijk, indien Timotheüs zich voorbereidt om de verdrukkingen te verdragen, die met het evangelie verbonden zijn. Want al wie voor het kruis zal huiveren of het zal ontvluchten, die zal zich altijd schamen voor het evangelie. En daarom spreekt Paulus niet ten onrechte, terwijl hij aanspoort tot het vertrouwen der belijdenis, opdat hij dat niet vruchteloos doe, tegelijk ook over het verdragen van het kruis. En hij voegt er aan toe: *naar de kracht Gods*, omdat wij anders terstond zouden bezwijken, indien Hij ons niet zou oprichten. En dit zinsdeel bevat zowel vermaning als vertroosting. De vermaning is, dat hij zijn ogen afwende van de tegenwoordige zwakheid, en geschraagd door Gods hulp boven zijn krachten zich moedig wage en zich schrap zette. De vertroosting is, dat indien wij om het evangelie iets lijden, God aanwezig zal zijn als de Bevrijder, door Wiens kracht wij overwinnaars zullen zijn.

9. *Die ons heeft gered...* Uit de grootheid van de weldaad toont hij aan, hoeveel wij aan God verschuldigd zijn. Want het heil, waarmede Hij ons verwaardigt heeft, verslindt gemakkelijk al wat in deze wereld aan rampen verdragen moet worden. Het woord *redden, of* behouden, alhoewel het algemeen is, wordt hier evenwel overeenkomstig het tekstverband beperkt tot het eeuwig heil. Derhalve geeft 'hij te kennen, dat al te ondankbaar zullen zijn allen, die, nadat zij door Christus verkregen hebben een heil, niet vergankelijk noch onbestendig, maar eeuwig, hun verdwijnend

leven of hun eer zullen sparen, liever dan dat zij hun Verlosser erkenden. De bezegeling van het heil legt hij in de *roeping*. Want zoals in de dood van Christus het heil der mensen tot stand gebracht is, zo stelt God ons door het evangelie in het volle bezit daarvan. En de roeping wordt *heilig* genoemd, om haar groter te maken. Dit moet inderdaad nauwkeurig opgemerkt worden; aangezien, evenals het heil niet elders dan in Christus gezocht moet worden, Hij zo ook anderzijds zonder vrucht gestorven en weer opgestaan zou zijn, tenzij voorzover Hij ons roept tot de gemeenschap aan deze genade. Nadat Hij dus het heil voor ons verworven had, rest nog dit tweede, dat Hij, door ons in te planten in Zijn lichaam, Zijn goederen aan ons mededeelt om die te genieten.

Niet naar onze werken ... Hij duidt de oorsprong aan zowel van onze roeping als van heel het heil. Want wij hadden geen werken waardoor wij God zouden vóórkomen; maar het geheel hangt af van Zijn genadig voornemen en verkiezing. Want in de twee woorden, *voornemen en genade*, ligt een Hypallage (wissel-werking); en het laatste moet in een bijvoeglijk naamwoord opgelost worden, alsof hij gezegd had: *genadig* (voornemen). Want hoewel Paulus het voornemen pleegt op te vatten als het verborgen raadsbesluit Gods, waarvan de oorzaak is bij Hem, toch heeft hij terwille van meerdere verklaring er aan toe willen voegen: genade, om met meer zekerheid alle acht slaan op de werken uit te sluiten. En de tegenstelling zelf roept het duidelijk genoeg uit, dat er geen plaats is voor de werken, waar de genade Gods heerschappij voert; vooral wanneer wij teruggeroepen worden tot de uitverkiezing Gods, waardoor God de *nog* niet geboren vóórkomt. Over deze zaak meer in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 1, want nu roer ik slechts in het kort aan, wat ik daar uitvoeriger behandeld heb.

Die gegeven is... Uit de volgorde van tijd bewijst hij, dat het heil ons om niet gegeven is, hetwelk wij volstrekt niet verdiend hadden. Want indien God ons heeft uitverkoren vóór de schepping der wereld, heeft Hij geen rekening kunnen houden met de werken, die er niet waren, toen wijzelf nog niet waren. Want de uitvlucht, die de sofisten zoeken, dat God door de werken, die Hij reeds van tevoren zag, bewogen is, heeft geen lange ontzenuwing nodig. Want wat voor werken zouden er zijn, indien wij door God voorbijgegaan waren, daar de verkiezing zelf de bron en het begin is van alle goede dingen? Deze schenking van de genade, waarvan hij melding maakt, is niets anders dan de voorbeschikking, waardoor wij zijn aangenomen tot kinderen Gods. En daarom heb ik de lezers willen waarschuwen, omdat dikwijls gezegd wordt dat God dan eerst Zijn genade ons geeft, wanneer wij haar uitwerking waarnemen. Maar hier behandelt Paulus, wat Hij bij Zichzelf heeft vastgesteld van den beginne. Hij gaf dus wat Hij, door geen enkele verdienste uitgedaagd, aan nog niet geboren heeft toegewezen; en in Zijn schatkamers heeft Hij het weggelegd gehouden, totdat Hij metterdaad openbaar zou maken, dat Hij niets tevergeefs vaststelt. *De tijden der eeuwen* noemt hij hier, evenals in de brief aan Titus, hoofdstuk 1, de onafgebroken reeks van jaren, vanaf de grondlegging der wereld. Want die fijnzinniger verhandeling, waar Augustinus zich op meerdere plaatsen mee bezig houdt, is vreemd aan de bedoeling van Paulus. De betekenis is dus: voordat van alle eeuwen voorheen de tijden begonnen te stromen. Verder moet opgemerkt worden, dat hij het fundament van het heil in Christus stelt; want buiten Hem is ook geen aanneming of heil van mensen, zoals ook in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 1, gezegd is.

10. *Nu echter geopenbaard ...* Let er op dat hij op gepaste wijze het geloof, dat wij hebben uit het evangelie, verbindt met de verborgen verkiezing Gods, en aan elk van beide zijn eigen plaats toewijst. Nu heeft God door het evangelie ons geroepen; niet omdat Hij het plotselinge besluit van ons heil heeft genomen, maar omdat Hij het zo had vastgesteld van de verste eeuwigheid af. Nu is Christus verschenen tot ons heil; niet omdat Hem onlangs de kracht om te behouden is aangebracht, maar omdat vóór de schepping der wereld deze genade voor ons in Hem was weggelegd. De kennis van die dingen wordt ons door het geloof geopenbaard. En zo verbindt de apostel op verstandige wijze het evangelie met de oudste beloften Gods, opdat de nieuwheid het niet verachtelijk make. Maar de vraag wordt gesteld, of het de vaders onder de wet verborgen is geweest. Want indien het eerst door de komst van Christus is geopenbaard, volgt daaruit, dat het tevoren verborgen is geweest.

Ik antwoord, dat Paulus spreekt van het ten volle aan het licht brengen van de zaak zelf, waarvan ook het geloof der vaders afhing: zo wordt hun niets tekort gedaan. Want daarom hebben Abel, Noach, Abraham, Mozes, David, en alle Godvruchtigen éénzelfde heil met ons verkregen, omdat zij hun vertrouwen hebben gesteld in deze verschijning. Wanneer hij zegt, dat ons de genade geopenbaard is door de verschijning van Christus, houdt hij derhalve de vaders niet af van de gemeenschap daaraan, daar hetzelfde geloof hen met ons deelgenoten maakt van deze verschijning. Want Christus is gisteren evenals heden; maar niet vóór de tijd, van tevoren door de Vader bevestigd, toen Hij door Zijn dood en opstanding Zich voor ons aan het licht gebracht heeft. Hierop nu gemeenschappelijk, als op het enige onderpand en de vervulling van ons heil, ziet zowel *ons* geloof als dat van de vaders.

Die namelijk de dood heeft vernietigd ... Wanneer hij aan het evangelie toeschrijft *het aan het licht brengen van het leven*, bedoelt hij niet, dat men moet beginnen bij het Woord, met voorbijgaan van de dood en de opstanding van Christus (want het Woord valt veeleer terug op de stof, die er aan ten grondslag is gelegd), maar hij duidt slechts aan, dat de vrucht van deze genade niet anders komt tot de mensen dan door het evangelie. Overeenkomstig dat woord (2 Kor. 5 : 19): *God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, en heeft het woord der verzoening bij ons in bewaring gegeven*. En dit is een opvallende en vermeldenswaardige lof van het evangelie, dat het genoemd wordt het aan het licht brengen van het leven.

Aan het leven voegt hij toe *de onsterfelijkheid*, alsof hij zeide: *het ware en onsterfelijke leven*. Tenzij ge wellicht onder het leven liever wilt verstaan de *wedergeboorte*, waarop volgt de gelukzalige onsterfelijkheid, waarop nog gehoopt wordt. En stellig is dit ons leven; niet dat, hetwelk wij met de redeloze dieren gemeen hebben, maar dat bestaat in het deelgenootschap aan het beeld Gods. Omdat het echter in deze wereld niet duidelijk is, wat zulk een leven is of wat het waard is, voegt hij er terecht om dit tot uitdrukking te brengen de onsterfelijkheid aan toe, welke is de openbaring van dat leven, dat nu verborgen is.

11. *Waar toe ik gesteld ben...* Niet zonder reden beveelt hij het evangelie tegelijk met zijn apostelschap zozeer aan. Want niets voert Satan zózeer in het schild, dan dat

hij het geloof in de gezonde leer op welke wijze ook maar uit onze zielen verdrijve; omdat dit echter niet altijd gemakkelijk voor hem is, als hij op ons los stormt in openlijke strijd, valt hij ons aan met heimelijke en zijdelingse kunstgrepen. Want om aan de leer geloof te ontzeggen, ondermijnt hij de roeping der Godvruchtige leraars. Paulus heeft dus, daar hij de dood voor ogen had, niet onkundig zijnde van de oude en gebruikelijke hinderlagen van Satan, zowel de leer van het evangelie in het algemeen, als zijn eigen roeping willen handhaven; zoals elk van beide noodzakelijk was. Want al worden er lange redevoeringen gehouden over de waardigheid van het evangelie, zij zullen ons niet veel baten, als wij niet vatten wat voor een evangelie het is. Want velen zullen instemmen met dat algemene beginsel aangaande het stellige gezag van het evangelie, die toch later niets zekers zullen hebben, dat zij kunnen volgen. Dit is de reden, waarom Paulus uitdrukkelijk wil, dat hij erkend wordt als een betrouwbaar en wettig dienaar van die levendmakende leer, waarvan hij melding gemaakt had. En hiertoe dient het, dat hij zich ooit met verschillende titels om één zaak uit te drukken. Hij noemt zich *een heraut*, wiens taak het is, de verordeningen van vorsten en overheidspersonen openlijk bekend te maken. De naam van *apostel* is hem eigen. Verder, omdat er een betrekking is tussen *een leraar* en de leerlingen, schrijft hij ook deze derde naam aan zich toe, opdat zij, die van hem leren, weten, dat zij een leermeester hebben, van Godswege voor hen aangesteld. Voor wie echter getuigt hij dat hij gesteld is? Voor de heidenen. Want over die was er de voornaamste strijd: omdat de Joden ontkenden, dat de beloften des levens betrekking hadden op anderen, dan op de vleselijke kinderen van Abraham. Dus opdat het heil der heidenen niet twijfelachtig zij, verzekert hij, dat hij tot hen in het bijzonder door God gezonden is.

12. Om welke oorzaak ik ook deze dingen lijd ... Het is voldoende bekend, dat hierom meer dan om enige andere oorzaak de woede der Joden tegen Paulus was ontstoken, *omdat hij het evangelie tot gemeen goed voor de heidenen maakte*. Hoewel het zinsdeel: „om welke oorzaak”, heel het verhaal weergeeft, en daarom niet tot dit laatste lid aangaande de heidenen beperkt moet worden. Dus opdat de boeien, waardoor hij werd gekluisterd, niets van zijn gezag zouden verminderen, strijdt hij daartegen met twee argumenten. Want hij toont aan, dat de oorzaak voor hem eervol veeleer dan schandelijk is; omdat hij niet om een of andere misdaad gevangen is, maar omdat hij de roepende God gehoorzaamd heeft. Het is echter een ongelofelijke troost, wanneer wij een goed geweten kunnen stellen tegen het onbillijk oordeel van mensen. In de tweede plaats bewijst hij uit de hoop op een gunstige uitkomst, dat er niets is in zijn boeien om zich ervoor te schamen. Al wie door deze bescherming beveiligd zal zijn, zal ook de grootste beproevingen kunnen overwinnen. En wanneer hij zegt, dat hij *niet beschaamd wordt*, bezielt hij anderen door zijn voorbeeld tot dezelfde dapperheid.

Want ik weet in Wie ik geloofd heb ... Dit is de enige toevlucht waarheen alle Godvruchtigen zich moeten terugtrekken, zo dikwijls als de wereld hen houdt voor schuldig verklaarden en hopelozen; dat zij namelijk tevreden zijn, omdat zij Gods goedkeuring wegdragen. Want wat is het einde, als zij van mensen afhangen? En hieruit is op te maken, hoeveel het geloof verschilt van een mening; aangezien Paulus, wanneer hij zegt: „ik weet, in Wie ik geloofd heb”, te verstaan geeft, dat het geenszins voldoende is, als ge gelooft, tenzij ge God tot zegsman hebt, en de zekerheid van die

zaak voor u vaststaat. Het geloof steunt dus niet op het gezag van mensen, noch verlaat het zich zó op God, dat het weifelt; maar het moet met een weten verbonden zijn. Anders zou het niet sterk genoeg zijn tegen de ontelbare bespottingen van Satan. Voor wie echter met Paulus deze wetenschap vaststaat, die zal ervaren, dat niet zonder grond ons geloof wordt genoemd de overwinning, waardoor de wereld overwonnen wordt; en dat niet zonder grond door Christus gezegd is (Matth. 16 : 18): *De poorten der hel zullen niet de overhand behouden*. Hij, zeg ik, zal temidden van alle stormen en gevaren kalm en rustig zijn, voor wie dit zal zijn vastgesteld, dat God, die niet kan liegen en bedriegen, gesproken heeft, en ongetwijfeld zal vervullen, wat Hij beloofd heeft. Omgekeerd, indien voor iemand deze waarheid niet bezegeld zal zijn, zal hij als een riet voortdurend heen en weer bewegen. Daarom is deze tekst opmerkenswaardig; omdat zij de kracht van het geloof zeer goed uitdrukt, wanneer zij leert, dat wij die eer aan God moeten toekennen in de meest jammerlijke toestanden, dat wij niet betwijfelen, dat Hij waarachtig en getrouw zal zijn; vervolgens, wanneer zij leert, dat men in het Woord evenzo tot rust moet komen, alsof God uit de hemel ons verschenen was. Want al wie met deze overtuiging niet is toegerust, begrijpt niets. Laten wij echter altijd bedenken, dat Paulus niet op de studeerkamer filosofeert, maar als het ware op een bepaalde plaats gesteld ernstig betuigt, wat het vertrouwen op het eeuwige leven waard is.

Ik ben overtuigd, dat Hij machtig is ... Aangezien de kracht en de grootte der gevaren ons dikwijls verschrikken, of althans onze zielen prikkelen tot wantrouwen, daarom is het noodzakelijk dat wij door dit schild gedekt zijn, dat in de kracht Gods voldoende bescherming voor ons is. Zoals Christus, wanneer Hij ons beveelt onbezorgd te zijn, dit argument gebruikt: *De Vader, die u aan Mij gegeven heeft, is groter dan allen* (Joh. 10 : 29). Waardoor Hij te kennen geeft, dat wij buiten gevaar zijn, daar de Heere, die ons in Zijn hoede opgenomen heeft, meer dan machtig genoeg is om weerstand te bieden. Weliswaar durft Satan niet regelrecht deze gedachte op te dringen, dat God niet kan, of verhinderd wordt om te vervullen wat Hij beloofd heeft (aangezien ons gevoel een afschuw heeft van zulk een grote lastering tegen God), maar door onze ogen en onze geest van tevoren in beslag te nemen, ontnemt hij ons alle besef van de macht Gods. Derhalve behoort de ziel gereinigd te zijn, zodat zij haar niet slechts proeft, maar de smaak daarvan onder alle mogelijke beproevingen behoudt. Overigens, zo dikwijls Paulus spreekt over de macht Gods, versta deze dan als handelend (om zo te zeggen), of werkend, zoals hij het zelf elders noemt (Col. 1 : 29). Want het geloof verbindt altijd de kracht Gods met het Woord, dat het zich niet als ver weg voorstelt, maar in zijn binnenste ontvangen heeft en bezit. Zo zegt Rom. 4 : 20 van Abraham: Hij heeft niet gewEIFELD noch gedebatteerd, maar hij gaf Gode de eer, stellig overtuigd dat Hij, die het beloofd had, machtig was om het ook te vervullen. Let ook op de naam *van het toevertrouwde goed* voor het eeuwige leven. Want daaruit maken wij op, dat ons heil niet anders in Gods hand is, dan in de hand van de pandbewaarder zijn de dingen, die wij aan zijn trouw overgeven om te bewaren. Als ons heil bij ons zou berusten, aan hoeveel gevaren zou het voortdurend blootgesteld zijn? Nu evenwel staat het er goed mee, omdat het, bij zulk een Bewaarder weggelegd, aan alle gevaar ontheven is.

13. *Houd de vorm der gezonde woorden, die gij van mij gehoord hebt in het geloof*

en in de liefde, die is in Christus Jezus.

14. *Bewaar het uitnemende goed, dat u is toevertrouwd, door de Heilige Geest die in ons woont.*
15. *Gij weet dit, dat zich van mij afgewend hebben allen die in Azia zijn; onder wie zijn Fygellus en Hermógenes.*
16. *De Heere geve barmhartigheid aan het gezin van Onesiforus; aangezien hij mij dikwijls verkwikt heeft, en zich voor mijn keten niet geschaamd heeft;*
17. *maar toen hij te Rome was, heeft hij mij met grote ijver gezocht, en heeft hij mij gevonden.*
18. *Geve de Heere hem, dat hij barmhartigheid vinde bij de Heere in die dag. En in hoeveel opzichten hij mij te Eféze van dienst geweest is, weet gijzelf het best.*

13. *Houd de vorm...* De uitleg, die anderen geven: „uw leer zij als een voorbeeld, naar hetwelk anderen zich vormen”, aanvaard ik niet. Niets dichter ook nadert tot de bedoeling van Paulus de uitleg van Chrysostomus: *dat Timothéüs openlijk vertone het beeld der deugden, dat in zijn hart gegraveerd is door het onderricht van Paulus.* Mij schijnt het toe, dat de apostel veeleer voorschrijft aan Timotheüs, dat hij vasthoudend zij aan de leer welke hij geleerd had, niet alleen wat betreft de wezenlijke inhoud, maar ook wat betreft de vorm zelf van de voordracht. Want het woord dat hij hier gebruikt, is de levende uitdrukking der dingen, alsof zij onmiddellijk voor ogen gesteld werden. Paulus wist, hoe gemakkelijk is een afval of afwijking van de zuivere leer. Om deze reden is hij zorgvuldig op zijn hoede, dat Timótheüs niet afwijke van die vorm van onderrichten, die hij ontvangen had; en dat hij zijn eigen wijze van onderrichten als het ware naar dat voorschrift afmete; niet, dat er in woorden zoveel vroomheid schuilt, maar omdat ook de geringste misvorming der leer bovenmate schadelijk is. Hieruit blijkt, wat voor een theologie er in het pausdom is, die dermate verbasterd is van dat voorbeeld, dat Paulus aanbeveelt, dat zij meer gelijkt op de raadselen van wichelaars en waarzeggers, dan op de leer die aan Gods Woord ontleend is. Want wat, bid ik u, proeft men in al de boeken der scholastici van de leer van Paulus? Deze willekeur van het vervalsen der leer toont, hoezeer Paulus niet zonder reden Timótheüs opwekt om de oorspronkelijke vorm te behouden. En *de gezonde woorden* stelt hij niet slechts tegenover ronduit goddeloze leerstukken, maar ook tegenover onbeduidende strijdvragen, die in plaats van gezondheid niets anders doen dan loomheid aanbrengen.

In het geloof en in de liefde... Ik weet, dat het zinsdeeltje ^{év} herhaaldelijk aan de uitdrukkingwijze der Hebreeuwse taal ontleend wordt voor „met”; maar hier schijnt mij de betekenis een andere toe. Daar toch Paulus dit als een kenmerk heeft toegeschreven aan de gezonde leer, dat wij weten wat zij inhoudt, en wat de hoofdzaak ervan is; welke hij naar zijn gewoonte geheel tot het geloof en de liefde teruggbrengt. En beide stelt hij in Christus; zoals stellig de kennis van Hem voornamelijk bestaat uit deze twee delen. Want hoewel het een enkelvoudig lidwoord is, dat samenhangt met het woord liefde, moet hetzelfde toch mede van het geloof verstaan worden. Zij, die vertalen: met het geloof en de liefde, geven er deze betekenis aan, dat Timothéüs aan de gezonde leer toevoege de hartstocht voor Godsvrucht en liefde. Ik erken weliswaar, dat niemand in de gezonde leer trouw kan volharden, dan wie zelf met het ware geloof en de oprechte liefde is toegerust. Maar

de eerste uitleg past (naar mijn oordeel) beter: zodat Paulus exegetisch uitdrukt, hoedanig die (gezonde) woorden zijn, en van welke inhoud zij zijn. Hij spreekt echter uit, dat de hoofdzaak is gelegen in het geloof en in de liefde, welker bron en beginsel is de kennis van Christus.

14. *Bewaar het uitnemende goed, dat u is toevertrouwd ...* Die aansporing strekt zich wijder uit. Want hij spoort hem aan, dat hij lette op wat hem door God gegeven is, en des te meer ijver en nauwgezetheid ten koste legge, naarmate het hem toevertrouwd goed uitnemender is. Want van een alledaagse zaak pleegt niet zo streng rekenschap geëist te worden. En onder het woord "toevertrouwd goed" versta ik zowel de eer van de dienst als alle gaven, waarmede Timótheüs was toegerust. Sommigen beperken het tot de dienst alleen; niettemin meen ik, dat bij voorkeur die dingen aangeduid worden, die verkieslijker waren dan de dienst zelf, namelijk al de Geestesgaven, waardoor hij uitmuntte. Het woord „toevertrouwd goed” gebruikt hij ook met het oog op iets anders, opdat Timótheüs zou bedenken, dat éénmaal rekenschap gegeven moet worden. Want getrouw moet beheerd worden al wat God ons heeft toevertrouwd. En το καλον wordt opgevat als uitnemend of schitterend. Derhalve heeft Erasmus niet kwaad „uitnemend” gezet, om de voortreffelijkheid aan te duiden; welke vertaling ik gevolgd heb. Maar wat is de reden van het bewaren? Opdat namelijk niet door onze traagheid verloren ga, wat God ons aangebracht heeft, of wegens ondankbaarheid of misbruik weggenomen worde. Want velen werpen de genade Gods weg, en velen die haar reeds ontvangen hebben beroven en ontbloten zich ervan. Aangezien echter de moeilijkheid om haar te bewaren onze krachten te boven gaat, daarom voegt hij er aan toe: *door de Heilige Geest*. Alsof hij zeide: *Ik verlang van u niet méér dan gij kunt*. Want wat gij uit uzelf niet hebt, daarvoor zal de Geest Gods voldoende zijn. Hieruit volgt, dat de krachten der mensen niet aangeslagen moeten worden naar de voorschriften Gods; aangezien Hij, zoals Hij door woorden beveelt, zo ook Zijn woorden inschrijft in de harten, en door rijkelijk krachten te schenken bewerkt, dat Hij niet tevergeefs beveelt. Wat er volgt over het *wonen van de Geest in ons*, betekent, dat Zijn hulp voor de gelovigen tegenwoordig is; mits zij niet het hun aangebodene versmaden.

15. *Gij weet dit ...* Die gevallen van afval, welke hij vermeldt, konden de zielen van velen schokken, en tegelijkertijd menigvuldige verdenkingen verwekken; zoals wij bijna altijd alles naar de ongunstige kant plegen aan te grijpen. Dergelijke hindernissen gaat Paulus tegemoet met heldhaftige dapperheid der ziel; opdat alle goeden leren de trouweloosheid te verfoeien van hen, die een dienaar van Christus zo in de steek gelaten hadden, toen hij alleen met gevaar van zijn leven de gemeenschappelijke zaak op zich nam; en laten zij daarom niet wankelen, wanneer zij bemerken, dat Paulus zelf volstrekt niet verstoken wordt van de hulp Gods. Hij noemt er echter twee, van wie het geloofwaardig is dat zij boven anderen bekend geweest zijn, om de toegang voor hun lasteringen af te sluiten. Want het is gebruikelijk voor overlopers en deserteurs van de christelijke krijgsmacht, om hun eigen schandelijk gedrag te verontschuldigen, alle mogelijke beschuldigingen, die zij maar kunnen, te verzinnen tegen de trouwe en beproefde dienaren van het evangelie. Fygellus en Hermógenes, omdat zij wisten dat hun eigen lafhartigheid terecht berucht kon zijn bij de gelovigen, en zelfs wegens schandelijke trouweloosheid veroordeeld worden,

zouden niet gearzeld hebben Paulus te belasten met valse geruchten, en op schaamteloze wijze zijn onschuld te kwetsen. Derhalve drukt Paulus, om geloof aan hun leugens te ontzeggen, hun het brandmerk op, dat zij verdienen. Zo zijn er ook heden ten dage zeer velen, omdat zij af hier niet worden toegelaten tot de dienst, af ook om hun nietswaardigheid worden verstoten uit die eer, af niet werkeloos onderhouden worden, af na een diefstal of hoererij volbracht te hebben gedwongen worden weg te vluchten, die vervolgens door Frankrijk en andere landstreken heen en weer vliegen, en door alle mogelijke beschuldigingen, die zij maar kunnen, tegen ons terug te werpen, het bewijs van hun eigen onschuld daaraan ontlenen. En zo groot is de onervarenheid van sommige broeders, dat zij ons van wreedheid betichten, indien iemand van ons dezulken afschildert in zijn eigen kleuren. Niettemin zou het te wensen zijn, dat zij allen het voorhoofd door een brandmerk getekend hadden, waardoor zij terstond bij de eerste ontmoeting herkend zouden warden.

16. *De Heere geve barmhartigheid ...* Uit deze bede maken wij op, dat de diensten, aan de heiligen ten koste gelegd, volstrekt niet verloren gaan, ook al kunnen zij zelf geen gunstbewijs vergelden. Want dat hij God bidt om een beloning ter vergelding te geven, dit heeft de kracht van een belofte. En tegelijk toont Paulus zijn eigen dankbaarheid, wanneer hij de taak om ter vergelding te belonen aan God toeschrijft, aangezien hij niet in staat is om te betalen. Wat, indien de mogelijkheid om te vergelden aanwezig geweest was? Stellig zou hij metterdaad getuigd hebben, dat hij geen ondankbaar mens was. Verder moet opgemerkt worden, dat hij, hoewel hij de mildheid van Onesiforus alleen prijst, ter wille van hem heel zijn gezin het goede toebidt. Waaruit wij opmaken, dat de zegen Gods niet slechts op het hoofd van de rechtvaardige, maar op heel zijn huis blijft rusten. Zo groot is de liefde Gods jegens de Zijnen, dat zij zich uitbreidt tot allen, die met hen verbonden zijn. Dat hij zegt, dat Onesiforus *zich niet geschaamd heeft voor zijn keten*, dat is niet alleen een teken van mildheid, maar ook van ijver; aangezien hij zich immers gaarne aan gevaar had blootgesteld en aan de smaad der mensen, om Paulus zelf te helpen.

18. *Geve de Heere hem, dat hij einde ...* Sommigen leggen het zo uit: Geve God hem, dat hij bij Christus als Rechter barmhartigheid vinde. En inderdaad is dit aanmerkelijk dragelijker, dan die tekst van Mozes (Gen. 19 : 24): *De Heere regende van de Heere*, aldus uit te leggen: *De Vader regende van de Zoon*. Het is echter mogelijk, dat de hevigheid der aandoening Paulus heeft aangedreven tot een overbodige herhaling, zoals pleegt te gebeuren. Deze bede echter leert ons, een hoeveel overvloediger loon hen wacht, die zonder hoop op aardse beloning aan de heiligen hun diensten bewijzen, dan indien zij het onmiddellijk uit de hand van mensen zouden ontvangen.

Wat echter bidt hij? *Dat hij barmhartigheid vinde*. Want wie jegens zijn naasten barmhartig geweest zal zijn, zal God als zodanig jegens zichzelf ervaren. En indien deze belofte ons niet scherp prikkelt en aanspoort om weldadigheid te oefenen, zijn wij meer dan stompzinnig. En daaruit volgt ook, dat God niet onze verdiensten naar waardigheid beloont; maar dat dit de beste en voortreffelijkste beloning is, die Hij ons vergeldt, wanneer Hij ons vergeeft, en Zich niet zozeer toont een gestreng Rechter, als een toegevend en genadige Vader.

HOOFDSTUK II

1. *Gij dan, mijn zoon, wees sterk in de genade, die is in Christus Jezus;*
2. *en wat gij van mij gehoord hebt onder vele getuigen, vertrouw dat toe aan trouwe mensen, die bekwaam zullen zijn om ook anderen te onderrichten.*
3. *Gij derhalve, lijd verdrukkingen, als een goed soldaat van Jezus Christus.*
4. *Niemand, die soldaat is, wordt verwickeld in de bezigheden van het levensonderhoud, opdat hij zijn bevelhebber behage.*
5. *En indien iemand in een wedstrijd heeft gestreden, dan wordt hij niet bekranst, indien hij niet op wettige wijze gestreden heeft.*
6. *De landbouwer behoort eerst te arbeiden, voordat hij de vruchten in ontvangst neemt.*
7. *Versta wat ik zeg. Want de Heere geve u verstand in alle dingen.*

1. *Gij dan ...* Zoals hij tevoren bevolen had het hem toevertrouwde goed te bewaren door de Geest, zo schrijft hij ook nu voor, dat hij gesterkt worde in de genade. En door dit gezegde wil hij alle verslapping en traagheid uitdrijven. Want zo loom is het vlees, dat midden in hun loop beginnen te verslappen zelfs zij, die zijn toegerust met uitnemende gaven, indien zij niet herhaaldelijk worden opgewekt.

Iemand zal zeggen: Waartoe dient het een mens aan te sporen, dat hij *in de genade sterk zij*, indien er niet een of andere taak van de vrije wil zou zijn om mede te werken? Ik antwoord: juist hiertoe, wat God door Zijn Woord van ons eist, ook door Zijn Geest te verrichten, opdat wij in de genade, die Hij ons heeft aangebracht, versterkt worden. En toch zijn de aansporingen niet overbodig; omdat de Geest Gods, ons inwendig onderrichtend, maakt, dat die niet tevergeefs en nutteloos in onze oren weerklinken. Al wie dus zal erkennen, dat de tegenwoordige aansporing niet anders vruchtbaar heeft kunnen zijn dan door de verborgen kracht van de Geest, zal nooit op haar de vrije wil grondvesten. Hij voegt er aan toe: *die is in Christus Jezus*, om twee redenen: om ons te onderrichten, dat zij ons nergens anders vandaan te beurt valt dan van Christus alleen, en dat zij aan geen Christen zal ontbreken. Want daar één Christus aan allen gemeen is, volgt daaruit dat allen Zijn genade deelachtig zijn, van welke dáárom wordt gezegd dat zij in Christus is, omdat haar moeten bezitten allen, die van Christus zijn. Deze vleierende aanspraak van „zoon”, die hij gebruikt, heeft niet weinig kracht om gunst te verwerven, opdat het onderricht des te beter tot zijn ziel doordringe.

2. *En wat gij van mij gehoord hebt ...* Wederom toont hij, hoezeer hij bezorgd is om de gezonde leer voort te planten tot het nageslacht; en hij spoort Timótheüs niet slechts aan om de vorm en de lijnen daarvan te bewaren, zoals hij tevoren gedaan heeft; maar ook om haar aan Godvruchtige leraars van hand tot hand over te leveren, opdat zij, wijd en zijd verbreid, in de zielen van velen wortels moge schieten. Want hij zag in, dat zij in de toekomst gemakkelijk te gronde zou gaan, indien zij niet tijdig door de dienst van meerderen verspreid zou worden. En inderdaad zien wij, wat Satan kort na de dood der apostelen bewerkt heeft. Want even alsof hun prediking reeds enige eeuwen begraven geweest was, heeft hij ontelbare krankzinnigheden ingevoerd,

die door hun wonderbaarlijke ongerijmdheid de bijgelovigheden van alle heidenen overtroffen. Het is derhalve niet verwonderlijk als Paulus, om te trachten een dergelijk en zo groot kwaad te verhoeden, wil dat zijn leer ijverig in bewaring wordt gegeven bij alle Godvruchtige dienaren, die bekwaam zijn om haar over te leveren. Alsof hij zeide: *Zie toe, dat er na mijn dood nog een stellige betuiging van mijn leer bestaat.* Dat zal echter gebeuren, indien gij, wat ge van mij geleerd hebt, niet alleen zelf getrouw onderwijst, maar zorg draagt dat het op ruimer schaal door anderen verkondigd wordt. Dus al wie gij maar hiertoe geschikt zult zien, beveel aan hun trouw deze schat aan. Hij noemt hen *trouwe mensen*, niet naar de trouw, die onder alle Christenen algemeen is; maar bij uitstek, die sterk zijn door een zeldzame trouw. Wij zouden ook kunnen vertalen: *betrouwbaar*; omdat er weinigen zijn, die er zich oprecht op toeleggen de hun toevertrouwd leer te bewaren ter eeuwige gedachtenis. Sommigen drijft de eierzucht aan, en die veelvuldig; anderen de gierigheid, anderen de boosaardigheid; anderen maakt de vrees voor gevaren traag. Dus wordt hier een bijzondere getrouwheid vereist.

Onder vele getuigen ... Hij bedoelt niet, dat er getuigen door hem zijn bijgehaald met plechtig gebruik, ter wille van Timotheüs; maar aangezien sommigen konden gaan betwisten, of wel van Paulus was uitgegaan, wat Timotheüs onderwees, of dat het door hemzelf verzonnen was, daarom neemt hij alle twijfel weg door deze redenering, dat hij niet heimelijk in een hoekje gesproken had, maar dat er velen leefden die konden getuigen, dat Timotheüs niets tevoorschijn bracht, wat zij niet ook zelf tevoren uit Paulus' mond gehoord hadden. Dus zou het onderricht van Timotheüs buiten verdenking zijn, daar hij zeer vele medeleerlingen had, die hem getuigenis zouden kunnen geven. Hieruit leren wij, hoeveel moeite een dienaar van Christus zich moet geven voor het bewaren en verdedigen van de zuiverheid der leer; en niet alleen zolang hij leeft, maar zo lang mogelijk als zijn zorg en ijver daarvoor zich zal kunnen uitstrekken.

3. *Gij derhalve, lijd verdrukkingen ...* Niet zonder grote noodzaak heeft hij deze tweede aansporing er aan vastgeknoopt. Want wie hun gehoorzaamheid aan Christus aanbieden, behoren zich voor te bereiden op het lijden van verdrukkingen. Derhalve zal er nooit volharding zijn zonder het verdragen van rampen. En daarom voegt hij er aan toe: zoals *een goed soldaat van Christus betaamt*; door welk woord hij te kennen geeft, dat allen die Christus dienen soldaat zijn; en dat hun krijgsdienst niet bestaat in het aandoen van leed, maar meer in het verdragen daarvan. De overdenking van deze dingen is meer dan noodzakelijk voor ons. Wij zien, hoe velen dagelijks hun speren wegwerpen ¹⁾, die zich op iets ik weet niet hoe groots lieten voorstaan. Hoe komt dat? Omdat zij zich aan het kruis niet kunnen gewennen. Ten eerste is hun wekelijksheid zo groot, dat zij huiveren voor de krijgsdienst. Vervolgens kennen zij geen andere wijze van soldaat zijn, dan dat zij in strijd lust wedijveren met hun tegenstanders. Wat het echter is, onze zielen te bezitten in lijdzaamheid, dat te leren verdragen zij niet.

4. *Niemand, die soldaat is ...* Hij blijft bij de gelijkenis, die hij aan de krijgsdienst ontleend had. Hoewel hij eigenlijk gesproken tevoren in overdrachtelijke zin gezegd had: soldaat van Christus, bezigt hij nu echter een vergelijking van de wereldlijke krijgsdienst met de geestelijke en christelijke, in deze zin: dit is de regel van de

militaire tucht, dat zodra een soldaat zich heeft aangemeld bij zijn bevelhebber, hij zijn huis en alle bezigheden verlaat, en nergens anders dan over de oorlog denkt. Zo behoren wij, *opdat* wij Christus geheel en al toegewijd zijn, van alle belemmeringen van deze eeuw ontslagen te zijn. Onder *de bezigheden van het levensonderhoud* verstaat hij de zorg voor het besturen van zijn huisgezin en de gewone beslommeringen. Zoals de boeren hun landbouw, de kooplieden hun handel en winkels verlaten, totdat zij hun dienstjaren volbracht hebben. Nu moet de vergelijking worden toegepast op de zaak in kwestie: dat al wie onder Christus soldaat wil zijn, al de beslommeringen en afleidingen der wereld moet verlaten, en geheel zichzelf en al zijn ijver aan Hem toewijden. Laten wij ons tenslotte het oude spreekwoord herinneren: „Doe dit!” Dat betekent, dat wij ons zo ernstig moeten toelagen op het volvoeren van de heilige handelingen ²⁾, dat niets anders onze ijver en inspanning belemmert. Die gewone lezing: niemand die soldaat is voor God enz., bederft heel de bedoeling van Paulus. Verder spreekt Paulus hier de herders der kerk onder de persoon van Timotheüs toe. Het is weliswaar een algemene uitspraak, maar die in het bijzonder past voor de dienaren des Woords. Laten dezen dus in de eerste plaats toezien, welke dingen vreemd zijn aan hun ambtsvervulling, *opdat zij* ongehinderd Christus volgen. Laten vervolgens anderen toezien, ieder in zijn orde, wat hen van Christus aftrekt; *opdat* niet de hemelse Bevelhebber hier minder recht tegenover ons hebbe, dan deze of gene sterfelijke mens voor zich opeist tegenover gewone soldaten, die hem trouw gezworen hebben.

5. *En indien iemand in een wedstrijd heeft gestreden ...* Nu handelt hij over de volharding: *opdat* niemand mene, dat hij met de een of andere botsing klaar is. En ongetwijfeld ontleent hij een gelijkenis aan de atleten, van wie niemand de prijs verkrijgt, tenzij hij tot het uiterste als overwinnaar heeft volgehouden. Zo zegt hij in de eerste brief aan de Korinthiërs, hfdst. 9 : 24: „Allen lopen wel in de renbaan, maar één ontvangt de prijs. Loopt aldus, *opdat* gij die behaalt”. Indien iemand derhalve, door de eerste botsing vermoeid, terstond zich heimelijk uit het strijdperk verwijderd naar de rust, zal hij aan traagheid schuldig worden verklaard, veeleer dan hij getooid zal worden met een krans. Zó, daar Christus wil dat wij wedijveren heel ons leven, berooft hij, die midden in de loop der overwinning tekort geschoten zal zijn, zich van het eerbewijs, ook al is hij flink begonnen. *Op wettige wijze strijden is*: de wedstrijd vervolgen, zo ver en zo lang als de wet voorschrijft; *opdat* niemand voor zichzelf de maat bepaalt vóór de tijd.

6. *De landbouwer behoort eerst te arbeiden ...* Ik weet zeer goed, dat deze tekst door anderen anders vertaald wordt; en ik erken, dat zij woordelijk overzetten, wat Paulus in het Grieks geschreven heeft. Maar wie nauwkeurig het tekstverband zal overwegen, zal mij gelijk geven. Vervolgens is die Griekse uitdrukkingwijze bekend: *arbeidend, voor: arbeiden*. Want de Grieken gebruiken dikwijls het deelwoord in plaats van de onbepaalde wijs. De betekenis is derhalve, dat de landbouwers niet eerder de vrucht verzamelen, dan *zij* bij het bebouwen van de aarde, bij het zaaien en andere dingen gezwet hebben. Maar indien de landbouwers geen moeiten sparen, *opdat* zij eens de vrucht verwerven, en geduldig de tijd van de oogst

afwachten, hoeveel te ongerijmder is het dan dat wij de moeiten ontvluchten, die Christus ons oplegt, nadat Hij ons een zo groot loon voor ogen heeft gesteld?

7. *Versta wat ik zeg ...* Dit heeft hij er niet aan toegevoegd wegens de onduidelijkheid der gelijkenissen, die hij aangevoerd heeft; maar opdat Timotheüs zich zelf te binnen zou brengen, hoeveel voortreffelijker de krijgsdienst onder het opperbevel van Christus is, en hoeveel rijker het loon. *Want* nauwelijks beseffen wij dit eindelijk door aanhoudende overdenking. De bede, die er volgt, is als het ware als een verbetering toegevoegd. Want aangezien onze geest niet opklimt tot die onverderfelijke krans van het toekomstige leven, neemt Paulus zijn toevlucht tot God, opdat Hij aan Timotheüs verstand geve. En hieruit maken wij op, dat wij niet minder vruchteloos onderricht worden, indien niet de Heere onze geest opent, dan vruchteloos bevelen zouden worden gegeven, indien Hij niet Zelf de krachten zou schenken om die te vervullen. Want wie heeft dat beter gekund dan Paulus? Maar toch verlangt hij, opdat hij met enig profijt moge onderrichten, dat zijn leerling voor hem door God gevormd wordt.

8. *Herinner u Jezus Christus, opgewekt uit de doden, uit het zaad van David, naar mijn evangelie, waarvoor ik lijd tot de boeien toe, als een misdadiger; maar het woord Gods is niet geboeid.*
9. *Om deze reden verdraag ik alles om de uitverkorenen, opdat ook zij het heil verkrijgen, dat in Christus Jezus is, met eeuwige heerlijkheid.*
10. *Betrouwbaar is het woord: want indien wij met Hem gestorven zijn, zullen wij ook tegelijk met Hem leven;*
11. *indien wij verdragen, zullen wij ook met Hem heersen; in*
12. *dien wij Hem verloochenen, zal Hij ons ook verloochenen;*
13. *indien wij ongelovig zijn, Hij blijft getrouw: Zichzelf verloochenen kan Hij niet.*

8. *Herinner u Jezus ...* Een of ander deel van zijn leer, waarvan hij wilde dat het behouden en gaaf tot het nageslacht kwam, drukt hij met name uit. Het is echter waarschijnlijk, dat juist dat wordt aangeroerd, waarover hij het meest in vrees verkeerde. Wat ook uit het volgende zal blijken, wanneer hij over de dwaling van Hymenéus en Filétus zal spreken. Want zij loochenden de opstanding, waarvan wij in deze belijdenis een stellig onderpand hebben, terwijl zij leugenachtig beweerden dat zij reeds geschied was. Hoe noodzakelijk overigens deze waarschuwing van Paulus is geweest, tonen de oude geschiedboeken aan. Want alle kunstgrepen, welke hij maar kon, heeft Satan aangewend om dit geloof af te breken. Want hoewel er daarvan twee onderdelen zijn: dat Christus uit het zaad van David is geboren, en uit de dood is opgestaan, is terstond na de tijd der apostelen Marcion opgestaan, die getracht heeft de waarheid der menselijke natuur in Christus geheel uit te wissen. Daarna zijn de Manicheeërs gevolgd. En deze pest woekert ook heden nog voort. Wat de opstanding betreft, hoe velen en met hoe afwisselende kunstgrepen hebben getracht de hoop daarop aan het wankelen te brengen? Die betuiging van Paulus betekent derhalve evenveel, alsof hij gezegd had: dat niemand mijn evangelie door lasteringen verdraaie of vervalse: zó heb ik onderwezen, zó heb ik gepredikt, dat Christus, die een mens was, geboren uit het zaad van David, is opgestaan van de doden. Hij noemt het *zijn*

evangelie, niet om zich als de zegsman te belijden, maar als de dienaar. Maar in de opstanding van Christus hebben wij een stellig onderpand van die van ons allen. Daarom, wie belijdt dat Christus opgestaan is, die bevestigt dat hetzelfde ook met ons zal gebeuren; omdat Christus niet voor zichzelf is opgestaan, maar voor ons. Want het Hoofd moet niet losgerukt worden van zijn leden. Bovendien wordt in de opstanding van Christus vervat de vervulling van onze verlossing en ons heil. Want de dood wordt er ook mee verbonden. Christus derhalve, die gestorven is, is opgestaan: waarom? en tot welk doel? Hier moet men op óns komen, en hier duikt ook de kracht en de vrucht van beide op, namelijk zowel van Zijn opstanding als van Zijn dood. Want dit beginsel moet altijd vastgehouden worden, dat de Schrift over die beide niet slechts op geschiedkundige en koele wijze pleegt te spreken, maar door hun vrucht er stilzwijgend mede onder te verstaan.

Uit het zaad van David . . . Door dit zinsdeel wordt niet alleen de waarheid der menselijke natuur in Christus gehandhaafd, maar wordt ook voor Hem aanspraak gemaakt op de eer en de naam van Messias. De ketters loochenen, dat Christus waarachtig mens geweest is; anderen verzinnen, dat Hij uit de hemel gevallen is; anderen, dat er in Hem slechts een schijngestalte van een mens verschenen is: Paulus daartegenover roept uit, dat Hij uit het zaad van David geweest is. Waardoor hij zonder twijfel uitspreekt, dat Hij waarachtig mens geweest is, uit een mens voortgebracht, namelijk uit Maria. Hoe meer de ketters met dit zo welsprekend getuigenis de spot trachten te drijven, des te meer verraden zij hun onbeschaamdheid. De Joden en andere vijanden van Christus loochenen dat Hij is degene, die eertijds beloofd was; Paulus echter bevestigt, dat Hij Davids Zoon is, en Zijn afkomst terugvoert op die familie, waarvan de Messias behoorde af te stammen.

9. *Waarvoor ik lijd* ... Dit is een vooruitgrijpen. Want de boeien deden bij onervarenen afbreuk aan het geloof in zijn evangelie. Hij geeft dus toe dat hij, wat de uiterlijke schijn betreft, als een misdadig mens geboeid is; maar hij voegt er aan toe, dat zijn boeien niet in de weg staan dat het evangelie in vrije loop voorwaarts gaat. Integendeel, dat het voor de uitverkorenen heilzaam is, dat hij lijdt, omdat het tot hun bemoediging bijdraagt. Dit is de onoverwinnelijke kracht der martelaren van Christus, zolang als het bewustzijn van de goede zaak, die zij verdedigen, hen boven de wereld verheft; zodat zij niet slechts de smarten en folteringen van het lichaam, maar elke mogelijke smaad als het ware heimelijk verachten. Ja wat meer is, door deze gedachte moeten alle Godvruchtigen zich opbeuren, terwijl zij zien dat die dienaren van het evangelie op krenkende wijze behandeld worden door de tegenstanders, opdat zij daarom niet minder eerbiedig oordelen over de leer; maar laten zij de eer geven aan God, door Wiens kracht zij haar zien heenbreken door alle hindernissen van de wereld. En waarlijk, indien wij niet al te zeer aan het vlees waren toegewijd, zou alleen deze troost voor ons voldoende moeten zijn in vervolgingen; maar indien wij door de woede der goddelozen terneergedrukt worden, niettemin wordt het evangelie voortgeplant, en verbreidt het zich in wijder kring. Want wat zij ook beramen, zó weinig verduisteren zij het licht van het evangelie of blussen zij het uit, dat het helderder uitstraalt. Laten wij het dus gaarne, of althans met rustig gemoed verdragen, dat zowel ons lichaam als onze naam in de kerker opgesloten wordt gehouden, als maar de waarheid Gods doorbreekt, en zich wijd en zijd verbreidt.

10. *Om deze reden verdraag ik alles ...* Uit de uitwerking bewijst hij, hoezeer er in zijn boeien niets schandelijks is, daar zij namelijk voor de uitverkorenen zeer nuttig zijn. Dat hij zegt, dat hij *om de uitverkorenen verdraagt*, dit is tot bewijs, hoeveel hoger hij de opbouw der kerk schat, dan zichzelf. Want hij is bereid om niet slechts te sterven, maar ook onder de misdadigers gerekend te worden, om het heil der kerk te bevorderen. Overigens leert Paulus in deze tekst hetzelfde, als in het eerste hoofdstuk van de brief aan de Kolossenzen, vs. 24, waar hij zegt dat hij vervult, wat ontbreekt aan de verdrukkingen van Christus, ten behoeve van Zijn lichaam, dat is de gemeente. Waardoor de onbeschaamdheid der papisten overvloedig wordt weerlegd, die daaruit opmaken dat zijn dood is geweest tot voldoening voor onze zonden. Alsof in waarheid Paulus iets anders aan zijn dood toekent, dan dat hij het geloof der Godvruchtigen zal versterken. Want aanstonds wordt er de uitleg aan toegevoegd, wanneer hij het heil der gelovigen nergens anders in stelt dan in Christus. Maar wie het zal willen, moge meer zoeken uit dat hoofdstuk, dat wij aangehaald hebben.

Met eeuwige heerlijkheid ... Dit is het doel van het heil, dat wij in Christus verkrijgen. Want ons heil is: voor God te leven, wat begint bij onze wedergeboorte; het wordt echter voltooid door onze volkomen bevrijding, wanneer God ons, onttrokken aan de moeiten van het sterfelijke leven, verzamelt in Zijn Koninkrijk. Bij dit heil komt het deelgenootschap aan de hemelse, ja zelfs goddelijke heerlijkheid. Dus om de genade van Christus te vergroten, heeft hij het woord „eeuwige heerlijkheid” toegevoegd aan het heil.

11. *Betrouwbaar is het woord ...* Hij gebruikt een inleiding tot de gedachte, welke hij aanstonds tevoorschijn zal brengen, omdat niets méér vreemd is aan het besef van het vlees, dan dat wij moeten sterven om te leven, en dat de dood de toegang tot het leven is. Want uit andere teksten kan men opmaken, dat Paulus in zeer ernstige zaken, of die minder gemakkelijk zijn om te geloven, gewoon is zulk een inleiding vooraf te laten gaan. De hoofdzaak is echter, dat wij niet anders aan het leven en de heerlijkheid van Christus deelgenoten zullen zijn, dan indien wij eerst met Hem gestorven en vernederd zullen zijn. Zoals hij zegt in de brief aan de Romeinen, 8 : 29, dat alle uitverkorenen vóórbestemd zijn om gelijkvormig gemaakt te worden aan Zijn beeld. Dit is gezegd zowel om de gelovigen aan te sporen als om hen te vertroosten. Want wie zou die aansporing niet opscherpen, dat verdrietigheden, waarvan de uitkomst zo gelukkig zal zijn, niet lastig te verdragen zijn? Dezelfde gedachte tempert op zoete wijze al wat er aan bitterheid is in het kruis; aangezien noch smarten, noch folteringen, noch beschimpingen, noch de dood ons moeten doen huiveren, waarin wij gemeenschap hebben met Christus; vooral daar al deze dingen een voorspel zijn van de overwinning. Door zijn eigen voorbeeld bezielt Paulus derhalve alle Godvruchtigen, dat zij met een vrolijk gemoed de verdrukkingen voor de naam van Christus op zich nemen, waarin zij reeds een proeve hebben van de toekomstige heerlijkheid. Maar indien dat niet strookt met onze mening, en het kruis zelf ons zozeer schichtig maakt en de ogen kwetst, dat wij Christus niet ontwaren, laten wij er dan aan denken om dit schild voor te houden: betrouwbaar is het woord. En waarlijk, waar Christus aanwezig is, daar moeten wij het leven en de gelukzaligheid herkennen. Derhalve moet met hand en tand die gemeenschap vast gehouden worden: dat wij niet afzonderlijk sterven, maar met

Christus, opdat wij later het leven met Hem gemeen hebben; dat wij met Hem lijden, opdat wij deelgenoten der heerlijkheid zijn. Overigens verstaat hij onder de dood heel die uitwendige doding, waarover hij spreekt in de tweede brief aan de Korinthiërs, 4 : 10.

12. *Indien wij Hem verloochenen ...* Er wordt ook een bedreiging aan toegevoegd om de traagheid te verdrijven. Want hij verklaart, dat zij niets met Christus te maken hebben, die uit angst voor vervolging de belijdenis van Zijn naam van zich werpen. Want hoe onwaardig is het, dat dit vergankelijke leven der wereld ons meer waard is dan de hoogheilige naam van de Zoon Gods? En waarom zou Hij onder de Zijnen rekenen, die trouweloos Hem verstoten? Hier geldt volstrekt niet de verontschuldiging van zwakheid. Want indien de mensen zich niet uit eigen beweging door ijdele vleierijen bedrogen, zouden zij, toegerust met de Geest der kracht, standvastig weerstand bieden. Dat zij op schandelijke wijze Christus verloochenen, dat is niet een teken van zwakheid alleen, maar van ontrouw; aangezien zij, door de verlokkingen der wereld verblind, geen leven zien in het Koninkrijk Gods. Maar deze leer heeft meer overdenking dan uitlegging nodig. Want duidelijk zijn de woorden van Christus: *Wie mij verloochend zal hebben, die zal Ik ook verloochenen* (Matth. 10 : 33). Rest nog, dat ieder bij zichzelf overweegt, dat dit niet een kinderachtig schrikbeeldje is, maar dat in ernst wordt uitgesproken door de Rechter, wat te zijner tijd vast zal staan dat het waar was. Dat onmiddellijk daarop volgt, dat *Hij getrouw blijft*, ook al zullen wij ongelovig geweest zijn, heeft deze betekenis, dat door onze trouweloosheid niets afgaat van de Zoon Gods of van Zijn heerlijkheid; aangezien Hij, Zichzelf genoeg, onze belijdenis allerminst nodig heeft. Alsof hij gezegd had: *Mogen Christus verlaten, wie het willen, zij ontrukken Hem niets*. Daar Hij toch ongerept blijft, al zijn zij verloren gegaan. Hoewel hij méér tot uitdrukking brengt, namelijk dat Christus niet ons gelijk is, zodat Hij afvalt van Zijn waarheid. Waaruit blijkt, dat van Christus vervreemd worden, al wie Hem verloochenen. Zo slaat hij de goddeloze afvalligen uit handen de vleierijen, waarmede zij zich strelen; want van huid veranderend als zij zijn, zouden zij gaarne Christus evenzo veelvormig en veranderlijk maken. En Paulus zegt, dat dit niet mogelijk is. Intussen moet toch vastgehouden worden, wat ik in de eerste plaats aangeroord heb, dat ons geloof daarom gegrondvest wordt op de eeuwige en onbuigzame waarheid van Christus, opdat het niet wankelt door de onstandvastigheid of afval van mensen.

14. *Herinner aan deze dingen, betuigende in de tegenwoordigheid des Heren, dat zij niet met woorden strijden, tot geen enkel nut, tot omverwerping van die het horen.*
15. *Doe uw best om uzelf beproefd te vertonen aan God, als een arbeider die zich niet schaamt, die het woord der waarheid op de rechte wijze snijdt.*
16. *Maar laat varen het onheilig hol geschreeuw. Want zij zullen vorderingen maken tot meerdere goddeloosheid;*
17. *en hun woord, als gangreen, zal weide vinden; onder wier getal is Hymenéüs en Filétus,*
18. *die ten aanzien van de waarheid zijn afgedwaald, zeggende dat de opstanding reeds geschied is, en zij werpen het geloof van sommigen omver.*

14. *Herinner aan deze dingen...* Het aanwijzende *deze dingen* heeft nadruk; want

het duidt aan, dat die hoofdzaak van het evangelie, die hij beschreven heeft, en de aansporingen, die hij er aan toegevoegd heeft, van zó groot gewicht zijn, dat een goed dienaar nooit moede moet worden om die ter sprake te brengen. Want dat het zaken zijn, waardig om voortdurend behandeld te worden, en waarvan niet te veel melding gemaakt kan worden. Deze dingen zijn het, zegt hij, waarvoor ik wil dat gij u moeite geeft, niet slechts om die éénmaal over te leveren, maar om ze herhaaldelijk in te stampen. Want een goed leraar moet alleen letten op wat opbouwt, en daarbij alleen stilstaan. Anderzijds beveelt hij hem niet alleen zich te onthouden van onbeduidende strijdvrage, maar ook anderen te verhinderen dat zij die najagen. Volgens 't Grieks: een woordenstrijd voeren; dat is zich moeite geven voor strijdlustige verhandelingen, welke een voorliefde voor spitsvondigheden bijna altijd voortbrengt. Het *betuigen in de tegenwoordigheid Gods* heeft de kracht om af te schrikken; en uit deze strengheid maken wij op, welk een verderfelijke zaak een twistzieke wetenschap is voor de kerk; dat is een wetenschap, die, met achterstelling van de Godsvrucht, dient tot uiterlijk vertoon. En zodanig is heel de speculatieve (zoals men haar noemt) theologie van het pausdom.

Tot geen enkel nut . . . Op tweevoudige grond veroordeelt hij de woordenstrijd: omdat hij zonder vrucht is, en omdat hij zeer schadelijk is, door de zwakken in verwarring te brengen. Alhoewel ik echter in de vertaling Erasmus gevolgd heb, omdat zij volstrekt niet verschilde van de bedoeling van Paulus, wil ik toch, dat de lezers gewaarschuwd zijn, dat de woorden van Paulus zó opgelost moeten worden: „wat tot geen enkele zaak nuttig is”. Want hij zegt in het Grieks: tot niets nuttig. Ik voor mij lees het Grieks in de eerste naamval, niet in de vierde. En stellig zal de manier van spreken zo beter lopen; alsof hij gezegd had: Want wat voor belang heeft het, daar er geen enkel profijt uit voortkomt, echter veel kwaad? Omdat het geloof van velen omvergeworpen wordt.

Laten wij in de eerste plaats opmerken, dat om deze reden alleen een leer wordt afgekeurd, omdat zij niets van nut is. Want God wil niet gehoorzamen aan onze nieuwsgierigheid, maar ons op nuttige wijze onderwijzen. Laten dus verdwijnen en zich wegscheren alle bespiegelingen, die niets opbouwends aanbrenge.

Maar dit tweede is veel erger, wanneer *tot omverwerping van die het horen* strijdvrage druk besproken worden, die bovendien nog onvruchtbaar zijn. En och, dat zij hier eens acht op gaven, die altijd gewapend zijn om elkaar met de tong te lijf te gaan; ja, die jagen naar stof tot strijden uit elke mogelijke twistvraag; en die zelfs in ieder woord of elke lettergreep streven naar haarkloverijen. Maar de eerezucht voert hen ergens anders heen, en somtijds ook een inderdaad bijna noodlottige ziekte. Wat ik bij sommigen ervaren heb. Wat de apostel echter vermeldt over het omverwerpen, de werkelijkheid leert dagelijks, dat dit zeer waar is. Want eensdeels is het natuurlijk, dat door te twisten de waarheid verloren wordt; anderdeels misbruikt Satan het voorwendsel van onenigheden om de zwakken in verwarring te brengen, en hun geloof af te breken.

15. Doe uw best om uzelf . . . Aangezien alle twisten in de leer uit deze bron geboren worden, dat vernuftige mensen zich begeren aan te prijzen ten overstaan van de wereld, stelt Paulus er hier het beste en meest geschikte geneesmiddel tegenover, wanneer hij aan Timotheüs voorschrijft om de ogen op God gericht te houden. Alsof hij zeide: anderen haken naar de toejuiching van de schouwburg, doe gij echter uw

best om uzelf en uw dienst aangenaam te maken voor God. En stellig is er niets, dat de ijdele begeerte om uit te blinken meer beteugelt, dan wanneer wij overwegen dat wij met God te doen hebben.

Dat Erasmus vertaald heeft: *over wie men zich niet behoeft te schamen*, hoewel ik dit niet bestrijd, toch wil ik het liever actief uitleggen als: *die zich niet schaamt*, omdat eensdeels deze betekenis meer gebruikelijk is bij de Grieken, anderdeels beter scheen te passen bij deze tekst. Want er ligt nog een tegenstelling aan ten grondslag: zij, die de kerk door twisten in verwarring brengen, zieden daarom zo hevig, omdat zij zich ervoor schamen om overwonnen te worden, en het schandelijk voor zich achten om iets niet te weten. Paulus daarentegen roept ons terug tot het oordeel Gods. En wel in de eerste plaats beveelt hij ons geen werkeloze redetwisters te zijn, maar *arbeiders*; en door deze naam berispt hij zijdelings de dwaasheid van hen, die door niets te doen zich zozeer kwellen. Laten wij dus arbeiders zijn in het opbouwen der kerk, en zo onze arbeid aanwenden voor God, dat enige vrucht verschijnt: dan zal er geen enkele reden zijn om zich te schamen. Want hoe wij dan ook in het redetwisten niet zijn opgewassen tegen praatzieke pralers, zal het toch voldoende zijn, dat wij door ijver om op te bouwen, door vlijt, door dapperheid en door de uitwerking der leer hun meerderen zijn. Kort en goed, hij beveelt Timotheüs onverdroten te arbeiden, opdat hij voor God niet beschaamd worde; daar eerzuchtigen alleen voor deze schande huiveren, dat zij niets verliezen van de roep van scherpzinnigheid of van diepzinnige wetenschap.

Die op de rechte wijze snijdt ... Een mooie beeldspraak, die het voornaamste doel van het onderrichten fijn uitdrukt. Want daar wij met het Woord Gods alleen tevreden behoren te zijn, waartoe dan de dagelijkse preken en ook het ambt zelf van de herders? Is dan niet de Schrift binnen ieders bereik gesteld? Maar Paulus wijst de taak van het snijden aan de leraars toe; alsof een vader om zijn kinderen te voeden het brood verdeelde door heit in stukken te snijden. Hij beveelt echter het rechte snijden bij Timotheüs aan, opdat hij niet, druk bezig met het doorsnijden van de korst (zoals dwaze mensen plegen te doen), de binnenste kern zelf onaangeroerd late. Hoewel ik in het algemeen onder dit woord versta de verstandige uitdeling van het Woord, die naar behoren wordt aangepast tot nut der toehoorders. Want sommigen verminken het, anderen scheuren het uiteen, anderen verdraaien het, anderen breken het stuk, anderen blijven (zoals ik gezegd heb) steken in de korst en komen niet tot de ziel zelf. Tegenover al deze fouten wordt het rechte snijden gesteld; dit is een wijze van uitleggen, ingericht tot opbouw. Want het is als het ware de maatstaf, naar welke men alle verklaring der Schrift behoort af te meten.

16. *Maar het onheilig...* Wat ik *over* deze woorden denk, heb ik *gezegd* in het laatste hoofdstuk van de vorige brief: laten derhalve de lezers het daaruit halen ⁵). Om echter Timotheüs des te meer af te schrikken van die onheilige en rumoerige praatzucht, waarschuwt hij hem, dat zij om zo te zeggen is als een doolhof, of liever een diepe draaikolk, waaruit geen uitweg openstaat, maar waarin de mensen zich meer en meer doen verzinken.

En hun woord, als gangreen ... De geneesheer Benedictus Textor heeft mij

gewaarschuwd, dat deze tekst verkeerd vertaald is door Erasmus, die uit twee heel verschillende ziekten er één heeft gemaakt. Want hij heeft „kanker” gezet in plaats van „gangreen”. Maar Galenus, niet alleen hier en daar op andere plaatsen, maar ook inzonderheid waar hij omschrijvingen geeft in zijn boekje „Over tegennatuurlijke gezwellen”, onderscheidt het één van het ander. En Paulus Aegineta omschrijft op diens gezag in zijn zesde boek de kanker aldus: *dat het een oneffen gezwel is, met opgezwollen randen, walgelijk van aanblik, loodkleurig, en zonder pijn*. Daarna telt hij twee soorten, zoals ook andere geneesheren doen. Want (hij zegt) dat er sommige gevallen van kanker zijn, verborgen zonder zweer; sommige evenwel vol zweren, waar namelijk de zwarte gal, waaruit zij ontstaan, de overhand heeft. Over gangreen echter spreken Galenus, zowel in het reeds aangehaalde boekje, als in zijn tweede boek aan Glaucus, eveneens Aetius ^s) in zijn veertiende boek, en dezelfde Aegineta in zijn vierde boek aldus: dat het voortkomt uit grote ontstekingen, indien men op een of ander lichaamsdeel op gewelddadige wijze heeft gedrukt, zodat dat deel, beroofd van warmte en levensgeest, tot afsterving neigt. En indien het geheel en al afgestorven is, dan noemen de Grieken de ziekte *sphakelos* (koudvuur), de Latijnen *sideratio*, de volksmond Sint Antoniusvuur. Ik vind weliswaar, dat Cornelius Celsus ze zó onderscheidt, dat kanker het geslacht is, gangreen een soort daarvan. Maar zijn dwaling wordt duidelijk weerlegd uit verscheiden plaatsen van geneesheren van beproefde geloofwaardigheid. Hem heeft echter kunnen misleiden de verwantschap der woorden kanker en gangreen. Maar in de Griekse woorden kan er een dergelijk zelfbedrog niet zijn. Want die noemen de kanker *καρκίνοσ* (kreeft), zowel het dier als de ziekte; terwijl de spraakkundigen van mening zijn, dat gangreen wordt afgeleid, dat is (van het werkwoord eten (of: vreten). Daarom moet hier vastgehouden worden het woord gangreen, dat Paulus gebruikt heeft; wat ook zeer goed overeenkomt met 'weide'. Wij hebben nu de wordafleiding beschreven. Maar alle geneesheren verzekeren, dat de aard ervan zodanig is, dat het, als men niet zo snel mogelijk te hulp komt, naar de aangrenzende delen voortwoekert, ja zelfs tot in de beenderen doordringt, en niet ophoudt met woekeren, tenzij nadat de mens gestorven is. Daar dus op gangreen terstond volgt *νεκρωσις* (necrose, afsterving), of *sideratio*, die weldra door zijn besmetting de overige ledematen vergiftigt, tot aan de totale ondergang van het lichaam, vergelijkt Paulus in welgekozen bewoordingen valse leringen met een zo dodelijke besmetting. Want als ge die eenmaal toegang hebt gegeven, verbreiden zij zich tot aan de ondergang van heel de kerk. Daar de besmetting derhalve zo schadelijk is, behoort men die tijdig tegen te gaan, en niet af te wachten totdat zij door de verdere ontwikkeling zelf er nog krachten bij gekregen zal hebben. Want dan zal er geen tijd meer zijn om het te verhelpen. Vandaar de huiveringwekkende vernietiging van het evangelie in het pausdom, omdat door de onwetendheid of traagheid der herders het bederf geruime tijd vrij heeft kunnen voortwoekeren, dat de zuiverheid der leer langzamerhand vernietigde.

Onder wier getal ... Hij wijst met de vinger die pesthaarden aan, opdat allen voor hen op hun hoede zijn. Want indien wij toelaten, dat zulke mensen, die verderf beramen voor heel de kerk, verborgen blijven, geven wij hun tot op zekere hoogte de gelegenheid om schade toe te brengen. Weliswaar moeten de gebreken der broeders bedekt worden; maar dan die, welker besmetting niet verder voortwoekert. Waar echter voor velen gevaar dreigt, is onze voorgewende onwetendheid wreed, als wij

niet op tijd het verborgen kwaad zelf openbaar maken. Want wat: of zullen soms, opdat ik er één moge sparen, door mijn stilzwijgen honderd of duizend verloren gaan? Maar niet tot Timotheüs alleen heeft Paulus dit willen zeggen; maar hij heeft gewild dat de goddeloosheid van twee mensen voor alle volken en eeuwen betuigd zou zijn, opdat hij de weg zou afsluiten voor hun verkeerde en verderfelijke leer. Nadat hij echter gezegd heeft, dat zij zijn afgeweken van de waarheid, wijst hij de soort zelf der dwaling aan: dat zij met ophef verkondigden, *dat de opstanding reeds geschied is*; zonder twijfel door ik weet niet wat voor allegorische opstanding te verzinnen. Wat ook in deze tijd sommige onreine honden geprobeerd hebben. En door deze kunstgreep ondermijnt Satan dat voornaamste hoofdstuk van ons geloof aangaande de wederopstanding des vlees. Omdat deze waanzin oud is en versleten, en omdat zij door Paulus zo streng veroordeeld is, moet zij ons minder in verwarring brengen. Maar wanneer wij horen, dat reeds toen van de aanvang van het evangelie af *het geloof van sommigen omvergeworpen is*, moet zulk een voorbeeld onze oplettendheid opscherpen, opdat wij tijdig een zo grote pest van ons en anderen afweren. Want (daar de neiging der mensen tot dwaasheid groot is) er is geen nog zo monsterachtige ongerijmdheid, waarvoor niet de oren van sommigen open zijn.

19. *Vast echter staat het fundament Gods, hebbende dit zegel: De Heere weet wie de Zijnen zijn. En: Laat afwijken van ongerechtigheid al wie de naam van Christus aanroept.*
20. *In een groot huis is weliswaar niet alleen vaatwerk van goud en zilver, maar ook van hout en van leem; en wel het ene ter ere, het andere ter onere.*
20. *Indien iemand dus zichzelf van deze gereinigt zal hebben, zal hij een vat zijn ter ere geheiligd en nuttig voor de Heere, tot alle goed werk toegerust.*

19. *Vast echter ...* Meer dan genoeg ervaren wij, hoeveel aanstoot baart de afval van hen, die eenmaal hetzelfde geloof met ons beleden hebben. Vooral echter overkomt ons dat bij bekende mensen, en wier naam boven anderen geroemd was. Want indien iemand uit het gewone volk afvalt, worden wij niet zo geschokt. Maar zij daarentegen, die hebben uitgemunt naar de algemene mening der mensen, zoals zij tevoren zuilen schenen, zo kunnen zij niet vallen, of zij trekken anderen mee in de gemeenschappelijke afgrond; althans indien niet ergens anders vandaan hun geloof geschraagd wordt. Hierover nu spreekt Paulus. Want hij geeft te kennen, dat er geen reden is, waarom de Godvruchtigen zouden beginnen te wankelen, ook al zien zij hen neerstorten, die zij meenden dat de sterksten waren. Verder gebruikt hij deze troost, dat de wispelturigheid of trouweloosheid van mensen niet in de weg kunnen staan, dat de Heere Zijn kerk tot het einde toe bewaart. En wel in de eerste plaats roept hij ons terug tot de uitverkiezing Gods, welke hij overdrachtelijk noemt *het fundament*, door dit woord aanwijzende haar vaste en onwankelbare onveranderlijkheid. Hoewel dit geheel de strekking heeft om de zekerheid van ons heil te staven, wanneer wij tenminste tot de uitverkorenen Gods behoren. Alsof hij zeide, dat de uitverkorenen Gods niet afhangen van wisselvallige uitkomsten, maar steunen op een stevig en onbewegelijk fundament; omdat hun heil in Gods hand is. Want zoals alle planting, welke de hemelse Vader niet geplant heeft, uitgeroeid behoort te worden, zo is de wortel, die door Zijn hand bevestigd is, aan geen winden of stormen blootgesteld.

Laat dit dus het eerste zijn: dat in deze zo grote zwakheid van ons vlees toch de uitverkorenen buiten gevaar zijn, omdat zij niet staan door eigen kracht, maar in God gegrondvest zijn. Maar indien fundamenten, door mensenhand gelegd, zo grote vastheid hebben, hoeveel steviger zal dan dat zijn, dat door God Zelf gelegd is? Ik weet, dat dit door sommigen in verband gebracht wordt met de leer; opdat niemand haar waarheid schatte naar de onstandvastigheid der mensen. Maar uit het tekstverband kan men gemakkelijk opmaken, dat Paulus spreekt over de kerk Gods, of over de uitverkorenen.

Hebbende dit zegel ... Omdat het woord „signaculum” (teken) sommigen misleid heeft, die gemeend hebben dat het stempel of wapen zo genoemd wordt, heb ik vertaald „sigillum” (zegel), dat minder dubbelzinnigheid heeft. En zeer zeker bedoelt Paulus, dat het heil der uitverkorenen onder de verborgen hoede Gods, als door een zegelring, wordt bewaard. Evenals de Schrift getuigt, dat zij geschreven zijn in het boek des levens. Maar zowel het woord „zegel”, als de zin die volgt, waarschuwt ons, dat niet naar ons gevoelens geoordeeld moet worden over het grote of het kleine aantal der uitverkorenen. Want wat God verzegeld heeft, daarvan wil Hij dat het voor ons tot op zekere hoogte toegesloten is. Vervolgens, indien het een kenmerk van God is, *te weten wie wel de Zijnen zijn, is* het niet verwonderlijk als ons dikwijls een groot aantal verborgen blijft, als wij ons ook vergissen in het doen van de keuze. Toch moet altijd opgemerkt worden, waarom en waartoe hij melding maakt van een zegel; namelijk wanneer wij zodanige gevallen zien, dat ons weldra in de gedachte komt, wat Johannes leert: Zij waren uit ons niet, die van ons zijn uitgegaan (1 Joh. 2 : 19). Waaruit een dubbele vrucht zal volgen: dat ons geloof niet geschokt zal worden, alsof het van mensen afhing; en wij zullen ook niet verschrikt worden, zoals in onverwachte omstandigheden pleegt te gebeuren; vervolgens, dat wij, overtuigd dat de kerk niettemin behouden zal blijven, gelijkmoediger zullen verdragen, dat de verworpenen heengaan tot hun lot, waartoe zij bestemd waren; aangezien onverminderd zal blijven het aantal, waarmee God tevreden is. Zo dikwijls derhalve iets van een plotselinge verandering tegen onze verwachting en hoop onder de mensen voorvalt, laat ons dan terstond dit in de gedachte komen: De Heere weet wie de Zijnen zijn.

Laat afwijken van ongerechtigheid . . . Zoals hij eerst de ergernis tegengaat, opdat niet de afval van enig mens teveel angst zou aanjagen aan de gelovigen, zo leert hij nu, door zulk een voorbeeld van huichelaars voor ogen te stellen, dat men niet door een geveinsde belijdenis van het christendom met God moet spelen. Alsof hij zeide: Wanneer God Zich zo wreekt op de huichelaars, door hun gemeenheid te onthullen, laten wij dan leren met een zuiver geweten Hem te vrezen, opdat ons niet iets dergelijks overkomt. Al wie dus God aanroept, dit is, belijdt dat hij tot het volk Gods behoort en daartoe gerekend wil worden, laat hij zich ver verwijderd houden van alle goddeloosheid. Want hier betekent *de naam van Christus aanroepen* zoveel als: pralen met Zijn titel, of zich er op beroemen te behoren tot Zijn kudde; zoals Jes. 4 : 1 en Gen. 48 : 16, dat de naam van een man wordt aangeroepen over een vrouw, betekent, dat de vrouw genoemd wordt naar de wettige benaming van haar echtgenoot; en dat de naam van Jakob wordt aangeroepen over heel zijn nakomelingschap, is, dat de naam van zijn familie behouden wordt in een

onafgebroken reeks, daarom, dat zij haar afkomst van hem afleidt.

20. *In een groot huis is weliswaar ...* Nu gaat hij verder voort, en door een gelijkenis toont hij aan, dat wij zó weinig in verwarring gebracht moeten worden, wanneer wij zien dat sommigen, die voor een tijd op een uitnemende Godsvrucht en de hoogste ijver roem gedragen hadden, op schandelijke wijze teruggedreven worden, dat wij veeleer moeten erkennen het schoon en passend bestuur der Goddelijke voorzienigheid. Want wie zal een groot huis berispen, indien het overvloed heeft van allerlei soort van huisraad, en daarom vaatwerk heeft, niet slechts ingericht tot luisterrijk gebruik, maar ook voor verachtelijke en smadelijke behoeften? Integendeel dient dit onderscheid tot versiering, indien, zoals een buffet en een tafel schittert van goud en zilver, zo een keuken voorzien is van vaatwerk van leem en gebrande aarde. Wat verwonderen wij ons derhalve, als God, een zo rijk en vermogend huisvader, in deze wereld als in een groot huis verschillende mensen heeft, als een veelsoortig huisraad? Overigens is men het er niet over eens onder de uitleggers, of „een groot huis” alleen de kerk, of heel de wereld aanduidt. Maar juist het tekstverband voert ons veeleer hiertoe, dat wij het van de kerk verstaan. Want Paulus spreekt niet over buitenstaanders, maar over het huisgezin Gods zelf. Wat hij echter uitspreekt, is in het algemeen waar. En zelfs wordt het elders door dezelfde apostel tot heel de wereld uitgebreid; namelijk in de brief aan de Romeinen in het 9^e hoofdstuk, vs. 21, waar hij alle verworpenen onder deze naam begrijpt. Daarom moet men er niet erg over strijden, indien iemand het eenvoudig op de wereld terugvoert. Ofschoon het niet twijfelachtig is, dat Paulus hierop doelt, dat het niet zo ongerijmd moet schijnen, dat de slechten met de goeden vermengd zijn; wat voornamelijk geschiedt in de kerk.

21. *Indien iemand dus zichzelf gereinigd zal hebben ...* Indien de verworpenen vaatwerk ter onere zijn, hebben zij die (oneer) in zichzelf besloten, het huis echter ontsieren zij niet; en zij brengen geen schande aan de huisvader aan, die in de verscheidenheid van huisraad ieder stuk vaatwerk afzonderlijk bestemt voor het gebruik, dat het verdient. Maar laten wij door hun voorbeeld leren ons uit te rusten tot een eervol en beter gebruik. Want in de verworpenen, evenals in spiegels, zien wij hoe verfoeilijk de toestand van de mens is, als hij niet Gods eer van harte dient. Derhalve verschaffen dergelijke voorbeelden ons de beste stof tot de aansporing, dat wij ons toeleggen op heiligheid en rechtschapenheid. Dat echter velen dit getuigenis misbruiken, zodat zij stellen in de macht van hem die wil en loopt, wat Paulus elders (Rom. 9 : 16) getuigt, dat het is van God, die Zich ontfermt, is zeer waardeloos. Want Paulus spreekt hier niet over de uitverkiezing der mensen om te leren, wat dan wel haar oorzaak is, zoals in de brief aan de Romeinen in het 9^e hoofdstuk, maar hij wil slechts dat wij niet gelijk zijn aan de goddelozen, welke wij zien dat tot hun verderf geboren zijn. Daarom is het dwaas, uit deze woorden op te maken of het in de macht van de mens is om zich aan te sluiten bij het getal der kinderen Gods, en voor zichzelf de bewerker te zijn van zijn aanneming tot kind. Hierover gaat het voor het ogenblik niet. Laat die korte waarschuwing voldoende zijn tegen hen, die de mens bevelen te bewerken, dat hij voorbeschikt worde. Alsof waarlijk Paulus voorschrijft aan de mensen, wat ze hadden moeten doen voordat ze geboren waren, ja vóórdat de fundamenten der wereld gelegd waren! Anderen, die hieruit opmaken dat de vrije wil

aan de mens ten dienste staat om zich voor te bereiden, opdat hij geschikt zij en gevormd tot gehoorzaamheid aan God, zijn weliswaar minder dwaas op het eerste gezicht dan die vorigen; zij brengen echter niets aan dat steek houdt. De apostel schrijft voor, dat allen, die begeren zich aan de Heere toe te wijden, zich reinigen van de onreinheid der goddelozen; hetzelfde schrijft God overal voor. Want wij horen hier niets anders, dan wat wij bij dezelfde Paulus reeds gehad hebben op verscheidene plaatsen, en vooral in de tweede brief aan de Korinthiërs: *Reinigt u, gij die vaten des Heeren draagt*. Hieruit blijkt ontegenzeggelijk, dat wij tot heiligheid geroepen worden. Maar de vraag naar de roeping en plicht der Christenen is een andere dan die naar hun vermogen of kracht. Wij ontkennen niet, dat van de gelovigen vereist wordt dat zij zich reinigen; maar elders spreekt de Heere uit, dat dit Zijn taak is, wanneer Hij door Ezechiël (36 : 25) belooft, dat Hij rein water zal zenden, opdat wij gereinigd worden. Daarom moet liever van de Heere gesmeekt worden dat Hij ons reinige, dan tevergeefs zonder Zijn hulp onze krachten daarop te beproeven.

Een vat ter ere geheiligd betekent: afgezonderd tot eervol en luisterrijk gebruik. Zo ook *nuttig* voor de huisvader, voor: wat geschikt is tot aangenaam gebruik. Daarna verklaart hij de beeldspraak, wanneer hij er aan toevoegt dat wij gevormd moeten zijn *tot alle goed werk*. Weg dus met die onzinnige woorden van fanatieke mensen: „Moge ik de eer Gods dienen als Farao! Want wat doet het er toe, als God maar verheerlijkt wordt?” Want hier toont God duidelijk, op hoedanige wijze Hij wil, dat wij Hem dienen, namelijk door Godvruchtig en heilig te leven.

22. *Ontvlucht de begeerten der jeugd. Jaag echter na rechtvaardigheid, trouw, liefde, vrede met allen die de Heere aanroepen uit een rein hart.*
23. *Maar vermijd de dwaze en onverstandige strijdvrage, wetende dat zij twisten voortbrengen.*
24. *Een dienaar des Heren nu behoort niet te twisten, maar vriendelijk te zijn jegens allen, bereidwillig om te onderrichten, die de bozen kan verdragen,*
25. *met zachtmoedigheid onderwijzende hen die weerstand bieden, of God hun eens geeft berouw tot kennis der waarheid,*
26. *en opwekking uit de strik des duivels, door welke zij gevangen gehouden worden tot zijn wil.*

22. *De begeerten der jeugd ...* De slotsom van het voorafgaande; want daar hij, door melding te maken van zinloze strijdvrage, bij deze gelegenheid was afgedwaald tot het brandmerken van Hymenéüs en Filétus, welke de eerezucht en een ijdele nieuwsgierigheid van het rechte geloof had doen afvallen, spoort hij wederom Timotheüs aan om zich van een zo schadelijke pest verwijderd te houden. En tot dit doel vermaant hij hem, dat de begeerten der jeugd gemeden moeten worden; door welk woord hij niet bedoelt hetzij een onbeschaamde neiging tot zinnelijkheid, of andere schandelijke buitensporigheden, of teugelloze wellusten, waaraan jonge mannen meestal lijden, maar alle mogelijke hartstochten, tot welke die vuriger leeftijd meer dan billijk is geneigd is. Indien enige strijd verwekt is, lopen jonge mannen veel sneller warm dan mannen van rijpe leeftijd: zij worden gemakkelijker geprikkeld, zij struikelen vaker door onervarenheid, zij gaan ook door groter zelfvertrouwen en onbezonnenheid overijld te werk. Daarom vermaant Paulus niet ten onrechte de jonge

man, dat hij zorgvuldig op zijn hoede zij voor de fouten van zijn leeftijd, die hem anders gemakkelijk zouden kunnen meesleuren tot nutteloze woordentwisten.

Jaag na rechtvaardigheid ... Hij beveelt tegenovergestelde neigingen aan, die zijn geest kunnen weerhouden, opdat hij niet uit de band springe door een of ander jeugdig gebrek aan zelfbeheersing. Alsof hij zeide: dit zijn de dingen, waaraan gij geheel en al toegewijd moet zijn en uw ijver moet besteden. En wel in de eerste plaats noemt hij rechtvaardigheid; dit is: een rechtschapen levenswijze. Daarna voegt hij er aan toe *trouw* en *liefde*, waarin die (rechtvaardigheid) eigenlijk bestaat. „Vrede” heeft het meest betrekking op de zaak in kwestie. Want zij moesten wel strijdlustig en twistgierig zijn, die behagen scheppen in de strijdvragen, welke hij verbiedt. Hier wordt de aanroeping Gods als deel voor het geheel in het algemeen voor de dienst (Gods) genomen; tenzij ge het liever tot de belijdenis terug wilt brengen. Maar omdat in de dienst Gods dit het voornaamste hoofdstuk is, daarom duidt dikwijls de aanroeping Gods heel de religie of dienst Gods aan. Overigens is het twijfelachtig, wanneer hij beveelt *vrede* te zoeken *met allen die de Heere aanroeien*, of hij alle gelovigen tot een voorbeeld voor ogen stelt, alsof hij zeide dat dit voor alle ware dienaren Gods het gemeenschappelijk streven moet zijn; of dat hij eigenlijk voorschrijft, dat Timotheüs met hen vrede houde. Deze laatste betekenis schijnt beter te passen.

23. *Maar de dwaze strijdvragen...* Hij noemt ze daarom dwaas, omdat zij *onverstandig* zijn; dit is: zij dragen niets bij tot de Godsvrucht, met welk een scherpzinnigheid zij anderzijds ook aan de man te brengen zijn. Want dit is eerst naar waarheid wijs zijn, wanneer wij op nuttige wijze wijs zijn; wat nauwkeurig opgemerkt moet worden. Want wij zien, door welk een verkeerde bewondering voor onbeduidende spitsvondigheden de wereld geleid wordt, en hoezeer zij daarnaar streeft. Opdat ons derhalve niet de zucht om te behagen aanzette om te jagen naar gunst door zulk een uiterlijk vertoon, moge ons altijd voor de geest komen deze uitspraak van Paulus: dat de strijdvragen, die het hoogst in waarde worden gehouden, toch smakeloos zijn, doordat zij onvruchtbaar zijn. Vervolgens brengt hij ook het kwaad tot uitdrukking, dat zij plegen voort te brengen; en hij zegt niets anders dan wat wij dagelijks ervaren: dat zij namelijk stof verschaffen om te twisten en het zwaard te kruisen. En toch komt het merendeel niets verder, al is het door zovele leringen gewaarschuwd.

24. *Een dienaar des Heeren nu...* Dit is Paulus' betoog: een dienaar Gods behoort afkerig te zijn van twisten; dwaze strijdvragen echter zijn twistverwekkend; dus al wie begeert een dienaar Gods te zijn en daarvoor gehouden te worden, moet daarvan een afschuw hebben. En indien zelfs alleen al op deze grond overtollige strijdvragen ontvlucht moeten worden, omdat het voor een dienaar Gods onwelvoeglijk is te vechten, hoe onbeschaamd doen zij dan die, door aanhoudende gevechten teweeg te brengen, zich met opzet durven aan te prijzen? Laat nu de theologie der papisten voor het voetlicht treden: wat zal in het algemeen in haar gevonden worden behalve de kunst van twisten en vechten? Dus naarmate iemand meer in haar gevorderd zal zijn, zal hij meer onbekwaam zijn om Christus te dienen. Wanneer hij een dienaar van Christus beveelt *vriendelijk te zijn*, vereist hij een deugd, tegenovergesteld aan de

ziekte der vitterijen. Dezelfde strekking heeft, wat aanstonds volgt: dat hij zij: didaktikos (bereidwillig om te onderrichten). Want er zal geen plaats zijn voor het onderricht, als niet aanwezig is gematigheid en een zeker gelijkmatig temperament. Want welke maat zal een leraar houden, zodra hij is opgebruist tot twist? Daarom, hoe meer iemand zeer geschikt is om te onderrichten, des te meer heeft hij een afschuw van twisten en gevechten. Maar omdat somtijds de ruwheid van sommige mensen hetzij wrevel of walging gaande kan maken, daarom voegt hij er *verdraagzaamheid* aan toe, terwijl hij tegelijk de reden kenbaar maakt, waarom zij noodzakelijk is: namelijk omdat een Godvruchtige leraar ook moet beproeven of hij de wederspanningen en onhandelbaren kan terugbrengen op de weg; wat niet kan gebeuren dan door het aanwenden van zachtmoedigheid.

25. *Of God hun eens geeft ...* Dit zinsdeel: *of eens* of: of misschien, maakt de moeilijkheid van de zaak kenbaar: dat zij bijna ongelofelijk of hopeloos is. Dus bedoelt Paulus, dat ook jegens de meest onwaardigen *zachtmoedigheid* gebruikt moet worden; en al blijkt in het begin geen enkele hoop op vordering, dat toch de proef genomen moet worden. Om dezelfde reden vermeldt hij, *dat God het zal geven*. Want omdat de bekering des mensen in Gods hand is, wie weet of zij, die heden onwillig schijnen om te leren, door Gods kracht eensklaps in andere mensen te veranderen zijn? Al wie derhalve zal bedenken dat het berouw een gave en werk van God is, zal veel meer hopen; en door dit vertrouwen beziel, zal hij meer moeite en ijver aanwenden om opstandigen te onderrichten. Want wij moeten het zó beschouwen, dat het onze taak is om ons toe te leggen op het zaaien en besproeien; dat, zolang als wij dit zullen doen, de groei verwacht moet worden van de Heere. Zo baten al onze pogingen en moeiten niets uit zich zelf, en toch zijn zij door Gods gunst niet vergeefs. Tegelijk kan men hieruit opmaken, wat een waarachtig berouw is van hen, die voor een tijd ongehoorzaam zijn geweest aan God. Want Paulus stelt het begin daarvan in *kennis der waarheid*. Waardoor hij te kennen geeft, dat het verstand van de mens verblind is, zolang hij tegen God en Zijn leer brutaal uit de band springt. Op de verlichting volgt de bevrijding van de slavernij van de duivel. Want de ongelovigen maakt Satan zo dronken, dat zij, bedwelmd, hun nood niet gevoelen. Daarentegen wekt de Heere, zodra Hij ons toestraalt met het licht van Zijn waarheid, ons op uit die verderfelijke slaapzucht, Hij verbreekt de strikken waardoor wij gekluisterd werden, en nadat alle hindernissen weggenomen zijn, vormt Hij ons tot gehoorzaamheid aan Hem.

26. *Door welke gevangen ...* Inderdaad een huiveringwekkende toestand: wanneer aan de duivel zoveel tegen ons geoorloofd is, dat hij ons naar zijn lust als gevangen slaven hier en ginds voortdrijft. Maar zodanig is nu de toestand van hen allen, wie de woestheid van hun hart losrukt van God. En deze tirannieke heerschappij van Satan zien wij dagelijks openlijk in de verworpenen. Want zij zouden zich niet met dierlijke onstuimigheid en zo razend storten in alle mogelijke afschuwelijke en schandelijke vergrijpen, dan aangedreven door de verborgen kracht van Satan. Dat is het, wat wij in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 2 : 2, gezien hebben, dat Satan in de ongelovigen zijn werkzaamheid uitoefent. Zulke voorbeelden waarschuwen ons, opdat wij zorgvuldig blijven onder het juk van Christus, en ons overgeven aan Zijn Geest om

door Hem bestuurd te worden. Een dergelijke gevangenschap verontschuldigt echter de goddelozen niet, zodat ze daarom niet zondigen, omdat zij zondigen door de aandrang van Satan. Want alhoewel het feit, dat zij zo teugelloos voortstormen tot het kwaad, voortkomt uit Satans heerschappij, toch doen zij niets gedwongen, maar met heel hun neiging wenden zij zich waarheen Satan hen sleurt. Zo komt het, dat hun gevangenschap vrijwillig is.

HOOFDSTUK III

1. *Weet echter dit, dat er in de laatste dagen gevaarlijke tijden zullen genaken.*
2. *Want de mensen zullen zijn liefhebbers van zichzelf, hebzuchtig, hooghartig, trots, kwaadsprekend, ongehoorzaam aan hun ouders, ondankbaar, liefdeloos,*
3. *zonder gevoel, niet wetend van trouw, lasteraars, onmatig, onzachtzinnig, onverschillig voor het goede,*
4. *verraders, roekeloos, opgeblazen, liefhebbers van genot veeleer dan van God;*
5. *die een vorm van Godsvrucht hebben, hoewel zij de kracht daarvan verloochend hebben. Wend u ook van die af.*
6. *Want tot hen behoren zij, die heimelijk binnendringen in de huisgezinnen, en vrouwtjes gevangen nemen die met zonden beladen zijn, die gedreven worden door velerlei begeerten,*
7. *die altijd in de leer zijn, hoewel zij toch nooit tot de kennis der waarheid vermogen te komen.*

1. *Weet echter dit ...* Door deze aankondiging heeft hij zijn oplettendheid meer willen opscherpen. Want waar de zaken naar onze wens gaan, worden wij meer zorgeloos gemaakt; de nood echter prikt scherper. Derhalve waarschuwt Paulus, dat de kerk onderhevig zal zijn aan ernstige ziekten, die zeldzame trouw, ijver, waakzaamheid, verstand en onvermoeide standvastigheid der herders vereisen. Alsof hij aan Timotheüs voorschreef, dat hij zich voorbereide op moeilijke gevechten, die hem wachten, en vol van de grootste bekommering. En laten wij hieruit leren, hoe weinig het betaamt, dat wij voor enige moeilijkheden wijken, of er door verschrikt worden; maar veeleer moed te verzamelen om weerstand te bieden. Onder *de laatste dagen* vat hij samen de toestand der Christelijke kerk in zijn geheel. Maar hij vergelijkt niet zijn tijd met de onze, doch hij onderricht veeleer, hoedanig de toekomstige toestand van het Koninkrijk van Christus is. Want velen stelden zich een ik weet niet wat voor gelukzalige vrede voor, en vrij van elke last. In het kort: hij bedoelt, dat ook onder het evangelie de zaken niet zo goed geordend zullen zijn, dat na de vernietiging van alle ondeugden deugden van allerlei soort bloeien. En dat daarom de herders der Christelijke kerk niet minder moeite zullen hebben met slechte en misdadige mensen, dan oudtijds de profeten en Godvruchtige priesters gehad hebben. Waaruit volgt, dat het geen tijd is om vakantie te nemen.

2. *De mensen zullen zijn ...* Men moet opmerken, waarin hij de ruwheid of hardheid der tijden stelt: namelijk niet in oorlog, noch in hongersnood, noch in ziekten, noch in andere rampen of ongemakken, die het lichaam overkomen; maar in de slechte en verkeerde zeden der mensen. En inderdaad is er voor Godvruchtige en God naar waarheid vrezende mensen niets bitterder dan zulk een bederf der zeden waar te nemen. Want zoals niets hun liever is dan Gods eer, zo behoort het ook dat zij door de beschimping of verachting daarvan het meest gefolterd worden. In de tweede plaats moet men opmerken, over wie hij spreekt. Want hij berispt niet uitwendige vijanden, die openlijk de naam van Christus aanvallen, maar de huisgenoten, die gerekend willen worden onder de leden der kerk. Want in die mate wil God zijn kerk oefenen, dat zij inwendig zulke pesthaarden in haar schoot draagt, ook al huivert zij er voor die te koesteren. Dus indien heden ten dage zeer velen met ons vermengd zijn, die wij terecht vervloeken, laten wij dan leren geduldig te zuchten onder die last, wanneer wij horen van dit lot der Christelijke kerk. Verder is het wonderbaarlijk, dat zij, van wie Paulus zovele en zo grote schanddaden vermeldt, een uiterlijke schijn van Godsvrucht kunnen behouden naar het getuigenis van dezelfde (Paulus). Maar de dagelijkse ervaring maakt, dat dit niet zo wonderbaarlijk is. Want ongelofelijk is de brutaliteit en gemeenheid van huichelaars, zodat zij zelfs in het verontschuldigen van de grofste ondeugden meer dan onbeschaamd zijn, nadat zij éénmaal hebben geleerd de naam van God valselijk als voorwendsel te gebruiken. Van hoeveel schanddaden was eertijds het leven der Farizeeërs vol? En toch, alsof zij rein waren van elke schandvlek, hadden zij invloed door de roep van uitnemende heiligheid. Ook heden, hoewel er in de paapse geestelijkheid een zo grote vuilheid is, die zelfs door haar stank heel de wereld vergiftigt, toch houden zij niet op, met hun liederlijkheid zich vol hoogmoed de titels en al de rechten van heiligen aan te matigen. Dat Paulus dus zegt, dat de huichelaars, zelfs terwijl zij lijden aan de grofste ondeugden, onder het masker van Godsvrucht niettemin misleiden, moet niet ongewoon schijnen, aangezien de voorbeelden voor ogen zijn. En inderdaad is de wereld waardig, dat misdadige

windbuilen zo de spot met haar drijven, wanneer zij de ware heiligheid óf veracht, óf niet kan verdragen.

Vervolgens somt Paulus dergelijke ondeugden op, die niet terstond zichtbaar zijn, ja wat meer is, die een geveinsde heiligheid meestal begeleiden. Want welke huichelaar is niet hoogmoedig? geen liefhebber van zichzelf? geen verachter van anderen? niet brutaal en wreed? niet bedriegelijk? Maar al deze dingen zijn verborgen voor de ogen der mensen. Overigens zou het overbodig zijn om stil te staan bij het verklaren van elk woord afzonderlijk, want zij hebben geen verklaring nodig. Laten de lezers slechts opmerken, dat *filautia* (liefde tot zichzelf), die op de eerste plaats wordt gesteld, als het ware de bron is, waaruit voortvloeit wat daarna volgt. Want wie zichzelf liefheeft, die matigt zich alles aan, veracht alle anderen, is onzachtzinnig, laat zich de vrije teugel in hebzucht, trouweloosheid, opvliëgendheid, weerspanning tegen zijn ouders, onverschilligheid voor het goede, en dergelijke. Aangezien het echter Paulus' voornemen is geweest, door zulke kentekenen de valse profeten te brandmerken, opdat zij voor allen zichtbaar worden, is het onze zaak de ogen te openen, opdat wij zien wie met de vinger aangewezen worden.

5. *Wend u ook van die af ...* Deze vermaning toont voldoende aan, dat Paulus niet over een verre toekomst spreekt, noch voorspelt wat zou gebeuren vele eeuwen later; maar dat hij, wat hij over de laatste tijden gezegd had, door het aanwijzen van tegenwoordige gebreken, toepast op zijn eigen tijd. Want hoe heeft Timotheüs weerstand kunnen bieden aan hen, die eerst vele eeuwen later zouden opstaan? Dus is de kerk terstond van het begin van het evangelie af begonnen te lijden aan zulk bederf.

6. *Want tot hen behoren...* Men zou zeggen, dat Paulus hier met zoveel woorden een levend beeld van het monnikendom schildert. Maar om de naam van de monniken terzijde te laten: de kenmerken zelf, waardoor Paulus de valse en nagemaakte leraars in het oog doet vallen, zijn duidelijk genoeg: het binnendringen in de huisgezinnen, de verlokkingen om vrouwtjes te vangen, onbehoorlijke vleierij, misleiding door verschillende bijgelovigheden. Op deze kenmerken behoren wij met zorg te letten, als wij begeren te onderscheiden tussen nutteloze namaak en deugdelijke dienaren van Christus. Zij echter, die zodanigen zijn, worden hier met een zo zwarte kool getekend, dat zij met uitvluchten te zoeken niet *veel* verder komen.

Heimelijk binnendringen in de huisgezinnen is doordringen of sluipend naderen door sluwe kunstgrepen. Verder spreekt hij over de vrouwen eerder dan over de mannen, omdat die aan zulke bedriegerijen meer blootgesteld zijn. Hij zegt, dat zij *gevangen genomen worden*, omdat dergelijke valse profeten haar met verschillende listen aan zich onderdanig maken, deels door op nieuwsgierige wijze alles te onderzoeken, deels door te vleien. En dit is, wat hij er aan toevoegt: *beladen met zonden*. Want indien zij niet door de band van een kwaad geweten gekluisterd werden, zouden zij niet zo dulden, dat zij op een wenk van anderen overal heen gevoerd werden. *Begeerten* vat ik in het algemeen op als dwaze en lichtzinnige verlangens, waardoor vrouwen nu hier, dan daarheen meegenomen worden, die God niet van harte zoeken, en toch voor vroom en heilig gehouden willen worden. Want er is geen einde, zolang zij, afwijkende van het geweten, telkens nieuwe maskers aandoen. Chrysostomus wil het liever laten slaan op afschuwelijke en ontuchtige lusten; maar mij behaagt, als ik naar

het tekstverband zie, die eerste verklaring meer.

Want aanstonds volgt er: dat zij *altijd in de leer zijn*, maar nooit leren naar waarheid wijs te zijn. Dat is derhalve het heen en weer bewogen worden tussen verschillende begeerten, zolang zij, niets bij zichzelf geordend hebbende, her en derwaarts geslingerd worden. Zij leren, zeg ik, nieuwsgierig als zij zijn, voorts onrustig van hart; maar zo dat zij nooit iets van zekerheid of waarheid bereiken. Dit echter is een verkeerde ijver, waaraan geen weten beantwoordt. Ofschoon dezulken zichzelf toeschijnen buitengewoon wijs te zijn; maar er is niets, dat zij weten, zolang zij de waarheid niet vatten, welke het fundament is van alle kennis.

8. *Evenals echter Jannes en Jambres Mozes hebben weerstaan, zo weerstaan ook dezen de waarheid, mensen, verdorven van geest, verworpenen ten aanzien van het geloof.*
9. *Maar zij zullen niet verder vorderen; want hun zineloosheid zal aan allen duidelijk worden, zoals het ook die van genen is geweest.*
10. *Gij echter hebt bestendig gevolgd mijn onderricht, opleiding, voornemen, geloof, lijdzaamheid, liefde, geduld,*
11. *vervolgingen, verdrukkingen, die mij overkomen zijn te Antiochië, te Iconium en te Lystra; welke vervolgingen (zeg ik) ik verdragen heb; maar uit alle heeft de Heere mij uitgerukt.*
12. *En allen, die Godvruchtig willen leven in Christus Jezus, zullen vervolging lijden.*

8. *Evenals Jannes ...* Deze vergelijking bevestigt, wat ik reeds eerder gezegd heb aangaande de laatste tijden. Want hij geeft te verstaan, dat hetzelfde ons overkomt onder het evangelie, wat de kerk ervaren heeft bijna vanaf haar eerste oorsprong; althans sinds de wet openlijk bekend gemaakt is. Zoals ook de Psalm (129 : 1) spreekt over de voortdurende strijd der kerk: *Zij hebben mij dikwijls aangevallen van mijn jeugd af aan, zegge nu Israël, de goddelozen hebben over mijn rug geploegd, zij hebben hun voren getrokken;* daarom waarschuwt Paulus, dat het niet verwonderlijk is, als tegen Christus vijanden opstaan, die het evangelie weerstaan, daar Mozes op gelijke wijze zijn tegenstanders gehad heeft. Want deze voorbeelden der verste oudheid hebben voldoende kracht tot vertroosting. Dat verder de twee, die genoemd worden, tovenaars zijn geweest, door Farao opgestookt, daar is men het vrijwel over eens. Maar waar Paulus hun namen vandaan heeft gehad, is onzeker; behalve dan dat het waarschijnlijk is, dat van zulke geschiedenissen veel van hand tot hand overgeleverd is, waarvan God nooit toegelaten zou hebben, dat het verloren ging. En het kan gebeuren, dat er ten tijde van Paulus nog gedenkschriften der profeten bestaan hebben, die uitvoeriger vertelden, wat Mozes slechts in het kort even aanroert. Wat het ook zij, niet zo maar noemt hij hen bij hun namen. Men kan echter vermoeden, dat het er daarom twee zijn geweest, omdat, daar de Heere voor Zijn volk de twee leidlieden Mozes en Aäron had opgewekt, Farao evenveel tovenaars tegenover hen heeft willen stellen.

9. *Maar zij zullen niet verder vorderen ...* Door vertrouwen op de overwinning bezielt hij Timotheüs tot de strijd. Want ofschoon de valse leraars hem last veroorzaken, belooft hij dat het zal geschieden, en wel in korte tijd, dat zij op smadelijke wijze ten val komen. Hoewel de uitkomst volstrekt niet beantwoordt aan

deze belofte. En de apostel schijnt kort daarna iets heel verschillends uit te spreken, wanneer hij zegt, dat zij tot erger zullen voortgaan. Niet sterk is ook de oplossing van Chrysostomus, dat zij van dag tot dag slechter zullen zijn, maar dat zij anderen niets zullen schaden. Daar hij er toch uitdrukkelijk aan toevoegt: *dwalende, en tot dwaling brengende*. En inderdaad bevestigt de ervaring juist dat. Het is derhalve juist, dat Paulus verschillende overwegingen heeft gehad. Want dat hij zegt, dat zij niet zullen vorderen, is geen algemene uitspraak; maar hij bedoelt slechts, dat de Heere hun zineloosheid openbaar zal maken voor velen, die zij door hun begoochelingen in het begin misleid hadden. Waar hij derhalve zegt, *dat hun zineloosheid aan allen duidelijk zal worden*, is dit de figuur van een deel voor het geheel. En stellig, wie het meest vermogen om te bedriegen, slaan in het begin weliswaar grote bombast uit, lokken grote toejuichingen uit, en tenslotte schijnt het dat zij alles zullen doen; maar weldra verdwijnen hun blanketsels. Want de Heere opent velen de ogen, zodat zij beginnen te zien wat hen voor een korte tijd ontging. Nooit echter wordt de dwaasheid der valse profeten in die mate onthuld, dat zij aan allen bekend wordt. Vervolgens is nooit één dwaling vernietigd, of onmiddellijk daarna duiken nieuwe op. Dus zijn beide waarschuwingen nodig, opdat de Godvruchtige herders niet de moed opgeven, alsof zij tevergeefs de oorlog met de dwalingen voerden; zij moeten onderricht worden omtrent de voorspoedige voortgang, die de Heere aan Zijn onderricht zal geven. Maar opdat zij omgekeerd niet menen dat zij klaar zijn met één of twee gevechten, moeten zij gewaarschuwd worden dat er altijd nieuwe aanleiding zal zijn om als soldaat te dienen. Maar over dit tweede later. Voor het ogenblik moge dit ons voldoende zijn, dat Timotheüs de stellige hoop op een gelukkige afloop voor ogen wordt gesteld, opdat hij des te moediger zij om te strijden. En dat bevestigt hij door datzelfde voorbeeld, dat hij had aangehaald. Want zoals de waarheid Gods de overhand behouden heeft tegen de bedriegerijen van de tovenaars, zo belooft hij dat de leer van het evangelie overwinnares zal zijn tegen alle nieuwe verzinsels zonder onderscheid.

10. *Gij echter hebt bestendig gevolgd...* Ook dit argument gebruikt hij om Timotheüs aan te sporen, dat hij niet als een onge oefend en onervaren rekrut in het strijdperk tevoorschijn treedt; daar toch Paulus zelf door zijn onderwijs hem lange tijd gevormd heeft. En er wordt niet alleen over het onderricht gesproken, want wat hij tegelijkertijd vermeldt, voegt er genoeg gewicht aan toe; ja zelfs schildert hij door deze zin ons het levende beeld van een goed leraar; namelijk die niet door woorden alleen zijn leerlingen vormt en onderwijst, maar ook zijn hart in zekere zin voor hen opent, zodat zij begrijpen, dat hij van harte onderricht, wat hij onderricht. En dit duidt het woord *voornemen* aan. Hij voegt er ook andere proeven van zijn ernstige en allerminst geveinsde genegenheid aan toe. Zoals daar zijn *geloof, liefde, lijdzaamheid, geduld*. In zulke eerste beginselen was Timotheüs gedrenkt geweest onder het leermeesterschap van Paulus. Hoewel hij niet slechts in de herinnering terugroept, wat hij van hem geleerd heeft; maar hij geeft hem getuigenis van zijn vroegere leven, om hem op deze wijze tot volharding aan te sporen. Want hij prijst hem als navolger van zijn deugden. Alsof hij zeide: Reeds lang geleden zijt gij gewend aan mijn inzettingen; ga slechts voort zoals gij begonnen zijt. Hij wil echter, dat het voorbeeld van zijn geloof, liefde en geduld altijd Timotheüs voor ogen zweve; en daarom vermeldt hij vooral die vervolgingen die hem het meest bekend waren.

11. *Maar uit alle...* De troost, waardoor hij de bitterheid der verdrukkingen verzacht; dat zij namelijk altijd een voorspoedig einde hebben. Indien iemand tegenwerpt, dat niet altijd dezelfde afloop wordt gezien, waarop hij zich beroemt, dan geef ik toe, dat dát wel waar is, wat betreft de zienswijze van het vlees. Want ook Paulus zelf is tenslotte niet bevrijd. Maar wanneer God ons meer dan eens bevrijdt, betuigt Hij op deze wijze dat Hij ons nabij is, en verder nabij zal zijn. Want uit het gevoel of de ervaring van de tegenwoordige hulp moet ons vertrouwen zich uitstrekken naar de toekomstige (hulp). Dus betekent dit zoveel alsof hij gezegd had: Gij hebt ervaren dat God mij nooit Zijn bijstand heeft onttrokken, zo is er geen reden dat gij zoudt aarzelen naar mijn voorbeeld Hem te volgen.

En allen... Omdat hij melding gemaakt had van zijn vervolgingen, voegt hij er nu ook aan (toe, dat hem niets is overkomen, wat niet alle Godvruchtigen wacht. En dit zegt hij, deels opdat de gelovigen zich voorbereiden om dit lot te ondergaan, deels opdat niet om de vervolgingen, die hij verduurt door de goddelozen, de goeden hem voor verdacht houden. Zoals het dikwijls gebeurt, dat op een ongunstig lot ongunstige oordeelvellingen volgen. Want wie de mensen minder gunstig gestemd zijn, wordt weldra ook algemeen geoordeeld als gehaat bij God. En daarom voegt Paulus zich bij de kinderen Gods, in deze algemene uitspraak; en tegelijk spoort hij de kinderen Gods aan dat zij zich gereed maken om vervolgingen te verdragen. Want indien deze wet wordt voorgeschreven aan allen, die *in Christus Godvruchtig willen leven*, is het noodzakelijk, dat Christus verloochenen, wie vrij willen zijn van vervolgingen. Want tevergeefs zullen wij trachten Christus los te maken van Zijn kruis; aangezien dit als het ware natuurlijk is, dat de wereld Christus haat ook in Zijn leden. De metgezel evenwel van de haat is de wreedheid, vandaar de vervolgingen. Kortom, laten wij weten dat wij op deze voorwaarde Christenen zijn, dat wij aan vele ellenden en menigvuldige strijd onderworpen zijn. Maar men vraagt, of allen martelaars behoren te zijn. Want het staat vast, dat er vele Godvruchtigen geweest zijn, die noch ooit ballingschap, noch gevangenis, noch vlucht, noch een andere soort van vervolging ondergaan hebben. Ik antwoord, dat er niet (slechts) één manier is waarop Satan de dienaren van Christus vervolgt; maar toch is het in het algemeen noodzakelijk, dat tegen allen, op hoedanige wijze dan ook, de wereld zich vijandig toont, opdat hun geloof geoeffend worde, en hun standvastigheid op de proef gesteld. Want Satan, die de voortdurende vijand van Christus is, zal niet dulden dat ooit iemand heel zijn leven rustig is; en altijd zullen er slechtaards zijn, die ons als doornen steken. Ja zelfs, zodra zich in een gelovig mens de ijver Gods openbaar maakt, ontvlamt de woede van alle goddelozen. En al hebben zij het zwaard niet uitgetrokken, toch braken zij hun gif uit, hetzij door te morren, of door kwaad te spreken, of door te tieren, of op andere wijzen. Derhalve, hoe dan ook niet allen dezelfde beledigingen verduren, noch in dezelfde gevechten gemengd worden, toch hebben zij een gemeenschappelijke krijgsdienst; en zij zullen niet in elk opzicht rustig en vrij van vervolgingen zijn.

12. *Maar slechte mensen en bedriegers zullen tot erger voortgaan, dwalende, en tot dwaling brengende.*

13. *Maar gij, blijf in die dingen, welke gij geleerd hebt, en die u zijn toevertrouwd, wetende van wie gij ze geleerd hebt.*

14. *En dat gij van kindsbeen af de heilige schriften kent, die u wijs kunnen maken tot behoud door het geloof, dat is in Christus Jezus.*
15. *Alle Schrift is van Godswege ingegeven en nuttig tot onderricht, tot weerlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is;*
16. *opdat de mens Gods gaaf zij, tot alle goed werk gevormd.*

13. *Maar slechte mensen ...* Dat is zeker wel de bitterste vervolging, wanneer wij zien dat de goddelozen met hun heiligschennende vermetelheid, met hun godslasteringen en dwalingen toenemen. Zo verhaalt Paulus elders (Gal. 4 : 29), dat Izak niet door het zwaard van Ismaël, maar door zijn spot gekweld is. Waaruit men ook kan opmaken, dat hij kort tevoren niet slechts één soort van vervolging gebrandmerkt heeft; maar dat hij in het algemeen gesproken heeft over de lasten, welke de kinderen Gods gedwongen worden te verdragen, zolang zij strijden voor de eer van hun Vader. Maar ik heb nog kort tevoren gezegd, hoedanig die voortgang is. Want hij voorspelt niet slechts, dat zij vastbesloten zullen zijn om weerstand te bieden, maar dat zij ook door schade toe te brengen en anderen te bederven succes zullen hebben. Want één windbuil zal altijd meer vermogen om af te breken, dan tien getrouwe leraars om op te bouwen, hoe ijverig zij zich ook inspannen. En nooit ontbreekt het onkruid van Satan, dat het zuivere graan bedreigt. Ja wat meer zegt, wanneer de valse profeten verslagen schijnen, botten zij onmiddellijk daarna de een na de ander weer uit. Overigens komt het vermogen om te schaden daaruit voort, niet omdat de leugen door haar eigen wezen sterker is dan de waarheid, of de kunstgrepen van de duivel de werking van de Geest Gods overwinnen; maar omdat de mensen, uit eigen beweging reeds tot ijdelheid en dwalingen geneigd, veel gemakkelijker aangrijpen wat met hun eigen inborst overeenkomt. Vervolgens omdat zij, door de rechtvaardige wraak Gods verblind, als gevangen slaven worden voortgesleurd naar Satans lust. En dit is de voornaamste oorzaak, waarom de pest der goddeloze leringen zoveel uitwerking heeft, omdat de ondankbaarheid der mensen het zo verdient. Het is echter de moeite waard, dat de Godvruchtige leraars hieraan herinnerd worden, opdat zij zich voorbereiden tot een onafgebroken krijgsdienst, en niet door de langdurigheid gebroken worden, of zwichten voor de brutaliteit en onbeschaamdheid der vijanden.

14. *Maar gij, blijf ...* Hoe ook de goddeloosheid voortschrijdt, en verder doorbreekt, hij beveelt Timotheüs desniettemin stand te houden. En stellig is dat de ware toetsing van het geloof, waar wij tegen de duivel, die alle mogelijke dingen beraamt, met onvermoeide ijver ons schrap zetten, en niet onze koers wijzigen op elke mogelijke windvlaag, maar bevestigd blijven in de waarheid Gods, als aan een heilig anker. Het zinsdeel: *wetende van wie gij ze geleerd hebt, is* geplaatst tot aanbeveling van de zekerheid der leer. Want indien iemand verkeerd onderwezen is, moet hij daarin niet voortgaan. Want wij behoren af te leren al wat wij buiten Christus gehad hebben, indien wij Zijn leerlingen willen zijn; evenals dit voor ons het begin is geweest van het zuivere onderwijs in het geloof: heel het onderwijs van het pausdom te vergeten en van ons te werpen. En daarom schrijft de apostel niet zonder onderscheid te maken aan Timotheüs voor om de hem overgeleverde leer te bewaren, maar slechts die waarvan de waarheid voor hem vaststaat; waardoor hij te kennen geeft, dat een keuze toegepast moet worden. Verder matigt hij zich dit niet aan als ambtelos burger, dat, wat hij onderricht heeft, voor een godsspraak gehouden moet

worden; maar vol vertrouwen verkondigt hij zijn gezag bij Timotheüs, aan wie hij wist dat zijn geloof bekend was, en zijn roeping bewezen. En indien hij stellig overtuigd was, dat hij onderricht was door een apostel van Christus, stelde hij dientengevolge vast dat zijn leer niet die van een mens, maar van Christus was. Deze tekst waarschuwt ons, dat wij evenzeer naarstig op onze hoede moeten zijn voor halsstarrigheid in minder duidelijk bewezen zaken (zoals alle leringen van mensen zijn), als de waarheid Gods met onbuigzame standvastigheid bewaard moet worden. Bovendien leren wij hieruit, dat met het geloof verbonden moet zijn een inzicht, dat onderscheidt tussen het woord van God en van mensen, opdat wij niet blindelings aangrijpen al wat in het midden wordt gebracht. Want niets is méér vreemd aan het geloof dan een wufte lichtgelovigheid, die het bestaat om zonder onderscheid wat het ook is en van wie het ook is aan te nemen. Omdat dit het voornaamste fundament van het geloof is, te weten dat God onze zegsman is. Wat hij er aan toevoegt, dat de leer zelf *is toevertrouwd* aan Timotheüs, dient tot vermeerdering. Want het is méér, dat iets wordt toevertrouwd op de wijze van een in bewaring gegeven goed, dan dat het eenvoudigweg overgegeven wordt. Verder was Timotheüs niet onderricht als een of ander uit de grote massa, maar opdat hij aan anderen trouw van hand tot hand zou overgeven, wat hij ontvangen had.

15. *En dat gij van kindsbeen af ...* Dit was ook geen alledaags hulpmiddel, dat hij van kindsbeen af gewend was aan het lezen der Schrift. Want deze langdurige oefening kan een mens veel beter toegerust maken tegen alle misleidingen. Daarom werd er eertijds op verstandige wijze acht op gegeven, dat zij die bestemd werden voor de dienst des Woords, van jongs af aan werden opgevoed in een degelijker onderricht der Godsvrucht, ja zelfs de heilige Schriften door en door indronken, opdat zij niet tot het ambt zelf zouden toetreden, terwijl zij nog nieuwelingen en rekruten waren. En dit moet voor een bijzondere weldaad Gods gehouden worden, als iemand zo van zijn kindsheid af gedrenkt is geweest in de kennis der Schrift.

Die u kunnen ... Een opvallende lof der Heilige Schrift, dat de wijsheid, die voldoende is tot behoud, nergens anders vandaan gezocht moet worden; zoals hij ook in de volgende *zin* vollediger tot uitdrukking brengt. Maar tegelijk herinnert hij er aan, wat in de Schrift zelf gezocht moet worden. Want ook de valse profeten gebruiken haar als voorwendsel. En daarom is het, opdat zij ons nuttig zij tot behoud, noodzakelijk het recht gebruik van haar vast te houden. Want wat, indien iemand zich slechts overgeeft aan nieuwsgierige strijdvragen? indien hij alleen blijft hangen aan de letter der wet, en niet Christus zoekt? Wat, indien hij haar echte bedoeling omverwerpt door vreemde verzinsels? Daarom roept hij niet ten onrechte ons terug tot het geloof in Christus, als tot haar doel en zelfs haar hoofdzaak. Want daarvan hangt ook af wat aanstonds volgt.

16. *Alle Schrift ...* Of: heel de Schrift; ofschoon het voor de betekenis van geen belang is. Hij vervolgt die lof, die hij in het kort had aangeroerd. En wel in de eerste plaats beveelt hij de Schrift aan ten opzichte van haar gezag; daarna ten opzichte van het nut, dat daaruit voortkomt. Om voor de Schrift op gezag aanspraak te maken, leert hij, dat zij *van Godswege ingegeven is*. Want indien het zó is, blijft er geen mogelijkheid meer over om te betwisten, dat zij met eerbied moet worden

aangenomen door de mensen. Dit is het beginsel, dat onze religie onderscheidt van alle andere, dat wij weten dat God tot ons gesproken heeft, en stellig overtuigd zijn, dat de profeten niet van uit hun eigen gevoelens gesproken hebben, maar, daar zij organen van de Heilige Geest waren, slechts tevoorschijn gebracht hebben wat hun vanuit de hemel was opgedragen. Al wie dus in de Schriften verder wil komen, laat hij in de eerste plaats dit bij zichzelf vaststellen, dat de wet en de profeten niet een leer zijn, door de wil van mensen tevoorschijn gekomen, maar gedicteerd door de Heilige Geest. Indien iemand tegenwerpt, waaruit men dat dan kan weten, dan antwoord ik, dat door de onthulling van dezelfde Geest zowel aan leerlingen als aan leraars God openbaar wordt gemaakt als de zegsman. Want Mozes en de profeten hebben niet zo maar tevoorschijn gebracht, wat wij hebben van hun hand; doch daar zij spraken door de aandrang Gods, hebben zij vol vertrouwen en onverschrokken, zoals het een feit was, getuigd dat de mond Gods het gesproken had. Dezelfde Geest dus, die Mozes en de profeten de zekerheid van hun roeping heeft gegeven, getuigt nu ook in onze harten, dat Hij hun dienst gebruikt heeft om ons te onderrichten. En daarom is het niet verwonderlijk, indien de meesten twijfelen aangaande de auteur der Schrift. Want hoe de majesteit Gods zich daar ook vertoont, toch hebben zij daarvoor geen ogen, behalve zij die door de Heilige Geest verlicht zijn, zodat zij zien wat weliswaar voor allen zichtbaar moest zijn, maar alleen voor de uitverkorenen (zichtbaar) is. Dit is het eerste lid: dat wij aan de Schrift dezelfde eerbied verschuldigd zijn, die wij aan God toebrengen, omdat zij van Hem alleen is voortgevloeid, en niets menselijks als aasmengsel heeft.

En nuttig, enz. ... Nu volgt het tweede deel van de aanbeveling: omdat zij de volmaakte regel om goed en gelukkig te leven bevat. Wanneer hij dat zegt, geeft hij te kennen dat zij bedorven wordt door verkeerd gebruik, waar dit nut niet wordt gezocht. En zo berispt hij zijdelings die windbuilen, die het volk voedden met ijdele bespiegelingen, als met wind. En om deze reden kunnen *wij* heden ten dage veroordelen allen die, met achterstelling van de ijver om op te bouwen, zich slechts druk maken over spitsvondige en waardeloze strijdvragen. Ja, zo dikwijls dergelijke waardeloze spitsvondigheden in het midden gebracht worden, moeten *zij* door dit schild afgeweerd worden: dat de Schrift nuttig is. Waaruit volgt, dat het ongeoorloofd is haar op onnutte wijze te behandelen. Want de Heere heeft niet aan onze nieuwsgierigheid willen gehoorzamen, of aan woordenpraal toegeven, of stof willen geven om fabels op te dissen en te leuteren, toen Hij ons de Schriften gaf; maar om van nut te zijn. Daarom moet het recht gebruik der Schrift altijd doelen op vordering.

Tot onderricht... Hier somt hij door begrippen op, hoe afwisselend en veelvuldig haar nuttigheid is. En wel in de eerste plaats stelt hij het onderricht; zoals zij in volgorde aan al het andere voorafgaat. Want vruchteloos zult gij aansporen of van dwaling overtuigen, tenzij gij eerst zult hebben onderwezen. Maar omdat het onderricht op zichzelf dikwijls niets uitricht, voegt hij er aan toe: *wederlegging* en *verbetering*. Verder zou het al te lang duren om te ontvouwen, wat wij uit de Schriften leren; en reeds eerder heeft hij in het kort de hoofdzaak aangeduid onder de naam van *geloof*. Dit is derhalve de voornaamste kennis: *het geloof in Christus*. Hierop volgt het onderwijs in de inrichting van het leven; hierbij komen nog de prikkels van aansporingen en terechtwijzingen. Wie zo de Schriften naar behoren weet te

gebruiken, *hem* zal niets ontbreken tot behoud, niets om goed te leven. Weerlegging en verbetering verschillen niet veel, behalve dat de laatste uit de eerste voortvloeit. Want het begin van het berouw is de kennis van onze zonden, en het besef van het Goddelijk oordeel. *Onderwijzing in de rechtvaardigheid* duidt aan: de wijze om Godvruchtig en heilig te leven.

17. *Opdat gaaf zij...* „Gaaf” wordt genomen voor: volmaakt, waarin niets verminkt is. Want hij verzekert eenvoudig, dat de Schrift voldoende is tot de volmaaktheid. Dus al wie met de Schrift niet tevreden is, zoekt méér wijsheid te verkrijgen dan behoorlijk of dienstig is. Maar hier wordt een strijdvraag opgeworpen: wanneer Paulus spreekt over de Schrift, die wordt genoemd onder de naam van het Oude Testament, hoe dan gezegd kan worden dat zij de mens in alle opzichten vervolmaakt. Want als het zó is, schijnt overbodig te zijn al wat er daarna door de apostelen nog bijgekomen is.

Ik antwoord dat er, voorzover het de wezenlijke inhoud betreft, niets aan toegevoegd is. Want de geschriften der apostelen bevatten niets dan de onvervalste en echte uitlegging van wet en profeten, tezamen met het aan het licht brengen der dingen. Daarom heeft Paulus de Schrift niet te kwader ure met deze lofspraak getooid; en daar heden ten dage haar onderricht nog vollediger en helderder is door het aanhangsel van het evangelie, wat kan men dan zeggen, dan dat stellig gehoopt moet worden, dat veel meer zich moge openbaren die nuttigheid, welke Paulus predikt, indien het ons lust die te ervaren en ons eigen te maken?

HOOFDSTUK IV

1. *Ik dan bezweer u derhalve ten overstaan van God en van de Heere Jezus Christus, die de levenden en de doden zal oordelen in Zijn verschijning en in Zijn Koninkrijk:*
2. *predik het Woord, dring aan, hetzij tijdig of ontijdig; wederleg, berisp, spoor aan met alle zachtzinnigheid en onderrichting.*
3. *Want het zal een tijd zijn dat zij het gezonde onderricht niet zullen verdragen; maar overeenkomstig hun begeerten zullen zij zich leraars opeenhopen, als (mensen) wie het jeukt in de oren;*
4. *en van de waarheid zullen zij wel de oren afwenden, maar tot fabels zullen zij zich wenden.*

1. *Ik bezweer derhalve...* Men moet nauwkeurig letten op de gevolgtrekking: omdat hij op passende wijze de Schrift met de prediking verbindt. Waardoor ook weerlegd wordt de aanmatiging van sommige fanatiekelingen, die pochen dat zij de bemoeiing van leraars volstrekt niet meer nodig hebben, omdat het lezen der Schrift rijkelijk voldoende is. Paulus evenwel, waar hij een uiteenzetting heeft gegeven over de nuttigheid der Schrift, maakt niet slechts de gevolgtrekking dat zij door *allen* gelezen moet worden, maar dat leraars haar moeten bedienen; wat hem is opgedragen. Dus zoals heel onze wijsheid in de Schrift besloten is, en wij niet ergens anders vandaan wijsheid moeten verwerven, of leraars putten, wat zij leren: zo zal hij die, met voorbijgaan van het hulpmiddel der levende stem, tevreden zal zijn met de stomme Schrift, ervaren hoe groot kwaad het is, de door *God en Christus* voorgescreven weg om onderwezen te worden te veronachtzamen. Laten wij ons *herinneren*, zeg ik, dat zó aan allen het lezen der Schrift wordt aanbevolen, dat de dienst der herders dat volstrekt niet belemmert. En laten daarom de gelovigen hun best doen om vorderingen te maken zowel door te lezen als door te luisteren, omdat God niet tevergeefs beide verordend heeft. En zoals in een zeer ernstige zaak, gebruikt Paulus een bezwering, door Timotheüs God als Wreker en Christus als Rechter voor ogen te stellen, indien hij in zijn taak om te onderrichten geluierd zal hebben. En stellig, zoals God door een onwaardeerbaar pand getoond heeft, toen Hij Zijn eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, hoezeer het heil van Zijn kerk Hem ter harte gaat, zo zal Hij niet ongestraft toelaten, dat verloren gaan of ten prooi worden prijsgegeven, door de nalatigheid der herders, zielen die hij tot zo dure prijs heeft vrijgekocht.

Doch vooral staat hij stil bij het oordeel van Christus; omdat, zoals wij Zijn werk op ons nemen, Hij zo ook strenger rekenschap zal eisen van een slechte bediening. *Christus zal oordelen* enz., dit is, wie Hij bij Zijn komst nog in leven zal vinden, en ook wie tevoren gestorven zullen zijn. Niemand derhalve zal Zijn oordeel ontkomen. De *verschijning* van Christus en *Zijn Koninkrijk* betekenen hetzelfde. Want alhoewel Hij nu als Koning heerst in hemel en op aarde, toch bestaat nog niet de duidelijke openbaring van Zijn Koninkrijk; ja zelfs is het veeleer niet alleen onzichtbaar onder het kruis verborgen, maar wordt het ook op gewelddadige wijze door vijanden aangevallen. Dus zal dán naar waarheid Zijn Koninkrijk bevestigd worden, wanneer het, nadat zijn vijanden zijn neergeveld, en alle macht die zich verzet óf opgeheven, óf tot niets teruggebracht is, zijn majesteit zal tonen.

2. *Dring aan, tijdig ...* Door deze woorden beveelt hij niet alleen volharding aan, maar ook een inspanning die alle hindernissen van moeilijkheden overwint. Want daar wij van nature al te week of traag zijn, wijken wij gemakkelijk voor de kleinste belemmeringen, welke ook maar; ja wat meer is, wij slepen er somtijds gaarne verdedigingen bij voor onze vadsigheid. Laten wij nu nagaan met hoeveel kunstgrepen Satan is toegerust om onze loop te onderbreken; vervolgens, hoe traag om te volgen zijn degenen die geroepen worden, en hoe vol tegenzin. En daarom zal er niet veel plaats overblijven voor het evangelie, indien de herders niet onbeschaamd aandringen. Verder moet die onbeschaamdheid zowel met de herder als met het volk in verband gebracht worden. Met de herder namelijk, opdat hij niet slechts op zijn tijd en overeenkomstig zijn gemak zich toelegge op de taak van het onderrichten, maar zonder moeiten en lasten te sparen zichzelf geen rust gunne. Met het oog op het volk is de volharding onbeschaamd, wanneer de verlamden in beweging gebracht worden, wanneer op hen die zich ergens anders heen haasten de hand wordt gelegd, wanneer de ijdele bezigheden der wereld recht gebogen worden. Voorts beveelt hij aan te dringen *door te wederleggen, door te berispen, door aan te sporen*; door welke woorden hij te kennen geeft, dat vele prikkels nodig zijn om ons er toe te brengen, dat wij in de rechte koers voorwaarts gaan. Want indien in ons die bevattelijkheid was, die er moest zijn, zou een dienaar van Christus ons trekken door een wenk alleen. Maar nu zijn zelfs gematigde aansporingen, om niet te zeggen verstandige raadgevingen, niet voldoende om onze traagheid af te schudden, als er niet bijkomt een grotere heftigheid van berispingen en terechtwijzingen.

Met alle zachtzinnigheid ... Een zeer noodzakelijk voorbehoud. Want 6f de weerleggingen storten door hun eigen onstuimigheid ineen, óf zij gaan in rook op, tenzij zij door *onderrichting* geschraagd worden. Want zowel de aansporingen als de berispingen zijn slechts hulpmiddelen van het onderricht; en daarom zijn zij zonder dat niet krachtig genoeg. Waarvan ten voorbeeld zijn degenen, die slechts door drift en scherpe betoogtrant iets vermogen, maar niet zijn versterkt door een degelijke onderrichting. Want zij matten zich ijverig af, zij brengen veel geschreeuw voort, zij maken lawaai; en dat zonder uitwerking, omdat zij bouwen zonder fundament. Ik spreek van overigens goede mensen, maar te weinig ontwikkeld en al te driftig. Want wie ter bestrijding van het gezonde onderricht bijeenbrengen al wat zij aan heftigheid bezitten, zijn veel schadelijker, en onwaardig dat van hen hier melding gemaakt wordt. Kort en goed, Paulus wil dat de berispingen gegrond zijn in het onderricht, opdat zij niet terecht versmaad worden als onbeduidend.

In de tweede plaats wil hij, dat een scherpe betoogtrant door zachtzinnigheid getemperd is. Want niets is moeilijker dan, zodra wij éénmaal verhit zijn geworden, een maat op te leggen aan onze drift. Reeds waar het ongeduld ons meesleurt, spannen wij ons in zonder uitwerking. Want behalve dat onze ruwheid ten spot is, prikkelt zij ook de gemoederen van het volk. Voeg daarbij, dat scherpe en strenge mensen meestal de hardheid van hen, met wie zij spreken, niet kunnen verdragen, en niet in staat zijn om veel tegenzin en onwaardige bejegening te verkroppen, welke wij toch moeten verduwen, indien wij van nut begeren te zijn. Daarom moet voor strengheid deze saus van zachtzinnigheid gebruikt worden; opdat het blijke dat zij voortkomt uit een zacht gemoed.

3. *Want het zal een tijd zijn ...* Juist uit de slechtheid der mensen toont hij aan, hoe bewogen de herders moeten zijn. Want (hij zegt) dat het binnenkort zal gebeuren, dat het evangelie wordt uitgeblust en verdwijnt uit de herinnering der mensen, tenzij Godvruchtige leraars met de hoogste ijver er naar streven om het te verdedigen. Intussen geeft hij echter te kennen dat, zolang als er enige eerbied voor Christus is, van de gelegenheid gebruik gemaakt moet worden; als wanneer bij een dreigende storm iemand, wie hij ook zij, zou zeggen, dat men zich niet op slappe wijze moet inspannen, maar zich onvermoeid moet haasten; omdat weldra dezelfde gunstige gelegenheid er niet meer zal zijn. Wanneer hij zegt, *dat zij het gezonde onderricht niet zullen aannemen*, geeft hij te kennen, dat er niet alleen walging en verachting van het gezonde onderricht zal zijn, maar ook haat. En gezond onderricht noemt hij naar zijn gewoonte naar haar uitwerking dat, hetwelk ons naar waarheid onderwijst tot Godsvrucht. Hetzelfde noemt hij kort daarna *de waarheid*, alsof hij zeide: de onvermengde en onvervalste behandeling van het Woord Gods. En hij stelt die tegenover *fabels*, dit is: onnutte verzinsels, door welke de eenvoud van het evangelie bedorven wordt. Laten wij ten eerste hieruit leren, dat hoe groter over het algemeen de brutaliteit der mensen is om de leer van Christus te verachten, de Godvruchtige dienaren des te meer ingespannen bezig moeten zijn om haar zich toe te eigenen, en des te ijveriger er op te staan dat zij behouden blijve. En dat niet alleen, maar ook om door hun aanhoudende zorg de pogingen van Satan te voorkomen. En indien dit anders ooit gedaan moest worden, is het nu bij een zo grote ondankbaarheid der mensen meer dan noodzakelijk. Want wie in het begin begerig het evangelie aangrijpen, en ik weet niet wat aan ongewone ijver ten toon spreiden, vatten kort daarna een walging op; waarop tenslotte ook misselijkheid volgt. Anderen (zijn er, die) het terstond van den beginne óf woedend verwerpen, óf, verachtelijk het oor lenend, er de spot mee drijven. Anderen, die het niet verdragen dat hun een juk wordt opgelegd, schoppen achteruit, en door haat tegen het heilig onderwijs worden zij geheel en al van Christus vervreemd; ja zelfs worden zij van vrienden tot verklaarde vijanden. Tegen een zo grote ondankbaarheid moet desniettemin geworsteld worden; ja wat meer zegt, met groter krachtsinspanning moet men zijn best doen, dan indien uit eigen beweging allen de aangeboden Christus zouden omhelzen; zover is het er vandaan, dat wij ontmoedigd moeten wijken. Vervolgens, gewaarschuwd voor zulk een verachting en zelfs verwerping van het Woord Gods, moeten wij niet schichtig gemaakt worden als bij een nieuw schouwspel, wanneer metterdaad vervuld wordt wat de Geest hier openlijk verklaart dat geschieden zal. En inderdaad, daar wij van nature geneigd zijn tot ijdelheid, gebeurt er niets nieuws noch ongewoons, als wij ons liever aan fabels overgeven dan aan de waarheid. Hier komt nog bij, dat de eenvoudige en voor de schijn onaanzienlijke leer van het evangelie deels aan onze hoogmoed, deels aan onze nieuwsgierigheid, volstrekt niet voldoet. Verder, hoe weinigen zijn er begaafd met een geestelijke smaak, zodat hun smaakt de nieuwigheid des levens, en al wat op haar betrekking heeft? Ofschoon Paulus profeteert aangaande een zekere grotere goddeloosheid van één eeuw, die nog niet was uitgebroken; welke hij Timotheüs beveelt tijdig tegen te gaan.

Zij zullen zich leraars opeenhopen ... Men moet letten op het woord

„opeenhopen”, waardoor hij aanduidt dat de waanzin zo groot zal zijn, dat zij met weinige bedriegers volstrekt niet tevreden zullen zijn, maar zullen verlangen naar een geweldige hoop. Want zoals de begeerte naar ijdele en schadelijke dingen onverzadelijk is, zo haalt de wereld zich van alle kanten zonder enig einde alle mogelijke middelen, welke zij maar kan uitdenken en verzinnen, door welke zij zichzelf te gronde richt. En de duivel heeft altijd een voldoende grote menigte van zulke leraars bij de hand, als door de wereld gezocht worden. Want er is altijd een vruchtbaar gewas van goddeloze mensen geweest, zoals het heden ten dage is. Daarom ontbreken Satan nooit dienaren om te misleiden; evenals er nooit stof om te misleiden ontbreekt. Want dit verdient een zo grote verkeerdheid, die bijna onafgebroken heerst onder de mensen, zodat zij God met Zijn heilzame leer óf verwerpen, óf verachten; de leugen omhelzen zij liever. En daarom, dat telkens valse leraars opduiken, en zelfs somtijds als het ware enige zwermen uitstromen, dat schrijven wij op rekening van de rechtvaardige wraak Gods. Want wij zijn waardig, dat wij zelfs bedolven worden door een dergelijke samenvloeiing van allerlei vuil, aangezien de waarheid Gods geen enkele plaats bij ons vindt; of, indien zij die reeds ingenomen heeft, wordt zij terstond uit haar bezit verdreven. Maar aan fabelachtige leerstukken zijn wij zó overgegeven, dat geen enkele menigte van bedriegers ons te groot is. Een hoe groot samenraapsel van monniken is er zo in het pausdom? Indien één Godvruchtige herder onderhouden moest worden in de plaats van tien monniken en evenzoveel priesters, zouden er terstond klachten opgaan over de kosten. Dus zodanig is de inborst der wereld, dat zij, door zeer begerig ontelbare bedriegers opeen te hopen, begeert uit te bannen al wat van God is. En er is in waarheid geen andere oorzaak van zovele dwalingen, dan dat de mensen uit eigen beweging liever bedrogen willen worden, dan op de rechte wijze onderricht te worden. En dit is het, wat Paulus er aan toevoegt, over *het jeuken der oren*. Want wanneer hij de oorzaak van een zo groot kwaad wil aanwijzen, gebruikt hij een keurige overdrachtelijke spreekwijze, door welke hij te kennen geeft dat de wereld zózeer verwende oren zal hebben, en zózeer op verkeerde wijze begerig naar nieuwe dingen, dat zij zich veelsoortige leraars ophoopt, en herhaaldelijk ronddraait *tot* nieuwe verdichtsels. Het enige geneesmiddel van dit gebrek is, als de gelovigen worden onderricht tot rust te komen in de zuivere leer van het evangelie.

5. *Gij evenwel, wees waakzaam in alles, verdraag verdrukkingen, doe het werk van een evangelist, maak uw dienst aangenaam.*
6. *Want ik, ik word reeds geofferd, en de tijd van mijn losmaking is op handen.*
7. *De goede strijd heb ik gestreden, de loop heb ik voleindigd, het geloof heb ik bewaard.*
8. *Wat nog overblijft, weggelegd is voor mij de krans der rechtvaardigheid, welke de Heere mij zal vergelden in die dag als de rechtvaardige Rechter; en niet alleen mij, maar ook allen die Zijn komst liefhebben.*

5. *Gij evenwel, wees waakzaam...* Hij gaat door met de bovenstaande aansporing; opdat, naarmate de ziekten erger worden, Timotheüs zich er met te groter ijver op toelegge om ze te genezen; en opdat hij, hoe dichter bij de gevaren dreigen, des te meer ingespannen de wacht houde. En omdat de strijd weldra gereed staat voor de dienaren van Christus, zolang zij zich getrouw gedragen in hun ambt, vermaant hij

hem tegelijkertijd, dat hij standvastig en ongebroken zij om rampen te verdragen. *Het werk doen van een evangelist, is*: verrichten wat een evangelist waardig is. Overigens is het onzeker, of hij door deze naam in het algemeen alle dienaren van het evangelie zonder onderscheid aanduidt, of dat het inderdaad een of ander speciaal ambt is geweest. Ik neig echter meer in deze tweede richting; omdat het uit het vierde hoofdstuk van de brief aan de Efeziërs zonder twijfel *vaststaat*, dat er een rang is geweest, het midden houdend tussen apostelen en herders; zó, dat de evangelisten voor de apostelen tweederangs helpers waren.

Verder is het waarschijnlijker, dat Timotheüs, die Paulus zich als zijn naaste ambtgenoot onder allen had toegeëigend, in graad en waardigheid van ambt de gewone herders heeft overtroffen, dan dat hij er één, wie hij ook zij, uit hun getal is geweest. Vervolgens heeft de eervolle vermelding van het ambt de kracht, zowel om hem te bezielen, als om zijn gezag bij anderen aan te bevelen; en elk van beide heeft Paulus op het oog gehad. Indien wij in het laatste lid met de oude vertaler lezen: vervul (uw dienst), zal de betekenis zijn: Niet anders kunt gij ten volle verrichten de taak, u opgelegd, dan door deze dingen te doen, die ik heb voorgeschreven; zie daarom toe, dat gij niet midden in uw loop te kort schiet. Maar omdat 'geheel vervullen', of: geheel overtuigen, bijna altijd wordt opgevat als overtuigen, of goedkeuren, behaagt mij meer deze betekenis, die tevens ook zelf het best zal passen bij het tekstverband: dat Timotheüs door waakzaam te zijn, en geduldig verdrukkingen te verdragen, en aan te dringen op onderricht, dit zal bereiken, dat de waarheid van zijn dienst bevestigd wordt; omdat namelijk allen hem uit zulke kentekenen als een deugdelijk dienaar van Christus zullen herkennen.

6. *Want ik, ik word reeds geofferd ...* Hij geeft de reden op van de zo ernstige bezwering, welke hij gebruikt heeft; alsof hij zeide: Ik, zolang ik geleefd heb, heb ik u de hand toegestoken; u hebben mijn voortdurende aansporingen niet ontbroken; u zijn mijn raadgevingen tot grote steun geweest, en mijn voorbeeld ook tot grote bemoediging; nu is het tijd dat gij voor u zelf tot een leermeester en vermaner zijt, en begint te zwemmen zonder kurk: pas op dat men niet iets door mijn dood in u veranderd ziet. Overigens moet men letten op de spreekwijzen, door welke hij zijn dood aanduidt. Door het woord *losmaking* geeft hij te verstaan, dat wij door te sterven niet geheel en al te gronde gaan, omdat slechts de ziel van het lichaam wordt losgemaakt. Waaruit wij opmaken, dat de dood niets is dan een verhuizing van de ziel uit het lichaam. Welke omschrijving een getuigenis inhoudt aangaande de onsterfelijkheid der ziel. Het offeren stemde in het bijzonder overeen met de dood van Paulus, welke hij onderging voor de verdediging der waarheid van Christus. Want hoezeer ook alle Godvruchtigen, zowel door gehoorzaam te leven, als door te sterven, offers zijn, aangenaam bij God, toch worden de martelaars op voortreffelijker wijze geofferd, door hun bloed te vergieten voor de naam van Christus.

Voeg daarbij, dat het werkwoord 'geplengd worden', dat Paulus hier gebruikt, niet elke mogelijke offerhandeling aanduidt, maar die, welke geschiedt bij het heiligen (=bekrachten) van verdragen. Dus duidt hij door deze tekst hetzelfde *aan*, wat hij duidelijker uitdrukt in de brief aan de Filippenzen, hfdst. 2 : 17, wanneer hij zegt: *Ja zelfs indien ik geofferd word boven de offerande van uw geloof, verblijd ik mij*. Want daar bedoelt hij, dat het geloof der Filippenzen niet op andere wijze door zijn dood geheiligd zal worden, dan oudtijds verdragen geheiligd werden door het doden der

offerdieren. Niet dat op de standvastigheid der martelaars in eigenlijke zin de zekerheid van ons geloof gegrondvest is; maar omdat zij genoeg kracht heeft tot onze bemoediging. Met een schitterende lofspreuk derhalve heeft Paulus hier zijn dood getooid, wanneer hij die genoemd heeft de bekrachtiging van zijn onderricht, opdat deswege de Godvruchtigen méér bezielde zouden worden om te volharden, dan dat zij zouden beginnen te wankelen, zoals dikwijls pleegt te gebeuren.

De tijd van mijn losmaking ... Ook deze spreekwijze moet opgemerkt worden; omdat zij met welgekozen woorden een al te grote huivering voor de dood opheft, door zijn kracht en wezen aan te wijzen. Want hoe komt het, dat de mensen zozeer schichtig gemaakt worden bij elke mogelijke vermelding van de dood, dan omdat zij zich in de dood de ondergang denken? Daarentegen ontkent Paulus, door hem losmaking te noemen, dat de mens óndergaat; maar hij leert, dat de ziel slechts losgemaakt wordt van haar lichaam. En dit helpt hiertoe, dat hij rustig uitspreekt dat *de tijd op handen is*; wat hij niet zou kunnen doen zonder verachting van de dood. Want ofschoon dit een natuurlijke aandoening is, die nooit geheel en al kan worden afgelegd, dat de mens voor de dood op de vlucht gaat en huivert, toch moet die vrees door het geloof overwonnen worden, opdat zij ons niet belemmere om gehoorzaam hiervandaan te verhuizen, zo dikwijls als God ons zal hebben geroepen.

7. *De goede strijd ...* Omdat men over het algemeen naar de uitkomst een oordeel pleegt te vellen, kon de strijd van Paulus veroordeeld worden, daar de afloop minder voorspoedig was. Daarom roemt hij, dat die voortreffelijk is, hoedanig hij ook aan de wereld moge toeschijnen. Welke prediking een getuigenis is van een uitnemend geloof. Want niet alleen werd Paulus voor ellendig gehouden naar de mening van allen, maar ook zou zijn dood smadelijk zijn. Wie zou dus niet gezegd hebben, dat hij zich op ongelukkige wijze inspande? Maar hijzelf is niet afhankelijk van de verkeerde oordeelvellingen der mensen; integendeel richt hij zich door zijn *grootheid* van ziel veeleer op boven alle rampen, zodat niets aan zijn geluk en eer in de weg treedt. Hij verklaart derhalve, dat de strijd, die hij gestreden heeft, goed en schoon is; ja zelfs wenst hij zichzelf juist met zijn dood geluk, omdat die als het ware de eindpaal van zijn renbaan is. En wij weten, dat hardlopers dán hun wens verkrijgen, wanneer zij de eindpaal bereikt hebben. Ook op deze wijze geeft hij te verstaan, dat voor de kampvechters van Christus de dood verkieslijk is, aangezien hij een einde maakt aan hun moeiten; en tegelijkertijd vermaant hij anderzijds, dat er nooit in dit leven gerust moet worden; omdat het niets baat vanaf het startpunt tot halverwege de baan flink hard gelopen te hebben, indien men niet tot aan de eindpaal gekomen zal zijn.

Wat er volgt over: *het geloof bewaard*, kan een dubbele betekenis hebben, óf dat hij tot het laatst een trouw soldaat voor zijn Veldheer is geweest, óf dat hij in *het* rechte onderricht volhard heeft. Beide betekenissen zullen niet slecht passen. En stellig heeft hij niet op andere wijze zijn trouw kunnen bewijzen aan de Heere, dan door de zuivere leer *van* het evangelie standvastig te verkondigen. En toch twijfel ik niet, of hij maakt een toespeling op de plechtige eed voor de krijgsdienst; alsof hij zeide, dat hij een deugdelijk en betrouwbaar soldaat voor zijn Veldheer is geweest.

8. *Wat nog overblijft ...* Zoals hij zich beroemd heeft zowel op zijn strijd, als op

zijn voltooide loop, en op zijn bewaarde geloof, zo verzekert hij nu dat hij niet tevergeefs zich moeite heeft gegeven. Want het kan gebeuren dat iemand zich flink moeite geeft, en toch in het hem verschuldigde loon teleurgesteld wordt. Paulus daarentegen zegt dat het loon voor hem zeker is. Maar deze zekerheid staat daarvandaan voor hem vast, dat hij zijn ogen richt op de dag der opstanding; en hetzelfde moet door ons gedaan worden. Want overal rondom is niets anders zichtbaar dan de dood; dus moeten wij niet blijven steken in de aanblik der wereld, maar liever de komst van Christus ons voor ogen stellen. Zo zal het gebeuren, dat niets afdoet aan ons geluk. Maar omdat hij zowel *de krans der rechtvaardigheid* als *de rechtvaardige Rechter* noemt, en het werkwoord *vergelden* gebruikt, trachten de papisten hieruit de verdiensten der werken tegenover de genade Gods op te bouwen; maar waardeloos is hun bewijsvoering. Want de rechtvaardiging om niet, die ons door het geloof wordt *aangebracht*, is niet in strijd met de vergelding der werken. Integendeel stemmen die twee veeleer naar behoren overeen: dat de mens om niet gerechtvaardigd wordt door de weldaad van Christus, en dat toch het loon der werken voor Gods aangezicht verrekend zal worden. Want zodra God ons in genade heeft aangenomen, houdt Hij ook onze werken voor aangenaam, zodat Hij die ook een beloning (zij het ook niet verschuldigd) waardig keurt. Ofschoon de papisten hier op dubbele wijze bazelen; ten eerste omdat zij daaruit opmaken dat wij daarom ons verdienstelijk maken jegens God, omdat wij door de kracht van onze vrije wil goed leven; vervolgens omdat zij God op gelijke wijze aan ons binden, *alsof* voor ons ergens anders vandaan dan uit Zijn genade heil voorhanden zou zijn. Evenwel is het niet het logisch gevolg, dat God ons iets verschuldigd is, omdat Hij op rechtvaardige wijze vergeldt, wat Hij vergeldt. Want Hij is rechtvaardig ook door gratis wel te doen. En Hij vergeldt het loon, dat Hij beloofd heeft, niet omdat wij Hem door enige gehoorzaamheid voorkomen, maar omdat Hij door dezelfde onafgebroken voortgang van mildheid, waarmee Hij jegens ons begonnen is, Zijn vroegere gaven door de latere bekroont. Tevergeefs derhalve en op verkeerde wijze spannen de papisten zich in om hieruit aannemelijk te maken, dat de goede werken uitgaan van de kracht van de vrije wil; daar het toch volstrekt niet ongerijmd is, dat God Zijn gaven in ons bekroont. En ook niet minder tevergeefs en dwaas trachten zij hieruit de rechtvaardigheid des geloofs af te breken, daar toch de goedheid Gods, met welke Hij de mens gratis omhelst, door de zonden niet toe te rekenen, niets verschilt van die vergelding der werken, welke (vergelding) Hij met dezelfde mildheid zal geven, als Hij haar beloofd heeft.

En niet alleen mij ... Opdat alle anderen met dezelfde moed met hem dienen als soldaat, nodigt hij hen uit tot gemeenschap aan de krans. Want zijn ongebroken standvastigheid zou ons niet ten voorbeeld kunnen zijn, indien niet dezelfde hoop op de krans aan allen voor ogen gesteld was. Maar door een opvallend kenteken duidt hij de Godvruchtigen aan, wanneer hij zegt: *aan allen die Zijn komst liefhebben*. En stellig, overal waar het geloof in zijn volle kracht zal zijn, zal het niet gedogen dat de zielen in de wereld verlamd zijn, maar zal het ze opbeuren tot de hoop op de laatste opstanding. Hij geeft derhalve te kennen, dat allen die de wereld zó zijn toegewijd, en dit vergankelijke leven zó beminnen, dat zij zich niet bekommeren om de komst van Christus, noch door enig verlangen naar Hem worden aangeraakt, zichzelf beroven van de onsterfelijke eer. Wee derhalve onze verstijving, die ons terneergedrukt houdt opdat wij nooit in ernst aan de komst van Christus denken, op welke het betaamde dat wij geheel onze aandacht richtten. Voeg daarbij, dat hij *van* het getal der gelovigen

uitsluit hen, voor wie de komst van Christus huiveringwekkend is, die men niet kan liefhebben zonder dat hij zoet en aangenaam is.

9. *Doe moeite om snel tot mij te komen.*
10. *Want Demas heeft mij verlaten, daar hij deze wereld omklemd heeft, en is vertrokken naar Thessalonica, Crescens naar Galatië, Titus naar Dalmatië.*
11. *Lucas is alleen bij mij. Neem Marcus tot u en breng hem met u mee; want hij is mij nuttig tot de dienst.*
12. *Maar Tychicus heb ik naar Efëze gezonden.*
13. *De regenmantel, die ik te Tróas bij Carpus heb achtergelaten, breng die mee, wanneer gij zult komen, en de boeken en de perkamenten.*

9. *Doe moeite ...* Daar hij wist dat de tijd van zijn dood op handen was, twijfel ik niet, of hij heeft vele dingen gehad, waarover hij tot welzijn der kerk van aangezicht tot aangezicht met Timotheüs wilde samenspreken. Daarom aarzelt hij niet hem uit een overzees gebied te ontbieden. Er was stellig geen geringe oorzaak, waarom hij hem vanuit de gemeente, aan het hoofd van welke hij stond, tot zich riep; en nog wel zo ver weg. Daaruit kan men opmaken, hoe groot gewicht gesprekken van zulke mannen hebben. Want voor alle gemeenten zou het gedurende geruime tijd van nut zijn, wat Timotheüs in een kort verloop van tijd geleerd zou hebben; zodat het verlies van een half of van een heel jaar gering zou zijn in vergelijking met de vergoeding. En toch blijkt uit de volgende verzen, dat Paulus ook om een persoonlijke reden Timotheüs riep, omdat hij van betrouwbare helpers beroofd werd. Alhoewel hij datgene, wat aan zijn persoon eigen was, niet stelde boven de belangen der kerk; maar omdat de gemeenschappelijke zaak van het evangelie in het geding was. Want zoals hijzelf haar vanuit de gevangenis verdedigde, zo had hij de bemoeiing van anderen nodig om zijn verdediging te ondersteunen.

9. *Daar hij deze wereld omklemd heeft ...* Schandelijk inderdaad voor zulk een man, dat hij Christus heeft achtergesteld bij de liefde voor de wereld. En toch moet men niet denken, dat hij, na Christus geheel en al verloochend te hebben, zich wederom heeft overgegeven hetzij aan goddeloosheid, of aan de verleidingen der wereld; maar hij had slechts zijn persoonlijke belangen, of zijn veiligheid, verkozen boven het leven van Paulus. Hij kon niet bij Paulus zijn zonder vele lasten en angsten, en met gevaar voor zijn tegenwoordige leven; hij was blootgesteld aan veel beschimpingen, slikte vele onwaardige bejegeningen, en werd gedwongen de zorg voor zijn eigen zaken na te laten; derhalve heeft hij, door afkeer van het kruis overwonnen, in zijn eigen zaken willen voorzien. En het is niet twijfelachtig, of hij had de wind mee, die hem vanuit de wereld tegenwoei. Dat hij voorts één van de voornaamste (medewerkers van Paulus) geweest is, kan men deswege vermoeden, dat Paulus hem onder weinigen noemt in zijn brief aan de Kolossenzen 4: 14, eveneens in zijn brief aan Filémon : 24, waar hij hem ook bij zijn helpers telt. En daarom is het niet verwonderlijk, indien hij hem hier zo streng berispt, aangezien hij meer rekening had gehouden met zichzelf dan met Christus. De anderen, van wie hij daarna melding maakt, waren niet van hem weggegaan dan om billijke redenen, en omdat hijzelf het zo wilde. Waaruit blijkt, dat hij niet zó op zichzelf bedacht is geweest, dat hij de gemeenten beroofde van haar herders, louter om daardoor enige verlichting te

gevoelen. Zonder twijfel heeft hij hiervoor altijd zorg gedragen, dat hij diegenen tot zich riep, of bij zich hield, wier afwezigheid voor de andere gemeenten niet schadelijk was. Om deze reden had hij *Titus* weggezonden naar *Dalmatië*, en anderen ergens anders heen, toen hij Timotheüs ontbood. Ja wat meer zegt, opdat de gemeente der Efeziërs niet verlaten en ontbloot zou blijven terwijl Timotheüs afwezig was, *zendt* hij *Tychicus* daarheen; en dat meldt hij aan Timotheüs, zodat deze weet, dat niet iemand zal ontbreken, die zijn plaats inneemt.

13. *De regenmantel, die ik te Troas ...* Over de benaming *regenmantel* (Lat. *penula*) zijn de vertalers het niet eens; omdat sommigen willen, dat het een kistje was, of een doos voor boeken; anderen, dat het een soort reiskleed is, geschikt om koude en regen te weren. Maar welke van beide vertalingen ook het best moge bevallen, hoe komt het, dat Paulus beveelt, dat voor hem hetzij een kleed of een kistje uit een zo ver afgelegen plaats meegebracht moet worden? Alsof te Rome geen handwerkslieden waren, of geen overvloed van kledingstof of van hout. Als wij het een kistje zullen noemen, vol met boeken, of met geschriften, of smet brieven, zal de kwestie opgelost zijn, want voor geen geld kon dat aangeschaft worden; maar omdat velen deze gissing niet aannemen, aanvaard ik zonder bezwaar de benaming van regenmantel. En het is niet ongerijmd, dat die door Paulus zo ver weg gehaald is, omdat die hem door het langdurig gebruik beter zou passen, en hij uitgaven wilde vermijden. Ofschoon (om de waarheid te bekennen) die eerste vertaling mij meer toelacht; vooral daar hij er aanstonds aan toevoegt: *de boeken en de perkamenten*. Waaruit blijkt dat de apostel, hoewel hij zich reeds op zijn dood voorbereidde, toch er niet mee opgehouden heeft te lezen. Waar zijn zij dus, die menen dat zij in die mate gevorderd zijn, dat zij geen enkele oefening meer nodig hebben? Wie heeft zich met Paulus durven vergelijken? Meer nog wordt hierdoor weerlegd de razernij van fanatieke mensen, die, met verachting van boeken en veroordeling van alle lezen, alleen op hun 'geestvervoeringen' pochen. Laten wij echter weten, dat door deze tekst aan alle Godvruchtigen het aanhoudende lezen wordt aanbevolen om daardoor vorderingen te maken. Hier zal deze of gene vragen, wat Paulus ermee vóór heeft een kledingstuk te vragen, als hij gevoelde dat de dood voor helm op handen was. Ook deze moeilijkheid beweegt mij om de vertaling van „kistje” aan te nemen. Ofschoon er toen een of ander gebruik van kleding heeft kunnen zijn, *dat* ons heden ten dage ontgaat. Daarom geef ik mij om deze dingen minder moeite.

14. *Alexander de kopersmid heeft mij veel kwaad aangedaan: de Heere vergelde hem overeenkomstig zijn daden.*
15. *Wees ook gij voor hem op uw hoede; want heftig heeft hij onze woorden weerstaan.*
16. *In mijn eerste verdediging heeft niemand mij bijgestaan, maar allen hebben mij verlaten: het worde hun niet toegerekend.*
17. *Maar de Heere heeft mij bijgestaan en heeft mij gesterkt; opdat door middel van mij de verkondiging bevestigd zou worden, en alle heidenen haar zouden horen.*
18. *En ik ben uitgerukt uit de muil van de leeuw; en de Heere zal mij uitrukken uit elke boze handeling, en zal mij bewaren voor zijn hemels Koninkrijk; aan Hem zij de eer tot in de eeuwen der eeuwen. Amen.*
19. *Groet Prisca en Aquila, en het huisgezin van Onesiforus.*

20. *Erastus is te Corinthe gebleven; maar Trófimus heb ik te Milete ziek achtergelaten.*
21. *Doe moeite om v66r de winter te komen. U groet Eubulus, en Pudens, en Linus, en Claudia, en alle broeders.*
22. *De Heere Jezus Christus zij met uw geest. De genade zij met ulieden. Amen.*

14. *Alexander* ... In deze tekst is een huiveringwekkend voorbeeld van afval gesteld. Hij had roem gedragen op enige ijver in het bevorderen van het Koninkrijk van Christus, dat hij daarna op vijandige wijze aangevallen heeft. Er is geen schadelijker, noch méér venijnig soort van vijanden dan dit. Maar van het begin af heeft de Heere gewild, dat Zijn kerk niet zonder dit kwaad zou zijn; opdat, wanneer wij door dezulken beproefd worden, onze zielen niet beginnen te wankelen. Voorts moet men er op letten, wat dat vele kwaad is, waarover Paulus klaagt dat Alexander het hem aangedaan heeft, namelijk dat hij zich tegen zijn onderricht verzet heeft. Hij was een ambachtsman, niet opgeleid op de scholen, zodat hij veel zou vermogen door te redetwisten; maar vijanden in eigen huis zijn altijd meer dan genoeg onderwezen om schade te berokkenen. En de gemeenheid van zulke mensen vindt altijd geloof in de wereld; zodat somtijds boosaardige en onbeschaamde onkunde méér moeilijkheid en last veroorzaakt, dan de hoogste scherpzinnigheid, met een wetenschappelijke opleiding verbonden. Voeg daarbij dat de Heere, door Zijn dienaren met zulk een uitvaagsel in de strijd samen te brengen, met opzet hen terugroept van het zien op de wereld, opdat zij niet zichzelf behagen in praal en luister. Verder kan men uit Paulus' woorden opmaken, dat hij niets méér kwalijk genomen heeft dan de bestrijding der gezonde leer. Want indien Alexander zijn persoon gekwetst zou hebben, of hem enige smaad aangedaan zou hebben, zou hij dit alles gelijkmoediger verdragen hebben; doch waar de waarheid Gods wordt aangevallen, gloeit zijn hart van heilige verontwaardiging; aangezien dat woord in alle lidmaten van Christus behoort vervuld te worden: De ijver voor Uw huis heeft mij verteerd. En hierop heeft betrekking de zo strenge verwensing, waarin hij uitbarst, dat de Heere hem vergeide. Kort daarna, wanneer hij klaagt dat hij door allen verlaten is, wenst hij hun toch niet de wraak Gods toe; ja zelfs stelt hij zich veeleer als voorbidder voor hen om vergiffenis te verkrijgen. Daar hij jegens alle anderen zo zachtmoedig en barmhartig is, hoe komt het dan, dat hij zich tegen dézen alleen zo hard en onverbiddelijk betoont? Immers, aangezien de anderen door vrees en zwakheid gevallen waren, begeert hij, dat hun door de Heere vergiffenis geschonken worde. Want zo betaamt het ons om medelijden te hebben met de zwakheid van onze broeders. Maar omdat bovengenoemde (Alexander) op arglistige wijze door een heiligschennende vermetelheid was opgestaan tegen God, en de erkende waarheid openlijk aanviel, daarom verdiende zulk een goddeloosheid geen enkele barmhartigheid. Men moet derhalve niet menen, dat Paulus door een al te grote hartstocht is opgesprongen tot die verwensing. Want door de Geest Gods en door een goed geordende ijver heeft hij zowel aan Alexander het eeuwige verderf, als aan de anderen barmhartigheid toegewenst. Daar nu Paulus onder de leiding van de Geest hier het hemelse oordeel uitspreekt, kan men daaruit opmaken, hoe kostbaar voor God Zijn waarheid is, welker bestrijding Hij zo streng wreekt. Vooral moet men er op letten, welk een verfoeilijke misdaad het is, tegen de zuivere religie met weloverwogen sluwheid op te staan. Opdat overigens niemand, door de apostel op verkeerde wijze na te volgen, zo maar

dergelijke verwensingen *nazegge*, moeten hier drie dingen in het oog gehouden worden.

Ten eerste, dat wij niet persoonlijke beledigingen wrekend vervolgen, opdat namelijk niet de liefde tot onszelf en het acht slaan op ons particulier belang (zoals gewoonlijk gebeurt) ons meeslepe. Vervolgens, dat wij niet in onze verdediging van Gods eer enige neigingen van onszelf bijmengen, die altijd de rechte orde verstoren. Ten derde, dat wij niet tegenover ieder zonder onderscheid ons overhaast door een oordeel laten meeslepen, maar slechts tegenover de verworpenen, die door hun eigen goddeloosheid verraden, dat zij zodanigen zijn; opdat onze wensen overeenstemmen met het eigen oordeel van God. Anders is het te vrezen, dat ons hetzelfde geantwoord wordt, wat Christus ten antwoord heeft gegeven aan Zijn discipelen, die zonder onderscheid tegen allen, die hun niet genoeg ter wille waren, een verwensing slingerden: *Gij weet niet van welke geest gij zijt* (Luc. 9 : 55). Zij schenen weliswaar Elia tot zegsman te hebben, die hetzelfde had verlangd van de Heere. Maar aangezien zij ver verwijderd waren van de geest van Elia, was hun navolging verkeerd. Daarom is het noodzakelijk, dat de Heere ons eerst Zijn oordeel openbaar maakt, voordat wij uitbarsten in dergelijke verwensingen; vervolgens, dat Hij door Zijn Geest, als door een toom, onze ijver beteugelt. En zo dikwijls ons in de gedachte komt de heftigheid van Paulus tegen één mens, laat ons dan tegelijkertijd ook voor de geest komen die wonderbaarlijke zachtmoedigheid jegens hen, door wie hij op zo schandelijke wijze verlaten was; opdat wij door zijn voorbeeld leren medelijden te hebben met de zwakheden van onze broeders. Verder zou ik van hen, die verdichten dat Petrus aan het hoofd van de gemeente van Rome gestaan heeft, willen weten waar hij dan toen geweest is. Want volgens hen was hij toen nog niet gestorven; daar zij zeggen, dat er tussen de dood van hem en die van Paulus een jaar verlopen is. Vervolgens breiden zij zijn opperpriesterschap uit tot zeven jaren. Paulus maakt hier melding van zijn eerste verdediging; hij zou diens zaak niet zo snel bepleit hebben. Of zal Petrus soms de beschuldiging van een zo trouweloze afval verdragen, dat hij niet de titel van paus verliest? Stellig zullen wij, na alles naar behoren te hebben overwogen, bevinden dat het fabelachtig is, al wat men aangaande zijn pausdom geloofd heeft.

17. *De Heere heeft mij bijgestaan...* Dit heeft hij er aan toegevoegd om de ergernis op te heffen, welke hij zag dat ontstaan kon uit dat zo schandelijk in de steek laten van zijn zaak. Want hoezeer de gemeente van Rome ook was te kort geschoten in haar plicht, hij ontkent dat daardoor ook maar enige schade toegebracht is aan het evangelie, omdat hijzelf alleen, vertrouwend op hemelse kracht, in staat is geweest om heel de last te dragen; en in de algemene vrees van allen zó weinig gebroken is geweest, dat het daardoor beter is komen vast te staan, dat de genade Gods geen andere hulpmiddelen nodig heeft. Want hij pocht niet op zijn eigen kracht; maar hij betuigt de Heere dank, dat hij, tot het uiterste gebracht, niet bezweken is, en niet gebroken is door een zo gevaarlijke beproeving. Hij bekent dus, dat hij door de hand Gods staande gehouden is. En met dit éne is hij tevreden, dat de inwendige genade van de Geest als een schild is geweest om tegen alle beledigingen stand te houden. Hij voegt er de reden aan toe: *opdat de verkondiging bevestigd zou worden*. En hij noemt „verkondiging” het ambt van het openlijk bekendmaken van het evangelie onder de heidenen, dat hem in het bijzonder was opgedragen. Want de prediking van de anderen was, omdat zij beperkt werd tot de Joden, niet zó gelijkend op de

afkondiging van een heraut. En dit woord gebruikt hij overal niet zonder reden. Maar het was geen alledaagse bevestiging *van* zijn dienst, dat hij, hoewel heel de wereld woedend als een waanzinnige tegen hem te keer ging, doch alle menselijke bescherming hem ontbrak, toch onoverwinnelijk stand gehouden had. Want het bewees metterdaad, dat zijn apostelschap van Christus afkomstig was. Hij voegt er ook de wijze van bevestiging aan toe: zo dikwijls *de heidenen gehoord zouden hebben*, dat de Heere hem zo krachtig had bijgestaan. Want daaruit konden zij opmaken, dat de roeping zowel *van* Paulus als van henzelf ook van de Heere afkomstig was.

18. *Ik ben uitgerukt uit de muil...* Velen verstaan onder het woord leeuw Nero. Ik voor mij houd het er veeleer voor, dat door deze spreekwijze in het algemeen het gevaar wordt aangeduid; alsof hij zeide: uit de dreigende brand, of uit de kaken van de dood. Hij geeft te kennen dat hij niet zonder de wonderbaarlijke hulp van God ontkomen is; aangezien het gevaar van die aard was, dat hij er anders terstond door ververslonden kon worden. Hij verklaart, dat hij hetzelfde ook voor de toekomst hoopt: niet, dat hij de dood ontkomt, maar dat hij niet overwonnen wordt door Satan, of afwijkt *van* de rechte baan. Ziedaar wat wij het liefst begeren moeten, niet dat voor ons lichaam zong gedragen wordt, maar dat wij als overwinnaars van elke verzoeking stand houden, en liever bereid zijn honderd doden te sterven, dan dat het ons in de gedachten komt ons door enig boos werk te bezoedelen. Ofschoon ik zeer goed weet, dat er zijn die boos werk passief opvatten als: de gewelddadigheid der goddelozen; alsof Paulus *gezegd* had: de Heere zal niet dulden, dat de goddelozen mij kwaad doen. Maar de andere betekenis past veel beter, dat Hij hem van alle misdaad rein en vrij bewaren zal. Want hij voegt er ook terstond daarna aan toe: *voor zijn hemels Koninkrijk*; waardoor hij te kennen geeft, dat *dát* eerst waarachtig behoud is, wanneer de Heere ons, hetzij door het leven, hetzij door de dood, voert naar zijn Koninkrijk. Het is ook een in het oog vallende tekst om de onafgebroken reeks der genade Gods tegen de papisten te handhaven. Want zodra zij beleden hebben, dat de aanvang van het behoud van God afkomstig is, schrijven zij de voortzetting toe aan de vrije wil; zodat op deze wijze de volharding geen hemelse gave is, maar een deugd van de mens. Paulus evenwel, doordat hij aan God deze taak toekent om ons te bewaren voor zijn Koninkrijk, verzekert duidelijk, dat wij gedurende heel de loopbaan van ons leven door Zijn hand geregeerd worden, totdat wij, na heel onze krijgsdienst volbracht te hebben, de overwinning verkrijgen. En een vermeldenswaardig voorbeeld hiervan vertoont zich in Demas, van wie hij kort tevoren melding gemaakt heeft; omdat hij van een edele kampvechter van Christus is geworden tot een schandelijke deserteur. Wat er verder volgt, heeft geen nieuwe behandeling nodig, omdat wij het elders gezien hebben.

DE BRIEF AAN TITUS

Aan de twee uitnemende dienaren
van Christus,

WILLEM FAREL

en

PETER VIRET,

de mede-ingewijde en zeer geliefde broeders,

Johannes Calvijn

Groetenis.

Dat deze mijn commentaar met uw naam erboven in het openbaar verschijnt, een hoe klein geschenk ook, ik vertrouw daarom, dat het u niet onwelgevallig zal zijn, omdat de inhoud zelf van de brief mij heeft aangespoord om dat te doen. Titus heeft op Kreta deze taak op zich genomen, dat hij aan het gebouw, hetwelk Paulus daar onvoltooid achtergelaten had, de laatste hand zou leggen. Ik sta tot u in ongeveer dezelfde betrekking. Want terwijl gij met grote inspanningen en zelfs gevaren begonnen waart deze gemeente op te bouwen, ben ik na enig verloop van tijd als uw helper eerst er bijgekomen; daarna ben ik als opvolger achtergelaten, opdat ik zou trachten het werk, dat goed en voorspoedig door u begonnen was, zoveel als een man betaamt tot betere vooruitgang te brengen. Ook nu nog spannen ik en mijn ambtgenoten ons in om dit te doen, indien al met minder resultaat, dan te wensen ware, toch van harte en trouw, zoveel als onze middelmatigheid verdraagt. Om evenwel tot u terug te keren: aangezien ik, met u vergeleken, dezelfde rol te vervullen heb, welke Paulus aan Titus heeft toegekend, scheen deze gelijkenis mij uit te nodigen om u bij voorkeur uit te kiezen, aan wie ik dit mijn werk zou wijden. Intussen zal het van de heilige vriendschapsband, die er tussen ons is, althans enig getuigenis zijn, zowel voor deze eeuw als misschien ook voor het nageslacht.

Ik houd het er voor dat nooit een paar vrienden zo oprecht met elkaar verbonden zijn geweest in het gewone leven, als wij in onze bediening zijn geweest. Met ieder van u beiden heb ik hier het ambt van Herder vervuld: zó weinig was er enige schijn van naijver, dat het mij scheen dat ik één met u was. Later zijn wij in verschillende plaatsen geweest: want u, Farel, heeft de gemeente van Neuchâtel, welke gij uit de tirannie van het pausdom voor Christus bevrijd hebt, tot zich teruggeroepen; de gemeente van Lausanne houdt met hetzelfde recht Viret aan zich verbonden. Maar zó

verdedigen wij elk afzonderlijk onze wachtpost, dat door onze éénheid de kinderen Gods in de schaapskooi van Christus worden vergaderd, ja, tot Zijn lichaam samengroeien; verbrijzeld echter worden de vijanden, niet alleen die zich buiten bevinden, die openlijk oorlog met ons voeren, maar ook die, welke dichter bij en zelfs in huis zijn, die ons van binnen kwellen. Want ook dit reken ik onder de goede dingen van onze vriendschapsband, dat de onreine honden, wier beten niet kunnen doordringen om haar te scheuren en zelfs te verscheuren, door hun geblaf haar tevergeefs trachten op te jagen. Inderdaad past het ons, dat wij ons om hun onbeschaamdheid niet bekommeren, aangezien wij naar waarheid er ons voor God op mogen beroemen, en door glasheldere bewijzen bij de mensen hebben laten blijken, dat wij geen andere gemeenschap of vriendschap koesteren, dan die, aan de wil van Christus toegewijd, voor Zijn kerk tot hiertoe nuttig is geweest, en niets anders op het oog heeft, dan dat allen met ons één zijn in Hem.

Vaartwel, beste en zeer rechtschapen broeders. De Heere Jezus moge voortgaan uw Godvruchtige arbeid te zegenen.

Genève, 29 november 1549

INHOUD

Toen Paulus op Kreta nog slechts de fundamenten der kerk gelegd had, haastte hij zich ergens anders heen (daar hij niet herder van slechts één eiland was, maar apostel der heidenen), nadat hij aan Titus, als evangelist, de taak had opgedragen om het werk voort te zetten. Uit deze brief blijkt nu, dat terstond na het vertrek van Paulus Satan zich er op toegelegd had, niet slechts om de regering der kerk omver te werpen, maar om ook de leer te vervalsen. Er waren er die door eerezucht begeerden zich omhoog te werken tot de rang van herders: omdat Titus zich niet schikte naar hun verkeerde neigingen, stond hij bij zeer velen in een kwade naam. Er waren er anderzijds uit de Joden die onder voorwendsel van de Mozaïsche wet vele beuzelarijen invoerden: naar dezulken echter werd begerig en met veel bijval geluisterd. Met deze bedoeling derhalve schrijft Paulus, om Titus met zijn gezag te wapenen tot de vervulling van een zo zware taak. Want het is niet twijfelachtig, dat hij op zorgeloze wijze door sommigen geminacht werd, als ware hij de eerste de beste uit de grote hoop der herders. Het kan ook gebeuren dat er over hem klachten rondgingen, dat hij zich méér aanmatigde dan geoorloofd was, omdat hij als herders niet aanvaardde dan wie naar zijn oordeel deugdelijk waren. Hieruit kan men opmaken, dat Paulus niet zozeer persoonlijk aan Titus geschreven heeft, als wel openlijk aan de Kretensers. Want het is niet waarschijnlijk, dat Titus berispt wordt omdat hij met al te grote lichtzinnigheid onwaardigen verhief tot het opziensambt; of dat aan hem, als aan een onervarene en een nieuweling, wordt voorgeschreven met welke soort van onderricht hij het volk moet onderwijzen; maar omdat hem de rechtmatige eer niet werd bewezen, kent Paulus hem zijn eigen positie toe zowel in het kiezen van de dienaren, als in heel het bestuur der kerk. Omdat velen dwaselijk een andere vorm van onderricht verlangden dan hij gaf, keurt Paulus déze alleen goed, met verwerping van andere (vormen van onderricht), en spoort hem aan voort te gaan, zoals hij begonnen was.

In de eerste plaats leert hij hem dus wat voor dienaren men moet uitkiezen. Onder andere gaven wil hij, dat hij is toegerust met een gezonde leer, door welke hij de tegenstanders weerstand biedt. Bij deze gelegenheid berispt hij de zeden der Kretensers; maar in het bijzonder vermeldt hij de Joden, die de heiligheid stelden in het onderscheid van spijzen en andere uiterlijke dingen. Om hun dwaasheden te weerleggen stelt hij daar tegenover de ware oefeningen van Godsvrucht en christelijk leven. En om daar nog sterker op aan te dringen beschrijft hij, welke plichten passen bij de roeping van ieder afzonderlijk. Hierop beveelt hij Titus zich ijverig en aanhoudend toe te leggen; en omgekeerd vermaant hij tegelijkertijd anderen om het luisteren niet moe te worden. En hij leert, dat dit zelfs het doel is van de verlossing en het heil, door Christus verworven. Maar indien een twistziek persoon luide protesteert, of weigert te gehoorzamen, dan beveelt hij hem te laten varen. Nu zien wij, dat Paulus niets anders op het oog heeft dan de zaak van Titus te steunen, en hem tot het volvoeren van het werk des Heeren de helpende hand toe te steken.

HOOFDSTUK I

1. *Paulus, een knecht van God, en een apostel van Jezus Christus naar het geloof van de uitverkorenen Gods en de erkenning van zijn waarheid, die naar de Godsvrucht is,*
2. *in de hoop op het eeuwige leven dat Hij, die niet liegen kan, (namelijk) God, beloofd heeft vóór de tijden der eeuwen,*
3. *en Hij heeft te zijner tijd Zijn woord geopenbaard in de prediking, die mij is toevertrouwd naar de aanstelling van God, onze Redder:*
4. *aan Titus, mijn echte zoon naar het gemeenschappelijk geloof, genade, barmhartigheid, vrede, van God de Vader en van de Heere Jezus Christus, onze Redder.*

1. *Een knecht van God ...* Een zo lange en zorgvuldige aanbeveling van het apostelschap geeft aan, dat door Paulus meer rekening is gehouden met de gemeente dan met Titus alleen. Want zijn apostelschap was buiten tegenspraak bij Titus. En Paulus pleegt lofspraken op zijn roeping te vermelden om voor zich aanspraak te maken op gezag. Derhalve is hij, al naarmate hij ziet dat zij gezind zijn aan wie hij schrijft, uitvoerig in het prijzen van zichzelf, of spaarzaam. Hier, aangezien hij zich heeft voorgenomen hen tot de orde te roepen die zich op onbeschaamde wijze verhovaardigden, verheft hij daarom zijn apostelschap op luisterrijke wijze. Hij schrijft dus niet wat Titus in het slaapvertrek alleen moet lezen, maar wat hij in het openbaar tevoorschijn moet brengen. Ten eerste noemt hij zich *een knecht van God*, vervolgens voegt hij er aan toe de aard van zijn dienst, namelijk dat hij is *een apostel van Christus*. Want er zijn verschillende graden onder de knechten van God. Zo daalt hij af van het algemene tot het bijzondere. Ook moet men in gedachtenis houden wat ik elders gezegd heb, dat het woord „knecht” hier iets anders betekent dan de gemeenschappelijke onderwerping, zoals alle gelovigen knechten van God genoemd worden; maar dat het wordt genomen voor een dienaar, aan wie een of andere bepaalde taak is opgedragen. In deze zin werden eertijds de profeten door deze titel onderscheiden, en Christus zelf, het Hoofd der profeten: *Zie, Mijn knecht, Ik heb hem uitverkoren*. Zo noemt David zich een knecht van God, met het oog op zijn koninklijke waardigheid. Misschien noemt hij zich ook ter wille van de Joden een knecht van God, aangezien zij gewoon waren het vertrouwen in hem te verzwakken door van hun kant de wet aan te voeren. Dus wil hij zó gehouden worden voor een apostel van Christus, dat hij er zich evenwel op beroemt dat hij de eeuwige God dient. Zo verenigt hij niet slechts deze twee lofspraken met elkaar, maar leert dat zij door een onverbreekelijke band verbonden zijn.

Naar het geloof ... Indien iemand twijfelt aan zijn apostelschap, wint hij het geloof daarin met de beste beweegreden, door dat te verbinden met het heil van de uitverkorenen Gods. Alsof hij zeide: Er is een wederzijdse overeenstemming tussen mijn apostelschap en het geloof van de uitverkorenen Gods; daarom zal niemand dat (apostelschap) verwerpen, tenzij hij een verwoorpene is en vreemd aan het ware geloof. Onder de uitverkorenen verstaat hij voorts, niet alleen die toen nog in leven waren, maar allen die er geweest waren van het begin der wereld af. Want hij geeft te kennen dat hij geen leer brengt, die niet overeenkomt met het geloof van Abraham en van alle

vaderen. Zo is het, indien iemand heden ten dage gehouden wil worden voor een opvolger van Paulus, noodzakelijk dat hij bewijst, dat hij een dienaar is van dezelfde leer. Maar in deze woorden ligt ook een stilzwijgende tegenstelling opgesloten, opdat het ongelooft en de weerspanning van velen niets te kort doe aan het evangelie. Want toen (evenals nu) bracht deze ergernis de zwakken zeer in verwarring, toen het merendeel van hen, die zich aandienen met de titel van „kerk”, de zuivere leer van Christus versmaadde. Daarom leert Paulus dat, al beroemen zich allen zonder onderscheid op de naam van God, zeer velen uit die schare verworpenen zijn; zoals hij elders (Rom. 9 : 7) zegt, dat niet allen, die hun afkomst van Abraham afleiden naar het vlees, wettige kinderen van Abraham zijn.

En de erkenning ... Ik neem aan dat het voegwoord hier als exegetisch partikel is geplaatst, voor „immers” of „namelijk”. Want hij zet uiteen hoedanig dat geloof is, waarvan hij melding maakt. Hoewel het niet een volledige definitie daarvan is, maar een beschrijving, aangepast aan de omstandigheid van deze tekst. Want om zijn apostelschap van alle bedrog en dwaling te bevrijden betuigt hij, dat het niets inhoudt dan de vaste en beproefde waarheid, die de mensen onderwijst tot de zuivere dienst van God. Maar omdat elk woord afzonderlijk zijn eigen gewicht heeft, is het de moeite waard ze een voor een na te gaan. Ten eerste, wanneer het geloof „erkenning” genoemd wordt, wordt het niet slechts van een mening onderscheiden, maar ook van dat vormloos verzinsel der papisten. Want zij hebben een „ingewikkeld geloof” verzonnen, ontbloot van alle licht van het verstand. Maar terwijl Paulus dat als het kenmerkende aan het geloof toekent: de waarheid te kennen, toont hij duidelijk aan, dat er stellig geen geloof is zonder kennis.

En in het woord *waarheid* wordt beter uitgedrukt de zekerheid, welke het wezen des geloofs eist. Want het geloof is niet tevreden met een waarschijnlijkheidsredenering, als het de waarheid zelf niet heeft. Verder spreekt hij hier niet over iedere mogelijke waarheid, maar over de hemelse leer, die gesteld wordt tegenover de ijdelheid van de menselijke geest. Want zoals God zich door haar aan ons heeft geopenbaard, zo is zij alleen deze eer waardig; zoals de Schrift haar die overal pleegt toe te kennen. Joh. 16 : 13: *En de Geest zal u leiden tot alle waarheid.* Evenzo 17 : 17: *Uw woord is de waarheid.* Gal. 3 : 1: *Wie heeft u betoverd dat gij de waarheid niet gehoorzaam zijt?* Col. 1 : 5: *Nadat gij gehoord hebt het woord der waarheid, het evangelie van de Zoon Gods.* 1 Tim. 2 : 4: *Hij wil dat allen tot de erkenning der waarheid komen.* En 3 : 15: *De kerk is een zuil en vastheid der waarheid.* Kortom, die waarheid is de rechte en zuivere kennis Gods, welke ons van alle dwaling en leugen bevrijdt. Des te meer waarde moet zij bij ons hebben, aangezien er niets ellendiger is dan heel ons leven als het vee te dwalen.

Wat er volgt: *naar de Godsvrucht*, beperkt de waarheid, waarover hij gesproken had, op bijzondere wijze; tegelijk echter beveelt het de leer van Paulus aan met betrekking tot haar vrucht of haar doel; omdat zij niets anders op het oog heeft dan dat God naar behoren gediend wordt, en de zuivere religie krachtig is onder de mensen. Daardoor vrijwaart hij zijn leer van elk brandmerk van onheilige nieuwsgierigheid. Zoals hij in Hand. 24 : 10 voor Felix, en daarna voor Agrippa doet, hoofdstuk 26 : 1. Want daar terecht bij de Godvruchtigen verdacht en zelfs gehaat moeten zijn alle overbodige strijdvragen, die niet dienstig zijn tot stichting, is dit alleen een wettige

aanbeveling der leer, dat zij ons onderwijst tot eerbied en vreze voor God. En hierdoor worden wij er ook aan herinnerd, dat naarmate ieder in de Godsvrucht het beste gevorderd is, hij zo de beste leerling van Christus is. Zoals eerst hij voor een waar godgeleerde gerekend moet worden, die de consciënties opbouwt in de vreze Gods. Dat hij er aan toevoegt: *in de hoop op het eeuwige leven*, het is niet twijfelachtig dat het de oorzaak aanduidt; want dat betekent bij de Grieken ἐπι (op grond van). Daarom zal men mogen vertalen: wegens de hoop, of: aangaande de hoop. Want bij de overdenking van het hemelse leven begint zowel de ware religie, als de beoefening der Godsvrucht; zoals hij, het geloof en de liefde der Kolossenzen prijzende, als oorzaak en fundament daarvan heeft vastgesteld de hoop, die in de hemelen is weggelegd (Col. 1 : 5). Want de Sadduceeërs en zij die onze hoop in deze wereld besloten houden, wat zij ook voorwenden, zij kunnen niets dan brengen tot verachting van God, zolang zij de mensen plaatsen in de toestand van een kudde dieren. Daarom moet een goed leraar zich dit altijd tot taak stellen, dat hij mensen, uit de wereld weggevoerd, bekeert tot het opzien naar de hemel. Ik erken weliswaar dat de eer Gods ons meer waard moet zijn dan onze zaligheid. Maar het gaat nu volstrekt niet hierom, wat van beide in volgorde van waardigheid vóórgaat. Ik zeg slechts, dat nooit de mensen in waarheid God zoeken, indien zij niet vertrouwen Hem te bereiken; en dat zij daarom nooit hun aandacht op de Godsvrucht richten, tenzij onderricht aangaande de hoop op het eeuwige leven.

2. *Dat God beloofd heeft...* Aangezien Augustinus hier „eeuwige tijden” las in plaats van „de tijden der eeuwen”, martelt hij zich erg af met betrekking tot de eeuwigheid der tijden; behalve dat hij „eeuwige” tenslotte uitlegt als: die alle oudheid overtreffen. Over de betekenis echter stemmen hijzelf en Hiëronymus en anderen overeen, dat God vóór de schepping der wereld bepaald heeft het heil te geven, dat Hij nu door het evangelie heeft geopenbaard. Zo heeft Paulus het woord „beloven” in oneigenlijke zin gebruikt voor: besluiten; daar er toch vóór het ontstaan van de mensen niemand was, aan wie Hij het kon beloven. Ik voor mij verwerp weliswaar deze uitlegging niet, maar wanneer ik alles nader overweeg, word ik gedwongen van een ander gevoelen te zijn; namelijk dat sinds vele eeuwen terug het eeuwige leven aan de mensen beloofd is; en niet aan hen alleen die toen leefden, maar ook voor onze tijd. Want niet voor Abraham alleen zorgt God, wanneer Hij zegt (Gen. 22 : 18): *In uw zaad zullen gezegend worden alle volken*, maar Hij ziet op al zijn nakomelingen. En het hindert niet, dat hij in het eerste hoofdstuk van zijn tweede brief aan Timotheüs zegt dat het heil is gegeven vóór de tijden der eeuwen, in verschillende zin. Want desniettemin is de betekenis van het woord op beide plaatsen dezelfde. Want daar het woord 'eeuw' bij de Grieken is een aaneensluitende tijdsduur van het begin tot aan het einde der wereld, leert Paulus daar, dat het heil aan de uitverkorenen Gods is gegeven of verordend, vóórdát de tijden waren begonnen te vloeien. Hier echter, omdat hij over de belofte handelt, omvat hij niet alle eeuwen; om ons weg te voeren tot buiten de schepping der wereld; maar hij leert dat vele eeuwen zijn voorbijgegaan sinds het heil is beloofd. Indien iemand het liever korter wil, mag men *de tijden der eeuwen* opvatten als: de eeuwen zelve. Maar aangezien door de eeuwige uitverkiezing Gods het heil eerder is gegeven dan beloofd, daarom wordt in die tekst van de brief aan Timotheüs de schenking gesteld vóór alle eeuwen; en zo moet het algemene kenteken er mede onder verstaan worden. Hier

echter duidt hij niets anders aan *dan* dat de belofte ouder is dan een lange rij van eeuwen, omdat zij terstond vanaf de schepping der wereld begonnen is. In dezelfde zin leert hij in Rom. 1 : 2, dat het evangelie, dat eerst na de opwekking van Christus uit de doden openlijk bekend gemaakt moest worden, beloofd is in de Schriften door de profeten. Want van de tegenwoordige betoning der genade verschilt zeer veel de aan de vaderen eertijds gedane belofte.

Die niet liegen kan... Het bijvoeglijk naamwoord 'niet-leugenachtig' is niet zozeer toegevoegd om God te prijzen als wel om ons geloof te bevestigen. En stellig moet het, zo dikwijls er sprake is van ons heil, ons in de gedachte komen, dat het gegrond is in het woord van Hem, die noch bedriegen noch liegen kan. Ja wat meer zegt, dit is het enige bewijs van heel de religie: de onveranderlijke waarheid Gods.

3. *En Hij heeft geopenbaard ...* Weliswaar was reeds dit een zekere openbaring, toen God eertijds door Zijn profeten gesproken heeft; maar omdat Christus door Zijn komst openlijk aan het licht gebracht heeft, wat zij op duistere wijze voorgezegd hadden; vervolgens de heidenen in de gemeenschap van het verbond zijn opgenomen - in deze zin zegt Paulus dat nu geopenbaard is, wat tevoren toch in zeker opzicht getoond was geweest.

Te zijner tijd betekent hier hetzelfde, als in Gal. 4 : 4 *de volheid der tijden*. Want hij herinnert er aan dat dit de meest gunstige tijd om te handelen is geweest, toen het de Heere behaagde te handelen; om de roekeloosheid der mensen tegen te gaan, die altijd durven te onderzoeken waarom niet sneller, waarom liever vandaag dan morgen. Opdat wij dus niet bovenmate nieuwsgierig zijn, leert hij dat de tijden zó in de hand en macht van God gesteld zijn, dat men van oordeel moet zijn dat Hij niets doet dan in de goede volgorde en ter rechter tijd.

Zijn woord... Of men moet heimelijk horen het voorzetsel „door” (wat bij de Grieken niet ongewoon is), óf hij noemt Christus het Woord; tenzij men wellicht iets heimelijk wil horen, om de zin aan te vullen. Mij zou de tweede uitlegging, tenzij dat zij een weinig gedwongen is, overigens niet mishagen. Zo zegt Johannes in het begin van zijn brief (1 : 1): Wat wij gehoord hebben, wat wij gezien hebben met onze ogen, wat onze handen getast hebben van het woord des levens, en het leven is geopenbaard. Derhalve geef ik de voorkeur aan wat het eenvoudigst is, dat God het leven door het woord heeft geopenbaard, of het woord aangaande het leven heeft geopenbaard door de prediking van het evangelie.

De prediking, over welke hij spreekt, is het verkondigde evangelie; zoals stellig dit het voornaamste is dat wij daar horen, dat Christus ons gegeven wordt, en in Hem het leven. Voorts, omdat niet allen zonder onderscheid voor zulk een grote taak geschikt zijn, noch iemand zich moet opdringen, houdt hij naar zijn gewoonte zijn roeping staande. Waarbij gezegd moet worden, waaraan wij overigens dikwijls herinnerd hebben, dat aan niemand eer verschuldigd is, dan die zich van Godswege onderwezen heeft getoond. Want ook Satans dienaren roemen vol trots dat zij door God geroepen zijn; maar er is geen geloof in hun uitspraken. Maar Paulus brengt slechts een bekende en bewezen zaak naar voren, zo dikwijls hij aan zijn roeping herinnert. Bovendien leiden wij uit deze tekst af, waartoe apostelen zijn aangesteld, namelijk om het evangelie te verkondigen; zoals hij elders (1 Cor. 9 : 16) zegt: *Wee mij, indien ik het evangelie niet verkondig; want de uitdeling is mij toevertrouwd*. En daarom beroemen zij, die een zwijgende rol spelen in nietsdoen en weelde, zich op meer dan

schaamteloze wijze er op dat zij hun opvolgers zijn.

Van onze Redder ... Hij past dezelfde bijstelling toe op de Vader en op Christus; zoals stellig elk van Beiden Redder is, maar op verschillende wijze. Want daarom is de Vader Redder, omdat Hij door de dood van Zijn Zoon ons verlost heeft, opdat Hij ons erfgenamen van het eeuwige leven zou maken. De Zoon echter, omdat Hij Zijn bloed tussenbeide deed komen als onderpand en prijs van ons behoud. Zo heeft de Zoon ons het heil aangebracht van de Vader, de Vader echter heeft het ons toegebracht door de Zoon.

4. *Mijn zoon naar het gemeenschappelijk geloof ...* Hieruit staat vast, in welke zin amen zegt dat een dienaar des Woords geestelijk verwekt degenen die hij brengt tot de gehoorzaamheid aan Christus, namelijk dat hij tegelijkertijd zelf verwekt wordt. Paulus maakt zich tot vader van Titus, met het oog op het geloof. Maar aanstonds voegt hij er aan toe, dat dit geloof aan beiden gemeenschappelijk is; zodat zij beiden Dezelfde in de hemelen gelijkelijk tot een Vader hebben. En daarom doet God van Zijn recht niets af, wanneer Hij tezamen met Zich geestelijke vaders noemt hen, door wier dienst Hij herboren doet worden, wie Hij wil. Zoals dezen door zichzelf niets uitrichten, maar slechts door de werkzaamheid van de Geest. Het overige zal men moeten halen uit de vorige brieven, en vooral uit de eerste brief aan Timotheüs.

5. *Om deze oorzaak heb ik u op Kreta achtergelaten, opdat gij zoudt voortgaan te verbeteren, wat nog ontbreekt, en van stad tot stad ouderlingen zoudt aanstellen, gelijk ik u verordend heb:*
6. *indien iemand vrij van aanklacht is, man van één vrouw, gelovige kinderen hebbende, niet in opspraak wegens losbandigheid, geen ongehoorzamen.*

5. *Om deze oorzaak ...* Deze inleiding toont duidelijk aan dat Titus niet zozeer vermaand wordt om zijns zelfs wil, als wel wordt aanbevolen bij anderen, opdat niemand hem moge belemmeren. Want Paulus getuigt, dat hij hem zijn eigen taak heeft opgedragen; en daarom behoort hij door allen erkend en eerbiedig ontvangen te worden als plaatsvervanger van de apostel. Want omdat aan de apostelen geen enkele vaste standplaats was toegewezen, maar hun de taak was opgelegd om het evangelie over heel de wereld te verbreiden, daarom waren zij gewoon, wanneer zij zich uit de ene stad of landstreek naar de andere begaven, in hun plaats geschikte mensen te kiezen, door wier werkzaamheid voltooid zou worden, wat begonnen was. Zo vertelt Paulus dat hij van de gemeente der Korinthiërs de grondslag heeft gelegd; dat er echter andere bouwmeesters zijn die daarop moeten bouwen, dit is: het gebouw vergroten. Dit past weliswaar voor alle herders; daar toch zolang de wereld zal duren de gemeenten altijd groei en vooruitgang nodig zullen hebben. Maar boven de gewone taak der herders was aan Titus opgedragen de zong om de gemeente in te richten. Want herders plegen aan het hoofd gesteld te worden van gemeenten die reeds ingericht en tot enige orde gevormd zijn; Titus echter torste een iets zwaardere last, namelijk dat hij aan nog niet naar behoren geordende gemeenten vorm zou geven, zodat hij een bepaalde wijze van bestuur tezamen met de tucht zou instellen. Want nadat hij het fundament gelegd had, was Paulus weggegaan; daarom was het de taak van Titus, het bouwwerk tot de bovenlaag op te trekken, opdat de juiste proportie van het metselwerk duidelijk tevoorschijn zou komen.

Dit noemt hij *verbeteren wat nog ontbreekt*. Want de bouw van een kerk is niet een zo gemakkelijk werk, dat het terstond tot de hoogste top kan worden opgetrokken. Hoe lang Paulus op Kreta geweest is, is onzeker; heel wat tijd echter had hij daar doorgebracht, trouwe arbeid had hij ten koste gelegd aan de oprichting van het Koninkrijk van Christus. Hem ontbrak niet de hoogste ervarenheid, die in een mens gevonden kan worden. Hij was onvermoeibaar in het arbeiden; toch bekent hij, dat hij het werk ruw en onafgewerkt achtergelaten heeft. Hieruit blijkt de moeilijkheid, ook wij ervaren tegenwoordig dat het geen werk van één of twee jaar is, vervallen gemeenten in een middelmatige toestand terug te brengen. Daarom behoren zij, die gedurende verscheidene jaren aanhoudend voortgeschreden zijn, nog altijd met inspanning gericht te zijn op de verbetering van vele dingen.

Verder loont het de moeite om die bescheidenheid van Paulus op te merken, die gaarne toelaat dat door een ander wordt voltooid wat hijzelf begonnen heeft. Ook zelfs hoewel Titus veel geringer was dan hijzelf, weigert hij niet hem te hebben als verbeteraar, die de laatste hand legt aan zijn werk. Zó moeten Godvruchtige leraars gezind zijn, dat niet ieder eerzuchtig alles naar zich toetrekt, maar de een de ander als om strijd helpt; en al wie met het gunstigste gevolg gewerkt heeft, laten de anderen hem liever gelukwensen dan benijden. Paulus heeft echter niet gewild dat verbeterd werd wat hijzelf, hetzij door onwetendheid, hetzij door vergeetachtigheid of door zorgeloosheid had nagelaten; maar wat hij door tijdsgebrek niet ten uitvoer had kunnen brengen. Kortom, hij heeft aan Titus die verbetering opgedragen, welke hijzelf voltooid zou hebben, Indien hij langer op Kreta gebleven was, niet door het te doen afwisselen, noch door het iets te veranderen, maar door er aan toe te voegen wat nog ontbrak; omdat de moeilijkheid van het werk niet verdraagt, dat alles tegelijk op één dag gebeurt.

Van stad tot stad zoudt aanstellen ... Dit is in een geestelijk gebouw gewoonlijk het eerstvolgende na de leer, dat er herders gekozen worden, die de zong hebben voor het besturen der gemeente. Daarom maakt Paulus hier vóór andere dingen daarvan melding. Dit moet nauwkeurig opgemerkt worden, dat de gemeenten zich niet ongedeerd staande kunnen houden zonder de dienst der herders; dat daarom overal waar een of andere volksgemeenschap is geweest, een herder aan het hoofd gesteld moest worden. Toch wijst hij niet aan elke stad afzonderlijk herders toe, zó dat geen enkele plaats er meer dan één heeft; maar hij wil dat geen enkele stad van herders verstoken is. Het is bekend genoeg, dat *ouderlingen* of oudsten niet naar hun leeftijd zo genoemd worden; daar immers in hun rang somtijds jonge mannen gekozen werden, zoals Timotheüs. Maar dit is in alle talen altijd aanvaard, dat alle bestuurders eershalve zo genoemd worden. En hoewel wij uit de eerste brief aan Timotheüs opmaken dat er tweeërlei ouderlingen geweest zijn, zal het tekstverband aanstonds tonen dat hier geen andere dan leraars bedoeld worden, dat is: die aangesteld werden om te onderrichten; omdat hij dezelfdezeldra opzieners zal noemen. Maar hij schijnt te veel aan Titus toe te staan, wanneer hij hem beveelt dienaren aan het hoofd van alle gemeenten te stellen. Want dit zou een bijna koninklijke macht zijn; vervolgens wordt op deze wijze zowel voor de gemeenten elk afzonderlijk het recht van verkiezing, als voor het college van herders het oordeel opgeheven; dat zou echter zijn: heel de heilige leiding der gemeente ontheiligen. Maar het antwoord is gemakkelijk, dat het niet aan het goedgevoelen van Titus wordt overgelaten, zodat hij alleen alles vermag, en

wie hij wilde als opzieners aan de gemeenten oplegt; maar hij beveelt slechts dat hij de leiding hebbe over de verkiezingen als bestuurder, zoals noodzakelijk is. Deze spreekwijze is zeer gebruikelijk: zo wordt gezegd dat een consul, of een regent, of een dictator consuls heeft gekozen, die een volksvergadering gehouden heeft om hen te verkiezen. Zo spreekt Lukas in de Handelingen ook over Paulus en Barnabas: niet omdat zij alleen, als krachtens ambtsgezag, herders over de gemeenten aanstelden, die noch beproefd noch bekend waren; maar omdat zij geschikte mensen, die door het volk verkozen of begeerd waren, aanstelden. Wij leren weliswaar uit deze tekst, dat er toen niet zulk een gelijkheid is geweest onder de dienaren der kerk, dat niet de een of ander door gezag en beleid de hoofdpersoon zou zijn; dit heeft echter niets te maken met de tirannieke en onheilige gewoonte van het begeven van ambten, die in het pausdom heerst, want geheel verschillend was de handelwijze der apostelen.

6. Indien iemand vrij van aanklacht is ... Opdat niemand boos zij op Titus, alsof hij al te eigenzinnig of streng is in het afstoten van sommigen, brengt Paulus heel het misnoegen op zichzelf over. Want hij verklaart openlijk, dat hij het uitdrukkelijk zo heeft opgedragen, dat niemand worde toegelaten, dan zulk een als hij hier beschrijft. Dus zoals hij nog kort geleden getuigd heeft dat Titus door hem aan het hoofd gesteld is als leidsman van de verkiezing der herders, opdat dit recht hem door anderen worde vergund, zo vertelt hij nu wat hij heeft voorgeschreven, opdat zijn strengheid niet blootgesteld zij aan de lasteringen van kwaadwilligen of de afgunst van onervarenen. Maar omdat deze tekst als op een paneel ons het beeld van de wettige opziener schildert, moet zij nauwkeurig in het oog gehouden worden. Omdat ik echter wat hier gezegd wordt, in de eerste brief aan Timotheüs bijna alles uitgelegd heb, zal het nu voldoende geweest zijn het oppervlakkig aan te roeren. Onder 'vrij van aanklacht' verstaat hij, niet wie van alle ondeugd vrij is (want geen zodanige zou ooit gevonden kunnen worden), maar wie door geen enkele schandvlek gebrandmerkt is die hem gezag ontzeggen zou. Hij wil derhalve, dat hij is van ongerepte achtung.

Waarom hij beveelt, dat hij de *man van één vrouw* is, hebben wij gezegd in de eerste brief aan Timotheüs. Onder de Joden was de veelwijverij zo zeer gewoon, dat een slechte gewoonte bijna in een wet veranderd was. Indien iemand, voordat hij Christus beleden had, twee vrouwen getrouwd had, zou het onmenselijk geweest zijn hem te dwingen om één van beiden te verstoten; derhalve verdroegen de apostelen, wat overigens verkeerd was, omdat zij het niet konden verbeteren.

En wie zich reeds verward hadden in een meervoudig huwelijk, al zouden zij ook bereid zijn door slechts één vrouw te behouden hun berouw te betuigen, toch hadden zij een teken van hun gebrek aan zelfbeheersing gegeven, dat aan hun goede naam een zeker brandmerk zou kunnen opdrukken. Het is dus evenals of Paulus beval, dat zij gekozen worden die op kuise wijze het huwelijk in ere gehouden hebben, tevreden met elk één vrouw; maar afweerde hen, wier wellust had gestreefd naar meerdere vrouwen. Intussen moet echter hij die na het overlijden van zijn vrouw niet meer gehuwd een andere trouwt, niettemin gerekend warden als de man van één vrouw. Want hij leert niet dat verkozen moet worden wie de man van één vrouw gewéést is, maar wie het is.

Gelovige kinderen hebbende ... Daar verstandigheid en ernst vereist wordt in een herder, behoort zijn beeld in zijn huisgezin aanschouwd te worden. Want wie zijn

eigen huis niet kan regeren, hoe zal hij in staat zijn de gemeente te regeren? Vervolgens behoort niet alleen de opziener zelf vrij te zijn van smaad, maar heel zijn huis als het ware het spiegelbeeld te zijn van een betamelijke en vlekkeloze tucht; daarom schrijft hij (in zijn brief) aan Timotheüs niet minder zorgvuldig aan de vrouwen voor, hoedanig zij moeten zijn.

- Ten eerste echter vereist hij hier in de kinderen, dat zij gelovig zijn; waaruit moge blijken, dat zij in de gezonde leer der Godsvrucht en de vreze des Heren zijn opgevoed.
 - Ten tweede, dat zij niet onmatig zijn tot verkwisting; opdat ook hieruit herkend kan worden een ingetogen en degelijke opvoeding. Ten derde, dat zij *geen ongehoorzamen* zijn; omdat hij nauwelijks het volk door de toom der tucht zou bedwingen, die van zijn kinderen geen eerbied of onderwerping kan verkrijgen.
7. *Want een opziener behoort vrij van aanklacht te zijn, als een huisbeheerder Gods, niet hard, niet driftig, niet aan de wijn verslaafd, geen doodslager, niet op schandelijke wijze aan winzucht overgegeven;*
 8. *maar gastvrij, zich met ijver toeleggend op goedheid, ingetogen, rechtvaardig, heilig, gematigd,*
 9. *vasthoudend aan het betrouwbare woord dat naar de leer is; zodat hij in staat is ook aan te sporen door de gezonde leer, en de tegensprekers te weerleggen.*

7. *Een opziener behoort ...* Wederom herhaalt hij dat zij, die naar het opzienersambt verlangen, een onbesproken naam moeten meebrengen; en dat staft hij door een redenering: omdat, daar de gemeente het huis Gods is, al wie aan het hoofd van het bestuur daarvan wordt gesteld, als het ware als huisbeheerder Gods wordt aangesteld. En in een kwade naam zou hij staan onder de mensen, die een huisbeheerder zou aannemen van een schandelijk leven en een ongunstige naam; dus is het veel meer onwaardig en minder verdragelijk, dat zulke leiders worden aangesteld voor het huisgezin Gods. Het woord „rentmeester”, dat Erasmus, nadat het door de oude vertaler was neergeschreven, bewaard heeft, drukt de bedoeling van Paulus volstrekt niet uit. Want opdat er des te groter zorg worde aangewend bij het doen van een keuze, toot hij het opzienersambt met deze zo eervolle lofrede, dat het is het oppertoezicht over het huis Gods; zoals (in de brief) aan Timotheüs: Opdat gij weet hoe gij u behoort te bewegen in het huis Gods, dat is de gemeente van de levende God, een zuil en steun der waarheid (1 Tim. 3 : 15).

Verder leert deze plaats overvloedig, dat er geen enkel verschil is tussen ouderling en opziener; omdat hij nu met de tweede naam zonder onderscheid noemt die hij tevoren ouderlingen genoemd heeft. (presbyter en episcopus = bisschop). Ja zelfs gebruikt hij, terwijl hij hetzelfde onderwerp behandelt, beide namen onverschillig in dezelfde zin; evenals ook Hiëronymus zowel op deze plaats, als in zijn brief aan Evagrius heeft aangetekend. En hieruit kan men duidelijk zien hoeveel meer men is tegemoet gekomen aan de meningen van mensen, dan betamelijk was, omdat na afschaffing van een woord van de Heilige Geest een gebruik, door het goeddenken van mensen ingevoerd, de overhand behouden heeft. Mij althans mishaaft niet, wat terstond vanaf het eerste begin der kerk aanvaard is, dat de colleges van opzieners elk afzonderlijk de een of ander als leider hebben; *maar dat de naam van het ambt, dat*

God voor gemeenschappelijk gebruik aan allen gegeven had, op één alleen wordt overgebracht met beroving van de anderen, is zowel onrechtvaardig als ongerijmd. Vervolgens de taal van de Heilige Geest zó te verdraaien, dat dezelfde woorden voor ons iets anders betekenen dan Hij gewild heeft, getuigt van een al te onheilige vermetelheid.

Niet hard ... Deze ondeugd veroordeelt hij niet zonder reden in een opziener, wiens taak het is, niet slechts om vriendelijk hen die uit eigen beweging naderen te ontvangen, maar ook om te lokken die zich heimelijk onttrekken, om allen gelijkelijk tot Christus te brengen. Maar (zoals Plato zegt in een of andere brief aan Dio (dat is: *de halsstarrigheid, zolang als iemand, wie hij ook zij, te veel aan zichzelf toegewijd is, is de huisgenoot der eenzaamheid.*) Want gemeenschap en vriendschap kan niet worden begunstigd, waar iemand, wie hij ook zij, zó zichzelf behaagt, dat hij weigert voor anderen te wijken en zich naar hen te schikken. En stellig zal elke zelf ingenomene, zodra de gelegenheid zich zal voordoen, terstond een scheurmaker worden. Daaruit blijkt, hoe schadelijke pest het is, die de kerk door onenigheden verscheurt. En tegenover deze ondeugd wordt ten eerste de leergierigheid gesteld, en vervolgens de vriendelijkheid jegens allen en de bescheidenheid. Want nooit zal een opziener goed onderrichten, die niet bereid is ook te worden onderwezen.

Door Augustinus wordt de spreuk van Cyprianus geprezen: *Moge hij even geduldig leren, als hij kundig moge onderwijzen.* Vervolgens hebben de opzieners dikwijls raad en vermaningen nodig. Indien zij weigeren vermaand te worden, indien zij verstandige raadgevingen versmaden, zullen zij herhaaldelijk met groot verlies voor de kerk zich blindelings in het verderf storten. Het is dus een geneesmiddel tegen deze rampen, dat zij niet wijs zijn bij zichzelf. Φιλαγοθον heb ik liever willen vertalen door *zich met ijver toeleggend op goedheid*, dan met Erasmus door: *op goede dingen*. Want deze deugd schijnt Paulus met de gastvrijheid te stellen tegenover de hebzucht en de gierigheid. *Rechtvaardig* noemt hij, wie zich rechtschapen onder de mensen beweegt. *Heilig* heeft betrekking op God. Want ook Plato onderscheidt deze twee aldus.

9. *Vasthoudend, enz....* Dit is inderdaad de eerste gave van een opziener, die in het bijzonder om te onderrichten wordt verkozen; aangezien de kerk niet anders geregeerd kan worden dan door het Woord. *Het betrouwbare woord* noemt hij de zuivere leer, die uit de mond Gods is voortgekomen. Hij wil dat de opziener daaraan vasthoudt, opdat hij niet alleen goed onderwezen is, maar ook zich standvastig gedraagt in haar handhaving. Want sommigen zijn onbestendig, die zich gemakkelijk tot verschillende soorten van leer laten overhalen; anderen worden Of door vrees gebroken, Of worden bij een andere gelegenheid bewogen om de verdediging der waarheid op te geven. Derhalve beveelt Paulus dat zij gekozen worden, die de waarheid Gods met beide armen omhelzen en met hand en tand vasthouden, en nooit toelaten dat zij hun ontrukkt wordt, of van haar losgerukt kunnen worden. En stellig is niets gevaarlijker dan die onbestendigheid, die ik genoemd heb, wanneer een herder niet met vaste voet blijft staan in die leer, welker onoverwinnelijk verdediger hij had moeten zijn. Kort en goed, in een herder wordt niet slechts ontwikkeling vereist, maar zulk een liefde voor de zuivere leer, dat hij daarvan nooit afwijkt. Maar wat wil dat zeggen: *naar de leer?* Immers: (het woord) dat nuttig is tot stichting der gemeente. Want al wat zonder enige vrucht van vroomheid wordt geleerd of geweten, pleegt Paulus niet te waarderen met de naam van „leer”; ja veeleer veroordeelt hij alle bespiegelingen die geen nut

aanbrengen, hoe scherpzinnig zij overigens ook zijn, wegens hun ijdelheid. Zo in Rom. 12 : 7: Wie leert, doe dat in de leer; dat is: laat hij zijn best doen van nut te zijn voor de hoorders. Kortom, dit is het voornaamste, dat een herder toegerust zij met de kennis der gezonde leer; het tweede echter, dat hij met krachtige standvastigheid van geest de belijdenis daarvan tot het einde toe beware; het derde, dat hij zijn wijze van onderrichten aanwende om te stichten; en dat hij niet eerezuchtig rondfladdere door de spitsvondigheden van een waardeloze nieuwsgierigheid, maar slechts het waarachtige profijt der gemeente zoeken.

Zodat hij in staat is ... Het woord van een herder moet tweevoudig zijn: het ene om de schapen te verzamelen, het andere om de wolven en dieven af te weren en te verjagen. Beide mogelijkheden verschaft de Schrift rijkelijk. Want wie goed in haar geoefend zal zijn, zal in staat zijn zowel om de leergierigen te leiden als om de vijanden der waarheid te weerleggen.

Dit dubbele gebruik der Schrift duidt Paulus aan, wanneer hij zegt: zodat hij in staat is *aan te sporen en de tegenstanders te weerleggen*. En laten wij hieruit leren, ten eerste welke toch wel de ware kennis van een opziener is, vervolgens tot welk gebruik zij aangewend moet worden. Waarlijk wijs is de opziener, die het rechte geloof vasthoudt; hij gebruikt zijn kennis naar behoren, wanneer hij haar toepast tot stichting van het volk. En dit is een opvallende lofrede op het woord van God, wanneer gezegd wordt dat het voldoende is niet alleen om de leergierigen te leiden, maar ook om de halsstarrigheid der vijanden te breken. En stellig is de kracht van de door de Heere geopenbaarde waarheid van dien aard, dat zij gemakkelijk tegenover alle leugens de overhand behoudt. Laat nu de pauselijke bisschoppen gaan en zich beroemen op hun opvolging der apostelen; van wie een goed deel zo zeer verstoken is van alle onderricht, dat zij menen dat onkunde niet het geringste deel van hun waardigheid is.

10. *Want er zijn vele ongeregelden, en grootsprekers, en verleiders der geesten, vooral die uit de besnijdenis zijn,*
11. *wie men de mond moet stoppen; die gehele huizen omverwerpen, onderwijzende wat niet behoort, ter wille van schandelijke winst.*
12. *Een zeker iemand uit hen, hun eigen profeet, heeft gezegd: De Cretensers zijn altijd leugenaars, kwade beesten, luie buiken.*
13. *Dit getuigenis is waar.*

10. *En er zijn ...* Nadat hij een algemene regel heeft voorgeschreven, die overal in acht genomen moet worden, opdat evenwel Titus meer oplettend zij om die in het oog te houden, stelt hij hem de bijzondere noodzakelijkheid voor ogen, die hem vóór andere dingen daartoe moet dringen. Want hij waarschuwt, dat hij te maken heeft met vele weerbarstige en ontembare personen, dat er vele windbuilen zijn en door ijdele praatzucht opgeblazen, vele bedriegers; dat daarom daartegenover leiders gekozen moeten worden, die geschikt zijn en goed onderricht om weerstand te bieden. Want indien voor de kinderen dezer eeuw gevaren de zorg en waakzaamheid vermeerderen, zou het schandelijk zijn dat wij, wanneer Satan alles in beweging brengt, alsof de omstandigheden vredig waren zonder zorg werkeloos zijn.

Ongeregelden ... In de plaats daarvan heeft de oude vertaler vertaald: ongehoorzamen, Erasmus: onhandelbaren. En hij duidt aan degenen die het niet verdragen dat zij tot orde gedwongen worden, en het juk der onderwerping

afschudden. *Grootsprekers* ... noemt hij niet de ontwerpers van valse leerstellingen, maar hen die, aan eierzuchtig vertoon verslaafd, slechts zinledige spitsvondigheden najagen. Want 'ijdel gezwets' wordt gesteld tegenover nuttig en degelijk onderricht. Derhalve vat hij samen alle koele en beuzelachtige bespiegelingen, die slechts door louter bombast gezwollen zijn, hoewel zij niets van nut zijn tot de Godsvrucht en de vreze Gods. Zoals tegenwoordig in het pausdom heel de scholastische theologie is. Dezelfden echter noemt hij tegelijkertijd *verleiders der geesten*; tenzij ge het liever wilt opvatten als van verschillende personen gezegd; maar ik voor mij meen dat dezelfde aangeduid worden, omdat de leermeesters van dergelijke beuzelarijen door hun verlokkingen de geesten der mensen strelen en als het ware betoveren, opdat zij heilzaam onderricht niet meer toelaten. Hij zegt dat zij vooral uit de Joden zijn; omdat het van groot belang is, dat dergelijke pesthaarden door allen herkend worden. Want men moet niet luisteren naar hen die voorwenden dat men de goede naam van enkelen moet sparen, waar het gaat om een groot gevaar voor heel de kerk; en des te schadelijker was dat volk, dat zich op anderen liet voorstaan vanwege de heiligheid van zijn afkomst. Dit is dus de reden waarom Paulus de Joden scherper aanvalt, om hun de mogelijkheid om schade aan te richten te ontnemen.

11. *Wie men de mond moet stoppen...* Derhalve betaamt het de goede herder de wacht te houden, opdat hij niet stilzwijgend toelate dat verkeerde en schadelijke leringen binnensluipen; of dat hij niet aan slechten de tijd moge gunnen om die te verbreiden. Maar er wordt gevraagd, hoe het kan gebeuren dat een opziener halstarrigen en harden dwingt te zwijgen. Want dezulken, hoe zij ook door bewijsvoering overwonnen zijn, worden toch niet stil; ja dikwijls worden zij, naarmate zij duidelijker overwonnen zijn en verslagen, des te brutaler. Want behalve dat hun sluwheid groeit en wordt aangevuurd, geven zij zich over aan schaamteloosheid. Ik antwoord, dat wanneer zij door het zwaard van het Woord Gods zijn neergeveld, en door de kracht der waarheid in verwarring gebracht, hun door de kerk het stilzwijgen kan worden geboden; maar indien zij voortgaan, dat zij dan tenminste gewerd kunnen worden van de omgang met de gelovigen, opdat voor hen geen toegang open sta om schade te doen. Ofschoon Paulus „de mond snoeren” eenvoudig opvat als: hun grootspraak weerleggen; hoezeer zij ook nooit ophouden met tegen te sputteren. Want wie door het Woord Gods overtuigd is, wat hij ook tegenspreke, hij heeft niets te zeggen.

Gehele huizen werpen zij omver ... Indien het geloof van één mens omvergeworpen werd, omdat het gaat over het verderf van één ziel, door het bloed van Christus vrijgekocht, dan zou de herder zich spoedig moeten aangorden om weerstand te bieden; hoeveel te minder is het derhalve verdraaglijk, gehele huizen te zien omvergeworpen? Hij duidt de wijze van het omverwerpen aan: omdat zij *onderwijzen wat niet behoort*. Waaruit men kan opmaken welk een gevaarlijke zaak het is, ook maar het minste van het gezonde onderricht af te wijken. Want hij verklaart niet openlijk dat het duidelijk goddeloze leerstellingen zijn geweest, waardoor zij het geloof van velen omvergeworpen hebben; maar wij kunnen er alle mogelijke verleidingen onder verstaan, wanneer men zich verwijdert van de liefde tot stichting. Zo is het inderdaad: in deze zo grote zwakheid van het vlees is het meer dan gemakkelijk om uit te glijden; daardoor komt het, dat Satan snel en gemakkelijk door zijn dienaren afbreekt, wat Godvruchtige leraars met grote en langdurige inspanning

hadden opgericht. Hij wijst ook de bron van het kwaad aan: de begeerte naar *schandelijke winst*. Waardoor hij waarschuwt, welk een verderfelijke pest dit is in leraars. Want zodra als zij zich overgeven aan winzucht, is het onvermijdelijk dat zij zich schikken naar de gunst en gedienschtigheid van mensen. Hieruit volgt terstond vervalsing van het zuivere onderricht.

12. *Hun eigen profeet ...* Ik betwijfel niet dat dit Epimenides is, die een Kretenser was. Want wanneer hij zegt dat hij uit hen geweest is, en hun eigen profeet, geeft hij te kennen dat hij zonder twijfel een volksgenoot van de Kretensers is geweest. Waarom hij hem een profeet noemt, wordt omstrede. Sommigen voeren als reden aan: omdat het boek, waaruit Paulus dit getuigenis genomen heeft, tot titel had "*Over orakelspreuken*". Anderen menen dat Paulus ironisch spreekt, als hij hun zulk een profeet toewijst, namelijk dat volk waardig, dat weigert te luisteren naar Gods knechten. Doch daar dichters somtijds bij de Grieken *profeten* genoemd worden, zoals bij de Latijnen *zieners*, vat ik het hier eenvoudig op als leraar. En hieruit is (naar het schijnt) de benaming ontstaan, omdat zij altijd gehouden zijn voor een geslacht: goddelijk en door een god bezeten). Vandaar dat ook Adimantus bij Plato 2. De repub., nadat hij de dichters genoemd heeft *kinderen der goden*, er aan toevoegt dat zij ook hun profeten geworden zijn. En daarom schijnt het mij toe dat Paulus het woord aanpast bij het gewone gebruik. En het komt er ook niet op aan bij welke gelegenheid Epimenides zijn landgenoten leugenaars noemt, namelijk omdat zij er zich op beroemen dat zij het graf van Jupiter bezitten; maar aangezien de dichter dat ontleent aan een bekend en oud gerucht, citeert de apostel het als een of ander spreekwoordelijk gezegde. Als men het Latijnse vers wil hebben, dat aan het Griekse beantwoordt, zal het niet ongeschikt zó weergegeven worden: Mendax, venter iners, semper mala bestia Cres est. (Een leugenaar, een luie buik, altijd een slecht beest is de Cretenser.

Overigens maken wij uit deze tekst op, dat zij bijgelovig zijn, die aan ongewijde schrijvers niets durven ontlenuen. Want daar alle waarheid van God is, moet, indien iets verstandig en naar waarheid door goddelozen gezegd is, dit niet versmaad worden, om dat het van God is uitgegaan. Vervolgens, daar alle dingen van God zijn, waarom zou et dan niet geoorloofd zijn tot Zijn eer toe te passen al wat tot dat gebruik op passende wijze bijeengebracht kan worden? Maar over die zaak leze men de rede voering van Basilius: "Tot de jongeren", enz.

13. *Dit getuigenis is waar ...* Hoe onbetrouwbaar de getuige ook is, wat evenwel naar waarheid door hem gezegd is, grijpt Paulus aan. Voorts is het niet twijfelachtig dat de Cretensers, die hij zo scherp bejegt, zeer slecht zijn geweest. Want nooit zou hij zo hard geweest zijn tegenover hen, tenzij geprikkeld door zeer belangrijke oorzaken, hij, die anders volken, die de uiterste strengheid waardig zijn, op zachtmoedige wijze pleegt te hekelen. Wat kan er verzonnen worden, krenkender dan deze smadelijke verwijten: dat zij traag zijn, aan de buik toegewijd, zonder enige betrouwbaarheid, slechte beesten? En ook niet aan de een of ander worden deze ondeugden verweten, maar heel het volk wordt schuldig verklaard. Inderdaad een wonderbaarlijk besluit van God, dat Hij een volk, zo slecht en om zijn ondeugden berucht, als een der eersten heeft geroepen tot het deelgenootschap aan Zijn evangelie; maar een evenzeer verbazingwekkende goedheid, dat Hij mensen, het gewone leven

onwaardig, de hemelse genade waardig gekeurd heeft. In die dus zo verdorven landstreek, als het ware midden in de hel, heeft de kerk van Christus een of andere standplaats gehad; en zij hield ook niet op zich voort te planten, alhoewel zij door de aanraking der bozen, die daar heersten, besmet was. Want niet vreemden alleen hekelt Paulus hier, maar hen met name, die Christus hadden beleden. Maar omdat hij zag, dat deze zo afschuwelijke ondeugden lang geleden wortel geschoten hadden en wijd en zijd voortschreden, spaart hij de goede naam van heel het volk niet, om hen die geneeslijk waren daarvan te genezen.

- Daarom, weerleg hen streng, opdat zij gezond mogen zijn in het geloof,*
14. *en niet hun aandacht richten op Joodse fabels en voorschriften van mensen, die zich afwenden van de waarheid.*
 15. *Alle dingen zijn weliswaar rein voor de reinen; maar voor de bezoedelden en ongelovigen is niets rein; doch bezoedeld zijn hun geest en geweten.*
 16. *Zij belden dat zij God kennen, door hun werken echter verloochenen zij Hem, daar zij verfoeilijk zijn, ongehoorzaam, en voor alle goed werk ondeugdelijk.*

Daarom, weerleg ... Dit is niet het minste deel van die omzichtigheid en verstandigheid, waarmee het betaamt dat een opziener begiftigd is: dat hij namelijk de manier van onderrichten ombuigt naar de inborst en het karakter der mensen. Want met brutalen en ontembaren moet hij niet op dezelfde wijze te werk gaan, als met zachtmoedigen en leergierigen. Want bij het onderrichten van dezen moet die zachtheid aangewend worden, die aan hun leergierigheid beantwoordt; de brutaliteit van genen moet streng terechtgewezen worden, en (zoals men zegt) voor een kwade knoest moet een dergelijke wig gereedgemaakt worden. Want de reden wordt aangeduid, waarom hij wil dat Titus scherper en meer onverbiddelijk is in het weerleggen van hen: omdat zij slechte beesten zijn.

Opdat zij gezond mogen zijn in het geloof ... Het is onzeker, of hij stilzwijgend deze gezondheid stelt tegenover de ziekten, waarvan hij melding gemaakt heeft, of dat hij eenvoudig beveelt dat zij in het gezonde geloof blijven. Dit laatste behaagt mij meer. Daar zij dus reeds van zichzelf meer dan billijk is verdorven zijn, en gemakkelijk meer en meer bedorven worden, wil hij dat zij strenger en meer kortweg in het zuivere geloof gehouden worden. Daarna toont hij aan op welke wijze het gezond geloof stand houdt, namelijk wanneer het door geen fabels wordt bedorven. Maar om op hun hoede te zijn voor het gevaar schrijft hij dit geneesmiddel voor, dat zij er hun aandacht niet op richten. Want God wil dat wij zo ingespannen bezig zijn met Zijn Woord, dat de toegang voor beuzelarijen is afgesloten. En stellig zal, wanneer de waarheid Gods zich eenmaal doorgezet heeft, smakeloos zijn al wat er tegen ingebracht wordt, zodat het onze geest volstrekt niet tot zich trekt. Laten wij daarom, indien wij begeren het geloof gaaf te behouden, al onze zinnen angstvallig in toom leren houden, opdat zij zich niet overgeven aan vreemde belangen. Want zodra iemand, wie hij ook zij, begonnen zal zijn op fabels te letten, zal hij de zuiverheid van geloof verliezen.

14. *Op Joodse fabels...* Fabels noemt hij alle waardeloze verzinsels, als wanneer iemand in het Nederlands „beuzelarijen” zou zeggen. Want wat hij onmiddellijk daarop er aan toevoegt aangaande de *voorschriften van mensen*, betekent hetzelfde.

En vijanden der *waarheid* noemt hij hen die, met het zuivere onderricht van Christus niet tevreden, er hun eigen treurzangen bijmengen. Want voor fabelachtig moet gehouden worden al wat de mensen uit zichzelf verzinnen. Deze ondeugd schrijft hij voornamelijk aan de Joden toe, omdat zij onder het voorwendsel van de wet Gods bijgelovige *godsdienstige* gebruiken invoerden; want de heidenen, toen zij begrepen dat zij heel hun leven op ellendige wijze misleid waren, zagen gemakkelijker van de gewoonte van hun vorige leven af; maar de Joden, aangezien zij in de ware religie opgevoed waren, verdedigden hardnekkig de godsdienstige gebruiken, waaraan zij gewoon geraakt waren: van de afschaffing der wet kon men hen niet overtuigen. Op deze wijze brachten zij alle gemeenten in verwarring; omdat zij, zodra als het evangelie ergens was begonnen op te duiken, niet ophielden de zuiverheid daarvan te bederven door het bijmengen van hun zuurdeeg. En daarom verbiedt Paulus hen niet alleen in het algemeen om te ontaarden van de gezonde leer, maar ook wijst hij het tegenwoordige kwaad, dat men beslist moest tegengaan, als met de vinger aan, opdat zij op hun hoede zijn.

15. *Alle dingen zijn weliswaar rein...* Eén soort van de fabelachtige leerstellingen roert hij aan. Want op de keuze der spijzen, zoals die door Mozes voor een tijd voorgeschreven was, op reinigingen en wassingen, als zaken die nog altijd noodzakelijk zijn, drongen zij aan; ja wat meer is, ongeveer heel hun heiligheid bouwden zij op deze kinderachtige waarnemingen. Hoe verderfelijk dit echter zou zijn voor de kerk, hebben wij elders gezegd.

Ten eerste werd een strik van slavernij over de gewetens geworpen; vervolgens kregen onervarenen, in dit bijgeloof verstrikt, een doek voor hun ogen getrokken, opdat zij in de zuivere kennis van Christus niet zouden vorderen. Indien iemand uit de heidenen dit juk, omdat hij er niet aan gewend was, weigerde te dragen, streden de Joden heftig als voor het voornaamste hoofdstuk der religie. Daarom stelt Paulus zich niet ten onrechte volhardend tegenover zulke bedervers van het evangelie. Op deze plaats weerlegt hij weliswaar niet slechts hun dwaling, maar lacht fijntjes om de ijdelheid, dat zij zonder enig resultaat zich angstvallig moeite gaven in de onthouding van spijzen. Door het eerste lid handhaaft hij de christelijke vrijheid, wanneer hij uitspreekt dat niets onrein is voor de gelovigen. Omdat het echter hier niet gaat over de gezondheid van het lichaam, maar over de rust van het geweten, bedoelt hij niets anders, dan dat het onderscheid der spijzen, dat onder de wet van kracht is geweest, nu opgeheven is. Om dezelfde reden evenwel staat het vast, dat zij verkeerd doen, die in dit opzicht bijgelovige bezorgdheid inboezemen aan de gewetens. Want dit is niet de leer van één eeuw, maar een eeuwige uitspraak van de Heilige Geest, waaraan het door geen enkele nieuwe wet geoorloofd is iets af te doen. En daarom behoort dit tot aan het einde der wereld waar te zijn, dat het gebruik van geen enkele spijze voor Gods aangezicht ongeoorloofd is. Daarom wordt deze tekst op geschikte en passende wijze aangehaald tegen de tirannieke wet van de paus, welke het eten van vlees op bepaalde 'tijden' verbiedt. Het ontgaat mij echter niet welke uitvluchten zij zoeken. Zij ontkennen dat zij het eten van vlees verbieden omdat zij zeggen dat het onrein is (want zij geven toe dat alle spijzen op zichzelf rein en zuiver zijn), maar zij zeggen dat met het oog op iets anders de onthouding van vlees verordend wordt, namelijk opdat de brooddrunkenheid van het vlees bedwongen worde. Alsof waarlijk de Heere

eertijds verboden zou hebben zich met varkensvlees te voeden omdat Hij varkens onrein oordeelde. Want dat op zichzelf zuiver en rein is al wat God geschapen heeft, hebben de vaders ook onder de wet gemeend; maar daarom hielden zij ze voor onrein, omdat het gebruik ervan, waarvan het verbod Gods hen afhield, ongeoorloofd was. De apostel noemt ze dus alle rein 'in geen andere zin, dan omdat het gebruik van alle vrij is, voorzover het geweten aangaat. Zo ontrukkt, indien enige wet de gewetens bindt tot enige noodzakelijkheid van onthouding, zij op goddeloze wijze aan de gelovigen de door God toegestane vrijheid.

Maar voor de bezoedelden ... Het tweede lid is het, waardoor hij de nutteloze en vergeefse voorzorgsmaatregelen van zulke leermeesters hoont. Want hij zegt, dat zij niets verder komen door zich te hoeden voor onreinheid in bepaalde spijzen, omdat zij niets reins kunnen aanraken. Waarom dat? Wel, zij zijn immers verontreinigd: daarom wordt, wat anders rein was, door hun aanraking alleen al bezoedeld. Verder voegt hij *ongelovigen* niet toe aan de onreinen als verschillende personen, maar het is een verklarende toevoeging. Want omdat er voor God geen reinheid is dan die van het geloof, volgt daaruit dat alle ongelovigen onrein zijn. En daarom zullen zij door geen wetten of regels verkrijgen de reinheid naar welke zij jagen; omdat zij, daar zij zelf onrein zijn, voor zich niets reins in de wereld zullen vinden.

Doch bezoedeld zijn... Hij wijst die bron aan waaruit alle vuilheid voortvloeit, die door heel het leven van de mens verspreid wordt. Want als het hart niet goed gezuiverd is, al schitteren de werken ook zeer en staan zij in de beste reuk voor de mensen, toch zullen zij bij God door hun afschuwelijkheid en stank walging tevoorschijn roepen. Want de Heere ziet het hart aan, 1 Samuël 16 : 7, en Zijn ogen zien naar waarheid, Jeremia 5 : 3. Daardoor komt het dat wat hoog is voor de mensen, een verfoeiing is voor Hem. De *geest* betekent het verstand, het *geweten* heeft meer betrekking op de begeerten van het hart. Twee dingen echter moeten hier opgemerkt worden: dat de mens bij God beoordeeld wordt naar de zuivere begeerte van het hart, niet naar de uiterlijke werken; vervolgens, dat de vuilheid van het ongelooft zo groot is, dat zij niet de mens alleen besmet, maar ook al wat hij aanraakt. Over deze zaak leze men het tweede hoofdstuk van Haggai. Daarom leert Paulus elders (1 Tim. 4 : 5), dat door het Woord alles voor ons geheiligd wordt; omdat de mensen niets op rene wijze gebruiken, dan wat zij uit de hand Gods door het geloof aannemen.

16. *Zij belijden dat zij God kennen...* Hij behandelt hen zoals zij verdienen; want de huichelaars, die zich met ijver toeleggen op nietige waarnemingen, verachten zorgeloos wat de voornaamste delen waren van een christelijke levenswijze. Zo komt het dat zij hun ijdele schijn verraden, wanneer in openlijke schanddadens blijkt hun verachting van God. En dit is het, wat Paulus bedoelt: dat zij, die in één soort van spijs ingetogen willen schijnen, op hooghartige wijze (als het ware na het juk te hebben afgeworpen) losbandig zijn, dat hun zeden afschuwelijk en vol van liederlijkheid zijn, en dat in heel hun leven geen vonkje van deugd wordt aanschouwd.

HOOFDSTUK II

1. *Gij echter, spreek wat past bij de gezonde leer.*
2. *Dat de oude mannen nuchter zijn, waardig, gematigd, gezond in het geloof, in de liefde, in de volharding.*
3. *De oude vrouwen eveneens, dat zij op vrome wijze in een welvoegelijke kleding gaan, geen lasteraarsters zijn, niet verslaafd aan veel wijn, leermeesteressen van het goede;*
4. *opdat zij de jonge vrouwen zelfbeheersing leren, dat zij haar mannen en kinderen liefhebben,*
5. *ingetogen zijn, reine bewaaksters van haar huis, vriendelijk, onderdanig aan haar eigen mannen; opdat het Woord Gods niet in een slechte naam sta.*

1. *Gij echter, spreek...* Hij toont het middel om de fabels te verjagen: dat Titus zich ijverig toelegt op stichting. Want *gezond* noemt hij *de leer*, welke de mensen kan opvoeden tot Godsvrucht. Want alle beuzelarijen verdwijnen, wanneer dat wat degelijk is verhaald wordt. Verder, wanneer hij beveelt te spreken, wat overeenkomt met de gezonde leer, betekent dat precies hetzelfde alsof hij zei dat Titus in deze prediking volhardend behoort te zijn. Want het zou niet voldoende zijn dat éénmaal of andermaal van die dingen melding gemaakt werd. En Paulus spreekt niet over het gesprek van één dag, maar zo lang als Titus de dienst van een herder verricht, wil hij dat hij in deze leer bezig is. Gezond wordt de leer genoemd naar haar uitwerking, zoals hij omgekeerd zegt dat dwaze mensen verslappen rondom kwesties die van geen nut zijn. Gezonde betekent dus heilzame (leer), die de zielen waarlijk voedt. Dus verbant hij door dit éne woord, als door een plechtig edict, alle bespiegelingen, die meer tot uiterlijk vertoon dienen dan de Godsvrucht helpen, uit de kerk, zoals hij in beide brieven aan Timotheüs gedaan heeft. Van de gezonde leer echter maakt hij twee delen: één, waardoor de genade Gods in Christus aanbevolen wordt, waaruit wij weten waar toch het heil gezocht moet worden; een tweede, waardoor het leven wordt gevormd tot vreze Gods en rechtschapenheid. En alhoewel dat eerste, dat het geloof inhoudt, verreweg uitmunt, en daarom met groter ijver ingeprent moet worden, toch was Paulus, toen hij aan Titus schreef, niet angstvallig in het bewaren van de volgorde. Want hij heeft te doen met een ervaren mens, aan wie hij onrecht zou doen indien hij hem elk ding afzonderlijk dicteerde, zoals pleegt te gebeuren aan nieuwelingen en rekruten. Hij onderricht weliswaar in de persoon van Titus heel de Kretensische gemeente; maar hij bewaart de welvoegelijkheid, opdat het niet de schijn hebbe dat hij diens wijsheid wantrouwt. Bovendien is hij in zijn aansporingen daarom langer van stof, omdat voornamelijk zij tot het streven naar een heilig en eerbaar leven teruggeroepen moesten worden, die slechts met nutteloze strijdvragedingen gespannen bezig waren. Want er is niets dat de zwerfzieke nieuwsgierigheid der mensen beter binnen de perken houdt, dan wanneer zij inzien in welke plichten zij zich moeten oefenen.

2. *Dat de oude mannen nuchter zijn...* Hij begint met de bijzondere plichten, opdat

zijn taal meer begrijpelijk moge zijn. En hij doet dat niet alleen om zich aan te passen bij hun bevattingsvermogen, maar ook om op ieder afzonderlijk meer indruk te maken. Want een algemene leer oefent minder invloed uit. Maar wanneer hij door enkele voorbeelden voor ogen te stellen ieder afzonderlijk aan zijn roeping herinnerd heeft, is er niemand voor wie het niet voor de hand liggend is de gevolgtrekking te maken, dat hem door de Heere voldoende bezigheid wordt opgedragen om zich daarin te oefenen. Daarom is er geen reden dat wij hier naar een methode zoeken; omdat het plan van Paulus slechts geweest is, in het kort aan te geven over welke zaken Godvruchtige leraars moeten spreken, niet echter om een volledige behandeling van die zaken te ondernemen. Van de oude mannen maakt hij in de eerste plaats melding. Hij wil dat zij nuchter zijn; omdat drankzucht voor de ouderdom een al te gewone ondeugd is. De waardigheid, welke hij er op laat volgen, verwerven goed geordende zeden. Want niets is afschuwelijker dan een oude man, die zijn lusten botviert op de wijze van een jonge man, en die door zijn gebrek aan zelfbeheersing de schaamteloosheid der aankomende jongeren doet toenemen. Laat dus in het leven van oude mannen weerklaatsen aeuvern , dat is: een zekere waardigheid, welke de opgroeiende jongeren tot beschroomdheid dwingt. Dat zullen zij het best kunnen bereiken door de matigheid, welke hij aanstonds laat volgen.

Gezond in het geloof ... Ik weet niet of het een zijdelingse toespeling is op de verschillende ziekten van oude mannen, tegenover welke hij stelt deze gezondheid der ziel; mij schijnt het stellig zo toe, alhoewel ik niets met zekerheid uitspreek. Maar de hoofdzaak der christelijke volmaaktheid vat hij in deze drie delen samen, niet zonder reden. Want door het geloof vereren wij God; omdat noch de aanroeping, noch de andere oefeningen der Godsvrucht daarvan gescheiden kunnen worden. *De liefde* (dilectio, caritas) strekt zich uit tot alle geboden van de tweede tafel (der wet).

Dan volgt *de volharding*, als de kruiderij van beide. Want zonder haar zou het geloof ook niet lang *stand* houden; en dagelijks vallen er vele dingen voor, door de onwaardigheid of bitterheid van welke geërgerd wij tot de plichten der liefde niet slechts traag, maar ook van geestkracht beroofd zouden zijn, indien diezelfde volharding ons niet staande hield.

3. *De oude vrouwen eveneens...* De getrouwde vrouwen op meer gevorderde leeftijd, zoals meestal te zien is óf dat zij zich nog altijd buitensporig verzorgen, óf dat zij iets bijgelovigs in haar klederdracht hebben: zelden houden zij het midden. Beide ondeugden heeft Paulus willen tegengaan, door de maat voor te schrijven die zowel smet de welvoegelijkheid als met de vroomheid overeenkomt; of als ge het liever eenvoudiger wilt, dat zij ook door de kleding zelf getuigen dat zij heilig en Godvruchtig zijn. Ook twee andere ondeugden, waaraan zij bijna altijd onderworpen zijn, wijst hij terecht, wanneer hij verbiedt dat zij *lasteraarsters* en aan de wijn verslaafd zijn. De babbelachtigheid is een vrouwelijke kwaal; de ouderdom pleegt die te doen toenemen. Hier komt nog bij dat vrouwen zichzelf nooit welsprekend genoeg toeschijnen, als zij niet snibbig zijn en kwaadsprekend, als zij niet op allen afgeven. Zo komt het dat oude vrouwen herhaaldelijk door haar lasterlijke pratzucht, als door *een* brandende fakkel, vele huizen in vlam zetten. Vele drinken ook gaarne; daardoor komt het dat zij, gematigdheid en waardigheid vergeten hebbende, op onvoegzame wijze brutaal zijn. Maar opdat zij des te meer bedacht zijn op haar plicht, leert hij, dat het niet genoeg is indien zij eerbaar leven voor zichzelf, indien zij niet ook de jonge

vrouwen door haar eigen gewoonten vormen tot een eerbaar en kuis leven. Daarom voegt hij er aan toe, dat zij door haar eigen voorbeeld de jongeren ingetogen en waardig maken; daar zij namelijk anders door de hartstochtelijkheid van haar leeftijd uit de band springen.

4. *Dat zij haar mannen liefhebben ...* Ik stem niet in met hen, die menen dat de voorschriften opgesomd worden, welke de getrouwde vrouwen moeten overgeven aan de jonge vrouwen; want indien iemand het tekstverband nauwkeurig overweegt, zal hij gemakkelijk opmerken dat Paulus de plichten der vrouwen nagaat, die ook voor ouderen passen. Vervolgens zou de constructie ongeschikt zijn: 'dat zij zelfbeheersing leren, ingetogen zijn'. Ofschoon hij, wanneer hij aan oudere getrouwde vrouwen voorschrijft hoe zij moeten zijn, tegelijk aan de jongere een voorbeeld voor ogen stelt, dat zij hebben te volgen. Zo onderricht hij beiden zonder onderscheid. Kortom, hij wil dat de vrouwen door de huwelijksliefde en de liefde tot haar kinderen weerhouden worden, opdat zij zich niet bezighouden met wellustige minnarijen; hij wil dat zij nuchter en ingetogen haar eigen huis regeren; hij verbiedt haar op de openbare straat rond te zwerven; hij gebiedt haar kuis te zijn, tegelijk echter gematigd, zodat zij onderworpen zijn aan de heerschappij der mannen. Want zij die door andere deugden invloed hebben, grijpen dientengevolge somtijds de gelegenheid aan om onstuimig te zijn, zodat zij voor haar mannen te weinig inschikkelijk zijn. Maar wat hij er aan toevoegt: *opdat het Woord Gods niet in een slechte naam sta*, menen zij dat het in het bijzonder ziet op de vrouwen, die verbonden waren met ongelovige mannen, die naar de slechte zeden van hun vrouwen het evangelie konden beoordelen. En dat schijnt bevestigd te worden door de woorden van Petrus, in hoofdstuk 3 : 1 van zijn eerste brief. Maar wat, indien hij niet alleen over gehuwden spreekt? En stellig is het waarschijnlijker dat er zulk een rechtschapenheid van levenswandel vereist wordt, dat zij niet door hun ondeugden het evangelie bij het volkin opspraak brengen. Laat men het overige halen uit het vijfde hoofdstuk van de eerste brief aan Timotheüs.

6. *Spoor de jonge mannen evenzo aan dat zij gematigd zijn;*
7. *in alle dingen uzelf betonend een voorbeeld van goede werken in het onderricht, onbaatzuchtigheid, waardigheid,*
8. *het woord gezond, onberispelijk; opdat de tegenpartij beschaamd gezet wordt, daar hij niets kwaads van u te zeggen heeft.*
9. *De slaven, dat zij aan hun heren onderworpen zijn, hun best doende in alles te behagen, geen tegensprekers*
10. *niet diefachtig, maar alle goede trouw bewijzende; opdat zij de leer van God onze Redder in alles eren.*

6. *De jonge mannen ...* Van de jonge mannen beveelt hij slechts dat zij tot matigheid worden onderwezen; omdat deze deugd (zoals Plato leert) heel de geest van de mens gezond maakt. Dus is het evenals of hij zeide: goed geordend en aan de rede gehoorzamende.

7. *Uzelf betonend ...* Want anders zal de leer te weinig gezag hebben, indien niet in het leven van de opziener, als in een spiegel, haar kracht en majesteit uitblinkt. Hij wil dus dat de leraar een voorbeeld is, waaraan de leerlingen zich gelijkvormig

maken. Wat er volgt, is vanwege de duistere ingewikkeldheid der spreekwijze dubbelzinnig. Want hij schrijft: *in het onderricht*, en laat aanstonds volgen in de vierde naam, val: *onbaatzuchtigheid, waardigheid*, enz. Moge ik, met weglating van de verklaringen van anderen, aanvoeren wat mij het meest waarschijnlijk toeschijnt. Ten eerste verbind ik deze woorden met elkaar: *van goede werken in het onderricht*. Want daar hij bevolen heeft dat de ijver tot goede werken versterkt worde door te onderrichten, wil hij dat de goede werken, die aan dit onderricht beantwoorden, worden aanschouwd in zijn levenswandel. Daarom doelt het zinsdeel *in* op de overeenstemming. Wat nu volgt, heeft niets van duisterheid. Want opdat hij het beeld van zijn leer moge weergeven in zijn zeden, beveelt hij onbaatzuchtig en waardig te zijn.

Het woord gezond wordt (naar mijn oordeel) in verband gebracht met het gewone leven en de particuliere gesprekken. Want het zou ongerijmd zijn, het te verklaren van het openbare onderricht; daar hij slechts wil dat Titus in zijn daden en woorden zijn levenswandel in overeenstemming houdt met zijn prediking. Daarom beveelt hij dat zijn woorden rein zijn en ver van alle verdorvenheid. *Onberispelijk* kan zowel op het woord als op de persoon van Titus toegepast worden. Dit laatste aanvaard ik liever; zodat de overige vierde naamvallen (wat de Griekse grammatica gemakkelijk toelaat) daarvan afhankelijk zijn, in deze zin: *Namelijk opdat gij u onberispelijk betoont door waardigheid, onbaatzuchtigheid en gezonde woorden*.

8. *Opdat de tegenpartij ...* Hoewel naar andere doeleinden uitgezien moet worden door een christenmens, toch moet dit niet verwaarloosd worden, dat de goddelozen de mond gestopt wordt; zoals wij overal vermaand worden dat hun de gelegenheid niet gegeven moet worden om kwaad te spreken. Want welke schanddadens zij ook maar in ons gedrag kunnen aan grijpen, die keren zij tegen Christus en Zijn leer. Zo komt het dat door onze schuld de heilige naam van God aan beschimping onderworpen is. Daarom, hoe scherper wij zien dat wij door vijanden in het oog gehouden worden, laten wij des te meer nauwgezet zijn om op onze hoede te zijn voor hun lasteringen; en dat zo hun boosaardigheid de ijver om goed te handelen in ons moge aanwakkeren.

9. *De slaven ...* Het is reeds gezegd dat Paulus slechts in het kort enige dingen aanroert bij wijze van voorbeeld; dat hij echter niet de zaken volledig ontvouwt, zoals indien hij op zich zou nemen die opzettelijk te behandelen. Derhalve, wanneer hij de slaven beveelt *hun heren te behagen in alles*, dan moet deze ijver om te behagen beperkt worden tot die dingen die recht zijn; en dat overeenkomstig andere dergelijke teksten, waar met name wordt toegevoegd de uitzondering: opdat niets (geschiede) dan naar Gods wil. Men kan er echter op letten, dat de apostel hier voornamelijk bij stil blijft staan, opdat zij, die onder de macht van anderen zijn, inschikkelijk en gehoorzaam zijn. Wat hij niet zonder goede reden doet. Want niets is méér tegen de menselijke aard dan onderwerping; en het gevaar dreigde dat zij onder voorwendsel van het evangelie harder gemaakt zouden worden, omdat zij het onwaardig zouden achten, dat zij onderworpen waren aan de heerschappij van goddelozen. Des te meer ijver en nauwgezetheid moest worden aangewend door de herders, om deze weerspanning hetzij te breken of te onderdrukken. Maar hij berispt twee ondeugden van slaven: de brutaliteit in het zoeken van uitvluchten, en de begeerte om te stelen. De blijspelen zijn vol voorbeelden van een al te vaardige bijtende scherts, waardoor

slaven hun heren voor de gek houden. En niet zonder reden is er eertijds een verwisseling van namen ontstaan, zodat ze slaven dieven noemden. Zo is het een zaak van wijsheid, de geboden toe te passen op de zeden van ieder afzonderlijk. *Trouw* heeft hij gezet voor getrouwheid jegens hun heren. Dus *alle trouw betonen is*: zich trouw gedragen, zonder bedrog of schade, in het behandelen van de zaken van zijn heer.

10. *Opdat zij de leer ...* Dit moet de scherpste prikkel van de aansporing voor ons zijn, wanneer wij horen dat door onze eerbare zeden de leer Gods wordt geëerd, welke toch de spiegel van Zijn heerlijkheid is. En stellig zien wij algemeen dat dit werkelijk gebeurt; zoals omgekeerd ons schandelijke leven haar oneer aandoet. Want zij pleegt beoordeeld te worden naar onze werken. Maar ook deze omstandigheid moet opgemerkt worden, dat God Zich verwaardigt eer aan te nemen van Zijn knechten, wier toestand zo gering en verachtelijk was, dat zij nauwelijks onder de mensen gerekend plachten te worden. Want hij bedoelt niet bedienden zoals die heden *ten* dage in gebruik zijn; maar slaven, die voor geld gekocht als runderen of paarden in bezit gehouden werden. Maar indien hun leven een eer is voor de christennaam, laten dan veel meer zij die in ere zijn toezien, dat zij die niet door hun schandelijkheid bevleken.

11. *Want de genade Gods is verschenen, heilzaam voor alle mensen,*
12. *ons onderwijzende, dat wij, met verloochening van de goddeloosheid en de wereldse begeerten, gematigd, en rechtvaardig, en Godvruchtig leven in deze eeuw;*
13. *verwachtende de zalige hoop, en de verschijning der heerlijkheid van de grote God, en van onze Redder Jezus Christus,*
14. *die zichzelf gegeven heeft voor ons, opdat Hij ons zou vrijkopen van alle ongerechtigheid, en voor zich zou reinigen een eigen volk, ijverig in goede werken.*
15. *Spreek deze dingen, en spoor aan, en weerleg met alle gezag. Dat niemand u verachte.*

11. *Want verschenen is, enz....* Hij betoogt vanuit het doel der verlossing, en leert dat dit is de ijver om Godvruchtig en rechtschapen te leven. Waaruit volgt, dat het de plicht van een goed leraar is, veeleer om aan te sporen tot een heilig leven, dan om de geest der mensen bezig te houden met ijdele strijdvragen. Hij heeft ons verlost (zegt Zacharias in zijn lofzang, Luk. 1 : 74) opdat wij in heiligheid en rechtschapenheid Hem dienen al de dagen *van* ons leven. Van eenzelfde redenering getuigt wat Paulus zegt: *de genade Gods is verschenen, ons opvoedende*. Want het geeft te kennen, dat zij ons bij wijze van onderwijs moet zijn om ons leven op de rechte wijze te vormen. Sommigen grijpen als een gelegenheid tot willekeur aan, wat er aangaande de barmhartigheid Gods gepredikt wordt; anderen verhindert de zorgeloosheid om aan vernieuwing des levens te denken. Maar in waarheid heeft de openbaring van Gods genade noodzakelijkerwijze aansporingen om Godvruchtig te leven in zijn gevolg.

Heilzaam voor allen ... Uitdrukkelijk getuigt hij dat zij voor allen tezamen gemeenschappelijk is, om de slaven over welke hij gesproken had. Intussen bedoelt hij niet de mensen ieder afzonderlijk, maar duidt veeleer de standen aan, of de

uiteenlopende manieren van leven. En dit heeft geen geringe nadruk, dat de genade Gods tot het geslacht der slaven toe is afgedaald. Want daar God zelfs op de laagst geplaatste mensen van de minste rang niet met verachting neerziet, zou het meer dan ongerijmd zijn, dat wij lui en traag zijn om Zijn goedheid te omhelzen.

12. *Dat wij, met verloochening van de goddeloosheid...* Nu leert hij de regel om het leven goed in te richten, en waarmee men moet beginnen; namelijk met de verloochening van het vroegere leven, waarvan hij twee delen opnoemt, de goddeloosheid en de wereldse begeerten. Onder goddeloosheid begrijp ik niet alleen de bijgelovigheden, waarin zij rondgedwaald hadden; maar *de* onheilige verachting van God, zoals die heerst in de mensen, totdat zij verlicht zijn tot de kennis der waarheid. Want hoe zij ook met die een of andere vroomheid te koop lopen, toch vrezen en eerbiedigen zij God nooit oprecht of van harte; ja zelfs hebben zij veeleer een ingeslapen geweten, zodat zij nergens minder over denken, dan dat God gediend moet worden.

Wereldse begeerten noemt hij alle gevoelens van het vlees; aangezien wij, totdat de Heere ons tot Zich getrokken heeft, nergens op letten dan op de wereld. Want de overdenking van het hemelse leven begint bij de wedergeboorte. Tevoren echter neigen al onze lusten naar de wereld en blijven hangen in de wereld.

Gematigd en rechtvaardig en Godvruchtig ... Zoals hij tevoren drie dingen neergeschreven heeft, toen hij de hoofdzaak van het christelijk leven wilde samenvatten, zo omschrijft hij dat nu door die drie: Godsvrucht, rechtvaardigheid en matigheid. Godsvrucht is vroomheid jegens God; rechtvaardigheid heeft haar plaats onder de mensen. Wie met elk van deze beide begaafd is, hem ontbreekt niets tot de volmaakte deugd. En stellig wordt in de wet Gods de hoogste volmaaktheid medegegedeeld, waaraan volstrekt niets kan worden toegevoegd. Maar zoals de oefeningen der Godsvrucht als het ware aanhangselen zijn van de eerste tafel, zo ziet de matigheid, waarvan Paulus op deze plaats melding maakt, op niets anders dan op de waarneming der wet; en evenals ik tevoren van die volharding gezegd heb, wordt zij aan de vorige toegevoegd als een kruiderij. En de apostel is ook niet onbestendig dat hij nu eens de volharding, dan weer de gematigdheid noemt, als de aanvulling van een heilig leven. Want het zijn geen verschillende deugden, daar σωφροσύνη (gematigdheid, ingetogenheid, zelfbeheersing) de tolerantia (de volharding, het kunnen verdragen) in zich besluit. Hij voegt er aan toe: *in deze eeuw*; omdat de Heere dit leven bestemd heeft tot onze beproeving. Want hoezeer ook de vrucht van wat recht gedaan is nog niet zichtbaar is, toch moet tot de ijver om goed te handelen de hoop ons voldoende zijn. En dit is het wat hij er terstond aan toevoegt.

13. *Verwachtende de zalige hoop...* Van de hoop op de toekomstige onsterfelijkheid leidt hij een aansporing af. En stellig kan het niet anders of deze, indien zij diep in onze harten zetelt, wijdt ons geheel aan God toe. Daarentegen, wie niet ophouden voor de wereld en het vlees te leven, zij hebben nooit in waarheid geproefd wat voor kracht de belofte van het eeuwige leven heeft. Want de Heere, door ons naar de hemel te roepen, trekt ons weg van de aarde. De hoop heeft hij hier gezet voor de zaak waarop men gehoopt heeft: anders zou het een niet passende

spreekwijze zijn. En zo noemt hij het gelukkige leven, dat voor ons in de hemel is weggelegd. Tegelijkertijd verklaart hij wanneer wij in het volle bezit daarvan zullen zijn, en waarnaar het ons betaamt uit te zien, zo dikwijls als ons het verlangen naar of de gedachte aan ons heil besluit.

De heerlijkheid Gods verklaar ik, niet slechts als (de heerlijkheid) door welke Hij in Zichzelf heerlijk zal zijn, maar door welke Hij Zich alsdan naar alle zijden zal uitgieten, opdat Hij al Zijn uitverkorenen daaraan deelachtig make. Daarom noemt hij Hem groot; omdat Zijn grootheid, welke nu de mensen, door de ijdele glans der wereld verblind, geringschatten, en somtijds ook, voorzover het in hun vermogen is, te niet doen, eerst ten laatsten dage zich zal vertonen. Want de gedaante der wereld, zolang zij als groot voor onze ogen verschijnt, treft de ogen zo, dat de heerlijkheid Gods als het ware in de duisternis verborgen is. Maar Christus zal door Zijn komst alle rook der wereld verdrijven, zodat niets meer de schittering van Zijn heerlijkheid verduistert, niets Zijn luister vermindert. De Heere bewijst weliswaar dagelijks door Zijn werken Zijn majesteit; maar omdat hun eigen blindheid die mensen verhindert om haar waar te nemen, wordt zij desniettemin gezegd in het duister verborgen te zijn. Maar Paulus wil dat reeds nu in het geloof door de gelovigen in ogenschouw genomen wordt wat ten laatsten dage geopenbaard zal worden; en dat daarom God grootgemaakt wordt, Dien de wereld veracht, óf althans naar Zijn waardigheid volstrekt niet waardeert.

Verder is het twijfelachtig of deze woorden gezamenlijk gelezen moeten worden: *van Christus de grote God en Redder*, of eigenlijk gescheiden, van de Vader en de Zoon. De Arianen, deze laatste zin aangrijpende, hebben getracht daaruit te bewijzen dat de Zoon minder is dan de Vader; omdat hier ter wille van de onderscheiding God door Paulus groot genoemd zou worden. De rechtzinnige leraars der kerk hebben, om de toegang voor deze laster te versperren, heftig beweerd, dat beide van Christus gezegd wordt. Maar men kan de Arianen korter en zekerder weerleggen, omdat Paulus, nadat hij over de openbaring der heerlijkheid van de grote God gesproken heeft, er aanstonds Christus aan toegevoegd heeft, opdat wij zouden weten dat in Zijn persoon die openbaring der heerlijkheid voorhanden zal zijn; alsof hij zeide, wanneer Christus verschenen zal zijn, dat alsdan voor ons openbaar gemaakt zal worden de grootheid der Goddelijke heerlijkheid. Hieruit leren wij ten eerste, dat er niets is wat ons vuriger maakt tot de ijver om goed te handelen, dan de hoop op de toekomstige wederopstanding. Vervolgens, dat de gelovigen altijd ingespannen met haar bezig moeten zijn, opdat zij niet in de rechte loopbaan vermoeid worden; want indien wij niet geheel daarvan afhankelijk zijn, vervallen wij dikwijls tot de ijdelheden der wereld. Maar aangezien de komst des Heren ten oordeel voor ons huiveringwekkend zou kunnen zijn, wordt ons Christus als Redder voor ogen gesteld, die tevens Rechter zal zijn.

14. *Die Zichzelf gegeven heeft...* Een ander argument tot aansporing uit het doel of de uitwerking van de dood van Christus. Daarom heeft Christus zich voor ons geofferd, opdat Hij ons zou vrijkopen van de slavernij der zonde en voor zich als het ware ten eigendom verwerven zou. Derhalve brengt Zijn genade noodzakelijkerwijze met zich mee vernieuwing van het leven; omdat zij, die nog de zonde dienen, de weldaad der verlossing vruchteloos maken. Dus worden wij van de slavernij der zonde bevrijd,

opdat wij de gerechtigheid Gods dienen. Daarom heeft hij dit tweede er aanstonds aan toegevoegd, over het *eigen volk, ijverig in goede werken*. Daardoor geeft hij te kennen, dat de vrucht der verlossing in ons verloren gaat, indien wij door de begeerlijkheden der wereld nog verstrikt gehouden worden. En om des te beter tot uitdrukking te brengen, dat wij door de dood van Christus zijn gewijd tot goede werken, heeft hij gebruik gemaakt van het werkwoord: reinigen. Want het zou onwaardig zijn, dat wij wederom bezoedeld werden door dezelfde *vuiligheden*, van welke ons de Zoon Gods door Zijn bloed heeft gereinigd.

15. *Spreek deze dingen ...* Dit slot betekent hetzelfde alsof hij beval zich aanhoudend met ijver toe te leggen op die leer tot stichting, en nooit vermoeid te worden; omdat zij niet teveel ingestampt kan worden. Hij beveelt aan de leer ook toe te voegen prikkels van aansporingen en bestraffingen. Want het is niet genoeg dat de mensen met nadruk worden herinnerd aan hun plicht, indien niet ook scherp bij hen wordt aangedrongen. Maar wie die bovengenoemde dingen vasthoudt, en ze altijd in de mond heeft, zal stof hebben niet alleen om te onderrichten, maar ook om terecht te wijzen.

Met alle gezag ... Ik stem niet in met Erasmus, die *ἐπιταγή* vertaalt met: *ijver om te gebieden*. Waarschijnlijker is het gevoelen van Chrysostomus, die het verklaart als: strengheid tegenover gruwelijker zonden. Ofschoon zelfs deze de bedoeling van Paulus niet schijnt te hebben begrepen; want hij wil dat Titus voor zich aanspraak maakt op gezag en eerbied in het leren van deze dingen. Want nieuwsgierige en naar spitsvondigheden begerige mensen hebben een afkeer van de geboden van een Godvruchtig en heilig leven als gewoon en alledaags. Opdat Titus deze *afkeer* tegenga, wordt hem bevolen het gewicht van zijn ambtsgezag aan zijn onderricht toe te voegen.

Op hetzelfde komt (naar mijn oordeel) neer wat aanstonds volgt: *dat niemand u verachte*. Sommigen menen dat Titus vermaand wordt om zich door rechtschapenheid van levenswandel gehoor en waardigheid te verwerven. En het is wel waar, dat heilige en onberispelijke zeden gezag verschaffen aan het onderricht. Maar Paulus heeft iets anders op het oog gehad; want hij spreekt meer het volk zelf dan Titus toe. Omdat bij velen de oren zo verwend waren, dat de eenvoud van het evangelie hun tot verachting was; omdat zij zo jeukten van verlangen naar nieuwe dingen, dat er voor stichting bijna geen plaats zou zijn; daarom houdt hij de hoogmoed van dergelijke mensen in toom, en gelast streng dat zij ophouden met alle verachting van het gezonde en nuttige onderricht. Zo wordt bevestigd wat ik in het begin als inleiding gezegd heb: dat deze brief veeleer aan de Cretensers dan aan één mens persoonlijk geschreven is.

HOOFDSTUK III

1. *Vermaan hen dat zij aan overheden en machten onderdanig zijn, dat zij aan de overheidspersonen gehoorzaam zijn, dat zij tot alle goed werk bereid zijn;*
2. *dat zij van niemand kwaad spreken; dat zij niet vechtlustig zijn, vriendelijk, alle zachtmoedigheid betonende jegens alle mensen.*
3. *Want ook wij waren eertijds dwaas, ongehoorzaam, dwalende, velerlei begeerten en genietingen dienende, in slechtheid en afgunst levende, hatelijk, elkaar met haat vervolgende.*

1. *Vermaan hen...* Uit verscheidene teksten blijkt, dat de apostelen veel moeite gehad hebben om het volk onder de heerschappij van magistraten en overheden te houden. Want van nature zijn wij allen bezig te streven naar de eerste plaats; zo komt het, dat niemand zich graag aan een ander onderwerpt. Bovendien, daar zij toen zagen dat bijna alle machten der wereld aan Christus vijandig waren, meenden zij dat zij onwaardig waren dat hun enige eer bewezen werd. De Joden vooral, ontembaar volk als zij waren, hielden niet op te morren en rumoerig te zijn. Nadat Paulus dus melding gemaakt heeft van de bijzondere plichten, wil hij nu dat allen in het algemeen vermaand worden om rustig de staatsorde in ere te houden, aan de wetten onderdanig te zijn, de magistraten te gehoorzamen. Want de onderwerping, welke hij vraagt jegens vorsten, en de gehoorzaamheid jegens magistraten, strekt zich uit tot verordeningen en wetten, en andere delen van het staatsbestuur. Wat hij onmiddellijk daarop laat volgen, kan op dezelfde zaak toegepast worden; alsof hij zeide, dat allen die niet weigeren goed en eerbaar te leven, gaarne aan de magistraten gehoorzaam zullen zijn. Want daar zij zijn aangesteld tot de instandhouding van het menselijk geslacht, is hij die hun opheffing begeert, of hun juk afwerpt, een vijand van recht en billijkheid, en zelfs verstoken van alle menselijkheid. Indien iemand het echter liever zonder verband met wat er om heen staat wil opvatten, dan verzet ik mij niet; en het is stellig niet twijfelachtig of hij beveelt hun in deze uitspraak weldadigheid jegens hun naasten in heel hun levenswandel aan.

Dat zij van niemand ... Nu schrijft hij de wijze voor om met allen vrede en vriendschap te onderhouden. Wij weten dat de onmenselijke aard nergens méér toe geneigd is, dan om in vergelijking met zichzelf op alle anderen neer te zien. Zo komt het dat velen trots zijn op de gaven Gods met verachting van de broeders; op de verachting volgt weldra beschimping. Hij verbiedt derhalve dat Christenen, alhoewel zij in vergelijking met anderen uitmunten, zich druk maken over de schanddaden van anderen; intussen wil hij niet dat zij de ondeugden der goddelozen vleien: hij veroordeelt slechts de lust om iemands verdiensten te verkleinen. Wanneer hij hen beveelt afkerig te zijn van gevechten, is het evenals of hij zou zeggen, dat geschillen en woordentwisten vermeden moeten worden. Daarom is de oude vertaler goed, die vertaald heeft: niet twistziek. Want er wordt op andere wijze gestreden dan met het zwaard of de hand. En dat dit de betekenis is, is duidelijk uit het volgende; want hij wijst de geneesmiddelen voor het kwaad aan, wanneer hij beveelt dat zij zich billijk en zachtmoedig voor allen betonen; want billijkheid wordt gesteld tegenover de hoogste hardheid van het recht, zachtmoedigheid tegenover bitterheid. Dus indien

men elke soort van twisten en gevechten wil vermijden, laten wij dan in de eerste plaats leren vele dingen door zachtheid te temperen; vervolgens ook vele dingen te vergeven. Want zij die bovenmate hard en gemelijk zijn, dragen een vuur met zich mee om strijd te doen ontvlammen. En hij zegt: *jegens allen*; om aan te duiden, dat men ook de geringsten en onaanzienlijksten moet sparen. De gelovigen meenden, omdat zij de goddelozen voor niets telden, dat zij geen enkele zachtzinnigheid waardig waren. Zulk een ruwheid, die niet dan uit hoogmoed geboren wordt, heeft Paulus willen terechtwijzen.

2. *Want ook wij waren ...* Niets is geschikter om onze hoogmoed te temmen en tegelijk onze hardheid te temperen dan wanneer er op gewezen wordt, dat al wat wij tegen anderen keren, op ons eigen hoofd terug kan vallen. Want hij schenkt gemakkelijk vergeving, die gedwongen wordt het op zijn beurt te vragen. En er is stellig geen andere reden die ons voor onze broeders onverbiddelijk maakt, dan onbekendheid met onze eigen ondeugden. Streng zijn weliswaar tegenover zondaars zij, die de ware ijver voor God hebben; maar omdat zij bij zichzelf beginnen, is altijd hun strengheid met barmhartigheid verbonden. Derhalve, opdat de gelovigen niet hoogmoedig en onmenselijk anderen met voeten treden, die nog in onwetendheid en blindheid vastgehouden worden, brengt Paulus hun weer in herinnering hoedanige zij geweest zijn; alsof hij zeide: indien zo scherp gehekeld moeten worden zij, die God het licht des geloofs nog niet waardig gekeurd heeft, hebt gij met hetzelfde recht eertijds op meedogenloze wijze uitgescholden kunnen worden; gij hadt stellig niet gewild dat iemand voor u zo onmenselijk was. Onderhoudt dus nu dezelfde gematigdheid jegens anderen. Twee dingen echter moeten in de woorden van Paulus begrepen worden. Het eerste is, dat zij die nu verlicht zijn door de Heere, door de herinnering aan hun eigen vroegere onwetendheid vernederd, zich niet trots verheffen, noch hen onbillijker of harder behandelen, dan zij gemeend hebben dat zij behandeld moesten worden, toen zij hun gelijk waren.

Het tweede, dat zij overwegen dat door hun voorbeeld morgen ingevoegd kunnen worden in de kerk die vandaag buitenstaanders zijn, en na verbetering van hun ondeugden deelachtig kunnen worden aan de gaven Gods, waarvan zij nu verstoken gelaten worden. Het spiegelbeeld van beide zaken blinkt uit in de gelovigen, die eenmaal duisternis zijn geweest, daarna zijn begonnen licht te zijn in den Heere. Daarom moet de erkenning van hun vroegere toestand hen bewegen tot sympathie, (het meevoelen met iemand). En de tegenwoordige genade Gods is tot bewijs, dat ook anderen tot het heil kunnen worden toegebracht. Zo zien wij dat wij voor God vernederd behoren te worden, opdat wij zachtmoedig zijn jegens de broeders. Want de hoogmoed is wreed en een verachtster van allen. Elders (Gal. 6 : 1), wanneer hij ons tot zachtheid aanspoort, herinnert hij ieder van ons met nadruk aan zijn eigen zwakheid; hier gaat hij verder, aangezien hij wil dat wij de ondeugden, van welke wij reeds bevrijd zijn, ons herinneren, opdat wij die welke nog in anderen overblijven, niet bovenmate beschimpen. Verder, daar Paulus hier in het kort de inborst van de mens schildert, zodanig als hij is totdat hij door de Geest van Christus hervormd wordt, kan men in deze beschrijving zien hoe ellendig wij zijn buiten Christus.

- Ten eerste noemt hij de ongelovigen *dwaas*, omdat heel de wijsheid der mensen louter ijdelheid is, zolang zij God niet kennen.
- Hij noemt hen vervolgens *ongehoorzaam*, omdat evenals het alleen het geloof is

dat in waarheid aan God gehoorzaamt, zo het ongeloof altijd weerbarstig en opstandig is. Ofschoon wij 'ongehoorzamen' zouden kunnen vertalen met: ongelovigen, zodat het een soort van dwaasheid uitdrukt.

- Ten derde zegt hij dat 'de ongelovigen *dwalen*,' want Christus alleen is de weg, en het licht der wereld. Daarom is het onvermijdelijk dat allen, die van God vervreemd zijn, heel hun leven zwervend en ronddwalend zijn.
- Tot hiertoe heeft hij het wezen van het ongeloof aangegeven: nu voegt hij er ook aan toe de vruchten die daaruit voortvloeien, namelijk velerlei verlangens en *genietingen, afgunst, slechtheid*, en dergelijke. Het is wel waar, dat niet elk afzonderlijk gelijkelijk aan alle ondeugden lijdt; maar daar allen verkeerde verlangens dienen, alhoewel de één hierheen, de ander daarheen voortsnel, heeft Paulus in hoofdtrekken samengevat wat voor vruchten het ongeloof overal voortbrengt, over welke zaak gesproken is omstreeks het einde van het eerste hoofdstuk (van de brief) aan de Romeinen. Daar nu Paulus door deze kenmerken de kinderen Gods van de ongelovigen onderscheidt, behoren wij, indien wij gelovigen genoemd willen worden, het hart van alle afgunst gezuiverd, van alle slechtheid rein te hebben, en past het ons te beminnen en wederkerig beminnelijk te zijn. Dat echter de begeerten in ons de baas spelen is ongerijmd; die daarom (naar mijn oordeel) velerlei genoemd worden, aangezien de zinnelijke lusten, door welke de vleeselijke mens zich laat omvoeren, als het ware tegengestelde golven zijn, die, wanneer zij met elkaar in botsing komen, de mens zelf hier en daarheen wentelen, zodat hij verandert en wisselt bijna van ogenblik tot ogenblik. Zodanig is stellig de onrust van allen die zich overlaten aan de verlangens van het vlees, omdat er geen enkele vastheid is dan in de vreze Gods.

4. *Maar nadat de goedheid en liefde jegens de mensen van God onze Redder verschenen is,*
5. *heeft Hij, niet uit de werken die in gerechtigheid zouden zijn, die wij gedaan zouden hebben, maar naar Zijn barmhartigheid ons behouden door het bad der wedergeboorte en der vernieuwing van de Heilige Geest,*
6. *dat Hij rijkelijk heeft uitgestort in ons door Jezus Christus onze Redder;*
7. *opdat wij gerechtvaardigd door Zijn genade, tot erfgenamen gemaakt zouden worden overeenkomstig de hoop op het eeuwige leven.*

Of het voornaamste woord in deze volzin is, dat God ons door Zijn barmhartigheid behouden heeft, óf de manier van spreken is gebrekkig. Zo zal men er heimelijk in moeten horen, dat zij ten goede veranderd zijn, en nieuwe mensen zijn geworden, sinds God Zich over hen erbarmd heeft; alsof hij zeide: *toen zijt gij eerst begonnen van hen te verschillen, toen God u door Zijn Geest wederomgeboren heeft*. Omdat echter in de woorden van Paulus de betekenis volkomen vaststaat, is het niet nodig er iets aan toe te voegen. Voorts telt hij zich onder de anderen, opdat de aansporing des te meer doeltreffend zij.

4. *Nadat verschenen is...* Vooreerst zou gevraagd kunnen worden of de goedheid Gods toen begonnen is bekend te worden aan de wereld, toen Christus is geopenbaard in het vlees. Want stellig hebben de vaders van het begin af gevoeld en ervaren, dat

Hij zowel goed en goedertieren, als hun gunstig gezind was. Dit is derhalve niet de eerste openbaring van Zijn goedheid en Vaderlijke liefde jegens ons geweest. Het antwoord is gemakkelijk: dat de vaderen onder de wet de goedheid Gods niet anders gesmaakt hebben dan door te zien op Christus, van wiens komst heel hun geloof afhankelijk was. Zo wordt gezegd dat de goedheid Gods verschenen is, toen Hij het onderpand daarvan aan het licht gebracht heeft, en metterdaad bewezen heeft dat Hij niet tevergeefs zo dikwijls aan de mensen het heil beloofd had. Zó heeft God de wereld liefgehad (zegt Johannes 3 : 16), dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gaf. Elders ook Paulus: God bevestigt Zijn liefde jegens ons, dat Hij, toen wij vijanden waren, Zijn Zoon heeft gezonden, enz. (Rom. 5 : 8). Dit is een gebruikelijke spreekwijze in de Schriften, dat door de dood van Christus de wereld i's verzoend met God; van Wie wij toch weten dat Hij voor alle eeuwen een goedgunstig Vader is geweest. Maar omdat wij de oorzaak van de Goddelijke liefde jegens ons en de inhoud van ons heil niet dan alleen in Christus vinden, wordt niet zonder goede reden gezegd dat God de Vader Zijn goedheid in Hem ons getoond heeft. Ofschoon de redenering van deze tekst een andere is, waar Paulus niet spreekt over die gemeenschappelijke openbaring van Christus, toen Hij als mens in de wereld gekomen is, maar over de openbaring die geschiedt door het evangelie, wanneer Hij Zich in het bijzonder aan de uitverkorenen aanbiedt en bekend maakt. Want niet door die eerste komst van Christus is Paulus vernieuwd; integendeel, Christus was weer opgestaan tot heerlijkheid, het heil in Zijn naam had aan zeer velen niet slechts in Judéa, maar ook door naburige landstreken tegengestraald, toen Paulus, door ongeloof verblind, op alle mogelijke manieren zorg droeg om dit genadelicht uit te doven. Dus bedoelt hij dat tóen voor hem en *anderen* de genade Gods verschenen is, toen zij verlicht zijn tot de kennis van het evangelie. Maar anders zou de toepassing niet kloppen; omdat hij niet zonder onderscheid spreekt over de mensen van zijn tijd, maar in het bijzonder hen aanspreekt, die afgezonderd waren uit het overige aantal; alsof hij gezegd had, dat zij eertijds gelijk geweest zijn aan de ongelovigen, die nog in duisternis gedompeld zijn; nu echter niet door eigen verdienste, maar door Gods genade van hen verschillen, zoals hij in 1 Kor. 4 : 7 door dezelfde redenering alle aanmatiging van het vlees terugschiet: *Want wie onderscheidt u, of maakt u voortreffelijker dan anderen?*

Goedheid en liefde... De goedheid heeft hij terecht op de eerste plaats gezet, omdat zij God neigt om ons lief te hebben. Want in ons zal Hij niet vinden wat Hij Indoet liefhebben; maar daarom heeft Hij lief, omdat Hij goed is en barmhartig. Maar hoe Hij ook Zijn goedheid en liefde aan allen betuigt, toch leren wij die niet kennen dan door het geloof, wanneer Hij Zich in Christus als Vader te kennen geeft. Paulus genoot, voordat hij geroepen was tot het geloof in Christus, ontelbare goederen van God, die hem een proeve van Gods vaderlijke goedertierenheid konden geven: hij was van kindsbeen opgevoed door het onderricht der wet. Toch dwaalt hij in de duisternis zodat hij Gods goedheid niet bemerkt, totdat de Geest zijn verstand verlicht, en Christus tussenbeide komt als getuige en borg van de genade van God de Vader, aan welke wij, zonder Hem, allen vreemd zijn. Zo begrijpt hij de mensenliefde Gods, niet anders dan door het licht des geloofs openbaar gemaakt.

5. *Niet uit de werken...* Laten wij ons herinneren dat Paulus hier het woord richt tot de gelovigen, en de wijze beschrijft waarop zij in het Koninkrijk Gods zijn ingegaan. Hij ontkent dat zij ook maar iets door hun werken verdiend hebben om het heil

deelachtig te worden, zodat zij bijvoorbeeld met God verzoend zouden worden door middel van het geloof; maar hij zegt dat zij dit goed alleen door Gods barmhartigheid verkregen hebben. Daarom maken wij uit zijn woorden op, dat wij God niets aanbrenge, maar dat de loutere genade Gods ons vóórkomt, zonder enige aanmerking van onze werken.

Want wanneer hij zegt: *niet uit de werken die wij gedaan zouden hebben*, geeft hij te kennen dat wij niets kunnen dan zondigen, totdat wij wederomgeboren zijn door God. Want deze ontkenning hangt af van de vroegere bevestiging, waar hij gezegd had dat *zij*, die nog niet herschapen zijn in Christus, dwaas en ongehoorzaam zijn, en aan velerlei begeerten onderworpen; en inderdaad, welk goed werk zou toch tevoorschijn komen uit een zo verdorven massa? Waanzinnig zijn dus zij die verzinnen dat de mens door zijn eigen voorbereidselen (zoals zij het noemen) nadert tot God. Want gedurende heel de kringloop van hun leven gaan zij verder van Hem af, totdat Hij met eigen hand hen van de dwaling terugtrekt op de weg. Kortom dat wij, eerder dan anderen, verkozen zijn tot het deelgenootschap aan Christus, dat schrijft Paulus geheel toe aan Gods barmhartigheid, omdat er in ons geen werken der gerechtigheid geweest *zijn*. Deze redenering zou niet van kracht zijn, indien hij niet dat als algemeen erkend aannam, dat onrechtvaardig is al wat wij vaar (dat wij komen tot) het geloof ondernemen. Dwazen echter zijn zij die uit de verleden tijd van het werkwoord de drogreden zoeken dat de toekomstige verdiensten der mensen door God in aanmerking genomen worden, wanneer Hij hen roept. Paulus, zeggen zij, wanneer hij zegt dat God er niet door onze verdiensten toe aangezet wordt, om ons Zijn genade waardig te keuren, beperkt dit tot de verleden tijd. Dus indien er slechts voor een voorafgaande gerechtigheid geen plaats is, dan komt de toekomstige gerechtigheid in rekening. Maar zij laten een beginsel gelden, dat Paulus overal verwerpt, wanneer hij de verkiezing uit enkel genade vaststelt als het fundament der goede werken. Indien wij krachtens Gods genade alleen dit hebben, dat wij bekwaam zijn om goed te leven, op welke toekomstige verdiensten van ons zal God dan kunnen zien? Indien vaar de roeping Gods de boosheid zulk een heerschappij *in* ons inneemt, dat zij niet zal ophouden met voort te schrijden totdat zij haar toppunt bereikt, door welke aanmerking van onze toekomstige gerechtigheid zal God dan aangelokt kunnen worden om ons te roepen? Wèg dus met zulke beuzelarijen! Paulus heeft om geen andere reden de werken *van* het verleden genoemd, dan om elke verdienste uit te sluiten. Want zijn woorden hebben eenzelfde betekenis, alsof hij gezegd had: Indien wij ons op enige verdienste beroemen, hoedanig zijn dan onze werken geweest? Want die grondstelling staat vast, dat de mensen niet beter zullen zijn dan zij geweest zijn, tenzij de Heere hen door Zijn roeping verbeteren zou.

Hij heeft ons behouden ... Hij spreekt over het geloof; en hij leert dat wij het heil reeds verkregen hebben. Dus hoe wij ook, in de zonde verstrikt, het lichaam des doods met ons omdragen, toch zijn wij zeker van ons heil, indien wij tenminste door het geloof zijn ingeplant in Christus; overeenkomstig dat woord (Joh. 5 : 24): Wie gelooft in de Zoon Gods, is overgegaan uit de dood in het leven. Een weinig later echter, nadat het woord „geloof” tussengevoegd is, zal hij er op wijzen dat wij in werkelijkheid nog niet verkregen hebben wat Christus door Zijn dood gewaarborgd heeft. Waaruit volgt, dat van Gods zijde ons heil vervuld is, waarvan de genieting wordt uitgesteld tot aan het einde van onze krijgsdienst. En dat is het wat ook elders dezelfde Paulus leert, dat wij in hope behouden zijn (Rom. 8 : 24).

Door het bad der wedergeboorte ... Ik twijfel niet of hij maakt althans een toespeling op de doop. Integendeel zal ik gaarne toelaten dat de tekst wordt uitgelegd aangaande de doop: niet omdat in het uitwendige zinnebeeld van het water het heil besloten ligt, maar omdat de doop ons het door Christus verworven heil bezegelt. Paulus handelt over de betoning der genade Gods, waarvan wij gezegd hebben dat zij bestaat in het geloof. Daar dus een deel der openbaring bestaat in de doop, namelijk voorzover hij bestemd is om het geloof te bevestigen, maakt hij terecht melding van hem. Vervolgens, daar de doop als het ware de ingang is tot de kerk, en het zinnebeeld van onze inplanting in Christus, wordt hij hier te rechter tijd aangehaald door Paulus, wanneer hij er op wil wijzen op welke wijze de genade Gods ons is verschenen. Zodat de samenhang van het betoog is: God heeft ons behouden door Zijn barmhartigheid, van welk heil Hij een zinnebeeld en onderpand heeft gegeven in de doop, ons kiezende tot lid van Zijn kerk, en ons inplantende in het lichaam van Zijn Zoon. En de apostelen plegen aan de sacramenten een argument te ontleen, om de daar betekende zaak te bewijzen; omdat dat beginsel van kracht moet zijn onder de Godvruchtigen, dat God niet door lege vormen met ons speelt, maar door Zijn kracht van binnen geeft wat Hij door het uitwendig teken aanwijst. Daarom wordt de doop passend en naar waarheid genoemd het bad der wedergeboorte. De kracht en het nut der sacramenten zal hij goed vatten die de zaak en het teken zó verbindt, dat hij het teken niet leeg en zonder uitwerking maakt, en toch niet om dat (teken) luister bij te zetten aan de Heilige Geest onttrekt wat het Zijne is. En alhoewel de goddelozen door de doop nóch afgewassen, noch vernieuwd worden, desniettemin behoudt hij die kracht wat God betreft; omdat, hoe zij ook de genade Gods weer uitspuwen, zij hun toch wordt aangeboden. Verder spreekt Paulus hier de gelovigen aan, en omdat in hen de doop altijd uitwerking heeft, wordt hij terecht met zijn waarheid en uitwerking verbonden. Wij worden echter door deze spreekwijze gewaarschuwd dat, indien wij de heilige doop niet leeg willen maken, zijn kracht door vernieuwing des levens bewezen moet worden.

Der vernieuwing des Heiligen Geestes ... Ofschoon hij van het teken melding maakt, om de genade Gods voor ons zichtbaar te maken, toch roept hij ons, opdat wij niet daarin blijven steken, aanstonds tot de Geest terug; opdat wij weten dat wij door Zijn kracht, niet door water gereinigd worden, overeenkomstig dat woord van Ezechiël: *Ik zal over u rein water uitgieten: namelijk Mijn Geest* (Ezech. 36 : 25). En stellig stemmen de woorden van Paulus zo met de woorden van de profeet overeen, dat hetzelfde door beiden gezegd blijkt te worden. En daarom heb ik in het begin gezegd, dat Paulus, hoewel hij in eigenlijke zin over de Heilige Geest spreekt, tegelijk een toespeling maakt op de doop. Dus is het de *Geest* Gods, die ons wederbaart en maakt tot nieuwe schepselen; maar omdat Zijn genade onzichtbaar en verborgen is, wordt haar zichtbaar zinnebeeld in de doop aanschouwd. Sommigen lezen „vernieuwing” in de vierde naamval, wat ik voor mij weliswaar niet afkeur; maar de andere lezing past (naar mijn oordeel) beter.

6. *Dat Hij heeft uitgestort...* Het betrekkelijk voornaamwoord past bij de Grieken zowel bij het *bad* als bij de *Geest*; want bij hen is elk van beide woorden onzijdig, alhoewel het, voorzover het de betekenis betreft, niet van veel belang is; toch zal de beeldspraak sierlijker zijn indien het betrekkelijk voornaamwoord in verband wordt gebracht met het bad. Maar met dit gevoelen is niet in tegenspraak dat allen zonder onderscheid gedoopt worden; want wanneer hij leert dat het bad is uitgestort, spreekt

hij niet zozeer over het teken als over de betekende zaak, in welke de waarheid van het teken gelegen is.

Wanneer hij zegt: *rijkelijk*, geeft hij te kennen dat, naarmate ieder van ons door grotere gaven uitmunt, hij des te meer aan Gods barmhartigheid verplicht is, welke alleen ons rijk maakt, daar wij van onszelf geheel en al arm en leeg aan alle goederen zijn. Indien iemand tegenwerpt, dat niet alle kinderen Gods in het volle bezit *van* een zo grote rijkdom zijn, ja dat veeleer de genade Gods in velen maar schraaltjes druppelt, dan is het antwoord, dat aan niemand een zo bekrompen maat wordt uitgedeeld, of hij kan naar waarheid rijk geschat worden; aangezien de kleinste druppel van de Geest (om zo te zeggen) als het ware een voortdurende bron is die nooit opdroogt. Dus is zij voldoende tot rijkdom, omdat zij, hoe weinig ons ook gegeven wordt, nooit te kort schiet.

Door Jezus Christus ... Want Hij alleen is het in Wie wij worden aangenomen. Dus is Hij het tevens door Wie wij de Geest deelachtig gemaakt worden, Die het onderpand en de getuige is van onze aanneming. Derhalve leert Paulus door dit woord, dat geen anderen begiftigd worden met de Geest der wedergeboorte, dan die lidmaten van Christus zijn.

7. *Opdat wij gerechtvaardigd ...* Indien wij „wedergeboorte” opvatten in de eigenlijke en gebruikelijke zin, zou het kunnen schijnen dat de apostel „gerechtvaardigd” zet voor „wedergeboren”; en dit betekent het soms, maar vrij zelden. Geen enkele noodzaak evenwel dwingt om van de eigenlijke en meest echte betekenis af te wijken. De bedoeling van Paulus is dat wij, al wat wij zijn en hebben, te danken hebben aan de genade Gods, opdat wij ons niet hoogmoedig verheffen tegenover anderen. Dus beveelt hij hier de barmhartigheid Gods aan, aan hen de oorzaak van ons heil voor het volle pond toekennende. Maar omdat hij over de ondeugden der ongelovigen gesproken had, mocht hij niet de genade der wedergeboorte overslaan, die een medicijn is om hen te genezen. Maar dit verhindert hem toch niet om terstond tot de aanbeveling der barmhartigheid terug te keren; integendeel mengt hij beide dooreen, dat ons om niet onze zonden vergeven zijn, en dat wij tot gehoorzaamheid aan God vernieuwd zijn. Dit staat wel vast, dat Paulus staande houdt dat de rechtvaardiging is een gave Gods uit enkel genade; slechts rijst de vraag wat hij bedoelt met het woord „rechtvaardiging”. Het tekstverband schijnt te eisen dat hij het verder uitstrekt dan tot de toerekening der gerechtigheid; in welke betekenis het (zoals ik gezegd heb) zelden wordt gevonden bij Paulus. Niets verhindert echter dat het tot de vergeving der zonden beperkt kan worden.

Dat hij zegt: *door Zijn genade*, past zowel bij Christus als bij de Vader; er moet ook niet over een van beide uitleggingen gestreden worden, omdat altijd dit vast zal staan, dat wij door Gods genade door middel van Christus de gerechtigheid verkregen hebben.

Erfgenamen overeenkomstig de hoop... Dit zinsdeel is bij wijze van uitlegging toegevoegd. Hij had gezegd dat wij door Gods barmhartigheid behouden zijn; nu is echter ons heil tot nog toe verborgen; daarom zegt hij dat wij nu erfgenamen van het leven zijn, niet omdat wij het bezit ervan onmiddellijk zullen aanvaarden, maar omdat de hoop ons de volle en vaste zekerheid ervan aanbrengt. De hoofdzaak is, dat wij, hoewel wij dood waren, teruggebracht zijn tot het leven door de weldaad van

Christus; wanneer God de Vader ons met Zijn Geest begiftigd heeft, door Wiens kracht wij gereinigd en vernieuwd zijn, dat dan in Hem ons heil gelegen is; maar omdat wij tot nog toe in de wereld verkeren, dat wij daarom nog niet het eeuwige leven genieten, (maar) het slechts verkrijgen door erop te hopen.

8. *Betrouwbaar is dit woord: aangaande deze dingen wil ik dat gij bevestiging geeft, opdat zij die God geloofd hebben er voor zorgen vooraan te staan in goede werken. Want deze dingen zijn eervol en nuttig voor de mensen.*
9. *Maar laat varen dwaze strijdvragen en geslachtsregisters, en twisten en gevechten over de wet: want zij zijn nutteloos en overbodig.*

8. *Betrouwbaar is dit woord...* Deze spreekwijze gebruikt hij, wanneer hij iets ernstig staande wil houden; zoals wij in de beide brieven aan Timotheüs gezien hebben. Daarom laat hij aanstonds volgen: *ik wil dat gij bevestiging geeft*; (met kracht verzekeren) in passieve vorm heeft actieve betekenis. En het betekent: met nadruk iets zeggen. Daarom krijgt Titus het bevel om, met achterstelling van andere dingen, deze dingen, die zeker zijn en ontwijfelbaar, mede te delen, hierop aan te dringen, hierin te volharden; terwijl anderen over ijdele dingen fabelen. Waaruit wij ook opmaken, dat een opziener niet zó maar alles, wat het ook is, moet staande houden, maar die dingen, waarvan hem de waarheid duidelijk gebleken is. Deze dingen, zegt hij, verzeker die, aangezien zij waar zijn en geloofwaardig. Maar wederom worden wij er aan herinnerd dat dit de taak van een opziener is: moedig en krachtig te verzekeren en te verdedigen de dingen die zowel zeker zijn voor het geloof, alsook de Godsvrucht opbouwen.

Opdat zij ... in goede werken... Hij vat samen al wat hij over ieders taak en over de ijver om Godvruchtig en heilig te leven tevoren uiteengezet heeft; alsof hij de vreze Gods en goed geordende zeden tegenover nutteloze bespiegelingen stelde. Want hij wil dat het volk zó onderwezen wordt, dat zij, die God geloofd hebben, als eerste zorg hebben die voor goede werken. Maar aangezien het weekwoord betekent: vooraan, aan het hoofd staan; leiding geven) verschillend opgevat wordt bij de Grieken, laat ook deze tekst uiteenlopende verklaringen toe. Chrysostomus legt uit: *opdat zij hun best doen hun naasten met aalmoezen te helpen*. Weliswaar is het Griekse woord somtijds: hulp bieden; maar dan zou de zinsbouw eisen dat wij begrijpen, dat de goede werken geholpen worden, wat hard zou zijn. Beter zou passen het werkwoord: promoveren (zich naar voren bewegen), wat wij in het Frans noemen: *a(d)vancer*. Wat, indien wij zeggen: Zij zijn ingespannen bezig? zoals zij, die een (staats)ambt dragen (een commando bekleden): wat ook één betekenis van het werkwoord is.

Tenzij iemand liever wil wat ik voor mij tussen haakjes ingevoegd heb: laten zij zorgen de eerste plaats te geven aan goede werken. En het past stellig ook niet slecht, dat Paulus beveelt dat die overheersen in het leven der gelovigen, daar zij anders plegen verwaarloosd te worden. En hoe dubbelzinnig de spreekwijze ook mogen zijn, de bedoeling van Paulus is duidelijk genoeg, dat het doel van het christelijk onderricht is, dat de gelovigen zich oefenen in goede werken. Zó wil hij dat zij hun ijver en zorg hierop richten. En de apostel schijnt, wanneer hij zegt: *dat zij er voor zorgen*, op smaakvolle wijze een toespeling te maken op de lege beschouwingen van hen, die zonder vrucht en buiten het leven om filosoferen. Overigens is hij niet zó verontrust

over de goede werken, dat hij, terwijl hij de vruchten verzamelt, de wortel veracht, namelijk het geloof. Met beide delen houdt hij rekening; en aan het geloof kent hij ook, zoals het behoort, de eerste plaats toe. Want hij beveelt dat zij die God geloofd hebben ijverig moeten zijn in goede werken; waarmee hij bedoelt dat het geloof zó moet vooropgaan, dat de werken op de voet volgen.

Want deze dingen zijn eervol ... Ik voor mij breng het liever met het onderricht dan met de werken in verband, in deze zin: Het is voortreffelijk en nuttig dat de mensen zo onderwezen worden; dus zijn diezelfde dingen goed en nuttig voor de mensen, waarvan hij Titus tevoren onderricht heeft zich er op toe te leggen die staande te houden. Wij kunnen vertalen, óf: goede dingen, óf: schone of eervolle dingen; ofschoon wij (zoals ik meen) beter zullen vertalen: *voortreffelijke dingen*. Want hij geeft een wenk dat welke andere dingen ook overgeleverd worden, deze van geen enkele waarde zijn, omdat zij tot geen enkel nut of voordeel zijn; zoals omgekeerd lofwaardig is, wat dienstig is tot het heil.

9. *Maar de dwaze...* Geen lang betoog is nodig voor de uitlegging van deze tekst: de strijdvragen stelt hij tegenover het gezonde en zekere onderricht. Want alhoewel het noodzakelijk is te vragen, opdat ge moogt vinden, toch is er een maat in het vragen, opdat ge moogt vatten wat nuttig is om te leren kennen; vervolgens, opdat ge in de erkende waarheid vast blijft staan. Maar wie op nieuwsgierige wijze alle dingen naspeuren, vervolgens nergens standhouden, zijn naar waarheid kwestiemakers. Kortom, wat de universiteiten van Sorbonne voor bijzondere lof houden, wordt hier door Paulus veroordeeld. Want heel de theologie der papisten is niets anders dan een doolhof van twistvragen. Hij noemt ze dwaas, niet omdat ze op de eerste aanblik als zodanig verschijnen (ja zelfs dikwijls door een hol vertoon van wijsheid bedriegen), maar omdat ze in niets tot Godsvrucht dienstig zijn.

Wanneer hij er aan toevoegt: *geslachtsregisters*, stelt hij één soort van dwaze strijdvragen als voorbeeld, wanneer namelijk nieuwsgierige mensen, verzuimende de vrucht uit de heilige geschiedenissen te verzamelen, 'de afstammingen der geslachten en dergelijke beuzelarijen aangrijpen, waarmee zij zich vermoeien zonder vrucht. Over deze ijdelheid hebben wij gesproken in het begin van de eerste brief aan Timotheüs.

Twisten voegt hij er terecht aan toe; omdat, daar de eerzucht overheerst in strijdvragen, het niet anders kan of weldra breken zij uit in twisten en scheldpartijen; want daar wil ieder overwinnaar zijn. Hier komt nog bij de vermetelheid in het verzekeren aangaande onzekere zaken, welke onvermijdelijk botsingen veroorzaakt.

Gevechten over de wet noemt hij hatelijk (die gevechten), die onder voorwendsel der wet teweeggebracht werden door de Joden; niet omdat de wet die uit zichzelf voortbrengt, maar omdat zij, terwijl zij de verdediging der wet voorwendden, de vrede der kerk verstoorden door hun verkeerde strijd over de waarneming der ceremoniën, over de keuze der spijzen, en dergelijke.

Want zij zijn nutteloos ... Dus in het onderricht moet altijd op de nuttigheid gelet worden: zodat al wat tot de Godsvrucht niets bijdraagt, nergens plaats vindt. Toch is het niet twijfelachtig of die sofisten (drogredenaars), wauwelende over dingen van niets, verkondigden met ophef dat ze bij uitstek waardig en nuttig zijn om ze te leren kennen; maar Paulus erkent geen enkele nuttigheid, dan in de opbouw van het

geloof en een heilig leven.

10. *Vermijd een ketterse mens na de eerste en tweede vermaning;*
11. *wetende dat hij te gronde gericht is die van die aard is, en zondigt, door zichzelf veroordeeld.*
12. *Wanneer ik Artemas of Tychicus tot u zal zenden, geef u dan moeite om tot mij te komen te Nicópolis. Want ik heb besloten daar te overwinteren.*
13. *Begeleid Zenas de wetgeleerde en Apollos ijverig, opdat hun niets ontbreke.*
14. *En laten ook de onzen leren, vooraan te staan in goede dingen tot noodzakelijk gebruik; opdat zij niet onvruchtbaar zijn.*
15. *U groeten allen die bij mij zijn. Groet hen die ons liefhebben in het geloof. De genade zij met u allen. Amen.*

10. *Een ketterse mens ...* Dit heeft hij terecht er bij geplaatst; omdat er aan scheldwoorden en woordenwisselingen geen einde zal zijn, indien wij halsstarrigen willen overwinnen door te betogen. Want nooit zal het hun aan woorden ontbreken, en hun zal hun onbeschaamdheid meer moed geven, zodat zij nooit vermoeid worden van het vechten. Nadat hij dus aan Titus heeft voorgeschreven welke vorm van onderricht hij moet overleveren, verbiedt hij nu, veel tijd te slijten door te botsen met kettters, omdat altijd het éne gevecht het andere, en het éne betoog het andere zou baren. Want dit is de listigheid van Satan, door de onbeschaamde breedspakigheid van zulke mensen de goede en trouwe herders te verstrikken, om hen van de ijver om te onderrichten af te brengen. Derhalve moeten wij oppassen dat niet twistdebatten ons in beslag nemen; omdat wij intussen ook *geen* tijd zullen hebben, onze moeite te besteden aan de kudde des Heren, en twistzieke mensen nooit zullen ophouden lastig voor ons te zijn. Dat hij dus beveelt dat zij vermeden worden, betekent zoveel alsof hij zou zeggen, dat niet erg veel moeite gedaan moet worden opdat zij voldaan zijn; dat integendeel niets beter is dan dat de aanleiding om het zwaard te kruisen, welke zij gretig aangrijpen, hun wordt afgesneden. Een zeer noodzakelijke vermaning. Want ook zij, die overigens graag zich zouden onthouden van woordentwisten, worden somtijds door schaamte in het strijdperk getrokken; omdat te wijken schijnt te getuigen van schandelijke lafhartigheid. Bovendien prikkelen de overmoedige snoeverijen der vijanden een ook nog zo vreedzame inborst; omdat het niet te verdragen schijnt dat zij *ongestraft* de waarheid (zoals zij doen) honen. En intussen ontbreken ook niet de mensen, óf begerig, óf al te vurig, die opruien tot een botsing. Maar toch wil Paulus niet, dat een knecht van Christus in beslag genomen wordt door veel en lang te redeneren met kettters. Nu moeten we zien wat hij verstaat onder het woord „ketter”.

Over het algemeen is dikwijls gebruikt de onderscheiding tussen ketter en scheurmaker, welke evenwel hier door Paulus (als ik mij niet vergis) wordt vermengd. Want hij duidt niet slechts hen aan, die een besliste dwaling of een of andere verkeerde leerstelling koesteren en verdedigen; maar in het algemeen allen die het niet eens zijn met de gezonde leer, welke hij nog kort geleden voor ogen heeft gesteld. Zo vat hij onder dit woord samen alle eierzuchtigen, hardnekkigen, twistzieken, die door zinnelijke lust aangedreven de vrede der kerk verstoren en scheidingen teweegbrengen. Kort en goed, al wie door zijn onstuimigheid de eenheid der kerk

verbreekt, die wordt een ketter genoemd door Paulus. Maar er moet gematigdheid betracht worden, opdat wij niet, al wie ons gevoelen niet onderschrijft, terstond tot een ketter maken. Want er zijn sommige dingen waardoor de Christenen, indien zij daarover onderling van mening verschillen, toch niet in secten verdeeld worden. Dat het namelijk zo gaan moet, schrijft Paulus eveneens elders voor, wanneer hij beveelt om, met behoud van de eendracht, de openbaring Gods af te wachten, (in de brief) aan de Filippenzen, hfdst. 3 : 15. Maar zo dikwijls de eigenzinnigheid tot zover voortschrijdt, dat iemand, wie hij ook zij, aan zichzelf toegewijd, óf een scheiding van het lichaam bewerkt, óf sommigen aan de kudde onttrekt, óf de loop van het gezonde onderricht belemmert, dan moet hier met kracht tegen ingegaan worden. Kort en goed, een ketterij of sekte, en de eenheid der kerk, zijn aan elkaar tegenovergestelde zaken. Daar deze (eenheid) bij God kostbaar is, en voor ons de hoogste waarde moet hebben, behoort die (ketterij of sekte) zeer verfoeid te worden. En daarom is de naam van sekte of ketterij, al is hij onder wijsgeren en staatkundigen ook nog zo eervol ⁴⁾, terecht ontrend onder de Christenen. Nu vatten wij, wie Paulus toch wel bedoelt, wanneer hij beveelt dat men kettters moet laten varen en vermijden.

Maar tegelijk moet opgemerkt worden wat onmiddellijk daarop volgt, namelijk: *na de eerste en tweede vermaning*. Want anders zal men niet kunnen onderscheiden wie toch wel een ketter is, en het zou niet geoorloofd zijn hem te verwerpen, indien wij niet tevoren beproefd zouden hebben hem tot een gezonde denkwijze terug te brengen. Voorts bedoelt hij niet elke mogelijke vermaning, of die van een particulier persoon, maar die, welke gegeven wordt door een dienaar (des Woords), door het openbaar gezag der kerk. Want zijn woorden betekenen zoveel alsof hij zeide, dat zij op ernstige wijze als door een terechtwijzing door censuur bedwongen moeten worden. Wie echter uit deze tekst opmaken, dat de uitvinders van verkeerde leerstellingen alleen door de excommunicatie (kerkelijke ban) binnen de perken gehouden moeten worden, en dat niet verder tegen hen gewoed moet worden, die redeneren niet op zeer passende wijze. Want de taak van een opziener is een andere dan die van een overheidspersoon. Als Paulus schrijft aan Titus, houdt hij geen uiteenzetting over de plicht van een overheidspersoon, maar (zegt hij) wat voor een opziener past. Ofschoon gematigdheid altijd het beste is; opdat zij niet zozeer (met geweld en gewapenderhand beteugeld worden, als wel terechtgewezen door de tucht der kerk, indien zij tenminste geneeslijk zijn.

11. *Wetende dat hij te gronde gericht is ...* Te gronde gericht noemt hij hem, met betrekking tot wie er geen enkele hoop op berouw is; omdat, indien iemand, wie hij ook zij, weer terecht gebracht zou kunnen worden door onze inspanning, men hem geenszins zou mogen laten varen. De beeldspraak is ontleend aan een gebouw, dat niet slechts in een of ander van zijn onderdelen ingevallen is, maar tot de grond toe verwoest, zodat er voor vernieuwing geen plaats is. Als teken van deze verwoesting voegt hij er aan toe: het kwade geweten, wanneer hij zegt, dat dezulken, die aan de vermaningen niet gehoorzamen, *door zichzelf veroordeeld* zijn. Want daar zij hardnekkig de waarheid versmaden, is het zeker dat zij uit eigen beweging en met opzet zondigen; derhalve zouden zij zonder enig resultaat vermaand worden. Maar tegelijk maken wij uit de woorden van Paulus op, dat niemand zo maar of hals over kop voor een ketter gehouden mag worden. Want hij zegt: wetende dat hij te gronde gericht is. Laat dus de opziener op zijn hoede zijn dat hij niet, aan zijn eigen

lichtgeraaktheid toegevende, te hard behandelt, als een ketter, iemand van wie hij nog niet weet dat hij het is.

13. *Zenas de wetgeleerde ...* Het is onzeker, of hij bedoelt: ervaren in het burgerlijk recht of in de Mozaïsche wet; doch daar men uit de woorden van Paulus kan afleiden, dat hij een zwak mens geweest is en de hulp van anderen behoevend, is het waarschijnlijker dat hij van dezelfde stand is geweest waartoe Apollos behoorde; dat is: een uitlegger der wet Gods bij de Joden . Want zulken plegen veelvuldiger honger te lijden, dan zij die rechtszaken voor de balie leiden door hun raad. Ik heb gezegd dat de behoefte van Zenas uit de woorden van Paulus opgemaakt kan worden, omdat „begeleiden” hier betekent: reisgeld meegeven op weg, zoals uit het tekstverband duidelijk is. Want opdat de Kretensers, aan wie hij dit aan last oplegt, zich niet beklagen dat zij door de grote uitgaven bezwaard worden, vermaant hij dat zij niet onvruchtbaar moeten zijn; en dat er daarom bij hen op aangedrongen moet worden dat zij ingespannen bezig zijn met goede werken. Maar over deze spreekwijze is al eerder gesproken. Hetzij hij dus hen beveelt om boven anderen uit te munten door goede werken, hetzij om daaraan een uitstekende plaats te geven, hij geeft te kennen dat het nuttig voor hen is, dat hun gelegenheid verschaft wordt om vrijgevigheid te beoefenen, opdat zij niet onvruchtbaar zijn, onder dit voorwendsel: dat de gelegenheid ontbreekt, of de nood het niet eist. Wat er volgt, is reeds in andere brieven uitgelegd.

BRIEF VAN APOSTEL PAULUS AAN FILEMON

1. *Paulus, een gebondene van Christus Jezus, en Timotheüs de broeder, aan Filémon, onze vriend en medewerker,*
2. *en aan Appia de geliefde, en aan Archippus onze medestrijder, en aan de gemeente die te uwen huize is:*
3. *Genade zij u en vrede van God onze Vader en de Heere Jezus Christus.*
4. *Dank breng ik aan mijn God, altijd melding van u makende in mijn gebeden,*
5. *horende uw liefde en het geloof dat gij hebt jegens de Heere Jezus en jegens al de heiligen;*
6. *opdat het mededelen van uw geloof werkzaam worde door de erkenning van al het goede dat in ulieden is jegens Christus Jezus.*
7. *Want wij hebben veel dankbaarheid en vertroosting over uw liefde; omdat de ingewanden der heiligen door u verkwikt zijn, broeder.*

Hoe groot de verhevenheid van de geest van Paulus geweest is, daarvan is, ofschoon het uit zijn belangrijker geschriften beter doorzien kan worden, ook deze brief getuige; in welke hij, hoewel hij een onderwerp behandelt dat overigens onaanzienlijk en verachtelijk is, toch naar zijn gewoonte zich hoog tot God verheft. Terwijl hij een voortvluchtige slaaf en dief aan zijn heer terugzendt, smeekt hij voor hem vergiffenis af. Maar terwijl hij deze zaak bepleit, spreekt hij zo ernstig over de christelijke gelijkmoedigheid, dat hij meer op heel de kerk schijnt te letten, dan persoonlijk te zorgen voor de aangelegenheid van één mens; zó bescheiden en smekend voor de geringste mens vernedert hij zich, dat nauwelijks ergens elders méér naar het leven is geschilderd de zachtmoedigheid van zijn inborst.

1. Een gebondene van Jezus Christus ... In dezelfde zin als elders een apostel of dienaar van Christus, noemt hij zich hier een gebondene van Christus; omdat zijn banden, door welke hij om het evangelie geboeid werd gehouden, de onderscheidingstekenen of herkenningstekenen waren van het gezantschap, dat hij voor Christus waarnam. Derhalve vermeldt hij die om zich gezag te verschaffen; niet omdat hij verachting zou vrezen (omdat het volstrekt niet twijfelachtig is dat de eerbied en hoogachting voor hem bij Filémon te groot zijn geweest, dan dat hij enige lofspraak nodig had), maar omdat hij de zaak zou bepleiten van een voortvluchtige slaaf, in welke zijn voorspraak zeer veel vermocht.

Aan Filémon ... Het is geloofwaardig dat deze Filémon geweest is uit de stand der herders. Want deze titel, waarmee Paulus hem tooit, als hij hem *medewerker* noemt, pleegt hij niet toe te kennen aan een particulier persoon. Hij voegt er ook *Archippus* aan toe, die eveneens een dienaar der gemeente blijkt te zijn geweest; indien hij tenminste diegene is, van wie melding gemaakt wordt omstreeks het einde van de brief aan de Kolossenzen; wat met een waarschijnlijk vermoeden niet strijdig is. Want dat hij deze tweede noemt een *medestrijder*, dat komt ook in het bijzonder aan de dienaren (des Woords) toe. Want alhoewel de Christelijke krijgsmacht gemeenschappelijk is

voor allen, toch, omdat daarin de leraars als het ware de aanvoeders zijn, daarom moeten zij méér dan anderen bereid zijn om te strijden, en is ook Satan juist hun het meest vijandig. En het kan gebeuren dat Archippus van sommige gevechten, welke Paulus verduurd heeft, de metgezel en deelgenoot geweest is, en stellig gebruikt Paulus dit woord, zo dikwijls als hij melding maakt van vervolgingen. En aan het gezin van Filémon kent hij de hoogste lof toe, wanneer hij het een *huisgemeente* noemt. En dit is ook geen geringe lof van de huisvader, dat hij zijn gezin zó onderwezen heeft, dat het een beeld der gemeente is, en dat hij *het* ambt van herder ook binnen de muren van zijn eigen huis waarneemt. En men moet ook niet uit het oog verliezen dat zijn vrouw gelijk geweest is, omdat Paulus niet zonder goede reden haar aanbeveelt.

4. *Dank breng ik...* Men moet opmerken dat hij voor dezelfde, voor wie hij dank brengt, tegelijkertijd bidt. Want nooit is er zelfs voor de meest volmaaktten zoveel stof tot danken, zolang zij in deze wereld leven, of zij hebben gebeden nodig; opdat God hun geve, niet slechts te volharden tot het einde toe, maar ook van dag tot dag vorderingen te maken. En deze lof, welke hij aan Filémon toekent, vat in het kort samen heel de volmaaktheid van de christenmens. Zij bestaat in twee delen: het geloof in Christus, en de liefde jegens onze naasten. Want hiertoe worden alle handelingen en alle plichten van ons leven teruggebracht. Ook het geloof in Christus, omdat het op Hem in het bijzonder ziet; daar toch niet anders dan door Hem alleen God de Vader gekend kan worden, noch ergens anders dan in Hem gevonden wordt al wat het geloof aan goederen zoekt. De liefde echter beperkt hij niet zó tot de heiligen, alsof zij er jegens anderen volstrekt niet moet zijn. Want daar dit de leer der *liefde* is: op ons eigen vlees niet met verachting neer te zien, en het beeld Gods, dat aan onze natuur is ingegrift, met eerbied te *bejegenen*, (daarom) omvat zij stellig heel het menselijk geslacht. Maar *aangezien* de huisgenoten des geloofs door een nauwere band van vriendschap met ons verbonden zijn, en God hen in het bijzonder aanbeveelt, daarom nemen zij met recht de eerste plaats in. De samenhang der woorden is wat verward, maar in de betekenis is er volstrekt geen duisterheid. Behalve dat het twijfelachtig gis of het bijwoord *altijd* samenhangt met het eerste lid, of met het volgende. Want deze betekenis kan er uit tevoorschijn gehaald worden, dat zo dikwijls als de apostel voor Filémon gebieden uitsprak, door hem een dankzegging ingevoegd is, omdat namelijk diens Godsvrucht stof tot blijdschap gaf. Wij bidden immers dikwijls voor sommigen in wie niets gevonden wordt dan wat smart en tranen waardig is. Ofschoon de tweede onderscheiding meer algemeen aanvaard is, dat Paulus dank brengt voor Filémon, en altijd van hem melding maakt in zijn gebeden. De keuze zij voor de lezers dus vrij; maar mij komt *het* voor dat de eerste betekenis beter past. In het overige tekstverband is een omkering der volgorde; omdat hij, nadat hij over de liefde en het geloof gesproken heeft, er aan toe voegt: *jegens Christus en de heiligen*; hoewel de tegenstelling veeleer zou vereisen, dat Christus op de tweede plaats gesteld werd, op Wie ons geloof heit oog slaat.

6. *Opdat het mededelen van uw geloof...* Dit zinsdeel evenwel is enigszins duister. Maar ik zal beproeven het zo duidelijk te maken, dat de lezers de gedachte van Paulus hoe dan ook vatten. Ten eerste moet men weten, dat de apostel niet voortgaat met de

lof van Filémon, maar veeleer tot uitdrukking brengt wat hij voor hem van de Heere verlangt. Want deze woorden hangen samen *met* dat, wat hij tevoren gezegd had: dat hij hem gedachtig was in zijn gebeden. Wat heeft hij dan voor Filémon gebeden? Dat diens geloof, door zich te openbaren door goede vruchten, als echt en niet als inhoudloos bewezen zou worden.

Want hij noemt het mededelen van het geloof, wanneer het van binnen niet werkeloos verborgen blijft, maar door echte uitwerkingen zich toont aan de mensen. En alhoewel *het* geloof zijn verborgen zetel in het hart heeft, toch deelt het zich aan de mensen mede door goede werken. Dus is het zoveel alsof hij gezegd had: Opdat uw geloof, door zich mede te *delen*, zijn werkzaamheid bewijze in al het goede. En de kennis van al het goede wordt genomen voor: de ervaring. Hij wenst immers dat het geloof uit zijn uitwerkingen als werkzaam bewezen worde. En dat gebeurt, als de mensen, met wie wij omgaan, ons Godvruchtig en heilig leven leren kennen. Daarom zegt hij: *van al het goede dat in ulieden is*. Want al wat er goeds in ons, maakt ons geloof openbaar. Het zinsdeel etc. kan worden uitgelegd als: *jegens Christus*. Ik voor mij evenwel, als het mag, zou het liever opvatten als *in Christus*. Want de gaven Gods wonen zó in ons, dat wij toch aan hen niet deelachtig zijn, dan voorzover wij lidmaten van Christus zijn. Omdat evenwel voorafgegaan is: *in ulieden*, vrees ik dat de stroefheid van de spreekwijze aanstoot geeft. Derhalve heb ik in de woorden niets durven veranderen; slechts heb ik gewild dat de lezers gewaarschuwd zijn, opdat zij, na alles te hebben overwogen, uitkiezen wat van beide hun behaagd heeft.

7. *Wij hebben dankbaarheid...* Alhoewel bij de Grieken deze lezing meer algemeen aanvaard is, toch meen ik dat vertaald moet worden: vreugde. Want omdat er tussen $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\upsilon$ en $\chi\acute{\alpha}\rho\alpha\upsilon$ weinig verschil is, is het gemakkelijk geweest zich in één letter te vergissen; vervolgens gebruikt Paulus elders $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\varsigma$ voor: vreugde, indien men tenminste Chrysostomus geloof schenkt. Wat heeft nu dankbaarheid met vertroosting te maken? En het staat voldoende vast, wat hij hier toch wel wil zeggen: namelijk, dat hij met grote blijdschap en troost vervuld wordt, omdat Filémon aan de Godvruchtigen in hun noden hulp geboden heeft. En dit getuigt van een zeldzame liefde: tengevolge van het goede van anderen een zo grote vreugde te gevoelen. Voeg daarbij, dat de apostel niet slechts zijn persoonlijke vreugde uitspreekt, maar dat verscheidenen verblijd zijn geweest, omdat Filémon vriendelijk en mild Godvruchtige mensen te hulp gekomen was. *De ingewanden verkwikken wordt* bij Paulus genomen voor: verlichting van lasten aanbrengen; of: ellendigen zo te hulp snellen, dat zij met een hart, dat tevreden en van alle last en droefheid vrij is, tot rust komen. Want de ingewanden duiden de aandoeningen aan. Het echter betekent zoveel als: rust; daarom vergissen zij zich een heel eind, die dit verdraaien met betrekking tot de buik en de voedingsmiddelen.

8. *Daarom, hoewel ik in Christus veel vertrouwen heb om u te gebieden wat betaamt:*
9. *om de liefde vraag ik het meer, daar ik zo iemand ben, namelijk Paulus, een oud man; nu echter ook een gebondene van Jezus Christus.*
10. *En ik vraag u voor mijn zoon, die ik heb verwekt in mijn banden, Onésimus;*
11. *die eens voor u nutteloos is geweest, nu evenwel nuttig, zowel voor mij als voor*

u.

12. *En ik heb hem teruggezonden; maar gij, neem hem, dat is mijn ingewanden, aan.*
 13. *En ik voor mij wilde hem bij mijzelf houden, opdat hij in uw plaats mij zou dienen.*
 14. *Maar zonder naar uw mening te vragen heb ik niets willen doen, opdat het goede dat gij doet niet als het ware uit dwang, maar vrijwillig zou zijn.*

8. *In Christus veel vertrouwen ...* Dat is: ofschoon ik u overeenkomstig mijn recht kan gebieden, maakt uw liefde dat ik liever wil vragen. Op de macht om te bevelen echter maakt hij aanspraak op tweeërlei grond: omdat hij zowel *een oud man is*, als *voor Christus gebonden*. Daarom zegt hij, dat hij om de liefde van Filémon het meer vraagt, omdat wij opdragen overeenkomstig het recht om te bevelen, wat wij door dwang willen ontwringen, zelfs aan onwilligen; maar bij hen, die uit eigen beweging gehoorzamen, is een bevel niet nodig. En omdat zij, die uit eigen beweging bereid zijn tot dienstvaardigheid, liever horen dat hun vriendelijk wordt voorgehouden wat er te doen is, dan door tussenkomst van een bevel, wendt Paulus niet zonder goede reden bij een inschikkelijk mens smeekbeden aan, en leert door zijn voorbeeld, dat de herders zich moeite moeten geven om hun leerlingen liever vleierend te lokken, dan te slepen. En stellig, wanneer hij, door af te dalen tot smeekbeden, afstand doet van zijn recht, vermag dit veel meer om iets gedaan te krijgen, dan indien hij het beval. Verder matigt hij zich niets aan, dan in Christus, dit is: wegens het hem opgelegde ambt. Want Christus wil niet dat zij, die Hij tot apostelen heeft aangesteld, gezag missen.

Maar wanneer hij er aan toevoegt: 'wat betaamt', geeft hij te kennen dat niet al wat zij maar willen aan de leraars geoorloofd is, naar dat hun macht binnen deze grenzen wordt gehouden, dat zij niets bevelen dan wat betaamt, en ook overigens met ieders plicht in overeenstemming is. Vandaar worden (zoals ik nog kort geleden gezegd heb) de herders vermaand, dat de gemoederen door de grootste vriendelijkheid, die maar mogelijk is, gestreeld moeten worden, zo dikwijls als men op deze wijze meer vordert; maar zó dat zij, die zo vleierend behandeld worden, weten dat minder van hen geëist wordt dan zij schuldig zijn. Het woord *een oud man* duidt hier niet de leeftijd aan, maar het ambt. En dat hij zich niet apostel noemt, geschiedt daarom, dat hij te maken heeft met een collega in de dienst des Woords, met wie hij vertrouwelijk spreekt.

10. *Ik vraag voor mijn zoon ...* Aangezien smeekbeden, aan welke geen enkele oorzaak van rechtmatige aanbeveling ten grondslag ligt, minder gewicht plegen te hebben, wijst Paulus er op dat hij er door een noodzakelijke plicht toe gebracht wordt om voor Onésimus tussenbeide te komen. Hier echter is het de moeite waard om te overwegen hoezeer hij zich vernedert, wanneer hij de naam van „zoon” verleent aan een slaaf, en *een voortvluchtige*, en een dief. Maar dat hij verklaart dat hij door hem verwekt is: dat is geschied door zijn dienst, niet door zijn kracht. Want het is geen mensenwerk, de ziel van een mens opnieuw te vormen en te herstellen naar het beeld Gods. Maar over deze geestelijke verwekking gaat het nu. Omdat echter de ziel wederomgeboren wordt door het geloof, en het geloof is uit het gehoor, daarom speelt de bedienaar van het onderricht de rol van de vader. Vervolgens, daar het Woord

Gods, door een mens gepredikt, *het zaad* van het eeuwige leven is, is het geen wonder dat vader genoemd wordt hij, uit wiens mond wij dat zaad ontvangen. Ofschoon intussen vastgehouden moet worden, dat de dienst van een mens zó werkzaam is in het herboren doen worden van de ziel, dat in eigenlijke zin God Zelf door de kracht van Zijn Geest herboren doet worden. En daarom laten die spreekwijzen God volstrekt niet met de mensen voor een wedstrijd op elkaar los, maar wijzen zij er slechts op wat God door mensen doet. Wanneer hij zegt, dat hij hem *in zijn banden verwekt heeft*, dan vermeerderd deze omstandigheid het gewicht van de aanbeveling.

12. *Hem, dat is mijn ingewanden...* Niets heeft hij met betere uitwerking kunnen zeggen om de toorn van Filémon tot bedaren te brengen. Want indien hij tegen zijn slaaf onverbiddelijk geweest was, dan woedde hij op deze wijze tegen de ingewanden van Paulus. Verwonderlijk echter is de goedheid van Paulus, dat hij niet heeft geaarzeld een armzalige slaaf, verder een dief en zwerver, in zekere zin op te nemen in zijn ingewanden, om hem te beschermen tegen de toorn van zijn heer. En stellig, indien de bekering van een mens tot God door ons op haar waarde geschat werd, zouden ook wij op dezelfde wijze hen welkom heten, van wie het zou vaststaan dat zij oprecht en zonder opmaak berouw gekregen hebben.

13. *En ik wilde hem bij mij...* Een ander argument om Filémon zacht te stemmen: dat Paulus hem de slaaf terugzendt, wiens dienst hij overigens zeer nodig had. Het zou immers onmenselijk geweest zijn, zulk een ijver van Paulus af te wijzen. En op bedekte wijze geeft hij aan dat het voor hemzelf een niet onaangenaam geschenk zal zijn, indien hij teruggezonden wordt: dat dit liever moge geschieden dan dat hij thuis ruw behandeld wordt. Ofschoon hij er ook andere omstandigheden aan toevoegt: dat Onésimus de taak van zijn heer in een dienstvaardigheid van die aard vervulde; vervolgens, dat hijzelf uit bescheidenheid in niets afbreuk heeft willen doen aan het recht van Filémon; ten derde, dat Filémon meer lof zal verdienen, indien hij de in zijn macht teruggegeven slaaf uit eigen beweging en royaal terugzendt.

En uit dit laatste maken wij op, dat de martelaren van Christus met alle mogelijke diensten, waarmee wij maar kunnen, geholpen moeten worden, wanneer zij lijden voor het getuigenis van het evangelie. Want indien wij overwegen dat ballingschap, gevangenschap, geseling, mishandeling, beroving van goederen eigen zijn aan het evangelie, zoals Paulus het hier noemt, dan scheidt ieder, die weigert hun lotgenoot en deelgenoot te zijn, zich af van Christus Zelf. De verdediging van het evangelie is stellig aan allen gemeen. Derhalve moet hij, die terwille daarvan vervolging verdraagt, niet meer als een of ander particulier persoon beschouwd worden, maar (als iemand) die de openbare taak der kerk waarneemt; waaruit volgt, dat de gemeenschappelijke zorg voor hem op alle Godvruchtigen neerkomt, opdat zij niet in de persoon van één mens het evangelie in de steek laten; zoals dikwijls pleegt te gebeuren.

14. *Opdat niet als het ware ...* Dit is ontleend aan de algemene regel, dat geen andere offers God behagen dan die vrijwillig zijn. Zo spreekt ook over de aalmoezen eveneens Paulus in 2 Kor. 9 : 7. 'Het goede' wordt hier genomen voor: weldadigheid. En *dwang* stelt hij tegenover (goede) wil, wanneer de proef van vrije opgewektheid niet genomen kan worden. Want wat in vrijheid als plicht wordt aanvaard, niet op aandrang van een ander, verdient eerst volledige lof. Het is ook

opmerkenswaardig dat Paulus, terwijl hij de schuld van het verleden voor Onésimus erkent, verzekert dat hij veranderd is; en opdat Filémon niet moge betwijfelen, dat zijn slaaf met andere inborst en nieuwe zeden tot hem terugkeert, zegt Paulus, dat diens berouw hem door eigen ervaring duidelijk gebleken is.

15. *Want misschien is hij daarom voor een tijd gescheiden geweest, opdat gij hem voor eeuwig zoudt behouden.*
16. *Niet meer als een slaaf, maar als een boven een slaaf geliefde broeder vooral voor mij, hoeveel te meer voor u, zowel in het vlees als in de Heere?*
17. *Indien gij derhalve mij houdt voor een deelgenoot, neem hem dan op als mijzelf.*
18. *Indien hij u echter in enig opzicht schade gedaan heeft, of u iets verschuldigd mocht zijn, reken dat mij toe:*
19. *ik, Paulus, heb het geschreven met eigen hand, ik zal het betalen; om u niet te zeggen dat gij ook uzelf aan mij verschuldigd zijt.*

14. *Want misschien is hij daarom gescheiden ...* Indien wij tengevolge van de zonden der mensen ons enigerlei toorn op de hals gehaald hebben, behoort die getemperd te worden, wanneer wij zien dat dingen, die zij overigens verkeerd gedaan hadden, door Gods raad tot een ander doel zijn omgewend. Want een blijde afloop in rampen is als het ware een geneesmiddel, dat ons door Gods hand wordt toegereikt om beledigingen uit te wissen. Zo zegt Jozef, wanneer hij overdenkt dat het door de wonderbaarlijke voorzienigheid Gods geschied is dat hij, als slaaf verkocht, desniettemin tot die plaats verheven zou zijn, van waar hij zijn broeders en zijn vader kon voeden, de trouweloosheid en wreedheid van zijn broeders vergeten hebbende, dat hij vooruit gezonden is om hunnentwil. Paulus vermaant dus Filémon, dat hij zich door de vlucht van zijn slaaf niet zo zeer beledigd moet voelen, omdat het de oorzaak van een niet te versmaden goed geweest is. Want toen hij door zijn gezindheid een voortvluchtige was, bezat Filémon hem niet naar waarheid, al had hij hem in zijn huis; daar hij slecht was en onbetrouwbaar, kon hij niet in behoorlijke mate van hem genieten. Hij zegt dus dat hij een korte tijd gezworven heeft, opdat hij door verandering van plaats een ander zou worden, en zou wederkeren als een nieuw mens. En op verstandige wijze verzacht hij alles, wanneer hij de vlucht een scheiding noemt, en er aan toevoegt, dat die *voor een tijd geweest is*.

Tenslotte stelt hij tegenover een kort verlies *van gemak* een eeuwigheid van nut. Ook een ander voordeel van zijn vlucht voor het algemeen welzijn haalt hij aan: dat Onésimus niet alleen bij die gelegenheid verbeterd is, zodat hij een degelijke slaaf begint te zijn, maar dat hij geworden is een broeder van zijn heer. Verder, opdat niet een gemoed, door een nog vers in het geheugen liggende belediging verbitterd, de broedernaam moeilijk zou toelaten, erkent Paulus hem in de eerste plaats als zijn *broeder*. Hieruit maakt hij de gevolgtrekking, dat Filémon veel meer met hem verbonden is, omdat er in de Heere één en dezelfde nauwe betrekking is voor beiden, tenminste naar de geest; naar het vlees echter Onésimus een lid is van zijn gezin. Hier wordt eerst recht duidelijk gezien de zeldzame bescheidenheid van Paulus, die een waardeloze slaaf de titel van broeder waardig keurt; ja zelfs hem een ten nauwste met hem verbonden broeder noemt. En het zou stellig van al te grote hoogmoed getuigen,

indien men zich schaamt sommigen voor broeders te houden, die God onder Zijn kinderen rekent. En dat hij zegt: *hoeveel te meer voor u*, door deze woorden duidt hij niet aan dat Filémon een trap hoger staat naar de geest; maar de bedoeling is: Daar hij juist voor mij een broeder is, moet hij het voor u nog meer zijn, daar er tussen u een dubbele band is, die u verbindt. Maar omdat met zekerheid vastgesteld moet worden dat Paulus niet zo maar, noch op onbetrouwbare wijze (zoals zeer velen gewoon zijn) borg stond voor een man, die hem niet voldoende bekend was, en diens geloof ophemelde, voordat hij dat door vaste bewijzen ervaren had, (daarom) wordt ons in Onésimus een merkwaardig voorbeeld van berouw voor ogen gesteld. Men weet, hoe slecht de inborst der slaven is geweest, zodat nauwelijks één op de honderd ooit tot goede vrucht kwam. Reeds uit zijn vlucht kan men vermoeden, dat Onésimus door gewoonte en houding verhard was tot doortraptheid. Dus een zeldzame en bewonderenswaardige deugd, zó plotseling de ondeugden, die hij ingedronken had, af te leggen, dat de apostel naar waarheid kan getuigen, dat hij nu een ander mens geworden is. Uit dezelfde bron ontspringt voor ons een nuttig onderricht: dat de uitverkorenen Gods somtijds op ongelooflijke wijze boven het gewone verstand langs kronkelende omwegen, ja zelfs door doolhoven tot het heil worden toegebracht. Onésimus leefde in een Godvruchtig en heilig huis; daar uit verbannen zijnde door zijn eigen misdaden, verwijdert hij zich als het ware met opzet heimelijk ver van God en het eeuwige leven. Maar toch bestuurt God door Zijn verborgen voorzienigheid op wonderbaarlijke wijze zijn verderfelijke vlucht, zodat hij bij Paulus terechtkomt.

17. *Indien gij derhalve mij houdt voor een deelgenoot ...* Hier vernedert hij zich nog meer, door zijn eigen recht en eer aan een voortvluchtige over te geven, en als het ware hem in zijn eigen plaats te stellen; zoals hij zich een weinig later als borg in diens plaats zal stellen. Want het was van groot belang, dat zijn heer voor Onésimus verzoeningsgezind en menselijk was, opdat onmatige hardheid hem niet tot wanhoop zou drijven. Daarom spant Paulus zich zo angstvallig in. En wij, wij worden door zijn voorbeeld vermaand met hoe grote ijver een zondaar, die zijn berouw ons heeft bewezen, geholpen moet worden. Maar indien het tot onze taak behoort, bij anderen tussenbeide te komen om voor berouwhebbenden vergiffenis te verkrijgen, moeten zij veel meer door ons welwillend en zachtmoedig ontvangen worden.

18. *Indien hij u echter in enig opzicht schade gedaan heeft ..* Hieruit kan men opmaken, dat Onésimus ook iets aan zijn heer ontstolen had, zoals bij voortvluchtigen gewoonte was. En toch verzacht hij de blaam van de misdaad, wanneer hij er aan toevoegt: *of indien hij u iets verschuldigd is*. Want er was geen burgerlijk contract tussen hen afgesloten, maar een slaaf was slechts door eigen schuld verplicht aan zijn heer. Des te groter derhalve de menslievendheid van Paulus, dat hij bereid is ook voor een misdaad te voldoen.

Door dat zinsdeel: *om niet te zeggen dat gij ook uzelf aan mij verschuldigd zijt*, heeft hij willen uitdrukken hoe groot vertrouwen hij heeft om het gedaan te krijgen. Alsof hij zeide: er is niets dat gij in staat zijt mij te weigeren, al zou ik ook uzelf eisen. Op hetzelfde ziet wat er volgt over het nachtverblijf en andere dingen, zoals wij aanstonds zullen zien.

Rest nog één kwestie: hoe hij de betaling van geld kan beloven, hij die, indien hij niet ondersteund was door de gemeenten, niets had om er zuinig en matig van te leven. Stellig schijnt in dit gebrek en deze armoede de belofte belachelijk te zijn; maar het is gemakkelijk *in* te zien dat Paulus door deze vorm *van* spreken Filémon smeekt om niets van zijn slaaf terug te eisen, want ofschoon hij niet ironisch spreekt, verzoekt hij toch door een zijdelingse wending om deze post ⁴⁾ door te halen en uit te wissen. De betekenis is dus: Ik wil niet dat gij een proces voert +met uw slaaf, tenzij gij mij in zijn plaats tot schuldenaar wilt hebben. Want terstond voegt hij er aan toe dat Filémon geheel en al de zijne is. Wie echter op heel de mens voor zich aanspraak maakt, er is geen reden waarom hij verontrust zou zijn over de betaling van geld.

20. *Ja broeder, laat mij van u genieten in de Heere; verkwik mijn ingewanden in de Heere.*
21. *Overtuigd van uw gehoorzaamheid heb ik u geschreven, daar ik ook weet dat gij zult doen boven datgene, wat ik schrijf.*
22. *Tegelijk echter: maak voor mij een nachtverblijf gereed; want ik hoop dat ik ook door uw gebeden aan u gegeven zal worden.*
23. *U groeten Epafras, mijn medegevangene in Christus Jezus, Marcus, Aristarchus, Demas en Lucas, mijn medewerkers.*
24. *De genade van onze Heere Jezus Christus zij met ulieder geest. Amen.*

20. *Ja broeder...* Deze bevestiging is neergeschreven met het oog op de onstuimigheid van het aansporen. Alsof hij gezegd had: dan eerst zal het vaststaan, dat gij niets hebt, gescheiden van mij, of gij zijt ook zelf mij inderdaad toegewijd, en dat al het uwe tot mijn beschikking is, indien gij, na uw grieven opzij gezet te hebben, in genade aanneemt hem, die zo nauw met mij verbonden is. En nog eens herhaalt hij dezelfde manier van spreken over de *verkwikking der ingewanden*. Hieruit echter maken wij de gevolgtrekking, dat door het geloof in het evangelie de staatsorde niet omvergeworpen wordt, noch aan de heren wordt ontnomen het recht en de heerschappij over hun slaven. Want Filémon was ook niet één uit het gepeupel, maar een medewerker van Paulus in het bearbeiten van de wijngaard van Christus; en toch wordt hem niet ontruk de heerschappij over een slaaf, die door de wetten toegestaan was, maar wordt hem slechts bevolen om hem, na hem vergiffenis te hebben geschonken, vriendelijk te ontvangen. Ja zelfs smeekt Paulus deemoedig, dat hij zijn vroegere plaats moge behouden. Verder waarschuwt de zo bescheiden smeekbede van Paulus ons, hoe ver van het ware berouw nog verwijderd zijn zij, die hooghartig hun ondeugden verontschuldigen, of zonder schaamte en zonder teken van nederigheid zó bekennen dat zij gezondigd hebben, alsof zij nooit gezondigd hadden. Stellig heeft Onésimus, toen hij een zo doorluchtig apostel van Christus zo angstvallig om zijnentwil zag vragen, veel meer vernederd moeten worden, om daardoor het hart van zijn heer tot zachtmoedigheid te bewegen. Hierop heeft het betrekking, dat hij zich verontschuldigt dat hij met meer vertrouwen geschreven heeft, omdat hij wist dat Filémon zou doen, meer dan hem gevraagd was.

22. *Tegelijk echter: maak gereed ...* Dit vertrouwen moest gelijk zijn aan een prikkel om Filémon over te halen; vervolgens geeft hij hem hoop op een dankbetuiging door zijn komst. En ofschoon men niet weet of Paulus later uit de

gevangenis losgelaten is, toch is het niets ongerijms, indien een hoop, zoals hij die had opgevat aangaande een tijdelijke weldaad Gods, hem teleurgesteld heeft. Want hij is niet op andere wijze overtuigd geweest van zijn bevrijding, dan indien het God zo goed gedacht had. Derhalve heeft hij zijn hart altijd in gespannen verwachting gehouden, totdat Gods wil door de uitkomst openbaar werd. Ook moet opgemerkt worden dat hij zegt, dat aan de gelovigen gegeven wordt al wat zij door hun gebeden verkrijgen. Want hieruit maken wij op, dat, hoezeer ook onze gebeden niet hun uitwerking missen, zij toch niet van kracht zijn door hun eigen verdienste; omdat het om niet is, wat hun wordt toegestaan.

25. *Demas* ... Deze is het door wie hij later in de steek gelaten is, zoals hij klaagt in de tweede brief aan Timotheüs (4 : 10). Maar indien de ijdelheid der wereld één uit de helpers van Paulus, door tegenzin gebroken, nog eens tot zich teruggetrokken heeft, laat dan niemand te veel vertrouwen op het vuur van één jaar; maar laat hij, overdenkende welk een groot stuk van de weg in de renbaan er voor hem nog overblijft, van de Heere volharding vragen.

EINDE